B I

PETRUS
GALATINUS
&
JOH. REUCHLINUS.

PETRI GALATINI DE ARCANIS CATHOLICÆ VERITATIS,

LIBRI XII.

QVIBVS PLERAQVE RELIGIONIS CHRISTIANÆ CAPITA CONTRA IVDÆOS, TAM ex Scripturis veteris Testamenti authenticis, quàm ex Talmudicorum commentariis, confirmare & illustrare conatus est.

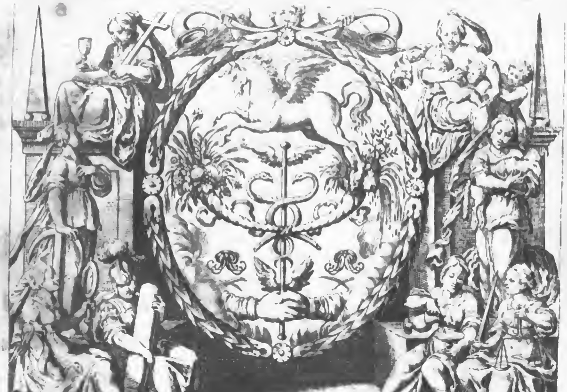
ITEM,

IOHANNIS REVCHLINI PHORCENSIS, DE CABALA, SEV DE SYMBOLICA RECEPTIONE,

Dialogus tribus libris absolutus.

EDITIO NOVISSIMA MENDIS INNVMERIS EXpurgata multis modis emendata, & variè, prout postrema id uberius declarabit Præfatio, exornata.

CVM DVOBVS INDICIBVS LOCVPLETISSIMIS.

FRANCOFVRTI AD MOENVM
Sumptibus Jacobi Godofredi Seyler.
M DC LXXII.

AD INVICTISSIMUM
MAXIMILIANUM CÆSAREM,
ROMANORUM IMPERATOREM SEMPER AUGUSTUM,
PETRI GALATINI ORDINIS MINORVM EPISTOLA.

NON parua animi sollicitudine jam pridem angebar, MAXIMILIANE Cæsar Auguste, quum multiplicem eximiamque Capnionis doctrinam pestiferis, ac venenatis invidentium morsibus indignè adeò lacerari viderem: Ut quàm plurima ejus dicta Orthodoxæ fidei maximè congruentia, nonnulli hæreseos notá falsò calumniari auderent. Et quanquam id malo, vel potiùs pessimo, in doctos omneis exemplo fieri animadvertebam, si tot exhaustis laboribus atque vigiliis, tam iniqua rependeretur gratia, haud tamen quicquam scribere, ac ne hiscere quidem audebam: quò hominem tam doctum, atque omni virtutum genere præstantem, adversùs temerariam improborum inscitiam defendere tentarem, ne temeritatis, & arrogantiæ vitio mihi daretur, si ego vix mediocri ingenio præditus, nec satis multa eruditione instructus, adeò perito, ac triplici linguarum doctrina excellenti viro, proptereáque ad se unà cum veritate ipsa defensandum, supra quàm dici possit idoneo, ultrò ac non vocatus patrocinari vellem. Verum enim verò quum Reverendissimus Dominus meus, Dominus L. Puccius Sanctorum quatuor Cardinalis, Christianæ fidei indagator acerrimus, ac Majestatis tuæ (prout debet) observantissimus, ad defensionem hujusmodi alacri animo suscipiendam, eo acriùs me hortatus fuisset, qui Majestatis etiam tuæ honorem in eo agi putaret, si consiliarium suum vel sola criminis objecti suspicio attingeret, ut grave, ac humeris meis impar, provinciæ onus necessariò subirem, coëgit. Accessit præterea & Sanctissimi Leonis decimi Pontificis maximi voluntas, quæ me ad hoc vel maximè impulit. Quandoquidem non ignorabam, Pontificē ipsum tanquam unicum veritatis ac sapientiæ cultorem, summopere cupere, & Capnionem ab hujusmodi calumniis liberari, & Majestati tuæ eò magis in hoc morē gerendū esse, quò vehemen-

tiùs votis ejus satisfactum iri optabat. Cui quidem rei quum unicè intentus essem, ac in eruendis arcanis in Talmud inventis, tam ad Catholicæ fidei confirmationem, quàm ad Capnionis causam tutandam, mirum in modum facientibus, pro viribus insudarem, Majestatis subinde tuæ literæ, quæ me ad opus id quàm celerrimè perficiendum, humanissimè hortabantur, supervenerunt: unà cum pluribus aliis ad Pontificem Max. Regémque Catholicum, & aliquot Reipublicæ Christianæ Patres Cardinales, in mei commendationem benignissimè scriptis. Qua ego eximia ac penè incredibili benignitate permotus, inchoatas vigilias non modò instantiùs, ardentiúsque, ut ad finem properarent, urgere cœpi: sed etiam qualescunque futuras tuo nomini consecrare statui: ut auspicatiùs in lucem prodeant, ac excussis errorum tenebris, Veritatis lumen multò confidentiùs adaperiant. Neque enim decebat, Opus DE ARCANIS CATHOLICÆ VERITATIS ad Christianæ Reipublicæ utilitatem conficiendum, alii dicari, quàm & ipsius Catholicæ Veritatis, & totius Reipublicæ Christianæ optimo conservatori, defensori, adauctori. Quæ quidem mea dedicatio, si Majestatis tuæ Celsitudini haudquaquam respondebit: quia tamen ab optimo animo profectam intelligere poterit, ipsam boni consulere, ac placido (ut semper consuevit) vultu accipere dignabitur. Accipe igitur nunc eam, Sacratissime Imperator: méque assiduè in vinea Domini laborantem inter postremos Majestatis tuæ servos (licèt indignum) pro tua clementia suscipe, tuere, fove.

PRÆ-

PRÆFATIO
AB IPSO AUTORE
OPERI DE ARCANIS CATHOLICÆ VERITATIS.
PRÆMISSA

COLLOQVVTORES TOTIVS OPERIS,

GALATINUS, CAPNIO, HOGOSTRATUS

GALATINUS.

QUANTUM ex his, quæ hactenus à vobis coram me ultrò citróque dicta sunt, percipere valeo: de Talmud, ex quo controversia omnis vestra ortum habet, non parva inter vos agitur disceptatio. Nam alter quidem vestrûm, Talmud tanquam omninò malum, Christianæq; religioni penitus repugnantem, damnare conatur: idque articulis plurimis, contra alterius libellum, OCVLARE SPECVLVM nuncupatum, formatis, probare contendit. Alter verò, Talmud ipsum, veluti in multis bonum, atq; Catholicæ veritati ad conterendam durissimam Judæorum cervicem maximè proficuum, commodum, ac necessarium, summo studio tutari nititur. Quum igitur & uterq; vestrûm aliud demum, quàm veritatem, nihil quærere videatur: neq; enim aliam ob rem (ut ipse opinor) me ambo convenistis, nisi Veritatis ipsius gratiâ perquirendæ: & ego quoq;, non nisi ea quæ veritatem Christianam sapiant, pro articulorum discutiendorũ definitione, dicturus sim, eapropter me operæ pretium Christianæ Reipublicæ facturum arbitror, si antequàm ad articulos ipsos deveniamus, tum pro vestræ disputationis fundamento, tum pro Veritatis indagãdæ intellectu, ipsius Catholicæ fidei arcana, in ipso Talmud latitantia, quibus quàm maximè Judæorũ nostri temporis convincitur præsidia, reserare non prætermittã. Per Talmudicas namq; judæorum veterum scripturas, non solùm recentiorũ, qui omni conatu Prophetarũ vaticinia pervertere student, cavillationes prorsus omnes refelluntur, verum Orthodoxi quoq; dogmatis Veritas clarissimè elucescit.

CAPNIO. Optimè quidem facies, mi Galatine. Sic enim & potissimum Judæorum nostri seculi refellentur errores, & Christianæ veritati, quam illi impugnare nunquam desinunt, validissima adversus eos, ex eorummet scripturis testimonia afferentur. Sed quo minùs tantæ veritati obsistere queant, ipsa sive sanctorum vatum oracula, sive priscorum Talmudistarum dicta, quæ in Judæos ipsos inducturus es, perinde ac scripta sunt, Chaldaicè scilicet, atque Hebraicè referas, opus est.

GALATINVS. Faciam equidem quàm libentissimè, mi Capnio, quod hortaris: cùm ob ea quæ dixisti, tum præsertim, ut dum se judæi ipsi armis suis victos viderint, veritatem quam negare nunquam desistunt, agnoscere cogantur: eamq; agnitam & fateri & custodire non negligant, si sibi consulere voluerint. ne tandem Cœlesti de regno ad exteriores ejecti tenebras, mala patiantur æterna. Sed quum id in omnibus servari, & pertificile & injucundum sit, ea duntaxat aut Hebraicè,

aut Chaldaicè, ut ipsi habent, recensere curabo, quæ præ ceteris contra eos, veritatem & exprimunt & attestantur. Omnia verò quæ me ex eorum Scripturis adducere oportebit, ita fideliter (quantum Latina patitur lingua) in nostrum transferre conabor sermonem, ut neq; veritatem inficari possint, neq; non sic apud se esse, dicere ausint. Quare ipsius sacræ paginæ traducendo dicta, ubicunq; in nostris codicibus ab Hebraicis deviatum esse inveniam, neq; Septuagint a, neq; alium quemvis sequar interpretem: sed ea sic omnino, ut Hebraica veritas habet, in nostrum vertam eloquium. Hinc enim & judæis falsiloquis omnis subterfugiendi præcludetur via: & plurima, ac propè infinita Sacræ Scripturæ loca, quæ partim temporum longitudine, partim Scriptorum vitio, tā apud Latinos quàm apud Græcos, vitiata & corrupta comperiuntur, verè atq; perbellè pro nostra fide castigabūtur. In quibus longè planiùs, longéq; perfectiùs apud Hebræos, quàm in nostra sive Latina, sive Græca editione, fulget Christiana veritas. Quocirca me à multis carptum iri, haud quaquā dubito: & ab iis præsertim, qui quicquid ipsi non fecerint, arguere solent: & omnia vituperant, quæ ignorant. Multos quippe habet Veritas inimicos, eamq; constanter profitentibus nunqā defuerunt æmuli. Eos n. & Athanasius, & Chrysostomus apud Græcos perpessi sunt: & Augustinus, atq; Hieronymus apud Latinos: & omnes denique, qui ipsam unicè sunt amplexati. Contra quos ego nihil aliud quàm Veritatem ipsam invoco, quam spero (Divina favente ope) undiq; mihi clypeum fore: quandoquidē LEONIS Decimi Pontificis, ipsius Veritatis optimi cultoris, atq; sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ determinationi, me omnésq; assertiones meas tā in his, quàm in cæteris omnibus subdo atq; submitto.

HOGOSTRATVS. Quia mira atque inaudita ad retegendam Veritatem te dicturum video, ideo ut Veritatem ipsam, quam tantopere quærimus, citiùs ac faciliùs nancisci (te reserante) possimus, vellem ipse insuper, ut nisi molestum fuerit, si quid dubii mentem meam subierit, inquisitioni meæ satisfacias.

GALATINVS. Id profectò periucundum mihi erit, nedum minimè ingratum. Eam ob rem, tam abs te qui non mediocri Divinæ humanæq; Philosophiæ peritiā polles, quam à Capnione ipso, qui non modò omni literarū genere apprimè præditus est, sed trium etiam linguarum, quibus Divina panduntur arcana, disertissimus Interpres, hoc in primis exoratū velim, Ut quæcunq; occurrerint dubia, nequaquam indiscussa prætereant, quin potiùs à nobis vicissim perscrutanda, in medium prodeant. Nam & ego quoque, quicquid eisdē in dubiis pro mei ingenioli captu, mea tulerit opinio, haud quaquam subticebo. Sed quia valde difficile est, & quasi impossibile, inbecillem hominem, qualem me esse non ignoro, per iter illud confidenter incedere, in quo vel fortissimos quosdā cespitare oportuit (Fateor n. me quamplurima viribus meis imparia, ac longè majora, ad Veritatē hujusmodi indagandam, necessariò aggressurum) Idcirco Divinam mihi opem primùm implorandā duxi, ut dum ipsa ad Deum oratio pro baculo mihi fuerit, verbúmq; ejus lucerna pedibus meis, ac lumen semitis meis extiterit, ipse securus ac tutus inter hostium cuneos gradiens, ipsósq; armis eorum devincens, veritatē quam apud se habētes nesciunt, negligunt, & impugnant, ab eis tanquā ab injustis possessoribus auferre valeam. Ut tandē ipsa veritate in Talmudicis Libris inventa, luce clariùs constet, quid de ipso Talmud, de quo inter vos bellū est, rectè sentiendū sit. Quod ut rectiùs ac meliùs fieri queat, sermonē totum nostrū, circa duodecim præcipuè versari, necesse erit. De quibus, Duodecim particulares confici debeant Libri: in quorum unoquoq; mysteria nostræ fidei plurima reserari valeant.

AD LECTOREM.

PRIORI EDITIONI PRAEMISSA

PRÆFATIO.

NOSTRO sæculo cùm iniquo, tum sceleribus non dicendis polluto, non mirum omnes hæreses, jam olim sopitas, & ab Ecclesia Catholica, in qua solummodo Novi & Veteris Testamenti scripta in precio habentur, damnatas, jure repullulare: quum omnibus fermè permissum sit, quicquid somniarunt noctu, vel interdiu cogitarunt, ex Satanicis suggestionibus, aliis proponere. Et hoc stupendum, hæreses semper inveniunt sectatores, approbatoresque, tam audaces, tam frivolos, tamque effrontes, ut quicquid in buccam venerit, pro oraculo Divino simplicibus, ad seductionem aptis, obtrudere audeant. Incauti decipiuntur, & pulchrè verborum lenocinio persuadentur: ut putent, omnia quæ isti effutiunt, veluti ex tripode Apollinis prolata, aut à CHRISTO ipso Filio Dei, dicta. Idcircò non frustra admonemur à CHRISTO ipso, ut non credamus omnibus, qui dicunt, Ecce, hic est CHRISTUS, ecce illic. Sunt seducti, & alios seducunt, ne soli videantur errare. Hæc est autem Ecclesiæ consolatio, quòd Deus semper aliquos ex electis suscitat, qui sese impiis istis seductoribus opponant, falsa dogmata sparsa refellant, Veritatem ex panoplia divinarum Scripturarum proferant, quò nullum aufugium sit falsis prophetis vel respondendi, vel sua defendendi. Impiorum hominum cohortem Theologiæ professores è latebris extrahere per sanam doctrinam sedulò debent. Nonnè Arii Satanica progenies multum negotii piis fecit, & tandem deleta per Christi verbum? Nonne Samosatenus proprio cultro seipsum perdidit? An non & Anabaptistæ, Storkius, Servetus, & innumeri alii ludibrio expositi sunt toti mundo, ob furores excogitatos sine verbi Dei autoritate? Idem evenit omnibus hæreticis. Quum autem PETRUS GALATINUS Judæorum fastum, superbiam & insolentiam erga religionem Christianam animadverteret, sui officii esse duxit, quum Hebraicis in literis non mediocriter profecisset, tandem aliquid in medium adferre (ac feliciter quidem admolitus est manum) hosque Duodecim Libros, eruditione & doctrina omnigena refertos, in Ecclesiæ Christi variis opinionibus fluctuantis utilitatem conscripsit, contra perfidam turbam, quæ Christi & divinitatem & humanitatem non solùm perneget, etsi Scripturis convincatur, sed etiam omnes Scripturas, præcipuè Mosis & Prophetarum invertat, falsas interpretationes effingat, tam contra genuinum Scripturæ sensum, quàm contra Rabbinos, quos summo in pretio habet: quiq; Christi tempora ita dilucidè descripsère, ut apud sanæ mentis homines, irrefragabilia sint testimonia, quæ Talmudistæ de Regno Christi, de passione &

Resurrectione proferunt. GALATINUS certè vir prudens, in Hebraicis, Chaldaicis, Græcis & Latinis literis absolutè doctus, ad unicum scopum sua scripta collimat (relinquens Judæorum vitam, avaritiæ deditam, deceptricem, & sceleribus variis contaminatam, Deo judici.) Neque clariùs quis posset, promissiones Patribus factas de Christo, nempe Adæ, Noe, Abrahæ, Isaac & Jacob, Mosi, Prophetis, Davidi, & aliis innumeris fidelibus Dei ministris, tradere. Ad hæc tempora describit, in quibus sceptrum à Judæis ablatum, Judices vel profligati, vel occisi, (quos *Sanhedrin* vocarunt) Sacrificiorum usum amiserunt: sunt sine Sacerdotio, sine Levitarum multitudine, & sine Rege, postquàm templum destructum, & in desolationem omnia sunt redacta. Miracula quæ olim fiebant tam in Templo, quàm extra, evanuerunt: ac miseri, ejecti sunt in omnem terræ angulum. Quæ certa indicia sunt, Christum quem expectarunt sancti Patres, venisse, mundumque à peccatis purgasse. Præterea Rabbini illorum, quos negare non audēt, tempora illa ultima pulchris verbis descripserunt: ut facilè, si non insani essent contra Christi religionem, apprehendere Veritatem possent. Attamen obcæcata gens obstinato animo pergit, sua repugnante conscientia defendere, falsas interpretationes excogitare, Regnum externum Christi, & pompam splendidissimam, qua ingressurus sit ipsorum Messias effingere. Ea dico tibi, Lector candide, omnia ita dextrè tractat Autor noster, dialogetico more, ut hac in re nihil desiderare queas. Et qui hunc Librum legerit attento animo, sentiet sibi magnam accrevisse utilitatem, quum Biblia evolvere voluerit: præcipuè autem in obscuris locis, & paucis cognitis Autor omnem operam intendit, ut sine scrupulo percurrere Vetus Testamentum possit. Distincta sunt omnia in Capita. Scripturæ loca passim adscripta: ne diu Lectoris animus in locis adductis quærendis, fluctuet. Insuper, quicquid de Christo dictum est usquam, producit, cum interpretatione non ex trivio collecta, sed ex Rabbinis Judaicis, qui ante Christum natum scripserunt de Messiæ regno, ac etiam ex Doctoribus Christianis. Habes hic (ut paucis multa comprehendam) Commentarium in omnia difficilia loca totius Veteris Testamenti. Nonné magnus hic sese offert thesaurus, quo Theologiæ studiosus carere non potest, sine maximo suo damno? Quam autem diligentiam, D. Franciscus Stancarus, Hebraicæ literaturæ callentissimus, in emēdandis istis libris adhibuerit, Candidus Lector facilè, si veterem editionem cum nova ista contulerit, deprehendet. Nemo credit quàm facilè exemplaria etiam probè descripta, depraventur. Abjecta etiam sunt Capnionis Cabalistica, conveniens materia huic Operi, in qua multa de antiquis Patribus fit mentio, qui Christum Redemtorem summo desiderio expectarunt, optimeque norunt, in ligno salutem amissam recuperandam. Verùm vino vendibili non opus est suspensa hedera. Omnia autem eò spectant, ut Ecclesia ab Apostolis fundata, reædificetur, sepositis sectis & opinionibus, quæ nunquam non mare malorum invexerunt, & omnes Respublicas benè institutas, aut mutarunt aut funditus everterunt Judæi sunt nobis exemplum quotidianum, ne incidamus in iram Dei per impœnitentiam, post agnitam Veritatem.

VALE.

EDI-

EDITORIS
In
NOVISSIMAM HANC GALATINI EDITIONEM
PRAEFATIO.

SIsto Tibi, benevole Lector, de novo Galatinum, autorem, cujus laudes decantare, non magis, quam vino vendibili hæderâ suspendere, opus esse judico: Ipsum namque libri Argumentum, quo arcana nostræ Religionis contra recutitos, gentem duræ cervicis, non docet solùm, sed & propugnat strenuèque defendit, quo loco sit habendus, clamitat, utpote quo nec gratius nec antiquius homini Christiano quicquam esse poterit. Equidem, quam benè ac fortiter bella Domini gerat, mihi judicare non licuit; non infeliciter tamen, vel certè non vulgaribus armis, eum dimicare divinabam, cum in forulis doctissimorum sæpe viderem, sæpe, postquam rariùs conspici cœperat, si quà Exemplar ad manus perveniret, exosculari autorem sentirem, sæpiùs itidem, quibus adipisci non contigerat, ut de novo quis excuderet, exoptantes audirem. Qui meus ergo animus est in literas, quique semper inservire doctis fuit paratissimus, fecit, ut de recudendo hoc autore cogitare cœperim; quam meam mentem ubi nonnullis, quos familiarius noveram, eruditis declaraveram, non laudarunt solùm, sed &, ne nutarem, suaserunt, spe factâ, fore, ut me laboris mei non pœniteret. Suscepi ergò hunc laborem, & autorem nostrum prelo committens, qui renasceretur, obstetricatus sum, eâ inductus opinione, fœtum me excludere, qui dignus, ut crebrior exstet, & cujus partus iteretur: Exclusus jam in lucem prodit, atque orbi literato se conspiciendum exhibet, vultu atque habitu, ut ipse vides, vulgari, tali tamen, qui nec degener nec indecorus videri possit. Initio quidem, cum hanc editionem mente concepissem, sæpius, anne auctiorem, quàm ante hac exstiterat, edere possem, mecum deliberavi, neque etiam spes omnis, posse me, abjicienda videbatur; Verùm, cùm ea maximè solida, & propterea quoque maximè grata esse soleant, quæ suo sibi nativo relinquuntur genio, de augmento mutavi mentem, veritus, si de alieno adderentur, ne nova indueretur auctori facies, quo ipso, si non deformis, certè sibi dissimilis redderetur; ornatam ergo magis qui possem, sedulò cogitavi, nec cogitavi tantum, sed & pro viribus incubui. Non autem phaleris aut anfractuosis literarum ductibus incrustavi, ut pórticus solent lautiores, sed posito omni fuco, habitu honesto & decoro, & qui vestimenta lacera superioris ævi resarciret, in scenam ut prodiret, volui. Inde typo eleganti & nitido imprimi curavi, secutus Exemplar ex D. Francisci Stancari revisione editum κατὰ πόδα, quod ajunt, adeò, ut idem numerus sit paginarum, nec in allegatio-

gationibus ipsius apud alios ulla sit timenda discrepantia, eoque ipso nec degener nec indecorus apparebit. At verò cùm in Codice antecessore multa mendosa essent & erronea, ea omnia ut removerem, & auctorem debito nitori restituerem, indefesso studio & labore incredibili desudavi: sic erronea illa ut emendata; sphalmata illa ut correcta; Scripturæ dicta falsò citata, ut ritè allegata, in hac nostra editione exstarent, summâ, quâ potui, fide & diligentiâ curavi, atque sic me fecisse persuasum habeo, ut hoc ipso ornatior haberi possit. Sed & aliud est, quod ornamenti (vel, si mavis, augmenti) loco duci posse judicabis: In prioribus editionibus versiculus nullus capitis, ex quo dicta Scripturæ adducuntur, additus apparet; sæpe etiam locus, ubi exstaret, planè non expressus erat. Has ego lacunas hac nostrâ novâ repletas dedi, locorum scilicet Scripturæ, indicto capite venientium, sedem monstravi, quorum autem caput expressum erat, ea quoq; ad unum omnia, quò versu legantur, de meo addidi, ut dictorum sedem quæsiturus caput & versum capitis in promptu habeas, jamque per totum S. Scripturæ librum vel caput fluctuatione Tibi non sit opus. Hac ergò hanc nostram purpurâ condecorare volui. Fruere ergò his meis curis, benignè Lector, & laboribus nostris fave: quos si gratos esse sensero, aliis quoq; & forsan majoribus, quò Tibi inserviam, me operam daturum, persuasum Tibi habeto. Vale.

INDEX

INDEX LIBRORUM.

IN PRIMO LIBRO TRACTATUR.

HÆc autem omnia statim Index Capitum particulatim ostendet. Tametsi unumquodque Caput, multa Catholicæ veritatis contenturum sit arcana, prout passim proposito nostro ex Hebraicis codicibus carpenda, se obtulerint: una cùm textibus Sacræ Scripturæ Veteris instrumenti, qui nobis ad Orthodoxæ fidei confirmationem, juxta Hebraicam veritatem, corrigendi exponendiq; occurrent.

INDEX CAPITUM

PRIMI LIBRI CAPITA.

TERTII LIBRI CAPITA.

QUARTI LIBRI CAPITA.

De

QUINTI LIBRI CAPITA.

SEXTI LIBRI CAPITA.

Quod

Chal-

NONI LIBRI CAPITA

DECIMI LIBRI CAPITA.

UNDECIMI LIBRI CAPITA

Quod

DUODECIMI LIBRI CAPITA

Indicis Capitum Finis.

LIBER PRIMUS
DE TALMUD.

CAPUT PRIMUM.

De antiquis & authenticis Judæorum ſcripturis.

GALATINUS.

AD Iudæorum perſidiam per Talmudicas corum ſcripturas convincendam, ante omnia ſcire opus eſt, duplex apud eos eſſe dogmatum genus, quibus & nunc & olim ipſorum Synagoga inniti nunquam deſtitit. Quorum alterum quidem תורה שבכתב *tora ſcebichetab*, hoc B eſt, legem quæ in ſcripto eſt, vel quæ ſcripto tradita eſt, vocant. Alterum autem תורה שבעל פה *tora ſcebeal pe*, id eſt, legem quæ in ore eſt, ſive quæ ore tradita eſt, appellant. Quam quidem nihil aliud eſſe ajunt, quàm ipſius legis explanationem, quam Moſi unà cum lege traditā fuiſſe aſſerunt. Nam ut priſci Talmudiſtæ teſtantur in primo ejus libri capite, qui ברכות *berachoth*, id eſt, benedictionum dicitur, eodem ſpiritu Moſes & legem, & ipſius legis expoſitionem in C monte Sinai accipit. Ipſa autem legis explanatio ad geminum tendit ſenſum: literalem ſcilicet, & ſpiritualem ſive myſticum: quorum neutrum Moſem ſcripſiſſe affirmant, ſed utrunque verbo tradidiſſe. Et hanc legem eam eſſe dicunt, de qua בפרקי אבות *bepirke aucth*, id eſt, in capitulis patrum, ita legitur משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה Quod eſt, Moſes D accepit legem de Sinai, & eam tradidit Iehoſuæ: Iehoſuas autem ſenioribus: Seniores autem prophetis: Prophetæ verò viris Sinagogæ magnæ. Hujuſmodi autem traditio (ut ex variis Talmudiſtarum colligitur voluminibus, utque à Rabbi Moſe Ægyptio in ſui Deuteronomij initio fertur) hoc ordine fieri contigit. Iehoſuas enim cùm hanc legis expoſitionem à Moſe accepiſſet, eam Pinhæ Eleazari filio tradidit, qui & Aharon ex filio nepos erat: & à nobis corrupto E nomine, Phinees dicitur. Phinhas autem Heli ſacerdoti. Heli autem Semueli prophetæ ac ſacerdoti. Semuel autem David Regi. David autem Achiæ prophetæ. Achias autem Eliæ prophetæ. Elias autem Eliſæo prophetæ. Eliſæus autem Ioiade Pontifici. Ioiades autem Zachariæ prophetæ. Zacharias autem Hoſeæ prophe-

A tæ. Hoſeas autem Hamos prophetæ. Hamos autem Eſaiæ prophetæ. Eſaias autem Micheæ prophetæ. Micheas autem Ioeli prophetæ. Ioel autem Nahum prophetæ. Nahum autem Habacuc prophetæ. Habacuc autem Sephoniæ prophetæ. Sephonias autem Ieremiæ prophetæ. Ieremias autem Baruch ſcribæ. Baruch autem Ezræ ſacerdoti, ac ſcribæ. Hucuſque præter Bibliam, quam מקדשיה *Macdeſcyia*, hoc eſt, rem ſanctam Dei vocant, ſcripturam aliam Iu- B dæos habuiſſe non legimus: cùm ad ea uſque tempora, nemo quicquam de legis expoſitione literis commendaſſe compertus ſit. CAP. Ut autem neminem ex noſtris lateat, quos libros Judæi tanquam ſacros ac divinos recipiunt, dic obſecro, quònam pacto מקדשיה *Macdeſcyia*, id eſt, biblia ipſa, apud eos diſtinguatur? GAL. Bibliam Judæi (ut ipſe noſti) ארבעה ועשרים & *Arbaa veeſrim*, id eſt, quatuor & viginti, eo quòd tot contineat libros, appellant. Eam nam- C que in quatuor dividũt partes Quarum prima, quam ipſi תורה *Tora*, id eſt legem, ſive חומש *Humas*, id eſt, quinarium vocant, Græci verò Pentateuchon nuncupant, quinque continet libros, quos ab ipſorum principiis denominant. Nam librum quidem Geneſeos בראשית *bereſcith*, quod idem eſt quod In principio, appellant. Exodum ואלה שמות *Veelle ſcemoth*, id eſt, Et hæc ſunt nomina. Leviticum ויקרא *Vaicra*, D id eſt, Et vocavit. Numeros במדבר סיני *Bemidbar Sinai*, id eſt, In deſerto Sinai. Deuteronomium verò אלה הדברים *Elle hadeuarim*, id eſt, Hæc ſunt verba. Secunda verò pars libros comprehendit quatuor, quos נביאים ראשונים *Neuiim riſſonim*, id eſt, prophetas primos, nuncupant. Qui quidem ſunt יהושע *Iehoſuas*, qui apud nos Ioſuæ dicitur, שופטים *Sophtim*, id eſt, Iudicum, שמואל *Semuel*, qui apud nos primum & ſecundum librum Regum continet, מלכים *Me-* E *lachim*, id eſt, Regum, qui apud nos tertium & quartum Regum libros complectitur. Tertia autem pars, quatuor quoque continet libros. Quos & נביאים אחרונים *Neuiim Aharonim*, id eſt, Prophetas poſtremos dicunt. Hi autẽ ſunt, Eſaias, Ieremias, Iehezkel, qui à nobis Ezechiel dicitur

Biblia diviſio ſecundum Hebraeos.

Humas

Bereſcith.

Secunda pars.

Tertia pars.

Quarta pars.

dicitur: & liber xij. Prophetarum, quos nos minores dicimus. Quarta denique pars, quam ipsi כתובים *Chetunim*, id est, hagiographorum vocant: quindecim continet libros. Quorũ primus דברי הימים *Dibre haiamim*, id est, verba dierum prænotatur: quem nos Græco verbo Paralipomenôn appellamus. Secundus est תהלות *Tehilloth*, sive תהילים *tehillim*, vel per syncopam תלים *Tillim*, id est hymnorum: tametsi *tillim* acervos quoque significet, cujus singulare est תל *tel*, quod idem est quod acervus. Quod neque etiam à proposito vacat, quum Psalmi sint quasi quidam sententiarum acervi. Quem quidem librum, nos Græca voce Psalterium dicimus. Tertius est, est משלי שלמה *Misle Scelomo*, id est Proverbiorum, seu potius Parabolarum Selomonis. Quartus איוב *Iiob*, quem nos corrupto vocabulo Iob nuncupamus. Quintus רות *Ruth*. Sextus קהלת *Coheleth*, id est, concio, seu concionatio: quem nos Ecclesiastem vocamus. Septimus איכה *Echa*, id est, Quodmodo: qui à nobis Lamentationum, vel Threnorum liber inscribitur. Octavus שיר השירים *Scir hascirim*, id est Canticum canticorum. Nonus אסתר *Ester* Decimus דנאל *Daniel*. Undecimus postremò עזרא *Ezras*, quem cum Nehemia unum computant librum. Hos igitur duntaxat quatuor & viginti, quos enumeravimus libros, Iudæi tanquam sacros & divinos habent. Librum enim Iehosuæ, Syrach, & Iudith, & Tobiam, primùmque Machabæorum licet habeant, non tamen inter viginti quatuor connumerant. Tertium & quartum Ezræ Hebraicos adhuc ipse non vidi: quidam tamen ex ipsis ajunt, eos nuper inventos Constantinopoli reperiri. Secundum verò Machabæorum, & Philonis Hebræi librum, qui sapientia Selomonis dicitur. nusquam apud Hebræos reperi, sed tantũ Græcos vidi. Hymnum præterea trium puerorum, & Susannæ, ac Belis, draconisque historias, quæ nos apud Danielem habemus, ipsi nusquam habent. Hæc ideo dixi, ut scire valeamus, quos libros Iudæi tanquam authenticos approbent. Præter prædictos igitur quatuor & viginti libros, nihil scripturæ apud Iudæos usque ad Ezræ tempora extitisse, certum est. Ipsa enim legis commentaria tam literalia, quàm spiritalia, sive mystica ab ipso Mose legislatore, ad Babylonicam usque transmigrationem, solo succidaneo quodam ordine (ut dictum est) inter prophetas & sapientes pandebantur. Post Babylonicam verò captivitatem, ipso Ezra legem quæ in urbis Ierosolymæ, templique eversione combusta fuerat rescribente: cæteri sapientes, ipsius legis expositionem scribere cœperunt. Ne si fortè aliud ejusdem urbis excidium fore cõtingeret, in quo sapientes omnes perituri essent, unà cum eis & ipsa legis explanatio periret. Quo profectò factum est, ut omnes illi sapientes, quos à Babylonica transmigratione usque ad primam Talmudici codicis scriptionem esse contigit (qui & in ipsis פרקי אובת *perke anoth*, id est capitulis patrum viri magnæ Synagogæ appellantur) legèmque docuisse constat, verbo pariter & scripto ejusdem legis expositionem auditoribus suis tradiderint. Quorum tanta est apud Iudæos autoritas, ut eorum scripta ex quibus postmodum confectus est Talmud, primum post prophetas locum obtineant. Neque tamen immeritò, cùm eorum doctrina à prophetis ipsis, quorum ipsi & discipuli & successores fuerunt, eis immediatè tradita fuerit. Quare neque mirum est, si ex ipsis ij, qui Christi præcesserunt adventum legem prophetásque exponentes, infinita penè ac admodũ mira de Christo, deque Christianæ fidei veritatibus scripto tradiderint, quæ omnia Talmudicis libris sparsim inseruntur.

CAP. II.

De Priscis Iudæorum sapientibus, viris magnæ Synagogæ nuncupatis.

CAPNIO,

VELIM & horum quoque ordinem quo alter alteri in docenda lege succedebant, patefaceres. GAL. Quemadmodum & in multis ipsius Talmud locis liquidò patet, & Rabbi Moses Ægytius in sui Deuteronomij principio refert, Ezras ipse legis doctor, ipsius legis expositionem Simoni Pontifici, qui & Iaddus dictus est, tradidit. Hic ille Iaddus est, qui cùm audisset Alexandrum Macedonem capta Gaza, Ierosolimam versus iter arripuisse, non parvo pavore ac timore corripi cœpit. Propter priorem enim contumaciam, ipsius regis indignationem pertimescebat. Quocirca per visionem nocturnam divino monitus est oraculo, ut alii quidem veste alba, ipse verò, ac reliqui sacerdotes legitimis induti stolis, indignãti Imperatori cùm non longè ab urbe ipsa esset, occurrerent. Quod cùm fecissent, Alexander ut vidit ipsum principem sacerdotum hyacinthina atque aurea ornatum stola, ac super caput & cydarim, & auream laminam, in qua nomen Dei τιτραγράμματον scriptum erat, gestantem: eum ilicò solus adiit ac nomen Dei adoravit, ipsúmque Pontificem primum veneratus est. Quod cùm vidissent reges Syriæ, ceteriquæ omnes qui cum eo erant, vehementer obstupuêre. Nemo tamẽ nisi Parmenio ausus est eum interrogare, cur cæteris omnibus eum adorantibus, solum Principem sacerdotum ipse adorasset. Cui respondens: Non (inquit) hunc, sed Deum cujus principatu sacerdotij fungitur, adoravi. Hunc enim per somnium, quum adhuc in Macedonia essem, mecùmque queadmodum Asiam vincere possem, cogitarem, hujusmodi cum habitu cõspexi. Qui & me ut nequaquam negligerem, sed confidenter transirem, monuit: séque eo exercitum perducturum, Persarùmque potentiam mihi traditurum, pollictius est. Ideo ipsum pronus adoravi. Exinde enim me divino iuvamine directum, Dariùmque vicisse, Persarum quoque virtutem solvisse, arbitror. Propterea & omnia etiam quæ meo in corde versantur, quæque à me sperantur, proventura confido. Is autem Iaddus sive Simon (ut eò unde digressus sum,

Alexander Magnus Iudæorum Pontificem adoravit.

sum, redeam) ipsam legis explanationem Antigono patria Sichæo tradidit. Antigonus autem Josepho Joannis filio, & Josepho Johezeris filio. Hi autem Nitæo Arbolensi, & Jehosuæ filio Perahiæ, cujus auditorem Jesum nostrum redemptorem fuisse, Judæi juniores falsò affirmant. Sed eos apertè mentiri (ut alibi latiùs dicemus) ex eo palàm ostenditur, quod ab Hircano primo, cujus temporibus Jehosuas iste claruit, usque ad Pilatum sub quo Christus passus est, cx fluxêre anni. Hi rursus Nitæus & Jehosuas legis expositionem Judæ filio Tibæi, & Simoni Satæ filio tradiderunt. Hi autem Semaiæ & Abatalioni. Hi verò Hilleli & Samæo, de quibus multa præclara in libro Antiquitatum refert Josephus. Floruit autem Hillel, ut in libri שבת *Sabbath* initio dicitur, anno ante templi secundi eversionem centesimo & ut in בבא בתרא *Baua bathra* legitur, lxxx habuit discipulos, omnes excellenti ingenio, ac doctrina præditos. Qui omnes ratione disciplinę filii ejus sunt nuncupati. Adeoq; præstantes fuerunt, quòd (sicuti ibidē legitur) eorum xxx quidem, ut divinitas super eos descenderet, digni erant, quemadmodum Moses ipse fuerat. xxx verò, ut pro eis sol immobilis staret, uti Jehosuas fuit. Cæteri autem viginti mediocres sunt appellati. Quorum maximus quidem Jonathas Uzielis filius extitit. Minimus verò omnium Joannes Zachæi filius, quem Judæi Raban Johanan ben Zaccai vocant. Qui tamen (ut prisci Talmudistæ dixerunt) neque scripturam, neque Talmud, neque cætera omnia usque ad vulpium exempla, ac dæmonum narrationes, scire prætermisit. Si igitur iste, qui omnium discipulorum Hillelis minimus fuisse memoratur, tam magnus evasit sapiens, quid de cæteris censendum est? Hillel autē & Samæus legis expositionem eidem Ioanni Zachæi filio, & Simeoni justo ipsius Hillelis filio tradiderunt. Ordo iste hactenus deductus ex patrum capitulis פרקי אבות *Pirke aboth* nuncupatis, elicitus est, ubi postremus omnium Simeon Iustus, qui Christum suscepit in ulnis, ponitur. Ex quo palàm profectò ostenditur, in eo Judaicæ Academiæ sceptrum penitus defecisse. Rabbi tamen Moses Ægyptius hunc docendi ordinē ulterius prosequutus, ait eundē Simeonem Justum Gamlielem cognomento senem, ad cujus pedes Paulus Apostolus legē didicit, auditorē habuisse. Is itaq; Gamliel fuit ille legis doctor, universę Judaicæ plebi observandissimus, qui Petrūm cū reliquis Apostolis, cū eos Princeps sacerdotū, & universa cōcio interficere vellēt, & excusare, & à nece liberare omni conatu studuit, dū pro eis orationē in concilio habens. hæc inter cætera dixit:

Hillel.

Simeon justus.

Gamliel cognomento senex.

Gamlielis oratio pro liberandis Apostolis.

אנשי ישראל שמרו מה תעשו על אלו האנשים כי קודם אלו הימים היה טאידש שהיה אומר דבר מה ואליו נגרדו מספר אנשים קרוב לארבע מאות ונהרג הוא וכל המאמינים בו נאבדו והיו לבלום אחר זה הירה יהודה הגלילי בימי ההוראה והסית את העם אחריו והוא נאבד וכל הנגרדים אחריו נתפרשו ועתה לכך אני אומר לכם הבדלו מאלו האנשים ועזבו אותם כי אם מאנשים העצה הזאת או המעשה יבטל אבל אם מהא־ל הוא לא תוכלו פן תראו מקבילים לא־ל:

Hoc est, Viri Israelitæ, attendite vobis quid acturi sitis super hominibus istis. Ante enim hos dies extitit Theodas, dicens se aliquid esse: cui consensit numerus hominum circiter quadringentorum. Et interfectus est, & omnes qui ei credebant perditi sunt, atque ad nihilum redacti. Post hunc fuit Judas Galilæus in diebus professionis, & avertit populum post se, & ipse periit, & omnes quotquot consentiebant ei, dispersi sunt. Et nunc propterea ego dico vobis: Discedite ab hominibus his, & finite eos. Quoniam si ex hominibus est consilium hoc, aut opus, dissolvetur. Si verò ex Deo est, non poteritis dissolvere illud, ne fortè & Deo repugnare videamini. Hæc Gamliel ille. Cujus deinde Raban Simeon ejus filius, qui postea ab Hadriano Cæsare occisus est, auditor fuit. Qui postremò & filium suum nomine Judam auditorem habuit. Quem Judæi pro ejus doctrinæ probitatísque excellentia, Rabbenu Haccados, id est, magistrum nostrum sanctum cognominant. Fuit tamen & alius Rabbenu Haccados, qui tempore Romanorum consulum, & doctrina & spiritu prophetiæ claruit, ac multa & quidem miranda de Christo scripsit. Quamobrem Judæi recentiores nominis similitudine decepti, illum hunc fuisse existimant. Quo fit, ut hac usi cautela, quæcunque ille futura de Christo prædixit, negare contendant. Hi igitur ferè omnes, quos post Ezram Judaicæ Academiæ præfuisse commemoravimus, ac alii ex eorum auditoribus penè innumeri, multa de legis explanatione scriptis reliquerunt. Ex quibus postmodum Talmud confectus est. CAP. Rabbi Moses Ægyptius in sui Deuteronomii exordio refert. Usque ad R. Judā Simeonis filium, qui fuit anno post templi secundi incendium cxx. neminem quicquam de legis enucleatione scriptis tradidisse: sed inter sapientes sibi invicem succedentes, ipsam oretenus dūtaxat revelatam fuisse. GAL. Verum quidem est, Rabbi Mosem Ægyptium id asserere. Quod duas potissimum ob causas ipsum fecisse, putandū est. Tum quidem, ut Messiæ arcana, quæ in legis, prophetarumq; expositionibus ante Christi nativitatē detecta fuerant, Christianos laterent. Tum etiā, ut scripta posteriorū magis ex hoc authentica redderentur. Sed falsum eū dixisse, ex eo manifestè videri potest, quòd multa de expositione tā legis, quàm prophetarū ante Christi ortū scripta cōperiuntur: uti in multis ipsius Talmud locis luculenter apparet. Quod Jehosuas quoq; Syrach qui temporibus Ptolomæi Euergetis primi floruit, clare testatur, dum in ejus libri procemio, qui apud nos Ecclesiasticus, apud Hebræos verò Misse, i. Proverbia prænotatur, sic inter cætera ait: Multorū nobis & magnorū per legē, & prophetas, aliosq; qui eos secuti sunt, sapiētia demōstrata est: in quibus laudare oportet Israëlem doctrinæ & sapientiæ causa. Quoniā nō solum ipsos loquentes necesse est esse peritos, verū etiā extraneos posse & discentes, & scribentes doctissimos fieri. Et post pauca: Sed ipsa, inquit, lex & prophetæ cæteraq; aliorū librorū, non parvā habent differentiam, quando inter se dicuntur. Nā in octavo & xxx anno temporibus Ptolomæi Euergetis Regis, postquā in Ægyptum perveni, & cum multum temporis ibi fuissem, inveni ibi libros relictos nō parvæ neq; contemnēdæ doctrinę. Quibus

Rabbi Iudas, qui & Rabbenu Haccados.

Iehosua Syrach.

bus ex verbis apertè colligitur, præter legem & prophetas, alios etiam libros apud Hebræos longè ante Christi adventum scriptos fuisse. Cum Ptolomæus ipse Euergetes primus, cujus temporibus ejusmodi libros se Jehoſuas iste apud Ægyptum comperiſſe refert, per ducentos & novem ferme annos ante Christi natalem, diem clauſerit extremum.

Cap. III.

De authenticis Judæorum ſcriptoribus, qui Christi antecesserunt adventum, ex quorum potiſſimum ſcriptis compactus est Talmud.

CAPNIO.

Ex iis igitur, qui Christi præcesserunt adventum, quinam præ cæteris legem prophetasque enucleantes, ipſius Meſsiæ arcana ſcriptis reſerarunt?

Gal. Etſi quam plurimi hujus generis ſapientes extiterint, ne tamen tædio ſim, paucos quoſdam in medium afferam. Et primum quidem (ut eos qui anteceſſerant, omittam) duos & ſeptuaginta interpretes illos adducam, qui non ſolum Hebraica, Chaldæa, Græcaque lingua, ac omni diſciplinarum genere, verum Spiritu ſancto quoque inter cæteros claruerunt. Nam cum anno ante Christi nativitatem circiter ccl. rogatu Ptolomæi Philadelphi Alexandriam ab Eleazaro Pontifice totam Bibliam in Græcum eloquium traducturi, miſſi fuiſſent, volens Ptolomæus ipſe de æditionis eorum puritate periculum facere, eos (ut non Talmudiſtæ modò, ac Philo Hebræorum diſertiſſimus, ſed Auguſtinus quoque, ac alii quidam ex noſtris teſtantur) per duas & lxx. ſegregavit cellulas. Ipſi tamen adeò in ſcribendo concordes fuerunt, ut nec in verbo quidem diſcreparint, ſed una ſcribendi ſerie, uno verborum literarúmque contextu, eodemque temporis momento, univerſum divinum volumen illud in Græcum ſermonem commutarint. Quod utique non humanæ, ſed divinæ adſcribendum eſt virtuti. Quare neq; dubium eſt, eos alia quoque Spiritu ſancto inſpirante, ad legis prophetarumque explanationem, literis mandaſſe, in quibus multa eos de Christo dicere contigerit. Quod etiam pleroſque alios tunc facere potuiſſe, ex eo clarum eſt. Quod ſi ſeni duntaxat de unaquaque tribu illi delecti fuerunt, rationi profectò congruum eſt, & alios plurimos ejuſdem generis viros apud Hebræos tunc fuiſſe, qui legis prophetarumque expoſitiones ſcriptis tradere potuiſſent. Quorum libros Jehoſuas Syrach (ut dictum eſt) ſe apud Ægyptum inveniſſe refert. De quibus Jehoſuas ejus avus unus extitit. Qui eo tempore florens, imò (ut nonnulli exiſtimant) è ſeptuaginta duobus interpretibus unus exiſtens, multa memoratu digniſſima ſcripſit, quemadmodum Jehoſuas ipſe Syrach ejus nepos atteſtatur, dicens: Avus meus Jehoſuas poſtquam ſe amplius dedit ad diligentiam lectionis legis & prophetarum, aliorumque librorum, qui nobis à parentibus noſtris traditi ſunt, voluit & ipſe aliquid horũ quæ ad doctrinam & ſapientiam pertinent, ſcribere, ut ea diſcere, eorumque periti fieri cupientes, magis magiſque animo attendant, & ad legitimã vitam confirmentur. Quẽ & ipſe Jehoſuas Syrach poſtea imitatus, inter alia præclarũ librum illum edidit, quem nos Eccleſiaſticũ appellamus: Hebræi verò מש׳ *Misle.* i. Parabolas denominant. Qui licet non ſit de xxiiij. Sacræ ſcripturæ libris, magna tamen apud eos ipſius eſt authoritas. In quo quamvis de ſubditorum obedientia, de bonorum morum inſtitutione, deque ſanctorum Patrum laudibus præcipuè agatur, plerumque tamen de Meſſiæ divinitate, ac divini verbi incarnatione in eo fit mentio. Anno poſtmodum ante Christi ortum clx. Ariſtobulus ille peripateticæ ſectæ Philoſophus inſignis, cũ natione Judæus eſſet, Ptolomæi Philometoris hortatu, in Moſem commentarios ſcripſit, ubi multa de Meſſia pulchrè diſſeruit. Rabbi autem Jodam, & Rabbi Ibba, non multo poſt multa ſcriptis de Meſſia tradiderunt. Poſt quos Rabbi Simeon filius Johai permulta quoque de Meſſia, deq; ejus divinitate egregiè ſcripſit. Cujus dicta Talmudica volumina volventibus, frequentius occurrunt. Librum quoque confecit, quem מחקר הסודות *Mechkar haſſodoth*, id eſt, de inveſtigatione ſecretorum inſcripſit. in quo multa de Meſſia (ut in ſequentibus patebit) retexit arcana. Is inſuper Commentariorum libri Geneſeos, qui Hieroſolymorum ſecretiore lingua conſcripti leguntur, autor fuiſſe creditur: ubi quàm plurima Chriſtianæ fidei myſteria lucidè panduntur. In iis prætereaquæ in Cabaliſtica facultate, cujus præ cæteris principatum meruit, ſcripto ædidit: inter cætera divinitatis arcana, divinæ trinitatis myſterium diſtinctè atque clariſſimè inſinuat, ſæpenumero Patrem & Filium & Spiritum ſanctum expreſsè nominans. Poſt quẽ Rabbenu Haccados, qui Latinè Doctor noſter ſanctus interpretatur, librum ſcripſit, quem גלי רזיה *Gale razeya*, id eſt, revelatorem ſecretorum nuncupavit, qui certè non ab re doctor ſanctus dictus eſt, cùm ſpiritu ſancto afflatus, ita planè eo in libro cuncta Domini noſtri Jeſu Christi myſteria aperuerit, ut non futura prædixiſſe, ſed res geſtas tanquam Evangeliſta narraſſe, videatur. Quem paulopoſt rabbi Nehumias Haccanæ filius, ſecutus, non ea tantum quæ à prophetis de Meſſia occultè tradita fuerant, lympidiſſimè patefecit, verùm etiam ſe ab ejus adventu per quinquaginta tantum annos procul eſſe aſſeruit. Unde Haccanæ filio ſuo, quem Meſſiam ipſum viſurum & ſperabat & gaudebat, ut eum de Meſſiæ myſteriis certiorem faceret, epiſtolam ſcripſit, quam אגרת הסודות *Iggereth haſſodoth*, i. Epiſtolam ſecretorum appellari voluit. Per idem ferè tempus (anno ſ. ante Christi natalem circiter ſecundo & quadrageſimo) Jonathas Uzielis filius, Hilleliſque auditor, atq; Simeonis juſti, qui Christum infantulum ſuſcepit in brachiis, cõdiſcipulus, totum vetus Inſtrumentum, in Chaldæam vertit linguam, atque expoſuit, ita ſenſum è ſenſu traducens, & ita obſcuriſſima quæque exponens vocabula: ut quæcunque de Meſſia dubia & latenter ſcripta erant, certa

Septuaginta interpretes.

[illegible]

Iehoſuas Iehoſua Syrachæus.

Iehoſuas Syrach. Liber Eccleſiaſticus.

Ariſtobulus Philoſophus Hebræus.

Rabbi Simeon ben Iohai.

Rabbenu haccados.

Rabbi Nehumias ben Haccana.

Ionathan ben Uziel.

certa atque clarissima reddiderit: adeò ut ejus æditio non tam interpretatio, quàm glossa atque expositio videatur: quam Hebræi תרגום *Targum*, id est, translationem nuncupant. Tantæque apud eos est autoritatis, ut non solùm ei contradicere nemo audeat, sed non minus quoque fidei, quàm ipsi textui passim omnes eidem adhibeant: tum ob viri sanctitatem ac peritiam, tum maxime ob ipsius interpretationis expositionisque veritatem. Ideo quotiescunque aliquid ambiguum, aut difficile intellectu in textu sacrorum librorum inveniunt, semper ad eandem translationem atque enucleationem recurrunt. Unde de eodem Jonatha, (ut in בבא בתרא *baua* [illegible]*ra* legitur) dixerunt Magistri, quòd in hora qua eidem æditioni & expositioni vacabat, si musca aut quodcunque volatile super eum, vel super chartam volasset, ilico absq; ulla ejus aut chartæ læsione, cœlitus exurebatur. Cap. Negant plerique, Jonathan Pentateuchum in Chaldæum traduxisse: ipsum enim ab Ankelos proselito traductum ajunt, quem Hebræi sororis Titi Imp. filium fuisse asserunt: ut habetur in מסכת גטין *masecheth ghittin*, i. in tractatu libellorum repudii, in פרק *perec*, i. in capitulo, quod incipit הנזקין *hannizakin*, i. damnificati. Alii Jonathan ipsum nequaquam Psalterium traduxisse dicunt, sed potius illud à R. Akilas, & à R. Joseph cæco, in Chaldæũ versum affirmãt: unde Chald. Psalterii æditionẽ, quam nunc Judæi frequentius præ manibus habent, quamq; Nebiensis Præsul in Psalteriis posuit, ipsi Rabbi Joseph cæco plurimi eorum ascribunt. Ex quo inferunt, Jonathan totam Bibliam Chaldæam non fecisse. Gal. Totam proculdubio Bibliam Jonathas in Chaldæũ (ut prædixi, & te non latere arbitror) transtulit. Sed trãslatio ejus in Pentateuchum rarissima est, idcirco ab iis qui eam non viderunt, negatur. Ego verò ipsam semel vidi. Quæ sic incipit,

מן אולא ברא ײ ית שמיא וית ארעא׃

Ea autem quæ Ankelos est, sic,

בקדמין ברא ײ ית שמיא וית ארעא׃

Hic etiam Ankelos totam Bibliam in Chaldæum vertit atque exposuit. Cujus æditio atque expositio, quamvis nunc (præterquàm in Pentateuchũ) vix alicubi reperiatur, non minoris tamen apud Judæos est pretii, quàm illa de qua nunc meminimus, Jonathæ. Quam etiam Targum appellant, quod Chaldaica quoque sit, sicut & illa: & si utraque Hebraicis scripta sit elementis. Æditio quoque ipsius Jonathæ in Psalterium penes paucissimos est. Quam qui habent, pro viribus occulunt, propter mysteria Christianæ fidei quæ continet. Simeon postremò Hillelis filius, quem ob ejus præcipuam sanctitatem, Talmudistæ צדיק *tsadic*, i. justum cognominant, in quo (ut in פרקי אבות *pirke aboth*, i. capitulis patrum dicitur) academiæ magnæ Synagogæ sceptrum defecit, multa de Messia dixit. Et tandem cũ in ultima senectute à Spiritu sancto respõsum accepisset, non visurum se mortem, nisi oculis Messiam Dei filium videret, Christum ipsum in ulnis suscipiens, quæ de eo à Spiritu sancto edoctus, docuerat, ipso præsente confirmavit. Cujus egregia dicta Talmudicis in libris sparsim reperiũtur. Et horum igitur omnium dictis, atq; aliorum quàm plurimorum, qui eisdem temporibus super legẽ & prophetas scribentes palàm ostenderunt Dominum nostrum Jesum Christum, & unicum omnipotentis Dei filium, & verum fore Messiam, totus ferè Talmud compactus est.

Targum quid sit.

Ankelos.

Masecbeth.

Simeon justus.

Cap. IV.

De Iudæorum scriptoribus, quos paulo post Christum passum esse contigit, & quid de ipso senserint.

HOGOSTRATUS.

Cum hi omnes quos enumerasti, Christi antecesserint adventum, ac plerique eorum Spiritu sancto afflati fuerint, nemo prorsus negandum duceret, quod legem prophetasque exponendo, rectè de Messia scripserint. Sed de iis quos post Christum passum scribere contigit, quique obstinatis animis in Judaismo permanserunt, neminem unquam sive legem, sive prophetas de Messia loquentes, rectè exposuisse, sed potius ad falsum sensum pro sua perfidia extorsisse, clarum profectò est. Gal. Quanquam id de Iudæis nostri temporis, qui sunt omnium gentis suæ immundissima fex, rectè dicatur, de priscis tamen universaliter locum non habet. Ex quibus nonnulli quidem juxta verum sensum prophetias de Christo loquentes, rectè enucleare videntur: nonnulli verò de ipso Domino Jesu, deque Christianis bene senserunt, ut in utrorumque scripturis liquidò patet. Et ut cæteros nunc taceam, duos duntaxat, quorum apud Judæos plurimum valet autoritas, Philonem scilicet sacerdotali ex genere progenitum, & Josephum Matathiæ filium, exempli gratia adducam. Qui suis in codicibus Dominum nostrum Jesum Christum non modò confitentur, verùm miris quoque ac divinis exornant laudibus, ejusque sectatores maxima prosequuntur laude. Nam Philo quidem eo in libro, quem de vita nostrorum, hoc est de viris Apostolicis scripsit, primam sub Marco Evangelista apud Alexandriam Ecclesiam describens, Christi sequaces mirum in modum honestavit, eos non ibi tantũ, sed in multis quoque provinciis esse memorans, eorumque habitacula monasteria dicens. Edidit insuper egregium, ac certè divinum volumen illud, quod Sapientiæ Salomonis libro vocavit. Hog. Quamobrem librum hunc hujusmodi titulo inscribi voluit? Gal. Non ab re profectò. Quod enim Selomo in Proverbiorum libro ænigmaticè, ac parabolicè, & quasi in universali de Dei Filio qui patris sapientia est, quandoq; futurum prædixit: Philo hoc in libro per easdem obscuritatis & cælationis artes, id idem de eodem jam impletum docet. Etsi plerumque non in universalitate (ut Selomo facit) maneat, sed ad ipsam quam intendit particularitatem accedat, se (ut opinor) temperare non valens, quo minus veritatem quã prosequitur, pandat. Hoc autem exempli causa ex eo inter cætera manifestissimè ostenditur, quod Selomo

Philo Iudæorum disertissimus.

Liber qui Sapientia Salomonis inscribitur.

lomo cavendum præcipit, cùm ait, Fili mi si te lactaverint peccatores, ne acquiescas eis. Deinde sequitur: Si dixerint, Veni nobiscum, insidiemur sanguini: cum reliquis quæ sequuntur. Quod totum quid aliud est, quàm id quod Philo tempore suo factum refert, dicens, Dixerunt impii apud se non rectè cogitantes? cum cæteris quæ sequuntur. Et magis adhuc ad particularitatem descendens: Mittamus, inquit, lignum in panem ejus. Ubi per lignum, crucem designavit: per panem verò, ipsum Jesum, Dominum nostrum: panis parabolam sumens ex parabola tunc (ut arbitror) ex ore ipsius Domini vulgata, dicentis, Panis quem ego dedero, caro mea est pro mundi vita. Ex quo per verba ejusdem Domini docet, in eo fuisse completum, quod Selomo de eodem Domino dixerat quandoque futurum. Cum ergo tam res utriq; subjecta, quàm ars obscuritatis & cælationis sit eadē, & alia quàm futuri & præteriti temporis differentia nulla accidat, eas ob res liber iste Philonis, sapientia Selomonis rectè appellatur: cum & in eo ipsius Christi, qui & Patris sapientia est, & Rex pacificus dicitur, divinitatem, innocentiam, ac passionem optimè insinuet. Unde ad increpandam Judæorum ingratitudinem, atque impietatem, hæc in persona eorum, quos vel impios nuncupat, Græcè ait, ἐνεδρεύσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστι, καὶ ἐναντιοῦται τοῖς ἔργοις ἡμῶν, καὶ ὀνειδίζει ἡμῖν ἁμαρτήματα νόμου, καὶ ἐπιφημίζει ἡμῖν τὰ ἁμαρτήματα παιδείας ἡμῶν, ἐπαγγέλλεται γνῶσιν ἔχειν θεοῦ, καὶ παῖδα κυρίου ἑαυτὸν ὀνομάζει. Hoc est, Circumveniamus justum, quoniam inutilis est nobis, & adversatur operibus nostris, & improperat nobis peccata legis, ac diffamat nobis delicta disciplinæ nostræ. Pollicetur se scientiam habere Dei, & Filium Domini seipsum nominat. Et post pauca infert, εἰ γὰρ ἐστιν ὁ δίκαιος υἱὸς θεοῦ ἀντιλήψεται αὐτόν, καὶ ῥύσεται αὐτὸν ἐκ χειρὸς ἀνθεστηκότων. Id est, Si enim est justus Filius Dei, suscipiet ipsum, & liberabit eum de manu contrariantium. Et demum concludens ait, θανάτῳ ἀσχήμονι καταδικάσωμεν αὐτόν. Hoc est, Morte turpi cōdemnemus eum. Ista quidem & alia quæ Judæi in Christum gesserant, in secundo hujusce libri capite refert. In sequentibus verò ejusdem libri capitibus, multa de martyrum victoria, de animorum immortalitate, de cœlesti gloria, de Ecclesiæ Christi statu, deque universali judicio prædicit. Quapropter sancta Nicena Synodus librum hunc tanquam Sancti spiritus dictamine scriptū meritò recepit, ac inter sacros divinosque codices retulit. Josephus autem (ut ea quæ de Iohanne Baptista, & de Jacobo Apostolo, cognomento Justo, magna cum eorum laude narrat, omittam) in xviij. Antiquitatum libro, Tiberii Cæsaris, sub quo Christus passus est, tempora describens, hæc de Christo ipso Græcè refert, *Iosephus.* Τοῦτον τὸν χρόνον ἰησοῦς σοφὸς ἀνήρ, εἴγε ἄνδρα αὐτὸν λέγειν χρή, ἦν γὰρ παραδόξων ἔργων ποιητής, διδάσκαλος ἀνθρώπων τῶν ἡδονῇ τἀληθῆ δεχομένων, καὶ πολλοὺς μὲν ἰουδαίους, πολλοὺς δὲ καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐπηγάγετο, χριστὸς οὗτος ἦν, καὶ αὐτὸν ἐνδείξει τῶν πρώτων ἀνδρῶν παρ' ἡμῖν, σταυρῷ ἐπιτετιμηκότος πιλάτου, οὐκ ἐπαύσαντο οἵ γε πρῶτον ἀγαπήσαντες: ἐφάνη γὰρ αὐτοῖς τρίτην ἔχων ἡμέραν πάλιν ζῶν, τῶν θείων προφητῶν ταῦτα καὶ ἀλλαμύρια θαυμάσια περὶ αὐτοῦ εἰρηκότων: Id est, Hoc tempore Jesus sapiens vir (si vi: um cum dicere fas est: erat enim mirabilium operum patrator, & doctor eorum hominum, qui cum voluptate quæ vera sunt, recipiunt) multos quidem Judæos, multos verò ex Gentili cultu aggregavit, Christus hic erat. Hunc accusatione primorum ex nostris virorum, cùm Pilatus cruci affigendum decrevisset, non cessaverunt, qui primò eū dilexerant. Apparuit enim eis tertium diē habens, iterū vivens, divinis Prophetis hæc & alia innumera mirabilia de eo prædicentibus. Hæc Josephus ille, quem Judæi vel maximum putant. Hi igitur viri tam excellentes, Philo, & Josephus, qui etsi Græcè scripserint, Judæi tamen ambo fuerunt, paternarumque traditionū acerrimi æmulatores, nisi ea quæ per Prophetas de Messia prænunciata fuerant, rectè intellexissent, neque de Christo tam benè opinati fuissent, neque quæ de ipso dixerunt, tam veridicè retulissent. Quare neque dubium est, quòd si hæc de eo Græcè scripserint, alia quoque longē plura, legem & Prophetas exponentes, Hebraicè scripserint. Cū ambo & utramq; linguam optimè calluerint, & sacris literis ab ipsis cunabulis initiati fuerint. Unde & credi quoque par est, alios præter eos, eisdē temporibus permultos extitisse qui & de Domino Jesu Christo rectè senserint, & prophetarum vaticinia explanantes, vera de eo scripserint. Hoc. Si ergo isti veritatem agnoverunt, quare ipsam amplecti neglexerunt? Cōstat enim (ut alios prætermittam) & Philonem, & Josephum, quos exempli gratia attulisti, haudquaquam Christo adhæsisse, sed usque ad obitum in Judaismo permansisse. Gal. Id quidem verum est, & de Josepho præsertim: ne de Philone dicā, qui cum gentis suæ legatus ad Cajum Caligulam Romam venisset, admodum familiarem cum Petro Apostolorum principe consuetudinē duxit. Te tamen non ignorare velim, post Domini resurrectionem in triplex Judæos divisos fuisse genus. Quidam enim videntes prophetarum dicta in eo consummata, & fide & opere illi adhæserunt, ut Gamliel ille senex fecit, cujus dicta apud Talmudistas maximæ sunt autoritatis. *Triplex Iudæorum genus. Gamaliel senex.* Quod & alii penè infiniti fecerunt, non de plebeis, aut ignaris tantùm, sed de nobilioribus atque sapientioribus. Nam ut in Actibus Apostolicis scribitur, Maxima pars sacerdotum obtemperabat fidei. Et horum nonnulli multa de Christo miranda scripserunt. Quorum opuscula aliqua adhuc extant apud Judæos: quamvis ea ne ad manus nostras perveniant, pro viribus occulere nitātur. Et inter cætera sunt ea, quæ literis mandavit Rabbi Ille Haccanas Nehumiæ filius, qui cùm omnia Redemptoris nostri gesta, ac miracula, prout oculis viderat, scripsisset, sic deniq; dixit, *Rabbi Haccanas.* אני הקנה אחד מן המאמינים בו וטבלתי במים הקדושים ובדרכיו הישרים אני הולך Hoc est, Ego Haccanas sum unus ex illis, qui credunt in eum, & ablui me aquis sanctis, in ejusque viis rectis incedo. Quidā verò eorum credebant quidē ipsum Dominum Jesum fuisse Messiam illum, de quo Prophetæ locuti fuerant, Mosaicas tamen observantias desetere

rere nolebant. Hi fide tantùm & non opere Christo adhæserunt. Quia Christum quidem confitebantur, in Judaiſmo tamen perſeverabant. Qualis (ut arbitror) Joſephus fuit, ac alii ferè innumeri. De quibus Actuum Apoſtolorum liber meminit *xv. & xxj. c. v.* 20. ubi ſic dicitur, Vides frater quot milia ſunt in Judæis qui crediderunt, & omnes æmulatores ſunt legis? In hoc tamen maximè errabant. Omnes namque veteris legis cæremonias, cùm Chriſti geſtorùmque ejus figuræ extiterint, in ipſo omnino finem habuiſſe, clarum eſt. Horum etiam quàm plurimi & vera nonnulla de Chriſto ſcripſerunt, & prophetias in multis rectè expoſuerunt. Alii denique Judæorum, nec fide, nec opere Chriſto adhærere volentes, in perfidia ſibi pertinaciter permanendum, tanquam cæci elegerunt. Qui neq; tamen veritatem (vide quanta veritatis ſit vis) omnino negare valuerunt. Nam legem prophetaſque explanantes, ſola veritate compulſi, ipſam in multis penitus tacere nequiverunt. Quod abſque divina diſpoſitione factum fuiſſe putandum non eſt, ut contra veritatis inimicos, eámque negantes, ab eiſdem ipſius veritatis teſtimonia haberemus. Nec tamē id veritati præjudicat, quia ipſi non crediderunt: ſed plus teſtimonio addit, quia nec increduli, & inuiti ipſam negaverint. Ex horum quoque dictis atque ſcripturis, cæterorumq; omnium, qui poſt Babylonicam captivitatem ſcriptis aliquid tradiderunt, Talmudicus codex congeſtus eſt, atque compactus.

Cap. V.

Quis fuerit ipſius Talmud autor, quando editus ſit, in quot partes dividatur, & quibus de rebus præcipuè tractet.

CAPNIO.

Quoniam varias de ipſius Talmud autore, deq; tempore quo editus fuerit, inveni opiniones: quidam enim ſcribunt, anno poſt Chriſti ortum circiter ccc. ipſum confectum: Johannes autem Picus in Apologia, illum non niſi anno virginei partus cl. compactum eſſe ait: ego verò in Hebraicis reperi literis, Talmud ipſum à pluribus Doctoribus fuiſſe collectum, & per Rabbi Aſſe in unum, inſtar Decreti, reductum, idcirco tuam quoque in hoc ſententiam audire velim. Gal. Anno à templi ſecundi incendio cxx. Rabbi Judas Simonis filius, quem ob doctrinæ probitatiſque excellentiam Sanctū vocant, totius Judaicæ ſapientum Synodi decreto, legis prophetarumque explanationes, ac ſcripta omnia quæ cæteri Doctores tam antè, quàm poſt Chriſti adventū eatenus ſcripſerant, in unum complexus eſt volumen, quod משנה *Miſna*, id eſt, iteratam lectionem nuncupavit. *Miſna.* Anō verò ab ejuſdem templi vaſtatione circiter ccc. Rabbi Johanā aſſumptis ſibi collegis Rab & Semuele, ipſum Miſna & quæcunque alia ſcripta habere potuit, in unum colligens, Talmud Hieroſolymitanum confecit. *Talmud Hieroſolymitanum.* Anno denique ccccxxxvj R. Aſſe unà cum Rabina omnes ſuperiorum ſcripturas in unum reA digens, ipſum quo nunc tota Judæorum regitur Synagoga, Babylonicum contexuit Talmud. *Talmud Babylonicum.* Quē tamen morte præventus, perficere nequit. Mor autem ejus filius unà cum Maremar operi complementum dedit. Eſt autem Talmud id quod *Talmud quid ſit.* Doctrina, ſive Diſciplinatio, comentaria priora omnia, ac ſtatuta, & quaſdam temporum hiſtorias complectens, opus profectò tam divina ac naturali, quàm politica ac legali ſapientia undique plenum. Cap. Ad clariorem igitur ipſius B Talmud intelligentiam, quibus præcipuè de rebus in eo agatur, ſcire quoque exopto. Nam quidam in quatuor ipſum diviſum partes ajunt. In quarum prima de rebus ſanctis, de feſtis, ac cerimoniis. In ſecunda verò de plantis & ſeminibus. In tertia autem de matrimonio & uxoribus. In quarta demum de judiciis, ac juribus abundè tractatur. Petrus verò Niger in ſex illum dividit partes. Gal. Talmud proculdubio (ut ipſe noſti) in ſex primarias diſtinguitur partes, *Diviſio totius Talmud.* quas סדרים *ſe*C*darim*, id eſt, ordines, vel ordinationes, ſeu directiones vocant, quod in totidem atque eaſdem Miſna prius diviſa fuiſſet: cum Talmud aliud ferè non ſit, quàm commentum quoddam ipſius Miſna. Quarum quidem partiū prima סדר זרעים *ſeder Zeraim*, id eſt ordo ſeminum dicitur. Secunda סדר מועד *ſeder moed*, id eſt ordo feſtorum. Tertia סדר נשים *ſeder naſcim*, id eſt ordo mulierum. Quarta סדר נזיקין *ſeder nezikin*, id eſt ordo damnorum, ſive nocumentorum. Quinta סדר D קדשים *ſeder cadaſcim*, id eſt, ordo ſanctificationum. Sexta סדר טהרות *ſeder Teharoth*, id eſt, ordo purificationum. Harum autem unaquæque partium in plures dividitur מסכתות *maſſachtoth*, hoc eſt tractatus ſeu libros, & quælibet מסכת *maſſecheth*, id eſt, quilibet liber in plures פרקים *perakim*, hoc eſt diſtinctiones ſive capita. Nam prima pars in undecim diſtinguitur libros. *Prima pars Talmud ordo ſeminum appellata.* Quorum primus qui מסכת ברכות *maſſecheth berachoth*, id eſt, tractatus benedictionum appellatur E novem habet capita, in quibus præcipuè agitur de benedictionibus, de gratiis Deo agendis, de orationibus, & divinis laudibus. Secundus מסכת פאה *maſſecheth pea*, id eſt tractatus anguli, vel partis angularis nuncupatur, decem continet capita, in quibus tractatur de parte angulari ſegetum ſive frugum, quæ pauperibus relinqui debebat. Tertius מסכת דמאי *maſſecheth demai*, id eſt tractatus dubitationis denominatur, in decem diſtinguitur capita, in quibus agitur de dandis deF cimis rerū dubiarum. Quartus qui מסכת תרומות *maſſecheth terumoth*, id eſt tractatus duorum ex centum dicitur, in undecim dividitur capita, in quibus tractatur de duorum ſeparatione ex unoquoque fructuum centenario, quæ ſacerdotibus dari debebant. Quintus qui מסכת שביעית *maſſecheth ſceuiith*, id eſt tractatus ſeptimi appellatur, in decem partitur capita, in quibus agitur de ſeptimo anno, in quo nihil prorſus ſeminandum erat, neque terra colenda. Quo tempore & fruG ctus arborum, & quæcunque ſponte terra ferebat, omnibus communia erant. Sextus qui מסכת כלאים *maſſecheth kelaim*, id eſt tractatus comixtionum nuncupatur, novem habet capita, in quibus tractatur de cūctis rerū generibus, quę

commiſceri prohibebantur. Septimus qui מסכת מעשר ראשון *maſſecheth maaſcer riſſon*, id eſt tractatus decimationis primæ vocatur, novem continet capita, in quibus agitur de primis decimis, quæ debebantur Levitis, ex quibus & Levitæ ipſi tenebantur decimas Sacerdotibus impertiri. Octavus qui מסכת מעשר שני *maſſecheth maaſcer ſceni*, id eſt tractatus decimationis ſecundæ denominatur, in quinque diſtinguitur capita, in quibus tractatur de decimis ſecundis, quæ poſt decimas Levitis exhibendas, extrahi debebant, atque in Hieruſalem comedi & conſumi. Nonus qui מסכת חלא *maſſecheth halla*, id eſt tractatus placentæ dicitur, in quatuor diſtinguitur capita, in quibus agitur de placenta panis, vel torta vel collyrida, quæ ſemper ex maſſa accipi debebat, & Sacerdotibus dari. Decimus qui מסכת ערלה *maſſecheth orla*, id eſt tractatus clauſuræ appellatur, in tria dividitur capita, in quibus tractatur de arborum clauſura, quæ fiebat dum plantarentur, in ſignum, quod per triennium nemini ex earum fructibus comedere licebat. Undecimus qui מסכת בכורים *maſſecheth biccurim*, id eſt tractatus primitiarum appellatur, quatuor habet capita, in quibus agitur de primitiis in templo offerendis, quas de ſeptem duntaxat rebus offerre tenebantur, videlicet de frumento, de hordea, de uvis, de ficis, de malis punicis, de olivis, & dactylis. Secunda pars duodecim complectitur libros. Quorum primus qui מסכת שבת *maſſecheth Sabbath*, id eſt tractatus Sabbati nuncupatur, quatuor & viginti continet capita, in quibus tractatur de Sabbato, & de iis quæ licebant, & prohibebantur in die Sabbati. Secundus qui מסכת ערבין *maſſecheth eruuin*, id eſt tractatus converſationum vocatur, in decem diſtinctus eſt capita, in quibus agitur de converſationibus, quæ invicem Judæis in Sabbato licebant. Tertius qui מסכת פסחים *maſſecheth peſahim*, id eſt tractatus paſchatum vocatur, in duas diviſus eſt partes: in quarum prima de azymis, deque iis quæ pro paſchæ ſolennitate præparanda erant, ſpecialiter agitur, in ſecunda verò de agno paſchali. Totus autem liber in decem diſtinguitur capita. Quartus qui מסכת שקלים *maſſecheth ſecalim*, id eſt tractatus ſiclorum denominatur, in octo partitus eſt capita: in quibus tractatur de ſiclorum exactione, quæ pro emptione duorum agnorum fieri debebat, qui quotidie in ſacrificio offerebantur, unus mane, alter veſperi. Siclus autem quamvis propriè ſit quædam ponderis menſura, juxta illud Levitici xxvij. שקל *ſcekel*, id eſt ſiclus viginti obolos habet, cum à verbo Hebraico שקל *ſacal*, quod ponderare ſignificat, deducatur, hoc loco tamen eſt genus monetæ, pendentis obolos viginti. Tenebatur enim unuſquiſque poſtquàm vigeſimum ætatis egiſſet annum, ſingulis annis dimidium ſicli juxta ponderis templi menſuram ſolvere, pro emendis duobus agnis prædictis, in jugi ſacrificio in redemptionem animarum offerendis. Quintus qui מסכת יומא *maſſecheth Ioma*, id eſt tractatus dierum dicitur, octo continet capita, in quibus de die propiciatio-

Secunda pars Talmud, ordo feſtorum nuncupata.

Siclus quid ſit.

A num agitur, ac de iis quæ in hujuſmodi die fieri debebant. Sextus qui מסכת סוכה *maſſecheth ſucca*, id eſt tractatus caſulæ ſive tabernaculi appellatur, quinq; habet capita, in quibus agitur de feſto caſularum ſive tabernaculorum. Septimus qui מסכת יום טוב *maſſecheth jom tob*, id eſt tractatus diei boni nuncupatur, in quinque diſtinguitur capita, in quibus tractatur de omnibus quæ licebant, quæve prohibebantur in
B quolibet die feſto, præterquam in Sabbato, & in die propiciationis. Octavus qui מסכת ראש השנה *maſſecheth ros haſſana*, id eſt, tractatus capitis anni vocatur, in quinque dividitur capita, in quibus agitur de omnibus ad ſolennitatem capitis anni ſpectantibus. Nonus qui מסכת תענית *maſſecheth taanith*, id eſt tractatus jejunii denominatur, in quatuor partitur capita, in quibus de jejunio quod quater in anno fieri debe-
C bat, deque aliis tractatur jejuniis. Decimus qui מסכת מגלה *maſſecheth meghilla*, id eſt tractatus hiſtoriæ dicitur, quatuor continet capita, in quibus agitur de hiſtoria Eſter, quæ in illa ſolennitate legenda erat, deque pertinentibus ad eam ſolennitatem. Undecimus, qui מסכת מועד קטן *maſſecheth moed catan*, id eſt tractatus feſti parvi appellatur, tria habet capita, in quibus tractatur de diebus feſtis minoribus, qui inter primum & ultimum diem Paſchæ & Tabernaculorum
D mediabant. Earum enim ſolennitatum primus & poſtremus dies erant cæteris intermediis ſolenniores. Duodecimus qui מסכת חגיגה *maſſecheth haghiga*, id eſt tractatus ſolennitatis nuncupatur, in tria diſtinguitur capita, in quibus agitur de præcepto, quo omnes maſculi in Hieruſalem ter in anno ire tenebantur, in feſto ſcilicet Paſchæ, Pentecoſtes, & Tabernaculorum. Tertia pars ſeptem continet libros. Quorum primus qui מסכת יבמות *maſſecheth jeuamoth*, id eſt tractatus fratriarum dicitur, in ſexdecim diſtinguitur ca-
E pita, in quibus agitur de præcepto de accipienda fratris ſine liberis defuncti uxore, ad ſuſcitandū ejus ſemen. Secundus qui מסכת כתובות *maſſecheth chethuboth*, id eſt tractatus contractuum appellatur, in tredecim dividitur capita, in quibus agitur de contractibus dotium & obligationum quas & vir erga uxorem, & uxor in virum ſervare debebant. Tertius qui מסכת נדרים *maſſecheth nedarim*, id eſt tractatus votorum nuncupatur, in undecim partitur capita, in quibus tracta-
F tur de votis mulierum. Quartus qui מסכת נזיר *maſſecheth nazir*, i. tractatus Nazarei vocatur, novem continet capita, in quibus tractatur de voto Nazareorum, hoc eſt à vanitatibus mundi ſeparatorum: quibus durante voto, non licebat inter alia vinum bibere, neq; aliquid quod ex vite producitur, guſtare, neq; capillum tondere, neq; cadaver aliquod tangere. Quintus qui מסכת סוטה *maſſecheth ſota*, i. tractatus diverſionis denomi-
G natur, novē habet capita, in quibus agitur de diverſione quam facit uxor à viro, adhærendo alteri. Sextus qui מסכת גטין *maſſecheth ghittin*, i. tractatus libellorum repudii dicitur, in novem diſtinguitur capita, in quibus tractatur de libellis repudii, ac matrimonii divortio. Septimus qui מסכת קדושין *maſſecheth kiduſcin*, id eſt tractatus ſponſa-

Tertia pars Talmud, ordo de mulierū dicta.

ſponſaliciorum appellatur, in quatuor dividitur capita, in quibus agitur de ſponſaliciis & ſponſalibus, déque ad ea pertinentibus. Quarta pars in ſeptem quoque diviſa eſt libros. Quorum primus qui מסכת נזקין *maſſecheth nezikin*, id eſt tractatus damnorum vel nocumentorum (ſicut & ipſa pars) nuncupatur, in tres diſtinctus eſt בבות *bauoth*, id eſt, poſitiones. Quarum prima quæ בבא קמא *baua kama*, id eſt poſitio prima dicitur, in decem diſtinguitur capita, in quibus tractatur de cunctis damnis, ac nocumentis, quæ tam ab hominibus, quàm à brutis fieri ſolent. Secuda quæ בבא מציעא *baua mazya*, id eſt poſitio media appellatur, in decem quoque dividitur capita, in quibus agitur de litibus, de juribus, de uſuris, & de locationibus. Tertia autem quæ בבא בתרא *baua bathra*, id eſt poſitio poſtrema nuncupatur, in decem ſimiliter capita, diviſa eſt, in quibus tractatur de venditionibus & emptionibus, de ſocietatibus, & de hæredibus atque hæreditatibus Secundus liber qui מסכת סנהדרין *maſſecheth ſanhedrin*, id eſt, tractatus Judicum ordinariorum dicitur, quatuordecim habet capita, in quibus de judicibus ordinariis, de judiciis, déque omnibus ad judicium pertinentibus, abundè agitur. Item & de iis qui partem in futuro ſæculo habent, ac de Meſſia, & præſertim in פרק חלק *perec helec*, id eſt in capite, quod incipit Helec, id eſt pars. Tertius qui מסכת שבועות *maſſecheth ſceuuoth*, id eſt tractatus juramentorum appellatur, octo continet capita, in quibus de juramentis, déque rerum cuſtodibus præcipuè tractatur. Quartus qui מסכת עדיות *maſſecheth edujoth*, id eſt tractatus teſtificationum nuncupatur, in octo diſtinguitur capita: in quibus agitur de determinationibus, quæ fiebant ex prædeceſſorum teſtificationibus, qui extiterant magnæ autoritatis viri. Quintus qui מסכת עבודה זרה *maſſecheth auoda Zara*, id eſt tractatus ſervitutis alienæ nuncupatur, in quinque dividitur capita, in quibus tractatur de idololatria, deque iis in quibus Judæi tam quoad converſationem, quàm quoad cibum & potum cum cæteris gentibus communicare non debebant. Sextus qui מסכת אבות *maſſecheth auoth*, id eſt tractatus patrum vocatur, in quinque partitur capita, quæ פרקי אבות *pirke auoth*, id eſt capitula patrum ab omnibus ferè dicuntur, in quibus agitur de patribus priſcis, qui à Moſe uſque ad Simeonem juſtum tum doctrina, tum ſanctitate præ cæteris claruerunt Septimus qui מסכת הוריות *maſſecheth horaioth*, id eſt tractatus ſententiarum denominatur, tria habet capita, in quibus de ſententiis per ſanhedrin, id eſt per judices ordinarios determinatis, & de pœnis contrafacientium ſpecialiter tractatur. Alium præter hos huic parti librũ aliqui addunt, quem מסכת מכות *maſſecheth maccoth*, id eſt tractatum percuſſionum vocant, ac tertio loco collocant: in quo agitur de percuſſionibus, quibus rei pro Judicum ſententia animadvertendi erant. Qui autem ſeptem duntaxat huic parti tribuunt libros, hunc à ſecundo non diſtinguunt, ſed ex ambobus libris, unum efficiunt. Quinta pars undecim continet libros. Quorum primus qui מסכת זבחים *maſſecheth zeuahim*, id eſt tractatus im-

Quarta pars Talmud, ordo damnorum vocata.

Quinta pars Talmud, ordo

A molationum dicitur, quatuordecim habet capita, in quibus de immolationibus ſacrificiorum, & de modo ac loco ſacrificandi copioſè agitur. Secundus qui מסכת חולין *maſſecheth holin*, id eſt tractatus occiſionum appellatur, in duodecim dividitur capita, in quibus tractatur de animalium mundorum immolationibus & occiſionibus, non pro ſacrificiis, ſed pro communi hominum uſu. Tertius qui מסכת מנחות *maſſecheth menahoth*, id eſt tractatus farinarum nuncupatur, in B tredecim diſtinguitur capita, in quibus agitur de farinis frumenti, quæ Sacerdotibus in templo offerri debebant. Quartus qui מסכת בכורות *maſſecheth bechoroth*, id eſt tractatus primogenitorum vocatur, in novem partitur capita, in quibus tractatur de animalium primogenitis, tam de iis quæ offerri debebant, quàm de iis quæ redimi. Quintus qui מסכת ערכין *maſſecheth erachin*, id eſt tractatus pretiorum denominatur, novem habet capita, in quibus agitur de pretiis earum C rerum, quæ ſe quis Deo daturum promiſiſſet. Sextus qui מסכת תמורה *maſſecheth temura*, id eſt tractatus permutationis dicitur, in ſeptem diſtinguitur capita, in quibus tractatur de permutatione in ſacrificiis nullatenus facienda. Septimus qui מסכת מעילה *maſſecheth meila*, id eſt, tractatus transgreſſionis appellatur, in ſex dividitur capita, in quibus de eorum transgreſſione agitur, qui rebus ſacrificatis ſibi minimè licitis, uſi fuiſſent. Octavus qui מסכת כרתות *maſſecheth* D *carethoth*, id eſt tractatus perditionum nuncupatur, in ſex partitur capita, in quibus tractatur de animarum perditione in futuro ſæculo, ſive poſt hanc vitam propter earum peccata, & de peccatis ob quæ animæ perduntur. Nonus qui מסכת תמיד *maſſecheth tamid*, id eſt tractatus continui, ſupple ſacrificii vocatur, ſex habet capita, in quibus agitur de continuo duorum agnorum ſacrificio, quod quotidie in templo fiebat. Decimus qui מסכת מדות *maſſecheth middoth*, id eſt trac- E tus dimenſionum dicitur, quinque continet capita, in quibus tractatur de dimenſionibus & menſuris templi. Undecimus qui מסכת קנין *maſſecheth kinnin*, id eſt tractatus nidorum appellatur, in quinque diſtinguitur capita, in quibus agitur de oblationibus pullorum columbarum & turturum, quæ pauperes in templo offerre tenebantur. Sexta pars duodecim complectitur libros, quorum primus qui מסכת כלים *maſſecheth chelim*, id eſt tractatus vaſorum nuncupatur, in F triginta dividitur capita, in quibus tractatur de purificatione vaſorum cujuſcunque generis, ac materiæ, pannorumque atque indumentorum, quæ contaminatione aliqua pollui potuiſſent. Secundus qui מסכת אהלות *maſſecheth ahaloth*, id eſt tractatus habitationũ denominatur, in duodeviginti partitur capita, in quibus agitur de domorum, aliarumque rerum purificatione, ab immundicia ratione corporis hominis mortui cõtracta. Tertius qui מסכת נגעים *maſſecheth ne-* G *gaim*, id eſt tractatus plagarum ſive percuſſionum dicitur, quatuordecim habet capita, in quibus tractatur de purificatione tam humanorum corporum ab immunditia ratione lepræ, aliarumque plagarum contracta, quàm cæterarum rerum

Sanctificationum vocata.

Sexta pars Talmud, ordo purificationum denominata.

rerum humano usui deputatarum, ex percussionibus adveniente. Quartus qui מסכת פרה *massechethpara*, tractatus vitulæ, sive vaccæ appellatur, duodecim continet capita, in quibus agitur de cineribus vaccæ seu vitulæ rubræ, ut eorum aspersione purificari potuissent tam homines, quàm alia, quæ ratione cadaveris humani polluta fuissent. Quintus qui מסכת טהרות *massecheth taharoth*, id est tractatus purificationum nuncupatur, in decem distinguitur capita, in quibus tractatur de purificatione ab immunditia, quæ aliunde quàm ab humano corpore mortua contrahebatur. Sextus qui מסכת מקואות *massecheth mikuaoth*, id est tractatus congregationum, vel collectionum aquarum denominatur, in decem dividitur capita, in quibus agitur de fonte atque aquis, in quibus baptizabantur homines utriusque sexus, ut ab immunditiis spiritalibus purificarentur. Septimus qui מסכת נדה *massecheth nidda*, id est tractatus menstruatæ vocatur, in decem partitur capita: in quibus tractatur de mulierum purificatione, ab immunditia tam ratione menstruorum, quàm ratione partus contracta. Octavus qui מסכת זבין *massecheth zauin*, id est tractatus spermatum dicitur, decem habet capita, in quibus agitur de virorum purificatione, ab immunditia ex putrefactione spermatis per membrum virile defluentis, proveniente. Nonus qui מסכת משקין *massecheth maskin*, id est tractatus irrigatorum appellatur, in sex distinguitur capita, in quibus tractatur de irrigatorum purificatione, ab immunditia per contaminationem contracta. Decimus qui מסכת טבול יום *massechet tebul jom*, id est tractatus baptizati diei nuncupatur, in quatuor dividitur capita: in quibus agitur de baptizato ejusdem diei, qui licet per lotionem illius aquæ esset ab immunditia spirituali purificatus, non tamen perfectè, donec die sequenti oblationem in templo faceret pro immunditia, à qua per aquam purificatus fuerat. Undecimus qui מסכת ידים *massecheth jadaim*, id est tractatus manuum denominatur, in quatuor partitur capita: in quibus tractatur de lavandis manibus volentium sacra contingere, aut de consecratis comedere, & de vase & aquis quibus lavandæ erant eorum manus. Duodecimus qui מסכת עוקצין *massecheth okazin*, id est tractatus pedunculorum fructuum dicitur, tria habet capita: in quibus declaratur, quando pedunculi quibus poma & reliqui fructus adhærent, contaminari dicebantur ex fructuum immundorum contactu. Totius igitur Talmud (ut ex præmissis constat) partes quidem primordiales sunt sex, libri verò sexaginta, capita autem quingenta triginta duo. In quibus multæ, ac penè infinitæ sparsim inveniuntur גמרות *ghemaroth*, id est traditiones conclusæ, seu conclusiones determinatæ, innumerabilia ferè de Messia, ac nostræ fidei admodum consentanea arcana continentes, per multa annorum curricula, longè antequam Talmud confectus esset, à priscis Judæorum traditæ atque conscriptæ. Nam vix ferè in ipso Talmud contingit, aliquam reperiri גמרא *ghemara*, id est traditionem seu conclusionem, ab antiquis illis patribus tra- [illegible]

A ditam, conclusam, ac determinatam, quę aliquod catholicæ veritatis arcanum, aut explicitè & apertè, aut implicitè & per figuras non exprimat. Ut in sequentibus latissimè patebit.

Cap. VI.

Quòd Talmudistæ ad arcana Legis perquirenda, allegoricum sensum maximè secuti fuerint. Cabalistæ verò anagogicum, & quid sit Cabala, & quare veteres nostri de Cabala non meminerint. B

HOGOSTRATUS.

SI Judæi literaliter tantùm omnia intelligunt, non enim (ut dici solet) nisi corticem scripturæ considerant. Quomodo verum est, Talmudistas C spiritalem ac mysticum sensum secutos fuisse? Gal. Id quidem de Judæis nostri temporibus rectè dici potest, qui ut veritatem effugiant, non nisi circa literalem legis corticem versantur, omnes prorsus allegorias figurásque respuentes. Nam universus recentiorum magistrorum & juniorum Talmudistarum cœtus, tanquam animo obcæcati, men- D tisque lumen penitus negligentes, divinorum eloquiorum non nisi historicum, literalémque amplectuntur sensum. Veteres autem legis arcana, non nisi per spiritalem ac mysticum sensum exquirere soliti fuerunt. Quantum verò spiritalis sensus ad legis arcana indaganda, literalem excedat, Talmudistæ sæpissime ostendunt, qui literalem quidem sensum דבר קטן *Davar catan*, id est rem parvam, spiritalem verò, sive mysticum דבר גדול *Davar gadol*, id est rem magnam E esse, ajunt. Appellantque literalem sensum משל *Massal*, id est exemplum, ut refert Rabbi Moses in primo tractatu libri *More*. Ipsum præterea literalem sensum candelæ comparant, quæ minimo quadrante emitur. Allegoricum verò sive figurativum quem בורית שלתורה *Buria sceltora* id est certitudinem legis vocant, margaritæ obscuris in ædibus latenti, assimilant, quæ tandem per hujusmodi candelam, hoc est per literalem sensum, sive exemplum, à quærentibus inveni- F tur. Quod idem Rabbi Moses circa initium ejusdem libri optimè atq; pulcherrimè quoq; declarat, dicens: Scito, quod clavis intelligentiæ universorum quæ Prophetæ dixerunt, est intelligere parabolas, & metaphoras, ac similitudines, atque ænigmata. Scis & enim apud *Hos. xij. cap. v. 10.* dictum esse, וביד הנביאים אדמה Hoc est, in manu prophetarum assimilabo. Et iterum apud *Ezechielem. xvij. cap. v. 2.* בן אדם חוד חידה ומשול משל אל בית ישראל Id est, Fili Adam ænigmatiza ænigma, & paraboliza parabolam G ad domum Israel. Aquila magna alis. Et post pauca, ויהי דבר יהוה אלי לאמר: אמר נא לבית המרי הלא ידעתם מה אלה אמור הנה בא מלך בבל ירושלם ויקח את מלכה:

Sensus spiritalis & literalis.

Hoc

Hoc eſt, Et factum eſt verbum Domini ad me, dicens: Dic quæſo ad domum rebellem, nònne noſtis quid iſta? Dic, ecce venit Rex Babylonis Hieroſolymam, & capiet Regem ejus Et. reliqua. Scis rurſus quod dixit ſapiens *Proverbiorum xxv. cap. v. ij.* תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבר על אפניו Id eſt, Poma aurea in cancellaturis argenteis, verbum dictum ſecundum ambas facies ſuas. Audi quæſo hujusce ſententiæ expoſitionem. Cancellaturæ argenteæ ſunt retiacula argentea, in quibus oculi ſunt minutiſſimi, penetrabiles tamen viſu. Eſt ergo ſenſus: Quod verbum dictum ſecundum ambas facies ſuas, id eſt ſecundum interiorem & exteriorem ſenſum, eſt ſicut pomum in retiaculo argenteo. Ac ſi dicat neceſſarium eſſe, ut ſit ſenſus exterior precioſus & bonus, velut argentum. Interior verò multò melior, ſicut aurum, donec ſe habeat exterior ad interiorem, ſicuti ſe habet argentum comparatum ad aurum. Neceſſe quoque eſt, ut ſit aliquid in exteriori ſenſu, quod ducat ac trahat cõſiderantem ad interiorem. Quemadmodum pomum aureum veſtitum retiaculo argenteo, cum procul reſpicitur, vel abſque multo intuitu, totum videtur argenteum. Cùm verò ob valorem argenti, atque decorem, habens viſum acutum, provocatus acceſſerit, videbit profectò aureum pomum intus latêre. Sic igitur ſunt verba prophetarum. Frequẽter enim ea quæ exterius ſunt, ſapientia ſunt utilis ad multa: ut ad compoſitionem morum, ac ſtatus congregationis hominum. Sicut patet in ſuperficie Proverbiorum Solomonis. Quæ autem interius ſunt, ſapientia eſt perutilis in credendis ſecundum veritatem. Hæc Rabbi Moſes ille Ægyptius. Ex his igitur patet, non niſi per ſpiritalem, ac myſticum ſenſum legis arcana Talmudiſtas conſideraſſe. Sed longè magis in ſequentibus hoc patebit. Omitto autẽ cabaliſtas, & in ipſa cabala verſatos, qui non niſi per anagogicum intellectum arcana legis conſiderant. HOG. Nomen hoc cabala, neque apud ſanctos patres, neque apud eccleſiæ Doctores, neque apud magiſtros noſtros, uſquam invenitur. Ex quo hujuſmodi nomen plurimum ſuſpectum redditur. GAL. Facultatem hanc quam Cabalam appellant, priſcis quidem temporibus nefas erat cuiquam niſi eruditiſſimo, ſeniòque confecto tradi. Quamobrem neque ullam ejus particulam ſcripturæ mandari licebat. Unde præter ea, quæ à Rabbi Simeone filio Iohai tradita aſſeruntur, alia à veteribus ſcripta vel pauca vel nulla comperiuntur. Qoniam ut in libro הגיגה *Haghiga*, id eſt ſolennitatis in cap. אין דורשין *En dorſin*, id eſt, Non prædicantur, dicitur, nemini quicquam de Cabala ſcribere licebat, ſed eam ore tantum tradebant. Inde nõ ineptè ipſam קבלה *Cabalã*, quod receptio Latinè interpretatur, vocitarunt. Recentiorum autem Iudæorum Doctores, ne paternum illud dogma evaneſceret, de hujuſmodi facultate aliquid ſcripto in lucem ediderunt, ſparſim tamen, ac nonnullis velaminibus obumbratum. Quo profectò fit, ut pauciſſimi rectam ejus intelligentiam capere valeant. Si qui tamen aliquid inde ſe conſecutos opinantur, mox illud in corde, tanquam arcanum nemini

Cabala quid ſit, & quare veteres noſtri de ipſa non meminerint.

A revelandum, reponunt, ne propter ſanctam divinarum perſonarum trinitatem, aliàque catholicę veritatis myſteria ibi refulgentia, aliquos Iudæorum ſcandalo inde affici contingat. Quocirca neque mirum eſt, ſi nomen hoc Cabala, ſive facultas eo nomine deſignata, raro hucuſque in ore ſanctorum, cæterorumque ſapientum habita ſit, & ſi de ipſa veteres noſtri non meminerint. Ex iunioribus tamen quidam Hebraicam linguam callentes, ſolertique ingenio, ac divina Philoſophia præ cæteris præſtantes, hujusce
B ſcientiæ utilitatem, excellentiam, ac ſublimitatem attendentes, de ipſa non ſolum meminerunt, verum etiam multa ſcripſerunt. Nam Johannes quidem Picus primus de ea quaſi è longinquo aliqua ſuſpicari cœpit. Deinde Paulus Iſraelita initia quædam tradidit. Poſtmodum Auguſtinus Juſtinianus Nebienſis Epiſcopus in Pſalterij ſcholiis nonnulla latius retexit. Capnio quoque noſter in tribus libris quos de arte Cabaliſtica ad Leonem hodiernum Pontificem Maximum elegantiſſimè inſcripſit, plurima admodum præclara produxit in lucem. Ægidius
C etiam illi Viterbienſis, vir utique eloquentiſſimus, ac diſertiſſimus, omnique literarum genere apprimè eruditus, quem Leo hodiernus Pontifex Maximus, ob ejus multiplices virtutes, ac merita, ad Cardinalatus dignitatem nuper ſublimavit, ab initio rem orſus, in libello de literis ſanctis, elegantiſſimo quodam ſtylo, mirifica hujusce divinæ ſapientiæ fundamenta
D jecit, ut palàm oſtenderet, à ſe longè plura, longèque altiora, quàm cæteri omnes hactenus hac de re ſcripſerint, citò eſſe proditura, quæ rei tam obſcuræ clariſſimam afferant lucem. Poſtremus omnium ego, quaſi poſt vindemias racemos colligens, ea duntaxat de hac ſapientia cabaliſtica his quæ dicturus ſum, ſparſim ubi opus fuerit, interſerenda duxi, quæ ad referenda Catholicæ veritatis arcana, neceſſaria videbuntur.

Qui ex noſtris iunioribus de Cabala ſcripſerunt.

Cap. VII.

E *An Talmud à Chriſtianis recipi debeat.*

CAPNIO.

UNUM eſt inter cætera, quod maximè abs te ſcire cupio. An Talmud ſit à Chriſtianis recipiendus? GAL. Eſt utique. HOG. Miror te religioſum virum, Theologicis diſciplinis ap-
F primè imbutum, hoc aſſerere. GAL. Quamobrem. HOG. Primùm quidem quia in Talmud innumeræ penè falſitates, innumeræque abſurditates, quæ vel Deo imperfectionem maximam imponunt, palàm continentur. Multa quoque mendacia, quæ Domino noſtro Ieſu Chriſto, & contumeliam & blaſphemiam inferunt, in eodẽ leguntur. Putaquòd de adultera, ac polluta natus fuerit, & magus, ac idololatra, legiſq; ſubverſor extiterit, & tandẽ ſua ob ſcelera ſit merito ſuſpẽſus. Et tamẽ quæ in ipſo Talmud ſcripta ſunt,
G Moſi in mõte Sinai primũ à Deo revelata fuiſſe, & deinde

Hogoſtrati objecta contra Talmud.

deinde ab ipso Mose majoribus eorum succedaneo ordine tradita, Judæi referũt. Quapropter turpe est Christianis Talmud ipsum vel nominare. GAL. Tria Hogostrate paucis tetigisti. Sed nimium profectò (quod pace tua dixerim) falleris. Cùm ergo fidei nostræ admodum utile sit, veritatem hoc loco, prout sentio, retegere, idcirco ipsius veritatis manifestandæ gratia, ad ea quæ dixisti respõdebo. Et ad primum quidem, fateor absurda multa ibi poni, non tamen omnia quæ absurda videntur, verè absurda sunt. Veteres enim illi Talmudistiæ infinita propè arcana figuris & ænigmatibus tradiderunt, quæ iis qui ea non intelligunt, fatuitates atque absurditates videntur. Cum tamen revera innumerabilia arcana ad Messiam, & ad veritatem Catholicam spectantia, in ipsis lateant Hinc iuniorum Judæorũ inolevit error, qui dum antiquorum Theologizandi, ac philosophandi morẽ ignorant, multa Talmudistici negotij arcana, in ludibria & blasphemias convertunt. Hinc & plerique ex nostris, dum hujusmodi mysteria intelligere nequeunt, ea vituperare, ac damnare præsumunt. Unde, ut cæteros taceam, vir quidam non parva divinarũ humanarùmque literarum peritia præditus, contra Judæos scribens, multa ejusdem generis commemorat, quæ ipse minus benè intelligens, stultitias atque inconvenientias vocat. Et inter cætera, quæ contra divinam perfectionem in Talmud scripta reperiri dicit, id præcipuè refert, Quòd cum Deus firmamentum constitueret, ipsum perficere non valens, foramen quoddam in eo ex septentrionali parte reliquit Quod eam ob rem (ut ipse Doctor ait) eũ effecisse Iudæi asserunt, ut si quis aliquãdo exurgeret se Deo æqualẽ facere volens, Deus foraminis illius consummationẽ opponens, illi diceret: Si Deus es, sicuti ego sum, locum illum quem apertum reliqui, si potes, claude. Hoc autem quàm patens sit mendacium, neminem profectò latet. Septẽtrionalis namque poli axem altissimum semper super nos, nec unquam occultari conspicimus, ipsùmque totum integrum perfectùmque videmus. Ex quo hujus erroris fatuitas manifestè patet. Hæc omnia in sentẽtia Doctor ille. Qui etsi hæc atque alia omnia bono animo, & Christianæ fidei zelo dixerit, non parum tamen (ut verũ fatear) deceptus est Nec Deus qui summa veritas est, pro suæ fidæi exaltatione, mendacio nostro indiget. Et præsertim cum pleraque eorum, quæ ipse tanquam omnino erronea reprobat, si rectè (ut decet) intelligantur, magis nobis ad veritatẽ catholicæ fidei contra Iudæos, prosint, quàm si (ut ipse ait) tanquã à veritate, ac ratione penitus aliena, dicta æstimentur. Nam ut cœtera missa faciam, exemplum hoc de firmamenti foramine in septentrionis parte relicto, quod ipse pro maximo inconvenienti inducit, si rectè intelligatur, non solum inconveniens nullum esse videbitur, sed nostræ quoque fidei maximè consentaneum. Quare ut ipsius Catholicæ fidei veritas ad confundendam Iudæorum perfidiam, magis appareat, primũ ejusdem exempli verba ita prorsus, ut in Talmud scripta sunt, Hebraicè referam. Deinde misterium quod contra Iudæos nostri

Galatini responsio.

Ad primũ.

Veteres Talmudistæ legis arcana sub figuris & ænigmatibus tradiderunt.

A sæculi pro nostræ fidei veritate in eodem exemplo latet, reserabo. Rabbi itaque Elεazar veterum Talmudistarum non infimus, suis in capitulis ita exemplum ipsum ponit *in libro Zoar* רוח פנת צפון ברא הקדוש ברוך הוא ולא גמרה לפי שאמר הקדוש ברוך הוא כל מי שיאמר שהוא אלוה יבא ויגמור את הפנה הזאת שהנחתי וידעו הכל שהוא אלוה: Id est, Latus partis aquilonis creavit Deus, & eam non complevit, quoniã dixit Deus, B quisquis dicet se esse Deum, veniat & perficiat hanc partẽ, quam reliqui, & scient omnes ipsum esse Deum. Magna certè in his verbis abscondita sunt mysteria. Primò enim ostenditur, possibile esse aliquem hominem Deum esse. Deinde divinitatis ejus signum esse, ipsum septentrionalem partem posse perficere. Ad quorum rectam intelligentiam, sciendum est, quòd hominum malitiam dæmonùmque pravitatem, sinistrum, sive septentrionem antiqui allegoricè soliti sunt vo- C care, juxta illud *Ieremiæ prima cap. v.* 14. Ab Aquilone pandetur omne malum super omnes habitatores terræ: & *Ecclesiastis. x. v. 2.* Cor stulti in sinistra illius. Nulla autem hominum malitia, nullàve dæmonum tentatio major eã est, quæ ad idolorum cultum ducit. Ideo idolorum cultura Aquilone potissimum tribuitur, ut in *Ezech. viij cap.*, facilè patet. Quid igitur aliud per foramen hoc, quàm dæmonum tentatio, sive potestas, quæ D potissimum idololatriæ cultum respicit, designatur? Cur quoque foramẽ illud à Deo derelictum dicitur, nisi quia ipso permittente, ipse idololatriæ cultus à libero arbitrio, quod Deus ipse homini dederat, mala electione processit? Iuxta igitur Talmudistarum veterum in hoc exemplo doctrinam, signum divinitatis est, posse dæmonum potestatẽ omnino superare, idololatriamque explodere. Quod per illud quoque quod in libro זוהר *Zoar* scribitur, planè comprobatur. Ubi Rabbi Racanad *super Geneseos iuj. cap.* sic ait. שכינה הנקראת אתה תמשול במלאך המות. E Hoc est, præsentia Dei vocata אתה *Atta*, dominabitur angelo mortis, id est diabolo. Et ibidem אתה רומז חכמת אלהים· מלת Id est, Dictio אתה *Atta* innuit sapientiam Dei. Ex quo manifestè habetur, quod per Dei sapientiam, quæ in divinis filio attribuitur, humanæ naturæ unitam, diabolica potestas devincenda erat. In hoc ergo exemplo prisci Talmudistæ Messiæ divinitatem mysticè tradiderunt, quæ in hoc potissimum signo cognoscenda erat. Quod Messias ipsam aquilo- F nis partem completurus esset: hoc est, diabolum victurus, humanum genus ab ejus potestate liberando, ipsiùsque cultum, id est, idololatriam à mundo explodendo. Quod Christum fecisse, nemo rectè ire posset inficias, ob id maximè, quod per Apostolos ejus penitus idololatria explosa fuerit. Unde clarum est, quod per hoc Talmudisticum exemplum, quod Doctor ille noster pro maximo inconvenienti contra Dei perfectio- G nem inducit, non solum Iudæorum pravitas confunditur, qui Messiam non Deum, sed purum hominem fore credunt: verùm ipsum quoque Dominum nostrum Iesum verum fuisse Messiam, optimè probatur.

Ad secundum verò dico, concedendum uti-

Ad secundum.

que

que esse, multa mala atque turpia in Talmud de Jesu Nazareno dici. Non tamen ea de Jesu nostro Salvatore, sed de alio quodam referri. Nam ut Talmudisticæ narrant historiæ in cap. חלק *Helec*, stante templo secundo, regnante Hircana Machabæo, Simonis Machabæi filio, quidam Rabbi Jehosuas filius Perahiæ, eo itinere quo ex Alexandria Hierusalem repetebat, hospitium unà cum discipulis ingressus, domúmque intuens, Quàm pulchra est, inquit: quidam autem ex ejus discipulis Jesus nomine, qui & Nazarenus erat, credens verbum illud de hospitis uxore præceptorem suum protulisse, respondens ait, Verè pulchra est, ni oculos profundos haberet. Rabbi ergo rapida in eum ira accensus, Impie, inquit, de hujusmodi ne tam nefario facinore cogitas? Quo dicto, ilicò eum à suo suorúmque consortio anathemate dejecit. Quare Jesus ipse se hujuscemodi contemptu, atque opprobrio affectum conspiciens, lapidem erexit, ipsúmque pronus adoravit, ac plurimos Judæorum ad ipsius idoli cultum adduxit: hic & magus erat, & tandem sua ob scelera suspensus fuit. Unde sic de eo *in cap. Sata* legitur, ולא כרבי יהושע בן פרחיה שהיה דוחה ישו הנצרי בשתי ידים Hoc est, Non sicut Rabbi Jehosuas, qui repulit Jesum Nazarenum duabus manibus. Quia igitur in variis ipsius Talmud locis, Jesus iste Nazarenus de adultera ac polluta natus, idololatra, magus, legisque subversor, & tandem suspensus magno cum vilipendio memoratur: quàm plurimi, ac penè innumerabiles propter historiæ ignorantiam, & fortè Rabbinorum recentiorum pravitate decepti, turpia omnia illa de Jesu gloriosissimo Salvatore nostro dici putant. Sed hujus erroris falsitas ex eo maximè convinci potest, quòd ut in Talmudicis quoque patet historiis, Hircanus ille Machabæus, sub quo fuit Jesus iste Nazarenus, de quo turpia omnia illa referuntur, ante Pontium Pilatum, sub quo Jesus Christus passus est, anno circiter cx. regnavit. Ad illud postremò, quòd Judæi Talmudicas traditiones à Deo Mosi simul cum lege in monte Sinai traditas fuisse, deinde à Mose priscis patribus succedaneo ordine revelatas, & demum per antiquos eorum Doctores conscriptas in Talmud, asserunt: dico, quòd id de omnibus quæ sunt in Talmud credere, nihil aliud est, quàm præcipitatæ mentis insania. De iis verò quæ veritatem Catholicam sapiunt, ac redolent, & prophetarum sanctorumque patrum dicta prætendunt, atque Christianam fidem (ut in sequentibus Deo duce latissimè dicemus) miro quodam atque incredibili modo exprimunt, recentiorúmque Judæorum perfidiam & confundunt & destruunt, hoc idem prorsus negandum non arbitror: cùm hujusmodi traditiones iis, quæ Judæi nostri temporis de Messia, déque aliis quàm plurimis errantes sentiunt, omnino contrariæ sint. Quo profectò fit, ut talia minimè respuenda sint, etsi apud tam perfidos comperiantur: quemadmodum nemo nisi mente omnino captus legem ac prophetas, eo quòd apud eos invenerit, contemneret. Nemo etiam nisi ratione carens, lapillum preciosum, eo quòd in draconis, aut bufonis capite inuentus fuerit, despiceret. Nemo quoque nisi stultus & amens, mel, eo quòd apum sputum sit, aut quid aliud minùs fortasse dignum, eo quòd apud ea animalia sit, quæ venenosum habent aculeum, respuendum duceret, qui illud in suos suorúmve utiles usus convertere sciret, aculeique nocumentum devitare non ignoraret. Nequaquam igitur hujusmodi traditiones respuendæ sunt: tum quia à Mose & prophetis cæterisque patribus ad eos usque qui ea scripserunt succedaneo ordine pervenire potuerunt: imò ipsas haudquaquam aliunde, quàm à prophetis & sanctis illis patribus devenisse, cogitare possumus: tum maximè quia nihil ad confutandam Judæorum impudentiam tam validum, nihil ad convincendam eorum nequitiam tam efficax, inveniri potest. Quid denique Christiano jucundius, quàm de manibus hostium gladium arripere, & caput infidelium aut exemplo David, proprio mucrone abscindere, aut instar Judith, ipsorum pugione amputare? Quapropter non nisi divina providentia factum est, ut Clemens quintus Pontifex Maximus sacrosancto approbante concilio, institueret, Talmudicos Judæorum libros per fideles Hebraicam linguam callentes, in Latinum sermonem traducendos, atque Christianis publicè legendos esse: ut habetur *in Clement. De Magistris*: ubi sic inter cætera dicitur: Hoc sacro approbante concilio, scholas subscriptarum linguarum generibus ubicunque Romanam curiam residere continget, necnon in Parisiensi, & Oxoniensi, Bononiensi, & Salamantino studiis providimus erigendas: statuentes, ut in quolibet locorum ipsorum teneantur viri Catholici, sufficientem habentes Hebraicæ, Græcæ, Arabicæ, & Chaldææ linguarum noticiam, duo videlicet uniuscujusque linguæ periti, qui scholas regant inibi, & libros de linguis ipsis in Latinum fideliter transferentes, alios linguas ipsas solicitè doceant, earumque peritiam studiosa in illos instructione transfundant, ut instructi & edocti sufficienter in linguis hujusmodi, fructum speratum possint Deo autore producere, fidem propagaturi salubriter in ipsos populos infideles. Hæc ibi. Ubi quod de traducendis ac publicè legendis Judæorum libris dicitur, non de Biblia intelligendum est, cum ipsa toties traducta fuerit: nec Judæorum sit, sed potius nostra, vel saltem communis, sed de aliis Judæorum libris intelligi debet, & præcipuè de Talmudicis, in quibus tot Catholicæ veritates continentur, ut in sequentibus latissimè patebit. Ex his igitur omnibus quæ dicta sunt, luce meridiana clarius constat, Talmud ipsum à Christianis recipiendum esse, non tamen in omnibus, nisi in iis tantummodo quæ bona sunt. Quod ipsimet veteres Talmudistæ fatentur, ut in libro חגיגה *Haghiga* apertè patet: ubi sic inter cætera legitur: Quid est quod scriptum est *Mal. ij. v. 7.* Quia labia sacerdotis servant scientiam, & legem requirunt ex ore ejus, quoniam angelus Domini exercituum est? Si magister fuit similis angelo Domini exercituum, requirant

De quodam Iesu nugone loquitur, nō de Christo, ut in Seder Holam legitur.

Ad tertium

Constitutio Clementis V.

requirant legem ex ore ejus. Dixit Rabbi Meir:
Scriptum est *Proverb.* xxii. Inclina aurem tuam,
& audi verba sapientum, & cor tuum pone ad
cognitionem meam. Non est dictum ad cogni-
tionem ipsorum, sed ad cognitionem meam. Di-
xit Rabbi Hannina: Hinc est quod scriptum est
*Ps.*45.*v.*11. Audi filia (Gloss. Rabbi Selomonis,
Audi Ecclesia Israel) & vide, & inclina aurem
tuam, & oblivis cere populum tuum, & domum
patris tui. Dixerunt in occidente, Comede da-
ctylos, & projice duriciem eorum foràs. Dixit
Rabbi Meir: Malogranatum inveni, quod intus
est comedi, corticem verò ejus projeci. Ac si
apertè dicat: Fac tu similiter de dictis magistro-
rum. Hæc omnia Talmudistica traditio ubi su-
pra Quæ quidem optima est contra eos Judæos,
qui sæpe asserunt, quòd si aliquid de Talmud re-
cipimus totum debemus recipere: cùm nihil nos
de Talmud recipiamus, quia ibi est, sed quia ve-
rum est, & præsertim ubi sacræ scripturæ depra-
vationes verè castigantur.

Cap. VIII.

Quòd per Talmudicas traditiones sacræ scripturæ depravationes optimè corriguntur, quæ tam in nostra sive Græca sive Latina editione, quàm in textu Hebraico passim inveniuntur.

CAPNIO.

HARUM igitur depravationum quas per
Talmudicas traditiones corrigi asse-
ris, quis fuit autor? & quando eas fieri
contigit? ante scilicet Christi passio-
nem, an post? GAL. Tanta est quorundam Ju-
dæorum juniorum impudentia, ut eas sancto
Ezræ imponere non erubescant. Sed eos impiè
mentiri, ex eo facilè convincimus: quia si Ezras
(ut ipsi falsò ajunt) id egisset, certè hujusmodi
depravationes & corruptiones non תקון סופרים
Ticcun sophrim, id est Aptationes sive correctio-
nes scribarum vel sapientum, sed תקון עזרא
Ticcun Ezra, id est Aptationes vel correctiones
Ezræ, apud eos dictæ fuissent. Ex quo manifestè
patet, autorem earum non Ezram, sed ipsos scri-
bas, qui post Ezram fuerunt, extitisse. Ipsas ta-
men longè ante Christum natum fieri conti-
gisse, inde colligi potest, quòd Rabbi Jonathas
Uzielis filius, ipsius divinæ scripturæ interpres
Chaldaicus, atque Rabbi Hillelis, qui Christum
per centum ferè annos antecessit, auditor, has
Ticcun Sophrim, hoc est aptationes sive cor-
rectiones scribarum, in multis in sua translatio-
ne secutus fuerit. CAPNIO. Sic igitur ii, qui
hujusmodi depravationes in sacris literis fece-
runt Christi præcesserunt adventum, dicendum
proculdubio videtur, eos nullo odio motos id
egisse. Quamobrem ergo tantum nefas ausi sunt,
ut quæ Deus dictaverat, ipsi mutarent? GAL.
Innumera profectò in sacra pagina erant my-
steria admodum inclyta, atque Christianæ fidei
A plurimùm consentanea, quæ veteres Iudæorum
gentilibus omni studio occulere nitebantur.
Hinc septuaginta interpretes (ut de eis primùm
dicam) multa, teste Talmud, Ptolomæo regi
transferre omiserunt, & plurima mutaverunt,
ne divina arcana gentilibus tunc indignis, nota
fieri contingeret. Hinc etiam & ipsi סופרים
sophrim, id est, scribæ sive sapientes multa tan-
quam absurda, & tanquam ea quæ apud gentium
B nationes, nefas erat vel somniare, de divinis scri-
pturis abraserunt, tanquam ii, qui adhuc di-
vini consilii celsitudinem super humani ge-
neris salute, plenè non perpendebant:
aut quia timebant divinas scripturas propter
talia à suis & ab aliis infidelibus irrisum iri:
aut quia suspicati sunt, Judæis ignaris atque
simplicibus ex hujusmodi, impiæ credulitatis
scandalum generari. Eapropter non veritatis
occultandæ gratia, aut alio quovis malo animo,
eas mutationes, quibus scripturam sacram de-
C pravari contigit, eos fecisse constat: cùm & in
his, & aliis in locis penè infinitis, sibi invicem
veritatem reserare non prætermiserint, ut in
Talmudicis libris liquidò patet. Sed pessimè eos
id egisse, ex eo palàm liquet, quòd contra præ-
ceptum Dei facere ausi sunt, qui ita per Mo-
sem dixit, *Deut.*4.2. לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי
מצוה אתכם ולא תגרעו Hoc est, Non addetis super
verbo, quod ego præcipio vobis, nec minuetis
ex eo. Et rursus per Selomonem *Proverb.*30.*cap.*
D *v.*6. dicitur, אל תוסף על דבריו פן יוכיח בך ונכזבת
Id est, Non addas super verbis illius, ne arguat
te, & dementiaris. Eam ob rem Jeremias more
prophetico, de futuro tanquam de præterito
loquens, horum scribarum, qui talia perpetra-
turi erant, tam audax facinus his verbis increpat
*viij.cap.v.*8. איכה תאמרו חכמים אנחנו ותורת יהוה
אתנו אכן הנה לשקר עשה עט שקר סופרים Hoc est
Quomodo dicitis, sapientes nos sumus, & lex
Dei nobiscum est. Sed ecce ad mendacium egit
E stylus falsus Sophrim, id est scribarum. Quale
autem mendacium, qualémve falsitatem actu-
rus esset mendax scribarum stylus, sive cala-
mus, idem propheta 23.*c.v.*36. exprimit: dicens,
והפכתם את דברי אלהים חיים יהוה צבאות אלהינו
id est, Et pervertistis verba Deorum viventium,
Domini exercituum Dei nostri. Et iterum ix.
*cap.v.*5. dicit, ואמת לא ידברו למדו לשונם דבר שקר
העוה נלאו Id est, Et veritatem nō loquentur, do-
cuerunt linguam suam loqui mendacium, ini-
F que agendo, lassati sunt. CAPNIO. Ut Christia-
nis igitur veritas patefiat, ipsorumque scriba-
rum impudentissima opera in publicam deve-
niant notionem, rem nō inutilem facies, si nefan-
dissima eorum sacrilegia de divinis literis tam
temerè facta, in lucem prodideris. GAL. Quæ
olim in sacris literis sancti patres, & prophetæ
spiritu sancto dictante scripserant, ipsi סופרים
sophrim, id est scribæ multifariam, ac perperam
depravare non sunt veriti. Et primùm quidem *Primus de-*
literas mutantes. Cujus quidem generis unum *pravandæ*
G illud est, quod apud Malachiam prophetam *in* *scripturæ*
I. *cap. vers.* 13. ita scribitur, והפחתם אתו *modus.*
אמר יהוה צבאות Hoc est: Et dixistis, Ecce
qualis

qualis vilitas, & expirare fecistis, vel afflixistis eum, ait Deus exercituum. Ibi enim והפחתם אתי *vehippachtem othi*, id est, Et afflixistis me, scriptum erat. Ipsi verò והפחתם אותו *vehippachtem otho*, id est, Et afflixistis eum, scripserunt. Nam אתי *othi*, quod ibi erat, me significat: אותו *otho* autem quod ipsi posuerunt, jod in vau mutantes, eum designat. Quod apertè R. Selomo in glossa affirmat, ita dicens, Et fecistis expirare eum, vel afflixistis eum. Hæc est una de quindecim dictionibus, שלתקון סופרים *scelticcun sophrim*, id est correctionis scribarum: quia והפחתם אתי *vehippachtem othi*, id est, Et expirare fecistis me, vel afflixistis me, vel vexastis me, scriptum erat. Scriptura verò scribarum pro אתי *othi*, id est, me, posuit אתו *otho*, id est eum: והפחתם *vehippachtem* autem afflictionem animæ significat. Sicut illud *Iob*.11.*cap.v.*20. ותקותם מפח נפש id est, Et spes eorum afflictio animæ. Hæc R. Selomo. Quòd autem hæc dictio והפחתם *vehippachtem* expirationem, vel afflictionem, seu vexationem significet, R. Kimhi optimè ostendit, cum ita dicit, Illud quod *in Iob*.31. *cap.v.*39. legitur, Et animam dominorum ejus הפחתי *hippachti*, id est afflixi: illud quoque apud *Malach*.1.*c.v.*14. והפחתם *vehippachtem*, significat laborem, & vexationem, sive afflictionē, & vexationem animæ. Qui enim habet afflictionem vel vexationem animæ, perinde est, ac si anima ejus expiretur, & ab ipso egrediatur. Hæc ille. Ex quibus clarum est, quòd illud apud *Malach*.1 *c.v.*13 quod nostra editio habet, Ecce de labore, & exsufflatis illud ait Dominus exercituum, omnino corruptum est. Quare juxta Hebraicam veritatem ita corrigi debet: Ecce qualis vilitas, ,& afflixistis me, vel expirare fecistis me, ait Deus exercituum. Multa alia id genus Rabbi Rahmon ponit, cum ait: Illud quod scriptum est 3.*cap.v.*20.*planctus Ieremiæ*, Memoria memor eris, & tabescet super me anima mea: Super te anima tua, scriptum fuit. Illud enim quod modò scriptum est, Super me anima mea, est de multis Ticcun sophrim, id est correctionibus scribarum, quas in Berescith rabba invenies. Hæc ille. Ex quibus patet, illud quod nostra editio in 3. Threnorum sic habet, Memoria memor ero, & tabescet in me anima mea, tam apud Hebræos, quàm apud nos vitiatum esse. Sic enim juxta Talmudicam hanc traditionem castigari debet, Memoria memor eris, & tabescet super te anima tua. Rabbi verò Moses hadarsan super illud *Gen*.18.*c.v.*22. Et Abraham adhuc stabat coram Deo, & multis aliis in locis, sic dicit: Et hæc est תקון סופרים *ticcun sophrim*, id est correctio scribarum. Ibi enim erat scriptum: Et Deus stabat adhuc coram Abraham. Et hoc est quod magistri dixerunt in מדרש תלים *midras tellim*, id est in expositione Psalterii super illud *Psal*.18.*v*.36. Et dabis mihi scutum salvationem tuam: ibi enim sic dicitur, ד"א ותתן לי מגן ישעך מדבר מאברהם אבינו ע"ה שהיה אברהם יושב והשכינה עומדת לו ר" ברכיה בשם ר"לוי אמר בקש אברהם לעמוד אמר לו הקדוש

A ברוך הוא שב ואתה סימן לבניך שיהיו יושבין ואני עומד שנאמר אלהים נצב בעדת אל: Id est, Sermo alius: Et dabis mihi clypeum salutem tuam. De Abraham patre nostro loquitur, de quo scriptum est, Et erat Abraham sedens, & divinitas astabat ei. R. Berachias in nomine R. Levi dixit: Quæsivit Abraham pater noster, ut staret. Dixit autem ei Deus sanctus & benedictus, Sede, optimum quippe signum

B est hoc filiis tuis, qui sedentes erunt, ego verò stans coram eis: sicut dictum est, Deus stetit in congregatione vel cœtu Dei. Hæc ibi. Hoc tunc impletum fuisse constat, cùm Apostoli qui filii Abraham erant secundùm carnem, & cœtus atque congregatio Dei, sedebant, & Christus verus Deus coram eis stabat, pedes eorum lavans, & abstergens linteo, quo præcinctus erat. Deinde (ut ad Talmudisticam

C traditionem redeam) ita prædicta midras tillim ibidem prosequitur, dicens, ר" שמואל בר חייא ור" יודן בשם ר" חנינא אמר ר סימון תקון סופרים הוא זה שהשכינה עומדת וממתנת לי והגיו וענותך תרבני: Hoc est, Rabbi Semuel filius Hiya, & Rabbi Jodan in nomine R. Hannina, dixerunt, quòd dixit R. Simon, Aptatio vel correctio scribarum est hoc (quod scilicet legitur: Abraham stabat coram Deo) Nam divinitas stabat, & confortabat eum. Juxta illud *Psal*. 18.

D Et humilitas tua, vel mansuetudo tua confortabit me. Deinde idem R. Moses hadarsan prosequitur ibidem, sic dicens: Huic simile est illud, quod *Num*.11,15. scribitur, Si inveni gratiam coram oculis tuis, non videam malum meum. Ticcun sophrim, id est correctio scribarum est. Nam malum tuum, ibi scriptum erat. Et sic illud *Iob*.7.*c.v*.20. Quid faciam tibi ô custos hominis? quare posuisti me obvium tibi, & ero super me ad onus? Hoc enim quod ibi scriptum est, super me, est una de Ticcun sophrim, id est de corre-

E ctionibus sapientum. Priùs enim, super te, scriptum erat. Sic etiam & illud aliud *Iob*.32.*v*.3. Et condemnabunt Deum, vel impiè agent cum Deo, loco Dei posuerunt Job. Et illud quoque *Ez*.8.*v*.17. Num leve est domui Juda, fecisse abominationes, quas fecerunt hîc. Impleverunt enim terram iniquitate, & iterabunt ad provocandum me, & ipsi mittentes erunt fœtorem ad nasum suum: Ticcun sophrim, id est correctio scribarum est. Quod enim est ibi אל אפם *el apam*, id est ad nasum suum, אל אפי

F *el api*, hoc est, ad nasum meum, scriptum erat. Illud præterea *Hosea*.4.*v*.7. Sicut est multitudo eorum, sic peccaverunt mihi, gloriam eorum in ignominiam commutabo: Ticcun sophrim, id est correctio scribarum quoque est. Ubi enim כבודם *chevodam*, id est gloriam eorum, scriptum est, כבודי *chevodi*, id est gloriam meam, scriptum erat. Illud denique *Ier*. 2. *v* 11. Et populus meus

G mutavit gloriam suam, pro eo quod non proderit: Ticcun sophrim, id est correctio scribarum etiam est. Ibi enim כבודי *chevodi*, i. gloriam meam, & non כבודו *chevodo*, id est gloriam suam, priùs scriptum fuit. Hæc & alia permulta hujus generis in Berescit Rabba, id est in expositione magna Geneseos comperiuntur. Quod non solùm

lùm ipsi Sophrim, id est scribæ faciebant, sed suos quoque discipulos facere docebant. Ut enim habetur in libro יבמות jeuamoth, id est fratriarum in calce capituli הערל haerel, sic dixit R. Johanan ex nomine R. Simeonis: Bonum est, ut auferas literam unam de lege, & sanctificetur nomen Cœli in publico. In his itaque quæ in prædicta traditione proponũtur, optimè subscripti textus corriguntur, qui tam apud nos, quàm apud Hebræos vitiati atq; corrupti leguntur. Et primùm quidem illud *Gen.* 18, 22. quod apud nos sic habetur, Abraham verò adhuc stabat coram Domino, ita corrigi debet, Deus autem adhuc stabat coram Abraham. Illud deinde quod in *Ps.* 17. *v.* 36. nostra editio sic habet, Et dedisti mihi protectionem salutis tuæ, & dextera tua suscepit me, & disciplina tua correxit me in finem, & disciplina tua ipsa me docebit, ita quoque corrigi debet, Et dabis mihi clypeum salvationem tuam, & dextera tua confortabit me, & humilitas tua, vel paupertas tua, vel mansuetudo tua multiplicabit me, vel nutriet me. Illud etiam quod *Num.* 11. *v.* 15. sic apud nos legitur, Et inveniam gratiam in oculis tuis, ne tantis afficiar malis, ita castigari debet. Si inveni gratiam coram oculis tuis, & non videam malum tuum. Illud quoq; quod *Iob.* 7, 20. si nos habemus, Quid faciam tibi ô custos hominum? quare me posuisti contrarium tibi, & factus sum mihimet ipsi gravis? ita corrigi debet, Quid faciam tibi ô custos hominis? quare posuisti me obvium tibi, & ero super te ad onus? Item illud quod *Iob.* 32, 3. apud nos sic legitur, Sed tantummodo condemnassent Job, ita correctè legendum est, Et condemnabunt Deum, vel impiè agent cum Deo. Illud adhuc quod *Ez.* 8. *v.* 17. sic apud nos habetur, Nunquid leve est hoc domui Juda, ut facerent abominationes istas, quas fecerunt hîc? quia replentes terram iniquitate, conversi sunt ad irritandum me: & ecce applicant ramum ad nares meas, ita castigandum est, Num leve est domui Juda, fecisse abominationes, quas fecerunt hîc? Impleverunt enim terram iniquitate, & iterabunt ad provocandum me, & ipsi mittentes erunt fœtorem ad nasum meum. Illud prætereа quod *Hos* 4, 7. sic apud nos est, Secundùm multitudinem eorum, sic peccaverunt mihi, gloriam eorum in ignominiam cõmutabo, ita corrigendum est, Sicut est multitudo eorum, sic peccaverunt mihi, gloriam meam in ignominiam commutabo. Illud demum quod Jeremiæ secundo ita nostra editio habet, Populus verò meus mutavit gloriam suam in idolum, sic prorsus castigari debet, Populus verò meus mutavit gloriam meam pro eo quod non proderit. Alter deinde Ticcun Sophrim, id est correctionis scribarum modus (ut in quibusdam sacræ scripturæ locis reperitur) est, ubi id quod Prophetæ scripserant dimittentes, non literas quidem mutaverunt, sed aliter quàm scriptura naturaliter exigebat, punctare præsumpserunt: Hebræi enim vocales non habent, sed quibusdam punctis loco vocalium utuntur. Quare ex illa punctorum variatione, longè aliter quàm scriptum erat, legitur, sensúsque alius longè diversus redditur. CAPNIO: Quis Biblia punctavit?

Secundus depravationis sacræ scripturæ modus.

A GAL. Moses (ut ipse optimè nosti) legem non punctavit: unde eam quam Judæi in Synagogis cum veneratione tenent, sine punctis scriptam habent. Nec aliquis etiam ex prophetis librum suum punctavit. Sed posteriores & Legem, & Prophetas, & Agiographa punctaverunt. Quidam igitur ajunt Ezram codices sacros primùm punctasse. Alii verò non Ezram, sed alios quosdam duos, qui

B post Ezram fuerunt, quorum alter Ben-Nephtali, alter Ben-Asser appellatus est, primos literis sacris puncta apposuisse affirmant. Quorum quidem opinio communior est. CAP. Nunc aliqua eorum quæ Sophrim, id est scribæ mutatione hujusmodi punctorum in sacris literis depravarunt, exempli gratia, referas. GAL. Ex his unum illud est, quod in *secundo libro Reg* 16. *cap. v.* 12. legitur. Ibi enim apud eos sic scriptum erat, Forsitan respiciet Dominus in humilitatem, vel afflictionem, vel

C paupertatem, vel mansuetudinem suam, & reddet mihi Dominus bonum pro maledictione sua. Sophrim autem, id est scribæ id corrigere volentes, dictionem בעניו, *beonjo*, quæ sic naturaliter punctari debebat, & sic punctata humilitatem suam, vel afflictionem suam, vel paupertatem suam, vel mansuetudinem suam significet, בעיני *beeni* quod in oculum meum significat, punctaverunt. Unde glossa Rabbi Selomonis dictionem hanc בעיני

D *beeni*, id est, in oculum meum, in lacrymas oculi mei exponit. Huic etiam illud *Michea* 1. *v.* 7. persimile est: Omnia idola ejus ponam in desolationem, vel destructionem. Et post pauca *v.* 8. Super hoc ululabo & plangam: vadam expoliatus, & nudus. Et paulò post *v.* 9. Quia dolorosa & desperabilis plaga ejus. Venit enim usque ad Judam, applicuit usque ad portas populi mei, usque in Hierusalem. In Geth non annuncietis, ploratu non ploretis. In domo

E ad pulverem pulveris התפלשתי *hithpallasti*, id est involutus, vel circumdatus sum, sive involui vel circumdedi me. Sic est & fuit scriptum: Scribæ autem volentes corrigere illud, sic punctaverunt, התפלשי *hithpallassi*, id est involve te (fœminei generis) ad loquendum. Ex his Micheæ verbis apertè habetur, quòd Deus humo vel pulvere involvendus erat: non obstante quòd Propheta הפלשתי *hithpallasti*, id est involvi me (in præterito) posuerit, mo-

F re utique prophetarum, qui ad majorem futuri eventus certitudinem insinuandam, præterito pro futuro quàm sæpissimè uti solent. Unde super illud *Esaia* 42. *v.* 16. Ista verba feci eis: Rabbi Selomo in glossa ita dicit: Feci eis, id est faciam eis: omnis enim lingua prophetica loquitur de futuro, ac si jam factum sit, Hæc Rabbi Selomo. Non est autem hîc ignorandum, quòd hoc verbo עפר *haphar*, quod est humus, vel pulvis humectatus, usus est etiam

G Abraham, quando cum Domino loquens, humaniq; corporis conditionem, vilitatémq; exprimere volens, dixit *Gen.* 18, *v.* 27 Ecce obsecro, affectavi loqui ad Dominum, ego עפר *aphar*, id est humus, vel pulvis humectatus, ואפר *veepher*, id est,

id est & cinis. Dixit, humus & cinis, ut in humo, vel in pulvere humectato exprimeret hominis materiale principium, & in cinere finalem ipsius resolutionem. Quid igitur sibi vult hoc Domini apud Micheam dictum, dum ait: In domo ad humum, vel de humo pulveris humectati involui me? Nisi quod in corpore terreno vel carneo unius virginis involui, pro involuam me, hoc est, vestiam me. Ex his quæ in hoc secundo modo Ticcun Sophrim, id est correctionis scribarum dicta sunt, duo textus præcipuè corriguntur, qui tam apud nos, quam apud Hebræos corrupti habentur. Et primus quidē est, qui *v.12 2. Reg. 16. cap.* sic in nostra editione habetur, Si fortè respiciat Dominus afflictionem meam, & reddat mihi Dominus bonum pro maledictione hac hodierna. Hic autem textus ita omnino corrigendus est: Forsitan respiciet Dominus in afflictionem suam, vel in humilitatem suam, vel in paupertatem suam, vel in mansuetudinem suam, & reddet mihi Dominus bonum pro maledictione suā. Secundus verò textus est, qui *Michææ 1. v. 10.* sic apud nos legitur: In domo pulveris, pulvere vos conspergite. Hic etiam textus ita prorsus castigari debet, In domo ad humum, vel de humo pulveris involui me, vel circundedi me.

Tertius depravationis scripturæ modus.

Tertius postremò Ticcū Sophrim, id est, correctionis scribarum modus, quo Scripturam sacram vitiari contigit, est, cum quod Moses & Prophetæ scripserunt, ipsi in textu dimittentes, aliud in margine foris posuerunt, quod קרי *cheri*, id est legendum vocant, & quod intus in textu est כתיב *chetib*, id est scribendum appellant. Hoc autem ex verbis Rabbi Selomonis apertè colligitur, super illud *Deuter. 28. v. 30.* Uxorem desponsabis, & vir alius constuprabit eam. Ibi enim glossa Rabi Selomonis sic ait, ישגלנה *isgalenna*, verbum est coitus concubinæ. Et Targum causā curialitatis loco eius posuit ישכבנה *Iscavenna* id est jacebit cum ea. Et hæc est Ticcun Sophrim, id est correctio scribarum. Hæc Rabbi Selomo. Item ipse idem Rabbi super illud *Esa. 36. v. 12.* Et dixit Rabsaces: Num ad dominum tuum, & ad te misit me Dominus meus ad loquendum verba hæc? Nonne magis ad homines sedentes super murum, ad comedendum stercus suum, & ad bibendum urinam suam. Glossa autem Rabbi Selomonis sic ibi dicit, חורירהם *Horehem*, id est stercus suum, qui est fimus egrediens de foramine quod inferius habetur: lingua verò pulchra & curiali correxerunt hoc Sophrim, id est scribæ, volueruntque ut צואתם *tsoatham*, id est egestionem suam legeretur. Ita enim decreverunt magistri, quòd scripturæ ad vituperium incurialiter scriptæ, curialiter & urbanè legerentur. Quemadmodum illud *Deuteron. cap. xxviij. v. 30.* quod scriptum est בעפלים *baapholim*, id est cum tenasmis, posuerunt extra in margine legendum, בטחורים *battehorim*, id est cum hæmorroidis, vel dissenteriis. Item ibidem ubi Moses scripsit ישגלנה *isgalenna*, id est constuprabit eam, exterius posuerunt ישכבנה *Iscavenna*, id est jacebit, vel dormiet cum ea. In Esaiæ insuper *xxxvj. cap. v. 12.* ubi scriptū est, חורים *Horehem*, id est stercora sua, posuerunt extra צואתם *tsoatham*, id est egestionem suam. Ibidem quoq; ubi Propheta posuit שינהם *seihnehem*, id est urinam suam, scribæ posuerunt מימי רגליהם *meme raglehem*, id est aquas pedum suorum. Et reliqua multa his similia. Hęc omnia Rabbi Selomo. Apud Hoseam quoque prophetā *ix. cap. v. 12.* sic est, & erat scriptū כי גם אוי להם בשרי מהם hoc est, quia etiam veh eis, incarnatio mea ex eis. Scribæ autem dictionem בשרי *besari*, id est incarnatio mea, vel caro mea, contra naturam ipsius dictionis punctaverunt בשרי *besuri*, quod in recessu meo significat. Contra naturam ipsius dictionis ideo dixi, quia בשרי *besuri* quod intus in textu est, cum litera ש *sein*, quemadmodum Hoseas propheta scripserat, scriptum est. Idcirco בשרי *besari*, id est incarnatio mea, vel caro mea, punctari debuit cum a, dicens בשר *basar*, id est caro veniat בסרי *besuri* autem quod exterius posuerunt, & in recessu meo significat, cum litera ס *samech* scriptum est. Unde locum hunc Rabbi Selomo exponens, ita ait: Quia etiam veh eis scil. patribus בשרי *besuri* quasi בסרי *besuri*, id est in recessu meo ab eis. Et est unum ex illis in quibus scribitur ש *sein*, & legitur ס *samech*. Rabbi etiam Chimhi in libro Serascim dicit, Quòd etiam veh eis בשרי *besuri*, scribitur cum literā ש *sein*, & legitur cum ס *Samech*. Hæc omnia Rabbi Selomo. Ex his quoque quæ hic de tertio modo Ticcun Sophrim, id est correctionis scribarum diximus, tres inter cæteros castigātur textus. Quorum primus est, qui *Deuter. xxviij. cap. v. 30.* ita apud nos habetur: Uxorem accipias, & alius dormiat cum ea. Hic autem textus ita juxta Hebraicam veritatem corrigendus est: Uxorem desponsabis, & vir alius constuprabit eam. Secundus verò textus est, qui apud *Esai. xxxvj. c. v. 12.* sic apud nos legitur, Et dixit Rabsaces: Nunquid ad dominum tuum, & ad te misit me dominus meus, ut loquerer omnia verba ista? & non potius ad viros qui sedent in muro, ut comedant stercora sua, & bibant urinam pedum suorum vobiscum? Hic etiam textus sic castigari debet: Et dixit Rabsaces, Num ad dominum tuum, & ad te misit me Dominus meus ad loquendum verba hæc? Nonne magis ad homines sedentes super murum, ad comedendum stercus suum, & ad bibendam urinam suam? Tertius demum textus est *Hosea ix. v. 12.* quem nostræ editionis autor Ticcun Sophrim, id est correctionis scribarum errorē secutus, ita transtulit: Sed & veh eis cum recessero ab eis. Hic autem textus ita prorsus castigandus est: Quia etiam veh eis incarnatio mea, vel caro mea ex eis. CAPNIO. Dic obsecro & reliqua, si qua sunt, horum generum alia apud eos. GAL. Tam multa profectò sunt, ut omnia dici, sit ferè impossibile. Dicam igitur & ex multis alia quædam. Velim tamen, ut si aliqua ex his quæ dicta sunt, replicari contigerit, ad nugationem id mihi non ascribatur. Fieri quippe minimè potest, eorū quos eadem dixisse contingit, seorsum, ac præcisè verba referre (prout nos contra Judæos agentes, facere oportet, ne quod dicimus, ipsi negent) & idem pluries non repetere. In libro itaque Siphre qui valde apud eos authenticus est, sic inter cætera habetur, super illud *Numer. x. cap. v. 35.* Surge Dñe, & dissipentur ini-

inimici tui, & fugiant odientes te. Nunquid habet odientes se, qui dixit, & factus est mundus? Annunciat autẽ & docet scriptura, quod omnis qui odit Israel, perinde est ac si oderit eum, qui verbo condidit mundũ. Et sic ipse dicit apud *Zachar. ij. cap. v.* 8. Qui enim tangit vos, tangit pupillam oculi sui. Ubi Rabbi Iudas ait: Pupillam oculi sui non fuit dictum sed pupillam oculi mei. Ex quo autem in lege dictum ita est, dici potest: Contra sursum, id est contra Deum loquens erat scriptura, sed scriptura recens pronominavit, hoc est pro eo quod scriptum erat, aliud dixit. Quasi hoc idem est illud *Iob vij. c. v. 19.* Quare posuisti me obuium tibi? & ero super te ad onus? Ex quo in lege scriptum est, dici potest: contra sursum, id est contra Deum loquebatur scriptura, sed pronominavit scriptura recens, id est pro eo quod scriptum erat, aliud nominavit: Simile est etiam huic illud apud *Ezech. viij. c. v.* 17. Et ipsi mittentes erunt fœtorem ad nasum meum. Ex quo in lege scriptum est, dici potest. Simile quoque huic habetur in *Habac. i. cap. v. 12.* Nunquid tu ab antiquo Domine Deus meus, sancte meus, non morieris? Ex quo in lege scriptum est, dici potest: Contra Deum loquitur scriptura, sed pro eo dixit scriptura recẽs, moriemur. Simile huic est illud *Psal. cvi. v.* 20. Et mutaverunt gloriã meam: Pro eo eo autem dixit scriptura recens, gloriam suam. Simile adhuc est illud *Num. xi. v. c. v. 15.* Et si sic tu facis mihi, interfice me quæso interfectione, si inveni gratiam in oculis tuis, & non videbo malũ tuũ. Ex quo in lege scriptũ est, dici potest. Contra sursũ scriptura locuta est, sed pro eo aliud scriptura recens dixit. Simile insuper huic est illud *Nu. xij. c. v. 12.* Qui est in exitu suo de matrice matris nostræ, & comeditur mediũ carnis nostræ. Ex quo in lege scriptũ est, dici potest: Contra sursũ loquebatur scriptura, sed pronominavit scriptura recens, quam correxerunt scribæ, matris suæ & carnis suæ ponendo. Hæc omnia ex libro Siphre. In plerisque quoque aliis libris multa id genus comperiuntur, & præsertim in commentariis Rab. Mosis hadarsan in Genesin, super illud *Gen. xviii. c. v. 22.* Et Abraham adhuc stabat coram Deo. Et in Midras tillim, id est in expositione Psalmorum super illud *Ps. xviij. v. 36.* Et dedisti mihi scutũ salvationem tuam. Atque in calce libri Ben-asser, qui *Dicduc* nuncupatur, & in aliis quàm plurimis locis, in quibus & ea quæ retulimus, & alia non pauca hujus generis ponuntur, diversimode tamen, prout ipsis Iudæorum Doctoribus exponenda occurrunt. Sed aliis omissis, pauca quædã ex his quæ in prædictis cõmentariis ejusdẽ Rabbi Mosis hadarsã loco præmomorato ponũtur, adducã, prȩter ea quȩ inde adducta sunt. Ibi enim inter cætera ponitur illud *Ps. xxij. v. 13.* Circumdederunt me canes, synagoga vel concilium malignantium obsederunt me, כרו *caru*, id est foderunt manus meas & pedes meos. Removerunt inde כרו *cru*, quod foderunt significat. & כארי *caari* scripserunt, quod idem est quod sicut leo. Item in eo quod scribitur *in libro iij. Reg. xij. c. v.* 16. Non est nobis pars in David, nec hæreditas in filio Isai: Revertere לאלהך *leelohe-*
A *cha*, id est ad deos tuos Israel. Removerunt inde לאלהיך *leelohecha*, id est ad deos tuos, & posuerunt לאהליך *leoholecha*, quod ad tabernacula tua significat. Et quibusdam aliis hujusmodi interjectis, ita idem Rabbi prosequitur: Ex hoc autẽ patet cur vocati sint viri Synagogæ magnæ Sophrim, id est numerantes, quia ipsi numeraverunt literas omnes, quæ in lege sunt, & eas inquisierunt, atque exposuerunt. Hæc omnia in expositione in Genesin Rabbi Mosis hadarsan:
B ubi & quàm plurima quoque alia hujus generis ponuntur, quæ ne prolixior æquo fierem, omittenda duxi. Per ea autem quæ in duabus supradictis traditionibus nunc adduximus, tres adhuc præter cæteros corriguntur textus, qui tam apud nos, quàm apud Hebræos vitiati atque corrupti leguntur. Et primus quidem textus est, qui *Nu. xij. cap. v.* 12. sic apud nos habetur: Quod proijcitur de vulua matris suæ, ecce jam medium carnis ejus devoratum est. Hic autẽ
C textus ita castigãdus est: Quod est in exitu suo de matrice matris nostræ, & comeditur mediũ carnis nostræ. Secundus verò textus est qui *iij. libro Reg. xij. c. v. 16* sic apud nos legitur: Nõ est nobis pars in David, neque hæreditas in filio Isai, revertere in tabernacula tua Israel. Hic etiam textus sic corrigi debet: Non est nobis pars in David, nec hæreditas in filio Isai, revertere ad Deos tuos Israel. Tertius demum textus est, quem *Habacuc 1. cap. v. 12. sic editio nostra habet*: Nunquid
D non tu à principio Domine Deus meus, sancte meus, & non moriemur? Hunc & sic quoque castigari oportet: Nunquid tu ab antiquo Domine Deus meus, sancte meus, non morieris? Ex his igitur omnibus (ut palam visum est,) non tantũ sacrilega scribarum audacia deprehenditur, verum ipsius quoque sacræ scripturæ textus optimè castigantur: non apud eos modo, sed etiam
E apud nos, qui in nostris editionibus tam Græcis quàm Latinis ipsorum scribarum depravationes hactenus secuti sumus. CAPNIO. Miror divum Hieronymum (ut cæteros divinæ paginæ taceam interpretes) qui præ cæteris nostris tam Græcis quàm Latinis, Hebraicarum literarum studiosus extitit, has depravationes non deprehendisse. GAL. Id tibi nequaquam mirum videri debet, cum hæ quidem depravationes non nisi per Talmudistarum traditiones, in Talmud, antedictis-
F que codicibus contentas, deprehendi queant, quæ ad Hieronymi noticiam nunquam devenerunt, ut facilè ex verbis eius elici potest. Ipse enim ad Occeanum scribens: Labore inquit, precii Baraniam Iudæum nocturnum habui præceptorem: tinebat enim Iudæos, & exhibebat se mihi alterum Nicodemũ. Quemadmodũ igitur Indaicorũ magistrorũ penuriam habuit, ita fortè & librorum, & præsertim ipsius Talmud, quem Iudæi propter Messiæ arcana fidei nostræ consentanea, in eo contenta pro viribus occultare nitebantur. Quare mirandum minimè est, si ista
G non invenerit. Nam si invenisset, silentio præteriri tam grandia fidei nostræ mysteria, nefas profectò censuisset, ac veritatem quam Moses cæterique Prophetæ in antedictis locis posuerant, rectè transtulisset.

Cap. IX.

Quomodo sit contra Iudæos per eorum scripturas procedendum.

CAPNIO.

Postquam te adire meruimus, qui divino numine inspiratus, arcana hæc tam mirifica ac divina, in Talmudicis Judæorum libris latitantia retegere potis es, abs te omni contentione petimus, ne quid eorum nobis occulendum ducas: quin potius ad ipsius omnipotentis Dei honorem, ad sacro sanctæ Christianæ Ecclesiæ decus, ad Orthodoxæ fidei confirmationem, ad animarumque salutem, atque ad Catholicæ veritatis manifestationem, unumquodque eorum prout interrogaverimus, nobis reserare non prætermittas. GAL. Ego quidem quoad potero, satis vestris votis facere conabor: vos autem si quid boni dixero, id non mihi, sed Deo attribuite, à quo (ut Polycrates ait) πάντα τὰ ἀγαθὰ προέρχονται: & rectè quidem Nam Platone attestante, ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἀγαθοῦ πάντα τὰ ἀγαθά. Mala verò quæcunq;, inscitiæ meæ ascribite. In primis itaque scire oportet, quòd sacra vetus scriptura omnes fidei Catholicæ articulos figuris variis & ænigmatibus obuolutos, & quasi velaminibus circumtectos, ac sigillis quibusquam obsignatos, continebat: ut Christo adveniente, per ipsum velaminibus & sigillis amotis, clarè revelarentur, atque palam fierent, quatenus veritate præsente figuræ cessarent, & luce apparente, tenebræ depellerentur, & sole jam orto, quæcunq; obscura erãt, clara ac lucida redderentur: cum ipse Christus sit veritas, lux, & sol justiciæ, qui (Johanne Evangelista autore) illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Quamobrem & ipsemet dixit *Ioan. 8. cap. v. 12.* ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου, ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ οὐ μὴ περιπατήσει ἐν τῇ σκοτίᾳ. ἀλλ᾽ ἕξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς. Juniores autem Judæorum cum sint perfidiæ im pietate prorsus obcæcati, rectum divinæ scripturæ sensum contra nos retorquent, nobisque bellum ingerunt: sed nos per priscorum Talmudistarum traditiones, qui legis prophetarumque dicta explanantes, clarius de ipsis articulis loquuntur, eos facile convincimus. Quare ut magis eorum falsitas deprehendatur, magisque ipsa Catholica veritas elucescat, in unoquoq; ipsorum arcanorũ duo faciam. Primùm enim ipsa Legis ac Prophetarum dicta, quæ ipsi falsis expositionibus pervertere, atque contra nos retorquere nituntur, adducam, ac rectè ad propositum nostrum per ipsorummet scripturas exponam, ipsas eorum falsas expositiones, per Talmudisticas authoritates refellendo. Deinde verò adver-

A sus eos ipsum Catholicæ veritatis arcanum, Talmudistarum testimoniis comprobabo. Sic enim Talmudistæ per Talmudistas facilè convincentur. Hog. Si Talmudistæ per Talmudistas circa perfidiæ errorem convinci possent, profectò circa hujusmodi errorem inter se divisi essent, sibique invicem adversarentur. Sed cum omnes semper in eodem perfidiæ errore obstinati, & fuerint & persistant, sequitur sane, eos circa hujusce generis errorem, neque inter se divisos B esse, neque sibi invicem adversari, Talmudistas igitur per Talmudistas minimè cõvinci posse clarum est. GAL. Etsi Babylonicus Talmud (ut de eo qui postremò editus est, dicã) anno post Christũ natũ 477. compactus sit, Talmudistarum tamen tria sunt genera. Quidam enim Christi præcesserunt adventum, quidam verò subsecuti sunt usque ad tempus illud, quo idem Talmud confectus est. Quorum utrique ideo Talmudistæ vocantur, quia ex eorum scripturis (ut alibi C diximus) Talmud ipse congestus est. Unde & veteres Talmudistæ non ab re utrique dicuntur. Recentiores autem seu juniores Talmudistæ ii appellati sunt, qui longè post succedentes, ut Legis ac Prophetarum de Messia testimonia adversus Christianũ dogma retorquerent, ipsa contra priscorum Talmudistarum sententias pervertere conati sunt. Quòd isti ergo Talmudistæ per antiquos illos qui Christi natalem antecesserunt convinci valeant, nemini dubium est, ut latissi- D mè in sequentibus patebit. Quòd autem per eos convinci quoque possint, quos post Christũ usque ad ipsius Talmud editionem fuisse contigit, nemo etiam dubitandum duceret, qui utrorumque scripta rectè perpenderet, cum illorum præterea maxima pars Christi fidem susceperit, etsi legalium æmulatores extiterint, ut suprà ostendimus. Isti autem cum nunquam Christi receperint fidem, quinimo eam omni conatu impugnare non desistant, constat planè, illos & E istos circa eundem fidei errorem non versari. Illi enim etsi in eo errarint quod legalia servarent, Christo tamen adhærebant, ipsumque confitebantur. Hi verò & legalia servant, & Christum pertinaciter negant, atque persequuntur. Isti insuper cum illorum Philosophandi ac Theologizandi morem, artemque penitus ignorent, multa mysteria atque arcana quæ illi ænigmaticè ac parabolicè tradiderunt, in ludibria & blasphemias convertunt. Quas ob res cum per illorum dicta, F istorum improbabimus errores, istos per illos optimè superabimus Et sic (ut dixi) Talmudistæ per Talmudistas convincentur.

Talmudistarum triplex genus.

Quare nunc ad ipsa Catholicæ veritatis arcana accedamus.

LIBER SECUNDUS.

DE DIVINA TRINITATE ET DE DIVINIS NOMINIBUS PER QUÆ ET IPSA DEI TRINITAS CUM INdividua essentiæ unitate, & ipsius perfectiones optimè insinuantur.

CAPUT PRIMUM.

Quòd Deus sit trinus & unus.

CAPNIO.

ID inter cætera recentiores Iudęorũ maximè nobis obiiciunt, quòd cum Patrẽ, Filium, & Spiritũ sanctũ nos confiteri audiunt, tres Deos colere, pluralitatemq; Deorum nos ponere, aiunt. Quod profectò longè magis quam ipsi, abhorremus. Eam ob rem Deum esse trinum & unum, ex Prophetarum dictis, priscorumque Talmudistarum testimoniis, primùm te probare oportet. GAL. Unum quidem esse Deum substantiæ, ac naturæ simplicitate, Christiana credit religio. Tres verò personas, quæ sunt Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, quarum proprietates sunt paternitas, generatio, atque processio: non essentiâ, neque naturâ tres, sed merè unum esse, confitetur. Deus igitur in personis quidem trinus est, in essentia verò unus. Deum autem unum esse, non opus est multis probare verbis, neque ad id probandum diutius immorari: cum ipsa Dei unitas sit firmissima ac tam fixa mentis conceptio, ut naturaliter esse non possit, nisi unus Deus. Et Iudæi quoque, & quicunque legem credunt, hoc omnes fatentur, & clamitant. CAPNIO Satis est igitur hîc si circa divinæ trinitatis sacramentum, per vetustorum Iudæorum sententias, juniorum refellatur error GAL. In re tam ardua & perdifficili, prius quidem eorum prorsus delendum est fundamẽtum, deinde verò expositionum, quibus sacras pervertunt literas, falsitas improbanda. Nos autem prolixitatem vitare volentes, tam hac in re, quàm in aliis multis, simul utrumque faciemus. Ratio igitur super quam hujusce erroris jaciunt fundamẽtũ, ea potissima est, quòd malè intelligãt ac falsò exponãt illud *Deuter. 6. cap. v. 4.* scri-

A ptum, שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד Hoc est, Audi Israel, Deus, Deus noster, Deus unus est. Quæ licet verba ex se clara sint, ob dictionem tamen unus, quæ ibi ponitur, Iudæi nostri seculi mentis cæcitate perculsi, inde potissimum erroris causã sumunt, ut divinæ trinitatis mysterium negent, unde maximè ipsius notionem nancisci deberent. Ex hoc enim ita Deum unum esse putant, ut ab eo personarum pluralitatem omnino excludant. Hog Hæc quidem verba secus quàm tu transtuleris, textus noster habet. Sic enim di-
B cit: Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus unus est. GAL. Fateor equidem ita esse. Sic enim & Græcus, quem noster in omnibus penè sequitur, textus habet. Ait enim sic. ἄκουε Ἰσραὴλ, κύριος ὁ θεός σου κύριος εἷς ἐστιν. Sed clarum profectò est, Hebraicum textum longè melius, quàm noster, sive Græcus sive Latinus exprimat, contra Hebræos ipsos veritatem exprimere. Ratio autem quare ubi nostra tam Græca quàm Latina editio,
C hoc in loco Dominus habet, (Deus, ego traduxi) ea quidẽ est, quòd ibidem Hebraicus textus habet יהוה, quod est nomen Dei illud tetragrammaton, quod Deum non per effectum, sed per essentiam designat. Sed quoniam divina essentia secundum proprium eius esse, mente nullatenus excogitari potest, idcirco apud Iudæos nefas esse censetur, nomen ipsum ore pronunciari, ut literæ ipsæ sonant, ex quibus componitur. Quare u-
D bicunque hoc nomen comperiunt, illud haudquaquam proferre audent, sed loco eius hoc nomen ארני *Adonai* proferunt, quod idẽ est quòd Dominus: literæ verò ipsius nominis non Dominum, sed Deum per essentiam significant. Autor igitur tam Græcæ quàm Latinæ editionis, nomen ipsum juxta prolationis significatum transtulit, scripturæ verò significatum quod potius est, omisit. Ego autem cui vel maximè cordi

est, veri-

est, veritatem quam Judæi negant, per eorum scripturas patefacere, illud secundùm proprium ejus significatum traduxi, ut Deum trinum & unum in supradictis verbis designari clariùs ostẽderẽ. Neq; enim aliam ob causam, Moses ille magnus ter Dei nomen ibi posuit, nisi ut divinarum personarũ trinitatem distinctè insinuaret. In dictione autem unus, quam immediatè subjecit, innuit tres personas divinas, non tres Deos, sed unum esse Deum: hoc est (ut Damascenus ait) μία οὐσία, μία φύσις, μία θεότης: id est una essentia, una natura, una deitas. Quare personarum trinitas divinæ naturæ unitati nequaquam derogat. Quòd autem in eisdem verbis per triplicatum Dei nomen, tres divinæ designentur personæ, Pater videlicet, Filius, & Spiritus sanctus, hoc, Judæi minimè negare possunt, cùm R. Simeon Johai filius, in libro qui זוהר *Zohar* dicitur, super textum hunc ita dicat: Audi Israel: Ait R. Ibbà, Hic est ô Israel antiquus יהוה, id est Deus, qui est principium omnium rerum, antiquus antiquorum, hortus radicum, & omnium rerum perfectio, & dicitur Pater אלהינו *Elohenu*, id est Deus noster, profunditas fluminum, & fons scientiarum, quæ procedunt ab illo Patre: & Filius vocatur, יהוה. id est Deus: hic est Spiritus sanctus, qui à duobus procedit, & vocatur mensura vocis. Unus est, ut unum cum alio concludat, & colliget. Neque enim alius ab alio dividi potest. Et propterea ait, שמע *Seema*, id est congrega Israel hunc Patrem & Filium & Spiritum sanctum, eúmque fac unam essentiam, unámque substantiam, quia quicquid est in uno, est in alio. Totus fuit, & totus est, totúsque erit. Hæc ille. Ait etiam ibi idem R. Simeon: Hoc arcanum Filii non revelabitur unicuique, quoúsque venerit Messias. Quia tunc (ut dicit Esaias) repleta erit terra scientia Dei, sicut aquæ mare operiunt. Hæc ille. Multi etiam alii per nomen Dei ter in eodem textu positum, ipsam divinarum personarum trinitatem significari voluerunt, sed quia tantum mysterium à solo Messia revelandum erat, illud explicare sibi non licere dixerunt: ut per R. Menahem Rakenad in libro Zohar super eodem Deuteronomii textu, liquidò patet. Quamobrem Talmudistæ non ita expresse de mysterio trinitatis locuti sunt, sicut Cabalistæ: qui non solùm super eundem textum, sed etiam multis aliis in locis, Patrem, Filium, & Spiritum sanctum explicitè proferunt.

R. Simeon ben Iohai.

Expositio R. Ibba.

CAP. Cur Deus in vetere instrumento nõ ita explicitè trinitatis mysteriũ tradi voluit, sicut illud in futurum per Messiam revelandum reservavit? GAL. Judæorum populus (ut te scire non dubito) maximè ad idololatriam pronus erat, ad quam evitandam universa lex vetus illa condita fuit. Ne igitur in eorũ qui plures Deos colebant, errorem inciderent, cautè à divina providentia factum est, ut ipsum divinæ trinitatis arcanum non explicitè, sed implicitè eis traderetur. Sed quoniam idololatria per Messiam penitus explodenda erat, universusque orbis ad unius Dei cultum reducendus, idcirco Sacramentum illud trinitatis explicitè atque apertè revelandum, ad dies Messiæ reservatum fuit: quod omnis quo-

Quare mysterium trinitatis non fuit sub veteri lege explicitè traditum. Trinitatis mysterium explicitè per Messiam revelandum erat.

A que Cabalistarum schola planè testatur, asserens ipsius divinæ trinitatis arcana tantummodo usque ad Messiæ tempus recondita latere debuisse. Tunc autem cùm omnis idololatrici erroris suspicio auferenda esset, & arcana etiam ipsa trinitatis divinæ palàm retegenda fuisse. HOC. Cùm in præmemoratis verbis: Audi Israel, Deus Deus noster, Deus unus est: ter nomen Dei ponatur, quid est, quòd secundo tantùm nomini additur Noster, & non primo, aut tertio? GAL. Id B non ab re profectò factum est. Ex hoc enim manifestè innuitur, quòd neque Pater, qui prima est in trinitate persona, neque Spiritus sanctus, qui tertia in eadem trinitate persona est, sed solus Filius, qui secunda est ejusdem trinitatis persona, per nostræ humanitatis participationem, noster futurus erat. Cui illud quoque quod in *Ps.67. v.8.* scribitur, simile est: Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terræ. Ubi in eo quòd C ter ponitur Deus, trium personarum divinarum designatur distinctio. In eo autem quòd secundo tantum loco adjungitur Noster, solum Filiũ per nostræ naturæ assumptionem, nostrum fore insinuabatur. In eo verò quòd postremo, metuant eum, & non eos, dicitur, ipsarum personarum unitas quoad naturam, atque identitas ostenditur. Ut palàm demonstretur, tres personas divinas, non tres Deos esse, sed unum solum Deum. Quod Esaias quoque apertè monstravit, D cùm *6.cap.3* dixit, קדוש קדוש קדוש יהוה צבאות מלא כל הארץ כבודו Hoc est, Sanctus, sanctus, sanctus, Deus exercituum, plena est omnis terra gloria ejus. In eo enim quòd ter dicit Sanctus, tres personas divinas expressè designat. Quod per R. Simeonem Johai filium, & per R. Jonathan Uzielis filium super textum hunc apertè probatur. Nam R. quidem Simeon sic Hebraicè ait, קדוש זה אב קדוש זה בן קדוש זה רוח הקדש Id est, Sanctus, hic est Pater: Sanctus, E hic est Filius: Sanctus, hic est Spiritus Sanctus. R. verò Jonathas ita Chaldaicè inquit, קדיש אבא קדיש ברא קדיש רוחא קדישא Id est, Sanctus Pater, Sanctus Filius, sanctus Spiritus, sanctus. CAP. Judæorum juniores hîc dicerent, hoc minimè in Jonatha haberi. GAL. Verum quidem est in his Jonathæ libris, quos nunc ipsi frequentiùs præ manibus habent, (ut hoc ipse nosti) non haberi, cùm illud inde majores eorum deleverint, eóque in loco ita scripserint, ut libri quos F postmodum scribi contigit, continent. In vetustissimis tamen libris, qui rarissimi sunt, ita prorsus habetur, ut ego retuli. Quorum ipse unum vidi, cum essem Licii, qua tempestate Judæi ex toto Regno Neapolitano, jussu Regis Catholici expellerentur. Et ille quidem hoc loco sic omnino habebat, uti ipse retuli. In eo autem (ut ad verba Esaiæ redeam) quòd post tria illa nomina sanctus, sanctus, sanctus immediatè, semel duntaxat ponitur nomen Dei τετραγράμματον, quod est, G יהוה, id est Deus, per quod divina essentia importatur, clarè innuitur, tres illas personas non tres Deos, sed unum Deum esse. Eas ob res veteres illi Talmudistæ, qui hujus arcani non omnino ignari erant, statuerunt, quòd tam ista Esaiæ

Cur secundo nomini Dei additur noster, & non primo, aut tertio.

Esaiæ verba, quàm illa Deuteronomij, Audi Israel. Deus, Deus noster, Deus unus est, ab unoquoque Judæorum bis saltem in die, mane scilicet & vespere, dicerentur. Quod apud eos hucusque servatur: ut dum Judæi ipsi hæc eadem verba ore pronunciant, & divinarum personarum trinitatem, & divinæ essentiæ unitatem, sicut verba illa designant, ita se corde quoque credere protestentur.

Cap. II.

Quod personarum trinitas unitati divinæ essentiæ non derogat, per rationem super Judæorum scripturas fundatam.

CAPNIO.

Etsi cùm Judæis nostri temporis ratione pugnandum non sit, quia cum mentis oculos errore perfidiæ perturbatos habeant, rationis lumine, quo veritatem perspicere queant, penitus carent. Verumtamen quia rationem, quæ super eorum fundatur scripturas, haudquaquam negare possunt, idcirco ad majorem erroris eorum confutationem, & ad clariorem Catholicæ veritatis expressionem, benè quidem mi Galatine ageres, si ratione quoque Hebraicis testimoniis roborata, personarum trinitatem cum divinæ essentiæ unitate, absque ulla ejusdem unitatis derogatione, esse posse probares. Gal. Faciam equidem, & profectò quàm brevissimè. Nonne igitur ipsi concedendum ducerent Deum in diversis esse locis? Cap. Ita prorsus. Hoc enim & Talmudistæ passim affirmant, & scriptura sacra asserit: quæ præsertim *Psal.* apud eos 139. v 8. ita ait, אם אסק שמים שם אתה ואציעה שאול הנך אשא כנפי שחר אשכנה באחרית ים: גם ידך תנחני ותאחזני ימינך. Hoc est, Si scandero cœlos, illic tu es, & si jacuero in inferno, ades. Si portavero alas auroræ, si habitavero in extrema maris, etiam illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Quibus ex verbis apertè liquet Deum ubique esse. Gal. Id autem secundùm diversas partes verificari nequit. Quia cùm Deus spiritus sit, ac summè simplex, ut ipsi etiam ajunt, omni prorsus partium diversitate, atque compositione caret. In libro enim Formationis, quem ipsi ספר יצירה Sepher jetsire vocant, eo in loco ubi ponuntur decem sephiroth, id est decem incorporei, abstractique numeri, seu potius decem incorporeæ secretæque unitates, quarum prima tanquam omnium abstractissima ponitur Deus ipse, sic habetur, רוח אלהים ברך ומבורך שמו של חי העולמים קול רוח ודבר וזה רוח הקדש Id est, Spiritus Dei, sive Spiritus Deus, benedicens & benedictum nomen ejus, qui est vita sæculorum, vox, spiritus, & verbum: hic est Spiritus sanctus, cujus (ut habent alii libri) principium perscrutari nequit, & cujus finis nullus est terminus. Hæc ibi. Neque etiam eum successivè diversis in locis esse dicerent. Quia tunc secundùm locũ mutabilis esset, quod ipsi omnino negant, cùm Deo nequaquam convenire possit. Quoniam cùm æternus sit, & immensus atque summe simplex, neque secundũ tempus, neque secundùm locum, neq; secundùm formam mutari potest. Quare ipsi quoq; quemadmodum & nos, eum omninò immutabilem asseverant: cùm Deus ipsemet apud *Malach.* 3 *cap. v.* 16. dicat, אני יהוה לא שניתי Hoc est, Ego Deus non mutor. Ea propter fateri eos oportet, Deum (etsi unus sit) totum cum suæ unitatis veritate, simul & semel in diversis locis esse. Quocirca ita quoque eos concedere necesse est, ipsam divinitatem (& si una tantum numero existat) totam simul in pluribus esse posse personis. Quòd si illud primum concedunt, cur hoc secundum negant, cùm non magis unum quàm alterum concedendum sit? Sed hoc minimè certè negare possunt, cùm passim illud non modò prisci Talmudistæ, atque Cabalistæ (ut jam ostensum est) fateantur, verumetiam divina quoque attestentur eloquia. Nam ubicunque in sacris veteris instrumenti literis, unius Dei essentia insinuatur, semper ferè ibidem & trium personarum pluralitas innuitur. Et econtra, quocunque in loco personarum trinitas exprimitur, semper penè eodem quoque in loco & divinæ substantiæ unitas explicatur, ne aut propter singularis Dei unitatem, personarum trinitas à divina natura excludatur, aut propter personarum trinitatem, plures Dii esse credantur: sed sic in altero tres ipsæ divinæ hypostases absque confusione ab invicem distinctæ credantur, ut in altero ipsius Dei unitas omnino salvetur. Quod in cantico quoq; Mosis liquidò patet: in quo eo in loco, ubi nos habemus, Videte, quòd ego sim solus, & nõ sit Deus præter me: Hebraicus textus sic habet, ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי Id est, Videte nunc, quia ego, ego, ipse, & non sunt Dii mecum: Ubi apud Hebræos hæc tria ponuntur nomina, quæ apud eos divina sunt, אני אני הוא *Ani, Ani, Hu:* quæ ego, ego, ipse, apud nos interpretantur. Quid igitur ibi per tria hæc divina nomina, nisi trium divinarum personarum pluralitas, ac distinctio designatur? Et quid per illud, quod ibidem immediatè subjicitur, Et non sunt Dii mecum, insinuatur, nisi quòd tres illæ divinæ hypostases, per tria illa divina nomina designatæ, non sunt tres Dii, sed unus Deus? Nam etsi tota divina essentia sit in Patre, tota in Filio, tota in Spiritu sancto: quũ Pater sit verus & perfectus Deus, à quo omnia, & Filius verus & perfectus Deus, per quem omnia, & Spiritus sanctus verus & perfectus Deus, in quo omnia: quia tamen ipsa divina natura una omnino est in tribus, ideo Pater, & Filius & Spiritus sanctus non sunt tres Dii, sed unus Deus, qui fecit omnia, & à quo, per quem, & in quo omnia proveniunt, subsistunt, & vivificantur, & ad quem tandem omnia reducuntur. Nam ut Gregorius ille Nazianzenus Græcorum Theologorum facile princeps ait, Εἷς ἐστιν ὁ θεός, ὁ πατὴρ ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ὁ υἱὸς δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν ᾧ τὰ πάντα, αὗται γὰρ ἀφορίσεις, τὸ ἐξ οὗ, καὶ δι' οὗ, καὶ ἐν ᾧ, οὐ μὴν τὴν φύσιν τέμνουσιν, ἀλλὰ τὰς τῆς μιᾶς καὶ ἀσυγχύτου φύσεως ἰδιότητας χαρακτηρίζουσιν. Hoc est, Unus Deus est Pater à quo omnia, & Filius per quem omnia, & Spiritus

tus sanctus in quo omnia. Hæ enim præpositiones à quo, per quem, & in quo, non naturam quidem dividunt, sed unius atque inconfusæ naturæ proprietates characterizant. Quæ quomodo fiant, Joannes Damascenus ostendit, qui hoc mysterium non minùs eleganter, quàm subtiliter eo in libro, quem de Divina traditione inscripsit, explanare conatus est, ita *c.* 49. inter cætera dicens, ἐπὶ τῆς θεότητος μίαν φύσιν ὁμολογοῦμεν, τρεῖς δὲ ὑποστάσεις κατ' ἀλήθειαν οὔσας φαμὲν, καὶ πάντα μὲν τὰ φυσικὰ καὶ οὐσιώδη, ἁπλᾶ φαμὲν, τὴν δὲ διαφορὰν τῶν ὑποστάσεων ἐν μόναις ταῖς τρισὶν ἰδιότησι τῇ ἀναιτίῳ καὶ πατρικῇ, καὶ τῇ αἰτιατῇ καὶ υἱϊκῇ, καὶ αἰτιατῇ καὶ ἐκπορευτῇ ἐπιγινώσκομεν, ἀνεκφοιτήτους δὲ αὐτὰς καὶ ἀδιαστάτους ἀλλήλων, καὶ ἡνωμένας καὶ ἐν ἀλλήλαις ἀσυγχύτως περιχωρούσας ἐπιστάμεθα, καὶ ἡνωμένας μὲν ἀσυγχύτως (τρεῖς γάρ εἰσιν, εἰ καὶ ἥνωνται) διαιρουμένας δὲ ἀδιαστάτως. εἰ γὰρ καὶ ἑκάστη καθ' ἑαυτὴν ὑφέστηκεν, ἤγουν τελεία ἐστὶν ὑπόστασις, καὶ τὴν οἰκείαν ἰδιότητα, ἤτοι τὸν τῆς ὑποστάσεως τρόπον διάφορον κέκτηται, ἀλλ' ἥνωνται τῇ τε οὐσίᾳ, καὶ τοῖς φυσικοῖς ἰδιώμασι, καὶ τῷ μὴ διΐστασθαι, μηδὲ ἐκφοιτᾶν τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως, καὶ εἷς θεὸς εἰσί τε καὶ λέγονται. Id est, In divinitate unam confitemur naturam, tres autem hypostases, secundùm veritatem esse dicimus. Et omnia quidem naturalia atque essentialia, simplicia animus. Hypostaseon verò differentiam in tribus solis proprietatibus, in inproducta scilicet ac paterna, & producta ac filiali, & producta atque procedente, novimus. Inseparabiles autem ipsas, indistabilésque ab invicem, & unitas atque in invicem inconfusè circumincedentes, scimus. Et unitas quidem inconfusè, (tres enim sunt, etsi uniuntur:) distinctas autem indistanter. Licèt enim unaquæque per seipsam subsistat, hoc est, perfecta sit hypostasis, suamque proprietatem, id est differentem subsistentiæ modum possideat: attamen uniuntur unitur essentia, naturalibusq; proprietatibus, & eo quod minimè distant à paterna hypostasi, Ac unus Deus & sunt, & dicuntur.

CAP. III.

De divinarum personarum distinctione. Et de Deo mittente, & Deo misso.

CAPNIO.

Quoniam cum Judæis nostri seculi, qui scripturas nostras non recipiunt, nobis bellum est: idcirco vellem, per eorum duntaxat scripturas, mysteria fidei nostræ ostenderes. Quare omissis nostrorum tam Græcorum, quàm Latinorum doctorum dictis, scripturis Hebraicis personarum divinarum proba distinctionem. GAL. Libenti animo id faciam, & quidem in cæteris omnibus, nedum hac in re. Cum validius sit testimonium, quod ab adversariis sumitur. Primùm itaque Zachariam prophetam audi, de divinarum personarum distinctione, deque Deo mittente, & Deo misso, ita *secundo cap. v.* 10. dicentem, רני ושמחי בת ציון כי הנני בא ושכנתי בתוכך נאם יהוה׃ ונלוו גוים רבים אל יהוה ביום ההוא והיו לי לעם

Zacharias.

A ושכנתי בתוכך וידעת כי יהוה צבאות שלחני אליך׃ id est, Canta & lætare filia Sion: quia ecce ego veniam, & habitabo in medio tui, ait Deus. (tetragramaton) Et applicabuntur gentes multæ ad Deum (tetragramaton) in die illa: & erunt mihi in populum: & habitabo in medio tui: & scies quòd Deus (tetragramaton) miserit me ad te. Ubi Rabbi Jonathas *in Targum* sic Chaldaicè ait, בועי וחדא כנישתא דציון ארי הא אנא מתגלי ואשרי שכינתי בגיוך אמר יי ויתוספון עממים סגיאין

B על עמיה דיי בעדנא ההיא ויהון קדמי לעם ואשרי שכינתי בגויך ותדעי ארי יי צבאות שלחני לאתנבאה ליך׃ i. Gaude & lætare Ecclesia Sion. Quia ego revelabor, & ponam divinitatem meam in medio tui, ait Deus (tetragrammaton) Et applicabunt se populi multi ad populum Dei (tetragrammaton) in tempore illo. Et erunt coram me in populum. Et ponam divinitatem meam in medio, tui. Et scies, quia Deus (tetragrammaton) exercituum miserit me ad prophetandum tibi. Hucusque

C Targum. Illud autem quod postremo dicit: Et scies quia Deus (tetragrammaton) exercituũ miserit me ad prophetandum tibi, non est referendum, nisi ad Deum missum, id est ad Messiam, qui à Deo patre mittendus erat. Satis ergo clarè patet, & per Prophetiam hanc, & per ipsius prophetiæ Chaldaicam translationem, esse & Deum mittentem, & Deum missum. Hunc enim quem mittendum ad prophetandum dicit, ex eo Deum esse evidenter ostendit, quòd immediatè

D in persona ejus inquit, Et ponam divinitatem meam in medio tui. Et scies, quia Deus (tetragrammaton) miserit me ad prophetandum tibi. Id ipsum etiam ex eo apertè manifestatur, quòd in Prophetia prædicta, Deus ille missus, quem oportet esse Messiam, sanctissimo illo nomine Dei (tetragrammato) יהוה quod Deo soli convenit, vocatur. Ad probandum quoque Messiam Deum esse missum, מדרש שיר השירים *midras scir hascirim*, i. expositionem Cantici can-

E ticorum veterum magistrorum adducimus: ubi ita ad verbum legitur: Exultabimus, & lætabimur in te. Rabbi Aben exposuit id quod dictum est in Psalmo, Hic est dies quem fecit Deus, exultemus & lætemur in eo. Dixit Rabbi Aben, Non erant scientes in quo esset lætandum, utrum de die an de Deo, donec venit Selomo, & exposuit dicens, Exultabimus & lætabimur in te. In te, id est in Deo sancto & benedicto. In te, id est in salvatione tua. Simile autem est hoc cuidam ma-

F tronæ, cujus Rex maritus ejus, & filii ejus, & generi ejus, profecti sunt ad civitatem maris. Venerunt ergo nuncii, & dixerunt ei, Venerunt filii tui: quæ ait, Quid ad me? vel quæ inde utilitas mihi? lætentur nurus meæ. Rursus dixerunt ei, Venerunt generi tui: quæ ait, Quid ad me? lætentur filiæ meæ. Quando autem dixerunt ei, Venit vir tuus Rex: ait, Ecce certè hæc est mihi sufficiens, & perfecta lætitia. Sic futurum fuit, ut essent Prophetæ venientes, & dicentes ad Hie-

G rusalem, Filii tui de longè venient, *Es.* 60. *c. v.* 4. Et ipsa dixit eis, Quid ad me? Exultent filiæ Judæ, *Ps.* 97. *v.* 8. Et, Filiæ tuæ super latus nutrientur, vel fovebuntur, *Es.* 60, 4. At ipsa dixit, Quid ad me? lætetur mons Sion, *Ps.* 97. *v.* 8. Cùm autem dixerunt

A runt ei, Ecce Rex tuus venit tibi justus & salvatus ipse, *Zach.* 9,9. sicut scriptum est *Zach.* 2,10. Canta & lætare filia Sion, quia ecce ego veniã, & habitabo in medio tui: ait Deus (tetragrammaton) Et congregabuntur gentes multæ ad Deum (tetragrammaton) in die illa, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui, & scies quia Deus (tetragrammaton) exercituum miserit me ad te. In illa hora ipsa dixit: Gaudens gaudebo in Deo (tetragrammaton) & exultabit anima mea in Deo meo, *Es.* 61. *v.* 10. Et hoc est, Exultabimus &
B lætabimur in te: *Cantici canticorum* 1. *v.* 4. Hactenus traditio, in qua elegantissimè atque evidentissimè Judæis perfidis nostri temporis Messiam Deum esse, fidelis corũ tradidit antiquitas. Cùm enim post parabolam in applicatione ad propositum, Dei adventum probant per illud *Zach.* 9. *v.* 9. Ecce Rex tuus veniet tibi justus & salvatus ipse, cum cæteris quæ subjiciuntur, prudentibus ac scripturam sacram scientibus, Messiam Deum
C esse, evidenter prisci Talmudistæ tradiderunt. Hæc enim Zachariæ verba (ut glossa R. Selomnis ibidem ait) non possunt nisi de Rege Messia exponi. Quod mirabili quoque modo confirmarunt, cùm post prædicta verba, aliud ejusdem Prophetæ testimonium protinus subdiderunt, in quo & Deus mittens, & Deus missus optimè exprimuntur: qui quidẽ duo nõ sunt duo Dii, sed unus tantum Deus: quoniã etsi in מדות *middoth*, id est in proprietatibus sive personis, duo sint, Deus mittens & Deus missus, in הויה *hauuya*
D tamen, id est in essentia, unum tantummodo sunt. Quare Pater & Filius, seu Deus & Verbum ejus, non duo Dii sunt, sed unus Deus. Quòd autem Pater sit Deus mittens, & Verbum ipsius sive Filius Dei sit Deus missus, ex verbis R. Simeonis filii Johai apertè colligitur, cum in principio libri תענית *tahanith*, id est de jejunio, Hierosolymitani, sic ait, Migravit Israel in Babyloniam, &
E migravit שכינה *sechina*, id est Dei præsentia cum eo. Unde probatio? Ex eo quod Esaias dicit 43. *c. v* 14. Propter vos missus sum in Babyloniã. Ita quoq; in *Ps.* 107,20. dicitur, Mittet verbũ suũ, & medebitur eis, vel sanabit eos, & eripiet eos à miseriis, vel corruptelis, vel dissipationib. eorum. Et apud *Hos.* 1. *v.* 7. ita etiã legitur, Et domui Iuda miserebor, & salvabo eos in Deo (tetragramatõ) quod sic Jonathas Chaldaicè transtulit, ועל דבית יהודה ארחם ואפרקינון במימרא דיי Hoc est, Et do-
F mui Juda miserebor, & salvabo eos in verbo Domini Dei eorum. Illud quoq; Danielis nequaquã alienum est à proposito, cum 9. *c. v.* 17. ait, ועתה שמע אלהינו אל תפלת עבדך ואל תחנוניו והאר פניך על מקדשך השמם למען יהוה. Id est, Et nunc audi Deus noster orationem servi tui, & ostende faciem tuam super sanctuarium tuum desolatum, vel in sanctuario tuo desolato propter Dominum. Ubi habetur argumentum Messiam esse אדני *Adonai*, id est Dominum. Illud
G postremò maximè notandum est, quòd apud *Es.* 48. *c. v.* 16. sic legitur, קרבו אלי שמעו זאת לא מראש בסתר דברתי מעת היותה שם אני ועתה אדני יהוה שלחני ורוחו: hoc est, Appropinquamini mihi, audite hoc: non à capite, id est à principio, in occulto locutus sum.

A Ex tempore, vel ex hora sui esse, ibi ego eram, Et nunc Dominus Deus misit me, & spiritus ejus. In quibus quidem verbis, non solùm Deus mittens, & Deus missus ostenditur, sed tota quoque trinitas apertè atq; distinctè insinuatur.

Rabbi Selomonis hæretica expositio.

Cap. Rabbi Selomo ut trinitatis mysterium extingueret, ait Esaiã hæc verba de seipso protulisse, qui tempore dationis legis unà cum aliis Prophetis fuit in monte Sinai. Unde in glossa super hunc locum ita dicit: Rabbi תנחומא
B *Tanhuma* inquit quòd ex hoc loco habetur omnes Prophetas in monte Sinai astitisse. Et hinc est quòd Propheta de seipso loquitur, quum ait, A tempore sui esse, illius scilicet sermonis qui manifestè, & non in abscondito dictus est, qui legis dator est, ibi ego eram: quod idem R. Selomo quoque affirmat, super illud, *Mal.* 1. *cap. v.* 1. Onus verbi Domini in manu Malachiæ, ita dicens, Iam multis ante diebus
C fuerat hoc in manibus ejus traditum. Hinc declaraverunt magistri nostri in extravaganti מכילתא *Mechilta*, omnes prophetas in monte Sinai astitisse, cùm lex Mosi data fuit, ibiq; eis prophetias traditas fuisse. Eam ob rem dicit Esaias, à tempore sui esse, ibi ego eram. Et nunc Dominus Deus misit me, & Spiritus ejus. Quare ut hujus Rabbi cæterorumque juniorum ipsum sequentium confundatur nequitia, puerile hoc figmentum per veterum Talmudistarum dicta, refellas opus est.

Prædictæ hæreticæ expositionis confutatio.

Gal. Illud inter cætera R. Se-
D lomo, ejúsque sectatores audiant, quod in libro מכילתא *Mechilta* scribitur, cui apud eos contradicere nefas est: cum super illud *Exod.* 19. *cap.* Et venerunt in desertum Sinai, & quieverunt, atque castrametati sunt in deserto, hoc modo dicitur: Data est lex publicè, in loco exposito. Nam si in terra Israel lex data fuisset, dixissent gentibus seculi Judæi, non est vobis pars
E in ea; sed data est in deserto reptabili, publicè atque in loco patenti, ut quicunque eam recipere voluerit, veniat, & recipiat. Potéstne dici eam in nocte datam fuisse? Docet quòd non, illud quod *in Exod.* 19. *v.* 16. dicitur, Et fuit in die tertio facto mane. Potest etiam dici, quòd in silentio data fuerit? Docet quòd non, quod ibidem dictum est, Et fuerunt voces & fulgura: Cum cæteris. Potest adhuc dici quòd vocem non audierint? Quid ad hoc dicendum sit, illud Psalmi insinuat, Vox Domini in fortitudine,
F vox Domini in magnificentia, vox Domini confringentis cedros Libani Cum reliquis. R. Joses dixit: Et ecce ipse Deus sanctus & benedictus dicit, *Es.* 48.,16. Non à principio in abscondito loquutus sum, à tempore sui esse, ibi ego eram. Item eodem in libro super illud, *Ex.* 20. *v* 2. Ego Dominus Deus tuus, dixit R. Nathan, Si dixeris in secreto fuit sermo Dei, nónne ipse apud Esaiam ait? Non à principio in occulto locutus sum, à tempore sui esse, ibi ego
G eram? Ecce quàm manifestè asserunt hi duo ex priscis Judæorum Doctoribus, verba illa antedicta, A tempore sui esse, ibi ego eram, Deum dixisse. Non ergo illa Esaias de se ipso protulit, ut R. Selomo falsò asseruit. Ex quibus etiam traditionibus palàm liquet, absurdum atque

quòd Prophetæ omnes in mõte Sinai affuerint, A
cũ lex Mosi data fuit. Cujus etiã figmenti absurditas atque falsitas ex eo potissimum patet, quod nec Moses, nec aliquis prophetarum inveniatur, qui de hoc aliquando apertè meminerit. Neque etiamsi dixerint, prophetarum animas absque corporibus dationi legis interfuisse, [quod eorum errorem sapere videtur, qui omnes animas simul fuisse productas aiunt] hoc eorum insaniam palliare poterit: cum & sacræ scripturæ, & Doctorũ suorũ veterũ judicio apertè repugnet. B
Siquidem *in Bereseith rabba* eo in loco ubi *Gen.* 5.*v.*1. dicitur, Hic liber generationis Adam: sic legitur: Scriptũ est *Esa.*57.*v.*16. Quia non in sempiternum litigabo cum Adam primo, neque in finem irascar cum generationibus ejus: quoniam spiritus à facie mea amicict, vel induet. R. Tanhum dixit, Non veniet Rex Messias (in secundo scilicet adventu) quousque creentur omnes animæ, quæ ascenderunt in cogitationem Dei, ut crearentur Unde probatio? Ex eo quod dictum C
est *Esa.*57.*v.*16 *E*t animas ego feci: id est propter animas ego feci. supple, mundũ. Quibus ex verbis palàm ostenditur, animas usque ad mundi finem quotidie creari. Quod longè expressius habetur ex eo, quod R. Chimhi in libro *Serasim* dicit, cùm exponens illud *Zach.*12.*c.v.*1. Et formans spiritum hominis in medio ejus, ita inquit, Exposuit hoc רבנו סאדיה Hoc est, Magister noster Seadias, quod ex eo quod ait, In medio ejus, vult dicere, quòd creator creat animam D
cum perfectione humani corporis. Et hoc est quod dicit, In medio ejus. Hæc R. ille Chimhi Ex his igitur apertè liquet, à veritate longè alienos esse, qui prophetarum animas, quas multo post creari contigit, in monte Sinai cum lex Mosi traderetur, affuisse dicunt. CAP. R. Selomo adhuc erubescens supradictæ expositionis insaniam, antedicta Esaiæ verba longè secus exponit, dicens dictum ipsius Prophetæ mixturas continere verborum. Quare vocem Dei esse ait, cum E
dicitur, Non à principio in abscondito locutus sum. Quod verò sequitur, Et nunc Dominus Deus misit me, & spiritus ejus, ipsius Prophetæ vocem esse inquit. GAL. Iste quasi junior, non valens negare Messiam secundum ejus divinitatem semper in Deo fuisse, & ante mundi creationem extitisse, loco veritatis semper mendacium ponit, quærens omni conatu fidem nostram subvertere, ne divinæ trinitatis mysterium, ac Messiæ divinitas in dictis Prophetarum, atque in veterum Doctorum traditionibus revelata, appareat. F
Idcirco tanquam callidissima vulpecula, quæ non rectis itineribus, sed tortuosis semper anfractibus graditur, hanc Esaiæ scripturã, ubi & personarum distinctio, & Deus mittẽs, ac Deus missus manifestè exprimũtur, contra vetustorũ Talmudistarum expositiones pervertere nititur, volens verba illa, Et nunc Dominus Deus misit me, & spiritus ejus, ad Esaiam referri. Sed cum falsiloquum omnino es- G
se, non solum demonstrant duæ illæ traditiones paulo antè adductæ, & ex authenticis eorum libris excerptæ, præsertim ubi dicitur, Ecce ipse Deus sanctus & benedictus dicit in Esaia, Nõ à principio in occulto locutus sum, à tempore sui esse, ibi ego erã: cũ cæteris: sed verba etiam quæ immediatè in eadem prophetia subsequuntur, dũ mox idem propheta subdit, כה אמר יהוה גואלך קדוש ישראל Hoc est, Sic dixit Deus Redemptor tuus sanctus Israel. Ex quo palam profectò ostenditur, quòd antecedens illud, Et nunc Dominus Deus misit me, & spiritus eius, non sit vox ipsius Prophetæ, sed Filii Dei, à Patre & Spiritu sancto ad redimendum genus humanum missi. Sic ergo verba illa exponenda sunt, dum Esaias ore Messiæ secundùm ejus divinitatem loquitur, dicens, Appropinquamini, sive accedite ad me, audite hoc, Non à principio in abscondito locutus sum: à tempore sui esse, ibi ego eram. Sensus est: Appropinquamini mihi per fidem, & audite quod dico. Cum primùm enim locutus sum Adæ, eique dixi, De ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas, non in abscondito, neque obscurè locutus sum. Nonnulli autem non ex Hebræis tantùm, sed etiam ex nostris; interpretantur hoc, à principio, id est, cùm Deus legem Mosi dedit. Quod falsum esse, non solùm ex his quæ dicta sunt, sed ex eo quoque maximè patet, quòd non tunc primum Deus humano generi locutus est, sed cum præcepit Adæ ne peccaret: Sequitur, A tempore sui esse, ibi ego eram: Id est, cùm ex tempore fieret Adam, ibi ego eram: Ibi, id est in ipso Adam, secundùm carnis humanæ substantiam. HOG. Nostra editio hoc in loco ita habet, Ex tempore antequã fierent, ibi erã. GAL. Autor nostræ editionis totum sermonẽ pro divinitate Christi accepit: eam ob rem totum ad ipsius divinitatem retulit. Nos autem Hebraicam veritatem sequentes, partim pro divinitate, partim pro humanitate, ex quibus Christus constat, accipimus. Quod magis veritati congruit, tum quia Hebraica litera non dicit antequam, sed מעת היותה id est, ab hora quâ fuit ipsa, demonstratione fœminina, ut patet Hebraicas literas scienti. Quare sic textus exponendus est, Ab hora sui esse, id est, Ab hora creationis carnis matris meæ in formatione corporis Adæ. Ibi ergo non de divinitate, sed de humanitate Messiæ textus loquitur. Nam si de divinitate loqueretur, antequam fieret, dixisset: tum etiam, quia cum secundum Cabalistas nomẽ Dei tetragrãmaton יהוה loco cujus אדני *Adonai* proferunt, quod nos Dominus interpretamur, Patrem propriè significet, eo quòd cum nomen illud propriè divinam essentiam importet, & Pater sit totius divinitatis principium & origo, אלהים *Elohim* autem quod Deus interpretatur, Filium propriè designet: textus verò dicat, Et nunc יהוה אלהים, id est Dominus Deus misit me, & spiritus ejus, qui est Spiritus sanctus, evidentissime profectò ostenditur, non de divinitate Messiæ, sed de ejus humanitate hic sermonem fieri. Nam si juxta Theologorum doctrinam, & præsertim Doctoris subtilis *dist.* 15. *primi*, ac Bonaventuræ *eadem dist. q iij.* mitti in divinis non sit nisi manifestari, procedere, atque ab alio esse cognosci, & quandam subautoritatem importet, consequens est, Filium secundùm divinitatẽ, neque à se ipso, neq; à Spiritu S. mitti

Alia R. Salomonis falsa expositio.

Ejusdem falsæ expositionis confutatio.

Catholica ejusdem verborum Esaiæ expositio.

Cabalistæ de nomine Dei tetragramaton & Elohim.

Mitti quid sit in divinis.

posse, sed solùm à Patre: cùm neque à se ipso, neque à Spiritu Sancto esse habeat, sed tantùm à Patre. Quare necesse est, tàm secundùm Hebræorum Cabalistas, quàm secundùm Theologos nostros dicere, dictum illud, A tempore sui esse, id est, cùm ex tempore fieret, non de Messiæ divinitate, sed de ejus humanitate intelligendum esse. Cùm igitur dicit, Et nunc Dominus DEUS, vel Deus Deus misit me, & Spiritus ejus, sic secundùm Cabalistas exponenda sunt verba, Dominus vel Deus (tetragrammaton) id est, Pater, Deus, id est, Filius & Spiritus ejus, id est, Spiritus sanctus misit me, ut essem Redemptor Israel Ubi tria sunt notanda Primum quidem, quòd volunt Cabalistæ nomen DEI יהוה tetragrammaton, Dei misericordiam esse: אלהים *Elohim* autem, quod idem est quod Deus, Dei esse justitiam. Idcircò hîc cùm dicit, Dominus DEUS, sive Deus (tetragrammaton) Deus, non cadit copula: ad designandum in missione humanitatis Messiæ, Dei misericordiam atque justiciam ad redemptionem humani generis uniendas fuisse. Juxta illud *Psalm.*85.*v.*11. Misericordia & veritas invicem obviaverunt, justicia & pax osculatæ sunt. Secundùm verò est, quod non dicit Spiritus eorum, scilicet Patris & Filii, sed Spiritus ejus: ad denotandum, Patrem & Filium, à quibus Spiritus sanctus procedit, non duos esse spiratores, sed ambos unum tantùm esse ipsius Spiritus sancti spiratorem ejusque principium. Tertium postremò est, quòd non dicit, Miserunt me, sed misit me: ut unitatem divinæ essentiæ insinuaret. quia Pater, Filius, & Spiritus sanctus sunt unus Deus.

Eorundem verborum Esaiæ expositio secundum Cabalistas.

CAPUT IV.

De divinarum personarum distinctione & numero per earum proprietates.

CAPNIO.

NON parum profuturum puto, tum ad clariorem veritatis manifestationem tùm ad majorem Judæorum recentiorum confusionem, si divinarum personarum distinctionem & numerum per earum proprietates, apud eos quoque haberi ostenderis. GAL. Id quoque libenter faciam. Quod igitur divinarum personarum tam numerum, quam distinctionem etiam ipsi per earum proprietates apertè demonstrent, primùm ex iis facilè patet, quæ in מדרש תלים *Midras tillim*, id est, in expositione Psalmorum habentur, eo in loco ubi *Psalm.*50.*v.*1. sic dicitur, אל אלהים יהוה דבר ויקרא ארץ Hoc est, Deus, Deus, Deus locutus est, & vocavit terram. Ibi enim ita legitur, למה הזכיר שמו של הקדוש כדוך הוא שלשה פעמים ללמור שבשלשה שמות הללו ברא הקדוש ברוך הוא העולם כנגה שלש מדות שבהם נברא העולם ואלו הן החכמה הדעת והתבונה חכמה מנ״ין : שנ״ ה״ בחכמה יסד ארץ: הדעת מנ״ין • שנ״ ברעתו תהומות מבקעו : תבונה מנ״ין: שנ״ כונן שמים בתבונה : וכן הוא אומר כ׳ אנכי ה״ אלהיך אל קנא : הרי שלש מדות שבהם נברא העולם וכן בני גד ובני ראובן אומרים אל אלהי ה״ אל אלהי ה״ הוא יודע ׳ ומה ראו לומר שני פעמים אל אלהי ה׳׳ : שבהם נברא העולם : אל אלהי ה׳. שבהם נתנה התורה : יכול אחד לעצמו לא אלא שניהם כיחד נבראו : וכן הוא אומר לפ ידי יסדה ארץ וימינו טפחה שמים : Hoc est, Quamobrem memoratur nomen Dei sancti & benedicti tribus vicibus? Ut docereris, quod his tribus nominibus Deus sanctus & benedictus mundum creavit, juxta tres מדות *Middoth*, id est proprietates, quibus mundus creatus est: quæ sunt, Sapiētia, Scientia vel Noticia, & Prudentia. Sapientia unde, supple, probatur? ex eo quod dictum est *Prov.*3.*v.*19. Dominus in sapientia fundavit terrã. Scientia vel Noticia unde? ex eo quod dictum est ibidem, In noticia vel scientia abyssi eruperunt. Prudentia unde? ex eo quod dictũ est, Aptavit vel ornavit cœlos prudentiâ. Et propter hoc ipse inquit *Exod.* 20. *v.* 5. כי אנכי יהוה אלהיך אל קנא Hoc est, Quoniam ego Deus, *Deus* tuus, Deus zelator: Ecce tres proprietates loco trium quibus creatus est mũdus. Sic etiã filii Gad & filii Ruben dixerũt, *Iehos.*22.*v.*22. Deus, Deus, Deus: Deus, Deus, Deus, ipse scit. Quidnam viderunt, ut hoc idem repeterent duabus vicibus? dixerunt primò, Deus, Deus, Deus, quia his creatus est mundus: & deinde dixerunt, Deus, Deus, Deus, quia in his quoque tribus data est lex. Sed nunquid potuisset unus eorum se solo separatimque, supple, creare mundum? Nequaquam: sed duo alii uniti cum eo, necessariò creaverunt. Hæc in Talmud. Quæ eisdem ferè verbis ponuntur in commentariis Rabbi Mosis hadarsan super illud *Gen.* 1. *v.* 1. In principio creavit אלהים *Elohim*, cœlum & terram. Quæ quidem omnia satis fidei Christianæ congruunt, hoc duntaxat excepto, quòd has tres divinas מדות *Middoth*, id est, proprietates, quibus mundum creatum asserunt, dicunt esse Sapientiam, Noticiam, atque Prudentiam: Hæ namq; etsi plures proprietates nomine videantur, re tamen non sunt nisi una. Verumtamen alibi tres apud eos proprietates comperiuntur, quæ secundũ fidem orthodoxam sunt unus Deus. In expositione siquidem R. Mosis hadarsan *in librum Geneseos*, super illud 42.*c.v.*6. Ioseph ipse potens super terram, ita legitur R. Elazar dixisse, Non est creatus mundus, nisi verbo *Dei* sancti & benedicti. sicut dictum est in *Psal.*33.*v.*6. בדבר יהוה שמים נעשו Id est, Verbo *Dei* cœli facti sunt. Ubi & R. Simeon dicit, Spiravit *Deus* spiritum oris sui, & creatus est mundus, sicut dictum est *Psal.* 33.*v.*6 וברוח פיו כל צבאם Hoc est, Et spiritu oris eius omnis exercitus eorum: Hæc traditio. In quibus tria hæc, *Deus*, Verbum eius, & Spiritus, distinctè & apertè in mundi productione concurrisse ponuntur. Hæc autem tria, quid aliud sunt, quàm Pater, Filius & spiritus sanctus? Verbum enim realiter distinguitur à proferente, & spiritus à spirante. Ergo inter *Deum* mundi creatorem, & Verbum eius per quod mundus creatus est, & *Deum* spirantem, & spiritum ejus in quo mundum produxit, realem oportet esse distinctionem. Cùm igitur in *Deo* nullum sit accidens, ut ipsi etiam concedunt, cum omne accidens

accidens imperfectionem dicat, & in Deo nulla possit esse imperfectio, sequitur sanè, quod neque Verbum Dei, neque Spiritus eius, sit accidēs. Ergo sunt hypostases, sive supposita, vel personæ realiter distinctæ: & per consequens juxta veterum Talmudistarum dogma, necessario fatendum est tres in Deo esse personas, quibus tres מדות *Middoth*, id est proprietates attribuuntur, Patrem scilicet, Filium, & Spiritum sanctum: qui non tres Dii sunt, neque tres creatores, sed unus Deus unusque creator. Quod ex eo quoque ostenditur, quod mox ibidem subsequitur, כנס כנד מי הים נתן באצרות תהומות Hoc est, Congregans velut in utre aquas maris, dans in cellariis abyssos. In eo enim quod singulariter dicit, congregans & dans, manifestè insinuat, tres personas divinas, quas per tria nomina prædicta dedit intelligi, unum esse tantummodo Deum, mūdi universi creatorem. Quod illi *Ioan.1.c.5.v.7.* valdè consonat, Tres sunt qui testimonium dant in cœlo, pater, Verbum, & Spiritus sanctus. Et hi tres unum sunt. Ad id quoque pertinere videtur, quod in Midras Coheleth, id est in expositione Ecclesiastis, super illud, quod in *quarto c. v.12* sic Hebraicè habetur, והחוט המשלש לא במהרה ינתק i. Et filum trinum non cito rumpitur. Ibi enim dicitur R. Iohanan dixisse: Meliores sunt duo (vir scilicet & mulier) quàm unus, hic scilicet per se, & illa per se, & filium trinum istud est Deus sanctus & benedictus, qui visitat utrumque in filiis, hoc est, dando eis filios. Quod autem subiunctum est: Non cito rumpitur, sensus eius esse videtur, quod mysterium trini & unius Dei, non facilè, nec cito discutitur.

CAPUT V.

De Patre & Filio in divinis

CAPNIO.

BENE adhuc faceres, si per eorum quoque scripturas, has tres personas divinas apertius atque distinctius patefaceres, ac Deum habere Filium, ipsumque Dei Filium Deum esse, evidentius ostenderes. GAL. Id potissimùm inde in primis habetur, quod in commentariis R. Mosis hadarsan *in Genesin* legitur, super dictum illud quod Judas fratri suo Ioseph retulit, dicens *44. cap. v.20.* ונאמר אל אדני יש לנו אב זקן וילד זקנים Hoc est: Et diximus Domino meo, Est nobis pater senex, & infans senectutum. Ibi enim sic dicitur, Scriptū est *Prov.30.v.4.* מי עלה שמים וירד מי אסף רוח בחפניו מי צרר מים בשמלה מי הקים כל אפסי ארץ מה שמו ומה שם בנו i. Quis ascendit in cœlos, & descendit? Quis collegit spiritum in palmis suis? Quis ligavit aquas in panno? Quis constituit omnes terminos terræ? Quod nomen eius? & quod nomen filii eius, si nosti? Quis ascendit in cœlos, & descendit? Deus sanctus & benedictus ascendit in cœlū, atq; descendit: sicut dictū est *Job.26.8.* Ligās aquas in nubibus suis: Et iterū *Iob.28.v.25.* Et aquas ordinat, & aptat in mensura. Et ipse statuit omnes terminos terræ: sicut dictum est *Psal.* 104.v.6. Fundavit terram super columnas, non comovebitur in seculum & ultra. Quod nomen eius? & quod nomen Filii eius si nosti? Docet dicere scriptura, Pater senex est nomen eius, & infans senectutum est nomen Filii eius. Hactenus traditio. In qua idcirco Deus Pater senex vocatur, quia nec principium habuit, nec finem habebit unquam: Filius verò Dei ideo infans senectutum dicitur, quia ab æterno ex ipso genitus est, & in æternum generabitur. In hac igitur traditione habent Judæi, quod eorum juniores negant, Deum scilicet Patrem, & Deum Filium, qui ex Deo ab æterno natus est, & in æternum nunquam nasci desinet. Ad id quoque plurimùm facit illud Selomonis *Prov.4.cap.v.2.* dictum, כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו כי בן הייתי לאבי רך ויחיד לפני אמי Hoc est, Quoniam documentum bonum dedi vobis: Legem meam non derelinquatis: quia filius fui patri meo, tener, & solus vel unicus filius, vel filiorum matris meæ. Quæ quidem verba expresse de Dei Filio loquuntur, qui in monte Sinai legem dedit: Quod autem ita sit, ex eo facile patet, quod in libro ברכות *beracoth*, id est benedictionum, in cap. quod incipit מאימתי קורין *meemathai corin*, id est, ex quo tempore legent, hoc modo habetur, Non est bonum nisi lex: sicut dictum est *Proverr. 4. v. 1.2.* Audite filii disciplinam patris, quia documentum bonum dedi vobis: Legem meam non derelinquatis. Dixit R. filius חנא *Hena*, Veni & vide quòd, non est mos Dei sancti & benedicti, sicut mos carnis & sanguinis. Mos quippe carnis & sanguinis est, quòd cùm aliquod desiderabile vel preciosum vendit, vendens quidem tristetur, recipiens verò lætetur: sed Deus sanctus & benedictus Israeli legem dedit, & lætus est: sicut dictum est *Prover.4.v.2.* Documentum bonum dedi vobis: Legem meam non derelinquatis. Hæc omnia Talmud. Quæ id utilitatis videntur Judæis afferre, quòd is qui per Mosen eis legem dedit, non est nisi Deus sanctus & benedictus, qui per Selomonem hic ait, Documentum bonum dedi vobis, Legem meam non derelinquatis. Nam dictio לקח *lecah*, quæ propriè documentum, vel doctrinam, seu præceptum significat, pro lege accipi solet. Sic enim accipitur apud *Esa.29.v.24.* Et mussitatores discent doctrinam: pro quo autor nostræ editionis, Legem transtulit. Sic & *Deut.32. v.2.* Corruat vel præcipitetur, ut imber, vel ut nimbus doctrina mea, id est, lex mea, secundùm omnium expositorū Hebræorum glossas. Sic denique & aliis ferè omnibus in locis. Quare & hîc etiam dicto hæc non nisi pro lege accipi debet. Textus igitur qui mox immediate subiicitur, videlicet, Quia filius fui patri meo, cùm à præcedenti nullatenus separetur, quod prima eius dictio scilicet כי *chi*, id est, quia, quæ apud eos & causam reddat, & sequentia præcedētibus anectere solet, apertè insinuat, Deū sanctum & benedictum, qui Hebræis per Mosem legem dedit, fuisse Dei Filium. Rursus quod hæc eadē verba de Filio Dei, & nō de Selomone intelligenda sint, per id quoque probatur, quod in מדרש תלים *midras tillim*, id est, in glossa Psalterii

legitur ſuper illud *Pſalm.* 21. *v.* 1. למנצח מזמור A
לדוד יהוה בעזך ישמח מלך ובישועתך מה יגל מאר
Id eſt, Victori, vel Ad victoriam, Pſalmus David. Deus, in fortitudine tua lætabitur rex, & in ſalvatione tua quàm exultabit vehementer? Ibi enim ſic ad verbum dicitur, Hoc eſt ac ſi ſcriptura dicat *Eſa.* 11. *v.* 10. Et erit in die illa radix Iſſai, qui erit ſtans in ſignum populorum: Et ſubditur, Et dabit virtutem vel fortitudinem Regi ſuo, & exaltabit cornu Meſſiæ ſui. Sequitur *in eodem Pſalm. verſ.* 2. תאות לבו נתתה לו וארשת B
שפתיו בל מנעת סלה Id eſt, Deſiderium cordis ejus tribuiſti ei, & prolationem, ſeu ſententiam labiorum ejus non prohibuiſti in perpetuum. Quid eſt hæc ſententia labiorum ejus, niſi facultas, ſive ſcientia, quæ erit in labiis ejus? quia cùm ipſe decreverit, verba ſua permanentia erunt. Sequitur כי תקדמנו ברכות טוב Hoc eſt, Quoniam præficient vel prævenient eum benedictiones boni, vel bonitatis. Rabbi Judas dixit, כי תקדמנו ברכות טוב C
רבי אומר ברכות משה שנקרא טוב שנ' ותרא אותו
כי טוב הוא רבנן אמרו ברכותיה של תורה שנאמר כי
לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו כי בן הייתי
לאבי רך ויחיד לבני אמי i. Quoniã prævenient eũ benedictiones boni: R. dixit, Benedictiones Moſis, qui appellatus eſt bonus. Sicut dictum eſt *Exod.* 2. *v.* 2. Et vidit eum, quoniam bonus eſſet ipſe. Magiſtri dixerunt, quoniam benedictiones legis: ſcilicet, prævenient Regem Meſſiam. Ut dictum D
eſt *Proverb.* 4. *v.* 2. Quoniam documentum bonum dedi vobis: legem meam ne derelinquatis, quoniam filius fui patri meo, tener, & unicus filiorum matris meæ. Hæc omnia traditio Ex quibus liquidò patet, hæc omnia Selomonis verba non de ipſo Selomone, ſed de Filio Dei ſancti & benedicti debere intelligi. CAP. Judæi noſtri temporis licèt huic traditioni contradicere non valeant, quæ verba iſta de Filio Dei ſancti & benedicti, & non de Selomone maniſeſtè exponit, hæc tamen verba, quæ eidem clauſulæ connectuntur, Solus vel unicus filiorum matris meæ, Deo nullatenus congruere poſſe ajunt. Quare Selomoni illa tribuentes, totum textum de ipſo Selomone conſequenter exponunt. E

Iudæorum juniorum objectio.

GAL. Verba hæc de Selomone rectè nullo modo verificari poſſunt, qui nec patri fuit ſolus, cùm ipſe David alios multos habuerit filios: ut habetur *1. libri Paral.* 3. *cap. v.* 1. *ſeqq.* nec unicus filiorum matris ſuæ: quum Bethſeba mater ejus, alium præter ipſum filium non haberet. Nam F
etſi alium ante eum habuerit, ille tamen antequam Selomo ipſe genitus eſſet, infantulus obierat: ut patet *2. libri Regum.* 12. Hæc igitur verba, Solus vel unicus filiorũ matris meæ, quũ non poſſint de Selomone intelligi, de ſolo Dei Filio juxta præmiſſam traditionẽ intelligi oportet: qui non ſolùm ſecundũ divinitatẽ erat Dei filius, ab æterno genitus, verum ſecundùm humanitatem quoque ſolus vel unicus filiorum matris ſuæ, hoc eſt, ex omnibus filiis Synagogæ (quæ ob divi- G
nam incarnationem, mater Dei dici debebat) ipſi Deo Patri Filius per divinæ naturæ unionem futurus erat. Cùm enim juxta Johannis Damaſceni ſententiam, ipſe Dei Filius in ἀτόμῳ, id eſt in individuo, humanam naturam aſſumpturus eſſet, ſolus ipſe, ut homo ex omnibus humani generis individuis, propter divinitatis hypoſtaticam unionem, Filius Dei prædeſtinatus fuit: juxta illud Pauli *ad Romanos cap.* 1. *v.* 3. dictum, Qui factus eſt ex ſemine David ſecundùm carnem, qui prædeſtinatus eſt Filius Dei. Quamobrem aptiſſimè hic per Selomonem ipſe ait, Filius fui Patri meo, quoad divinitatem: ſolus vel unicus filiorum matris meæ, id eſt Synagogæ, quoad humanitatem. Quòd autem Synagoga ratione divinæ incarnationis ex ipſa futuræ, mater Dei dicenda eſſet, probatur per veterum Talmudiſtarum dicta in *Midras ſcir haſcirim*, id eſt, in expoſitione Cantici canticorum, ſuper illud *c.* 3. *v.* 11. ejuſdem libri dictum, Egredimini, & videte filiæ Sion Regem Selomonem cum corona, quâ coronavit eum mater ſua: ut in 25. *cap. tertii libri* abundè videbimus.

Synagoga mater Dei dicta fuit.

CAPNIO. Quamvis quæ dixeris, tam vera ſint tamque clara, ut ea Judæi noſtri ſeculi nulla calumnia negare queant, ipſi tamen tanquam in errore perfidiæ obſtinatiſſimi, ut veritatem effugere valeant, ad aliam falſitatem refugiunt, dicentes, Cùm poſt verba hæc Legem meam non derelinquatis, quia filius fui patri meo, tener & unicus filiorum matris meæ, ſtatim hæc alia ſubdantur, ויורני ויאמר לי יתמך דברי לבך שמר מצותי
וחיה Id eſt, Et docebat me, & dicebat mihi, Suſcipiat verba mea cor tuum, cuſtodi præcepta mea, & vive: cum cæteris quæ ibi ſequuntur, quæ DEO minimè convenire poſſunt, quare neque illa præcedentia ad Deum referri debent, ſed ad Selomonem, ſicuti & ſequentia iſta referuntur.

Alia Iudæorum objectio.

GAL. Facilè eſt his reſpondere, quandoquidem Filius Dei duplicem in Meſſia habiturus erat naturam, divinam ſcilicet, quâ ab æterno fuit DEO Patri ſuo Filius, ante ſecula abſque matre genitus; & humanam, ſecundùm quàm Filius hominis dictus eſt, in ſeculo ex matre ſine patre natus. Sicut igitur in Meſſia duplex natura eſſe debebat, ſic & gemina in eo ſapientia futura erat, à Deo Patre utraque originem habens. Quamvis enim ſapientia Filii in divinis una ſit, atque omninò eadem cum ſapientia Patris, quia tamen Filius à Patre genitus eſt, ideò ſicut eſſe à Patre æternaliter habuit, ita quoque & ſapientiam ipſam & omnia quæ ſecundùm divinitatem habet, ab æterno à Patre ſuſcepit. Sapientia etiam, quam ſecundùm humanitatem habiturus erat, ab ipſo Deo ortũ habere debebat, qui animam ipſius ab inſtanti creationis ejus ſumma gratia atque omnibus habitibus præ cæteris imbuere debebat. Cùm itaque Selomo hoc in libro de Filio DEI, qui homo ſicut unuſquiſque noſtrum futurus erat, parabolicè atque ænigmaticè loquatur, idcirco ut per parabolas atque ænigmata inſinuaret, non modò ſapientiam, quam ipſe Filius ſecundùm humanam naturam ſuſcepturus erat, à DEO Patre emanaturam fuiſſe, verùm etiam ſapientiam, quam ſecundùm divinitatem æternaliter habuit, à Patre æterno prodiiſſe, per erudi-

Reſponſio.

eruditiones, monitiones, atque correctiones, A quibus inter homines pater filium sapientem atque prudentem reddere nititur; ipsum Dei Filium Patri comparat, quoad fieri potest hujusmodi eruditiones, monitiones, & correctiones sapientiæ ejus accommodando. Quæ igitur in verbis paulò ante dictis dicuntur, quædam ad divinam Filii Dei naturam, quædam ad humanam, quam assumpturus erat, referuntur. Horum autem utrumque verba ipsa manifestè indicant. Quod enim dicit, Audite filii disciplinam pa- B tris, & attendite ad cognoscendam prudentiam: quia doctrinam vel documentum bonum, i. legē bonam tribui vobis: de Selomone nequaquam intelligi potest. Nam si Selomo de sua sapientia hic locutus fuisset, tribuam dixisset, non tribui, præsertim cùm dixerit, Audite filii disciplinam patris. Necesse est ergo, ut nomine illius sit hæc locutio facta, qui legem quandoque Hebræis antea dederit: hic autem solus DEUS est. Non igitur ad Selomonem, sed ad DEUM refe- C renda est locutio ista: ac etiam illud, quod statim sequitur, videlicet, Legem meam non derelinquatis, quia filius fui patri meo, tener, solus, vel unicus filiorum matris meæ: cùm enim dictio, quia, causalis sit, oportet quòd præcedentis clausulæ causam reddat: ac si apertè diceret. Hæc est ratio, quare legem meam derelinquere non debetis, quia filius fui patri meo. Sed si de Selomone sermo fieret, nulla legis ejus non derelinquendæ reddetur causa. Non enim propterea D legem ejus nō debuissent homines derelinquere, quia ipse filius Davidis fuerat. Quòd si enim dixisset, legem meam non derelinquatis, quia à patre meo Davide illam accepi, tunc utique legis suæ non derelinquendæ causam reddidisset: sed per se notum esse oportuisset, omnia ab ipso Davide tradita, recta atque servanda fuisse: quod tamen manifestum non erat. Constat ergo Selomonem hic non de se, sed in persona Filii Dei locutum fuisse, cujus lex ideò servari E debebat, quia Filius Dei erat: qui tenerum se etiam propterea dicit, ut non solùm immensæ pietatis suæ teneritudinem insinuaret, sed ut suæ quoque infinitæ sapientiæ capacitatem innueret. Cùm enim juxta Aristotelicum dictum *in libro 2. de Anima*, *textu co.49.* Duri carne secundùm intellectum sint inepti, molles verò, id est teneri benè apti: idcircò ad ostendendam dispositionem hanc suam optimam, ad recipienda patris documenta, tenerum se esse dixit, id est benè disciplinabilem, & rectæ atque infinitæ sapientiæ capacissimum. Sed cui tener? Patri meo, inquit. De tali ergo patre loquatur necesse est, qui non nisi recta docere potest: hic autem solus DEUS est. Sic igitur exponenda sunt verba, Legem meam ne derelinquatis, quia filius fui Patri meo, tener: hoc est, Quia illa à patre meo accepi, qui errare non potest in docendo, nec etiam ego errare potui in discendo, quia fui tener, id est optimæ & infinitæ capaci- G tatis ad eam recipiendam. Et solus vel unicus filiorum matris meæ, id est Synagogæ, ut supra exposuimus. HOG. Ubi filiis vel filiorum matris meæ tu interpretatus es, Coram matre mea,

Quare Filius Dei dicatur tener.

litera nostra habet: quod alii quidam, ante matrem meam, transtulerunt. GAL. Dictio לבני *libne*, quæ hic ponitur, & per ב *beth* literam scribitur, neque coram, neque ante significat, sed propriè idem est quòd filiis, vel filiorum. Nam ante & coram per dictionem לפני *liphne*, per פ *pe* scriptam, significantur. Ex quo manifestè patet, eos qui hoc loco, coram matre mea, vel ante matrem meam, traduxerint, dictionum similitudine deceptos fuisse atque לפני *liphne*, pro לבני *libne* legisse. Quæ autem sequuntur, Et ipse docebat me, cum cæteris, Christus de se ipso memoravit, dum *Joann. c.8. v.28.* ait, Sicut docuit me Pater, hæc loquor. Et iterum, Ego, inquit, quæ placita sunt ei, facio semper. Et alia quædam ibidem dicit, quæ in eandem ferè sententiam conveniunt. In quibus se ipsum & à Patre edoctum fuisse, & mandata eorum, quæ in mundo facturus erat, ab eo accepisse, palàm ostendit. Quod etiam hîc dicitur, Custodi præcepta mea, ipse se adimplesse retulit, *Iohan.15. v.10.* dicens, Ego Patris mei præcepta servavi, & maneo in ejus dilectione. Illud quoque quod postremo subjicitur, Et vive, ipse idem de se exposuit, dum ait, Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit & Filio vitam habere in semetipso. Vive igitur, inquit, id est Habe in potestate tua vitam. Hinc ipsemet ait, Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo iterum sumendi eam.

CAPUT VI.

De Spiritu sancto.

CAPNIO.

QUoniam satis in præcedentibus de Patre & Filio dixisti, evidenter probans, Deum in scriptura sacra Patrem dici, ejusque genitam sapientiam Filium vocari, reliquum nunc est, ut aliquid de Spiritu sancto quoq; particulatim disseras. GAL. Sæpenumerò Spiritum sanctum bonitatem, seu bonā voluntatem, charitatemque, seu dilectionem, sive amorem à priscis Judæorum nuncupatum invenio: ipsumque à Patre & Filio, tanquam ab uno principio procedentem, atque unà cum Patre & Filio mundum produxisse, & per Prophetas locutum, ac super Messiam venturum, perfectèque permansurum fuisse. De Dei namque bonitate seu bona ejus voluntate habetur in *Psal.143. v.11.* ubi David preces ad Dominum fundens, ait, למדני לעשות רצונך כי אתה אלהי רוחך טובה תנחני בארץ מישור Hoc est, Doce me, ut faciam voluntatem tuam: quia tu es Deus meus, Spiritus tuus bonus, vel bonitatis deducet me per viam rectam. Hunc autem Spiritum bonum vel bonitatem, Spiritum sanctum vocari, ostendit idem Propheta *Ps.50. v.13.* dicens, השיבה לי ששון ישעך ורוח נדיבה תסמכני Id est, Redde mihi lætitiam salvationis tuæ, & Spiritu liberali, vel liberalitatis fulci, vel sustine, vel confirma me. Hunc etiam Spiritum Sanctum cum Patre pariter, ac

Spiritus S. quomodo nuncupatur ab Hebræis.

Filio

Filio mundi fuiſſe autorem, hominumq́ue opi- A
ficem, inde inſtruimur, quod apud *Iob.33.v.4* ab
Elihu dictum eſt, רוח אל עשתני ונשמת שדי
תחיני Hoc eſt, Spiritus Dei fecit me, & ſpiramen
omnipotentis vivificavit me: & apud Pſalmogra-
phum *Pſalm* 104.*v*.31. תשלח רוחך יבראון ותחדש
פני אדמה id eſt, Emittes ſpiritum tuum, & crea-
buntur, & revocabis faciem terræ. Et rurſus
Pſal.33.v.6. בדבר יהוה שמים נעשו וברוח פיו כל
צבאם Hoc eſt, Verbo Dei cœli facti ſunt, & ſpi-
ritu oris ejus omnis exercitus eorum. Exer- B
citus autem cœlorum apud Hebræos ſunt Sol,
Luna, Stellæ, & quotquot ſunt ibi virtutes, ac u-
niverſi angeli. Ideò non abs re à ſancto Iob di-
ctum eſt 26.*cap.v*.13 ברוחו שמים שפרה Hoc eſt,
In ſpiritu ejus cœlos ornavit. Hunc inſuper
Spiritum Sanctum ſuper Meſsiam fuiſſe ven-
turum quietemq́ue perfectam habiturum, Eſai-
as optimè oſtendit, dum 11.*cap.v*.1. inquit, ויצא
חטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה ונחה עליו רוח
יהוה id eſt, Egredietur virgula de ſtipite Jiſſai, C
& virgultum de radicibus ejus fructificabit, &
requieſcet ſuper eum Spiritus Dei, vel Spiritus
Deus, id eſt, Spiritus qui eſt DEUS. Quæ qui-
dem verba ab Hebræis etiam ad literam nonniſi
de Meſsia exponuntur: ut in locis innumeris ipſi'
Talmud manifeſtè patet & præſertim in בראשית
רבא חעירא *bereſchit rabba vezehira*, Hoc eſt,
in expoſitione Geneſis majori & minori: ubi
ſuper illud *Gen.1.cap.v.2.* Terra autem erat ina-
nis & vacua: ſic ad literam legitur, Rabbi Sime- D
on ſcripturam hanc de quatuor regnis expoſu-
it, dicens, Terra autem erat inanis: Hoc eſt, Re-
gnum Babyloniæ, de quo apud *Ierem* 4.*v*.23.
dictum eſt. Vidi terram, & ecce inanis erat. Et
vacua: Iſtud eſt Regnum Medorum: ſicut di-
ctum eſt *Eſther 6 v.14.* Feſtinaverunt adduce-
re Aman. Et tenebræ erant: Hoc eſt Regnum
Græcorum, quod ſuis ſtatutis oculos Judæorum
contenebravit. Super faciem abyſsi, Hoc eſt,
Regnum nequam, id eſt, Romanum. Quemad- E
modum enim abyſſus hæc inſcrutabilis eſt, ac
fundo caret, ita Regnum nequam iſtud inve-
ſtigabile eſt, & fundum non habet Et Spiri-
tus אלהים *Elohim*, id eſt, Deorum volitans erat
ſuper aquas: Hic eſt Spiritus Meſsiæ, de quo
dictum eſt *Eſa.cap.11. verſ.2* Et requieſcet ſuper
eum Spiritus Dei. Et propter cujus meritum
ſerviet Spiritus, & veniet volitans ſuper faciem
aquarum? Ob meritum pœnitentiæ, quæ aquæ
aſſimilatur: ſicut dictum eſt *Threnorum capite* 2. F
v.19. Effunde ſicut aquam cor tuum coram fa-
cie Domini. Hæc omnia traditio. Quibus ad-
dendum videtur quod Rabbi Selomo dixit, ex-
ponens illud *Exod. c.15. v.9.* וברוח אפיך נערמו
מים Hoc eſt, Et per ſpiritum naſi tui coacer-
vatæ ſunt aquæ. Ubi inquit, Per Spiritum naſi
tui, id eſt, Per ſpiritum egredientem de naribus
naſi tui: & locuta eſt ſcriptura de שכינה *Sechina*,
id eſt, de divinitate. Sic etiam dicit *Iob.4.v 9.* Et
à ſpiritu naſi ejus conſumentur. Hæc Rabbi Se- G
lomo. Præmiſsis etiam non ineptè convenire,
videtur, quod in Midraſtillim, id eſt in gloſſa
Pſalmorũ dicitur, ſuper illud *Pſ.18,17.* ויראו אפיקי
מים ויגלו מוסדות תבל מגערתך יהוה מנשמת
רוח אפך Id eſt, Et apparuerunt impetus, vel vehe-
mentiæ, vel abundantiæ aquarum, & revelata
ſunt fundamenta orbis, ab increpatione tua,
Deus, à ſpiratione ſpiritus naſi tui. Ibi enim ſic
legitur R. Hannina dixiſſe, Ab increpatione,
non eſt accipiendum ad literam, ſed à ſpiratione
ſpiritus naſi tui: ſicut dictum eſt *Exod.15.v.11.*
Spiraſti Spiritum tuum, & aperuit eos mare. Ad
horum igitur intellectum notandum eſt, quòd
ex eo quod paulò ante inductum eſt. Et Spiritus
אלהים *Elohim*, id eſt Deorum (quem de Deo
loquendi modum cautela Catholica non admit-
tit) ſatis apertè innuitur, Spiritum ſanctum ex
Patre & Filio æqualiter procedere: maximè au- *Spiritus*
tem propter hoc, quod in eadem traditione di- *ſanctus à*
citur, Spiritum illum אלהים *Elohim*, id eſt Deo- *Patre &*
rum, ſeu Dei, ſi plurale pro ſingulari accipimus, *Filio pro-*
eſſe Meſsiæ Spiritum. Ad cujus quidem rei ve- *cedit.*
ritatem neceſſariò ſequitur, Meſsiam ſecundùm
divinitatem tunc jam fuiſſe. Quòd autem duæ
nares divinæ, id eſt duæ מדות *middoth*, ſive duæ
perſonæ, Pater ſcilicet & Filius, ſint unus naſus,
id eſt unum tantum principium ſpirans Spiritum
ſanctum, & eo evidenter patet, quod antedi-
ctæ traditioni conſequenter adjungitur. Quòd
etiam hæc Spiritus ſancti ex naribus divinis pro-
ceſsio, ſit ad literam de Spiritu Dei, & non de
aliquo alio intelligenda, per id manifeſtè oſten-
ditur. quod poſtremò de Pſalmo & ejus gloſſa
inductum eſt. Hunc prætcrea Spiritum San- *Spiritus S.*
ctum ſimul cum Patre & Filio verum ac perfe- *eſt Deus.*
ctum eſſe Deum, ex eo potiſsimùm demonſtra-
tur, quòd eum Pſalmographus ubique, non lo-
caliter quidem, ſed repletivè, quod ſoli DEO
convenit, adeſſe affirmat, dum *Pſal.139 v.6 ſeqq.*
ait, אנה אלך מרוחך ואנה מפניך אברח אם אסק
שמים שם אתה ואציעה שאול הנך אשא כנפי שחר
אשכנה באחרית ים גם שם ידך תנחני ותאחזני ימינך:
Hoc eſt, Quò ibo à Spiritu tuo? & quò à facie
tua fugiam? ſi ſcandero cœlos, illic tu es, & ſi ſub-
ſtravero me in inferno, ecce ades. Si portavero
alas auroræ, & habitavero in noviſsimo maris,
etiam illuc manus tua deducet me, & apprehen-
det me dextera tua. Quod autem dicit, Si porta-
vero alas auroræ, ſenſus ejus eſt, Si portarem mo-
dum auroræ, quæ ab oriente in momento appa-
ret. Quòd autem in Deo ſit aliqua מדה *medda*,
id eſt proprietas, quæ dilectio ſeu charitas dica-
tur, & ex eo maximè innuitur, quod in מדרש שיר
השירים *medras ſcir haſcirim*, id eſt, in expoſitione
Cantici canticorum legitur ſuper ea verba *c.3.v.*
9 10. אפריון עשה לו המלך שלמה מעצי הלבנון
עמודיו עשה כסף רפידתו זהב מרכבו ארגמן תוכו
רצוף אהבה: i. Papilionem portatilem fecit ſibi
Rex Selomo de lignis Libani, columnas ejus fe-
cit argenteas, ſtramentem vel fulcimentum ejus
aureum, ſellam ejus coccineam, medium ejus
ſtratum, vel accenſum dilectione ſeu charitate.
Hæc ita ibi exponuntur, Papilionem portatilem:
hic eſt thronus gloriæ. Fecit ſibi Rex Selomo:
Rex qui eſt ſua pax, DEUS ſcilicet. De li-
gnis Libani: hæc eſt domus Sancti ſancto-
rum. Columnas ejus fecit argenteas: ecce de
quibus dictum eſt, *Iob.26.v 11.* Columnæ cœ-
li conſtringentur, vel commovebuntur. Stra-

mentum

mentum vel fulcimentum eius aureum : istud A
sunt verba legis, de quibus dictum est *Ps*.18.*v*.11. Desiderabilia super aurum, vel plusquam aurum. Sellam eius coccineam : ecce quod dixit *Psal*.68. *v*.34 Equitanti in cœlis cœlorum קדם *Kedem*, id est, antiquitatis vel orientis. Medium eius stratum vel accensum dilectione vel charitate: R. Azarias dixit hanc dilectionem seu charitatem esse שכינה *sechina*, id est ipsam divinitatē, vel gloriam Dei. Hæc in Midras supra dicta. Ex quibus apertè ostenditur, neminē meliùs per Selomonē,
B quàm Messiam hoc in loco debere intelligi. Hic ergo Selomo, id est Messias, fecit sibi אפריון *appirion*, id est thalamum, vel papilionem portatilem, corpus videlicet suum : quod est thronus gloriæ, ut in principio hujus Midras dictum est. Quod quidem fecit de lignis Libani, quæ sunt domus sancti sanctorum, secundum expositionem eorum: quod optimè congruit partibus illis matris suæ, de quibus corpus suum virtute suæ divinitatis ipsemet sibi formavit.
C Cujus columnæ argenteæ propter mundiciam, quatuor videlicet humores, ex quibus & suum & omne corpus humanum constat, concussæ sunt, atque confractæ: dum ipso in cruce pendente, totus eius sanguis, in quo simul omnes humores existunt, effusus est. Fulcimentum aureum fuit ipsius anima preciosa. Sella vel cathedra coccinea, caro eius tota illo precioso sanguine rubrefacta. Medium verò eius, cor scilicet fuit רצוף *ratsuph*, id est stratum : vel juxta illud significativum, ac-
D censum quasi prunis, dilectione vel charitate. Quæ quoniam est שכינה *sechina*, id est divinitas, ut per traditionem Judaicam ostensum est, consequens est Messiam secundum humanitatē Spiritu sancto replendum fuisse Quod optimè Esa. insinuat, dū 61. *c*. *v*.1. in persona eius inquit, רוח אדני יהוה עלי יען משח יהוה אתי Id est, Spiritus Domini Dei super me: quia unxit Deus me.
E Ubi Propheta (ut ait R. David Chimhi *in libro Serasim*) in persona Messiæ locutus est. Perinde videlicet, ac si Messias ita dixerit, Quia Deus unxit me, ad annunciandum pauperibus vel humilibus misit me. Ex quibus patet, Spiritum sanctum amorem, seu charitatem dici, non solum quia à patre & Filio per modum voluntatis procedit, verùm etiam quia est amor, quo Pater & Filius se mutuò amant. Quocirca ut ex his quæ dicta sunt, colligitur, patres illi antiqui at-
F que veteres Judæorum per Spiritum sanctum nihil aliud intelligebant, quàm tertiam in divinis personam, à Patre & Filio unica spiratione per modum voluntatis ab æterno productam, essentialiter autem eandem cum ipsis. Quoniam ut dictum est, etsi tres personæ divinæ realiter ab invicem tamen idem omnino sunt.

Spiritus sanctus quid est secundum priscos Hebræorum.

CAPUT VII.

Quòd tres personæ divinæ sint una essentia, sitque unaquaque in alia per circumincessionem.

CAPNIO.

VElim ad clariorem hujusce Catholicæ veritatis expressionem, ad majoremque juniorum Judæorum confusionem, per aliquem eorum doctorem probares, tres personas divinas unam esse essentiam, unamq; naturam, ac unam esse in alia per circumincessionem. GAL. Quamquam ad id probandum plures ex eis possem producere testes, ne tamen tædio sim, unum, cui Judæi recentiores minimè contradicere possint, satis sit ex omnibus adducere, Rabbi scilicet Ishac ben Schola, magnæ apud eos autoritatis virum, qui *in commentariis super Psalterium* id ipsum
C sæpe asserit, & præsertim super illud *Psal* 111.*v*.9. ראשית חכמה יראת יהוה שכל טוב לכל עשיהם תהלתו עומדת לעד Hoc est, Principium sapientiæ, timor Dei, intellectus bonus omnibus facientibus : laus eius permanet in æternum : cum sic dicit, החכמה אשר רמז אליה בפסוק הזה כי היה החכמה אשר מאין תמצא והיא הנרמזת במלת בראשית רוצה לומר באות הבית ואמרו אל תקרא בית אלא בית שנאמר בהכמה יבנה והמדה הזאת מכוסה ונעלמה בחותם התעלומות נדחתה בענין
D שנאמר ונעלמה מעיני כל חי ומעוף השמים נסתרה ואומר אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה רוצה לומר שאין אחר זולתו יודע נתיבות החקוקות בה ובכל מקום שמנו חכמים המדות מנו החכמה כאלו היה ראשונה מפני שהיא נמשכת ממקור חיים והיא התחלת המנין ומנו המדה הפנימית שהיא המוצא והניקור בה נרמז כענין כי יש לכסף מוצא ואומר כי כצל החכמה כצל הכסף ובעלי החכמה מכנים המדה
E הפנימית הזאת בשמות הרבה מהן מי שמכנה אותה כתר מפני שכל המדות מוכתרות בה והיא בהם ומי שמכנה אותה בלשון אין כי אין דמחשבה תופשת בה ונסמכו בזה הלשון בכתוב שאמר מאין יבוא עזרי ואם תזכה במאמר זה עוד תדע סוד ההרים הרמים ותשתמר ותשחית תמים אמנם שאר השמות המכוונים אל המדה הזאת כולם מכוונים לזה הדרך ישכן אור ובפסוק חזה רמז אל המדה הזאת כמלת ראשית ונכללה החכמה ואמרו רבותינו ז״ל כל הנביאים כולם נתנבאו באספקלריא שאינה מאירה ומשה רבינו עליו השלום הסתכל
F באספקלריא אחת המאירה שנאמר וירא ראשית לו ועוד הוסיף בזה הפסוק יראת ה׳ הוא באור אל הראשית כמו והאלהים עשה שיראו מלפניו ובהיות שלש המדות שזכרנו נקראות פנים בללן זו בזו ואמר ראשית חכמה יראת ה׳ ואמר החכם הן יראת ה׳ היא חכמה ואמר קנה חכמה קנה בינה הוא למדת כי אלו השלש עטרות לכתר יהיד שלם נגזרות והם שלש אמות לעולם מתאימות ונורת העולות אחריהם וראות עלה ידיהם והם אמרות ע״ אמרות טהורות והשובות שבע שבולים בקנה אחד מלאות
G וטובות ונחיותם קשראמין וחוק כל לסבול לסביחר כאימוז שכל טוב לכל עושיהם רוצה לומר המכוונים בהם והוא מי שאמר כי אם אלהים עשה חיום ואמר תהלתו עומדת ונגד עד המדה הפנימית שזכרנו וכן הוא אומר יראת ה׳ טהורה עומדת לעד ואמר הוא תהלתך והוא אלהיך והבן 1. Sapientia de qua intelligitur in hoc textu, est sa-

Sapientia in divinis.

pien-

pientia quæ egreditur מאין *meain*. i. intellectu
A supremo, & abstractissimo Dei, & reperitur in
dictione בראשית *beresit*. i. in principio, hoc est
in litera *beth*, Et propterea dixerunt, Ne voces
illam *beth* sed *bauth* i. domum. Sicut dictum est,
Sapientiâ ædificabitur domus. Et proprietas hæc
est cooperta, & occulta, atq; sigillata, sigillo scilicet
secretorũ. Sicut dictũ est, cooperta est, & occulta
ab oculis omnium viventium, & ab avibus
cœlorum abscõdita. Et dicit. Deus intelligit vias
eius, & ipse scit locum eius: ac si dicat, nullus præ-
ter eum scit semitas, quæ sculptæ sunt in ea. Et
ubicunque enumeraverunt sapientes proprieta-
tes Dei, posuerunt sapientiam tanquam princi-
pium, quoniã extrahitur de fonte vitæ, & est prin-
cipium omnis numeri. Et dixerunt illam propri-
etatem intrinsecam, quæ est exuberantissima æris
vena, quã vulgus minerã vocat, & fons sive ema-
natio in ea deprehensa est, siquidem & argenti
profluentes venæ sunt. Et dicitur, quod qualis
umbra sapientiæ, talis & umbra argenti. Autores
autem sapiẽtiæ denominaverunt hanc intrinse-
cam proprietatem multis nominibus: Alii enim
nominaverunt eam cõronam, quod singulæ pro-
prietates coronentur ab illa, & illa à singulis.
Alii vero nominaverunt ipsam אין *ain*, eo quod
nullus sit, qui imaginatione eam deprehendere
possit, (est enim solo intellectu attingibilis) Et
huic alludit quod dictum est, *Meain*, id est unde
veniet auxilium meũ? (*Meain* siquidem signifi-
care videtur quid incorporeum, abstractum, se-
cretum & intellectuale) Et si fueris fortunatus
in dictis meis, scies secreta montium altissimorũ,
quoniam hæc proprietas est veluti lux, qua coro-
nantur cæteræ omnes proprietates in via lucis.
Itaque in hoc textu adverte proprietatem hanc
in dictione Principium, in qua continetur sa-
pientia. Dixerunt igitur doctores, quod omnes
prophetæ prophetarũt in visione nõ lucida: Mo-
ses autem prophetavit in visione lucida & clara:
Sicut dictum est, Et visum est Principium ei.
Sequitur autẽ, Timor Dei Et hoc insuper decla-
rativum est Principii, Sicut dictum est, Deus fe-
cit, quòd timerem à facie eius. Et sunt istæ tres
proprietates vocatæ Facies, cõtinenturque invi-
cem una in alia. Et ideo dictum est Principium
sapientiæ, timor Dei. Et dicit sapiens, Profectò
timor Dei est sapientia. Dictũ quoque est, Possi-
de sapientiam, posside prudentiam. Ecce didi-
cisti, quòd tres istæ coronæ sunt una corona, uni-
tæ unitate admodũ perfecta. Et sunt quid electis-
simum, tresque firmitates mundi æquales (i. qui-
bus firmatur mundus) Suntque luminaria ascen-
dentia. & supereminentia quod reliquũ est, in tã-
tum quòd luce eorum cuncta illuminantur. Et
sunt verba Dei verba munda & preciosa, signifi-
catio septẽ spicarũ in canna una, quæ plenæ sunt
& optimæ. Et quoniam sunt ligamen unum forte
atque inseparabile, omnes comprehenduntur in
unum. Sicut dictum est, Intellectus bonus omni-
bus facientibus ea, i illis qui intẽduntin ea. Sicut-
etiam alibi dicitur, Certè Deus fecit hodie. Dixit
autem, Laus eius permanet in æternum, propter
proprietatem intrinsecam, quam memoravi-

A mus Et etiã dicit, Timor Dei mundus permanet
jugiter. Et. dixit, Ipse laus tua, & ipse Deus tuus.
Et intellige. Hæc omnia R. prædictus. Ex quibus
multa præclara, & fidei nostræ admodum consen-
tanea cõtra Judæos nostri temporis habentur, &
præcipuè septem. Et primum est, quod tres pro-
prietates quibus tres personæ divinæ distinguun-
tur, dicit ex verbis Psalmistæ, esse Principiũ, Sa-
pientiam & Timorem Dei. Et rectè quidem. Nã
per Principium Patrem intelligit tũ quia Pater
B est prima in trinitate persona, tum etiam, quia est
principiũ & origo totius divinitatis. Per Sapien-
tiã verò Filium insinuat, qui est sapientia Patris.
Per Timorem autem Dei, Spiritum sanctum in-
nuit, qui haud incongruè Timor Dei ab effectu
dicitur: cùm cordibus fidelium quibus illabi-
tur, timorem Dei ingerat, ne. s per peccatum ab
eo separentur, cui per gratiam conjunguntur, &
ne per peccatum Deum ipsum perdant, quem
per gratiam in se habitantem habent. Quod per
C dictum illud etiam probat, Deus fecit ut time-
rem à facie eius Secundũ est, quod hanc Sapien-
tiam proficisci ait מאין *meain*. i. ab intellectu su-
premo & abstractissimo, qui Deus est: hæc enim
omnia præ se fere dictio ista Hebraica מאין *me-
ain*: per hoc ostendere volens, Filium in divinis
ab intellectu divino produci. Nam memoria
fœcunda, quæ non est nisi intellectus habens
objectum præsens, divinam s. essentiam, produ-
cit Verbum. i. Filium, qui est noticia genita &
D sapientia Patris. Tertium est, quòd Sapientiam
hanc dicit esse abundantissimam æris venam, in
qua fons sive emanatio deprehensa est: per hoc
volens apertè innuere, Filium Dei esse artem Pa-
tris, & verbum per quod facta sunt omnia. Quar-
tum est, quòd ait hanc Sapientiam esse tanquam
lucem, quâ coronantur omnes aliæ proprietates
in via lucis. Per quod palàm insinuat, Filium esse
lumen de lumine, sive lucem mundi, ut ipse Fi-
E lius ait *Ioan*. 8. *v*. 12. quæ illuminat omnem homi-
nem venientẽ in hunc mundũ, *Ioan*. 1. *v*. 9. Quin-
tum est, quòd tres istas proprietates dicit vocari
facies. i. personas, more utique Græcorum, qui
personas πρόσωπα, i. facies vocant. Sextum est,
quòd has tres personas dicit unam in alia invi-
cem contineri: demonstrans Patrem esse in Filio
& Spiritu sancto, & Filium in Patre & Spiritu
sancto, & Spiritum sanctum in Patre & Filio per
circũincessionem, quã Græci περιχώρησιν vocant.
F Septimũ est, quod dicit tres illas coronas unã esse
coronam unitas unitate admodum perfecta. Per
quod manifestè ostendit, tres personas divinas
unam omnino esse essentiam, unamque naturam:
quod in expositione quoque sequentis Psalmi
expressè affirmat, dum super illud *Ps*. 112. *v* 9. רשע
יראה וכעס שניו יחרק ונמס תאות רשעים תאבד Id
est, Impius videbit, & irascetur, dentibus suis
frendebit, & tabescet, desideriũ impiorum peri-
bit Hæc inter cætera ait, הפסוק הזה רומז למדת
G הדין שלמטה כי הרשע בועט בייסורין וחורק שיניו
בלפי שכינה ומפני זה תאות רשעים תאבד וער
ביוצא בזה נאמר כי ה' אלהיך אש אוכלת הוא ואומר
אש לפניו תאכל' וסביביו נבערה מאד הרי התם ברפיון
מה שפתח כמזמור הראשון להודיע כי הגבו' אחר
והמרות

A והמדות האלה הנזכרו הם שמו של הקדוש ברוך הוא ושמו הוא יתברך ומפני זה הוא פועל בהיות במדה הצריכה להם כפי כחם נכלל במדות ונמנה עמהם אבל מצד עצמו הכל הולך אל מקום אחד והכל הוא יחוד שלם והמדות האלה אינן מוגבלות לא נפרדות והמגביל או מפריד מזה אחת מהם או המוסיף עליהם או הגורע מהם נקרא קוצץ בנטיעות ועונשו גדול כאלישע אחר אמנם מן המדות האלה ולמטה עולם הנפרדים אף על פי שאין ראיה לדבר הזה בלכדו ונהר B יוצא מעדן להשקות את הגן ומשם יפרד ואם תתבונן במה שרמזתי לך תזכה לסוד הפסוק הזה :

i. Textus iste significativus est proprietatis infernalis sententiæ. Quoniã impius pedib calcitrabit, & mouebit dentes suos contra divinitatem. Et propter hoc desiderium impiorum peribit: Unde dictũ est, Quoniã Deus Deus tuus ignis ardẽs est. Et insuper, ignis coram eo exardescet, & ea quæ in circuitu eius sunt, comburet penitus. Ecce expressit significatum eius quod habetur in præcedenti Psalmo. ut doceret, quòd omnes unum sunt: Et proprietates istæ quas comme- C moravimus, sunt nomen Dei, & nomen eius est exaltatum. Et quoniam operantur circa creaturas suas, secundum proprietatem eis congruentem juxta virtutem earum, ideo ipse continetur in illis proprietatibus, & numeratur cum eis. Verum si consideres ipsum, quà substantia est, omnia tendunt ad locum unum, & omnia sunt unitas una undiquaque perfecta. Et proprietates istæ non sunt definitæ, nec separatæ. Quòd D siquis aut definiret, aut separaret, aut adderet, aut diminueret unam dictarum proprietatum, jure appellaretur plantæ abscissor, & punitio eius magna esset, sicut Elisæi postremi. Ab istis autem proprietatibus infra, consistit mundus rerum quæ definitæ & separatæ sunt: quamvis hujus rei autoritatem non habeamus, nisi illam tantummodo, qua dicitur, Et fluvius egreditur de paradiso, ut irriget hortum, & unde dividitur. Et si adverteris ea de quibus te admonui, fortunatus eris ad intelligendum sacramentum E textus hujus. Hactenus ille idem Rabbi Ishac ben Schola. Ex cuius duabus prædictis expositionibus, palàm ostenditur, tres personas divinas unam esse essentiam, unamque naturam, & unamquamque earum in reliquis duabus esse per circumincessionem: quod erat probandum.

CAPUT VIII.

Quòd divinæ trinitatis mysterium per Dei imaginem, ad quam factus est homo, optimè atque distinctè innuitur. F

CAPNIO.

Quia Judæi nostri temporis tanta contradicendi nobis cupiditate feruntur, ut hominem, quem scriptura sacra ad imaginem Dei effectum manifestè asserit, non ad imaginem Dei conditum fuisse affirment, scripturam ipsam ad aliter significandum trahere conantes, ut ipsum divinæ trinitatis mysterium in hominis creatione patefactum, effugere valeant, idcirco & hominem ad imaginem Dei factum, & per ipsam Dei imaginem in eo relucentem, ipsum divinæ trinitatis arcanum insinuare, te per veterum suorum scripturas nunc probare oportet. G A L. Sanctam Dei trinitatem, individuamque eius unitatem, hominem ad suam imaginem & similitudinem fecisse, inficiari minimè certè possunt, cùm textus ipse clarus sit, qui *primo Genes.v.* 26. ait, ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותינו Hoc est, Et dixit אלהים *Elohim*, id est, Dii, faciamus hominem ad imaginem nostram, tanquam similitudinem nostram. Et post pauca, ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אתו Id est, Et creavit אלהים *Elohim*, id est Dii, hominem ad imaginem suam, ad imaginem אלהים *Elohim*, id est Deorum, creavit ipsum, masculum & fœminam creavit eos. CAP. Quare prius verbum quod facere significat, posuit, dicens, Faciamus hominem: deinde verbo creationem significante usus est, dicens, Et creavit אלהים *Elohim*, id est Dii, hominem? cum cæteris quæ sequuntur. GAL. Quia corpora Adæ & Hevæ ex materia compacta fuerunt, animæ verò ex nihilo creatæ. Ideo primò verbum quod facere significat, posuit: deinde verbo creationis usus est. Hominem igitur ad imaginem Dei factum perfidia Judæorum nostri sæculi haudquaquam negare potest, cùm prisci eorum id passim fateantur. Nam ut primum ipsius Abrahæ testimonium afferam, ita legitur in *Midras tillim* super illud *Psal.*37.*v.*1. אל תתחר במרעים אל תקנא בעשי עולה Hoc est, Non socieris cum malignantibus, vel non irascaris, vel nõ indigneris propter malignantes: neque zelaveris vel imiteris facientes iniquitatem: Dixit Abraham pater noster ad Melchisedec, qui fuit Sem filius Noæ, qui eo quòd obtulit sacrificium vocatus est sacerdos Dei altissimi, Per quem modum, vel quamobrem egressi estis de arca? Respondit ille, Propter צדקה *tsedaca*, id est eleemosynam quam ibi faciebamus. Ait ei, Et cujusmodi eleemosynam poteratis ibi facere, cùm ibi non esset, nisi Noas & filii ejus? Cui ergo faciebatis eleemosynam? Respondit ei, Feris, & bestiis, atque volucribus. Non enim tota nocte dormiebamus, sed modò huic, modò illi tribuebamus. Dixit ergo Abraham, Si isti qui feris & bestiis atque volatilibus eleemosynam fecerunt, mercedem receperunt, quantò magis si fecero eleemosynam filiis Adæ qui sunt ad imaginem Dei sancti & benedicti, mercedem recipiam, atque ab obviantibus liberabor? Et statim in illa hora fecit, supple, eleemosynam: sicut scriptum est *Gen.*18. *cap. v.*6. Et plantavit אשל *esel*, i. pomarium vel hospitium, ad recipiendum hospites. Deinde, id quod in expositione Gen. minori, scriptum est, adducam, G בראשית קטנה *Beresceth ketanna*, id est, in Ibi enim sic ad verbũ legitur: In die quo creavit אלהים

אלהים *Elohim*, id est Dii, Adam, ad similitudi- A nem אלהים *Elohim*, id est Deorum fecit eum: Dixit Rabbi Akibas, Scriptum est *Levit.* 19. *c. v.* 18. Et diliges proximum tuum sicut teipsum. Pars magna huius rei est, quòd non dicas, Postquã ego vituperor, vituperetur proximus meus. Dixit Rabbi תנחומא *Tanhuma*, Si autem ita feceris, scito quòd vituperabis: siquidem vilipendes eum de quo scriptum est, Ad similitudinem אלהים *Elohim*, id est Deorum fecit eum. Hactenus traditio. Illud etiam Judæi recentiores audiant, quod in libro מכילתא *Mechilta* legitur, super illud *Exod.* 20. *v.* 26. ולא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליו Id est, Ne ascendas per gradum super altare meum, ne reveletur confusio, vel pudenda tua super ipsum: Sic enim ibi dicitur, Ecce hic argumentum קל וחומר *kel vahomer*, id est minoris vel majoris: Nam si de lapidibus in quibus non est cognitio mali & boni, dixit ipse מקום *Makom*, id est locus, hoc est Deus (Nam Judæi Deum locum vocare solent, quod ubique & in omni loco sit præsens) ut non ambules in eis despectivè, vel ignominiosè, quantò magis exigit ratio, ut cum proximo, qui est ad similitudinem illius, qui dixit, & factus est mundus, non ambules contemptibiliter & contumeliosè. Hæc traditio. Neque hîc prætermittendum est, quod in *Beressith Rabba* super illud *Genes. primo c. v.* 26. Et creavit אלהים *Elohim*, id est, Dii hominem ad similitudinem suam, hoc modo legitur; Interrogaverunt D hæretici R. שמלאי *Semlai*, Quid est quod scriptum est, Et dixit אלהים *Elohim*, id est Dii, faciamus hominem ad imaginem nostram tanquã similitudinem nostram? Dixit eis, Legite quod sequitur, Et creaverunt אלהים *Elohim* id est Dii, hominem. Nõ sic scriptum est, sed creavit אלהים id est Dii. Dixit Rab. הושעיה *hossabaja*, In hora quã Deus sanctus & benedictus creavit hominem primum ad imaginem suam, creaverunt in eo Angeli ministerii, volueruntque dicere coram eo, Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus exercituũ. Sed quid fecit Deus Sanctus & benedictus? Fecit cadere super eum soporem: & mox cognoverunt, quòd ipse erat homo. Et hoc est quod scriptum est, Cavete vobis ab homine, qui habet spiraculum in naso suo, qui reputatus est Ipse, id est, Deus, propter Dei scilicet similitudinem, quam gerit. Hucusque traditio: quæ sive verum id fuerit, sive non, optimè tamen probat, antiquos Judæorum doctores tenuisse, hominem ad imaginem Dei, eique simillimum fuisse conditum. CAP. Qualiter prisci Judæorum tenebant hominem ad *Dei* imaginem, Deoque simillimum fuisse effectum? GAL. Secundùm animam utique, in qua imago ipsa divinæ trinitatis optimè atque expressè relucet. Quare notanda sunt quæ hac de re Rabbi Moyses Ægyptius in libro, qui *Director nutantium* nuncupatur, hoc modo asserit: Ex hoc, inquiens, quòd Deus dixerit, Faciamus hominem ad imaginem nostram, inducuntur homines ad credendum, Deum esse corporeum, unâ cum lineamentis omnibus ac membris, simul & spiritum. Quo

A tandem reprobato, ait (& rectè quidem) quòd non quantum ad corpus, sed quantùm ad intellectum homo ad imaginem sui conditoris conditus fuerit. Et de hac imagine dictum esse affirmat, illud *Ps.* 73. *v.* 20. ארני בעיר צלמם תבזה Hoc est, Domine in civitate imaginem ipsorum vilificabis, vel despicies. Despicitur quidem peccatorum imago, sed ad nihilum nequaquam redigitur: sicut dictũ est *Psal.* 39. *v.* 7. אך בצלם יתהלך איש Id est, Verumtamen cum imagine B deambulabit vir, id est, quilibet in hoc mundo existens. Ex quo apertè liquet, nostræ editionis autorem non rectè antedicta verba traduxisse, dum ait, Domine in civitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges. Cùm ergo dicitur *Gen.* 1. *v.* 26. Dixit אלהים *Elohim*, id est, Dii, faciamus hominem ad imaginem nostram, tanquam similitudinem nostram, sicut per אלהים *Elohim*, juxta antiquorum Judæorum expositionem, intelliguntur tres מדות *Middoth*, per quas C dixerunt mundum fuisse creatum, id est tres personæ divinæ, Pater videlicet, & Filius, & Spiritus sanctus: ita per imaginem אלהים *Elohim*, id est Deorum, tres animæ potentias, memoriam scilicet, intelligentiam, & voluntatem, in quibus divinæ trinitatis imago consistit, intelligi oportet. Ex memoria namque formatur intelligentia. Neque enim est ex quo formetur intelligentia ipsa, nisi ex memoria, secundùm quod memoria est notitiam rei apud se D habere. Nisi igitur apud animam sit noticia, non est quo formetur intelligentia. Intelligentia autem extendente se & noticia, & accipiente id quod verum est in ratione boni & convenientis, statim ex memoria & intelligentia formatur appetitus, qui est voluntas. Sicut igitur ex memoria formatur intelligentia, sic ex Patre in divinis generatur Filius. Et quemadmodum ex memoria & intelligentia extensis, & quasi spirantibus bonum, formatur voluntas, sic ex E Patre & Filio tanquã ex uno spirandi principio spiratur bonum, quod est Spiritus sanctus: Et sicut tres potentiæ istæ, memoria, intelligentia, & voluntas sunt una anima, ita Pater, & Filius, & Spiritus sanctus sunt unus Deus: Et hæc est Dei imago ad quam homo creatus est, juxta veterum Hebræorum sententiam: quamvis neque alias Dei similitudines esse in anima tacuerint. Nam & in מדרש תלים *Midras tillim*, super illud *Ps.* 103. v. 1. ברכי נפשי את יהוה וכל קרבי את שם קדשו F Id est, Benedic anima mea Deum, & omnia viscera mea nomen sanctum eius. Et in *Vaikra Rabba* super illud *Ezech.* 18. *v.* 4. Anima cum peccaverit, ipsa morietur, ita ad literam legitur, רבנן אמרו מה הנפש ממלאה את הגוף כך הקדוש ברוך הוא ממלא את עולמו מה הנפש סובלת את הגוף כך הקדוש ברוך הוא סובל את העולם מה הנפש יחידה בגוף כך הקדוש ברוך הוא יחיד בעולמו ומה הנפש אינה אוכלת ואינה שותה כך הקדוש ברוך הוא אינו אוכל ואינו שותה ומה הנפש טהורה בגוף כך הקדוש G ברוך הוא שהוא למעלה מעולמו מה הנפש רואה ואינה נראית כך הקדוש ברוך הוא רואה ואינו נראה אמר דוד תבא הנפש שיש בו כל המדות הללו ותהלל להקדוש ברוך הוא שיש בו כל המדות הללו

Quid est ei imago in homine.

Dei similitudines in anima.

A הללו ותהלל להקדוש ברוך הוא שיש בו כל המדות הללו : i. Magistri dixerunt, Ut anima replet corpus, sic Deus sanctus & benedictus replet mundum suum. Ut anima regit corpus, sic Deus sanctus & benedictus regit mundum. Ut anima est una in corpore, sic *Deus* sanctus & benedictus est unus in mundo suo. Ut anima non manducat, neque bibit, sic *Deus* sanctus & benedictus nec manducat, nec bibit. Ut anima habitat in corrpore, sic Deus sanctus & benedictus habitat in superiori mundo. Ut anima videt & non videtur, B sic *Deus* sanctus & benedictus videt & nō videtur. *Dixit* ergo *David*, Accedat anima cui insunt omnes istæ proprietates, & laudet *Deum* sanctum & benedictum, cui etiam insunt omnes istæ proprietates. Hæc omnia traditiones præmissæ. In his autē licèt anima quodamodo *Deo* persimilis censeatur, hæc tamen similitudo, quia accidentalis est, cùm nonnisi circa ipsius animæ accidentia consistat, non potest esse ipsa *Dei* imago, ad quam anima ipsa creata est. Hanc C enim imaginē in iis naturalibus proprietatibus atque potētiis animæ consistere oportet, quibus anima ipsa, ipsius *Dei* per cognitionem & amorem capax efficitur. Hæ autem potentiæ non sunt nisi memoria, intelligentia, & voluntas. In his igitur ipsam *Dei* imaginem, ad quam homo factus est, consistere necesse est. Quemadmodū enim in Deo tres sunt personæ, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, ita in anima tres sunt potentiæ, memoria, intelligentia, & voluntas. Nam in me- D moria quidem imago Patris relucet, quia memoria fœcunda cum actu dicendi producit verbum In intelligentia verò imago exprimitur Filii, quia Filius per modum intellectus & naturæ gignitur Unde Filius in divinis est noticia genita, quâ se Pater cognoscit. In voluntate autem imago Spiritus sancti insinuatur, quia Spiritus sanctus per modum voluntatis à Patre & Filio, tanquam ab uno principio, & uno spiratore procedit. Quare Spiritus sanctus non est nisi amor, E quo Pater & Filius se mutuo amant : Et sicut Filius gignitur à Patre, & Spiritus sanctus ab utroque procedit, sic intelligentia oritur à memoria: (intelligentiam pro potentia & actu accipiendo] & voluntas ab utroque, hoc est memoria & intelligentia originem habet (voluntatem tam pro ipsa potentia, quàm pro ejus actu sumendo,) Ipsa quippe divinæ trinitatis imago (ut Theologis nostris placet) & præsertim Scoto *in 1. lib. dist. 3. q. ult.* non in solis primis animæ actibus consistit, sed in primis & secundis simul sum- F ptis. Ibi enim non tantùm divinarum personarum distinctio, origo, atque productio (ut dictū est) optimè refulgent, verùm ipsarum quoque identitas, ac divinæ essentiæ unitas expressè repræsentatur. Sicuti enim Pater, Filius, & Spiritus sanctus non sunt tres Dii, sed unus *Deus*, ita memoria, intelligentia, & voluntas, non sunt tres animæ, sed una solum anima, cum non sit nisi una ejus substantia.

Imago Dei in anima ubi consistit.

Filius in divinis quid est.

Spiritus sanctus quid est.

CAPUT IX.

De nomine Dei אלהים *Elohim , & quomodo per illud divina trinitas insinuatur.*

CAPNIO.

CUM ad comprobandum divinæ trinitatis mysteriū nihil sit contra Judæos juniores aptius, nihil validius, quàm divinorū nominū explanatio, idcirco te idē mysteriū, ipsa Dei nomina exponendo, nunc probare opus est. Et primùm per אלהים *Elohim*, quod comunius est ceteris, id te facere oportet GAL. אלהים *Elohim*, [ut ipse nosti) plurale est nomen, & id quod Dii apud nos, significat. Cujus singulare est אל *el*, id est, Deus, vel potius אלוה *Eloah* quod etiam idem est quod Deus. Hoc igitur nomen אלהים *Elohim*, etsi pluralitatem designet, cum verbo tamen singularis numeri jungi solet, quoties in scriptura sacra pro Deo vero accipitur: ut est illud in libri Geneseos principio, בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ Hoc est, In principio creavit Dii cœlum & terram. Ubi igitur nostra tā Græca quàm Latina editio Deus habet, Hebraica veritas, Dii, dicit. Quod quidem absque grandi mysterio factum non est. Quia enim juxta D. Augustini sententiam, opera trinitatis indivisa sunt ad extra, idcirco Moses ille magnus ad insinuandum omnes tres personas divinas, Patrem & Filium & Spiritum sanctum simul ad mundi creationem concurrisse, אלהים *Elohim*. i. Dii in plurali. dixit, & non אלוה *Eloah*, sive אל *el*. i. Deus, in singulari : ad ostendendum autem tres illas personas essentialiter non distingui, sed idem omnino esse, hoc est unum Deum esse, & non tres Deos, ברא *bara*. i. Creavit, in singulari dixit, & non בראו *bareu*, id est creaverunt, in plurali. Constat igitur per nomen אלהים *Elohim* cum verbo singularis numeri junctum, & personarum trinitatem, & essentiæ divinæ unitatem optimè designari. Judæi autē recentiores cùm textū hunc minimè negare possint, ipsum falsa quadam expositione pervertere conatur. Dicunt enim, quòd etsi nomen hoc אלהים *Elohim* plurale sit, indifferēter tamen & singulariter & pluraliter accipi solet, & quando pro vero Deo accipitur, sēper singulariter & nō pluraliter tenetur Et sic illud hîc teneri aiūt, cum dicitur, In principio creavit אלהים *Elohim*. Unde cōcludūt, quòd cùm אלהים *Elohim* hoc loco non pluraliter, sed singulariter teneatur, haud quaquā nos inde inferre possumus, per ipsum personarū trinitatem insinuari Sed hæc fortasse Hebraicarum literarum ignaris dicere possent, non autem iis qui earum penitus non carent cognitione. Nos igitur qui illarum non sumus omnino expertes, & per Hebraicos sacræ scripturæ textus, & per eorum Doctores, falsò textum hunc eos exponere probabimus. Nam in *Bereseith* קטנה *ketanna*, id est in expositione Geneseos minori super hunc textum, legitur R. הונא *huna* ita dixisse, Nisi hic sermo scriptus fuisset, non licuisset dicere, Et creavit אלהים *Elohim*. i. Dii, cœlum & terram. Super illud quoq; *Genes. 1. v. 27.* ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אותו G i. Et creavit Dii Adam ad imaginem suam, ad imaginem Deorum creavit eum, ita scriptum legitur : Interrogaverunt hæretici R. Semlai, Quot

Judæorum juniorum falsa expositio.

Confutatio.

Quot Dij creaverunt mundum? Ait illis, Ego & vos quæramus à diebus antiquis. In commentariis autem R. Mosis hadarsan in librum Geneseos habetur, quòd sic eis responderit, Ego & vos quæramus à lege. Nam non est scriptum, Creaverunt Dij Adam, sed creavit Dii Adam. Rursus interrogaverunt eum; Quid est quod scriptum est; In principio creavit Dii cœlum & terram. Nam non est scriptum in principio creaverunt Dii, sed, In principio creavit Dii. Dixit R. Semlai, In omni loco in quo invenis pro hæreticis objectionem, invenis quoque medicamẽtum illius in latere ejus. Huic simile est illud quod habetur in libro סנהדרין *sanhedrin*, in cap. quod incipit אחד דיני ממונות *Ehad dine mamonoth*, id est, unum judiciorum divitiarum, circa finem, cum dicitur R. Iohanan sic dixisse, Omnis locus unde Epicurei facti sunt hæretici, responsionem habet in latere. Ubi enim dicitur, Faciamus hominem ad imaginem nostram, ibi quoque subditur, Et creavit אלהים *Elohim*, id est, Dii hominem ad imaginem suam. Et cum dicitur *Gen.* 11. *v.* 7. Descendamus, & confundamus labia eorum, tunc etiam dicitur ibidem, Et descendit Dominus ad videndum civitatem & turrim. Et ubi scriptum est, *Gen.* 35. *v.* 7. Quia ibi apparuerunt ei Dii, ibidem quoq; legitur: Et fac ibi altare Deo, qui apparuit tibi. Item eodem in loco: Et surgamus & ascendamus ad domum Dei, & faciam ibi altare Deo exaudienti me in die tribulationis meæ. Hactenus traditio. Alia quoque multa præter ista, in sacris literis comperiuntur loca, in quibus & nomen אלהים *Elohim*, & alia quædam nomina de Deo dicta, pluraliter ponuntur: quem quidem de Deo loquendi modum, nemo interpretum transtulit, cum valde incongruus videretur. Idcirco tamen (ut arbitror) illa priscorum scriptura admisit, ut recentiorum Iudæorum, pluralitatem divinarum personarum negantium fortius convinceretur impietas. De quibus nonnulla in expositione Gen. quæ R. Mosi Hadarsan ascribitur, inseruntur, ubi super illud, In principio creavit אלהים *Elohim*, id est, Dii cœlum & terram Sic ad verbum dicitur, Quæsierunt hæretici à R. שמלאי *Semlai* dicentes, Quot Dii creaverunt mundum? Respondit, Ego & vos quæramus hoc à lege. Dixerunt ei, Ecce scriptũ est *Deut.* 4. *c. v.* 7. Quæ est gens magna, quæ habeat Deos propinquantes sibi: Ecce duo רשויות *ressuioth*, id est, principia. Dixit eis, Legite finem versus: Sicut Dominus Deus noster in omni invocatione nostra ad eum: non enim scriptum est, ad eos, sed, ad eum. Aiunt illi, Ecce adhuc scriptũ est *Iehos. ultimo c. v.* 19. לא תוכלו לעבדאת יהוה כי אלהים קדשים הוא Hoc est, Non poteritis servire Deo, quia Dii sancti ipse: Dixit eis, Legite finem textus: non enim dicit, Quia Dii sancti ipsi, sed quia Dii sancti ipse. Dixerunt iterum ei: Ecce scriptũ est 2 *Reg.* 7. *c. v.* 23. ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ אשר הלכו אלהים לפדות id est, Et quis ut populus tuus, sicut Israel gens una in terra, propter quam iverunt Dii ad redimendum: Ait eis. Legite quod consequẽter scriptũ est: non enim להם *lahem*, i. sibi, pluraliter scriptũ est, sed ad redimendum, לו *lo*, id est sibi, singulariter. Rursum quoque dixerunt ei, Ecce scriptũ est apud *Ierem.* 23. *c. v.* 36. והפכתם את דברי אלהים חיים i. Et pervertistis verba Deorum viventium: Ait illis, Legite finem literæ: non enim scriptum est, Dominorum exercituum, sed יהוה צבאות אלהינו Domini exercituum Dei nostri. Hæc traditio: ubi hoc nomen אלהים *Elohim*, pro Deo vero accipitur, & tamen cum adjectivo pluralis numeri conjungitur: quod fieri minimè contingeret, si illud [ut ipsi ajunt] pro Deo vero acceptum, semper singulariter teneretur. Huic præterea loquendi de Deo modo, simile est quod apud *Hoseam* 11. *c. v.* 12. ita scriptum legimus, סבבני בכחש אפרים ובמרמה בית ישראל ויהודה עוד רד עם אל ועם קדשים נאמן Hoc est, Circumdederunt me cum negatione, vel mendacio Ephraim, & cum dolo domus Israel: Iuda verò adhuc erit dominans cum Deo, & cum sanctis fideli. Ubi glossa R. Selomonis ait, Cum sanctis fideli, id est cum Deo sancto & benedicto. Neque hîc prætereundum puto, quod in *midras coheleth*, id est in expositione Ecclesiast. legitur, super illud 5. *c. v.* 7. אם עשק רש וגזל משפט וצדק תראה במדינה אל תתמה על החפץ כי גבה מעל גבה שמר וגבהים עליהם Id est, Si oppressionem egeni, & ablationem judicii & justiciæ videris in civitate, non mireris super hujuscemodi voluntate: Nam excellus super excelsum custodiens est, & excelsi super eos. Ibi enim sic dicitur, Si videris oppressores pauperum & egenorum, & iusticiam, id est iustum viventem, in æternum multiplicantem sibi bonitatem & pacem, timeas judicium gehennæ. Quia excelsus super excelsum custodiens est: hi sunt Angeli: Et excelsi sunt super eos: Hic est Deus sanctus & benedictus. Plurimis præterea in locis, nomen hoc אלהים *Elohim*, cum pro vero Deo sumitur, cũ verbo pluralis numerĩ copulari comperimus, quod nequaquam fieret, si pro vero Deo acceptum semper singulariter teneretur. Et ut cætera id genus penè infinita prætermittam, illud unum, quod maximè ad propositum facit, exempli gratia adducam. Sic enim in 1. *cap. Genes. v.* 26. scribitur, ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותינו Id est, Et dixit אלהים *Elohim* id est, Dij, Faciamus hominem ad imaginem nostram, tanquam similitudinem nostram. Si igitur hoc in loco אלהים *Elohim* singulariter teneretur, non faciamus, sed faciam, dixisset. Neque ad imaginem nostram, tanquam similitudinem nostram, sed ad imaginem meam, tanquam similitudinem meam, protulisset. Dixit autem, ad imaginem nostram, tanquam similitudinem nostram, & non ad imagines nostras, tanquam similitudines nostras, ut personarum identitatem, ac divinæ essentiæ unitatem indicaret. Nam etsi tres divinæ hypostases personaliter ab invicem distinguantur, cum alia sit persona Patris, alia Filii, alia Spiritus sancti, essentialiter tamen non distinguuntur, sed idem omnino sunt. Cùm igitur nomen hoc אלהים *Elohim*, pro Deo vero hîc accipiatur, atque cum verbo faciamus, quod pluraliter profertur,

fertur: conjungatur, clarum profectò est, illud A hîc pro Deo vero sumtum, non singulariter, sed pluraliter, ad pluralitatem divinarum personarum insinuandam teneri. Juniores tamen Judæorum textus hujus veritatem quibusdam irrationabilibus, nedum falsis expositionibus pervertere conantur. Quidam enim dicunt, ideo Deum, cùm hominem conditurus esset, pluraliter locutum fuisse, quia cœlestem familiam consuluit. Quorum certè dictum inane atque nullum esse, ex eo maximè patet, quòd cœlestia B omnia Deo serviant, & eorum consilio ipse non egeat. Quidam verò, ut R. David, & R. Moses Gerundensis, hoc in loco ajunt, propterea Deum hoc loquendi modo usum fuisse, quia cum terra tunc locutus est, eò quòd homo quem facturus erat, ex divina & terrena re constare debebat. Sed hoc profectò dictum tam stultum ac ridiculum est, ut confutatione non egeat. Fatuitas quippe ridicula est, dicere, DEUM ad C hominis creationem terram sibi adjutricem advocasse. Quidam denique dicunt, quòd Grammaticè loquendo, hoc loco nomen hoc אלהים *Elohim* non conjungitur cum verbo pluralis numeri Faciamus, sed cum verbo Dixit, quod singulare est. Ita enim dicit textus, Et dixit אלהים *Elohim*. Et postea sequitur, Faciamus hominem. Hoc etiam nihil est. Nam etsi *Elohim* immediatè non connectatur cum verbo Faciamus, connectitur D tamen mediatè, quod idem prorsus est. Neq; enim alius quàm אלהים *Elohim* dixit, Faciamus hominem. Quamvis autem hic nomen אלהים *Elohim* pro DEO vero captum, non immediatè, sed mediatè cum verbo pluralis numeri copuletur, aliis tamen quàm plurimis in locis immediatè copulatur, sicut Biblia Hebraicis characteribus scripta legentibus facilè patet. Hi tamen, cæterique omnes qui hujus textus sententiam depravare nituntur, per illud facilè convincuntur E, quod in *Midras coheleth*, id est in expositione Ecclesiastis, super illud quod in *c.2. v.12.* habetur, כי מה האדם שיבוא אחרי המלך את אשר כבר עשוהו id est, Quis est homo, qui veniat, vel intret post Regem, qui jam fecerunt eum? Sic enim ibi dicitur, Post Regem, videlicet aliorum Regum Regem, Deum sanctum & benedictum, tunè valebis stare? Docet autem per hoc, dicendum, quòd non est scriptum qui fecit eum, F sed qui fecerunt eum. Quod ex quo in lege scriptum est, dici potest: Deus enim sanctus & benedictus, & domus judicii ejus, fecerunt eum. Si autem ex hoc dixeris, Duo ergo sunt principia, non sequitur. Nonnè enim jam dictum erat, *Deut. cap.32. v.6.* Ipse fecit te, & aptavit, vel paravit, vel ornavit te? Hucusque traditio. In qua tria notatu admodum digna, atque ad rem propositam aptissima ponuntur. Primum quidem est, quòd verbum pluralis numeri, Fecerūt, propterea cum nomine singularis numeri, Rex, in creatione G hominis jungitur, quia Deus cùm hominem conderet, pluraliter locutus est, dicens, Faciamus hominem ad imaginem nostram. Hinc Psalmographus dixit *Psalm.149. v.2.* ישמח ישראל בעשיו בני ציון יגילו במלכם Hoc est, Lætetur Israel in factoribus suis, filii Sion exultent in rege suo. Hinc quoque & *Esaias* ait *cap.54. v.6.* כי בעליך עשיך יהוה צבאות שמו Id est, Quia dominatores tui, factores tui, Deus (tetragrammaton) exercituum nomen ejus. Secundum verò est, cùm in hac traditione dicitur, Quòd Deus sanctus & benedictus, & Domus judicii ejus fecerunt hominem. Ubi per Deum sanctum & benedictum, naturæ divinæ unitas ostenditur: per domum verò judicii ejus, personarum trinitas innuitur. Nam domus judicii apud Judæos dicebatur, cùm tres ad minimum simul sententiam aliquam ferebant, quæ etsi plurium esse poterat, non tamen pauciorum, dummodo impares numero semper essent. Domus igitur judicii Dei non est nisi Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Eapropter in *Bereschit Rabba*, id est, in expositione libri Gen. super illud *cap.19. v.24.* dictum ויהוה המטיר על סדם ועל עמרה גפרית ואש Hoc est, Et Deus pluit super Sedom & super Amora sulfur & ignem, Dixit Rabbi Elazar, In omni loco, ubi in scriptura ponitur Deus (tetragrammaton) semper intelligitur ipse, & domus judicii ejus. Hoc etiam idem Rabbi affirmat in Midras שיר השירים *Sir hassirim*, id est in expositione Cantici canticorum, super illud *cap.1. v.8.* לססתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי Id est, Equæ meæ in curribus, vel in equitaturis Pharaonis assimilavi te amica mea. Tertium autem est, cùm in eadem traditione subinfertur, quòd Deus & domus judicii ejus, non sunt duo rerum omnium creatarum principia, sed unum duntaxat principium. Ex quo patet, quòd prisci Judæorum Doctores non negabant divinæ trinitatis mysterium, sed tantùm plura principia, sive plures Deos: quod non minus Christiana religio detestatur. Quæ cùm ita sint, luce clariùs constat, per nomen אלהים *Elohim*, tres divinas personas intelligi debere, quæ tanquam unicùm principium ad rerum omnium productionem simul concurrerunt.

Iuniorum Iudæorum falsa expositiones.

Confutationes.

CAPUT X.

De nomine Dei quatuor literarum, quod est τετραγράμματον, estque יהוה, *quod Hebræi* שם המפורש Sem hammephoras, *hoc est nomen expositum vocant.*

CAPNIO.

QUONIAM inter cætera divina nomina, per nomen Dei τετραγράμματον divinæ trinitatis mysterium maximè insinuatur, eam ob rem ad Judæorum cervicem magis conterendam, vellem abs te scire, quid de hoc nomine Talmudistæ atq; Cabalistæ senserint. GAL. Admodum profectò miranda utrique senserunt. Quare ne ipse plura dicam, ea duntaxat referam quæ & R. Haccados, & R. Moses filius Maimonis dicunt. Nam Rabbi quidem Haccados, qui Latinè, Doctor noster sanctus, interpretatur, in libro quem גלי רזיא *Gale razeia*, id est, revelatorem secretorum nuncu-

nuncupavit, interrogatus ab Antonino Consule Urbis Romæ de hujusce nominis significatu, multa valde mira detexit. Cujus verba refert Rabbi Nehumias Haccanæ filius, in epistola secretorum ad filium suum Haccanam scripta, quam Hebræi אגרת הסודות *iggehereth hassodoth* vocant: sic dicens, בקש פעם אחת אנטונינוס נגיד על עיר רומה מרבינו הקדוש מילמדהו אמתות הרמזות שם ד אותיות ושם יב אותיות ושם מב אותיות תשובה בעבור שתשאל היות נלמד מהאמת ורצה לומר מהוראת שם בן ד אותיות ושם יב אותיות ושם ארבעים אותיות אני מודיע לך אותם היות הסודות אלהים אשר ראוי היותם נסתרות מכל איש אבל בעבור שאני מכיר היותך מהתלמידים המאושרים והוא דבר קרוב אל הסברה לגלות להם אלו הדברים לפי שאנשי אותה המדינה אין ראוי להסתיר דברים כאלו לפיכך אודיעך שאין לא־ שם אשר אנו נוכל להשיג חברת לפי שעצמותו הוא שמו ושמו עצמותו וכמו שמעצמותו לא נוכ־ להשיג שום הכרה לפי שעם אותה הידיעה היינו דומים לו כך משמו לא נוכל להשיג ידיעה עם כ־ זה כ־ שמותיו יש להם הוראה לפי ששם ארבע אותיות הוא יותר עצמי לפעולותיו ומראה ידיעה יותר שלמה ויותר עצמית בפי מה שאנו יוכלין לקבל ומוזה מצטרפים כל שמותיו ולפי זה השם נקרא שם המפורש לא שהוא יהוה שמו העצמי אבל אנו אומרים אותו לפי שזה הוא כ־ מה שבחנו יוכל לתשיג ויותר גבורת לא נוכל לעלות ותדע משם יב אותיות ושם מב שאינם שמות אשר תיבה אחת תחיה נעשה משני עשר אותיות או מארבעים ושתים אותיות אבל באי זה שם שתהיה יש רוב מלות שונות שהוראתם אחת Hoc est, Quæsivit aliquando Antoninus Consul Urbis Romæ à Rabbeno haccados, ut eum de veritate instrueret, ejus videlicet quod signat nomen quatuor literarum, & nomen duodecim literarum, ac nomen quadraginta duarum literarum. Responsio. Quod petis te de veritate informari, ejus scilicet quod demonstrat nomen quatuor, nomen duodecim, & nomen quadraginta duarum literarum: notum tibi facio, hæc esse arcana divina, quæ omnes homines clam esse debent. Verumtamen quia te ex scholasticis benemeritum esse cognosco, consentaneumque rationi est, detegere hujusce generis hominibus hujusmodi res, quoniam illis haudquaquam occultanda sunt talia, idcirco notum tibi facio, Deum non habere nomen, cujus nos cognitionem habere possimus; quandoquidem ejus substantia est nomen ipsius, & econtra. Et quemadmodum eius substantiæ notitiam nullam habere possumus, quoniam eâ cognitâ, ei similes efficeremur, ita nominis ipsius cognitionē habere nequimus, Nihilominus omnia eius nomina sunt attributa. Et quia nomen quatuor literarum operationibus ejus pecularius est, ostenditque eius notitiam perfectiorem, & illi accommodatiorem, prout nobis est possibile captu, & ex hoc nomine procedunt omnia ejus nomina, ideo hoc nomen dictum est שם המפורש *sem hammephoras*, non quod ipsum sit ejus nomen substantiale: sed nos id dicimus, quoniam hoc est quantum nostra facultas comprehendere potest, & altiùs ascendere non possumus. Notare autem debes, nomen duodecim, nomenque quadraginta duarum literarum non esse nomina,

Deus propriè non habet nomen.

A quorum unumquodque verbum duodecim literis constet, aut quadraginta duabus, sed quodlibet eorum sunt verba diversa, quæ unum ostendunt. Hæc ille. Rabbi autem Moses Ægyptius in libro *More, in sexagesimo prima partis capite*, sic ad verbum ait: Omnia nomina creatoris in libris omnibus inventa, ab effectibus derivata sunt præter unum nomen, quod est יהוה Et est nomen appropriatum creatori altissimo Et propter hoc vocatur שם המפורש
B *sem hammepheras*, id est nomen expositum. Vult autem dicere, quòd ipsum est significans & ostendens creatoris substantiam, ac eius quidditatem, ostensione & significatione perfecta, ac manifesta, in qua non est æquivocatio, neque mixtura: id est, Nihil est quod commune sit Deo & creaturæ in hoc nomine; reliqua autem ipsius gloriosa nomina significant æquivocè, & cum mixtura: eò quòd sunt ab operibus similibus iis quæ sunt in nobis, derivata: ut
C etiam nomen illud quod loco יהוה id est, (quatuor literarum) quod est ארני *Adonai* ab hoc verbo ארן *Adon*, quod est Dominus, derivatum est. Et inde est, quòd Angelus quoque dictus est ארני *Adonai*: sicut dictum est *Gen.18.c.v.3* ארני *Adonai* quæso si inveni gratiam in oculis tuis. Manifestavi autem tibi hoc in verbo ארני *Adonai*, quo nomen creatoris pronominatur: quia magis appropriatum est Deo altissimo, quàm alia omnia nomina creatorem notificantia, Cæ-
D tera verò, ut דין *Dayan* judex, & צדיק *tsadik*, id est justus, & חנון *Hannun*, id est gratiosus, vel pius, & misericors, manifestum est, quòd communia sunt, atque derivata. Nominis autem quod scribitur quatuor literis יהוה, nescitur derivatio nota, nec ipsum cum alio participat. Et non est dubium, quin hoc nomen gloriosum, quod non profertur, neque pronunciatur, neque dicebatur nisi in sanctuario
E à sacerdotibus Domini sanctificatis, & solùm in benedictione sacerdotum, & tunc etiam à sacerdote magno, in die jejunij gloriosæ sanctificationis, est nomen illud, in quo non est participatio inter creatorem, & aliquid aliud. Breviter autem dico, quòd celsitudo & excellentia hujus nominis idcirco tanta reputatur, & cavetur ne loquatur aliquis per ipsum cautelâ magnâ & terribili, quia signi-
F ficat creatoris substantiam: ita quod nulla creatura communicat cum eo in significatione illa. Quemadmodum asseverant magistri nostri, in persona Dei dicentes, Nomen meum est unicum, vel appropriatum mihi. Cætera verò omnia Dei nomina, qualitates & reliqua significant. Cumque multiplicata fuissent hujusmodi creatoris nomina, ab eius operibus derivata, transire fecerunt super cor nonnullorum filiorum Adam, quòd multas ipse habeat qualitates, secundùm multitudinem o-
G perum à quibus nomina illa derivantur. Et eam ob rem promisit dare hominibus intellectum, qui ab eis hujusmodi errorem amoveret. Dixit enim *Zach.14. cap. v. 9.* In die illa erit Dominus unus, & nomen ejus unum, Vult dicere, quod sicuti ipse Dominus unus est, ita tunc

uno

A uno duntaxat vocabitur nomine, quod ejus substantiam, vel essentiam absque derivatione ab aliqua actione, significat. Dictum est autem in פרקי *pirke*, id est, capitulis Rabbi Eliezer, quòd cùm adhuc mundus non esset creatus, erat Deus sanctus & benedictus, & nomen ejus tantùm. Animadverte quàm evidenter ostendat, quòd omnia hæc DEI nomina derivata sint noviter post mundi creationem inventa. Et hoc quidem certum est, quòd omnia ab aliquibus operibus in mundo inventis denominan- B tur. Sed cùm consideras DEI essentiam ab omni operatione denudatam, nequaquam erit ei nomen derivatum; sed unum tantummodo, ad ejus essentiam designandam. Nullum autem est apud nos nomen, quod non sit derivatum, præter τετραγράμματον יהוה, quod est שם המפורש *sem hammephoras*, id est, nomen expositum absolutè. Nec aliud esse credas, quàm istud. Neque pertranseant cor tuum scribentium brevia, vanitates, & ea quæ fortè ab C eis audisti, vel in eorum libris vanissimis invenisti, delirantium nomina quædam, ab eis composita, & nihil penitùs significantia, quæ divina nomina vocant; dicuntque, quòd magna sanctitas atque mundicia sit ad effectum consequendum necessaria. & quòd possibile sit homini cum hujusmodi nominibus miracula facere. Non enim decet prudentem hominem has vanitates atque insanias audire, nedum credere. D Nec est aliquod aliud nomen quod המפורש *hammephoras*, id est expositum, vocetur, nisi hoc gloriosum quatuor literarum nomen, quod cum literis suis minimè legitur. Manifestè autem cum expositione dixerunt in libro, qui dicitur ספרי *siphre*, super illud *Num. cap.6. v.23.* Sic benediactis filiis Israel. Sic, hoc est, in lingua ista. Sic, id est, cum שם המפורש *sem hammephoras*. Dicebatur autem in sanctuario, sicut scriptum est: in civitate verò secundùm quod pronunciatur, hoc est, pro eo dicebatur אדני *Adonai*. E Dictum est quoque in Talmud super illud *Numer. 6. v.23.* Sic benedicetis filiis Israel, Sic, id est, cum שם המפורש *sem hammephoras*, vel cum ejus pronunciatione. Docet autem quid sit dicendum, cum ait: Et ponite, vel nominate nomen meum unicum, scilicet mihi. Ecce expositum est ibi, quòd שם המפורש *sem hammephoras* sit nomen quatuor literarum, & quòd ipsum solum creatoris substantiam absque mixtura & significatione alia significet atque o- F stendat. Eapropter dixerunt magistri in persona DEI, Nomen meum est unicum mihi. Hæc omnia prædicta Rabbi Moses ben Maimon. CAPNIO. Dic obsecro, hoc nomen quatuor literarum, ut scriptum est, sive ut literæ ipsæ sonant quomodo proferatur. GAL. Quidam ex nostris ajunt, hoc nomen in nostris literis sonare Jova. A quo dicunt fortè apud antiquos nomen Jovis irrepsisse. Sed maximè profectò errant, hujusmodi gentilitatis blasphemiam ex G tam sancto nomine inferêtes. Non enim hæ quatuor literæ יהוה si, ut punctatæ sunt, legantur, Jova reddunt: sed (ut ipse optimè nosti) Jehova efficiunt: quamvis Judæi illud pronunciare ut scriptum est, non audeant: sed loco ejus אדני *Adonai*, quod idem est quod Dominus, proferant. Qui autem illud in nostris literis Jova sonare contendunt, id ex eo potissimùm probare conantur, quòd Hebræorum Grammatici dicunt, cùm *sceva* aliqua literarum gutturis sequitur, plerunque & *sceva* ipsum & gutturis literam simul per syncopam auferri. Nam exempli gratia, יהודה *Jehuda*, nonnunquam יודה *Juda* & scribitur & pronunciatur, & יהושע *Iehosua*, ישוע *Josua*, & יהויכין *Iehoiachin* יוכין *Iojachin*, & תהלים *tehillim* תלים *tillim*: & reliqua multa id genus. Quod similiter quoque in hoc nomine DEI magno fieri volunt. Qua ex re illud Jova apud nos sonare inferunt, cùm in eo *sceva*, *he* literam gutturis præcedat. Quòd si verum esset, ipsum nomen non יהוה sed יוה sine *sceva* & *he* literâ scriberetur. Et sic non tetragrammaton, sive quatuor literarum esset, sed trium duntaxat, quod nec cogitare quidem licet. Nefas enim est, eo in nomine quicquam vel addi, vel minui. Sed sic omninò debet & scribi & pronunciari (si tamen pronunciandum est) sicut DEUS ipse Mosi illud scribi debere mandavit. Quocirca Grammaticorum Hebræorum regula, quam inducunt, in eo locum nullum habet, quamvis & in reliquis sacris viginti quatuor libris nusquam vel rarissimè servata reperiatur, sed in aliis tantùm codicibus, & præcipuè apud Talmudistas. Ipsum igitur nomen DEI tetragrammaton cum *sceva* & *he* literâ, quæ lenem habet aspirationem, & scribi & pronunciari, necesse est. Quare caveant qui illud apud nos Jova sonare affirmant. Non enim Jova, nec Jeova, sed Jehova cum leni aspiratione, sicut scribitur, pronunciandum est. CAP. Quomodo Hebræi nomen hoc interpretantur? GAL. Illud alii quidem ex ipsis, Generans, interpretantur: alii verò, Qui essentiat, sive, Qui dat omnibus esse: alii autem, Unus & omnia, sive, omnia uniter ut causa, sive, Unus omnia eminenter continens. CAP. Cur nomen hoc Judæi pronunciare non audent? GAL. Propter ea quæ habentur in libro קדושין *chiddusim*, id est sanctificationum, in capite עשרה יוחסין *Hassara johasin*, id est decem nobiles, super illud *Exod. cap.3. v.15.* Hoc est nomen meum in æternum. Ibi enim legitur, quòd dixit quidam senior non esse scriptum, לעולם *leolam*, id est, in æternum, sed לעלם *lealam*, id est, ut celetur. Rabbi autem Abina objecit, dicens: Scriptum est, Hoc est nomen meum. Et iterum scriptum est ibidem, Hoc est memoriale meum. Dixit DEUS sanctus & benedictus, Non legor sicut scribor: Scribor enim cum *iod*, *he*, *vau*, *he*, videlicet יהוה quod est nomen tetragrammaton: & legor, cum *aleph*, *daleth*, *nun*, *jod*, quæ literæ אדני *Adonai* efficiunt, quod idem est quod Dominus. Quare præceperunt magistri loco ejus *Adonai* debere legi. Hæc ibi. Quocirca, ut legitur in libro *Sanhedrin in cap. Helec*, dixit Abba Saul, qui pronunciat ipsum nomen quatuor literarum, ut scilicet literæ ejus sonant, non

Amuleta blasphema.

habebit partem in seculo venturo. Eapro- **A** pter ubicunque nomen illud reperiebant, ipsum minimè proferre audebant, sed loco ejus *Adonai* pronunciabant. Sacerdotes tamen illud ut scriptum est proferebant, dum populo in sanctuario benedicebant. Non enim extra sanctuarium (ut ipse scribis in pulcherrima illa epistola, quam secundò abs te accepi) ineffabile effari licebat. Quod Rabbi Moses filius Maimonis *in primo & sexagesimo cap. primæ partis libri More* affirmat, Mandatum (inquiens) est nobis **B** *Num. 6. cap.* à sacerdotibus benedici. Et ibi est nomen Domini secundùm propriam ejus scripturam: & ipsum est, שם המפורש *Sem hammephoras*, id est nomen Dei expositum. Hæc ille. Hæc autem benedictio cum nomine Dei quatuor literarum, quæ cum tribus digitis ambarum palmarum erectis, & duobus depressis fiebat, ad designandam divinarum personarum trinitatem per ipsum nomen significa- **C** tam, in Simeone Justo, qui Christum infantulũ suscepit in ulnis, penitus defecit: ut idem Rabbi Moses eodẽ in loco attestatur, his verbis, Ex quo mortuus fuit Simeõ Justus, cessaverũt fratres ejus sacerdotes, scilicet cum nomine Dei quatuor literarum, populo benedicere: erant autem post ipsum cum nomine duodecim literarum benedicentes. Hæc ille: qui ibidem quoque sic ait, Cùm hoc nomẽ in sanctuario, & populi benedi- **D** ctione proferretur, nõ erat omni homini notum quonam pacto pronunciaretur, aut cum quã vocali unaquæque ejus litera sonum redderet, & utrum oporteret aliquas earum duplicari, an simpliciter, sive leniter proferri. Erant autem viri sapientes, significationem ipsius nominis, modumque prolationis ab invicem recipientes: quæ neminem docebant, nisi discipulum ipsis dignum, & semel duntaxat in hebdomada. Ego autem opinor, quòd cùm nomen quatuor lite- **E** rarum sapientes filios suos docerent, & nonnisi semel in hebdomada, hoc non erat solummodo docere qualiter proferretur, sed ejus quoque significationem, propter quam hujusmodi nomen inventum fuit, atq; impositum. In eo quippe divinum est mysterium. Hactenus Rabbi ille. CAP. Si hoc nomen apud eos (ut optimè probasti) aliquando proferebatur, quamobrem igitur ineffabile dicebatur? GAL. **F** Hoc magno absque mysterio esse non potest. Non enim hoc nomen quoad vocem ipsam nominis, ineffabile dicitur, cùm & ipsi illud (ut dictum est) quandoque pronunciarint, & æque ut scriptum est, facilè proferri possit, si literæ ipsæ cum apicibus & punctis legantur: ex ipsis enim (ut dictum est) hæc vox Jehova redditur: sed quoad mysterii significatum omnino ineffabile est. Ita enim distinctè divinam essentiam significat, ut cum simplicissima ipsius unitate, & divinarum personarum trini- **G** tatem, & æternam earum distinctionem, ordinem, productionemque apertè insinuet. Quia igitur Deus trinus & unus, qui omnino ineffabilis est atque incomprehensibilis, per hoc nomen significatur, idcirco nomen ipsum ineffabile dicitur. Eam ob rem antiqui Judæorum à Mose illo magno edocti, ad designandum hanc divinæ trinitatis & unitatis ineffabilitatem, statuerunt hoc nomen minimè proferri: sed ubicunque inveniretur, loco eius, nomen hoc אדני *Adonai*, quod Dominus interpretatur pronunciari debere. Quam ob rem ubicunque hoc nomen nobis interpretandum occurrit, ipsum quandoque quidem Deus, secundùm eius significatum, quandoque verò Dominus, juxta ipsius pronunciationem, nos in Latinum vertere solemus, prout magis congruum esse videtur. Ob hanc etiam Dei ineffabilitatem, dixit Rabbenu Haccados (ut paulò superiùs memoravimus) Deum ipsum non habere nomen, cujus nos cognitionẽ habere possimus. Quod Mercurius quoque ille Trismegistus sentire videtur, dum ait, ὃς γὰρ ὁ ὢν ἀνώνυμος id est, Est enim qui est absque nomine. Et rursus de hujusce nominis ineffabilitate inquit, οὗ τὸ ὄνομα οὐ δύναται ἀνθρωπίνῳ στόματι λαληθῆναι. hoc est, Cujus nomen non potest humano ore effari. Quod neque cacodæmon tacere potuit. Nam Apollo Delphicus quærenti cuidam quid Deus esset, ita inter cætera respondit, οὗ τὸ ὄνομα μηδὲ λόγῳ χωρούμενον. id est, Cujus nomen nec verbo capiendum.

CAPUT X

Quomodo divinæ trinitatis mysterium per nomen Dei tetragrammaton distinctè exprimatur.

CAPNIO.

VElis nunc obsecro, quonã pacto hoc nomen Dei tetragramaton divinæ trinitatis unitatisque arcanũ distinctè insinuet, reserare. GAL. Si nomẽ hoc quatuor literarum diligentiùs inspicias (quod tamen non est nisi trium, cum tribus enim tantum literis scribitur; quia tamẽ una earũ geminatur, ideo quatuor literarum seu tetragramaton dicitur) videbis idem nomẽ & unum esse, & tria. Sed quòd unum est, ad essentiæ unitatem: quòd vero tria, ad trinitatem respicit personarum. CAP. Clariùs quæso hæc edisseras. GAL. Rabbenum **F** Haccados audi, in prima petitione ejus libri qui גלי רזיא *Gale razeia*, id est, revelator arcanorum inscribitur, optimè & clarè hac de reloquentem: cujus verba hæc sunt, ואחר שפתחתי לך זה הבט ששם בן ארבע אותיות כפי תואר כתבו אשר הוא בלשוננו העברית הוא זה יהוה הוא אלוה מוליד ולפי שלא יוכל להיות מוליד בלא מולד ראוי הוא להשתתף האהבה מן המוליד למולד ולהפך מן המולד למוליד לפי שאם לא היה זה לא הוה מוליד ואם לא היה משתתף אהבה ממולד למוליד היה המוליד נפרד מהמולד והיו שני עצמים אבל אנחנו **G** נרצה המוליד והמולד היות עצם אחד ולפיכך הוא נצרך מהאחר לאחר תשתתף האהבה ולפיכך מזה השם המפורש הוא נגזר שם שנים עשר אותיות כי הוא אב בן ורוח הקדש אשר בלשוננו העברית שם שנים עשר אותיות נכתב כך בלעיל ולפי שאינו נמצא שום דבר באל אשר לא יהיה אל משם שנים עשר

עשר אותיות משתעף שם ארבעים ושתים אותיות אשר הוא אב אלהום בן אלהים רוח הקדש אלהים שלשה באחד אחד בשלשה אשר בעברית הם ארבעים ושתים אותיות מראית השם הנזכר ודע אלו השמות היות מסודות האלהים אשר ראוי להסתירם מכל אחד עד שיבא משיח צדקנו ואני גליתים לך ואתה חזקם בסוד :

i. Postquam autem hoc tibi aperui animadverte nomen quatuor literarum, prout scriptio ejus est (sic enim scribitur in lingua nostra Hebraica, יהוה) ipsum Deum generantem significare. Et quia non potest esse generans absque generato, & econverso procedere debet: quoniam si hoc non esset, non generaret. Et si non procederet amor à generato in generantem, divideretur generatus à generante, & duæ substantiæ essent. Propterea nos volumus, generantem & generationem unam esse substantiam. Idcirco necesse est, ex altero in alterum procedere amorem. Eapropter ex hoc *Sem hammephoras*, derivatum est nomen duodecim literarum. Estque Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Quæ in lingua nostra Hebraica duodecim literis scribuntur. Quoniam autem non invenitur aliquid in Deo, quod non sit Deus, ex nomine duodecim literarum emanat nomen quadraginta duarum literarum, quod est Pater Deus, Filius Deus, Spiritus sanctus Deus, trinitas in unitate, & unitas in trinitate. Quæ in Hebraico sunt quadraginta duæ literæ. Notare autem debebis, hæc nomina esse ex divinis arcanis, quæ à quocunque occultari debent, quousque veniat Messias justus noster. Illa tibi patefeci, tu autem ea fortiter occule. Hæc Rabbenu ille Haccados. CAP. Quanquam Rabbi iste, quem meritò ipsi רבינו הקדוש *Rabbenu Haccados*, id est, magistrum nostrum sanctum vocant, per nomen Dei tetragrammaton, & divinarum personarum trinitatem, & divinæ essentiæ unitatem, ac Filium à Patre generari, & Spiritum sanctum quem ipse rectè Amorem appellat, ab utroque procedere, ac unumquenque verum Deum esse tresque unam esse essentiam, unumque Deum, optimè probavit: quia tamen liber ejus *Gale razaia* rarissimus est, & qui eum habent, propter mysteria Christianæ fidei in eo contenta, ipsum penitus occultant, unde quidam eorum illum à nobis confictum esse, dicere audent, ideo ut & veritas ipsa clariùs innotescat, & juniorum Judæorum cæcitas magis appareat, optimè quidem facies, si juxta aliorum quoque veterum tam Talmudistarum, quàm Cabalistarum sententias, per hoc sanctissimum nomen, divinæ trinitatis arcana, prout te interrogavero, detexeris. Primùm itaque quid sibi velint hujus nominis literæ, refera. GAL. Literæ hujusce nominis etsi (ut dixi) quoad numerum quidem quatuor sint, unde & Græcè haud inepte τετραγράμματον dicitur, in veritate tamen non sunt nisi tres, scilicet י *jod*, ה *he*, ו *vau*. Ex eo autem quòd secunda bis ponitur, secundo scilicet loco & quarto, quatuor esse censentur. Tres igitur hujus nominis literæ, tres divinas designãt hypostases. Nã prima quidẽ scilicet *jod* quæ principium interpretatur, eò quòd

Nomen duodecim literarum.

Nomen quadraginta duarum literarum.

Literæ hujus nominis quid significent.

A omnium aliarum principium sit, cum ab ea unaquæque originem scripturæ habeat, ipsaque à nulla originem sumat, rectissimè Patrem in divinis insinuat, qui cùm à nullo sit, aliæque personæ ab eo emanent, principium sine principio dicitur. Secunda verò scilicet ה *he*, quæ esse vel vivere significat, Filium in divinis aptissimè innuit, per quem omnia quæ facta sunt, esse cœperunt, & quicquid factum est, in ipso vita erat. Tertia autem scilicet

B ו *vau*, quæ copulativam dictionem, Et, denotat, Spiritum sanctum optimè exprimit, qui cùm sit amor Patris & Filii, quo se vicissim amant, rectè copula, id est, nexus utriusque nuncupatur. CAP. Cur harum literarum sola secunda geminatur? GAL. Ad insinuandum solum Filium, qui secunda est in trinitate persona, duplicem habere respectum. Nam Pater quidem, qui prima persona est, cùm sit solùm producens, & non productus, unum tantùm quoad hoc habet respectum. Spiritus

C sanctus quoq; qui tertia persona est, cùm solùm productus sit, & non producens, unum etiam duntaxat respectum habet. Ipse autem Filius, qui secunda persona est, cum productus sit, & producens, duos habet respectus: nam & à Patre productus est. & una cum Patre Spiritum sanctum producit. CAP. Quamobrem in antiquis Hebræorum codicibus, hoc nomen tetragrammaton per tres *jod* literas scriptum reperitur,

D quæ & circulo clauduntur, & eis *camez* punctus supponitur, hoc modo (׳׳׳) GAL. Duo in hoc insinuantur arcana quorum unum quidem est, quia (ut diximus) *jod* idem est quod principium. Etsi igitur principium in operibus trinitatis intrinsecis soli Patri conveniat, in operationibus tamen extrinsecis, tribus personis commune est. Tres ergo *jod*, tres sunt divinæ hypostases: unica verò *camez* tribus *jod* supposita, divina natura est, quæ uni-

E cuique hypostasi tota impartibiliter communicatur. Circulus autem quo tres *jod* includuntur, est ipsa divinæ essentiæ identitas, qua simul ipsæ divinæ hypostases tanquam unicum principium, & una prima causa, ad omnium rerum actiones concurrunt. Alterum verò arcanum est, quòd tres *jod* æquales, trium personarum æqualitatem significant: *camez* autem unam divinam essentiam designat in tribus ipsis

F divinis esse personis. Circulus verò ipsius essentiæ denotat identitatem, qua unaquæque persona per circumincessionem dicitur esse in aliis. CAP. Quid tres hujus nominis syllabæ significant? GAL. Tres utique personas divinas. Quemadmodum enim unaquæq; hujus nominis syllaba (ut aiunt Cabalistæ) id totum significat, quod totum nomen ipsum importat, ita quælibet divina persona, cum perfectus Deus sit, totam in se continet divinitatẽ. nec divinitas ipsa magis est in tribus personis simul, quàm sit in u-

G naquaque, sed tota est in unaquaque, & tota in tribus. Tres igitur hujus nominis syllabæ, tres divinas designant personas, quarum unaquæque est verus & perfectus Deus. Nam Pater est verus & perfectus Deus, & Filius est verus &

Cur secunda litera hujus nominis geminatur.

Cur Chaldæi ... scribunt.

Quid syllabæ hujus nominis significant.

Tria divina nomina ex literis hujus nominis composita.

& perfectus Deus, & Spiritus sanctus verus & perfectus Deus Et sicut tres hujusce nominis syllabæ simul sumptæ unum nomen efficiunt, ita tres personæ divinæ sunt unus Deus CAP. Quæ sunt illa tria divina nomina, quæ veteres Hebræorum ex quatuor literis hujus nominis componi asseruerunt? GAL. Hæc scilicet, יה *iah* הו *hu* והו *vehu*. Primum enim ex prima & secunda componitur literâ, scilicet ex *jod* & *he*, hoc modo יה *iah*, quod idem est quod Deus, & Patrem designat, qui totius divinitatis fons est. Secundum verò nomen ex secunda & tertia constat literâ sic, הו *hu*, quod, Ipse, interpretatur, & Filium significat: quia ipse profectò est, quem prophetæ ad salvandum genus humanum venturum prædixerunt, & digito quandoque monstrarunt, juxta illud *Esa. 35. cap. v. 4.* אלהים הוא יבא וישעכם hoc est,. Deus ipse veniet, & salvabit vos. Tertium denique nomen ex tertia & quarta constituitur literâ, scilicet ex *vau* & *he*, sic, והו *Vehu*, & idem sonat quod, Et ipse, & Spiritum sanctum denotat: quia & ipse quoque post Filium visibiliter mitti debebat, licèt non eodem modo: Filius enim in humana natura sibi hypostaticè unitâ, mittendus erat. Spiritus sanctus verò in columbæ specie, & in linguis igneis non sibi hypostaticè unitis, sed tanquam sub signo. In hoc autem quòd secundum nomen descendit à primo, & tertium à secundo [nam litera ה *he* communis est primo & secundo nomini, ו *vau* verò communis est secundo & tertio] ostenditur planè, Filium consubstantialem esse Patri, à quo genitus est, & Spiritum sanctum consubstantialem esse Filio, qui consubstantialis est Patri: ut palàm liqueat, & Filium esse in Patre, & Patrem in Filio, ac Spiritum sanctum in utroque. CAP. Id quoque neque grandi absque mysterio factum esse arbitror, quòd omnes hujus nominis literæ illæ eadem sint, ex quibus tria tempora, præteritum scilicet præsens, & futurum verbi substantivi indicativi modi apud Hebræos constant. GAL. Ita profectò est, ut ais. In hoc enim duo revelantur arcana Primum quidem est, Quòd ut solum verbum substantivum substantiam significet, unde & substantivum dicitur, cætera verò accidens, quare & adjectiva nuncupantur, ita solum verbum substantivum indicativi modi stabilitatem designat, cætera autem fluxibilitatem. In hoc igitur, quòd omnes hujus nominis literæ ex verbo substantivo indicativi modi accipiuntur, ipsa divinarum personarum omnimoda, ac sempiterna stabilitas denotatur. Alterum verò arcanum est, quòd nomen hoc ex eisdem literis constat, ex quibus tria tempora ejusdem verbi componuntur, quæ sunt præteritum, præsens, & futurum: & sic apud eos sonant היה *haiah*, id est, fuit, הוה *hove*, quod; est significat, יהיה *ihie*. i. erit: ut ex hoc earundem personarum æternitas apertissimè pateat, Patrem scilicet & Filium & Spiritum sanctum semper fuisse, esse, & fore CAP. Quare hoc nomen apud Hebræos dicitur שם המפורש *Sem hammephoras*, quod idem est apud nos

Cur hoc nomen dicitur Sem hammephoras.

A quod expositum, sive declaratum? GAL. Nomen Dei tetragrammaton, quamvis distinctè (ut patuit) divinæ trinitatis mysterium cum unitate essentiæ insinuaret, quia tamẽ hujus mysterii declaratio Messiæ servata fuerat, non fuit in veteri testamento explicitè expositum, ne populus ille rudis & carnalis in errorem pluralitatem deorum colentium incideret: unde Moses velata facie eos alloquebatur: ut inde innueretur, hujusmodi arcana non nisi figuris & B ænigmatibus tradi eis debuisse, Qui autem Spiritus sancti gratia afflati, hujusce nominis significatum intelligebant, illud non nisi paucissimis & dignis tradebant: nomenque ipsum prius per nomen duodecim literarum, demum per nomen duarum & quadraginta literarum exposuerunt. Attamen, ut ait R. Moses ben Maimon in libro *Morein 40. primæ partis cap.* Neque nomen duodecim literarum, neque nomen quadraginta duarum affirmabant C esse שם המפורש *Sem hammephoras*, id est nomen expositum: cum *Sem hammephoras* non sit nisi unicum Deo sancto & benedicto, quod est nomen quatuor literarum, sicut paulò superiùs ostendimus. Hæc autem alia duo nomina necessariò Dei cognitionem atque noticiam homini tribuebant, quia per ea ipsum nomen quatuor literarum exponebatur. Nomen igitur hoc tetragrammaton idcirco שם המפורש *Sem hammephoras*, id est, expositum, vocave- D runt, quia illud veteres Hebræorum per nomina duodecim, & quadraginta duarum literarum exposuerunt, & melius adhuc atque distinctius & lucidius è Messia exponendum fuerat.

CAPUT XI.

De nomine Dei duodecim literarum: Et quomodo per illud antiqui Judæorum Patrem & Filium & Spiritum sanctum explicabant.

CAPNIO.

UT clarior adhuc atque perfectior de nomine quatuor literarum habeatur noticia, de nominibus nunc dicendũ est, per quæ à priscis Judæorũ sapientibus ipsum expositũ fuisse, asseruisti. His enim F cognitis, facile ejus expositio atq; significatio cognosci poterit. Quare primum de nomine duodecim literarũ edissere, quidnam fuerit, quomodovè per illud ab illis patribus nomen tetragrammaton exponi contigerit. GAL. Ad majorẽ eorum intellectũ, quæ tam de hoc nomine duodecim literarũ, quam de altero duarũ & quadraginta dicturus sum Rabbeni Haccados notanda sunt verba: Is enim in prima petitione eius libri quem גלי רזיא *Galerazeia*, id est, revelato- G rem arcanorum appellavit, sic ait (ut suprà jam vidimus) Nomen duodecim literarum nomenque quadraginta duarum, non sunt verè nomina, quorum alterum ex duodecim, alterum ex quadraginta duabus literis constet, sed unumquodque eorum verba diversa continet, quæ unum osten-

ostendunt. Ut igitur de nomine duodecim lite- A rarum nihil ipse dicam, ea tantummodo quæ de ipso Rabbi Moses Ægyptius *in sexagesimo primo cap. prima partis libri More* dicit, adducam. Ibi enim ita ad verbum ait : Erat adhuc apud eos nomen, quod duodecim literarum filium dicebant : quod utique in sanctitate quaque, ac reverentia erat, citra tamen nomen quatuor literarum. Est autem in promptu quantùm ad me est, id quod ipse vehementer opinor, ipsum non unum fuisse nomen: sed duo, vel tria nomina aggregata, quorum literæ duodecim erant. Et priores illi sancti patres quotiescunque in Sacra scriptura nomen quatuor literarum occurrebat, videlicet יהוה, ipsum cum duodecim illis literis pronunciabant, atque exponebant: quemadmodum illud hodie cum his quatuor *aleph, daleth, nun, jod*, hoc est, cum ארני *Adonai* pronunciamus. Illud tamen nomen duodecim literarum majoris proculdubio unitatis significationem importabat, quàm id quod hoc nomen ארני C *Adonai* significat : neque illud quempiam scire prohibebant, quin potiùs quemcunque volentem illud discere, docebant. Non sic autem faciebant de nomine quatuor literarum : neminem enim illud docebant, qui sciebant, nisi filios suos atque discipulos, quique tales essent, qui illud scire mererentur, & hoc semel duntaxat in hebdomada. Cùm autem multiplicati essent in mundo homines schismatici, atque insolentes, no- D menque duodecim literarum didicissent, cum eo credulitatem corruperunt: sicut accidit ei, qui imperfectus est, cùm percipit rem non sic se habere, ut sibi à principio visum fuit. Quamobrem patres illi occuluerunt nomen istud duodecim literarum, neminemque ulterius illud docuerunt, nisi honestos & pudicos qui erant in sacerdotio, ut cum eo populo in sanctuario benedicerent, postquàm prohibuerunt de sanctuario memoriam nominis expositi, propter maliciam filiorum Adam. Quod (ut istemet E Rabbi asserit) immediatè post Simeonis Justi obitum accidit, qui ultimus omnium cum nomine quatuor literarum populo benedixit. Hæc omnia Rabbi ille Moses Ægyptius filius Maimon. Cùm igitur Rabbi iste dicat, quòd nomen duodecim literarum non erat unum nomen, sed duo vel tria nomina ex duodecim literis constantia, per quæ veteres illi patres nomen tetragrammaton, quod divinæ trinitatis mysterium distinctè insinuat, pronunciabant, atque exponebant, constat absq; dubio, nomen hoc duodecim F literarũ aliud non fuisse, quàm tria hæc nomina, אב בן ורוח הקדש Id est, Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Hujus autem mirabilis expositionis fidem Judæis faciunt eorum literæ. Nam si nomina hæc Hebraicis scribantur literis, sic, אב *ab*, id est, Pater, בן *ben*, id est, Filius, ורוח הקדש *veruah haccados*, id est, & Spiritus sanctus: sive etiam Spiritum sanctum vocaverimus, sicut ipsi frequentiùs vocant, רוח הקדש *Ruah haccodes*, id est Spiritum sanctitatis, seu sanctua- G rii: & tunc sic dixerimus, אב בן רוח הקודש Hoc est, Pater, Filius, & Spiritus sanctitatis, vel sanctuarii; utroque modo hæc nomina ex duode-

Nomen duodecim literarum.

cim constant literis. Primum enim, scilicet אב A *ab*, quod est Pater, ex duabus componitur literis. Secundum verò scilicet בן *ben*, quod idem est quod Filius, duabus quoque scribitur literis. Tertium autem copula *vau* & nomen רוח הקדש *ruah haccados*, quod est, Spiritus sanctus, vel ut ipsi dicunt, רוח הקודש *ruah haccodes*, id est, Spiritus sanctitatis, vel sanctuarii, utroque modo apud eos non nisi octo scribitur literis, quæ cum prædictis quatuor, duodenarium complent nu- B merum. Patet igitur quòd nomen Dei duodecim literarum, per quod nomen Dei tetragrammaton exponebatur, aliud non erat, nisi hæc tria, nomina אב בן ורוח הקדש Hoc est, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, quæ apud Hebræos duodecim literis scribuntur. Quod Rabbenu Haccados in supradicto libro ac loco (ut visum est suprà) affirmat, dicens, Ex hoc nomine exposito derivatum est nomen duodecim literarum, quod est, Pater, Filius, & Spiritus sancti- C tatis. Hæc autem tria nomina dicebantur unum nomen, ad innuendum quòd tres personæ divinæ per tria illa nomina expressæ sunt unum secundùm naturam, id est unus Deus.

CAPUT XII.

De nomine duarum & quadraginta literarum, per quod Prisci Iudæorum divinæ trinitatis & unitatis arcanum apertissimè exponebant.

CAPNIO.

Nunc reliquum est, ut dicas quid sit nomen Dei quadraginta duarum, & quomodo per illud, nomen Dei tetragrãmaton ab antiquis Judæorum ex- E poneretur. GAL. Per nomen Dei duarũ & quadraginta literarum antiqui Hebræorum, nomen Dei duodecim literarum explanabant. Quare sicut nomen duodecim literarum à nomine quatuor literarũ derivari asserebant, ita & à nomine duodecim literarum nomen quadraginta duarum emanare ajebant. Ut igitur de hoc nomine sicut in cæteris feci, nihil ex me dicam (sed ea dũtaxat quæ ipsimet asseverant, referam) primum audi quæ ipse Rabbi Moses filius Maimon in libro *More*, *sexagesimo secundo capite primæ* F *partis* dicit: Sic enim ait: אמר רבי טרפון פעם אחת עליתי אחר אבי אימא לדוכן והטיתי אזני אצל כהן ושמעתי שבלעו בנעימת אחיו הכהנים והיה אצלם גם שם בן ארבעים ושתים אותיות וידוע אצל כל אדם בעל ציור שאי אפשר בשום פנים שיהיו ארבעים ושתים אותיות מזה אחת אמנם היו אלו רבות בללי אותיותיהם ארבעים ושתים ואין ספק שהכל הם מורים על ענינים בחכמת הענינים ההם יקרבו לאמתת ציור עצמו יתברך בפנים אשר אמרנו ואמנם נקראו אלו המלות הדבורות האותיות שם להיותם מורים על ענין אחד לבד כשאר G השמות המיוחדים ואמנם רבו המלות הקדם להבנת תענין כי ענין האחד אי אפשר שיובן אלא במלות רבות הענני

A הבן זה ודע שזה הדבר אשר ילומד היה מן הענינ' שמורי עליהם השמות ההם לא הדבור לבד באותיות הרשונות מכל ציור ולא נקרא כלל שם בן שתים עשרה אותיות ולא שם בן ארבעים ושתים אותיות זה שם המפורש אבל שם המפורש הוא השם המיוחד לו, כמו שבארנו אמנם אלו השנים האחרים הם מלמדים קצת חכמה האלהים בהכרה והתראה על היותו מלמד חכמם אמרו על"ז שם בן ארבעים ושתים אותיות קדוש ומקודש ואין מוסרין אותו אלא למי שצנוע ועומד בחצי ימיו ואינו כועס ואינו B משתכר ואינו מעמי על מדותיו ודבורו בנחת עם הבריות וכל היודעו והזהיר בו ומשמרו בטהרה אהוב מלמעלה ונחמד מלמטה ואימתו מוטלת על הבריות ותלמודו מתקיים בידו ונוחל שני עולמים העולם הזה והעולם הבא זה כתוב בתלמוד ומה מאד רחוק מה שיובן מזה המאמר מכונת אמרו זה כי הרוב יחשבו שהם אותיות שידובר בהם דבר אחד ולא יפורש להם ענין שיגיעו בהם אל אלו הענינים העצומים וצריך להם מי שירצה ללמדן להכנת המלות האלו אשר זכר ומבואר הוא שזה כולו C אינו רק הודעת ענינים אלהים מכלל הענינים שהם סתרי תורה כמו שבארנו ובכר התבאר בספרים המחוברים בחכמה האלהית שזאת החכמה אי אפשר לשכחה ורצה לומר השגת השכל הפועל וזה ענין אומרו ותלמודו מתקיים בידו

Hoc eſt: Dixit Rabbi Tarphon, Aſcendi aliquando poſt patrem matris meæ in templum, & adhibui aurem meam ſacerdoti: & percepi, quòd quærerent quæſtiones ab eo fratres ejus ſacerdotes. Erat autem apud illos nomen quadraginta duarum literarum. Novit autem quicunque intellectu viget, non poſſe aliquo modo fieri, ut verbum unum conſtet quadraginta duabus literis: verùm erant multa verba compoſita ex literis quadraginta duabus. Nec dubium, quin illa omnia ſignificarent aliquas rationes perducentes hominem ad veritatem ſubſtantiæ creatoris, eo modo quem diximus. Dicebantur verò iſta verba multarum literarum, unum nomen, propter unam rem quam ſignificabant: ſicut alia nomina ab operibus ſumpta. Sed erat illorum verborum multitudo: ut intelligeretur ratio, quæ fortaſſis non poterat intelligi, niſi per multa verba. Itaque notato hæc: & advertas, quòd res quam demoſtrat ſcientia rationum quas illa nomina ſignificant, non erat ſimplicis ſermonis literarum: nunquam enim dictū eſt nomē duodecim, & nomē quadraginta duarū literarū eſſe *ſem hammephoras*, i. nomē expoſitum. Nam nomen expoſitum eſt illi appropriatum, ſicut jam declaravimus. Hæc autem duo nomina magno adjumento erant homini, ad cognoſcendum creatorem. Cujus rei argumentum eſt, quòd, ut dicunt ſapientes, nomen quadraginta duarum literarum eſt ſanctum, & ſanctificatum, & non panditur niſi humili, & qui procedit ultra dimidium ætatis ſuæ, minimè iracundo, aut ebrioſo, vel perverſis moribus, ſed affabili. Quicunque verò ejus nominis ſcientiam habet, & cavet ſibi in illo, cuſtoditque illud cum mundicia, diligitur à ſuperis, & deſideratur ab inferis, & timetur à creatura, & diſciplina ejus eſt perpetua in manu ipſius, & obtinebit duos mundos, præſentem & futurum. Et hoc eſt quod ſcriptum eſt in Talmud, O quantum diſtat quod intelligunt homines ex his, ab eo quod fuit in mente dicentis! Nam multi arbitantur, quòd ſint ſolùm literæ de quibus loquuntur: & etiam quòd non ſit in eis ratio, quâ acquirantur dicti gradus ſublimes, quodque ſint neceſſariæ ad componendos modos illos, de quibus ſapiens, quem ſuprà nominavimus, mentionem fecit. Clarum autem eſt, quòd hoc totum non eſt niſi ſcientia divinarum rationum, numero rationum quæ ſunt arcana legis, ſicut expoſuimus. Jam verò monſtratum eſt in libris compoſitionis ſapientiæ ſpiritalis, quòd illius ſcientiæ non poteſt oblivisci, qui peritus in ea fuerit. quoniam eſt apprehenſio intelligentiæ agentis. Et propter hoc dictum eſt, Scientia hujus perpetua in manu ipſius. Hæc ille. Qui ibidem quoque ſic ait: Cùm autem homines quidam hujuſcemodi verba inveniſſent, facilitatem ſumpſerunt mentiendi, atque dicendi, quòd cum aliquæ literæ (ut ipſi volunt) conjunguntur, talem vel talem habent effectum: putà, ſi tali vel tali modo ſcribantur. Poſt hæc ſcripta ſunt mendacia illa, quæ homines illi impii de corde ſuo adinvenerunt, perveneruntque ſcripta illa ad inſipientium manus, qui ratione quâ poſſent verum à falſo diſcernere, prorſus carebant: & fidem ſcripturis illis adhibuerunt, confiſi quòd D veræ eſſent. Nam ſicut ſcriptum eſt *Prov.* 14. *c. v.* 15. פתי *Pethi*, id eſt ſtolidus, credit omni verbo. Hæc Rabbi ille Moſes Maimonis filius Nomen igitur duarum & quadraginta literarum (ſicut de nomine quoque duodecim dictum eſt) non eſt unum nomen, cùm impoſſibile quodammodo ſit, nomen unum tot literis ſcribi, atque proferri, E ſed (ut ait Rabbenu Haccados) diverſa continet verba, quæ unum nomen, quatuor ſcilicet literarum, oſtendunt, & manifeſtant: vel quæ nomen unum tetragrammaton perfectè exponunt, ut idem Rabbi Moſes affirmat: hæc autem verba ex duabus & quadraginta literis conſtantia, per quæ diſtincta atque perfecta nominis quatuor literarū habebatur expoſitio, apud vetuſtiſſimos Hebræorum hæc erant, אב אל בן אל ורוח הקדש אל אבל לא שלשה אלהים כי אם אלוה אחד i. Pater Deus, Filius Deus, & Spiritus ſanctus Deus: veruntamen non tres Dii, ſed unus Deus. *Nomen quadraginta duarum literarum.* Horum autem verborum literæ in Hebraico duæ & quadraginta ſunt: ſive ורוח הקדש id eſt, Spiritus ſanctus, ut nos dicimus, ponatur: ſive רוח F הקדש id eſt Spiritus ſanctitatis, ut ipſi dicūt: cùm utrobique eædem ſint literæ, etſi diverſa punctatio. C A P. Si Judæi recentiores nobis obiicerent, cur tam in hoc nomine quadraginta duarum, quàm in nomine duodecim literarum cum רוח הקדש id eſt, Spiritu ſancto, ponimus *vau* literam, quæ, Et, dictionem copulativam efficit, & non ſic eam ponimus, G cum בן *ben*, id eſt, Filio, quid eis reſpondebimus? G A L. Primùm quidem quòd hujuſmodi ſcribendi modus in ſcripturis Hebraicis ſæpiſſime [ut ipſe noſti) uſitatus invenitur

venitur, ut cum plura in eadem clausulâ verba, A sive nomina concurrunt, semper cum ultimo ו *vau* litera, quæ copulativam dictionem reddit, posita reperiatur. Et ut cætera hujus generis omittam, exempli gratia illud *Exo.3.c.v.15* adducam, יהוה אלהי אבותיכם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב שלחני אליכם i. Dominus patrum vestrorũ, Deus Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob misit me ad vos. Vides, *vau* literam, quæ copulam efficit, non nisi cum B postremo poni? Et ita in consimilibus quoque invenies. Deinde verò dicimus, quod quidam ex veteribus eorum, quem ipsi רבינו הקדוש *Rabbenu Haccados*, id est, magistrum nostrum sanctum vocant, cui contradicere apud eos nefas est, in prima petitione libri גלי רזיא *Gale razeia*, id est revelatoris arcanorum, alio modo nomen Dei quatuor literarum per quadraginta duas literas exponens, hanc ו *vau* literam nullibi ponit. Sic enim ait (ut suprà diximus) Quia verò non invenitur aliquid in Deo, quod C non sit Deus, ex nomine duodecim literarum emanat nomen quadraginta duarum, quod est, אב אלהים בן אלהים רוח הקדש אלהים שלשה באחד אחד בשלשה Hoc est, Pater Deus, Filius Deus, Spiritus sanctus Deus: Tres in uno, & unus in tribus: vel trinitas in unitate, & unitas in trinitate: ubi duæ & quadraginta sunt literæ. In quibus licèt expositio ipsa varietur, sensus tamen expositionis haudquaquam variatur: sed idem prorsus est utrobique. Pri- D sci enim illi patres qui prophetarum discipuli, & successores fuerunt, cum nomen Dei tetragrammaton, aut per nomen duodecim literarum, aut per nomen quadraginta duarum exponerent, etsi diversimodè exponebant, omnes tamen ad unum eundemque sensum conveniebant, Tres personas divinas, scilicet Patrem, Filium, & Spiritum sanctum, eisdem nominibus quibus nos exprimimus, omnino exprimentes: quarum unamquamque Deum esse asserebant, easque non tres Deos, E sed unum Deum esse ajebant. Et sic divinarum personarum trinitatem, cum divinæ essentiæ unitate, expresè per duas & quadraginta literas exponebant. Et hæc erat vera atque perfecta nominis Dei quatuor literarum expositio, quam antiqui Hebræorum per nomen quadraginta duarum literarum faciebant. Recentiores autem ipsam prorsus ignorant, ideoque orationes eorum minimè exaudiun- F tur: ut dicitur in *Midras tehilim*. id est in expositione Psalmorum, super illud *Ps. 91. v.14.* dictũ, אשגבהו כי ידע שמי יקראני ואענהו Id est, Exaltabo eum, quoniam cognovit nomen meum: invocabit me, & respondebo ei. Ibi enim sic legitur, אמר רבי יהושע בן לוי בשם רבי פנחס בן יאיר מפני מה מתפללין ישראל בעולם הזה ואינן נענין על ידי שאינן יודעים בשם המפורש אבל לעתיד לבא הקדוש ברוך הוא מודיען שנ" כי ידע שמי באותה שעה הן מתפללין ומיד נענין שנ" יקראני ואענהו: Id est, Dixit Rabbi Iehosuas filius Levi in no- G mine Rabbi Pinhas filii Iair, Quamobrem orationem fundunt Israelitæ in mundo isto, & nequaquam exaudiuntur? Propterea nimirum, quòd nesciunt nomen *hammephoras*, sive nomen tetragrammaton. Futurum est autem, ut Deus sanctus & benedictus doceat eos illud, sicut dictum est *Esa.52.v.6.* Sciet populus meus nomen meum. Tunc verè orabunt, & exaudientur. Sicut dictum, est, Invocabit me, & respondebo ei. Hæc traditio. Quoniam igitur juxta hanc traditionem hoc benedictum nomen Deus ipse docturus erat homines, per veram ipsius expositionem divinæ trinitatis mysterium manifestè reserando, quod tempore Messiæ futurum erat, ut in præcedentibus Rabbenu Haccados testatus est, idcirco nomen hoc Dominus Iesus verus Messias, verusque Dei Filius, discipulos suos qui Israelitæ erant, perfectissimè docuit, divinæ trinitatis mysterium apertissimè revelando, dum *Matth.28.c.v.18.* Data est (inquit) mihi omnis potestas in cœlo & in terra: Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti, docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis. In hac igitur forma, in qua baptizare jussit instructos, cùm posuit Patrem & Filium & Spiritum sanctum, manifestè insinuavit, se jam discipulos suos arcanum trinitatis & unitatis divinæ perdocuisse. Tria quippe nomina hæc, Pater, Filius, & Spiritus sanctus, divinarum personarum exprimunt trinitatem. In eo autem, quòd in nomine, non in nominibus, dixit, evidenter ostendit Patris & Filii & Spiritus sancti unam essentiam esse, atque naturam. Et hæc proculdubio est verissima atque distincta nominis Dei quatuor literarum expositio, quæ & in nomine duodecim literarum, & in nomine quadraginta duarum, explicitè continebatur. Cum his igitur nominibus, duodecim scilicet, & quadraginta duarum literarum, Dominus noster Jesus Christus nomen Dei tetragrammaton discipulis suis perfectissimè exposuit. Quare & Patrem alloquens (*ut Ioan.17.c.v.6.* habetur) Pater inquit, manifestavi nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi. Et iterum ait: Hi cognoverunt quia tu me misisti, & notum feci eis nomen tuum. Discipulorum verò Christi doctrinam Athanasius secutus, ipsum nomen Dei tetragrammaton primùm per nomen duodecim literarum, quod est (ut paulò superiùs patuit) Pater, Filius, & Spiritus sanctus: deinde per nomen quadraginta duarum optimè atque perfectè exposuit, dicens, Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus sanctus, & tamen non tres Dii, sed unus est Deus. Ex quibus manifestè patet, unam atque eandem fuisse veterum Hebræorum fidem atque nostram.

CAPUT XIII.

De nomine Dei ארני Adonai, *per quod divinæ trinitatis universale dominium significatur.*

CAPNIO.

QUUM & alia apud Hebræos comperiantur Dei nomina, quatuor scripta literis, ut sunt ארני *Adonai*, אהיה *Ehie*, אגלא *Agla*, & cætera id genus, si qua sunt, quid est, quòd solum nomen

men hoc יהוה de quo paulò ante meminimus, ארבע אותיות *Arbah othioth*, id est, quatuor literarum, seu tetragrammaton, dicitur? GAL. Quia nullius alterius nominis literæ ita distinctè divinitatis arcana intrinseca indicant. Nam hoc nomen יהוה, de quo paulò superius diximus quòd Deo proprium sit, distinctiusque cæteris divinam naturam significet, dubium nullum est, quin præ cæteris quoque omnibus divinæ trinitatis atque unitatis arcana designet. Cætera autem Dei nomina, cum non sint Deo propria, sed ab operibus similibus iis quæ sunt in nobis, deriuata, non ita distinctè (sicut illud) divinæ trinitatis & unitatis sacramenta insinuant. Quare solum illud inter cætera per excellentiam tetragrammaton appellatur, etsi alia quædam Dei nomina quatuor scripta literis apud eos inveniantur. CAP. Ad majorem itaque veritatis catholicæ expressionem, vellem, ut de unoquoque eorum quæ gratiâ exempli adduxi, aliquid diceres. Et primum quidem quonam pacto per nomen ארני *Adonai*, quod loco nominis quatuor literarum proferunt, divinarum personarum trinitas insinuetur. GAL Nimis certè confusè per hoc nomen ארני *Adonai*, quod Dominus, interpretatur, divinarum personarum trinitas designatur. Quemadmodum enim nomen אלהים *Elohim*, pluralitatem (ut suprà ostendimus) importat, ita quoque ארני *Adonai*, plurale est nomen. Nam ab hoc nomine ארון *Adon*, quod singulare est, & id quod, Dominus, significat, fit hoc plurale ארונים *Adonim*, quod idem est quod, Domini: à nomine autem singulari ארון *Adon*, fit ארוני *Adoni*, quod, Dominus meus, interpretatur: à plurali autem ארונים *Adonim*, fit ארוני *Adonai*, quod divinum est nomen, & propriè idem quod, Domini mei, significat. Idcirco igitur prisci illi patres à Mose edocti, Deum, Dominos in plurali numero nuncupari sanxerunt, ut ex hoc palàm ostenderetur universale rerum dominium tribus divinis personis commune esse. Nam Dominus est Pater, Dominus Filius, Dominus Spiritus sanctus. Ut autem innueretur, Patrem, Filium & Spiritum sanctum non tres Dominos esse, sed unum Dominum, decretum fuit, ut nomen ipsum ארני *Adonai*, etsi plurale sit, nonnisi cum verbo singularis numeri, vel cum nomine adjectivo iudem singularis numeri conjungeretur.

CAPUT XIV.

De nomine Dei אהיה Ehie, *per quod divina trinitatis æterna stabilitas optimè insinuatur.*

GALATINUS.

Quum autem Moses Deo, à quo ad liberandos filios Israel de pudēda Pharaonis servitute mittendus erat, dixisset, Ecce ego vadā ad filios Israel, & dicam eis, Deus patrum vestrorum misit me ad vos: si A dixerint mihi, Quod est nomen eius? quid dicam eis? Deus igitur nomen suum ei revelare volens, respondit (ut *Exodi. 3. cap. v. 14*) אהיה אשר אהיה ויאמר כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם Hoc est, אהיה *Ehie*, id est, fui, sum, & ero, אשר אהיה *Asser Ehie*, id est, qui fui, sum, & ero: Et ait: Sic dices filiis Israel: אהיה *Ehie*, id est, qui fuit, est, & erit, misit me ad vos. Hic ergo ponitur nomen Dei אהיה *Ehie*, quod trium temporum verbi substantivi indi- B cativi modi differentias complectitur: præteriti scilicet, præsentis, & futuri, quæ sunt fui, sum, & ero. Ideo nomen ipsum אהיה *Ehie*, fui, sum & ero, interpretatur. Nam secunda & tertia litera ipsius nominis, scilicet *he* & *jod*, primam personam, quæ est tertia apud eos vox præteriti temporis ejusdem verbi, designat, quæ הייתי *haithi*, id est, fui: quarta verò eius nominis litera scilicet *he*, primam præsentis temporis indicat personam, quæ est הוה *hove* id est, sum: C prima autem litera, scilicet *aleph*, quæ principio primæ personæ futuri temporis cujuscunque verbi apponi solet, primam futuri temporis eiusdem verbi denotat personam. Ex his ergo manifestum est, hoc nomen אהיה *Ehie*, differentias trium temporum indicativi modi verbi substantivi in se continere. Quocirca, fui, sum, & ero, aptissimè interpretatur, ad insinuandum summam & omnimodam ac sempiternam Dei stabilitatem, qui sem- D per fuit, est, & erit. Deinde ut ostenderet personarum trinitatem, essentiæque unitatem, ita Deus ipse Mosem alloquens subiecit *Exodi tertio c. v. 15.* כה תאמר אל בני ישראל יהוה אלהי אבתיכם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב שלחני אליכם Id est, Ita dices filiis Israel, Dominus Deus patrum vestrorum, Deus Abrahā, Deus Ishac, & Deus Iacob misit me ad vos. In eo enim quòd ter dixit Deus, personarum trinitatem expressè insinuavit: in eo autem E quòd semel dixit Dominus, nec miserunt inquit, sed, misit, divinæ naturæ unitatem demonstravit. Postremò vero ut nomen hoc אהיה *Ehie*, suum esse innueret, per quod divinæ trinitatis & unitatis æterna & omnimoda stabilitas importatur, immediatè subdidit, זה שמי לעולם Id est, Hoc est nomen meum in æternum. HOG. Quum hæc ita sint, ut ais, miror admodum nostræ editionis autorem non F ita (ut tu traduxisti) locum hunc transtulisse. Ait enim, sic Deum Mosi dixisse, Ego sum, qui sum. Sic dices filiis Israel, Qui est, misit me ad vos. GAL. Id tibi mirum videri non debet, quum hoc nomen אהיה *Ehie*, ut sonat minimè traduci possit, nisi per quandam circumlocutionem. Multa enim sunt in legis prophetarumque arcanis, quæ Hebraicus scribendi legendique modus insinuat, quæ tamen in aliam transferri linguam non possunt: quòd po- G tissimùm in ipsis divinis nominibus apparet, in quibus plerumque tam Græca quàm Latina deficit editio. Hoc pulchre Origenes testatur, dum contra Celsum ait, in quibusdam

A busdam sacris nominibus mirandam latere virtutem: ideoque hæc ipsa nomina ex Hebraica in aliam non posse traduci linguam. CAP. Quamvis ea quæ de nomine אהיה *Ehie* dixisti, tam vera sint, ut negari nullatenus possint, unum tamen est, quod summopere miror: cùm enim Deus de hoc nomine loqueretur, dixit זה שמי לעלם quod omnes interpretes nostri (ut tu quoque interpretatus es) sic interpretantur, Hoc est nomẽ meum in æternum: quæ quidem interpretatio vera esset, si dictio לעלם *Leolam* cum litera *vau* scripta esset, sed cùm sine *vau* scripta sit, non לעלם *leolam* sed לעלם *leallem*, punctanda esset, & tunc cum à verbo עלם *alam*, quod occultare sive celare significat, hujusmodi dictio deveniat, non pro eo quod est, In æternum, sed pro eo quod est, Ad occultandum, accipi deberet. Quare dictum illud Dei sic rectè traducendum esset, Hoc est nomen meum ad occultandum, sive ad celandum. Quo apertè datur intelligi, alia præter illa quæ dixisti, in nomine אהיה *Ehie*, latere arcana, quæ Cabalistis discutienda relinquuntur. C Scire igitur abs te velim, quæ sint arcana ista, in hoc divino nomine latitantia. GAL. Hæc ego magis abs te discere cuperem, qui non literarum Hebraicarum tantùm optimam notitiam habes, verùm Cabalisticæ quoque sapientiæ peritiâ præ cæteris polles. Attamen ut petitioni tuæ satisfaciam, verba Rabbi Abraham Pici adducam, qui in libello quem de significatione *taghin*, id est, D apicum qui literis legis superscribuntur, edidit, sic ait,
והנה אני מעורר על ענין סוד זה הסימן
הגדול משבעה אותיות ועיין בהם ותמצא עליהם
כא כתרים והוא סוד אהיה והסימן זה כלול עם
השם הגדול ועל זה רמז ויאמר אלהים אל משה
אהיה אשר אהיה והותם הפסוק אהיה שלחני אליכם
רוצא לומר ג פעמים אהיה בנגד ג כתרים על כל
אות ואות וכדי שתצטרף בכל הסימן סוד השבונו
דבר אחר שלשה כתרים על כל אות בנגד שלשה
E אבות אברהם יצחק ויעקב הנזכרים מיד שנאמר
ויאמר אלהים אל משה אהיה אשר אהיה כה תאמר
לבית יעקב יהוה אלהי אבותיכם אלהי אברהם
אלהי יצחק ואלהי יעקב שלחני אליכם זה שמי
לעלם וזה זכרי לדור ודור ועיין באותיות שמות
האבות ותבין סוד שלש עשרה מדות כמו שפירשנו
גם כשתדקדק תבין סוד יה כי תמצא חמש עשרה
כתרים למעלה משמות האבות הרי לך סוד
שלש עשרה מדות וסוד אהיה וסוד שם הגדול
המפורש ואמנם על שם ושם מן האבות זכר
האלהות שאמר אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי
F יעקב וכשתדקדק שת אלהי תמצא השם רמוז בו
שני פעמים והמבין יבין וזה מה שאמר זה שמי
לעלם כתיב רוצה לומר זה שמי לעלם שאין לגלות
אלא לאדם צנוע ומבין בקבלה ועוד זה רמוז
בנביאים ויהוה בהכל קדשו הם מפניו כל הארץ
ובכן רמז סוד יהוה וסוד אדני ומלבד בשם הגדול
ואמנם כן תמצא רמוז שם הגדול כזה הפסוק ואמרו
לי מה שמו מה ונראה על דרך פסוקים אלו של שם
אהיה נאמר זה שמי לעלם כמו אהיה שלחני אליכם
Id est, Ecce doceo te quid secreti contineatur G in signo magno septem literarum (quæ sunt ш ш ш ш ш ш ш / ש ע ט ג ז ג צ) Tu vero adverte, & reperies super eas viginti & unam coronam. Et est secretum nominis אהיה *Ehie*: cujus nimirum literarum numerus consurgit in unum & viginti. Et hoc quidem signum comprehensum est cum nomine magno, scilicet, tetragrammato. Et propterea adverte, quòd dixerit Deus Mosi אהיה אשר אהיה & terminatur versus scripturæ in verbo אהיה, misit me ad vos. Ter autem dictum est אהיה *Ehie*, è regione trium coronarum, quæ insunt singulis septem suprascriptis literis, & jam edoctus es rationem numeri earum. Et rursum, tres coronæ in singulis septem literis, è regione trium patrum, Abrahã, Ishac, & Iacob, quemadmodum dictum est, Et rursum dixit Deus Mosi, Sic dices domui Iacob, Deus (Dii) patrum vestorum. Dii Abraham, Dii Ishac, & Dii Iacob, misit me ad vos. Hòc est nomen meum in æternum, & hæc nominatio mea in omnem generationem & generationem. Si autem consideraveris literas nominum patrum, percipies secretum tredecim proprietatum, sicut declaravimus. Percipies insuper secretum nominis יה *iah*, quoniam invenies coronas quindecim super nominibus patrum. Ecce habes sacramentum tredecim proprietatum, sacramentum אהיה *Ehie*, & sacramentum nominis magni *bammephoras*, id est, declarati: in quibus quidem nominibus, & in nominibus patrum fit mentio divinitatis, quoniã dicit, Dii Abraham, Dii Ishac, & Dii Iacob. Et quando speculatus fueris, in nomine אלהי *Elohe* invenies divinitatem pluraliter signatam, & qui intelligit intelligat. Et hoc est quod dicit, Hoc est nomen meum in æternum: & scriptum est sic לעלם [hoc est sine vau litera] quod occultum significat. Non enim licet hoc sacramentum patefacere nisi homini miti, & qui incumbat doctrinæ Cabalæ. Et signatur hoc in prophetis quando dicitur, Deus in tabernaculo sanctitatis eius, sileat à facie ejus omnis terra. Et hic signatur secretum יהוה nominis quatuor literarum, & quæ secretum אדני *Adonai* & comprehenduntur in illo nomine. Et quidem sic inveniens nomen magnum in hoc versiculo, ואמרו לי מה שמו מה Id est, Si dixerint mihi, quod est nomen eius? quid? Nam in litera י *jod* dictionis לי, & in litera ה *he* dictionis מה, & in litera ו *vau* dictionis שמו, & in litera ה *he* dictionis מה, detegitur nomen Dei magnum tetragrammatoñ] Apparet autem per viam horum textuum, quod propter nomen אהיה *Ehie*, dictum est hoc, Hoc est nomen meum ad occultandum (quasi dicat, quod occultandum est) Sicut scriptum est אהיה *Ehie* misit me ad vos. Hæc omnia ille. Ex quibus non solum arcana in hoc nomine אהיה *Ehie* latitantia, literas Hebraicas non ignorantibus patent: sed etiam personarum pluralitatem cum unitate essentiæ in Deo esse, apertè ostènditur. Verùm hæc est Cabalistarum expositio. Quæ autem priùs posita est, ex Talmudistarum dictis sumitur.

CA-

CAPUT XV.

De nomine Dei אגלא Agla, *per quod divinæ trinitatis infinita potentia exprimitur.*

GALATINUS.

Ut etiam de nomine Dei אגלא *Agla*, quæ dam admodum pauca pro tuæ petitionis satisfactione dicam, scire te velim nomen ipsum Dei אגלא *Agla* (ut eius literæ innuunt) non aliud quàm æternam & infinitam Dei potentiam, quam respectu creaturæ sive producendæ, sive productæ habet, denotare. Nam prima quidem eius litera, scilicet א *aleph* pro אתה *atta* quod est, tu, ponitur. Secunda verò, scilicet ג *ghimel*, גבור *ghibbor*, quod, Potens, interpretatur. Tertia autem scilicet, ל *lamed*, pro לעולם *leholam*, quod idem est quod in æternum. Quarta demum, scilicet א *aleph*, pro ארני *Adonai*, quod, Dominus, in nostram vertitur linguam. Ex quo manifestè patet, ipsum nomen אגלא *Agla* nihil aliud significare, quam totũ hoc אתה גבור לעולם ארני Id est, Tu potens in æternum Dominus. Ex his igitur palàm est, idem nomen אגלא *Agla* ipsam divinæ trinitatis omnipotentiam apertè exprimere.

CAPUT XVI.

De nomine Dei שדי Saddai, *per quod divinæ trinitatis omnimoda sufficientia, quâ solus Deus sibi sufficiens est optimè designatur.*

CAPNIO.

Est & aliud Dei nomen, quod frequenter in sacris literis occurrit, שדי *Saddai* dictum. De eo quoq; aliquid quæso dicas. GAL. Notanda sunt ergo quæ de hoc nomine dicit Rabbi Moses Maimonis filius, eo in libro, qui apud Judæos מורה הנבוכים *More hannebochim* inscribitur. Ibi enim in calce *quadragesimisecundi capitis, primæ partis*, sic inter cætera ait, Nomen שדי *Saddai* compositum est ex verbo די *dai*, quod est, sufficit, & ex litera, quæ ש *Sin* dicitur. Verbum autem די *dai* sufficientiam significat, ut ex eo patet, quod apud Abdiam sic dicitur, אם גנבים באו לך אם שודדי לילה איך נדמיתה הלא יגנבו דים Hoc est, Si fures venissent, vel introissent ad te, si latrones nocte, quomodo tacuisses? Nonne furati fuissent דים *daiam*, id est sufficientiam suam? Porrò litera ש *sin*, quæ huic nomini שדי *Saddai* præponitur, idem est quod *aser*, id est, qui. Quamobrem שדי *Saddai* idem est quod אשר די *aser dai*, i. qui sufficit, vel, qui sufficiens est, vel, qui sufficientia est. Ideo nomen hoc nunquam apud Hebræos nisi de solo Deo dictum reperitur. Neque mirum quidem, cùm eius sensus sit (ut di-

A ctum est) qui sufficit, vel qui sufficiens est, vel qui sufficientia est: quod soli Deo congruere manifestum est. Nam, ut ait Algazel philosophus in libro qui de nominibus Dei inscriptus est, solus Deus simpliciter & absolutè dives, & ditans est. Ipse enim neque in substantia, neque in qualitatibus ab aliquo alio dependet, sed cum omnibus sibi pertinentibus, immunis omnino ab omni dependentia est. Deinde subdit. Dives igi-

B tur & sufficiens sibi absolutè & in veritate is est, qui nullo alio indiget: & hic solus Deus est. De omnibus verò aliis hoc transumtivè, sive secundùm quid dicitur. Huc usque Algazel. Cùm igitur solus Deus trinus & unus sit sibi sufficiens, idcirco nomen שדי *Saddai* rectè divinæ trinitatis sufficientiam, quâ Deus sibi sufficiens est, importat, atque significat.

CAPUT XVII.

C *De duobus & septuaginta Dei nominibus, per quæ divinæ trinitatis atque unitatis perfectiones aptissimè insinuantur.*

CAPNIO.

De septuagintaduobus Dei nominibus, cum multi multa dixerint, & nõnulli quidẽ inania ac risu digna, eapropter

D ad majorẽ divinorũ nominũ notitiã, vellem postremò tuam de ipsis sententiã audire. GAL. Ut itaque de his nonnisi ea quæ ex Cabalisticis libris, accepi dicam in primis textus ex quibus nomina ipsa formãtur adducã ex *Exo. decimoquarto c. v.19. seqq.* ubi sic Hebraicè dicitur,

ויסע מלאך האלהים ההלך לפני מחנה ישראל וילך מאחריהם ויסע עמוד הענן מפניהם ויעמד מאחריהם ויבא בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה ולא קרב זה אל זה כל הלילה: ויט משה את ידו על הים ויולך יהוה את הים ברוח קדים

E עזה כל הלילה וישם את הים לחרבה ויבקעו המים:

Hoc est, ut verbum verbo reddam: Et mouit se Angelus Deorum qui ibat ante castra Israel, & ambulavit post illa: & mouit se columna nubis à facie eorum, & stetit post illa. Et venit inter castra Ægyptiorum, & inter castra Israel, & erat nubes & tenebræ, & illuminabat noctem, & non appropinquavit alter ad alterum tota nocte. Et extendit Moses manũ suam super mare, & abstulit Deus mare vento Noto valido tota nocte, &

F vertit mare in siccum, & divisæ sunt aquæ. Quæ quidem verborum series apud Hebræos in tres פסוקים *pesukim*, id est, textus sive versus distinguitur. Quorum quilibet duabus & septuaginta literis constat. Ex quibus Cabalistæ miro quodamodo duo & septuaginta Dei nomina extraxerunt. Et id quidem decem effecerunt modis.

Quorum primus est, ut primo prima litera primi versus accipiatur, quæ est ו *vau*. Subinde secundi versus ultima, quæ est ה *He*: postremo ter- *Regula nominum primi modi.*

G tii versus prima, quæ est ו *vau*. Ex quibus tribus literis primum primi modi nomen resultat, quod est והו. Deinceps secundam primi versus

versus accipiunt literam quæ est י *jod*: deinde A penultimam secundi, quæ est ל *lamed*: postremò secundam ultimi, quæ est י *jod*. Et sic secundum nomen constituunt, quod est ילי Et ita hunc servantes ordinem continuè procedunt, quousque totus literarum numerus absumatur. Quod facilè patet nomina ipsa primi modi conspicienti.

Regula nominum secundi modi

Secundi verò modi nomina ex eisdem literis sic secundùm eos formantur. Primò igitur primam primi versus sive textus accipe literam, quæ est ו *vau*: & primam secundi, quæ est etiam B ו *vau*: ac primam tertii, quæ itidem est ו *vau*. Et sic primum secundi modi nomen formabis, quod est ווו Deinde si secundam primi textus acceperis literam, quæ est י *jod* & secundam secundi, quæ similiter est י *jod*: ac secundam tertii, quæ י *jod* quoque est, secundum secundi modi constitues nomen, quod est ייי Item ex tertia primi textus litera, quæ est ס *samech*: & ex tertia secundi, quæ est ב *beth*: atque ex tertia tertii, quæ est ט *teth*, tertium secundi modi conficitur nomen, quod est סבט. Et ita hoc ordine procedendo, quousque omnes eorudē textuum absumantur literæ, duo & septuaginta secūdi modi efficiuntur nomina: ut videri potest, eadem ipsa secundi modi nomina conspiciendo. Reliquorum autem octo modorum nomina, quomodo ex eisdem ipsis literis componantur, regulas ipse evitandæ prolixitatis gratiâ, nunc non trado, sed studiosis investigandas relinquo. Sat enim me fecisse unusquisque (ut opinor) arbitrabitur, quū me cōficiendorū primi ac secundi modi nomina ipsa omnia decē modorū (prout ea in Cabalistarū libris reperi) retulisse, viderit. Quæ hæc sunt,

DECEM MODI LXXII NOMINUM.

Septuagintaduo nomina divina primi modi,

ההע	לאו	אלד	הזי	כהת	אכא	ללה	מהש	עלם	סיט	ילי	והו
הוא	מלה	ייי	נלכ	פהל	לוו	כלי	לאו	הקם	הרי	מבה	יזל
סגר	בוק	להה	ידו	רשר	לבב	אום	ריי	שאה	ירת	האא	נתה
מיה	עשל	ערי	סאל	ילח	ויל	מיכ	ההה	ייז	רהע	חעם	אני
מצר	הרח	ייל	נמם	פוי	מבה	נית	ננא	עמם	החש	דני	והו
מום	היי	יבם	ראה	חבו	איע	מנק	דמב	מחי	ענו	יהה	ומב

Septuagintaduo nomina divina secundi modi,

המע	להו	אנר	ההין	במת	אנא	ליה	מבש	עאם	סבט	ייי	ווו
ההי	מנה	יחי	נמב	פנל	ליו	בכי	לון	הממ	היי	מוה	יצל
הנר	בעק	לחח	ייו	והר	ליב	אום	דלי	שאה	ירת	השא	ניה
מתה	עאל	אוי	סאל	ייה	ויל	מכב	השה	יחן	והע	חום	אני
מוד	הבח	ידל	נקם	פאי	מלה	נות	נהא	עלם	היש	דלי	והו
מהם	הלי	יים	דרה	ההו	אלע	מבק	דהב	מזי	עלו	יאח	ותב

Septuagintaduo nomina divina tertii modi,

העל	ולי	ילי	והז	הכח	המל	ללב	להז	מעל	וטל	כלל	דאל
וקה	דאה	מיה	שמנ	הפה	אסן	אדי	יוו	המת	אני	ייה	ילב
הלש	ווק	האה	תהי	השד	בלב	אחר	אני	הנא	כתך	ברי	הכה
ירי	שדה	עמו	דלי	דים	ולי	מלם	הוה	ימז	עלע	עמי	אסי
מבר	עהא	מני	איב	ממח	נתב	תבי	ארנ	אצם	אחה	דנ	ומנ
פינ	איה	מיה	ואה	והם	ריש	קלי	דמם	יום	עיה	גיה	מנב

Septuagintaduo nomina divina quarti modi,

לשנ	לדי	כהר	והם	ושם	ירד	דיב	הסי	חה	לינ	אום	בו
יעת	למה	ריע	לעה	טמה	ואו	אני	דלל	אכק	יעי	ללנ	יעם
האם	פות	היו	לאר	עסב	הים	לרם	עלצ	מיע	ואש	סחי	ארד
ברי	ללב	לית	נהה	מנא	שאו	כחב	ללם	ישם	זרנ	היה	למא
יהה	כאי	אהע	לבב	מרו	האם	הבה	יתי	מרם	הוח	ייי	יקנ
ההו	קני	וחפ	תתמ	מתו	היי	ההא	כום	ההם	הבה	אחי	דים

Septuagintaduo nomina divina quinti modi,

למה	ידי	בהי	מהל	שמו	ירך	דיו	עיל	זוח	ולא	איח	הוד
עקב	מעל	עלי	הים	שטנ	גלי	דום	לין	אחי	יהי	לבב	העם
ממי	יאי	אחה	לבג	שיו	ללב	רתי	עלה	מהם	אשו	בחי	דקל
נעי	ופה	הוה	נדל	סבב	הזר	הלל	נאצ	לחם	קנא	בהא	תמי
ניע	אמא	דמה	כהי	עית	ימק	גרל	יסב	ימע	מני	ימר	למה
האת	ינה	יהו	התי	תאה	היה	יהו	ומב	ומה	החב	פהה	רים

E

Septu-

Septuagintaduo nomina divina ſexti modi,

כלה	ילח	אבא	וסכ	יבב	לבו	ליק	המם	מעי	רשנ	ריכ	הול
ריי	דמה	יתב	ארי	לתא	ויו	מהו	וזק	דרו	ימח	חני	ביע
נגח	סאי	שצה	הלה	ממם	להד	העי	ולם	זהם	יהה	ללה	גלה
ואא	ישח	זוב	מאי	ימת	האת	מנם	ערי	העד	למי	והם	עמת
יהב	הות	הוה	דיא	דסנ	יבק	יאו	לשה	עוי	וגח	בפה	להפ
ברה	קאו	קאו	ינה	חרם	אלו	ורם	מאה	שלל	לכה	עחנ	מיי

Septuagintaduo nomina divina ſeptimi modi,

תאל	זחד	אמב	חז	דני	מלכ	יני	אמי	כלע	שיי	אבו	סלה
דיו	רוה	כיר	רע	הים	לנו	יהו	כהו	ייב	יחמ	קלה	חמב
נרם	הוא	למנ	נהה	הוא	שים	זכת	מעד	הזם	חטה	ירצ	לעי
רעם	ירח	עמו	מתי	תינ	היא	שמה	הלי	מאם	ללה	יהו	למא
הום	והא	ה[illegible]	יחד	גבל	צקו	אהי	שמי	יקי	חגג	כפי	אפם
בחר	יבי	ענו	דלי	עירב	לית	הדה	האל	לשד	קלא	עלח	נהי

Septuagintaduo nomina divina octavi modi,

ריי	ברפ	אחב	והל	הוה	כאה	זמר	ואח	ומי	הדם	לעפ	סמא
ריא	ההה	וזו	ייז	ימג	שות	ושח	דיו	ימה	בלם	מלו	אהה
ממב	יעד	הוע	ללם	אפו	תאה	עמי	לחה	ביי	וזה	נבו	לחל
יהי	ניח	יאא	עחו	יתל	דמה	בני	מהה	המנ	יתי	מים	אנש
מלא	חמל	ינק	בשו	למק	מרב	דתי	יטב	כהע	החה	לול	קאע
ילד	יעה	דיס	בנד	יהש	יהל	יהל	מלב	דינ	חלה	ויב	רצי

Septuagintaduo nomina divina noni modi,

מים	המפ	עשה	אלי	דמי	לאה	ומן	האי	ווי	ברח	חוב	סמד
היא	במה	לדי	צנע	יני	ודש	פלא	הוה	הוא	בחה	ומו	אחה
זלי	געי	געז	ללה	מאם	אתי	קמי	אלי	בים	הדה	יוב	מהל
הוה	יני	עמי	נחש	יבם	רהו	כהו	לחם	יני	התח	אמי	תעה
אלה	החם	ינק	קעא	נדד	היה	בחר	ציר	מיכ	החי	ליי	ומב
קום	להב	חדי	שני	עשה	דלל	הלל	שלב	ללל	עמה	ויס	צדם

Septuagintaduo nomina divina decimi modi,

אבי	ההו	ומן	עלי	ארם	כבה	העק	ליל	ורח	ומה	ילה	מדם
שלו	רם	יהו	עלה	תנו	ימב	אלה	אבה	מרם	נוק	ריח	להב
רנס	דמע	חיק	לבי	היא	לרי	ראל	מיש	הוא	יתי	ראש	הנה
מעת	ירע	להא	הוה	זכב	ימש	אלה	הלו	יהם	העם	דהו	אני
ליה	מיה	רצי	יעם	בכל	המו	גיב	מלפ	לנו	יים	והת	החג
וב	יוט	סיו	לים	חמע	באש	אחי	חבם	הנא	עדנ	והם	האל

Nominum ſumma 720.

CAP. Aiūt ex noſtris quidā, nomina primi & ſecūdi modi ſic punctata, ut poſuiſti, non eſſe Hebraica, quod præter morem Hebraicæ ſcripturæ punctata ſint. GAL. Hoc fortè dicunt, qui ex eo hominum genere ſunt, qui ſeſe, ac ſua non rectè metientes, uſqueadeo ſe omnia ſcire exiſtimant, ut quod ipſi neſciunt, neminē ſcire putent. Tu autem id nequaquā diceres, tum quia hujuſmodi hominum mores ſemper odiſti: tum etiam, quia in Cabaliſticis libris eadem nomina (ut arbitror) ſæpenumero ſic punctata legiſti, & maximè primi modi. Ego quoq; ea ſic omnino punctata pluribus in locis inveni: & præſertim Romæ in bibliotheca ſūmi Pontificis, eo in loco, ubi libri Flaminei, viri quōdā triū linguarū peritiſſimi recōditi ſervātur. Qui igitur ipſa ita punctata, Hebraica eſſe negant, quærant ibi inter Hebraicos codices, & nomina ipſa primi modi ſic pūctata invenient. Quæ etſi vitio ſcriptorum ſint ibi aliquatenus depravata, ego tamen ipſa juxta Cabaliſtarum normas caſtigatius referre curavi. CAP. Non abre igitur ſcire nonnulli cupiunt, quare hæc nomina punctis hujuſmodi punctentur. GAL. Quāquam id apud Cabaliſtas maximum ſit ſecretum & uſque adeo quidem, ut illud nullo pacto ſcribendum eſſe præcipiunt, ſed ore tantum, non niſi pauciſſimis, ac dignis revelandum, ne ex margaritis ante porcos poſitis, nomina divina indignis & vilibus nota fieri contingat: Ego tamē cui vel maximè cordi eſt, veritatē nemini occulere, quin potiùs ipſā cūctis patefacere, dico, Ideo

Quare nomina primi & ſecundi modi punctentur.

A hæc nomina ſic pūctata eſſe, quia literæ ex quibus conficiuntur, in ſupradictis textibus ita punctatæ habentur. Nā literæ quidē quæ in ipſis textibus punctatæ inveniuntur, ſimul cum punctis ipſis, ad horum nominum formationem concurrunt. Quæ autem in eiſdem textibus punctatæ non habentur, ut ſunt quæ in calce dictionum ponuntur, quas ut plurimum punctari non contingit, his in nominibus punctantur punctis, quę earum prolatio naturaliter exigit. Ut patet nomina ipſa intuenti. Neq; tamen magno abſq; myſterio. B Cabaliſtæ ſic illa punctari voluerunt, cùm ex hujuſcemodi punctatione, in unoquoq; ipſorum nominum reſultet ſyllabarum trinitas, quæ divinarum perſonarum trinitatem in una divina eſſētia, diſtinctè deſignat. CAP. Quodmodo hæc nomina interpretantur? GAL. Quidam ex noſtris ita nomina primi modi interpretati ſunt:

Exaltator, Auxiliator, Spes, Salus, Quæſitus, Annūciat', Lōganimis, Adorādꝰ, Recordabilis, Tu, Exaltādus, Opportunus: Decātatus, Sublevator, C Ens, Advocatus, Dominator, Juſticia, Exauditor, Eruens, Fortis, Dexter, Cuſtos, Expectandus: Mirabilis, Invocandus, Salvator, Feſtinus, Sanator, Ab adoleſcentia, Solus, Rectus, Cogitabundus, Expectatio, Deprecatio, Gloria: Facies, Refugium, Adjutor, Propulſator, Liberator, Cuſtos, Matutinus, Doctor, Compatiens, Operator, Magnificus, Revelator: Maximus, Clemens, Lætabundus, Altiſſimus, Verus,

Verus, Regnator, Æternus, Erector, Protector, Animus, Oriens, Justus, Benedictus, Amabilis, Laudabilis, Miserator, Deprecabilis, Assistens, Dator, Bonus, Præmiũ, Deus, Multus, Requies.

Hæc autem septuaginta duo nomina sic interpretata, duobus & septuaginta Psalmorum versibus infrascriptis applicant. Videlicet,

Exaltator. Et tu Deus clypeus circa me, gloria mea, & exaltans caput meum. *Auxiliator.* Et tu Deus ne longè fias, fortitudo mea in auxilium meum festina. *Spes.* Dicens, Deus spes mea, & fortitudo mea; Deus meus confidam in eo. *Salus.* Revertere Deus, erue animam meam, salva me propter misericordiam tuam. *Quæsitus.* Quæsivi Deum, & exaudivit me, & de omnibus angustiis meis liberavit me. *Annunciatus.* Cantate Deo habitatori Sion, añunciate in populis cogitationes ejus. *Longanimis.* Clemens & misericors Deus, longanimis & multæ miserationis. *Adorandus.* Venite adoremus, & procidamus, & flectamus genua ante faciem Dei factoris nostri. *Recordabilis.* Recordare miserationum tuarum Deus, & misericordiarum tuarum, qui à seculo sunt. *Tu.* Sit misericordia tua, Deus, super nos, quemadmodum speravimus in te. *Exaltandus.* Vivit Deus, & benedictus Deus meus, & exaltabitur Deus salutis meæ. *Opportunus.* Quare Deus stas longè, despicis in tempore angustiæ? *Decantatus.* Jubilate Deo omnis terra, vociferate & canite. *Sublevator.* Et erit Deus elevatio oppresso, elevatio opportuna in angustia.

Ens. Et erit Deus mihi in refrigerium, & Deus meus in auxilium spei meæ. *Advocatus.* Deus Deus salutis meæ, per diem clamavi & nocte coram te. *Dominator.* Deus dominator noster, quam grande est nomen tuum in universa terra. *Iusticia.* Judica me secundùm justiciam meam Deus meus, & ne insultent mihi. *Exauditor.* Expectans expectavi Deum, & inclinavit ad me aurem, & exaudivit clamorem meum.

Eruens. Et in nomine Dei invocabo, obsecro, Deus, erue animam meam. *Fortis.* Et ego in te speravi Deus: dixi, Deus meus es tu.

Dexter. Deus custodiat te, Dominus protectio tua super manum dexteram tuam. *Custos.* Deus custodiat exitum tuum, & introitum tuum ex nunc, & usque in æternum. *Expectandus.* Placet Deo in iis qui timent eum, & expectant misericordiam ejus. *Mirabilis.* Confitebor Deo in toto corde meo, narrabo omnia mirabilia tua. *Invocandus.* Clamavi in toto corde, exaudi me Deus, præcepta tua custodiam. *Salvator.* Eripe me Deus ab homine malo, à viris iniquis salva me. *Festinus.* Deus ne elongeris à me, Deus meus in auxilium meum festina. *Sanator.* Deus miserere mei, sana animam meam quia peccavi tibi. *Ab Adolescentia.* Quoniam tu es expectatio mea Deus, Deus fiducia mea ab adolescentia mea. *Solus.* Ingrediar in fortitudine Dei, Deus recordabor justitiæ tuæ solius. *Rectus.* Quoniã rectum est verbum Dei, & omne opus ejus in fide. *Cogitabundus.* Deus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. *Expectatio.* Expectet Israel Deũ ex nunc, & usque in æternum. *Deprecatio.* Dilexi quoniam exaudiet Deus vocem deprecationis meæ. *Gloria.* Deus, dilexi habitaculum domus tuæ, & locum tabernaculi gloriæ tuæ. *Facies.* Deus, Deus exercituum converte nos, ostende faciem tuam, & salvi erimus. *Refugium.* Quoniam tu Deus spes mea, altissimum posuisti refugium tuum. *Adjutor.* Audi Deus & miserere mei, Deus esto adjutorium meum. *Propulsator.* Propter quid Deus repelles animam meam, avertes faciem tuam à me? *Liberator.* Deus, libera animam meam à labio mendacii, & à lingua dolosa. *Custos.* Deus custodiat te ab omni malo, custodiat animam tuam. *Matutinus.* Et ego ad te, Deus, clamavi, & manè oratio mea præveniet te. *Doctor.* Voluntaria oris mei complaceant, obsecro Deus, & secundùm judicia tua doce me. *Cõpatiens.* Si dixi, motus est pes me⁹, misericordia tua Deus adjuvabit me. *Operator.* Bonus est Deus in omnibus, & misericordiæ ejus super omnia opera ejus. *Magnificus.* Quàm magnificata sunt opera tua, Deus, multùm profundæ sunt cogitationes tuæ. *Revelator.* Notum fecit Deus salutare suum, in conspectu gentium revelavit justitiam suam. *Maximus.* Magnus Deus & laudabilis valdè, & magnificentiæ ejus non est inventio. *Clemens.* Misericors & clemens Deus, longanimis, patiens, & multæ miserationis. *Lætabundus.* Sit gloria Dei in sempiternum, lætabitur Deus in operibus suis. *Altissimus.* Confitebor Deo secundùm justiciam ejus, & cantabo nomen Dei altissimi. *Verus.* Scivi, Deus, quoniam justum est judicium tuum, & verè afflixisti me. *Regnator.* Deus in cœlo stabilivit thronum suum, & regnum illius omnibus dominabitur. *Æternus.* Et tu, Deus, in æternum permanes, & memoriale tuum in generationem & generationem. *Erector.* Sustentat Deus omnes corruentes, & erigit omnes jacentes. *Protector.* Timentes Deum confidite in Deo, auxiliator eorum, & protector eorum ipse.

Animus. Et anima mea turbata est valde, & tu usquequo? *Oriens.* Ab ortu solis usque ad occasum ejus, laudabile nomen Dei. *Justus.* Justus Deus in omnibus viis suis, & misericors in omnibus operibus suis. *Benedictus.* Sit nomen DEI benedictum, ex nunc & usque in æternum.

Amabilis. Vide quoniam præcepta tua dilexi, Deus, juxta misericordiam tuam vivifica me.

Laudabilis. Servite Deo in lætitia, ingredimini coram eo in laude. *Miserator.* Ecce oculi Dei super timentes eum, & expectantes misericordiam ejus. *Deprecabilis.* Convertere Deus, usquequo? deprecabilis esto super servos tuos. *Assistens.* Ne derelinquas me Deus, Deus meus ne discesseris à me. *Dator.* Delectare in Deo, & dabit tibi petitiones cordis tui. *Bonus.* Confitemini Deo, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia ejus. *Præmium.* Deus pars hæreditatis meæ, & calicis mei, tu possessor sortis meæ. *Deus.* Confitemini Deo, invocate in nomine ejus, annunciate in populis virtutes ejus. *Multus.* Confitebor Deo nimis in ore meo, in medio multorum laudabo eum. *Requies.* Revertere anima mea in requiem tuam, quia Deus reddidit

didit tibi.

His prædictis duobus & septuaginta versiculis qui ex diversis Psalmis sumuntur, duas & septuaginta interpretationes præmissas applicant, quas duorum & septuaginta illorum Dei nominum esse ajunt, quæ ex trium antedictorum textuum literis in primo modo formantur. Sed nimiùm profectò falluntur. Quandoquidem hæ interpretationes non ipsorum nominum, sed potiùs versuum, quibus applicantur, esse planè dignoscuntur. Iudæi namq; juxta horum septua- B ginta duorum versiculorum sensum, has septuaginta duas interpretationes instar ipsorum septuaginta duorum Dei nominum adinvenerunt, ut essent eorundem versuum quasi indices quidam. Quod ex eo manifestè patet, quòd interpretationes istæ non ipsis Dei nominibus, sed versibus quibus applicantur, correspondent. Hoc enim nomen Exaltator, convenientiam nullam habet cum nomine hoc והו, sed solùm versui, cui applicatur, competit: scilicet, Et tu C Deus clypeus circa me, gloria mea, & exaltans A caput meum. Similiter Auxiliator, nullatenus nomini huic ילי congruit, sed huic tantummodo versui, cui applicatur, Et tu Deus ne longè fias fortitudo mea in auxilium meum festina. Id idem & in reliquis omnibus, si diligenter inspexeris, invenies. CAP. Quomodo ergo hæc DEI nomina rectè interpretanda sunt? GAL. Nullam ego adhuc horum nominum apud Hebræos inveni interpretationem. Nam etsi aliqui Cabalistarum de his duobus & septuaginta Dei nominibus nonnunquam mentionem faciant, perfectionesque divinas per ipsa designari dicant, nemo tamen eorum, quorum libros videre potui, nomina ipsa ausus est adhuc interpretari. Hoc tamen in eis (quod maximè contra Iudæos nostri temporis ad nostrum propositum facit) præcipuè notandum est, quòd unumquodque ipsorum nominum ad designandam divinarum personarum trinitatem, atque divinæ essentiæ unitatem, ex tribus conficitur literis, tribusque syllabis constat: ut in illis præsertim apparet, quæ suprà in primo & secundo modo locavimus.

LIBER TERTIUS.

DE MESSIÆ DIVINITATE ET DE EJUS NOMINIBUS DIVINAM IPSIUS NATURAM designantibus.

CAPUT PRIMUM.

Quod Filius Dei incarnandus erat, ex fœmina corpus sumendo.

CAPNIO

Quum satis per Iudæorum D scripturas Deum trinum & unum esse probaveris, nunc de iis quæ de Filii Dei incarnatione in eorum libris continentur, te aliqua dicere decet. GAL. Oportet certè, nedum decet, cum de iis quæ ad Messiam spectant, contra eorum perfidiam maximè nobis dicendum sit. Quem dum ipsi Deum & homi- E nem futurum fuisse negant, divinæ incarnationis opus minimè credere volunt. De quorum incredulitate Habacuc Propheta bene prophetavit, *capite* 1. *v.* 5 dicens, כי פעל פעל בימיכם לא תאמינו כי יסופר Hoc est, Quia opus fiet in diebus vestris, quod non credetis, cùm narrabitur. Ubi de divinæ incarnationis opere, quod maxima Iudæorum pars pro sua obstinatione haudquaquam creditura erat, prophetam locutum fuisse, certum est. HOG. Editio nostra hoc loco aliter habet. Sic enim dicit, Quia opus factum est in diebus vestris, quod nemo credet cùm narrabitur. GAL. Hebraica veritas quam hîc ipse traduxi, longè meliùs habet, quàm nostræ editionis autor traduxerit. Opus enim hoc, sive ad literam de Nabuchdonosor, sive mysticè de Messiæ incarnatione intelligendum sit, utut sit, si vim in verbo facere velimus, neque nostra neque Græca editio (cùm inquit, Nemo credet veritati) cōsentanea videtur. Primum namque, ut videlicet de Nabuchdonosor intelligatur, omnes Iudæi credunt. Secundum verò, quod scilicet de Christi incarnatione exponi debeat, & Gentiles īnumeri, & Iudæorum quàmplurimi crediderunt. Quāobrem nostra trāslatio in hoc Hebraicæ veritatis sensum minimè secuta, istiusmodi recipiendo calumniam, Nemo, id est rarus credet, nos exponere cogit. Hebraica verò litera nullam in hoc admittit

mittit calumniam: imò (quod nobis admodum A jucundum esse debet) ut de divinæ incarnationis mirando atque stupendo opere, quod in diebus Iudæorum, hoc est, dum adhuc ipsi terram promissionis tenebant, factum est, intelligendum sit, evidẽtem necessitatem importat. Nulla quippe opera sunt in diebus Iudæorum facta; quæ, cùm eis narrantur, ab eis non credantur, solo incarnationis opere excepto, & iis quæ ex ipso sequuntur. Quapropter Paulus dum (teste Luca in B *decimotertio Apostolicorum actuum capite v.41.*) eis Iesum nostrum redemtorem, Messiam esse affirmare vellet, non nostram, sed Hebraicam literam secutus est, dicens, Quia opus operor (id est. Christi incarnationem, dicit glossa) quod non credetis, si quis narraverit vobis. CAP. Ut igitur eorum obstinata convincatur perfidia, unigenitũn Dei Filium incarnandum fuisse, per aliquem eorum doctorem, cui ipsi contradicere nequeant, obsecro proba. GAL. Ex plurimis C quos ad id probandum nunc adducere possem, Rabbi illum Simeonem filium Iohai maximæ apud eos autoritatis virum, satis sit adducere. Hic in *Commentariis in librum Geneseos*, secretiore Ierosolymorum lingua scriptis, quorum ipse autor creditur, ipsum divinæ incarnationis mysterium sæpissimè ac apertissimè commemorat: nam super illud libri *Geneseos 17. vers.1.* dictum: Ambula coram me, & esto perfectus, ita dicit, D

וכיון דאתפשט אמה דא אתפשט סטר גבורה מאינון גבוראן בשמאלא דנקבה ואשתקע בנקבה באתר תר ורשין בעוריתא כסותא דכל גופא דנקבה ובה הוא אתר איתקרא ערוה דכלא דאיצנעא אתר ההוא לכולא ואיתכסה ערוה דא באמה דא דאתקרא חסד בגין לאתבסמא גבורא דא דכליל חמש גבוראן והאי חסד כליל בחמש חסד חסד ימינא גבורה שמאלא אתי דא ברא ואיקרא ארם כליל מהדין סטרי ובגין כך בכולהו כתרין עד לא זמן תקונא מלכא עתיקא דעתיקין ובנא E עלמין ואתקין תקונין לאתקיימא ההיא נוקבה לאתבסמא ולא אתקיימין עד דנחירת חסד עילאה ואיתקיימן ואתבסמו תיקונין נקבה בהאי אמה דאיקרא חסד Hoc est, Et quoniam declaratum est, quidnam esset timor iste, declaratum est ratione fortitudinis, illarum scilicet fortitudinum quæ venerunt in latus sinistrum fœminæ, & conjunctus est fœminæ in loco uno. Signavit a. sive potius rescedit primò in membro illo occulto, quod est in F cunctis fœminarum corporibus. Locus v. ille appellatus est matrix, estque apud omnes occultus. Est autẽ matrix hæc fabrefacta, ut incorporetur in ea timor hic, qui etiã appellatus est misericordia, conjungereturque fortitudini illi, quæ comprehendit quinq; fortitudines. Sed & misericordia hæc quinq; complectitur misericordias. Misericordia à dextris, fortitudo à sinistris. Veniet hæc in hanc, & vocabitur homo qui cõplectitur singulas partes, i. cuncta attributa. Quapropter omnibus coronabitur in perpetuum, donec per- G maneat Rex antiquus antiquorum. Ædificabit a. mundos, & concinnabit adornatus, ut resideat fœmina pro incorporatione. Nec perfecti erunt donec quiescat in illa misericordia altissima. Firmus v. erit, & incorporabitur concinnè in fœmina hic timor, qui etiam misericordia vocatus

est. Hæc ille: ubi per timorem, Deum intelligit: *Deus timor dictus.* quandoquidem Deus ipse inter cætera ejus nomina, etiam timor non incongruè appellatur; quòd dignum sit, ut ab omnibus timeatur. Deus igitur est ille timor, qui (ut hic Rabbi in præmissis verbis ait) pro salute timentium se, non horruit fœminæ corpus. Ex quo divinæ incarnationis mysterium liquidò patet. CAP. Vellem id ipsum divinæ incarnationis mysterium per hunc eundem Rabbi apertiùs ostenderes. GAL. Faciam quàm libentissimè. Audi igitur quid de hoc ipse dicat in eisdem *Commentariis libri Geneseos* super illud, נעשה אדם בצלמנו כדמותינו Id est, Faciamus hominem ad imaginem nostrã, tanquam similitudinem nostram. Ibi n. sic ait,

ותאנא כצניעותא דסתרא כיון דאתבסמא לעילא כללא דאדם גופא קדישא ונקבה אתחברו זמנא תליתאה ונפקאית בסומותא דכלא ואיתבסמו עלמין עלאין ותתאין ומכאן אשתכלל עלמא דלעילא C ודלתתאה מסטרא דגופא קדישא ומתבחאן עלמין ומדאחדן דא בדא ואתעבידו גופא חד ובגין דלהו חד גופא שכנתא לעילא שכנתא לתתא קבה לעילא וקבה לתתא ומשלפא רוחא דעייל בחד גופא וכולהו לא אתחזו אלא חד קדוש קדוש קדוש יהוה צבאות מלא כל הארץ כבודו וכל איהו חד גופא׃

תאנא כיון דאתבסמו בדא דכתיב תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף אתקשרת דינא ורחמי ואיתבסמת בדכורא ובגין לא סלקא דא בלא דא ועל האי תנינן D מאי דאפיק גרמיה מהאי עלמא בכללא דאדם לבתר כדנפקנן מהאי עלמא לא עייל בכל לא דאדם דאיקרי גופא קדישא אלא באידין דלא איתקרי אדם ונפקין מכללא דגופא תגיא תורי זהב ונקודות כסף דאיתיב במו דני ורחמי דלית דינא דלא הוו ביה רחמי ועד דא כתיב נאוו לחייך בתורים צוארך בחרוזי בתורים תורי זהב בחרוזים וכתיב נקודות הכסף צוארך דכללא דנקובה דמטרוניתא אשתכח בה מקדשא דלעילא ירושלם ומקדשא וכדי דא מתבסימת בדכורא ואיעביד כלא אדם כללא מהמנותא האי E מהמנותא הבנויה אשרו הכדי מהמנתא Id est, Traditum est in libro *Senothra desitra*, id est, pudoris & occultationis: Postquàm in supernis determinatum est in universum de hominis formatione, sanctum corpus & fœmina incorporata sunt. In tempore autem tertio (quod videlicet consequitur primum sanctorum patrum tempus, & secundum tempus prophetarum) completa est hæc maxima copula, & conjuncti sunt atque incorporati mundi superiores & mundi inferiores. Ab hinc verò incorporatus est mundus superior mundo inferiori, mediante corpore sancto. Quodammodo verò ridebant & congratulabantur simul, efficiebanturq; unum corpus: quoniam quod erat superiùs, erat & inferiùs: Deus sanctus & benedictus superiùs, & Deus sanctus & benedictus inferiùs. Et prosiliens spiritus de vagina, venit in unum corpus, & in his omnibus unus tantùm videbatur, ille nimirum cui dicitur, Sanctus, Sanctus, Sanctus, Deus exercituum, implet terram totam gloriã suâ. Et hoc totum unum est corpus. Traditum item est: Postmodum conjunxerunt se veluti duo corpora, quando unum penetrat aliud. Sicut scriptum est, Torquem auream faciemus tibi cum notis argenteis. Colligatæ sunt justitia & misericordia, & unitæ sunt verbo, nec altera sine altera discedit.

dit. Quapropter sic nobis traditum est, Quando A
dividitur corpus à mundo hoc, id est, quando in
universum moriuntur homines , totum quod
est hominis, nequaquam superiùs ascendit, quem-
admodum ascendit hoc quod sanctum voca-
mus corpus , tantæ certè dignitatis, quòd non
vocatur Adam. id est, homo terrestris, & in hoc
utique differt à cunctis aliis corporibus. Legi-
mus quoque , Torquem aureum & notas ar-
genteas. Quoniam unum sunt justicia & miseri-
cordia. Non enim est justicia sine misericordia. B
Et propterea sequitur, Pulchra facta est gena
tua propter torquem , & collum tuum pul-
chrum factum est propter margaritas. Tor-
quem. Sicut dictum est, Torquem auream cum
margaritis : Etiam scriptum est, Notæ argen-
teæ collum tuum. Quoniam inter cunctas fœ-
minas in matrona hac reperitur sanctitas , imò
divinitas , quæ consueverat descendere super
Ierusalem , superque sanctuarium. Et omnia
hæc postquam verbum in ea corpus assumpsit, C
factumque est de hominum universitate, id est,
homo plenus fide. Et quid est plenus fide?
quoniam scilicet in illo invenitur tota fides.
Hæc omnia idem Rabbi , In quibus inter cæ-
tera miracula quæ dicit , palàm ostendit, ipsum
Dei Verbum, sive DEI Filium, verum Deum,
verumque hominem esse , eò quòd de cœlis
descenderit , sumseritque corpus de fœmina,
cujus sanctitas comparationem non admittit.
Quid igitur clarius, quid lucidius, quid mani- D
festius hic Rabbi , qui multis annis Christi na-
tivitatem præcessit , ad innuendum divinæ in-
carnationis mysterium, dicere potuisset ? Vis-
ne , mi Capnio , ipsum adhuc eandem Messiæ
incarnationem claris verbis detegentem au-
dire ? Audi quæso, quid in prædictis commen-
tariis de eodem mysterio proferat : super illud
Genesis, Hæ sunt generationes Noæ. Ibi enim
exponens illud *Iob decimo nono capite vers. 26.* E
dictum ומבשרי אחזה אלוה Hoc est, Et ex carne
mea videbo *Deum* : sic ait, מאי ומבשרו ומעצמי
מיבעי ליה אלא ומבשרי ממש ומאי היא דכתיב
ובשר קדש יעברו מעליך וכתיב והיתה בריתי
בבשרכם ותניא בכל זמנא דאיתרשים בר נש בהאי
רשומא דהאי את מניה חמי לקדוש ברוך הוא
ממש ונשמתא קדישא אתאחד ביה וכי דלא נטיר
האי ביה כתיב מנשמת אלוה יאבדו דהאי רישומא
דקדוש ברוך הוא לא איתנטירו וכי נטיר ליה
שכנתא לא איתפרשא מניה אימתי את קדשא F
ביה כדאיתנסיב והאי את עייל באתריה דאזדמן
בתריה ותניא מאי טעמא אולין כחדא אלא חד דכר
וחד נקבה אשתתפו בחדא ואיתקרי חד שמא ברין
חסד עילאה שריאו עילוהו בן אתר הוא שריא
בסטרא דגבורה ומאן חסד אלא דאתי ונפיק
מחכמה עילאה ואעטר מן גבורא וכנין כך איבסמת
נקבא די תנינן אלוה הרי הוא אל ניהידי דלית דכר
הא נקבה אשתתפו בחדא אלוה איתקרי ונשמתא
קדישא מהא אתר אתאחדא ודלא תליא בהאו ועל G
זה כתיב ומבשרי אחזה אלוה דהא שלמותא דכלא מבשרי
ממש ועל דא זכאין אינון ישראל קדישין דאמרין ביה
דהקדוש ברוך הוא זכאין בעלמא חדין ובעלמא דאתי
עליהו כתיב דנטרית ליה מינן אוליפנא מאן דנטיר להא
אתקיימא מלכו אתנטרית ליה מנאלן מבועז דכתיב חי
יהוה שכבי עד דבוקר דהוה מקרג בו יצריה עד דא מ'
עומאה ונטר להאי ברית בגיני כך זכה דנפקו מניה
מלכין שליטין על כל שאר מלכין ומלכא משיחא
דאיתקרי בשמיה דהקדוש ברוך הוא Id est,
Quidnam sibi vult, Ex carne mea ? Conveniens
enim magis erat dicere, Ex substantia mea. Ta-
men dixit Ex carne mea propria. Hoc autem
est quod scriptum est , Et caro sancta transibit
super te. Et insuper scriptum est, Et erit fœdus
meum in carne vestra. Quod significat signum,
quod datum est nobis. Quotiescunque enim
signatus erit homo hoc signo , quod procedit
ab illo , videbit Deum ipsum , & anima ipsius
sancta unum fiet cum illo. Quoties verò non
servabit fœdus hoc , in eum scriptum est, Ab
anima DEI peribunt. Siquidem signum istud
Dei est, & non observant illud. Quòd si fueris
de eo signo benemeritus , & custodieris illud,
divinitas nequaquam à te recedet, & in tempore
colligaberis sanctitati , & ascendes in præpa-
ratum locum. Sed quænam est ratio ejus quod
legimus supra de unione animæ sanctæ , hoc
est , Dei ad hominem ? Non alia certè , nisi
quòd mas unus & fœmina una jungentur in u-
num, quod vocabitur nomine uno : veluti justi-
cia procedens à superna misericordia , quæ re-
quiescet super eos. In hoc verbo est requies cla-
ritatis sive splendoris masculi. Et quænam est
misericordia ? Misericordia inquam, quæ ve-
niet à sapientia altissima , & coronabitur à ver-
bo, & propterea incorporabitur fœminæ. Sed
& sic nobis traditum est. DEUS, ecce DEUS
illuminator fortis. Litera ד *dalet* masculina, li-
tera ה *he* fœminina junctæ sunt in unum, quod
vocatur Deus. Et anima ejus sanctissima in
hoc loco posita est , non tamen alligata in eo.
Et propterea scriptum est, Et ex carne mea vi-
debo *Deum*. Quandoquidem felicitas hæc uni-
versalis censetur. Sequitur , Et ex carne mea:
ac si dicat, Ex hac ipsa mea carne propriâ : Pro-
pter hoc autem benemeriti erunt illi de populo
Israel, sancti duntaxat , qui dicent hunc esse De-
um, benemeriti erunt tum in mundo hoc , tum
in mundo venturo. Et hujus rei gratia scriptum
est, Qui custodiet fœdus hoc. Et hinc didici-
mus, quòd qui custodiet pactum istud , Deus
custodiet illum. Sed quæ hujus rei probatio? Li-
quet hoc in Boaz , qui dixit Moabitidi mulieri,
Vivit Deus, jaceas usque manè. Et cùm esset pel-
lectus à concupiscentia , tamen custodivit fœ-
dus istud. Quapropter meruit, ut de illo egre-
derentur Reges potentissimi reliquorum Re-
gum omnium, & Rex insuper Messias , qui vo-
catus est nomine Dei sancti & benedicti. Ha-
ctenus Rabbi ille Simeon ben Iohai. Ex cujus
dictis, clariùs luce meridiana constat , DEUM
ipsum ex fœmina incarnandum fuisse, ipsumque
Messiam verum *Deum* , verumque hominem
futurum fuisse.

Quid

CAPUT II.

Quid per nomen, Messias, importetur, & de duabus naturis, & unâ personâ Messiæ.

CAPNIO.

HOc est unũ inter cætera, quod contra Judæos recentiores per priscas eorum scripturas probare maximè tibi committendũ est, Messiã scilicet verũ *Deũ*, B nedũ verũ hominẽ futurũ fuisse. GAL. Id pro viribus facere conabor, & eo quidem efficacius, quòd illud ipsi obstinatiùs negant. HOG. Ut meliùs igitur quæ de Messiæ divinitate dicturus es, percipi valeant, quid per nomen, Messias, importetur, primùm edisseras opus est. GAL. Quẽadmodum tres sunt (ut dictum est) in divinitate personæ, quæ licèt à se invicem absque separatione distinguantur, sibi tamen invicem per circumincessionem, quam Græci περιχώρησιν vocant absque confusione uniuntur, ita in C uno Christo tres confitemur esse substantias, divinitatem scilicet, animam rationalem, & corpus humanum: quæ ita inconfusè uniuntur, ut inseparabiliter distinguantur. Et sicut tres divinæ hypostases sunt unus Deus, ita tria hæc, divinitas, anima, & corpus constituunt unum Messiam, lege promissum, qui aliud non est, quàm ista tria. Nam & perfectus *Deus* est, D & perfectus homo ex anima rationali & humana carne subsistens. Non tamen dicimus ipsum ex his compositum esse, veluti homo ex anima & corpore componitur, aut ex quatuor elementis, corpus. Quod enim componitur, aliud quidem est ab iis, ex quibus componitur. Christus autem sive Messias, neque alterum est ab iis ex quibus constat: neque aliud, quàm ea ipsa quæ in eo uniuntur. Nam ut ait Damascenus in libro *de Orthodoxa fidei traditione, capite quadragesimo septimo*, E ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος θεὸν τέλειον, καὶ εἶναι καὶ λέγεσθαι ἐκ δύο τε καὶ ἐν δυσὶ φύσεσιν ὁμολογοῦμεν. Id est, Ex divinitate & humanitate Deum perfectum, & hominem perfectum eundem & esse, & dici, ex duabus & in duabus naturis confitemur. Is igitur idem qui & perfectus Deus est, & perfectus homo, Hebraicè quidem משיח *Massiah*, Chaldaicè verò משיחא *Mesicha*, Græcè autem χριστός, Latinè quoque Unctus dici potest. Quod idem Ioannes F Dam. ibidem pulcherrimè probat, dicens: τὸ χριστὸς ὄνομα τῆς ὑποστάσεως λέγομεν, οὐ μονοτρόπως λεγόμενον, ἀλλὰ τῶν δύο φύσεων ὑπάρχον σημαντικόν, αὐτὸς γὰρ ἑαυτὸν ἔχρισεν. χρίων μὲν ὡς θεὸς ὃ ἔχρισε τὸ σῶμα τῇ θεότητι αὐτοῦ, χριόμενος δὲ ὡς ἄνθρωπος, αὐτὸς γὰρ ἐστὶ τοῦτο κἀκεῖνο, χρῖσις δὲ ἡ θεότης τῆς ἀνθρωπότητος. Hoc est, Christus nomen suppositi dicimus, non solitariè quidem, sed duarum naturarum significativum existens: ipse enim se ipsum un- G xit: ungens quidem ut Deus, qui corpus divinitate sua unxit: unctus verò ut homo, ipse enim est hoc & illud. Unctio autem humanitatis divinitas est. CAP. Ista quidem pulchra

A sunt: sed quoniam Judæi nostri seculi, qui Messiam purum hominem futurum putant, ipsa negarent, idcirco te per authenticas eorum scripturas ea ostendere necesse est. GAL. David in primis audiant, *Psal.* juxta Hebraicã veritatẽ *quadragesimoquinto*, *v.* 8. ita de Messia loquẽtẽ, כסאך אלהים עולם ועד שבט מישר שבט מלכותך ׃ אהבת צדק ותשנא רשע על־ כן משחך אלהים אלהיך שמן ששון מחבריך Id est, Thronus tuus Deus, perpetuus & æternus, sceptrum æquita- B tis, sceptrum regni tui: Dilexisti justitiam, & odisti impietatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. Quæ quidem verba Chaldæus interpres, quem nunc Judæi frequentius præ manibus habent, ita Chaldaicè translulit, Thronus tuus, *Deus*, in cœlis in secula seculorum, Regnum forte sceptrum regni tui. Et tu Rex Messias quoniam dilexisti justitiam, & odisti malitiam, propterea unxit te Deus *Deus* tuus oleo, vel C unguento lætitiæ plusquàm socios, vel amicos tuos. Ex hac igitur Chaldaica translatione apertè patet, prophetam de Messia hic fuisse locutum. Cujus verbis non solùm hoc nomen, Messias, quod idem est quod unctus, clarè exprimitur: siquidem ab unctione Messias sive Christus dictus est: qui quoad humanitatem tum ut Rex, tum ut sacerdos, oleo lætitiæ, id est, unctione divinitatis ungendus erat, præ par- D ticipibus sive consortibus suis, id est, præ cæteris hominibus, unius & ejusdem humanæ naturæ conditione una cum eo participantibus: verùm & duæ quoque naturæ, divina scilicet & humana, quæ in eo hypostaticè uniendæ erant, apertissimè insinuantur. Cùm enim ait, Thronus tuus, Deus, perpetuus & æternus, sceptrum æquitatis, sceptrum Regni tui: eum profectò quem alloquitur Deum esse clarè innuit, quare & ejus divinitatem palàm fatetur. Cùm verò eidem immediatè inquit, Dilexisti justi- E tiam, & odisti impietatem, propterea unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ participibus, seu consortibus tuis, eundem proculdubio hominem quoque profitetur, ejus humanitatem apertè manifestans. Nam cùm Deus non sit nisi unus, dicere certè nefas esset, eum vel Deum, vel consortem habere. Quòd si recentiores Judæorum prophetam hunc hæc de nomine hoc, Messias, deque duplici natura, divina scilicet & humana, per illud importata, dixisse F non credunt, dicta priscorum Doctorum suorum audiant, qui de duabus naturis & unica persona Messiæ apertius locuti sunt. Et primùm quidem ea quæ leguntur in *Beressith* קטנה *Ketanna*, id est, in expositione Gen. minori, super illud *vigesimo octavo cap. v.* 11. ejusdem libri dictum, Et accepit de lapidibus loci illius, Et in *Midras tillim* super illud *Ps. nonagesimo primo v.* 11. Quoniam angelis suis mandavit de te. Ubi sic ad literam legitur, G רבי נחמיה אומר שלשה אבנים הי״ו ואמר אם אלהים מיחד שמו עלי כשם שי״חד על־ אבותי יעשו כולם אחד עמד ומצאם כולם והא שנאמר ויקח את האבן מלמד שנעשו כולם אחד ורבנן אמרו פחות כי שני אבנים Id est, Rabbi Nechemia ait,

Tres lapides accepit, ſcilicet Iacob, & dixit, Si Deus unit nomen ſuum ſuper me, quemadmodum univit ſuper patres meos, fiant omnes unus. Stetit, & invenit omnes unum effectos. dicut dictum eſt, *Geneſ. vigeſimo octavo*, *v.* 18. Et accepit lapidem. Hoc enim verbo docet, quòd omnes facti ſunt unus. Magiſtri verò dixerunt minùs, quia duos lapides. Hæc Midras. Sive ergo tres lapides acceperit; ſive duos, aut primò forſitan tres, & poſtea duos, utrobiq; Meſſiæ optimè ſignificatur unio. Duorum quippe lapidum unio, duarum naturarum, divinitatis ſcilicet, & humanitatis unionem in Chriſto ſignificavit. Trium verò, trium ſubſtantiarum, Verbi ſcilicet, & animæ corporiſque in una Chriſti perſona deſignavit unionem. Hanc etiam unionem optimè atteſtatur id quod in libro *Sanhedrin* in capite, *Helec*, dicitur, ſuper illud *Eſa* 23. *cap. v.* 15. dictum, Et erit in die illa, & oblita erit צור *Tſor*, ſeptuaginta annis, ſicut dies (vel ſicut diebus Regis) uniti. Quis eſt iſte Rex unitus? Eſto dicens, Quòd hic eſt Rex Meſſias. Rabbi autem dixit, Hic eſt, duæ ſcilicet naturæ, & tres generationes, id eſt, ſubſtantiæ. Sicut dictum eſt *Pſal. ſeptuageſimo primo*, *v.* 5. Timebunt te cum ſole & ante lunam, generationem & generationis. Gloſſa Rabbi Selomonis, Ac ſi ita dicat, Meſſias, de quo ſcriptum eſt, Ante ſolem ינון *iinnon*, eſt Filius ſive genitus nomen eius, timebunt te Iſraelitæ, & ante lunam, id eſt, ante Regnum domus David, quod aſſimilatur lunæ, ſicut ſcriptum eſt *Pſal.* 88. *v.* 36. Sicut luna ſtabilietur perpetuò. Item alia gloſſa ejuſdem ſuper illud Eſaiæ, Sicut dies Regis uniti. Dies, inquit, Davidis ſeptuaginta anni fuerunt, & neſcio quid ſibi vult hoc ſignum, quòd hic datum eſt. Quæ cùm ita ſint, diligenter animadvertendum eſt, quomodo Talmud in hac antedicta traditione dicit Meſſiam Regem eſſe unitum. Deinde, quod magis mirandum eſt, qualiter iſte Rabbi qui & antonomaſticè Rabbi dicitur, & ſolus ſanctus habetur, inſinuat quod à patribus acceperat, materiam & formam unionis Meſſiæ, cùm dicit quod זה *Ze*, id eſt iſte, ſcilicet, Meſſias, de quo ibi fit ſermo præcedens, vel *Ze*, id eſt, hoc, quod ad unionem Regis Meſſiæ refertur, eſt duo, Deus, ſcilicet & homo, vel duæ naturæ in Meſſia unitæ divina ſcilicet & humana: & tres generationes tres harum naturarum ſubſtantiæ, Verbum ſcilicet Dei, anima rationalis, & corpus humanum. Probat autem hoc per prophetam, qui Meſſiam in Spiritu alloquens dicit *Pſalmo ſeptuageſimo ſecundo v.* 5. Timebunt te, ſcilicet Iſraelitæ, ut ipſi exponunt, vel alii quicunque, cum ſole, illo videlicet de quo *Pſalmo octuageſimo tertio v.* 12. dicitur שמש ומגן יהוה אלהים חן וכבוד יתן Id eſt, Sol & ſcutum eſt Dominus Deus, gratiam & gloriam dabit. In hoc etiam quod dicit, Timebunt te cum ſole, conjunctionem divinitatis & humanitatis Meſſiæ inſinuat. Quod verò ſubdit, Et ante lunam, id eſt ante Regnum David (ut exponit Rabbi Selomo) vel

A ante eccleſiam, quæ lunæ comparatur, juxta illud *Cantici canticorum ſexto cap. v.* 9. ſcriptum
מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה כלבנה ברה כחמה
Id eſt, Quæ eſt iſta quæ apparet tanquam aurora, pulchra ut luna, lucida ut ſol? Rabbenu deinde Haccados de hac etiam re palàm differentem videant: qui in libro quem גלי רזיא *Gale razeia*, id eſt, revelatorem arcanorum denominavit, ſuper illud *Eſa. nono*, *v.* 7. למרבה המשרה Id eſt, Ad multiplicandum
B ejus imperium, ſic inter cætera ait: Quemadmodum litera ה *he*, componitur ex ד *daleth* & ו *vau*, ita Rex Meſſias componitur ex divinitate & humanitate. Et ſicut hæc duo ה ה *he he* ſunt duo *dalet*, & ab his procedunt duo *vau*, tanquam duo filii, qui ab ipſis oriuntur, ita in ſubſtantiâ Regis Meſſiæ inveniuntur duæ filiationes, quarum una eſt divinitatis, quâ Dei filius eſt: altera erit humanitatis, qua erit filius propheriſſæ. de qua dixit *Eſaias octavo cap.*
C *v.* 3. Et acceſſi ad prophetiſſam, & concepit & peperit filium. Et ſicut harum literarum ד *daleth*, & ו *vau*, quæ conficiunt ה *he*, unaquæque diſtincta eſt ab altera, quanquam ambæ ſint una litera, ita in Meſſia, ſubſtantia divinitatis diſtincta erit à ſubſtantia humanitatis, & econtra. Quæ duo ſimul juncta, ſunt Meſſias, Hæc ille, quem Judæi magiſtrum noſtrum ſanctum appellant. Ex his igitur quæ
D dicta ſunt, manifeſtum eſt, quòd nomen hoc Meſſias duas naturas importat, divinam ſcilicet & humanam, ac tria in una perſona complectitur, corpus ſcilicet humanum, animam rationalem, & Verbum Dei.

CAPUT III.

Quid ſit Verbum Dei ſecundum Hebræos, & quòd Verbum Dei ſit Deo ὁμοούσιον, id eſt, conſubſtantiale.

E

CAPNIO.

AD probandum Meſſiæ divinitatem, ante omnia dicere neceſſe eſt, quid de hoc Verbo Dei, priſci Judæorum ſenſerint. GAL. Itaq; neceſſariò notandū eſt, quòd quemadmodū homo triplex verbum habet, quod ſcilicet in charta ſcriptū eſt, quod ore profertur, & quod in mēte latet, (& huic poſtremo magis verbi competit nomen, cùm ſit aliorum cauſa, atque principium: actiones enim hominum nullæ profectò eſſent, niſi priùs in mente dicerentur: quarè neque illud cuiusdam poetæ Arabis dictum omnino contemnendū eſt, dum ait, Verbum quidem in corde eſt, lingua autem facta eſt, ut ſit cordis interpres:) ita quoque ſecundùm Hebræos, Deus ipſe, ad cujus imaginem factus eſt homo, triplex dicitur habere Verbum. Habet enim verbum in libris prophetarum ſcriptum: habet & verbum, quod ore ſanctorum atque doctorum profertur: de quo ipſe apud *Jere.* 1. *c. v.* 9. inquit, הנה נתתי דברי בפיך Id eſt, Ecce dedi verba mea in ore tuo. Habet quoq; verbum in ſeipſo, ex ſe ipſo, & non aliunde.

Verbum triplex.

F G

aliunde. De quo sic Psalmographus *Psal.* 33. *v.* 4. A dicit, כי ישר דבר יהוה וכל מעשהו באמונה׃ אהב צדקה ומשפט חסד יהוה מלאה הארץ׃ בדבר יהוה שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם׃ Hoc est, Quia rectum est verbum *Dei*, & omnia opera ejus in fide, amans justitiam & judicium: misericordia *Dei* plena est terra. Verbo *Dei* cœli facti sunt, & spiritu oris ejus omnis exercitus eorum. Hoc igitur Verbum *Dei*, per quod non modo quatuor elementa, sed ipsi quoque cœli facti sunt, aliud non est, quàm illud ראשית *Rescith*, B id est, principium, de quo *Gen. primo c. v.* 1. scriptum est, בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ Id est, In principio creavit *Deus* cœlum & terram. Nam principium hoc non esse nisi sapientiam *Dei* genitam, ex eo constat, quod in persona ipsius divinæ Sapientiæ apud Salomonem *Proverbiorum octavo c. v.* 22. dicitur יהוה קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז Hoc est, *Deus* possedit me principium viæ suæ, ante opera sua, ex tunc, vel ante tunc. Ex quo C patet idem re omnino esse, licèt nominibus differant, Principium, quo mundus creatus est, & Sapientiam, quam *Deus* possedit. Quandoquidem quod hic principium viæ, id est, creaturæ suæ dicitur, est illud ipsum *Dei* Verbum, quo (ut dictum est) cœli facti sunt. *De* quo universa Dei opera, quæ scriptura sacra per diversa nomina diversis partitur in locis, in unam virtutis appellationem complectens, *Ps.* D 104. *v.* 25. ait, מה רבו מעשיך יהוה כלם בחכמה עשית Id est, Quam multiplicata sunt opera tua *Deus*, omnia in Sapientia, vel per Sapientiam fecisti. Vides ergo quòd sive principium, sive Verbum, sive manus, sive brachium Dei, sive aliquid aliud hujusmodi dixeris, non rerum diversitatem, sed unam tantùm indicas Dei virtutem & sapientiam, quâ fecit omnia. Diligenter quoque animadvertendum est, quòd cùm in verbis paulò antè dictis dicitur, Quia rectum est verbum Dei, & omnia opera ejus in fide, mox de E eodem verbo subiicitur. Amans justitiam & judicium: ut palàm innuatur, verbum de quo hic agimus, rationalem substantiam esse, atque *Deo* ὁμοούσιον, sive consubstantialem Siquidem amare justitiam & judicium, rationalis atque intellectualis substantiæ proprium est. Eam obrem ipsum *Dei* verbum oculus sive oculi Dei sæpenumero dicitur. Ubi enim de Judæis apud *Ezech.* 7 *cap. v.* 4. Dominus dicit, ולא תחום עיני עליך Hoc est, Et non miserebitur oculus F meus super te: ita Ionathas in translatione Chaldaica ait, ולא ארחמא מימרי אלהי Id est, Et non misericordiam habebit verbum meum super te. Ecce ubi propheta in persona Dei loquens, oculum meum, posuit, ibi Chaldaicus interpres, verbum meum dixit. In eo autem quod dicit, Et misericordiam habuit verbum meum super eos: manifestè ostendit, verbum Dei vitam habere, cùm misericordiam habere rei viventis sit proprium. Et hoc est quod G *Ioan.* 1. *c. v.* 4. dicitur, Quod factum est, in ipso vita erat. Illud quoque quod ita apud *Ierem.* 24. *c. v.* 6. scribitur, ושמתי עיני עליהם לטובה Hoc est, Et ponam oculos meos super eos ad bonum, A sic idem Ionathas Chaldaicè transtulit, ואשוי מימרי עליהון לטבתא Id est, Et ponam verbum meum super eos ad bonum. Illud etiam quod econverso contra eos apud *Amos* Dominus ait, *nono capite. v.* 4. ושמתי עיני עליהם לרעה ולא לטובה Hoc est, Et ponam oculos meos super eos ad malum, & non ad bonum, ita Ionathas ipse Chaldaicè exposuit, ואשוי מימרי אליהון לבישא ולא לטבא Id est, Et ponam verbum meum super eos ad malum, B & non ad bonum. Ad insinuandum quoque hujus verbi cum Deo consubstantialitatem, ipsum Dei verbum in sacris literis quandoque facies Dei, quandoque os Dei, quandoque manus Dei appellatur. Et facies quidem Dei apud *Ieremiam quinto c. v.* 22. nuncupatur, cum dicitur, אם מפני לא תחילו אשר שמתי חול גבול לים חק עולם ולא יעברנהו Id est, An à facie mea non formidabitis, qui posui arenam terminum mari, præceptum æternum, quod C non præteribit? Quod ipse Ionathas ita Chaldaicè traduxit, An coram verbo meo non formidabitis, qui posui arenam terminum mari? Quòd autem os Dei dicatur, ex eo habetur, quod *Esa.* 48. *cap. v.* 3. Dei voce protulit, dicens, הראשונות מאז הגדתי ומפי יצאו Id est, Priora ex tunc annunciavi, & de ore meo exierunt: quod sic Ionathas in Chaldæum vertit, קדמיתא מבכין חויתי וממרי נפקא Hoc D est, Antiqua ex tunc annunciavi, & ex verbo meo prodierunt. Huic simile est, quod *Ieremiæ decimoquinto v.* 19. legitur, לכן כה אמר יהוה אם תשוב ואשיבך לפני תעמד ואם תוציא יקר מזולל כפי תהיה Id est, Propter hoc sic ait Deus, Si converteris convertam te, vel requiescere te faciam, faciei meæ astabis, vel coram me astabis: & si eduxeris, vel extraxeris preciosum à vili, sicut os meum eris. Id quoque sic idem Ionathas Chaldaicè transtulit, בכין כדנן אמר יהוה אם תתוב ואתיבינך קדמי תשמש ואם תתיב E רשיעיא למהוי צדיקיא רעות ממרי תקיים Hoc est, Propter hoc sic ait Deus, *Si* converteris convertam te, coram me ministrabis. Et si convertes impios, ut fiant justi, beneplacitum verbi mei complebis. Ubi quod propheta preciosum & vile posuit, hic, justos & impios exposuit. Et quod ille os Dei dixit, iste, verbum ejus transtulit. Quòd demum verbum Dei manus Dei dicatur, ex eo potissimùm patet, quod apud *Esaiam quadragesimo octavo cap.* F *v.* 13. legitur, אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים Id est, Manus quoque mea fundavit terram, & dextera mea palmo mensuravit cœlos. Hoc enim Ionathas ita in Targum exponit, אנא במימרי שכלילית ארעא ובגבורתי תלית שמיא Id est, Verbo quoque meo fundavi terram, & in virtute mea vel fortitudine mea mensuravi cœlos. Rursus quod apud eundem Prophetam *quadragesimo quinto cap. v.* 12. dicitur, אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי אני ידי נטו שמים וכל צבאם צויתי Id est, Ego G feci terram, & Adam super eam creavi: Manus meæ extenderunt cœlos, & omni exercitui eorum præcepi: idem interpres ita Chaldaicè exposuit, אנא במימרי עבדית ארעא ואנשא עלה בריתי אנא בגבורתי שכלילית

תלית שמיא וכל חילהון שכלילית *Id est*, Ego verbo meo, vel, per verbum meum feci terram, & homines super eam creavi. Ego in fortitudine mea extendi cœlos, & omnes virtutes eorum confirmavi. Ex his omnibus quæ nunc dicta sunt, manifeste liquet, verbum Dei, quod idem est quod sapientia Dei, quâ mundum è nihilo creavit, atque perfecit, eiusdem prorsus substantiæ cum ipso Deo esse. CAP. Recentiores Judæorum super illud *Prov* 8.*cap. v.* 22. Dominus possedit me principium viæ suæ: quod tu de sapientia Dei increata, quæ est verbum, per quod Deus omnia fecit, exposuisti, asserunt sapientiam hanc, Mosaicam esse legem: aiuntque ipsam sic ibidem de se dicere, Ego diligentes me diligo. Cum hoc igitur omnino contra catholicam veritatem sit, atque hæreticũ, illud per authẽticas eorũ scripturas te refellere oportet. GAL. Id profectò tantæ absurditatis est, ut confutatione non egeat. Si enim lex Mosis nec dilectionis nec odii capax est, nisi velut cætera hujusmodi inanimata, quæ C in membranis scribuntur, quomodo dicere possunt quòd ipsa de se dicat, Ego diligentes me diligo? Diligere enim rationalis naturæ proprium est. Si prætereа lex ipsa Mosis in tempore illo esse cœpit, quo sibi principium essendi in monte Sinai sumsit, quonam pacto ante rerum omnium initium cum Deo esse potuit? ut de se dicere possit, Deus possedit me principium viæ suæ, antequam quicquam faceret: cum reliquis quæ sequuntur. Item ipsi dicunt hoc in loco, quòd verbum hoc קנה *Kana* æquivocum sit, & quandoque emere, quandoque possidere significet: Et possidere quidem ibi illud significare dicunt, ubi Melchisedec Abrahamo benedicens dixit *Gen.*14.*v.*14. ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ Id est, Benedictus Abram Deo altissimo possessori cœli & terræ. Hic autem verbum ipsum קנה *Kana* aiunt idem esse quod emere. Quare ab eis quærendum est. Si Deus cœlum & terram atque legem ipsam emit, quis fuit harum rerum venditor? neminem certè assignare possunt. Quare turpe est, hæc vel somniare, nedum dicere. Desinant ergo talia vel cogitare, & juxta priscas *Doctorum* suorum traditiones credant Selomonem hoc in loco non de lege Mosaica, sed de ipsa *Dei* sapientia, per quam *Deus* mundum fabricavit, meminisse: legant etiam quod in libro *Sanhedrin* in cap. quod דיני ממונות *Dine mamonoth*, id est, judicia divitiarum, scribitur super illud *Prov.*9.*cap.v.*1. חכמות בנתה ביתה חצבה עמודיה F שבעה: טבחה טבחה מסכה יינה אף ערכה שלחנה: שלחה נערותיה תקרא על גפי מרמי קרת Hoc est, Sapientia ædificavit domum suam, dolavit columnas eius septem, immolavit victimam suam, miscuit vinum suum, etiam instruxit mensam suam, misit puellas suas, ut vocarent de fastigiis civitatis. Ibi enim sic ista exponuntur, Sapientia ædificavit domum suam. Hæc est מדות *Middatho*, id est, proprietas ipsius *Dei* sancti & benedicti, qui universum mundum in sapientia, vel per sapientiam creavit: sicut dictum est *Ps.* G 104.*v.*25. Quã multiplicata sunt opera tua *Deus*, omnia in sapientia fecisti. *Dolavit* columnas eius septem, id est, septem dies בראשית *Bere-* A *scith*, hoc est, creationis libri Gen. Immolavit victimam suam, vel coxit victimam suam. Per hoc intelliguntur maria, flumina, & omnia mundi necessaria. Misit puellas suas, ut vocarent. Hi sunt, Adam primus & Heva. Hæc omnia traditio. Ex quibus evidentissimè patet, sapientiam quæ domum suam, id est, mundum, construxit, esse unam de tribus מדות *Middoth*, id est, proprietatibus Dei sancti & benedicti, per quas ajunt (ut supra ostendimus) mundum conditum B fuisse, quamvis ipsi longè largiùs quàm nos, proprietatem sumant. Hanc autem Dei proprietatem, sapientiam scilicet, per quam Deus mundum creavit, idem omnino esse, quod verbum Dei est, nos jam probavimus.

Haeretica Iudaeorum juniorum expositio.

CAPUT IV.

Quòd Deus sit Verbum, & Verbum Dei sit ipse Deus.

CAPNIO.

ETsi in præmissis Verbum Dei eiusdem cum Deo esse substantiæ, satis abundè probaveris: ex quo, & Deum Verbum esse, & Verbum Dei ipsum esse Deum necessariò sequitur, ut tamen magis juniorum Judæorum cervix durissima contundatur, velis obsecro Deum esse Verbum, & Verbum Dei esse Deum, apertiùs nunc ostendere GAL. Quòd quidem Deus verbum sit, ex eo potissimum patet, quòd ubi *Esa.*45.*c.v.*17. ait ישראל נושע ביהוה תשועת עולמים Id est, Israel salvatus erit in Deo (tetragramaton) salvatione seculorũ vel sempiterna, sic Targum Ionathæ dicit ישראל במימרא דיי פורקן עלמיא אתפריק Israel salvatus erit in verbo vel per verbũ Dei, salvatione sempiterna. Ubi E ergo Esaias dixit, In Deo (tetragramaton) quod nomen nulli nisi Deo attribuitur, ibi Chaldaicus interpres, in verbo Dei, transtulit. Per quod Deum esse verbum, palàm ostendit. Item ubi apud *Hos.*1.*cap v.*7. dicitur ואת בית יהודה ארחם והושעתים ביהוה אלהיהם Id est, Et domus Juda miserebor, & salvabo eos in Domino Deo suo, sic idem interpres in Chaldæum vertit, ועל בית יהודה ארחם ואפרקינון במימרא דיי אלההון Hoc est, Et super domũ Juda miserebor, & salvabo eos in verbo Domini Dei eorum. Illud etiam quod *Esa.* 8.*c.v.*5. dicit ויוסף יהוה דבר אלי עוד Id est, Et addidit Deus (tetragrammaton) loqui ad me adhuc: ita Ionathas ipse Chaldaicè traduxit, ואוסיף מימרא דיי למללא לי עוד Hoc est, Et adjecit verbum Dei loqui ad me adhuc. Item quod idem propheta 41.*cap.v.*10. dixit אל תירא כי עמך אני Id est, Ne timeas, quia tecum ego: sic ille transtulit, Ne timeas, quia in auxilium tuum verbum meum. Item quod ibidem dicitur. אל תיראי תולעת יעקב מתי ישראל אני עזרתך נאם יהוה וגאלך קדוש ישראל Hoc est, Ne timeas, vermis, vel tinea Iacob, homines Israel, vel qui estis ex Israel: Ego auxilium tuũ sum, ait Deus, & redemptor tuus sanctus Israel: ita ille Chaldaicè expo-

expoſuit. Ne timeas tribus domus Iacob, ſemen domus Iſrael, verbum meum in auxilio veſtro, dixit Deus & redemtor veſter ſanctus Iſrael. Illud præterea ejusdem prophetæ *cap.44.v.24.* Sic ait Dominus redemptor tuus ex utero, ego Dominus faciens omnia, extendo cœlos רבדי *lenaddi*, id eſt per me ſolum, firmans terram מאתי *meutti*, id eſt per eum qui eſt apud me: ſic ille in Targum explanat: Sic ait Dominus qui redemit te, & qui formavit te ex viſceribus. Ego Dominus autor omnium, extendi cœlos verbo meo, vel per verbum meum. Fundavi terram in virtute vel fortitudine mea. Quod valde dicto illi Evangeliſtæ conſonat: In principio erat Verbum, & Verbum erat apud *D*eum, & Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud *D*eum. Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Illud quoque *Hoſeæ capite nono verſ.17* dictum, Reprobavit vel abjiciet eos *D*eus meus, quia non audierunt eum, & erunt vagi in gentibus: ſic Ionathas in Targum exponit, Abjiciet eos Deus meus, quia non receperunt verbum eius, & erunt vagi in gentibus. Cùm igitur in omnibus his, ac aliis permultis, in quibus prophetæ *D*ominum vel *D*eum (tetragrammaton) poſuerunt, Rabbi Ionathas prædictus vir apud eos maximæ autoritatis, verbum DEI Chaldaicè tranſtulerit ac expoſuerit, conſequens planè eſt, DEUM ipſum Verbum eſſe, ac Verbum DEI, DEUM, quod erat probandum.

CAP. V.

Quòd Meſſias ſit Verbum Dei, quod Deus miſſurus erat ut ſanaret univerſum humanum genus.

CAPNIO.

NUNC reliquum eſt, ut ad pleniorem hujuſce rei notitiam, Meſſiam eſſe Verbum DEI oſtendas, quod DEUS ad ſanandum univerſum miſſurus erat. GAL. Meſſiam Verbum DEI eſſe, ex eo maximè patet, quod, ubi DAVID *Pſalmo centeſimo decimo verſ.1.* Meſſiam DOMINUM ſuum vocat, dicens, נאם יהוה לארני שב לימיני Hoc eſt, DIXIT DEUS DOMINO meo, ſede ad dexteram meam: ibi Rabbi Ionathas in translatione Chaldaica, ſic ait, אמר יהוה למימריה תב לימיני Id eſt, DIXIT DEUS verbo ſuo, ſede ad dexteram meam. Quidam mihi hoc loco objiciunt, dicentes non ſic haberi in translatione Chaldæa, quam etiam negant eſſe Ionathæ. Quibus ego reſpondeo: verum quidem eſſe, in translatione Chaldaica quam ipſi viderunt, non ita haberi, & eam non eſſe Ionathæ, eſt enim (ut pleriſque placet) Rabbi Ioſeph cæci, ſive (ut alii volunt) Rab-

A bi Akilas: Quæ ita hîc habet, אמר יהוה במימריה למיתן לי רבנותא חלף דיתיבית לאולפן אוריתא ימיני אוריך Hoc eſt, Dixit Deus in verbo ſuo, ut daret mihi dominationem, eò quòd ſederim ad diſcendam legem, dextera mea expecta. Translatio autem Ionathæ, quam nondum ipſi viderunt, ita prorſus habet, ut ipſe retuli. Quod בספר קבוצים *beſepher kibutſim*, id eſt, in libro collectionum, ſententiarum ſcilicet ſapientum, B manifeſtè patet, eo in loco ubi ad probandum quòd Meſſias ſit ille, quem dixit David Dominum ſuum ad dexteram Dei ſeſſurum, ſic dicitur. זה יתבאר מאותה שאמרו במדרש תלים ותתן לי מגן ישעך וימינך תסעדני: אמר רבי יודן בשם ר" חמה לעתיד לבא הקבה מושיב מלך המשיח לימינו שנאמר נאם יהוה לאדני שב לימיני ותרגום יונתן בן עוזיאל אמר יהוה למימריה id eſt, Hoc patet ex eo, quod dixerunt in expoſitione Pſalmorum, ſuper illud Pſalm. Et dabis mihi ſcutum ſalvationem tuam, & dextera tua confortabit, vel fulciet me: Dixit Rabbi Iodan, in nomine Rabbi Hama, In tempore C futuro Deus ſanctus & benedictus ſedere faciet Regem Meſſiam ad dexteram ſuam: ſicut dictum eſt *Pſal* 110. *v.*1. Dixit Deus Domino meo ſede ad dexteram meam. Quod Targum, id eſt, Chaldaica translatio Ionathan ben Uziel ſic exponit, Dixit Deus verbo ſuo, ſede ad dexteram meam Hactenus traditio. Idem quoque confirmatur in eadem Midras tillim ſuper illud *Pſ.*2. *v.* 7. D אספרה אל חק יהוה אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך id eſt, Narrabo præceptum, Deus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Sic enim ibi dicitur, מספרים הם בחוקה של תורה ובחוקה של נביאים וכתובים בחוקה של תורה בני בכורי ישראל בחקה של נביאים הנה ישכיל עבדי בכתובים נאם יהוה לאדני יום id eſt, Narrata ſunt myſteria ejus, ſcilicet Regis Meſſiæ in ſcriptura legis, prophetarum, & hagiographorum. In ſcriptura legis *Exod.*4.22. Filius meus primogenitus Iſrael. In ſcriptura prophetarum, *Eſa.*52. *v.*13. Ecce intelligit ſervus meus, exaltabitur, & E elevabitur. In ſcriptura hagiographorum, *Pſ.*110. *v.*1. Dixit Deus Domino meo, ſede ad dexteram meam. Ex quibus quidem traditionibus palàm oſtenditur, eum abſque dubio Meſſiam eſſe, quem prædixit David ad dexteram Dei ſeſſurũ. Ex quo per Ionathæ Targum manifeſtè concluditur, Meſſiam eſſe Verbum *D*ei. Quare neque mirum eſt, ſi David Meſſiam ipſum Dominum ſuum nuncupavit. CAPNIO. Nunc igitur DEUM hoc Verbum ſuum ad ſanandum F univerſum orbem miſſurum fuiſſe, reliquum eſt probare. GAL. Id ex eo potiſſimùm videri poteſt, quod in commentariis Rabbi Iſhac Arama in librum Geneſeos in *expoſitione capitis quadrageſimi ſeptimi*, vel circa, ubi agitur de loco qui datus eſt Iacob, in quo commodè habitare poſſet, hoc modo legitur, G ישלח דברו וירפאם וימלט משחיתותם רבי שמואל הלוי אמר דבר יהודה הוא שלוחו דכתיב הלא כה דברי כאש

כאש נאם יהוה וזה הוא שאמר יבא דברך ובכרנוך כשיבא A
דבר אלהים אשר הוא שלוחו אכבדהו אמר ר" שאול
וכי לא באו הנביאים והרגנום ושפכנו דמם איך נקבל
עתה מדברו או במה נאמין אמר ליה שירפאם וימלט
משחיתותם ועם המופתים נאמינהו ונכבדהו אמר ליה
למה לא אמר ישלח דברו וירפאכם אלא ירפאם
בעבור כי נראה לי כי היה מדבר פרטי ענה לו אמת
דברתה כי הדברו בא לרפא כולם אבל לא קבלוהו
כי אם הפרטים אשר היו היותר גסי שכל מן הכללות
דייגים עברי הים וזה הוא שאמר יורדי הים באוניות
עושה מלאכה במים רבים המה ראו מעשה יהוה אותם B
שמן הראוי לא היו בכה לקבל שום דבר שכלי מצד
גסותם קבלו אמיתות הנבואה והמראה מצד שהאמינו
לדברו וזה הוא שאמר והאמן ב" ויחשבהו לו צדקה
Hoc est, Mittet verbum suum & sanabit eos, &
eripiet eos de plagis eorum. Rabbi Semuel Levi-
ta ait, Verbum Dei est nuncius eius: de quo scri-
ptum est, Profectò tale est verbum meum, qualis
est ignis, dixit Deus. Et hoc est quod dictum
est, Veniet verbũ tuum, & honorificabimus te.
Utique cùm venerit verbum Dei, quod est nun-
cius eius, tunc honorabimus eum. Dixit Rabbi
Saul, Nonne venerunt prophetæ, & occidimus
illos, fudimusque sanguinem eorum? quomo-
do ergo nunc recipiemus verbum ejus? aut quã-
obrẽ credemus ei? Respondit ei R. Semuel, Quo-
niam sanabit eos, & eripiet eos à plagis eorum,
propter hæc inquã signa credemus ei, & honori
eum habebimus. Dixit tunc illi, Quare nõ dixit,
Mittet verbũ suũ & sanabit nos: sed dixit, & sana-
bit eos? Respondit: Hoc ideo est [ut ego
sentio) quoniam loquebatur de parte, deque ali-
quibus duntaxat, non autem de omnibus (quod
signatur scilicet secundùm proprietatem Hebræi
sermonis, in dictione, Eos) Dixit illi. Verum
certè dicis: Nam verbum eius venit sanare omnes
in universum, non tantùm aliquos, & in parte: ve-
rùm non fuit receptũ nisi ab aliquibus particula-
ribus, qui censebantur inter omnes crassioris in-
genii, viri piscatores, exercentesque se in mari.
Et hoc est quod dictum est, Conscendentes in E
mare navibus, facientes opera in aquis magnis,
ipsi viderunt opus Dei. Illi profectò, si rectè
consideres, non videbantur apti posse admittere
quicquam intellectivum, sive quod ad intelle-
ctum pertinet, ob ruditatem sensus sui. Illi, in-
quam, receperunt veritatem prophetiæ & visio-
nis, quoniam crediderunt verbo ejus. Et hoc est
quod scriptum est, Credidit Deo, & reputatum
est illi ad justiciam. Ex quibus patet, Deum mis-
surum fuisse verbum suum, id est, Filiũ suum ve- F
rum Messiam, ut sanaret universum genus hu-
manum. Neque tamen omnes sanandos fuisse, sed
eos tantummodo, qui eum recepturi, ac ei cre-
dituri essent, & præcipuè viri idiotæ & piscato-
res, ut fuerunt Apostoli. Ex quo apertè conclu-
ditur, Jesum Dominum nostrum verum fuisse
Verbum Dei, verumq; Messiam à Patre
æterno pro hominum salu-
te missum.

CAPUT VI.

Quòd Iesus Nazarenus Messias verus, sit Verbum Dei, à Patre æterno pro hominum salute missum

CAPNIO.

CONCLUSIONEM hanc velim probares, Dominum scilicet nostrum Jesum Nazarenũ verum fuisse Verbum Dei, & consequenter verum Messiam, à Patre æterno in mundum pro hominum salute missum. GAL. Ut hoc in loco nihil ipse dicam, Libertatis (sic enim est viro nomen) Comineti Hispani, nuper à Judaismo ad fidem conversi, viri utiq; non solũ divinarũ literarũ apprimè docti, verum etiam quatuordecim linguarum periti, verba audi. Is enim exponens illud *Ps. centesimi quadragesimiseptimi, v. 7* ישלח דברו
C וימסם ישב רוחו יזלו מים: Mittet verbum suum, &
liquefaciet ea, flabit spiritus eius, & fluent aquæ,
sic ait, ישלח דברו וימסם היה לו לומר ידבר
דברו ולא ישלח דברו כי בדבור הוא יותר נאות
אמירה משליחות כמו שנאמר ויאמר אלהים יהי אור
ויהי אור ולא אמר וישלח אלהים דברו לעשות או
לברוא את האור לפי שאינו נופל לשון שליחות
בלתי שליח כמו שאמר הנני שולח לכם את אליהו
הנביא ורצה לומר כי האלהים הורה שולח הנביאים
D להגיד דברו ולהראות נפלאותיו ואנחנו ראין זה גם
בן מנחש הנחשת שצוה האלהים לעשותו על יד
משה נביאו כדי לרפאות את ישראל כהביטם אליו כי מן
הראוי היה יותר ראוי כאותם הזמנים שירפאם בדבר
לבד כדי שיראו העם נפלאותיו ויאמינוהו ולא עם
אותו הנחש אשר היה משים חשש בלב העם היותו
מעשה כשוף הנקראת היום מגיצי האמת שאם היה
מרפאם בדבור לבד היה מסיר כל החששים מלבם
אבל מה שנראה לי מזה הפסוק כי דוד נבא ביאת
ישוע משיח צדקנו באמרו דברו כי האמת הוא שיהיה
דברו ומגיד דבריו וכמו שהדיבור אינו דבר נפרד
מעצמותו כך הוא אינו נפרד מהאל וזה הוא שאמר
יבא דברך וכבדנך כי היה לו לומר יבא דברך וכבדנוהו
אלא שמראה היותו הוא יתעלה ודבורו דבר אחד כי
מכבדים הדיבור מכבדים אותו ומכבדים אותו מכבדים
הדיבור והם בלתי נפרדים בעצמותם וזה הוא הדבור
אשר נתנבא לבא לרפאות חולים ולהחיות מתים
בדבור והיה עצמו הדבור כמו שנראה בישוע משיח
צדקנו שרפא כמה וכמה חולים החיה את אלעזר
ארבעה ימים אחרי מותו ואלו הדברים אינם נאותים
כי אם לאל וסמוך לזה ישב רוחו יזלו מים ונראה
שאין קישור רפואת הגופים עם נזלת המים כלל אבל
תבין איך נביא דוד האמיתות באומרו ישב ולא אמר
ישיב שרוצה לומר שהאל יושיב את רוח הקודש אצלו
ולימינו אחר זה יזלו מים רוצה לומר שישארו המים
הקדושים כדי להושיע את עמו והם סבת ישועתינו
כמו שנאמר ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה
אשר באמצעיתם האל נדבק בנו כמו שאמר כי תעבור
במים אתך אני ולא אמר במים אלא במים שרוצה
לומר מים הקדושים: Hoc est, Mittet verbũ suum,
G & liquefaciet ea, Videtur dicendum fuisse, Lo-
quetur verbum suum, non autem, Mittet ver-
bum suum. Verbo siquidẽ magis convenit pro-
nunciari & proferri, quàm mitti. quod videtur
esse nũcii. Et huic rei cõgruit scriptura, quę dicit:
Dixit

Dixit Deus, Sit lux: & fuit lux. Non autem dixit, A
Misit Deus verbum suum ad creandam lucem: Quoniam missio sine misso impleri non potest. Quapropter dictum est, Ecce mitto ad vos Eliam prophetam: quo innuitur Deum mittere prophetas ad annunciandum verbum suum, & ad manifestandum mirabilia sua. Propterea auget dubium æneus serpens, quem præcepit Deus fieri per manum Mosis prophetæ sui, quo sanaretur populus Israel, cùm prospexissent in B
eum. Rationabilius enim apparet, & convenientius, præcipuè illis temporibus, debuisse Deum verbo curare populum, quàm serpentis aspectu, quæ res inducere poterat in suspicionem incantationis magicæ. Et nihilominus tunc non sanavit verbo. Quomodo igitur quadrat, quod dicit propheta, Mittet verbum suum, & sanabit eos? solvitur hoc, Nam quantum ipse sentio, David eo loco vaticinatus est adventum JESU Messiæ justi nostri, qui rectè dictus est Verbum ejus. Sed veritas est Iesum esse Verbum Dei, esseque nuncium verborum Dei. Et sicut C
Dei Verbum non est quid distinctum ab essentia Dei, sic & Messias non est penitus distinctus à divina substantia. Et hoc est quod scriptum est, Veniet verbum tuum, & honorificabimus te. Quòd si esset ab eo penitùs divisum, dixisset, Et honorificabimus illud. Quibus verbis apertè monstratur, unum & idem esse Deum, & Verbum Dei, quando pro eodem habetur, honorare Deum, & Verbum Dei, utpote nequaquam D
in essentia distinctos. Et hoc est Verbum, de quo prophetatum fuit, quòd venturum esset ad curandum infirmos, & ad suscitandum mortuos verbo, & ipsum Verbum quo curati sunt, fuit idem Verbum quod curavit. Quæ omnia completa sunt in IESU Messia justo nostro: cujus operâ penè innumerabiles infirmi curati sunt: & Lazarus à mortuis suscitatus, etiam post quartum diem mortis suæ. Et hæc soli DEO conveniunt. Congruit nostræ expositioni quod immediatè sequitur, Flabit spiritus ejus, E
& fluent aquæ. Etsi enim nullam videantur habere convenientiam, sanare infirmos scilicet, & fluere aquas: est tamen verissimus prophetæ sensus, qui etiam non absque mysterio dixit, Flabit spiritus ejus: & non dixit, Revertetur spiritus ejus: demonstrans quòd Deus flare facere deberet Spiritum sanctum suum apud se, & subintulit, Et fluent aquæ: significans, quòd remansuræ erant aquæ sanctæ ad salvandum populum suum. F
Quæ quidem aquæ, sunt causæ salutis nostræ: quemadmodum scriptum est, Haurietis aquas de fonte salutis cum gaudio. Interventu enim aquarum sanctarum, Deus nobiscum conjungitur: sicut scriptum est, Cùm transieris per aquas illas, ego tecum sum. Et non dixit, per aquas tantùm, sed per aquas illas: demonstrans se locutum non de quibuscunque aquis, sed de aquis sanctis, quæ sunt aquæ bapti- G
smatis Hæc omnia Doctor prædictus, Hebræorum doctissimus, nuper ad veritatem Christianæ fidei conversus, quibus optimè probat, Iesum Nazarenum Dominum nostrum fuisse verum Dei Verbum, & ex consequenti, verum Messiam, à Patre æterno pro hominum salute missum: quod certè probandum erat.

CAP. VI.

Quòd Messias sit Filius Dei, necnon de dictione בר bar: *& quid Primogenitus sit, secundùm ipsos Hebræos.*

CAPNIO.

Quanquam ex his quæ dixisti, Messiam Filium Dei esse consequens est, nam si Messias ipse Verbum Dei est: eundem proculdubiò & Filium Dei esse, necesse est: ut tamen Judæorum nostri seculi perfidia magis magisque armis suis devincatur, Messiam ipsum Dei Filium esse, expresiùs per eorum scripturas demonstrare debes GAL. Primùm ipsis Psalmus ille qui incipit, Quare fremuerunt gentes, objiciatur, qui à priscis Judæorum de Messia exponitur, Rabbi Selomone attestante, qui sic de illo ait, Magistri nostri hunc Psalmum de Messia exposuerunt. In calce itaque *ejusdem Psalm.* ita legitur, נשקו בר פן יאנף ותאבדו דרך כי יבער כמעט אפו אשרי כל חוסי בו Hoc est, Osculamini Filium, ne irascatur, & perdatis viam: Quoniam exardescet quasi modicum ira ejus: Beati omnes sperantes in eo. Ad hoc igitur osculum Filii Dei suscipiendum, Judices terræ David hortabatur, ut à Rabbi Abraham Aven Ezra ostenditur, qui hoc exponens, ita ait: נשקו בר *Nassecu bar*, id est, osculamini Filium, Ecce servite Domino, ex adverso ejus quod suprà dixerat, scilicet, adversus Messiam ejus. Expositio vero hujus dictionis בר *Bar*, talis est qualis ejus quæ est in *proverbiis, trigesimo primo capite v*, 1. cùm dicitur מה ברי ומה בר בטני ומה בר נדרי Id est, Quid fili mi? quid fili uteri mei, quid fili votorum meorum? Et sic scriptum est in hoc eodem Psal. בני אתה id est, Filius meus es tu. Hæc idem Rabbi Abraham. In *Midras* quoque *tillim*, id est, in expositione Psalmorum super eisdem verbis sic dicitur, נשקו בר הוא מה דכתיב חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו. אמר רב משל למלך שכעס על בני המדינה והלכו בני המדינה ופייסו את בן המלך שיפייס את המלך והלך את הבן ופיים את אביו כיון שנתפיים לבנו הלכו בנו המדינה לומר הימנון למלך אמר להם לי אתם הימנון לכו ואמרו הו לבני שבלא הוא כבר אברתי את המדינה וזהו נשקו בר i. Hoc est quod scriptum est *Ps*. 85. *v*. 11. Misericordia & veritas invicem obviaverunt. justicia & pax osculatæ sunt. Dixit Rab, Simile est hoc Regi, qui filiis civitatis iratus est. Iverunt ergò filii civitatis, & supplicaverunt filio Regis, ut Regem placaret. Ivit filius & placavit patrem suum. Quumque Rex per filium placatus fuisset, iverunt filii civitatis ad agendas gratias Regi. Rex autem dixit eis: Mihi vos gratias agitis? Ite & filio meo gratias agite. Nam nisi ipse fuisset, jam civitatem destruxissem. Et hoc est, quod dictum est, Osculamini Filium, Hucusque traditio, HOG. Editio nostra apprehendi-

hendite disciplinam.hic habet. GAL.Autor no- A stræ editionis æquivocatione vocabulorum deceptus,multa longè aliter transtulit, quàm veritas Hebraica habeat. Licèt enim hæc dictio בר *Bar* quandoque filium, quandoque disciplinam sive doctrinam, quandoque frumentum,quandoque purum sive mundum, quandoque electum significet, ut divus quoque Hieronymus sentire videtur, dum in apologetico contra Rufinum Pammachio sic scribit, *Bar* apud Hebræos diversa significat: dicitur enim *Bar* filius, ut B illud, *Bar iona*, id est,filius columbæ, & Bartholomæus, id est, filius Ptolomæi, & Barnabas,id est, filius Prophetæ, & Barchinæus, & Barchisæus,& Barrabas.Triticum quoque,& spinarum fasciculus,& electus,ac purus(hæc idem Hieronymus:) hoc tamen loco *Bar*, non accipitur nisi pro filio, ut Rabbi Abraham prædictus in hujus textus expositione accipit. Et licèt Chaldæus interpres, quem nunc Iudæi frequentiùs præ manibus habent,sive sit Rabbi Ioseph cæcus, ut ali, C quibus placet, sive Rabbi Akilas, ut quidam alii volunt,*bar* hoc loco pro doctrina acceperit, dicens,קבילו אולפנא Hoc est,Recipite doctrinam: rectiùs tamen atque convenientiùs pro filio (ut diximus) hîc accipitur. Sic enim & fidei nostræ (ut visum est)magis favet, & veterum expositioni (ut in traditionibus supradictis patuit) magis convenit,ac veritati literæ magis congruit. Quod namque sequitur, Ne irascatur:cum cæteris; non potest nisi soli Dei Filio convenire. Ex quo etiam D patet, neque eorum interpretationem veram esse,qui ut veritatem effugiant, Mesiæque divinitatem negent,hæc eadem verba, נשקו בר *nasscu bar*, adorate purè, interpretantur. Osculum autem istud, quo antiquorum ecclesia osculando Dei Filium & ipsa ab eo osculari poscebat, non erat nisi eruditio atque doctrina ex proprio ore Dei proferenda,qui eis per manum Mosis legem dederat. Quamobrem (ut veteres Talmudistæ E exposuerunt, illud *Cantici canticorum cap.primo v.1*,dictum,ישקני מנשיקות פיהו Id est, Osculetur me osculis oris sui. significat, Osculetur me Messias Filius Dei osculis oris sui,id est, Ipse ore proprio instruat & erudiat me, atque oris mei tactum,cùm eum de via salutis interrogavero, non contemnat. Non jam Mosem mittat, qui linguam impeditam habebat: non Esaiam, qui se labiis pollutum ajebat: Non Ieremiam, qui se loqui nescire dicebat, eo quòd puer esset: sed ipse F Dei Filius qui Patris Sapientia, & Virtus est, veniat,& ore suo me doceat.Per illud quoque probatur Messiam esse Dei Filium, quod Deus ipse sic de eo in *Ps.89. v.26*.ait: הוא יקראני אבי אתה אלי וצור ישועתי אף אני בכור אתנהו עליון למלכי ארץ: Id est,Ipse vocabit me,Pater meus tu, Deus meus & fortitudo salutis meæ. Ego quoque primogenitum dabo eum, altissimum Regibus, vel Regum terræ Quod de Messia intelligendum esse, inficiari minimè potest Iudaica pravitas: cùm in G glossa super illud *Exod. c.13.v.2*. Sanctifica mihi omne primogenitum. sic scriptum sit Rabbi Nathan dixisse; Dixit Mosi Deus sanctus & benedictus, Quemadmodum feci Iacob בכור *Bechor*,id est primogenitum,sicut dictum est *Exod. 4.22*. Filius meus, primogenitus meus Israel, ita ego faciam Regem Messiam primogenitum: sicut dictum est *Ps.89. v.27*. Ego primogenitum dabo eum, altissimum Regum terræ. Hæc glossa prædicta. Ex cujus fine manifestè liquet de Messia debere intelligi dictum illud Psalmographi, quod nunc præmisimus, Ipse vocabit me Pater meus tu; cùm cæteris quæ dicta sunt, Ad cujus intelligentiam, notandum est, quòd dictio illa בכור *Bechor*, quæ primogenitus interpretatur, nullam apud Hebræos habet relationem ad alium, sed est nomen illi impositum, ante quem nullus de eodem patre, deque eadem matre natus est, Messias itaque in aliquo primogenitus, ut Iacob jam fuerat, secundùm carnem futurus erat, id est, ante quem nullus natus priùs esset, hominibus datus secundùm divinitatem, quam in ipso esse, & ipsum Deum esse, necesse sit. Quare benè ait, Ego primogenitum dabo eum. In *Midras* quoque *tillim*, id est.in expositione Psalmorum, super illud *Psalm.secundi v.7*.יהוה אמר אלי בני אתה אני היום ילדתך Hoc est, Deus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te, id idem probatur.

CAP. VI.

Quòd Messias sit nomen Dei, & quod nomen Dei sit ipse Deus.

CAPNIO.

Quoniam Messiæ divinitas maximè per ejus nomina patet, quæ in sacris literis ipsi imposita reperiuntur, idcircò cum verũ Deum esse,per ipsa eadẽ nomina præcipuè probandum est. GAL. Ante omnia igitur sciendum est, Messiam ipsum esse E Dei nomen, nomenq; Dei esse Deum. Quòd a. nomen Dei sit Deus, in *Midras tillim* clarè habetur super illud *Ps.24*.qui sic incipit,ליהוה הארץ ומלואה Id est, Dei est terra & plenitudo ejus Ibi enim sic ad literam dicitur, Scriptum est. Ego Deus facio omnia, extendo cœlos per me, firmo, vel sterno terram per eum qui mecum est. Nam מאתי *meitti* est ibi scriptum, id est, per eum qui mecum, vel apud me est. Scriptum quoque est apud *Esa. 44. v 24* Quis ergo fuit אתי F *itti*,id est mecum? Nomen meum unà mecum mixtum fuit in seculi creatione. Dixit igitur David coram Deo sancto & benedicto, Ex eo quòd tu cum nomine tuo creasti cœlos & terram, nomini tuo ego illa attribuam, dicens, Dei(tetragrammaton) est terra & plenitudo ejus. Hucusque traditio. Ubi inter cætera, valde consentaneum nostræ fidei est id quod de ipso nomine dicitur, quòd scilicet cum Deo in mundi creatione fuerit. Ipsum enim nomen Dei una de proprietatibus Dei est, eum quâ Deus ipse mundum creavit. Neque enim aliud est nomen hoc, quàm Dei Filius, sive Verbum, quo, vel per quod Deus ipse mundum è nihilo condidit. Quod in Chaldaica Rabbi Ionathæ traductione clariùs exprimitur

mitur. Sic n. ipse eadem Esaiæ verba Chaldaicè A exposuit, אנא יהוה עביד כולא תלית שמיא במימרי שכלילית ארעא בגבורתי i. Ego Deus faciens omnia, extendi cœlos verbo meo, fundavi terram in fortitudine mea. Quòd autem nomen Dei dicatur Messias, in *Midras tillim* limpidissimè ostenditur, cùm super illud *Ps.*18,54. מגדיל ישועות מלכו ועשה חסד למשיחו לדוד Id est, Magnificans salvationes Regis sui, & faciens misericordiã Messiæ suo Davidi, ita dicitur, כתוב אחד אומר B מגדיל והאחר אומר מגדול ומהו מגדול שנעשה להם מלך המשיח כמגדול שנאמר מגדול ישועות וכתיב מגדול עוז שם יהוה בו ירוץ צדיק ונשגב i. Una scriptura dicit *Ps.*18,54. מגדיל *magdil*, id est, magnificans: Et alia scriptura ait 2.*Reg.*22,51. מגדול *Migdol*, id est, turris vel castrum. Et quod castrum, aut quæ turris facta est eis? Rex Messias, qui tanquam turris, vel castrum salvationum erit: Sicut dictum est *Prov.*18,11. Turris vel castrum fortitudinis nomen Dei (tetragrammaton) ad ipsum C recurrit justus, & sublevatur, Hactenus traditio. Ex qua satis apertè colligitur, nomen Dei esse Messiam. Quod in commentariis in Genesin Rabbi Mosis Hadarsan liquidiùs adhuc patet, super illud *c.*41.44. Et dixit Pharao ad Ioseph, Et absque te non elevabit vir, vel aliquis, manum suam: ubi cùm inducitur illud Sophoniæ, Ad invocandum nomen Dei, cum cæteris, sic dicitur; Non est autem nomen Dei tetragram- D maton) hîc dictum, nisi rex Messias. Sicut dictum est *Esa.c.*30 *v.*27. Ecce nomen *Dei* (tetragrammaton) veniens de longinquo: Et reliqua. Idem docet de patribus vel de Deo sancto & benedicto: sicut dictum est *Ieremiæ* 31 *capite*, *v.*3. A longè Deus (tetragrammaton) apparuit mihi. Hucusque traditio. Ad hoc etiam fecit quod in libro *Sanhedrin* in capite *Helec*, hoc modo legitur. *D*ixit Rabbi Iohanan, Si videris gene- E rationem se modicam facientem, ac procedentem, expecta Messiam: sicut dictum est *Psalm.* 18.*v.*30. Quia tu populum humilem salvabis, & oculos sublimes dejicies, vel humiliabis. *D*ixit quoque Rabbi Iohanan, Si videris generationem, super quam multæ tribulationes sint venientes, expecta Messiam, de quo dictum est *Esaia nono capite.* Et timebunt ab occidente nomen Dei (tetragrammaton) & ab ortu solis hono- F rem, vel gloriam ejus: Quia veniet sicut fluvius tribulans. Deinde sequitur, Et veniet ad Sion גואל *Goel*, id est, redemtor, & conversis ab iniquitate in Iacob, dixit Dominus. Hæc omnia traditio. Cùm igitur non sit redemtor nisi *D*eus, & Messias sit ille redemtor, ut in sequentibus dicetur, satis (ut arbitror) abundè & in hac, & in præcedentibus traditionibus probatum est, Messiam esse nomen Dei, nomenque Dei esse DEUM, & consequenter Messiam ipsum esse Deum.

CAP. IX.

Quòd Messias nomine Dei (tetragrammaton) vocandus erat.

CAPNIO.

Hic vellem probares, Messiam nomine Dei (tetragrammaton) per quod ipsa divina essentia designatur, vocandum fuisse. GAL. Ad hoc igitur probandum, primò Ieremiæ afferam verba, sic *capite* 23. *vers.* 5. dicentis, הנה ימים באים נאם יהוה והקימתי לדוד צמח צדיק ומלך מלך והשכיל ועשה משפט וצדקה בארץ: בימיו תושע יהודה וישראל ישכן לבטח: וזה שמו אשר יקראו יהוה צדקנו: Hoc est, Ecce dies venient. dicit Deus, & suscitabo Davidi germen justum: & regnabit Rex, & intelliget, & faciet judicium & justiciam in terra. In diebus ejus salvabitur Iuda, & Israel habitabit ad fiduciam. Et hoc est nomen ejus, quo vocabunt eum, Deus (tetragrammaton) justus noster. Hanc prophetiam de Messia intelligi, Iudæi negare non possunt: tum, quia Talmudistæ ipsam de Messia exponunt: tum etiam propter Chaldaicam translationem. quæ patenter de Messia loquitur. In qua quidem, prophetia non solùm duplex Messiæ natura exprimitur, divina & humana: verùm ipsum quoque Messiam nomine Dei (tetragrammaton) vocandum fuisse, apertè ostenditur, cùm dicitur, Et hoc est nomen ejus quo vocabunt eum, Deus (tetragrammaton) justus noster. CAP. Iudæi nostri temporis ajunt, Ieremiam hic non vocabunt, ut nos habemus, sed vocabit, dixisse. Quare sensum horum verborum hunc esse asserunt, Hoc est nomen ejus, qui vocabit eum, scilicet Messiam, DEUS justus noster. GAL. Mentiuntur planè, & falsò punctando, literam corrumpere nituntur. Nam de יקראו *iicreu*, quod vocabunt, significat, facere volunt יקרא *iicra*, quod idem est, quod vocabit. Sed eos manifestè falsarios esse, per omnes penè priscorum suorum scripturas evidentissimè patet. Et primùm per septuaginta interpretes, qui hunc locum ita prorsus traduxerunt, ut editio nostra habet. Deinde per Targum Rabbi Ionathæ, qui sic eadem verba in Chaldæum vertit, הא יומין אתן אמר יהוה ואקים לדוד משיח דצדקא Id est, Ecce dies venient, dicit Deus, & statuam Davidi Messiã justum. Et postea subdit דין שמיה דיהון קרן ליה & hoc est nomen quo ipsi vocabunt eum &c. Eorum quoque falsitatem non parum refellit idem Propheta, cùm rursus *cap.*33.*vers.* 14 *seqq.* ait, הנה ימים באים נאם יהוה והקימתי את הדבר הטוב אשר דברתי אל בית ישראל ועל בית יהודה בימים ההם ובעת ההיא אצמיח לדוד צמח צדקה ומלך מלך והשכיל ועשה משפט וצדקה בארץ בימים ההם תושע יהודה וירושלם תשכן לבטח וזה אשר יקרא לה יהוה צדקנו Hoc est, Ecce dies venient, dicit Deus, & statuam verbum bonum, quod locutus sum super domum Israel, & super G domum Iuda. In diebus illis, & in tempore illo germinare faciam Davidi germen justiciæ: & regnabit Rex, & intelliget, & faciet judicium & justitiam in terra. In diebus illis salvabitur Iuda, & Ierusalem habitabit ad fiduciam. Et hic

hic est qui vocabit eam, Deus (tetragrammaton) A justus noster. Quæ Rabbi Ionathas Uzielis filius ita Chaldaicè exponit, ביומיא האינון ובעידנא ההיא אקים לדוד משיח דצדקא Id est, In diebus illis & in tempore illo statuam Davidi Messiam justum: Deinde subjungit, ודין שמה דיהון קרן לה, Id est, Et hoc est nomen ejus quod ipsi dicent ei, vel quo vocabunt eum, Deus (tetragrammaton) Iustus noster. Cùm ergò ipsa eadem verba (ut per Targum ostensum est) de Messia dicta sint, de ipso quoque & illud intelligi oportet, Et hic est, B qui vocabit eam, *Deus* justus noster. CAP. Ad quid igitur refertur pronomen illud fœmininum לה id est, eam, quod ibi interponitur? Sic enim dicitur, Et hic est qui vocabit eam, *Deus* justus noster. GAL. Ad illud in eisdem verbis præcedens, ad domum scilicet Iuda & ad domum Israel, hoc est, ad gentem Iudaicam, ad quam Messias primùm mittendus erat: juxta illud *Esa quadragesimo primo cap. v.*27. ראשון לציון הנה הנם ולירושלם מבשר אתן C Hoc est, Primus ad Sion, ecce ecce ad eos, & ad Ierusalem annunciatiónem dabo. Glossa Rabbi Selomonis, Dixit Ionathan, Verba consolationis quæ ad Sion prophetæ antiquitus prophetarunt, ecce venerunt. Et propter Targum istud, id est, Chaldaicam translationem tota hæc materia de Messia loquitur. Hæc Rabbi Selomo. Per cæteros denique veteres Iudæorum *Doctores* patet quoque propositum. Legitur enim hoc modo in איכה רבתי *Echa rabbethi*, id est, in expositione super plan- D ctum Jeremiæ, super illud *Thrhalf. primo v.*16. Quia elongatus est à me consolator, convertens animam meam, Quod est nomen Messiæ? Rabbi Abba dixit, Deus (tetragrammaton) est nomen ejus: sicut dictum est *Jeremiæ vigesimo tertio c. v.*6. Hoc est nomen ejus, quo vocabunt eum, Deus (tetragrammaton) justus noster. Dixit namque Rabbi Levi, Fœlix civitas, cujus nomen est, sicut nomen Regis sui: sicut scriptum est *Ezech.* E *capite ultimo, v.* 35 Et nomen civitatis ex die illa, Deus (tetragrammaton) ibi. Et nomen regis sui, sicut nomen Dei sui. Ut dictum est, Et hoc est nomen ejus, quo vocabunt eum, *Deus* justus noster. Hæc traditio. Id idem etiam per illud relatu dignissimum efficacissimè ostenditur quod in *Midras tillim* super *Psalm vigesimum v.* 1. hoc modo legitur: למנצח מזמור לדוד: יהוה בעזך ישמח מלך ובישועתך מה יגל מאד: Hoc est Victori, vel Ad victoriam, *Psal. David.* Deus, in fortitudine F tuâ lætabitur Rex, & in salvatione tua quàm vehementer exultabit? זה שאמר הכתוב והיה ביום ההוא שורש ישי אשר עומד לנס עמים אליו גוים ידרושו: אמר רבי הנינא אין מלך המשיח בא אלא ליתן לאומות העולם מצות כגון סוכה ולולב ותפילין ולמה בשביל אליו גוים ידרושו אבל ישראל למדין תורה מן הקדוש ברוך הוא שנאמר כל בניך למודי יהוה רבי חנינא בשם רבי אחא אמר מהו והיתה מנוחתו כבוד שהוא נותן למלך המשיח מן הכבוד של מעלה הוי בעזך ישמח מלך דבר אחר יהוה בעזך ישמח מלך אמר רבי הימן G מי הוא זה מלך הכבוד יהוה צבאות הוא מלך הכבוד סלה שני רבותינו מלך בשר ודם אין רוכבין על סוסו ואין יושבין על כסאו ואין משתמשין בשרביטו ומשה

A רבינו נשתמש בשרביטו של הקדוש ברוך הוא שנאמר ויקח משה את מטה האלהים ואליהו רכב על סוסו ומה הוא סוסו של הקדוש ברוך הוא סופה וסער וכתיב באליהו ויעל אליהו בסערה השמים מלך בשר ודם אין לובשין עטרה שלו והקדוש ברוך הוא נתנה למלך המשיח שנאמר תשית לראשו עטרת פז מלך בשר ודם אין לובשין פרפוריא שלו והקדוש ברוך הוא נתן פורפירא שלו למלך המשיח ומה הוא הוד והדר לבשת ובמלך המשיח כתוב הוד והדר תשוה עליו מלך בשר ודם אין יושבין על כסאו ושלמה ישב על כסאו ושלמה ישב אל B שנאמר וישב שלמה על כסא יהוה מלך בשר ודם אין קוראין לסגנין שלו בשמו והקדוש ברוך הוא קורא למשה בשמו שנאמר ראה נתתיך אלהים לפרעה ובן ישראל אני אמרתי אלהים אתם וקראן קדושים שנאמר קדושים תהיו כי קדוש אני יהוה וכתיב כי עם קדוש אתה וקורא למלך המשיח על שמו ומה שמו יהוה איש מלחמה ובמלך המשיח וזה שמו אשר וקראו יהוה צדקנו ירושלים נקראת על שמו שנאמר ושם העיר יהוה שמה Id est, Hoc est C quod scriptum est *Esa. c.* 11. *v.* 10. Et erit in die illa radix Isai, quæ stabit in signum populorum. Dixit Rabbi Hanina, Nō est Rex Messias venturus, nisi ad daudum præcepta gentibus: ut sunt casula, palma & philacteria. Et quare? Quia propterea dictum est *Esa* 11, 10. Ad eum gentes studebunt. Isaac a. addiscet legem à *Deo* sancto & benedicto: sicut dictum est *Esa.* 54, 13. Et omnes filii tui erunt docti à Deo. Rabbi Hanina in nomine Rabbi Aha dixit, Quid est quod statim sequitur והיתה מנחתו כבוד Id est, Et erit requies e- D jus honor vel gloria? Quia ipse Deus sanctus & benedictus tribuet Regi Messiæ de glòria vel honore superno. Et hoc est quod dicitur DEUS, in virtute tua lætabitur Rex. Alia expositio, Dixit Rabbi Haman, Quis est iste Rex gloriæ? Deus exercituum ipse est Rex gloriæ, סלה *Sela*, id est, jugiter, vel in æternum. Tradiderunt magistri nostri, quòd Re- E gis carnis & sanguinis currum nullus ascendit, & nullus insuper sedet super sellam ejus, nec aliquis utitur sceptro ejus. Moses autem magister noster usus est sceptro *Dei* sancti & benedicti: sicut scriptum est, Et accepit Moses virgam Dei. Elias quoque curru ejus vectus est: Et quis est currus Dei sancti & benedicti? Ventus nimirum & turbo. *De* Elia namque scriptum est, Et ascendit Elias per turbinem in cœlum. Regis carnis & sanguinis coronâ F nullus utitur, Deus autem sanctus & benedictus dedit eam Regi Messiæ: sicut dictum est, Pones capiti ejus coronam auri & gemmarum. Regis carnis & sanguinis purpurâ nemo vestitur. Et quæ est illa? Confessio, seu autoritas, seu reverentia, seu laus, & decor, sicut dictum est *Psalm.* 104. *v.* 2. Confessionem & decorem induisti. Et de rege Messia scriptum est *Psalm.* 20. *v.* 5. Laudem vel confessionem, & decorem pones super eum. Super thronum Regis carnis & sanguinis nullus sedet. Selomo autem sedit super thronum ejus. sic- G ut scriptum est, Et sedit Selomo super thronum Dei. Regis carnis & sanguinis subditorum nullus vocatur nomine ipsius, Deus autem sanctus

ctus & benedictus vocavit Mosem nomine suo: sicut dictum est *Exod.7.v.1.* Vide, dedi te Deum Pharaoni. Et similiter Israelem: sicut dictum est *Psalm.82.v.6.* Ego dixi, Dii estis vos; Et vocabimini sancti: sicut dictum est, Sancti eritis, quoniam sanctus sum ego Deus. Et scriptum est, Quoniam populus sanctus est. Vocavit autem Regem Messiam nomine suo. Et quod nomen ejus? Deus (tetragrammaton) vir pugnæ. Et de rege Messia scriptum est *Ier.23. v.6.* Et hoc est nomen eius quo vocabunt eum, Deus (tetragrammaton) iustus noster. Et Ierusalem quoque vocata est nomine eius: sicut dictum est *Ezech. ultimo, vers.35.* Et nomen civitatis à die illa, Deus (tetragramaton) ibi. Hactenus traditio. Ex quâ non solum abundè & clarè habetur, Messiam nomine Dei (tetragramaton) vocandum fuisse, sed multa etiam admodum pulchra colliguntur. Cùm nemo igitur nisi Deus nomine Dei (tetragrammaton) vocari possit, & Messias ipse hoc nomine ab ipso Deo vocatus sit, ut hic patuit, consequens est, Messiam ipsum Deum esse: alioqui falsò eum hoc nomine Deus vocasset, aut vocari mandasset, quod nefas est vel cogitare. CAP. Judæi nostri seculi consequentiam hanc irritam facere conantur, dicentes, non Messiam tantummodo, verùm etiam Mosem, & Israel, ac urbem Ierosolymam nomine Dei vocatam inveniri, ut ipsæmet traditiones per te nunc inductæ apertè ostendunt. Qua ex re inferunt, non propterea Messiam Deum esse probari posse, quòd nomine Dei (tetragrammaton) appellatus reperiatur: cùm nec Mosem, nec Israel, nec ipsum Ierusalem Deos quisquam ideò diceret, quia nomine *Dei* nuncupari inveniant. GAL. Nolunt rectè attendere (tantùm enim fallere cupiunt) quòd, ut in iisdem traditionibus patet, nec Moses, nec Israel vocati sunt hoc nomine Dei (tetragrammaton) quo solus Deus, ac Messias duntaxat vocati sunt: nec aliquis usquam invenitur sub ea forma hoc nomine vocatus, quâ Deus ipse, & Messias vocantur: sed alio quodam nomine quod אֱהלִים *Elohim* dicitur, quodque non modò ad Mosem, & ad cæteros Israelitas, sed etiam ad Angelos, imò & ad dæmones, & ad idola sæpenumero extensum reperitur: ut est illud *Psal.96. v.5.* כל אלהי העמים אלילים Hoc est, Omnes *Elohe*, id est, dii populorum dæmonia, vel idola. Legitur quoque in *Gen.35. v.2.* Iacob domui suæ & omnibus qui cum eo erant dixisse, Auferte אלהים i. deos alienos, qui sunt in medio vestri Alia huius generis penè innumera in veteri testamento comperiuntur. De Ierusalem autem, quam ex iunioribus Rabbi Iudas nomine Dei (tetragrammaton) sicut Messiam eius Regem, vocari asserit, dico, Ierusalem quidem non terrenam, sed cœlestem; & longè aliter quàm Messiam, hoc nomine nuncupari: Cùm enim de Messia nomen hoc dicitur, cum תואר *toar*, id est, cum adiectivo, iustus, dicitur, eoque modo ac formâ qua frequentiùs de Deo dicitur. Ut in eo *Ps.129,4.* dicto יהוה צדיק קצץ עבות רשעים Id est, Deus (tetragrammaton) iustus abscindet vincula impiorum: Item in *primo Threnor. cap. v.28.* צדיק הוא יהוה כי פיהו מריתי Hoc est, Iustus Deus (tetragrammaton) quia os ejus amaricavi. Et hic loquendi modus propriè ejus est, qui vult cujuscunque rei essentiam, qualitatem, ac veritatem dare intelligi, cùm nomina rebus consona esse debeant. Cùm autem de Ierusalem superna dicitur, non cum תואר *toar*, id est, adjectivo, sed cum adverbio locali שמה *samma*, id est, ibi, dicitur: per quod quidem apertè demonstratur, non ipsam civitatem Deum esse, sed in ea Deum ipsum per gloriam existere. Et sic patet tunc, nomen ipsum rei consonum esse. Qui quidem loquendi modus apud eos esse consuevit, qui filios suos, Deus dedit, Deus salvet, & cætera hujus generis vocare solent: nemo tamen esset adeò demens, qui filium suum Deum cum תואר *toar*, id est, cum adjectivo vocaret, ut, Deum justum, vel Deum sanctum, vel Deum suum, & alia hujusmodi. Per hunc enim modum ipsum Deum esse manifestè prætenderet: quod valde impium esse, nemo ambigit. Cùm igitur Deus Messiam nomine suo hoc modo vocaverit, ac ipsum sic nominandum esse decreverit, ut jam probatum est, Messiam proculdubio Deum esse, necessariũ consequens est. Alioqui cùm nomina consona rebus esse debeant, falsò eum nomine sibi proprio vocandum jussisset: quod de Deo nefandissimum est cogitare, nedum dicere. CAP. In libro בבא בתרא *Bava Bathra*, in cap. quod incipit המוכר את הספינה *Hammocher eth hassefina*, i. Vendens navem; sic memini me legisse: Dixit Rabbi Ionathan, Tres vocati sunt nomine Dei sancti & benedicti. Hi autem sunt, Iusti, Messias, & Ierusalem. Et justi quidem, sicut dicuntur: hoc est, Sicut Deus dicitur justus, ita & ipsi justi dicuntur, ac sic nomine Dei vocantur. Messias verò nomine Dei appellatur: sicut dictum est *Jerem.23. vers.6.* Et hoc est nomen ejus quo vocabunt eum, Deus justus noster. Ierusalem autem nomine Dei quoque vocata est: sicut scriptum est *Ezechielis ultimo capite, v.35.* Et nomen civitatis ex die illa, Deus (tetragrammaton) שמה *samma*. Nec legas שמה *samma*, id est, ibi: sed שמה *sema*, quod, nomen ejus, significat. GAL. Rabbi iste, ut lumen divinitatis Messiæ extingueret, sacræ scripturæ textum falsificare non horruit. Sed tanta est falsitatis ejus impudentia, ut in hoc Iudæi ei obtemperare penitus abnuant: cùm nemo prorsus eo in loco שמה *sema*, id est, nomen ejus, legat, ut ipse legendum dicit, sed שמה *samma*, id est, ibi, (ut scriptum est) omnes ferè legant. Sic enim in *Ezechielis ultimo c.v.35.* hactenus scriptum reperitur ושם העיר מיום יהוה שמה Id est, Et nomen civitatis ex die illa, Deus (tetragrammaton) שמה *samma*, id est, ibi. Ex quo patet, שמה *samma*, quod, ibi, significat, & non שמה *sema*, id est, nomen ejus, ibidem scriptum esse: quod in translatione Chaldaica Ionathæ manifestè ostenditur, quæ sic ait, ושמא דקרתא דמתפרש מיומא די ישרי שכינתיה יהוה תמן Hoc est, Et nomen civitatis exponent à die, quo posuit DEUS divinitatem suam ibi. Ubi glossa Rabbi Selomonis sic ait: Quasi dicat, Non vocabitur, vel, non dicetur ei nomen, nisi nomen primum, quod

fuit ei ex die, quo Abraham filium suum Ishac ligavit. Nomen enim quo eam vocavit fuit וראה *ireeh*, id est, videbit, & ipsa vocabatur שלם *Salem*: Ecce Ierusalem. Hæc Rabbi Selomo. Ex quo palàm liquet, quòd Ierusalem nunquam vocata est, nec unquam vocabitur nomine Dei (tetragrammaton.) Ad hujus autem confirmationē id quod id *Midras tillim* super *Psalm* 76. scriptum est, adducam. Ibi enim sic ad verbum legitur super illud, Et fuit Salem tabernaculum ejus: Tu reperis domum sanctuarii vocatam fuisse Salem, sicut scriptum est *Gen. cap.* 14. *v* 18. Melchisedech rex Salem: protulit panem & vinum: Et ipse sacerdos Dei altissimi. Et ipse est Sem filius Noæ: Et rursus *Gen.* 9, 27. Dilatet Deus Iapheth, & habitet in tabernaculis Sem. Habitavit enim Deus in tabernaculo ejus, in quo ministrabat ei. Ecce hic est Sem. Abraham autem vocavit domum sanctuarii יראה *ireeh*, id est, videat, vel, videbit: sicut dictum est *Gen.* 22. *v.* 14. Quid est, Dominus videat? Dixit Abraham, Domine seculi, sit dies iste memorabilis coram te: habeo enim quod possem tibi respondere. Heri enim vel nuper dixisti mihi, In Ishac vocabitur tibi semen, *Gen.* 21, 12. Et nunc dicis, Accipe filium tuum? *Gen* 22, 2. Cùm ergò filii mei ad hanc sententiam venerint, memorare obsecro eis diem hunc, & illumina super eos faciem tuam. Dixit Deus sanctus & benedictus, Quomodo ergo vocabo ipsum locum? Si enim vocavero eum, sicut ille qui dixit, Salem, delebo verba amici mei Abrahæ, qui illum יראה *ireeh*, i. videat, vel, videbit, vocavit. Si autem vocavero ipsum יראה, cassabo nomen justi. Quid ergo fecit Deus sanctus & benedictus? Miscuit ea, quibus ambo locum illum vocaverant, & ipsum Ierusalem vocavit. Hucusque traditio: Ex qua patet propositum. CAP. Recentiores Iudæorum his non contenti (adhuc n. in sua perfidia obstinatiùs solito persistunt) ajunt, alia multa præter Messiam nomine Dei (tetragramaton) vocata in sacris literis inveniri. De quibus unum illud esse dicunt, de quo in lib. *Gen.* 22, 14. ויקרא אברהם שם המקום ההוא יהוה יראה Id est, Et vocavit Abraham nomen loci illius Deus (tetragrammaton) videat, vel, videbit. Alterum verò est altare, de quo *Exod.* 17. *v.* 15. sic legitur, ויבן משה מזבח ויקרא שמו יהוה נסי Hoc est, Et ædificavit Moses altare, & vocavit nomen eius, Deus (tetragrammaton) signum meum. Altare præterea quod Gedeon extruxit, Deum (tetragrammaton) pacis appellavit, ut habetur *Iudic. cap.* 6. *v.* 24. Ex omnibus his Iudæi iuniores astruere conantur, non Messiam tantùm, sed aras etiam, quæ sunt res inanimatæ, nomine Dei (tetragrammaton) vocari. GAL. Si diligenter ea quæ paulò ante diximus, animadvertere vellent, nugas istas minimè dicerent: ex ipsis enim sufficientem ad hæc omnia, atq; ad alia, si qua sunt huius generis, responsionem haberent Sed cùm iam ulteriùs, quò erumpant, non habeant, instar vulpium, ad foveam, de qua expulsi fuerunt, iterum fugiunt. Ut igitur gloriosior de eis habeatur triumphus, scripturis eorum, quasi proprio gladio de ipsorum manibus violenter arrepto, eorum nequitias jugulantes, ad universa hæc particulatim respondebimus. Ad primum itaq; etsi per ea, quæ paulò superiùs de Ierusalem dicta sunt, satis responderi posit, ut tamen specialis detur responsio, expositionem Chaldaicam Rabbi Anckelos adducam, quæ super illud *Geneseos vigesimo secundo capite*, *v.* 14. Et vocavit Abraham nomen loci illius, Deus videat, vel, videbit, sic ait ופלחוצלי אברהם תמן באתרא ההוא צמר קדם יי הכא יהון פלחין דריא Id est, Et coluit, atque adoravit Abraham in loco illo, & ait coram Deo, Hic erunt colentes te, vel servientes tibi generationes. Ex hoc ergo Targum, manifestè apparet, nequaquam Abraham locum illum nomine Dei (tetragrammaton) vocasse. Ad secundum autem, primò itidem per Targum respondetur: nam verba illa *Exod. decimo septimo cap. v.* 15. Et ædificavit Moses altare, & vocavit nomen ejus, *Deus* (tetragrammaton) signum meum; sic idem Rabbi Ankelos exponit. ובנא משה מדבחא ופלח עלהי קדם יהוה על דעבד ליה נסין Hoc est, Et ædificavit Moses, & coluit, vel servivit, id est, sacrificavit super illud coram Deo, qui fecit ei signa. Ex hac ergò Chaldaica expositione liquidò patet, altare illud minimè à Mose nomine Dei (tetragrammaton) nuncupatum fuisse. Deinde id ipsum per glossam quæ in libro מכילתא *Mechilta*, super eadem verba ponitur, apertè probatur. Sic enim ait, Et ædificavit Moses altare, & vocavit nomen ejus, Deus signum meum: dixit Rabbi אלעאי המקום *Elai Hammakom*, Hæc verba significant quòd Deus vocavit illud, scilicet altare, נסי *Nisi*, id est, signum meum. Hac hujus Rabbi expositione, nihil apud eos invenitur efficacius ad refellenda eorum dicta, qui altaria prædicta, ac alia loca volunt in nomine Dei (tetragrammaton) cum Messia involvere. Et si sit qui intelligat, modus quo Rabbi iste verba ipsa punctat, ad universa alia eorum objecta evidens potest esse responsio. Ad tertium denique potest per Targum etiam responderi, quod verba illa *Iudic.* 6. *v.* 24. Et ædificavit ibi Gedeon altare Domino, & vocavit illud, Deum (tetragrammaton) pacis, ita Chaldaicè traducit, atque exponit, Et ædificabit ibi Gedeon altare Domino, & servivit, id est, sacrificavit super illud coram Deo (tetragrammaton) qui fecit ei pacem. Targum igitur istud palàm ostendit altare illud nomine Dei (tetragramaton) minimè fuisse vocatum. Quod non minùs manifestè videtur ex eo quod habetur in proœmio expositionis planctus Ieremiæ, quæ איכה רבתי *Echa rabbethi* dicitur. Ibi enim legitur Rabbi הייא *Hiia* ita dixisse, illicitum est homini interrogare proximum, vel amicum suū in loco immundo, quando scilicet persolvit quæ natura requirit. Non enim tunc salutandus est, neque ab eo quærendum quomodo sit ipsi, & utrum pacē habeat. Et unde probatio? Ex eo quod scriptum est *Iudic* 6. *v.* 24. Et ædificavit ibi Gedeon altare Domino, & vocavit illud, Deus pacem. Si ergo altare quod neque comedit, neque bibit, neque odorat, neque loquitur, neque fuit extructum nisi ad propitiandum Israeli, vocatum est pax, quanto magis ille qui pacem diligit,

diligit, & pacem mittit inter Israel & patrem A eorum, qui est in cœlis. Hæc ibi. Quòd autem Messias qui pacem inter *Deum* & homines positurus erat, pax vocandus esset, habetur in eodem procemio planctus Ieremiæ ex verbis Rabbi Iosæ Galilæi sic dicentis, Etiam nomen Messiæ vocatum est שלום *Salom*, id est, pax: sicut dictum est *Esaia nono cap. v. 6.* Pater æternus, vel æternitatis, Princeps, Pax. Hæc ille. Textus ergo ille prædictus libri Judicum, ut ex præmissis patuit, non est interpretandus, ut in Judæorum objectione interpretatus est, sed altero horum modorum: aut scilicet sic, Et ædificavit ibi Gedeon altare *Domino*, & vocavit illud Deus pacem, ut in antedicta traditione apparuit. Aut sic. Et appellavit illud, *Domini* pacem, ut nostra editio habet. Uterque enim modus magis veritati consonat, juxta præmissas veterum Talmudistarum expositiones. Ex dictis igitur clarissimè constat, quòd non obstantibus Judæorum recentiorum calumniis, nihil præter Deum ipsum, & Messiam, nomine *Dei* (tetragrammaton) vocatum inveniri. Ex quo Messiam ipsum Deum esse manifestè patet, cùm hujusmodi nomen soli Deo conveniat. Hinc nequemirum est, si Messiam ipsum nomen Dei (tetragrammaton) esse, nonnunquam sacræ literæ enunciant.

CAPUT X.

Quòd Messias sit nomen Dei tetragrammaton.

CAPNIO.

ID quod postremò dixisti, Messiam scilicet nomen ipsum Dei tetragrammaton, sive quatuor literarum esse, vellem ego autoritate divinæ scripturæ, juxta priscorum Talmudistarum expositiones, nunc probares. GAL. Quòd igitur nomen *Dei* tetragrammaton sit ipse Messias, per illud evidentissimè ostēditur quod *Esa. vigesimo octavo cap. v. 5.* dicitur, ביום ההוא יהיה יהוה צבאות לעטרת צבי ולצפירת תפארה לשאר עמו Hoc est, In die illa erit Deus (tetragrammaton) exercituum in diadema gaudii, vel honoris, vel decoris, & in sertum ornatus, vel exultationis residuo populi sui. Hæc enim verba Rabbi Ionathan Uzielis filius in Chaldæum vertens, ita exposuit, F בעידנא ההיא יהי משיחא די׳ צבאות לכליל דחדוה ולכתרא דתושבחתא לשארה דעמיה Id est, In tempore illo erit Messias Deus (tetragrammaton) exercituum in diadema gaudii, & in sertum exultationis, vel laudis, residuo populi sui. Ubi ergo Esaias posuit nomen Dei tetragrammaton, quod est יהוה, ibi Rabi Ionathan משיחא *messiha*, quod est Messias, transtulit, Quare Messiam esse nomen Dei tetragrammaton, palàm est. In *Beresith* quoq; קצרה *keisara*, id est, in expositione abbreviata super Genesim, super G illud *Gen. 49. cap. v. 10.* לא יסור שבט מיהודה ומחקק מבין רגליו עד כי יבא שילה Hoc est, Non recedet sceptrum de Juda, & legislator de medio pedum ejus, donec veniat שילה *Silo*, id est, Messias, ita dicitur, Hi sunt sedentes יעבץ *Iabbets*, docentes, הלכות *Halachoth* id est, sententias in *Sanhedrim* magna, quæ sedet in לשכת הגזית *lischath hagazith*, id est, in consistorio dolato in parte Judæ. De quibus dictum est *primo libro Paralipomenon secundo cap. v. 55.* Et familiæ scribarum sedentes יעבץ *Iabbets*: donec veniat Silo, id est, Messias. Quia futurum est, ut gentes seculi deferant munus B Messiæ filio David: sicut dictum est *Esaia decimo octavo cap. v. 7.* In tempore illo deferetur munus Deo (tetragrammaton) exercituū. Hucusque *Beresith* prædicta. Cùm igitur munus quod Deo nomine tetragrammaton scripto, deferendum Esaias prædixit, traditio ista Messiæ filio David offerendum exposuerit, sequitur planè ex hoc, Messiam ipsum nomen Dei hoc tetragrammaton esse: quod erat probandū. idem præterea per illud *Esa. octavo cap. v. 13. seqq.* C optimè probatur; sic dicētis את יהוה צבאות אתו תקדישו והוא מוראכם והוא מעריצכם והיה למקדש ולאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל לפח ולמוקש ליושב ירושלם: וכשלו בם רבים ונפלו ונשברו ונקשו ונלכדו: צור תעודה חתום תורה בלמדי וחכיתי ליהוה המסתיר פניו מבית יעקב וקויתי לו: Hoc est, Deum (tetragrammaton) exercituum ipsum sanctificate. Et ipse pavor vester, & ipse terror vester. Et erit ad sanctificationem, vel D præparationem, & ad lapidem offensionis, & ad petram ruinæ duabus domibus Israel, in laqueum & illaqueationem habitāti Ierusalem. Et offendent in eis multi, & cadent, & conterentur, & illaqueabuntur, & capientur. Liga testificationem, sigilla legem in doctis meis. Et expectabo *Deum* occultantem faciem suam à domo, vel familia Iacob: & sperabo in eum. Super quibus quidem verbis filii Rabbi הונא *Hua* ita dixerunt [ut legitur in libro *Sanhedrin*, in capite quod incipit אחד דיני ממונות Id est, E Unum judiciorum divitiarum) Non veniet filius David, id est, Messias, donec finiatur, vel deleantur duæ domus patrum de Israel, quæ sunt caput captivitatis Babylonis, & נשיא *Nassi*, id est, princeps qui est in terra Israel: sicut dictum est *Esa. 8. cap. v. 14.* Et erit in sanctificationem, & in lapidem offensionis, & in petram ruinæ duabus domibus Israel. Si igitur verba illa Esaiæ, Deum (tetragrammaton) exercituū ipsum sanctificate, cum reliquis, traditio ista de Messia, quem Judæi filium *David* vocant, intelligenda asserit, ubi & Rabbi Selomo, Salvator Israel ponit, consequens profectò est, Messiā ipsum nomē Dei (tetragrammaton) esse, verumque Deum ac salvatorem Israel, cùm nomen istud tetragrammaton nulli puræ creaturæ competere possit. *Si* quidem de eo nomine Deum dixisse *Exo. 6. cap. v. 2. 3.* legimus, וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני יהוה: וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי יהוה לא נודעתי להם Hoc est, Et locutus est *Deus* ad Mosem, & dixit ad eum, Ego יהוה id est, Deus (tetragrammaton) & apparui Abrahæ, Ishac & Iacob in Deo שדי *Saddai*, id est, omnipotente, & nomen יהוה id est, Deus [tetragrammaton) non notificavi

vi eis. Ubi glossa Rabbi Selomonis ait, Non notificavi eis, in proprietate scilicet verâ quæ in me est. Per ea igitur quæ in isto capite dicta sunt, habes, mi Capnio, satis (ut arbitror) abundè atquè ex sacræ veteris paginæ testimoniis, secundum doctorum Hebræorum glossas atque expositiones, Messiam esse ipsum nomen Dei (tetragrammaton).

CAPUT. XI.

Quòd nomen Dei tetragrammaton secundum totum Messiæ esse, illi conveniat.

CAPNIO.

MEssiam nomine Dei (tetragrammaton) vocandum fuisse, eumque nomen ipsum esse, ac idem nomen secundùm divinitatem illi convenire, optimè probasti. Quia igitur Messias non est nisi quoddam ex Filii Dei personâ, & utrâque naturâ aggregatum, ideo nunc abs te scire velim, an nomen hoc tetragrammaton ipsi Messiæ secundùm totum suum esse conveniat, tam scilicet secundum ambas naturas, divinâ, inquam, & humanam, quæ ab una ipsius Messiæ sustentantur personâ, quâ m secundùm tres substantias, quas unus & idem Messias in se ipso absque confusione unitas continet, Verbum videlicet Dei, animam rationalem, & corpus humanum. GAL. Ita prorsus. Quemadmodum enim tres hujus nominis literæ, priores, *jod*, ה *he*, ו *vau*, tres in Deo מדות *middoth*, id est, proprietates, sive personas ab invicem distinctas, esse designat ex sua diversitate, quam tam in figura, quàm in nomine habent: una verò earum scilicet ה *he*, quæ est in calce ejusdem nominis, ac in principio & fine hujus nominis הויה *Havia*, quod idem est, quod essentia, indicat tres personas divinas unam esse essentiam: quare non sunt tres Dii, sed unus Deus, ut supra latissimè ostensum est: ita quoque haud inconvenienter dici potest, quòd ex eo quòd hoc in nomine tres sunt literæ, tam in sono quàm in figura ab invicem differentes, scilicet, *jod*, ה *he*, ו *vau*, deinde una earum scilicet ה *he*, denuo in fine ipsius nominis ponitur, quæ ipsum consummat & perficit, apertè innuitur, quòd cùm nomen ipsum de Messia dicitur, tres substantiæ quæ in eo sunt ab invicem differentes, corpus scilicet humanum, anima rationalis, & divinitas ipsa, sunt adinvicem copulatæ atque unitæ, ut licèt duæ earum priores ipsi tertiæ uniantur, non tamen in Messia Deus & homo sunt duæ personæ, sed una tantùm: nec duo Messiæ, sed unus duntaxat. Sicut enim tres diversæ literæ supradictæ unum gloriosum Dei nomen efficiunt, sic tria hæc, corpus, anima, & verbum Dei, unum faciunt Messiam sive Christum. Nam etsi duæ sint in Christo naturæ, quarum una quidem divina est, quâ Patri consubstantialis est, & coæternus, atque in omnibus æqualis, præterquàm in genitura: altera verò humana, quâ matri consubstantialis est, atque in natura omnino similis, persona tamen in eo non est nisi una, quæ divina est, & utranque sustentat naturam. Quæ

Literæ nominis Dei tetragrammaton quid significant.

optimè Psellus in libro *De differentibus quæstionibus* & testatur & explanat, ita *cap.* 3. dicens ἡ ἁγία καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία ἐπὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μίαν ὑπόστασιν δογματίζει, καὶ δύο φύσεις, ὑπόστασιν, τὸν σαρκωθέντα υἱὸν, φύσεις δὲ, θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα. Τὸ οὖν σῶμα τὸ ἔμψυχον καὶ ἔννουν ὃ προσελάβετο οὐ καλεῖ ὑπόστασιν, ἵνα μὴ εὑρεθῶσι, λέγω, δύο ὑποστάσεις, ὅπερ ἐφλυάρει Νεστόριος ὁ αἱρετικός: ἀλλ' ὀνομάζει ἐνυπόστατον, ὡς ἐν τῇ τοῦ υἱοῦ ὑποστάσει τὸ εἶναι λαβόν: αὐτὸς γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ μία ὢν ὑπόστασις τῆς ἁγίας τριάδος, γέγονε καὶ τοῦ σώματος οὗ προσελάβετο ὑπόστασις. ὥστε τὸ σῶμα τοῦ κυρίου ἐνυπόστατον μὲν, οὐχ ὑπόστασις δέ. Hoc est, ut Verbum verbo reddam, Sancta Catholica & Apostolica Ecclesia, in Domino nostro Jesu Christo unam hypostasim dogmatizat, & duas naturas: hypostasim, incarnatum Filium: naturas, divinitatem & humanitatem. Corpus igitur animatum & intellectuale quod assumpsit, non vocat hypostasim, ne inveniantur, inquam, duo hypostases, quod mentitus est Nestorius hæreticus, sed nominat *enypostaton*, tanquam in Filii hypostasi esse accipiens. Ipse enim Filius Dei una existens sanctæ trinitatis hypostasis, factus est & corpori quod assumpsit, hypostasis. Quare corpus Domini *enypostaton* quidem est, non autem hypostasis. Et sicuti nomen Dei tetragrammaton quando de Deo dicitur, exponitur per nomen Dei duodecim literarum, quod est אב בן ורוח הקדש Id est Pater, Filius, & Spiritus Sanctus, ita idem nomen, cùm de Messia dicitur, per nomen duodecim literarum etiam explanatur, quod est גוף נשמה ובן אל Hoc est, Corpus, anima, & Filius Dei: Siquidem גוף *Guph*, Id est, corpus, tribus apud eos scribitur literis, נשמה *nessama* verò, id est, anima, quatuor, ובן אל *uben el*, id est, & Filius Dei, quinque. Quæ omnes duodecim numero sunt. Et quemadmodum nomen duodecim literarum cùm de Deo dicitur, per nomen duarum & quadraginta exponitur, quod est secundum Rabbenu Haccados אב אלהים בן אלהים רוח הקדש אלהים שלשה באחד אחד בשלשה Hoc est, Pater Deus, Filius Deus, Spiritus sanctus Deus, tres in uno, & unus in tribus: vel tres in unitate & unitas in trinitate. Vel secundum alios אב אל בן אל ורוח הקדש אל אכל לא שלשה אלהים כי אם אלוה אחד i. Pater Deus, Filius Deus, & Spiritus S. Deus, attamen non tres Dii, sed unus Deus: quæ literæ in Hebraico omnes utrobique quadraginta duæ sunt numero: ita cum de Messia dicitur, per nomen itidem quadraginta duarũ literarum exponitur, quod est, כאשר הנפש המשכלת והבשר ארם אחד כך האל והאדם משיח אחד Hoc est, Sicut anima rationalis & caro homo unus, ita Deus & homo Messias unus: quæ quidem literæ in Hebraico duæ & quadraginta existunt. Nam כאשר *caasser*, id est, sicut, quatuor scribitur literis; הנפש *bannephes*, id est, anima, similiter quatuor; המשכלת *hammaschteth*, id est, rationalis, sex; והבשר *vehabasar*, id est, & caro, qninque; ארם *Adam*, id est, homo, tribus: אחר *ehad*, id est, unus, similiter tribus: כך *cach*, id est, ita, duabus: האל *hael*, id est, Deus, tribus, והאדם *vehaadam*, id est, & ho-

mo, quinque; משיח *Mesſiah*, id eſt, Chriſtus, A quatuor; אחד *ehad*, id eſt, unus, tribus: quæ omnes ſimul junctæ, duæ & quadraginta ſunt literæ: per quas ſubſtantiarum trinitas quæ eſt in Chriſto cum unitate perſonæ optimè exponitur: juxta illud Athanaſii, Sicut anima rationalis & caro unus eſt homo, ita Deus & homo unus eſt Chriſtus. Ex quibus omnibus manifeſtè concluditur, quòd nomen Dei tetragrammaton, cùm de Meſsia dicitur, ei ſecundùm totum eius eſſe, B aptiſsimè conveniat.

CAP. XII.

Quòd Meſsias eſt facies Dei.

CAPNIO.

NUnc de reliquis Meſsiæ nominibus divinitatem ejus inſinuantibus, tibi dicendum eſt. GAL. Primùm itaque Meſſiam faciẽ Dei, dici, oſtendã: quod C per illud Malachiæ apertiſsimè liquet, dum ſic *c.* 3. *v.* 1, 2. ait, הנני שולח מלאכי ופנה דרך לפני ופתאום יבא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא יהוה צבאות ומי מכלכל את יום באו ומי העמד בהראותו כי הוא כאש מצרף וכבורית מכבסים Hoc eſt, Ecce ego mitto Angelum meum, & parabit viam faciei meæ. Et ſtatim veniet ad templum ſuum Dominus, quem vos quæritis, & Angelus fœderis, D quem vos vultis. Ecce veniet, dixit Deus exercituum. Et quis menſurabit dies adventus ejus? & quis ſtabit in oſtenſione ejus, vel cùm ſe oſtenderit? Quoniam ipſe erit tanquam ignis conflans, & velut herba fullonum. Hæc ille. Herba fullonum eſt, quâ fullones pannos lavant, quæ Arabicè *gazul* dicitur. Quòd autem prophetia hæc de Meſsia loquatur, per Rabbi Moſem Maimonis filium liquidò oſtenditur, in הלכות מלכים *Hilchoth Melachim*, id eſt, in E ſententiis Regum, ſic dicentem, In diebus Regis Meſsiæ per Spiritum ſanctum qui ſuper eum requieſcet, genealogizabitur Iſrael per os ejus: ſicut dictum eſt *Malach.* 3. *v.* 1. Ecce mitto Angelum meum, & parabit viam faciei meæ. Negare igitur Iudæi juniores minimè poſſunt, præmiſſa Malachiæ verba de Meſsia dicta fuiſſe. Angelus ergo iſte de quo primùm propheta loquitur, Ioannes Baptiſta fuit, qui à Deo miſſus eſt, ut viam faciei Dei, id eſt, Meſsiæ pararet. F Quòd autem Meſsias ſit facies Dei, habetur adhuc per Rabbi Moſem Hadarſan ſuper illud *Geneſ.* 22. *v.* 4. In die tertio levavit Abraham oculos ſuos: cùm ſic ait, Hoc eſt quod ſcriptum eſt *Hoſea c.* 6. *v.* 2. Vivificabit nos poſt duos dies, & in die tertio ſuſcitabit, vel eriget nos, & vivemus ante faciem ejus: & ſciemus, ut ſequamur ad cognoſcendum Deum. Poſtea ſubdit, Vivificabit nos poſt duos dies, & vivemus ante faciem G ejus, quæ eſt Rex Meſsias: ſicut dictum eſt *Pſalm.* 80, *verſ.* 4. Domine Deus exercituum converte nos, & oſtende nobis faciem tuam, id eſt Meſsiam tuum, & ſalvabimur. Et hoc eſt, in die tertio vivificabit nos. Hæc traditio. De hac inſuper Dei facie dicitur in *Bereſith* קטנה *ketanna*, id eſt, in expoſitione Geneſis parva: ubi ſuper illud *Gen.* 3. *c. v.* 23. Et emiſit eum Dominus Deus de horto, vel paradiſo voluptatis, ſic ait Rabbi Nahmija, Emiſſus fuit Adam de paradiſo in ſeculo iſto, ſed in futuro ſeculo non emittetur. Juvatur autem hujuſmodi dictum per id quod ſcriptum eſt in *Pſ.* 17, 17. Ego in juſtitia, vel per juſtitiam contemplabor faciem tuam, id eſt, Meſsiam tuum, ſatiabor cùm reſurrexerit תמונתך *Temunathecha*, id eſt, forma tua, vel figura tua, vel imago tua, vel ſimilitudo tua. Dixit Deus ſanctus & benedictus, In hora illa ego juſtificabo eum, ſcilicet Adam ab illa ſententia. Dixit David Deo ſancto & benedicto, Et in illa hora in qua evigilabit, vel reſurget is qui eſt in ſimilitudine tua, ſatiabor, & in juſtitia contemplabor faciem tuam, id eſt, Meſsiam tuum. Gloſſa Rabbi Selomonis, Contemplabor faciem C tuam: ſicut dictum eſt *Eſaiæ quinquageſimo ſecundo capite, v.* 8. Quia oculo ad oculum videbunt, cùm inhabitaverit Deus Sion: Quæ ſic Ionathas Chaldaicè tranſtulit ארי בעיניהון יחזון גבורן די עבד יהוה כד יתיב שכנתיה לציון Id eſt, Quia oculis ſuis videbunt virtutem, vel fortitudinem ejus, quam faciet *Deus* cùm ſedebit, vel morabitur divinitas ejus in Sion. Ex his igitur manifeſtum eſt, Meſsiam faciem Dei & dici & eſſe. Et hoc nonniſi propter ejus divinitatem, propter quam nomina quæ de Deo dicuntur, ipſi aptiſsimè conveniunt.

CAP. XIII.

Quòd Meſsias ſit lumen ſive lux, quæ Deus eſt.

CAPNIO.

SI omnia nomina quæ Deo attribuuntur, de Meſsia (ut ais) ob ejus divinitatem rectiſsimè dicuntur, conſequens profectò eſt, ut ſicut dicitur lux per eſſentiã, ita quoque Meſsias ipſe lux per eſſentiam dicatur. Quare id etiam probare velis, obſecro. GAL. Quòd Deus itaque ſit lumen, ſive lux, & Meſsias ſit cum Deo lumen, ſive lux ante mundi conſtitutionem, per id quod in *Midras tillim* ſcriptum eſt, optimè probatur. Ibi namque ſuper illud *Pſ.* 36. 10. כי עמך מקור חיים באורך נראה אור משוך חסדך ליודעך Hoc eſt, Quoniam tecum eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen, Extende miſericordiam tuam cognoſcentibus te: ſic dixit Rabbi Iohanan, Factum accidit in quodam homine, ut cùm in nocte lucernam accenderet, extingueretur: & cùm iterum atque iterum eam accendiſſet, dixit, Quouſque laborabo ambulans? ſuſtinebo donec ſol oriatur: ſic Iſrael cùm in Ægypto ſervi facti fuiſſent, ſteterunt Moſes & Aharon, & redemerunt eos. Rurſus in ſervitutem redacti ſunt in diebus Siſræ, & eos redemit Barac & Debora. A Madianitis verò Gedeon. Et ſic per manus Samgar. Sic etiam per manus cujuslibet Iudicum à ſervitute redemti ſunt,

ſunt. Iterum ſervi facti in Babylonia, per manus Ananiæ, Miſlaelis & Azariæ redempti fuerunt. Et demû per Edom reducti ſunt in ſervitutem. Dixerunt ergo Iſrael, Ecce laſſati ſumus in ſubjugationibus, & redemptionibus, modò ſubiugati, modo redempti. Jam non quærimus ulteriùs ut illuceſcat nobis caro & ſanguis: ſed Deus ſanctus & benedictus ipſe in ſubſtantia: ſicut dictum eſt *Pſalmo centeſimo decimo octavo*, Deus Dominus, & illuxit, vel illuceſcet nobis. Et iterum *Eſa.* ait *quadrageſimo quinto capite*, *v.* 17. Iſrael ſalvatus erit in Deo, vel per Deum (tetragrammaton) ſalvatione æterna. Huculque traditio. Gloſſa Rabbi Selomonis: Iſrael ſalvatus erit ſalvatione æternâ per Regem Meſſiam. In *Ecba* autem *rabbethi*, id eſt, in expoſitione ſuper planctum Ieremiæ, ſuper illud *Threnorum primo*, *v* 16 Elongatus eſt à me conſolator, convertens animam meam, ſic dicitur, Quod eſt nomen Meſſiæ? Qui de domo Rabbi Hanina erant, dixerunt, חנינא *Hanina*, id eſt, pietas, vel miſericordia eſt nomen ejus: ſicut dictum eſt *Ierem.* 16. *c.v.*13. Propterea non dabo vobis חנינא *Hanina*, id eſt, miſericordiam. Qui verò de domo Rabbi ינאי *Iannai* erant, dixerunt ינין *Innon* id eſt. filius, vel genitus, ſive natus, eſt nomen ejus: ſicut dictũ eſt *Pſal. ſeptuageſimoſecundo*, *v.*17. Ante ſolem ינין *unnon* nomen ejus. Rabbi autem ביבא *Bibba* dixit נהירא *Nehira* id eſt, lumen, eſt nomen ejus: ſicut dictum eſt *Dan.* 2. *cap. v.*22. Et lux cum eo eſt. Scriptum eſt autem in *Bereſſith ketanna*, קטנה id eſt. in expoſitione Geneſis minori ſuper illud *Gen.*1. *cap. v* 3. Sit lux, hoc modo, Hoc eſt quod dictum eſt *Pſ.* 97. *v.* 12. Lux ſeminata, vel orta eſt juſto. Dixit autem Rabbi Abba, Hæc lux eſt Regis Meſſiæ, juxta illud *Pſal.* 36. *v.*10. Quoniã tecum eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen: hoc eſt lumen Meſſiæ quod ideo ait, quia vidit Deus ſanctus & benedictus Meſſiam & generationem ejus, ſervavítque eum ſub throno gloriæ ſuæ. Hæc traditio. Ex qua valdè notandum eſt quòd antequàm Meſſias eſſet ſecundùm humanitatem, jam erat ſecundum divinitatem lux & lumen cum Deo, & principium quo creavit Deus mundum. Quibus plurimùm conſonat dictum illud dominicum, Antequàm Abraham fieret, ego ſum. Et ego lux in mundum veni, ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat, *Ioan.*8. *v.*12. Vide quàm digna ſint hæc contra Judæos noſtri temporis, qui Meſſiæ divinitatem negantes, eum ex ſemine duntaxat hominis naſci debere aſſerunt: quibus dicendum eſt, Quòd lux ſub throno Dei repoſita, Filius Dei eſt, Verbum & Sapientia Patris, & thronus ac poteſtas ejus.

CAPUT XIV.

Quòd Dei שדי Saddai, *Meſſiæ propriè competat,*

CAPNIO.

MEmini me audiſſe, cum in ſuperioribus de divinis nominibus diſſereres, nomen שדי *Saddai* ſoli Deo convenire. Quia enim nomen hoc, omnipotens, vel qui ſufficiens eſt, interpretatur, & ſolus Deus eſt omnipotens, ſibique ſolus ſufficiens, nullo enim alio indiget, idcirco nomen hoc שדי *Saddai* ipſi ſoli convenit. Etſi igitur minimè dubitem; omnia nomina quæ de Deo dicuntur, de Meſſia itidem ſecundùm ejus divinitatem aptiſſimè dici, vellem tamen ad majorem divinitatis Meſſiæ manifeſtationem, quamobrem hoc nomen שדי *Saddai* propriè ipſi Meſſiæ congruat, rationẽ redderes, illudque ei propriè convenire, per Hebraica teſtimonia probares. GAL. Si igitur audire vis, unde nomen hoc divinum שדי *Saddai*, quod (ut alibi diximus) idem eſt quod אשר די *aſſer dai*, id eſt, qui ſufficit, vel qui ſufficiens eſt, vel qui ſufficientia eſt, propriè ſoli Meſſiæ ſit congruum, ſanctum Iob audi, ita 33. *cap. v.*4. dicentem רוח אל עשני ונשמת שדי תחייני Hoc eſt, Spiritus Dei fecit me, & anima *Saddai* vivificavit me. Anima *Saddai*, inquit, id eſt, ejus qui ſufficit, vel qui ſufficientia eſt. Cùm igitur nec Pater, nec Spiritus ſanctus animam habeat, ſed ſolus Dei Filius, qui eſt virtus & ſapientia Patris, qui animam illam habet, quam ſibi in Meſſia univit, ſequitur planè, de ſolo Dei Filio Iob fuiſſe locutum cùm dixit, Et anima שדי *Saddai* vivificabit, pro vivificavit me: Anima ſcilicet illius qui ſolus ad humanum genus redimendum, atque ſalvandum, ſatis eſt. Ipſe ſiquidem in forma Dei ſolus eſt, qui naturam aſſumendo humanam, venturus erat, non utique miniſtrari, ſed miniſtrare, & animam ſuam dare redemptionem pro multis: ut ipſemet dixit *Matth.*20. *v.*28. juxta illud *Eſa.*53. *v.*12. הערה למות נפשו Hoc eſt, Expoſuit vel effudit morti animam ſuam. Meſſiæ quoque Deo, ac Dei Filio propriè congruit, & non Deo Patri, nec Spiritui ſancto illud *Cantici canticorum primo capite v.* 6. dictum הגידה לי שאהבה נפשי Id eſt, Nuncia mihi, quàm diligit anima mea, plebem vel gentem videlicet (ut veteres Talmudiſtæ exponunt) pro qua dedi נפשי *naphſci*, id eſt, animã meam. Decebat quippe fieri, quod in libro יומא *joma* in cap. quod incipit טרף *Tereph* legitur, cùm ſic ad verbũ dicitur, Traditũ eſt à domo Rabbi Iſmael, quòd ſic eſt menſura judicii ambulans: expedit enim, ut veniat inocens, & ſatisfaciat pro reo, & non veniat reus, ad ſatisfaciendum pro reo. Hæc traditio. Et optimè quidem. Nam ſordes tergere nõ poſſunt manus quæ lutũ tenent, & cùm is qui diſplicet ad intercedendũ mittitur, animus irati ad deteriora provocatur. Ex his igitur quæ dicta ſunt, ſatis (ut arbitror) manifeſtum eſt, ſoli Meſſiæ qui ſolus ad humanum genus redimendum ſufficiẽs erat, nomen שדי *Saddai* propriè convenire. De quo ſic *Pſ.*91. *v.*1. ſcribitur יושב בסתר עליון בצל שדי יתלונן Hoc eſt, Habitãs in velamẽto Altiſſimus, in umbra *Saddai* morabitur, vel hoſpitabitur. Quæ quidẽ verba ita aptiſſimè exponi poſſunt, Habitans erit in velamento, id eſt, in ſacratiſſimo corpore ſuo, Altiſſimus, hoc eſt, Dei Filius: In umbra, id eſt in beatiſſimæ atque puriſſimæ virginis utero שדי *Saddai*, id eſt, ille qui ſolus pro humano genere ſatisfacere ſufficit, hoſpitabitur, id eſt, novem tantùm menſibus commorabitur.

CA-

CAPUT XV.

Quod nomen Messiæ ינון *Iinnon secundum divinitatem illi congruat*

CAPNIO.

Quum unum de propriis Messiæ nominibus sit ינון *iinnon* juxta illud *Ps.* 72 *v.*17. שמו יהי שמו לעולם לפני שמש ינון· Hoc est, Erit nomen eius in æternum, ante solem ינון *iinnon* nomen ejus: scire abs te velim, quonam pacto, quave ratione hoc nomen ipsi Messiæ congruat. GAL. Hoc nomē ינון *iinnon*, à dictione Hebraica נין *nin*, quod idē est quod filius, sive natus, sive genitus derivatur. Eam ob rem hoc nomen propriè soli Messiæ convenit, qui secundùm divinitatem solus ante solem, id est, ante mundi conditionem sive ab æterno, à Patre æterno natus, seu genitus est. Nam cum ינון *iinnon* [ut diximus] filius sive natus, sive genitus interpretatur, neq; Patri in divinis, neq; Spiritui sancto convenire potest. Pater enim à nullo est factus, nec creatus, nec genitus, nec procedens: & Spiritus sanctus neque natus neque genitus est, sed à Patre & Filio tanquam ab unico principio spiratus, & procedens. Neque ulli quoque creaturæ hoc nomen congruere potest. Nulla enim creatura ante solem, id est, ante secula, nata seu producta fuit. Quare palàm liquet, dictum illud Psalmographi abs te inductum, ante solē ינון *iinnon* nomen ejus, de nulla re creata dici posse, sed de solo Dei Filio, qui æternaliter à Patre æterno natus est: quo fit, ut nulli nisi soli Messiæ hoc nomē ינון *iinnon* convenire valeat. Præterea hoc nomen ינון *iinnon*, idem quod filiabit sive nasci faciet, in nostram vertitur linguam: quod neque à mysterio Messiæ vacat. Ipse enim omnes mortuos quasi iterum filiaturus, nasci faciet, cùm eos de terræ pulvere suscitabit. Quod ei secūdùm divinitatē propriè cōvenit. Quomodo enim mortuos omnes ex terræ pulvere resuscitare posset, si verus Dei Filius non esset? Quòd autem Messias ינון *innon*, ante solem hac ratione vocatus sit, habetur in *Midras tehillim* super illud *Ps.* 93. *v.* 3. נכון כסאך מאז מעולם אתה Id est, Parata sedes tua ex tunc à seculo tu es: ubi sic dicitur, Rex Messias est una de septem rebus, quæ ascenderunt super propositum ante seculi creationem, sicut dictum est *Ps.* 72. *v.* 17. Ante solem ינון *iinnon* fuit nomē ejus. Quia futurum est, ut ipse ינין *jannin*, id est, iterum nasci faciat omnes in pulvere dormientes. Hæc traditio. *Oppositio.* CAP. Judæi nostri seculi cùm sint omnium pessimi, cupientes Messiæ divinitatem omnino supprimere, ajunt, quòd non propterea Messiā Filium Dei ab æterno genitū dicere possumus, quia nomen ejus ינון *innon* ante solem fuerit, cum septem res (ut ferunt) per duo millia annorum ante mundi constitutionem creatæ fuerint. Colligunt autem hujusce figmenti fatuitatem ex eo, quod habetur in libro פסח שני *Pesah sens*, id est, Pascha secundum, in *Pereck*, id est, in capite in quo sic legitur, Traditum est septem res creatas fuisse, antequā mundus crearetur: Hæ sunt lex, pœnitentia, gehenna, domus sanctuarii, thronus gloriæ, hortus voluptatis, & nomen Messiæ. Id idem habetur & in *Midras Bemidbar Sinai*, id est, in Glossa libri *Num.* 7. *cap.* GAL. Mirum non est, si insania & cæcitate meritò à Deo perculsi, tam stulta & absurda loquantur. *Confutatio.* Quis enim figmentum hoc nisi à ratione prorsus carentibus dictum existimaret? Nam licèt quilibet numerus, sive quævis multitudo partium motus secundùm prius & posterius, sit tempus, cujuscunque motus sit: B attamen hora, dies, mensis, & annus, ad huc etiam ver, æstas, autumnus, hyems, quæ anni partes sūt impossibile est, quòd non sint partes motus cœli. Quomodo ergo mundum præcessit tanta annorum multitudo, duorum scilicet millium? Et partes anni quonam pacto fuerunt, cùm nec motus cœli esset, nec ipsum omnino cœlum? Quomodo etiam credere possunt, legem quæ præcipit dentem pro dēte, oculum pro oculo, manum C pro manu puniri, ante mundi conditonem creatam fuisse, cùm nondum dens, neque oculus, neque manus fuerint? Quod de omnibus quoque judicialibus dici potest. Lex etiam mandat sabbatum custodiri, sacrificia & circumcisionem fieri: quæ nec erant ante mundi constitutionem, nec aliquis extabat, cui talia injungi possent. Par quoque responsio de cæteris cæremonialibus dari potest. Lex præterea præcipit nō occidendum, non furandum, non mœchandum: quomodo erD go sustineri potest, legem hanc ante hominum mundique creationem conditam fuisse, cum horum neq; agens, neque patiens quisquam esset? quod de cæteris etiam moralibus dici potest. Quomodo insuper dicere possunt, pœnitentiam quæ naturaliter peccatum subsequitur, peccatum ipsum atque peccatores præcessisse? Et gehennam quâ ratione ante mundum conditum creatam asserūt, cum suum Talmud apertè contra seipsos habeant, etiam eo in libro quem pro se allegant? Legant igitur ejusdem libri פסח *Pe-* E *sah* caput quod מקום *Macom* incipit. Ibi enim Rabbi Ioses ita dixisse fertur, Ignis quem Deus sanctus & benedictus in secunda sabbati, id est, feria secunda creavit, non extinguetur in æternum: sicut dictum est *Esa. ultimo, v.*24. Et egredientur & videbunt cadavera virorum reorū in me: quia vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Et erunt scatebra vermium universæ carni. Traditio quoque est, quòd dixerit Rabbi Babas quem ipsi בבא *Baua* vocāt, F Cur non fuit dictum in secunda sabbati, Et vidit Deus quòd esset bonum? Propterea, quia in ea creatus est ignis gehennæ. Hæc omnia ibi. Ubi duos habemus testes maximæ apud eos autoritatis, quòd ignis gehennæ in secunda die creationis mundi creatus fuerit. Cùm igitur in *Deuteron. decimonono cap. v.* 15. scriptum sit, על פי שנים עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר Hoc est, Ex ore vel super os duorum testium, aut ex G ore vel super os trium testium stabit verbum, eos concedere oportet, magistros istos verum dixisse. Ex cujus rei veritate planè sequitur, falsum prorsus esse, ignem gehennæ ante mundi creationem productum fuisse. Templum præterea quod manu factum, atque de rebus creatis

tis extructum, quomodo ante ipsa ex quibus constitit, extare potuit? Demum qui ex semine Adam natus est, quomodo antè Adã creatus fuit? Quæ igitur major dementia esse potest, quàm talia credere, nedum dicere? Palpant ergo ut cæci parietem. juxta illud *Esa. quinquagesimo nono cap. v. 10.* in persona eorũ dicentis נגששה כעורים קיר וכאין עינים נגששה Hoc est, Palpamus ut cæci parietem, & quasi absque oculis palpamus. Nomen igitur Messiæ non eam ob rem antè secula esse dicitur, ut tunc creatum fuisse insinuetur, cum ante secula nihil omnino creatum fuerit: sed ut Messias ipse secundùm divinitatem ab æterno à Patre genitus ostendatur. Et ideo propheta dixit, Ante solem ינון *iinnon* fuit nomen ejus: ינון *iinnon* enim (ut prædiximus) & natum significat, & nasci facientem: ut duo in verbo uno innuantur, & æterna scilicet Messiæ nativitas, quâ æternaliter à Patre natus est, & mortuorum resurrectio, quos ipse in fine mundi resuscitans, quasi denuo nasci faciet.

CAPUT. XVI.

Quòd Messias in sacra scriptura plerumque vocatus est Germen, ad designandum, quòd potius incarnari decebat Filium, quam Patrem sive Spiritum sanctum.

CAPNIO.

INTER cætera Messiæ nomina, Germen eum sæpissime vocatum invenio, & præsertim apud Zachariam, cum *sexto capite v. 12.* ait הנה איש צמח שמו Hoc est, Ecce vir, Germen nomen ejus: Rationem igitur audire velim, quamobrem prophetæ ipsum hoc nomine appellandum duxerint. GAL. Non abs re profectò Messias vocatus est Germen. In hoc enim palàm ostenditur, divinam incarnationem, ac naturæ humanæ assumtionem personæ Filii Dei convenientem fuisse, & non personæ Patris, aut Spiritus sancti: ut non esset Adæ, & Abrahæ atq; David in humanitate Filius, nisi illa מדה *midda*, id est, persona seu proprietas, quæ erat in divinitate Filius, neque esset alius in humanitate, alius in divinitate Filius. Quod quidem in una Messiæ persona complendum fuisse, Esaias & Ieremias, secundùm Targũ, hoc est, secũdùm Chaldaicam translationem evidentissimè insinuant. Nam *Esa.* quidem *quarto cap. v. 2.* sic ait, ביום ההוא יהיה צמח יהוה לצבי ולכבוד ופרי הארץ לגאון ולתפארת לפליטת ישראל Id est, in die illa erit Germen Dei in decorum, vel gaudium, & in gloriam, vel honorem: & fructus terræ in sublimitatem, vel nobilitatem, & in ornatum reliquis Israel: ubi Targum sic dicit, בעידנא ההיא יהי משיחא דיי לחדוא וליקר Hoc est, In tempore illo erit Messias Dei in gaudium & honorem. Ieremias autem sic inquit, בימים ההם ובעת ההיא אצמיח לדוד צמח צדקה Id est, In diebus illis, & in tempore illo germinare faciam Davidi germen justitiæ: ubi & Targum ita dicit, ביומיא האינון ובעידנא ההיא אקים לדוד משיח רצידקה

A Hoc est, In diebus illis & in tempore illo statuam Davidi Messiam justitiæ. Cùm igitur ubi uterque propheta Germen dicit, ibi Targum Messiam ponat, hinc palàm omnibus datur intelligi, qui cordis oculos erroris caligini obcæcatos non habent, quòd sicut Messias erat verè Germen Dei, id est, Filius Dei secundum divinitatem, ut Esaias ait, ita futurus erat Germen David, id est. Filius David secundùm humanitatem uti Ieremias dicit. Ex quibus duobus manifestè

B resultat, Messiam in unitate personæ, & Filium Dei, & Filium David simul esse, quanquam aliter & aliter. Filius namque Dei est ante omnia tempora. In tempore verò Filius David. Filius quoque Dei est immediate, & absque matre. Filius verò David post multa justorum & injustorum media, ex sola matre absque patre. Quod quidem per nomen Germen, & verbum germinare, satis apertè Ieremias indicat. Id idem quoque Esaias in præmissis verbis ostẽdit, cùm Ger-

C men Dei primùm dicit, & mox ei fructum terræ subjungit. Quis enim est hic terræ fructus, nisi Messias de Virgine natus? de quo *Psalmo sexagesimo septimo v. 3.* ita scriptum est, יודוך עמים אלהים יודוך עמים כלם ארץ נתנה יבולה Id est, Confitebuntur te populi, Deus, confitebuntur te populi omnes, terra dedit fructum suum. De hac etiam beatissima Filii Dei incarnatione *Psalmo octuagesimo quinto v 12.* sic dicitur, Veritas de ter-

D ra germinabit, & justitia de cœlo respicietur, vel protendetur: cum enim dicitur, Veritas de terra germinabit, veritas pro Filio Dei accipitur, qui tanquam germen de terra, id est, de purissima virgine per carnis assumptionem nasciturus erat. Quòd insuper Messias sit Germen, habetur per id quod in *Echa rabbethi*, id est, in expositione super Ieremiæ plãctũ legitur, super illud *Threnorum primo c. v 16.* dictum, Quia elongatus est à me consolator, convertens animam meam: ibi

E enim sic dicitur, Quod est nomen Messiæ? Dixit Rabbi Iehosuas filius Levi צמח *tsemah*, id est, Germen est nomen ejus: sicut dictum est *Zach. sexto cap. v. 12.* Ecce vir צמח *tsemah*, id est, Germen nomen ejus. In libro quoque qui apud eos *Tanhuma* dicitur, & magna ex parte est libri Numerorum expositio, super illud *Numer. primo cap.* dictum, Et locutus est Dominus ad Mosem in deserto Sinai, ita dicitur, Quid dixit ei? Id quod scriptum est *Num. primo cap. v. 2.* Levate caput totius congregationis filiorum

F Israel: Dixit Deus sanctus & benedictus Israeli, propter hoc dedi vobis capitis suspendium vel suspensionem: quemadmodum enim ego suspensus sum universo mundo, sicut dictum est *primo libro Paralip. ultimo cap. v. 11.* Tibi Domine magnitudo, & fortitudo, & gloria, & victoria vel æternitas, & tibi laus vel confessio: Omne enim in cœlis & in terra tuum, Domine, est Regnum, & tu elevas te omnibus in caput: ita quoque dedi ego vobis capitis suspendium: sicut di-

G ctum est *Num. primo c. v. 2.* Levate caput: ut impleatur quod dictum est *Psal. centesimo quadragesimo octavo, v. 13.* Et exaltavit cornu populi sui. Et sic ipse ait *Num. primo capite*, Vir caput domui patrum suorum, ipse scilicet Deus. Dixit

Dixit Rabbi Rahmon, Non est vir Deus in loco A isto nisi Messias filius David, de quo dictum est *Zacharia sexto cap. v.12.* Ecce vir Germen nomen ejus. Transtulit hoc Ionathan sic dicẽs, Ecce vir Messias nomen ejus. De quo & *Esaias* ait *quinquagesimo tertio cap. v.3.* Vir dolorum & sciens infirmitatem, vel notus infirmitate. Hactenus traditio. Ex qua patet propositum.

CAP. XVII.

Quòd Messias dictus est Ros, ad significandum Filii Dei in uterum virginis descensum. B

CAPNIO.

Cum jam de Filii Dei incarnatione loqui cœperis, ideò de nominibus Messiæ divinam incarnationem insinuantibus, nunc tibi dicendum est. GAL. Faciam libenter quod hortaris. Et primùm quidem Messiam ipsum ad designandum ejus secundùm divinitatem in uterum virginis descẽsum, C haud ineptè Rorem dici probabo. Quòd igitur Messias Ros dicatur, id plurimis ex locis compertum habemus: & præsertim apud *Hoseam*, cùm Deus ipse *cap. 14. v. 6.* ita per os ejus loquitur, אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה Hoc est, Ero quasi Ros Israeli, & germinabit vel florebit sicut lilium Hæc Jonathas Uzielis filius in Chaldæum vertens sic exposuit, אהי מכרי כטלא לישראל יזהרון כששוניא Id est. Erit verbum meum velut ros Israeli & pulchrescent ut lilium. Quòd D autem hoc loco Ros Messias sit, in *Midras tillim* apertè ostenditur, cùm super *Psalm. 45. titulum*, qui talis est, למנצח על שושנים Hoc est, Victori, vel, Ad victoriam super liliis, sic dicitur, Dixit Deus sanctus & benedictus Israeli, Totum pendet in vobis: quemadmodum enim hujusmodi lilium germinat vel floret, & nihilominus cor ejus sursum est, ita quoque vos agite תשובה *tesuba*, id est, pœnitentiam coram me, E & cor vestrum sit rectum, vel ordinatum sursum, sicut cor hujusmodi lilii. Et tunc adducam גואל *Goel*, id est, redemtorem: sicut dictum est *Hos. 14. v. 6.* Ero sicut ros Israeli. Et quando? Cùm germinabit vel florebit sicut lilium. Et propter hoc dicitur, Victori super liliis. Hucusque traditio. Ex qua clarè patet, quòd ros in prædictis Hoseæ verbis est Messias, & quòd Messias est Verbum Dei, ut Rabbi Ionathas in Targum exponit; & quòd etiam est Deus, ut sermo ipsius prophetæ insinuat, in persona Dei de F eodem rore sic dicentis, Ero quasi ros Israeli. De quo etiam rore sic in libro תענית *Taanith*, id est, de jejunio legitur: Dixit Rabbi Berachias, Ecclesia Israel petivit indiscretè, cùm dixit *Hosea cap. 6. v. 3.* Et veniat sicut imber nobis, sicut temporaneus & serotinus terræ: Dixit ei Deus sanctus & benedictus, Filia mea tu petis rem, quæ aliquando quæritur, & aliquando non quæritur: ego autem ero tibi res quæ semper quæritur: sicut scriptum est *Hosea capite decimo quarto vers. 6.* Ero sicut ros Israeli, & germinabit vel G florebit ut lilium. De eodem quoque rore David *Psalmo* secundùm Hebræos 110. *v. 4.* sic ait, מרחם משחר לך טל ילדתך Hoc est; De matrice auroræ vel ex aurora tibi ros nativitatis tuæ. Quòd aurora hic pro matre Messiæ aptissimè accipiatur, alibi cùm de novo modo nascendi Messiæ, nobis agendum erit, dicemus. Nunc autem hoc per illud quod Rabbi Ishac Arama in *Commentariis in librum Geneseos* dicit, probari sufficit, cùm in expositione *cap. 47.* vel circa, ubi fit sermo de loco, qui datus est Iacob, in quo commodè habitare posset, sic ait, מרחם משחר לך טל ילדותיך לא מצינו אדם ונביא שיתנבא לידתו קודם לידת אביו ואמו כי אם משיח צדקנו ולזה רמז מרחם משחר לך קודם שיברא רחם יולדתך נתנבא יולדתך ולזה רמז לפני שמש ינין שמו כי אפילו קודם בריאת השמש היה חזק וקיים שמו של משיחנו והיה יושב בימין האל וזה הוא שאמר שב לימיני ואמר גם כן והוכן בחסד כסא וישב עליו באמתה i. Avulva ex aurora tibi ros nativitatis tuæ. Non invenimus hominẽ etsi prophetam, cujus prophetata sit nativitas, ante nativitatem patris & matris, nisi tantummodo Messiam justum nostrum, & propterea dicit, Avulvâ ex aurora tibi ros nativitatis tuæ. Hoc est, antequàm crearetur vulva genetricis tuæ prophetata fuit nativitas tua. Et huic congruit illud, Ante solem genitus vel filius nomen ejus. Cujus sensus est, Quòd antequàm crearetur sol, subsistens ac firmum erat nomen Messiæ nostri, & sedebat ad dexteram Dei. Et hoc est quod dicit, Sede ad dexteram meam Et alibi, Concinnabit misericordiâ solium, & sedebit super illud in veritate. Hæc ille. Quòd autem Ros hoc in loco de matrice auroræ prodiens, sit Messias, per illud quod in commentariis Mosis Hadarsan *in librum Geneseos* scribitur, probabimus. Ibi enim super illud Genesis, Et dixit eis Ruben, sic dicitur, Redemtor quem ego suscitaturus sum ex nobis, sine patre erit. Et subditur post pauca: De eo quoque ait David *Psalmo* 110. *v.* 4. De matrice auroræ tibi ros nativitatis tuæ. Messias igitur non incongruè Ros appellatur. Primùm quidem propter descensionis similitudinem. Ros enim de alto descendit, ejusque descensus nostris aspectibus est occultus. Noctu namque descendit, & præsertim veris tempore, terramque reficit, & fœcundat. Ita virtus divina nocturno tempore beatissimam virginem fœcundavit. Nam quemadmodum ostrea nocte & verno tempore rorem recipiens, in interioribus suis margaritam gemmam preciosissimam generat, ita gloriosa virgo Spiritu sancto superveniente Filium Dei cõcipiens, Messiam preciosam margaritam generavit. Sicut etiam ros per herbarum superficiem se suaviter diffundens, herbis & plantis virorem vigoremque tribuit, & quod æstu diurno desiccatum & consumtum declinaverat, ros nocturnus humectat, fovet & erigit: sic verus noster Messias in se credentibus, ac in bono perseverantibus, virorem atque vigorem tribuit, eosque regit, atque ad vitam æternam erigit. Præterea sicut ros se in herbarum summitatibus colligit, suamque originem repetit, ita Messias redemtor noster sese in crucis altitudinem erexit, & inde ad gloriam suam remeavit. Quas ob res Messias non ineptè à patribus antiquis Ros vocatus est: ut ex hoc, occulta

& incomprehensibilis Filii Dei incarnatio at- A que nativitas designaretur. Quocirca non abs re *Esa*.45. *v*. 8. dicitur ורעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו צדק תפתח ארץ ויפרו ישע וצדקה תצמיח יחד אני יהוה בראתיו Hoc est, Rorate vel stillate cœli desuper, & nubes pluant justitiam, aperiatur terra, & fructificent salvationem, & justitiam germinet ipsa pariter. Ego Deus creavi eum. Ubi per cœlos, intelliguntur Pater, Filius & Spiritus sanctus: de quibus Lucifer cùm in cœlo empyreo esset, sic dixisse apud *Esa*.14 *v* 13. le- B gitur, השמים אעלה ממעל לכוכבי אל ארים כסאי Id est, Ad cœlos ascendam, super stellas Dei exaltabo solium meum: cum cæteris usque ad illa, Et similis ero Altissimo. Nubes autem fuerunt prophetæ: Terra, beata virgo aperiens consensum suum: & sic fructificaverunt Spiritus sanctus & ipsa salvationem, id est, Iesum, qui idem est quod salvatio. Et ipsa germinavit Iustitiam, hoc est, Messiam, Deum pariter & hominem.

CAP. XVIII. C

Quòd Messias Emmanuel vocandus esset: & quòd nomen hoc soli Messiæ congruat.

CAPNIO.

Quum Esaias Messiam Emmanuel vocandum dixerit (sic enim *c*.7. *v*.14. ait, לכן יתן אדני הוא לכם אות הנה העלמה הרה וילדת בן וקראת שמו עמנו אל Hoc est, Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabit ipsa nomẽ ejus Emmanuel) dic obsecro qua ratione nomen hoc ipsi Messiæ conveniat. GAL. Emmanuel (ut optimè D nosti) Nobiscum Deus, Latinè interpretatur. Ipsa igitur beatissima virgo ab Angelo Gabriele præmonita & instructa, Messiam ipsum Emmanuelem vocatura erat, ut ex hoc divinæ atque humanæ naturæ in una Messiæ personâ conjunctio atque unio apertè demonstraretur. Messias quippe Deus & homo futurus erat. Quare ipsi soli nomen hoc Emmanuel, quod Nobiscum Deus Latinè sonat, meritò cõvenit. HOG. E Et vocabitur nomen ejus Emmanuel, nostra editio habet. GAL. Ita profectò est. Sed Hebraica litera sic prorsus (ut ipse transtuli) dicit. Quod longè melius veritati fidei nostræ congruit. Nam ex eo quòd, Vocabit ipsa nomen ejus Emmanuel, propheta dixit, Messiam ipsum non habiturum hominem patrem ostendit, qui ei nomen imponeret. Patres enim apud Hebræos ferè semper, & non matres filiis nomina imponere solebant: ut ex veteri Testamento multis F in locis apparet, & ex nativitate Ioannis Baptistæ manifestè colligitur. Ex hoc igitur quòd nominis impositionem, quæ ad patrem pertinebat, ad solam matrem propheta retulit, apertè innuere voluit, Messiam patrem in terris non habiturum fuisse, qui ei nomen imponere posset. Quod etiam Angelus videtur insinuasse, in eo quod Mariæ dixit, Vocabis nomen ejus Iesum. Vocabis, ergo dixit, & non Vocabitur: ut cum G propheta se convenisse, palàm ostenderet. Vel aliter quoque dici potest & non ineptè quidem, quòd quum propheta dixit, Et vocabit ipsa nomen ejus Emmanuel, quod est, Nobiscum *Deus*, per hoc planè insinuaverit, quòd ipsa sola certò scire debebat, Messiam filium suum Deum & hominem esse: quandoquidem ipsa sola eum Emmanuel vocatura esset. Nam licèt alio nomine nuncupandus erat, ipsa tamen sola certò de eo dicere poterat, Emmanuel, id est, Nobiscum Deus. Quocirca non abs re dixit, Et vocabit ipsa nomen ejus Emmanuel. Ac si apertè diceret, Et vocabit apud semetipsam eum, Nobiscum *Deum*: quia ipsa sola hoc certò dicere poterat. Quod Lucas quoque innuere videtur, cùm ait, Maria autem conservabat omnia verba hæc, conferens in corde suo. Igitur & in corde suo, hoc est, apud semetipsam, vocatura erat eum Emmanuel. Quod per illud etiam confirmatur, quod nuptiarum ministris dixit, Quodcunque dixerit, facite: quasi intra se ipsam reservans, quòd filius suus Deus esset, qui posset vinum undequaq; producere. Ex his ergo perspicuum est, rectius pro fide nostra Hebraicum textũ habere quàm noster habeat. CAP. Optimè quidem dicta sunt hæc Ex his n. facilè Iudæorum nostri temporis pravitati respondetur, qui ajunt, Messiam Dei Filium nequaquam à matre sua Emmanuel fuisse vocatum, sed ישוע *Iesuah*, hoc est, Iesum: unde & postmodum omnibus Christianis eum (ut asserunt) Iesum vocari contigit: quamobrem velim per eorum scripturas perfidiam eorum convinceres: qui verba hæc, Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabit ipsa nomen ejus Emmanuel, uxori Esaiæ, & ejus filio tribuentes, dicunt ipsũ à matre sua vel à Spiritu sancto Emmanuel fuisse vocatum: quod Rabbi Selomonis testimonio probant, qui locum hunc ita exponit, Ecce העלמה *haalma*, id est, uxor mea, concipiet hoc anno, qui est quartus Regis Achaz: & pariet filium, & vocabit ipsa scilicet *alma*, vel Spiritus sanctus, (est enim spiritus apud Hebræos fœminini generis) qui erit vel descendet super ipsam, nomen ejus Emmanuel: quasi dicatur, Quòd conditor noster erit nobiscum. Hæc R. Selomo. *Objectio falsa.*

GAL. Concedamus eis expositionem hanc veram esse, atque bonam, hoc solo excepto, quòd ait Esaiam hîc עלמה *alma* pro uxore sua posuisse: & per consequens filium ipsius Esaiæ Emmanuel vocandum fuisse. Quòd autem hîc עלמה *alma*, non pro Esaiæ uxore, sed pro matre Messiæ intelligi oporteat, in subsequentibus, cùm de virginitate ejusdem matris Messię dicendum occurrerit, latissimè probabimus. Nunc v. satis nobis sit ostendere hunc Emanuelem non fuisse, neq; esse potuisse Esaiæ atq; ejus uxoris filiũ. Quod primũ ex eo patet, quòd ap. eũdẽ prophetã *c*.8,7. sic dicitur ולכן הנה אדני מעלה עליכם את מי הנהר העצומים והר בים את מלך אשור ואת כל כבודו i.e. Et propter hoc, Ecce Dominus ascendere faciet super vos aquas fluminis fortes & multas, Regẽ Assur & gravitatẽ, vel gloriã ejus. Et reliqua usq; ad והיה מטות כנפיו מלא רחב ארצך עמנו אל i. Et erit extensio alarũ suarũ impletio latitudinis terræ tuæ, ô Emanuel: hoc a filio Esaiæ haudquaquam cõpetere potest: quia persona privata fuit. & terrã nullã unquã habuit suo dominio subjectã. Qua re alii quidã prophetiã hãc de Ezechia filio regis Achaz exponentes, ajunt ipsum vocatum fuisse Emanuel: Quorum opinio primùm per R. Selomonem refellitur: qui locum hunc exponens, sic dicit, *Confutatio.* *Alia objectio.*

dicit, Et vocabit ipſa nomen ejus Emmanuel. A Sunt nonnulli hoc exponentes de Ezechia dictum eſſe. Sed hoc non eſt poſsibile. Si enim annos ejus numeraveris, invenies ipſum ante regnum patris annos novem natum fuiſſe, Hæc R. Selomo: cujus quidem aſſertio ſic probari poteſt: Achaz pater Ezechiæ ſexdecim regnavit annis: ut habetur 4. *Regum cap.16. v.2.* Huic ſucceſsit in regno Ezechias filius cùm quintum & vigeſimum ætatis ageret annum, ut colligitur ex B 4. *Reg. cap.18. v.2.* Ex quo liquet, in primo anno regni Achaz Ezechiam ipſum novem fuiſſe annorum. Cùm igitur prophetia hæc (ut ait R. Selomo) in quarto anno regni Achaz facta fuerit, clarum eſt, tunc Ezechiam tredecim fuiſſe annorum. Ex his igitur manifeſtè patet, prophetiam hanc nonniſi de Meſsia exponi poſſe, cùm ipſe ſolus ſit verè Emmanuel. CAP. Chriſtus veſter (Iudæi inquiunt) Ieſus vocatus eſt, & non Emmanuel. Quare dicere non poteſtis, eum Emmanuelem illum fuiſſe, de quo C propheta loquitur. GAL. Aliud eſt naturæ nomen, aliud impoſitionis. Conſtat enim naturam ipſam, quæ dat rei formam, nomen quoque idem rei dare: ſicut dat homini & humanitatem, & nomen, quòd eſt homo. Non enim homo nominatur aliquis, niſi propter hominis naturam, cujus eſt particeps. Ita quoque Meſſias noſter, Emmanuel, quod interpretatum eſt, nobiſcum Deus, hoc eſt, *Deus & homo*, & à D Spiritu ſancto & à matre dictus eſt: & talis etiam à Chriſtianis omnibus & creditur & vocatur, cùm duabus participet naturis, divinæ ſcilicet & humanæ. Juxta quem modum à Spiritu ſancto per prophetas pluribus ac diverſis appellatus eſt nominibus, divinam, aut humanam, aut utramque ſimul ejus naturam importantibus. Emmanuel igitur nomen eſt naturæ, utriuſque naturæ unionem, quæ in utero virginis fieri debebat, deſignans. Ieſus verò impoſitionis eſt nomen. quod Salvator, vel Salus, ſive Salvatio interpretatur. CAP. Iudæi adhuc inſtant, eò quòd de E hoc Emmanuele ſtatim propheta ſubjecerit *c.7. v.15* חמאה ודבש יאכל לדעתו מאוס ברע ובחור בטוב Hoc eſt, Butyrum & mel comedet, ut ſciat reprobationem mali, & electionem boni: hoc Chriſto vero (ajunt) ſecundùm vos minimè congruit, quem dicitis ab inſtanti ſuæ conceptionis, ſcientiæ plenitudinem habuiſſe. Ex quo inferunt, non eſſe illum hunc Emmanuelem, de quo propheta meminit. GAL. Negare nequaquam F poſſunt, ſæpenumero in ſacra ſcriptura ſpiritualia per corporalia ſignificari. Idcircò igitur propheta Emmanuelem noſtrum, butyrum & mel comeſturum prædixit, ut ex hoc innueret, ipſum non ſolùm humanitatis, ſed etiam divinitatis naturam & veritatem in ſe habiturum fuiſſe. Butyrum enim quod ex lacte animalium fit, humanitatem convenienter deſignat. Mel verò propter ſummam ejus dulcedinem, & quia ſæpi- G us inviſibiliter ut ros de cœlis aëreis venit, ſatis congruè divinitatem ſignificat. De quo utroque dixit Ishac ad Eſau, inſtanter ab eo benedici petentem, *Gen.27. v.39.* הנה משמני הארץ יהיה מושבך ומטל השמים מעל Id eſt, Ecce à pinguedine terræ erit converſio, vel requies, vel habitatio tua, & à rore cœli deſuper: Quaſi diceret, Ab humanitate & divinitate Meſsiæ venturi. CAP. Judæi rurſus objiciunt: id quod de ipſo Emanuele apud Eſaiam ibidem hoc modo ſequitur, כי בטרם ידע הנער מאוס ברע ובחור בטוב תעזב האדמה id eſt, Quoniam antequam noverit puer reprobare malum, & eligere bonum, derelinquetur terra: cum reliquis, quæ ſequuntur. Dicunt igitur, Si Chriſtus veſter Emmanuel iſte fuit, non valetis eum ab ignorantia excuſare: Cùm igitur nullam in eo ignorantiam fuiſſe aſſeratis, Emmanuelem iſtum eum fuiſſe, minimè dicere poteſtis. GAL. Dictum hoc Eſaiæ de ſcientiâ Chriſti humanâ intelligi debet. Quamvis ergo in eo nulla fuerit ignorantia, quia tamen in tempore homo factus eſt, ſcientiam quoque humanam in tempore habuit: & antequàm illam haberet, liberatio illius terræ & populi per Eſaiam prænunciata, completa fuit. Sic igitur exponendum eſt prophetæ dictum, Antequàm noverit puer reprobare malum, & eligere bonum, derelinquetur terra: cum cæteris: Hoc eſt, Antequàm fiat homo, vel, Antequàm de virgine ſupradicta concipiatur, & naſcatur, derelinquetur terra: cum reliquis, Eodem quoque modo dicendum eſt ad id, quod de eodem puero in *ſequenti capite v.4.* ita dicitur, כי בטרם ידע הנער קרא אבי ואמי Id eſt, Antequàm ipſe puer ſciat vocare, vel dicere Pater mi, & mater mea, hoc eſt, Antequàm fiat homo, vel antequàm oriatur, ut homo. Quòd autem puer iſte de quo Eſaias loquitur, ſit *Deus* & homo, & per conſequens verè vocandus Emmanuel, ex eo potiſsimùm apparet, quòd Eſaias ibidem ponit, dicens, ויאמר יהוה אלי קח לך גליון גדול וכתוב עליו בחרט אנוש למהר שלל חש בז Hoc eſt: Et dixit Deus ad me, Sume tibi volumen magnum, & ſcribe in eo ſtylo hominis, Expedito, ſpoliatori, feſtino, prædatori. Quæ ſic à R. Selomone exponuntur, Sume tibi volumen magnum, id eſt, rotulum chartæ, vel tabulam ſcribendi. Et ſcribe in eo ſtylo hominis, id eſt, tali ſcriptura, talique modo ut eam percurrere poſsit omnis homo, quicunque eam legerit, quamvis non ſit ſapiens Sic autem tranſtulit hoc Jonathan, Scribe מפורש *mephoras*, id eſt, expoſitè. Et cur dixit, Magnum, cùm non mandaverit in eo ſcribi niſi quatuor hæc nomina? Sunt aliqui, qui exponunt, ſubſtantiam ſcripturæ eſſe quatuor iſta: multò verò plura fuiſſe in eo volumine ſcripta. Hæc R. Selomo. Rabbi autem Khimchi majori cum expoſitione dicit hæc eadem in dictione חרט *Heret*. Multò igitur plura, quàm quatuor hæc verba in volumine illo ſcripta fuerunt de puero hoc Emmanuel vocando, ut R. Selomo ait; Hæc autem quatuor ſunt quaſi ſequentium tituli, videlicet, Expedito, Spoliatori, Feſtino, Prædatori: quæ optimè Meſſiæ conveniunt, Ipſe enim futurus erat expeditus ſpoliator inferni, atque feſtinus prædator. Alia autem plura quæ in eodem volumine de illo Eſaias ſcripſit, quædam ad ejus divinitatem, quædam ad ipſius humanitatem ſimul & divinitatem ſpectant. Ut ex iis palàm innueretur,

ipsum meritò Emmanuel vocandum fuisse. Scri- A psit namque ibi de eo id quod mox ibidem post pauca sequitur, את יהוה צבאות אותו תקדישו, id est, Deum (tetragrammaton) exercituum ipsum sanctificate: cum reliquis: quod de Messia dictum fuisse suprà per Talmud probavimus. Ex quo evidētissimè sequitur, & Messiam Deum esse, & puerum hunc esse Messiam. Scripsit quoq; in prædicto magno volumine illud quod statim post hæc ita sequitur ילד ילד לנו בן נתן לנו B Hoc est, Infans natus est nobis, filius datus est nobis: cum cæteris: quod similiter de Messia *Deo* & homine dictum fuisse, alibi latiùs per eorum scripturas ostendemus. Clarum est igitur tam per hæc, quàm per alia quæ de eodem puero Emmanuel vocando, in eodem volumine ab Esaia divino jussu scripta sunt, neminem nisi solum Messiam qui de virgine *Deus* homo nasciturus erat, Emmanuel vocandum fuisse: cùm Emmanuel (ut dictum est) nobiscum Deus, id C est, *Deus* & homo interpretetur.

CAP. XIX.

De quibusdam Messiæ nominibus ab effectu illi impositis, ex quibus ejus divinitas apertè ostenditur.

CAPNIO.

Quum alia plura Messiæ nomina præter Emmanuel, apud Esaiam eisdem in locis per te nunc inductis inveniantur, per quæ ejus divinitas manifestè ostenditur, idcircò si de Emmanuel tot dixisti, de ipsis quoq; aliquid te dicere par est. GAL. Ne igitur ea prætermittam primò *Esaiam* ipsum indicam sic *c.9.v.*6. dicētem, ילד ילד לנו בן נתן לנו ותהי המשרה על שכמו ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור E אבי עד שר שלום: למרבה המשרה ולשלום אין קץ Hoc est, Infans natus est nobis, filius datus est bis. Et erit principatus super humerum ejus. Et vocabitur nomen ejus, Admirabilis, Consiliarius, Deus, Fortis, Pater sempiternus, vel, Pater sempiternitatis, Princeps, Pax, ad multiplicandum principatum. Et pacis non erit finis. Cùm hæc nomina nulli alii nisi Deo competere possunt, ex ipsis Messiam Deum esse, necessariò consequens est. CAP. Rabbi Selomo nomina hæc F non de Messia, sed de Rege Ezechia exponit. Sic enim ait, Et vocavit nomen ejus, scilicet, Ezechiæ Deus sanctus & benedictus, qui est admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater sempiternus, principem, pacem. GAL. Apud Judæos & Chaldæos atque Arabes non est (ut ipse nosti) casuum diversitas, cùm apud eos omnia nomina sint indeclinabilia, etsi singulare & plurale habeant: ideò Rabbi ipse Selomo quem alii Iudæorum juniores ferè omnes sequuntur, ut nostræ fidei hujusce prophetiæ testimo- G nium subtraheret, nomina hæc contra omnium veterum expositiones, de Ezechia Rege conatus est exponere, faciens sex prima eorum nominum nominativi casus, quæ Deo attribuit; duo verò ultima accusativi, quæ Ezechiæ imponit. Nos autem nihil in verbis prophetæ addentes, nihilque ibi mutantes, ut ipse facit; qui ut sensum prophetiæ pervertat, multa ibi addit, multaque mutat, infantem hunc nobis natum, ac nobis datum, secundum priscorum Talmudistarum glossas, Messiam esse dicimus: qui secundùm humanitatem ex Maria virgine nobis nasciturus erat, & secundùm divinitatem nobis à Patre æterno dandus: cujusque nomen Spiritus sanctus ille, de quo ait David 2. *Regum vigesimo tertio capite v* 2. Spiritus *Dei* locutus est in me, per Esaiam vocavit Admirabilem, Consiliarium, Deum Fortem, Patrem sempiternum, Principem, Pacem. Hoc autem veterum Talmudistarum autoritate optimè fulcitur, per quos & ipsius Rabbi Selomonis fraudulentia vehementer exploditur. Nam in איכה רבתי *Echa rabbethi*, id est, in expositione super planctum Ieremiæ, dicitur unum de Messiæ nominibus esse Pacem. Sic enim ibi Rabbi Ioses Galilæus dicit, Nomen quoque Messiæ vocatum est שלום *Salom*, id est, Pax, sicut dictum dictum est *Esaiæ nono capite*, Pater sempiternus, Princeps, Pax. Hæc traditio. Ex qua manifestè habetur, quòd non solùm duo ultima nomina, quæ in prædictâ prophetiâ ponuntur, Princeps scilicet, & Pax, quæ Rabbi Selomo Ezechiæ tribuit, verùm etiam Pater sempiternus, & alia quoque omnia, quæ ipse Deo attribuit, de Messia dicta intelligun- D tur. In *Beresith* quoque *rabba*, super illud Gen. Et dixit Pharao ad Ioseph, sic dicitur, Scriptum est *Sephonia tertio cap. v.* 9. Quoniam tunc convertam ad populos labium electum, vel mundatum, ut invocent omnes nomen Domini, & colant eum humero uno: Non est autem nomen Domini hîc, nisi Rex Messias: sicut dictum est *Esa. cap.* 30. *v.* 27. Ecce nomen Domini veniet de longinquo. Et cur dictum est, Et colant eum humero uno? Ideo certè, quia erit principatus super humerum ejus. Hactenus traditio. Ex qua manifestè ostenditur, antedicta Esaiæ verba de Messia, & non de Ezechia dicta fuisse. Ididem quoque per Chaldaicam expositionem liquidò patet. Sic enim eadem verba Rabbi Ionathas Uzielis filius Chaldaicè transtulit atque exposuit, אמר נביא לבית דוד ארי רבי אתיליד לנא בר אתיהיב לנא וקבל אוריתא עלוהי למטרא ואתקרי שמיה מן קדם מפליא עצה אלהא גברא קיים לעלמין משיחא דשלמא יסגא עלנא ביומוהי Hoc est, Dixit propheta domui David, Quia infans est nobilis, filius datus est nobis, & recipiet super se legem, ad servandum eam. Et vocabitur nomen ejus מן קדם *Min kodam*, i. ex parte, vel de ante, Mirabilis cōsilio, Deus, fortis, permanens in secula seculorum Messias. In cujus diebus pax multiplicabitur super nos. Hucusque Targum. CAP. Cùm dicit hæc Targum, Et vocabitur nomen ejus ex parte, vel de ante, ex cujus parte, vel ante quid, nomen Messiæ vocandum erat? GAL. Diximus jam, quòd ex parte Spiritus sancti, qui per hunc prophetam, sicuti & per alios, loquebatur, vocatum est Messiæ nomen, & quòd etiam antequam nasceretur, vocatum sit: juxta illud Psalmi, Ante solē ינון *innon*, fuit nomen ejus. Ex his igitur patet, nomina ipsa quæ in præmissa Esa. prophetia ponuntur, nonnisi de Messia intelligi posse: qui

Falsa expositio.

Confutatio.

se qui futurus erat Mirabilis in nativitate, Consiliarius in legis Evangelicæ latione, *Deus* in miraculorum operatione, Fortis in passionis toleratione, Pater in redemtionis dilectione, Sempiternus in resurrectione, Princeps in ascensione, Pax in Spiritus Sancti missione. CAP. Cùm tam ista, quàm alia Messiæ nomina quæ ante idem propheta præmiserat, ab effectu ipsi Messiæ imposita fuerint, dic obsecro, a quo effectu hujusmodi nomina imposita dicantur. GAL. Ab effectu utique salvationis, quam humano generi allaturus erat: uti Rabbenu Haccados quem Judæi magistrum nostrum sanctum nuncupant, in libro quem גלי רזיא *Ga'e raZeia*, id est, revelatorem arcanorum denominavit, optimè declarat: cujus ego ne plura dicam, verba referam. Sic enim de Messiæ nominibus loquens, ait, Quia Messias *Deus* & homo futurus est, vocatum est nomen ejus Emmanuel, quod interpretatur, Nobiscum Deus, in corpore scilicet & carne nostra. Quemadmodum *Iob* testatur *c 19. v. 26.* dicens, Et ex carne mea videbo Deum. Item quia *Deus* est, Mirabilis consiliarius dicitur. Excogitavit enim mirabile consilium salvandi omnes animas, quæ propter Adæ peccatum condemnatæ sunt, nec possunt ullo pacto salvari, nisi Rex Messias mortem acerbissimam, multaque tormenta subeat. Idcircò dictus est & גבר *Gheuer*, id est, vir. Et quia ipsius est omnis fortitudo, Deus fortis vocatur. Item quia ipse est æternus, Pater sempiternus dicitur. Item quia in diebus ejus pax multiplicabitur, Princeps ac Pax appellatur. Item quia ipse festinabit, ut auferat animarum spolia, quæ in inferno torquentur, vocatur Expeditus, spoliator, festinus, prædator. Quia autem eos salvabit, & ad Paradisum adducet, vocatur Jesus, quod idem est quod salvator. Hæc ille.

CAP. XX.

Quòd proprium Messiæ nomen debebat esse Jesus. Et de hujus nominis excellentia.

CAPNIO.

Inter cætera quæ maximè abs te audire cupio, est hujus sanctissimi nominis Iesus excellentia. Cùm enim illud pronuncio, totum os meum mira quadam suavitate repletur. Quamobrem ad majorm Judæorum nostri seculi confusionem, qui Iesum ipsum blasphemare non horrent, aliquid de hujus gloriosissimi nominis sublimitate retegas, obsecro: & præsertim an hoc nomen sit inter alia omnia Messiæ nomina, magis ei proprium, magisque illi conveniat. GAL. Quoniam Messias & perfectus Deus, & perfectus homo futurus erat, idcircò prophetæ ad insinuandam utriusque naturæ ipsius veritatem, cum quandoque Deum, nomine tetragramato, sive alio divino nomine; quandoque hominem, seu aliis nominibus humanam naturam designantibus, appellant. Sed quia salus humani generis nonnisi per Deum humanitati

A hypostaticè unitum, fieri debebat, ideo hoc nomen IESUS quod Salvator interpretatur, inter cætera nomina ipsi Messiæ attributa, est illi magis proprium, magisque conveniens: cùm non solùm utramque naturam, divinam scilicet & humanam, quæ in Messia ipso hypostaticè uniendæ erant, importet, verùm ipsam quoque humani generis salutem, quam ipse operaturus erat, apertissimè insinuet. Quod quidem nomen ab æterno per æternam prædestinationem à Patre æterno illi impositum fuit, & postmodum ab eodem prophetis revelatum. Unde *Habacuc* quasi Deo gratias agens ita *c. 3 v. 18.* dicebat, ואני ביהוה אעלוזה אגילה באלהי ישעי Hoc est, Ego autem in Deo gaudebo, exultabo in Deo Iesu meo. *Ezras* autem *in 7 quarti libri cap. v. 28.* in persona Dei Patris loquens, sic ajebat, יגלה בני ישוע עם אותם ששמחו עמו i. Revelabitur Filius meus Iesus, cum iis qui cum eo lætabuntur. Et rursus ibidem sic etiam inquit, ימות בני ישוע וישוב אלי העולם Hoc est: Morietur Filius meus Iesus, & convertetur ad me seculum. Rabbenu etiam Haccados in libro גלי רזיא *Gale razeia*, Antoninum Consulem alloquens, hæc de ipso nomine inter cætera, dicit, Quia Messias homines salvabit, vocabitur ישוע *Iesuah*. Gentes autem alterius nationis, quæ fidem ejus sectabuntur, vocabunt eum Iesum. Et propterea invenies hoc nomen Iesus, designatum in textu *Gen. 49. v. 10.* Nō recedet sceptrum de Iuda, in primis literis horum verborum יבא שילה ולו *Iavo silo velo*. Si enim acceperis primas literas harum dictionum, ישו *Iesu* eædem literæ conficient. Hæc Rabbenu ille, quem Iudæi Magistrum nostrum sanctum vocant. Quia igitur Gentiles quoque qui in eum credituri erant, per ipsum salvari debebant, idcirco nomen hoc non solùm prophetis & priscis Iudæorum, sed ad clariorem veritatis expressionem, quibusdam etiam ex Gentilibus revelatum fuit. Nam Sibylla Erythræa (ut alias taceam) quædam de fine mundi carmina fecit, ex quorum primis literis, si ritè legantur, hujusmodi verba resultant, Ἰησοῦς χριστὸς θεοῦ υἱὸς, σωτὴρ, σταυρός. Id est, Iesus Christus *Dei* Filius, Salvator, Crux. CAP. Quoniam & aliis quoque nominibus Messiam vocandum prophetæ prædixerunt, eam ob rem recentiores Iudæorum penitus negāt, quòd proprium Messiæ nomen Iesus esse debuerit. GAL. Id certè minimè negare possunt: tum quia (ut ostendimus) non solùm prophetæ, sed corū quoque veteres doctores hoc asserunt. tum etiā, quia ratione quoque probatur. Si enim nonnisi per Messiam humanum genus salvandum fuerat, nomenque Iesus, Salvator interpretetur, consequens planè est, nemini alii propriè nisi Messiæ hoc nomen convenire posse. Quare eos concedere necesse est, hoc solum esse debuisse propriū ipsius Messiæ nomen. Alia autem nomina quibus etiam ab ipsis prophetis appellatus est, ab ipsius salvationis (ut diximus) sumuntur effectu, cùm solùm aut principium, aut medium, aut finē nostræ salvationis concernant. Sed hoc nomen Iesus totum nostræ salutis processum, principiū scilicet, medium, ac finem sufficienter continet.

Quare & cætera omnia nomina in se includit. A Ideo magis hoc nomine quàm alio aliquo Messias nominari debuit. CAP. Hoc igitur nomen illud mihi esse videtur, de quo *Esaias capite 62. v.2.* loquitur, dicens, ויקרא לך שם חדש אשר פי יהוה יקבנו Id est, Et vocabitur tibi nomen novum, quòd os Dei nominabit. Cur igitur novum illud fore dixit? GAL. Quia nemini illud ante Messiam imponendum erat. Nullus enim unquam extitisse in sacris literis legitur, qui hoc nomine vocatus fuerit. Quod ideo potissimùm B factum fuit, ut inde palàm ostenderetur, nemini illud, nisi Messiæ vero Salvatori rectè atque propriè competere potuisse. HOG. Imò tres alios in sacra scriptura hoc nomine appellatos fuisse legimus. GAL. Quinam sunt obsecro? HOG. Iesus Naye, Iesus Sirach, & Iesus Iosedec: quos Doctores nostri figuram veri Iesu extitisse ajunt. Quemadmodum enim Iesus Nave vir fortissimus, hostibus devictis, filios Israel in terram promissionis introduxit, & Iesus Si- C rach doctor sapientissimus, suis (ut legitur) temporibus sapientiam renovavit, ac Iesus Iosedec sacerdos sanctissimus, templum domino ædificavit; ita Christus verus Iesus sua quidem fortitudine hostibus humani generis superatis, fideles suos ad patriam cœlestem introduxit: suâ verò sapientia ac veridica doctrina mundum illuminavit, ipsum ab erroribus expurgans. Sua autem sanctitate, sacerdos in æternum ipse existens, spiritale templum, hoc est, Ecclesiam fide- D lium, ex vivis & electis lapidibus construxit. GAL. Figuras quidem veri Iesu eos gessisse concedo, sed nomine Iesu vocatos fuisse, omnino nego. In hoc enim (ut verum fatear) quam plurimi ex nostris plurimùm falluntur, putantes eos hoc nomine fuisse nuncupatos. Quod ex Hebraicarum literarum ignorantia provenisse, certum est. Unusquisque enim eorum quos hoc nomine Iesu appellatos asserunt, non ישוע *Iesua*, id est, Iesus vocatus est, sed יהושע *Iehosua*, E quod non est idem nomen atque ישוע *Iesua*, id est, Iesus, sed longè aliud ab illo, aliudque significans. Nam ישוע *Iesua*, sive Iesus, idem est quod Salvator, sive salus, seu salvatio: יהושע *Iehosua* verò, Deus salvabit interpretatur: ut ex ipso nomine clarè patesceret, salvare nullius eorum esse, sed solius DEI: qui humanæ naturæ hypostaticè unitus, esset humani generis verus ישוע *Iesua*, sive Iesus; hoc est sal- F vator. Quare ipsi non ישועות *Iesuoth* seu Iesus, id est, salvatores vel salvationes appellati sunt, sed יהושע *Iehosua*, hoc est, Deus salvabit: ut inde palàm innueretur, unum tantùm venturum fuisse salvatorem, qui Deus & homo futurus esset. Deus quidem, ut salvare posset: Homo verò, ut pro humani generis salute mortem obeundo, divinæ justitiæ satisfaceret, quæ ipsum satisfactorem ejusdem generis cum prævaricatore esse requirebat. HOG. Ideò non abs re G quidam ex nostris dicunt, hoc nomen IESUS aliud non esse, quàm ipsum nomen Dei tetragrammaton. Nam principales ipsius nominis tetragrammaton) literas (ut abs te optimè declaratum est) tres esse constat: videlicet, *jod, he, vau*, cùm quarta non sit nisi secunda, quæ bis in eodē nomine ponitur, secundo scilicet & quarto loco. Quæ quidem tres literæ his nostris correspondere videntur, i, h, v. Hæ autem simul junctæ, hoc modo Ihu, hoc benedictum nomen efficiunt. Titulus autem superponitur, ut crux per quam salvati sumus, designetur. Ex quo manifestum est hoc nomen Iesus aliud non esse quàm nomen Dei tetragrammaton. GAL. Id profectò pulchrum esset, si in omni lingua verificari posset. Tres enim istæ nominis Dei (tetragrammaton) literæ, nonnisi cum nomine Iesus Latinis literis sic scripto, hanc habere videntur conformitatem. Nam Hebraicis quidem literis sic scribitur ישוע Græcis autem sic Ἰησοῦς. Ex quibus omnibus præter primam, nulla alia ponitur litera earum, ex quibus nomen *Dei* tetragrammaton conficitur. Quare cùm hæc literarum similitudo in lingua Hebraica (ut de aliis taceam) non servetur, in qua potissimùm servari deberet, cùm utrumque nomen Hebraicum sit, minimè dicendum videtur hoc nomen Iesus, nomen Dei tetragrammaton omninò esse. Nam etsi Christus nomine Dei (tetragrammaton) propriè ac directè tanquam verus Deus (ut suprà ostendimus) vocandus sit, nomen tamen illud cùm secundùm divinam naturam duntaxat ei conveniat, hoc autem nomen Iesus secundùm utramque naturam & divinam & humanam illi competat, consequens proculdubio est, hoc non esse illud, nec idem utriusque significatum, ut in præcedentibus satis (ut arbitror) abundè patuit. Multa præterea hujus sanctissimi nominis Iesus referanda essent arcana, quæ alio loco opportuniùs dicenda servantur. Nunc autem satis sit, ut quantum ad propositum nostrum spectat, aliquid de iis Messiæ nominibus dicamus, quæ de ipso in sacra pagina metaphoricè, aut antonomasticè dicuntur.

CAP. XXI.

Quòd Messias dictus est Petra, sive Lapis, multiplici ratione.

CAPNIO.

Quamobrem igitur Messias dictus est Lapis? GAL. Non abs re quidem. Audi quæso quid de hac re scriptum sit in *Beressith rabba*, id est, in comment. libri Genes. super illud *cap* 28. *v*.10. dictum, Egressus est Iacob. Sic enim ibi ad verbum legitur, Post quàm Rex Messias vindictam fecerit de Esau, ipse fiet Rex magnus. Et hoc est quod scriptum est *Dan*.2. *v*.35. Lapis qui percussit statuā, factus est mons magnus, & implevit universam terram. Quòd autem Messias sit lapis angularis, ab Iudæis reprobatus, habetur apud *Esa.cap*.28. *v*.16. sic dicentem, לכן כה אמר אדני יהוה הנני יסד בציון אבן אבן בחן פנת יקרת מוסד מוסד המאמין לא יחיש ושמתי משפט לקו וצדקה למשקלת: Hoc est: Propterea sic dicit Dominus Deus, Ecce ego fundavi in Sion lapidem probatum, vel fortem, angularem, preciosum, fundamentū fundamenti. Qui credit, nō festinet. Et ponā judiciū ad line-

ad lineam, vel ad mensuram, & justitiam ad pondus. A Ubi glossa Rabbi Selomonis sic dicit, Fundavi, verbum præteritum est: unde de præterito exponendum est sic, Ecce ego sum qui fundavi jam in Sion lapidem, id est, jam definitum & decretum est coram me, & constitui Regem Messiam, qui lapis בחן *bohan*, quod sonat fortitudinem, vel munitionem. Quod autem dicitur fundamentum fundamenti, id est fundamentorum, sic intelligi debet, ac si dicatur fundamentũ perfectissimum. Hæc Rabbi Selomo. Ionathan autem hæc ita Chaldaicè transtulit הא אנא ממני B בציון מלכא משיחא מלכא תקיף גיבר ואימתן Id est, Dixit Dominus Deus, Ecce ego constituo in Sion Regem Messiam, Regem potentem, robustum, & fortẽ. De hoc etiam lapide hæc Psalmographus ait *Psal.*118.*v.*20. אודך כי עניתני ותהי לי לישועה: אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה: מאת יהוה היתה זאת היא נפלאת בעינינו: זה היום עשה יהוה נגילה ונשמחה בו Id est, Confitebor tibi, quoniam exaudisti me, & fuisti mihi in salu- C tem. Lapidem reprobaverunt ædificantes, qui factus est in caput anguli. A Deo fuit hæc res, & ipsa mirabilis in oculis nostris. Hic est ipse dies quem fecit Dominus, exultabimus & lætabimur in eo. Quòd autem hæc de Messia intelligantur, patet per Rabbi Selomonis glossam, super illud *Mich.*5.*c.v* 2. dictum ממך לי יצא להיות מושל בישראל Id est, Ex te mihi egredietur, qui sit Dominator in Israel: sic enim ibi ait, זה משיח בן דוד וכן נאמר אבן מאסו הבונים וגו׳ Id est, Hic est Mes- D sias filius David ut dictum est *Ps.*118 *v.*21. Lapidem reprobaverunt ædificantes, &c. De hoc etiam lapide apud *Zach. c* 3.*v.*8. ita legitur, הנני מביא את עבדי צמח כי הנה האבן אשר נתתי לפני יהושע על אבן אחת שבעה עינים הנני מפתח פתחה נאם יהוה צבאות ומשתי את עון הארץ ההיא ביום אחד Hoc est, Ecce ego adduco servum meum Germen. Quia ecce lapis quem dedi coram Jehosua. Super lapidem unum septem oculi. Ecce ego aperiam aperturam, dixit Deus exercituum, E & auferam peccatum ipsius terræ in die una. Quæ Rabbi Ionathan hoc modo in Chaldæum vertit אנא מייתי ית עבדי משיחא ויתגלי ארי הא אבנא די הבית קדם יהושע על אבנא הדא שבעא חזואן לה הא אנא גלי חזויתהא אמר יהוה צבאות ואעדי ית חוב ארעא ההיא ביומא חד Id est, Ecce adducam servũ meum Messiam, & revelabitur. Ecce lapis quem dedi coram Jehosua, super lapidem unum septem visiones sunt. Ecce ego revelabo visiones ejus: F dixit Deus exercituum: & auferam culpam terræ ipsius in una die. De lapide quoque hoc in *Beressit Rabba*, id est, in commentariis libri Geneseos, super illud *vigesimo octavo capite ejusdem lib. v.*10. dictum, Et exivit Iacob de Bersaba; sic ait R. Moses Hadarsan, Hoc est quod scriptum est *Psal.*121.*v.*1. Levabo oculos meos ad montes, unde veniet adjutor meus, vel auxilium meum. Et sic *Zach. dicit* 4.*c.v.*7. Quis tu mons magne coram Zorobabel? Mons magnus iste est Messias: de quo *Esa.* inquit *cap.*11.*v.*4. Judicabit G in justitia pauperes, & arguet in æquitate mansuetos, vel humiles, vel pauperes terræ: & educet lapidem capitalem. Hic est lapis Iacob: sicut dictum est *Gen.*28.*c.v.*18. Et accepit lapidem quẽ posuerat capitalia sua, vel pro capitalibus suis. Ex omnibus his quæ dicta sunt, apertè liquet, Messiam non abs re dici lapidem, se ipsum de monte absque manibus abscindentem, ut habetur *Dan.*2.*c.v.*34. Et lapidẽ ad offensionem & scandalum deviantium Judæorũ, sanctificationemque electorum, ut dicitur apud *Esa. c.* 8. *v.* 14. Nec non lapidem angularem & capitalem ab Judæis reprobatum: ut nunc probavimus. Quapropter Petrus ille Apostolorum princeps de lapide isto hæc non immeritò in *prima epistola* 2. *c. v.* 4. dicit, Ad quem accedentes lapidem vivum, ab hominibus quidem reprobatum, à Deo autem electum & honorificatum, & ipsi tanquam lapides vivi superædificamini in domum spiritualem, in sacerdotium sanctum, offerentes spirituales hostias, acceptabiles Deo, per Jesum Christum. Sion lapidem summum, angularem, probatum, electum, preciosum, & qui crediderit in eum, non confundetur.

CAPUT XXII.

Quòd Messias dictus est Tener, ad insinuandam immensam ejus pietatem.

CAPNIO.

Reperio Messiam quandoque רך *Rach*, id est, Tenerum in sacris literis dici, ut est illud Selomonis *Prov.* 4. *c.v.*3. dictum כי בן הייתי לאבי רך ויחיד לפני אמי Filius fui patri meo, tener & solus, vel unicus filiis vel filiorum matris meæ; quæ quomodo intelligenda sint, *in quinto cap. superioris libri*, satis abundè disseruisti. Nunc igitur dicas, quamobrem tener appellatus sit GAL. Potissimum ob immensam pietatis suæ teneritudinem, Quod ex eo maximè patet, quod apud *Ezec.* 17. *c.v.*22. ita dicitur, כה אמר אדני יהוה ולקחתי אני מצמרת הארז הרמה ונתתי מראש יונקותיו רך אקטוף ושתלתי אני על הר גבוה ותלול Id est, Sic ait Dominus Deus, Et assumam ego de summitate cedri sublimis, & dabo de capite virgultorum ejus. Tenerum carpam, & plantabo eum ego super montem altum, & prominentem: Ubi glossa R. Selomonis sic dicit, Et assumam ego summitatem cedri, Regem. s. Messiam. Tenerum carpam. Non enim est via ad miserendũ nisi per tenerũ, qui est crescens & conglutinans atque constrictus. Hæc R. Selomo. In quibus evidentissimè tangitur divinę pietatis teneritudo, & in trunco humanitatis clementissimæ divinitatis insertio, ac fructuosa plãtatio. Quas ob res verba illa R. Ionathas ita Chaldaicè transtulit, ואקריב אנא ממלכותא דבית דוד ומתיל בארזא רמא ואקימינה: Hoc est, Et applicabo ego de Regno domus David, quod assimilatum est cedro excelsæ, & erigam illud. Denique sequitur in eadem prophetia, והיה לארז אדיר ושכנו תחתיו כל צפור Id est, Et erit in cedrum inclitam, & habitabit sub ea omnis passer, & omne alatum sub umbra ramorum ejus commorabitur, Quæ Ionathas ipse ita Chaldaicè traduxit atque exposuit, Et erit in Regem robustum, & recumbent super eum omnes justi, & omnes hu-

miles in umbra Regni ejus requiescent. Ex quibus satis patet, Messiam ob suæ pietatis atque clementiæ immensam teneritudinem haud ineptè tenerum nuncupari.

CAPUT XXIII.

Quòd Messias antonomasticè atque per excellentiam Justus appelletur.

CAPNIO.

JUSTUM quoque Messiam dici tam apud prophetas, quàm apud Talmudistas sæpenumero legi. Et licèt ipsum antonomasticè atque per excellentiam sic denominari non ignorem, ad majorem tn. hujus veritatis expressionem, vellem aliquid abs te hac de re audire. GAL. Messiam antonomasticè & per excellentiam צדיק *tsadic*, id est, justum dici, non opus est verbis multis probare, cùm id tam Sacræ scripturæ, quàm ipsius Talmud innumeris locis pateat. Ut tamen petioni tuæ satisfaciam, qui me de hoc aliquid dicere hortaris, ne illud silentio omnino præteriisse videamur, pauca duntaxat hac de re dicam. Et primùm *Zachariam* adducam, sic *c.9.v.9.* dicentem, גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלם הנה מלכך יבו לך צדיק ונושע הוא עני ורכב על חמור ועל עיר בן אתונות Hoc est, Exulta valdè filia Sion, jubila filia Ierusalem. Ecce Rex tuus veniet tibi justus & salvator ipse, pauper & ascendens super asinā, & super pullum filium asinarum. Per quam quidem prophetiam non solùm Messias antonomasticè & per excellentiam Justus denominatur, verùm ipsius quoque & divinitas & humanitas apertè exprimitur Et divinitas quidem in ea ejus particula, quæ ait, Justus & salvator ipse. Hæc enim Hebraica dictio הוא *hu*, quæ Latinè idem est quod Ipse, apud Hebræos divinum est nomē, & Deum propriè significat. Quod apud *Esa. 42. c.v.8.* liquido patet, dū ipsemet Deus ait, אני יהוה הוא שמי id est, Ego Deus, Ipse est nomen meum. Cum igitur Zach. dixit, Veniet tibi justus & salvator ipse, quid aliud exprimere voluit, quàm id quod *Esa.* clarè expressit *c.35.v.4.* dicens, אלהים הוא יבא וישעכם Hoc est, *Deus ipse veniet & salvabit vos.* Salvare enim propriè solius Dei est. Cætera autem quæ in eadem Zachariæ prophetia subiiciuntur, Messiæ humanitatem explicant, secundùm quam & pauper futurus erat, & tandem imminente ejus passione, sedens super asinam & super pullum ejus, Ierosolymam gratiâ salvādi humani generis, petiturus fuerat. Ex quo maximè falsa Judæorum refellitur opinio, qui Messiam in toto mundo temporaliter regnaturum putant. Nam cùm temporale mūdi regnum & paupertas minimè conveniat, nec simul esse possint, necessariò concedendum est, ipsius Messiæ Regnum juxta hujus prophetæ vaticinium, nō temporale, sed spirituale futurum fuisse. Quare ipse dixit, Regnum meum nō est de hoc mundo. CAP. Recentiores Judæorum cùm sint obstinatissimi, ut Messiæ divinitatem per prophetam hunc expresse negare voleant, aiunt in textu Hebraico scriptum esse, נושע *nosa*, quod

Hu, nomen divinum

Objectio juniorum Judæorum.

A salvatus, & non, salvator interpretatur: quod nequaquam Deo convenire potest. Nam etsi Dei proprium sit salvare, savari tamen ei haudquaquam competere potest. Unde concludunt, quod cum Messias in hac prophetia salvatus & non salvator dicatur, ipsum Deum esse, minimè ex ea inferre possumus. Ideoque prophetam hūc Messiam justum & salvatum dixisse, dicūt, quia Messias ipse suam ob justitiam de gladio Gog & Magog salvandus est. GAL. Eis hoc in loco
B aliud quàm quod veteres Talmudistæ dicunt, non respondebimus. Quare R. Berachiæ verba adducā, quæ R. Menahem Rakenad refert super *Gen. 3. cap.* ita dicens, Salus Israel est salus Dei sancti & benedicti: ut dixit R. Berachias sacerdos. Quia scriptum est *Zach. 9. c. v. 9.* Justus & salvatus, & non justus salvator ipse. Ubi senex iste sacerdos ostendere conatur quòd Deus salvando Israel id est, fideles, salvatus dicatur, ex eo quod propheta iste, Justus & Salvatus, dicat. Per Justum namque (ut ejus verba planè sonant) Deum in-
C telligit. Et ratio super quam ejus dictum fundari videtur, est, Quia quemadmodum operis perfectio in operātem redundare solet, sic humani generis salvatio in Deum quodammodo resultat. Idcirco igitur propheta juxta hujus boni Talmudistæ expositionem, Messiam salvatum dixit, quia cùm ipse tanquam Deus humanum genus salvaturus esset, ipsius humani generis salvatio in
D eum, tanquam in salutis autorem redundatur [illegible] rat. Quamobrem non ineptè hoc in lo[illegible] [illegible] interpretes sensum magis quàm [illegible] secuti, *δίκαιος καὶ σωτὴρ*, translatum sunt: quos autor nostræ editionis imitatus, Justus & Salvator, rectè tradux[it]. Per illud quoque probatur, Messiam antonomasticè & per excellentiam, Justum nuncupari, quod in libro יומא *Joma* in cap. אמר להם *Amar lahem*, hoc modo legitur; Dixit R. Eliezer, Etiam propter justum unum creatus est mundus. Sicut dictū est *Gen. 1. c. v. 4* Et vidit Deus lucem,
E quòd esset bonum. Non est autem bonum, nisi צדיק *tsadic* id est, justus, hoc est, Messias. Sicut dictum est *Esa. 3. cap. v. 9.* אמרו צדיק כי טוב id est, Dicite justum, quia bonus est. Quod autem propter Messiam creatus sit mundus, in lib. etiā *Sanhedrin* in cap. *Helec* habetur, ubi legitur R. Johanan sic dixisse, Non est creatus mundus nisi propter Messiam. Neque etiam hoc in loco quod in libro הגיגה *Hagbiga* in cap. אין דורשין *En dorsin* dicitur, omittendum est. Ibi enim sic ad literam legitur; Traditio est, Rabbi Josen dixisse,
F Veh creaturis quæ vident, & ignorant quod vident: quæ stant, & nesciunt super quo stant. Terra enim super quo stat? Super columnis: sicut dictum est *Iob 9. c. v. 6.* Qui concutit terram, vel contrimiscere facit de loco ejus, & columnæ ejus concutientur. Dixerunt sapientes, quod super 12. columnis stat terra. Sicut dictum est *Deut. 32. c. v. 8.* Cùm hæreditaret Altissimus gentes, cùm separaret filios Adam, constituit terminos populo-
G rum, id est, gentium. juxta numerum filiorum Israel. Rabbi vero Eliezer dixit super unam columnam stare terram, & צדיק *tsadic*, id est, Justus est nomen ejus. Hactenus traditio. In qua valdè notanda est priscorum sapientum Judæorū sententia

Notanda.

tentia, dicentium terram super 12. stare columnas, quam Rabbi Eliezer dixit super unam stare columnam, cujus Justus est nomen, & quòd Justus ille mundi esset fundamentum. Hæc certè fidei nostræ plurimum consentanea sunt: cum hæ duodecim columnæ, duodecim fuerint Apostoli. Columna quoque una quæ terram sustinet, cujusque nomen Justus est, qui & mundi fundamentum est non sit nisi Messias, qui & Justus antonomasticè dicitur, ut nunc probatum est, & fundamentum fundamenti, id est fundamentorum, ut ait *Esaias* 28. *cap.v.*16. Quibus ex omnibus liquido constat, Messiam à patribus antiquis Justum antonomasticè & per excellentiam appellatum fuisse.

CAPUT XXIV.

Quòd Messias, Vir pugnæ nuncupatus est (sicut & Deus eo nomine vocatus est] ob victoriam quam contra diabolum obtenturus erat.

CAPNIO.

INter cætera nomina quæ de Messia aut antonomasticè aut metaphoricè dicuntur, nullum ita expresè ejus divinitatem insinuat, sicut nomen hoc Vir pugnæ, quod propriè soli Deo convenit. Quare de ipso quoque aliquid te dicere oportet. GAL. Primùm itaque probandum est, quòd nomen hoc Vir pugnæ, propriè soli *Deo* congruat. *Deinde* verò Messiam Virũ pugnæ propriè dici, & per consequens ipsũ Deum esse, ostendẽdũ est. Pro primo igitur illud quod in libro qui מכילתא *Mechiltha* dicitur, scriptũ est, adduco. Ibi enim super illud *Exo.* 15. *v.*4. יהוה איש מלחמה יהוה שמו Hoc est, *Deus* vir pugnæ, יהוה id est. *Deus*(tetragrammaton) nomen ejus, sic inter cætera legitur. Quomodo potest hoc dici? Noñe enim scriptũ est *Iere.*23, *v.*24. Numquid non cœlos & terram ego impleo, ait Dominus? Quid igitur docet dicẽdum, cum ait; Dominus Vir pugnæ? Sed hoc ideo dictum est, Quia dixit Deus sanctus & benedictus, Propter reatũ vestrum, & propter sanctificationẽ vestrã, sãctificabo vel pr.xparabo nomẽ meum in vobis. Sequitur יהוה id est, Deus [tetragrammaton) nomen ejus. In nomine enim suo ipse pugnat, & non est id conveniens alicui alteri במדותיו *mimmiddothau* id est, de proprietatibus ejus. Et hanc ob rem dixit David 1 *Reg.*17.*c.v.*45. Tu venis ad me cum lancea, & gladio, & clypeo, ego auem venio in nomine Dei, vel cum nomine Dei exercituum. Hæc omnia traditio. Ex quibus tria dignissima colliguntur. Primum quidem est, quòd *Deus* sic erat nomen suum in Judæis sanctificaturus, vel præparaturus, ut non modò vir, sed vir quoque pugnæ ipse foret. Secundùm verò est, quod Deus propterea hoc facturus erat, ut eos à reatu vel peccato eorum sanctificaret, sive mundaret. Tertium autem est, quòd Deum virum pugnæ fieri, nulli de proprietatibus Dei, sed soli proprietati nominis ejus conveniat. Quartum postremò potest addi prædictis, quòd admo-

A dum difficile sit Judæis ignis delibus talia credere: cùm enim Deus cœlum & terram impleat, ut per Ieremiam hic probatum est, imò quod majus est, cùm, teste Salomone, cœli & cœli cœlorum ipsum capere nequeant, ut 2. *Para* 2. *v* 6. dicitur, quomodo credibile esset, nisi *Deus* dixisset, Deum ipsum Virũ fieri posse? Sed nimis profectò stultus ac impius est, qui ea quæ Deus ipse astruit impossibilia suspicatur, vel in eis autorem aliũ quærit. Ex his igitur quæ in hac traditione dicta sunt, concluditur, quòd nomẽ hoc Vir pugnæ,
B soli Deo ratione proprietatis nominis ejus (tetragrammaton) conveniat. Reliquũ nunc est, ut Messiam Virum pugnæ esse ostendamus. Quare admodum notanda sunt ea quæ R. Iohanan in c: *Helec* dixit super illud *Zach.*1.*c.v.*8. dictum, ראיתי הלילה והנה איש רכב על סוס אדם והוא עומד בין ההדסים אשר במצלה ואחריו סוסים אדמים שרקים ולבנים: Hoc est. Vidi noctem, & ecce vir equitans super equum rufum, vel sanguineum: & stãs
C erat inter myrtos, quæ erant in convalle: & post eum equi rubri, varii, & albi: ibi ergo sic idem R. dicit, Vidi, inquit, noctẽ: Voluit enim Deus sanctus & benedictus convertere totum mundum in noctem: Et ecce vir equitans super equum rufum: Non est vir hic nisi Deus sanctus & benedictus: Et stans erat inter myrtos: Non sunt myrti, nisi justi: sicut dictum est *Ester.* 2.*c.v.*7. Erat nutritius הדסה *hadassa*, ipsa est Ester, הדס *Hadas* enim Hebraicè myrtus Latinè dicitur: Ha-
D ctenus traditio. Ad cujus intellectum notandum est, quod in *Midras tehilim* super *Psal.* 20. hoc modo legitur, Deus sanctus & benedictus vocat Messiam nomine suo. Et quod est nomen ejus? יהוה id est, Deus (tetragrammaton) est nomen ejus. Cum igitur in antedicta traditione habita in c. *Helec*, libri *Sanhedrin* dicatur, quòd Deus Vir pugnæ (ut dicitur *Exo.*15.*v.*4) sit Deus sanctus & benedictus, equitans super equũ rufũ, in altera autem præmissa traditione quæ habetur in
E *Midras tehilim* dicatur, quòd Deus vocat Messiam nomine suo (tetragrammaton) & quòd *Deus* vir pugnæ est ipse Messias, cujus nomen est יהוה id est, Deus [tetragrammaton] consequens necesse est, Messiã ipsum esse Deum, Nemo enim in hoc gloriosissimo nomine (ut in præcedentibus demonstratũ est] cum Deo participat. Equus autem rufus, super quem propheta Deum sanctum & benedictum equitãtem vidit, non est nisi Messiæ corpus [illegible] preciosissimo
F sanguine rubrefactum in suæ passionis pugna, quâ diabolum victurus erat. Quare non ineptè Vir pugnæ hoc in loco vocatur Porrò neque incongruè per myrtos hic viros justos ac mulieres justas prisci Talmudistæ significari voluerunt: cum propheta Deum ipsum super equum rufum equitantem inter myrtos quæ erant in convalle, per quam humilitas designatur, stare dixit. Quod tunc profectò impletum est, cum, (ut dicitur *Ioan.*19.*c.v.*25) starent juxta crucem Jesu mater ejus, & soror matris ejus, Maria
G Cleophæ, & Maria Magdalene, nec non & Ioannes Apostolus: cui ipse stans in cruce extensus, matrem suam virginem virgini commendavit. Equi denique rubri post eum egressi, nulli me lius

lius sunt quàm Apostoli cæteriq; martyres, martyrii sanguine rubefacti. Equi verò varii, qui rectius quàm doctores & prædicatores dicuntur, qui variis doctrinarum documentis, ac virtutibus præditi, modo huc, modo illuc scribendo & docendo, tanquam equi discurrunt? Equi insuper albi non sunt nisi virgines tam viri quàm mulieres, qui niveæ virginitatis candore decorantur. Hi autem omnes non abs re per equos designantur, cùm cæteris animalibus equi sint pugnæ aptiores: Et Martyres quidem, mundum, Doctores verò, sive Prædicatores, diabolum; Virgines autem carnem proprium, pugnando vincant. Quo fit, ut hi duntaxat præ cæteris hominum generibus, aureolâ pro victoriæ præmio in patria donentur.

CAPUT XXIII.

Quòd Messias non abs re plerumque in sacra pagina vocatus est David.

CAPNIO.

MEssiam multoties David ac Selomonem nuncupatum reperio, quod maximè ad propositum nostrum contra Judæorũ nostri seculi perfidiã facit. Quocirca primò Messiam ipsum Davidem, deinde Selomonem rectè à Prophetis atq; à Talmudistis appellatum fuisse, proba. GAL. Primùm itaq; audi quod in lib. *Sanhedrin* in cap. *Helec*, ita ad verbum legitur: Dixit R. Jehuda, Futurum est, ut Deus sanctus & benedictus ipse suscitet, vel statuat Israeli alterum David: sicut dictum est *Jere*. 30. *cap v*. 9. ועבדו את יהוה אלהיהם ואת דוד מלכם אשר אקים להם Hoc est, Et servient Domino Deo suo, & Davidi Regi suo, quem suscitabo, vel statuam eis Non enim dicit statui, E sed statuam Hæc traditio. Item in lib. ברכות *Berachoth* Ierosolymitano in cap. היה קורא *Hatakore* id est Erat legens, sic dicitur, Scriptum est *Hosea* 3. *cap. v*. 5. אחר ישבו בני ישראל ובקשו את יהוה אלהיהם ואת דוד למכם ופחדו אל יהוה ואל טובו באחרית הימים Id est, Postea convertentur filii Israel, & quærent Dominum Deum suum, & David Regem suum: & pavebunt ad Deum, & ad bonum ejus in fine dierum. Rabbanan, id est, Magistri dixerunt, Iste rex Messias si de vivis est, David est nomen ejus: si verò de occisis, *David* F est nomen ejus. Hæc traditio. Ex quâ satis clarè propositum liquet. Rabbi autem Ionathan antedicta verba Hoseæ hoc modo Chaldaicè interpretatus est בתר בן יתובון בני ישראל ויתבעון ית פולחנא דיהוה אלההון וישתמעון למשיחא בר דוד מלכהון Hoc est, Et post hæc convertentur filii Israel, & quærent cultum Domini *Dei* sui, & obedient Messiæ filio *David* Regi suo. In libro demum *Sanhedrim* in cap. *Helec*, ita legitur: Dixit R. Jehuda domo R. Simon in nomine R. G Semuelis, Iste Rex Messias si de vivis est, David est nomen ejus, si verò de mortuis est, *David* est nomen ejus. Ex præmissis satis apertè ostenditur,

A quòd *Ps*. 89. de Messia loquatur. Quare & de Messia loquatur: quare & de Messia quoque intelligi oportet illud *ejusdem Ps. v*. 4. dictũ, cũ ait, כרתי ברית לבחירי נשבעתי לדוד עבדי עד עולם אכין זרעך ובניתי לדור ודור כסאך: ויודו שמים פלאך יהוה אף אמונתך בקהל קדשים Hoc est, Percussi fœdus electo meo, juravi David servo meo, usque in æternum præparabo semen tuum, & ædificabo in generationem & generationẽ thronum tuum. Et confitebuntur, vel laudabunt cœ- B li mirabile tuum, Deus (tetragrammaton) etiam fidem tuam in ecclesia sanctorum. Ex horũ verborum concursu manifestè demonstratur, Messiam *Deum* esse. Nam Deus in hoc loco David alloquitur, quem per ea quæ dicta sunt, constat esse Messiam. Cùm igitur eum nomine quatuor literarum vocet, quod est יהוה, quodque nulli, nisi Deo convenire potest, palàm absque dubio ostenditur, Messiam ipsum Deum esse, non solùm hominem. Quod ex eo etiam potissimùm C patere potest, quod ea quæ ibi dicuntur, magis Messiæ quàm ipsi David conveniant. In persona siquidem Dei Patris id quod præmissum est, convenientissimè dicitur: videlicet, Percussi fœdus electo meo: quod de Messia secundùm humanitatem intelligendum est juxta illud *Esaiæ quadragesimo secundo cap v*. 1. dictum, הן עבדי אתמך בו בחירי רצתה נפשי Id est, Ecce servus meus, suscipiam eum, Electus meus, in quo ha- D buit complacẽtiam anima mea, vel persona mea. Quod autem hoc de Messia intelligendum sit, patet per Rabbi Ionathan in Targum sic dicentem, הא עבדי משיחא אקרביניה Hoc est, Ecce servus meus Messias, applicabo eum. *Deinde* sequitur *eodem in Psal. v*. 4. Juravi Davidi servo meo, id est Messiæ, qui mihi serviet, oves perditas ad paradisi caulas deducendo. Quod Messias præterea David dicatur, habetur in איכה רבתי *Echa rabbethi* id est, in expositione super planctum Ieremiæ super illud *Threnorum primo* E *cap. v*. 16 dictum, Quia elongatus est à me consolator. Ibi enim sic dicitur, Rabbi Iehuda dixit in nomine Rabbi Semuelis, Iste Rex Messias si de vivis est, David est nomen ejus: si autem de mortuis, David est nomen ejus. Dixit Rabbi Tanhuma, Ego dico ad hujus probationem, illud quod scriptu est *Psal*. 18 *v*. 54. מגדיל ישועות מלכו ועושה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם Id est, Magnificans salvationes Regis sui, & faciens misericordiam Messiæ suo Davidi, & semini ejus in æternum. Hæc traditio. Præterea docet R. Iona- F than de isto etiam Davide, id est, Messia intelligendum esse, illud apud *Jere*. 30. *c. v* 9. dictum, Et servient Domino Deo suo, & Davidi Regi suo, quem statuam eis. Hoc enim Ionathan ipse ita Chaldaicè traduxit, ויפלחון קדם יהוה אלההון וישתמעון למשיחא בר דוד מלכיהון דאקים להון Hoc est, Et colent coram Domino Deo suo, & obedient Messiæ filio David Regi suo, quem statuam eis. Ex quo patet, de Messia quoque accipiendũ esse illud *Ezec*. 34. *c. v*. 22. dictũ, והושעתי G לצאני ולא תהיינה עוד לבז ושפטתי בין שה לשה Id est, Et salvabo oves meas, & non erunt ultra in prædam: & judicabo inter pecus & pecus. Quod Ionathas ita Chaldaicè exposuit, ואפרוק לעמי

לעמי ולא יתמסרון עוד לביזה ואידון בין גבר לגבר A
ואקים עלהון פרנסא חד ויפרנס יתהון יתעבדי דוד
הוא יפרנס יתהון והוא יהי להון לפרנס Id est, Et
salvabo populum meum, & non diripientur ultra. Et judicabo inter virum & virum. Et statuam super eos pastorem unum, & pascet eos servus meus David. Ipse pascet eos, & ipse erit eis in pastorem Bene igitur in Psalmo prædicto dicitur, Juravi David servo meo, id est, Messiæ. Quid autem ei juraverit, ostendit, cùm ilico subdit, Usque in æternum aptabo, vel præparabo semen B
tuum: id est, discipulos tuos, aliosque in te credêtes. Discipuli enim ac alii ab aliquo instructi, ejus à quo edocti sunt, rectè & filii & semen [ut alibi ostendemus) dicuntur. Sequitur, Et ædificabo in generationem & generationem (Judaicam scilicet ac Gentilem) thronum tuum, id est fideles tuos סלה *sela*, id est, perpetuò vel semper. Cùm igitur סלה *Sela* Hebraica dictio, quæ ibi ponitur, neque intermissionem, neque terminum habeat, ideoque in sempiternum, vel in secula seculorum, vel semper, vel perpetuò traduci C
possit: clarum profectò est dictum illud, Et ædificabo in generationem & generationem thronum tuum סלה *sela*, id est perpetuo, neq; Davidi quondam Regi, neque cuiquam de filiis ejus convenire posse, sed soli Domino Jesu vero Messiæ: cujus thronus est populus Christianus, ex duabus generationibus, Judæorum scilicet & Gentilium virtute divina constitutus: cùm plu- D
res mille & quadringentis annis jam præterierint, ex quo thronus ipsius David, sive regnum Judæorum penitus destructum est atque deletum. Nec valet hoc Judaica pravitas inficiari: cùm in libro סוטה *Sota* in cap. עגלה ערופה *Egla arupha* id est vitula cæsa, hoc modo scriptum sit, Ex quo prima domus destructa fuit, cessaverunt civitates refugii, & abscesserunt אורים ותומים *Urim vethumim* id est, lumina & simplicitates, & ea quibus consulebant Deum, & ablatus est Rex de domo *David*. C A P. Vellem pro- E
bares per eorum quoque scripturas, cætera quæ de Messia *eodem in Psal.* subnectuntur, magis Domino nostro Jesu Christo, quàm ipsi *Davidi* convenire: G A L, Id certè lucidiùs patebit, si verba ipsa Psaltis prius adduxerimus, & ea juxta Hebraicam veritatem traduxerimus. Sic ergo quibusdam interjectis, *eodem in Psalm. v.* 19. subjungitur, או דברת בחזון לחסידיך ותאמר
שויתי עזר על גבור הרימותי בחור מעם : מצאתי
דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו : אשר ידי תכון עמו F
אף זרועי תאמצנו : לא ישא אויב בו ובן עולה
לא יעננו : וכתותי מפניו צריו ומשנאיו אגוף :
ואמונתי וחסדי עמו ובשמי תרום קרנו : ושמתי
בים ידו ובנהרות ימינו : הוא יקראני אבי אתה
אלי וצור ישועתי : אף אני בכור אתנהו עליון
למלכי ארץ : לעולם אשמור לו חסדי ובריתי
נאמנת לו : ושמתי לעד זרעו וכסאו כימי שמים :
אם יעזבו בניו תורתי ובמשפטי לא ילכון : אם
חקתי יחללו ומצותי לא ישמרו : ופקדתי בשבט פשעם G
ובנגעים עונם : וחסדי לא אפיר מעמו ולא אשקר
באמונתי : לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה :
אחת נשבעתי בקדשי אם לדוד אכזב : זרעו לעולם יהיה
וכסאו כשמש נגדי : כירח יכון עולם ועד בשחק נאמן
סלה : Id est, Tûc locutus es in visione sanctis tuis,
& dixisti, Posui fortitudinê vel auxiliû super potentê, & exaltavi electû de populo. Inveni David servû meû, oleo sanctuarii mei unxi eû. Quoniã manus mea aptabit, vel præparabit, vel disponet, vel rectificabit cum eo, brachium quoq; meum roborabit eum. Non exiget inimicus ab eo, & filius iniquitatis non affliget, vel non depauperabit eum. Et conteram à facie ipsius tribulatores ejus, & osores ejus percutiam, vel allidam. Et fides mea & misericordia mea cum ipso, & in nomine meo exaltabitur cornu ejus. Et ponam in mari manum ejus, & in fluminibus dexteram ejus. Ipse vocabit me, Pater meus tu, Deus meus, & fortitudo salvationis meæ. Ego quoque primogenitum dabo eum, altissimum Regibus, vel Regum terræ. In æternum servabo ei misericordiam meam, pactum meum fidele ipsi. Et ponam in perpetuum semen ejus, & thronum ejus sicut dies cœli. Si dereliquerint filii ejus legem meam, & in judiciis meis non ambulaverint. Si præcepta mea prophanaverint, & mandata mea non servaverint. Visitabo utique in virgâ scelus eorum, & in plagis peccatum eorum. Misericordiam autem meam non auferam, ab eo neque frustrabo fidem meam. Non profanabo pactum meum, & quod egressum est ex labiis meis, non mutabo. Semel juravi per sanctitatem meam, si Davidi mentiar, semen ejus in æternum erit, & thronus ejus sicut Sol coram me. Velut luna stabilietur in sempiternum, & testis fidelis in cœlo semper. Illud igitur, Tunc locutus es in visione sanctis tuis, optimè Messiæ, & consequenter Domino nostro Jesu Christo convenit Scriptum est enim in lib. *Sanhedrin* in cap. *Helec*, Rabbi Iohanan sic dixisse, Omnes prophetæ, prophetarunt tãtùm usque ad dies Messiæ: de diebus autê seculi venturi, oculus nô vidit. Quod Rabbi Selomo affirmat, dum super illud *Zachar.* 9. *c. v.* 1. dictum, Onus verbi Domini in terra הדרך *Hadrach*, ita ait, Dixit Mor, Omnes prophetæ prophetarunt tantùm de annis redemptionis & diebus Messiæ: quemadmodum traditum atque scriptum est in libro ספרי *Siphre*. Hæc Rabbi Selomo. Ea etiam quæ deinde mox subnectuntur, Posui auxilium super potentem, cum cæteris; convenientissimè Messiæ cõgruunt, & in Christo Domino nostro adimpleta esse, nemo est qui ambigat. Illud præterea quod immediatè subditur, Ipse vocabit me, Pater meus tu, Deus meus, & fortitudo salvationis meæ: Ego quoque primogenitum dabo eum, altissimum Regibus, vel Regum terræ, nemini nisi Messiæ convenire potest. Quod per illud quod in *Midras* super illud *Exo. decimotertio cap. v.* 2. dictum, Sanctifica mihi omne primogenitum, scribitur, quam optimè probatur: ibi enim sic ad verbum dicitur, Rabbi Nathan ait, Dixit *D*eus sanctus & benedictus Mosi, Quemadmodum feci Iacob primogenitum: sicut dictum est *Exo. quarto cap. v.* 22. Filius meus, primogenitus meus Israel, ita ego facio Regem Messiam primogenitum: sicut dictum est (*hoc scilicet Psalm.*) Ego primogenitum dabo eum, altissimum Regibus vel Regum terræ. Illud insuper quod illi-

cò

cò sequitur, In æternum servabo illi misericor-
diam meam, & pactum meum fidele ipsi. Et po-
nam in perpetuum semen ejus, & thronum ejus
sicut dies cœli, Davidi filio Issai nullatenus ada-
ptari potest: cujus throni atque Regni destru-
ctio tamdiu evidente patuit. Quare nonnisi
Messiæ illud congruere potest, quem Deum &
hominem esse, clarissime cōstat. Quæ etiam sta-
tim subiiciuntur, quàm aptissimè Christianis
competūt, videlicet, Si dereliquerint filii ejus le-
gem meam, cum reliquis: Fœlices igitur Chri-
stiani, quibus Deus aliam punitionem quam pa-
ternam non comminatur. In virga enim, inquit,
& ferula, atque verberibus, quæ plagas appellat,
se eorum peccata visitaturum, & non se eos per-
diturum, atque per orbem dispersurum, quin po-
tiùs misericordiam suam nunquam ab eis abla-
turum, pollicetur. Quamobrem optimè demum
sequitur, Semel juravi per sanctitatem meam:
cum cæteris: quæ non de David filio Issai, sed de
David verò Messia intelligi oportet. Quod ex
eo quoque maximè liquet, quod in *Beressith* קטנה
ketanna, id est, in expositione minori super Ge-
nes scriptum est: Ibi enim super illud *Genes. qua-
dragesimo nono cap. v.* 8. dictum, Juda, te con-
fitebuntur, vel laudabunt fratres tui: sic dicitur,
Judas quartus natus est in tribus, & in die quar-
ta creata fuerūt luminaria. Scriptum est enim de
Messia (*in Præsenti* scilicet *Psal. v.* 36.) Thronus
ejus sicut sol coram me, & sicut luna stabilieturin
æternum. Hæc ibi. Ex his igitur quæ præmissa
sunt, evidenter liquet, Messiam in sacra pagina,
Judæorumque traditionibus, David non abs-
que mysterio nuncupari.

CAPUT XXVI.

Quod Messias multoties in sacris literis Selomo dictus est, ad insinuandam Filii Dei incarnationem, quæ de semine David futura erat,

CAPNIO.

NUNC Messiam in Judæorum scri-
ptis non absre Selomonem dici, re-
liquum est ut edisseras. GAL: Mul-
tis in locis in quibus Messiæ divini-
tas, incarnatio, ac redemptio exprimuntur, Selo-
monem eum vocari contingit. In primis itaque
quod in *Medras* שיר השירים *Sir hassirim*, id est,
in expositione Cantici canticorum dicitur, audi, F
super illud 3. *c. ejusdem lib. v.* 11. dictū צאנה וראנה
בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו
Hoc est, Egredimini & videte filiæ Sion Regem
Selomonem cum corona, quâ coronavit eum
mater ipsius. Ibi enim sic ad literā dicitur, Egre-
dimini & videte filiæ Sion, id est, filii signati mi-
hi cum rasurâ, & circumcisione ac fimbriis: Re-
gem Selomonem, id est, Regem perfectivum,
qui creavit omnes creaturas suas שלמות *sele-
moth*, id est perfectas. Creavit namque solem &
lunā cum plenitudine eorū. Adam quoq; & He-
va sicut filii viginti annorū creati sunt. Itē aliter,
Regem Selomonem, id est, Regem cujus pax est
pax. Item aliter Regē Selomonem, id est, Regem

A pacificum, qui pacificavit creaturis suis opera
sua. Quemadmodum pacavit ignem patri nostro
Abrahæ, & tribus pueris Sadrach, Mesach, &
Abednego. Pacavit quoque gladium Ishach.
Rursus etiam pacavit Angelū Iacob. Iterum ali-
ter, Regem Selomonem, id est, Regem qui fecit
pacem inter creaturas suas. Hinc dixit R. Ioha-
nā, Scriptū est *Iob.* 25. *v* 2. Fecit pacem in sublimi-
bus suis. Firmamentum enim est de aqua, & stel-
læ de igne, non tamen dirumpunt se alterutrum. *Synagoga*
B Sequitur in Cantico, Cum corona quā corona- *Dei mater.*
vit eum mater ipsius: Dixit R. Iohanan quòd in-
terrogavit R. Simon R. Eleazar filium R. Jose, &
dixit ei, Potest esse quòd audieris à patre tuo
quid sit dictum, Cum corona quâ coronavit eum
mater ipsius? Respondit ei, Etiam, Ait illi, Quo-
modo? Dixit ei, In principio dilexit Deus sanctus
& benedictus Israelem, & vocavit eos בתי *Buti*,
id est, filia mea. Et hoc est quod scriptum est
Ps. 45. *v.* 12. Audi filia, & vide. Non autē cessavit
diligere eos, donec vocavit eos אחותי *Ahothi*, ut
C est, soror mea: sic edictū est *Cant.* 5. *v.* 2. Aperi mi-
hi soror mea, amica mea, columba mea, perfecta
mea. Iterū adhuc nō cessavit eos diligere, quous-
que vocavit eos אמי *immi*, id est, mater mea:
sicut dictum est *Esa.* 51. *v.* 4. הקשיבו אלי עמי ואמי
אלי האזינו Hoc est, Attēdite ad me populc meus
& mater mea mihi intendite. Non enim אמי *Um-
mi*, id est plebs mea, ibi scriptum fuit, sed אמי *im-
mi*, id est, mater mea. Surrexit Rabbi Simon, &
D osculatus est eum in capite, dixitque, Si non ve-
nissem, nisi ad audiendum verbum hoc ex ore
tuo, די *dai*, id est, satis mihi esset. Dixit R. Ha-
nina, Discurrimus per universas scripturas, & nō
reperimus, quòd בת שבע *Bathseba* fecerit co-
ronā Selomoni filio suo. Hæc omnia ibi. Ex qui-
bus habetur, quòd Synagoga sive plebs Judaica
mater Selomonis, id est, *Dei dicatur*. Quod per
Hoseam quoque dictū est, licet à scribis Judæo-
rum postea mutatum sit: ut ex hoc palàm osten-
deretur, quòd Dei incarnatio ex Iudæis futura e-
E rat: quod ipsi minimè negare possunt, cùm in
principio hujus præmissæ *Medras*, id est, exposi-
tionis, Selomo rerum creator describatur: quod
nec Selomoni filio David, nec ulli puro homini
congruere potest. Hujus quoque Selomonis, id
est, Filii Dei incarnatio in *Medras tellim*, id est,
in expositione Psalmorum apertè innuitur: cùm
super illud *Ps.* 4. *v.* 2. בקראי ענני אלהי צדקי בצר.
הרחבת לי Hoc est, Cùm invocavero, responde
mihi, vel exaudi me Deus justitiæ meæ, in angu-
F stia dilatasti mihi? ita ad verbum dicitur, Fuit
David tribulatus & angustiatus de uxore Uriæ.
Erant namque Israelitæ detrahentes, & oblo-
quentes post eum, atque dicentes, Numquid ei
qui prædatus est ovem, & pastorem interfecit,
poterit esse salvatio? Deus sanctus & benedictus
dilatavit ei: sicut dictū est 2. *Reg.* 12. *cap. v.* 13. Et
dixit Nathan ad David. Etiam Dominus transtu-
lit peccatum tuum, non morieris. Et iterū ait 1.
G *Par.* 22. *v.* 9. Ecce filius natus est tibi: Ipse quietus
erit, & ego quietabo eū ab omnibus inimicis eius
per circuitum: quia Selomo erit nomen ejus. Et
quid? An cæteri omnes filii David non fuerint ei
nati? Et quid est dictum נולד לך *Nolad lach*
id est,

id est, Natus est tibi? Tibi, id est, ad curam vel ad A
medicinam tuam, id est ad medicinam peccatorum tuorum, quæ insunt tibi. Et per cujus manus? Per manus Nathan: sicut dictum est 2. *Regum* 12. *v.* 25. Et misit per manum Nathan prophetæ, & vocavit nomen ejus ידיד יה *Iedidia*, id est, Dilectum Dei, בעבור יהוה *babaavur*, id est, propter nomen Dei quatuor literarum. Hæc omnia traditio. Ex qua manifestè apparet, quòd cùm scriptura dicit, Filius natus est tibi: cum cæteris B
quæ sequuntur: ea omnia sub velamine nominis Selomonis, de Messia intelligenda sint, quamvis superficialiter de Selomone dici videantur. Ea enim quæ in hac expositione ponuntur (quod scilicet filius nasciturus erat Davidi ad medendum ei, & ad sanandum eum à peccatis ejus) Selomoni filio ipsius nullatenus convenire possunt: cùm ipse ad medendum propriis peccatis, vel ad sananda sua delicta valde impar fuerit, si parumper ejus opera considerentur. Sic enim 3. *Reg.* 11. *v.* 1. *seqq.* inter cætera de eo scribitur: Rex autem C
Selomo dilexit mulieres extraneas multas, & filiam Pharaonis, Moabitidas, Ammonitidas, Idumæas, Sidonias, & cæteras de gentibus, de quibus dixerat Dominus filiis Israel, Non ingrediemini ad eas, & ipsæ non ingredientur ad vos: quia verè inclinabunt cor vestrum post deos suos. Cum eis copulatus est Selomo per amorem. Fueruntque ei fœminæ primariæ septingentæ, concubinæ verò trecentæ. Et inclinaverunt fœminæ ejus D
cor ipsius, Et fuit in tempore senectutis Selomo, cùm mulieres ejus inclinaverunt cor ipsius post deos alienos, & non fuit cor ejus perfectum cum Domino Deo suo, sicut cor David patris sui. Et ambulavit Selomo post עשתרות *Astaroth* deam Sidoniorum, & post מילכום *Milcom* idolum Ammonitarum. Fecitque Selomo malum in oculis Domini. Et non perfecit vel non complevit post Dominum, sicut David pater ejus. Tunc ædificavit Selomo altare כמוש *Chemos* idolo Moab, in E
monte qui est contra faciem Ierusalem, & מלך *Molech* idolo filiorum Ammon. Et ita ita fecit omnibus fœminis extraneis adolētibus thura, & sacrificantibus diis suis. Hæc omnia ibi; quæ ne prolixitas fastidium afferret, Hebraicè adducere non curavi. Ea tamen juxta Hebraicam veritatem ad verbum traducere studui. Si igitur manus quæ lutum tenent, sicut nec sordes proprias, ita nec alienas tergere valent: magnæ certè fatuitatis est, credere Selomonē ipsum hîc tam fœdè de- F
scriptum, propriisq; culpis sic infectum, ad curādas patris sui culpas sufficientem fuisse, & ita suis spurcitiis fœdatum, ad diluenda paterna crimina idoneum extitisse. Quapropter cùm in hac antedicta traditione dicatur, quòd David per filium sibi nasciturum, cui nomen Selomo esset, à peccatis suis curandus erat, id haudquaquam potest de tam turpi Selomone intelligi, sed de illo potiùs sub nominis hujus velamine, qui non solùm est Selomo, id est, perfectivus, atque pacificus (ut G
paulò ante in alia traditione dictum est) verùm etiam שלום *Salom*, id est, pax. Quemadmodum in פתיחת רבתי *Pethibath rabbethi*, id est, in procemio planctus Ieremiæ dicitur, ubi sic scriptū legitur; Rabbi Ioses Galilæus dixit, Nomen quoque Messiæ vocatum est שלום Id est, Pax: sicut dictum est *Esa. cap.* 9. Pater æternus, Princeps, שלום *Salom*, id est, pax. Huic ergo Selomoni filio David, hoc est, ipsi Messiæ, non solùm David patri suo, sed omnibus quoque salvandis mederi convenit, eosque ab omnibus eorum peccatis passionis suæ merito sanare, juxta illud *Esaia quinquagesimo tertio capite, v.* 5. מוסר שלומנו עליו ובחברתו נרפא לנו כלנו כצאן תעינו איש לדרכו פנינו ויהוה הפגיע בו את עון כלנו Hoc est ut verbum verbo reddam, Disciplina pacis nostræ super eū, & in vulnere ejus medicatum est nobis. Omnes nos velut oves erravimus, quilibet ad viam suam faciem dedimus. Et Deus obviare fecit in eo peccatum vel iniquitatem omnium nostrum. Finis præterea supradictorum verborum in *vigesimo secundo capite primi libri Paralipomen. v.* 10. scriptorum, apertè demonstrat, verba illa de Messia vero Selomone intelligi debere, cùm sic voce Dei dicitur, והוא יהיה לי לבן ואני לו לאב והכינותי את כסא מלכותו על ישראל עד עולם Id est, Et ipse erit mihi in filium, & ego illi in patrem. Et præparabo thronum Regni ejus super Israel usq; in sempiternum. Quod nequaquam Selomoni Bathsebæ filio convenire potest, cujus thronus super Israel tempore Roboam filii sui defecit, cùm Ieroboam super Israel regnare cœpit. Sic enim in *tertii libri Regum duodecimo cap. v.* 19. scribitur, Et rebellaverunt Israel in domum David usque ad diem hanc. Et fuit cùm audivit omnis Israel, quòd reversus esset Ieroboam, miserunt & vocaverunt ipsum ad universum cœtum, feceruntque ipsum Regem super universum Israel. Et nō fuit post domum David nisi tribus Iuda solùm. Hæc ibi. Hanc etiam tribum Iuda domus David, & per consequēs domus Selomonis tempore Græcorum perdidi, cùm Machabæi quos Iudæi חשמונאי *basmonai* vocant, eam obtinuerunt.

CAP. Quoniam ibidem primùm dicitur, Ipse ædificabit domum nomini meo, & postea subditur, Et ipse erit mihi in filium, cùm cæteris quæ induxisti, hinc Iudæi nobis objiciunt, ea verba ad literam de Selomone, qui templum Deo construxit, & non de Messia intelligi oportere. Et si de Messia quidem intelligenda essent, non tamen de Domino nostro Iesu Christo, qui templum nullum materiale DEO erexit, intelligi posse. *Objectio Iudæorum recentiorum.* GALAT. Quemadmodum domus Israel, & domus David, & hujusmodi in quàmplurimis sacræ scripturæ locis, non est lapidum lignorumque congeries, sed ipsa hominum congregatio; ita & hîc per domum *Dei* à spirituali Selomone, hoc est, à Messia ædificandam, non materialis structura, sed spiritalis, quæ Græcè ἐκκλησία dicitur, intelligi debet. *Responsio.* Quanquam igitur materialis Selomo materialem Deo extruxerit domum; spiritalis tamen Selomo, id est, Messias, spiritalem ei domum, quæ longè excellentior, longeque perfectior est, de vivis & electis lapidibus, hoc est, de Iudæis & Gentilibus qui in eum crediturí erant, ædificare debebat. Sicut igitur hîc per Selomonem juxta veterū Talmudistarum expositionē, mysticè Messias intelligitur, H

ita quoque hic per materialem Dei domum, quæ A
à materiali Selomone ædificanda erat, fidelium
Ecclesia quæ per Messiam congreganda erat, in-
telligenda est. Hæc autem omnia magis mani-
festa fient, si verba illa antecedentia rectè inspi-
ciantur, cùm Davidi domum Domino con-
struere cogitanti, dicit Nathan propheta in per-
sona Domini loquens, ut habetur *primi libri*
Paralipomenon decimo septimo capite, v.11.seqq.
והיה כי מלאו ימיך ללכת עם אבתיך והקימותי
B את זרעך אחריך אשר יהיה מבניך והכינותי את
מלכותו: הוא יבנה לי בית וכננתי את סאכו אני
אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן וחסדי לא אסיר
מעמו כאשד הסירותי מאשר היה לפניך: והעמדתיהו
בביתי ובמלכותי עד העולם וכסאו נכון עד עולם:
Hoc est, Cùm compleveris dies tuos, ut vadas
ad patres tuos, suscitabo semen tuum post te:
quod erit de filiis tuis. Et stabiliam Regnum e-
jus Ipse ædificabit mihi domum, & firmabo so-
lium ejus in æternum. Ego ero illi in patrem, &
ipse erit mihi in filium. Et misericordiam meam C
non auferam ab eo, sicut abstuli ab eo qui ante te
fuit. Et statuam eum in domo mea, & in Regno
meo usque in æternum. Et thronus ejus firmis-
simus erit in sempiternum Hæc ibi: quæ de Selo-
mone haudquaquam intelligi possunt: quod fa-
cilè ac liquidò patet, si verba ipsa rectè (ut decet)
considerentur. Quod enim ait, Cùm compleve-
ris dies tuos, ut vadas ad patres tuos: id est, cùm
mortuus fueris, suscitabo semen tuum post te:
patet, quòd de Selomone non est dictum, cùm D
Selomo ipse adhuc patre suo vivente, Rex crea-
tus fuerit Quòd si de Selomone dicere voluisset,
non utique quod erit de filiis tuis, sed quod erit
de te, dixisset. Quod etiam sequitur, Et statuam
eum in domo mea, & in Regno meo usque in æ-
ternum: Et thronus ejus firmissimus erit in sem-
piternum, palàm cognoscitur, non de Selomone
esse dictum: Selomo namque nec in Dei domo
sive Regno, statutus est, nec thronus ejus firmis- E
simus fuit. Et cùm id soli Deo conveniat, conse-
quens planè est, illum de quo agebatur, Deum &
hominem futurum fuisse. Quapropter per domũ
quoque illam quam ædificaturus erat, sanctam
Ecclesiam, quæ super solidissimam atque firmis-
simam petram ædificanda erat, intelligimus. De
qua scriptum est *Psalmo nonagesimo tertio vers.* 7.
לביתך נאוה קדש יהוה לאורך ימים Id est, Domui
tuæ pulchritudo sanctitatis, Deus, in longitudi-
nem dierum. Ex prædictis igitur liquidò pa- F
tuit, quòd juxta divinas scripturas, Talmudisti-
casque traditiones, Messias Selomo dictus fue-
rit, ad insinuandam ejus incarnationem, quæ ex
semine David futura erat. Quamobrem David
quoque appellatus est, ut latiùs in præcedenti ca-
pite visum est.

CAP. XXVII.

De divinitatis humanitatisq; consortio. Et de Dei G
æqualitate & participatione cum
homine.

CAPNIO.

Quia satis abundè in præcedentibus de
Messiæ nominibus dixisti, quibus &
Filii Dei incarnatio, & ipsius Messiæ
gemina natura, divina scilicet & hu-
mana optimè innuuntur, eapropter nunc de iis
quoque, quæ eandem Filii Dei incarnationem
exprimũt, aliquid te dicere oportet: ut cùm Mes-
siam ipsum, quem juniores Iudæorum purũ ho-
minem fore asserunt, Deum simul & hominẽ ex
utroque genere permixtum, futurum fuisse com-
probaveris, evidentiùs eorum perfidia convinca-
tur. Quare primùm divinitatis humanitatisque
consortium, ac Dei æqualitatem & participatio-
nẽ cum homine futuram fuisse, ostende. GAL.
De Dei consortio & participatione atq; coæqua-
tione cum homine, per quam & nostræ fidei fir-
mitas plurimùm roboratur, & pravitati Iudæo-
rum nostri temporis, incarnationẽ Filii Dei ne-
gantium, multipliciter obviatur, multa certè in
eorum libris à priscis ipsorum comperiuntur di-
C cta. Primùm itaque audiendũ est quod *Esa.*35.4.
ait his verbis גמול אלהים הוא יבא וישעכם Hoc
est, Retributio Dei, vel Retributio, sive merces,
vel præmium Deus, ipse veniet & salvabit vos.
Quod R. Ionathas in Targum ita exposuit, יהוה
אגריהן אלחים הוא יתגלי ויפרוק להון id est, Deus
retributionum, Deus ipse revelabit se, & salvabit
vos. Ubi ex eo quòd R. Ionathas, Deus ipse reve-
labit se, exposuit. ubi propheta, *Deus* ipse veniet, *Venire Dei.*
dixit, apertè ostenditur, quod venire *Dei* non est
D nisi seipsum revelare, secundùm antiquorum Iu-
dæorum expositionem. Nam cùm Deus per suã
imensitatem ubique sit præsens, nulloq; contine-
tur loco, planè cõstat, quòd filius *Dei* non secun-
dùm id quod *Deus* est, venturus erat: sed secun-
dùm hoc, quòd humana carne assumpta visibilis
factus, homo apparere debebat. Si n. sic venturus
esset, ut *Deus*, non venturus fuisset eis, qui ipsum
videre non possent. Talis ergo ad nos Deus ven-
E turus erat, qualem nos videre possumus Nisi igi-
tur visibilis naturæ formam assumpturus fuisset.
ed nos venturus minimè dictus fuisset, Quod
Quod optimè prisci illi patres intellexerunt, su-
illud *Esa.*25,9. dictũ, ואמר ביום ההוא הנה אלהינו
זה קוינו לו יושיענו זה יהוה קוינו לו נגילה ונשמחה
בישועתו Hoc est: Et dicent in die illa, Ecce Deus
noster iste, speravim' in eo, vel expectavimus eũ,
& salvabit nos. Iste est Deus, speravimus in illo, vel
expectavimus illũ, & lætabimur in salvatione ej'.
F Hæc n. verba haud secus exponenda sunt, quàm
veteres ipsi Talmudistæ exposuerunt: qui per ipsa
docuerũt, futurum fuisse quandoq; tempus, quo
Deum mundus oculis visurus esset, & populi di-
gito sibi invicem illum ostensuri. Nã in *Medras*
tebilim super illud *Ps.*40.*v.*1, קוה קויתי i.e. Expe-
ctando expectavi, sic dicitur, Hoc est quod scri-
ptũ est *Esa.*25,9 Et dicent in in die illa, Ecce De-
us noster iste, expectavimus eum, & salvabit nos:
Et sic etiã dicitur *Thren.*3,25. Bonus est Deus ex-
G pectantibus eum: Propterea enim quia non ces-
sant gentes seculi dicere, Ubi est Deus eorum? fu-
turum est, Ut Deus sanctus & benedictus sedeat
in medio justorum, & ipsi sint ipsum digito o-
stensuri: sicut dictum est *Ps.*48.13. כי זה אלהים
אלהינו עולם ועד הוא ינהגנו על מות Hoc est, Quo-
niam

niam hic est Deus Deus noster in seculum & ultrà, A ipse deducet, vel gubernabit nos usque ad mortem. Et rursus *Ps.31.v.25.* Confortamini & roboretur cor vestrum omnes sperantes in Domino. Hæc traditio. Item in *Beresith* קטנה *ketanna*, id est in expositione Gen. minori, super illud *Gen.18 v.1.* Et apparuit ei Dominus in convalle Mamre: & ipse erat sedens in ostio tabernaculi ipsius diei: sic ad verbum legitur, Scriptum est *Iob.19,26.* Et rursum, vel postea pelle meâ circundabuntur B ista: & ex carne mea videbo Deum. Hactenus traditio. Ecce quàm admirabili modo Judæi antiqui duo hæc sacræ scripturæ testimonia hoc in loco cõjungentes, divinæ incarnationis mysterium docuerunt. Præsertim si ipsius Job verba attendamus, textum hunc immediatè præcedentia: ואני ידעתי גאלי חי ואחרון על עפר יקום ואחר עורי נקפו זאת ומבשרי אחזה אלוה Id est, Et ego novi redemptorem meum vivum esse, Et novissimus super humum surget, & postea pelle meâ involventur ista. Et ex carne mea videbo C Deum. In quo a. sensu iste Deus ex carne novissimus dicatur, & quis qualisq; sit, *Esaias* palàm ostendit *c.44.v.6.* dicens, כה אמר יהוה מלך ישראל וגאלו יהוה צבאות אני ראשון ואני אחרון Hoc est, Dicit Deus (tetragrammaton) Rex Israel & redemtor ejus, Deus exercituum, ego primus & ego novissimus. In libro quoque qui dicitur, ספרי *Siphre*, super illud *Levitici vigesimo sexto capite v.12.* dictum, והתהלכתי בתוככם והייתי לכם D לאלהים ואתם תהיו לי לעם Hoc est, Et ambulabo in medio vestri, & ero vobis in Deum, & vos eritis mihi in populũ: hoc modo legitur. Exemplificaverunt exemplo, quòd hæc res similis est Regi, qui egressus est ad deambulandum cum hortulano suo in pomœrio, illeque hortulanus à facie Regis resiliebat. Ait igitur ei Rex, Cur ita à facie mea resilis. Ecce ego talis sum, qualis tu es. Sic futurum est, ut Deus sanctus & benedictus deambulet cum justis in tempore venturo in paradiso voluptatis. Justi autem videntes eum à facie ejus contremiscent. Dicet ergo illis Deus E sanctus & benedictus, Quamobrem à facie mea contremiscitis? Ecce ego cõformis sum vobis, & talis, quales vos estis, ac similis vobis sum. Numquid autem quia dixi vobis, Ecce talis sum, quales vos estis, possibile erit, ut non sit reverentia mea super vos? Docet quid ad hoc dicendum sit, quod sequitur *Levit. vigesimo sexto cap. v.12.* Et ero vobis in Deum, & vos eritis mihi in populum: Si verò non credideritis mihi ex omnibus F verbis istis, credatis, quia ego sum Deus vester, qui extraxi vos de terra Ægypti. Hæc Talmud. Id idem ferè scribitur in libro תענית *Taanith*, id est, de jejunio, in calce capituli quod incipit בשלשה פרקים *Bislosaperakim*: ubi sic dicitur, Dixit R. Eleazar, quod dixit R. Halabu, Futurũ est, ut Deus sanctus & benedictus chorum faciat circularem justis in horto voluptatis. Et ipse in medio eorum stabit, & unusquisque eorum digi- G to suo illum ostendent: sicut dictum est *Esa.25,9.* Et dicent in illa die, Ecce *D*eus noster iste, expectavimus eum, & ipse salvabit nos. Iste est Deus, expectavimus eum, & lætabimur & exultabimus in salvatione ejus. Hæc traditio. Si igitur (ut ipsi ajunt) hujusmodi traditiones atque explanationes magistrorum suorum fuerunt à Deo Mosi in monte Sinai traditæ, necessariò concedere debent, nisi nimium obcæcatum habeant intellectum, tam per textus in traditionibus inductos, quàm per ea quæ prisci eorum magistri circa eosdem textus dixerunt, Deum hominem fuisse futurum, salvâ semper in omnibus divinitatis suæ gloriâ. HOG. Deambulare Deo nullatenus convenire potest, siquidem ambulare sit de loco ad locum moveri. Quod ita apud omnes sapientes, juxta divinitatis naturam Deo creatori impossibile est, atque omninò incongruum, quemadmodum posse corrumpi. Hoc enim creaturæ, corpus & pedes habentis, dicitur esse proprium. Præterea, Deus est in omni loco, licèt non localiter totumque replet mundum: ut ex Ieremiâ colligitur, ita dicente, Nunquid non cœlum & terram eo impleo, ait Dominus. Cùm igitur Deus ubique sit, & nusquàm essentialiter absit, consequens est, ipsum non posse unum locum deserere, & ad alium ire, quod est deambulare. Id enim contra divinitatis naturam omnino est. GAL. Ad promissionis itaque *D*ei impletionem, qui *Lev.26.v.12.* dixit, Ambulabo in medio vestri, ut jamjam retulimus, & ad sacræ scripturæ veritatem, quæ multa hujusmodi de Deo asserit, necnõ ad traditionum præmissarum confirmationem, quæ ejus generis scripturas pro nostræ fidei veritate exponere videntur, dicimus quàm brevissimè, idcircò Deum per prophetas ita locutum fuisse, ut apertè insinuaret, quòd hominem quandoque tam vera, tamque vehementi unione sibi uniturus erat, ut viso homine sibi unito, ipse videri diceretur: & homine illo inter cæteros homines ambulante, verè Deus ipse ambulare dici posset, atque eund. hominem nos digito mõstrantes, Hic est Deus noster, verè dicere possemus. Quod *Baruch* etiam optimè affirmat, dum *c.3.v.35.seqq.* ait, זה אלהינו ולא יחשב אחר לפניו זה מצא כל דרך חכמה ונתנה ליעקב נערו לישראל חמודו ואחרי זה בארץ נראה ובאנשים הרגיל Id est, Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius in conspectu ejus. Hic adinvenit omnem viam sapientiæ, & tradidit eam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conversatus est. Quid clariùs his verbis? quid planiùs? quid evidentiùs? quid manifestiùs dici potest? Si enim certum est, Deum secundùm divinitatem, neque oculis videri, neque cum hominibus conversari posse, cùm colores tantummodo videantur, & conversatio inter ὁμοίους propriè sit, Judæos necessariò concedere oportet, futurum utique fuisse, Deum hominem aliquando fieri, ut secundùm humanitatem & oculis conspici posset, & cum hominibus conversari. Quapropter & frater Israel, & propinquus ejus, sæpenumero in sacris literis dicitur.

CAP. XXVIII. A

Quòd Deus dictus fuit frater Israel, & Messias est ille, ad designandum quòd Deus per nostra naturaassumtionem, frater noster fieri debebat.

CAPNIO.

HOc est quod potissimum hic patefacere debes, quòd scilicet ad significandã futuram Filii Dei incarnationẽ, *Deus* ipse frater Israelis à priscis Iudæorum B
dictus fuerit GAL. Id in primis in libro *Mechilta*. i. in expositione Exodi, facilè patet, cùm super
illud *Exod* 14,15. dictum, Quid clamas ad me? ita
legitur; Dixit R. Halcusi, Et nonnè jam scriptura dicit *Prov*.17.17. בכל עת אהב הרע ואח לצרה
יולד Hoc est, In omni tempore est amans amicus, & frater ad angustiam, vel ad tribulationem
nascetur. Hîc est Deus sanctus & benedictus, qui
dixit, Frater ego ero Israeli, in hora tribulationis
vel angustiæ ejus: sicut dictum est *Ps*.122. 8 למען C
אחי ורעי אדברה נא שלום בך Id est. Propter fratres meos, & amicos, vel propinquos, vel socios
meos, loquar nunc pacem in te. Hactenus traditio. Ex qua clarè habetur, Deum amicum & fratrem Israelis dici, qui fuerat secundùm humanitatem ad angustiam nasciturus. Ad præmissæ autem traditionis veritatem, maximè facit quod in
Midras tehilim, i.e. in expositione Psalmorum
scriptum est, super illud *Ps*.4. *v*.1. In invocatione D
mea exaudi me Deus justitiæ meæ. Ibi enim sic
ad literam legitur, Dixit R. Iodan, Qui declinat,
vel currit post carnem & sanguinem, habet patronum. Sed cùm adest tempus angustiæ aut tribulationis, non statim ingreditur apud eum. Venit enim & stat ante januam patroni sui, vocatque servum ejus, & servus quidem ait, En ille ante januam manet. Deus autem sanctus & benedictus non ita facit. Cùm enim accesserit tempus tribulationis, vel angustiæ Israeli, non voca- E
bit Michaelem, aut Gabrielem, sed Deum ipsum
invocabit, ipseque eum exaudiet. Et hoc est
quod scriptum est *Ioelis capite tertio ves*5 והיה כל
אשר יקרא בשם יהוה ימלט Hoc est, Et erit ut
omnis qui invocaverit in nomine Dei (tetragrãmaton) liberetur. Et infrà: Dixit R. Simeon, Caro & sanguis habet קרוב *karob*, id est consanguineum, vel propinquum, & si fuerit dives, confitebitur eum: Deus autem sanctus & benedictus
non ita agit. Nam cùm Israel in humilitate est, F
tunc eos fratres & propinquos vocat: sicut dictum est *Psalm*.122.*v*,8. Propter fratres meos, &
propinquos meos, loquar nunc pacem in te Item
infrà: R: Aben in nomine R. אחא *Aha* ait, Caro
& sanguis habens קרוב *karob*. id est propinquum
captivum, & deprædatum, erubescit fateri illum
propinquum suum esse: sed Deus sanctus & benedictus educi fecit Israel captivos, & deprædatos, & tamen eos קרובים *keronim*, id est, propinquos vel consanguineos expresse vocat: sicut di- G
ctum est *Ps*.148,14. לבני ישראל עם קרובו הללויה
i. Filiis Israel populo propinquo, vel cõsanguineo
suo, Laudate Deum. Et rursus infrà, Dixit Deus
sanctus & benedict' *Esa*.65,24 Et erit, antequàm
invocent, ego respondebo, & exaudiam. Quamvis autem ita sit, necesse tamen est, ut eorum invocatio in veritate fiat: ut dictum est *Ps*.145.*v*.19.
קרוב יהוה לכל קראיו לכל אשר יקראהו באמת
Hoc est, Propinquus est Deus omnibus invocantibus eum, & omnibus qui invocabunt illum in
veritate. Est-ne possibile, eum propinquum esse
omnibus invocantibus eum? Docet quid ad hoc
dicendum sit quod sequitur, Omnibus qui invocabunt illum in veritate. Hucusque traditio.
Ex qua manifestè apparet, Deum esse fratrem,
propinquum, & patronum Israel, & omnes qui
eum in veritate invocabunt, à suis adversitatibus
ab ipso liberandos esse. CAP. Nunc igitur hunc
Deum sanctum & benedictum Israelis fratrem,
consanguineum, & propinquum toties appellatum, Messiam esse proba. GAL. Id & *Midras* &
Targum שיר השירים *Sir hassirim*, id est, Expositio
sive glossa, & Chaldaica translatio Cantici canticorum apertè ostendunt, super illud *Cantic*.8,1.
dictum מי יתנך כאח לי יונק שדי אמי אמצאך בחוץ
אשקך גם לא יבזו לי: אנהגך אביאך אל בית אמי
תלמדני Id est, Quis dabit te sicut fratrem mihi, lactentem ubera matris meæ, Inveniam te foris,
osculabor te, etiam non despicient me. Deducam
te, & inducam in domum matris meæ, & docebis
me: *Midras* enim, id est, glossa ibi sic ait, Hæc verba dixit Ecclesia Israelis Deo sancto & benedicto. Ipse autem dixit ei, Ut qualis frater ero tibi?
Numquid ut fuit Cain Habeli? Cain enim interfecit Habel: sicut dictum est *Gen*.4.*v*.8. Et insurrexit Cain contra Habel fratrem suum & occidit eum. An ut fuit Ismael ipsi Ishac? An ut
Esau ipsi Iacob? An ut fratres Ioseph, ipsi Ioseph,
odientes eum? sicut dictum est *Gen*.37.*v*.4. Et
oderunt eum, nec poterant eum quicquam ad
pacem alloqui. Et iterum, Et invidebant ei fratres ejus. Ut qualis ergo frater ero tibi? Ecce dicendum, Ut fuit Ioseph ipsi Benjamin, qui dilexit eum quasi cor suum: sicut dictum est *Gen*.43.
v.30. Et vidit Ioseph Benjamin fratrem suum,
filium matris suæ, & festinavit Ioseph, quia commotæ fuerunt commiserationes ejus in fratrem
suum, & voluit flere. Sequitur, Deducam te, &
inducam te. Deducam te à superioribus ad inferiora. Inducam te in domum matris meæ, hoc est,
in Sinai: Dixit R. Berachias, Quare vocatur Sinai
domus matris meæ? Quia inde factus est Israel
sicut lactens, vel infans filius unius diei Hæc traditio. Targum a. id est Chaldaica R: Ionathæ editio, verba illa prædicta Cantici canticorum, Quis
dabit te sicut fratrem mihi? cum reliquis, ita Chaldaicè exponit, Cùm revelabit se Rex Messias
Ecclesiæ Israel, dicent ei filii Israel, Tu eris nobis
in fratrem. Item Targum Ierosolymitanũ, quod
aliâs vulgata Editio dicitur, sic eadem verba
Chaldaicè traducit, atque exponit, In illo tempore revelabitur Rex Messias Ecclesiæ Israel, &
dicent ei filii Israel, Veni, eris nobis ut frater, &
ascendemus Ierosolymam, erimusque lactentes
tecum sententias legis, sicut lactat infans ex mamillis matris suæ. Sequitur in textu, Deducam
te, & introducam in domum matris meæ: Docebis me. Targum Rabbi Ionathæ ita hæc exponit. Deducam te Regem Messiam: introducam te in domum sanctuarii mei, Et docebis.

bis me timere Deum, & ambulare in viis ejus. A Targum autem Ierosolymitanum sic: Deducam te Regem Mesiam, Inducam te in domum sanctuarii. Docebis me timere à facie Dei, & ambulare in viis ejus, & ibi cœnabimus cœnam *Leviathan*. Ex istis igitur Targum, id est, ex his Chaldaicis antiquorum expositionibus evidentissimè patet, Regem Messiam esse illum Ecclesiæ fratrem, quem præcedens *Midras*, id est, expositio Deum sanctum & benedictum ex superiori- B bus ad infima deducendum asseruit. Hoc idem etiam in *Beresith Rabba*, id est, in expositione magna Gen. optimè ostenditur: ubi etsi plura eorum quæ præmissa sunt, repetantur, ad majorem tamen Iudæorum recentiorum confusionem, eadem bis terque referre, prout in diversis eorum libris leguntur, non est inutile. Prædicta igitur *Beresith Rabba*, super illud *Gen* 28,10. dictum, Et egressus est Iacob, ita omninò dicit, Scriptum est *Zach*.4,7. Quis tu mons magne coram Zorobabel? Mons magnus iste Messias est. Et cur cũ môtem magnum appellat? Quia major est quàm C patres: sicut dictum est *Esa*.52,13. Ecce intelliget servus meus, id est Messias: qui levabitur plusquàm Abraham: de quo scriptum est *Gen*.14,22. Levo manus meas ad Dominum: & exaltabitur plusquam Moses: de quo dictum est *Num*.11. *v*.12. Quia dicis mihi, Exalta eum in sinum tuum, sicut exaltat nutricius infantem. Et sublimis erit valde plusquàm Angeli ministerii: de quibus di- D ctum est, *Ezech*.1,18. Et sublimitas eorũ & sublimitas eis. Eapropter dictum est, Quis tu mons magne? Alia expositio; Quamobrẽ dicitur Messias mons? Quia per viam montium venturus erat. Sicut dictum est *Nahum*.1.*v*.15. Ecce super montes pedes annunciantis, & audire facientis pacem. In illa hora Israel ad montes intendens erit. Sicut dictum est *Ps*.121.1. Levabo oculos meos ad montem unde veniet adjutor meus. Hic est Messias, qui vocatus est adjutor. Sicut dictum est, *Ps*.20,2. Mittet adjutorem tuum de sanctuario. Et unde ipse veniet? A Deo sancto & benedi- E cto. Et hoc est quod scriptum est *Ps*.121,2. Adjutor meus à Domino factore cœli & terræ. Porrò de eo scriptura dixit *Ps*.146,4. Beatus cujus Deus Iacob in adjutorem ejus. Simile est hoc hominibus ad judicium venientibus, ac judicem timentibus. Quibus dicitur, Nolite timere à judicio. Judex enim amicus vester est. Sic futurum est, ut Israel stent in judicio coram Deo sancto & benedicto: Quibus formidantibus, An- F geli ministerii dicent, Ne timeatis à judicio. Judex enim civis vester est: sicut dictum est *Esaiæ quadragesimo quinto capite*, *v*.13. Ipse ædificabit civitatem meam, & captivitatem solvet. Nonnè cognoscitis ipsum? Propinquus enim, vel consanguineus vester est: sicut dictum est *Psal*.148. *v*.14. Filiis Israel populo propinquo vel consanguineo suo, Laudate Deum. Iterum quoque dicent eis, Ne timeatis à judicio. Frater enim G vester est judex: sicut dictum est *Psalm*.122.*v*.8. Propter fratres meos, & propinquos, vel amicos, vel socios meos, loquar nunc pacem in te. Præsertim autem, quia pater vester est: sicut dictũ est *Deut*.32. *v*.6. Nonnè ipse est pater tuus, possessor tuus, vel emtor tuus? Eam ob rem dixit Selomo in persona Ecclesiæ Israel *Cantic*. 8. *vers*.1. Quis dabit te ut fratrem mihi? Ut qualem verò fratrem? Non talem, qualis fuit Cain fratri suo Habel, neque ut Esau fratri suo Ishac, neque ut Esau fratri suo Iacob, neque ut fratres Ioseph ipsi Ioseph: sed sicut fuit sugens ubera matris suæ: hoc est, qualis fuit Ioseph fratri suo Benjamin, quem dilexit ut cor suum. Et hoc est quod scriptum est *Cantic*.8.*v*.1. Sugentem ubera matris meæ. Inveniam te foris, hoc est, in deserto, quod est extra populatum. Osculabor te: & non despicient me. Hæc omnia traditio. In qua multa ponuntur pro nostra fide relatu dignissima. Videlicèt quòd Messias dicitur mons magnus, major scilicet quàm patres, ac Angeli ministerii divini, qui cæteris omnibus sunt excellentiores, secundùm antiquorum Talmudistarum traditiones. Et quòd ipse est adjutor veniens à Deo. Et quòd Deus Iacob est in eo. Et quòd Deus sit civis, propinquus, sive consanguineus, & frater Israel. Ad quòd probandũ, inducitur præmissa Cantici cantic. autoritas, videlicet, Quis dabit te ut fratrem mihi? Quam Targum (ut visum est) de Messia exponit. His consentaneum est, valdeq; mirabile, quod in libro תנחומא *Tanhuma* scribitur super illud *Levit.cap*.25.*v*.25. כי ימוך אחיך ומכר מאחותו ובא גאלו הקרב אליו וגאל i. e. Quando pauper factus fuerit frater tuus, ac vendiderit de possessione sua, & veniet redemtor ejus, proximus, vel propinquus ei, & redimet: Ibi enim sic dicitur, Et veniet redemtor ejus, Hic est Deus sanctus & benedictus: sicut dictum *Ier*. 50.34. גאלם חזק יהוה צבאות שמו ריב יריב את ריבם קרוב לו Hoc est, Redemtor eorum fortis, Deus (tetragramaton) exercituum nomẽ ejus. Disceptans disceptabit causam eorum, vel bellans bellabit bellum eorũ: Propinquus vel consanguineus ei. Hic est Deus sanctus & benedictus; sicut dictũ est *Ps*.148.13. Et exaltabit cornu populi sui, laus vel gaudium omnibus piis, vel benignis ejus, filiis Israel, populo propinquo, vel consanguineo suo הללו יה *hallelu-jah*, id est, Laudate Deum. Hæc traditio: circa quam tria à Iudæis quærere placeat; Quomodo scilicet Deus sanctus & benedictus factus sit Israel consanguineus, vel propinquus? De quo carcere, de quavè captivitate erat hominem redemturus? Et quæ erat eorũ causa, quã ipse disceptaturus erat, sive quod erat eorum bellum, quod ipse bellaturus fuerat? CAP. Quia scio, Iudæos nequaquam ad hæc rationabiliter & rectè respondere posse: (sunt enim à Deo insaniã, cæcitate ac stupore perculsi) ideo ipse ad ea secundùm Christianam veritatem respõdeas. GAL. Tunc itaque Deus sanctus & benedictus factus est Israeli consanguineus & propinquus, cùm ab anima Dei quæ Verbum & Sapientia, & Filius Dei est (ut paulò inferiùs probabitur) anima & corpus Messiæ assumpta sunt. Tunc enim illud ipsius Dei apud *Esaiam quadragesimo secundo capite* dictum, impletum est, הן עבדי אתמך בו בחירי רצתה נפשי נתתי רוחי עליו משפט לגוים יוציא Id est, Ecce servus meus, suscipiam eum, vel innitar eo. Electus meus in quo sibi complacuit anima mea. Dedi Spiritum

Mons, Messias.

Adjutor, Messias.

De judicio Dei.

Tria à Iudæis quærenda.

Deus ut est Israeli propinquus.

meum super eum: Judicium gentibus proferet. Quæ quidem verba sic R. Ionathas Chaldaicè traducens exposuit, הא עבדי משיחא מקרבינ'ה בחירי דאתרעי ביה ממרי אתן רוח קודשא. עלוהי דיני לעממיא יגלי : Hoc est, Ecce servus meus Messias, applicabo eum: electus meus, in quo sibi complacuit verbum meum. Dabo Spiritum sanctum super eum, vel per eum. Judicium gentibus revelabit. Et post pauca apud *Esaiam* ita subiicitur, ישים בארץ משפט ולתורתו איים ייחלו Id est, Ponet in terra judicium. Et legem ejus insulæ expectabunt. Hæc & idem Ionathas ita in Chaldæum versa explanavit, יתקן בארץ דינא ובאורתיה נגוון יכתרון Hoc est, Ordinabit in terra judicium, & in lege ejus gentes sperabunt. Hæc satis ad primum quæsitum. Ad reliqua verò duo, patebit in sequentibus responsio. CAP. Cùm propheta in præmissis in persona Dei dixit, Electus meus in quo sibi complacuit anima mea, quid ibi per animam meam Dei intelligitur? GAL. Ubi propheta in persona Dei loquens, Anima mea, dixit, ibi Ionathas, Verbum meum, transtulit. Sic enim (ut audisti) voce Dei ait, Electus meus, in quo sibi conplacuit verbum meum. Quare dicere audeo, animam Dei ibi non esse, nisi Filium Dei, qui & Verbum Dei, & Sapientia Dei, & Virtus Dei dicitur. Ex præmissis igitur omnibus abundè patuit, quòd ad insinuandam Filii Dei incarnationem, ac divinvinæ & humanæ naturæ cognationem in Christo futuram, Deus multoties à priscis Judæorum propinquus sive consanguineus, & frater Israel dictus fuerit.

Anima Dei

CAPUT XXIX.

Quòd Deus ipse ore proprio docturus esset homines; & Messias sit ille

CAPNIO.

IN plerisque Iudæorum libris memini me legisse, futurum quandoque fuisse, ut Deus ipse cum hominibus consuetudinem ducens, ore proprio ipsos doceret: ex quo maximè ipsa divina insinuatur incarnatio. GAL. Ita profectò est, ut ais. Legitur enim hoc modo in מדרש מדבר סיני *Midras Midbar Sinai*, id est, in expositione super librum Numerorum 23. cap. eo in loco, ubi scriptum est, Sicut in tempore dicetur Iacob & Isaraeli, Quid fecit Deus? Vidit oculus Balaam, quòd Israel essent sedentes coram Domino in futurum, quemadmodum sedet discipulus coram magistro, quærentes ab eo super qualibet פרשה *parasa*, id est, de unoquoque capitulo, quam ob rem scriptum fuerit: sicut dictũ est *Esa c.*23. 18, כי ליושבים לפני יהוה סחרה לאכל לשבעה ולמכסה עתיק Hoc est, Quoniam sedentibus coram Deo erit negociatio, ut comedant ad satietatem, & ut induãt precioso, vel forti Et iterum *c.*30. 20, ait, ולא יכנף עוד מוריך והיו עיניך ראות את מוריך : Id est, Et non avolabit ultra doctor tuus, Et erunt oculi tui videntes doctorem tuum. Et Angeli ministerii interrogabunt eos, dicentes, Quid docuit vos Deus sanctus & benedictus? Hoc autem dicturi sunt, quia non habebunt facultatem intrandi in medium eorum: sicut dictum est *Num.*23. *v.*23. Sicut in tempore dicetur Iacob & Israeli, Quid fecit Deus? Hactenus traditio: quam Rabbi Selomo in diebus Messiæ complendam fuisse ostendit, cùm verba Esaiæ primùm in eadem traditione inducta, cum quibusdam præcedentibus exponit. Ubi n. *Esa.*23, 18. ait, והיה סחרה ואתננה קודש ליהוה id est, Et erit negotiatio ejus, & merces ejus sanctuarium, vel sanctitas Deo: glossa ejusdem R. sic dicit, Futurum est, ut justi talia contemnant cùm venerit Rex Messias. Et hoc est quod apud eundem prophetam consequenter scriptum est, לא יאצר ולא יחסן כי ליושבים לאני יהוה יהיה סחרה לאכל לשבעה ולמכסה עתיק Id est, Non reponetur in horreo, neq; thesaurizabitur: quoniam sedentibus, vel habitantibus coram Deo erit negociatio, ut comedant ad saturitatem, & vestiãtur pretioso, vel forti: Quę R. Ionathas ita Chaldaicè trãstulit, Et erit negociatio ejus sancta corã Deo. Non congregabitur in horreum, neque thesaurizabitur, quia ministrantibus coram *Deo* erit merces, ut comedant ad saturitatem, & induantur precioso. Optimè quoque ad propositum facit quod in libro ספרי *Siphre* legitur, cum super illud *Deut.c.*32. 7, dictum, זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור Id est, Memorate dies seculi, animadverte annos generationis & generationis, ita dicitur, Dixit eis Moses, In tempore quo ipse locus, id est, Deus inducet tribulationes super vos in mudo isto, mementore quot bona, & quot consolationes sit vobis daturus in seculo futuro. Sequitur, Animadverte annos generationis & generationis: Hæc est generatio Messiæ, in quo sunt tres generationes, sicut dictum est *Psal.* 72. 5, ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים : Hoc est, Timebunt te cum sole & ante lunam generationem generationis. Sequitur *Deut.*32. *c. v.*7. שאל אביך ויגדך Id est, interroga patrem tuum, & annunciabit tibi: futurũ est enim, ut sint Israel videntes & audientes, tanquã qui audiunt ex ore Dei sancti & benedicti, secundũ sensum quo dictum est *Esa.c.*10 21, Hæc est via, ambulate in ea, sive ad dexteram sive ad sinistrã. Et rursus dicitur apud eundẽ prophetã ibidẽ, Et dabit vobis Deus panẽ angustiæ, & aquã contritionis, vel panẽ angustũ & aquã compressam: Sed nõ avolabit ultra doctor tuus, vel, non operiet se alâ ultra doctor tuus Et erũt oculi tui videntes doctorẽ tuũ. Hæc omnia traditio. Rabbi vero Ionathas Uzielis filius hæc postrema Esaiæ verba ita Chaldaicè traduxit, ולא יסלק עוד שכינתה ויהוין איניך חוין ית שכינתי Hoc est, Et non recedet ultra divinitas ejus. Et erũt oculi tui vidẽtes divinitatẽ ejus. Ubi igitur propheta primò doctor tuus, deinde doctorẽ tuũ, dixit, utrobiq; Ionathas in Targũ (ut nũc visũ est) divinitatẽ ejus posuit. Ex quo profectò liquet, futurũ fuisse ut homines Deum doctorem haberent, quem oculis viderent, & à quo veritatis viam discerent. Quod profectò haudquaquam fieri potuisset, nisi futurũ fuisset *Deum* hominem fieri ex utroque genere, divino scilicet

licet & humano permixtum. Super verbum autem illud, Panem angustum & aquam compressam, sic ait glossa R. Selomonis; Non erit vobis facultas eundi post voluptates, ut hactenus fecistis: sicut dictũ est *Amos c.6.6.* השותים במזרקי יין Id est, Bibentes in phialis vinum. Cum enim essetis post voluptates euntes, videre nequivistis Deum sanctum & benedictum. Quemadmodũ dictũ est *Esa.6.10.* השמן לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע Hoc est, Impingua cor populi hujus, & aures ejus aggrava, & oculos ejus claude. Cùm verò parum comederis, erunt oculi tui videntes doctorem tuum. ולא יכנף *Ve o iccaneph*, idest, Et non se operiet abs te alâ pallii sui: quasi dicat, non abscondet vultum suum abs te מוריך *Morecha*, id est, doctor tuus. hoc est Deus sanctus & benedictus, qui docebit te, להועיל *Lehoil*, id est, ut valeas, vel ascendas. Hæc R. Selomo. Ex quibus patet quorundam ex nostris non parvus error: ubi enim Judaica pravitas doctorem hunc juxta literalem sensum Deum esse asserit audibilem atque visibilem. quod Messiæ Deo & homini valde congruit: illi hunc eundem doctorem juxta literam, Ezram fuisse affirmant: quod prorsus falsum esse, ex eo facilè videri potest, quòd dictũ illud Esaiæ, Et non avolabit abs te doctor tuus, neque Ezræ, neque cuiquam puro homini convenire potest, nisi soli illi, qui demum in se credentibus, atque credituris dixit *Matth. ultimo, v.20.* Ecce ego vobiscũ sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi. Nam etsi in humanitate ad Patrem ierit, in forma tamen quâ Patri æqualis est, nunquã à fidelibus suis discedit. Valde quoque notandũ est, quòd præmissa hæc traditio exponens illud *Deut.32.v.7.* Animadverte annos generationis & generationis, hoc modo ait, Hæc est generatio Messiæ in quo sunt tres generationes. Ubi nihil aliud dictum esse censendum est, generationem Messiæ esse generationem & generationem, & rursus in eo nihilominus tres esse generationes, quàm geminam esse Messiæ generationem, divinam scilicet quâ à Patre ante secula genitus est, & humanam, quâ ex matre in seculo natus est: & consequenter tres in eo sequitur esse generationes, tres videlicet substantias, id est corpus, animam & divinitatem. Et iterum hæc duo & tria unum esse Messiam. Prædictis etiam non incongruè annectitur, quod in procemio *Midras* id est, expositionis Lamentationum Jeremiæ his verbis legitur, In futuro Deus sanctus & benedictus erit sedens, & exponens coram justis sensus legis, & revelans eis per manus Messiæ: sicut dictũ est *Prov.2.7.* יצפן לישרים תושיה מגן להלכי תם Hoc est, Reservat, vel occultat rectis legem, clypeus ambulantibus simpliciter, vel perfectè. Dixit R. Abraham Aven Ezra, Cælat rectis legẽ: quia occultat ab eis verbum sapientiæ, donec veniat tempus ejus, & exponat eam ore suo coram magistris. Et super hoc dictum est *Prov.15.v.24* דבר בעתו מה טוב Id est, Et verbum in tempore suo quàm bonũ est? Hucusque traditio. Ex his igitur omnibus quæ dicta sunt, palàm patet, Deum ore suo docturum fuisse homines, visibilem atque audibilem factum: quod tunc proculdubio impletum est, cùm Dei

A Filius carne humana assumpta, visibilis effectus, & habitu inventus ut homo, discipulos suos, hominumque turbas docebat, atque à Scribis & Pharisæis interrogatus, eorum quæstionibus respondebat.

CAPUT XXX.

Quòd Deus coæquandus esset Ecclesiæ, & quòd Messias caput Ecclesiæ futurus erat.

CAPNIO.

B AD hanc etiam Filii Dei incarnationem (ut arbitror) insinuandam, Deus ipse Ecclesiam sororem ac sociam suam vocavit: ita *Cantici canticorum c.5.v.2.* dicens, פתחי לי אחותי יונתי תמתי Hoc est, Aperi mihi soror mea, vel socia mea, columba mea, perfecta mea. GAL. Ita certè est, ut ais. Sed

C aliud majus latitat mysterii in verbis istis, quod maximè ad propositum nostrum facit. Nam ubi nunc תמתי *tammathi*, id est perfecta mea scriptum est, תאומתי *teumathi*, id est gemella mea, Selomo scripsit. Sic enim scriptum fuisse prisci Talmudistæ testantur. Legitur enim in *Midras Sir hassirim*, id est, in expositione Cantici canticorum, super hunc textum sic R. Innai dixisse, quod תאומתי *teumathi*, id est, gemella mea scriptum fuit. Ex quo igitur in lege scriptum est, dici potest. Dixit ibidem R. Judas in nomine R.

D Levi *teumathi*, id est, gemella mea, ideo dictum est, à Deo scilicet, quoniam sicut hujusmodi gemellis contingit, ut si aliquid senserit corpus alterius, mox socius ejus turbetur, atque tumultuatur: ita ex quo in lege dictum est, dici potest, eò quod Deus dixerit *Psal.91.15.* Cùm ipso sum ego in tribulatione, eruam eum, & honorabo eum, & ostendam illi salvationem meam. Hæc traditio. Ex qua apertè ostenditur, quòd Deus & Ecclesia

E velut duo gemelli futuri erant. Et tunc Deus cũ homine pariter existendo, & conversando ipsum honoraturus, & à tribulatione erepturus. Quod non potest nisi de incarnatione intelligi. Ex quo planè infertur, Messiam geminam habiturũ fuisse naturam, divinam scilicet & humanam: ut in altera verus & perfectus Deus esset, in altera verus & perfectus homo. CAP. Secundùm quam naturam Messias caput Ecclesiæ esse debebat, utrùm scilicet secundùm divinam naturam, an secundũ humanam, an secundùm utramque simul? GAL.

F Secundùm utramque simul, inquam, quamvis secundùm humanam longè magis, quàm secundũ divinam. Nam secundum eam naturam magis propriè caput Ecclesiæ esse debebat, secundùm quam ipsi Ecclesiæ corpus ipsius mysticum esse magis conveniebat: sed secundum naturam ipsius humanam, multò magis convenit universæ Christi Ecclesiæ, corpus ejus mysticum esse, quàm secundum naturam ejus divinam, cum ipse secundum naturam humanam, & non se-

G cundum naturam divinam, membra propriè habeat: Messias igitur etsi secundum utramque naturam caput Ecclesiæ futurus erat, secundum humanam tamen longè magis propriè. CAP. Ut

Messias caput Ecclesiæ futurus.

Ut magis Judæorum perfidia convincatur, hoc loco Messiam universæ Ecclesiæ, quæ ex Judæis & Gentibus congreganda erat, futurum fuisse caput, probandum est. GAL. Primum igitur *Hseam* in medium afferam, sic de isto capite & corpore *primo cap. v.* 11. apertè loquentem, ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו ושמו להם ראש אחד ועלו מן הארץ כי גדול יום יזרעאל Quæ verba sic interpretantur, Et congregabuntur filii Juda, & filii Israel simul. & ponent sibi caput unum. Et descendent de terra: quoniam magna dies Izreel. Ubi glossa R. Selomonis sic ait, Et ponent sibi caput unum, David scilicet Regem suum. Quoniam magna erit dies יזרעאל *izreel*, dies videlicet congregationis seminis eorum: Hæc R. Selomo. Hoc autem totum tunc impletum est, cùm Apostoli & cæteri Christi discipuli (quorum aliqui fuerunt de tribu Juda, ut Iacobus, & Ioannes, & alius Iacobus, & fratres ejus, & aliqui de singulis aliis tribubus) simul cum conversis ex Gentibus in unam Christi fidem congregati sunt, & caput unum, David Regem suum, id est Messiam sibi posuerunt. Quòd autem David e pro Messia accipiatur, in præcedentibus latissimè patuit: ubi inter cætera dictum est, quod sive de vivis, sive de mortuis Messias sit, David est nomen eius. Sequitur in prophetia. Et ascendent de terra, id est, de sensu & conversatione terrena, & de humilitate literæ, ad spiritualis intelligentiæ altitudinem. Quoniam magna dies יזרעאל *izreel*, quod seminabit Deus, Latinè sonat. Magna enim fuit dies illa, non solùm duratione, verùm etiam miraculis, multisque aliis, quam Deus per Apostolos cæterosque Christi discipulos ac eorum successores per orbẽ seminavit, ut prædicationis fructũ afferrent. Hanc & hactenus seminare non destitit, neque ad mundi usque finem unquam seminare cessabit. Quare factũ est, ut Gentiles qui populus Dei nõ erant, populus Dei essent. Quod bene *Hos.* ipse voce Dei prædixit *c.2.v.23.* dicens, וזרעתיה לי בארץ ורחמתי לא רחמה ואמרתי ללא עמי עמי אתה והוא יאמר אלהי i. Et seminabo eam mihi in terra: & miserebor ejus cujus non fui misertus: & dicam non populo meo, populus meus tu. Et ipse dicet. Deus meus. Deinde *Michæ.* audi, sic *c.2.v.13.* dicentẽ, ויעבר מלכם לפניהם ויהוה בראשם Id est, Et transibit Rex eorum ante eos. Et Deus in caput ipsorum. Quòd autem Messiæ caput Ecclesiæ Israelis futurus erat, habetur in libro *Sanhedrin* in cap. *Helec*: ubi ita ad verbum legitur, In *Beresith Rabba* R. Mosis Hadarsan super illud *Gen.49 v.11.* Lavabit in vino indumentum suum, sic dicitur, Quando veniet Rex Messias, indutus erit purpura pulchra visu. Et post pauca: Et ipse erit caput Israel. Quod haud incongruè cum ea Pauli sententia convenit, cum *ad Ephesios* scribens *cap.1, v.22.* ait, Ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius, & plenitudo ejus. Et rursus *ad Colos. 1. cap. v.28.* dicit, Et omnia in ipso constant, & ipse caput corporis Ecclesiæ. Hæc satis de tertio libro, ubi abundè Messiam Deum & hominem simul futurum fuisse, probatum est. Alia permulta præter illa, quæ dicta sunt, tam de divina trinitate in secundo libro, quàm de Messiæ divinitate in hoc tertio, opportunè dicenda occurrere potuissent: quæ ne præsens opus prolixius quàm decet, redderetur, omittere placuit. Ea enim duntaxat his in libris (quod & in cæteris faciam) afferre curavi, quæ ad reseranda catholicæ veritatis arcana in Hebraicis codicibus inventa, necessaria visa sunt. Quare Theologicarum difficultatum subtilitates, quæ ad detegenda hujusmodi arcana, necessariæ non sunt, prætermittendas duxi: præsertim cùm de ipsis abundè pertractet Georgius Benignus de Salviatis Archiepiscopus Nazarenus, vir utique præstanti ingenio præditus, ac in omni disciplinarum genere maximè eruditus, in præclaro illo opere, quod de vexillo victoriæ Christianæ. Christianissimo Gallorum Regi Francisco hujus nominis primo, dedicandum, nunc non minus eleganter quàm subtiliter conficit. In eo siquidem opere, ad probandum victoriam Christianam esse fidem nostram, quâ credimus, tres esse qui testimonium perhibent in cœlo, & Iesum esse Filium Dei, circa divinam trinitatem, ad divini verbi incarnationem, tres & sexaginta ponuntur contemplationes. Quarum unaquæque incipit, Lux deitatis, ut ipse oculis vidi.

LIBER

LIBER QUARTUS.

DE PRIMO MESSIÆ ADVENTU.

CAPUT PRIMUM.

Quòd duplex sit Messiæ adventus, unus cum humilitate, ad redimendum humanum genus: alter cum gloria & majestate ad judicandum universum orbem.

CAPNIO.

Quoniam duo potissimum inter cætera de Messia Judæi nostri seculi negant, ejus scilicet divinitatem, & eum jam venisse (ipsum enim & purum hominem asserunt, & venturum adhuc expectant) eapropter sicuti Messiā ipsum & Deum & hominem futurum fuisse, per eorum scripturas abundè probasti, ita quoque eum jam venisse ostendere debes: ut cum illum eundem, quem adhuc summo cum desiderio expectant, per suas scripturas, quæ hac de re clarissimè loquuntur, jam venisse cognoverint, Dominum nostrum Jesum Christum verum esse Messiam ac mundi salvatorem, fateri cogantur. GAL. Ostendam utique. Sed unum priùs, quod nemo vestrū quærit, declarare opus est. HOG. Quid illud est? GAL. Dicam statim. Quia igitur non solùm eorum perfidiam veritate convincere nobis in animo esse debet, verum illos quoque ad veritatis agnitionem reducere nobis pro viribus connitendū est: idcirco unde tanti erroris occasionem sumant, ut quem venisse constat, præstolari nunquam desinant, nobis certè referendum est: ut semotâ hujusce erroris causâ ipsius quoque effectus, hoc est, infidelitas ipsa, quæ ab ejusmodi errore ortum habet, semoveatur, nisi in perfidiæ cæcitate obstinati permanere velint. Necessariò itaque sciendum est, duplicem Messiæ esse adventum, de quibus passim prophetæ fuere locuti. Alterum quidem cum humilitate, ad redimendum, sive ad salvandum. Alterum verò cum gloria & majestate, ad judicandum. Juniores tamen Judæorum tanquam omnino obcæcati, geminum hunc Messiæ adventum distinguere nescientes, prophetarum vaticinia confundunt, seséque variis implicant erroribus, atque infinita penè mendacia circa Messiæ mysteria componunt. Alii namque Messiam ipsum mox in suo adventu in tanta virtute ac potestate appariturū expectant, ut eum omnia

A mundi regna sibi subjecturum, Judæisque liberatis, ac regno Israel restituto, temporaliter regnaturum affirment. Quo in errore aliquando & Christi discipuli fuerunt, credentes ipsum ilico post resurrectionem terreni regni sceptro potiturum. Unde & quidam eorum super cæteros primatum ambientes, ad ejus dexteram & sinistram sedere petebant. Quidam verò post mortem ejus, ac si sua spe defraudati essent, ajebant, Nos sperabamus, quod ipse redempturus B esset Israel. Quidam denique an eo tempore regnum Israel restiturus esset, ab eo quærebant. Alii autem Judæorum (ut eo unde digressus sum redeam] primi atque secundi adventus prophetias confundentes, ipsasque uno eodemque tempore consummandas asserentes, Messiam nondū venisse dicunt. Alii demum & ob ea quæ de Messiæ humilitate, ac passione in primo ejus adventu subeunda, prophetæ prædixerunt, & ob ea quæ de ejus majestate & gloria in secundo ipsius C adventu manifestanda, prophetę ipsi prænunciarunt, duos affirmant venturos esse Messias: Primumque, filium Ioseph appellant, quem in certamine Gog & Magog interficiendum dicunt. Alterum filium David vocant, quem & primum Messiam resuscitaturum, & Israel redempturum, ipsiusque Israel regnum restiturum, ajunt. Sed si prophetarum dicta, vetustorumque Talmudistarum expositiones rectè intelligere vellent, non solum in tot errores non inciderent, ve- D rùm etiam veritatem ipsam facilè agnoscere possent. Nam ut Primùm de prophetis dicam, si varios veniendi modos quos Messiæ ipsi assignant, animadverterent, eos de uno eodemque adventu verificari non posse, invenirent: quin potius ex diversis ipsis veniendi modis, duos esse Messiæ adventus, & ipsi quoque concederent: quod si facerent, facilè ad veritatis agnitionem pervenire possent. CAP. Vellem aliquod hujus gemini advētus exemplū adduceres. GAL. Nonne *Zachar.* Messiam ipsum in forma pauperis su- E per asinam & ejus pullum equitantem, venturum prædixisse legisti? Sic enim *cap.* 9. *v.* 9 ait,

גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלם הנה מלכך

עיר

A יבוא לך צדיק ונושע הוא עני ורוכב על חמור ועל עיר בן אתונות Hoc eſt, Exulta valde filia Sion, jubila filia Ieruſalem, Ecce Rex tuus veniet tibi juſtus & ſalvatus ipſe, pauper, & aſcendens ſuper aſinā, & ſuper pullum filium aſinarum. Nonne etiam in *Daniele* eundem Meſſiam in nubibus cœli, quaſi filium hominis venturum eſſe reperiſti? cùm ſic propheta ipſe *cap. ſeptimo v.* 13. Chaldaicè inquit, חזה הוית בחזוי ליליא וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתה Id eſt, Aſpiciebam ego in viſione noctis, & B vidi cum nubibus cœli quaſi filium hominis venientem. Cùm enim te utramque linguam & Hebraicæ & Chaldaicæ non mediocriter callentem ſciam, ſacrarumq; literarum ſtudioſiſsimum eſſe non ignorem, hæc te frequentiùs legiſſe arbitror. CAP. Legi utique quàm ſæpiſsimè hæc. GAL. Certum eſt igitur, utrumque prophetam de uno eodemque Meſsia his in locis locutum fuiſſe: cui tn. longè diverſos veniendi modos tribuunt. Nam alter quidem ipſum pauperem & aſinæ inſidentem venturum dicit: alter verò eum cum C nubibus cœli quaſi è cœlo cum gloria deſcenſurum ait. Qua de re & Talmudiſtæ non parum admirantur. Nā ut legitur in libro *Sanhedrin*, in cap. *Helec* R. Iehoſuas filius Levi quæſivit quidnam eſſet, quòd Meſsias apud Danielem quidem cum nubibus cœli venturus deſcribitur, apud Zachariam verò pauper & ſuper aſinam ſedens? Quia igitur hi duo veniendi modi, qui à prophetis iſtis Meſsiæ aſſignantur, ſimul eſſe non poſſunt, cùm incompaſſibiles ſint, duos eſſe Meſsiæ adventus D dicere oportet, alterum cum humilitate, ad redimendum: alterum cum majeſtate, ad judicandum. De primo locutus eſt Zacharias: de ſecundo Daniel. Quod ex iis quoque quæ ibidem adjiciunt, facilè videri poteſt. Nam Zacharias quidem ibi non modò Meſſiam ipſum, pauperem & humilem ac ſalvatorem nuncupat, eo quòd per humilitatem & paupertatem humano E generi ſalutem allaturus eſſet: ſed redemtionis quoque opus exprimit, quod per Meſsiam ipſum fieri debebat; cùm *ibid v.* 11. ait, גם את בדם בריתך שלחת אסיריך מבור Hoc eſt, Etiam tu in ſanguine fœderis tui, emiſiſti vinctos tuos de lacu. Inſuper & paulò ante *v.* 10. ſic, ודבר שלום לגוים i. Et loquetur pacem gentibus. Quæ omnia redemtionis myſterium apertè innuunt. Daniel autem *eodem in capite v.* 10. hæc etiam inter cætera dicit, דינא יתיב וספרין פתיחו Hoc eſt, Iudicium ſedit, & libri aperti ſunt. Ex quibus liquidò patet, F ipſum de ſecundo Meſsiæ adventu fuiſſe locutum. Ex horum igitur prophetarum aliorumque dictis manifeſtè colligitur duplicem eſſe Meſsiæ adventum. Quod ſi Iudæi negare audent, eis priſcorum Talmudiſtarum dicta objicimus, qui neque veritatem hanc tacuerunt. Nam in מדרש קוהלת *Midras Cohelith*, id eſt, in expoſitione Eccleſiaſtis, ſuper illud, Nihil eſt recens ſub ſole, legitur Rab. Berachias dixiſſe, הגואל האחרון נגלה וחוזר שנתכסה Id eſt, Redemtor ultimus revelatus eſt, & revertetur qui occulta- G tus eſt. Ubi veteres ferè omnes Meſſiam redemtorem bis appariturum eſſe ajunt. Quantum a. temporis ſpacium inter primam & ſecundam ejus apparitionem futurum ſit, nulla apud eos fit

A determinatio. Id ipſum etiam ex libro תנחומא *Tanhuma* clariùs habetur, ubi ſic dicitur, תניא בשוב יהוה את שיבת ציון היינו כחולמים: אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רינה: מאי בשוב יהוה מאי היינו כחולמים אמר ליה זאת היא במלחמת משיח בן אפרים כי כשיסתלק מעזרת בני ישראל יהיו כולם כחולמים לא ישנים ולא מתעוררים וכשישוב המשיח להראות להם אז ימלא שחוק פיהם וישמחו ויתאכתו של יחותו הראשון בסבת הראותו שנית ויאמרו הגדיל יהוה לעשות עמנו: i. Legimus in *Pſ.* 126, *v.* 1. Dum converte- B ret Deus captivitatem Sion, eramus tanquam ſomniantes: tunc implebitur riſu os noſtrum, & lingua noſtra cantu. Quid eſt, Dum converteret Deus captivitatem Sion, eramus tanquam ſomniantes? Reſponſum eſt ei. Hoc erit in bello Meſsiæ filii Ephraim, qui dum ſubtrahet ſe, ne ſit in auxilium filiorum Iſrael, erimus omnes veluti ſomniantes, non dormientes nec vigilantes. Quando verò revertetur Meſsias, oſtendetque ſe ipſum eis, tunc implebitur riſu os eorum, eruntque gaudentes, & verificabunt primum adven- C tum, ratione hujus ſecundæ oſtenſionis: & dicent, Magnificavit Deus facere pro nobis. Hæc traditio. Quæ quamvis juniores Iudæorum in alienum ſenſum retorqueant, & quidam ex noſtris morti & reſurrectioni Chriſti piè applicent, ipſa tamen traditio de duobus Meſsiæ adventibus expreſsè loquitur: nam ſequentia verba Pſalmi quem inducit, & converſionem Iudæorum quæ circa mundi finem fiet, & præmium bonorum D operum quod unuſquiſq; in ſecundo Meſsiæ adventu reportabit, palàm inſinuant. Sic enim *eodem in Pſ. v.* 3. ſequitur, אז יאמרו בגוים הגדיל יהוה לעשות עם אלה הגדיל יהוה לעשות עמנו היינו שמחים שובה יהוה את שביתנו כאפיקים בנגב Id eſt, Tunc dicent in gentibus, Magnificavit Deus ut faceret cum iſtis (ſcilicet benignè, ut ait translatio Chaldaica) Magnificavit Deus ut faceret nobiſcum (benignè ſupple, ut eadem dicit) fuimus E lætantes. Converte Deus captivitatem noſtram, ſicut rivulos in Auſtro. Qui ſeminant in lachrymis, in exultatione metent. Ambulans ambulabit & flebit, ferens charum ſemen. Veniens veniet in exultatione, reportans manipulos ſuos. Hunc etiam geminum Meſsiæ adventum allegoricè tradiderunt, per Meſſiam ſcilicet filium Ioſeph, & per Meſsiam filium David. Nam per Meſsiam filium Ioſeph, quem paſſurum, occidendum, reſurrecturumq; dixerunt, primum adventum inſinuarunt: per Meſsiam verò filium David, ſecun- F dum ſignificaverunt, eo quòd Meſsias ipſe in ſecundo adventu, tanquam Rex mundi univerſi, cum majeſtatis gloria venturus ſit. Et quamvis antiqui Talmudiſtæ & per filium Ioſeph, & per filium David, non duos Meſsias, ſed unius & ejuſdem Meſsiæ duos admodum differentes deſignarint adventus, ut ex eorum verbis perſpicuè patet, nonnulli tn. recentiorum Iudæorum dicta veterum malè intelligentes, imò pervertere conantes, inde occaſionem ſumunt dicendi duos G venturos eſſe Meſsias, quos fruſtrà expectant. De duplici igitur Meſsiæ adventu apud priſcos Talmudiſtas nullum eſt dubium: Licèt juniores id negent, ne à Chriſtianis confiteri cogantur primum ejus adventum jam præteriiſſe.

CAPUT

CAPUT II.

De duobus Messiis, quos Judæi recentiores frustra venturos expectant.

CAPNIO.

UNde deliramentum hoc de duobus Messiis quos Judæi nostri temporis venturos præstolantur, ortum habuit? GAL. Ex mala scripturarum intelligentia. In *Beressith* enim *Rabba* super illud *Gen.* 49. *c.v.*14. dictum, יששכר חמור גרם id est, Isachar asinus fortis, vel osseus, hoc modo legitur; Scriptum est *Esa.* 32. *v.* 20. Beati vos seminantes super omnes aquas. Non est istud seminare nisi eleemosynam, & opera misericordiæ facere: sicut dictum est *Esa.* 55 *v.* 1 Eia omnes sitientes venite ad aquas. Si quis autem ita fecerit, merebitur Eliam & duos Messias Hoc est autem quod scriptum est *Esa.* 32. *v.* 20 Mittentes pedem bovis & asini. Mittentes, iste est Elias, de quo scriptum est *Malach. ult. c. v.* 5. Ecce ego mitto vobis Eliam prophetam. Pedem bovis, hic est Messias filius Joseph. Sicut dictum est *Deut.* 33. *v.* 17, Primogenitus bos ejus decor ejus. Et asini, hic est Messias filius David, de quo scriptum est *Zach.* 9. *c. v.* 9. Pauper & equitans super asinam. Hæc omnia ibi. Ex his igitur & aliis hujusmodi sacræ scripturæ verbis, astruunt Judæi juniores, duos Messias sibi esse mittendos. In libro quoque סכה *Succa* in c. *Habels hannsfa* ita ad verbum dicitur, Ttradiderunt Rabbanan, id est, Magistri, quòd Messias filius *David* qui redempturus est, citò redimet in diebus nostris, dicetque ei *Deus* sanctus & benedictus, Pete à me aliquid, & dabo tibi: sicut dictum est *Ps.* 2. *v.* 7. Narrabo præceptũ, Deus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam fines, vel terminos terræ. Cumque viderit Messiam filium Joseph interfectũ, dicet coram eo, scilicet Deo: *Domine* seculi non ego peto à te nisi vitam, *Dicet* ei Deus sanctus & benedictus, Vitam petis scilicet à me? Cùm enim tu adhuc non dixeris, hoc jam prophetavit super te David pater tuus: sicut dictum est *Ps.* 21. *v.* 4. Vitam petiit à te, & dedisti ei longitudinem dierum in seculum & ultra. Hæc Talmud. Quæ quidem nihil continent, quod sit *Domino* nostro Jesu Christo contrarium. Ad illud autem quod sequitur. Messiam filium David non fuisse moriturum, dici congruè potest, Dominum Jesum etsi secundùm humanitatem passum & mortuum ut hominem, tamen ipsum vitam petiisse, ac ei longitudinem dierum in seculum & ultra datam fuisse, cum eũ tertia die post mortem ejus Deus suscitavit nunquam ulteriùs moriturum. Ex hac præterea traditione plura quoque alia contra Judæos habentur. Et primò quidem. quòd Messias filius David citò redempturus esset. & per consequens, quòd in diebus eorum. i. cùm adhuc ipsi in terra sua domini & potentes essent, Messias ipse filius David venturus esset. Dies enim uniuscujusq; gẽtis & regis ii dicuntur, quibus dominatur & viget. Deinde quod *Ps.* 2. de Messia loquitur. Ex quo profectò Messiam esse Dei Fi-

A lium consequens est, eò quòd *eodem in Psal. v.* 7. dicitur, Deus dixit ad me, Filius meus es tu. Et nõ adoptivum quidem, propter id quod immediatè subiicitur, Ego hodie genui te: cui tanquam vero Filio dedit gentes in hæreditatem, & orbem universum in possessionem: quod in Christianis constat fuisse completum. Demũ quòd *Psal.* 21. *v.* 1. videlicet, Deus in fortitudine tua lætabitur Rex, totus de Messia intelligitur. *Eodem quoque in lib. & cap.* sic præterea legitur. Et planget terra, familiæ, & familiæ seorsum. Hic planctus cur fiet? Dixit Rab: Discordes sunt in hoc R. דוסא
B *Dossa* & Magistri: Unus enim dixit, propter Messiam filium Ioseph, qui interfectus erit. Alius verò ait, propter fomitem malum, vel propter sensualitatem quæ occisa erit. Pax sit illi, qui dixit super Messiam filium Ioseph occidendum, planctũ illum futurum. Hoc est enim quod de illo scriptum est *Zach.* 12. *c. v.* 10. והביטו אלי ארת אשר דקרו. Hoc est, Et respicient ad me, quem confixerunt.
C Hactenus traditio. Ex qua maximum contra Iudæos sumitur argumentum. Nam cùm Deum esse oporteat eum, qui apud eundem prophetam immediatè antè prædicta verba sic ait, ושפכתי על כוה דוד ועל יושב ירושלם רוח חן ותחנונים Id est, Et effundam super domum *David* & super habitatores Ierusalem spiritum gratiæ & devotionum: (hoc enim facere solius Dei est) cumque ille idẽ immediatè subjungat, quod nunc dictum est, videlicet, Et respicient ad me quem confixerunt,
D quod Magistri Judæorum de Messia filio Joseph interficiendo, dictum fuisse exposuerũt, ut in hac traditione liquido patet: consequens profectò est, Messiam filium Joseph *Deum* simul & hominẽ esse oporteret. Quatenus, inquantũ *Deus*, spiritum gratiæ & devotionum super credentes in se effundere valeret, & inquantum homo, clavis in cruce configi posset. Ex his igitur traditionibus non rectè intellectis, Judæorum nostri seculi stultitia duos Messias expectat venturos: al-
E terum filium David, alterum filium Joseph. Sed eos turpissimè decipi, dupliciter patet. Primò quidem per Sacram scripturam. Nam etsi Saul, David, & alii quidam Messiæ vocati sunt, nusquã tamẽ in omnibus 24. Sacræ paginæ libris ostendi potest, scripturam aliquam nisi de uno duntaxat Messia ad salvandum venturo, mentionem fecisse. Deinde id quoque per priscas eorum traditiones evidentissimè demonstratur. Nam apud antiquos Judæorũ & Messias filius Ioseph,
F & Messias filius David unus & idem habitus est. CAP Unde probas? GAL. Primũ quod in *Beressith rabba* dicitur, audi. Ibi enim super *Gen.* 28. *c. v.* 10. dictũ, Et egressus est Iacob de Bersaba, id est, de puteo septem, ita ad literam legitur, Hoc est quod scriptum est *Psal.* 121. *v.* 1. Levabo oculos meos ad montes, unde veniet adjutor meus. Quis tu mons magne coram Zorobabel? Mons magnus iste Messias est filius David. Et post pauca subditur: Gratiam ei, ideo scilicet dictum est, quia ipse erit donans gratiam & devotio-
G nes Israeli. Sicut dictum est *Zach.* 12. *v.* 10. Et effundam super domum David & super habitatores Jerusalem spiritum gratiæ & devotionum. Hæc omnia traditio. In cujus calce dicitur

A dicitur, quòd Messias filius David gratiam & devotiones Israeli daturus erat. Ad cujus probationem hæc Zachariæ autoritas inducitur, Et effundam super domum David & super habitatores Jerusalem spiritum gratiæ & devotionum. Quæ tamen autoritas in antecedenti traditione de Messia filio Joseph inducta est. Ex quo manifestum absque dubio est, Messiam filium David eundem omnino esse. Quare sicut ibi Messiam filium Ioseph Deum & hominem necessariò esse, ostensum est, ita quoque B hîc Messiam filium David Deum & hominem fore, necessariò sequitur. Cum enim hic in persona Messiæ filii David dicatur, Et effundam super domum David, & super habitatores Ierusalem spiritum gratiæ & devotionum, quod soli Deo convenit; atque immediate sequatur, Et aspicient ad me quem confixerunt, quod Deo nullatenus competere potest: clarum profectò, atque perspicuũ est, Messiam filium David Deum & hominem necessariò futurum fuisse: ut tanquam Deus spi- C ritum gratiæ & devotionum super homines effundere posset, & tanquam verus homo absque divinitatis detrimento, configi ac mori. In *Medras* quoque *tehilim*, id est, in expositione Psalmorum alia quædam ponitur traditio, ex qua manifestè colligitur Messiam filium Joseph & Messiam filium David eundem proculdubio esse. Ibi enim super illud *Psal.* 92. *v.*8. ואתה מרום לעולם יהוה Hoc est. Tu autem excelsus in æter- D num Deus; sic habetur, Dixit R. Berachias, In æternum manus tua *Domine* desuper exaltabitur quasi monocerotis cornu meum. Sicuti enim unicornis cornua altiora sunt, quàm cornua omnium bestiarum, ipse quoque ventilans est ad quatuor ventos cœli: sic Messias filius David ventilans erit ad omnem ventum. Et de eo dixit Moses *Deut.* 33, *v.* 17. Primogenitus bos ejus, decor ei. Et cornua monocerotis cornua ejus. Ipsis populos venti abit simul. Et ipsa mille millia Ephraim. Et ipsa millenaria E Manasse. Targum verò dicit ואינון ריבבתא דבית אפרים ואינון אלפיא דבית מנשה Id est, Et isti erunt mille millia domus Ephraim: & isti erunt millenaria domus Manasse. Et contra eum consurgent Reges ad occidendum eum: sicuti dictum est *Ps. secundo, v* 2. יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על יהוה ועל משיחו Id est, Consurgent Reges terræ & principes tractabunt unà adversus Deum, & adversus Messiam ejus. Israelitæ autem qui tunc temporis in terra fuerint, F in tribulatione magna erunt: veruntamen in tribulatione sua erunt, quasi oliva uberrima: sicut dictum est, Et vetustas mea in oleo uberi. Et Israelitæ videntes erunt ruinam suam. Sicut dictum est *Ps.*92.*v.*11. ותבט עיני בשורי בקמים עלי מרעים תשמענה אזני Id est, Et intuebitur oculus meus observatores meos, vel inimicos meos, insurgentes adversum me malignantes audient aures meæ. Deinde sequitur, scilicet ibidē *v.*12. צדיק כתמר יפרח בארז בלבנון ישגה Hoc G est, Justus ut palma florebit, sicut cedrus in Libano multiplicabitur. Justus iste est Messias filius David, qui palmæ assimilatur. Sicut enim palma est pulchra visu, omnesque fructus ejus dulces, ac boni, sic Messias filius David speciosus aspectu suo erit, omnesque actus ejus dulces, ac boni coram Deo sancto & benedicto. Dixit Rabbi Ishac., Quemadmodum umbra palmæ, longè est ab ipsa, ita largitio præmii justorum, quod scilicet per Messiam dabitur, longè est ab eis usque ad seculum venturum: sicut dictum est *Deut.* 7. *v.* 12. Et erit postquam audieritis ista, & custodieritis atque feceritis ea, servabit Dominus Deus tuus tibi pactum, & misericordiam, quam juravit patribus tuis. Scriptum quoque est *Deut.*5.*c.v.*10. Faciens misericordiam ad millia diligentibus eum, & servantibus mandata ejus. Ad millia, id est post multa tempora, & non statim in hac vita. Hæc omnia traditio. Quæ etsi multa quidem contra Judæos contineat, maximè tamen quod ad propositum facit, Messiam filium Joseph & Messiam filium David eundem esse ostendit. Cùm illud Deuteronom. in benedictione Joseph dictum, Primogenitus bos ejus decor ei, de Messia filio David intelligendum esse tradit. Non abs re autem prisci illi patres per Messiam filium Joseph & per Messiam filium David, unum & eundem verum Messiam significarunt. In hoc enim non solùm duos ejus adventus (ut dictum est) designarunt, verum etiã in Messia quidem filio Joseph ejus humilitatem ac mansuetudinem, in Messia verò filio David ipsius nobilitatem ac regnum insinuarunt. Quapropter Dominũ nostrũ Jesum Christum utrũque Messiã extitisse clarissimè constat. Fuit enim filius putativus Joseph sponsi matris suæ, non quidem carne, sed educatione ac nutritione. Fuit quoque filius David secundùm carnem, ut alibi abundè probabitur; quare ei regnum justè debebatur. Quod ipsi etiam Judæi fatentur. Nam in libro *Sanhedrin* in capite גמר הדין *Nigmar hadin*, id est, conclusa est sententia, vel determinatum est judicium, ita legitur, Dixit R. עולא *Ula*, Quòd Jesus Nazarenus propinquus erat regni, Davidici scilicet, Et suspenderunt eum in vespera Paschæ. Quas ob res haud ineptè veteres Judæorum ipsum Dominum Jesum per duos præmissos Messias, per Messiam scilicet filium Joseph, & per Messiam filium David designarunt.

CAPUT III.

Quòd primus Messiæ adventus jam preterierit. Et quibus potissimum rationibus super prophetarum Talmudistarumq; testimoniis fundatis id probetur.

CAPNIO.

PRimi nunc adventus Messiæ tempus jam præteriisse per propheticas Talmudicasque scripturas (ut pollicitus es) abs te probandum est. GAL. Faciam equidem, & eo certè accuratiùs, quo rem magis profuturam me facturum spero. Cùm enim totius ferè belli quod inter nos & Judæos geritur, in eo vel maximè ratio consistat, quòd nos quidem dicimus, Messiam in lege & prophetis promissum, jam venisse, eumq; Dominũ nostrũ Jesum Christum fuisse, cum in ipso omnia prorsus prophetarum

tarum oracula convenisse, atque consummata fuisse, constet: Ipse verò econtra id penitus negantes, eum quem prophetæ prædixerunt quandoque venturum, nondum venisse, sed venturum esse, asserant: eam ob rem utilitatem non parvam me Christianæ religioni allaturum confido, si quibuscunque potero modis, primi adventus Messiæ tempus jam præteriisse probavero. Ex hoc enim facilè poterimus, & ipsum Dominum nostrum Jesum verum fuisse Messiã concludere, & Judæos ipsos ad veritatis notionem reducere. Quod ut distinctius, planius, atq; efficacius facere valeamus, septem potissimas rationes aducemus: quæ ita super prophetarum vaticiniis fundatæ erunt, adeoque Talmudistarum testimoniis roboratæ, ut Judæi ipsi haudquaquam eis contradicere possint. Quarum

Prima quidem, ex Judaici sceptri ablatione sumenda est. Cap. 4

Secunda verò, ex templi secundi desitione. 9

Tertia autem, ex loci assignati vastatione. 13.

Quarta deinde, ex temporis determinati præteritione. 14

Quinta insuper, ex Israeltici populi punitione. 22

Sexta præterea, ex Romani Imperii subjectione. 25.

Septima demum, ex idolatrici cultus cessatione. 29

CAP. Age quæso, mi Galatine, per unamquamq; harum rationum, primi adventus Messiæ tempus jam præteriisse ostendito. GAL. Ego equidem prout mea feret facultas, omni contentione id agere curabo: modò uterque vestrûm & patientes iis quæ dicturus sum, aures accommodet, & quodcunque dubitandum duxerit, sciscitari nõ omittat.

CAP. IV.

Prima ratio quâ tempus primi adventus Messiæ jam præteriisse probatur, sumitur ex Judaici sceptri defectione. Pro qua primò demonstratur, quòd circa primum Messiæ adventum, sceptrum Regni Judaici penitus deficere debebat.

GALATINUS.

PRo primæ itaque rationis fundamento, Iacob patriarchæ referenda sunt verba: qui filiorum salutem cupiens, eis in suo testamento inter cætera futurorum arcana, Messiæ mysterium explicare decrevit. Quare ut cantiores eos redderet, tempus adventus ejus determinatũ (ut *Gen. 49. cap. v. 10.* legitur) his verbis assignavit. לא יסור שבט מיהודה ומחקק מבין רגליו עד כי יבא שילה ולו יקהת עמים; Hoc est, Non recedet sceptrum de Juda, & scriba sive legumlator de medio pedum ejus, donec veniat *Silo*, i. Messias Et illi erit congregatio populorum, id est gentium. HOG. Hæc verba longè secus, quam nostra editio habeat, adduxisti. Sic enim (ut nosti) habet, Non auferetur sceptrum de Juda, neque *Dux* de fœmore ejus, donec veniat qui mittẽdus est, & ipse erit expectatio gentium. GAL. Ita prorsus est, ut ais. Sed multò melius pro nostra fide, Hebraica veritas habet. Ista namque nostra expositio magis juxta sensum est, quàm literalis. Unde Judæi nostri temporis latã habent viam fugiendi, negandæq; veritatis. Objicere etenim facilè possunt, prophetiam hanc nõ de Messia, sed de aliquo alio intelligendam esse. Et præsertim de Nabuchdonosor Babylonis rege, qui ad innumera eorum, patrumque peccata punienda, & ad urbem Ierusalem templumque destruendum, atque ad populum captivandum, mittendus erat. Quemadmodum & à prophetis multipliciter prænunciatum fuerat, & tempore Sedechiæ regis adimpletum est Tunc enim (ut ajunt) per Nabuchdonosor fuit sceptrum de Iuda ablatum, cùm civitas eorũ diruta est, templumq; exustum, & qui in cæde non corruerant, in Babyloniam captivi ducti sunt: ut *Ieremiæ ultimo c.* dicitur. Exinde (inquiunt) neque Regem, neque Ducem de domo Iuda habuimus unquam Quod etiam sequitur, Et erit expectatio gentium, de ipso Nabuchdonosor intelligi volunt: cùm ejus dominium in omnibus gentibus fuerit, ipseque ut Dan. 2. v. 32. dicitur, caput aureũ extiterit. Unde super omnia alia gentium Regna quæ secutura erant, regni ejus denotatur excellentia. Hæc & alia multa secundùm nostram translationem, Judæi nobis opponere solent, quæ juxta textus Hebraici veritatem, minimè objicere possunt. CAP. Imò & sic etiam sæpenumero nobis obsistunt. Cùm n. prophetia ista non loquatur apertè de Christo sub nomine Mesiæ, sed obscurè sub nomine שילה *Silo*, (ubi n. nostra editio habet. Donec veniat qui mittendus est, Hebraicus textus dicit, Donec veniat שילה *Silo*, quod quidem verbum apud Hebræos æquivocum est: potest enim שילה *Silo*, proprium loci cujusdam sic nuncupati esse nomen, & misionem sive missum significare, à verbo שלח *Salach* tractũ, quod mittere apud eos significat) eam ob rem quidam recentiorum Judæorum, verum hujus prophetiæ sensum subvertere conantes, ac *Silo* pro loco accipientes, ipsam non de Messia, sed de Saul intelligi debere, ajunt. Qui quidem Saul in Regem electus, venit ungendus in Silo, ubi Domini erat arca, in qua servabatur unctio. Et tunc sceptrum quod pro quodam primatu accipitur, & eatenus in tribu Iuda fuerat, ex ipsa tribu amotum fuisse, dicunt, atque ad tribum Benjamin de qua erat ipse Saul, translatum. GAL. Hæc eorum expositio falsa omninò est. Tum, quia ante Saulis electionem arca Domini in qua unctio servabatur, jam à *Silo* in *Cariathiarim* transportata fuerat: ut patet *primi Regum cap. 7. v. 1.* Et ex consequenti Saul non in *Silo*, sed in *Cariathiarim* unctus fuit. Tum etiam, quia immediatè post Saulem, imò ipso Saule adhuc regnante, David qui primus ex tribu Iuda regnavit, fuit Rex institutus atque à Semuele propheta unctus. Quare minimè verisimile videtur, ut tunc sceptrum de tribu Iuda ablatum fuerit, quando eadem tribus ad regni perfectionem propinquissima erat. CAPNIO. Sunt & alii quidam, qui *Silo* pro loco etiam accipientes, dicunt prophetiam hanc de Ierobeam, qui de tribu Ephraim oriundus fuit, intelligendam

esse. Nam cùm decem tribus ob duram responsionem à Roboam rege Selomonis filio populo datam, à regno Juda discessissent, ipsum Jeroboam sibi Regem delegerunt. Et tunc aiunt à tribu Juda sceptrum ablatum fuisse, atque ad tribum Ephraim translatum: unde sic exponunt prophetæ dictum illud, Donec veniat *Silo*, id est, Donec veniat Jeroboam coronandus in *Silo*. GAL Ista quoque expositio falsissima est: tum quidem, quia illa decem tribuum congregatio, quæ Jeroboam sibi Regem constituit, non B in *Silo*, sed in Sichem facta fuit: ut ex *tertio libro Regum c.12,v.1.* aperte colligitur: tum quoque, quia non fuit tunc regnū à domo Juda amotum: quod ex eo potissimum patet, quòd ex ea tribu Reges per hæreditariam successionem usque ad Babylonicam captivitatem per annos fermè 492. sine intermissione fuerunt: & illi soli veri Reges censebantur. cùm & in regia urbe Jerusalem regnarent, & per unctionem quæ in templo erat, instituerentur.

Confutatio.

Tertia objectio.

CAP. Sunt postremò & alii nonnulli, qui dictionem hanc שילה *Silo*, prout quandam missionem significat, accipientes, prophetiam hanc de Nabuchdonosor (ut ante dixisti) exponunt: qui propter peccata populi ad totius terræ illius perditionem, atque ad regni ablationem à Deo missus fuit. Unde ita exponunt illud prophetæ dictum, Donec veniat *Silo*, id est, Donec veniat qui mittendus est Nabuchdonosor. Tunc enim (ut ajunt) interfecto Sedechia Rege, qui de tribu Juda erat, D ac filiis ejus regnum Juda omnino defecit: cùm ex eo tempore nullus unquā ex ea tribu regnaverit. Quare & hos quoque mentitos esse, palàm ostende.

Confutatio.

GAL. Id igitur tripliciter ostendā. Et primò quidem, quia ut etiam R. Selomo hoc in loco ait, sceptrum de domo Juda per Babylonicam captivitatem ablatum non fuit: quod ex eo quoque maximè probatur, quia tunc non omnes *Sanhedrin*, qui capita Judæorum E erant, à Nabuchdonosor interfecti fuerunt: quādoquidem multi eorum in Babyloniam descenderunt, ibique juxta eorū legē, ac mores ex Regis cōsensu, Judæorū causas determinabāt, atque judicabant. Quòd autē in Babyloniam descenderint, hoc *Midras Sir hassirim*. i. expositio Cantici canticorū manifestè testatur, super dictum illud Dilectus meus descendit ad hortū suum, ad areolā aromatis: ubi & Targū sic dicit, Dominus seculi suscepit orationē eorū cū cōplacentia, descenditque in Babyloniā ad sapientes *Sanhedrin*, F & dedit odorem populo suo. Cùm igitur *Sanhedrin*. i judices ordinarii in quorum manu sceptrum erat, tempore captivitatis Babylonicæ non defecerint, consequens planè est, tunc sceptrum minimè defecisse. Deinde verò hoc ex eo probatur, quòd post captivitatem illam Babylonicam, per eos qui ex tribu Juda prodierant, usque ad Herodem Ascalonitam Judæorum populus gubernatus fuit. Nam Zorobabel qui populi in ejusdem captivitatis reditu, princeps G extitit, de tribu Juda fuit, ut legitur apud *Zach. cap. 4. v. 9* & apud *Haggæum cap. 1. v. 1.* Similiter & alii omnes, penes quos usque ad Machabæos regimen populi perseveravit, de tribu Juda fuerunt: ut ipsi etiam Talmudistæ tradunt. Machabæi quoque qui postea usque ad Herodem Ascalonitam, Judæorum principatum obtinuerunt, de tribu Juda censebantur, quia tribus regia & tribus sacerdotalis commixtæ erant: ut patet *libri 4. Reg. cap. 11.* Unde & ipsi Machabæi secundùm genus maternum ex tribu Juda processerant, Quæ omnia in libro *Sanhedrin* in cap. דינֵי ממונות *Dine mamonoth*, id est, de judiciis divitiarum, optimè confirmantur. Ibi enim sic dicitur, Non recedet sceptrum de Juda; Hæc sunt capita captivitatum, quæ regebant Israel virgâ & sceptro. Et scriba dè medio pedum ejus; Hi sunt filii filiorum *Hillel*. Ubi glossa, Capita (inquit) captivitatum Babyloniæ fuerunt Zorobabel, & sui, ac Princeps qui fuit in terra Israel, qui fuit Mathathias, & sui, scilicet חשמונאי *Hasmonai*, hoc est, Machabæi, & cæteri ab ipsis descendentes. Filii verò filiorum *Hillel* fuerūt *Sanhedrin*, id est, judices prædicti à discipulis Hillelis edocti: quam ob rem ratione doctrinæ filii filiorum ejus sunt nuncupati. Ex quibus manifestum est, usque ad ipsius Herodis Ascalonitæ tempora, sceptrum de tribu Juda non recessisse. Tertio demum id potissimum patet per *Targum*, id est, per Chaldaicam Rabbi Ankelos translationem, quæ hoc in loco sic dicit, לא יעדי עבד שולטן מדבית יהודה וספרא מבני בנוהי עד עלמא עד דייתי משיחא דדיליה היא מלכותא וליה ישתמעון עממיא Hoc est, Non præteribit autor vel factor potestatis, sive dominii regii de domo Judæ, & scriba de filiis filiorū ejus usque in seculum, quousque veniat Messias, cujus est regnum. Et ei obedient, vel congregabunt se populi, sive nationes gentium ad eum, Ex ista Chaldaica traductione & expositione, si diligenter perspiciatur, multa ad propositum nostrum habentur. Quorum primum quidem est, quòd per verbum Hebraicum שבט *scevet*, quod virga vel sceptrum interpretatur, factum quoddam regium atque dominium intelligitur: cui illud *Ps. 45, 8.* congruit שבט מישר שבט מלכותך Id est, Sceptrum directionis, sceptrum regni tui. Secundum verò est, quòd per verbum מחוקק *Mehokek*, quod idem est quod scriba, magnus legumlator intelligi debet. Unde *Deut. cap. 33, 2.* in benedictione Gad, ubi Latinè dicitur Doctor, in Hebraico habetur מחוקק *Mehokek*: quod Ankelos de Mose Chaldaicè exposuit, באחסנתיה משה ספרא רבא דישראל קביר Hoc est, In possessione Moses scriba magnus, hoc est, legislator magnus, sepultus est. In eo etiā quod nos apud *Esa. 33. v. 22.* sic habemus, Dominus legislator noster, in Hebraico ponitur dictio hęc מחוקק *Mehokek*: sic enim ibi dicitur יהוה מחקקנו. Deus legūlator noster. Tertiū autē est, quòd dictio ista שילה *Silo* Messiā significat: quod in antiquâ quoq; *Beresith Rabba* optimè probatur, cum super hunc locum, Donec veniat שילה *Silo*, sic dicitur, Donec veniat *Silo*: iste est Messias: & ad eum congregabunt se gentes: quia ipse judicabit totum orbem. Et hoc est quod dictum est *Mich. cap. 4, v. 3.* Et judicabit inter gentes. & arguet populos multos. Et iterum *Esa. c. 11, v. 4.* Et judicabit in justitiâ pauperes, & arguet in æquitate mansuetos terræ. Et percutiet terram

ram virgâ oris sui, & in spiritu labiorum suorum interficiet impium. Hæc omnia ibi: quibus satis convenienter connectitur, quod in איכה רבתי *Echa rabberhi*, i. in expositione planctus Ieremię legitur: ubi super illud *Thren.* 1. *cap. v.* 16. Quia elongatus est à me consolator, convertens animã meam, sic dicitur, Quod est nomen Messiæ? Qui de domo R. Sela erant, dixerunt שילה *Silo* est nomen ejus: sicut dictum est *Gen.* 49. *c. v.* 10. Donec veniat *Silo*, id est, Messias. CAP. Si igitur in hac prophetia, *Silo* non nisi Messias intelligi potest, quamobrem propheta non dixit, Donec veniat Messias, sed, Donec veniat *Silo*? GAL. Non abs re profectò sic locutus est. In hoc enim apertè innuere voluit, Messjam à matre absque patre nasciturum, sive de matris materia sine viri semine concipiendum fuisse: quod R. Kimhi in libro *Serassim* manifestè testatur, dum ita de eo ait, Vocatur Messias, Princeps & Dominator; Mos enim Dominantis est, ut sit virga in manu ejus. Et quia virga disciplinæ plebis in manu ipsius erit, ideo מחקק *Mehokek* etiam dicitur, quod scribam significat. Porrò. Donec veniat Silo, id est, filius ejus fœminini generis exponitur. Et est prophetia de Messia. Deriuaturque שילה *Silo* à vocabulo שיליה *Silja*, quod est sacculus quidam in quo manet infans in utero matris, qui aliquãdo in scriptura pro embryone in matrice sumitur. Hæc omnia Rabbi Kimhi. Ex quibus apertissimè liquet, quòd *Silo* in antedicta prophetia idem est quod filius mulieris. Ex quo palàm est, ideo prophetam dixisse, Donec veniat *Silo*, ut ostenderet Messiam ipsum de matre absque patre nasciturum fuisse. Ex quibus omnibus manifestè patet contra Judæorum nostri temporis perfidiam, quòd juxta veterum Talmudistarum expositiones, præmissa prophetia de nullo rectè intelligi potest, nisi de Messia. Et per consequens secundùm dicta antiquorum concluditur, quòd in adventu ipsius Messiæ, Regni Judaici sceptrũ penitus deficere debebat.

Quare Messias dictus est Silo.

Silo, etymon & interpretatio.

CAPUT V

Quòd judiciaria quoque potestas in adventu Messiæ penitus à Iudæis auferenda erat. Et de Iudæorum judicibus.

CAPNIO.

UBI præterea nostra editio in prædicta prophetia, Neq; Dux de fœmore ejus, habet, Hebraicus textus, Scriba, eo in loco habet, quod magis veritati consonat, expressiusque Christo testimonium perhibet. Non enim tantùm Dominationis potestas in Messiæ adventu à Judæis auferenda erat, sed judiciaria quoque sapientum, qui *Sanhedrin* dicebantur, autoritas. Quod R. Moses Hadarsan apertè affirmat, in commentariis suis in librum Geneseos, super illud ejusdem prophetiæ verbum. Et scriba de fœmore ejus: Hi sunt *Sanhedrin*, sedentes in consistorio *Gazith*, ad judicandum judicia animarum. Hi nunquam de terra Juda auferentur, quousque veniat *Silo*, qui est Messias. Hæc ille. In *Beressith* quoque קצרה *ketzara*, id est, in expositione Gen. abbreviata hoc modo legitur, Non recedet sceptrum de Juda, & legumlator de medio pedum ejus. Hi sunt sedentes יעבץ *jabbez*, docentes הלכות *hallacoth*, id est, sententias, in *Sanhedrin* magna, quæ sedet in consistorio *Gazith*, in parte Judæ, De quibus dictum est 1. *Par.* 2 *c. v.* 55. Et familiæ scribarũ sedentes יעבץ *Iabbez*, Donec veniat Silio, id est, Messias. Quia futurum est, ut gentes seculi deferant munera Messiæ filio David Sicut dictum est *Esa.* 18. *v.* 7. בעת ההיא יובל שי ליהוה צבאות Id est, tempore illo deferetur munus Deo exercituum. Hæc omnia traditio. Ex qua non solum patet propositum, sed argumentum quoque sumitur, quòd Messias est Deus exercituum, cui gentes per magos munera allaturæ erant. HOG. Quid per nomen *Sanhedrin* importatur? Et quod eorum fuit munus, quàmve potestatem habebant? GAL. Quemadmodum in 11. *Num. cap. v.* 16. legitur, tempore Mosis Dei jussu 70. Seniores ætate provecti, ac scientia probati, delecti fuerunt: qui ipsius Mosis in populi regimine coadjutores essent: ad quos omnes legis ac fidei difficultates, seu dubia declarare, ac definire, & in rebus gravibus atque causis arduis judicare pertinebat. De quibus illud *Deut.* 17. *c. v.* 8. scriptum intelligitur; Si difficile & ambiguũ apud te judicium esse perspexeris, inter sanguinem & sanguinem, crimen & crimen: *& post pauca*, Surge, inquit & ascende ad locum quem elegit Dominus, & sequaris sententiam eorum, nec declinabis ad dexteram, nec ad sinistram. Hi autem *Sanhedrin* vocabantur, quos nos Judices ordinarios appellare possumus, dicebantur quoque מחוקקים *Mehokekim*, id est, Scribæ sive legumlatores: eò quòd quidquid tradebant, & scribebant, tanquam lex ab aliis habebatur. Horum collegium sceptrum datum à Spiritu sancto per Jacob domui Judæ repræsentabat, & in ipsis sceptrum ipsum pendebat: Quare non solum sub regibus & ducibus residentes, judicandi potestatem exercebant, verùm nullo etiam Rege, aut Duce in Judæis existentes, eorum nihilominus adhuc durabat autoritas. De quorum qualitate in libro *Sanhedrin* in capite דיני ממונות *Dine mamonoth*, id est judicia divitiarum, sic legitur; Dixit Rabbi Johanan, Non erant constituentes in *Sanhedrin*, nisi dominos sapientiæ, staturæ, & apparentiæ, ac senectutis, & dominos incantationum, nec non & scientes 70. linguas, ne oporteret eos interpretes alios audire. Ubi glossa R. Selomonis sic ait, Statura & apparentia in eis requirebatur, ut in reverentiã haberentur. Quòd autem essent incantationum Domini, ideo exigebatur, ut incantatores & maleficos in suis maleficiis & incantationibus confidentes, convincerent, & occiderent. Hæc R. Selomo. De eorum autem judicandi potestate & modo, in libro *Sanhedrin* Babylonico in cap. ארבע מיתות *Arba mittoth*, id est, Quatuor mortes, sic habetur, Quatuor mortes, id est, quatuor occidendi modi traditi sunt domui judicii, id est ipsis *Sanhedrin*; videlicet, סקילה שרפה הרג וחנק Hoc est, Lapidare, comburere, occidere

dere. & ſtrangulare. Dixit R. Akiba, Unde habe- A bant *Sanhedrin*, quòd quando interfeciſſent animam, id eſt, cùm aliquem occidendum judicaſſent, tota die illâ nihil guſtarent? Inde ubi dictum eſt, Non comedetis ſuper ſanguinem. Legitur quoque in libro *Sanhedrin*, in cap דיני ממונות *Dine mamonoth*. i. Judicia divitiarum, quòd judicia divitiarum ſive pecuniarum & bonorum mobilium per tres judices fiebant: judicia verò animarum per viginti tres. Hoc eſt, viginti tres de 70. judicibus ordinariis, & non pauciores pote- B rant hominem mortis reum, ſive morti obnoxium judicare. Non erant autem judicantes tribum, vel ſceptrum, neque pſeudoprophetam, neque ſacerdotem magnum, niſi domus judicii ſeptuaginta unius judicum. Nec erant egredientes ad licitum bellum, niſi ſecundum os domus judicii ſeptuaginta unius judicum. Nec addebant civitati, nec ſalariis templi, niſi per os domus judicii ſeptuaginta unius judicũ. Nec faciebãt סנהדריות *ſanhedrioth*. i. conventus judicũ ordinariorũ tri- C bubus, niſi per domum judicii ſeptuaginta unius judicum: quod per manuum impoſitionem in tribum fiebat: ut dicit R. Iſmael verò Judas dixit, quòd quinque erant neceſſarii in manuum impoſitione Lupus autem, & leo, urſus, pardus, & ſerpens per viginti tres judices interficiendi erant. Collegium quoque magnum quod סנהדרי גדולה *Sanhedreghedola* dicebatur, ſeptuaginta unius judicum erat. Minus verò viginti trium. Unde habetur, quòd concilium magnum *San-* D *hedrin* erat 71. judicum? Ex eo quod dictum eſt *Num. 11. cap. v. 16.* Congrego mihi 70. viros de Senioribus Iſrael Moſes autem fuit ſuper eos. Sic ergo fuerunt 71. Hucuſq; Talmud. Unde habetur argumentum, quòd tota domus judicii 71. judicum ad judicandum Chriſtum ſimul convenit, eò quòd ut dictum eſt, non judicabat tribum, neque ſceptrum, neque pſeudoprophetam, neque Sacerdotem magnum, niſi domus judicii 71. E judicum. Eſt autem ſciendum, quòd minor ipſorum *Sanhedrin* conventus non poterat, niſi à 70. majorum conventu ordinari, ut ibidem dicitur. Ipſi namque 70. judices ordinabant aliorũ judicum conventus, qui in aliis civitatibus & locis circumquaque populum regebant. Hac tamen conditione, ut unuſquiſque cujuſcunque regionis conventus, magno majorum conventui in Ieruſalem, & in loco *Gazith* vocato, exiſtenti, ſubeſſet In eodem quoque libro *Sanhedrin*, in F cap. ואלו הן *Veellu hen*, id eſt, Et iſti ſunt, ſic ad verbum dicitur; Traditio eſt R. Joſe dixiſſe, quod in principio non erat controverſia in Iſrael, ſed domus judicii ſeptuaginta unius Judicũ ſedens erat in conſiſtorio *Gazith*, id eſt dolato. Et aliæ domus judicii viginti trium in diverſis locis ſedentes erant. Una enim earũ ſedebat in porta montis domus, i. templi. Altera vero in porta atrii. Reliquæ autem domus judiciorum viginti triũ Judicũ, ſedentes erant in ſingulis civitatibus G Iſrael. Cũ vero aliquid quęrẽdũ erat, à domo judicii quæ erat in civitate propria quærebatur. Si audiebant, dicebant Sin autem, ad illum ordinem veniebant, qui in propinquiori civitate erant. Qui ſi audiebant, dicebant eis. Sin autem, ad illum ordinem ibant, qui in porta montis domus Domini erant: dicebantque. Sic expoſui, & ſic ſocii mei expoſuerunt; ſic docui, & ſic ſocii mei docuerunt. Qui ſi audiebant, dicebant eis: ſin minùs ad eum ordinem veniebant, qui in porta atrii domus Domini erat dicebantque, Sic expoſui, & ſic ſocii mei expoſuerunt: ſic docui, & ſic ſocii mei docuerunt. Qui ſi audiebant, dicebant eis. Sin minus & iſti & illi ibant ad coſiſtorium *Gazith*, id eſt, dolatum vel politum, in quo *Sanhedrin* à manè uſque ad veſperam ſedentes erant. In ſabbatis autem, & diebus ſolennibus in muro ſedebant. Ex quo verò multiplicati ſunt diſcipuli *Sammai* & *Hillel*, qui non miniſtraverunt ut expediebat, creverunt ſchiſmata in Iſrael, & lex facta eſt ſicut duæ leges.

CAPUT VI.

Quando, quomodo, & quare Judæorum regnum, & eorum judiciaria poteſtas defecerint,

CAPNIO.

Nunc reliquum eſt, ut pro hujuſce rationis concluſione ediſſeras, quo tempore, quo pacto, & quamobrem Iudæorum tum regnum, tum judiciaria poteſtas finem habuerint. GAL. Utrumque Herode Aſcalonita regnante, defecit: qui non modo alienigena, verùm ſervus quoque Machabæorum extitit. Ad hujus autem rei clariorem intellectum, ſciendum eſt tres fuiſſe Herodes: quorũ primus dictus eſt Aſcalonita, Antipatri filius quẽ Judæi הורודום בן אנטיפטר *Herodos ben antiphtar* vocant. Hic primus alienigena, poſt Hircanum in Judæa regnavit. Sub hoc Chriſtus natus eſt, anno ſcilicet regni ejus triceſimo primo. Siquidẽ omnes anni regni ejus triginta ſeptẽ fuerunt. Hic & infantes Bethlehemitas à bimatu & infrà, Chriſto nato, interemit. Secundus verò Herodes cognominatus eſt Antipater, ſuperioris Herodis filius: qui adjudicante Cæſare, in Galilæa patri ſucceſſit. Archelaus verò frater ejus in Judæa. Hic autẽ Herodes Joannẽ Baptiſtã decollavit: ejuſque tempore Chriſtus paſſus eſt. Tertius autẽ Herodes vocatus eſt Agrippa, hujus Herodis filius, atq. primi nepos. De quo ſic ſcriptũ eſt in *Midras*. i. in expoſitione ſuper illud *Deut. 17, 15.* dictum, De medio fratrum tuorum pones ſuper te Regem: nec poteris dare ſuper te extraneum, qui non eſt frater tuus; Cùm perveniſſet Agrippas ad פסוק *paſuc*. verſiculum iſtum, flevit, adeo ut oculi ejus emiſerint lachrymas. Omnis autem Iſrael dixit ei, Ne timeas Agrippa, frater enim noſter es tu. Legitur autem de eo in *Bava bathra* in cap. השותפין *Haſſuttaphin*, Quod Romani ſic inter cætera ſcripſerunt ei, Si autem diruiſti & ædificaſti, ſervus es nequam, ſucceſſor ſervorum reges ſe facientium. Nam ſi generis tui librum relegeris, non inuenies te nobilem, nec filium nobilis, ſed Herodis Aſcalonitæ poſſeſſi in ſervum. Hæc omnia Talmud. Herodes igitur Aſcalonita primus alienigena regnum Judæorum dolo obtinuit. Nam ut & Joſephus, & alii

Herodis Aſcalonitæ genus.

& alii historiographi tradunt, ex patre Antipatro Ascalonita, & matre Cypride Arabica genitus, paterno quidem genere Idumæus, materno verò Arabs fuit. Hic à Romanis Judæorum regnum suscepit, ut tributis præesset, & Romano parêret imperio; neptemque Hircani Sacerdotis magni & Principis Judæorum, qui Alexandræ Judæorum Reginæ filius fuit, & ex Machabæis originem traxit, duxit uxorem, Et circumcidens se, ob regni & ejus amorem, factus est proselytus. Et tandem eundem Hircanum dolo occidit, eo quòd diceret Regnum sibi deberi. Nam cùm Hircano ipso Pontifice à Parthis capto, Iudæam nihil ad se pertinentem, ab Augusto & Senatu accepisset, regressum postea de captivitate Parthica eundem Hircanum, unà cum Antigono ejus filio, qui Patri in Pontificatu & Regno successerat, interfecit. Quotquot etiam regiâ de stirpe prodierant, pariter interemit, propter illud *Deut.* 17, 15. scriptum, De medio fratrum tuorum pones super te Regem: omnesque libros qui de regum genealogia inscripti erant, exuri fecit, ne ipse aut filii ejus alieni à regno censerentur. Et inter alia quæ crudeliter gessit, virum quoque sororis suæ Salomæ occidit. Et cùm eam alii tradidisset uxorem, etiam & hunc necavit. Scribas quoque & divinæ legis doctores, simili scelere interfecit, ut omnem à Judæis recuperandi regni modum spemque auferret. Quare tunc propriè & verè de tribu Juda regni sceptrum ablatum fuit, cùm nemo de regio genere remansisse crederetur. Tunc etiam Judiciaria potestas ab eis amota est, cùm omnes *Sanhedrin* Herodes ipse interemi fecit. Quæ omnia Talmudistæ referunt. Nam quòd Herodes ipse & capita captivitatum Babyloniæ, & *Sanhedrin* ipsos destruxerit, habetur in בבא בתרא *Baua Bathra*, in cap. השותפין *Hassuttaphin*. i. Socii in negociatione; ubi sic ad verbum dicitur, Herodes servus fuit domus *Hasmonai*, id est, Machabæorum: conjecitque oculos in quandam puellam de eadem domo & familia, quæ מרים *Merimi* vocabatur. Die igitur quodam audivit filiam vocis, i. revelationem de cœlo dicentē, Omnis servus qui hoc tempore insurrexerit, prosperabitur. Insurrexit ergo & interfecit omnes dominos suos, omnesque filios dominorum, puella supradicta duntaxat reservatâ, ut ea mediante affinitatem contraheret. Ipsa verò ascendit in turrim, elevavitque vocem, & dixit, Omnis qui dixerit De domo *Hasmonai*, id est, Machabæorum procedimus, servus est. Nemo enim inde remansit præter me. His dictis præcipitavit se, & mortua est. Ipse verò balsamo condivit eam annis septem. Fuerunt autem qui dicerent, quòd cognoscebat eam; & fuerunt qui dicerent, quòd non. Qui autem dixerunt quòd cognovit eam, causam hanc assignabant, ut concupiscentiam suam expleret atque libidinem: qui verò dixerunt, quòd non cognovit eam, rationem hanc reddebant, ut sic tenendo eam, diceretur affinis Machabæorum, quia filiam haberet regis. Dixerunt igitur *Rabbanan*, id est Magistri, Scriptum est *Deuteron. c.* 17. *vers.* 15. De medio fratrum tuorum pones super te Regem. Surrexit ergò & occidit universos *Rabbanan*, id est, Magistros, reservato sibi solo *Baba* fil o *Bota*, ut consuleret eum. Quodam verò die jussit eum accersiri ad se & eruit ei oculos. Et post pauca, Homo iste extinxit lumen mundi, id est, *Rabbanan*, sicut scriptum est *Prov.* 6. *v.* 23. Quia lucerna est mandatum, & lex lux. Hæc omnia traditio. Ex quâ satis apertè liquet, tempore hujus Herodis; qui & capita Babylonis, id est, Machabæos, & Judices ordinarios interfecit, sceptrum de Juda recessisse, ac penitus defecisse. CAP. Si Judæus objiceret, sceptrum de
B Juda tempore Herodis non recessisse, cùm prædictus *Baba* filius *Bota*, ex ipsis *Sanhedrin* reservatus alios adhuc *Sanhedrin* instituere potuisset, quid respondendum esset? GAL. Id falsum prorsus esse: Cùm neque eum id fecisse ullibi scriptum inveniatur, neque de jure facere potuisset, quod ex eo facilè videri potest, quod scriptum est in libro *Sanhedrin* in cap דיני ממונות *Dine mamonoth*, id est judicia divitiarum. Ibi enim sic inter cætera dicitur; Dixit *Rabba* filius *Rab Asse*, Quòd
C confirmatio, vel institutio supradictorum Judicum, aut manu fiebat, aut nomine tantùm. Aut enim manum capiti ejus imponebant, & confirmabant eum: aut nomine instituebant, vocantes eum *Rabbi*: unus autem non instituebat. Hæc ille. Et ratio quare unus non poterat Judicem instituere, est (ut ibidem dicitur quia hujusmodi institutio per manuum impositionem fieri non poterat, nisi per tres: ut dixit Rab. Ismael:
D aut per quinque, ut dixit Rab. Iudas. Tot enim erant necessarii. Quamvis autem Herode permittente, alii postea hujusmodi collegii Judices instituti fuerint, qui sub ipso rege essent, sicuti & antea sub aliis extiterant, quia tamen non erant veri Judices, nullam in rebus gravibus aut criminalibus judicandi potestatem habebant, ut inde planè ostenderetur, sub ipso Herode hanc judicandi autoritatem unà cum dominandi sceptro in Judæis penitus defecisse. Eam ob rem
E Dominus noster Jesus Christus dum de his Judicibus loquebatur, qui ea tempestate de Scribis & Pharisæis eligi solebant. Super cathedram (inquit) Mosis sederunt Scribæ & Pharisæi, *Matth.* 23. *v.* 2. Sederunt, dixit, & non sedent: ut manifestè demonstraret, quòd eorum tunc jam cessaverat potestas. Quod etiam ipsimet confitebantur. Nam & Pilato dixerunt, Nobis non licet interficere quemquam: cùm à nobis scilicet sanguinis ablatum sit judicium. Et tunc ob falsum
F judicium in sanguinem ipsius justi Christi prolatum, de consistorio *Gazith* expulsi fuerunt, anno ante ultimi templi excidium 40. & postea jussu Romanorum cœlestis quoque vocis persuasu, omnes denuò interfecti: ut in Talmud latiùs continetur. Nam in libro *Sanhedrin* Ierosolymitano sic inter cætera dicitur. Legunt Magistri, quòd per años 40. ante templi destructionem, expulsi fuerunt Judices de consistorio *Gazith*, & habitaverunt in *Hamith*. Quod exponens R. *Sichim*, ait *Gazith* & *Hamith* loca fuisse Iero-
G solymis. Et statim ex eo tempore (ut inquit ibidem R. *Abdimi*) nunquam amplius criminale judicaverunt judicium, cùm hujusmodi judicium non liceret nisi in *Gazith* fieri. In *Beresith* verò

CAP. VII.

Conclusio rationis, quòd Messias jam venerit.

CAPNIO.

Omnibus his ita deductis, nunc ratio ipsa formanda est, atque Messiam ipsũ tunc venisse concludendum. GAL. Si igitur eo tempore Messias omnino venturus erat, cùm duo hæc, & dominandi potestas, & judicandi autoritas penitus in Judæis deficerent (hæc autem Herodis Ascalonitæ tempore, sub quo Christus natus est, ab Judæis prorsus ablata fuisse, per eorum scripturas probatum est) adventus ergo Messiæ tempus jam præteriisse, Messiamq; ipsum jam venisse, certũ est. Major hujus rationis propositio per ea quæ dicta sunt, liquidò patet. Cùm enim Iacob per Spiritum sanctum in benedictione Judæ dixerit, Mosesque eodem Spiritu plenus, in lege scripserit, Quòd sceptrum & scriba de Juda non recessura erant, donec *Silo* veniret, sceptrumque & scriba secundùm veterum Talmudistarum expositiones, sit collegium *Sanhedrin*, id est, septuaginta unius Judicum, ac ipsum consistorium *Gazith*, id est, dolatum, de lapidibus scilicet politis constructũ; *Silo* autem non sit nisi Messias, ut per eorundem scripturas jam probatum est: Cùmque ipsorum *Sanhedrin* collegium ac judicandi potestas per quadraginta fermè annos antè templi secundi eversionem (ut ostensum est) perdita fuerint; necessariò profectò sequitur, apud omnes qui rationum consequentias non prorsus ignorant, aut Messiam circa tempus illud omnino venisse aut Iacob & Mosem penitus mentitos fuisse. Sed cùm postremum nemo vel eorum vel nostrûm concesserit, primum concedant necesse est. Nam cùm prophetia dicit, Non recedet sceptrum de Juda, & scriba de medio pedum ejus, donec veniat *Silo*, id est, Messias, perinde certè est, ac si diceret, Quando recedent sceptrũ & scriba de Juda, tunc veniet *Silo* שילה hoc est, Messias, ponitur enim *he*, loco, *vau*. Hoc enim frequens est in scriptura Hebraica, & שיל propriè Filium significat, & est sensus, Donec veniat filius ejus, scilicet Judah. Hæc Rabbi David Kimhi. Hæc autem propositio cùm conditionalis propositionis vim habeat, ex cujus antecedentis positione, sequitur necessariò consequentis positio, consequens necessariò est, eo tempore quo sceptrum & scriba à Judæis recesserunt, ipsum *Silo*, id est, Messiam, venisse.

CAPUT VIII.

Quòd deficiente Iudæorum sceptro, & miracula quoque templi pariter defecerint.

CAPNIO.

Hac igitur de causa arbitror & miracula templi unà cum sceptro defecisse. GAL. Rectè quidem arbitraris. Quẽadmodũ enim Iudæi anno ante templi secundi excidiũ 40. ut multifariàm jam probatũ est, sceptrũ omnino amiserunt; ita eodem quoq; tempore miracula templi unà cum sceptro perdiderunt: ut multis in locis ipsius Talmud mani- A festè habetur. Sed in primis in libro qui dicitur יומא *Ioma*, id est, dierum, in capite quod incipit טרף בקלפי *Terepb bekalpi*: ubi ita legitur, Tradiderunt *Rabbanan*: id est, Magistri, quod quadraginta annis in quibus Simeon Justus ministravit, fuit sors nominis Domini ascendens in dexteram. Ab illo autem tempore quãdoque in dexteram, quandoque in sinistram ascendebat. Erat quoque לשון של זהורית מלבי׳ id est, lingua splendoris albescens. Ex eo autem tempore B quãdoque lingua illa albescebat, quandoque non. Lumen etiam vespertinum semper ardebat. Ex tunc autem aliquando ardebat, aliquando extinguebatur. Ignis quoque præparationis, id est, qui in altari Domini semper ardere debebat, semper validus erat, nec oportebat ligna ibi apponere, exceptis duabus assullis, ad complendum appositionis mandatum. Ex tunc vero quandoque validus erat, quandoque non, & tamen sacerdotes nunquam cessabant tota die ligna apponere. C Immissa adhuc erat benedictio in manipulum, & in duos panes, & in panes facierum. Ita ut cuicunque sacerdoti proveniret quantum oliva, comederet & saturaretur, & essent quibus superesset. Ex eo autem tempore immissa fuit maledictio in manipulum, & in duos panes, & in panes facierum. & omnibus sacerdotibus inde proveniebat quantum una faba. Honesti verò retrahebãt ab eo manus suas, & gulosi tolerabant. Hæc ibi: D ubi sic etiam immediatè sequitur, Ttradiderunt *Rabbanan*, id est, Magistri, Quòd eo anno isto ego moriar. Dixerunt ei, Unde hoc scis? Ait eis, Omni tempore quo intrabam in sancta sanctorum, assimilabâtur mihi senex albis indutus, qui mecum intracat, meeumque exibat. Hodie autem apparuit mihi senex unus nigris amictus, qui ingressus est mecum. Postea infirmatus diebus septem, mortuus est: cessaveruntque fratres ejus sacerdotes ex illa hora benedicere: in nomine E Domini. Hæc traditio. Ex qua magnum sumitur veritatis argumentum, quòd Simeon Justus præsciverit se moriturum (ut refert Evangelium) quia vidit Christum Domini. Hoc autem isti in figmentum quoddam mendacii (sicut dictum est) commutarunt. Ibidem præterea sic legitur, Tradiderunt *Rabbanan*, quòd quadraginta annis ante destructionem domus, id est, templi, non fuit sors in dextera ascendens, nec fuit lingua splendoris in albedinem conversa, nec lumen F vespertinum fuit ardens. Erantque portę templi aperientes se ipsas, donec increpavit eas Rabban Johann filius Zaccai, & dixit, Templum, templum, cur destruis te ipsum? Scio enim de te, quòd finis tuus erit destructio. Nam super te prophetavit *Zach.* 11. v. 1. פתח לבנון דלתיך ותאכל אש בארזיך Hoc est, Aperi Libane portas tuas, & devoret ignis cedros tuos. In Talmud insuper Ierosolymitano sic ad verbum dicitur, Omnibus diebus quibus fuit Simeon Justus ministrãs, erat G sors nominis Dei ascendens in dexteram, & lingua splendoris albescens, lumenq; vespertinum semper ardens. Quadraginta verò annis antequã domus Domini destructa esset, extinguebatur lumen vespertinum, & lingua splendoris rube-

ſcebat ut ſanguis, & ſors nominis Dei in ſiniſtra aſcendebat, portæque templi cùm veſpere clauderentur, de nocte ſeipſas aperiebant, venienteſque manè apertas inveniebant: dixitque Rabban Johanan filius Zaccai, היכל היכל למה אתה מבדילנו יודעין אנו שסופך ליחרב ועליך נתנבא זכריה פתח לבנון דלתיך ותאכל אש בארזיך Id eſt, Templum, templum cur tu ſeparaſti nos, ſcilicet à te? Scimus nos, quòd finis tuus ad vaſtationem erit, & quòd ſuper te prophetavit *Zacha. cap.* 11. 1. dicẽs, Aperi Libane portas tuas, & devoret ignis cedros tuos. In *Talmud denique Babylonico*, in cap. שבעת ימים Id eſt, *ſeptẽ dies*, ita legitur, Tradiderunt Rabbanan, id eſt, Magiſtri, quòd decẽ ſigna facta ſunt in domo ſanctuarii. Non enim abortivit mulier propter nidorem carnium ſanctuarii. Neque carnes ſanctuarii fœtebant unquam. Neque viſa fuit muſca in macello templi. Neque contigit accidens ſacerdoti magno in die propitiationis. Neque inventa eſt corruptio in manipulo, aut in duobus panibus, aut in panibus facierum. Stantes anguſti erant, procidentes vero ut adorarent ſpacioſi erant, licèt à domo propitiatorii per undecim ulnas remoti eſſent. Nunquam nocuit ſerpens neque ſcorpius in Ieruſalem. Nec unquam dixit homo proximo ſuo, anguſtus eſt mihi locus manendi in Ieruſalem. Nũquam pluviæ extinxerunt ignem lignorum præparationis. Neque ventus unquam vicit columnam fumi, Quamvis enim omnes venti qui ſunt in mundo in eam flarent, non tamen poterant eam deviare, ne rectè ſurſum aſcenderet. Traditio etiam eſt, quod Rab. שמעיה *Semaia* dixit, quod fragmenta vaſorum fictilium à locis ſuis abſorbebantur. Cineres quoque altaris interioris & candelabri à loco ſuo abſorbebantur, כל אלה בטלו ארבעים שנה קודם חרבן הבית שנאמר אותותינו לא ראינו אין עוד נביא ולא אתנו יודע עד מה Hoc eſt, Omnia verò hæc ceſſaverunt per annos quadraginta ante deſtructionem templi. Sicut dictum eſt *Pſal. ſeptuageſimo quarto*, v. 10. Signa noſtra non vidimus, non eſt ultra propheta, neque nobiſcum qui ſciat: uſque quo? Hactenus traditio. Ex his igitur quæ dicta ſunt, apertè patet, quod deficiente Judæorum ſceptro, miracula quoque templi pariter defecerunt, tempore ſcilicet quo Chriſtus paſſus eſt. Nam ut præmiſſæ traditiones referunt, anno ante ipſius templi everſionem quadrageſimo miracula ejuſdem templi ceſſaverunt, eo quod tunc ob Chriſti mortem templum illud ſanctitatem ſuam perdiderat. In cujus rei ſignum, ipſo Domino Jeſu moriente, velum ipſius templi in duas partes ſciſſum eſt.

Miracula templi

CAP. IX.

Secunda ratio ſumta ex templi ſecundi deſitione. Quod primi adventus Meſſiæ tempus jam præterierit: eò quòd Meſſias ipſe ante templi ſecundi everſionem venturus erat.

CAPNIO.

SECUNDAM nunc adducas rationem, quâ primi adventus Meſſiæ tempus jam præteriiſſe probatur. GALAT. Qoniam ratio hæc tota ſuper Haggæi prophetæ verba fundabitur, id circo *Haggæus* ipſe primùm audiatur, ita *c. 2, 6. ſeqq.* dicẽs, ורוחי עומדת בתוככם אל תיראו : כי כה אמר יהוה צבאות עוד אחת מעט היא ואני מרעיש את השמים ואת הארץ ואת הים ואת החרבה : והרעשתי את כל הגוים ובאו חמדת כל הגוים ומלאתי את הבית הזה כבוד אמר יהוה צבאות : לי הכסף ולי הזהב נאם יהוה צבאות : גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון אמר יהוה צבאות ובמקום הזה אתן שלום נאם יהוה צבאות : Hoc eſt, Et Spiritus meus erit ſtans in medio veſtri Ne timeatis, Quoniam ſic dicit Deus exercituum; Adhuc modicum unum eſt, & ego commovebo cœlum, & terram, & mare, & aridam, vel deſertum, & commovebo omnes gentes. Et venient cum deſiderio omnes gentes. Et replebo domum iſtam gloria. Dixit Deus exercituum. Meum eſt argentum, & meum eſt aurum: dixit Deus exercituum, Magna erit gloria domus iſtius noviſſimæ, magis quam primæ, dixit Deus exercituum: Et in loco iſto dabo pacem, dixit Deus exercituum. Hanc prophetiam ſicut & cæteras quæ adventus Meſſiæ tempus determinatè prænunciabant, recentiores Judæorum multifariam corrumpere nituntur, ipſam oſtendere volentes de Meſſia minimè intelligendam eſſe. Sed facilè eorum calumniæ per Talmudiſtarum expoſitiones redarguuntur, qui in ea de Meſſia ſermonem fieri expreſsè aiunt. Nam in libro *Sanhedrin*, in capite *Helec*, ſic ad verbum dicitur, Rabbi Akiba exponebat, Adhuc unum modicum eſt, & ego commovebo cœlum & terram, & adducam deſiderium cunctarum gentium, de diebus Meſſiæ & de Rege Meſſia, & de tempore quod fuit poſt deſtructionem primæ domus. Alia expoſitio. Adhuc unum modicum eſt: Modicum, ſcilicet regni venturi Iſrael poſt deſtructionem prioris domus. Et poſt illud regnum, Ecce ego commovebo cœlum, & terram, & mare, & aridam & omnes gentes: & poſtea veniet Meſſias. Hæc omnia ibi. Ubi per duas veterum Talmudiſtarum expoſitiones, palàm oſtenditur, prophetiam hanc de Meſſia debere intelligi. Quemadmodum & nos ipſam intelligendam eſſe ducimus. Quod neque mirandum eſt: nam ſi alia non ſit fides noſtra, quàm prophetarum, neceſſarium certè fuit, priſcos Hebræorum Doctores, prophetias quæ de Meſſia loquuntur, rectè exponere volentes, in earum expoſitionibus nobiſcum convenire. Quæ quidem expoſitiones etſi à Rabbi Selomone improbentur, ambæ tamen veræ ſunt. Quandoquidem Meſſias ipſe venit poſt modicum illud regni Macchabæorum, Herodis Aſcalonitæ tempore, ut in ſuperiori ratione latiſſimè patuit. Omiſſis igitur juniorum Judæorum calumniis, prophetiam iſtam juxta priſcorum ſententiam explanantes, per tria potiſſimum quæ in ea ponuntur, adventus Meſſiæ tempus jam præteriiſſe, probabimus. Et primum quidem, quia dicit, Adhuc modicum unum eſt, id eſt, juxta Rab-

Rationes.

ta Rabbi Akibæ glossam, Adhuc usque ad Messiæ revelationem modicum tempus restat. Si igitur juxta Judæorum nostri seculi errorem, primus Messiæ adventus adhuc expectandus esset, sequeretur sanè quòd falsum Propheta insinuaverit, cùm dixit, Quòd tunc usque ad Messiæ adventum modicum temporis reliquum esset. Ab eo enim tempore quo hæc prophetia prolata fuit, plures quàm bis mille transierũt anni. Quare ex prima hujusce prophetiæ particula necessariò infertur, primi adventus Messiæ tempus jam præteriisse: id deinde ex eo quoque ostenditur quod ait, Et replebo domum istam gloriâ. De secunda etenim Dei domo, quæ post Babylonicæ captivitatis reditum erigenda erat, prophetam locutum fuisse, nemini dubiũ est. Quæ gloriâ præsentiæ Messiæ replenda erat. Ergo domo illa adhuc stante, Messias venturus erat. Sed cùm ea domus anno post Christum passum 42. funditus à Tito Romani exercitus Duce diruta sit, constat certè adventus Messiæ tempus jam præteriisse. Id ipsum demum & per ea quæ his in eadem prophetia subiiciuntur, apertius patet. Cùm enim inquit, Magna erit gloria domus istius novissimæ, magis quàm primæ, de secunda Dei domo (ut dictum est) propheta loquebatur, ad cujus ædificationem populum inducere volebat. Videns namque Deus eos qui ejusdem templi structuræ incumbebant, adeo remissè procedere, ut aut opus inchoare non auderent, aut ab incœpto desistere vellent, ad illos Haggæum prophetam misit: qui ut eos ad operis inchoationem atque perfectionem induceret, mysterium eodem in templo consummandum, illis prædixit.

Gloria secundæ domus.

Et inter cætera prophetavit, quòd domus illa Dei ultima quæ construenda erat, majorem habitura esset gloriam, quàm prima illa quæ à Selomone erecta fuerat. Dicant igitur Judæi, in quo hujusce gloriæ præstantia quam domus hæc ultima habitura erat, constiterit? Respondet Rabbi Selomo, Quod secundùm quosdam quidem in ædificii magnitudine: secundum quosdam verò in temporis duratione præstantia hujus gloriæ constiterit. Ipse tamen in utroque eam constitisse asserit Nam & Herodis ædificio qui templum illud ultimum instauravit, nullum unquam simile visum fuit, & templum ipsum secundum, decem plusquam primum duravit annos: cùm primum quidem quadringentis & decem, secundum autem quadringentis & viginti (ut ipse dicit) perstiterit annis.

Duratio templi 1. & 2.

Sed hoc profectò postremum nullius esse momenti, ex his maximè apparet: tum quia si templum secundum (ut ipse ait) decem duntaxat annis primum superasset, valde absurdum videretur, prophetam de tam parvo tempore mentionem fecisse, cùm præsertim verba quibus usus est, magnam præ se ferre excellentiam videantur: tum etiam quia etsi pluribus quàm decem permansisset añis, cùm tamen pluries violatum fuerit, illa major temporis duratio, non illi ad honorem & gloriam, sed magis ad dedecus accessisset.

Templum quoties profanatum.

Nam primò quidem ab Antiocho profanatum fuit, qui & vasa Dei quæ in ministerio erãt, vastavit, & Jovis Olympii simulachrum eodem in templo posuit. Deinde verò à Pompeio, qui Hircano & Aristobulo Alexandræ Judæorum Reginæ filiis, de Imperio dimicantibus, Ierosolymam veniens, capta urbe, & eodem templo reserato, usque ad sancta sanctorum accessit. Cassius præterea anno septimo Cleopatræ Judæa capta, templum ipsum spoliavit. Quare temporis illa duratio qua secundum templum dicitur excessisse primum, non ei in gloriam, sed potiùs in opprobrium attribuenda est. Nec de ædificii amplitudine aut pulchritudine dictum R. Selomonis verificari potest: cùm inter templum primum & secundum, nulla potuerit esse comparatio Nam de primo quidem in *2. libro. Para. c. 3. v. 5.* ita scribitur, הגדול הבית עליו חפה עץ ברושים ויחפהו זהב טוב ויעל עליו תמרים ושרשרות: ויצף את הבית אבן יקרה לתפארת והזהב זהב פרוים ויחף את הבית הקורות הספים וקירותיו ודלתותיו זהב ופתח כרובים על הקירות Quæ verba sic interpretantur, Et domus magna tecta fuit ligno abiegno. Texitque illud auro optimo, & elevavit vel sculpsit super illud palmas & catenulas Et operuit domum lapide precioso ad decorem. Porrò ipsum aurum, aurum purissimum. Texit etiam domum, trabes, postes, & parietes ejus, ac ostia ejus auro. Et sculpsit Cherubim in parietibus. Item de eodem templo in 3. *Reg 6,22.* sic dicitur, ואת כל הבית צפה זהב עד תם כל הבית וכל המזבח אשר לדביר צפה זהב Id est, Et totam domum operuit auro, usque ad consummationem totius domus. Et totum altare oraculi texit auro. Et post pauca ita subjungitur: ואת קרקע הבית צפה זהב לפנימה ולחיצון Hoc est, Pavimentum domus operuit auro intus & foris. Adhuc de ipsius primi templi gloria in libro יומא *joma*, id est. Dierum, in capite שבעת ימים Id est, septem dies, fertur Rabbi הסיא *Hassaja* ita dixisse, Cùm ædificaret Selomo domum sanctuarii, plantavit in ea omnia genera fructuum ex auro, producebanturque fructus tempore suo. Cùmque ventus flaret in eos, defluebant. Sicut dictum est *Psalmo septuagesimo secundo, v. 16.* Contremiscet ut Libanus fructus ejus. Et de ipsis erat procuratio sacerdotibus Quando autem intraverũt Gentiles in templum, siccæ factæ sunt erbores, scilicet aureæ. Sicut dictum est *Nahum primo cap. v. 4.* Et flos vel germen Libani elanguit, vel emarcuit. Hæc ibi. Quæ etsi metaphoricè dicta sint, maximè tamen ad propositum faciunt. Ex his igitur colligi potest, quanta fuerit primi templi gloria Quare ut in *primo Ezræ libro, cap. tertio v. 12.* legitur, expleto templi secũdi opere, plurimi sacerdotum atq; aliorum, qui primum templum viderant, cæteris exultantibus, lachrymabantur, quòd templum illud secundum respectu primi, nihil penè esset. Vasa quoque ferè omnia quæ in primo templo aurea fuerant, in secundo facta sunt ænea: ut Talmudistæ referunt. Nec de Herodis ædificio, etsi (ut Josephus ait) ingẽs fuerit, dictum ipsius Rabbi Selomonis veritatem habet: cùm Herodes neque in divitiis, neque in potestate, neque ulla in re cum Selomone conferri valuerit. Nec etiã dici potest, quòd illa gloriæ præstantia, quã secunda Dei domus primam excedere debebat, ipsius loci sanctitas fuerit: cùm, ut ajũt Talmudistæ, inter cætera sanctitatis primi

primi templi indicia quæ in secundo defuerunt, A nec ignis qui in primo templo de cœlo descendens holocausta comburebat, in secundo unquã descendere visus sit: nec gloria Dei quæ in primo templo in sanctis sanctorum inter Cherubim apparere solebat, in secundo unquam apparuerit: nec Spiritus sanctus qui in primo templo ad loquendum cum prophetis sæpissimè veniebat, in secundo venire solitus fuerit. Quæ omnia per Talmud optimè probantur. Nam in libro *Sanhedrin* Ierosolymitano sin cap. אלו הן הגולין *Ellu han haggolin* id est, isti sunt captivi, sic dicitur, Ait Rabbi Semuel, Quinque res defuerunt in ultimo templo, quæ in primo fuerũt. Et unde probatur? Ex eo quod dictum est *Haggæi primo capite*, עלו ההר והבאתם עץ ובני הבית וארצה בו ואכבד אמר יהוה Hoc est, Ascendite in montem, & afferte lignum, & ædificate domum & delectabor in ea, & honorabor, dixit Deus. ואכבד *Veeccabda*, id est, & honorabor, vel honorabo scilicet eam, diminutè scriptum est, sine litera ה *he*, quæ quinque designat, ad significandum quinque res, in quibus sanctuarium ultimum fuit à primo diminutum: videlicet ignem, arcam, אורים ותומים *urim vethumim*, id est lumina & simplicitates, hoc est, rationale judicii, oleum unctionis, & Spiritum sanctum. Glossa autem Rabbi Selomonis super verbo ואכבד *Veeccabda*, id est, & honorabo eam, sic dicit, Deest hic litera ה *he*, quæ quinque significat, ob quinque res quæ in secundo templo defuerunt, & in primo fuerant, videlicet אורים ותומים *Vrim vethumim*, id est, lumina & simplicitates, hoc est rationale judicii, & arca, & ignis, & divinitas, & spiritus. Item in libro יומא *joma*, id est, Dierum, sic legitur, Dixit Rabbi אחא *Aha*, Quid est quòd in verbo ואכבד *Veeccabda* deest litera ה *he*? Quia per ipsam designantur quinque res, quæ fuerunt in primo templo, & defuerunt in ultimo. Hæ autem sunt, Arca cum propitiatorio, Cherub, Ignis, שכינה *sechina*, & *urim vethumim*, hoc est Lumina & simplicitates, id est, rationale judicii. In *Midras* quoque *Sir hassirim*, id est in expositione Cantici canticorum, super illud *octavo cap. v.* 8. dictum אחות לנו קטנה ושדים אין לה Id est, Soror nobis parua, & ubera non sunt ei, ita dicitur, Soror nobis; Isti fuerunt ascendentes de captivitate. Parua quia fuerunt inopes in exercitibus. Et ubera non sunt ei; Hæc sunt quinque res, in quibus ultima domus extitit à prima diminuta. In libro insuper יומא *joma* sic dicitur, In sanctuario secundo non fuit arca Traditio enim est, quòd ex quo abscissa est arca, abscissa est cum ea una mannæ, & lenticulo olei unctionis, & virga Aharon, & amigdalæ ejus, & flores ejus, & capsula quam miserunt Philistæi munus Deo Israel. Sicut dictum est 1. *Reg.* 6. *v.* 8. Et omnia vasa quæ reddidistis ei pro delicto, ponite in capsula ad latus ejus. Cùm igitur Haggæus propheta dixerit, gloriã domus Dei ultimæ majorem quàm primæ futuram fuisse, domusque prima tanta gloriæ copiã fulserit, ut nec in una quidem re domus secũda illi comparari potuisset, necessariò dicendum est, majorem hanc gloriam, quam domus Dei ultima præ primâ habitura erat, aliam nõ fuisse, quàm Messiæ præsentia, quã ipsa domus ultima plusquam prima honorari debebat. Nam si præstanti hæc gloriæ, neque de temporis duratione, neque de ædificii excentia, neque de divitiis, neque de Messiæ præsentia intelligatur, necesse est: cùm nulla alia assignari possit. Quare alterum de duobus concedi oportet, aut Messiam templo secundo adhuc stante, venisse, aut prophetam falsa vaticinatum fuisse: sed cùm ultimum absurdum omnino sit, primum necessariò concedendum est. Ex hujus igitur prophetiæ verbis palàm est, primi adventus Messiæ tempus jam præteriisse. Quoniam templo secundo adhuc stante venturus erat, quod tamen ita in urbis Jerosolymæ excidio, per Titum Vespasiani filium eversum fuit, ut ne lapis quidem super lapidem in eo remanserit.

Quinque res defuerunt in templo secundo.

CAP. X.

Objectionis Judæorum confutatio, & prophetiæ ipsius Haggæi catholica explanatio, juxta ipsorummet glossas: ac rationis supradictæ confirmatatio per Ieremiam,

CAPNIO.

JUdæi nostri temporis, cùm sint durissimæ cervicis, omniumque obstinatissimi, contra ea quæ dixisti, sese opponentes ajunt, Cùm propheta dicat, Adhuc unum modicum est, & ego commovebo omnes gentes, & postea subdat verba, quibus Messiæ adventum jam preteriisse ostendere conatus es ex ipsis ejusdem prophetæ verbis, satis apertè apparet, quod omnes commotiones istæ aut Messiæ adventum præcessuræ erant, aut circa ejus nativitatem fieri debebãt: sed cum notum sit hujusmodi commotiones nondũ factus fuisse, cõsequens planè est, ne prophetiam hanc adhuc impletam esse, necdum Messiam ipsum advenisse. Quare per eorum scripturas ipsos in hoc falsiloquos omnino esse, ostende. GAL. Has igitur omnes de quibus propheta loquitur commotiones, circa Jesu Nazareni ortum, etiam secundum eos, fieri contigisse, probabimus. Nam si prophetiam hanc etiam juxta eorum expositiones, explanare voluerimus, ipsam totam tempore Domini nostri Jesu Christi adimpletam fuisse, comperiemus. Quamobrem notãdum est, quòd cum paulò antè Haggæus ipse Zorobabeli Judæorum principi, & Jehosuæ filio Jehosedec Pontifici, hęc inter cętera dixisset, Et nunc confortare Zorobabel, dicit Deus, confortare & Jehosua fili Jehosedec Sacerdos magne: postea quasi rationem reddẽs, hujusce prophetiæ verba subjecit, dicens, Spiritus meus erit stans in medio vestri, id est secundum glossam Rabbi Selomonis, Ego ponam, vel descendere faciam Spiritum meum super prophetas vestros: ne timeatis: quoniã sic dicit Deus exercituum, Adhuc unum modicum est, id est secundum expositionem Rabbi Akibæ, quem עקיבא *Akiua* vocant, Adhuc breve tempus restat usque ad Messiæ adventum: & ego commovebo

[A] vebo cœlum,& terram,& mare, & aridam, & commovebo omnes gentes, R. Selomo & R. David,quamvis prophetiam hanc modis quibuscunque possunt à vero sensu extorquere contendant, ut ipsam de Messia non intelligi ostendant, veritatem tamen non omnino tacere potuerunt,Nam Rabbi quidem Selomo dixit,cælum & terram & reliqua miraculis commovenda fuisse,quibus Deum ipsum in templo illo secundo esse, omnes intelligerent. R. verò David etsi commotiones illas metaphoricè intelligendas esse dicat [B] (quod quidem falsum esse, ex eo vel maximè patet, quòd propheta in tota hac prophetia non metaphoricè, neque parabolicè, sed aperto sermone loquatur) ait tamen se *in libro Iosephi* scriptum invenisse, maximum terræ motũ tempore Herodis Ascalonitæ in Judæa factum fuisse. Gentes quoque commotas fuisse,sic intelligendum esse inquit. Quod Deus eorum corda commoverit, ut à locis suis moverentur, & ad videndam hujus templi gloriam venirent, & nõ [C] quidem manibus vacuis, sed cum suis desideratis rebus. Quæ quidem omnia neq; à veritate prorsus aliena putanda sunt, ut mox in nostra expositione videbitur. Dicimus ergo, cœlũ & terram miraculis ac prodigiis (uti R, Selomo exponit) circa Christi nativitatem commota fuisse,dum & in cœlo & in terra plurima ac maxima visa fuere miracula.

Portenta circa Christi ortum contingentia.

Nam in cœlo quidem (ut omittam tres soles, qui circa Augusti tempora, sub quo Christus natus est, Romæ simul exorti,paulatim in eundem orbem coierunt) mox Christo [D] nato,nova ac mirabilis stella illa apparuit, quæ ab extremis regionibus ad ejus ortum tribus Regibus ducatum præbuit De qua Chalcidius super Timæum Platonis, Stella illa (inquit) non fuit morbos aut mortem denuncians,sed adventum venerabilis Dei. Quam cùm Chaldæorum quidam,viri profectò excellẽtes,& in rerum cœlestium scientia admodum experti, inspexissent [E] recentis Dei ortum quæsisse dicuntur. Terra, quoque tunc mota fuit, non solùm portentis, quæ eisdem fermè temporibus toto orbe facta sunt,bobus scilicet loquentibus, serpentibus per aera volantibus, pueris ex matrum uteris verba quædam proclamantibus, fœminisq; in masculinum sexum mutatis: ac Romæ eodem die quo Christus ipse natus est, fonte olei è terra abundè emanante:atque in Judæa,de cujus terra specialiter propheta loquitur, ingenti terræ motu facto: [F] verùm ob victoriam quoque quam Romani ubique terrarum obtinuerunt. Tunc igitur terra, tunc mare,hoc est,maris insulæ, tunc & omnes gentes commotæ sunt, quando Christo nascente,edicto à Cæsare Augusto egresso, ut universus describeretur orbis, singuli in civitatem suam proficiscebantur. Deinde propheta subdit, Et venient cum desiderio cunctę gentes,id est,juxta R. Davidis glossam, Et venient ad adorandum cum desideratis rebus suis. [G] Quod nunquam in secundo templo factum legitur. Id ergo de tribus illis regibus magis intelligi oportet, qui ab Oriente cum muneribus Christum adoratũ venerunt: quemadmodum prænunciaverat *Esaias 60.cap. v.9.* dicens, כלם משבא יבאו זהב ולבונה ישאו ותהלות יהוה יבשרו Hoc est, Omnes de Saba venient, aurũ & thus deferent, & laudes Dei nunciabunt. De quibus alibi latius dicemus. Post hæc sequitur in prophetia, Et replebo domum istam gloriâ Quod,ut Rabbi Akiba exponit, de Messia intelligitur, cujus præsentiâ templum secundum illustrandum erat. Hoc & *Malachias* quoque apertius eodem tempore prædixit, dum in *cap. tertio v.* 1. Hebraicè ait, הנני שולח מלאבי ופנה דרך לפני ופתאום יבא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא אמר יהוה צבאות׃ Id est, Ecce ego mitto Angelum meum,& præparabit viam ante faciem meam. Et statim veniet ad templum sum Dominus,quem vos quæritis, & Angelus fœderis, quẽ vos vultis. Ecce venit,ait Deus exercituum: ubi Malachias de secundo quoque templo locutus est. Per tria ergo quæ ponit, Messiæ adventũ parum tũc distasse,significavit. In eo enim quòd, Ecce,dicit,rem quasi præsentem ostendit. In eo verò quòd,Statim,ait, tempus admodũ propinquum innuit, In eo autem quòd postremò,Ecce venit,replicavit,tempus advẽtus ejus quàm brevissimum assignavit. Dixit autem ad templum suum, ut duo simul quæ Judæi negaturi erant,ostenderet. In hoc enim & ejus divinitatem insinuavit. Nisi enim Messias Deus futurus fuisset, frustra eum ad templum suum venturum, dixisset. Et adventus ejus tempus præfixit, cum stante templo illo,ipsum advẽturum prædixit. Ubi Judæorum nostri temporis refellitur error, qui asserunt Messiam cùm venerit, & templum desolatum,& eos in captivitate dispersos inventurum. Sed ad Haggæum revertamur: qui ne de temporali gloria quam templum illud secundum habiturum erat, se locutum crederent, hæc subjecit, Meum est argentum,& meum est aurum, dixit Deus exercituum: quasi diceret, Non argenti & auri copiam me in gloriam æstimare puteris, cùm hæc ubicunque sint,mea sint. Non ergo de temporali gloria propheta loquebatur, sed de spirituali, quâ ob ipsius Messiæ præsentiam,templum illud replendum erat. Quare & subdidit, Magna erit gloria domus hujus novissimæ, magis quàm primæ. Quod de miraculis quoque quę Messias sua divina virtute in templo illo secundo facturus erat, nedum de ipsius præsentia intelligendum est. In hoc enim vel maximè secundi templi gloriam longè majorem, quàm primi extitisse, constat, quòd Deus in primo quidem templo per prophetas populo loquebatur; in secundo verò per seipsum locutus est,per se ipsum turbas docuit,per se ipsum miracula fecit. Et notanter domus hujus novissimæ dixit, & non secundæ;ut inde palàm innotesceret. tertium templum ædificandum nõ fuisse, templumque quod per Messiam construendum erat,non materiale juxta juniorum Judæorum errorẽ. sed spirituale futurum fuisse. Illud quoque quod postremò addidit, Et in loco isto dabo pacem; de temporali pace intelligi non potest, cùm ab ipsius templi initio, usque ad finem, variis semper bellorum ærumnis Judæis ab aliis gentibus affecti fuerint. Quare de spirituali pace, quam Messias daturus erat, intelligendum est. Hoc Rabbi quoque Akiba

ba

ba sentit, ut in libro *Sanhedrin*, capite *Helec*, liquidò patet. Quæ cùm ita sint, satis clarum, atque perspicuum est, quòd non obstante Judæorum objectione, Messias ante secundi templi excidiū venturus erat: quod ex eo quoque necessario elicitur, quod *Jere. c.* 30. 18, *seqq.* legitur, si Targū, id est translatio Chaldaica quæ eo in loco habetur, diligenter inspiciatur. Ieremias igitur sic ibi ait, הנני שב שבות אהלי יעקב ומשכנותיו ארחם ונבנתה עיר על תלה וארמון על משפטו ישב ויצא מהם תודה וקול משחקים והרביתים ולא ימעטו והכבדתים ולא יצערו והיו בניו כקדם ועדתו לפני תכון ופקדתי על כל לוחציו והיה אדירו ממנו ומושלו מקרבו יצא והקרבתיו ונגש אלי כי מי הוא זה ערב את לבו לגשת אלי נאם יהוה Hoc est, Ecce ego converto captivitatem tabernaculorum Iacob (quod sub Zorobabel impletum est) & tabernaculorum ipsius miserebor. Et ædificabitur civitas super excelso suo, vel super aggere suo. Et *armon*, id est, basilica, sive templum, secundùm normam suam stabit tuetur. Et exibit ex eis laus, vel confessio, & vox ludentium. Et multiplicabo eos, & non diminuentur. Eruntque filii ejus, sicut antiquitus, & cœtus ejus corā me permanebit Et visitabo super omnes oppressores ejus. Et erit Dux ejus ex eo, & Dominator ejus de medio ejus egredietur. Et appropinquabo, vel applicabo eum, & appropinquabit, vel adhærebit, vel conjungetur mihi. Quis enim est iste oqligans cor suum, ut adhæreat, vel conjungatur mihi, dixit *Deus*? Hæc omnia idem propheta Ea autem verba, Et erit Dux ejus ex eo, & Dominator ejus de medio ejus egredietur, Rabbi Ionathas ita Chaldæum vertit, ויתרבא מלכיהון מנהון ומשיחיהון מביניהון יתגלי Id est, Et nutriet se, vel ungetur Rex eorum ex eis, & Messias eorum de medio eorum revelabit se. Ex prædictis igitur Ieremiæ verbis, si quis diligenter attendat, apertè datur intelligi, quod quando filiorum Judæorum qui à captivitate Babylonica reversuri erant, templumque ac civitatem conditur, status futurus esset, sicut antiquitus fuerat, quod Machabeorum tempore fuit, tunc nasciturus ac revelandus esset Messias. Quod Targum manifestè ostendit, cùm inquit, Et Messias eorum de medio eorum revelabit se. Quod quidem post divinæ & humanæ naturæ unionem, quæ in Messia fieri debebat, futurum fuisse, propheta manifestat, cùm in persona Dei dicit, Et applicabo eum, & adhærebit, vel conjunget se mihi. Ex quibus adventus ejus tempus jam præteriisse, certum est.

CAPUT XI.

Quod prope finem secundi templi natus est Messias.

CAPNIO.

Etsi optimè quidem per Judæorum scripturas Messiā templo secūdo adhuc stante, quod Titus funditus evertit, venturū fuisse ostenderis; quia tamen quo tempore, templo illo durante, venturus fuerat, nihil determinatè dixisti (cùm neque prophetæ quos induxisti, neque Judæorum expositiones, quas

A attulisti, id præcisè afferant) ideo rem perutilem facies, si ad planiorē hujusce veritatis expressionem, tum per prophetarum, tum per Talmudistarum testimonia, quonam tempore templo secundo adhuc persistente, Messias ipse venturus erat, aperueris. GAL. Certum est, mi Capnio, Messiam ipsum etiam secundum eos, prope finem templi secundi non modo venturum fuisse, verùm etiam venisse. CAP O rem ad conterendam Judæorum nostri temporis duriciem maximè opportunam! Potest-ne igitur quod ais, per eorum probari scripturas; GAL. Potest utique, & per Propheticas & per Talmudisticas. Et primum quidem per proheticas. *Isaiam* igitur audiamus ita *capite ultimo v.* 7. dicentem, בטרם תחיל ילדה בטרם יבא חבל לה והמליטה זכר מי שמע כזאת ומי ראה כאלה Hoc est, Antequàm parturiat, pariet: antequam veniant dolores partus ei, jam peperit masculum. Quis audivit sicut hoc? Quis vidit sicut ista? Quam quidem prophetiam haud secus ac Judæorum doctores exponant, exponendam duco. Rabbi namque Moses Hadarsan in פירוש *Perus*, id est, in glossa Hebraica sic eam exponit, קודם שנולד מוליך ישראל בגלות האחרון נולד הגואל Id est, Antequam natus esset qui redegit Israel in novissimam servitutem, natus est redemptor. Per hanc igitur glossam manifestum est, ante Titi nativitatem, qui Judæos in hanc ultimam reduxit captivitatem, templumque atque urbem Jerosolymam solo æquavit, natum fuisse Messiam. Rabbi autem Jonathas Uzielis filius, in *Targum*, id est, in Chaldaica translatione ita eandem prophetiam exponit, עד לא יתי לה עקא תתפריק ועד לא ייתי לה זיעא כחבלין על לידה יתגלי מלכה Hoc est, Antequam veniat ei angustia, salvabitur, & antequam quam veniat ei angustia, salvabitur, & antequam veniant ei dolores partus, revelabitur Rex ipsius. Ex quibus liquet, quod Isaias in præmissa prophetia juxta hujus Chaldaici Doctoris expositionem, mulieri parturienti Judæos comparat, ob vehementem angustiam, quam in urbis eorum templique excidio à Romanis passuri erant. Quoniam ut ait Rabbi Semuel in *Beresshith Rabba* super illud *Genesis trigesimo cap. v.* 40. dictum, In omni fervore ovium: In ac hora qua destructa est domus sanctuarii, clamaverunt Judæi ut mulier parturiens. Sicut dictum est *Jeremiæ* 4 *c. v.* 31. קול כחולה שמעתי צרה כמבכירה Id est, Vocem tanquam parturientis audivi, angustiam ut primò parientis. Sed ante angustiam illam (ut exponit Rabbi Ionathas) nasciturus erat Messias, ac per ejus mortem humanum genus salvandum. Prophetico igitur testimonio ostensum est, circa finem templi secundi nàtum fuisse Messiam. Nunc per Talmudistas id ipsum probabimus. Legitur namque in *Beresshith Rabba*, id est, in expositione magna libri Genesis, Quòd dum Judæus quidam ad excolendam terram boves arantes sequeretur, bos magnum dedit mugitum. Quem ut audivit Arabs quidam, illàc transiens dixit Judæo, התר שוריך ואת כליו ואת קרשוכם חריב ואריו תאחרכי הכלכם Hoc est, Solve boves tuos, & apparatum eorum, & ne tardes, quoniam templi vestri, & sanctuarii vestri venit finis. Quo dicto, alteroque bove mugiente

giente, ait iterum Arabs, אסור שוריך ואת כליו A
והכן עצמך כי נולד מלך משיח Id est, Liga boves tuos,& apparatum eorum, & præpara te ipsum: quia natus est Rex Mesſias. Quod cùm Judæus audiſſet, miratus est,& dixit, משיח נולד ומה שמו Hoc est. Mesſias natus est? & quod est nomen ejus? Respondit Arabs, מנחם *Menahem*, id est, consolator. Judæus iterum inquit, ומה שם אביו Id est, Et quod est nomen patris ejus? חזקיה Hoc est. *Hezechias*: Dixit Judæus, באי זה מקום Id est, Et in quo loco? Respondit Arabs, בבית לחם יהודה. B
Hoc est, in Bethlehem Judæ. Hactenus traditio. Cui simile ferè habetur in libro *Berachoth*, id est, benedictionum Ierosolymitano, in cap. היה קורא. *Haja kore*, id est, Erat legens, sive clamans. Et in *Echa rabbethi*, id est, in expositione planctus Ieremiæ, super illud, Quia elongatus est à me consolator: ubi dixit R. אבון *Abon* מה לנו ללמד מן הערבים והלא מקרא מלא הוא דכתיב והלבנון באדיר יפול מה כתיב בתריה ויצא חטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה Id est, Quid nobis necesse est discere hoc C
ab Arabibus? quandoquidem jam textus clarus est: hoc est enim quod scriptum est *Isa.* 10. v. 34. Et Libanus in robusto, vel per robustum cadet. Quid autem scriptum est immediatè postea? Et egredietur virga de stipite Isai, & plantula de radicibus ejus germinabit, vel fructificabit. Hæc ibi. Ubi per Libanum in verbis Isaiæ templũ intelligitur, quod per robustum, id est, per Nabuchdonosor casurum erat. Quamvis autem hæc quæ in traditionibus præmisis recitantur, literaliter D
intellecta, fabulosa videantur, ex ipsis tamen quatuor contra Judæos nostri temporis eliciuntur conclusiones: quarum prima quidem est, Quòd Mesſias natus est paulò ante templi secundi eversionem: secunda verò, Quòd nomen Mesſiæ est מנחם *Menahem*, id est, consolator, eo quòd humano generi consolationem attulerit: tertia autem, Quòd Messias sit Dei Filius, eo quòd dicit nomen Patris ejus esse Hezechiam, quod Dei E
fortitudo interpretatur: quarta postremò, Quòd natus est in Bethlehem Judæ. Ex quibus omnibus concluditur, Messiam circa finem secundi templi natum fuiſſe: quod erat probandum.

CAP. XII.

Oppositionis Iudæorum improbatio, insaniaque ipsorum redargutio, qui Messiam diu jam natum fuiſſe fatentur, sed nondum venisse ajunt.

CAPNIO.

Recentiores Judæorum his autoritatibus convicti, fatentur quidem Messiam diu jam natum fuiſſe, eo quòd Talmudica testimonia per te nunc inducta, ipsum die illa qua templum dirutum fuit, natum asserant, sed eum nondum venisse G
ajunt. Hanc autem suam insaniam per ea etiam Isaiæ verba, quibus Mesſiam ante templi urbisque Ierosolymæ destructionem natum fuiſſe, optimè probasti, veram esse ostendere conantur.

Et ex eo potisſimùm, quòd in *Beresith Rabba*, id est, in expositione magna libri Genesis super illud *Genes. capite* 30. *vers.* 40. dictum, In omni fervore ovium, legitur Rabbi Semuelem dixiſſe, Unde probas, quòd ipsa die natus est Mesſias, quâ destructa est domus sanctuarii? Ex eo quod dictum est Isaiæ sexagesimo sexto capite, Dum parturiret peperit, dum veniret dolor ei, emisit masculum. Quis audivit sicut hoc? Quis vidit sicut ista? In hora enim quâ domus sanctuarii destructa fuit, clamavit Israel ut parturiens. Et per hanc igitur Isaiæ autoritatem, & Talmudicas traditiones quas in præcedenti capite induxisti, juniores Iudæorum probare nituntur, ea die natum fuiſſe Mesſiam, qua templum eversum fuit per Titum Vespasiani filium. Qua ex re inferunt, nos per easdem scripturas minimè ostendere posse, Dominum nostrum Jesum Christum Mesſiam fuiſſe, cùm non ea ipsa die, qua templum corruit, natus fuerit, sed longè ante. GALATIN. Adhæc respondentes, primò quidem concedimus Mesſiam in præmisis Isaiæ verbis ob omnimodam ejus perfectionem masculum dici: & quòd gens Judaica eum peperit, cùm de tribu Juda secundùm carnem natus sit. Sed die quo templum corruit, ipsum natum fuiſſe, omninò negamus, cùm per annos circiter septuaginta quinque antè natus fuerit. Verbum enim illud טרם *terem*, in verbis Isaiæ positum, non Dum, uti recentiores Judæorum accipiunt, sed Ante significat. Ex quo patet, quòd cùm non Dum gens Judaica parturiret, hoc est, de templi destructione doleret, natus est Mesſias, sed Antequàm parturiret. Quod triplici ratione constat: quarum prima quidem est, prophetæ ipsius admiratio, sic dicentis, Quis audivit sicut hoc? Quis vidit sicut ista? Si enim dum parturiret, peperiſſet, nihil mirabile extitiſſet, cùm omnes fœminæ dum parturiunt, pariant. Ut ergo non sit frustra prophetæ admiratio, neque incongrua comparatio, concedere Judæos oportet, ante templi ipsius eversionem Mesſiam fuiſſe natum. Secunda verò ratio est, quòd dictio hæc Hebraica טרם *teerm*, tam in eisdem Isaiæ verbis, quàm omnibus ferè aliis in locis, semper pro קודם *kodem* quod antequam significat accipitur. Quod per Rabbi Kimhi excellentisſimum apud eos vocabulorum expositorem, optimè patet: sic enim in libro *Seraſim* inquit, *Beterem* parturiret, peperit, Sensus hujus dictionis טרם *terem* est קודם *kodem*, id est antequàm. Ut est illud in 1. *Sam. cap.* 3. *vers.* 7. טרם ידע את יהוה וטרם יגלה אליו דבר יהוה Hoc est, Antequàm cognosceret Deum,& antequàm revelaretur ei verbum Dei. Ibi enim טרם *terem*, pro קודם *Kodem*, quod idem est quod antequàm, sumitur. Alias quoque multas Rabbi Kimhi adducit authoritates, in quibus ponitur hæc dictio טרם *terem*, & semper in calce cujuslibet ait, quòd *terem* non significat nisi *kodem*, quod idem omninò est quod antequam. Tertia demum ratio omnium fortisſima est, quòd tam glossa Hebraica Rabbi Mosis Haddarsan, quàm Targum, hoc est, Chaldaica translatio, dictionem hanc טרם *terem*, non pro num, sed

K pro

pro Antequàm (ut suprà visum est) accipiunt. A Ex quibus sequitur, quòd non in die destructionis templi. ut Judæi delirant, sed ante (ut Christiani asserunt) natus est Messias. Deinde pro Talmudistarum traditionibus, qui ea die natum fuisse Messiam dicunt, qua templum dirutum fuit, dicimus, Quòd tripliciter dies accipi solet: Primò quidem pro tempore, quo sol est super horizontem, quem astronomi diem artificalem vocant. Secundò verò pro 24 horarum capitur spacio, quem & naturalem diem appellant. B Tertiò denique pro aliquo indeterminato tempore. Et tunc in fœminino duntaxat ponitur genere. Quo quidem modo sæpissimè in sacra scriptura reperimus. Et præsertim apud Isaiam innumeris penè in locis dicentem ביום ההוא id est, in die illa, id est, in tempore illo: quod nonnisi pro aliquo annorum curriculo accipi posse, certum est. Et sic diem accipiunt Talmudistæ, cùm ajunt ea die natum fuisse Messiam, qua templum corruit. Nam etsi templum illud quoad C structuram quidem, post Christum passum 42. permanserit annis, quoad sanctitatem tamen eâdem hora qua passus est, destructum fuit. Tunc enim (ut alibi diximus) sanctitatem omnem suam perdidit. Idcirco ipso Christo moriente statim in hujus signum, velum ejus scissum est à summo usque deorsum. Cujus quoque rei ipsa miraculorùm cessatio potissimum fuit indicium. Nam ut alibi per eorum scripturas ostendimus, miracula quæ in templo fiebant, per quadraginta annos D ante ipsius ruinam penitus defecerunt. Ex his igitur dictis clarum est, non eodem die (ut Judæi nostri temporis mentiuntur) quo templum eversum fuit, Messiam natum fuisse, sed ante ipsius templi eversionem, ut jam probavimus. CAP. Si Messias (ut ajunt eodem die quo templum destructum fuit, in Bethlehem natus est, cùm nullibi adhuc apparuerit, ubi igitur eum tamdiu latitasse dicunt? GAL. Audi quæso ridicula E quæ fabulantur. In *Beresith* enim *Rabba*, id est, in expositione magna libri Geneseos, super illud trigesimo capite dictum, Et factum est in omni fervore ovium, sic ad verbum legitur, Dixit Rabbi Semuel, Quòd cùm semel Elias bonæ memoriæ per viam ambularet, in ipsa die qua domus sanctuarii destructa fuit, audivit filiam vocis, id est, vocem de cœlis clamantem, & dicentem, Domus sanctuarii sancta vadit ad destructionem: quòd cùm audisset Elias F bonæ memoriæ, opinatus est totum mundum fuisse destruendum. Iuit igitur, & invenit filios hominum arantes, & seminantes, aitque illis, Deus sanctus & benedictus contra mundum suum iratus est, vultque domum suam destruere, atque filios suos inter gentes seculi captivare. Et vos de vita temporali curatis, & soliciti estis? Egressa est autem filia vocis, hoc est, vox cœlestis, dixitque ei, הנח להם שבכר נולד לישראל מושיע Id est. Dimitte eos, quia G jam natus est Israeli salvator. Dixit Elias, Et ubi est? Ait xox, בבית לחם יהודה Hoc est, In Bethlehem Iudæ. Iuit ergo, & invenit mulierem quandam, quæ in ostio domus suæ sedebat, filiumque ejus sanguine cruentatum coram ea jacentem. Et dixit ei, Filia mea filium peperisti? Quæ ait, Etiam. Et dixit ei, Quid sibi vult, quòd jacet ita sanguine cruentatus? At illa dixit, Malum est maximum: ipsa namque die qua natus est, domus sanctuarii destructa fuit. Qui dixit ei, Filia mea constans esto, & curam illius habeto. Magna enim erit salus Israeli per manum ejus. Et mox illa animata est, & curam illius egit. Elias autem dimisit eam, atque abscessit. Post quintum verò annum, dixit, Vadam, & videbo salvatorem Israelis, utrum nutriatur in forma Regum, an in forma Angelorum ministerii Dei. Iuit itaque, invenitque mulierem in ostio domus suæ stantem. Dixitque ei, Filia mea, in quo statu est puer ille? Quæ respondens ait, Rabbi, nonne dixi tibi, quòd malum erat nutrire ipsum? In die enim qua natus est, destructa est domus sanctuarii. Neque hoc solùm, sed pedes habet, & non ambulat: oculos habet, & non videt: aures habet, & non audit: os habet, & minimè loquitur, & ecce quasi lapis jacet. Adhuc Elia loquente, flaverunt super eum venti à quatuor mundi angulis, duxeruntque ipsum ad mare magnum. Elias autem scidit vestimenta sua, depilavitque sibi capillos, & clamavit, ac dixit, Heu perdita est salus Israel. Et egressa est filia vocis, id est, revelatio, dixitque ei, Elia non est ita, ut ais: sed quadringentis annis morabitur in mari magno: 80. in ascensu fumi apud filios Koræ, & octuaginta annis in porta Romæ, & residuo annorum revertetur super omnes civitates magnas usque ad temporis finem. Hæc omnia ibi. In libro *Sanhedrin*, in cap. *Helec*, ita quoque scriptum est, R. Jehosuas filius Levi invenit Eliam, & Rabbi Simeonem in horto voluptatis, id est, in paradiso stantes, & ait eis, Veniamus ne ad seculum venturum? Dixerunt ei, Etiam, si iste dominus vult. Dixit eis, Duos vidi & vocem trium audivi. Glossa Rabbi Selomonis, Divinitas (inquit) erat cum eis. Dixit quoque eis, Quando veniet Messias? Dixerunt ei, Vade & quære ab ipso. Ait eis, Ubi moratur? Dixerunt ei, In porta Roma. Et quod est signum ejus? Sedet inter pauperes patientes infirmitates. Glossa Rabbi Selomonis, id est, inter leprosos. Nam & ipse quoque leprosus est: juxta illud quod scriptum est *Isaia quinquagesimo tertio, v.5.* Et ipse plagatus est propter culpas nostras. Et iterum, Verè infirmitates nostras ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit. Et nos reputavimus eum leprosum. Leoprosi solvunt unum vulnus, & ligant aliud. Ipse autem deligat plagam unam, & religat aliam, nec vult aliter, ne retrahatur. Glossa Rabbi Selomonis, Messias autem unam plagam solvit, & abstergit, ac eam statim ligat. Et sic de aliis facit, & non solvit omnes simul. Veretur enim ne tradetur in ligando plagas omnes suas si diceretur ei, ut liberaret Israel. Iuit ergo ad eum (scilicet Rabbi Jehosuas ad Messiam) & ait ei, Sàlus super te Rabbi & Dominemi. Dixit ei, super te quoque sit pax fili Levi. At ille dixit ei, Quando venies Domine? Respondit ei, Hodie. Venit igitur ad Eliam, & dixit illi, Mentiens mentitus est. Dixit enim mihi, hodie se venturum. Respondit ei

Elias

Elias, Hodie, scilicet si vocem ejus audieritis. Hæc omnia ibi. Quæ quamvis vera non sint, nisi fortè metaphoricè ac spiritualiter intellecta, cōtra Judæos tamen optima sunt. Per ea namque convinci possunt, & Messiam jam diu natum fuisse, & cum olim Romæ fuisse. Ea quoq; Isaiæ verba, Ecce intelliget servus meus: cum reliquis, usque ad quinquagesimi tertii capitis finem, de Messia R. Selomonem intellexisse, licèt alibi ipsa ad populum Judaicum retorquere nixus sit. Et quòd juxta Eliæ verbum de Messia quoque, intelligendum sit illud *Ps.95,6.* כי הוא אלהינו ואנחנו עם מרעיתו וצאן ידו היום אם בקולו תשמעו אל תקשו לבבכם Hoc est, ut verbum verbo reddam, Quoniam ipse est Deus noster, nos autem populus pascui ejus, & oves manus ejus. Hodie si vocem ejus audieritis, ne obduretis corda vestra. Quod clarissimum testimonium est, Messiam esse Deum: & quòd hodie miseri Judæi Messiam haberent, Dominum nostrum scilicet Jesum Christum, si vocem ejus, obediendo, atque credendo, audire vellent, & corda sua non obdurarent.

CAPUT XIII.

Tertia ratio qua probatur primi adventus Messiæ tempus jam præteriisse, sumta ex loci assignati vastatione.

CAPNIO.

SI Talmudistæ Messiam (ut in præmissis patuit) in Bethlehem Juda natum sive nasciturum dixerunt, ideo non abs re quæritur, an ex assignato nativitate Messiæ loco, tempus adventus ejus jam præteriisse, probari possit. GAL Potest utique. Nam *Micheas* quidem, quem (ut paulò antè visum est) veteres Talmudistæ sequuntur, ipsum in Bethlehem nasciturum dixit, dum ita *capite quinto versiculo* 5. ait, ואתה בית־לחם אפרתה צעיר להיות באלפי יהודה ממך לי יצא להיות מושל בישראל ומוצאותיו מקדם מימי עולם Quæ verba sic Latinè sonant, Et tu Bethlehem Ephratha, parvula es in millibus Juda. Ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel. Et egressus ejus ex ante, à diebus seculi, id est, secundùm Rabbenu Haccados expositionem ab æterno, & à diebus seculi. Quæ quidem prophetia non potest nisi de Messia intelligi: tum propter Targum Rabbi Jonathæ, quæ verba illa, Ex te mihi egredietur qui sit dominator, ita Chaldaicè exponit, מנך קדמי יפוק משיחא Id est, Ex te coram me vel ex parte mea egredietur Messias: tum etiam ob Rabbi Selomonis glossam, quæ hanc prophetiam ita explanat, Et tu Bethlehem Ephratha de qua egressus est David: sicut dictum est *primi libri Regum capite decimo septimo v.58* Filius ipsius servi tui Issai Bethlehemitis. Bethlehem quoq; vocata est Ephratha; sicut dictum est *Gen. quadragesimo octavo cap. v.7.* In via Ephrata, ipsa est Bethlehem. Parvula es in millibus Juda. Propter statunculum Ruth Moabitis, quæ fuit in te. Ex te mihi egredietur Messias filius David: sicut ipse dicit, Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, fuit in caput anguli. Hoc a. sic transtulit Jonathas, Ex te mihi. id est, ex parte mea egredietur Messias. Et egressus ejus ante dies seculi: sicut dictum est *Ps.72,17.* Ante solem, ינון *iinnon*, id est, natus vel genitus vel filius nomē ejus: quod sic transtulit R. Jonathas, ושמיה אמר מלך דמין מן קמי עלמא Hoc est, Et nomen ejus dictum est Rex ante dies seculi. Sequitur in prophetia, לכן יתנם עד עת יולדה ילדה Id est, Propter hoc dabit eos usque ad tempus quò parturiens pariet. Magistri nostri dixerunt, Hinc habetur filium David, id est, Messiam non fuisse venturum, donec Regnum nequam, id est, Romanū super totum orbem novem mensibus imperasset. Scriptura autem hæc mystica est. Hæc Rabbi Selomo. Qui satis bene ac fideliter (ut verum fatear) hæc verba de Messia (quod rarissimè facit) exposuit, hoc duntaxat excepto, quod ubi de Messia dictum est, Et egressus ejus ex ante, à diebus seculi, sive ab æterno & diebus seculi, videtur ipse de solo Messiæ nomine velle intelligi, cùm ait, Et nomen ejus dictum est ante dies seculi. Nos a. à textus veritate nullatenus recedentes, nō abnuimus nomen Messiæ ינון *iinnon* ante solem, & ante dies seculi fuisse: quod haud aliud est, quàm Messiam ab æterno filium Dei extitisse: siquidem ינון *iinnon* (ut alibi diximus) idem omninò Latinè est, quod natus sive genitus vel filius. Cùm igitur prophetia ista de Messia loquatur, clarum profectò est secundùm eā, Messiam ipsū in Bethlehem Juda fuisse nasciturum, tempore quo Judæi adhuc in ea regione regnarent. Quare cùm ipsa Bethlehem & omnis Judæa desolata fuerit, Judæique per orbem captivi permaneant, eos alterum de duobus concedere oportet, aut ante desolationem illam, Messiam natū fuisse, aut ipsos priùs ad terram suam redituros esse. Sed cùm secundùm minimè cum eorum expectatione stare posit, primum concedant necesse est. Quod per priscos quoq; Talmudistas probatur. Sic enim legitur in libro *Sanhedrin*, capite *Helec*, אמר רבי יחרב יהודה דור שבן דוד בא בית מועד יהיה לזונות והגליל יחרב Hoc est, Dixit magister Judas, Seculo quo veniet filius David, domus collegii erit meretricium, & Galilæa vastabitur. Cùm a. à templi urbisq; Ierosolymæ incendio hucusque nullum fuerit judicum collegium, imò ut alibi ostendimus, collegium ipsorum *Sanhedrin*, sive judicum per annos quadraginta ante ipsius templi eversionem penitus defecerit, & Galilæa cum universa Judæorum regione jamdiu vastata sit, constat planè, filium David sive Messiam jam diu venisse: cùm tempus adventus ejus (ut nunc probatum est) jam diu præterierit. CAP. Quanquam omnes Judæorum doctores prophetiam hanc de Messia exponant, quia tamē juniores eorum ipsam non exponendo, sed magis pervertendo, duo omni conatu negare cōtendunt, quæ in ea maximè insinuantur, Messiæ scilicet divinitatem, & Dominum nostrum Jesum verum fuisse Messiam, eapropter vellem, per veterum Talmudistarum sententias, recentiorum in hoc refellere errores. GAL. Rabbi David inter cæteros sic eam depravare nititur; Et tu (inquiens) Bethlehem,

lehem, etsi minima sis in millibus Juda, ex te tamen egredietur mihi qui sit Dominator in Israel. Et hic est Rex Messias, qui de semine David natus egressurus est, pro quo dixit, Et egressus ejus ab initio à diebus seculi. Egressus enim Messiæ à tempore David fuerunt. Dixit autem ab initio à diebus seculi, propter temporis longitudinem, quod inter David & Messiam esse debebat. Christianis autem qui Jesu Nazareno hanc prophetiæ partem attribuentes, ipsum & in Bethlehem natum esse, & Deum ab initio & diebus seculi B fuisse affirmant, ex eo responsum datur, Quòd ipse in Israel dominator non fuit, sed magis Israelitæ dominati sunt ei. Et cùm Messiam Deum esse probant, eò quòd à diebus seculi fuisse dicatur, responde, eos in hoc falsò argumentari, cùm ante mundi initium Deus fuerit, & per eos tunc ipsum creatum fuisse sequeretur, quod absurdum est dicere. Quòd si eam autoritatem inducant, A seculo & usque in seculum tu es *Deus*; & illam, A seculo unxi Regem meum; dicas illas C non à seculo, sed ante seculum intelligi debere. Hæc omnia perfidus ille Rabbi *David*. Ad quorum confutationem, priùs prophetiam hanc juxta vetustorum Talmudistarum glossas explanabimus. Deinde ejus extortam, atque falsam expositionem refellemus. Exponimus igitur eam sic, Et tu Bethlehem Ephrata etsi in millibus Juda minima sis, quia tamen primus Rex Juda, id est, David ex te ortus est, Messias etiam qui ultimus erit, ex te mihi egredietur Et rectè, egre- D dietur inquit, ut ipsum ex humano semine generari non debere ostenderet. In hoc etiam geminam ejus naturam divinam scilicet & humanam mirâ brevitate insinuavit. Cùm enim dixit, ex te, ejus humanitatem demonstravit. Cùm verò ait, mihi, ipsius divinitatem innuit. Mihi enim, inquit: ac si diceret, Is homo qui ex te egredietur, mihi, hoc est divinitati meæ uniri, dignus erit. Hoc manifestiùs deinde E expressit, dicens, Et egressus ejus ab æterno, & à diebus seculi. Egressus quippe hoc in loco in lingua Hebraica, sicuti & Latinâ pluralis est numeri. Sensus ergo est, Egressus, id est processus hujus dominatoris sive Messiæ duo sunt. Unus ab æternitate, quo secundùm divinitatem à Patre processit. Alter à diebus seculi, quo secundùm humanitatem à matre prodiit. Quod utique cum illo Athanasii dicto optimè convenit, Deus est ex substantia Patris ante se- F cula genitus, & homo est ex substantia matris in seculo natus. Verumtamen Athanasius quidem, In seculo dicit, quia nativitatem ipsam accepit, Propheta verò, A diebus seculi ait, quia cum materia Adæ formata fuit, mox eidem materiæ infuit virginis gloriosæ materia, & ipsius virginis preciosissimo sanguini infuit Christi benedicti humanitas. Quæ quidem omnia Iudæi nostri temporis haudquaquam negare possunt: cùm ipsa ferè eadem Rabbenu Haccados dicat, G in libro גלי רזיא *Gale Razeia* eandem prophetiam exponens, Et egressus ejus ab æterno, & à diebus seculi, Dicit propheta, egressus, numero multitudinis, quia duo sunt Messiæ egressus. Unus divinitatis, quæ est æterna, & ideo dicit ab A æterno. Alter humanitatis, quæ in suæ matris substantia extat. quæ ab hora creationis mundi creata est. Et idcircò ait, A diebus seculi. Nam ut ibidem paulò superiùs idem dicit, mater Regis Messiæ, quia à Deo creata est, ut in ea sedeat ipse Messias, ad ostendendam gloriam majestatis suæ cunctis mortalibus, ideò ipsa ostenditur esse prima creatura Dei in genere humano. Hæc Rabbenu ille Haccados, quem ipsi magistrum nostrum sanctum vocant. Ex his igitur quæ dicta sunt, facilè Rabbi David perversitas improbatur. Nam Messiæ quidem egressus quos ab æterno & à diebus seculi fuisse, propheta asserit, à diebus *David* Regis (ut ipse R. David vult) fuisse dicere, & pravum & impium est. Esto enim quòd ab initio, ut R. David ipse falsò exponit, & non ab æterno propheta dicat, adhuc tempus illud quod inter David & Messiam esse dicit, minimè ab initio & à diebus seculi fuit. Quam quidem pravitatem etiam autoritates (vide quanta ejus sit cæcitas) quas Christianorum nomine adducit, clariùs ostendunt. Nam altera quidem Messiam Deum esse affirmat: altera verò egressum ejus secundùm humanitatem simul cũ mundi creatione fuisse, quemadmodum ex sententia Rabbenu Haccados expositum est. Cùm autem ait, Christum Dominum nostrum super Israel non habuisse dominium, sed potiùs eos qui de Israel erant, ei dominatos fuisse, nimis certè longè à veritate aberrat, Nam sicut frequentiùs sacræ literæ prænunciant, Messias super Israel, id est, super bonos & fideles suos ipsum recipientes, in primo adventu dominaturus erat. Quamvis & circa mundi finem super Iudæorum quoque reliquias, quæ ad ipsum convertentur, dominium sit habiturus.

CAP. XIV.

Quarta ratio efficaciter demonstrans primi adventus Messiæ tempus jam præteriisse, sumta ex determinati temporis præteritione, per Danielis vaticinium secundùm Talmudistarum expositiones. Et quomodo accipiendæ sint 70. Danielis hebdomades, tempus Messiæ præfixum continentes.

CAPNIO.

TOti Christianæ reipublicæ operæ precium te facturum arbitror, si ad juniorum Judæorum perfidiam magis convincẽdam, determinatum veniendi tẽpus à prophetis Messiæ assignatum, jam præteriisse per eorum scripturas ostenderis. GAL. Inter cæteros igitur qui præfixum Messiæ venturi descripsere tempus, *Danielem* id præcipuè fecisse, te (ut puto) minimè latet. Is namque ita ait *c. 9. v. 21. seqq.* ועוד אני מדבר בתפלה והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון בתחלה מועף ביעף נוגע אלי כעת מנחת ערב: ויבן וידבר עמי ויאמר דניאל עתה יצאתי להשכילך בינה: בתחלת תחנוניך יצא דבר ואני באתי להגיד כי חמודות אתה ובין בדבר והבן במראה: שבעים נחתך על עמך ועל עיר קדשך לכלא הפשע ולחתם חטאות ולכפר עון ולהביא צדק עלמים ולחתם חזון ונביא ולמשח קדש קדשים

קדשים : ותדע ותשכל מן מצא דבר להשיב ולבנות ירושלם עד משיח נגיד שבעים שבעה ושבעים ששים ושנים תשוב ונבנתה רחוב וחרוץ ובצוק העתים : ואחרי השבעים ששים ושנים יכרת משיח ואין לו והעיר והקודש ישחית עם נגיד הבא וקצו בשטף ועד קץ מלחמה נחרצת שממות : והגביר ברית לרבים שבוע אחד וחצי השבוע ישבית זבח ומנחה ועל כנף שקוצים משומם ועד כלה ונחרצה תתך על שומם Hoc est, ut verbum verbo reddam, Et dum ego loquerer in oratione, vir Gabriel, quem videram in visione à principio, citò volans tetigit me in tempore sacrificii vespertini, & docuit me, & locutus est mihi, dixitque: Daniel nunc egressus sum, ut docerem te intellectionem. Ab exordio precum tuarum egressum est verbum. Et ego veni, ut indicarem, quia vir desideriorum tu es. Animadverte autem sermonem, intellige visionem. Hebdomades 70. præcisum est (tempus scilicet) super populũ tuum, & super Urbem sanctuarii tui, ad consummandam prævaricationem, & ad finiendum peccatum, & ad delendam iniquitatem, & ad adducendam justitiam seculorũ, & ad complendam visionem & prophetiam, & ad ungendum sanctuarium sanctuariorum. Scito autem & animadverte, Ab exitu verbi ad revertendum, & ad ædificandum Ierusalem, vel ab egressu verbi, ut iterum ædificetur Ierusalem, usque ad Messiam Ducem, vel Principem, vel principalem, hebdomades septem, & hebdomades sexaginta & duæ. Revertetur ipsa, & ædificabitur platea & fossatum, sed in angustia temporum. Et post hebdomadas sexaginta & duas, occidetur Messias, & non ei. Et civitatem & sanctuarium dissipabit populus Ducis venturi: & finis ejus in impetu, vel raptu. Et usque ad finem belli præcisi, desolationes. Confirmabit autem pactum multis hebdomadâ unâ: & medium ipsius hebdomadæ deficere faciet decollationem, & oblationem: & super abominationes desolatio. Et usque ad finem & præfinitionem perseverabit, vel cõflabitur, vel liquefiet ipsa super desolationem. CAP. Quoniam ut video, prophetia hæc multa ac magna continet mysteria, eamque recentiores Judæorum ut contra veritatem sibi fugam parent, multimodis extorsionibus pervertere conituntur, eapropter præ cæteris ipsam diligentiùs discutias, oportet. Et primò quidem quonam pacto hebdomades istæ accipiendæ sint. GAL. Faciam equidem, cùm primùm cujusdam Judæi ex Sadducæorum genere, nomine Porphyrii perfidam refellero impudentiam: qui ne cogeretur per hanc Danielis prophetiam veritatem fateri, contra omnium sententiam dicere ausus est, de Danielis hujusmodi verbis non esse curandum, cùm propheta nõ fuerit, nec inter prophetas numeretur. Contra quem nos dicimus, Danielem ipsum non modò prophetam fuisse, sed majorem quoque quàm multi ex prophetis apud Hebræos ferè omnes haberi. Prophetam namque eum extitisse in libros מגילה *Meghila*, in capite מגילה נקראת *Meghila nikreth*, id est, Historia legitur, manifestè ostenditur: ubi sic ad verbum dicitur, Baruch filius Neriæ, & Sarias Mahasiæ, & Ieremias filius Hilchiæ, & Daniel vir desideriorum, & Mardochæus, & Haggæus, & Zacharias, & Malachias omnes prophetaverunt anno secundo Darii. Hæc ibi. Cùm igitur Daniel hic prophetasse dicatur, atque inter prophetas connumeretur, ipsum prophetam fuisse, minimè negari potest. Liber quoque ipsius apud Hebræos inter viginti quatuor Sacræ scripturæ libros, unum per se obtinet gradum, semperque apud eos inter veraces habitus est veracissimus; Susannæ duntaxat, ex Belis, draconisque historiis exceptis, quas secundùm Hebræos Danielis volumen respuit. Neque apud eos quisquam inventus est unquam tam vehementer insulsus, qui Danielis sanctitati & veritati derogare præsumserit, præter nequissimum hunc Porphyrium Sadducæum, qui maluit conscientia reluctante, Danielis autoritatem denigrare, quàm Dominum Jesum Christum tam claro ejusdem Danielis testimonio convictus, confiteri. Ejus tamen temeritatem non homo, sed Deus ipse confutat: dum apud *Ezechielem* 14. *cap. v.* 13. Fili Adam terra cùm peccaverit: & infrà, Fuerintque tres viri isti in medio ejus, Noas, Daniel, & Job, ipsi in justitia sua liberabunt animam suam, dicit Dominus Deus. Et rursus c. 28, 2. Fili Adam (inquit) die Principi Tyri (ironicè scilicet) Ecce sapientior es tu Daniele, nullum mysterium latuit te. Ex his igitur aliisque quàm plurimis, satis liquet ad hujus impiissimi Sadducæi impudentiam improbandam, quanta apud homines esse debeat Danielis autoritas, cujus talis ac tanta est apud Deum. Nunc autem quomodo in hac Danielis prophetia accipiendæ sint hebdomades, videndum est. Quod ut paucis absolvam, dico, quòd hic omnes tam Christiani, quàm Hebræi expositores in modo accipiendi hebdomades conveniunt. Accipiunt enim illi hebdomadem hic pro septem annorum spacio, quemadmodum & nos. Quamvis quidam ex nostri seculi Judæis si quando eos his Danielis sermonibus ad veritatem confitendam concuti, atque coartari contingat, hebdomadam hoc loco non septem annorum, sed septem jubileorum, vel centenariorum, seu decadum spacium intelligi debere asserunt: quod nemo eorum quantumcunque perversus, sive in Talmud, sive alibi scripsisse hucusque compertus est. Horum autem impudentiam Gabriel ipse Angelus obtundit, cùm in præmissis ait, Et medium ipsius hebdomadis, ultimæ scilicet, deficere faciet decollationem, sacrificiorum scilicet, & oblationem, cæterorum videlicet omnium. Cùm enim hæc sacrificiorum defectio sive cessatio, ante templi destructionem tam per *Dominum* Jesum Christum, quàm per Romanos facta reperiatur, ipsaque sacrificiorum decollatio nunquam ac nusquam à Judæis (ut ipsi fatentur) ex eo tempore facta fuerit, liquidò profectò constat septuaginta has hebdomades ante templi eversionem omnino completas fuisse. Hanc enim hebdomadem, in cujus medio erat sacrificiorum sanguinolenta congeries cessatura, novissimus locus quem tenet, postremam omnium esse demonstrat. Ex quo necessario sequitur, hebdomades istas non quidem jubileorum, nec centenariorum, nec decadum, nec alterius cu-

Porphyrius Judaus contra Danielem.

Liber Danieli, quanta sit autoritatis

jusvis numeri, sed annorum tantùm esse spacia, (A) alioquin minimè tunc temporis completæ fuissent: cùm à prioris templi incendio, usque ad novissimi excidium, non fuerint secundùm eos, nisi septuaginta captivitatis Babylonicæ anni, atque quadringenti & viginti quibus ultimum templum in sua perfectione permansisse ajunt. Ex quibus omnibus septuaginta has Danielis hebdomadas Judæi constituunt, ut in sequentibus latiùs patebit. Quòd autem prædictæ Danielis hebdomadæ annorum sint, primò ex modis, qui (B) bus sacra scriptura hebdomadas accipit, ostenditur. Non enim eas nisi dupliciter accipere solet. Nam uno quidem modo hebdomadam accipit pro septem dierum spacio, ut patet *Lev.*23.*v.*15. ubi dicitur, quod septem hebdomadæ sunt à festo Paschæ accipiédæ, quæ 49 dies faciunt, & quinquagesimâ die festum est Pentecostes. Altero verò modo sumit hebdomadam pro septem annorum curriculo: ut est illud *Lev.*25.*v.*8. dictum, Numerabitis septem hebdomadas annorum, (C) quæ faciunt annos 49. Et quinquagesimus annus immediatè sequens, Jubilæus esse præcipitur, qui apud Judæos remissionis erat annus. Cùm igitur alius ab his duobus non inveniatur modus, quo hebdomada accipiatur in sacris literis, nec possit in prædictis Danielis verbis hebdomada pro septem dierum spacio accipi, quia sic tota Danielis prophetia infra annum & dimidium completa fuisset, pro septem igitur anno- (D) rum curriculo accipiatur, necessariò consequens est. Hoc deinde per Rab. Abraham magnum apud eos glossatorem ac Doctorem, hoc modo probatur, cùm ait, Dixit venerabilis Magister noster סעדיה *Seadias*, quòd istæ septuaginta hebdomades annorum sunt. Testis autem hujus rei est illud *Dan.*10.*v.*2. dictum, Post hoc ego Daniel fui lugens tribus hebdomadibus dierum, panem desiderabilem non comedi: & reliqua usque ad complementum trium hebdomadum (E) dierum. Non autem numeravit cum septuaginta hebdomadibus dies. Medium namque hebdomadis præmemoratum sunt mille ducenti & viginti dies: sicut probatione sufficienti probabo. Porrò medium possibile est, quòd non sit medium perfectum, non habens minus nec plus, ut illud *Num.*32.*v.*33. Et dimidium tribus Manasse. Et multa hujusmodi. Scito a. quòd dies semper sunt dies, & non anni in sacra scilicet scriptura. Verumtamen possibile est, quòd cùm dicitur (F) dies, sit annus perfectus, redeunte anno in iteratione dierum, ut cùm dicitur *Exod.*13.*v.*10. מימים ימימה Id est, A diebus in dies, hoc est, ab anno in annum, qui sunt annus perfectus. Cùm verò dies dicitur cum numero, ut duo dies, aut tres, non possunt dies esse anni, sed oportet quòd sint dies, quemadmodum dicuntur. Et propter hoc dictũ est *Lev.*25,8. Et numerabis tibi septem hebdomadas annorum. Et idcirco dixi, quòd dies mille ducenti & nonaginta sunt medietas seu medium (G) hebdomadis supradictæ. Et hoc est illud *Dan.*12. *v.*12. אשרי המחכה ויגיע לימים אלף שלש מאות שלשים וחמשה h.e. Beatus qui expectat & pervenit ad dies mille trecentos triginta quinq;. Sin. hic dies dicantur esse anni, quomodo verum esse poterit, quòd homo expectet mille annos & perveniat? maximè cùm scriptum sit *Ps.*90, 10. Dies annorum nostrorum in eis septuaginta anni. Hæc R. Abraham super Danielem. Ex quibus tria sumuntur argumenta. Primum quidem est, quòd prædictæ Danielis hebdomadæ sunt omnino annorum. Secundum verò est, contra Judæos nostri temporis frequentiùs dicentes, Quòd dies mille trecenti triginta quinque de quibus meminit *Dan.*12.*v.*12. sunt anni, quibus visitari debent, & Messiam habere, quos quidem annos ab ultimi templi destructione computant. Quod falsum esse, ex præmissa R. Abraham expositione, manifestè patet. Tertium demum est, quòd hi præmemorati dies sunt dimidium ultimæ hebdomadum Danielis. Quo scilicet tempore Christus venit ad baptismum, & prædicavit, ac discipulos ad se vocavit. Ex his omnibus clarum est, quòd in hac Danielis prophetia hebdomada nõ accipitur nisi pro septem annorum spacio. Quare septuaginta hebdomadæ illæ quadringentos & nonaginta continent annos. HOG. Quomodo accipiendi sunt harum hebdomadum anni? Nam Beda quidem, & alii quidam ex nostris eos lunares esse ajunt, duplici potissimùm ratione moti: tum quia in textu hebdomadæ istæ abbreviatæ dicantur: quare cùm anni lunares undecim diebus breviores sint quàm solares, (annus enim solaris dies 365. & quadrantem unum, ac minutas 5. continet, Lunaris verò ex 354. constat diebus) sequitur planè harum hebdomadum annos non solares, sed lunares esse debere: tum etiam quia cùm Angelus Danieli loqueretur qui Hebræus erat, Hebræi autem per annos lunares computarent, ipsum non de solaribus, sed de lunaribus locutum fuisse annis, credere par est. CAL. Qui hoc dicunt, non parum errant. Non enim textus ipse (ut eorum respondeam rationibus) hebdomadas istas abbreviatas dicit: nam ubi nostra editio, abbreviatæ sunt, habet. Hebraica litera dicit, נחתך *Nehtach*, quod quod idem est, quod præcisum, cùm à verbo Hebraico חתך *hatach* veniat, quod propriè incidere, seu præcidere, ac determinare, & statuere significat: Quamobrem hebdomadæ istæ juxta Hebraicam veritatem non abbreviatæ dici debent, sed potiùs præcisæ, præfinitæ, vel prædestinatæ: quia per 70. annos prædestinatæ fuerunt, antequam per Gabrielem Danieli nunciatæ fuissent. Quod in libro qui סדר עולם *Seder holam*, id est, ordo mundi appellatur, optimè ostenditur, cùm in calce ejusdem libri scriptum est, ita R. Jose dixisse, Quid est hebdomadæ septuaginta præcisè sunt? Per hoc docetur, quòd fuerunt præcisione præcisæ ante per septuaginta annos. Si præterea Judæi annũ undecim diebus breviorem quã sit solaris haberent, cùm secundùm eorũ legem 14. die primi mensis cujuslibet anni Pascha celebrare teneantur, sequeretur profectò, quòd celebrando Pascha, semper in unoquoque anno celebrationem Paschæ alterius anni per dies undecim anticiparent. Quod si esset, infra breve tẽpus Pascha suum in unoquoque mense celebrarent, neq; nobiscum in tẽpore celebrandi convenirẽt. Quod falsum esse ex eorum usu liquidò patet,

Anni harũ hebdomadũ an sint solares vel lunares.

tet, cùm semper eodem fermè tempore ipsum A Pascha celebrent. Quare manifestum est, eos per annos solares sicuti & nos tempora computare. Nam etsi menses lunares habeant, tertius tamen quisque annus apud eos tredecim menses sive lunationes habet, cæterorum verò unusquisque duodecim duntaxat continet menses. Ita ut per embolysmos temporum adæquationes ipsi facientes, per annos solares, quemadmodum & nos, tempora metiantur. Habent enim & ipsi duodecim menses quos tam primo quàm secun- B do anno tribuunt, incipiuntque annum à mense Martio, ניסן *Nisan* vocant. Sed ultimo mensi tertii anni, hoc est Februario, quem אדר *Adar* nuncupant, alium addunt mensem quem ואדר *Veadar*, id est, Et Februarium appellant. Eam ob rem & nos & illi in annorum computatione convenimus.

CAP. XV.

Quòd præfixum 70. harum hebdomadum tem- C *pus secundùm Hebræorum computationem in Domino nostro Iesu Christo præcisè impletum sit.*

CAPNIO.

Quonam tempore hæ annorum hebdomadæ connumerari cœperint, & quousq; pervenerint, nunc te dicere opus est. GAL. A quo termino hebdomadæ istæ inchoari debuerint, non est paucis absolvendũ, cùm quicquid hic intenditur, ab eo D maximè pẽdere videatur, ac inter nos & Judæos circa hoc diversa sit opinio. Ipsi namque harum hebdomadum numerum ab eo tempore inchoãt, quo Ierusalem per Nabuchdonosor Regẽ Babylonis, ut 4 *Reg.* 23. & *Iere.* 52. legitur, diruta fuit: ex eo suam fulcientes sententiã, quòd *Dan. c.* 9, 1. ita dictum sit, In anno uno *D*arii filii Assueri de semine Madai, qui Rex effectus est super Re- E gnum Chaldæorum, in anno uno Regni ejus, ego Daniel intellexi in libris numerum annorum, quorum factus est sermo ad Ieremiam prophetam, ut complerentur desertis vel dirutis Ierusalem septuaginta anni. Ex horum igitur verborũ fine astruere nituntur, quòd 70. anni per Ieremiã dicti inter ipsas hebdomadas computari debeãt. Nam si ipsis addantur 420. anni illi quibus ultimum templum durasse ajunt, 70. istæ Danielis hebdomadæ, hoc est, anni 490. perficiuntur.

Falsa Iudæorum opinio.

Confutatio Quod ex libro qui apud eos סדר עולם *Seder holam*. i. ordo mundi dicitur, probare nituntr. Sed F facilè est ostendere ipsos in hoc insania nimia laborare: non solùm ex eo, quòd in antedictis Danielis verbis, super quæ supputationis suæ fundamenta insipienter jaciunt, de his hebdomadibus nulla facta sit mentio, sed de complendis tantùmodo captivitatis Babylonicæ annis: quod in primo Cyri Regis anno completum fuisse, in sui libri principio Ezras docet: verùm ex eo quoque, quòd Gabriel Angelus in suis verbis, in quibus G ipsi impudenter proterviunt, cùm Danieli dixit, Scito autẽ & intellige; Ab exitu verbi ad revertendum, & ædificandum Ierusalem, usque ad Messiam Ducem, hebdomadæ septem, & hebdomadæ septuaginta & duæ, non dixit ab exitu verbi destructionis Ierusalem, sed ab exitu verbi ad revertendum & ædificandum Ierusalem. Quibus ex verbis manifestè patet Judæorum insania: qui dum à primi templi excidio harum hebdomadum supputationem incipientes, septuaginta annos, quibus primi templi destructio duravit, & 420. quibus secundum templum constructum permansit, computant: nullã temporis quo ipsum templum secundum ædificatum est, mentione facta, & à verbis ipsius Angeli dissentanea, & à veritate prorsus aliena asserunt: non animadvertentes miseri (vide quanta contradicendi Christo cupiditate excæcantur) quàm repugnantia quamque impossibilia sint, quæ loquuntur. Quod R. Abraham Aven Ezra advertens, sic super Danielem ait: Miror super verbis expositorum, quomodo connectatur templi desolatio, & status ejus perfectio in numero uno. Hæc expositio neque saporẽ habet neque odorẽ. Hæc R. Abraham, qui magnæ apud eos est autoritatis, contra ipsorum computationem, quam à primi tẽpli eversione inchoãt. Neque tamẽ propterea ab obstinata fatuitate discedunt CAP. Cùm igitur in hoc lacertæ simillimi fiãt, quæ ab eo, quod momorderit, nisi cũ pane miliaceo, nũquã recedit, Velis obsecro eos in hac eorum supputatione falsiloquos ac fures arguere, ori eorũ scripturas ipsorum, velut quendã panem miliaceum calidum apponẽdo. GAL. Illud itaque in primis loco panis miliacei afferam, quod in libro מגילה *Meghila*, in cap מגילה נקראת *Meghila nikreth*. i. Historia legitur, hoc modo scriptum est: Et unde habetur, quòd Nabuchdonosor Regnavit 45. annis? Ex eo habetur, quòd in captione Iehojachin Regis Juda, erat octavus annus Nabuchdonosor: juxta illud 4. *Reg.* 24, 12. dictũ, Et ingressus est Iehojachin Rex Juda. Et post pauca, Et cœpit eum Rex Babel anno 8. regni sui. Scriptum quoq; est *Jere. ultimo v.* 31. & 4. *Reg. ult. v* 27. Factum est autem. 38. anno captivitatis Iehojachin Regis Juda duodecimo mense vigesima quinta mẽsis, & elevavit Evilmerodath Rex Babel anno primo Regni sui caput Iehojachin. Si istis triginta septem annis addas octo paulo ante dictos, habebis 45 annos, quibus Nabuchdonosor regnavit. Habetur quoque per גמרא *ghemara*. i. per traditionem in Talmud, Evilmerodach ejus filium triginta tribus regnasse annis. Quod ita necessariò fuisse, per ea quæ *Iere. cap.* 27. dicta sunt, liquidò patet. Sic enim ibi *v.* 6. dicitur, Ego dedi omnes terras istas in manu Nabuchdonosor Regis Babylonis servi mei. Et paulò post, Et servient ei omnes gentes, & filio ejus & filio filii ejus. Quanto autem tempore, Id durare debuerit. ostenditur *Ierem.* 25. *c. v.* 11. Et servient omnes gentes istæ Regi Babylonis septuaginta annis. Quod, nisi Evilmerodach viginti tribus (ut dictum est) regnasset annis verum haudquaquam esse potuisset. Postea ita in eadem traditione subditur, Balthasar ejus filius tribus regnavit annis. Annos enim, inquit *Dan.* 8. *c. v.* 1. tertio Regni Balthasar: Darius autẽ qui ipsum occidit, duobus regnavit annis. Cyrus verò nepos ejus secundùm eos tribus regnavit annis. Assuerus autem qui & Artaxasta, annis regna-

regnavit 14 De quibus duo quidem per traditionem habentur : duodecim verò ex libri Ester 3, cap. Denique anno sexto Darii secundi Regis , domus Dei secunda consummata est, atque perfecta: ut legitur in libro ערכין *Archin*. i. preciorum , in cap. אין נעריכין *En naarachin*.i. Non ordinabunt , ubi sic dicitur, בית שני כמה עמד ארבע מאות ועשרים שנה Hoc est, Domus secunda quantum stetit? quadringentis viginti annis. In libro quoque עבודה זרה *Avoda zara*. i. cultus alienus, in cap לפני אידיהן *liphne edehen*. i. ante eorum festa, sive solennitates , legitur R. Jose ita dixisse, Regnũ Persidis duravit domo Dei durante, annis 33. Regnũ verò Græcorũ permanẽte eadẽ domo duravit annis 180. Regnum autem Machabæorum 103 Regnum postremò Herodis similiter 103. Glossa R. Selomonis , Cum annis (inquit) scilicet 30. quibus Barcozba cum Agrippa regnavit. Ex quibus omnibus 420. quibus domus Dei secunda duravit, habentur anni. Hæc omnia ex præmemoratis Judæorũ libris. Ex quibus hos annorũ numeros quàm brevissimè potuimus, excepimus , superfluis quibusdã quæ ad rẽ nihil pertinẽt, omissis CAP. Quãtũ video , nemo Christianorũ numeros istos tã sacræ scripturæ testimoniis , quam Talmudicis traditionibus roboratos, cõtẽnere debet: quinimò super aurũ , & topacium, omnemque lapidẽ preciosum eos amplecti, atque diligere : cùm nihil compendiosius, nihil efficacius, nihilque magis necessarium inveniri possit , ad demonstrandum contra Judæos 70. has Danielis hebdomadas in morte Christi fuisse cõpletas. In his nãq; numeris neq; solaris & lunaris nimiũ Judæis ridicula requiritur collatio, neque alia plurima , quibus peritus etiam Theologus sæpe confunditur : per eos quoque Judæorum juniorũm obstinata impietas tum de mendacio, tum de furto criminaliter convincitur. Et usque adeo quidem , ut nulla se tergiversatione defendere queant. Quamobrem quod cœpisti clariùs quæso prosequere. GAL. Didicimus itaque ex sacræ scripturæ verbis , ex *Jere*. scilicet 52.*c.& 4.Reg*.25. anno regni Nabuchdonosor 19. primum templum dirutum atque solo æquatum fuisse. Cùm igitur Nabuchdonosor ipse 45. regnaverit annos , ut jam dudum probatum est, ipsum profectò post ejusdem templi eversionem 27. superregnasse annos, consequens est. Nec obstat quòd primus annus imperfectus fuerit. Moris etenim scripturæ fuisse docet Talmud , non solùm 7. menses absque 10. diebus, quos annus ille habuit, pro anno uno supputare , sed etiam diem unum quandoque pro anno ponere, ut in lib ראש השנה *ros hassana*.i. capitis anni, cap. ארבעה ראשי השנה הן .i. Quatuor principia anni sunt Ibi enim sic legitur . אמר מר יום אחד בשנה נחשב לפעמים לשנה Hoc est : Dixit Mor, Dies una in anno computata est quandoque pro anno. Si his igitur 27. annis , quibus Nabuchdonosor post primi templi excidium regnasse ostensum est 23. anni illi, quibus Evilmerodach filius ejus post eum regnavit [ut per Talmudisticam eorum traditionem probatum est) addantur, 50. præcisè habentur anni. Si hoc etiam modo reliquos prædictæ traditionis prosecutus fueris annos; tres videlicet quibus Balthasar postmodũ regnavit, ac duos Darii: tres quoq; secundũ eos Cyri, quem ipsi Cores vocant, atque 24. Assueri, & sex Darii, sub quo secundum templum completum est , cum quinquaginta antedictis connectantur, à primi templi subversione usque ad secundi consummationem, 78. computabuntur anni. Ex quo eos 8. nobis secundùm eorũ supputationem furari annos, adeo manifestum est, ut nulla valeant excusatione negare. Et quemadmodum 8 antedictos in oculis hominũ insensibiliter surripere nituntur annos: ita quoque de 30. quibus Cyrus regnavit annis , furtim nobis 27. subtrahere conantur , tribus duntaxat eum regnasse asserentes. Nam cùm Eusebius Cæsariensis, Paulus Orosius, Hieronymus, & Beda, ac alii quoque omnes historici tam Græci quàm Latini, Cyrũ ipsum triginta regnasse annis dixerint, liquet planè, Judæos ipsos falsiloquos, atque fures esse, & frustra ante pennatorum ac videndentiũ oculos, falsitatis suæ jacere retiacula. CAP Ut magis igitur hujus furti rei deprehendantur, vellem per eorum quoq; historiographos, Cyrũ ipsum probares triginta regnasse annis. GAL. Iosephus, quem ipsi Ioseph ben Gorion appellant, id ipsum apud eos apertè asserit. Idem quoque & Josephon ipsius Josephi abbreviator , manifestè ostendit, dum ita Hebraicè loquitur, Tunc ut Cyrus audivit , quòd eunuchus quidam interfecerat Balthasar Babylonis Regem , votum vovit ædificare templum Domini in Jerusalem , ac vasa templi remittere. Et post pauca , Factum est inquit, ut Darius Medorum Rex ægrotaret ad mortem. Vocavitque Cyrum generum atque *Cyri regni*
propinquum suum , & eum Regem pro se con- *& victo-*
stituit. Sicque factum est unum Persarum atque *ria.*
Medorum Regnũ. Et infrà, Pugnavit autem Cyrus in Oriente, & cepit eos qui sunt ultra Indiam, & in Australi plaga , omnemque terram Æthiopiæ . & omnes habitantes in finibus Austri , ac in Occidente etiam usque ad terram ספרד *Sepharad*. i. Hispaniæ. Et in Aquilone omnem terram Macedoniæ, & Cappadociæ , & Scythiæ, omnemque terram Elam, & Elazar , ac montes Eltahu, & Hazar, usque ad montes nivis, qui transiri non possunt. Reliqua verò gesta Cyri nonne scripta sunt in libro Regum Medorũ atque Persarũ? Et in libro Iosephi filii Gorionis, quẽ Titus Vespasiani filius captivavit? Et paulo post, Pugnavit adhuc Cyrus contra Regẽ Setim i. Scythiæ. Verterũtq; terga viri Setim, & cecidit Rex eorũ omnesq; fortes eorũ. Cæteri autẽ ad civitates confugerũt, cũ Tamyra Regina & ejus filios: quod cùm Cyrus vidisset, fugã simulavit: quod viventes viri Setim, post eũ exierũt ad planiciẽ. Cyrus autẽ in eos reversus, plurimos ex ipsis interfecit. Fugerũt itaq; reliqui viri Setim cũ Regina ad mõtes. Cũq; vidisset Tamyra quòd filius suus mortuus esset, vehemẽter doluit, occupariq; fecit montiũ transitus. Cũq; Cyrus nullũ jam timẽs adversariũ, securus & cõfidenter de finibus terræ Setim egrederetur, exivit omnis exercitus. Ipse autẽ cũ paucis remanens, nocte illa inter duos montes commoratus est. Tamyra igitur morti se exponẽs, subitò in *Cyri mors.*
castra Cyri irruit, percussitq; ducẽta millia virorũ fortium

fortium Persarum; cœpitque Regem Cyrum. A Succinxit autem se Regina, & quasi fera raptis sibi catulis venit ad cadaver Cyri: abscissumque caput ejus projecit in puteum occisorum sanguine plenum, dicens, Bibe Cyre, & satiare, atque inebriare sanguine quem sitisti. Triginta etenim annis sanguinem absque mensura fudisti. Rex igitur Cyrus invenit vitæ suæ terminum in terra Setim, & regnavit Cambyses filius ejus pro eo. Hæc omnia Iosephon Hebræus. Ex quibus apertè patet, Cyrum post Darium triginta regnasse annis, in quibus juxta Tamyræ Reginæ dictum, sanguinis effusioni operam dedit. Neque enim possibile, neque verisimile est, in trium annorum spacio, quo ipsum Judæi regnasse ajunt, tot Orientis, & Occidentis, & Austri, atque Aquilonis Regna sibi subiicere potuisse. CAP. Unde igitur Judæi tanti erroris accipiunt occasionem, ut tres tantùm annos ipsi Cyro tribuant? GAL. Quemadmodum *Dan. c. 11. v. 2.* scribitur, In primo Darii anno eidem Danieli Gabriel Angelus hujusmodi verba dixit, Adhuc C tres Reges stabunt in Perside, & quartus ditabitur opibus nimiis super omnes: & reliqua. Horum ergo trium Regum, secundùm Hebræos primus Cyrus fuit, qui & Darius, & Artaxerses dictus est, ut dicitur in libro ראש השנה *Ros hassana*, id est, capitis anni, in capite quod incipit, ארבעה ראשי השנה הן Id est, Quatuor capita anni sunt hæc: ubi sic ad verbum legitur, Cyrus ipse est Artaxerses, ipse est & Darius. Cyrus autem dictus est, quia Rex rectus fuit. Artaxerses D verò appellatus est propter ejus Regnũ. Et quod erat nomen ejus, proprium scilicet? Darius erat nomen ejus. Secundus vero horum Regum fuit Assuerus maritus Esther: qui etiam & Artaxerses & Cambyses nuncupatus est. Tertius autem Darius extitit: qui Artaxerses etiam dictus est, quemadmodum plures alii Persarum Regis Artaxerses sunt appellati. Judæi ergo idcirco Cyrum nonnisi tribus annis regnasse ajunt, quia pluribus ipsum regnasse in *Danielis* libro non E invenerunt. Quare piscatori persimiles censendi sunt, qui in mari tribus piscibus hamo captis, plures in mari pisces non esse asserebat, atque contendebat, eò quòd plures ibi ipse invenire nesciverit. Concedant igitur Cyrum triginta regnasse annos, etsi omnes in textu scripturæ non habeantur, sicuti Assuerum ejus filium quatuordecim regnasse affirmant, quanquam duodecim tantùm ex eis in textu comperiant. CAP. Optimè F quidem demonstrasti, Judæos septuaginta harum hebdomadum numerum malè inchoasse, priùs deduxisse, ac pessimè consummasse, perparum tamen (mihi parce) te fecisse dixerim, nisi numerum ipsum & bene incipere, & meliùs prosequi, & optimè firnire, per eorum scripturas docueris. GAL. Necessarium igitur est 70 harum hebdomadum Danielis numerum, absque Judæorum calumnia bene inchoare cupienti, diligentiùs attendere, quid ipsius Danielis G auribus ex ore Gabrielis Angeli verbum Dei personuerit, dum dixit, Scito autem & animadverte, ab egressu verbi ad redeundum, vel de reditu, & ad ædificandam, vel de ædificanda Ierusalem,

Cyrus Artaxerses dictus & Darius.

Assuerus, Artaxerses dictus & Cambyses.

usque ad Messiam Principẽ hebdomadæ septẽ & hebdomadæ sexaginta & duæ: Ubi valde notandum est, quàm diligenter Gabriel *Danielem* hortetur, scire atque animadvertere tempus egressionis verbi de reditu populi Dei ex Babylonica captivitate, ab eoque tempore earundem hebdomadum numerum incipere. Nusquam autem hujus verbi egressus invenitur expressius, imò nusquam tam evidenter reperiri poterit, quàm apud *Iere. 29. cap. v.* 10. sic dicentem, כי כה אמר יהוה כי לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקד B אתכם והקימתי עליכם את דברי הטוב להשיב אתכם אל המקום הזה Id est. Sic dicit Deus, Cùm fuerint completi in Babylonia 70. anni, visitabo vos, & statuam, vel erigam super vos verbum meum bonum, & reverti faciam vos ad locum istum. Et rursus post pauca, וקבצתי אתכם מכל הגוים ומכל המקומות אשר הדחתי אתכם שם נאם יהוה והשבותי אתכם אל המקום אשר הגליתי אתכם משם id est. Et congregabo vos de universis gentibus, & de cunctis locis, ad quæ expuli vos, dicit *D*eus. Et reverti faciam vos ad locum ex quo vos transmigrare feci. Et tandem post multa sic 30. *c. v.* 18. inquit, כה אמר יהוה הנני שב שבות אהלי יעקוב ומשכנותיו ארחם ונבנתה עיר על תלה וארמון על משפטו ישב Hoc est, Sic dicit Deus, Ecce ego convertam captivitatem tabernaculorum Jacob, & habitaculorum ipsius miserebor. Et ædificabitur civitas super excelso vel aggere suo, & templum juxta normam suam constituetur. Siquis adverterit has tres autoritates, atque Gabrielis verba paulò superiùs dicta, istaque cum illis contulerit, negare minimè poterit, egressum verbi ex ore Ieremiæ de populi eversione, deque Ierusalem & templi reædificatione ibi fuisse. A quo quidem verbi egressu 70. harum hebdomadum numerum inchoandum fuisse ostendit. Quòd si quis negare vellet, non satis video quomodo possit sui esse defensor, quin sit vel mentis inops, vel mentis inopis impudens imitator. Qui verò scire voluerit, quonam tempore hoc verbum fuerit ex ore Ieremiæ egressum 28. *libri ejusdem prophetæ caput* legat, quod ita incapit, ויהי בשנה ההיא בראשית ממלכת צדקיה מלך יהודה בשנה הרביעית בחדש החמישי Hoc est, Et factum est in anno illo, In principio Regni Sedechiæ Regis Judæ in anno 4. in mense 5. Cumque alium nullum annorum numerum propinquiorem quàm istum in supradictis invenire possit, perspicuè ipsi patebit, in quarto regis Sedechiæ anno, verbum hoc de populi reditu, deque Ierusalem & templi reædificatione, ex ore Ieremiæ fuisse egressum. Quartus autem Sedechiæ annus fuit 12. Nabuchdonosor. Sedechias quippe 11. regnavit annis, ut habetur 4. *Reg. 24. & Ierem. 52.* cùm capta atque combusta fuerit urbs Ierosolyma, & templum, anno Nabuchdonosor (ut patet eisdem locis) 19. Si ergo Talmudisticam traditionem sequamur, quæ in lib. מגילה *Meghila*, cap. 1. ex Sacræ scripturæ verbis colligit, Nabuchdonosor añis regnasse 45. cujus anno 29. ac mẽse 5. (ut dictum est) templum dirutum fuit, habebimus sanè, Nabuchdonosor ipsum ab eo tempore quo verbum de populi regressu, & Ierusalem ac templi reædificatione ab ore Ieremiæ egres-

egressum est, triginta quatuor regnasse annis: quorum etsi unus imperfectus sit, cum tamen majorem anni partem habuerit, pro integro computatur. Deinde verò prædictam traditionem diligentiùs prosequentes, his 34. annis ipsius Nabuchdonosor, 23. addamus, quibus Evilmerodach filius ejus regnavit: & 57. habebimus annos. Quibus si tres ipsius Balthasar filii Evilmerodach jungantur, 60. habentur anni. His quoque si duo anni Darii, & 30. quibus Cyrus nepos ejus regnavit, accedant, anni erunt 92. Porrò si istis & anni 14. Assueri, & sex Darii, sub quo templi structura consummata est, adjungantur, clarum est quod ab egressu verbi sæpius dicti, usque ad templi secundi completionem, secundum Judæorum scripturas, 112. fluxerunt anni. Quibus si addantur anni 420. quibus templum secundum constitisse indubitanter ab eis asseritur, habebuntur ab egressu verbi ex ore Ieremiæ de populi reditu & de Ierusalem templique reædificatione, usque ad ejusdem urbis templique excidium anni 532. De quibus si 42. qui post Christum passum præterierunt, subtraxeris anni 490. remanebunt, qui 70. Danielis hebdomadas perficiunt. Quæ cùm ita sint, satis, ut arbitror, abundè per Judæorum scripturas patuit, has 70. Danielis hebdomadas in Domino nostro Jesu Christo præcisè completas fuisse: ut longè clarius in sequentibus patebit.

CAP. XVI.

Quòd secundùm nostras quoque historias tam Græcas quàm Latinas, præfixum Messiæ tempus in 70. his hebdomadibus contentum, præcisè in Christi morte consummatum sit.

CAPNIO.

Fateor quidem quòd Talmudistarum sequentes computum, per corũ scripturas cõtra recentiores Judæos propositũ conclusionem nostrũ cludimus, quòd scilicet harũ hebdomadum tempus in Christi morte (ut jam probasti) completum fuerit. Sed minimè tamen (ut arbitror) hoc assequi valebimus, si nostras historias tam Græcas, quàm Latinas in harum hebdomadum supputatione sequi voluerimus. Sumus enim nos & illi, circa Medorum & Persarum, Græcorumque atque Romanorum historias, admodum diversi. Quare non parum te fecisse existimabo, si per nostras quoque historias, præfixũ Messiæ tempus in 70. his hebdomadibus contentum, in Christi passione consummatum fuisse, ostenderis. GAL. Sumus profectò nos & Talmudistæ in annorum computatione (ut ais) longè diversi. Nam à quarto Sedechiæ anno, usque ad Christum passum, secundum eorum quidem historias anni 486. ac menses sex (ut ostendimus) fluxerunt: qui hebdomadas 69. cum dimidiâ perficiunt. Secundùm nostras verò tam Græcas quàm Latinas, anni 125. plures decurrerunt. Item juxta eorum computationes templum secundum ab eo tempore quo perfectum fuit, usque ad sui ruinam, annis 420.

A permansisse reperitur. Juxta nostras autem temporum supputationes, templum illud annos circiter 559. perduravit. Quapropter qui volunt Judæos per eorum scripturas convincere, ab eo tempore quo verbum Dei, regressum populi pollicentis, ex ore Ieremiæ egressum est, à quarto scilicet anno Sedechiæ, harum hebdomadum computationem inchoare debent: ut in præmissis latissimè ostendimus. Qui verò per nostras quoque historias veritatem hanc nancisci cupiunt, ab alio eos tempore computationem B hanc incipere oportet. Quod faciliùs facere poterunt, si verba ipsa Angeli diligentiùs discusserint, cùm ait, Ab egressu verbi, ut iterum ædificetur Ierusalem, usque ad Messiam Ducem: quasi dicere vellet, Eo quidem tempore erit harum hebdomadum inceptio, quo verbum de urbe Ierusalem iterum ædificanda egredietur, & usq; ad Messiã pervenient. Cùm igitur in his verbis de urbis Ierusalẽ reædificatione mentio fiat, C ab eo prorsus tempore 70. istæ hebdomadæ inchoari debent, quo verbum de urbe Ierusalem iterum ædificanda egressum est. Quod anno 20. Regni Artaxerxis Longimani Persarum Regis, qui facultatem & libertatem reædificandæ Ierusalem Judæis dedit, factum fuisse constat. Sic enim *2.c.lib.Nehe.v.* 1. ad verbum legitur, Factum est in mense, ניסן *Nisan*, id est, Martio, anno 20. Artaxerxis Regis: & vinũ erat ante eum, & ego, scilicet Nehemias, levavi manum, & dedi Regi. D Eram autem quasi languidus ante faciem ejus, dixitque mihi Rex, Quare vultus tuus tristis est, cùm te ægrotum non videam? Non est hoc frustra, sed malum nescio quod in corde tuo est. Et timui valde, ac nimis, dixitque Regi, Rex in æternum vive. Quare non mœreat vultus meus, cùm civitas domus sepulchrorum patris mei deserta sit, portæque ejus combustæ igni? Et dixit mihi Rex, Pro qua re postulas? Et oravi Dominum cœli, & dixi ad Regem, Si videtur Regi bonum, E & placet servus tuus in conspectu tuo, obsecro ut mittas me in Iudæam, ad civitatem sepulchri patris mei, & ædificabo eam. Dixeruntque mihi Rex, & Regina, quæ juxta eum sedebat, Usque ad quod tempus erit iter tuum? & quãdo reverteris? Et placui ante faciem Regis, & misit me. Hæc ibi. Et tunc primùm data fuit Judæis libertas & facultas ædificandæ iterum urbis Ierusalem. Nam etsi prius à Cyro & redeundi à captivitate, & construendi templi libertatem accepissent, F adhuc tamen neque facultatem condendæ denuo Urbis prædictæ acceperant, neque templum, quod Zorobabele Principe erigere cœperant, perficere potuerant. Ex quo manifestè patet, quòd juxta Angeli instructionem à 20. anno Artaxeris Longimani, à quo primum exiit verbum, ut Ierusalem iterum ædificaretur, harum hebdomadum connumeratio inchoare debuit. Quòd autem hebdomades istæ usque ad Christum passum pervenerint, ex Græcarum Latinarumque historiarum concordantia atque conG nexu, facilè videri potest. CAP. Hoc est quod te maximè tacere velim. GAL. Artaxerses itaque iste postquam ad reædificandam Jerusalem misit Nehemiam, regnavit adhuc annis viginti. Post quem

quem Xerſes ſecundus menſibus duobus. Dein- A
de Sogdianus menſibus ſeptem. Deinde Darius
ſecundus, qui dictus eſt Nothus, id eſt, ſpurius,
annis 29. Deinde Artaxerſes Mnemon, qui & Aſ-
ſuerus & Arphaxad appellatus eſt, annis quadra-
ginta. Poſtea Artaxerſes Ochus, ejus ex Eſter
Hebræâ filius annis 27. Poſt quem Arſanus ejus
filius annis quatuor Darius demum tertius, Ar-
ſani filius, in quo defecit Perſarum Regnum, an-
nis 6. & ſic ab egreſſu verbi, ut iterum ædificare- B
tur Ieruſalem hucuſque, Perſarum Regnum tem-
pora connumerando, habentur anni 126. minùs
tribus menſibus. Poſt Darii verò mortem Ale-
xander Macedo congnomento Magnus in regno
Græcorum ſex regnavit annis. Poſt quem Pto-
lomæus Lagi filius, annis quadraginta. Deinde
Ptolomæus Philadelphus annis triginta octo.
Deinde Ptolomæus Evergetes primus, annis vi-
gintiquinque. Deinde Ptolomæus Philopator
annis ſedecim. Deinde Ptolomæus Epiphanes,
annis vigintiquatuor: Deinde Ptolomæus Phi- C
lometor, annis trigintaquinque. Deinde Ptolo-
mæus Evergetes ſecundus, annis vigintinovem.
Deinde Ptolomæus Phyſicon, annis decem & ſe-
ptem. Deinde Pholomæus Alexander, annis de-
cem. Deinde Ptolomæus Soter, annis octo. De-
inde Ptolomæus Dionyſius, annis triginta. De-
nique Cleopatra, in quâ Græcorum Regnum fi-
nem accepit, annis vigintiduobus. A morte igi-
tur Darii tertii hactenus trecenti collegũtur an- D
ni minùs uno, quibus Græcorum Regnum per-
duraſſe conſtat. Octavianus verò Auguſtus poſt
mortem Cleopatræ in Romanorum Regno
annis imperavit quadragintatribus: cui Tyberius
ſucceſſit: & ejus annos decimo octavo paſſus eſt
Chriſtus. Ab obitu ergo Cleopatræ uſque ad
Chriſtum paſſum habentur anni ſexaginta unus.
Quibus ſi addantur anni quos Perſarum Græco-
rumque Regnum tempora ſupputando, collegi-
mus, habebuntur ab egreſſu verbi ut iterum ædi-
ficaretur Ieruſalem, id eſt, à vigeſimo Artaxerſis E
Longimani anno, uſque ad Chriſtum paſſum, an-
ni quadraginta octaginta ſeptem, minùs tri-
bus menſibus, qui ſeptuaginta complent hebdo-
madas minùs tribus annis tribusque menſibus. Si
quidem in dimidio ultimæ hebdomadis Meſſias
occidendus erat. Ex quibus profectò palàm o-
ſtenſum eſt, determinatum Meſſiæ tempus ab
Angelo Danieli retectum, in Domino noſtro
Jeſu Chriſto præcisè impletum fuiſſe.

F

CAP. XVII.

Contra obſtinatam R. Selemonis, & R. Levi, alio-rumq́, juniorum temeritatem & inſaniam, impudentiſſimè Danielis verba pervertere conantium.

CAPNIO.

Quanquam ob ea quæ dicta ſunt, Judæi
recentiores ſcripturis ſuis quaſi armis
propriis devicti, negare haudquaquã
valeant, Meſſiã jam veniſſe, ipſumque
Dominum noſtrum Jeſum fuiſſe, tanta tamen
calumniandi atq; contradicendi cupiditate ob-
cæcantur, ut minimè animadvertant, quàm ab-
ſurda, quàm impoſſibilia, quàmque divinæ ſcri-
pturæ diſſentanea ſint, quæ contra hanc Danielis
prophetiam diverſimodè garriunt, pro viribus
oſtendere conantes, ea quæ Gabriel de Meſſia
Danieli dixit, non de vero Meſſia in lege & pro-
phetis promiſſo, ſed de alio aliquo intelligi de-
bere: Nam alii quidem Meſſiam in Gabrielis pri- *Varius Iudæorum error circa Meſsiæ acceptionem.*
mo eloquio expreſſum, cùm dicitur, Uſque ad
Meſſiam ducem, Cyrum fuiſſe ajunt: inter quos
eſt Rabbi Selomo in expoſitione quam ſuper Da-
nielem edidit. Alii verò Meſſiam ipſum Nehe-
miam extitiſſe dicunt: inter quos R. Abraham
Aven Ezra, ut ejus expoſitio ſuper Danielem o-
ſtendit. Alii autem Meſſiam ipſum Jehoſuam
Sacerdotem magnum fuiſſe, aſſerunt: inter quos
eſt Rabbi Levi, ut ejus ſcripta ſuper Danielem
indicant. Alii inſuper Meſſiam ipſum Zoroba-
belem fuiſſe affirmant: quorum opinionem mul-
ti hodie ſectantur. Alii rurſus Meſſiam ſecundò
ibi poſitum, ubi ſcilicet dictum eſt, Et poſt heb-
domadas ſexaginta & duas occidetur Meſſias, i-
pſum Meſſiam Agrippam fuiſſe exponunt: quos
Rabbi Selomo etiam ſecutus eſt. Ut igitur ma-
gis eorum appareat inſania, velim ſingulorum
deliramenta reſponſione veridica confutares.
GAL. Rectè eos in hoc, uti & in cæteris inſanire
exiſtimas. Quid enim aliud in contradicendo
tam evidenti Gabrielis teſtimonio, tam abſurda
eorum diverſitas oſtendit, quàm triſte illud Mo-
ſis præſaginm eveniſſe *Deut. c. 28. v: 28* de eis pro-
phetatum, יכך יהוה בשגעון ובעורון ובתמהון לבב
והיית ממשש בצהרים כאשר ימשש העור באפלה
ולא תצליח את דרכיך Hoc eſt, Percutiet te Deus
inſania, & cæcitate, ac ſtupore cordis. Et eris pal-
pans in meridie, quemadmodum palpat cæcus in
obſcuritate. Et non diriges vias tuas. Ubi igitur
ab Angelo Danieli dictum eſt. Uſque ad Meſ-
ſiam Ducem, hebdomadæ 7. & hebdomadæ 62.
quicunque ibi per Meſſiam, alium quàm verum
Meſſiam in lege & prophetis promiſſum, eſſe aſ-
ſeverant, ipſos & inſaniam & alias maledictio-
nes paulò ante dictas incurriſſe, manifeſtum eſt:
cùm nullus unquam in Sacra ſcriptura invenia-
tur Meſſias appellatus, qui vel ſacro illo corpo-
rali oleo, quo Regis & ſacerdotes ungebantur,
vel ſpirituali, id eſt, Spiritus ſancti gratiâ [quod
ſanctus David *Pſ. 45, 9.* oleum lætitiæ vocat) un-
ctus fuerit. Corporali autem oleo ſupradicto, ne-
que Cyrus, neque Nehemias, neque Jehoſuas i-
pſe Pontifex, neque Zorobabel, neque Agrippa,
neq; alius illius temporis quiſquam unctus dici
potuit: cùm oleum illud in ultimo templo nun-
quam fuerit Quod optimè in libro *Sanhedrin*
Jeroſolymitano probatur, dum in capite אלו הן
הגולים *Ellu hen hagolim*, id eſt, iſti ſunt captivi,
ita ait Rabbi Semuel, Quinque res defuerunt in
ultimo tẽplo, quæ in primo fuerũt. Et unde pro-
batur? Ex eo quod dictũ eſt *Haggai primo c. v. 8.* G
עלו ההר והבאתם עץ ובנו הבית וארצה בו ואכבר
i. Aſcẽndite in montẽ, & afferte lignũ, & ædificate
domũ, & delectabor in ea, & honorabor Hîc e-
nim ואכבר *veeccabda* diminutè ſcriptũ eſt, absq;
litera ה *he*, quæ quinque ſignificat, ad deſignandũ
quinque res in quibus ſanctuarium ultimum fuit
à pri-

à primo diminutum, videlicet ignem, arcam, A אורים ותומים *urim vethummim*, id est, lumina & simplicitates, hoc est rationale judicii, oleum unctionis, & Spiritum sanctum. Idem quoque in *Midras Sir hassirim*, id est, in expositione *Cantici canticorum* apertè ostenditur, super illud 8. *cap. v.* 8. dictum אחות לנו קטנה ושדים אין לה Hoc est, Soror nobis parua, & ubera non sunt ei: ibi enim sic dicitur, Soror nobis; Isti fuerunt de captivitate ascendentes. Parua, quia pauperes B in exercitibus fuerunt. Et ubera non sunt ei: Hæc sunt quinque res, in quibus ultima domus sancta à prima est diminuta, videlicet ignis, arca, אורים ותומים *urim vethummim*, id est, lumina & simplicitates, in quibus futura videbantur, ole. unctionis, & Spiritus sanctus. Ex horum itaque duorum testium ore palàm liquet, sacræ unctionis oleum tam corporale quàm spirituale in templo novissimo defuisse, cùm neque Spiritum sanctum, neq; oleum unctionis in eo tunc temporis fuisse dicant. Ex quo concluditur, neque Cyrum, C neque Nehemiam, neque Jehosuam Sacerdotem magnum, neque Zorobabelem, neque Agrippiam, neque alium quempiā illius temporis, præter Jesum Nazarenum, qui ut ait psalmographus, oleo lætitiæ unctus fuit, secundùm veritatem Messiā dici potuisse: cùm Messiam oleo unctionis, aut corporali, aut spirituali, aut utroq; simul, unctum esse oporteat. CAP. Hîc Iudæi nobis possent obiicere, neutro oleo inunctos nonnunquam in sacris literis Messias vocatos fuisse. Dicitur enim *Psal.* 105. *v.* 15. אל תגעו במשיחי Id est, Nolite tangere Messias meos. Cyrum quoque ipsum ab *Isaia* Messiam appellatum legimus, cùm *c.* 45. *v.* 1. ait, כה אמר יהוה למשיחו לכורש אשר החזקתי בימינו Hoc est, Sic dicit Deus Messiæ suo Cyro, cujus fortificavi dexteram.

Judæorum juniorum objectio. D

Confutatio. GAL. Veteres Talmudistæ eis respondeant, ipsosque in hoc, sicut & in cæteris falsidicos esse, ostendant. Nam *Midras tillim*, id est expositio Psalmorum super dictum illud, Nolite tangere Messias meos, dicit per Messias eo in loco E patres priscos intelligi: Abraham scilicet, Ishac & Iacob, quos spirituali oleo, hoc est, prophetiæ spiritu unctos fuisse, nemo it inficias. Cùm verò Isaias dixit, Sic dicit Deus Messiæ suo Cyro, cujus fortificavi dexteram, ut arbitror cathoo licè asservandum existimo, Deum ibi non Cyro quidem Persarum Regi, sed vero Messiæ fuisse locutum, prout in Talmud dicitur, eo in libro qui מגילה *Meghila* nuncupatur, ubi sic ad F verbum legitur, Quid est quod scriptum est apud Isaiam, Sic dicit Deus Messiæ suo Cyro, Numquid Cyrus Messias est? Non, sed Deus sanctus & benedictus dixit Messiæ, Oppono ego te Cyro, cuius fortificavi dexteram: Et reliqua, quæ in eodem capite Isaiæ sequuntur. Rabbi quoque Selomo hunc Isaiæ locum exponens ita ait, Dixerunt magistri, quòd Regi Messiæ dixit Deus sanctus & benedictus, קובל G *kobel*, id est, oppono ego te contra Cyrum, sicut dicitur in libro מגילה *Meghilla*. Rabbi etiam Abraham in expositione Danielis. super illud, Confirmabit autem pactum multis hebdomada una, sic dicit. Opinio ejus qui dixit, Cyrum esse Messiam Domini, non est congrua. Ex his igitur clarum est, secundum veteres Judæorum, Cyrum in Isaia Messiam non esse vocatum. Quare quicunque ex Judæis contrarium dicit, tanquam insanus in eorum autoritatem proteruit, quos veridicos esse contendit. CAP. Etsi omnes ferè Judæorum juniores hanc Danielis prophetiam diversimodè depravare conentur, ut in libro qui apud eos עבודה זרה *Havoda zara*, id est, cultus alienus, & in libro qui סדר עולם *Seder holam*, id est, ordo mundi appellatur, liquidò apparet; quia tamen Rabbi Selomonis pravitas hoc in loco super cæterorum sententias penitus fundatur, ideo ad majorem clarioremque veritatis expressionem, vellem ipsius Rabbi Selomonis expositionem præ cæteris perversam fideliter referres, ipsamque veraciter improbares, ut uno devicto, cæteri omnes pariter devincantur. GAL. Sic igitur ipse hanc ipsam Danielis visionem sive prophetiam exponens, pervertere nititur. Et ecce, inquiens, vir Gabriel citò volans tetigit me, & docuit me, dixitque, Daniel ab exordio precū tuarū egressum est Dei verbum ad me, ut venirem ad indicandum tibi ipsum. Tu autem animadverte verbum, & intellige visionem. Nam septuaginta hebdomadas esse præcisum est, id est, constitutum est, super Jerusalem à primi templi ruina, quæ Sedechiæ tempore fuit, usque ad destructionem secundam per Titum faciendam. Quæ quidem erit, ut in ea captivitate Judæorum prævaricatio consummetur, & persecutionibus mediantibus, eorum peccatum ita finem accipiat, ut mundati ab iniquitatibus mereantur, ut adducam eis justitiam sempiternam, & inungatur sanctuarium sanctuariorum, id est altaria, & arca, aliaque sanctuarii vasa. Quæ omnia per Regis Messiæ manus ipsis fient. Dicit præterea has septuaginta hebdomadas quadringentorum & nonaginta annorum tempus continere. Quod à Babylonica transmigratione computare incipit, atque in secundi templi destructione terminari dicit. Deinde suam perversissimam expositionem exequens ait, Scito ergo & animadverte, Ab egressu verbi; quasi diceret Danieli Angelus, Quòd per virtutem verbi quod ab exordio precum eius à Deo egressum fuerat, ut illud ei nunciaret, id quod per dictum verbum importatur, ipse scire & animadvertere poterat. Nam tempus quo à sui destructione Ierusalem iterum ædificabitur, usque ad Messiam Ducem, hoc est, usque ad Cyrum Persarum regem, qui Messias *Isaia* 45. *cap. v.* 1. dictus est, hebdomadæ septem annorū erunt: quæ quidem septem annorum hebdomadæ, numerum 49. annorum faciunt. Verumtamen tres anni supersunt, quos Angelus non enumeravit, quia nonnisi de hebdomadis completis mentionem fecit, Et sic annos duos & quinquaginta habemus. Et deinde habdomadæ 62. quibus platea, id est, civitas & fossatum rursus ædificabuntur, quæ tantum temporis permanebunt. In quibus 70. hebdomadum numerum reperitur. Sed hæc civitatis & fossati, id est muri duratio in angustia temporum erit: quia aut à Persis, aut à Græcis, aut à

R. Selomonis falsa expositio.

aut à Romanis, aut ab aliis gentibus Judæi continuè vexabuntur. Et post hebdomadas 62. occidetur Meſsias, id eſt, Agrippa, qui in Veſpaſiani bello & templi excidio, Judæorum rex erit. Et non illi; hoc eſt, ipſe Agrippa ampliùs non erit, per mortem enim de medio tolletur. Fuit autem hic Agrippa Meſsiæ nomine appellatus, quia idem quod princeps ſeu magnus, per hanc dictionem Meſsias denotatur. Et civitatem, ſcilicet Ieruſalem, & ſanctuarium diſſipabit populus Ducis venturi, id eſt, Titi Veſpaſiani filii, & finis ejus in impetu vel raptu, populi ſcilicet Romani. Et uſque ad finem belli Gog & Magog hæ deſolationes perdurabunt. Et confirmabit pactū multis hebdomadâ unâ, Titus ſcilicet Veſpaſiani filius ad pactum & inducias cum Principibus Judæorum veniet. Quas ob res infra illud ſeptem annorum tempus, eis pacti ſpem dabit, & tamen in medio hebdomadis pactum ſuum irritum faciet, adeò ut civitatem & templum diſſipando, decollationem & oblationem ſacrificiorum deficere faciat. Et ultra hoc deſolans iſte, loco ſanctuarii abominationem, id eſt, ſtatuam idoli in templo ponet, & uſque ad conſummationem & conſtitutionem ipſius deſolantis, per Meſſiæ manus faciendam, perſeverabit deſolatio. Tempus enim idoli deſolationis & illi ſervientium tunc

Expoſitionis confutatio.

erit. Hæc ſunt quæ perfidus ille R. Selomo ſuper hanc Danielis viſionem ſeu prophetiam dicit: quæ quantum veritati conſentanea ſint, per ea quæ ejus perverſitatem refellendo, dicturus ſum, facilè unuſquiſque judicare poterit. Multa enim dicit, quæ ut videbitur, ipſius Angeli dictis manifeſte repugnant. Error autem quem in annorum computatione committit, per ea quæ paulò ſuperiùs diximus, improbatur. Nunc eos duntaxat

R. Selomonis errores.

errores qui ipſius propheticæ viſionis partes tangunt, ſatis ſit confutare. Quorum primus quidem eſt, Quòd ea omnia quæ in prima Angeli propoſitione continentur, prævaricationis ſcilicet conſummatio, peccati deletio, juſtitiæ ſempiternæ adductio, & reliqua, poſt ſeptuaginta illas hebdomadas verificanda fuiſſe affirmat, poſt ſcilicet templi excidium. Quod eſt manifeſtè falſum. Nam cùm textus his omnibus ſeptuaginta hebdomadum tempus conſtituat, ea omnia infra ſeptuaginta annorum hebdomadas neceſſariò adimplenda erant. Dicit enim hebdomadum ſeptuaginta tempus præciſum, id eſt, prædeſtinatū fuiſſe, ſcilicet ad conſummandam prævaricationem: Et poſtea hebdomadibus illis juxta opera, quæ in eis futura erant diviſis, tandem ad hebdomadam ultimam deveniens, ait: Et poſt hebdomadas ſeptuaginta & duas, occidetur Meſſias; cum cæteris, quæ ſequuntur. Non obſtante, quòd maledictus iſte Rabbi ad ſui propoſiti accomodationem, dictiones multas textui addere coactus fuerit. Secundus error eſt, cùm ait dictum illud Angeli, Ad conſummandam prævaricationem, & ad finiendum peccatum, ſic intelligendum eſſe, Quòd in ea captivitate in qua ſunt, Judæorum prævaricatio conſummanda ſit, peccatumque eorum perſecutionibus mediantibus, finem habiturum. Ab eo igitur quæro, de qua prævaricatione, de quovè peccato intelligat? Nam ſi de iis prævaricationibus & peccatis ſe intelligere

A dicat, quæ Judæi tempore primi templi commiſerunt, nihil profectò dicit, cùm eorum pœnas Judæi ſecundi templi portare non debuerint. Quia juxta veterum Talmudiſtarum ſententiam, patrum iniquitates ferre non debent, niſi cùm patrum vitam ſequuntur. Si verò de peccatis, quæ Judæi tempore ſecundi templi admiſerunt ſe intelligere ait, certè ſic dicendo, Deum injuſtum eſſe aſſerit: cùm peccata illa graviſsima & intole-
B rabilia, quæ à Judæis tempore primi templi cōmiſſa fuerunt, puta idololatriam, tot prophetarū cædes, totq; nefanda ſcelera, ſolâ ſeptuaginta annorum captivitate Babylonica deleverit, qua in captivitate & multa eis beneficia cōtulit, prophetas ſcilicet, miracula, aliaſque dignitates Et peccata tēpore ſecundi templi cōmiſſa, quæ reſpectū illorū levia erant, tam diuturna captivitate, totq; calamitatibus adhuc non deleverit, nec aliquod beneficiorum, quæ in Babylonica captivitate eis cōceſſerat, in hac unquā conceſſerit. Quapropter
C neceſſariò cōcludendū eſt, de alio peccato, quàm de iis quæ R. perfidus iſte dixerit, Angelum Danieli locutum fuiſſe. Tertius error eſt, cùm arcā, aliaq; ſanctuarii vaſa per ſanctuariū ſanctuariorum, vel per ſanctum ſanctorum intelligi debere, affirmat. Quod expreſsè eſt contra S. ſcripturæ ſententiam, quæ ap. *Ierem.* dum de Judæorum redectione loquitur, ita *c.3.v.*16. ait, בימים ההם נאם יהוה לא יאמרו עוד ארון ברית יהוה ולא יעלה על לב ולא יזכרו בו ולא יפקדו ולא יעשה עוד i. In diebus il-
D lis, ait Deus, non dicent ultrà, Arca teſtamenti Dei, neq; aſcendet ſuper cor. neq; illius recordabuntur, neq; viſitabitur neque fiet ultra. Quia ſ. ut alio in loco dicemus, omnes veteris teſtamēti ceremoniæ poſt Meſſiæ paſſionem, omninò ceſſaturæ erant. Ex quo liquidò patet, quòd particula illa Sanctuarium ſanctuariorū, ſive, ſanctus ſanctorū, neq; de arca, neq; de aliis ſanctuarii vaſis, intelligi poteſt. Quartus error eſt, dum ſuper particulam illā, Scito ergo, & animadverte, ab egreſſu verbi, vult quod hæc præpoſitio. מן *min*, i.
E ab, pro Per præpoſitione ponatur. Non n. vult ipſum terminū A quo ſignificare. Verùm oppoſitū per ipſius Angeli verba apertè videm', qui terminū etiā Ad quē ſubſequenter poſuit, cùm, uſq; ad Meſſiam Ducē, ſubjecit. Quintus error eſt, cū per hunc Meſsiā Ducē, Cyrū Regem Perſ. intelligendū eſſe dixit. Quod quidē falſum eſſe ratione multiplici manifeſtum eſt Primò quidē, quia cùm Angelus uſq; ad Meſsiam נגיד *Naghid*, id eſt,
F principalē, dixit, & Cyrū, & omnem aliū præter principalē Meſsiā, excluſit. Secundò v. quia non 7. tantùm hebdomadas uſq; ad Meſsiā principalem futuras dixit, ſed ſeptem & ſexaginta duas. Tertiò a. quia juxta eorum etiam ſupputationē, hebdomadas illas ſeptem, annos 49. continentes, non uſque ad Cyrum, ſed uſq; ad Balthaſar cōpletas fuiſſe conſtat, ut ſuprà per Talmudiſticā traditionem oſtenſum eſt: ſecundum quā dictum
G eſt, quod poſt primi templi everſionem, unde ipſi hebdomadas iſtas numerare incipiunt, Nabuchdonoſor 27. regnavit annis. Evilmerodach verò ejus filius viginti tribus: qui omnes quinquaginta ſunt. Ex quo patet, quòd antequam Balthaſar regnare cœpiſſet, ipſæ ſeptem annorum hebdomadæ completæ fuerant. Deinde Balthaſar

L

ſar ipſe annis regnavit tribus: poſt quem Darius duobus: deinde Cyrus ipſe regnare cœpit. Quare perſpicuū eſt, ſecundùm Talmudiſtarum computationem, Angelum haudquaquam de Cyro locutum fuiſſe, cùm uſque ad Meſsiam Ducem dixit. Sextus error eſt, cùm Meſsiam hunc occidendum, Agrippam fuiſſe dicit, quem in ſecundi templi excidio per Romanos interfectum fuiſſe aſſerit, Cujus contrarium in lib. de bello Judaico Joſephus refert: cùm ait Agrippam ipſum ſe Romanis contuliſſe, & bello illo durante, cum Romanis fœdus pepigiſſe. Septimus deniq; error eſt, cùm dicit particulam illam, Confirmabit a. pactum multis hebdomadâ unâ, & dimidio hebdomadæ deficere faciet decollationem & oblationem ſacrificiorum, de Tito Veſpaſiani filio intelligendam eſſe: quia ſcil: Titus ipſe fœdus cū Judæorū Principibus percuſſum, in dimidio ipſius hebdomadę ſolvere atq; delere debebat. quod veritati omninò repugnat. Nam ut Joſephus eodem in libro inquit, Titus ipſe ad urbis Ieroſolymæ ac templi excidium non libens, ſed invitus accedebat. Quamobrē pluries nunc per ſe, nunc per alios, Judæis perſuadere nitebatur, ne vellent loci illius deſtructionis cauſa eſſe. CAP. Optimè mi Galatine Rabbi Selomonis perverſæ expoſitionis, cui cæteri Judæorum recentiores maximè adhærent, per antiquorum ſuorum ſcripturas errores detexiſti. Sed quia Rabbi quoque Levi expoſitio non minoris apud eos eſt autoritatis, eam ob rem, ut magis adhuc ipſorum perfida cæcitas omnibus pateat, hanc etiam te confutare opus eſt. GAL. Et hoc mi Capnio, libenter faciam. Sed quò meliùs fiat, priùs ejus verba referā, quæ hæc ipſa ſunt; Hebdomadas (inquit) 70 præciſū eſſe, id eſt, conſtitutū eſt fore ſuper populū tuum. Et reliqua. Imaginabile a. eſt, quòd ideò hæc Angelus Danieli dixerit, quia cogitabat ipſe Daniel ad hoc ſua oratione preces ſuas accomodare, ut reverſio illa Iſraelitalis eſſet, ut templum nunquā amplius deſtrueretur. Putabat n. idcirco poſſe id licitè fieri, quòd eorum peccata punitionibus jā habitis deleta eſſent. Angelus a. non ſecundùm cogitationem ejus rē proceſſuram fuiſſe, ei notificavit. Non n. templum illud permanere debebat, niſi hebdomadibus 70. à primi tēpli deſtructione incipientibus, quę ſunt anni 490. Vel fortè in hoc Angelus ſignificare voluit, quòd non propterea ad tempus longum ſua oratione Daniel ſe extenderat, ut ſciret, quòd ſecundi templi ſtructura ultra conſtitutum 70. hebdomadum tempus excedere non deberet, eò quòd ſic apud Deum ordinatum eſſet: ſed ut hac diuturna captivitate peccatum Iſrael finem acciperet, in tantum quòd juſtitiam ſempiternam, quæ per quintum Regnum à Daniele Nabuchdonoſori interpretata fuit, recipere mererentur, quæ quidem juſtitia ſempiterna ipſe Meſsias eſt, per cujus adventum viſio & prophetia omnis implebitur. Et ad ungendum ſanctuariū ſanctuariorum. Tunc n. ſancta oleo, quod abſconditum in templo ſecundo fuit, inungentur. Fuit a. id à Deo factum propter brevem ſecundi templi durationem. Scito ergo & animadverte, ab egreſſu verbi, quod ut Iſrael reverteretur, & Ieruſalem & templum iterū ædificaretur, egreſſum eſt, uſque ad Meſsiam

R. Levi falſa expoſitio.

Ducem, i. uſque ad tempus, quo Meſsias, qui eſt dux, hoc eſt, ſacerdos magnus, cum eis erit (quod quidem erit poſt completum ædificium) hebdomadæ ſeptem erunt. Hi n. ſunt anni, qui à templi primi deſtructione fluxerunt. Ubi de annis qui his ſuperſunt, Angelus non curavit, quia hoc Danieli notum facere non oportebat, cum id totū illi jam notum eſſet. Hic a. ſacerdos magnus Jehoſuas Sedechiæ filius fuit. Et hebdomadæ 62. & reliqua: id eſt, hebdomadis 62. Jeruſalem in ſua ſtructura cum platea & muro à principio ædificii perſeverabit. Sed hoc in anguſtia tēporū. Nam Judæi à pluribus vexabuntur. Et poſt hebdomadas 62. occidetur Meſsias, hoc eſt truncabitur, quia magni ſacerdotis officio finis dabitur. Et civitatem & ſanctuariū diſſipabit populus Ducis venturi. i. Titi filii Veſpaſiani. Dixit a. populus Ducis, quia Titus, ut narrāt hiſtoriæ, deſtructioni civitatis & ſanctuarii non aſſentiebatur. Et finis ejus in impetu, vel raptu, ejus ſcil. civitatis. Et uſque ad finem belli deſolationes erunt, & non paucæ quidē. Durante n. bello, intra Jeruſalem factiones exortæ ſunt, quam obrē inter ſe infiniti ſunt interfecti. Confirmabit a. pactū multis hebdomadâ unâ Titus ſcilicet, qui pacem eis prædicabat, ſuadebatque, ne ruinæ civitatis & templi cauſa exiſterent, ſed tantum tributū Romanæ gēti redderent. Quod quidem hebdomadâ unâ duravit. In dimidio a. noviſſimæ hebdomadæ ſacrificium & oblationem à templo deficere fecit. Et propter abominationes, quas Manaſſes & alii Reges ei ſimiles, in templo poſuerunt, Dux iſte iſtud deſolans erit, quouſque Iſrael. qui deſolatus erit, deſolatione ultima deſolabit. Hæc ſunt quæ & perfidus iſte R. Levi ſuper hanc Danielis viſionem perfidè dicit. Quæ ſi rectè inſpiciantur, duo potiſsimùm contra eum in ipſis comperiuntur. Primum quidem eſt, quòd inter cætera, quæ de Angelo & de Daniele vaniloqua aſſerit, ipſius prophetiæ vel viſionis intellectum, quem fugere credit præter ſuum propoſitum concludit. Alterum verò eſt, quod dum inconveniens approbat, quod evitare nititur, in plura alia incidit inconvenientia. Dum ea igitur, quæ in primâ Angeli propoſitione continentur myſteria, infra ſeptuaginta hebdomadum tempus implenda fuiſſe ait, veritati quidem adhæſiſſe videtur. Sed cùm videret, id falſo ſuo propoſito contraire, ad ipſorum myſteriorum enucleationem prava cautela deſcendere noluit: & pro vulgi ſatisfactione, omiſſa prima expoſitione, ad ſecundam devenit. In qua quidem cum Rabbi Selomone convenit, paucis duntaxat demptis. Nam clauſulam illam, Ad adducendam juſtitiam ſempiternam, vero & proprio Meſsiæ aſſignat, dicens myſterium hoc in ſomnio Nabuchdonoſor à Daniele interpretato, figuratum fuiſſe. Ex quo quintum illud Meſsiæ Regnum infra harum 70. hebdomadum tempus oriturum fuiſſe, neceſſariò conſequens eſt. Nam ſi infra tempus illud omnia myſteria hic contenta, conſummanda erant, & per juſtitiam ſempiternam quintum Meſsiæ regnum (ut ipſe ait) intelligitur, Meſſiam igitur infra tempus illud venturum fuiſſe, abſque dubio ex verbis ejus ſequitur. Cùm autem in hebdomadum diviſione, de annorū ſuperabundantia dum-

Prædictæ expoſitionis confutatio.

modo mysteria verificarentur, Angelum non curasse ait, ridiculum procul dubio est. Quorsum enim Angelus tempus illud in partes divisisset, ac mysteria in unaquaque parte consumanda ab invicem distinxisset; si absque temporis delectu omnia in quocunq; indeterminato tempore contingere potuissent. Cùm præterea per Messiam ducem, sacerdotē magnū intelligendū dicit, qua ratione moveatur; non satis ipsemet intelligit: cùm duæ hæ dignitates, regia & sacerdotalis nemini in sacra scriptura, nisi Messiæ attribui soleāt. Nam & illud David in *Ps.*110.3. dictum, אתה כהן לעולם hoc est, Tu es sacerdos in æternū; & illud *Isa.*55.*v.*4 scriptum. הן עד לאומים נתתיו נגיד ומצוה לעמים Id est, Ecce testem populis dedi eum, Ducem & præceptorem gentibus; utrunq; de Messia dicitur. Quare de Jehosua sacerdote magno (ut ipse affirmat) Angelum locutum fuisse, dici minimè potest. Præsertim cùm has ambas dignitates illum habuisse, nusquam legamus. Id denique quod super eam clausulam, Occidetur Messias, & non erit ei, dicit, directè contra ipsum venit. Illam enim de Regni truncatione & fine loqui vult. Ex quo sacerdotale officium tunc finem habuisse, necessariò sequitur: cùm per Messiam ducem, sacerdotem magnum intelligat. Quod per ultimam quoque prophetiæ particulam confirmat, cùm ait, Judaicum populum per Titum ultima desolatione desolari debuisse. Quæ cùm ita sint, facilè poterit unusquisque judicare, quanta sit juniorum Judæorum perfidia atque perversitas, qui ne veritatem fateantur, tot se contradictionibus implicant.

CAPUT XVIII.

Vera atque catholica ipsius prophetiæ Danielis explanatio, per Judæorum scripturas.

CAPNIO.

Reliquum nunc est, ut hujus visionis sive prophetiæ juxta ipsorummet sententias, veram atq; catholicam expositionem aggrediaris. GAL. Priùs itaque animadvertēdum duco, quòd cùm Danieli quintum Regnum Messiæ, quod finem nunquam habiturum erat, & per somnium Nabuchdonosor, & per visiones quas ipsemet viderat, revelatum fuisset, cùmq; ipse Daniel bella Gog & Magog, id est, Antichristi, post quæ Israelis salvandæ sunt reliquiæ, prævidisset, atque ipsius Dei verba apud *Jeremiam* 29. & 30. *capite*, reversionem Israel ex Babylonica captivitate pollicentis, secum mente volutaret, horum mysteriorum processus intelligere summopere cupiebat. Quamobrem sese orationi dedit, Deum toto corde deprecans, ut pro sua clementia, desiderio suo dignaretur facere satis. Quod utique in hac visione exorare meruit. Non enim solùm pro populi reditu, proque Jerusalem templique reædificatione (ut recentiores Judæorum asserunt) orabat: cùm ad altiora quoque mysteria, atque ad longiora tempora (ut ait Rabbi Levi) se ejus oratio extenderet. Quod ipse quoque Daniel in hujusce capitis principio innuit, dum inquit: Ego Daniel intellexi in libris, hoc est meditatus sum mysteria, quæ in libris continentur. Et hanc ob rem dixit ad eum Angelus, Daniel nunc egressus sum, à Dei scilicet conspectū, ut docerem te intellectionem, mysteriorum scilicet, quæ tantopere scire optas. Ab exordio precum tuarum egressum est verbum, hoc est, sententia definitiva à Deo exiit. Et ego veni, ut indicarem, tibi scilicet illam, quia vir desideriorum tu es. Animadverte autem verbum, quòd scilicet à Deo egressum est, & intellige visionem, hanc scilicet quæ magna complectitur mysteria, Hebdomades septuaginta, hoc est 490. annos præcisum est tempus, id est, præfinitum vel prædestinatum (à Deo scilicet) super populum tuum, & super urbem sanctuarii tui, ad consummandam prævaricationem, & ad finiendum peccatum, & ad delendam iniquitatem. Hoc autem cùm (ut paulò superiùs Rab. Selomonis improbando errores, visum est) de peccatis tempore primi templi sive secundi commissis verificari nullatenus possit, de primorum parentum prævaricatione, deque originali peccato, atque totius humani generis iniquitate, quæ per Messiæ mortem delenda erant, necessariò intelligi debet. Quod etiam ex modo loquendi ipsius Angeli manifestè insinuatur, dum non peccata, sed peccatum singulariter dicit: Nam ut Rabbenu Haccados, in libro qui גלי רזיא *Gale raZeia*, id est, Revelator arcanorum dicitur optimè testatur, Messias ad relaxandum originale peccatum, & ad inferendas animas in paradisum, venturus erat. Deinde subdit Angelus, Et ad adducendam justitiam seculorum, id est, Legem evangelicam, quæ omnium seculorum justitiam contentura erat, & à Messia dari debebat. Imò ut Rabbi Moses Hadarsan, & Rabbi Levi hoc in loco exponunt, justitia seculorum vel sempiterna, non est nisi Messias, de quo scriptum est *Isaia* 56. *cap. vers.* 1. שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות Hoc est, Custodite judicium, & facite justitiam, quia proxima est salvatio mea, ut veniat, & justitia mea, ut reveletur. Ubi sic ait Rabbi Berachias, Custodite judicium, & facite justitiam. Hæc sunt mandata & opera bona. Quia proxima est salvatio mea, ut veniat, & justitia mea, ut reveletur. Iste est Messias, de quo scriptum est Dan. cap. 9 Et ad adducendam justitiam seculorum, id est, Messiam, Hæc ille. Et ad complendam visionem, & prophetiam, quæ scilicet de Messia loquebantur, per cujus adventum, juxta Rabbi Levi glossam, omnis visio & prophetia implenda erat. Et ad ungendum sanctuarium sanctuariorum, quod secundùm veterum Talmudistarum sententiam, non est nisi Messias sanctificatus. Quos Rabbi Moses filius Nahman Gerundensis secutus, sic hoc in loco inquit, קדש קדשים הוא המשיח מקודש מבני דוד Id est, Sanctuarium sanctuariorum est ipse Messias sanctificatus de filiis David. Neque tamen abs re hoc in loco Messias sanctuarium sanctuariorum appellatus est, cùm futurum esset, ut in eo secundùm humanitatem omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei reconditi

Lex evangelica.

Messias dicitur sanctuarium sanctuariorum.

 diti

diti requiescerent. Eratque super omnem creaturam oleo gratiæ, ac beneplaciti Dei ungendus. Unde & meritò dictus est Messias Hebraicè, quod idem est quod χριςὸς Græcè, & Unctus Latinè, ut alibi latiùs diximus.

Hebdomadarum termini.

Deinde volens Angelus Danielem certum reddere, ex quonam tempore harum hebdomadum initium accipiendum esset, & quousque perventuræ essent. Scito (inquit) & animadverte, ab egressu verbi ad revertendum, & ad ædificandum Jerusalem, vel de reditu, populi scilicet, & de reædificanda Jerusalem, hoc est, Ab eo tempore hæ annorum hebdomadæ inchoari debent, quo ex ore Jeremiæ (ut suprà ostensum est) egressum est DEI verbum, de reditu populi ex Babylonica captivitate, & de reædificanda urbe Jerusalem. Quod quidem (ut in præcedentibus latiùs probavimus) anno quarto Regni Sedechiæ Regis, Regni verò Nabuchdonosor Regis Babylonis duodecimo fuit. Tunc enim ex ore Jeremiæ (ut in superioribus diximus) exiit DEI verbum, quòd completis septuaginta Babylonicæ captivitatis annis, Israeliticus populus ex captivitate illa reversurus esset, ac urbs Ierosolyma reædificanda. Ab illo ergo tempore, id est, à quarto Sedechiæ Regis & duodecimo Nabuchdonosor, juxta angelicum documentum, harum hebdomadum computatio inchoanda erat, & tempore Messiæ terminanda.

Naghid dictio.

Ideò subjecit, Usque ad Messiam נגיד *Naghid*, id est, Ducem, vel Principem, vel Principalem. Hæc enim Hebraica dictio נגיד *Naghid*, (ut ait Rabbi Kimhi in libro *Serassim*) à נגד *neghed*, quod propriè coràm significat, derivatur. Et inde dictum est *primi Regum 16. capite, v. 6.* Numquid נגד *neghed*, id est, coram Domino Messias ejus. Et inde dictus est Princeps נגיד *Naghid*, juxta illud 2. *Reg. c. 5. v. 2.* dictum, ואתה תהיה לנגיד Hoc est, Et tu etis in principem. Hinc etiam nobilia & preciosa dicuntur נגידים *Neghidim*, id est, principalia, ut illud *Prov. c. 8. v. 6.* שמעו כי נגידים אדבר Id est, Audite quia principalia loquar. Ex quibus patet, quòd נגיד *Naghid*, idem est quod Dux, Princeps, Principalis. Postea Angelus has hebdomadas in tres dividit partes, in septem scilicet hebdomadas, in sexaginta duas, & in unam, quæ postremò remanet, propter specialia opera, quæ in unaquaque harum partium fieri debebant; dicens, Hebdomadæ septem, & hebdomadæ sexaginta & duæ. Septem enim hebdomadæ priores quadraginta novem efficiunt annos. Sexaginta autem & duæ, quæ sequuntur, quadringentos triginta quatuor annos reddunt, quibus si septem priores addantur, quadringentos octuaginta tres annos constituunt. Omnes verò septuaginta hebdomadæ quadringentos nonaginta (ut alibi diximus) continent annos. Deinde ea, quæ in primis septem hebdomadibus futura erant, insinuare volens, ait, Revertetur ipsa, & ædificabitur platea, id est, urbs Ierosolyma, quam ob amplitudinem, plateam vocavit, & fossatum, id est, murus, scilicet ejus. Ut Rabbi Selomo, & Rabbi Levi, ac cæteri pene omnes exponunt. Sed in angustia temporum inquit, finitimas scilicet ob gentes, à quibus Judæi assiduis bellis vexandi erant, ut Ezras, & Nehemias testantur. Sequitur in prophetia, Et post sexaginta & duas hebdomadas, occidetur Messias. CAP. Hîc Judæi nostri temporis obstant, quia verbum יכרת *iccareth*, quod hic ponitur, venit à verbo כרת *carath*, quod non occidere, sed propriè abscindere significat. Quare (ut ajunt) textus hoc in loco non dicit, occidetur Messias, sed abscindetur Messias. GAL. Quamvis verbum יכרת *iccareth*, primariò abscindere significet, frequentiùs tamen in sacra scriptura pro occidere ponitur: ut *Gen. 9. v. 11.* והקימותי את בריתי אתכם ולא יכרת כל בשר עוד במי המבול Id est, Et statuam pactum meum vobiscum, & non *iccareth*, id est, non occidetur omnis caro ultra ab aquis diluvii. Item apud *Ezech. 21. v. 3.* והכרתי ממך צדיק ורשע Id est, Et occîdam ex te justum & impium. In *tertio* quoque *libro Regum capite* 18. *v.* 13. ita legitur, ויהי בהכרית איזבל את נביאי יהוה i. Et factum est, dum occideret Izebel prophetas Domini. Quòd autem hoc sensu verbum hoc ibi sumatur, per id, quod statim subjicitur manifestè patet, sequitur enim sic, הלא הגד לאדני את אשר עשיתי בהרג איזבל את נביאי יהוה Id est, Numquid (ait Abdias Eliæ) non est annunciatum Domino meo id quod feci, cùm occideret Izebel prophetas Dei? Ex quibus clarum est, verbum hoc יכרת *iccareth*, pro eo quod est, occidetur, hoc loco accipi.

Judæi Messiam occisuri.

Quod autem ipsi occisuri essent Messiam, in sequentibus ubi de morte Messiæ agetur, per veteres eorum Doctores latissimè patebit. Nunc verba Rabbi Simeonis filii Johai in libro מחקר הסודות *Mekar hassodoth*, satis sit audire. Ibi enim Hoseyas flens dicebat, Væ illis, væ illis impiis, iniquis, homicidis Israel, ob quorum amorem ut peccatum eis dimittat, Deus mittet Filium sanctum suum, & carne humana se induet. Væ illis, quia propter suas pravas actiones, rebelles erunt huic Messiæ, nec respicient dicta, quibus imperabit ut mundificentur aqua mundificationis, ad expianda peccata sua, nec incedent in viis Deo gratis, nec facient ejus voluntatem, sed ingenti iracundia perciti, ipsum occîdent. Subinde cùm dixisset Angelus, occidetur Messias, protinus subjunxit, ואין לו *Veen lo*, id est, Et non ei. Quod autor nostræ editionis transtulit, Et non erit ejus populus qui eum negaturus est. Textus tamen dicit, ואין לו *veen lo*, id est, Et non ei: Hoc est, non erit ei, quod Judæi perfidi autumabunt; ut videlicet crucifixus occumbat, & postmodum non resurgat. Quin potiùs licèt Messias occidatur, resurget tamen tertia die, ad cœlosque ascendet, ac Spiritum sanctum super credentes mittet. Deinde exequitur Angelus, Et civitatem scilicet Jerusalem, & sanctuarium dissipabit populus Ducis venturi, id est, Titi filii Vespasiani. Et finis ejus in impetu vel raptu, populi scilicet Romani. Hoc autem infra hebdomadas istas non accidit, sed annis quadraginta post elapsis. Sed ideo Angelus mox ut de Messiæ nece locutus est, illud adjecit, ut in mortis Messiæ pœnam

Judæis

Judæis id eventurum ostenderet Dixit autem A populum Ducis venturi, & non ipsum Ducem, civitatem & sanctuarium dissipaturum: ut apertè innueret, Titum, juxta Rabbi Levi glossam, ad id non libenter, sed invitum deventurum: ipse enim (ut ait Josephus *in libro de bello Iudaico*) ne urbis & templi deletio fieret, & cum Judæis primùm, & demum cum militibus maximam adhibuit operam. Quod minimè tamen obtinere valuit, cùm ob Christi cædem vastitas illa subsecutura fuerit. Etusq; ad finē belli præcisi, id est statuti vel prædestinati. B Gog & Magog scilicet, hoc est, Antichristi, desolationes (supple) perdurabunt. Post hæc revertitur Angelus ad ultimam hebdomadam, ut quæ in ea fieri debebant, reseraret, dicens, Confirmabit autem, Messias scilicet pactum, id est, legem suam Evangelicam. Legem enim sacræ literæ plerumque pactum vocant. Multis, qui scilicet in eum crediturierant, legemque ejus recepturi. Hebdomadâ unâ, id est, septem annis. Tres enim anni illi cum dimidio C quibus Christus docuit, & tres alii cum dimidio quibus post eum Apostoli in Judæa prædicarūt, hebdomadam unam perficiunt, in qua Messias & per se primùm, & deinde per discipulos suos legem suam opere & verbo confirmaturus erat. De qua quidem lege sic apud *Ierem.*31. *v.*31. prædictum fuit הנה ימים באים נאם יהוה וכרתי את בית
ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה לא כברית אשר
כרתי את אבותם ביום החזיקי בידם להוציאם מארץ
מצרים אשר המה הפרו את בריתי ואנכי בעלתי בם: D
Quæ quidem verba sic in Latinum vertuntur, Ecce dies veniunt, dicit Deus, & feriam cum domo Israel. & cum domo Juda pactum novum, id est legem novam. Non sicut pactum quod ferii cum patribus eorum, id est, non sicut legem quā dedi patribus eorum in die, qua confortavi manum eorum, ut ducerem eos de terra Ægypti, qui irritum fecerunt pactum meum, & ego reprobavi, vel neglexi, vel dereliqui eos. Quare cùm dicitur hîc, E Confirmabit autem pactum multis hebdomadâ unâ, pactum pro lege capitur. Quamvis enim ברית *Berith*, sit fœdus vel pactum, in plerisque tamen Sacræ scripturæ locis pro lege accipitur: ut in præmissis Jer. verbis manifestè patet. Quod etiam in libro מכילתא *Mechilta*, super illud *Exod.*12.3. dictū, In decimo mensis hujus, apertè probatur, cùm dicitur, אינו ברית אלא תורה
כמו שכתוב באלה הדברים אלה דברי הברית אשר
צוה יהוה את משה לכרות את בני ישראל בארץ F
מואב מלבד הברית אשר כרת אותם בחורב Hoc est, Non est *berith* nisi lex, sicut scriptum est *Deut.*29. *v.*1. Ista sunt verba *berith*, id est, pacti, hoc est, legis, quod mandavit Deus Mosi, ut feriret cum filiis Israel in terra Moab, præter pactum quod feriit cum eis in Horeb. Hæc ibi. Ex quibus palàm liquet, pactum pro lege accipi.

Tribus annis cum dimidio Messias docturus.

Quòd autem proprio ore tribus annis cum dimidio Messias docere debebat, per Talmudistas liquidò patet: Legitur enim in *Midras tillim*, id est, in exposi- G tione Psalmorum, sic R. Johanan dixisse, שלשה
שנים ומחצה היתה שכינה עומדת בהר הזתים דרשו
את יהוה בהמצאו קראוהו בה יותו קרוב Id est, Tribus annis cum dimidio stetit præsentia Dei in monte Oliveti, dans voces, ac dicens, Quærite Deum, dum inveniri potest, invocate eum, dum prope est. Quod etiam in *beressith rabba*, i. in expositione libri Gen. confirmatur: ubi R. Moses Hadarsan sic dicit, Quid dicere voluit Selomo in *Cantico canticorum*, cùm ait, Exultabimus & lætabimur in te? אימתי אנו שמחים כשעמדו רגלי שכינה
על הר הזתים Hoc est, Quando lætabimur? Quando stabunt pedes Dei in monte Oliveti. Et sunt verba R. Johanan filii Zaccai. Ex quibus manifestè apparet, hos tres annos cum dimidio, eos esse, in quibus juxta verbum Angeli Messias per seipsum opere & verbo ac miraculis legem suam confirmaturus erat. Ita n. omninò factum fuisse, certum est. Salvator namq; ipse 30. annos natus, baptismum suscepit, & inde usque ad ejus passionem tres anni ferè cum dimidio præterierunt; in quibus & Galilæam & Judæam perambulans, ac sæpenumero super montem Oliveti commorans, atque docens, opere & verbo legem suam confirmavit. Meritò igitur Angelus hebdomadam istam, in qua hæc & alia quàm plurima divina opera futura erant, tanquam omnium complementum, postremo loco collocavit. Et quia in dimidio hujus novissimæ hebdomadæ Messias divino decreto mortem obiturus erat, per quam omnia veteris legis sacrificia finem habitura erant, eò quòd verum illud sacrificium, quod Messias ipse suum sanctissimum corpus in ara crucis Patri offerens, pro peccatorum humani generis remissione, facturus erat, præfigurassent; idcircò Angelus subjecit, Et in dimidio hebdomadæ deficere faciet decollationem (sacrificiorum scilicet) & oblationem (cæterorum videlicet omnium, quæ in templo offerebantur) quæ omnia in morte Messiæ quoad significatum cessare debebant. In cujus rei signum, in ipsa mortis Christi hora, & velum templi à summo usque ad imum scissum est, & cuncta quæ in templo fiebant miracula, finem acceperunt, prout suprà abundè disseruimus. Et tandem cōcludens ait, Et super abominationes, id est, propter abominationes, quæ contra Messiam fient, desolatio erit. Et usque ad consummationem & præfinitionem perseverabit, scilicet desolatio super desolationem. Ex quo patet, Judæos nunquam Ierosolymam ex captivitate hac novissima esse redituros, nisi fortè post Antichristi bellum, cùm fidem Christi receperint.

Rationis conclusio.

Omnia igitur quæ in hanc Danielis prophetiam in quinque præmissis capitibus latissimè diximus, in rationis formam reducentes, sic denique concludimus, Cùm Angelus Gabriel Danieli dixerit, quòd ab egressu verbi de populi reditu, usque ad Messiam principalem, hebdomadæ 7. & 62. futuræ erant, ac numerus iste anno ante templi secundi incendium 40. completus fuerit; nullusque præter Dominum Jesum, tunc, sive postea hucusque extiterit, qui principalis, ac veri Messiæ signa habuerit (ut etiam ab ipsis adversariis conceditur) quique post ipsas 7. & 62. hebdomadas tam docendo, quàm opera soli Deo possibilia, faciendo, occisus fuerit: illum profectò principalem, ac verum fuisse Messiam, apud omnes qui rationis non sunt expertes, necessariò consequens est.

CAPUT XIX.

Quòd tempus determinatum adventus Messiæ ab Isaia insinuatum jam praeterierit, & in Domino nostro Iesu Christo completum sit.

CAPNIO.

HÆc quidem omnia quæ dixisti optima sunt, ac talia, ut minimè à Judæis nostri temporis negari possint: ut tamen magis adhuc eorum perfidia cōvincatur, velim & per aliquem alium prophetarū confirmares, præfixum adventus Messiæ tempus jam præteriisse, & in Domino nostro Jesu consummatum fuisse, sicuti per Danielem efficacissimè nunc ostendisti. GAL. Id etiam per Isaiam optimè probatur. Et primùm quidem ex eo quòd *c.9.v.6.* positis octo Messiæ nominib9, quæ sunt, Admirabilis, Consiliarius, Deus, Fortis, Pater, Sempiternus. Princeps, Pax, in fine omnium ubi dicit, לםרבה המשרה *lemarbe hamisra*, id est, ad multiplicandum ejus principatum, in medio dictionis לםרבה *lemarbe*, contra naturam scribendi, contraque orthographiæ legem, ponitur *mem* clausa, cùm aperta ponenda esset. HOG. Hæc ego nisi declares, intelligere nequeo. GAL. Duplicem *mem* literam Hebræi habent Alterā quidem apertam, cujus hic est character מ, quæ nusquam in calce dictionis sed semper in principio, & in medio ponitur. Alteram verò clausam quā sic figurant ם & nonnisi in fine dictionis scribere solent. In hac igitur dictione לםרבה *lemarbe*, cùm sit in medio, non clausa, sed aperta esse deberet, & tamen clausa ibi præter morem ponitur. Quod alibi profectò nusquam invenitur. Idcirco absque mysterio hoc factum fuisse, haudquaquam credendum est. Ut enim in libro שבת *Sabbath*, id est, de sabbato, in cap. הבונה *Habbone*, id est, Ædificans, dicitur, מם סתומה דבר סתום רומז Hoc est, *Mem* clausa, verbum clausum, vel rem clausam, id est, occultam significat. Voluit enim per hoc Isaias ipse à prudentibus intelligi, impiis verò occultum fieri. Eam ob rem in libro *Sanhedrin*, in cap. כל ישראל *Col Israel*, id est, Totus Israel, fertur, quòd cùm R. Tanhuma quæreret, quænam esset ratio, quòd cùm omnis *Mem* in medio vocabuli posita, aperta sit, hæc sola inveniatur clausa, statim in illa hora exivit filia vocis, i. revelatio, sive vox de cœlo, dicens, רזי לי רזי לי Id est, Secretum meum mihi, secretum meum mihi. Quod exponens R. Selomo ait, Deum dixisse, Hoc secretum de Messiæ adventu meū est. Attamen, ut prisci Judæorum Spiritu sancto illustrati dixerūt, per *mem* hoc in loco clausam, multa designantur arcana, & præsertim, ut alibi probabimus, quòd ipse Messias de virgine clausa, quæ Maria vocanda erat, præter communem nascendi modum, præterque naturæ ordinem, nasciturus erat. Nunc autē per ipsam *mem* clausam tempus adventus Messiæ præfixum significari ostendemus. Per hoc enim quòd *mem* hujusmodi clausa apud Judæos in numeris sexcentenarium designat, ostenditur proculdubio, quòd ab hujus prophetiæ tempore usque ad Messiæ nativitatem sexcenti anni futuri erant. Quod rei postmodū

A probavit eventus. Hoc autem sic probatur: Prophetia namque ista eodem tempore ex ore Isaiæ egressa est, quo idem propheta prophetavit, dicens; Ecce virgo concipiet; cum reliquis. Sunt enim ambæ hæ prophetiæ in uno eodemque contextu. Anno igitur 4 regni Achaz Regis prophetia hæc facta est, ut ait R. Selomo Quod hoc modo super 4. *Reg.*15,30. probat, Cùm scriptum est (inquit) in anno 20. Jotham filii Oziæ, dicendum erat in anno 4. Achaz. Ecce enim omnes dies B Regis Jotham sexdecim anni sunt. Sicut enim dictum est 4. *Reg.*15,33 Jotham filius Oziæ Regis Juda 25 annorum erat, cùm regnare cœpit, & sexdecim annis regnavit. Sed quoniam Achaz impius fuit, placuit scripturæ 4. annos computare in annis Iotham in sepulchro existentis, & non in annis Achaz existentis vivi: ut dicitur in libro qui appellatur סדר עולם *Seder holam*, id est ordo mundi, Hæc R. Selomo. Quòd autem ab ejusdem prophetiæ egressu usque ad Christi ortum anni sexcenti transierint, sic ostenditur; Si enim C Achaz 16. regnavit annis, ut habetur 4. *Reg.*16,2. & 4. anno Regni ejus hæc prophetia (ut R. Selomo inquit) facta fuit, sequitur quòd post prophetiam istam Achaz ipse 12. regnaverit annis, post quem Hezechias filius ejus annis regnavit 29 ut legitur 4. *Reg.*18.v.2 Manasses autem annis regnavit 55. ut habetur ex 4. *Reg.*21, 1. Ammon verò regnavit annis duobus, ut dicitur 4. *Reg.*21, D 19 Josias autem annis triginta uno, ut patet 4. *Reg.*22.1. Ioachaz verò mensibus tribus, ut fertur 4. *Reg.* 23 31. Jehojakim autem annis undecim, ut ex 4. *Reg.*23. 36. colligitur. Iehojachin verò mensibus tribus, ut habetur ibidem. Sedechias demum undecim regnavit annis, ut patet 4. *Regum vigesimo quarto cap.v.*18. Horum annorum summa annos continet 151. & dimidium. A quinto enim Regni Regis Achaz anno, usque ad undecimum Sedechiæ, Iudæorum Reges regnaverunt annis 151. Deinde ab undecimo Sedechiæ anno, qui fuit 19. Nabuchdonosor, ut ex E *Jerem. ultimo cap. & ex* 4. *Reg.*25.v.1. apertè colligitur, Nabuchdonosor ipse annis regnavit 26. Evilmerodach verò filius ejus annis viginti tribus. ut supra ostensum est. Balthasar autem annis tribus. Darius duobus. Cyrus triginta. Assverus quatuordecim. Post quem succesit Darius: cujus Regni anno sexto templum consummatum, atque perfectum est. His additis supradictis 151 annis cum dimidio, quibus Reges re-F gnaverunt, insuper & quadringentis & viginti, quibus templum secundum durasse ajunt, habentur à quarto anno Regis Achaz, usque ad templi secundi excidium anni sexcenti septuaginta quinque, & dimidius: ex quibus si quadraginta duo demantur anni, qui à Christi passione usque ad urbis Ierusalem templique eversionem fluxerunt, & 33. ferè cum dimidio, quibus Christus ipse inter homines vixit, habebuntur G ab eo tempore quo Isaias de Messiæ conceptu & ortu vaticinatus est, usque ad ipsius Christi nativitatem, anni præcisè sexcenti, quos prædicta *mem* clausa designat. Ad quod etiam probandum, valde ad propositum facit illud ejusdem prophetæ *quinquagesimo quarto cap.v* 9. dictum, כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור

מי גח עוד על הארץ כן נשבעתי מקצף עליך ומגער בך Hoc est, Sicut dies Noæ istud mihi: nam juravi non transituras amplius aquas Noæ super terram: sic juravi fore ut non irascar tibi, & non increpem te. Quæ quidem Rabbi Ionathas sic in Chaldæum vertit, ארי כיומי נח דא קדמי דקיימית במימרי דלא יעדון מי טופנא די הוו ביומי נח עולעל ארעא כן קיימית במימרי דלא ייחול רוגזי עליך Id est, Quoniam sicut dies Noæ coram me, cùm statui in verbo meo, quod non transirent aquæ diluvii, quæ fuerunt in diebus Noæ ultrà super terrã, sic statui in verbo meo, ut nõ descendat furor meus super te. Hæc ille. Ubi omni animi diligẽtia animadvertendũ est, quod juxta expositionem R. Nahman in libro *Sanhedrin*, in cap. *Helec*, dies Noæ ad dies Messiæ referendi sunt. Idcirco cùm propheta ait, Sicut dies Noæ istud mihi, hoc pronomen istud, ad illud, quod in præcedentibus dixit, referri debet: ad totum illud scilicet, quod à *quinquagesimo secundo cap. v.* 13. cum inquit, Ecce intelliget servus meus, hucusque propheta dixerat. Quod ferè totum ab antiquis Judæorum de Messia dictum accipitur. Nam verba illa ejusdem capitis, Ecce intelliget servus meus, sic R. Ionathas Chaldaicè traduxit, atque exposuit, הא יצלח עבדי משיחא Hoc est, Ecce prosperabitur servus meus Messias. Quod Rabbi quoque Selomo testatur, dum locum hũc exponens, ita haud ineptè ait, Magistri nostri affirmant, hæc de Messia dici. Dies autem Noæ cum diluvium cessasset, sexcenti anni erant. Ab eo ergo tempore quo Isaias hoc verbum protulit, usque ad Messiæ adventum, sexcenti anni futuri erant. Quæ omnia per Hebræorum scripturas optimè probantur. Quòd enim Noas sexcentorum esset annorum cum diluvium cessasset, primum patet per id quod in *Beresith Rabba* dicitur, super illud, Noas filius sexcentorum annorum erat cum diluvium aquæ erat super terrã. Ubi Rabbi נחמיה *Nehumia* sic dicit, Annus diluvii ascendens est de numero, id est, de numero est cum embolismis & computis. Deinde ex eo hoc idem ostenditur, quod *Gen. nono cap. v.* 27. sic scriptum est, ויחי נח אחר המבול שלש מאות שנה וחמשים שנה: ויהיו כל ימי נח תשע מאות שנה וחמשים שנה וימת Id est, Et vixit Noas post diluvium trecentis & quinquaginta annis. Fuerunt autem omnes dies ejus nongenti & quinquaginta anni, & mortuus est. Si igitur omnes dies vitæ Noæ fuerũt anni nongenti & quinquaginta anni, & post diluvium vixit annis trecentis quinquaginta, necessariò certè sequitur, quod annus ipse diluvii fuerit prædictorum 600. ultimus. Quare palàm profectò ostensum est, dies Noæ cum diluvium cessasset, sexcentos annos fuisse. Quod autem & totidem anni fuerint ab eo tempore quo Isaias verba illa protulit, usque ad Messiæ adventum, per ea quæ nunc dicta sunt in expositione *mem* clausæ in dictione לםרבה *Lemarbe* positæ, clarè patuit. Isaias enim (ut ostensum est) in fine quarti anni, vel in principio quinti Regni Achaz, de Messiæ conceptione ac nativitate prophetare cœpit, dicens, Ecce virgo concipiet, & pariet filium, cum cæteris. Ab illo autem tempore usque ad Christi nativitatem (ut

A probatum est ibidem) sexcenti præcisè fluxerunt anni. Et totidem (ut ostendimus) cessante diluvio, fuerunt dies Noæ. Quare Messiam jam venisse, ipsumque Dominum nostrum Jesum fuisse (cùm talis nemo alius, qualis per prophetas Messias descriptus est, tunc natus fuerit) concedatur necesse est.

CAP. XX.

B *Quòd tempus quoque adventus Messiæ præfixum, à priscis Talmudistis traditum, jam transierit, ac in Domino nostro Iesu Christo consummatum sit.*

CAPNIO.

Quanquam in præcedentibus per tempus determinatum à prophetis adventus Messiæ, Messiam ipsum jam venisse secundùm Hebræorum expositiones, C satis abundè probaveris, ut tamen magis Judæorum nostri temporis obstinata pravitas deprehẽdatur, ac magis magisque catholicæ fidei veritas innotescat, haud inutile quidem esset, si hoc ipsũ per præfixum quoq; tempus quod adventu Messiæ à veteribus Talmudistis assignatum legitur, evidentiùs ostenderes. GAL. Hoc etiam lubens faciam. Illud itaque in primis, quod in libro *Sanhedrin*, in capite *Helec* scribitur, adducam *Traditio discipulorũ Eliæ.*
D תנא רבי אליהו שתא אלפי שני הוי עלמא וחד חריב ב" אלפי תוהו ב" אלפי תורה ב" אלפי ימות המשיח Id est, Sententia domus Heliæ. Sex millia annorum erit mundus, & iterum destructur. Duo millia inanitatis, duo millia legis, duo millia dierum Messiæ: unde contra juniorum Judæorum perfidiam, duo quæ maximè negant, colligi possunt. Unum quidem est, quòd lex Mosaica non erat nisi usque ad dies Messiæ permansura. Alterum E verò est, quòd adventus Messiæ tempus jam præteriit. Ad quod probandum antequam aliquid dicam, Rabbi Selomonis glossam afferam, quæ sic eadem verba exponit. Sex millia annorum erit mundus, id est, tantùm durabit. Horum verò duo millia fuerunt inanitatis. Quomodo autem ab Adam usque ad quinquagesimũ secundum annum Abrahæ duo millia annorum fuerunt, scriptura instruit. Postquàm enim hæc duo millia annorum completa sunt, studuit Abraham in leF ge: sicut scriptum est *Gen. duodecimo cap. v.* 5. Et animam quam fecerunt in Aram: quod interpretati sunt. Et animam quam fecerunt cum lege in Aram. Dixerunt autem magistri, in libro עבודה זרה *Havoda zara*, quòd tunc temporis Abraham duorum, & quinquaginta erat annorum. Duo millia verò legis usque ad adventum Messiæ hoc modo habentur. Quadraginta & octo anni fuerunt usque quo natus est Ishac. Sexaginta vero anni à nativitate Ishac, usque ad nativitatem Iacob: qui centum & octo annos effi-
G ciunt. Deinde centum & triginta anni qui fuerunt Iacob, quando ingressus est Ægyptum. Ecce anni ducenti triginta octo. Et ducenti decem quibus morati sunt filii Israel in Ægypto. Ecce 448. anni. Porrò ab egressus ex Ægypto donec ædifica-

ædificata est domus sancta prima, fluxerunt anni 480. sicut scriptum est *in libro tertio Regum sexto cap. v 1* Fuit autem in anno quadringentesimo octogesimo: & reliqua: & ædificata est domus Domini. Ecce igitur nongenti & viginti octo anni. Rursum quadringenti & decem anni quibus domus prima duravit, ut probatur per scripturas annorum Regum, & septuaginta anni captivitatis Babylonicæ: & quadringenti viginti quibus domus secunda permansit. Ecce habes ex una parte annos nongentos, & ex altera parte, nongentos viginti octo. Et sic habentur duo millia annorum, minùs centum septuaginta duo. Per centum septuaginta duos igitur annos ante consummationem quatuor millium annorum ab initio mundi destructa est domus Dei. Et in fine prædictorum 172. annorum, completa fuerunt duo millia annorum legis. Non tamen tunc evacuanda erat lex, ut dicebat Magister meus. Sequitur, Et duo millia annorum dies Messiæ. Nam post duo millia legis, erit judicium ejus, ut veniat Messias, & evacuetur Regnum nequam, id est, Regnum Romanorum. Hucusque glossa Rabbi Selomonis. Qui etsi in annorum computatione etiam secundùm Talmudistas non parum erraverit, ut per ea quæ in præcedentibus dicta sunt, facilè patet, ex dictis tamen ejus Messiã jam venisse necessariò sequitur. Nam si juxta ejus expositionem ex sententia sive traditione Eliæ ac discipulorum ejus, in fine quatuor millium annorum mundi Messias venturus erat, & secundùm Judæorum computationem à mundi initio usque ad præsentem annum, qui est annus Christi millesimus quingentesimus decimus sextus, quinq; millia ducenti ac septuaginta sex transierunt anni (tametsi secundùm nostram multò plures, ut paulò inferiùs probabitur) necessariò certè concluditur Messiæ adventum per annos secundùm eos mille ducentos & septuaginta duos jam præteriisse. CAP. Juniores Judæorum fatentur quidem, quòd secundum Talmudisticam hanc traditionem, Messias in fine quarti millenarii venturus erat, sed propter eorum scelera ipsum nondum venisse, ajunt. Quod per eandem quoq; traditionem probare nituntur, eo quod in calce ejusdem traditionis sic immediatè sequatur, ובעונותינו שיר בו יצאו מהם מה שיצאו Hoc est, Propter peccata autem nostra, quæ creverunt. exierũt ex eis, scilicet annis qui exierũt. Ubi glossa R. Selomonis ita dicit, Verumtamen propter peccata nostra quæ multiplicata sunt, non venit Messias in fine quatuor milliũ annorum. GAL. Mentiũtur planè. Quare ut mendacii arguantur, duplicẽ eis damus responsionẽ. Et primum quidẽ dicimus, verba hæc ejusdẽ traditionis non esse. cum neque Eliæ, neq; discipulorũ ejus fuerint. Quod satis ex ipsorũ verborũ naturâ patêre potest: sed ab aliquo R. Judaicã perfidiã protegere volẽte eidẽ traditioni verba ipsa addita fuisse: cujus rei maximũ est indiciũ, quod in libro עבודה זרה *Havoda Zara*, id est, servitus aliena, ubi hæc eadem traditio ponitur, nõ eisdem omnino verbis hujusmodi cauda ipsi traditioni inseritur Ibi enim in cap. לפני אידיהן *Liphnũe edehen*, id est, ante festa eorum, legitur, Tradidit domus Eliæ, Sex millium annorum durationem fore mundi. Horumque duo millia esse vanitatis vel inanitatis, duo millia legis, & duo millia dierum Messiæ. Propter peccata verò nostra, quæ multiplicata sunt, egressi sunt ex eis septingenti & quatuordecim. Hæc ad verbum traditio ipsa. Per se igitur patet, quòd postrema hæc verba, quibus Judæi recentiores suam conãtur velare perfidiam, non sunt eadem hîc & ibi, sed longè diversa. Ibi enim nullum certum ponitur tempus, hîc verò annorũ qui jam præterierant, certus apponitur numerus. Quod est falsitatis Judaicæ efficax argumentum. Deinde eis obiicimus, quòd adventus Messiæ accelerari quidem potuit, retardari vero minimè. Quòd in lib. *Sanhedrin* cap. *Helec.* optimè probatur: ubi sic legitur, אמר רבי אליכסנדרי אמר רבי יהושע בן לוי הרי כתיב אני יהוה בעתה אחישנה זכו אחישנה לא זכו בעתה Id est, Dixit R. Alexandri. Dixit R. Jehosuas filius Levi, Scriptum est *Isa. sexagesimo c. v. 22.* (de salvatione scilicet quæ per Messiæ adventum futura erat) Ego Deus in tempore suo accelerabo eam. Si meruerint, accelerabo eam; si non meruerint, in tempore suo, supple faciam eam. Ex his Judæi dicunt. quòd Messiæ adventus minimè retardari poterat, quin in tempore suo esset, sed accelerari quidem bene potuisset, dummodo existerent qui illum mererentur. Item super eadem verba Isaiæ, אני יהוה בעתה אחישנה Hoc est, Ego Deus in tẽpore suo accelerabo eã, פירוש *Perus*, id est, glossa ita dicit, אם יהיו טובים בפני זמנו ואם לא בזמנו Id est, si fuerint boni, ante tempus ejus. Sin autem, in tempore suo. Sed glossa ista secundùm Hebræorum Doctores de Salvatione per Messiam faciẽda loquitur. Ergo si Judæi boni erant, propter eorum bonitatem Deus adventum Messiæ accelerare debuit Si autem mali erant propter eorum peccata, prętermittere nõ debebat, ipsum tempore suo determinato mittere. Quare necessariò Judæi concedere debent, eorum peccatis non obstantibus, eum saltem tempore determinato jam venisse. CAP. Adhuc Judaica pravitas obiicit. si Messias in fine quatuor millium annorum mundi venturus fuerat, minimè nos ex hoc inferre posse, Dominum nostrum Jesum verum fuisse Messiam, cùm quatuor hæc annorum millia, anno post templi ultimi excidium, secundùm R. Selomonem 172. secundùm verò alios, centesimo trigesimo sexto completa fuerint: ut ex temporũ supputatione, quam per Hebræorũ scripturas paulò superiùs fecisti, colligi potest: ipse verò Dominus Jesus anno ante ejusdẽ templi eversionem quadragesimo secũdo passus fuerit. GAL Hæc eorum fuga nihil eis suffragari potest. Primò, quia ut nunc diximus, adventus quidem Messiæ etsi non retardari, accelerari tamen potuisset, ac debuisset, dummodo essent, qui illum mererentur. Quare haud incongruè dicere possumus, quòd adventus Messiæ accelerationẽ multa meruerint: videlicet sanctorum patrũ in inferno existentiũ miseranda captivitas, ac Apostolorũ, aliorũq; Christi discipulorum bonitas jã prævisa Sed maximè Mariæ virginis sanctitas, atq; humilitas, necnõ sanctissimũ ac singulare virgi-

Objectio Judæorum juniorum.

virginitatis servandæ propositum: quæ præcedētium omnium sanctitatis humilitatisque supplevere defectum. Tum deinde, quia dato quòd mors Messiæ circa quam dies Regni ejus incipere debebant, eo tempore præcisè non fuerit, quo à mundi cōditione annorum quatuor millia defluxerant, id eis minimè mirum videri debet: quandoquidē in sacris literis longè major quàm hæc inveniatur temporis varietas. Scimus enim Deum (ut cætera omittam) Abrahæ prædixisse, semen ejus quadringentis annis captivum in terra aliena futurum: & tamen omne tempus, quo filii Israel fuerunt in Ægypto, de cujus captivitate Deus locutus fuerat, non fuit nisi annorum ducentorum & decem, ab eo scilicet anno, quo Iacob descendit in Ægyptum, usque ad liberationem per Mosem factam: ut ex sacræ scripturæ textu clarè habetur, & R. Selomo etiam testatur. Quocirca mirandum non est, si discipuli Eliæ post quartum mundi millenarium completum, Messiam regnaturum prædixerint: & tamen Christus anno 136. ante ejudem millenarii completionem, juxta Hebræorum supputationem, mortuus fuerit. Tum denique, quia si veritatem juxta historiarum fidem, sequi voluerimus, inveniemus Christum in fine quarti millenarii, sive completis quatuor annorū millibus à mundo condito, passum fuisse. CAP. Id retegas obsecro GAL. Faciam. Anno igitur 15. mundi, Adam genuit Cain, & 30. Habel. Anno vero 100. mundi, Cain occidit Habel, & tunc natus est Seth. Seth autem anno 105. ætatis suæ genuit Enos, qui nomen Dei invocare cœpit. Enos anno 90 genuit Kenan, qui nostra editione Caina dicitur. Kenan anno 70. genuit Mahallalel. Mahallalel anno 65. genuit Iared. Iared Anno 162. genuit Hanoch: qui translatus est, & à nostris Enoch appellatur. Hanoch anno 65. genuit Methuselā, quē nos corrupto vocabulo Mathusalē dicimus. Methuselas (qui plus cæteris vixit, annos scilicet 969) anno ætatis suæ 187 genuit Lamech Lamech anno 182 genuit Noam: cujus anno 600. factus est cataclismus, ut per Talmudisticam traditionem in 19. hujus libri cap. probatum est. Ex quibus omnibus secundùm Hebræos à mundi creatione usque ad tempus illud, quo diluvium cessavit, colligūtur anni 1656. Sem deinde anno secundo post diluvium genuit Arpaxad. Arpaxad anno ætatis suæ 35. genuit Sale. Sale anno trigesimo genuit Heber, à quo Hebræi. Heber anno trigesimo quarto genuit Paleg. Tunc Nemrod filius Cus filii Ham, Assur de terra Senaar expulso, primus regnare cœpit. A quo & Babylon urbs & Turris in campo Senaar ædificatur, & tunc septuaginta duarum linguarum facta est divisio, ut Abidenus quoque & Estiæus historici testantur, tunc etiam idololatria incepit, cùm Nemrod homines ignem adorare cogebat: Paleg anno trigesimo genuit Reu: Reu anno vigesimo quinto genuit Serug: Serug anno trigesimo genuit Nahor. Nahor anno 29. genuit Taram: Taras anno septuagesimo genuit Abraham, anno scilicet regni Nini filii Beli secundi quadragesimo tertio. Hoc tempore Ninive à Nino conditur, & Belus secundus ab Assy-

Responsio secunda.

Responsio tertia.

Discursus temporum à mundi initio usque ad Christi passionem.

A riis pro Deo colitur: Abraham anno quinquagesimo secundo (ut ait R. Selomo) in lege studere cœpit. Et tunc secundum ipsum completa sunt à mundi principio, duo annorum millia. Nam à diluvio hucusque 344. colliguntur anni. Sed supputatis annis mille sexcentis quinquaginta sex ante diluvium transactis, habentur à mundi initio hucusque duo millia annorum præcisè. Quæ quidem discipuli Eliæ in traditione præmissâ inanitatis, sive vacuitatis tempora appellāt,

B eò quòd humanum genus nullam aliam præter naturæ legem habens, inane & vacuum ab omni alia lege per ea tempora vixit. Alia autem duo annorum millia legis nuncuparunt: tum, quia in principio eorum Abraham (ut dixit R. Selomo) legis studio vacare cœpit: tū quia Abraham ipse eo ferè tempore circumcisionis legem accepit: tum etiam quia infra illa tempora lex data fuit. Terminari autem debebant duo hæc annorum millia in legis antiquæ desitione, atque in novæ,

C quam Messias laturus erat, promulgatione. Probatur autem horum duorum millium annorum discursus, hoc modo; Ab eo tempore, quo Abraham secundùm R. Selomonis expositionem, legi studere cœpit, usque ad nativitatem Ishac, anni fluxerunt 48. Ishac autem cùm esset annos sexaginta natus, genuit Iacob Iacob autem cùm esset annorum centum & triginta, ingressus est Ægyptum. Filii verò Israel commorati sunt in Ægypto annis 210 Moses rexit populum annis 40. Ie-

D hosuas annis 27. Iudices gubernaverunt annis 299 Sacerdotes autem annis octoginta, computatis iis, quibus Saul unâ cum Semuele regnavit. Reges verò annis regnaverunt 491. à David incipiēdo, usque ad undecimum Sedechiæ annum, qua tempestate templi primi, & urbis Ierusalem excidiū fuit. Nabuchdonosor autem post Ierosolymorum eversionem, regnavit annis (secundùm Talmudistas) 27. in quo defecit regnum

E Chaldæorum. Post quem Regnum Persarum duravit annis 241. Nam à sui principio usque ad vigesimum Artaxerxis Longimani annum, fluxerunt anni 115. Et deinde usque ad sextum Darii tertii annum, ut in præcedentibus visum est, decurrerunt anni 126. Regnum verò Græcorum ab Alexandro Magno, usque ad 22. Cleopatræ annū (ut in præmissis patuit) perstitit annis 300. minùs uno, ut in superioribus probavimus. Octavianus autem post mortem Cleopatræ, imperavit annis

F 43. Christus tandem anno Tiberii 18. passus est. Ex quibus omnibus colligitur, ab eo tempore quo Abraham juxta R. Selomonem in lege studere cœpit, hoc est à 52. anno Abrahæ, usque ad Christi passionem, duo millia annorum & quindecim annos præcisè decurrisse. Et tunc dies Messiæ, hoc est duo millia annorū, quibus Messias regnaturus erat, incipere debebant per legis ipsius Messiæ promulgationem. Quibus ex omnibus palàm ostensum est secundùm veras temporum supputationes, Dominum nostrū Iesum

G Christum quatuor millibus annorum post mundi creationem completis, passum fuisse. Et tunc propriè inceperunt dies Regni ejus, cum lex Evangelica ab Apostolis circumquaq; per orbem prædicari cœpit, mudusque ad ipsum converti.

Utrum

Utrum autem mundus per duo alia duntaxat annorum millia, qui dies Messiæ in traditione antedicta dicuntur, duraturus sit, id ego nolo discutere, Non enim propterea traditionem hanc Talmudisticam induxi, ut per eam mundi finem determinarem, aut ut ipsam approbarem: sed ut potiùs per approbatas eorum scripturas, Judæorum nostri seculi perfidiam convincerem, qui tam pertinaciter Messiam venisse negant. Ad quorum etiam duritiem conterendam, illud Eliæ testimonium adducam, quod in eodem libro *Sanhedrin*, capite *Helec*, hoc modo ponitur, אמר אליהו לרב יהודה אין העולם פוחת משמונים וחמשה יובלות וביובל אחרון בן דוד בא Id est, Dixit Elias Magistro Iudæ, Non erit, id est, non durabit mũdus minùs quàm octoginta quinque Iubileis, & in ultimo Jubileo filius David veniet. Ubi R. Selomonis glossa ait, והיינו ד' אלפים ומאתים וחמשים שנה Hoc est, Hi Jubilei continent annos quater mille ducentos & quinquaginta. Si igitur juxta hanc Eliæ traditionem Messias anno ab orbe condito quater millesimo ducentesimo quinquagesimo, hoc est anno post Christum passum circiter ducentesimo quinquagesimo, quo tempore gratia ejus per mundi conversionem in plenitudinem vergere cœpit, venturus erat, ipsum jam venisse, nemo nisi ratione prorsus carens, negare possit. Hoc idem per illud quoque quod in *Midrastehilim*, id est, in expositione Psalmorum super titulum *Psalmi vigesimi secundi* legitur, manifestè ostenditur: ubi sic ad (D) verbum dicitur, למנצח על אילת השחר Id est, Victori super cerva auroræ; Hoc est quod scriptum est *Psal. quinquagesimo septimo, v. 11.* עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר Hoc est, Surge gloria mea, surge psalterium & cithara, surgam manè vel diluculo. Et iterum *Psal. centesimo octavo v. 2.* עורה הנבל וכנור אעירה שחר Id est, Surge psalterium & cithara, surgam manè vel diluculo. Loquar de quatuor Regnis: Surge in Ba- (E) bel, ubi suscitasti nobis Misael, Ananiam, & Azariam. Surge in Media, quia ibi astare fecisti nobis Mardochæum, & Ester. Surge in Græcia, quia ibi astare fecisti nobis חשמונאי *Hasmonai*, id est, Machabæos, Mathathiam scilicet & filios ejus. Surge in Edom, id est, in Romanis, cùm futurũ est, ut astare nobis facias Regem Messiam, de quo scriptum est, Surgam diluculo. Hæc omnia traditio. Ex qua luculentissimè patet, quòd tempore quarti Regni, id est Romanorum, cùm (F) scilicet universo orbi dominaturi erãt, Messias venturus erat. Quod in libro quoque *Sanhedrin*, cap. *Helec*, optimè confirmatur, dum ita legitur, Dixit Rabbi, Non veniet filius David, donec dominetur Regnum nequam (Glossa R. Selomonis, id est Romanum) super Israel novem mensibus: sicut dictum est *Mich. cap. 5. v. 3.* Propterea dabit eos (Glossa R. Selomonis, eos, id est Israel) usque ad tempus quo parturiens pariet. Glossa R. Selomonis, Et hi sunt novem menses. Idem (G) in libro etiam qui יומא *Ioma*, id est dierum appellatur, hoc modo habetur, Non erit filius David veniens, donec dominetur Regnum nequam, id est Romanum universo orbi novem mensibus: sicut scriptũ est *Michea quinto cap. v. 3.*

Messias venturus Romanis dominantibus

(A) לכן יתנם עד עת ילדה ויתר אחיו ישובון על בני ישראל Hoc est, Propterea dabit eos usque tempus, quo parturiens pariet. Et residuum fratrum suorum convertetur ad domum Israel. Quòd autem Romani super Iudæos regnarint, habetur in libro, qui עבודה זרה *Avoda zara* dicitur, in capite לפני אידהן *lephne edehen*, id est, Ante eorum festa: ubi sic scriptum est, Dixit Abba, Per 180. annos ante destructionem domus sanctæ dominatum est regnum nequam, id est (B) Romanum super Israel. hoc est super Iudæos, Cùm igitur Messias tunc venire debuerit, cùm Romani novem mensibus super Judæos, universumque orbem dominati fuissent, Romani autem cùm maximè temporibus Cæsaris Augusti, sub quo Christus natus est, & Iudæis & universo orbi imperaverint, Messiam tunc venisse, manifestum & certum est. Cùm igitur nemo alius (ut omnia præmissa concludamus) præter Jesum Dominum nostrum, aut in fine quarti millenarii (C) mundi apparuerit, aut sub Cæsare Augusto natus fuerit, qui veri Messiæ signa habuerit, cuique prophetarum oracula, & præsertim adventus ipsius tempus determinantia, ipsumque ac gesta ejus describentia, rectè congruant, ipsum procul dubio Dominum Jesum verum fuisse Messiam, apud omnes quos perfidia, vel odium non obcæcat, necessariò consequens est.

CAP. XXI.

De duobus falsis Messiis, quos Iudæi ob temporis præfixi adventus Messiæ præteritionem, post Christũ passum receperunt. Et quamobrem primum à Vespasiano & Tito, deinde ab Hadriano tam acriter puniti fuerint.

CAPNIO.

Hanc ob causam arbitror, Judæos post Christum passum duos unum post alium falsos recepisse Messias: quia scilicet determinatum adventus Messiæ tempus, tum à prophetis, tum à priscis Talmudistis traditum, jam præteriisse videbant. Quare non parum utilitatis afferes, si iniquam eorum semitam, quã post nostri Salvatoris ascensum, prævaricati sunt, cunctis detegas, quonam pacto falsos ipsos Messias receperint, referendo. GAL. Ipsi igitur cùm viderent tempus adventus veri Messiæ in scripturis designatum, jam præteriisse, Christiq; fidem miraculis in ejus nomine crebrescentibus, in dies augeri, duos sibi unum post alterum falsos assumsêre Messias. Nam paulò post Christi passionem surrexit quidam Judæus, cui nomen erat secundùm quosdam בר כוזבא *Bar cozba*, secundùm alios verò בן כוזבא *Ben cozba*: quæ quidem nomina idem omnino sunt. Nam בר *Bar*, quidem Chaldaicum nomen, & בן *Ben* Hebraicum, idem sunt quod apud nos filius. כזב *Cazab* autem mendacium interpretatur. Ideo *Barcozba*, vel *Bencozba* idem prorsus est, quod mẽdacii, vel falsitatis filius. Hic ergo pro Messia se ingerens, à Judæis susceptus est: ut legitur in libro

Bencozba falsus Messias à Iudæis receptus.

in libro *Sanhedrin* capite *Helec*: ubi sic de eo inter cætera dicitur, *Barcozba* annis 30. cum dimidio regnavit. Dixit enim לרבנן *Lerabbanan*, id est Magistris אנא משיחא *Ana Messiha*, hoc est, Ego sum Messias. Et secundùm R. Selomonis glossam ibidem, fuit cum Herodis Agrippæ Regno. Quare verbum illud dominicum *Ioan. c. 5. v. 43.* dictum, tunc impletum est; Ego veni in nomine Patris mei, & non recepistis me. Si alius in nomine suo veniet, recipietis eum. Venit igitur in nomine suo *Barcozba* mendacii filius, & ab eis receptus est. Etsi ex ipso nomine saltem eum (si sensum habuissent) cognoscere certè debuerant. Neque enim solùm vulgus ipsum recepit, sed sapientum quoque eorum maxima pars. Inter quos R. Akiba unus fuit, qui de sapientioribus Talmud. habitus est. Neque signum ab ipso falso Messia fieri ullum quæsierunt, quemadmodum à Christo & quæsierant, & viderant: ut in eorum scripturis latissimè legitur. Nam R. Moses בן מימון *ben Maimon*, id est, filius Maimonis, sic in sententiis Regum refert. R. Akiba sapiens fuit, & quidem de sapientioribus Talmud. Ipseque ferebat arma *Barcozba regis* & dicebat ipsum esse Messiam. Ipse enim sic arbitratus est, omnesque sapientes generationis suæ putabant eum esse Messiam, quousque ob scelera sua fuit interfectus. Et non petierunt ab eo sapientes signum, neque miraculum. Hæc R. Moses ille. R. igitur Akiba ut plebi suggereret ipsum *Bencozbam* Messiam esse, de condicta prophetarum exponebat, & præsertim illud *Haggæi 2. cap. v. 7.* dictum, Adhuc modicum unum est, & ego commovebo cœlum, & terram, & mare, & aridam, & commovebo omnes gentes, & veniet cũ desiderio cunctæ gentes: ut habetur in libro *Sanhedrin* cap. *Helec*. Sed in eo quidẽ, quòd R. iste Akiba prædicta Haggæi prophetæ verba de Messiæ diebus exponebat, optimè quidem faciebat: cùm de nullo alio, quàm de Messia cõvenientius exponi possint. In eo vero quod ad *Bencozbam* falsum Messiam ea referebat, pessimè certè agebat. Hujus itaque cæterorumque magistrorũ suasionibus, Judæi prædictum falsum Messiã recipientes, à Romano defecerunt imperio. Quapropter Vespasianus cum filio Tito contra eos missus est: ut sicuti Dei Filiũ unà cum Patre negaverant, dicentes, Non habemus Regem nisi Cæsarem, ita patri & filio, Vespasiano scilicet & Tito meritò exterminandi traderentur. Qui in festo azymorum, in quo Judæi ipsi perfidi Christi mortem perpetraverant, innumeros ferè eorum populos qui Ierosolymam ad ipsum festum celebrandum convenerant, conluserũt. Et sicut tribus annis cum dimidio, quibus Salvator mundi docuerat, Dei gratiam contempserant, ita tribus annis cum dimidio eos Romani ipsi Principes obsidione atroci atque durissima afflixerunt Cumque obsiderentur tunc primum à *Bencozba* eorum falso Messia, ob cujus amorem adversus Romanos insurrexerant, liberationis suæ signum fieri petierunt. Videntes tandem quòd miraculum nullum ad eorum liberationem facere poterat, eum neci tradiderunt. De cujus morte in libro *Sanhedrin*, in cap. *Helec*,

Vespasianus & Titus quare venerunt contra Iudaeos.

Mors prædicti falsi Messiæ.

legitur, quòd ita demum dixerunt ei Magistri, Scriptum est Isa. 11. cap. de Messia, Quòd odorãs erit & judicans, hoc est, odoratu sentiet, quis innocens, quisve reus erit: videamus igitur, an odorando id judicare vales. Qui cum vidissent, quòd non esset odorans, & judicans, ipsum interfecerunt. Hæc Talmud. Quibus tandem captis, Deo procul dubio disponente, eâdem mensurâ quâ Christo mensi fuerant, eis remensum fuit. Quemadmodum apud eos in libro expositionis planctus Ieremiæ, qui איכה רבתי *Echa Rabbethi* dicitur, latius cõtinetur, cum super illud *primo. c. v. 5.* dictum, היו צריה לראש אויביה שלו Hoc est, Facti sunt hostes ejus in capite, inimici ejus tranquillè egerunt, sic inter cætera legitur, Facti sunt hostes ejus in caput, Hic est Vespasianus Cæsar: Inimici tranquillè egerunt, Iste est Titus nequam filius ejus: Tribus enim annis cum dimidio obsedit Vespasianus Ierusalem: erantque cum eo quatuor Duces, Dux Arabiæ, Dux Phœnicis, Dux Alexandriæ, & Dux Palestinæ. Erant & quatuor bajuli, quorum quilibet armatis civitatis decem annis providere poterat. Hæc in *Echarabbethi*. Tanta autem fuit, teste Iosepho qui aderat, prostratorum multitudo, ut undecies centena millia peremta fuisse dicantur, adeo ut mortuorum corpora muris civitatis coæquarẽtur. Alios autẽ ad lusũ reservatos fuisse ait, adjunctis eorum ducentis millibus, qui in captivitatem ducti sunt. Tanta quoque eodem in populo vilitas fuisse dicitur, ut quis uno argenteo dato triginta sibi emeret Judæos. Quod nutu Dei factum esse, nemo est qui ambigat: ut qui Deum ac Dominum suum quasi vile mancipiũ vili precio vendiderant, viliori precio & ipsi venderentur. Verùm enimverò Vespasianus dum acriter Judæos obsidione premeret, in tãtum Deo agente, Romanis placuit, ut mortuo Othone, ipsum absentem communi consensu Imperatorem deligerent. Voluit quippe Deus, ut pro labore, quo perfidos sacrilegosque Judæos devastando, sibi servierat, hoc illi præmium redderetur. Quamobrem Tito filio in eadem obsidione relicto, Romam rediit. Titus autem quinto Idus Julii, capta ac solo æquata civitate, & templo, atque pace cum iis, qui in Judæa remanserant, firmata, decrevit, ut nullus Judæorũ deinceps sabbatum servaret, nullus à menstruata contineret: ut in Talmud, eo in libro, qui מגילה *Meghila* id est historia appellatur, abundè continetur Anno autem ab urbis Ierosolymæ excidio 48. cum dimidio transacto, Judæi civitatem nomine *Bitter* sibi metropolim fecerũt, ibique alium falsum Messiam sibi præfecerunt, non animadvertentes insani, ac mente capti, quòd *Bencozba* vel *Barcozba* quoq; sicut & ille, quem prædecessores eorum in Ierusalem recepe rãt, propter quem & destructi fuerãt, vocaretur. Adeo ut ipse quoque R. Akiba non obstante, quòd ab antedicto falso Messia Ierosolymis turpiter delusus fuerat, hunc imprudenter recipere non horruerit, quin potiùs eum verum esse Messiam, autoritate sacræ scripturæ populis persuadere conatus sit. Nam ut legitur in Talmud Ierosolymitano, in libro qui תענית *Taanith*, id est, de jejunio nuncupatur, in ca-

Destructio Ierosolymæ

De secundo falso Messia.

in ca. quod incipit בשלשה פרקים *Bisloſa perakim* A id est in tribus capitulis, R. Akiba scripturam illã *Num* 24,17. מיעקב דרך כוכב Id est, Orietur stella ex Jacob, ita exponebat, Orietur *Barcozba* ex Iacob. Et cùm videret ipsum *Barcozbam*, dicebat; En hic est Rex Messias. Id idem quoque in expositione planctus Ieremiæ, quæ איכה רבתי *Echarabethi* appellatur, clarè habetur, super illud *Thren.* 2. *v.* 2. dictum, Dissipavit Dominus, & non est misertus: ibi enim dicitur R. Judam filium Elai dixisse, quòd R. Akiba exponens dictum illud, Orietur stella ex Iacob, dicebat, Non esse legendum כוכב *cochab*, id est, stella, sed כזב *cozab* B est mendacium, quod sui falsi Messiæ nomen erat. Quapropter cùm Judæi adversus Romanum Imperium cum eo rebellassent, Hadrianus Cæsar transfretavit, & eos cum eodem falso Messia acriter obsedit in ipsa civitate *Bitter*, in qua innumerabilis Judæorum erat multitudo. Nam in *Beresſith rabba*, id est, in expositione magna libri Genes. eo in loco, ubi dicitur, Vox quidem, C vox Iacob est, manus autem, manus sunt Esau, sic ad verbum legitur, Dixit R. Iohanan, Octoginta millia parium canentium tubâ erant in *Bitter*, & unusquisque eorum multis præerat exercitibus, qui ibi cum *Barcozba* erant. Cui & ducenta millia eorum erant, qui abscissum digitum habebant: qui scilicet unum de digitis sibimet quando probabantur, absciderant, volentes hoc indicio suam audaciam animositatemque ostendere.

Judæi ab Hadriano obsessi.

Quare ad ipsum *Barcozbam* sapientes miserunt, D dicentes, Quousque filios Israel mutilatos facies? Qui respondens ait, Et quonam pacto periculum de eis faciam? Dixerunt ei, Quicunque super equum suum insidens, cedrum de Libano non evulserit, tyrocinio tuo non ascribatur. Fuerunt igitur ei & ducenta alia millia sic probatorum. Cumque ad pugnam egrederetur, dicebat, Domine mundi, non fulcias nos, neque præstes audaciam nobis. Nonne enim tu Deus repulisti nos? Non ergo egrediaris in exercitibus nostris. E Hæc omnia ibi. Ex quibus non solùm Judæorũ ingens, ac penè infinitus patet exercitus, verum etiam qualem sibi Messiam elegerant, qui Deum contemnebat. Tertio denique obsidionis anno mense 6. Hadrianus civitatem cepit cum maxima Judæorum strage. Ubi & ipse quoque *Barcozba* falsus eorum Messias occisus est: ut eodem in libro *Echarabbethi* vocato, eodemque in locolatissimè dicitur: ubi hæc inter cætera leguntur, Tribus annis cum dimidio obsedit Hadrianus *Bitter*. F Et post pauca subditur, Capta autem civitate, interfectus est *Barcozba*. Et allato capite ejus coram Hadriano, dixit Hadrianus, Quis hunc occidit? Ait miles quidam, Ego eum occîdi Dixit ei Hadrianus, Vade & adduc ad me ejus truncum. Ivit ille, & serpentem collo ejus involutum invenit. Quo allato, ait Hadrianus, Nisi Deus suus hunc occidisset, quis aliquid contra eum potuisset? Legitur enim de eis *Deut.* 32. *v.* 30. אם לא כי צורם מכרם ויהוה הסגירם Hoc est, Nonne quia Deus eorum vendidit eos, & Dominus conclusit illos? G Neque interfecientes cessabant, quousque equus usque ad os per sanguinem iret. Sanguisque tantus erat, ut lapides maximos volvens,

Urbis Bitter captio, ejusdemq; falsi Messiæ interfectio.

Maxima Judæorum strages.

duceret. Fluebatque usque ad mare, quod quatuor passuum millibus ab urbe *Bitter* distabat: Eratque Hadriano vinea duodeviginti millia passuum habens longitudinis, totidemque latitudinis, quam sepivit ex cadaveribus in *Bitter* occisorum. Sepis autem altitudo, hominis statura erat, quantum pedibus manibusque se poterat attollere. Duravit autem *Bitter* post domus secundæ sanctæ destructionem, annis 52. & destructa est. In libro quoque qui מסכת גטין *Masſecheth ghittin*, id est tractatus divortiorum dicitur, in capite המזיקין *Hammazikin*, id est, Damna, ita ad verbũ legitur, Tradidit R. Eliezer, duo flumina esse in regione Ierico, quorum unum hinc, & alterũ inde protenditur. Æstimaverunt autem illa sapientes, & erat tertia pars eorum sanguis effusus. Per septem quoq; annos populi gentium vindemiaverunt vineas suas, ex fimo sanguinis Judæorum fimantes eas absque alio fimo. Habetur præterea ibidem, Quòd Hadrianus interfecit ex Judæis in Alexandria quidem Ægyptiorum septuagies decem millia, i. duplo plures iis, qui tempore Mosis de Ægypto egressi sunt. In *Bitter* verò 45000. Quidã tamen ajunt, quater millesies decem millia interfectorum in *Bitter* fuisse. Hæc ego an vera sint, non affirmo. Satis tamen sit, per eorũ scripturas probasse, infinitam penè eorum stragem ab Hadriano Dei judicio factam fuisse. Ad cujus confirmationem, *Ezechielem* prophetam adduco, qui destructionẽ hanc *Bitter* futurã præsignãs, ita *cap.* 5. *v.* 1. *seqq.* ait ואתה בן אדם קח לך חרב חדה תער הגלבים תקחנה לך והעברת על ראשך ועל זקניך ולקחת לך מאזני משקל וחלקתם: שלישית באור תבעיר בתוך העיר במלאת ימי המצור ולקחת את השלשית תכה בחרב סביבותיה והשלשית תזרה לרוח וחרב אריק אחריהם: ולקחת משם מעט במספר וצרת אותם בכנפיך: ומהם עוד תקח והשלכת אותם אל תוך האש ושרפת אתם באש ממנו תצא אש אל כל בית ישראל: Id est, Et tu fili hominis sume tibi cultrum acutum, radentem pilos. Et assumes eum tibi, & duces per caput tuum, & barbam tuam. Et assumes tibi stateram ponderis, & divides eos. Tertiam scilicet partem combustione combures in medio civitatis, juxta completionem dierum obsidionis. Et assumes tertiam, & percuties gladio in circuitu ejus. Et tertiam sparges ad ventum, & gladium evaginabo post eos. Et assumes inde modicum in numero, & ligabis eos in alis tuis. Et ex eis adhuc tolles, & mittes eos in mediũ ignis, & combures eos igni. Et ex eis egredietur ignis in omnem domum Israel. Hæc ille. Per tertiam igitur partem quam in ignem projecit, eos qui de illo populo incendio vastati sunt, intelligere debemus. Per tertiã verò, quam gladio feriri jussit, eos qui ferro interemti sunt, intelligimus. Per tertiam autẽ quam ad vẽtum dispersit, illi qui in captivitatem ducti fuerunt, intelliguntur. Per reliquam verò, quam in summitatibus pallii ligari præcepit, eos qui ut convertantur in fine restant, designavit. De quibus Apostolus ad *Romanos* scribens *c.* 11. *v.* 25. sic ait, Cæcitas ex parte contigit in Israel donec plenitudo Gentium intraret, & sic omnis Israel salvus fiet. Ex his præmissis palàm est, nullam aliam ob causam Judæos tàm per Vespasianũ & Titum, quàm per Hadrianum tam multiplici ac sævissima

sævissima animadversione percussos fuisse, nisi A quia vero Messia reprobato, atque atroci morte peremto, falsos Messias receperunt.

CAP. XXII.

Quinta ratio qua ostenditur primi adventus Messiæ tempus jam præteriisse, ex Israelitici populi punitione. Et quòd Judæi in adventu Messiæ ob mortem quam ei illaturi erant, multiplici pœna multandi essent. B

CAPNIO.

Quia ad probandum Messiam jam venisse, nullum adversus Judaicam perfidiam tam efficax argumentum esse potest, quàm per eorum scripturas ostendere, captivitatem hanc novissimam in qua sunt, in mortis Christi pœnam eis contigisse, eam ob rem haud incongruè nunc probandum esset, & strages istas quas tum per Vespasianum C & Titum, tum per Hadrianum ex ipsis factas fuisse commemorasti, & ærumnosas clades, quibus per orbem dispersi, crudeliùs in dies affligi nunquam desinunt, eos propter Messiæ mortem, quam iniquè atque crudeliter patraturi erant, perpessuros fuisse. GAL. Omnia hæc longè ante per prophetas prænunciata fuerunt. Quòd enim Judæi in primo Messiæ adventu, ob mortem quam ei illaturi erant, multis pœnis, mul- D tisque flagellis puniendi essent, hoc non modò Angelus Danieli retexit, ut superiùs in 70. hebdomadum expositione dictum est, sed plerique etiam prophetarum prædixerunt. Et præsertim Isaias hęc *c.* 28. *v.* 14. *sqq.* dicēs, לכן שמעו דבר
יהוה אנשי לצון מושלי העם הזה אשר בירושלם: כי
אמרתם כרתנו ברית את מות ועם שאול עשינו חוזה
שוט שוטף כי יעבור לא יבואנו כי שמנו כזב מחסנו
ובשקר נסתרנו: לכן כה אמר אדני יהוה הנני יסד בציון E
אבן אבן בחן פנת יקרת מוסד מוסד המאמין לא יחיש:
ושמתי משפט לקו וצדקה למשקלת ויעה ברד מחסה
כזב וסתר מים ישטופו: וכפר בריתכם את מות וחזותכם
את שאול לא תקום שוט שוטף כי יעבר והייתם לו
למרמס: מדי עברו יקח אתכם כי בבקר בבקר יעבר ביום
ובלילה והיה רק זועה הבין שמועה: כי קצר המצע
מהשתרע והמסכה צרה כהתכנס: כי כהר פרצים יקום
יהוה בעמק בגבעון ירגז לעשות מעשהו זר מעשהו
ולעבד עבדתו נכריה עבדתו: ועתה אל תתלוצצו פן
יחזקו מוסריכם כי כלה ונחרצה שמעתי מאת אדני יהוה F
צבאות על כל הארץ: Hoc est, Propter hoc, audite verbum Dei homines illusores, dominantes populo huic, qui est in Jerusalem. Quoniam dixistis, Percussimus fœdus cum morte, & cum sepulchro fecimus pacem, flagellum inundās cùm pertransierit, non veniet super nos. Quia posuimus mendacium spem nostram, & falsitate protecti sumus. Ea propter sic dicit Dominus Deus, Ecce ego fundabo in Sion lapidem, lapidem fortem, angularem, pretiosum, fundamentum fundamenti. Qui crediderit, non festinet. Et ponam judicium in mensura, & justitiam in pondere. Et subvertet grando spem mendacii, & protectionem aquæ obruent, & delebitur fœdus vestrum cum morte, & pax vestra cum sepulchro non sta- A bit. Flagellum inundans cùm pertransierit, eritis ei in conculcationem. Quandocunque pertransierit, tollet vos. Quoniam manè diluculo pertransibit, die noctuq; Et erit tantummodo commotio & tremor, intelligere auditum. Coangustatum est enim stratum, ut extendatur, & coperimētum abbreviatum est, ut dorso adhæreat. Nam sicut in monte divisionum, surget Deus, sicut in valle quæ est in Gabaon, irascetur: ut faciat opus suum: alienum est opus ejus: ut operetur opus suum; extraneum est opus ejus. Nunc autem nolite illudere, ne fortè flagella vestra fortiora efficiantur. Destructionem ultimam audivi à Domino Deo exercituum super omni terra. Et reliqua usque ad vigesimi noni capitis finem. Super hanc prophetiam quicquid juniores Judæorum dicant, demto Rabbi Selomone, omnes delirant: cùm rectè nonnisi Domino nostro Jesu aptari possit. Quamvis enim si ut decet intelligatur, per illa, Ecce ego fundabo in Sion lapidem, *R. David* C lapidem fortem, angularem, pretiosum, funda- *falsa expositio.* mentum fundamenti, reliqua tota prophetia facilè ex seipsa pateat, R. tamen David tanquam is qui dummodo Christi mysterium, veritatemque fugiat, prophetias omnes à vero sensu pervertere non curat, partem hanc Hezekiæ Regi tribuit, sic dicens. Ecce ego fundabo in Sion lapidem, id est, Regem bonum, Hezekiam scilicet, quem lapidi forti, qui in anguli fundamento ponitur, assimi- D lavit: per cujus manus populus ab hoste, & ab inimico liberabitur, propterea quia populum ipsū ad bonum reducet, & impios malosque perdet. Clausulam quoque illam, Qui crediderit non festinet, sic accommodat, atque exponit: Cùm enim (inquit) major eorū pars diebus Achaz verbis prophetæ non adhiberet fidem, idcircò his uti voluit verbis: ac si diceret, Si quis in vobis est, qui prophetiam hanc verificatam videre cupiat, non festinet, id est non putet ipsam sic de proxi- E mo venturam, etsi eam omninò adimpletam videat. Hæc R. David ille perfidus. Cujus quidem *Confutatio.* expositionis falsitas ex ipsius prophetiæ processu manifestè apparet; ex ea enim colligitur Judæos per hunc regem mala innumera passuros fuisse: per Hezekiam autem, sicut etiam ipse asserit, non tantùm eos nulla pati mala contigit, verùm ab hoste quoq; Señacherib liberati fuerunt. Quamobrem prophetiam hanc de ipso Hezekia loqui, dici minimè potest. Cùm etiam ex ea clausula, F Qui crediderit, non festinet, prophetiam de proximo verificandam non fuisse, dicit, apertè sibi ipsi contradicere videtur. Nam si in diebus Achaz (ut ipse ait) dicta fuit, post quem Hezekias ipse immediatè successit, nonnè satis citò consummanda erat? Constat igitur hanc prophetiæ partem non de Hezekia, sed de Messia necessariò intelligi debere. Quod primò per Targum Rabbi Jonathæ liquidò patet, qui sic locum hunc Chaldaicè traduxit, atque exposuit,
G אמר יהוה אלהים הא אנא ממני בציון מלכא משיחא
מלכא תקיף וגיבר Id est, Dixit Dominus Deus, *R. Selomonis* Ecce ego constituo in Sion Regem Messiam, *expositio.* Regem potentem, robustum & fortem. Deinde per R. Selomonem, qui prophetiam ipsam de Messia exponens, ita inquit, Ecce ego sum qui in

Sion,id eſt,in mente mea fundavi,id eſt,decrevi, A
Meſsiam regem conſtituere,qui lapis fortis,fundamentumque fundamentorum erit. Ita ut qui crediderit prophetiam hanc venturam eſſe, non feſtinet, hoc eſt, adventum ejus non deſideret. Hæc ille Qua quidem expoſitione ſtãte, ex Meſsiæ adventu ultimam hanc Judæorũ deſtructionem ſecuturam, per hanc prophetiam prænunnunciatum fuiſſe,abſque dubio videmus. Quare neque prophetia ipſa de Meſsia,quem Judæi falsò venturum expectant verificari poteſt:cùm ab B
eo infinita bona ſe recepturos ſperent. Ut autem R.David aliorumque recentiorum, qui prophetiam hanc ſubvertere cõtendunt, perverſitas clariùs videatur,in vera ipſius prophetiæ expoſitione,quam nunc aggrediar, ſparſim eorum opiniones confutandæ recitabuntur. Dico igitur per prophetiam hanc,totum Jeſu Chriſti myſterium ſummatim prænarratum fuiſſe. Cùm n. Judæorum temporibus Achaz exiſtentium opera prava propheta reprehenderet, myſterium hoc eis C
prædicere volens,ut eis oſtenderet, quò eorum ſucceſſores vitam ipſorum ſequentes, tandem perventuri eſſent, Audite, inquit, verbum Dei homines illuſores,dominantes populo huic, qui eſt in Jeruſalem, Quoniam dixiſtis, Percuſsimus fœdus cum morte,& cum ſepulchro fecimus pacem:Hoc eſt, Propterea quòd vos majores aliis cauſa mali eſtis,nolentes Dei manda ſervare,neq; prophetarum ejus monitis obtemperare, dicentes, Percuſsimus fœdus cum morte, & cum ſe- D
pulcro fecimus pacem, ita ut de nullo curemus, idcirco ſic dicit Dominus Deus. Ecce ego fundabit in Sion lapidem,id eſt Regem Meſsiam,(ut R. Jonathas ex priſcis, & R.Selomo ex junioribus exponunt qui quidem Meſsias erit lapis angularis precioſus,atque fundamentum fundamẽti,id eſt fundamentorum. Qui crediderit non feſtinet:id eſt, juxta ejuſdem R.Selomonis gloſſam, qui crediderit prophetiam hanc venturam E
eſſe,non feſtinabit,id eſt,adventum ejus non deſiderabit. Hoc eſt. Qui de Judæis Meſsiam venturum crediderit, intelligens mala,quæ in ejus adventu ſuper eos oritura ſunt, adventum ipſius feſtinare non deſiderabit,quin potius *D*eum, ut ipſum differat,rogabit. Quæ quidem mala,propheta ſtatim enumerat,dicens, Et ponam judicium in menſura,& juſtitiam in pondere: cum cæteris quæ ſequuntur. Quæ ideò dicit, ut ſalutis ſive damnationis eorum terminum tunc ponen- F
dum fuiſſe denotaret, eo ſcilicet modo, ut ſpes mendacii eos falleret. Unicuique enim in adventu Meſsiæ pro meritis ſive gratia ſive pœna retribuenda erat. Et cùm eos pro majori parte in deteriùs declinaturos propheta videret, antequam ad malorum,quæ paſſuri erant,expreſsionem veniret,cauſam ipſorum quæ non alia quàm mors Meſsiæ futura erat,aſsignare volẽs,ita ſubjecit;Et delebitur fœdus veſtrum cum morte, & pax veſtra cum ſepulchro non ſtabit. Quaſi di- G
ceret,Fœdus quod cum patribus veſtris, Abraham,Iſaac,& Jacob, eorumq; ſemine inivi,cum morte ſcilicet Meſsiæ, quæ per vos perpetranda erit,delebitur, ſolveturque. Vos n. per mortem quam ipſi Meſsiæ illaturi eſtis, fœdus illud irritũ

Vera & catholica hujus prophetiæ expoſitio

facietis. Simili quoque modo & pax veſtra à me vobis promiſſa, cum ſepulchro, ſcilicet ipſius Meſsiæ,non ſtabit. Ex eo enim infinitas perpeſſuri eſtis calamitates, vobiſque continuè bellum geram. Cujus quidem expoſitionis veritas eo maximè confirmatur, Quia ſi ſecus prophetia exponeretur, nequaquam ita bene coaptari poſſet,quin plura inconvenientia,pluresque contradictiones inde ſequerentur. Idcirco autem hoc loquendi modo uſus eſt,ut oſtenderet,ipſos myſterium hoc ſuis verbis quodammodo propheta ſſe.Perinde ac diceret, Quoniam dixiſtis,Percuſsimus fœdimus cum morte,& cum ſepulchro fecimus pacem; & reliqua, Ideò vos rectè locutos eſſe ajo.Nam ſic dicit Dominus Deus, Ecce ego fundabo in Sion lapidem, id eſt conſtituam Meſsiam, per quem eloquia veſtra verificabuntur.Ejus enim cauſâ paſſuri eſtis mala cuncta,atque flagella, quæ ſuper vos venire non poſſe dixiſtis,necnõ & alia infinita. Quare imẽdiatè ſubdidit, Flagellum inundans cùm tranſierit, ei in conculcationem eritis; cum reliquis quæ ſubjiciuntur. Hujus autem expoſitionis veritas ex eo potiſsimùm patet quod dicitur, Sicut in monte diviſionum ſurget Deus; ſicut in valle quæ eſt in Gabaon iraſcetur, ut faciat opus ſuum alienum eſt opus ejus.Ut operetur opus ſuum:extraneum eſt opus ejus.Quibus ex verbis apertè colligitur, quòd,ut R. David ex patris ſui ſententia teſtatur, opus illud quod contra Iſrael facturus erat. ideò extraneum atque alienum à DEO eſſe dicitur, quia Deus ipſe ſua voluntate ad illud venire non debebat, cùm ejus propoſitum eò maximè tenderet,ut lapidem illum pro bono eorum, & non pro malo fundaret. Quod ſi contrarius ſecutus ſit effectus,nõ Deo,ſed ipſis aſcribenda eſt cauſa. Et ne tanquam illuſores,quo nomine ipſos meritò nuncupaverat, verba hæc nulla eſſe putarent, ſubſequentur adjecit;Nunc autem nolite illudere, ne fortè flagella veſtra fortiora efficiantur. Deſtructionem enim ultimam, ſcilicet veſtram, audivi à Domino Deo exercituum ſuper univerſa terra. Ac ſi apertè diceret. Nolite verba mea ad majorem veſtri pœnam illudere, atque irridere. Fateor enim vobis atque polliceor noviſsimam veſtri perniciem à Deo hac de cauſa me audiviſſe neq; in Jeruſalem,vel in Iudæa tantùm,ſed in univerſa quoque terra. Neque enim vos in univerſũ terrarum orbem diſperſos,flagella unquam quieſcere ſinẽt. Quod cum illo Moſis dicto *Deut.*28. *v.*65.convenit,ובגוים ההם לא תרגיע ולא יהיה מנוח לכף רגלך Id eſt, In Gentibus quoque illis non quieſces,neq; erit requies veſtigio pedis tui. Per hãc igitur prophetiam clarum eſt, tam ex his quæ juxta Hebræorum gloſſas expoſita ſunt,quàm ex reliquis quæ in ea uſque ad 29.*capitis finem* inferuntur, Judæos ob necem quam Meſsiæ illaturi erant, multiplici pœna plectendos fuiſſe, atque per orbem ultima deſtructione diſpergendos. Cùm igitur propheta hac noviſsima captivitate, quam ob Jeſu Nazareni mortem eis accidiſſe conſtat, locutus fuerit, neceſſariò concluditur, non ſolùm adventus Meſsiæ tempus jam præteriiſſe, verùm ipſum quoque Jeſum Nazarenum verum fuiſſe Meſsiam.

CAP.

CAPUT XXIII.

De peccatis Judæorum tempore primi & ultimi templi commissis. Et de morte Zachariæ & Isaiæ prophetæ. Et quæ fuerit hujus novissimæ captivitatis eorum causa. Deq; odio gratis, quo Christum persecuti sunt.

CAPNIO.

Judæi nostri seculi id penitus negantes, ajunt captivitatem hanc novissimam non in pœnam mortis Jesu Nazareni, sed propter peccata patrum suorū sibi evenisse. GAL. Facilè est in hoc eos convincere, atque falsiloquos esse ostendere, si scelera eorum primi & ultimi templi temporibus perpetrata, considerantur. Quare in primis ea quæ in Talmud Ierosolymitano, in libro יומא *Ioma*, id est Dierum, in capite שבעת ימים *Sibhat iamin*, id est, septem dies, scribuntur, referam. Ibi enim Rabbi Johanan ita dixisse legitur; Invenimus Silo (quod est proprium loci nomen prope Jordanem fluvium) non fuisse destructam, nisi propterea, quia prophanaverunt sanctuaria, & spreverunt solennitates. Et invenimus hoc non fuisse, nisi quia coluerunt idola, & revelaverunt pudenda, effuderuntque sanguinem. In secunda autem domo sancta, novimus omnes eos fuisse laborantes in lege, monentesque servari præcepta, ac decimationes. Omnisque mos & habitus bonus fuit in eis, nisi quòd erant amatores pecuniarum, & odientes alii alios odio gratis O quàm grave est odium gratis, quod præponderat revelationi pudendorum, & idololatriç, ac sanguinis effusioni! Dicitur præterea, quòd R. Ezra, & R. Jacob, ac Rab. Huna erant sedentes, ac dicentes, Quod fuit primò, fuit reædificatum: quod verò secundò fuit, non est reædificatum: quia primi quidem egerunt pœnitentiam, secundi verò non egerunt. Dixit R. Eleazar, Priores pœnitentiam egerunt, ideò & peccatum eorum revelatum fuit, & finis captivitatis eorum revelatus quoque fuit. Novissimi pœnitentiam non egerunt, idcircò neque peccatum eorum revelatum, neque finis captivitatis eorum revelatus est Quæsierunt à R. Eleazar, an generationes posteriorum Judæorum digniores essent, quàm priorum. Et dixit eis, Testimonium eorum in domo electionis. Ipsa enim domus arguit hoc. Nam patres nostri abstulerunt inde tectum, nos autem parietes funditus evulsimus. Sicut dictum est *Psal.*137.*v.*10. ערו ערו עד היסוד בה Id est, Diruite, diruite usque ad fundamentum in ea. Hæc omnia traditio. In eodem quoque libro יומא *ioma*, in cap. שבעת ימים לפני יום הכפורים id est, Septem dies ante diem propitiationis, ita dicitur, Sanctuarium primum quamobrem destructum fuit? Ob tria, quæ ibi fuerunt. Fuit enim ibi idololatria, revelatio pudendorum, id est, luxuria, & effusio sanguinis. Fuit inquam ibi idololatria: sicut scriptum est *Isa.*28.20. קצר המצע מהשתרע והמסכה צרה בהתכנס Hoc est, Coangustatum est stratum ab extensione, & cooperimentum abbreviatum est, ut dorso adhæreat. Dixit Rabbi Jonathan, Coangustatum est stratum, sic scilicet, ut non valeant se ibi duo socij simul extendere. Et coopertorium abbreviatum est, ita ut cooperire non posit. Illi ergo de quo scriptum est *Psalmo trigesimo tertio vers.*7. Congregans sicut in utre aquas maris; vos facitis coopertorium breve? Et de ipsis quoque apud *Ezechielem vigesimo tertio capite v* 37. dicitur, Filios etiam suos, quos genuerunt mihi, assaverunt sibi ad comedendū. Adhuc hoc fecerunt mihi, Polluerunt sanctuarium meum in die illa. Glossa R. Sclomonis, id est, In die in qua immolabant filios suos idolis. Et hoc est etiam quod dicitur apud *Ierem.* 7. *v.*29. Et ædificaverunt aras תופת *Topheth* quæ sunt in valle filii הינם *Hinno* ad assandum filios suos, & filias suas igne. Quod non præcepi, nec ascendit super cor meū. Fuit quoque ibi revelatio pudendorum, id est luxuria: sicut dictum est *Isa.*3. *cap. v.*15. Et dixit Dominus, eò quòd elevatæ sunt filiæ Sion, & ambulaverunt extento collo, & annuerunt oculis: cum reliquis. Dixit R. Jehosuas, Dictum est de tribu Juda & Benjamin, quòd non fuit dictum de Sodomitis De Sodomitis quippe scriptum est *Gen.* 18. *v.* 20. Et peccatū eorum aggravatum est valde. De tribu autem Juda & Benjamin scriptum est *Ezech.*9. *v.*9. Et dixit ad me, Peccatum domus Israel & Juda magnum nimis valde. Dixit R. Tanhuma, Aliam quoque scripturam habemus, quæ dicit *Thren* 4. *v* 6. Et magnificatum est peccatum filiæ populi mei, plusquàm peccatum Sodomæ subversæ quasi in momento, & non descenderunt in eam manus. Ubi dicit Targum, id est, Chaldaica translatio, Et nō descenderunt in eam ad prophetandum prophetæ, qui eam reducerent per pœnitentiam. Fuit denique in primo sanctuario effusio sanguinis: sicut scriptum est 4. *Reg.*21. *v.*16. Et sanguinem innoxium effudit Manasses multum valde. Et *Ier.* etiam dicit *c.*2. *v.*30. Devoravit ensis vester prophetas vestros, ut leo dirumpens. Hæc omnia ad verbum, ac alia multa ad propositum spectantia ponit ibidem traditio prædicta. De sanguinis etiam prophetarum effusione, in 4. *Reg. libro* legitur, Quòd implevērūt Jerusalem sanguine prophetarum usque ad os. Et inter cæteros Zachariam & Isaiam sanctissimos Dei prophetas, crudeli morte necaverunt. HOG. Dic obsecro quónam pacto hos prophetas occiderunt. Nam de Isaia quidem quòd medius sectus fuerit, sæpe legi. Zachariam verò inter templum & altare interfectum fuisse apud *Matth.*23. *v.*35. à Domino nostro Jesu Christo dictum, invenio. Verumtamen neque quomodo Isaias sectus fuerit, neque quomodo Zacharias interfectus sit, hactenus invenire potui. Nam etsi Hieronymus multa de hoc Zacharia dicat, quis tamen fuerit non asserit, sed dubius tandem remanet. De utriusque igitur morte, si quid certi in vetustis Judæorum libris invenisti, illud quæso patefacito. GALAT. Referam igitur quæ de horum prophetarum morte apud veteres Hebræorum inveni. De morte igitur Zachariæ dicam, quæ variis in libris legi, & præsertim in Talmud Ierosolymitano in libro תענית *Taanith*, id est de Jejunio. Et super *planctum Ieremiæ*, super illud *cap.*2. *v.*2. dictum,

Peccata Judæorū primi templi.

Idololatria.

Luxuria.

Sanguinis effusio.

Zachariæ mors.

M 2 Destru-

Destruxit Dominus, & non pepercit omnibus A
preciosis Jacob. Et in *Midras coheleth*, id est.in expositione Ecclesiastis, super illud *cap.10.v.4.* scriptum, Si Spiritus dominantis ascenderit super te;cum cæteris. His omnibus in locis ita legitur, Scriptum est, Si Spiritus dominantis ascenderit super te, locum tuum ne dimittas. Si datum fuerit tibi dominium desuper, ne derelinquas morem humilitatis tuæ:ut docearis, quòd omnis qui dimittit humilitatem suam,inducit sibi mortem, B
& peccatum generi suo.Et à quo hoc discis? A Zacharia,de quo dictum est 2.*Paralip.24.v.20.* Et Spiritus Dei induit Zachariam filium Jehojadæ sacerdotis stetitque desuper populo. Et quid? Ambulabatné super capita populi?Non,sed quia videbat se majorem omni populo. Erat enim gener Regis, & Sacerdos, & Propheta, & Judex. Cœpit igitur loqui grandia dicens, Sic ait Dominus, Cur vos transgredimini præcepta Domini?Idcirco non prosperabimini: dereliquistis enim Dominum, & ipse derelinquet vos. Quare C
ilico interfecerunt eum:sicut dictum est 2.*Par.24.v.21.* Et conglobati sunt super eum,& lapidaverunt eum lapidibus ad imperium regis,in ambitu domus Domini. Non autem occiderunt eum in atrio Israel, neque in atrio mulierum,sed in atrio sacerdotum. Et non servaverunt in sanguine ejus ritum sanguinis damulæ, neque ritum sanguinis cervi. De cervo siquidem & damula D
scriptum est *Lev.17.v.13.* Et effundet sanguinem ejus,& operiet ipsum humo. De sanguine autem hujus scriptum est apud *Ezech.24.v.7.* Sanguis enim eius fuit in medio eius,super limpidissimam petram posuit ipsum. Non effudit eum super terram,ut operiretur humo. Et hoc totum quare? Ad superinducendam indignationem,& ad ulciscendam ultionem, dedit sanguinem super limpidissimum lapidem,ne operiretur. Septem trásgressiones fecit Israel in die illo. Interfecit sacerdotem,& prophetam, & legalem judicem, effuditque sanguinem innocentem,ac polluit atrium E
domus Domini, atque sabbatum, & dies propitiationis erat. Hactenus traditio. De morte verò Isaiæ in libro יבמות *ievamoth*, id est, Fratriarum, in cap.quod incipit החולץ *Haholez*, id est, Discalceans, ita ad verbum scriptum reperi; Dixit Rabba, Manasses Isaiam judicans judicavit. Sic autem occîdit eum: Dixit enim ei, Moses Magister tuus ait de Deo *Exod.33. v.20.* Non videbit me homo,& vivet;tu autem dixisti *c.6.v.1.* Vidi F
Dominum. Item Moses Magister tuus dixit *Deut.4 v.7.* Quænam est gens magna,quæ habeat deos appropinquantes sibi,sicut Dominus Deus noster omnibus invocantibus eum?tu verò dixisti *c.55.v.6.* Quærite Dominum,dum inveniri potest:invocate eum, dum propè est. Præterea Moses Magister tuus dixit *Exod.23.v.26.* in persona Dei, Numerum dierum tuorum complebo:tu autem dixisti 4.*Reg.20.v.6.* Et addam super dies tuos quindecim annos. Dixit ergo G
Isaias, Scio ipsum talem esse, ut non audiat,si quid ei dixero. Quare invocavit nomen Domini,& à quadam cedro deglutitus est. Adduxerunt igitur cedrum, & simul cum ea secuerunt ipsum. Cumque serra ad os ejus pervenisset,

Mors Isaiæ prophetæ.

emisit animam: eò quòd dixerat *sexto capite, v.5.* In medio populi polluti ego habito. Hæc ibi. CAP.Persequere nunc quæ de sceleribus Judæorum tempore primi templi perpetratis adhuc dicenda sunt. GAL. De avaritia igitur, deque aliis innumeris quibus Judæi primi templi fuerunt immersi criminibus, in *Echa rabbathi*, id est,in expositione planctus Jeremiæ, super dictum illud, Completa est iniquitas tua filia Sion, sic inter cætera dicitur; Rabbi Simon dixit, Melior fuit error sigilli Assveri in Media, quàm 60.millium prophetarum prædicatio, qui prophetaverunt in diebus Eliæ, avaritiam scilicet ac cætera facinora Judæorum reprehendentes. Abjecerant enim legem Dei, juxta illud *Isa.5.v 24.* dictum, Abjecerunt legem Dei exercituum, & verbum sancti Israel contempserunt. Propter hoc aucta est indignatio Domini in populum. Pauperibus quoque nihil erogabant, quin potiùs ab eis propria auferebant:juxta illud *Isa 3.v.13.* dictum, Rapina pauperis in domibus vestris. Quid vobis, quòd atteritis populum meum, & faciem pauperis commolitis? Quòd autem pecuniam nimis amarent, habetur apud Jeremiam *cap.6.v.13.* ita dicentem, A parvo usque ad magnum eorum, omnis thesaurizans thesaurizavit, & à propheta usque ad sacerdotem, universus facit dolum. Et alia infinita de sceleribus Judæorum primi templi in libris prophetarum inveniuntur. Sed ne plura ipse dicam, *Ezechielem* in medium afferam 22.*cap.v.6.seqq* hæc de eorum flagitiis promentem, Ecce prælati Israel quilibet ad brachium suum fuerunt in te, ad effundendum sanguinem, patrem & matrem vilipenderunt in te, advenæ fecerunt violentiam in medio tui, pupillum & viduam seduxerunt in te, Sanctuaria mea sprevisti,& sabbata mea violasti. Viri detractores fuerunt in te,ad effundendum sanguinem, fœditatem fecerunt in medio tui. Pudor patris revelatus est in te, immunditiam menstruatæ humiliaverunt in te,unusquisque cum uxore proximi sui fecit abominationem. Et quilibet nurum suam polluit nefariè. Quilibet etiam sororem filiam patris sui humiliavit in te. Munus clandestinum acceperunt in te, ad effundendum sanguinem. Usuram & superabundantiá accepisti, avarè proximos tuos calumniabaris, meique oblita es, ait Dominus Deus. Et post pauca, Congregatio, inquit, prophetarum ejus, in medio ejus, tanquam leo rugiens, capiens prædam. Animam comederunt, facultates & precium acceperunt, viduas ejus multiplicaverunt in medio ejus. Sacerdotes iniquam fecerunt legem meam, & prophanaverunt sanctuaria mea, inter sanctum & prophanú non fecerunt distinguere, & inter pollutum & mundum non præbuerunt notitiam. Principes ejus, in medio ejus, velut lupi prædantes prędam, ad effundendum sanguiné, & ad perdendas animas, ut thesaurizaretur avaritia. Et rursus paucis interjectis, ait; Populi terræ calumniati sunt calumniam & rapuerunt rapinam, & pauperem ac mendicum seduxerunt, vel afflixerunt, & advenam calumniati sunt absque judicio. Et quæsivi ex eis virum sapientem sepem, & stantem in labe muri, ad faciem meam pro terra, ut non disperde-

De avaritia aliisque sceleribus Judæorum primi templi.

ſperderetur,& non inveni. Hæc omnia ibi,ad ver- A bum ex Hebraico traducta Ubi ſuper illud: Animam comederunt,gloſſa R.Selomonis ait, quia recipiebant clandeſtinum munus, confortantes manus malignorum ad occidendum, ſpoliandũ, & diripiendum. Illud autem, Ut theſaurizaretur avaritia, R.Jonathas ita Chaldaicè traduxit, atque expoſuit, Ut acciperent avidè ac fraudulenter divitias. Ex his omnibus apertè liquet, quàm multiplicia, quàm magna, quamque enormia fuerint Judæorum ſcelera, tempore primi templi B admiſſa. Pro quibus omnibus non fuerunt, niſi 70.annis in captivitate Babylonica puniti. Judæi autem ſecundi templi qui tot & tanta facinora non commiſerunt (quia ut dicitur in libro יומא *joma*, id eſt, Dierum in cap. Septem dies, erant in lege, in mandatis Dei, ac in operibus miſericordiæ ſtudioſi) longiſsima hac & diuturna captivitate abſque miſericordia animadverſi ſunt. Quare cùm apud Deum qui juſtiſsimus eſt, pœna peccato correſpondere debeat, hujus noviſsimæ C eorum captivitatis aliam cauſam, quàm peccata patrum ſuorum Judæi noſtri temporis neceſſariò aſsignare debent. Nam ſi Judæi priores, quorum flagitia fuerunt deſtructionis primi templi cauſa, in ſummo gradu (ut dictum eſt) extiterunt idololatræ, prophetarum occiſores, legis divinæ contemptores, atque abjectores, luxuria, avaritia, odio, aliiſque ſceleribus innumeris pleni, ac pietatis operibus, aliiſque bonis actionibus vacui, (ut nunc per eorum ſcripturas probatum D eſt) poſteriores autem qui tempore ſecundi templi extiterunt, conſtat neque idololatras fuiſſe, neque prophetarum homicidas, neque adeò luxurioſos, neque ita avaros, neque tantis facinoribus infectos, quin imò in lege ſtudioſiſsimos, virtutibus præditos, cunctiſq; bonis moribus adornatos, ut eorum atteſtantur ſcripturæ: idcircò aliam everſionis ſecundi templi cauſam, quàm poſteriorum Judæorum ſcelera, eos reddere oportet: E præſertim cùm divina juſtitia unicuique juxta opera ſua retribuat, & captivitas hæc noviſsima, reſpectu illius Babylonicæ, infinita penè ſit. Illa enim propter omnia illa priorum flagitia 70. duntaxat duravit annos: hæc autem hucuſque ſupra 1460. neque ullum adhuc finis, vel conſummationis ejus ſignum apparet. Quamobrem rationabiliter aliam nullam ipſius poſſunt aſsignare cauſam, quàm Jeſu Nazareni veri Meſsiæ mortem, qui Deus & homo erat. Nam ſi purus homo F fuiſſet, propter ejus mortem, tam magna ac diuturna animadverſione percuſsi non fuiſſent. Quod Moſes Ægyptius apertè fatetur, ita in libro *fophris* dicens, ישו הנוצרי נראה משיח ונהרג מבית הדין והיה סבה שישראל נחרב בחרב Id eſt, Jeſus Nazarenus viſus eſt eſſe Meſsias, & interfectus eſt à domo judicii, & fuit cauſa, ut Iſrael deſtrueretur gladio. CAP. Contra hæc Judæi objiciunt, dicentes hujus eorum deſtructionis captivitatiſque noviſsimæ cauſam, non fuiſſe Jeſu G Nazareni mortem, ſed odium gratis, hoc eſt ſine cauſa, quod inter eos erat, quodque ſupradictis omnibus priorum flagitiis præponderabat: ad quod probandum Talmudiſticam autoritatem adducunt. In libro enim יומא *joma*, id eſt Dierum, in cap. quod incipit, שבעת ימים לפני יום הכפורים Id eſt, ſeptem dies ante diem propitiationis, ita inter cætera legitur, Sanctuarium ſecundum, de quo certi ſumus, quòd erant ſtudioſi in lege, & in mandatis, ac in operibus miſericordiæ, quamobrem deſtructum eſt? בסבת שנאת חנם Id eſt, propter odium gratis. Ut docearis, quòd odium gratis quod fuit inter eos, præponderat tribus ſceleribus prædictis: quæ fuerunt idololatria, revelatio pudendorum, & effuſio ſanguinis. GAL. Hæc eorum objectio nihil certè eis prodeſſe poteſt: cùm odium gratis inter priores illos etiam fuerit, quo tam majores, quàm minores ſe invicem petebant, invicemq; interficiebant. Nam eodem in libro, eodemq; cap ſic immediatè ſequitur, Et in ſanctuario primo nonnè fuit odium gratis? Ecce enim ſcriptum eſt *Ezech.21.v.12.* Proſtrati gladio fuerunt populus meus. Dixit R.Eleazar, Hi fuerunt filii Adam, qui invicem comedebant, & bibebant: & alter alterum gladiis linguarum ſuarum transfigebat. Et fortaſsis dices, Numquid hoc erat in Principibus Iſrael? Etiam. Scriptum eſt enim (ubi ſuprà, ſcilicet) Clama & ulula fili hominis, quia ipſa quæ fuit in populo meo, ipſa eſt in omnibus Principibus Iſrael. Ubi gloſſa R. Selomonis ait, Ipſa ſcilicet romphæa vel gladius qui fuit in populo, modò eſt & in omnibus Principibus ejus. Ex quibus manifeſtè patet, odium gratis in Judæis quoque prioribus tempore primi templi exiſtentibus, acriter fuiſſe. Nullum præterea odium gratis quod in puros homines fieri ſolet, cum illo odio gratis conferri poteſt, quo Judæi priores (ut dictum eſt) & Zachariam prophetam lapidaverunt, & Iſaiam non obſtante arboris ipſum ſuſcipientis miraculo, medium ſecuerunt, & Jeremiam crudeliter afflixerunt, alioſque innumeros Dei prophetas gladio peremerunt. Quapropter aliud odium gratis propter quod ultimum templum everſum fuit, ac Judæi in noviſsimam hanc captivitatem diſperſi ſunt, in poſterioribus Judæis fuiſſe, dici neceſſe eſt, quod & antedicto duplici odio gratis, & cæteris omnibus priorũ flagitiis præponderare potuerit. Siquidẽ ultionis gravitas, offenſionis arguit gravitatem. Impoſsibile eſt autem (uti ex prædictis innotuit) hujuſmodi odium gratis aliud in ultimis Judæis fuiſſe, quàm illud, quo (ut præmemorata teſtatur traditio, in principio hujus capitis inducta) hi iſtos, hoc eſt, Judæi noviſsimi Salvatorem noſtrum ejuſque diſcipulos gratis, id eſt, ſine cauſa & perſecuti ſunt, & perſequuntur. Meſsias quippe quem ipſi occiderunt, Deus & homo fuit. Quare odium quo eum gratis & aſfecerunt, & adhuc afficiunt, meritò omnibus priorum Judæorum odiis, univerſiſque ſceleribus præpõderat. De quo cùm pœnitentiam agere nolunt, quamdiu in perfidia obſtinati permanſerint, nunquam eorum miſerebitur Deus. G Quocirca conſtat planè impletum eſſe quod atteſtante Chryſoſt. Deus per prophetam ſuũ protulit, cùm ait, *Pſ.35 v.22.* אל ישמחו לי איבי שקר שנאי חנם יקרצו עין: כי לא שלום ידברו ועל רגעי ארץ דברי מרמות יחשבון וירחיבו עלי פיהם: id eſt, Nõ exultent mihi inimici mei mendaciter, odientes me gratis fran-

Quæ fuit hujus noviſsima captivitatis cauſa.

Objectio Judæorum juniorum.

Confutatio.

Odium gratis, quo Chriſtum Judæi perſecuti ſunt.

frangent oculum, id est annuent oculo. Non e- A nim pacem loquentur, sed super minutiis terræ verba fraudium cogitabunt. Et dilatabunt contra me os suum: cum cæteris quæ sequuntur. Et rursus *Ps.68. v.5.* רבו משערות ראשי שנאי חנם Id est, Multiplicati sunt super capillos capitis mei odientes me gratis. Quæ redemtor noster de se dicta fuisse, manifestè ostendit, dum dixit, Ut impleatur sermo qui in lege eorum scriptus est, Quia odio habuerunt me gratis. Quod autem B Psalterium, & cæteri 24. sacræ scripturæ libri, nedum Pentateuchus ipse, lex apud eos dicantur, satis Talmudistæ diversis in locis testantur.

CAP. XXIV.

Confirmatio præmissorum ex Mesiæ venditione & mercatione.

GALATINUS.

C

PRopter Mesiæ quoque veri Dei & hominis venditionem ac mercationem, Judæos novissimam hanc subiisse captivitatem ex verbis *Amos* prophetæ optimè probatur, ita *c.2.6.* dicẽtis, כה אמר יהוה על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו על מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור נעלים Hoc est, Ita dixit Deus, Super tribus sceleribus Israel, & super quatuor D non convertam eum, vel non reducam eum, vel nõ transferam eum, eo quòd vendiderit, vel mercatus fuerit pro argento justum, & pauperem pro calceis. CAP. Judæi nostri temporis quoniã per hanc prophetiam fateri veritatem maximè coguntur, ideo ut veritatem ipsam effugiant, verum ipsius prophetiæ intellectum multis cavillationibus pervertere nituntur. Quare vellem falsas eorum objectiones veridicis (ut soles) responsionibus refelleres. GAL. Faciam equidem quàm libentissimè. Ut igitur meliùs eorum arguantur calumniæ, tu quidem eorum objecta E singillatim referes. Ego autem unumquodq; eorum, priscorum gentis suæ sententiis, confutare conabor. CAP. Primùm itaque sic objiciunt. Cùm propheta priùs de sceleribus Judæ meminerit, deinde de sceleribus Israelis loquatur, scelus autem in Jesum Nazarenum commissum, nõ ab Israel, sed à Juda patratum fuerit, sanè ex hoc textu nihil contra se inferri posse ajunt. GAL. Hæc objectio nulla profectò est. Nam etsi tem- F pore primi templi Israel à Juda separatus fuerit, tempore tn. secundi templi ambo inter se uniti fuerunt, simulque congregati: quoniam omnibus tam de Israel, quàm de Juda à Cyro Persarum rege redeundi facultas à Babylonica captivitate data fuerat: ut patet *Nehem.7. & 8 capite.* Omnesque regressi, tempore secundi templi in suis civitatibus habitaverunt, atque omnes Israel vocati sunt: ut habetur in calce *secundi capitis*, & in principio *tertij libri Ezra.* Quod ergò in pro- G phetiæ textu de sceleribus Juda præmittitur, ad Judæos qui ante primi templi destructionẽ erãt, refertur, cùm illi de Israel tunc non essent. Quod autem de sceleribus Israel subjungitur, secundi templi tempora atque excidium respicit, cùm

Judæorum objecta.

Primum objectum.

Responsio.

omnes de Israel & de Juda tunc ibi existerent, omnesque uno nomine Israel appellarentur. Peccatum præterea quod Juda tantummodo fecit, peccatũ Juda dicitur: quod autem Juda & Israel commiserunt simul, peccatum Israel appellatur. Cùm igitur tunc Ierosolymis cum Juda magna pars filiorum Benjamin & Levi fuerit, imò ex omni Israel qui ad Paschæ celebrationem confluxerat, jure pars debuit totius suscipere nomen. Quare cùm omnes ferè morti Christi consenserint, non abs re hujusce sceleris perpetratio toti Israeli attribuitur, totusque Israel destruitur, atque totus per orbem nunquam reversurus, dispergitur. CAP. Cùm Israel Christum non vendiderit, sed ipsum à Juda Iscarioth solummodo emisse legatur, non rectè nos Christianos sentire ajunt, cùm propter justi Jesu venditionem, captivitatem hanc novissimam eis accidisse dicimus: quia ipsi (ut dictum est) justum hunc non vendiderunt, sed mercati fuerunt. GAL. Ad hoc primùm dicimus, quòd מכרם *Micbram* Hebraicum verbum, quod in hac prophetia ponitur, æquivocum est, & tam mercationem, quàm venditionem significat. Si ergo illud in sensu mercationis (ut quibusdam placet) hîc accipitur, dicimus meritò eis captivitatem hanc evenisse, cò quòd mercati fuerint argento justum. Sin autem in sensu venditionis (ut frequentiùs sumitur) accipiatur, tunc dicimus, quòd cùm Israel, ut Christus venderetur, consensum, auxilium, consilium, quę pro viribus adhibuerit, omnes de Israel non minus quàm si ipsi vendidissent, scelus hoc admiserunt. Neque enim idola unquam Selomo effinxit, sed quia uxoribus & concubinis effingentibus assensum præbuit, eum effinxisse scriptura tradit. CAP. Judæorum recentiorum pars maxima scelus hoc propter quod captivitas hæc ultima Israeli contigit, Joseph justi venditionem fuisse asserit, qui à fratribus argento venundatus est. GAL. Hanc fugam nihil eis suffragari posse, ex eo potissimùm patet, quòd ubicunque primum, secundum, tertium, & quartum memoratur scelus, inter ipsa profectò scelera ordinem secundùm priùs & posteriùs esse oportet. Ordine igitur quo scelera Israel patrata fuerunt procedendo, constat quòd primum eorum scelus fuit, cùm Joseph fratrem suum 20. argenteis vendiderunt. Ob quod in Ægypto annis 210. captivi fuerunt. Post quos ducibus Mose & Jehosua, ad terram eorum ipsos Dominus reduxit. Secundum scelus fuit, cùm promissionem de Mesia sub nomine David patribus factam, despexerunt, dicentes, Nõ est nobis pars in David. Et cùm duos sibi vitulos formantes, atq; adorantes, dixerunt, Hi sunt dii tui Israel; & reliqua. Et ob hoc scelus captivavit eos Dominus per Regem Assyriorum. Tertium scelus fuit, cùm varia colentes idola, ipsis non solùm bestias, verùm proprios quoq; filios immolabant, & cùm prophetas qui eos de hoc aliisq; vitiis arguebant, occiderunt. Propter quod scelus à rege Babylonis 70 annis captivati sunt. De utraq; a. captivitate ista prædicta, reduxit eos Dominus tempore Ezræ, Quartũ deniq; scelus fuit, quando, ut ait prophetia ista. Justũ, hoc est Mesiã, argento vẽdiderunt,

Secundum objectum.

Responsio.

Tertium objectum.

Responsio.

Quatuor Judæorum scelera.

runt, vel potiùs mercati sunt, & morti tradiderũt. Propterquod scelus à romanis hac novissima captivate captivitati sunt, à qua nunquã eos Dominus reducet, quamdiu scilicet tales fuerint. Cũ igitur venditio Ioseph primum in ordine scelus fuerit, ob quod durissimam postmodũ Pharaonis servitutem subierunt, quartum propter quod hanc tam diuturnam sustinent captivitatem, minimè dici potest; maximè cùm divina justitia nunquam pro eodem crimine bis puniat. CAP. Quidam hac moti ratione, justum illum ob cujus venditionem captivitatem hanc irrevocabilẽ subeunt, concedunt quidẽ Ioseph non fuisse, non tamen propterea veritatem fatentur, sed longè magis negant. Non enim justum istum Jesum Nazarenum extitisse ajunt, sed alium quendam justum cujus nomen ignoratur. GAL. Hoc certè dictum quàm inane irrationabileque sit, ex eo maximè apparet, Quòd cùm crimen illud tam grave, tamque Deo præ cæteris abominabile fuerit, ut adhuc & nulla ipsum secuta sit remissio, & divina indignatio propter ipsum in totum Israel tam diu impacata sæviat, tamen is in quem commissum fuit, mortales omnes lateat. CAP. Alii etiam nonulli dicunt, pro justo isto, justitiam, hoc loco intelligi debere. Tunc enim judices ac justitiæ ministri, pecuniâ (ut ajunt) corrupti, pauperum hominum justitiam passim parvo precio vendebant. GAL. Perversa quoque est expositio ista: tum quia justus & justitia apud Hebræos diversas sunt nomina. Nam justus quidem צדיק *tsadic*, justitia verò צדק *tsedec* vocatur. Et textus nõ *tsedec*. i. justitiam, sed צדיק *tsadic* i. justum dicit: tum etiam quia de justi hujus vẽditione, sive mercatione & de pauperum oppressione, seorsum propheta meminit. Præmisit autem justi venditionem seu mercationem, ut ex hoc apertè insinuaret, ideo Judæos captivitatẽ hanc ultimã passuros fuisse, quia justum illum essent vendituri, vel potius mercaturi. Si præterea pro justo hoc vendendo, pauperum justitia, quæ venalis futura erat, intelligenda esset, nequaquam in hujus sceleris punitionem tanta ultio subsecuta fuisset. Nã si pro delicti mensura pœna infligenda est, graviora crimina gravius puniri debent: leviora autem leviori sunt pœna afficienda. Constat autem fratris venditionem, idololatriam, atque prophetarum cædem, graviora fuisse scelera, quàm justitiæ pauperum venditionem. Si igitur quartum scelus fuit (ut asserunt) justitiæ pauperũ venditio, gravius primis tribus puniri non debuit; præsertim à Deo, qui suapte natura pronior ac facilior est ad miserendum, quàm ad puniendum. Si ergo Israelitæ ob quarti sceleris patrationem longè graviùs, longè acerbiùs, longèque diutiùs, quàm propter trium præcedentium commissionem, puniti fuerũt, necessariò profectò sequitur, quartum scelus aliud quàm justitiæ pauperum venditionẽ, multoq; gravius fuisse, cùm ejus pœna cæterorum pœnas quasi in infinitum excesserit. Nã etsi jure humano minora peccata gravius quandoque puniuntur, in lege tamen divina pro peccati mensura est plagarum modus, ut *Deut.* 24. dicitur. Sed quod peccatum, aut fraterna venditione, aut idololatria, aut prophetarum necatio-

Quartum objectum.

Responsio.

Quintum objectum.

Responsio.

A ne, majus esse potuit? Certè aliud nullum, quàm ipsius Messiæ qui Deus & homo erat, ad mortem venditio, seu mercatio. Quod ex eo quoque patet, quia in Hebraico sermone hujusmodi reatus tali describitur vocabulo, quale ei qui Deum negaverit, imponitur: puri autem hominis ad mortem venditio, seu mercatio, Dei negationi æquari non potest. Quare justum hunc ob cujus venditionem vel mercationem pœnam hanc pœnarum omnium maximã incursuri erant, Deum

B quoque, nedum hominem futurum fuisse, necessariò consequens est CAP. Quærunt denique, si per justũ hic argẽto vendendũ, Messias intelligitur, quis igitur fuit pauper ille, quem propheta ibidem pro calceis venundandum dicit, cùm ilicò subjecit, ואביון בעבור נעלים Id est, Et pauperem pro calceis? GAL. Uterque non alius, quàm unus & idem verus Messias, quem prophetæ & justũ & pauperem in primo adventu venturum, prædixerãt, & præsertim *Zacharias* sic c, 9. v. 9. dicens.

Sextum objectum.

Responsio.

C הנה מלכך יבוא לך צדיק ונושע הוא עני ורוכב על חמור Hoc est, Ecce rex tuus veniet tibi, justus & salvator ipse, pauper sedẽs super asinam. Ne quis ergo argentum illud, quo justus ille vendendus erat, magni æstimaret, idcirco statim propheta subdidit, Et pauperem pro calceis: ac si diceret, Argentum quo justum & pauperem illum vendituri, vel mercaturi sunt, tanti erit, ut precio calceorum æstimari possit. Quod autem evidentiùs testimonium quærimus, Judæos propter Messiæ

D veri Dei & hominis venditionem, seu mercationem, & mortem, hanc subjisse capivitatẽ, quàm id, quod ipsimet apud se legunt? Nam ut in Talmud legitur, in ipso captivitatis exordio, Hadrianus Cæsar decem ex Israel viros, qui doctrina, dignitate, ac genere cæteros excellebat, captos in carcerem misit, sciscitans nũquid justum vendidissẽt? Lex enim vestra (inquit) decrevit, Ut mortis sententia multetur, quicunque Judæum ven-

Confirmatio.

E diderit. Et vos igitur secundum legis vestræ judicium, mori debetis. Quare ejusdem legis decreto variis suppliciis eos interfici jussit. Non enim omnes una coercuit pœna, sed singulis singula sunt mortis genera proposita. Alius enim vivus decoriatus est, alius ferrei pectinis unguibus laceratus, alius igni crematus, reliquos verò mors quævis diversa consumsit. Quemadmodum mortes illas & Talmudicus codex exponit, & liber מחזור *Machazor* testatur, in orationibus

F quas faciunt בצום כפור *betesom chippur*. i. in jeiunio propitiationis, quod lunâ decimâ mensis Septembris, quem תשרי *Tisri* vocant, solenniter celebrant, על עשרה הרוגי מלכות מקיסר Hoc est, Super decem interfectos regni à Cæsare: unde hæc excerpsi, בתחלת גלות ישראל מקיסר לקח עשרה מגדולי ישראל שהיו רבי ישמעאל בן אלישע כהן גדול : רבן שמעון בן גמליאל הנשיא· רבי עקיבא רבי חנינא בן תרדיון רבי חוצפית התורגמן רבי יהודה בן חנינאי· רבי יהודה בן דמה· רבי ישבב הסופר· רבי אלעזר בן שמוע· רבי יהודה בן בבא· ואמר להם דינו משפט

G צדק לאשורו כי ימצא איש גונב נפש מאחיו מבני ישראל והתעמר בו ומכרו מה יהיה : הם השיבוהו ומת הגנב ההוא השיב ואמר איה אבותיכם אשר אחיהם מכרו ואתם קבלו דין שמים עליכם ואם היו חיים הבאתי דינם לפניכם ואתם

Interfecti ab Hadriano Cæsare, ob justi venditionem.

ואחם תשאו עון אבותיכם : Id est, In principio captivitatis Israel, Cæsar cœpit decem de majoribus : qui fuerunt R. Ismael filius Elisæi, sacerdos magnus; Rabban Simeon filius Gamlielis, Princeps; R. Akiba; R. Hanina filius Teradionis; R. Huspith interpres; R. Elazar filius Samua; R. Judas filius Dama; R. Iessebab scriba; R. Iudas filius Hachinai; R. Judas filius Baba Et dixit eis, Iudicate judicium justitiæ rectè. Si inventus fuerit vir, qui furatus animam fratris sui ex filiis Israel, B prodiderit eam, atque vendiderit, quid erit? Responderunt autem dicentes, Morietur fur ille. Respondit, & ait Cæsar. Et ubi sunt patres vestri, qui fratrem suum vendiderunt? Et vos ergo recipite judicium cœli super vos. Si autem ipsi viverent, ducerem eorum judicium coram vobis. Vos igitur iniquitatem patrum vestrorum portabitis. Hæc omnia ibi Et sic ob scelus in venditionem, justi à patribus eorum commissum, diversis eos fecit interire suppliciis, ut latiùs ibidē continetur. Ubi valde animadvertendū est, quòd volens Cæsar eos per legem eorum convincere, verbum *Deuteronomii capite vigesimoquarto v.7.* scripta, eis proposuit, dicens, Si inventus fuerit vir, qui furatus animam ex filiis Israel, eam cum proditione vendiderit, quid erit? Illi autem proprio ore se ipsos condemnantes, verba etiam *Deuteronomii eodem in loco* immediatè sequentia responderunt, dicētes, Morietur fur ille. Quoniam autem ibi justi hujus, ob quem illi sunt ita puniti, non ponitur nomen: tum quia illud fortè Talmudistæ tacuerunt: tum quia recentiores Judæorum, quod verius est, illud inde deleverunt : eam ob rem juniorum ipsorum glossæ dicunt ibidem, justum illum Ioseph filium Iacob fuisse, quem fratres in Ægypto vendiderunt. Et propterea Cæsarem sanguinem ejus ab illis repetiisse, eosque hujusmodi pœnis affecisse ajunt. Quare ne veritatem fateantur, in nefandissimam hæresin incidere compulsi sunt. Nam dum inter se quærunt. Cur potiùs isti, quàm alii peccati fratrū Ioseph tulere pœnam? aliam rationem reddere nescientes, גילגול נפשות *gilgul nephasoth*, id est revolutionem animarum fuisse, dicunt: asserentes eam ob rem eos pro scelere fratrum Ioseph pœnas dedisse, quia illorum animæ in eis erant. Quod profectò tam absurdum est, ut confutatione non egeat. Est enim non solùm contra fidem rectam, ac sacram scripturam, sed contra rationem quoque naturalem. Rationi etiam minimè congruit, Cæsarem ab eis exegisse quod ad minimum mille quingentis annis antè factum fuisset, maximè cùm ea tempestate, qua venundatus fuit Ioseph, nulla lex esset, qua eos Cæsar mortis reos convincere potuisset. Quocirca concludere necesse est, justum hunc ob cujus venditionem & mortem, isti tàm crudeliter multati fuerunt, alium neminem, quàm Jesum Nazarenum verum Messiam verumque Deum & hominem fuisse, in cujus ultionem post ejus mortem G annis fermè 40. transactis, & Ierusalem funditus eversa est, & captivitas hæc novissima Judæorum subsecuta. CAP. Quam ob rem non statim post Messiæ necem secuta fuit ultio, sed annis 40. post elapsis? GAL. Non abs re profectò id fa- A ctum fuisse censendum est. Deus enim patienter agit, nolens aliquem perire, sed omnes ad pœnitentiam reverti, ut demum salvi fiant. Quare ut Judæi post tantum commissum scelus, pœnitentiæ tempus haberent, vindictam hanc per annos 40. differre voluit. Quod veteres quoque Talmudistæ qui Christi antecesserunt adventum, & senserunt, & Spiritu sancto illustrati prædixerūt. Nam Rabbenu Haccados, in libro quē גלי רזיא *Gale razeia*, id est revelatorem arcanorum nuncupavit, petitione 8 sic ait, Quadraginta annis post passionem suam Deus destructionem prorogabit, ut videat an ad eum convertantur. Et post pauca, causam reddere volēs, cur Deus magis quadragenarium, quàm alium accepturus esset numerum ad prorogandum punitionis tempus, hæc eadem verba subjecit; Accipiet autem Deus numerum quadragenarium, ratione illo- C rum 40. dierum. quibus factus homo, in peccato originali in utero matris ad membrorum compositionem moratur. Et quia Rex Messias venturus est, ad relaxandum hoc delictum, ad inferendasque animas in paradisum, ideo 40. annos expectabit, unum annum pro unoquoque die. Quemadmodum exploratores quos misit Israel ad inquirendam terram promissionis, & ad veritatem indagandam 40. dies in itinere morati sunt, dicentes, quicquid Deus dixerat, falsum esse ideoque in eam ingredi nolebant. D Omne id de Israel figuratum est, qui obloquetur Regi Messiæ, dicetque falsas esse pollicitationes ejus de ipsis in paradisum inferendis. Et idcirco expectabit annos 40. sicut alios 40. præstolatus est Israel in deserto, ne in Ierusalem ingrederetur, annum unum pro quolibet die. Verumtamen sicut qui post illos venerunt, ingressi sunt Ierusalem inferiorem, qui corda non induraverunt, ut patres eorum, ita & illi qui se senece Regis Mes- E siæ inficient, Ierusalem supernam non ingredientur, his exceptis, qui subsequentur, si ad eum se convertent, expectabuntque annos quadraginta. Hæc omnia ad verbum Rabbenu ille Haccados, quem Judæi Magistrum nostrum sanctum appellant. Si igitur Judæi in mortis Messiæ punitionem, captivitatem hanc novissimam, in qua sunt (ut in præmissis tribus capitibus abundè probatum est) subituri erant, necessariò profectò ex his, quę dicta sunt, concluditur, non solùm pri- F mi adventus Messiæ tempus jam præteriisse, verùm etiam Messiam ipsum jam venisse, eumque non alium quàm Jesum Nazarenum fuisse.

Quare Iudæi non statim post Christi ...

Christi mortem puniti sunt, sed post annos 40.

CAPUT XXV.

Sexta ratio ostendens primi adventus Messiæ tempus jam præteriisse, fundata super Romani imperii subjectionem. Et primum quod Messias Romanorum imperium sibi subacturus erat.

CAPNIO.

PEr sextam nunc rationem temporis adventus Messiæ præteritionem tibi probare volenti, inprimis Messiā ipsū Romanorum imperium sibi subjugaturum fuisse osten-

ostendere opus est. GAL. Id primò per visionem A
Nabuchdonosor Chaldæorum Regis pulcherri-
mè probatur. Hic namque Rex (ut *Danielis* 2.
cap. scribitur) quandam pergrandem vidit sta-
tuam, quæ ex variis compacta erat metallis. Ejus
enim caput ex optimo constabat auro, pectus &
brachia ex argento, venter & fœmora ex ære, ti-
biæ ex ferro, pedes autem partim ferrei, partim
fictiles erant. Exinde verò Daniel somniorum
Regis & index & interpres, ita Chaldaicè prose- B
quitur, חזה הוית עד די התגזרת אבן די לא בידין
ומחת לצלמא על רגלוהי די פרזלא וחספא והדקת
המון Hoc est, Vidês eras, donec abscissus est la-
pis de monte sine manibus, & percussit statuam
super pedes ejus ferreos & fictiles, & comminuit
eos. Postea volens Daniel ipse eidem regi quid
statua ipsa designaret, exponere, hæc inter cætera
subjecit, אנת הוא ראשה די דהבא : ובתרך תקום
מלכו אחרי ארעא מנך ומלכו תליתיא אחרי די נחשא
די תשלט בכל ארעא : ומלכו רביעיא תהוא תקיפה בפרזלא
כל קבל די פרזלא מהדק וחשל כלא וכפרזלא די מרעע C
כל אלין תדק ותרע : ודי חזיתה רגליא ואצבעתא מנהון
חסף די פחר ומנהון פרזל מלכו פליגא תהוה ומן נצבתא
די פרזלא להוא בה כל קבל די חזיתה פרזלא מערב
בחסף טינא : ואצבעת רגליא מנהון פרזל ומנהון חסף
מן קצת מלכותא תהוה תקיפא ומנה תהוא תבירא : די
חזית פרזלא מערב בחסף טינא מתערבין להון בזרע
אנשא ולא להון דבקין דנה עם דנה הא כדי פרזלא לא
מתערב עם חספא : וביומיהון די מלכיא אנון יקים אלה
שמיא מלכו די לעלמין לא תתחבל ומלכותא לעם אחרן D
לא תשתבק תדק ותסף כל אלין מלכותא והיא תקום
לעלמיא Id est, Tu es caput aureũ. Et post te sur-
get regnum argenteum aliud minus te. Regnum
aliud tertium æneum, quod imperabit in univer-
sa terra. Regnum verò quartum erit robustum
velut ferrum. Quemadmodum ferrum commi-
nuit, & conterit ac domat omnia, ita omnia hæc
conteret & domabit. Et quòd vidisti pedes & di-
gitos partim testam figuli, & partim ferrum, re- E
gnum divisum erit: & de robore ferri erit in eo,
sicut vidisti ferrum mixtum cum testa luti. Por-
rò digiti pedũ partim ferrei, & partim testacei, ex
parte regnum erit solidum, & ex parte erit fragi-
le. Quòd autem vidisti ferrum mixtum cum testa
luti, commiscebunt se invicem semine hominis,
sed nequaquam erunt sibi adhærentia istud cum
illo, sicuti ferrum non se miscet cum testa. Et in
diebus regum illorũ suscitabit, vel statuet Deus
cœli Regnum quod in secula non dissipabitur. F
Et regnum ejus populo alteri non tradetur. Cõ-
minuet & consumet omnia ista Regna, & ipsum
stabit in secula. In præmissis Deus magnus Regi
Nabuchdonosor per Danielem quatuor Regna
sibi invicem in mundo successura, indicavit. Nã
caput quidem aureum statuæ quam viderat, i-
psum ac regnum ejus, hoc est, Chaldæorum Re-
gnum significabat. Pectus verò & brachia ex ar-
gento, Persarum atque Medorum regnum. Ven- G
ter autem & fœmora ex ære, Græcorum Monar-
chiam. Porrò tibiæ ferreæ, Romanorum desi-
gnabant imperium. Deinde ferri & testæ in pe-
dibus ac digitis statuæ mixtura, duorum regno-
rum, fortis scilicet & imbecillis, hoc est Romani

ac Judaici, orti ex ferri plantario, id est ex Roma-
ni imperii permissione, societatem insinuabat.
Per lapidem postremò de monte absque mani-
bus abscissum, qui percutiens pedes statuæ fer-
reos atque fictiles, ipsam comminuit, ac in pul-
verem redegit, Messiam qui Romanorum impe-
rium sibi subacturus erat, designari ostendit.
Mons autem de quo lapis iste abscissus est, ipsius
Messiæ matrem figurabat, quæ ob virtutum i-
psius excellentiam, monti non ineptè compara-
tur. Sed quia Messias ex matre virgine nasciturus
erat, ideo lapidem hunc per se sine manibus, id
est, absque humanis amplexibus, de monte ab-
scissum dixit, ad designandum Messiæ corpus
absque virili semine, sola Spiritus sancti opera-
tione, de purissimis virginis sanguinibus formã-
dum fuisse. Cujus quidem Messiæ ortum atque
adventum commixtione ferri & testæ durante,
hoc est, societate Romanæ atq; Judaicæ pote-
statis manente, futurum fuisse, ostendit, cum ait,
Et in diebus Regum illorum suscitabit, vel sta-
tuet Deus cœli Regnum, quod in secula, id est in
æternum non dissipabitur. Et regnum ejus po-
pulo alteri non tradetur. Comminuet & consu-
met omnia ista Regna, & ipsum stabit, id est, du-
rabit in secula, hoc est, in æternum. Glossa R. A-
braham: Hoc est regnum Messiæ. Denique Da-
niel concludens *v.* 45. ait, כל קבל די חזית די מטורא
אתגזרת אבן די לא בידין והדקת פרזלא נחשא חספא
דהבא אלה רב הודע למלכא מה די להוא אחרי
דנה ויציב חלמא ומהימן פשרה: Id est, Quemad-
modum vidisti, quòd de monte abscissus est la-
pis absque manibus, & comminuit ferrum, æs, te-
stam, argentum, & aurum, Deus magnus notifi-
cavit Regi quod futurum est post hæc. Et verum
est somnium, & fidelis interpretatio ejus. Quæ
ex prædictorum explanatione manifestè patent.
Hæc autem per id quod in *Midras tehilim*, id
est, in expositione Psalmorum super titulum
Psalmi 17. optimè confirmantur: ubi sic dicitur,
Quando Messias cum velocitate veniet, non e-
runt dicentes canticum. Et infrà, Donec cadat
corãm ipso habens digitos, scilicet Regnum ne-
quam, id est Romanum, de quo dictum est *Dan.*
2. *v.* 42. Et digiti pedum ex parte ferrei & ex parte
testacei, & ex parte regnũ erit solidum & ex parte
fragile. Et in diebus Regum illorum suscitabit,
vel statuet Deus cœli regnum, quod in æternum
non dissipabitur. Conteret & consumet omnia
ista Regna, & ipsum stabit in æternum. Quem-
admodum vidisti, quòd de monte abscidit se la-
pis absque manibus, & contrivit ferrum, testam,
æs, argentum, & aurum. Iste est Rex Messias: si-
cut dictũ est in *beresith rabba*. Hæc omnia tra-
ditio. Quæ etiam R. Selomonis sententia appro-
bantur, super illud *Isa.* 8. *v.* 14. dictum, Et erit ad
sanctificationem, & ad lapidem offensionis. cùm
sic ait, Erit salvator Israeli ad præparationem & ad
lapidem offensionis. Et offendent in eum pedes
statuæ ferrei & testacei, hoc est, Regnũ Roma-
norum & Judæorum. Si ergo in diebus horum
Regum, Romanorum scilicet & Judæorum,
Deus cœli suscitare debebat Messiæ Regnum,
sequitur planè, quòd in diebus Judæorum, ipsis
scilicet

ſcilicet in terra ſua exiſtentibus, & poteſtatem habentibus, Meſſias venturus erat. Quòd autem illud, Et digiti pedum partim ferrei & partim teſtacei: &, ex parte Regnũ erit ſolidũ, & ex parte fragile: intelligendum ſit de Romanorum Regno & Judæorum, qui ſocietatem invicem injerunt, poſtquàm Machabæi Regnum Iudæorum de manu Græorum extorſerunt, patet per id quod in libro עבודה זרה *Havoda zara*, in capite לפני אידהן *Liphne edeben*, id eſt, Ante eorum feſta dicitur, ubi ita legitur, R. דימי *Dimi* dixit. Triginta & duobus annis bellum geſſerunt Romani cum Græcis, & non prævaluerunt adverſus eos, quouſque aſſociaverunt ſe Iſraeli, eo pacto, ut quando eſſent Reges de illis, eſſent comites de iſtis, & quando eſſent Reges de his ſuper Judæos ſcilicet, eſſent comites de illis. Dixit R. כהנא *Cabana*, Cùm ægrotaret R. Iſmael miſerũt ad eum, dicẽtes, Rabbi expone nobis duo vel tria verba, quę dixiſti nobis in nomine patris tui. Qui remiſit ad eos, ita dicens, Dixit pater meus, quòd per centum & 80. annos ante deſtructionem domus ſanctæ poteſtatem habuit Regnum nequam ſuper Iſrael. Hæc ibi. Regnum autem nequam in Talmud, Romanorum imperium intelligitur. De hac autem Romanorum Judæorumque ſocietate *primus Machab. lib. c.* 8. latiùs meminit. Et ſicut dies Regum iſtorum tunc eſſe cœperunt, cùm primùm facta eſt Romanorum Judæorumque ſocietas, & poſtea quando conjuncta fuit viri ſemine, ſed non fœminæ, quod fuit cùm Herodes cum puella mortua de genere Machabæorum flagitium perpetravit (ut ſuprà *in 6. hujus lib. cap* dictum eſt) & ideo non cohæſerunt. Ita tunc dies eorundem Regum eſſe deſierunt, quando Judæi cum ſuo falſo Meſſie in Romanum imperium inſurrexerunt. Ut in 21. *hujus quoque lib. capite* latè patuit. Quòd verò Romanorum imperium per ferrum deſignetur, nullum eſt dubium. Quia ut prædictum fuit à Daniele in viſionis declaratione, quemadmodum ferrum omnia metalla domat: ita Romanorum imperium omnia domuit regna. Quòd autem Judæi teſta figuli vocentur, *Thren*. 4. *v*. 2. habetur: ubi ſic dicitur, בני ציון היקרים המסלאים כפו איכה נחשבו לנבלי חרש מעשה ידי יוצר Id eſt, Filii Sion precioſi, amicti auro, quomodo putati ſunt vaſa teſtæ, opus manuum figuli? Id quoque apud *Iſa*. 45. *v*. 9. apertè patet, dum ſic ait, הוי רב את יוצרו חרש את חרשי אדמה Id eſt, Væ contradicenti fictori ſuo, vel formatori ſuo, teſta de teſtis terræ. Ex his omnibus palàm oſtenſum eſt, quàm eleganter Nabuchdonoſor regi revelatum fuerit, non ſolùm quòd Meſſias Romanorum imperium ſibi ſubjecturus erat: verùm etiam & quonam pacto Meſſias ipſe ſecundùm carnem de matre abſque patre generandus eſſet, ſub figura lapidis ſe ipſum de monte ſine manibus abſcindentis, & quo tempore naſciturus erat, & quæ & qualia facturus. Si igitur Meſſias Romanorum imperium ſibi ſubacturus erat, & Jeſus Nazarenus illud ſibi ſubjecit, neceſſariò profectò ſequitur, Meſſiam jam veniſſe, ipſumque Jeſum Nazarenum fuiſſe: cui hucuſque A Romanorum ſubjectum eſt imperium.

Romanorũ fœdus cum Iudæis.

Iudæi teſta dicti.

CAPUT XXVI.

Quòd Meſſias univerſo orbi dominaturus erat, & de univerſali Domini noſtri Ieſu Chriſti Regno.

CAPNIO.

Quamvis Meſſiam univerſo orbi dominaturum fuiſſe, ſatis ex his quę nũc dicta ſunt, inſinuetur; Ut tamen hoc in B Domino noſtro Jeſu Chriſto adimpletũ eſſe clariùs conſtet, id idem apertiùs probãdum eſt. GAL. Hoc primò probatur ex cõmentariis R. Moſis Hadarſan, *in lib. Gen.* ſuper illud 49. *c. v.* 10. *ejuſdem lib.* dictum לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו עד כי יבא שילה ולו יקהת עמים: i. Non recedet ſceptrum de Juda, & ſcriba de C medio pedũ ejus, donec veniat Silo. i. Meſſias. Et ei aggregabuntur populi. Ibi enim idem Rabbi ſic ait, אמר שבט ולא אמר מלך כי גלוי וידוע למניו שלא יעמדו המלכים תמיד עד כי יבא שילה והוא הבן הקטן העתיד להיות לו באחרית ימים ובים כמו שתרגם אונקלוס ובשילותה ובזעירותה כי אשר יקהלו אליו כל הגוים וימלוך עליהם מלכות שלמה כמו שנאמר וישתחוו לו כל מלכים כל גוים יעבדוהו ומשם ואילך דא יוסיף לברוע לפניו זולהו אבר׳. בולם לפניו יברעו ויפולו שנאמר לפניו יברעו צ״ים ואיביו עפר ילחבו: D Hoc eſt, Dixit ſceptrum & non regem. Quoniam notum, & manifeſtum eſt apud eum, quòd reges ejus non ſunt ſemper manſuri, ſed ſolùm quouſque veniat Silo, id eſt Meſſias, qui eſt filius parvulus, qui erit ei poſt multos dies, uti expoſuit Onkelos de infantia & de parvitate ejus. Quoniam is eſt cui aggregabuntur omnes gentes, & regnabit ſuper illas regno Selomonis, id eſt regno pacis: Sicut ſcriptum eſt *Pſ.* 72. *v.* 11. Et humiliabuntur ei omnes reges, cunctæ E gentes ſervient ei Et poſtea, Ipſe nemini humiliabitur, imò coram eo procident & proſternentur omnes. Et hoc eſt quod ſcriptum eſt eodem *in Pſal. v.* 9. Coram eo procident Æthiopes, & inimici ejus pulverem lingent. Hæc R. ille Moſes Hadarſan. Ex quibus patet propoſitum. Id ipſum deinde per illud clariſſimè quoque oſtenditur quod in præmiſſa viſione Nabuchdonoſor ſubiicitur *Dan. c.* 2, 35 Sic enim ibi ſequitur, ואבנא די מחת לצלמא הות לטור רב ומלת כלארעא i. Et F lapis qui percuſſit ſtatuam, factus eſt mons magnus, & implevit univerſam terram. Quod de univerſali Meſſiæ dominio priſci Talmudiſtæ intelligi voluerunt. Nam in *Bereſſith rabba*, id eſt, in expoſitione libri Geneſ. ſuper illud *Gen. c.* 42. *v.* 6. dictum, Et Ioſeph ipſe potens factus eſt ſuper terram, ita ad verbum legitur, Tradiderunt Magiſtri, decem Reges dominatos eſſe à mundi initio, uſque ad finem ejus Horum autem primus eſt Deus ſanctus & benedictus, qui dixit & fuit mundus, hoc eſt, qui imperio verG bi ſui mundum creavit. Secundus autẽ Rex fuit נמרוד *Nemrod* impius. Rex tertius fuit Ioſeph. Rex quartus fuit Selomo, Rex Iſrael. Rex quintus fuit Nabuchdonoſor Rex Babylonis. Rex ſextus fuit Darius, qui ſuper Regnũ Chaldæorũ regnavit:

Reges decem.

vit. Rex septimus fuit Cyrus, qui à fine orbis usq; ad finem ejus dominatus est : sicut dictum est *Ezra c.1.v.2.& 2. Paralip.ulti. v.23.* Dixit Cyrus Rex פרס *Paras*, id est Persidis, Omnia Regna terræ dedit mihi Dominus. Rex octavus fuit Alexāder Macedo, qui super universum orbem dominatus est: sicut dictum est *Dan.8.c.v.5* Et ego fui intelligens, Et ecce hœdus caprarum, veniens ab occidente, super faciem totius terræ. Rex verò nonus est ipse Cæsar Augustus, qui universo orbi imperavit: sicut dictum est *Dan.2.v.40.* Et Regnum quartum erit forte sicut ferrum: quia sicut ferrum universa hæc comminuet, & conteret. Rex autem decimus est Rex Messias, qui regnabit à fine mundi, usque ad finem ejus, sicut dictū est *Ps.72, v.8.* Et dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos terræ. Item alia scriptura dicit *Dan.c.2.v.35.* Et lapis qui percussit statuam, factus est mons magnus, & implevit universā terrā. Et rursus *ibidē, v.44.* Et in diebus Regum illorum suscitabit, vel statuet Deus cœli Regnum, quod in æternum non dissipabitur, & populo alteri non tradetur. Et comminuet & conteret omnia hæc Regna, & ipsum stabit in æternum. Et per Regnum hoc decimum, revertetur Regnum ad Dominum suum. Atque ita qui fuit primus Rex, erit ultimus Rex: sicut scriptum est *Isa.c.44.6.* כה אמר יהוה מלך ישראל וגאלו יהוה צבאות אני ראשון ואני אחרון Id est, Sic dicit Deus rex Israel, & redemtor ejus, Deus exercituum; Ego primus & ego novissimus, scilicet rex: Et iterum *Zacharia illud* והיה יהוה למלך על כל הארץ Id est, erit Deus rex super omnem terram. Hæc omnia traditio: paucis quibusdam quæ ad rem non pertinent, omissis. Cùm igitur in hac traditione dicatur, rex decimus esse Messias, qui à fine mundi usque ad finem ejus regnaturus erat: idcirco Judæis dicamus, Christum Dominum nostrum non solùm à fine mundi usque ad finem ejus, verùm in regno quoque cœlorum in quantum ipse Deus est, dominari: cùm subsequenter ibi Davidicum illud *Ps. 72. v. 8.* dictum ponatur, וירד מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ Hoc est, Et dominabitur à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos terræ, id etiam ad literam de Christianorum regno intelligendum est: quod non solùm olim per universum orbem terrarum fuisse, constat: sed hodie quoque à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos terræ esse, rectè dici potest. Quandoquidem illud etiam hodie fit à mari usque ad mare, hoc est è mari mediterraneo usque ad mare Oceanum, saltem Anglicum. Et à flumine, id est, à Danubio, qui inter cęteros fluvios maximus est, & ultra Græciam in mare Ponticum descendit, usque ad caput terræ, id est usque ad Hispaniam quæ est caput terræ. Et licet Saraceni sive Mahumedani multa ac penè infinita Christianorum loca occupent, in eisdem tamen locis Christus adhuc regnare non desinit: cum eum ipsi Messiam esse fateantur ac Spiritu Dei conceptum, & de virgine sine virili semine natum: etsi divinitatem ejus negent. Quòd verò dicitur in eadem traditione juxta Danielis vaticinium, Et lapis qui percussit statuam factus est mons ma-

A genus, & implevit universam terram: tunc certè adimpletum est, cùm Apostolorum, aliorumque sanctorum ipsorum vestigia imitantium, prædicatione ac doctrina, idola Romanorum atque Græcorum, aliarumque quàm-plurimarum gengentium per orbem universum explosa fuerunt. Quare tunc proculdubio lapis iste, id est Messias mons magnus factus est. Non quidem, quòd major fuerit quàm antea fuit, sed quia Gentibus ad ipsum conversis magis fuit cognitus.

B

CAP. XXVII.

Quòd Christus verè sibi Romanorum subegit imperium. Et de Romani Pontificis atque Imperatoris universali dominio.

CAPNIO.

Etsi omnia hæc tam vera sint, ut à Judæis minimè negari possint, ad majorem tamē eorum confusionē, aliquo prophetarum testimonio probandū est ipsum Roma-

C norum Imperium Domino nostro Jesu Christo subjiciendū fuisse. GAL. Et Romam ipsam, & Romanorum imperium Domino Jesu vero Messiæ subjici debuisse, *Isaias* lōgè ante prędixit, cùm *vigesimo sexto c. v. 1. seqq.* ait, עיר עז לנו ישועה ישית חומות וחל׃ פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמנים׃ יצר סמוך תצר שלום כי בך בטוח׃ בטחו ביהוה עדי עד כי ביהוה צור עולמים׃ כי השח ישבי מרום קריה נשגבה ישפילנה ישפילה עד ארץ יגיענה עד עפר׃ תרמסנה רגל רגלי עני פעמי דלים׃ Hoc

D est, Urbs fortitudinis nobis Jesus, ponet muros & antemurale. Aperite portas, & ingredietur gens justa, custodiens fidelitates. Creatura conjuncta servabit pacem, quia in te est spes. Sperate in Deo in æternum, quoniam in Domino Deo est fortitudo seculorum. Quia incurvabit habitantes in excelso. Urbem sublimem humiliabit, humiliabit eam usque ad terrā, deducet eam usque ad pulverem, calcabit eam

E pes pedum pauperis, gressus egenorum. Horum verborū expositionem aliam quàm *R* Selomonis non quæramus. Sic enim eam ipse exponit, Urbs fortitudinis erit nobis ישוע *Jesus*, i. Salvator sive salvatio. Et infrà, Urbem sublimem humiliabit. i. Romam & Italiam: humiliabit, inquā, eam usque ad terram; calcabit eam pes pedum pauperis. i. regis Messiæ, de quo dictum est *Zach. 9. v 9.* Pauper & equitans super asinam. Gressus egenorū. i. Israel. Hæc glossa R. Selomonis fidei

F nostræ multum roboris affert. Tunc enim pes pedum pauperis. i. regis Messiæ Romam atque Italiam usque ad terram humiliavit, cùm sublimitas Romani imperii cœlum penè tangens, jugo Christianæ fidei humiliter collum submisit, usque ad pauperum & humilium vices Christi gerentium pedum oscula. Tunc autem gressus egenorum, i. Israel, juxta R. Selomonis glossam, Romam ipsam calcavit, cùm ad prædicationem Apostolorum Christi & Petri & Pauli, idololatriæ cultū, voluptatesque, ac delicias, quas Chri-

G stiana religio respuit, prorsus dimittendo, sese Christo subjecit. CAP. Quando quæso Christus Romanum sibi subjegit imperium? GAL. Tunc certè potissimùm cum Constantinus Romanorum imperator, orbisque Monarcha, baptismi sacra-

Constantinus imperator se ac Romanorum imperium Christo subjecit. Ejusdem donatio Christi vicario facta.

ſacramento ſuſcepto, à lepra mundatus, ſanitateque divinitus recuperata, ipſum Ieſum Chriſtum mundi redemtorem, ac ſalvatorem, verum regem regum, atque unicum cœli & terræ Dominum eſſe cognoſcens, ſponte ſeipſum, univerſumq; Romanum imperium eidem ſubjecit. In cujus quidem ſubjectionis ſignum, Lateranenſe imperiale palatium, capitis ſui coronam ex auro puriſsimo & lapillis precioſis ac margaritis conſtructam, phrygium, i. mitram, ſuperhumerale, hoc eſt lorum, quod imperiale collum circumdare conſuevit, purpuream chlamydem, coccineam tunicam, & imperialia omnia indumenta, imperialiumque præſidentium equitum dignitatem, ac imperialia ſceptra, ſimulque cuncta ſigna, atque banna, diverſaque imperatoria ornamenta, & omnem in proceſsionibus imperatorii culminis gloriam, ac poteſtatẽ, beato Sylveſtro tunc Chriſti vicario, cunctiſque ejus ſucceſſoribus, dono contulit. Ejuſque ſacratiſsimo verticí propriis manibus Phrygium imponens, atque equi cui Pontifex ipſe inſidebat, frena detinens, ſtratoris officium illi exhibuit. Et ne ſacer Chriſti Senatus minori fulgeret gloria, quàm imperialis, præcelſis patribus ſacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalibus, multas ac maximas inſtituit dignitates. Et tandem tam Roma urbe, quæ & mundi caput, & imperii ſedes erat; quàm multis occidentalium regionum provinciis, civitatibus, ac locis, Sylveſtro Pontifici maximo tanquã Chriſti vicario, & beatiſsimo Petri ſucceſſori, ejuſque ſucceſſoribus perpetuò conceſsis, ſe Byzantium conferens, Romanum imperium, quod Chriſto ſubjugaverat, ad orientales tranſtulit regiones, prout in ejus imperiali edicto hæc omnia, ac alia permulta latiſsimè continentur. Si igitur Romanorum Imperator, qui ſuper omnes reges eſt, ſuper omneſque nationes *7. q. 1. c. In apibus, Et 11. q. 1. §. Hadrianus.* Eſt enim mundi princeps ac dominus. *ff. ad legem Rhodiam. L. Deprecatus*: unde & Græci ipſum αὐτοκράτορα aptiſsimè vocant, quòd per ſe dominetur, ejuſque dominium à nullo dependeat, Domino noſtro JESU vero Meſsiæ verè ſubjicitur; quis rectè ire poterit inficias, ipſum Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, qui & eidem Imperatori, & univerſo Romano imperio præeſt, ſuper univerſa regna, univerſaſque gentes, ac provincias, principatum habere, verumque totius orbis monarcham eſſe, ac regem regum, & dominum dominantium, verè & dici & eſſe? Verùm enimvero œcumenicum hoc totius orbis dominium, Romanorum Imperator in temporalibus habet, & Romanus Pontifex in ſpiritualibus. Quocirca de utroque haud incongruè dictum arbitror illud *Gen. 1. 16.* ſcriptum, Fecit Deus duo magna luminaria: luminare majus ut præeſſet diei, & luminare minus ut præeſſet nocti. Quid enim aliud per duo hæc magna luminaria myſticè deſignatur, quàm ſummus ipſe Pontifex atque imperator? Quorum alter tanquam ſol, diei, id eſt ſpiritualibus, alter velut luna, nocti, hoc eſt temporalibus præeſt, imperat, moderatur. Unde palàm oſtenditur: utriuſque ſuper univerſum orbem univerſale dominium. Si ergo Romanorum imperium nonniſi à Meſsia ſubjugari debebat, & ipſum Domino noſtro Jeſu Chriſto diu ſubditum fuiſſe conſtat, ut jam probatum eſt, conſequens profectò eſt, Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum verum eſſe Meſsiam.

Romanorum Imperator ſuper univerſum orbem dominium habet.

Concluſio.

CAP. XXVIII.

Judaicæ oppoſitionis improbatio.

CAPNIO.

Quanquam Judæi tam manifeſtæ veritati haudquaquã cõtradicere poſſint, ipſam tn. impugnare non deſiſtunt. Nam fatentur quidem quartum illud regnum per ferrum deſignatum, Romanorum eſſe imperium, in cujus fine Meſsiam venturum atque regnaturum aſſerunt: ſed ipſum Romanorum regnum adhuc defeciſſe omninò negant. Cùm enim Roma ipſa ejuſdem regni caput ſit, & Papæ ſedes, atque Eccleſiæ Chriſtianæ caput, ideò & nos Chriſtianos ex ipſius urbis nomine, Romanos nuncupant & ipſum Romanorum regnum quamdiu in urbe Roma regnaverint Chriſtiani, ſtabile fore ajunt. Creduntque Romanorum gentem eſſe Edom. Quia cùm Julium Cæſarem de Edom eſſe putent, tam eos qui Romæ poſt eum regnaverunt, quàm Romanos ipſos de Edom eſſe dicunt. Quare cùm Chriſtianos (ut dixi) Romanos vocent, ipſos etiam de Edom eſſe aſſerunt. Et ad ſui erroris confirmationem, illud Jerem. *Thren. 4. 21.* dictum adducunt, שישי ושמחי בת אדום יושבת בארץ עוץ גם עליך תעבור כוס תשכרי ותתערי: תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך פקד עונך בת אדום גלה על חטאתיך i. Gaude & lætare filia Edom quæ habitas in terra Hus, ſuper te quoque tranſibit calix, inebriaberis, & nudaberis. Completa eſt iniquitas tua filia Sion. Non addet, ut deportet te. Viſitabit iniquitatem tuam filia Edom, diſcooperiet peccata tua. Ex quibus inferunt, quòd ab hac noviſsima captivitate per Meſsiam redimi non debent, niſi illorum de Edom, quos Romanos qui Jeſu Nazareni legem ſervant, eſſe ajunt, contritio, ac deſtructio priùs fiat. Unde ſuper prædicta Jeremiæ verba, Rabbi Selomo dicit, quòd Jeremias ibi Romani Imperii deſtructionem prædixit, quæ idcircò Romanis accidere debet, quia ipſi tempore Titi templum urbemque Jeruſalem everterunt, atque Judæos per orbem captivos diſperſerunt. Et ſic per filiam Edom Romam ſeu populum Rom. intelligentes, ita eadem verba exponunt, Gaude & lætare filia Edom: ac ſi diceret, Gaudium illud quod in urbis Ieruſalem templique ſubverſione habuiſti, tibi in triſtitiam convertetur. Quia ſuper te quoque tranſibit divinæ vindictæ calix. Ex quo cùm Romanum imperium nondum deſtructum arbitrentur, idcircò Meſsiam necdum veniſſe, opinantur. Et hoc argumentum inter cætera eos in perfidiæ errore maximè roborat. Quo fit, ut eò magis Romani imperii deſtructionem in dies expectent, ac deſiderent, quò magis ex hoc argumento ſe certos reddi opinantur, quòd ſtatim poſt ipſius Romani imperii defectionem, & Meſsias venturus ſit, & ipſi à captivitate liberandi. Eapropter, mi Galatine, maximè hoc in loco

Judæorum juniorum falſa expoſitio.

loco tibi connitendum est, ut hæc eorum ratio A funditus evertatur. GAL. Hoc facilè, mi Capnio profectò fiet, si primum per filiam Edom, hoc in loco Romam, sive populum Romanum intelligi, falsum prorsus esse ostenderimus. *Prima ratio* Falsum quippe est, Romanos Edom esse gentem, quia homo qui fuit de Edom, super eos regnaverit. Sicut nec ipsi Judæi appellantur Romani, aut Edomitæ, eò quòd Herodes qui fuit de gente Edom, eis dominatus sit. *Secunda ratio.* Edom præterea alio nomine Esau dictus fuit, ut habetur *Genes.25.* B *v.30.* Ex quo patet Edom ipsum de Sem filio Noæ, per Ishac cujus filius fuit Esau, descendisse. Cùm tota igitur Europa in qua urbs Roma sita est, à filiis Japheth primum habitata fuisse dicatur, nulla ratione dici potest, per Edom Romanum imperium significari. *Tertia ratio.* Certum quoque est, terram Edom esse regionem, quam Græci Idumæam denominarunt: ad quam filii Israel ex Ægypto egressi, ac per desertum transeuntes devenerunt: in qua montes Sinai & Hor esse C referuntur: ubi & Aharon diem clausit extremum. Ex his igitur clarum est, filiam Edom Romam, sive populum Romanum dici falsum omninò esse. CAP. Quare ergo Talmudistæ Romanos filios Edom & Esau sæpissimè vocant? GALAT. Verum quidem est in Talmud locis penè innumeris, Romanos ipsos, quandoque Edom, quandoque Esau, quandoque Seir, quandoque etiam filios Edom, seu Esau, mysticè nuncupatos esse, & Romam ipsam mon D tem Seir, atque montem Esau olim dictam fuisse: quod neque absque fidei nostræ mysterio, factum esse, censendum est. Ad cujus quidem rei probationem, pauca quædam subnectam. Et primò illud apud *Abdiam v.* 21. scriptum adducam, ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה ליהוה המלוכה Hoc est, Et ascendent salvatores. (i. Apostoli secundum glossam nostrã) ad montem Sion, ad judicandum montem Esau, E & erit Domino regnũ. Glossa R. Selomonis: Docet te (inquit) quòd non erit regnum ejus. s. Dei perfectũ, vel pacificatum, donec de impio Esau vindictam fecerit. Montem verò Esau in prædictis Abdiæ verbis, castrum maximum Esau, R. Jonathas Chaldaicè interpretatus est. Glossa Rab. Selomonis dicit, Et ipsum est Roma. In lib. etiam qui פסח שני *Pesa seni*, i. Pascha secundum, dicitur, ita scriptum est, Futurum est, ut Ægyptus afferat munus Messiæ. Sicut dictum est *Ps.68,34.* F יאתיו חשמנים מני מצרים id est, Venient inclyti ex Ægypto. Assumet tunc Æthiopia pro se argumẽtum à minori, quod Hebræi קל וחומר *Kal vahomer* vocant, dicens, Si isti qui servire fecerunt Israel, sic faciunt, & à Messia recipiuntur, quantò magis nos, supple si sic fecerimus, ab eo recipiemur? Et hoc est, quod mox scriptum est *eodem in Ps. v.34.* כוש תריץ ידיו לאלהים i. e. Æthiopia currere faciet manus suos Deo. Sumet quoq; regnum G nequam. i. Romanum, secundùm R. Selomonis glossam, locum vel argumentum à minori pro se dicens, Si isti qui non sunt fratres, sic facientes à Messia admittuntur, quantò magis nos qui fratres sumus? Hoc n. est quod scriptum est *Mich.5. v.3,* ויתר אחיו ישובון על בני ישראל i. Et residuum fratrum eorum revertentur super filios Israel.

Hæc omnia traditio. Ex cujus fine satis habentur Romanos filios Esau apud Hebræos, mysticè appellatos fuisse, eò quòd hîc fratres Israel dicantur, ac tempore Messiæ ad eos convertendi essent. Quod tunc proculdubio impletum est, cùm per Apostolorum Petri & Pauli prædicationem, & maxime tempore Sylvestri, ad Christi fidem sunt conversi. In libro quoque qui יומא *joma*, i. Dierum dicitur, ita ad verbum legitur, Dixit Rabbi, Futurum est ut Roma cadat in manum Persidis: sicut scriptum est *Ier.49.v.20.* לכן שמעו עצת יהוה אשר יעץ אל אדום ומחשבותיו אשר חשב אל ישבי תימן אם לא יסחבום צעירי הצאן אם לא ישים עליהם נויהם: Hoc est, Idcirco audite consilium Dei quod iniit de Edom, & cogitationes ejus quas cogitavit de habitatoribus Teman. Nisi traxerint eos mansiones eorũ. Hæc traditio. Ex qua manifestè patet, Romanos in s. scriptura Edom interdũ vocari. Glossa n. R. Selomonis dicit, minores oviũ in eadẽ traditione Persas esse, à quib. *R. Selomonis expositio* Romani trahendi erant, quia Perseus in filiis Japheth minor fuit. Sed cum hoc nequaquã verum fuerit, per minores oviũ Apostolos cæterosque *Vera expositio.* Christi discipulos intelligi oportet: qui suæ prædicationis miraculorumq; virtute Romanos, ad Christi fidem traxerunt. Hi n. minores, hoc est, juniores oviũ Iudæorum fuerunt. Quia Iudæi oves appellati sunt, juxta illud *Ezech.34.v.31.* dictũ, ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם אני אלהיכם נאם אדני יהוה i. e. Et vos oves meæ, oves pascui mei, homines vos estis, ego Deus vester, dicit dominus Deus. Ex his igitur palàm liquet, non injuriâ Romanos mysticè & metaphoricè filios Esau, & Edom olim nuncupatos fuisse. CAP. Quamobrẽ Romani metaphoricè Edom & filii Esau sunt olim appellati? GAL. Propter imitationem iniquam. Non n. ipsi solum, sed omnes quoque alii qui populum Dei persecuti sunt, & idolis cultum exhibebant, Edom & Esau secundùm carnẽ à veteribus Iudæorũ dicti sunt, quia eorum imitabãtur opera. Quod satis ex eo videtur, quod in libro עבודה זרה *Avoda zara*, id est cultus alienus, sive idololatria, ita legitur, super illud *Abdiæ v.18.* dictum, ולא יהיה שריד לבית עשו Hoc est, Et nõ erit residuum domui Esau. i. facientibus opera Esau. Traditum est etiam sic, Et non erit residuum domui Esau. Potest-ne de omni dici? Docet dicendum, Domui Esau i. omni operanti opus Esau. Hæc traditio. Ex quibus satis manifestum est, Iudæos nostri tẽporis mẽtiri, qui Christianos Edõ, vel filios Esau vocant, cum eorum opera minimè imitentur. Imò tunc Romani ipsi Edom, atq; filii Esau esse desierunt, cùm Christiani effecti sunt. Tunc n. illud *Mich.5.v.3.* dictum adimpletũ fuit; Et residuum fratrum eorũ convertetur ad domũ Israel. Quapropter ut ad præmissã Ieremiæ prophetiam redeamus, dicimus in eadem secundum veritatem filiã Edom esse regnum Idumææ, ab eodem Edom sic denominatũ, & Hus esse civitatem in eodẽ regno sitã. Ideoq; Edõ habitare dicitur in terra Hus: quia civitas illa Hus in toto illo regno celebris erat. CAP. Si Iudæus fortè diceret, Ex quo filia Edom est propriè Idumææ regnum, & vos Christiani dicitis, prophetiam hanc completam fuisse, quando ergo cõpleta est? GAL. Prisci Iudæorum dicunt, prophetiam istam tempore

regis Hircani Machabæi impletam fuisse. Tunc A n.tota terra illa destructa fuit. Ex qua Hircanus ipse inter cæteros 4000 captivorum eduxit, qui muros urbis Jerusalem custodirent. Quare ut ait Josephus in illa die magna à Judæis facta fuit lætitia: adeò ut sicut R. Jehosuas filius Levi refert, nulla unquam major illâ fuerit in templo lætitia: eò quòd *Bethsean* cæteræque Idumęorum civitates. quæ nec tempore Jehosuæ, nec Judicū, nec tempore regum Israel & Juda vinci potuerant. B tempore hujus regis Hircani victæ, ac ditioni Judæorum subjugatæ fuerint. Dicit præterea Josephus, quòd illi de Edom filii Esau tempore prædicti regis Hircani, ad Judaismum sunt cōversi, fueruntque circumcisi, nec à Judæis tempore Vespasiani & Titi recesserunt, sed semper deinceps Judæi permanserunt. Propterea dicimus, peccatum Judæorum filiorum Esau tunc rememoratum fuisse, eosq; in captivitatem cecidisse, quando iniquitas filiorum Juda, qui in adventu Messiæ Jesu Nazareni justi permanserunt, com- C pleta fuit. Ex quibus omnibus sole clariùs constat, nimis extortam, ac omninò falsam esse prophetiæ supradictæ expositionem, quam juniores Judæorum faciunt, expectantes Romani imperij destructionē, ac Messiæ adventum: falsum quoque penitus esse, quòd Christiani (ut ajunt) de Edom descenderint. Quin potiùs econtra dicimus, ipsosmet Judæos de Edom esse, qui ex Edom ad eos conversi fuerunt, & qui mali sunt, & D peccatores, ac simul cum eis perpetuam receperunt punitionem, in qua nunc sunt, eruntq; usq; ad mundi finē. Christianos a. dicimus filios Sion, ac bonos Judæos esse, qui ad Christum conversi sunt, in quibus & iniquitas completa fuit, hoc est peccatum atque captivitas cessavit, ipsiq; perpetuò liberi erunt, ut in prædicta prophetia liquidò patet. Illis enim de Edom ad Iudaismum conversis, cæterisq; Iudæis Christum negantibus, ait propheta, Ad te quoque pervenit calix, id est, pœna divinæ ultionis. Inebriaberis, id est, ad ple- E num punieris, & nudaberis, hoc est honore, dignitatibus aliisque bonis privaberis. Quemadmodum per Titum Romanorum principem factum fuisse certum est. De bonis autem Iudæis qui Iesum Nazarenum verum Messiam receperunt, quique verè filii Sion dicuntur, subdit propheta ipse, Completa est iniquitas tua filia Sion, in adventu scilicet Christi. Quia nunquam ampliùs populus ille Sion credens in Christum, F fuit alicui captivitati subjectus, loquendo de populi universalitate, sicuti de populo Iudæorum ter jam factum est. Ideò subsequenter ait, Non addet ultrà, ut deportet te: à libertate scilicet in servitutem. Sequitur de malis Iudæis filiis Edom; Visitabit iniquitatem tuam, filia Edom, eam scilicet justè puniendo. Discooperiet peccata tua, pœnam scilicet manifestam omnibus inferendo: quia eorum captivitas & servitus in toto mundo publica est. Ubicun- G que enim Iudæi morantur, sive inter Christianos, sive inter Sarracenos, semper captivi, semperque in abominationem habiti sunt. Ex his patet solutio ad Iudæorum argumentum. CAP. Iudæi adhuc instant. Quia cùm Romanorum regnum inter cætera regna à Daniele prænunciata, quartum sit, post quod regnum Messiæ nunquam fine cariturum successurum erat, Romanorumque imperium adhuc perseveret, quia nunquam cessaverunt Romanorum imperatores & reges, idcircò nondum Messiam venisse concludunt. GAL. Quemadmodum intentio Danielis prophetæ regni Chaldæorum destructiōnem prædicentis, non fuit, neminem ampliùs in Babylonia regnaturum, sed neminem de genere Nabuchdonosor, nec de gente ejus ibidem deinceps regnaturum: quare dictum est regnum Chaldæorum tunc defecisse: ita & in cessatione regni Medorum & Persarum, intentio ipsius prophetæ non fuit neminem in Media & in Perside deinceps regnaturum, sed nullum deinceps de genere vel de gente Darii quo ad regnum Medorum, nec de genere sive de gente Cyri quo ad regnum Persarum, regnaturum: sic & in defectiōne regni Græcorum, intentio ejusdem prophetæ non fuit, nullum deinceps in Græcia regnaturum, sed neminem de genere Alexandri, nec de gente ejus ultrà regem futurum: ita quoq; & in desitione regni Romanorum dicendum est, quòd intentio prædicti prophetæ nō fuerit, neminem ampliùs Romæ regnaturum, sed quòd nullus deinceps de genere aut de gente Julij Cæsaris, & Octaviani Augusti, & Tiberii, ac cæterorum, qui idola colebant regnaturum. Ex quo igitur Romanorum Imperatores & reges in fide Julii Cæsaris, & cæterorum idola colentium minimè credunt, sed in fide Jesu Nazareni veri Messiæ: & etiam quia Constantinus Cæsar dimisit Romanorum regnum servis ipsius Jesu Nazareni: & Papa qui est Dominus urbis Romæ, non fuit vocatus deinde Cæsar, nec venit de Cæsaris genere, sive gente: & Imperator ipse Romanorum cui universus orbis jure subjicitur, Christianus est, atque Jesu Christo verè subjectus, necessariò dicendum est, quòd omnia Regna illa in libro Danielis prædicta jam transierint, ac defecerint excepto Jesu Nazareni veri Messiæ regno, quod firmissimè durat, ac in æternum durabit. Ex quo Messiam jam venisse, ipsumque Jesum Nazarenum verum Messiam fuisse, concedi necesse est: ut ex his quæ in quatuor capitibus antecedentibus dicta sunt, abundè colligitur.

Conclusio.

Iudæorum recentiorum objectio.

Responsio.

CAP. XXIX.

Septima ratio quâ primi adventus Messiæ tempus præteriisse demonstratur, sumitur ex idololatrici cultus cessatione. Et quòd in adventu Messiæ idololatria penitus cessatura erat.

CAPNIO.

Septimam denique rationem nunc aggressurus, quòd in adventu Messiæ maximè idolorum cultus auferendus esset, probare debes. GAL. Prophetæ certè idololatrici cultus ablationem præcipuè semper & ubique inculcant, ut patet apud *Zachar*. 13. *v*. 2. sic dicentem, והיה ביום ההוא נאם יהוה צבאות אכרית את שמות העצבים מן הארץ ולא יזכרו עוד Hoc est, Et erit in die illa, dicit Deus exercituum, & disperdam omnia nomina idolorum de terra, & non inemo-

memorabuntur ultrà. Ubi omnium Judæorum A
sententiâ, textus de Messia loquitur: Et *Sephonias*
*c.3.v.9.*ait, לקרא כלם בשם יהוה לעבדו שכם אחד
Id est, Ad invocandum omnes nomen Dei, ad
serviendum ei humero uno. Ubi quoq; de Mes-
sia agitur. Idem etiam per veteres Talmudistas
manifestè patet, & præsertim in Midras שיר
השירים *Sir hassirim*, id est in expositione Cantici
canticorum super illud *c.2.v.8.* dictum, קול דודי
הנה זה בא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות Id
est, Vox dilecti mei. Ecce iste venit saliens super B
montes, & saltans super colles. Ubi R. Nathan
nomine R. Eliezer filii R. Josæ Galilæi, & Rab
Hunna nomine R. Elazar dicunt, Hic est rex
Messias, & non est mons, scilicet hic, aliud quàm
avoda Zara. i. cultus alienus, hoc est idololatria
Hoc est a, quod dicitur apud *Hos.* 4.*v.*13. על ראשי
ההרים יזבחו ועל הגבעות יקטרו Id est, Super capi-
ta montium decollabunt, i. sacrificabunt, & super
colles fumigabunt, i. thurificabunt. Hęc traditio. C
Ex qua patet, Messiam in adventu suo conculca-
turum fuisse idololatriam. Jam igitur diu est, ex
quo idololatria ex toto orbe omnino explosa
fuit. Nam ante discipulorum Jesu Nazareni præ-
dicationem universus orbis idola colebat, excep-
tis Judæis, qui soli Deum verum cœli & terræ
creatorem venerabantur: ex quo autem Apostoli
cæterique ipsius Jesu Nazareni discipuli in uni-
versum mundum ab eo missi fuerunt, idololatriâ
undique explosâ, omnes gentes ad cognitionem
unius & veri Dei pervenerunt. De ipsis namque
Iesu Nazareni discipulis *Isaias* prophetaverat, sic
*ult.c.v.*19 dicēs, ושמתי בהם אות ושלחתי מהם פליטים
אל הגים תרשיש פול ולוד משכי קשת תבל ויון האיים
הרחקים אשר לא שמעו את שמעי ולא ראו את כבודי
B והגידו את כבודי בגוים: Id est, Et ponam in eis si-
gnum, & mittam ex eis, qui evasi fuerint, ad gen-
tes, in Tarsiam, in Aphricam, in Lydiam, trahen-
tes arcu, in Italiam, & in Græciam, & ad insulas
longinquas, quæ nō audierunt auditionem mei,
& non viderunt gloriam meam. Et annunciabūt
gloriam meam in gentibus, Si ergo idololatria in
adventu Messiæ deficere debebat, & per Jesum
Nazarenum (ut probatum est) jamdiu est, ex quo
defecit, quod etiam effectus ipse manifestè ostē-
dit, cùm omnes tam Christiani quàm Saraceni
unum verum Deum colant, rerum omnium o-
pificem: necessariò profectò sequitur, non solùm
tempus adventus Messiæ jamdiu præteriisse, ve-
rùm etiam Messiam ipsum jam venisse, eumque
non alium, quàm Jesum Nazarenum fuisse.

LIBER QUINTUS.

IN QVO OBJECTA JUDÆORUM NOSTRI TEMPORIS, MESSIAM NONDUM VENISSE PROBARE connitentium, optimè confutantur.

CAPVT I.

Iuniorum Iudæorum objecta. Quòd Iesus Nazarenus Messias non fuerit, cùm Messias ipse nondum venerit.

CAPNIO.

Quoniam non solùm parvam
aut nullam Christianæ fidei
afferunt utilitatem, verùm et-
iam maximo quandoque ca-
tholicæ veritati solent esse di-
scrimini, qui validis licèt ra-
tionibus inimicorum fidei refellant errores, eo-
rum tamen falsitates quibus veritatem nostræ fi-
dei impugnant, penitus ignorant, (Quid enim
prodest, fortiter hostem ferire, nisi vires quoq;
ejus, omnesq; nocendi astutiæ noscantur? ut ipsi-
us ictus aut providè evitari, aut absque læsione
suscipi valeant) eam ob rem si Christi sectatori-
bus operæpretium facere cupis, objecta Judæo-
rum nostri temporis, quibus veritatem subverte-
re nituntur, omni studio, omniq; diligentia con-
futare coneris. GAL. Tu igitur qui eorum lin-
guam optimè calles, libros sæpè legisti, ac mores
D semper odisti, quæcunq; contra nos facere con-
tendunt argumenta, in medium afferas, ego verò
unumquodq; eorum per ipsorummet scripturas
solvere curabo. CAP. Primùm itaq; verba *Isaia*
contra nos objiciunt, *cap.2.v.2.seqq.* sic dicentis,
והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית יהוה בראש
ההרים ונשא מגבעות ונהרו אליו כל הגוים: והלכו
עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר יהוה אל בית
אלהי יעקב וירנו מדרכיו ונלכה בארחתיו כי מציון
E תצא תורה ודבר יהוה מירושלם: ושפט בין הגוים
והוכיח לעמים רבים וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם
למזמרות ולא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה:
Hoc est, & erit in fine dierum & paratus erit
mons domus Dei in capite montium, & eleva-
bitur plusquam colles. Et fluent ad eum omnes
gentes. Et ibunt populi multi, & dicent, Venite
& ascendamus ad montem Domini, & ad do-
mum DEI Jacob. Et docebit nos vias suas, &
ambulabimus in semitis ejus. Quia de Sion ex-

ibit

ibit lex, & verbum Dei de Ierusalem. Et contun- A dent, vel malleabunt, vel comminuent enses suos in ligones, & jacula sua in putatoria, vel in falces. Non levabit gens contra gentem gladium, neque discent ultra bellum. Totum hoc eisdem quasi verbis apud *Micheam* quoque scribitur. Ex his igitur sex contra nos faciunt objecta, probare volentes, Dominum nostrum Jesum Messiam non fuisse, eo quòd Messias ipse nondum venerit.

Primum objectum. Et primò quidem sic argumentantur. Cùm propheta dicit, Et erit in fine dierum: dictum ejus in diebus Messiæ implendum B intelligitur. Messias ergo in fine dierum venturus erat. Sed Christus vester non venit in fine dierum, cum multi dies post ejus adventum transacti fuerint. Ergo ipse non fuit Messias.

Secundum. Deinde verò sic: Quod propheta ait, Paratus erit mons domus Dei in capite montium, nondum accidit. Adhuc enim non vidimus montem templi Domini super capita montium elevari. Messias igitur nondum venit.

Tertium. Tertiò autem sic: Cùm C propheta ait, Et fluent ad Messiam, omnes gentes confluxuras prædixit: cùm igitur ad illum, quem vos Messiam fuisse dicitis, non omnes gentes confluxerint (non enim Sarraceni, non Tartari, non alii multi ad eum per fidem concurrerunt) ipsum Messiam non fuisse, consequens est.

Quartum. Postea quod propheta dicit, Et ibunt populi multi, & dicent, Venite ascendamus ad montem Domini, & ad domum *Dei* Jacob, in adventu Jesu Nazareni nequaquam impletum fuit: D cùm aliqui eorum qui in ipsum credunt, dicant, Eamus ad domum Petri. Aliqui, eamus ad domum Pauli. Alii, eamus ad domum Francisci. Alii, eamus ad domum Antonii: & sic de cæteris: Nemo verò dicit, eamus ad domum Dei Jacob. Quare ipsum Iesum Nazarenum non fuisse Messiam, clarum est.

Quintum. Quintò ex eo quod inquit, Et contundent, vel malleabunt, vel comminuent enses suos in ligones; cum reliquis; patet, quòd E tanta pax in diebus Messiæ futura erat, ut homines arma bellica in agriculturæ instrumenta côversuri essent & quòd gens in gentem non levatura esset ultrà gladium: & per consequens pax illa sine fine duratura esset. Cùm igitur nunquam tale aliquid fieri contigerit, imò postquàm venit ille quem vos Messiam asseritis, ita gesta sunt bella, sicut antea gesta fuerant; & fortasse multò pluta, multòque majora atque acriora post Iesum ipsum contigisse prælia constat, quàm ante eum fieri contigerit: igitur ipse non fuit Mes- F sias.

Sextum. Demum ex eo, quod dicit. Non levabit gens in gentem gladium; neque discent ultrà bellum, inferunt Messiam nondum venisse, quia nondum pax sine fine in mundo facta est.

Septimum. Adducunt præterea contra nos & illa ejusdem *Isaiæ* prophetæ verba, cùm *undecimo capite v.1. seqq.* sic iterum ait, ויצא חטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה: ונחה עליו רוח יהוה רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת יהוה: והריחו ביראת יהוה ולא G למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח: ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי ארץ והכה ארץ בשבט פיו וברוח שפתיו ימית רשע: והיה צדק אזור מתניו והאמונה אזור חלציו וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ ועגל וכפיר ומריא יחדו ונער קטן נהג A בם: ופרה ודוב תרעינה יחדו ירבצו ילדיהן ואריה כבקר יאכל תבן: ושעשע יונק על חר פתן ועל מאורת צפעוני גמול ידו הדה: לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דעה את יהוה כמים לים מכסים: Id est, Et egredietur virga de stipite, vel de trunco Issai, & virgultum, vel planta de radicibus ejus fructificabit. Et requiescet super eum Spiritus DEI, Spiritus sapientiæ & prudentiæ, Spiritus consilii & fortitudinis, Spiritus scientiæ & timoris Dei. Et odorari faciet eum in timore Deus. Non ad visionem oculorum suorum judicabit, neque ad auditum aurium suarum arguet. Sed judicabit in justitia pauperes, & arguet in æquitate mansuetos terræ. Et percutiet terram virgâ oris sui, & spiritu labiorum suorum occîdet impium. Et erit justitia cingulum lumborum ejus, & fides cinctorium renum ejus. Et morabitur lupus cum ariete, & pardus cum hœdo accubabit, & vitulus, & leunculus, & bubalus simul, & puer parvus minabit eos. Et vacca & ursus pascentur, simul accubabunt nati eorum. Et leo quasi bos comedet paleam. Et delectabitur infans super foramen aspidis, & super cavernam basilisci ablactatus manum extendet. Non nocebunt, neque dissipabunt in universo monte sanctuarii mei. Quia plena erit terra scientiâ, vel cognitione Dei, sicut aquæ mare operientes. Cùm igitur nondum feræ esum carnium deserentes, omni feritate depositâ, cum domesticis & mansuetis animantibus accubuerint, Messiam nondum venisse, manifestum est. Hæc sunt potissima Iudæorum recentiorum adversus nos objecta, quæ eorum scripturis sigillatim refelli oportet.

CAPUT II.

Ad primum Iudæorum objectum, Quòd Messias in fine dierum venturus erat.

GALATINUS.

AD primum igitur horum objectorum, quo juniores Judæorum concludere conantur, Messiam nondum venisse, & per consequens Dominum nostrũ Jesum Messiam non fuisse, eò quod juxta prædicta Isaiæ & Micheæ vaticinia, Messias ipse in fine vel in novissimo dierum venturus sit; dicimus, quòd nulla ratio cogit, per finem, vel novissimum dierum in supradictis verbis finem hominum, sive mundi designari, sed potiùs eorum quibus prophetæ ipsi loquebantur. Finis namque dierum dicitur ibi tempus illud quod à tempore Cyri Persarum regis usque ad templi secundi excidium fuit. Quod ex eo potissimùm patet, quod apud *Ieremiam capite* 49. *v.*38. sic legitur, והיה באחרית הימים אשיב את שבות עילם נאם יהוה Hoc est, Et erit ut in fine G dierum reducam captivitatem Elam, dicit Deus. Elam enim Persidis regio erat, ubi Cyrus qui Judæis redeundi indulgentiam concessit, habitabat, ut *Ezræ* 1. *cap.* patet. Finis igitur dierum de quo propheta locutus est, secundi templi tempus & status fuit: in quo & omne eorum bonum

num evanuit, & omne irrevocabile malum super eos venit: ut in præcedẽtibus latiùs ostensum est. Tunc n. finita die, venit vesperum, quod finis est diei, solq; eorum occidit, & ceciderunt super eos tenebræ, atque calvities super eorum capita descẽdit, quia Messiam Domini negaverunt. Quòd autem tunc recedente die, & vesperum & tenebræ super eos venerint, habetur in *Comment. in Genes.* R. Mosis Hadarsan, super illud *c.30. v.16.* ejusdem libri dictum, ויבא יעקב מן השדה בערב ותצא לאה לקראתו i. Et venit Jacob de agro in vespere, & egressa est Lia obviam ei: sic enim ibi dicitur, Hoc est quod scriptum est *Ps.104. v.21.* תשת חשך ויהי לילה בו תרמש כל חיתו יער הכפפירם שואגים לטרף ול בקש מאל אכלם תזרח השמש יאספון Hoc est, Pones tenebras, & erit nox: in ipsa repent cuncta animalia sylvæ. Leunculi rugientes ad rapiendum, & ad quærendum à Deo cibum suum. Oriente sole, congregabuntur: Pones tenebras. i. captivitatem Israel, cùm obtenebraverint opera sua, juxta illud *Isa 29. v.15.* dictum, והיה במחשך מעשיהם i. Et fuerunt in tenebris opera eorum. Ideò obtenebrabit Deus contra eos mundum, Sicut dictum est *Ioelis 2. vers.10* שמש וירח קדרו וכבבים אספו נגהם Hoc est, Sol & luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerunt splendorem suum. Sequitur, Et erit nox: Hi sunt dies captivitatis, qui sunt Israeli ut nox. In ipsa repent cuncta animalia sylvæ: Hæ sunt gentes seculi, quæ animalia sylvæ vocantur, quia repunt conculcando Israel: sicut dictum est *Ps.80 v.14.* וכרסמנה חזיר מיער וזיז שדי ירענה i. Demolietur eã aper de sylva & animal agreste depascet illam. Sequitur, Leunculi rugientes ad rapiendum: Leunculi isti sunt Gentiles, negantes Deum sanctum & benedictum, ac rugientes ad rapiendum. Dixit R. Hanina, Ipsi sunt negantes Deum, & rugientes ad rapiendum, & nihilominus requirent à Deo mercedem in futuro. Quia dicitur, Et ad quærendum à Deo cibum suum. Et quæ erit eorum merces apud Deum? Hæc, quia ut dicitur in *eodem Psalmo*, Oriente sole, congregabuntur. Orietur enim sol regis Messiæ: sicut scriptum est *2.Reg.23. v.4* וכאור בקר יזרח שמש Hoc est, Et sicut lux matutina orietur sol. In illa hora occidet sol eorum, sol videlicet idololatriæ. Hinc ergò dictum est, Et congregabuntur vel adjungentur. Hactenus traditio. In qua sex notatu dignissima ponuntur. Quorum primum quidem est, quòd Judæi fecerunt opera tenebrosa, & quòd eorum tenebræ & nox est ipsorum captivitas, & quòd Deus contra eos obtenebraverit mundum. Secundum vero est, quòd à leunculis. i. ab omnibus seculi gentibus deleti fuerunt, quæ ibi animalia sylvæ nuncupantur. Tertium est, quod homines quandoque animalium irrationalium nominibus appellantur. Quartum, quod valde notandum, est quod gentes quæ Judæos delere debebant, à Deo mercedem suam requisituræ erant & accepturæ. Quintũ est quod merces eorũ debebat esse sol, id est Messias, qui eis oriturus erat. Sextum deniq; est, quod in illa hora, quãdo sol, id est Messias, eis oriri debebat, tunc sol idololatriæ erat eis occasurus. Quæ omnia adimpleta esse, ipse rerum eventus demonstrat. Nam Romani qui tum propter eorum robur atque dominium, tum quia Roma ipsa sub Leone est, verè leunculi dici poterant, Deum per idololatriam negantes, quique cunctis orbis gentibus dominabantur, tunc diem Judæorum obtenebrarunt, cùm Titus primò templum eorum, civitatemq; funditus evertit, & demum Hadrianus eos perdidit. Tunc autẽ à Deo mercedem quæsierunt, cùm tempore Constantini & Sylvestri veram fidem susceperunt. Et tũc etiam eis verus sol, id est Messias, ortus est, & sol idololatriæ occidit, ut præcedens traditio optimè ostendit. Quamvis autem in his quæ nunc diximus, liquidò pateat finem dierum dici omne templi ultimi tempus usque ad ipsius destructionem: hoc tamen ex eo maximè insinuatur, quòd huic dictioni ימים *jamim*, præponitur litera ה *he*, cùm dicitur הימים *hajamim*. facitque dictionem articularem, determinateq; significantem. Quod perinde est, ac si Græcè diceretur *τῶν ἡμερῶν*. Quæ quidem litera ideò apud eos הא הידיעה *he haiedeia*, id est, *he* notitiæ dicitur, eò quòd notificet dictionem cui præponitur, nõ de re ignota, sed de nota dici. Hoc autem satis benè ostenditur, ubi per Mosem *Deut. 31. v.29.* hoc modo dicitur, ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחיתון וסרתם מן הדרך אשר צויתי אתכם וקראת אתכם הרעה באחרית הימים: i. Novi, quod post mortem meam corruptione corrumpemini, & deviabitis à via, quam mandavi vobis. Et obviabit vobis malum in fine *bajamim*, i. illorum dierum, cùm feceritis malum Deo (tetragrammaton) vel Messiæ, ad provocãdum eum in opere manuum vestrarum. Hoc autem malum tunc eis obviavit, vel occurrit, cùm in fine dierum suorum reprobato Messia Dei Filio, primùm per Vespasianum & Titum, deinde per Hadrianum fuerunt omnes vel penitus deleti, vel in captivitatem redacti. Et sic responsum est ad primum eorum objectum.

CAP. III.

Ad secundum Iudæorum objectum, Quòd nondum venerit Messias, quia nondum mons domus Domini super montes & colles elevatus est.

GALATINUS.

Secundum nunc eorùm objectum refellamus; cùm scilicet ex verbis prophetæ dicentis, Præparatus erit mons domus Dei, cum reliquis, inferunt, Messiam nondum venisse, quia nondum viderunt ipsum montem domus Domini in vertice montium elevatum. CAP. Dic prius unde ista recentiorum Judæorum fatuitas ortum habuit. GALAT. Ex scripturis certè malè intellectis ortum habuit. Legitur enim in libro qui apud eos בבא בתרא *Bava Bathra* dicitur, Quòd Rab. Johanan sic dixerit, Futurum est, ut Deus sanctus & benedictus elevet Ierusalem tribus leucis sursum. Sicut dictum est *Zach. 14. v.10.* וראמה וישבה תחתיה Hoc est, Et exaltabitur, & sedebit sub se. Quemadmodum enim sub ipsa tres leucæ sunt, ita supra tres leucas habebit. Dixit Rabba, Quidam senex,

A ſenex qui Jeruſalem in ſtatu ſuo viderat, dixit mihi, quòd trium leucarum erat. Et forſitan dices, quod difficultas erit in aſcendendo ad eam. Docemur à quòd non, ubi dictum eſt *Iſa.60. verſ.8.* מי אלה כעב תעופנה וכיונים אל ארבותיהם Id eſt, ſunt iſti, qui ut nubes volant, & ſicut columbæ ad feneſtras ſuas? In *Midras* quoque *tehilim*, id eſt in expoſitione Pſalmorum, ſuper illud *Pſ.87.v.1.* dictum, יסודתו בהררי קדש Hoc eſt, Fundatio ejus in montibus ſanctuarii: ita dicitur אמר ר" פנחס בשם ר" ראובן עתיד הקב"ה להביא לתבור ולכרמל B וליתן ירושלם בראשן שנ" נכון יהיה הר בית יהוה בראש ההרים Id eſt, Dixit R. Pinhas in nomine R.Ruben, Futurum eſt, ut Deus ſanctus & benedictus adducat Tabor & Carmelum, ponatq; Jeruſalem in capitibus eorum. Sicut dictum eſt *Iſa.2,v.2.* Paratus erit mons domus Dei in capite montium. Hujuſmodi igitur ſcripturas juniores Judæorum malè intelligentes (non enim myſticè, ut intelligi debent, ſed literaliter eas intelligunt) cùm hoc (inquiunt) in adventu Meſſiæ fieri C debuerit, necdum factum eſſe conſtet, Meſſiam ipſum nondum veniſſe manifeſtum eſt. Quibus nos reſpondemus. Hanc montis domus Domini elevationem non literaliter, ſed ſpiritualiter intelligendam fuiſſe. Quod non ſolùm per veterum Talmudiſtarum expoſitiones, ſed etiam per R. Selomonis gloſſam apertè oſtenditur. Is n. ſuper Iſaiam, locum hunc exponens, docet ſupradicta Iſajæ & Micheæ verba ſpiritualiter eſſe ſumenda. Sic n. illa exponit, והיה באחרית הימים D לפי שיכלו הפושעים במו שאמר למעלה נכון יהיה כל הענין עד לכו ונלבה באור יהוה כי נטשת הנני מסב הדיבור אל השכינה כי כל מה שנטשת את עמך בעונם היה כי מלאו וכל הענין כל הפרשיות מוסבות זו על זו עד אשירה נא בשיכלו הפושעים ההם נבון מתוקן בראש ההרים בהר שהוא ראש לכל ההרים בחשיבות ונשא מגבעות יגדל יהוה נס שעושה בו מניסי סיני וכרמל ותבור וכולי Hoc eſt, Et erit in noviſſimo vel in fine dierum, id eſt, Poſtquàm deficient E ſceleſti, vel poſtquàm conſumti fuerint peccatores: quemadmodum ſupradictum eſt ab *Iſa.1. 28.* cùm ait; Et conteret ſceleſtos, & peccatores pariter, & derelinquentes Deum deficient, vel conſumentur: Præparatus erit: Totum eodem modo uſque ibi, Ambulantes ambulabimus in lumine Dei. Hanc ſententiam prophetæ ad divinitatem referendam cenſeo. Nam quòd derelictus ſit populus, in cauſa fuerunt peccata eorũ, uſque ibi Completi ſunt. Et omnia quæ ibi habentur, omniaque capitula invicem conjungun- F tur: uſq; ibi, Canam nunc Itaq; in noviſſimo, ſive in fine dierum, quando ceſſabunt peccatores, benignè cum illis faciens, præparatus erit mons Dei in capite montium, in monte ſcilicet quod eſt caput omnium montiũ, quantũ ad dignitatẽ, ſive quantum ad pretium & æſtimationẽ. Elevabitur ſuper colles. Quoniam ſcilicet magnificabitur Deus ſigno vel miraculo quod fiet in eo, majore ſignis vel miraculis montis Sinai, Car- G meli, & Tabor. Hæc ille. Deinde idem Rabbi verborum prophetæ expoſitionem proſequens, ait, Et ibunt populi multi. i. quilibet populus cõfortabit ſe invicem multis verbis, atque exhortabitur, dicens, Venite ad atrium magnum, quod eſt in Jeruſalem, quia ibi ſunt judicia Domini. Quoniam de Sion exibit lex ad omnes gentes Et judicabit ipſe mons inter gentes, & arguet controverſias atque diſcordias earum. Et dicet, Ad quid indigetis ulteriùs armis, ut invicem præliemini? Et fluent. i. congregabunt ſe, & trahent ſe ad eum, velut flumina omnes gentes. Hæc omnia R.Selomo. Ubi manifeſtè aſſerit non quantùm ad ſitum, montem domus Domini ſuper montes & colles elevandum fuiſſe, ſed potiùs quantùm ad dignitatem, & quantùm ad ſigni vel miraculi ibi faciendi magnitudinẽ. Demum ſi diligenter inſpiciatur quod dicit, Et judicabit ipſe mons inter gentes, & arguet controverſias & diſcordias earum: & dicet, Ad quid indigetis ulterius armis, ut invicem præliemini? videbitur planè, quòd de monte rationali, id eſt, de Meſſia, qui mons dicitur, & nõ de monte terreſtri & irrationali loquatur. Quod longè clariùs R. Abraham Aven Ezra ſuper *Mich.4.v.1.* affirmat, eundem locum ita exponens, Et fluent ad eum, quaſi dicat, Et current ad eum. Et ab hoc loco uſque ad finem libri loquitur propheta ſuper materia Meſſiæ, & de impiis qui impiè agent in talos Meſſiæ, id eſt, poſt Meſſiam, vel contra ſucceſſores ejus, ut dixerunt Magiſtri noſtri. Et judicabit Meſſias inter populos multos. Hæc ille R. Abraham. Meſſias igitur eſt ille mons de quo prophetę iſti loquuntur, qui ſuper capita montium, id eſt, ſupra patres ſanctos elevandus erat. Quòd à Meſſias dicatur mons, ac ſancti patres ex quorum ſemine proditurus erat, montes appellentur, habetur in *Bereſſith rabba.* i. in expoſitione libri Geneſis, ſuper illud *Gen.28.v.10.* dictum, Et egreſſus eſt Jacob de Berſabee: ubi ſic dicitur, Levabo oculos meos ad montes, unde veniet auxiliator meus, vel auxiliũ meum: Hoc eſt quod ſcriptũ eſt *Zach.4.7.* Quis tu mons magne corã Zorobabel? Mons magnus iſte eſt Meſſias. Et quare ipſum vocat montẽ magnum? Quia major eſt quàm patres: ſicut dictum *Iſa.52.v.13.* Ecce intelliget ſervus meus. Et elevabitur & exaltabitur, & ſublimis erit. Hic eſt Meſſias qui elevabitur pluſquã Abraham, de quo dictũ eſt *Gen.14.v.22.* Levabo manus meas ad Dominum. Et exaltabitur pluſquã Moſes, de quo dictũ eſt *Num.11.v.12.* Quia dicis mihi, exalta eum in ſinum tuum. Et ſublimis erit, pluſquam Angeli miniſterii, de quibus dictũ eſt *Ezech.1.v.18.* Et ſublimitas eorũ & ſublimitas eis. Propter hoc dictum eſt *Zach.4.v.7.* Quis tu mons magne corã Zorobabel? Et cur dicit coram Zorobabel? Quia de Zorobabel egreſſurus eſt. Cur autem ait, Ad æquitatem? Quia ipſe futurus eſt ad arguendum cum æquitate. Sicut dictum eſt *Iſa.11.v.4.* Et judicabit cum juſtitia pauperes, & arguet cum æquitate manſuetos. Alia expoſitio, Levabo oculos meos ad mõtes, unde veniet auxiliator meus, vel auxilium meũ: In die qua ſedebit Deus ſanctus & benedictus in judicio cum Iſrael, ipſi erunt intendentes ad patres, ut loquantur pro eis: ſed non erit pater qui eruat filium, nec aliquis qui liberet fratrem ſuum. Et hoc eſt, Levabo oculos meos ad mõtes. Hi ſunt patres. Sicut dictum eſt *Mich.6.verſ.2.* Audite montes diſceptationem Domini, Hucuſq; traditio. Ex qua patet, & Meſſiam & ſanctos

Meſſias dicitur mons.

Sancti dicti ſunt mõtes.

Reges & principes dicuntur montes.

sanctos patres rectè montes dici. Quòd autem & reges etiam ac principes montes nũcupentur, habetur apud *Nahum*, dum sic *c.* 1, 8. ait, הרים רעשו ממנו והגבעות התמוגגו Hoc est, Montes contremuerunt ab eo, & colles fluctuaverunt. Ubi glossa R. Selomonis dicit Mõtes, id est, reges & principes pavebunt à sententia ejus, scilicet Dei. Apud *Isaiam* etiã *c.* 41. sic dicitur, אל תיראי תולעת יעקב Id est; Ne timeas vermis Iacob. Et paulò inferiùs תדוש הרים ותדק וגבעות כמץ תשים Hoc est, Triturabis montes, & conteres, & colles velut glumam pones. Ubi glossa R. Selomonis ait, Triturabis montes, id est reges & principes. Ex his patet ad secundum objectum responsio.

CAP. IV.

Ad tertium Iudaeorum objectum, Quod Jesus Nazarenus non fuerit Messias, quia ad eum omnes gentes non fluxerunt.

GALATINUS.

Tertio autem eorum objecto, ex quo inferunt Jesum Nazarenum Dominum nostrum non fuisse Messiam, eo quod ad eum omnes gentes non fluxerint, hujusmodi datur responsio. Quòd dictio Hebraica כל *Col*, quę idem est quòd omnis, vel cunctus, vel totus, vel universus, non ita strictè sumitur apud prophetas & Theologos, sicut apud dialecticos. Qua de re etsi multa in sacra scriptura comperiantur exempla, satis tamen sit pauca quędam adducere. In *libro* namq; *Regũ secundo c.* 16, 22. hoc modo legimus, ויבא אבשלום אל פלגשי אביו לעיני כל ישראל Hoc est, Et ingressus est Absalom ad concubinas patris sui, ante oculos omnis vel totius Israel. Et rursus *c.* 17, 14. ejusdem libri ויאמר אבשלום וכל איש ישראל טובה עצת חושי הארכי מעצת אחיתפל Id est, Et ait Absalom & omnis vir Israel, Bonum, id est, melius est consilium Chusai Architis, quàm consilium Achitophel. Ecce igitur quomodo scriptura utrobique hoc nomen Omnis ponit. Non ideo tamen tam insulsus quisquam fuerit qui dicat, neminem de Israel ibi defuisse; vel qui Absalom cùm flagitium illud perpetraret, non viderit, vel qui Chusai Architis consilium non approbaverit. Licèt enim omnis Israel & omnis vir scriptura dicat, credi tamen par est, multo plures de Israel absentes ibi fuisse, quàm praesentes, iis consideratis qui cũ David erant, & qui in cunctis finibus Israel remanserant. Hoc autem & ex ipsius Chusai dicto manifestè patet, cùm ibidem ad Absalom dixit, Cõgrega ad te omnem Israel, à Dan usque ad Bersabee. In *Psal.* quoq; 42. *v.* 10. ita dicitur, כל משבריך וגליך עלי עברו Hoc est, Omnes confractiones tuae & fluctus tui super me transierunt Et *Ps.* 118. *v.* 10. כל גוים סבבוני בשם יהוה כי אמילם Id est, Omnes gentes circumdederunt me, in nominè Dei dividam vel scindam eas. Ubi non sanae (ut arbitror) mentis censendus esset, qui omnes confractiones & fluctus quos Deus habet, sive tribulationum sive maris intelligas, super David vel alium quempiam transisse assereret, atque omnes mundi gentes ipsum (nemine deficiente) circumdedisse, diceret, Quando igitur scriptura sic lo-

A quisur, haec dictio Omnis, saepissimè non pro cunctis & singulis, sed pro multis accipitur. Quod R. Kimhi in libro *Serassim* optimè declarat, dicens, כל *col*, id est omnis, est dictio comprehendens singula, & aliquoties partem multitudinis, Ut illud *Gen.* 41, 58. וכל הארץ באו מצרימה Hoc est, Et omnis terra venit in Ægyptum. Et iterum *c.* 24, 10. וכל טוב אדניו בידו Id est, Et omnia bona Domini in manu ejus. Itẽ 4. *Reg* 8, 9. ויקח מנחה בידו וכל טוב דמשק Hoc est, Et accepit munus in
B manu sua, & omnia bona Damasci. Haec Rabbi Kimhi. Idem quoque ex *Midras Sir hassirim.* i. ex expositione *Cantici canticorum* clarè patet, cùm super illud *c.* 2. *v.* 8. dictum, Vos dilecti mei. Ecce iste venit saliens super montes, saltans super colles; sic dicit, Non sunt montes hîc nisi idololatriae. Hoc est autem quod dictum est apud *Hose c.* 4. *v.* 13. Super capita montium decollabũt, & super colles fumigabunt. R. Joden & R. Huna
C in nomine R. Eliezer dixerunt; Vox dilecti mei: Ecce iste venit saliens super montes, saltans super colles: Hic est rex Messias, In hora enim qua ipse veniet, dicet Israeli, In mense isto vos redimemini. Ipsi vero dicentes ei, Magister noster rex Messia, quando nos erimus redemti? Nonne juravit Deus sanctus & benedictus, quòd servire nos faceret 70. gentibus? Ipse autem dabit eis duas responsiones, dicens, Unus ex vobis captivatus est
D apud Sarmatas, alius verò in Aphrica: quod perinde est, ac si apud omnes vos captivasset. Nec solùm hoc, sed etiam regnum hoc nequam, id est, Romanum scribit in tyrocinio suo ex omnibus gentibus urbis, & de unaquaque earum. Venit ergo Cuthaeus unus, & angariavit vos. Venit unus Sarchius, & angariavit vos. Venit unus Æthiops, & angariavit vos. Venit unus de Perside, & angariavit vos, donec omnis gens ipsius vos angariaverit, atque servire fecerit. Quare ita est,
E ac si 70. gentibus servissetis. Et in tempore isto. s. Paschae vos redimemini. Sicut dictum est *Exo.* 12. Haec traditio. Ex his igitur clarũ est, quòd dictio haec Hebraica כל *col.* omnis, saepenumero non pro omnibus ac singulis, sed pro multis accipitur. Qui quidem loquendi modus à caeteris quoque omnibus servari solet. Cùm enim pars hominum magna alicujus civitatis ad spectaculum aliquod vadit, totam civitatem, aut omnes homines ipsius, vel etiam totum mundum eò con-
F currisse dicimus. Hunc autem loquendi modum passim in Sacra scriptura reperiri ostendimus. Quòd autem hoc in loco sic sumenda sit, ex ipsius Isaiae verbis patenter ostenditur. Nam cum dixisset, Et fluent ad eum omnes gentes: statim se ipsum quasi exponens, subjecit, Et ibunt populi multi. Hinc *Michaeas* qui eodem tempore cum Isaia prophetavit, haec eadem verba referens, Isaiam ipsum in hoc sensu fuisse locutum ostendit, ita *quarto cap. v.* 2. dicẽs, ונהרו עליו עמים והלכו גוים רבים Id est, Et fluent ad eum populi, & ibunt
G gentes multae. Et nota, quòd ubicunque apud Hebraeos ponitur dictio haec עמים *ammim*, id est populi in plurali numero, semper pro gentibus accipitur. Ex his igitur quae dicta sunt, apertè liquet, hoc Isaiae dictum quod ipsi nobis opponunt, Et fluent ad eum omnes gentes: in

Salvatore nostro fuisse completum: cùm nullus quantumcunque perversus inficiari possit, populos multos, gentesque innumeras ad eum gressibus fidei confluxisse, maximè cum in præcedenti traditione dictum sit, omnes gentes reputari Romanos, qui cunctis gentibus imperabant. Unde secundùm hoc, atque juxta eorum traditionem, rectè dici potest, quòd si nulli alii in Salvatorem nostrum nisi Romani credidissent, omnes gentes ad eum confluxerint. Quare in nullo prorsus hæc fatua Judæorum objectio Salvatori nostro derogat.

CAPUT V.

Ad quartum Iudæorum objectum, Quòd Messias nondum venerit, quia gentes nondum dixerunt, Venite ascendamus ad domum Dei Iacob.

GALATINUS.

Nunc ad quartum eorum objectum respondeamus, quo probare nituntur Messiam adhuc non venisse, & ex cōsequenti Dominū nostrū Jesum Nazarenum Messiā non fuisse, quia nec in adventu ipsius, nec adhuc aliquando illud ejusdem prophetæ verbum adimpletū est, Venite ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob. Diximus igitur in præmissis, Quòd mons iste Messias est, in quem gentes crediture erant, quem & nunc gentes ipsæ colunt, atque adorant, una & concordi voce dicentes, Eamus ad montem Domini, id est ad Messiam filium Dei Salvatorem nostrum, & ad domum Dei Iacob, hoc est, ad domum Dei quem coluit Iacob, & cæteri patres sancti veteris testamenti. Ideo ostenditur unum Deum esse omniū fideliū, & eorū qui ante legē fuerunt, & eorū qui sub lege extiterūt, & eorum quoq; qui nūc in Christū credūt. Quòd autē nos arguūt de eo quod dicimus, Eamus ad domū Petri, ad domū Pauli, ad domū Francisci, & sic de reliquis: respondemus, quòd nullus qui sanè sapit, dictum hoc ita intelligit. Nullam quippe Petro, neque Paulo, neque Francisco, neque alii cuivis sancto domum facimus. Sed in honorem Petri, atque memoriam Pauli, eam Deo dedicamus. Quare nec alicui pontificum fas est in Ecclesiarum consecratione dicere, Tibi Petro aut tibi Paulo, hanc domum dedicamus, sed Deo duntaxat quodlibet templum consecrari dicitur. Et quamvis diversæ ecclesiæ Deo consecrentur, una tamen est domus Dei, una est Dei ecclesia, omniumque fidelium conventus. Ad hanc domū Dei accedit, qui de unitate ecclesiæ est. In hac Christus ipse mons montium & sanctus sanctorum à fidelibus adoratur. In hac & peccata remittuntur.

CAP. VI.

Ad quintum Iudæorum objectum, Quòd Messias nondum venerit, quia nondum arma bellica in agricultura instrumenta sunt conversa.

GALATINUS.

A Eorum quintum objectum, cùm ex ejusdem prophetæ verbis concludere contendunt, Messiam nondum venisse, quia nondū enses in ligones conversi fuerint, nec jacula in falces, per eorum Talmud confutatur. Non enim mundum tam fortiter alterandum fuisse, ut ipsi ignoranter, vel potiùs fraudulenter astruunt, ostendit quædam eorum traditio, quæ in libro שבת Sabbath, id est sabbati hoc modo ait, Tradiderunt magistri, ne
B egrediatur aliquis in die Sabbati cum ense, & cæteris armis. R. autem Eliezer dicit, quòd ornamenta sunt homini arma. Dixerunt igitur ei, Postquàm sunt homini ornamenta, quam ob rem cessatura sunt in diebus Messiæ? Respondit eis, Quia non erunt necessaria. Sicut dictum est *Isa. c.* 2, 4. Et non levabit gens gladium contra gentem, nec discent ultrà bellum. Dixerunt ei, Erunt saltem ad ornatum, vel decorem. Dixit autem R. אביי *Abaja*, Ad quid, ex quo futuri
C sunt tanquam lucerna in meridie? Horum autem contrarium opinatus est R. Semuel. Ait enim Non interest inter seculum hoc, & dies Messiæ, nisi servitus regnorum tantùm. Sicut scriptum est *Deut*, 15. *v.* 4. Quia deerit pauper de medio terræ. Et paulò post sic sequitur, Et fuerunt qui dicerent, quòd dixerūt ad eum, ad R. scilicet Eliezer, Ex quo sunt homini ornamento arma, cur ergo cessabunt in diebus Messiæ? Respondit eis, Etiam in diebus Messiæ non cessabunt arma, sed cessa-
D bunt in futuro adventu. Hactenus Talmud. Ubi notandum est, quòd idem Rabbi qui paulò ante asserere videbatur, arma in diebus Messiæ cessare debuisse, hîc se ipsum exponens, revocat quod dixerat, Non scilicet in adventu Messiæ primo, sed in futuro adventu, hoc est in secundo ejus adventu, cessatura esse. Secundum quoque est, quòd ubi traditio ista dicit, Quòd non interest inter seculum hoc & dies Messiæ,
E nisi regnorum servitus: sensus est, Quòd servi Messiæ atque in eum credentes, idololatrarum gentium regibus ulteriùs servituri non erant. Quod tunc profectò usquequaque completum est, cùm sub Constantino Cæsare, & Sylvestro Pontifice maximo, Romanum imperium se Domino Jesu Christo sponte subjecit. Ex his igitur quæ dicta sunt, satis liquidò patet, nihil ex his prophetæ verbis à perfidis Judæis contra Salvatorem nostrum objici posse, quod facilè per eo-
F rum scripturas solui non possit. Nam cùm dicit, Et contundent, vel malleabunt enses suos in ligones, cum reliquis; si velint verba ista ut litera sonat, intelligere, ipsa tēpore Domini Jesu Christi impleta esse, negare non possunt, præsertim cùm per traditionem nunc dictam patuerit, in diebus Messiæ nec arma omnino cessatura, nec mundum ipsum alterandum fuisse: ut ipsi & hîc & alibi scripturas perversè exponendo, impudentissimè delirant. Si autem spiritualiter eadem verba intelligēda duxerint, quid unquam meliùs,
G quàm hoc in diebus Domini nostri Jesu Christi potest inveniri completum? Cùm gentium sapientes ac philosophi, ut fuit Clemens ille Romanus, Dionysius Græcus, Cyprianus, & Augustinus

stimus Aphricani, ac alii penè innumeri, linguas, verba, argumentationumque versutias, quibus ante eorum conversionem disputando contra fidem nostram, acerrimè pugnabant, postmodum ad scelus idololatriæ penitus extirpandũ, ad hominumque vitia radicitus evellenda, & ad veri Dei cultum ampliandum, atque ad virtutes tam in Judæorum, quàm in Gentilium cordibus nutriendas, converterunt. Quare si sacra scriptura spiritualiter (ut oportet) hic intelligatur, inveniemus proculdubio in diebus Domini nostri Jesu Christi, hujusmodi arma bellica in agriculturæ instrumenta optimè commutata fuisse. Et consequenter completum autumabimus illud *Isa. c. 61, v. 6.* dictum, quod Petro & Paulo cæterisque ex Judæis in ipsum Dominũ Jesum verum Messiam credentibus, longè ante prophetatum fuerat. ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכריכם וכרמיכם ואתם כהני יהוה תקראו משרתי אלהינו יאמר לכם חיל גוים תאכלו ובכבודם תתימרו Hoc est, Et stabunt alieni, & pascent oves vestras, & filii extranei erunt agricolæ vestri. Et vos sacerdotes Dei vocabimini, ministri Dei nostri dicetur vobis. Fortitudinem gentium comedetis, & in gloria vel honore eorum dominificabimini. Quemadmodum igitur lingua & verba sæpenumero gladius & lanceæ ac venabula dicũtur, maximè cùm quis ipsis ad nocendũ utitur, juxta illud *Ps. 57, 6.* בני אדם שניהם חנית וחצים ולשונם חרב חדה Id est, Filii hominum dentes eorum jacula, & sagittæ, & lingua eorũ ensis acutus. Et iterum *Psalmo* juxta Hebraicam veritatem 55. secundùm verò nostrã æditionẽ 54, 24. רכו דבריו משמן והמה פתיחות Hoc est, Mollia facta sunt verba ejus super oleum, & ipsa sunt venabula. Item *Prov. 25, 18* מפיץ וחרב וחץ שנון איש עונה ברעהו עד שקר id est, Clava & ensis atque sagitta acuta, vir respondens in proximum suum testimonium falsum. Ita quoque lingua ipsa ac verba non abs re vomeres, ligones, ac falces vocari possunt, cùm quis illis ad aliorum instructionem, atque ad Dei cultum utitur.

CAP. VII.

Ad sextum objectum, Quòd Messias nondum venerit quia nondum pax sine fine venit.

GALATINUS.

Sextum ipsorum objectum per eorũ quoq; scripturas facilè confutatur. Cùm enim ex eo quod propheta dicit, Non levabit gens in gentem gladium, neque discent ultrà bellum, Messiam nondum venisse inferunt, quia nondum pax sine fine mundo advenit; cùm tamẽ pacem perpetuò duraturam in diebus Messiæ fieri debere, verba ipsius prophetæ sonare videantur; respondendum est eis, prout in *Talmud* à sapientibus eorum verba hæc exponuntur. Primùm itaque notandum est, quòd hæc dictio עד *od*, quam nos ultrà interpretamur, etsi quandoq; & rarò pro Nunquam aut Unquam accipiatur, ut est illud *Gen. c. 8, 21.* dictum לא אסיף לקלל עוד את האדמה Hoc est: Non addam ultrà maledicere terræ: Et rursus *c. 9, 11.* ולא יהיה עוד המים למבול Id est, Non erit ultrà diluvium: crebrò tamen tempus admodum breve significat, ut docet R. Kimhi in libro *Serassim*, dicens, Contingit hanc dictionem עוד *od*, id est, ultrà, parvum tempus significare: ut cùm dicitur *Prov. c. 31. v. 6.* תנו שכר לאובד ויין למרי נפש ישתה וישכח רישו ועמלו לא יזכר עוד Hoc est, Date inebriativum pereunte, & vinum ei qui amaro est animo. Bibet & obliviscetur egestatis suæ, & laboris sui non recordabitur ultrà. Ultrà enim ibi non significat unquam, vel in æternum, sed quandiu vinum in eo fuerit. Ita quoque dictum illud *4. Reg. c. 6, 23.* ולא יספו עוד גדודי ארם לבוא בארץ ישראל Id est, Et non addiderunt ultrà turmæ Aram venire in terram Israel, id est in illo tempore. Item contingit quandoque עוד *od*, significare עדן *aden* id est adhuc. Ut illud *Ps. 88, 5.* במתים חפשי כמו חללים שוכבי קבר אשר לא זכרתם עוד Hoc est, In mortuis liber, sicut interfecti domientes in sepulchro quorum non memor fuisti *od*, id est adhuc. Quasi dicat adhuc non fuisti memor eorum, donec veniat tempus, in quo fiet mortuorum memoria, ut resurgant. Et sic etiam est illud *Iob c. 2. v. 9.* עודך מחזיק בתמתך Id est, Adhuc tu retines perfectionem tuam. Hactenus R. Kimhi. Ex cujus dictis satis liquidò patet, quòd dictio hæc Hebraica *od*, id est ultrà, rarò quidem pro Unquam, vel pro Ampliùs accipitur, frequenter autem pro determinato, vel etiam pro modico tempore sumitur. Sed quoniam Judæi, ut moris eorum est, non obstantibus iis quæ circa hoc dicta sunt, adhuc contentiosè obstant, ideo oportet nos iterum quædam alia sua in eos spicula contorquere. De quibus illud unũ sit, quod *Gen. trigesimo quinto cap. v. 10.* habetur ויאמר לו אלהים שמך יעקב לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך Id est, Et dixit ei Deus, Nomen tuum Iacob, non vocabitur nomen tuum ultrà Iacob, sed erit Israel nomẽ tuum. Hìc ergo acutiùs cernat Judaica pravitas: quòd sicut dictum est apud Isaiam. Non levabit gens contra gentẽ gladium, nec discent ultrà bellum, ita hìc dicitur, Non vocabitur ultrà nomen tuum Iacob: qui tamen & cõfestim eodem in cap. octies vocatus est Iacob, & nonnisi ter Israel. Aliud verò spiculum est illud, quod *1. Reg. 7, 13.* ita de Philistæis legitur, ולא יספו עוד לבא בגבול ישראל Hoc est, Et non addiderunt ultrà venire ad terminum Israel. Fuitque manus Domini in *Philistiim* omnibus diebus Semuel. Quomodo autem istud ultrà ibi intelligendũ sit ex eo ostenditur, quòd in *eodem libro cap. 13. v. 5.* dicitur, Quòd mortuo Semuele, & regnante Saul, ascenderunt Philistæi ad terram Israel. Sic enim ibi legitur, Et *Philistiim* cõgregati sunt ad pugnandum cum Israel, triginta millia equitatium, & sex millia equitum sive militum, & populus sicut arena quæ est in littore maris. Et ascenderũt, & castrametati sunt in Michmas coram Bethaven. Ex his igitur omnibus constat, quòd hæc Hebraica dictio עוד *od*, id est ultrà, non semper æternitatem (ut Judæi delirant) importat, sed aliquãdo temporis diuturnitatem, & multoties tempus valde exiguũ. Ex quo apertè liquet tempore Domini nostri Jesu Christi impletum fuisse hoc Isaiæ dictum, Non levabit gẽs con-

contra gentem gladium, nec discẽt ultrà bellum. Ultrà, id est, per aliquod tempus. Ipse siquidem natus est pacis satis longævæ tempore, Augusto orbi imperante. Quæ quidem pax eo vivẽte semper duravit, & postmodũ eo mortuo, per annos quadraginta quousque Judæi bella volentes, pacem ipsam turbaverant, contra Romanum imperium, cum suo falso Messia nomine *Bencozba* (ut in superioribus dictum est) insurgendo. Romani etenim anno ante Ierusalem eversionem à B Tito factam 180. Judæis dominari cœperunt, ut in præcedẽtibus per Talmud probatum est. Denique non multò post tantam universus mundus pacem habuit, ut solus unus homo, hoc est, Cæsar Augustus universo orbi pacificè præesset. Quod igitur aliud majus pacis indicium Judæi mente capti quærunt, quàm universum terrarum orbem sub unius hominis dominio fuisse? Quocirca nemini dubiũ esse debet, quòd in tam diuturna pace multa arma bellica in ligones, falces, & vomeres conversa fuerint.

CAP. VIII.

Ad septimum objectum, Quòd Messias adhuc non venerit, quia nondum feræ esum carnium deserentes, ac omni feritate deposita, cum animantibus mansuetis accubuerunt.

GALATINUS.

Illud quoque quod ex verbis ejusdem prophetæ nobis objiciunt, Quòd scilicet nondum feras viderint esum carnium deserere, neque cum animantibus domesticis ac mansuetis, omni feritate deposita accumbere: ex quo Messiam nondum venisse concludũt, per eorum etiam scripturas refellimus, dicentes, Quòd sacra E scriptura sæpenumero mysticè atque parabolicè, ac etiam sæpissimè metaphoricè & per translationem loquitur, non solùm res quaslibet aliorũ nominibus vocãdo, atque etiam homines secundùm quod eorum exigunt actiones, sive mores, vel etiam qualitates, irrationalium vocabulis appellando, verùm etiam & Deum ipsum, ad ipsius operationes respectum babendo: Quod R. Moses Ægyptius in libro מורה הנבוכים *More hannebochim* circa ejus principium optimè declarat: F ut in *sexto capite primi libri* hujus operis latiùs vidimus. Quòd autem aliter intelligenda sint præmissa Isaiæ verba, quàm ipsi intelligenda dicunt, habetur ab ipso quoque R. Mose Ægyptio in suis הלכות *hallacoth*, id est sententiis, super librum Judicum sic dicente, Non ascendat super cor tuum, quòd in diebus Messiæ deficere debeat aliquid de via hujus mundi, vel quòd tunc innovari debeat aliquid de operibus sex dierum: sed potiùs quòd mundus ire debeat juxta solitam viã suam. Quod igitur apud *Isa, c. 11. v 6.* dictũ est, Et G habitabit lupus cum ariete: cum reliquis: sensus est, quòd Israel habitaturus sit confidenter cum impiis seculi, qui leonibus, & lupis, ac pardis comparantur. sicut dictum est *Ierem. cap. 5. v. 6:* הכם אריה מיער זאב ערבות ישודם נמר שקד על

A עריהם: Hoc est, Percussit eos leo de sylva, lupus nemorum, vel vepretorum vastabit eos, pardus vigilat vel insidiatur prope civitates eorũ. Postquàm consumti fuerint peccatores, de quibus dictum est *Isaiæ 1. v. 28.* ועזבי יהוה יכלו Id est. Et derelinquentes Deum consumentur: & conversi fuerint omnes ad legem veritatis, tunc non diripiẽt, neq; destruent, sed comedẽt licita in trãquillitate cum Israel: sicut dictum est ab Isaia, Et leo sicut bos comedet paleam. Et sic in hunc modum verba scripta de Messia similitudines sunt. In tempore autem regis Messiæ scietur de omnibus, cujus rei, & quam ob rem fuerint similitudines, & quid per eas significatum sit. Dixerunt enim sapientes, quòd non intererit inter seculum hoc & dies Messiæ, nisi servitus duntaxat regnorum. Hæc omnia idem Rabbi. Prædicta quoque non parum sumunt roboris à translatione Chal- C daica R. Ionathæ filii Uzielis, cui apud eos nefas est contradicere. Nam illud quidem, Et egredietur virga de stipite Issai: & virgultum, vel planta, vel stirps de radicibus ejus fructificabit, vel germinabit, ita Chaldaicè traduxit, ויפוק מלכא מבנוהי דישי ומשיחא מבני בנוהי יתרבי Hoc est, Et exibit rex de filiis Issai & Messias de filiis filiorum ejus se nutriet. Illud autem, Et erit justicia cingulum lumborum ejus, & fides cinctorium, vel lumbare renum ejus, sic interpretatus est, ויהון צדיקיא D סחור סחור ליה ועבדי המנותא יהון קריבין ליה id est, Et erunt justi circa eum, & fideliter agentes appropinquabunt ei. Illud quoque, Et habitabit lupus cum ariete, cum cæteris, ita exposuit, ביומוהי דמשיחא דישראל יסגי שלמא בארעא Hoc est, In diebus Messiæ Israelis multiplicabitur pax in terra. Quæ quidem interpretatio duo contra Judaicã impietatem facit. Primum quidem, quòd ipsa Isaiæ verba de Messia dicta sint. Bis enim ibi ejus nomen exprimit. Secundum verò quòd spiritualiter sint intelligenda. Cui etiam inter- E pretationi glossa R. Selomonis valde astipulatur, quæ eadem verba hoc modo exponit, Non ad visionem oculorum judicabit rex Messias, sed cum sapientia Dei sancti & benedicti quæ in eo erit, sciet & intelliget quis reus fuerit, & quis innocens. Et arguet in æquitate, id est, cum lingua quieta & tenera. Et percutiet terram virga oris sui, hoc intelligendum est secũdum *Targum*, id est, secundùm Chaldaicam editionem quæ talis F est, ויקטל חייבי ארעא במימר פומיה id est, Et delebit reos de terra verbo oris sui. Et spiritu labiorum suorum mortificabit impium, id est. Et sermone labiorum ejus erit mortuus impius. Et erit justicia cingulum lumborum ejus, hoc est, Et erunt justi circa eum, id est, adhærentes ei sicut cingulum. Hæc R. Selomo. Supradicto quoque loquendi modo, appellantur creberrimè in sacra scriptura homines ferarum, pecudum, avium atque reptilium nominibus. Nam ut legitur *Gen. 49.* Iacob ille patriarcha filiis suis bene- G dicens, Judam quidem גור אריה id est, catulum leonis vocavit: Issachar verò חמור גרם Hoc est, asinum osseum vel fortem. Dan autem נחש עלי דרך id est, serpentem super viam, cerastem super semitam. Nephthali verò אילה שלחה hoc est, cervam transmissam. Benjamin autem זאב יטרף id est,

Homines plerumque brutorum nominibus appellantur

id eſt, lupum rapacem. Sic enim ait de eo, בנימין זאב יטרף בבקר יאכל עד ולערב יחלק שלל Hoc eſt, Benjamin lupus rapax, manè comedet prædã, & ad veſperam dividet ſpolium. Sic etiam eſt illud *Prov.* 28, 15. dictũ, ארי נהם ודב שוקק מושל רשע על עם דל id eſt, Leo rugiens, & urſus circumiẽs, dominatur impius ſuper populum pauperem. Ad quod etiam pertinet quod apud *Jer.* 50, 17. ſic dicitur, שה פזורה ישראל אריות הדיחו הראשון אכלו מלך אשור Hoc eſt, Ovis diſperſa vel diſſipata Iſrael, Leones expulerunt eum. Primus comedit eum rex Aſſur. Et ſequitur immediatè ibidem, והאחרון עצמו נבוכד ראצר מלך בבל id eſt, Et ultimus exoſſavit eum rex Babylonis. Et iterũ ibidem paulò ſuperiùs, צאן אבדות היה עמי רעיהם התעום Hoc eſt, Grex vel oves perditę fuerũt populus meus. Paſtores earum errare fecerunt eas. Gloſſa R. Selomonis, Paſtores, inquit, earũ, id eſt reges: His ſubnectendum eſt quod in libro חולין *Hullin*, in cap. הכל שוחטין *Haccol ſohatin* ſcribitur, ſuper illud *Pſ.* 36, 7. אדם ובהמה תושיע יהוה id eſt, Hominem & beſtiã ſalvabis Deus. Sic enim ibi ad verbum dicitur, Dixit R. Judas, quòd dixit Rab, Hi ſunt filii Adæ, qui aſtuti ſunt per ſcientiã, & ſtatuunt ſe ipſos velut jumentum, vel beſtiam. Hæc Talmud. Quaſi dicat, Eos Deus ſalvabit qui prudentes ſunt tanquam homines ad faciendum bonum, & ſimplices velut jumenta ad patrãdum malum, atque patientes ad onus Dei portãdum. In *Midras* quoque *tehilim*, id eſt, in expoſitione Pſalmorũ ſuper illud *Pſ.* 64. *v.* 1. שמע אלהים קולי משיחי מפחד אויב תיצור חיי Hoc eſt, Exaudi Deus vocem meam, cum deprecor, à timore inimici ſerva vitam meam, ſic dicitur, Scriptum eſt *Danielis* 6. *cap. v.* 22. Deus meus miſit Angelum, & clauſit os leonum. Venit leo, & liberavit leonem de ore leonis. Venit leo; Hic eſt Deus ſanctus & benedictus: ſicus dictum eſt *Amos c.* 3, 8 אריה שאג מי לא יירא אדני יהוה דבר מי לא ינבא Id eſt, Leo rugiit, quis non timebit? Dominus Deus locutus eſt, quis non prophetabit? Et liberavit leonem? Hic eſt Daniel, qui venit ex Juda, ſicut dictum eſt *Gen*, 49. *c. v.* 9. גור אריה יהודה Hoc eſt, Catulus leonis Juda De ore leonis; Hic eſt Nabuchdonoſor: ſicut dictum eſt *Ier.* 4, 7. עלה אריה מסבכו Id eſt, Aſcendit leo de cubili ſuo. Cùm ſatis providè (ut ex prædictis patuit) cognoſci poſſit, quòd nec feræ, nec jumenta, nec cætera id genus, cùm irrationalia ſint, divinæ legis aut cognitionis poſſint eſſe capacia, neceſſariò profectò conſequens eſt, verba antedicta Iſaiæ, videlicet, Habitabit lupus cum ariete, cum reliquis, non de brutis, ſed de hominibus intellectum habentibus, intelligenda eſſe.

CAPUT IX.

Ad octavum Judæorum objectum, Quòd Meſſias adhuc non venerit, quia nondum ipſi in terram ſuam congregati ſunt.

CAPNIO.

ASSUMUNT adhuc & aliud ſuæ falſitatis & cæcitatis argumentum, ex eo quod *Deut, trigeſimo cap. v.* 3. ſic legitur, ושב יהוה אלהיך את שבותך ורחמך
A ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך יהוה אלהיך
שמה: אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך יהוה
אלהיך ומשם יקחך: והביאך יהוה אלהיך אל הארץ
אשר ירשו אבותיך וירשתה: Hoc eſt, Et convertet
Dominus Deus tuus captivitatem tuam, & miſerebitur
tui. Et convertet, & congregabit te ex
cunctis populis, ad quos diſperſit te Dominus
Deus tuus, ut eſſet ibi. Si fuerit impulſio tua in
extremitates cœli, inde congregabit te Dominus
Deus tuus, & inde aſſumet te, & introducet te
B Dominus Deus tuus ad terram, quam hæreditaverunt
patres tui, & hæreditabis eam. Cùm igitur
(inquiunt) plures quàm mille & quadringenti
fluxerint anni, ex quo per orbem diſperſi ſumus,
& per Meſſiam cùm venerit, ſicut à patribus
noſtris traditum eſt nobis, ad terram quam
patres noſtri poſſederunt, reducendi & congregandi
ſimus, quemadmodum & per Moſem in
verbis præmiſſis, & per alios quoque prophetas
ſæpenumero prophetatum eſt, manifeſtum eſt,
C Meſſiam ipſum nondum veniſſe, & per conſequens
Jeſum veſtrum Meſſiam non fuiſſe. Quoniam
igitur argumentum hoc ſæpiſſimè contra
nos facere ſolẽt, velim illud penitus ſolvas. GAL.
Judæi noſtri temporis crebrò contra nos verba
iſta impudentiſſimè inducunt, omiſſo fraudulenter
eorundem principio (quod in noſtra quoque
editione deficiat) quo Dominus ipſe ait, עתה
אשיב את שבות יעקב Id eſt, Nunc convertam
captivitatem Iacob. Et reliqua: Quod manife-
D ſtè falſum eſſet, ſi adhuc totum futurũ eſſet, cùm
ab eo tempore hucuſque plures duobus millibus
tranſierint anni. Quare cùm Deum vel hîc vel alibi
mentiri, aut falſum dicere, ſit impoſſibile,
neceſſariò profectò ſequitur, quòd tunc cùm
Deus dixit, Nunc convertam captivitatem Iacob,
cum reliquis, fuerint hæc incepta. Deinde
verò ſuis temporibus, prout Deus ipſe prædeſtinaverat,
univerſa completa. Dicimus ergo, quòd
E de Judæorum congregatione & reditu ex Babylonica
captivitate fuerint verba illa Deuteronomii
dicta. Tempore enim Nehemiæ & Ezræ nutu
Dei, Judæi à Cyro rege Perſarum redeundi
facultate accepta, congregati fuerunt, reverſique
ſunt ad terram ſuam, quicunque reverti voluerunt:
ut habetur in fine Paralip. & in principio
Ezræ. Quod ex eo maximè patet, quod apud *Nehemiam c.* 1, 8. ita ſcribitur, זכר נא את הדבר אשר
צוית את משה עבדך לאמר אתם תמעלו אני אפיץ
F אתכם בעמים: ושבתם אלי ושמרתם מצותי ועשיתם
אתם אם תהיה נדחכם בקצה השמים משם אקבצכם
והביאתים אל המקום אשר בחרתי לשכן את שמי
שם: Hoc eſt, recordare quæſo (dixit Nehemias
Domino) verbi quod præcepiſti Moſi ſervo tuo,
dicens, Vos perperam agetis. Ego diſpergam vos
in populis. Et revertemini ad me, & ſervabitis
præcepta mea. Si fuerit impulſio veſtra in extremitates
cæli, inde congregabo vos, ducam ad
locum quem elegi, ut habitet nomen meum ibi.
Ex his evidenter liquet, de Judæorum congrega-
G tione & regreſſu ex Babylonica captivitate, ſupradicta
Deut. verba dicta fuiſſe. De qua etiam
cõgregatione & reditu apud *Ezec.* 39, 25. ſic dicitur,
בית ישראל וקנאתי לשם קדשי כה אמר אדני
יהוה עתה אשיב את שבות יעקב ורחמתי id eſt, Sic
dixit

filii mei sicut agri pleni, cui benedixit Dominus: (A) Hîc docet Deum ostendisse sibi domum sanctuarii ædificatam & destructam. Et ædificatam quidem ibi, Vide odorem filii mei. Sicut scriptum est *Num.* 28 *v.* 2. Odorem suavem servabis. Destructam verò ibi, Sicut agri pleni. Sicut scriptum est *Mich.* 3. *v.* 12. Propterea causâ vestri Sion tanquam ager arabitur. Ædificatam autem & consummatam in futurum ibi, Cui benedixit Dominus. Sicut scriptum est *Psal.* 132. *v.* 4. Quia (B) ibi mandavit Dominus benedictionem & vitam usque in seculum, vel in æternum. In libro quoq; *Succa*, id est, Tabernaculi ita legitur, Dixit R. Ezra, Scriptum est *Ioel.* 2. *v.* 20. ואת הצפוני ארחיק מעליכם והדחתיו אל ארץ ציה ושממה את פניו אל הים הקדמוני וסופו אל הים האחרון id est, Et aquilonem elongabo à vobis vel desuper vobis, & impellam eum ad terram aridam, vel desertam, vel desolatam. Facies ejus ad mare orientale, & finis ejus ad mare ultimum. Et aquilonē elongabo à (C) vobis. Hic est יצר הרע *Ietser hara*, id est fomes vel concupiscentia mala, quæ latitat in corde hominis. Et impellam eũ ad terram aridã, id est ad locum, ubi filii Adæ non inveniuntur habitare. Facies ejus ad ma re Orientale, Quia dedit oculos suos in sanctuarium primũ, & destruxit illud occiditq; sapientes, qui ibi erant. Et finis ejus ad mare ultimum. Quia dedit oculos suos in sanctuariũ secundũ, & evertit ipsum, interfecitq; sapientes qui in illo erant. (D) Ex his traditionibus satis apertè innuitur, tertium templũ nõ fuisse ædificandum. Quod manifestiùs apud *Ierem.* habetur, ita *c.* 7. *v.* 3. dicentem, היטיבו דרכיכם ומעלליכם ואשכנה אתכם במקום הזה: אל תבטחו לכם אל דברי השקר לאמר היכל יהוה היכל יהוה היכל יהוה המה Hoc est, Bonas facite vias vestras, & actiones vestras. Et habitare vos faciam in loco isto. Ne cõfidatis in verbis mendacii, vel falsitatis, ad dicendum, Templũ Dei, Templum Dei, Tēplum Dei sunt. Quia scil. falsum omnino est, quòd tertiũ templũ Domini ædificetur in terris, (E) cùm aliud quàm primum & secundum templum Domini esse nõ debeat. Quod in libro נזירות *Nezeruth*, id est, Separationis, in capite *Bethsammai* confirmatur, cùm sic super eisdem Jeremiæ verbis dicitur, Quid est quod scriptum est, Templum *Dei*, Templum Dei? Istud est sanctuarium primum & secundum. Per ea igitur quæ dicta sunt, palàm ostenditur, quòd templum non reædificabitur tertiò, neque Iudaica pravitas potest aliqua evi- (F) denti ratione probare illud tertiò reædificandum esse: cùm, ut ex præmissis satis manifestè patuit, nonnisi duo in terra templa esse debuerint. Primum scilicet quod à Selomone constructum fuit, & à Nabuchdonosor subversum: & secundum, quod sub Zorobabel conditum est, & à Tito demum destructum. Tertium autem templum non in terra, sed in cœlo, atque in Jerusalem superna ponendum est: ut prisci Talmudistæ tradiderunt. (G) Quod multis in locis ipsius Talmud probatur. Nam in *Beressith rabba*, id est in expositione libri Genesis super illud 28. *capite v.* 17. ejusdem libri scriptum, ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים id est, Et expavit ac dixit, Quàm terribilis

Tertium templum in cœlo ponendũ est.

est locus iste. Non est hîc nisi domus Dei. Et hîc est porta cœli: sic legitur; Dixit magister noster Jehosuas filius Nun, Illa die qua appropinquavit mors Mosis sustulit eum Dominus ad cœlum altissimum ostenditque ei domum præmii sui, & quid ei venturum esset. Astititque ei pietas, dixitque: Moses bonam tibi nunciationem nunciabo, de qua multum lætaberis. Respice versus divinæ pietatis thronum, & vide. Respexitque Moses, & vidit Deum sanctum & benedictũ domum sanctuarii ex lapidibus preciosis & margaritis manu sua ædificantem. Inter lapidem v. & lapidē divinitatis gloriam, sive decus, vel ornatum, nobiliorem scilicet quàm margaritas ponebat. Messias autem filius David in medio ejus sedebat. Aharon verò frater ipsius Mosis super pedes suos stabat & pallium ejus super eum erat. Tunc locutus est Aharon Mosi, dicens, Moses ne appropinques: timeo enim השכינה *Hasschina* id est divinitatem tibi. Non enim ingreditur hîc homo, nisi priùs mortem gustaverit. Cecidit ergo Moses in faciem suam in conspectu Dei, cùm verba Aharon audisset, & ait, Domine seculi da mihi loquendi cum Messia tuo facultatem antequam moriar. Dixit ei Deus sanctus & benedictus, Vade. Docuitque eum nomen suum magnum ne voraret eum divinitatis splendor. Cùmque vidissent eum Messias & Aharon, cognoverunt quòd Deus sanctus & benedictus nomen suum magnum eum docuerat. Dixerunt igitur ei Messias & Aharon, Benedictus qui venit in nomine Domini. Nisi enim Deus sanctus & benedictus eum nomen suum docuisset, ad divinitatem cum eis ingredi non potuisset. Rogavit itaque Moses Messiam filium David, dicens, Loquere quæso mihi. Deus sanctus & benedictus ædificabit domum sanctuarii in terra Israel? Et ecce ego video eum in cœlo domum sanctuarii manu sua ædificantem. Respondit Messias Mosi, Moses, Jacob pater tuus vidit domum, quæ ædificabitur in terra. Vidit quoque domum, quam Deus sanctus & benedictus manibus suis ædificat in cœlis. Intellexitq; omni vi animi sui, quòd domus quam Deus sanctus & benedictus ædificat manibus suis in cœlis de lapidibus preciosis & margaritis, cum divinitatis ornatu, vel splendore, est domus quæ Israeli in seculum & in secula seculorum permanebit. Et sic locutus est in nocte, qua dormivit super lapidem & vidit Ierusalem ædificandam in terra, & Ierusalem ædificandam in cœlis. Cùm igitur vidit Jacob pater tuus utramque Ierusalem, unam in terra, & unam in cœlis, ait, Non est hæc quæ est in terra aliquid. Sicut dictũ est *Gen.* 28. *v.* 17. Et expavit ac dixit, Quàm terribilis est locus iste. Nõ est hæc, sed domus quæ permanet in generationē & generationem. Illa n. est domus Dei, quam ipse manibus suis ædificat in cœlis, sic eam ędificat in terra: juxta dictum illud *Exod.* 15. *v.* 18. מקדש יהוה כוננו ידיך (G) Hoc est, Sanctuarium ô Deus, aptaverunt manus tuæ. Cumque audisset Moses verba hæc ex ore Messiæ filii David, gavisus est gaudio magno. Sicut dictum est *Ps.* 122. *v.* 1. שמחתי באמרים לי בית יהוה נלך עמדות היו רגלינו בשעריך ירושלם הבנויה כעיר שחברה לה יחדיו id est, Lætatus sum pro-

Duplex Ierusalem, superna & terrestris.

O pter

pter dicentes mihi, In domum Dei ibimus. Stan- A tes erant pedes nostri in portis tuis, Ierusalem. Ierusalem quæ ædificata est ut civitas, quæ juncta est ei simul. Hæc omnia traditio. Quæ quidem sex principaliter continet. Primum quidem est, quòd Moses cùm moriturus esset, in cœlum ascendit, ibique vidit Deum, domum sanctuarii cœlestis ædificantem. Secundum verò, quòd vidit Messiam, in medio domus seu templi cœlestis sedentem. Tertium a. quòd à Deo petierit loquendi B cum Messia facultatem. Quartum deinde, quòd Deus erat domum sanctuarii ædificaturus in terra, & alteram manu sua ædificabat in cœlis, quæ de lapidibus preciosis & margaritis erat. Quintũ præterea, quòd Iacob utramque Ierusalem viderit, cœlestem scilicet, & terrenam, & respectu superioris nihil sit inferior. Sextum denique, quòd illud psalmographi dictum, Ierusalem quæ ædificatur ut civitas, de cœlesti Ierusalem intelligendum sit. Quod Targum quoque, id est Chaldaica C translatio apertè ostendit. Sic enim ait. ירושלם דמתבניא ברקיעא היך קרתא ומתחברא לה כחדא בארעא Hoc est, Ierusalē quæ ædificata est in firmamento ut civitas, quæ conjuncta est ei sicut unum in terra. Hoc & in libro תענית *Taanith*, id est, Jejunii manifestè patet: ubi legitur R. Johanan dixisse, Non intrabo in Ierusalem supernam quousque non fuerit Ierusalem inferior ædificata. Dixerunt ei, Quomodo est Ierusalem superior? Respondit eis, Ita ut scriptum est *Ps.* 122. *v.* 3. D Ierusalem ædificata ut civitas, quæ participationem habent simul. Ex omnibus præmissis concludendum est, Ierusalem & templum de quibus loquitur Ezechiel, mysticè intelligenda esse. Similiter & templum quod à Messia ædificandum Zacharias dixit, spiritualiter intelligi debere. Ipse n. spirituale templum ædificaturus erat, hoc est, Ecclesiam ex vivis & electis lapidibus, id est, ex fidelibus suis. Illis igitur qui Dominum JESUM Christum receperunt, verbum ejus, hoc est, Evangelium audientes, templum in cœlis ædifica- E tum est: iis verò qui eum non recipiunt, non est ædificatum.

CAPUT XI.

Ad decimum Iudæorum objectum, Quòd Messias nondum venerit, quia adhuc ipsi non sunt salvati.

CAPNIO.

Ea etiam contra nos adducunt, quæ de F Messia ap. *Jer.* 23. *v.* 5. hoc modo dicũtur, הנה ימים באים נאם יהוה והקימתי לדוד צמח צדיק ומלך מלך והשכיל ועשה משפט וצדקה בארץ בימיו תושע יהודה וישראל ישכון לבטח וזה שמו אשר יקראו יהוה צדקינו Hoc est, Ecce dies venient, dicit Deus, & suscitabo Davidi Germen justum. & regnabit rex, & intelliget, & faciet judiciũ & justiciam in terra. In diebus ejus salvabitur Juda, & Israel habitabit ad fiduciã. Et hoc est nomen ejus, quo vocabunt eum, Deus justus G noster. Hæc (inquiunt) de Messia dicta sunt, ut patet per Targum, id est per Chaldaicam editionem, sic dicentem, הא יומין אתן אמר יהוה ואקים לדוד משיח דצדקא id est. Ecce dies venient, dicit Deus, & statuam Davidi Messiam justum. Ex eo igitur quod ait, In diebus ejus salvabitur Juda, & Israel habitabit ad fiduciam; apertè ostenditur, nos Judæos in adventu Messiæ omnes salvari debere. Cùm igitur in adventu Jesu Nazareni minimè salvati fuerimus, sed potiùs perditi, (nunquã n. tot, tamq; gravia mala perpessi fuimus, qualia in diebus ejus nobis evenerunt, cùm penitus destructi, dissipati, ac per orbem dispersi simus) manifestum ac certũ omnino est, neque ipsum Messiam B fuisse, neq; verum Messiam adhuc venisse. GAL. Aliam eis non damus responsionē, quàm eam quæ à priscis eorum datur, qui ajunt, quòd hoc in loco Juda non est nisi confessio, & quòd omnes confitentes salvatorem, sive Messiam per ipsum salvandi erant. Ita n. legitur in Comentariis R. Mosis Hadarsan in librum Geneseos, super illud ejusdem libri *Gen.* 41. 44. dictũ ויאמר פרעה אל יוסף אני פרעה ובלעדיך לא ירים איש את ידו i. e. Et dixit Pharao ad Joseph, Ego Pharao, & absq; te non elevabit vir manum suam. Dixit R. Aha, C Ex, Ego, carnis & sanguinis, tu discis, Ego, Dei sancti & benedicti. Nam si ex eo quod dixit Pharao ad Joseph, Ego Pharao, meruit Joseph totam hanc benedictionem: cùm venerit, Ego, Dei sancti & benedicti, de quo dictum est *Isa.* 46. *vers.* 4. אני עשיתי ואני אשא אני אסבול ואמלט Ego feci, & ego levabo, ego feram & liberabo: quantò magis admiror? Poteritné dici, quòd redemtor erit acceptator personarum? Absit. Omnes enim cõ- D fitentes eum ore suo, & operibus suis & corde suo, salvabit & liberabit, sicut scriptum est *Ier.* 23. *v.* 6. In diebus ejus salvabitur Juda: ac si dicat, Confitentes eum. Et iterum ipse ait *Isa.* 45. *v.* 22. פנו אלי והושעו כל אפסי ארץ Hoc est, Convertimini ad me, & salvabimini omnes fines terræ. Hucusque R. ille Moses Hadarsan. Ex ista igitur traditione luculenter apparet, quòd in præmissis Ieremiæ verbis, cùm ait, In diebus ejus salvabitur Juda, Juda non pro Judæis perfidis verum Messiam negantibus, sed pro omnibus quibuscunq; E salvatorem ipsum confitentibus accipitur. Et quòd omnes eum corde & opere confitentes, *Iudæi veri qui sunt.* salvabuntur. Juda enim Dei confessio interpre- *Iuda quo-* tatur. Nam יה *ja*, idem est quod Deus & הודה *huda* *modo inter-* confessio; unde componitur יהודה *jehuda*, id *pretatur.* est, Juda, quod idem est, quod Dei confessio. Legitur enim apud *Hoseam* 1. *cap. vers.* 6. sic, לא אוסיף עוד ארחם את בית ישראל כי נשא אשא להם ואת בית יהודה ארחם והושעתים ביהוה אלהיהם F ולא אושיעם בקשת ובחרב ובמלחמה ובסוסים ובפרשים id est, Non adjiciam ultrà, ut miserear domus Israel, quia oblivione obliviscar eorum. Sed domui Iuda miserebor, & salvabo eos in Domino Deo suo. Et non salvabo eos in arcu & in bello, neque in prælio cum equis & equitibus. Quæ R. Jonathas ita Chaldaicè transtulit. atq; exposuit, לא אוסיף עוד לרחמא על בית ישראל כרם אם יתובון משבק אשבק להון ועל דבית יהודה ארחם ואפרקינון במימרא דיהוה אלההין ולא יתפרקון בקשתא ובחרבא G ובעבדי קרבא ובסוסון ובפרשין i. e. Ecce non addam ultrà, ut miserear super domum Israel. Verumtamen si eos pœnituerit, parcens parcam eis. Sed domus Juda miserebor, & salvabo eos in verbo Domini Dei eorũ. Et non salvabo eos in arcu & in bello, neq; in facientibus prælium cum equis & equi-

Domus Iuda est Christianorum Ecclesia.

&equitibus. Quòd autem Mefsias fit verbum A
Dei, in tertio libro latifsimè visum eft. Ex his
quoque verbis manifeftum eft, quòd domus Iu-
da,cujus Deus miferturus erat, & quam verbo
fuo, hoc eft per Mefsiam filium fuum falvare de-
bebat, Ecclefia Chrifti intelligitur, id eft,con-
gregatio fidelium Chriftum verum Dei Filium
confitentium, & non perfidorum Judæorum fy-
nagoga,cum negantium. De quibus *Ifa.59. v.1.*
ait, הן לא קצרה יד יהוה מהושיע ולא כבדה אזנו
משמוע: כי אם עונותיכם היו מבדלים בינכם לבין
אלהיכם וחטאותיכם הסתירו פנים מכם משמוע: Id B
eft,Ecce non eft abbreviata manus *Dei* à falvan-
do, neque eft aggravata auris ejus ab audiendo.
Sed peccata veftra fuerunt dividentia inter vos &
Deum veftrum. Et culpæ veftræ operuerunt fa-
ciem ejus à vobis,ab auditu,id eft, ne vos audiat.
Gloffa Rabbi Selomonis;Quòd non eftis falva-
ti(inquit) non propter brevitatem manus ejus à
vobis, id eft, exegerunt ut operiret faciem fuam
à vobis.

C

CAP. XII.

Ad undecimum Iudæorum objectum, Quòd Mesfias adhuc non venerit,quia nondum Gog interemtus est,neque Magog expugnatus.

CAPNIO.

OBjiciunt præterea Judæi contra nos,
& contra Dominum noftrum verum
Mefsiam,aliud argumentum, ob ea D
quæ de Gog & Magog in facris literis
leguntur,& præfertim apud *Ezech.38.v.2.* fic di-
centem, בן אדם שים פניך אל גוג ארץ המגוג Hoc
eft,Fili hominis pone faciem tuam ad Gog, ter-
ram Magog. Ubi gloffa R. Selomonis ait, Gog
eft nomen regis,Magog nomē gentis. Sicut dictū
eft *Gen.10.v.2.* גמר ומגוג id eft, *Gomer & Magog.*
Deinde apud eundem prophetam ita paulò infe- E
riùs fequitur, האתה הוא אשר דברתי בימים קדמונים
ביד עבדי נביאי ישראל הנביאים בימים ההם שנים Id
eft,Num tu es, de quo locutus fum in diebus an-
tiquis per manum fervorum meorum prophe-
tarum Ifrael, qui prophetaverunt in diebus illo-
rum *fanim*,id eft annorum? Ubi gloffa R.Selo-
monis fic dicit, Dixit Deus fanctus & benedi-
ctus;Num tu es ille,de quo annunciavi in diebus
antiquis per manum fervorum meorum prophe-
tarum Ifrael? Ut fuit Ezechiel & Zacharias: nam
&ipfe *Zacharias* prophetavit de prælio Gog & F
Magog.*c.14.2.*dicens. ואספתי את כל הגוים אל
ירושלם למלחמה ונלכדה העיר ונשסו הבתים והנשים
תשגלנה ויצא חצי העיר בגולה ויתר העם לא יכרת
מן העיר: ויצא יהוה ונלחם בגוים ההם Hoc eft
Et congregabo omnes gentes in Ierufalem ad
prælium. Et capietur civitas,& prædabuntur, vel
diripientur domus,& mulieres ftuprabuntur. Et
exibit medietas civitatis in captivitatem, & refi-
duum populi non abfcindetur de civitate. Et e- G
gredietur Deus, & pugnabit cum gentibus illis,
Magiftri verò noftri dixerunt,quòd Illad & Mi-
dad prophetaverint etiam de bello Gog & Ma-
gog. Quod indicat hæc dictio שנים *fanim* hîc di-
cta. Tu autem non dicas שנים *fanim* id eft anno-
rum,fed שנים *fenaim*, id eft duorum. Duo enim
prophetæ unam prænunciarunt prophetiam eo-
dem tempore. Hactenus R.Selomo. Ex his igi-
tur & ex aliis quæ Ezechiel ipfe *cap.39.* de Gog
& Magog meminit, fumunt juniores Judæorum
fuæ nequitiæ argumentum, dicentes, Quòd per
Mefsiam Deus expugnaturus fit Gog & Magog,
qui & ipfum Gog interfecturus eft, juxta illud
Efaiæ, Et Spiritu labiorum fuorum occidet im-
pium;& nos in terram noftram reducturus,fimul
cum ipfo in Jerufalē perpetuò regnaturos. Quod
cùm adhuc minimè fieri contigerit, & Mefsiam
nondum veniffe,& Jefum veftrum Mefsiam non
fuiffe,clarum & certum eft. GAL. Quoniam nec
tertium templum ædificandum eft, ut in præce-
dentibus latiùs patuit, nec Judæi funt unquam
terram fuam poffeffuri, neque decem tribus funt
ulteriùs reverfuræ,ut in fequentibus latifsimè pa-
tebit: idcirco dicimus prædicta Ezechielis ver-
ba, & alia quæcunque de Gog & Magog ubivis
leguntur, non juxta literam,fed fpiritualiter in-
telligenda effe. Quòd autem decem tribus nun-
quam funt reverfuræ, per illud nunc oftenditur,
quod in libro *Sanhedrin*, in c. *Helec*, hoc modo le-
gitur, Decem tribus non funt futuræ ad revertē-
dum: id eft, nunquā funt reverfuræ ad terram If-
rael. Tradiderunt *Rabbanan*. i. Magiftri, quòd de-
cem tribus non habebunt partem in fæculo futu-
ro: ficut dictum eft *Deut.29.v.28.* ויתשם יהוה מעל
אדמתם באף ובחמה ובקצף גדול Id eft, Et evellet
eos Dominus de terra eorum cū furore, & ira & D
indignatione magna. Hæc traditio. Quoniā igi-
tur tertium templum non eft ædificandū, nec Ju-
dæi unquam ampliùs in terrā fuam funt reverfuri,
nec ulteriùs ipfam poffeffuri, funtq; à Deo in per-
petuum reprobati, atq; decē tribus nō funt ultrà
ad terram patrum fuorum reverfuræ, ut per præ-
miffam traditionē oftenfum eft: propterea quic-
quid in Ezechiele, vel alibi, de Gog & Magog
legitur, non literaliter, fed fpiritualiter intelligi
oportet. Quod quidem ex eo oftēdi poteft, quod
in prædicto ca. *Helec*, ita legitur: Dixit R. Abba,
Domus quæ eft coram Deo fancto & benedicto,
decem & octo millium leucarum eft: ficut dictum
eft *Ezech.ult.v.35.* סביב שמנה עשר אלף i. Circui-
tus decē & octo millia: ubi gloffa R. Selomonis
ait, De Ierufalē fuperna locutæ funt fcripturæ in
fine Ezechielis. Itē in *Midras cohelet* i. in expo-
fitione libri Ecclefiaftis fuper illud *c.10.* dictum,
Quis ut fapiens? Sic dicitur, Hic eft primus Adā,
F de quo dictū eft *Ezech.28.12.* בן אדם שא קינה על
מלך צר ואמרת לו כה אמר אדני יהוה אתה חותם
תבנית מלא חכמה i. Fili Adam leva planctū fuper
regē Tyri,& dices ei, Sic dicit DOMINUS DEUS, Tu
figillū, vel annulus fimilationis, plenus fapientiā.
In lib. quoq; *Bava batbra*, in c. המוכר את הספינה
Hammocher eth haffephina. i. Vendens navem, ita
legitur, Dixit R. Hanina, Decē operimenta fecit
Deus fanctus & benedictus Adæ primo in horto
G voluptatis: ficut dictum eft (apud Ezechielē fcili-
cet eodem in loco, imediatè) בעדן גן אלהים היית
כל אבן מסכתך אדם פטדה ויהלם תרשיש שהם
ישפה ספיר נפך וברקת וזהב מלאכת תפיך ונקביך בך
ביום הבראך כוננו Id eft, In deliciis horti Dei fui-
fti. Omnis lapis preciofus operimentum tuum

Sardius, topacius, chrysolithus, onyx, jaspis, saphirus (A) berillus, carbunculus, smaragdus, & aurũ, opus tympani tui. Et foramina tua in te in die creationis tuæ præparata sunt. His ita præmissis, dicamus Judæis, Cùm ea quæ tam expressè de rege Tyri in Ezechiele dicta sunt, non de ipso, sed de Adam intellecta fuerint, ut ex prædictis patet: & cùm illa quæ in fine ejusdem Ezechielis de Ierusalem & templo scripta sunt, non de terrestri, sed de cœlesti Ierusalem accipienda sint: Cùm ista duo (inquam) de quibus nunc meminimus, (B) non ut litera exteriùs sonat, sed longè secus à sapientibus Judæorum intellecta fuerint, proculdubio id quoque quod inter hæc duo de Gog & Magog dicitur aliter quàm litera extrinsecus ostendit, intelligantur necesse est. Præsertim cùm (ut ait Rabbi Moses Ægyptius circa initium libri *More*) clavis intelligentiæ universorum quæ prophetæ dixerunt, est intelligere parabolas, metaphoras, similitudines, atque ænigmata. (C) Hoc etiam evidentiùs habetur ex eo quod in libro *Sanhedrin*, in cap. *Helec* legitur, super illud *Isaiæ cap. 9. vers. 7.* dictum, לברבה המשרה ולשלום אין קץ Hoc est, Ut multiplicetur imperium & paci non sit finis: sic enim ibi dicitur, Dixit Rabbi Tanhuma. Quam obrem omnis *mem* quæ est in medio dictionis est aperta, & ista est clausa? Quia quæsivit Deus sanctus & benedictus facere Hezechiam Messiam, & Sennacherib Gog & Magog. Dixit tunc מדת הדין id est proprietas judicii coram Deo, Domine mundi (D) quid erit hoc? David qui dixit in conspectu tuo tot cantica, totque laudes, non fecisti Messiam: Hezechiam autem cui fecisti omnia signa hæc, & non dixit canticum coram te, facies Messiam? Exivit autem filia vocis, id est revelatio cœlestis, & ait, רזי לי רזי לי Id est, secretum meum mihi, secretum meum mihi. Hæc traditio. In qua etsi hoc, Deum scilicet voluisse Hezechiam Messiam facere, Sennacherib autem Gog & Magog, (E) fabulosum sit, nisi spiritualiter intelligatur, habemus tamen intentum de Gog & Magog, quòd mysticè intelligi debeant. Ex his igitur quæ dicta sunt apertè liquet, quòd Gog non sit rex aliquis futurus, nec Magog gens aliqua specialis, uti recentiores Judæorum somniant, atque delirant: sed quilibet impii qui populum Dei persequuntur, ac tribulant, ipsi sunt Gog atque Magog. Non enim ut Judæi, & quidam etiam ex nostris Judaizantes putant, Gog & Magog Scythicæ gentes sunt innumerabiles, atque im- (F) manes, quas trans Caucasum montem, & Mæotidem paludem, ac prope Caspium mare ad Indiam usque protendi aiunt, quasque post mille annorum regnum, à diabolo commovendas asserunt, ut veniant in terram Israel, & pugnent contra sanctos gentibus multis aliis sibi adjunctis. Et primùm quidem משך *Mesech*, quos Josephus Capadoces dicit. Deinde תובל *Tubal*, quos idem Iberos, vel Hispanos, Hebræi I- (G) talos suspicantur, habentes secum Persas, Æthiopes, Aphros, & reliquos. Quod ex eo potissimùm probare conantur, quòd divus Johannes *Apocal. 20. cap. v. 7.* ait, Et cùm finiti fuerint mille anni solvetur satanas, ut seducat gentes in

Per Gog & Magog, qui intelliguntur.

quatuor angulis terræ, Gog & Magog. (A) In hunc autem errorem incidunt, quia non animadvertunt, totum Joannis librum qui revelationis titulo prænotatur, mysticum esse. Cum Judæis igitur errant, qui Gog & Magog juxta literam intelligi volunt. Sicut enim propheta prævidit atque prædixit sanctorum justorumque remunerationem in visione templi & terræ distributione, ita hic prævidit atque prædixit sub figura Gog & Magog Ecclesiæ Dei atque justorum persecutionem, quæ facta est atque quotidie fit tam (B) per hæreticos, quàm per alios sanctæ fidei & veritatis catholicæ persecutores, qui sunt cacodæmonum tectum & habitaculum. Gog enim à גג *Gag* Hebraico nomine dicitur, quod idem est quod tectum. Ut est illud *Proverbior. c. 25. v. 25.* dictum, טוב שבת על־ פנת גג מאשת מדונים ובית חבר Id est, Melius est sedere in angulo *gag*, id est, tecti, quàm cùm muliere litigiosa, & in domo communi. Et inde venit מגוג *Magog*, quod idem (C) est, quod de tecto. Quare Magog rectè diabolus dicitur, qui de domo procedit. Gog autem maximè in novissimis temporibus Antichristus erit, qui tectum & domus erit diaboli, ex quo Magog, id est diabolus per apertam persecutionem exibit. Et idcircò apud Ezechielem ad ipsum Gog dictum est, באחרית הימים תהיה Hoc est, In novissimo dierum eris.

Gog & Magog quomodo interpretantur.

CAP. XIII.

Ad duodecimum Judæorum objectum, Quòd Jesus (D) Nazarenus non fuerit verus Messias, quia non reliquit post se semen, nec habuit filios.

CAPNIO.

His non obstantibus, Judaica perfidia ostendere volens, Dominum Jesum Christum verum non fuisse Messiam, illud postremò nobis opponit, quod (E) apud Isaiam *quinquagesimo tertio capite vers. 10.* de Messia dicitur. יראת זרע יאריך ימים וחפץ יהוה בידו יצלח Hoc est, Videbit semen longævum, & & voluntas Dei in manu ejus prosperabitur. Et illud quoque quod *Psalm. LXXXVIII. v. 29.* sic de eodem scribitur, ושמתי לעד זרעו וכסאו כימי שמים Id est, Et ponam in æternum semen ejus, & thronum ejus tanquam dies cœli. Cùm igitur (inquiunt) Jesus vester filios non habuerit, nec semen filiorum post se reliquerit, Messias minimè (F) esse potuit. GAL. Facilè in hoc eorum refelli poterit insania, si vel unum eorum quæ dicam fuerit memoriæ commendatum. Legitur enim sic in *Beresith* minori super illud *Genesis vigesimo quinto capite vers. 1.* dictum, ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה Hoc est, Et denuo Abraham accepit uxorem, cujus nomen Ketura. Scriptum est *Ecclesiast. 11. cap. v. 6.* בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך i. Manè semina semen tuum, & ad (G) vesperum non cesset manus tua. Non enim tu scis quod erit magis idoneum, vel rectum. Utrum hoc, an illud, vel si ambo simul bona. Rabbi Akiba ait, Si fuerint tibi discipuli in adolescentia tua, instrue quoque discipulos in senectute tua. Nescis enim quos eorum ascribet tibi Deus,

vel

vel utrum omnes erunt simul boni. Hæc ibi. Cùm hîc discipuli ab aliquo edocti, semen ejus vocentur, semen ergo Christi fuerunt Apostoli, cæterique ejus discipuli. In *Beresith rabba*, super illud *Gen.*28,13 Tibi dabo eã & semini tuo, sic dicitur, Semen tuum erunt similes tibi: sicut dictum est *Deut.*33 28. Et habitabit Israel confidenter, solummodo oculus Jacob. Et super hoc *Amos* propheta postulabat miserationes, dicens *c.*7.*v.*2 Domine Deus parce quæso, vel parce nunc. Quis surget Jacob, i. e. ut Jacob? Licèt parvus sit ipse, vel numquid parvus ipse? Misertus est super hoc. Et reliqua. Hæc traditio. Ubi notandũ est, quòd similes Jacob semen ejus dicuntur. Legitur etiã hoc modo in מסכת בכורים *Massecheth bechorim*, id est, in libro primitiarum, Tradiderunt in nomine R. Iuda, quòd גר *gher*, id est advena conversus, qui de gentilitate venit ad fidem ipsemet affert primitias, & didicit sive legit illud *Deut.*26,3 Pronuncio hodie Domino tuo, quòd intravi in terràm, quam juravit Deus patribus vestris. Quæ est hujus rei probatio? Id quod dictũ est *Gen.*17.*v.*5. ולא יקרה עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם כי המון גוים נתתיך Hoc est, Non vocabitur ultrà nomen tuum Abram, sed erit nomen tuum Abraham: quia patrem multitudinis gentium dedi te. In principio enim fuit pater Aram, & ideo vocatus est Abram. Demum verò pater totius seculi, & idcirco dictus est Abraham. Hæc traditio. In libro etiam *Sanhedrin* in cap. דיני ממנות *Dine mamonoth*, id est, Judicia divitiarum, sic dicitur, Scriptum est *Gen.*49.*v.*10. Non recedet sceptrum de Juda: Hi sunt qui capita fuerunt captivitatũ Babyloniæ, qui Israel sceptro regebant. Et scriba de medio pedum ejus. Hi sunt filii filiorum Hillelis, legem Israelem docentes. Hæc ibi. Magistri igitur ab Hillele edocti, filii ejus sunt appellati. Unusquisque enim apud Hebræos, ejus filius dictus est, à quo edoctus vel nutritus est. Unde eodem in libro in capite כהן גדול *cohengadol*, id est sacerdos magnus, sic legitur, Scriptum est *secundi Regum vigesimo primo v.*8. Et quinque filios Micol filiæ Saul. Dixit Rabbi Jehosuas, Merob peperit, & Micol nutrivit, quæ nunquam habuit filios, Nam ut scribitur *secundi Regum sexto capite, v.*23. Micol filiæ Saul non est natus filius usque ad diem mortis suæ. Quia igitur nutrivit eos, filii ejus sunt vocati: ut doceret te scriptura, quòd quicunque nutrit in medio domus suæ orphanum, sive pupillum, pater ejus reputatur, ac si eum genuisset.

Abram cur vocatus est Abraham.

Dixit Rabbi Johanan, Quicunque docet filium proximi sui, haud secus ipsum scriptura reputat, quàm si eum genuerit: sicut dictum est *Num.* 3. *v.*1. ואלה תולדת אהרן ומשה Id est, Hæ sunt generationes Aharon & Mosis. Deinde sequitur ואלה שמות בני אהרן Hoc est, Et hæc sunt nomina filiorum Aharon. Sed Aharon quidem genuit, Moses autẽ docuit: & ideò ita filii ejus dicuntur, sicut & Aharon. Hæc omnia Talmud. Ex his igitur omnibus clarũ est, quòd etsi Dominus noster Jesus filios carnales non habuerit, habuit tñ. infinitos spirituales. Non enim soli Apostoli cæterique ejus discipuli ab ipso immediatè edocti, filii ejus sunt nuncupati, verùm etiam & reliqui omnes Christiani, qui ejus doctrinã sequuntur, atque observant. Quare semen longævum, quod post se reliquit, non corporale, sed spirituale est. Quod absque mysterio factum non est. Quemadmodum enim ipse de semine non corporali, sed spirituali descendit, ita & semen non corporale, sed spirituale habere debet. Quòd autem Messias de spiritali semine proditurus esset, patet ex promissione Abrahæ de ipso Messia facta, cùm Deus ei *Gen.*22.*v.*18. dixit, והתברכו בזרעך כל גויי הארץ Id est, Et benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, Et in *anteced. cap. v.* 12. dicitur, quòd ei Dominus dixerit, כי ביצחק יקרא לך זרע Hoc est, In Ishac vocabitur tibi semen: Et tamen constat, Ishac secundum spiritum conceptũ esse, & non secundùm carnem, sicut Ismael: ut ait Apostolus ad Galatas scribens. A fortiori igitur, & longè magis Messias, qui non ex virili semine sed ex mystico spiramine (ut in sequentibus latissimè probabitur) concipiendus erat, secundùm spiritũ conceptus dicitur. Quia ergo Jesus Nazarenus verus Messias totaliter secundùm spiritum de virgine sine viro natus est, filios non carnales sed spirituales habere debuit. Quod ex glossa quoque Hebraica apertè ostenditur, quæ super illud, In Ishac vocabitur tibi semen, dicit duo secula ibi notari, unum legis, alterum Messiæ, & in seculo legis fuisse semen & filios carnales: in seculo verò Messiæ semen & filios futuros fuisse spirituales, quemadmodum Ishac secundùm spiritum natus est. Et de hujusmodi filiis loquebatur David *Psal.*45.*v.*18. qui secundum priscos Hebræorum de Messia exponitur, sic dicens, תחת אבתיך יהיו בניך i. Pro patribus tuis erunt tibi filii.

Secula duo.

LIBER SEXTUS.

DE HUMANI GENERIS REDEMTIONE ET SALUTE, PROPTER QVAM MESSIAS VENTURUS erat, & quæ nonnisi à DEO & homine fieri poterat.

CAPVT PRIMVM.

Quòd nullus futurus erat salvator & redemtor nisi Deus, *qui se ipsum humanæ redemtionis pretium daturus erat.*

A CAPNIO. Optimè quidem ac satis abundè, mi Galatine, in præcedentibus per authenticas veterum Judæorum scripturas probasti, non modo præfixum primi adventus Mesiæ tempus jam præteriisse; verùm etiam & Mesiam ipsum jam venisse, & eundem Mesiam alium quàm Dominum nostrum Iesum, neminem fuisse: eapropter ut magis Judæorum nostri seculi arguatur impie- B tas, de humani generis redemtione & salute, propter quam Mesias ipse venturus erat, & quæ per Deum hominem duntaxat fieri poterat, nunc dicendum est. Quare in primis ut ordinatè procedatur, ostendendum est, nullum futurum fuisse salvatorem & redemtorem, nisi Deum, qui se ipsum humanæ redemtionis pretium daturus esset. GAL. Ad hoc insinuandum, & prophetæ primò Deum solum esse salvatorem passim prænunciarunt, & deinde antiqui Talmudistæ id i- C psum disertè tradiderunt. *Isaiam* igitur primum audi, ita *c.43.v.11.* in persona Dei loquentē, אנכי אנכי יהוה ואין מבלעדי מושיע Hoc est, Ego, Ego Deus, & non est absque me salvator. Audi deinde & *Hoseam* sic etiam voce Dei *decimo tertio capite v.4.* dicentem, ואנכי יהוה אלהיך מארץ מצרים ואלהים זולתי לא תדע ומושיע אין בלתי Id est, Et ego Dominus Deus tuus ex terra Ægyptiorum, & Deos vel Deum absque me nescies, & salvator D non est præter me. Deinde ut Talmudistarum sententiæ percipiantur, ea quæ in *Midras tehilim* hac de re scribuntur, notanda sunt: & primò super illud *Psal.13.v.5.* ואני בחסדך בטחתי יגל לבי בישועתך Hoc est, Ego autem in misericordia tua confisus sum, exultabit cor meum in salvatione tua. Ibi enim sic habetur, אמר הקדוש ברוך הוא לדוד דוד באי זו טורפוסיא אתה אומר דברים הללו אמר לו שאני בוטח ע״ל חסדיך שנאמר ואני בחסדך בטחתי באותו החסד שנאמר בך חסד יהוה מלאה E הארץ: ואומר אם אמרתי מטה רגלי חסדך יהוה יסעדני דבר אחר ואני בחסדך בטחתי בתורה כמו דאתאמר ותורת חסד על לשונה יגל״ל לבי בישועתך זה אחד מן המקראות הקשין שישועתו ש״ל הקדוש ברוך הוא הוא ישועת ש״ל ישראל ישועתנו אין כתוב כאן אלא ישועתך אמר דוד ישועתנו היא ישועתך: Id est, Dixit *D*eus sanctus & benedictus Davidi, David quomodo præsumis tu dicere verba hujuscemodi? Dixit ei, Quoniam ego confisus sum in misericordia tua. Sicut dictum est, Ego autem in misericordia tua confisus sum. In illa scilicet misericordia, de qua dictum est, Misericordiâ Dei plena est terra. De qua etiam dictum est, Si dixi, motus est pes meus, misericordia tua, ô Deus, sustentabit me. Sermo alius: Et ego in misericordia tua confisus sum, in lege scilicet: sicut dictum est, Et lex pietatis in lingua ejus. Exultabit cor meum in salvatione tua. Hæc est una de scripturis durissimis, Quòd scilicet salvatio Dei sancti & benedicti, sit salvatio Israelis. Salvatio nostra, non est scriptum hîc, sed salvatio tua. Dixit ergo David, Salvatio nostra, ipsa est salvatio tua. Hæc ibi. Ex quibus apertè colligitur, Deum ipsum, Israelis salvatorem futurum fuisse: qui ipso Israele salvato, se ipsum salvasse diceretur, propter naturæ nostræ assumtionem. Quod lucidiùs liquet in eodem libro *Midras tehilim*, super titulum *Psal.88.* שיר מזמור לבני קרח: למנצח על מחלת לענות Hoc est, Canticum Psalmi filiis Koræ, victori super languorem, vel dolorem, ad clamandum, vel mitigandum, vel mansuefaciendum: ubi sic ditur, וכן כתוב מה שכתוב זכור יהוה לדוד את כל ענותו: אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא אין לי ישועה אלא כך אמר לה הקדוש ברוך הוא הואיל וכך הוא אני מושיעך שנאמר ישראל נושע ביהוה תשועת עולמים Id est, Hoc est quod scriptum est *Ps.132,1.* Memento Deus Davidis, & omnis afflictionis ejus. Dixit Ecclesia Israel coram Deo sancto & benedicto, Non est mihi salvatio, nisi in te. Dixit ei Deus sanctus & benedictus, Ex quo ita est, sic ego salvabo te, sicut dictum est *Isaia quadragesimo quinto cap.v.17.* ישראל נושע ביהוה תשועת עולמים id est

id eſt, Iſrael ſalvatus erit in Deo, vel per Deum, A
ſalvatione ſeculorum, vel ſempiternâ Itẽ eodem
in lib. ſuper illud *Pſalmi*, כי עמך מקור חיים באורך
נראה אור Hoc eſt, Quoniam in te fons vitæ, in
lumine tuo videbimus lumen, ſic igitur, "אמר ר
יוחנן עובדא הוה בהד ברנשא היה מדליק את הנר בלילה
והיה כבה ומדליק וכבה אמר עד מתי אהיה מתייגע והולך
ממתין אני עד שתזרח משמש ואני אלך לאור החמה
כך ישראל נשתעבדו במצרים עמדו משה ואהרן וגאלום
חזרו ונשתעבדו בבבל וחזרו ונגאלו על ידי חנניה מישאל B
ועזריה חזרו ונשתעבדו באדום אמרו ישראל הרו נתייגענו
נגאלין ומש תעבדין אין אנו מבקשין שיאיר לנו בשר ודם
מעתה אלא הקדוש ברוך הוא בעצמו שנאמר אל יהוה
ויאר לנו ועוד בישעיה ישראל נושע ביהוה תשועת
עולמים i. Dixit R. Iohanã. Evenit, ut homo quiſ-
piã niteretur accendere lucernam nocte: lucerna
verò frequenter extinguebatur. Dixit ergo,
Quouſque fatigabor in opore hoc? expectabo
ortum ſolis, & ambulabo in lumine ſolis. Ita C
& Iſrael oppreſſi ſunt ſervitute in Ægypto, ſur-
rexerunt Moſes & Aharon, & liberaverunt eos.
Oppreſſi ſunt ſervitute in Babylonia, & liberati
ſunt per manus Ananiæ, Miſaelis, & Azariæ. Ite-
rum oppreſſi ſunt ſervitute per Edom, & dixe-
runt, Quouſque gravamur ſervitute, & modò
ſervimus, modò liberamur? Non quærimus ul-
teriùs, ut illuceſcat nobis caro & ſanguis, ſed Deus
ſanctus & benedictus in ſubſtantia ſua; juxta il-
lut *Pſal. centeſimi decimi octavi, v. 25* אל יהוה ויאר D
לנו Id eſt, Deus Dominus, & illuceſcet nobis. Et
rurſus apud *Iſa. c.* 45 17. Iſrael ſalvatus erit in
Deo ſalvatione ſempiterna. Hæc traditio. Ex
cujus dictis, quamvis clariſſimè contra Judæos
noſtri temporis pateat propoſitum noſtrum, ad
magis tamen eorum perfidiam contundendam,
atque ad majorem catholicæ veritatis expreſſio-
nem, præmiſſis quoque addendum eſt quod in
Midras ויקרא *Vaicra*, id eſt in expoſitione libri
Levitici legitur, ſuper illud, Quilibet de domo E
Iſrael. Ibi enim ſic dicitur Scriptum eſt *Pſ. quin-
quageſimo, v,* 24. זובח תודה יכבדנני ושם דרך אראנו
בישע אלהים Hoc eſt, Qui ſacrificat laudem, vel
confeſſionem, honorabit me, Et qui diſponit, vel
intelligit, vel levat viam, oſtendam ei ſalvationẽ
Dei. Et quam mercedem ego tribuam ei? Quan-
do ego adducam ſaluatorem Iſrael, ipſe mere-
bitur videre eum. Sicut dictum eſt, Et qui levat
viam, oſtendam ei ſalvationem Dei. *D*ixit Rab-
bi אבהו *Abbu*, Omnis ſalvatio quæ venit Iſraeli, F
eſt ſalvatio Dei propter hoc quod dictum eſt
Pſ. 91, 15. עמו אנכי בצרה אחלצהו ואכבדהו : ארך
ימים אשביעהו ואראהו בישועתי Id eſt, Cùm ipſo
ero ego in tribulatione, eripiam eum & hono-
rabo eum. Longitudine dierum ſaturabo eum,
& oſtendam ei ſalvationem meam. Dixit Iſrael,
Domine ſeculi ex quo ita eſt, & tu dixiſti, Cùm
ipſo ero ego in tribulatione, liberabo eum. Ubi
dicitur? *Pſ.* 108. 5. למען יחלצון ידידך הושיעה ימינך
ועננו Hoc eſt, Ut liberentur dilecti tui, ſalva dex-
teram tuam, & exaudi me. Nam ſi exaudieris nos G
ſalus ipſa noſtra tua eſt. Sicut dictum eſt in Pſal-
mo, Et tua ſalvatio noſtra. Ne ſit ipſa dextra tua
retrorſum: ſicut dictum eſt *Thren. cap.* 2. *v.* 3. ימינו
השיב אחור Hoc eſt convertit retrorſum dextram
ſuã. Dixit Rabbi Berachias Sacerdos filius Rab-
bi, Vide quid ſcriptum eſt *Zachar. nono cap. v.* 9.
Ecce Rex tuus veniet tibi juſtus & ſalvatus ipſe:
Juſtus & Salvator non eſt ſcriptum, ſed Juſtus
& Salvatus. Et ſic etiam *Iſaias* ait *c.* 62. *v.* 11. אמרו
לבת ציון הנה ישעך בא Id eſt, Dicite filiæ Sion, Ec-
ce Salvatus tuus veniet. Salvator tuus non eſt
ſcriptum, ſed Salvatus tuus. Ex quo in lege ſcri-
ptum eſt, dici poteſt. Dixit Rabbi Ammi, Moſes
commendat Eccleſiam Iſrael dicens *Deut. tri-
geſimo tertio, v.* 29. אשריך ישראל מי כמוך עם
נושע ביהוה Hoc eſt, Beatus tu Iſrael. Quis ut tu,
populus ſalvatus erit in Deo, vel per *D*eum, vel
cum Deo? Non eſt ſcriptum, Populus quem ſal-
vabit Deus, ſed populus ſalvatus in Deo. Simile
autem eſt hoc homini cuidam habenti modi-
cum tritici ſecundæ decimæ. Quid ipſe agit? Dat
precium, & redimit ipſum. Sic Iſrael in quo erit
redemtus? Ex quo in lege ſcriptum eſt, dici po-
teſt; In Deo ſancto & benedicto. Sicut dictum
eſt *Deuteron, trigeſimo tertio cap. v.* 29. Populus
ſalvatus erit in Deo, vel per *D*eum, vel cum
Deo. Dixit enim Deus, In ſeculo iſto vos ſal-
vati fuiſtis per manus filiorum Adæ. Nam ex
Ægypto ſalvati eſtis per manus Moſis & Aha-
ron. In diebus vero Siſræ per manus Barac &
Deboræ. A Madianitis autem per manus Sam-
gar filii Ariath. Sicut dictum eſt *Iudicum tertio
cap. v.* 31. Et ſalvavit etiam ipſe Iſrael: ita quoque
& per manus aliorum judicum. Et quoniam fue-
runt caro & ſanguis, fuiſtis ſemper iterum ſer-
vituti ſubjecti. Sed in futuro ego in ſubſtantia
mea redimam, vel ſalvabo vos. Et rurſus in ſer-
vitutem non redigemini: ſicut dictum eſt *Iſaiæ
quadrageſimo quinto cap. v.* 17. Iſrael ſalvatus e-
rit in Deo ſalvatione ſeculorum, vel ſempiterna.
Hactenus traditio. In qua ſex admodum mira, ac
fidei noſtræ plurimum conſentanea exprimun-
tur. Primùm eſt, cum dicit, Qui ſacrificat confeſ-
ſionem, videbit Dei ſalvationem. Secundum eſt,
quòd Deus dixit ſe futurum fuiſſe cum homine
in tribulatione. Tertium eſt, quòd ſi Deus ſalva-
ret hominẽ, ſalvaret ſe ipſum alioqui impotens
dextera ejus videretur. Quartũ eſt, quòd tũc Deus
ipſe ſalvatus eſſet, & oſtendit per autoritates
quas inducit, quòd hoc fieri debuerit in Meſſia.
Et ideo Deum in Meſſia ſalvandum fuiſſe con-
ſequens eſt. Idcirco non abs re multis ex antiquis
Hebræorum ſapientibus maximè durum viſum
fuit, quòd in præmiſſis autoritatibus Deus non
ſalvator Iſrael, ſed ſalvatus dicatur. Quintum eſt,
quòd per ſimilitudinem inductam, *D*eus futurus
erat humanæ redemtionis precium. Sextum de-
nique eſt, quòd futurum erat, ut Deus in ſua ſub-
ſtantia ſalvaret Iſrael. Quæ penè omnia confir-
mantur in commentariis Rabbi Moſes Hadarſan
in librum *Geneſeos*, ſuper illud *quadrageſimum no-
num cap. v.* 8. ejuſdem libri, Juda te confitebun-
tur fratres tui: ſic ibi dicitur, Hoc eſt quod ſcri-
ptum eſt *Pſal. quinquageſimo, v,* 24. Qui ſacrifi-
cat confeſſionem, honorabit me, & qui elevat
viam oſtendam ei ſalvationem Dei. Salvatio-
nem ſuam non eſt ſcriptum, ſed ſalvationem Dei.
Dixit Rabbi *Abbu*, Hæc eſt una de gravioribus
ſcripturis, Quòd ſalvatio Iſrael, eſt ſalvatio Dei

O 4 ſancti

aucti & benedicti. Et quare sic? Quia sic pollicitus est ei in *Psal. nonagesimo primo v, 15.* dicens, Cum ipso ero ego in tribulatione, liberabo eum, & honorificabo eum, & longitudine dierum saturabo eum, & ostendam illi salvationem meam. Dixit Ecclesia Israel, Domine seculi salva dexterã tuam. Ipsa namque salvatio nostra; salvatio tua est. Hinc scriptum est *Ps.* 108, 6. Salva dexteram tuam & exaudi me. Et sic idem ait *Ps.* 80, 3. עוררה את גבורתך ולכה לישועתה לנו אלהים השיבנו והאר פניך ונושעה Id est, Suscita potentiam tuam, & tua
B
erit salvatio nostra: ô Deus converte nos, & illumina, vel fac lucere faciem tuam super nos, & salvabimur. Dixit R. Berachias sacerdos filius Rabbi, Vide id quod scriptum est *Zach. 9: v. 9.* Ecce Rex tuus veniet tibi justus & salvatus ipse: Justus & Salvator non est scriptum, sed justus & salvatus: & sic ipse ait *Isa. 62, 11.* Dicite filiæ Sion, Ecce salvatus tuus. Ecce salvator tuus non est scriptum; sed ecce salvatus tuus. Ex quo in lege scriptum est, dici potest. Israel enim salvabitur & redime-
C
tur. Et erit ac si Deus ipse sanctus & benedictus redimatur, & salvetur. Et hæc est una de durioribus & gravioribus scripturis, Quòd salus Israel est salus Dei sancti & benedicti. Dixit Rabbi אניה *Enia*, Moses dixit *Deut. c. 33. v. 29.* Beatus tu Israel, Quis ut tu populus salvatus? Non est sic scriptum, sed populus salvatus in Domino. Simile erit hoc homini cuidam habenti parum decimæ secundæ. Quid ipse facit? Dat pretium, & redimit. Sic Israel in quo redimetur? cum in lege
D
scriptum sit, dici potest, Populus salvatus ביהוה *badonai*, id est in Deo. Ita scilicet ut Deus sit pretium redemtionis ejus. Scriptum quoque est in *Midras tehilim*, super illud *Ps. 90, 15.* Invocabit me & ego exaudiam eum, quòd Rabbi Ishac hoc exponens dixit, Si quæsierint me in hora, quã tribulatio ad eos accesserit, statim ego exaudiã eos: sicut scriptum est (ubi suprà) Invocabit me & e-
E
go exaudiam eum. Et infrà, Et ostendam ei salvationem meam; Propterea quia non erit post illam salvationem tribulatio: sicut dictum est *Isa. cap. 45. v 17.* Israel salvabitur in Deo salvatione sempiterna. Dicit autem, Et ostendam ei salvationem meam: quia salvatio Mosis, & Deboræ & David, & Ezræ talis fuit, ut veniret tribulatio post salvationem. Et hæc est una de durioribus scripturis, quòd salvatio Israel est salvatio Dei sancti & benedicti. Hic non incongruè additur quod in libro *Siphre* legitur, super illud
F
Psal. quadragesimi noni, v. 8. אח לא פדה יפדה איש לא יתן לאלהים כפרו Id est, Frater non redimit. redimet vir? neque dabit Deo pretium ejus. אני אמית ואחיה כה אמר יהוה מלך ישראל וגואלו אדני צבאות שמו אני ראשון ואני אחרון אני אמית ואחיה זה אחר שנתן להם המן לתחיית המתים אני אמית ואחיה תמות נפשי במות ישרים יחי ראובן ואל ימות יחיינו מיומים דבר אחר אני אמית ואחיה שומע אני מיתה באחד וחיים באחד תלמוד לומר מחצתי ואני ארפא כך מיתה וחיים באחד ואין מידי מציל אין אבות מצילין את הבנים
G
לא אברהם מציל את ישמעאל ולא יצחק מציל את עשו אין לי אלא אבות שאין מצילין את הבנים אחים את אחין מניין תלמוד לומר אח לא פדה יפדה איש ולא יצחק מציל את ישמעאל ולא יעקב מציל את עשו ואפילו נותן לו כל ממון שבעולם אין נותנין לו כופרו שנאמר אח לא

A
פדה יפדה איש ולא יתן לאלהים כופרו ויקר פדיון נפשם וגומר יקרה היא נפשו .i. Ego occidam, & ego vivere faciam: & reliqua Hæc ait Deus rex Israel, & redemtor ejus, Deus exercituum nomen ejus; Ego primus, & ego novissimus. Ego occidam, & ego vivere faciam. Hoc quidem postquàm data est eis manna pro vivificatione mortuorum. Ego occidam; & ego vivere faciam. Moriatur anima mea morte justorum. Vivet Ruben, & non morietur. Vivificabit nos in die dictum. Alius
B
sermo; Ego occidam, & ego vivere faciam. Possum-ne ego ex hoc intelligere, mortem esse in uno, & vitam in alio? Nequaquam. Quoniam dictum est, Ego vulnus inferam, & ego medebor. Ita mors & vita in uno. Et non est qui de manu mea possit eruere. Patres non salvabunt filios, Abraham non salvabit Ismael, neque Ishac Esau. Ex hoc habetur, quòd patres non salvabũt filios. Quòd autem fratres non salvabunt fratres, unde probatur? Ex eo quòd dictum est, frater non re-
C
dimit, redimet vir? Non enim Ishac salvabit Ismaelem, neque Iacob salvabit Esau. Et si darent pro redemtione eorum omnes mundi divitias, non sufficiunt salvare illos, nec sunt dignum animarum eorum pretium. Et hoc est quod scriptũ est, Frater non redimit, redimet vir? Et non dabit Deo pretium ejus. Ex prædictis igitur evidentissimè patet, quòd solus Deus salvator & redemtor Israel futurus erat, & quòd ipse sese humanæ redemtionis pretium daturus esset.

CAP. II.

Quòd iste salvator & redemptor debebat esse Messias.

CAPNIO.

Nunc probandũ est, salvatorẽ hunc & redemptorem futurũ, non fuisse nisi Messiã. GAL. Multis in locis id manifestũ est. Primũ igitur ea afferã quæ in Beressith rabba Mosis Hadarsan super illud *Gen c. 24, 67.* Et introduxit eam Ishac in tabernaculũ Saræ matris suæ, ad propositũ nostrũ scribuntur: sic enim ibi dicitur, Hic est rex Messias, qui fuit in generatione impiorum: sicut dictum est *Isa. c. 53, 5.* ובחברתו נרפא לנו Hoc est, Et in vulnere e-
F
jus medicatum est nobis. Et propter hoc Deus servat eum, ut salvet Israel, & exultet cum eis in resurrectione mortuorum: juxta illud *Deut. c. 33, 29.* dictum, אשריך ישראל מי כמוך עם נושע ביהוה מגן עזרך id est, Beatus tu Israel. Quis ut tu populus salvatus in Deo, vel per Deum clypeum salvationis tuæ? Unde & sic dicitur *Isa. quadragesimo quinto, 17.* ישראל נושע ביהוה תשועת עולמים לא תבשו ולא תכלמו עד עולמי עד Hoc est, Israel salvatus erit in Deo vel per Deum salvatione seculorum vel sempiterna. Non erubescetis; neque con-
G
fundemini usque in secula perpetuitatis. Rabbi autem Ionathas filius Uzielis sic ista Chaldaicè transtulit atque exposuit; ישראל אתפריק במימרא דיהוה פורקן עלמיא id est, Israel salvabitur in verbo Dei, vel per verbũ Dei salvatione seculorũ. Cùm autem

autẽ in tertio libro probatũ sit, Messiã esse verbũ A Dei, salvationem hanc seculorum sive sempiternam per Messiam faciendam fuisse, consequens est. Quod etiam per Rabbi Selomonem confirmatur, qui super Danielem exponens verbum illud, ונצדק קדש Hoc est, Et justificatur sanctuarium: sic ait, Parcetur peccatum Israeli, & redimetur salvatione æternâ per regem Messiam: sicut dictum est *Isa. c. 45, 17.* Israel salvatus erit in Deo, vel per Deum salvatione seculorum. Hæc Rabbi Selomo. Quoniam igitur in traditionibus quas in superiori capite ex libris plurimis apud eos authenticis adduximus, probatur per eadem sæpe dicta Isaiæ verba, videlicet Israel salvabitur in Deo, vel per Deum salvatione sempiterna, salvatorem hunc non esse nisi Deum: & nunc in proxima hac traditione, per ipsa eadem verba, salvatio hæc sempiterna attribuitur Messiæ, quod similiter glossator Rabbi Selomo facit, & per translatonem Chaldaicam hæc eadem salvatio verbo Dei tribuitur: C eapropter necessariò sequitur, hunc salvatorem Deum qui humanum genus salvatione sempiterna salvaturus erat, non esse nisi Messiam, Verbum Dei ac Dei Filium. Nam si solus Deus futurus erat salvator salvatione seculorum, vel æternâ, ut in præcedenti capite per prophetarum testimonia, ac per veterum traditiones probatum est, nunc autem cum eisdem testimoniis in eorundem traditionibus salvator salvatione D seculorum sive æternâ, Messias dicatur, ut jamjam ostensum est, Messiam proculdubio non solùm hominem, sed etiam Deum esse, apud omnes qui rationum consequentias non ignorant, & quos diabolus culpis eorum exigentibus, non excæcavit, necessariò consequens est. Si autem aliquid majus adhuc quàm quod hîc conclusum est contra Judæorum nostri temporis perfidiam videre cupis, audi quod apud *Hoseam primo capite v. 6.* scribitur, לא E אוסיף עוד ארחם את בית ישראל כי נשא אשא להם ואת בית יהודה ארחם Id est, non addam ultrà, ut miserear domui Israel. Quoniam oblivione obliviscar eorum, vel auferendo auferam eos: sed domui Juda, id est confessionis miserebor, & salvabo eos in Domino Deo eorum, vel per Dominum Deum eorum. Quod Rabbi Ionathas ita Chaldaicè traducẽs, exposuit, לא אוסיף עוד לרחמא על בית ישראל ברם אם יתובון משבק F אשבק להון ועל דבית יהודה ארחם ואפרקינון במימרא דיוה אלההון Hoc est, Non addam ultrà misereri super domum Israel. Tamen si eos pœnituerit ignoscens ignoscam eis. Sed domui Juda miserebor, & salvabo eos in verbo Domini Dei eorum. Cùm igitur *Targum*, id est Chaldaica translatio verbum Dei posuerit, ut propheta loco Dei, nomen Dei tetragrammaton quod est יהוה posuit, quod idem est quod Dominus Deus, apertè insinuatur verbum Dei esse G Deum, & consequenter Messiam esse verbũ Dei, ac Dominũ Deũ, in quo & per quẽ sempiterna ista salvatio fieri debebat, manifestè ostenditur. Unde & non abs re ישוע .i. Jesus vocatus est, ut alibi probavimus, quod salvator sive salvatio interpretatur.

CAP. III.

Quod redemtor ut esset perfectus redemtor, Deus & homo esse debebat.

CAPNIO.

Ex his quæ dixisti palàm patuit, humani generis redemtorem Deum & hominẽ futurum fuisse. GAL. Ita prorsus, alioqui pro peccato humani generis sufficienter satis facere non potuisset. CAP. Vellem igitur ad B juniorum Judæorũ, qui hoc omnino negant, perfidiam magis confundendam, id veterum Talmudistarũ testimoniis apertius probares. GAL. Faciam equidem. Sed primùm referam, quæ hac de re leguntur in commentariis Rabbi Abraham Pici, quæ inscribuntur de significatione apicum, qui literis libri legis superscribuntur, quos Hebræi תגין *Taghin* vocant. Ibi enim hæc inter cætera habẽtur, דמז שלמה עליו השלום ראיתי את כל החיים המהלכים תחת השמש עם הילד השני אשר יעמוד תחתיו ואמנם דרך האדם ביום שנולד הוא C ילד והולך וגדל עד כי גדל מאד ועל זה אמר ראיתי את כל החיים המהלכים תחת השמש עם הילד השני רוצה לומר עם השני שהבנת בעין השכל הילד השני אשר תחתיו משכל הראשון ודי בזה למשכיל ואין לגלותו אלא למבין מדעתו וזה מה שאמר פעמים שלש עם גבר וסמיך ליה להשיב נפשו מני שחת לתת לה גוף אדר לאור באור החיים בעולם הבא ועל כן אומר כי טוב חסדך מחיים Hoc est, Tradidit Selomo (sit pax super eum) dicens, Vidi cunctos viventes, qui pro- D ficiscuntur sub sole, cum adolescente secundo, qui manebit loco ejus: *Eccl. 4. 15.* Certum est, homini proprium esse, nasci puerum, & adolescentem, & in dies proficere, accipereque incrementum donec veniat ad perfectionem. Et hoc est quod dicit, Omnes viventes proficiscentes, id est proficientes sub sole, cum adolescente secundo. Estque hujus verbi sensus juxta doctrinã meam, secundùm quam jubeo te intellectu percipere hoc, quòd adolescens secundus est intelligentia E prima id est Deus. Nec licet hæc patefacere & revelare, nisi ei duntaxat, qui per se ipsum hæc intelliget. Et hoc est qod habet *Iob c. 33, 14.* Duabus vicibus, scilicet à Deo remissio facta est. Tertiam verò fecit homo. Et mox subjungit, Ut redimeret animas de inferno, daretque eis corpus aliud lucidum, ut luceret in vita. Et vita intelligitur vita æterna. Hæc ibi. Ex quibus liquidò patet, redemtorem Deum & hominem futurum fuisse. Deinde ad id clariùs probandum, quod in F expositione איכה רבתי *Echa rabbethi*, id est in expositione planctus Ieremiæ dicitur, adducam. Ibi enim super illud *Threnorum primo cap. v. 6.* dictum, וילכו בלא כח לפני רודף Hoc est, Et abierunt absque fortitudine coram persequente: sic legitur Rabbi אחא *Aha* dixisse; Quemadmodum non fuit captivatus Israel nisi per רודף מלא *Rodeph male*, id est, persecutorem plenum: ita non redi- G metur nisi per גואל מלא *Goel male*, id est per redemtorem plenum, seu perfectum: sicut scriptũ est apud *Isaiam quinquagesimo nono c. v. 20.* ובא לציון גואל מלא id est, Et venit in Sion redemtor plenus, vel perfectus: גואל מלא *Goel male*, id est, redemtor plenus sive perfectus est ibi scriptum.

Hæc

Hæc traditio. Ex qua patet ratione divinitatis plena & perfecta ad redimendum & salvandum Messiæ potentia: quam *Midras Sir hassirim*, id est expositio Cantici canticorum planiùs ostendit Super illud enim quod nostra editio *primo c.v.*13. sic habet. Botrus Cypri dilectus meus mihi in vineis Engadi; Hebraica verò veritas ita, אשכול הכפר דודי לי בכרמי עין גדי Hoc est, Vir omnia parcens, vel omnia satisfaciens dilectus meus mihi in vineis *hen gedi*, id est fontis, vel oculi hœdi: dixit Rabbi Berachias, quòd dixerit Ecclesia Israel coram Deo sancto & benedicto; Domine mundi in hora qua tu tribulas me, dilectus meus es tu. Tu enim fies dilectus meus mihi, & providens. O qualis ille homo qui in me erit: & dicere poterit proprietati judicii, sufficit. Et tu eris assumens, vel impignorans, vel tradens eum pro me. Et hoc est quod dicitur איש כל הכפר *Is col haccopher*, id est vir omnia parcens, vel satisfaciens. Et quid est vir omnia? Vir in quo omnia sunt. Et quid est parcens, vel satisfaciens, nisi quia parcet, vel satisfaciet super peccatis, vel pro peccatis Israel? Sequitur in vineis *hen gedi*, id est fontis vel oculi hœdi. Hi sunt patres seculi, qui trahebantur post te velut hœdi, & acceperunt benedictionem, quæ est fons & oculus seculi, vel fons æternus R. autem Levi in nomine Rabbi Hanina dixit, Murmur verborũ fuit ibi. Et quis murmuravit? Abraham murmuravit dicens, Domine mundi tu percussisti fœdus cum Noa: steti ego & thesaurizavi opera bona coram te, plusquam ille, & excludet ejus fœdus meum? Ait ei Deus sanctus & benedictus, *Gen. c.*15,1. אל תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד Id est, Ne timeas Abraham. Ego clypeus tuus, & merces tua magna nimis. De Noa enim non statui clypeos, vel protectores, neque Principes, neque justos. De te autem ego statuam justos, & Principes protectores. Et non solùm hoc, sed etiam filii tui venient ad manum meam cum transgressionibus & operibus malis: & ego ero providens. O qualis ille homo qui erit in eis, & valebit dicere proprietati judicii, Satis est. Et ego suscipiam eum, & impignorabo, vel tradam eum pro eis: sicut dictum est, *Cantici canticorum primo cap.v.*13. Vir omnia parcens, vel satisfaciens, dilectus meus mihi. Et quare vir omnia parcens? Quia parcet peccata Israeli. Alia expositio; Vir omnia parcens vel satisfaciens: Dixit בן סירא *Ben Sira*, quòd iste vir est Deus sanctus & benedictus, in quo sunt omnia. Hactenus traditio. Quòd autem dilectus iste antedictus sit Messias, habetur in prædicta *Midras Sir hassirim*, ubi super illud *Cantici canticorũ secundo cap. v.* 8. dictum, Vox dilecti mei, ecce iste venit saliens super mõtes: ait Rabbi Elazar filius Iacob, Vox dilecti mei: ecce iste venit. Hic est rex Messias, & nõ sunt montes nisi idololatria. Et hoc est quod dictum est *Hose. c.* 4, *v.* 13. Super capita montium mactabunt: Hæc traditio. De hoc etiam dilecto, id est Ecclesiæ sponso, habetur in eâdem *Midras*, super illud *Cantici canticorum quinto c. v.*16. dictum, חכו ממתקים וכלו מחמדים Hoc est, Palatũ ejus dulcedines, & totum ipsius desiderabiles res: sic enim ibi dicitur, Hic est dilectus meus, & hic est

A amicus, vel propinquus meus, filiæ Ierusalem. Scriptum est enim *Amos.cap.* 5, 4. כה אמר יהוה לבית ישראל דרשוני וחיו Id est, Sic ait Deus domui Israel, Quærite me & vivetis. Estne ibi palatum magis dulce, quam istud, de quo dictum est *Ezec.*33, 11. חי נאם אדני יהוה אם אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה Id est, vivo ego ait Dominus Deus: si volo mortem impii, id est, nolo mortem impii, sed ut convertatur impius à via sua, & vivat? Et subditur; Estne tibi palatum

B magis dulce, quàm hoc de quo dictum est *Ezech. decimo octavo c.* 32. לא אחפוץ במות המת נאם יהוה i. Non enim volo mortẽ mortui, ait Deus? Et iterum ibidem paulò superiùs, 27. ובשוב רשע מרשעתו אשר עשה ויעש משפט וצדקה הוא את נפשו יחיה i. In conversione impii ab impietate sua, vel si conversus fuerit impius ab impietate sua, quam fecit, & fecerit judicium & justiciam, ipse animam suam vivificabit. Habes ne palatum dulcius isto? Hæc traditio. In qua attribuũtur a-

C ctiones divinæ huic dilecto, qui in antecedenti traditione Messias esse dicitur. Messias igitur ut posset esse redemtor perfectus, vel vir qui omnia peccata parceret, vel pro omnibus satisfacere, ut dicit alia præcedens traditio, necessariò Deus & homo futurus erat. Quòd etiam propter meritum hujus redemtoris venturi, Deus populum Hebraicum per singulas quasque generationes semper & ab hostibus protexerit, & à temporalibus servitutibus redemerit, in ipsius potissimæ

D protectionis ac redemptionis figuram, quæ per hunc perfectum redemtorem venturum fieri debebat, in eadem *Midras Sir hassirim* optimè patet: ubi super illud *Cantici canticorum quarto c. v.*4. dictum, אלף המגן תלוי עליו Hoc est, Mille clypei suspensi super eum: sic dicitur, Omnia illa millia, & decem millia eorum qui steterunt coram monte Sinai, & protexi eos. Non protexi eos nisi propter meritum illius venturi mille ge-

E nerationibus. Et non solùm vos estis suspensi in eo, verùm etiam omnes potentiæ sive potestates, vel omnia scuta fortium. Item alius sermo, id est, alia expositio; Mille clypei suspensi super eum: Dixit Rabbi Berachias: Ait Deus sanctus & benedictus, Mille generationes succedere feci, ut adducam illum clypeum, qui factus est desiderium filiorum vestrorum: Dixit Rabbi Barachi nomine Rabbi Ishac, Quòd dixerit Abraham coram Deo, Domine mundi, tu mihi factus es

F clypeus Nonne filiis meis etiam fies clypeus? Dixit ei Deus sanctus & benedictus, Tibi fui clypeus unus; sicut dictum est *Gen. decimoquinto, v.*1. אנכי מגן לך Id est, Ego clypeus tuus. Filiis verò tuis ego fiam multi clypei. Et hoc est, quod scriptum est *Cantici canticorum quarto*, 4. Mille clypei suspensi super eum. Et immediatè sequitur, כל שלטי הגברים Hoc est, Omnes clypei fortium, Id est Sacerdotum, & Regum. Hæc traditio. Ex qua non solùm habetur propositum,

G sed etiam quòd Messias sit clypeus supradictus. Ipse enim semper fuit omnium justorum desiderium.

CAP. IV.

Quod salvatio atque redemptio per Messiam facienda spiritualis futura erat.

CA-

CAPNIO.

Quanquam ex his quę dixisti, palàm insinuetur, salvationẽ æternã sive redẽtionẽ potissimã, quæ per Messiã fieri debebat, nõ tẽporalẽ, neq; corporalẽ (ut Judæi nostri seculi fabulantur) sed spiritualẽ futuram fuisse, ad convincendam tamen magis magisque eorum perfidiam, id tibi clariùs per eorum quoque scripturas probandũ est. GAL. Primùm contra eos illud affero quod *Psal.* 72, 4. qui à vetustis Hebræorum totus de Messia exponitur, hoc modo legitur, יחס על דל ואביון ונפשות אביונים יושיע מתוך ומחמס יגאל נפשם ויקר דמם בעיניו Hoc est, Parcet pauperi & inopi: vel, Miserebitur super pauperem & inopem, & animas pauperum salvabit. De fraude & iniquitate redimet animam eorum, & preciosus, vel honoratus sanguis eorum in oculis ejus. Per Talmudistas quoque id ipsum probatur: & primò quidem ex eo quòd ajunt, hujusce redemtionis credulitatem necessariam esse ad salutem: quod quidem non esset, si redemtio potissima temporalis foret. Præterea multorum antiquorum sententia est, quòd bonorum operum merces in hoc seculo expectanda non sit, ut habetur in *Beresith rabba*, id est in expositione libri Genesis super illud Deuteronomii dictum אשר אנכי מצוך היום לעשותם id est, Quæ ego mando tibi hodie ut facias. Sic enim ibi dicitur, היום עשותם ולא לתן שכרם היום Hoc est, Hodie ut facias, non autem ut adhibeatur merces hodie: ubi omnes ferè Talmudistæ per Hodie, præsens intelligunt seculũ: unde & alibi dicunt, שכר מצוה בהאי עלמא ליכא id est, Merces bonorum operum in hoc seculo non est. Cùm igitur omnium consensu, Messiæ redẽtio non sit, nisi per pœnitentiam, & opera virtutum expectãda, quorum merito salus redemtionis speratur, & nulla hujus seculi salus pro merito bonorum operum speranda sit, sequitur sanè, redemtionem seu salutem quam Messias operaturus erat, quæ & ab eis inter fidei articulos, quos radices fidei appellant, numeratur, non temporalem, seu hujus seculi credẽdam esse. Nam cùm Messiæ redemtio bonorum operum merces sit, & bonorum operum merces temporalis non sit, necessariò consequens est Messiæ redemtionem non temporalem, sed spiritualem futuram fuisse. Quod etiam per Rabbi Ionathan confirmatur, qui ferè ubique, & præsertim in Psalterio, cùm de salvatione seu redemtione sit sermo, eam semper expresè spiritualem exponit. Illud quoq; *Isa.* 12. 3. dictũ ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה Hoc est, Haurietis aquas cum gladio de fontibus salutis: quod omnium Hebræorum sententiã, de Messia intelligitur, ita ipse Chaldaicè interpretatur, ותקבלון אולפן חדת מבחירי צדיקיא id est, Et discẽt novam doctrinam ab electo justorum. Prisci etiam Talmudistæ per terram promissionis, & per Ierusalem seu Sion, spiritualẽ intelligunt salutem. In libro quoque *Sanhedrin* in principio capitis *Helec* sic dicitur, כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר ועמך כלם צדיקים לעולם ירשו ארץ Hoc est, Omnis Israel partem habet in seculo venturo. Sicut dictum est apud Isaiam, Et

Rationes Talmudistarum.

A populi tui omnes justi in æternum hæreditabunt terram. Hæc ibi: Ubi per terram mundum spiritualem intelligunt, quem seculũ venturum nuncupant. R. insuper Moses Ægyptius in הלכות תשובה *hilchoth teschuba*, id est in tractatu pœnitentiæ 8. sic dicit, החיים הנצחיים מן הנביאים ברמינים נבדלים הם רמוזים כמו אלו: הר יהוה מקום קדשו ודרך הקדש חצרות יהוה נעם יהוה אהל יהוה היכל יהוה שער יהוה Vita æterna à prophetis differentibus similitudi-

B nibus designatur, ut Mons Dei, Locus sanctitatis ejus, Via sanctitatis, Atria Dei, Suavitas Dei, Tabernaculum Dei, Templum Dei, Porta Dei. Quibus conspectis, quis dubitabit, quòd Israel, id est justorum congregatio, templique reædificatio, spiritualem quoque sensum postulent? Quod de templo quod Ezechiel describit, Rabbi Selomo in cap. *Helec*, expresè affirmat. Quibus ex omnibus manifestè constat, salvationem seculo-

Conclusio.

C rum, vel sempiternam seu redemptionem potissimam atque perfectam, quæ per Messiam fieri debebat, non temporalem neque corporum (ut Judæi nostri temporis delirantes autumant) sed spiritualem & animarum futurum fuisse: quã Messias ipse & à peccato originali, & à cæteris peccatis, & à diabolica servitute, quam propter primorum parentum peccatum homines incurrerant, humanum genus redemturus, atque salvaturus erat, & ad cœlestem sempiternamque beatitudi-

D nem, quam propter idem peccatum perdiderãt, perducturus. Quod clarissimè Rabbi Nehumias filius Haccanæ, vir probatissimus, cujus magna apud Hebræos est autoritas, exprimit, & fatetur, ita in principio איגרת הסודות *Igbereth hassodoth* id est epistolæ secretorum, quam filio suo Haccanæ scripsit, dicens, Cùm considerarem humani generis finem & perfectionem, cujus anima nostra avida est, beatitudinem atque fœlicitatem esse, ut ipsa fasciculo vitæ cum Domino Deo no-

E stro colligetur. Hoc autem in adventu nostri Messiæ consistit, sine quo haudquaquam pervenire possumus ad illam immensam & inæstimabilem perfectionem, quæ non potest comparari tinctis in die coloribus, nec lapidi sardonico preciosissimo atque saphiro.

CAP. V.

De peccato originali, quo propter peccatum primorum parentum, totum humanum genus corruptum

F *fuit. Et quid est peccatum originale secundum Hebræos, & quo nomine ipsum appellant.*

CAPNIO.

Ut igitur ad contundendum magis durissimã Judæorum cerviecm, ipsa sempiterna salvatio, potissimaque ac perfecta redemtio quæ per Messiam fieri debebat, magis appareat spiritualis atq; animarũ futura fuisse, de ipso originali peccato, propter

G quod totum humanũ genus corruptum fuit, nũc agendum est. Dic igitur obsecro, quid sit peccatum originale secundùm Hebræos, & quo nomine ipsum nuncupent. GAL. Quamvis ipsum initiale peccatum proprie loquendo, sit justitiæ initia-

Peccatum originale quid sit.

initialis, sive originalis nobis debitæ, ac in primis parentibus amissæ carentia, quæ ex actuali primorum parentum culpa, ad posteros omnes naturali propagatione descendentes, qui non fuerint specialis gratiæ privilegio præventi, emanans, ipsos ad geminam mortem, spiritualem scilicet & corporalem, ad cæterasque pœnas, quæ hujusmodi carentiam sequuntur, obligat: quandoque tamen ipsum originale peccatum apud nos ab effectu, fomes peccati, scilicet concupiscentia appellatur. Quæ quidem peccati concupiscentia, quandoque lex membrorum, quandoque lex carnis, quandoque languor naturæ, quandoque tyrannus qui in membris nostris est, dicitur. Est enim in nobis (ut Augustinus inquit) concupiscentia, quæ permittenda non est regnare. Sunt & ejus desideria, quæ actuales sunt concupiscentiæ, quæ arma sunt diaboli, quæ ex naturæ languore veniunt. Languor autem iste tyrannus est, qui mala desideria movet. Si ergo vis esse tyranni victor, inermemque inimicum diabolum invenire, malæ non obedias concupiscentiæ. Hæc ex Augustini sententia in *libro de Baptismo parvulorum*. Ita quoque apud Hebræos ipsum initiale peccatum multiplici nuncupatur vocabulo. Vocant enim ipsum, originale peccatum, sive fomitem יצר הרע *jetser bara*, quod idem est quod plasma, sive figmentum malum. Unde Rabbi Moses Hadarsan super illud *Gen. octavo cap. v.* 21. dictum, יצר לב האדם רע מנעריו Hoc est, Figmentum cordis hominis malum ab adolescẽtia ejus, vel à pueritia ejus, vel ab excussione ejus, id est ex quo à visceribus matris suæ excussus est: sic ait, Hoc est quod scriptum est *Ps.* 103, 13. כי הוא ידע יצרנו זכור כי עפר אנחנו i. e: Quoniam ipse cognovit figmentum nostrum, recordatus est, quoniam terra sumus. Dixit Rabbi Ioses; Triste vel tenebrosum est figmentum, contra quod testimonium perhibet qui creavit illud, quòd malum sit. Magistri autem dixerunt, Quòd tristis est planta, contra quam plantator ipsius testimonium perhibet, quòd mala sit, juxta illud *Ier. c.* 11, 17. dictũ ויהוה צבאות הנוטע אותך דבר עליך רעה i. Et Deus exercituũ qui plãtavit te, locutus est super te, vel de te malũ. Interrogavit autẽ Antoninus Consul רבינו הקדוש *Rabbenu Hacados* .i. Magistrum nostrum sanctum, dicens, Quando יצר הרע *jetser bara* .i. figmentum malum, hoc est fomes, sive peccatum orignale datur in homine? respondit ei, Ab hora quâ formatus est. Hæc omnia Rabbi Moses ille Hadarsan. In *Midras* quoque *coheleth*, i. in expositione Ecclesiastis sic exponuntur verba illa *cap.* 4. *v.* 13. ejusdẽ libri dicta, טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן וכסיל i. Melior est puer pauper & sapiens, quàm rex senex & insipiens, qui nescit cavere in posterum. Puer pauper & sapiens. i. figmentum bonum, vel bonus affectus, vel bona ratio, vel bonus intellectus. Et cur vocatur puer? Quia non adjungitur homini, nisi post tertiumdecimum annum. Et quare vocat eum pauperem? Quia non omnes obediunt ei. Quare verò sapientem? Quia docet creaturas, & instruit eas ad viam rectam. Sequitur, Quàm rex senex, & insipiens, hic est יצר הרע *jetser bara*, i. figmentum malum, vel peccatum originale, vel fomes. Et cur vocat eum regem? Quia omnes ferè obediunt ei. Et quam ob rem appellat eum senem? Quia copulatur atque conjungitur homini ab infantia ejus, usque ad ejus senectutem. Quare autem vocat eum insipientem? Quia ostendit homini viam, quam nescit. Idem quoque habetur in *Midras tehilim*. i. in expositione Psalmorũ super illud *Ps.* 9, 1. אודה יהוה בכל לבי Hoc est, Confitebor Deum in toto corde meo. Quod sic ibi exponitur. i. in figmento bono & malo, ita quòd non sit in corde meo schisma. Est autem hoc quod scriptũ est *Eccles.* 4. *v.* 13. Melior est puer pauper & sapiens: cum reliquis. Puer pauper & sapiens, Hic est figmentum bonum, hoc est bona ratio, sive bonus intellectus. Et cur vocat ipsum puerum? Quia conjungitur homini à 13. anno & suprà. Cur verò pauperem? Quia non omnis populus obedit ei. Sapientem autem quare? Quia creaturam dirigit ad bonam viam. Sequitur, Quàm rex senex & insipiens, Hic est figmentum malum, vel fomes. Quam ob rem vocat ipsum regem? Quia cuncta membra obtemperant ei. Et quare senem? Quia conjunctus est homini ab infantia usque ad senectutem ipsius. In commentariis etiam R. Mosis Hadarsan in Genesin super illud *c.* 21. *v.* 22. ejusdem libri dictũ, ויהי בעת ההיא ויאמר אבימלך .i. Et fuit in tempore illo, & dixit Abimelech, ita dicitur, Hoc est quod scriptum est *Prov.* 16. *v.* 8. ברצות יהוה דרכי איש גם אויביו ישלים אתו .i. Cum placuerint Deo viæ viri, etiã inimicos ejus pacificabit cum eo. Dixit Rabbi Iehosuas, Hoc est plasma, vel figmentum malum. Nam secundùm mores seculi, nutritur homo cum socio duobus aut tribus annis, & ex hoc alligatur ei per amorem. Sed יצר הרע *jetser bara*, id est figmentum malum vel fomes crescit & nutritur cum homine usque ad senectutem, & nihilominus si invenerit opportunitatem in medio 70. annorũ, vel in medio 80. præcipitabit eum. In *Midras* quoque *tehilim*, id est in expositione Psalmorum, super illud *Ps.* 34, 22. פדה יהוה נפש עבדיו id est, Redimit Deus animas servorum suorum, ita legitur, אתה מוצא וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד והנה טוב יותר מזה אמר רבי שמואל בר נחמני אם רעב שונאך האכילהו לחם ביצר הרע הכתוב מדבר אדם הולך עם חבירו שעה אחת נעשה אוהבו ויצר הרע הולך עם האדם וגדל עמו כל ימיו שנאמר כי יצר לב האדם רע מנעוריו אם מצא מקום להפילו בן כבן לבן מבן ע בן פ" הוא מפילו יש לך שונא גדול מזה id est, Tu invenis Gen. primo cap Et vidit Deus totum quod fecerat, & ecce valde bonum. Sed ecce longè melius isto, Redimit Deus animas servorum suorũ. Dixit R. Semuel filius Nachmani: Scriptum est *Prov. c.* 25, 22. Si esurierit inimicus tuus, ciba eum pane. De יצר הרע *jetser bara* .i. de figmento malo, vel fomite scriptura loquitur. Homo enim cum socio suo per unam horam ambulat, & efficitur ei amicus. Sed יצר הרע *jetser bara*, id est figmentum malum natum est cum homine, & cum eo crescit cunctis diebus ejus: sicut scriptum est *Genes. c.* 8, 21. Figmentum cordis hominis malum à pueritia ejus. Et tamen si invenerit locum ad præcipitandum eum cum est 20. vel 30. vel 40. vel 70. vel 80. annorũ, præcipitabit

Fomes peccati sive concupiscentia.

Peccatum originale quomodo ab Hebræis nuncupatur.

cipitabit eum. Quis igitur inimicus est tibi major isto? Id quoque in *Midras coheleth*, id est in expositione *Ecclesiastis* optimè comprobatur, super verba illa *cap. 9. v. 14.* ejusdem libri scripta, עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא אליה מלך גדול וסבב אתה ובנה עליה מצודים גדולים : ומצא בה איש מסכן חכם ומלט הוא את העיר בחכמתו Hoc est, Civitas parva, & viri in ea pauci. Et venit ad eam rex magnus & circumdedit eam, & extruxit contra eam munitiones per gyrum. Et inventus est in ea vir pauper & sapiens, & liberavit ipse civitatem per sapientiam suam. Hæc enim sic ibi exponuntur; Civitas parva hæc est corpus, vel homo, ut dicitur in *Midras tehilim*. Et viri in ea pauci: Hi sunt corporis humani membra. Et venit ad eam rex magnus, & circumdedit eam: Hic est figmentum malum, vel fomes. Et cur vocat ipsum magnum? Quia 13. annis major est figmento bono. Et extruxit contra eam munitiones magnas: Hæ sunt insidiæ & circumventiones. Et inventus est in ea vir pauper: Hic est figmentum bonum. Et cur vocat eum pauperem? Quia non invenitur in omnibus creaturis, & plures ex creaturis non obediunt ei. Et liberavit ipse civitatem per sapientiã suam: quia quicunq; obedit figmento bono, vel intellectui, sive rationi, liberabitur. Dixit enim David, quòd bene illi erit, qui obediens ei fuerit. Et hoc est quod scriptum est *Psalm. 41. v. 1.* אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו יהוה id est, Beatus qui intelligit in pauperem, in die mala liberabit eum Deus. Sequitur ibidem *Ecclesiastis 9. v. 15.* ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא Hoc est, Et homo non est recordatus viri pauperis illius: Dixit ergo Deus sanctus & benedictus, Ego recordabor ejus: sicut dictũ est *Ezech. 36. 26.* והסרותי את לב האבן מבשרכם id est, Et removeri faciam cor lapideum de carne vestra. In *Midras* insuper *tehilim* super illud *Ps. 78. 44* ויזכר כי בשר המה רוח הולך ולא ישוב Hoc est, Et recordatus est quòd sint caro, spiritus vadens & non reversurus: ita scriptum est, סברו דאמרין דלית מתין חיין רוח הולך ולא ישוב אלא זה יצר הרע שהולם עמו בשעת מיתה ואינו שב עמו בשעה שיעלו המתים Id est, Opinati sunt aliqui dicentes, quòd mortui non erunt viventes, eò quòd scriptũ sit, Spiritus vadens & non reversurus: sed hîc est, יצר הרע *jetser hara*, id est figmentum malum, sive fomes, qui cum homine vadit in hora mortis, & non revertetur cum eo in hora qua mortui resurgent. Item in eadem *Midras* super illud *Psal. 103. v. 13.* Quoniam ipse cognovit figmentum nostrum, sic legitur; Dixit Rabbi חייא *Hiia*, Veh massæ cui pistor ejus perhibet testimonium, quòd mala sit: Quoniam figmentum Adæ malum. Sequitur eodem in Psalmo, כי רוח עברה בו ואיננו Id est, Quoniam spiritus pertransibit in eo, & non erit. Hîc dictum est à quibusdam, quòd mortui non erunt viventes. Sed hîc spiritus est יצר הרע *ietser hara*, id est fomes qui vadit cum eo: sicut dictum est, Spiritus est vadens, & non reversurus. Hic enim יצר הרע *jetser hara*, id est fomes non revertetur ultrà cum eo. Deinde sequitur, ולא יכירנו עוד מקומו Hoc est, Et non cognoscet eum ulterius locus ejus. Hæc ibi. Ex quibus omnibus abundè patuit, quid sit peccatum originale apud Hebræos; & quo nomine ipsum appellent.

Talmudistica expositio

CAPUT VI.

Quòd omnes patres veteris testamenti quantumcunque sancti, propter originale peccatum, usque ad Messiæ adventum; rei atque Deo obnoxii fuerint.

CAPNIO.

NUnc igitur ad probandam redemtionis humanæ per Messiam faciendæ necessitatẽ, ostendendum est omnes patres veteris testam. quantumcunq; sanctos, usq; ad Messiæ adventum, reos, atq; Deo obnoxios extitisse. GAL. Ex innumeris penè locis tam s. scripturæ, quàm ipsius Talmud id apertè ostenditur. Quare & illud in primis audi, quod in *Midras tehilim*, id est in expositione Psalmorũ hoc modo legitur, super illud *Ps. 16. v. 1.* dictũ, אמרתי ליהוה אדני אתה טובתי בל עליך Hoc est, Dixi Deo, Domini mei es tu, bonitas mea non est super te, אמר דוד לפני הקבה רבונו של עולם אעפ שהייתי מלך המלכתיך עלי אמר לו הקבה איני מחזיק לך טובה טובתי בל עליך ולמי אני מחזיק טובה לקדושים אשר בארץ המה שאין הקדוש ברוך הוא קורא לצדיקים קדושים עד שיותנו בארץ עד יום מותם למה שיצר הרע מיצר באדם בעולם הזה ואינו מאמין בהם עד יום מותם וכן אמר שלמה כי אדם אין צדיק בארץ לפיכך אינו נקרא קדוש עד שינתן בארץ ואפילו האבות לא נקראו קדושים עד שניתנו בארץ שנאמר הן בקדושיו לא יאמין ואימתי האמין בהם בשעה שאמר למשה לך ואספת את זקני ישראל סמך משה ואמר אל האל זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אמר רבי פנחס אפילו בקשו האבות שתהא דירתן למעלה יכולין היו ואף אל פי כן לא נקראו קדושים עד שנתנו בארץ ובספר תורה הגולל בפניהם אמר רבי אחא בר פפא מאי קראה משך אבירים בכחו זה יצר הרע שמשך אבירים בכחו כגון דור של אנוש ודור המבול ודור הפלגה וסדומים ירבו עצבותם כמו שכתוב בעצבון תאכלנה ואומר הרבה ארבה עצבונך והיה הרבה עצבונות לאומות העולם ושמא הפסידו תלמוד לומר כל אסיך נסכיהם מדם id est, Dixit David coram Deo sancto & benedicto, Domine orbis, quamvis ego essem rex, tamen constitui te regem super me. Dixit ei Deus sanctus & benedictus, Nequaquam confirmo tibi bonum. Bonitas mea non est super te. Et cuinam ego confirmo bonum? Sanctis qui in terra sunt; Deus enim sanctus & benedictus non vocat justos sanctos, donec terræ tradantur, id est usque ad diem mortis eorum. Et quare? Quoniam יצר הרע *jetser hara*, id est figmentum malum, hoc est fomes, vel concupiscentia mala formatur, vel fingitur, vel innovatur homini in seculo isto, & non est securus de ipso, usque ad diem mortis suæ. Propterea dixit Selomo *Eccles. septimo capite. v. 21.* אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא Id est, Non est justus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. Nam etiam Patriarchæ non sunt vocati sancti, quamdiu non fuerunt terræ traditi. Idcircò dictum est Job 15. *capite vers. 15.* הן בקדושיו לא יאמין i. Ecce in sanctis suis non cõfidit. Quando igitur confidit in eis? In ea hora qua dixit Mosi *Exodi trigesimo secundo cap. v. 7.* Vade, descende ad seniores Israel. Respondit

Nemo dicitur sanctus nisi post mortem.

Moses,& ait, Memento Abraham, Ishac, & Israel servorum tuorum. A Dixit Rabbi Pinhas, Si quæsissent patres mundi, ut fuisset eorum habitatio sursum, obtinuissent. Non tamen propter hoc vocati sunt sancti, quamdiu non sunt terræ traditi, & quamdiu non fuerunt sudario velatæ facies eorum. Dixit Rabbi Abba filius Papa, Quid est quod scriptum est *Iob.* 24. *v.*22. ומשך אבירים בכחו Hoc est, Et traxit robustos in fortitudine sua? Hoc est יצר הרע *jetser bara*, id est, figmentum malum, hoc est peccatum originale. B Traxit enim ipsum robustos in fortitudine sua, hoc est generationem Enos, generationem divisionis linguarum turris Babel, & Sodomorum. Sicut de eo scriptum est *Genes.* 3. *cap. vers.* 17. בעצבון תאכלנה id est, In afflictione, vel in dolore, vel in labore comedes eam. Et iterum ibidem הרבה ארבה עצבונך Hoc est, Multiplicans multiplicabo labores tuos. Multiplicasti ô tu Heva labores patribus mundi. Sicut dictum est *Psal.*16.*v.*3. ירבו עצבותם אחר מהרו i. Multiplicabuntur labores, vel gravamina eorum, aliam dotaverunt.i. Quia Adam & Heva alium præter Deum, scilicet diabolum dotaverunt, tradendo ei se ipsos per consensum. C Et numquid ex hoc fortassis aliquid perdiderunt? Docet quid dicendū sit, quod sequitur, בל אסיך נסכיהם מדם Hoc est, Non libabo libamina eorum de sanguine. Hæc omnia traditio R. etiam Abraham אבן עזרא *Aven Ezra* exponens illud *Ps.* 51. *v.*6. dictum, הן בעוון חוללתי ובחטא יחמתני אמי id est, Ecce in peccato genitus sum, & in culpa calefecit, vel concepit me mater mea, sic ait, D Hoc est ac si dixerit, Ecce propter concupiscentiam complantatam in corde Adæ, quasi in peccato genitus sum, Et est sensus, quòd in hora nativitatis ipsum figmentum malum plantatum est in corde. Quod verò dicit, Et in culpa calefecit me mater mea, est modus extraneus loquendi, quasi dicat calefacta est ex me. Et sunt qui dicunt, quòd per hoc innuitur, Hevam non peperisse, nisi postquam peccavit. E Sequitur eodem in Psalmo *v.* 11. לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי Hoc est, Cor mundum crea mihi Deus, & spiritum rectum, vel stabilem, vel aptum innova in medio mei. Et hoc ideo ait, quia se genitum cum peccato memoraverat. Et est sensus, Quòd concupiscentia complantata eum ad culpam perduxit, & idcircò orat Deum, ut juvet eum contra figmentum malum, id est fomitem suum, ne iterum hujusmodi peccatum admittat. F Quod autem ait, Cor mundum, & spiritum rectum, cum cæteris, replicatio est ejusdem. Hæc ille Rabbi Abraham. In commentariis quoque Rabbi Mosis Hadarsan in librum *Geneseos*, sic exponitur illud *c.*4. *v.* 7. ejusdem libri dictum, הלא אם תטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח חטאת רבץ Id est, Nonne si bene egeris, recipies? Si autem non bene egeris, ad januam peccatum jacens erit? Hoc est, Nonne si bene egeris, recipies benedictionem. G Et si non bene feceris, recipies maledictionem? Aliter: Nonne si bene egeris, recipies à me veniam? Si autem non bene egeris coacervatum jacens erit ad januam: רבצת *rovetset*, id est accubans, vel jacens in fœminino genere, non est scriptum, sed רובץ *rovets* in masculino. Quia in principio quidem fomes debilis est, ut fœmina, deinde verò fortis, ut masculus. Dixit Rabbi Akiba יצר הרע *jetser bara*, id est figmentum malum vel fomes in principio quidem est velut filum bombycis, in novissimo verò fit velut funis navis, quæ vulgò dicitur *poggia*. Sicut scriptum est *Isaia quinto capite v.* 18. Væ trahentibus peccatum: cum reliquis. Dixit Rabbi Ishac, Figmentum malum, id est fomes in principio quidem fit peregrinus, sive advena, deinde verò viator, demum autem Dominus: sicut scriptum est 2. *Reg.*12. *cap. v.*4. Et devenit peregrinus in virum divitem. Dixit Rabbi Abba, Et de ipso dicit scriptura, *Job.*21. *cap. vers.*33. מתקו רגבי נחל ואחריו כל אדם ימשך ולפניו אין מספר Hoc est, Dulcia fuerunt ei prata vallis, vel ripæ torrentis: Et post se omnem hominem trahit, & ante se absque numero. Est autem hoc simile cuidam latroni solitario, qui in quodam bivio sedens, dicebat omni transeunti, Da mihi quod est super te. Cumque transiret prudens quidam, & videret ipsum neque gladium habentem, neque in quo foret ei spes, cœpit conterere. Ita quoque quàm plurimas generationes perdidit figmentum malum, & quàm plurimos fortes ac strenuos. Dejecit enim generationem Enos, generationem diluvii, & generationem discordiæ, Samsonem quoque, & David, ac Selomonem. Cùm autem venerit Messias filius David, incipiet conterere ipsum: sicut scriptum est *Psalm.*89. *vers.*23. וכתותי מפניו צריו ומשנאיו אגוף ואמונתי וחסדי עמו ובשמי תרום קרנו ושמתי בים ידו Id est, Et conteram à facie ipsius inimicos ejus, & odientes eum percutiam, vel allidam. Et fides mea, & misericordia mea cum ipso, & in nomine meo exaltabitur cornu ejus. Et ponam in mari manum ejus: & reliqua: Postea subditur, Si verò dixeris, quòd non est sub arbitrio tuo, docet quid sit dicendum *Isaias*, cùm 26 *cap. vers.*3. ait, Quia in te confidit. Et jam scriptum est *Genes.*4. *v.*7. ואליך תשוקתו ואתה תמשל בו Hoc est, Et ad te concupiscentia ejus, & tu dominaberis illi. Glossa R. Selomonis hîc ita ait, Et ad te concupiscentia ejus, peccati scilicet, quod est figmentum malum jugiter concupiscens, & affectans, ut te ruere faciat. Et tu dominaberis illi, hoc est, si volueris, prævalebis adversus eum. Hæc Rab. Selomo. Quatuor notanda sunt in traditione ista: quorum primum quidem est quòd fomes in principio est imbecillis, & velut filum bombycis, postea fortis, & velut funis navis. Secundum verò est, quòd Messias de quo parabolicè dicit, quòd tanquam vir prudens cœpit in bivio latronem conterere, primus fuit qui figmentum malum contriturus erat. Tertium autem est, quòd figmentum malum sive fomes multos perdidit fortes. Quartum denique est, quòd libero arbitrio subjacet. Ita etiam legitur apud *Isaiam capite* 43. *vers.*27. אביך הראשון חטא ומליציך פשעו בי וגומר Id est, Pater tuus primus peccavit, & loquaces, vel verbosi, vel interpretes tui peccaverunt in me. Et excommunicavi, vel exclusi, vel repuli Principes sanctuarii vel sanctitatis. Et

tis. Et dedi in anathema, vel in prohibitionem A
Jacob, & Israel ad improperia, vel opprobria. Ubi glossa Rabbi Selomonis ita dicit, Et interpretes tui culpabiles fuerunt in me: hoc est, Non est quisquam in loquacibus, vel interpretibus tuis, quorum meritis tu inniteris, in quo non invenerim culpam. Abraham quippe dixit, In quo cognoscam, quòd possidebo eam? *Gen.* 15. *v.* 8. Isaac verò dilexit Esau inimicum meum. Et sic de reliquis. Hæc R. Selomo. Sunt & qui aliter expo- B
nunt hæc Isaiæ verba, dicentes, Pater tuus primus peccavit: Hic est Adam primus. Et verbosi vel loquaces tui: Hi sunt ipsi ambo, Adam scilicet & Heva, propter id quod dictum est *Genes.* 3. *v.* 12. Et dixit Adam, Mulier, quam dedisti mihi, ipsa dedit mihi de arbore, & comedi. Ita quoque ibidem scriptum est, Et dixit mulier, Serpens seduxit me, & comedi. Sequitur, Culpabiles fuerunt in me: Hoc est, quod dictum est *Gen.* 3. *v.* 6. Et accepit ipsa de fructu ejus, deditque ipsa viro suo C
secum, & comedit. Sequitur, Et excommunicavi, vel exclusi: glossa R. Selomonis, propter peccata scil. vestra: Principes sanctuarii, vel sanctitatis, hoc est, patres. Et dedi in anathema vel prohibitionem Jacob, Hi sunt prophetæ. Et Israel ad improperia vel opprobria, Hi sunt omnes justi. Ad prædictorum etiam confirmationem, multum facit quod in *Midras Sir hasirim*, id est, in expositione Cantici canticorum legitur, super D
illud, Trahe me, post te curremus: Ibi enim sic ad verbum dicitur, Dixit Rabbi Meir, In hora qua stetit Israel super montem Sinai, ut reciperet legem, dixit eis Deus sanctus & benedictus, Non dabo vobis legem, nisi dederitis mihi fidejussores, quòd servabitis eam: & tunc dabo vobis. Dixerunt coram eo, Domine mundi, patres nostri fidejubebunt pro nobis. Ait Deus sanctus & benedictus, Patres vestri tales sunt, quòd ipsi fidejussoribus egent. Abraham enim reus est mihi, quia dixit *Gen.* 15. *v.* 8. Domine Deus in quo sciam quòd possidebo eam? Ishac etiam reus est E
mihi, quia dilexit Esau inimicum meum: sicut dictum est *Malach.* 1. *v.* 3. Et Esau odi. Jacob quoque reus est mihi, quoniam dixit *Isa.* 40. 27. Abscondita est via mea à Domino. Dixerunt ergo in conspectu ejus, Ecce prophetæ nostri fidejubebunt pro nobis. Ait illis Deus sanctus & benedictus; Etiam ipsi culpabiles sunt mihi: sicut dictum est *Ier.* 2. *v.* 8. Et pastores culpabiles, vel rei fuerunt in me. Et rursus *Ezech.* 13. *v.* 4. Sicut F
vulpes in deserto prophetæ tui Israel fuerunt. Dixerunt ei, Ecce filii nostri fidejubebunt pro nobis. Tunc ait illis Deus, Super manum eorum dabo vobis eam. Et hoc est quod scriptum est *Psal.* 8. *v.* 3. מפי עוללים ויונקים יסדת עוז Hoc est, Ex ore infantiũ & lactantium fundasti fortitudinẽ. In *Midras* quoque אלה הדברים *Elle hadevarim*, id est in expositione libri Deuteronomii super illud, Et iratus fuit Dominus in me propter vos, & non audivit me: sed dixit Dominus ad me, G
Multum est tibi, vel sufficit tibi. Non addas loqui ad me ulteriùs in verbo isto: ita legitur, Hoc est quod scriptũ est *Iob.* 20. *v.* 6. אם יעלה לשמים שיאו וראשו לעב יגיע כגללו לנצח יאבד id est, Si ascenderit ad cœlos excellentia ejus, & caput ejus ad nubem accesserit, vel tetigerit, velut stercus in finem perdetur. Non dixit Iob scripturam istã nisi respectu diei mortis. Licèt namque homo ad cœlum ascenderit, feceritq; sibi alas, cùm tamen finis ejus ad mortem propinquaverit, frangentur ejus alæ, ipseque cum angelo mortis ruens erit. Et sic inquit est David *Ps.* 146. *v.* 3. תצא רוחו ישוב לאדמתו Hoc est, Exibit spiritus ejus, reversurus in humum suam. Si ascenderit ad cœlos excellentia ejus; Hic est Moses qui ascendit, & contriverunt pedes ejus caliginem, fuitque tanquam unus ex Angelis ministerii, & locutus est cum Deo facie ad faciem, accepitq; legem de manu ipsius. Et tamen cùm appropinquaret finis ejus, dixit ei, Ecce appropinquaverunt dies tui ad mortem. Ille autem ait coram eo, Domine mundi frustra ergò contriverunt pedes mei caliginem? frustra cucurri coram filiis tuis velut equus, quandoquidem finis meus erit vermis & tinea? Respondit ei, Jam decrevi mortem contra Adam primum, & cæteros omnes. Hæc omnia ibi. Ubi notandum est, quòd mors dicitur Angelus mortis, ut habetur in *Midras* Deut. cùm sic dicitur, Et hæc est benedictio, quâ benedixit Moses vir Dei filios Israel coram morte sua. Fuit enim benedicens Israel coram Angelo mortis. Et ideò dictũ est coram morte sua. *Isaias* etiam se ipsum cæterosque omnes usque ad Messiæ adventum reos, & iræ Dei filios, propter peccata fuisse ostendit, cum *c.* 64. *v.* 5. *seqq.* ita inquit, הן אתה קצפת ונחטא בהם עולם ונושע ונהי כטמא כלנו וכבגד עדים כל צדקתינו ונבל כעלה כלנו ועונינו כרוח ישאונו ואין קורא בשמך מתעורר להחזיק בך כי הסתרת פניך ממנו ותמוגנו ביד עונינו id est, Ecce tu iratus es, & nos peccavimus in ipsis *holam*, id est semper, & salvabimur. Fuimusque ut immundus omnes nos, & sicut pannus vulnerum, vel menstruorum, vel prædarum omnes justitiæ nostræ. Et cecidimus ut folium, & peccata nostra quasi ventus tollunt nos. Et non est qui invocet in nomine tuo, se levans vel consurgens ad retinendum te. Abscondisti faciem tuam à nobis, & laxasti, vel tabescere, vel fluctuare permisisti nos in manu peccatorum nostrorum. Ubi glossa R. Selomonis sic ait, Et non est qui invocet in nomine tuo, se levans, id est prævalens super figmentum malum, vel fomitem suum. Hæc igitur verba possunt non incongruè hoc modo exponi; Ecce tu, Deus sci- *Catholica expositio.*
licet, ait propheta in persona totius generis humani, iratus es, primis scilicet parentibus, nec solùm eis, verùm etiam omnibus nobis eorum filiis: & quoniam nos peccavimus in ipsis, primis scilicet parentibus, non solùm ut in exemplo, sed etiam quantùm ad materiam, עולם *holam*, id est semper, vel à seculo, id est à mundi initio, cùm Adam peccavit: ideò omnes nascimur peccatores, sicut mortales, & iræ Dei filii, excepto Messia, & ejus matre. Unde & benè ait hoc loco propheta, Et omnes peccavimus in ipsis עולם *holam*, id est, semper. Omnes enim (ut inquit Paulus) in Adam peccaverunt, & egent gratiâ Dei, ut scilicet salventur. Quam ob rem propheta subjungit, Et salvabimur: ac si dice-

ret, Quamvis hoc ita sit, salvabimur tamen passionis Messiæ merito. Sicut alibi idem propheta expressiùs insinuat *c.53.v.6*, ita dicens, כלנו כצאן תעינו איש לדרכו פנינו ויהוה הפגיע בו את עון כלנו Omnes nos ut oves erravimus, unusquisque in viam suam faciem vertit, & Deus obviare, vel occurrere fecit in eum peccatum omnium nostrum. Ubi abundè de nostra omnium curatione per Messiæ passionem futura locutus est, ut latiùs in 8. libro patebit. Sequitur, Et non est qui invocet in nomine tuo se elevans: Hoc est, Nemo de invocantibus nomen tuum est sufficiens se elevare, vel per se surgere: vel juxta R. Selomonis expositionem, qui satis sit ad prævalendum contra fomitem suum, id est contra originalis peccati culpam. Ad retinendum te, ne scilicet mittas ad infernum totum humanum genus. Hoc est autem quod dicitur *Psalmo* 143. *vers*.2. ואל תבא במשפט את עבדך כי לא יצדק לפניך כל חי: כי רדף אויב נפשי דכא לארץ חיתי הושיבני במחשכים כמתי עולם ותתעטף עלי רוחי id est, Et non venias, vel non intres in judicium cum servo tuo. Quia nō justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Quoniam persecutus est inimicus animam meam, prostravit ad terram vitam meam, collocavit vel morari fecit me in tenebris, sicut mortuos seculi. Et compressus est super me spiritus meus. Ubi glossa R. Selomonis dicit, quòd in persona totius Israel dixit David Psalmum hunc. Sequitur deinde in Isaia, Fuimusque ut immundus, qui secundùm legem de castris excludebatur, omnes nos, nemine excepto usque ad redemtoris adventum. Et sicut pannus vulnerum vel menstruorum quo nihil immundius, vel sicut pannus prædarum, sive rapinarum quo nihil in domo justi magis invisum, omnes justitiæ nostræ tam legales quàm aliæ, ad divinæ justitiæ comparationem. Omnis namque humana justicia divinæ justitiæ comparata, injustitia est, & sordes in judicis justi conspectu, quicquid boni in operantis oculis fulget. Et hoc est quod paulò ante psalmographus dixit, Quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Sequitur, Et cecidimus, in paradiso scilicet, cùm materialiter in Adam essemus ut folium. Quid enim aliud est homo nisi folium, quod in paradiso ab arbore vitæ cecidit, quodque tentationum vento rapitur, ac desideriorum flatibus levatur? Et peccata nostra, originale scilicet & actuale quasi ventus tollunt nos: & in hoc mundo, scilicet per varias affectiones, & post mortem, ad inferos per differentes eventuum conditiones. Nam impii quidem ob sua facinora tollebantur, ut nunc etiam tolluntur, ad æterna supplicia: justi autem ob originale peccatum ad limbum patrum, qui sinus Abrahæ dicebatur, & propter divinæ visionis carentiam tenebrosus erat. Quare rectè subjicitur, Abscondisti enim faciem tuam à nobis, in limbo scilicet existentibus. Et laxasti, vel etiam tabescere, vel fluctuare nos permisisti: quia juxta illud *Prov*.13.12. תוחלת ממשכה מחלה לב Hoc est, Spes prolongata affligit cor. In manu peccatorum nostrorum, id est, in manu inferni, meritis peccatorum nostrorum, originalis videlicet & actualium: quousque misericordiæ tempus adveniat, in quo nos redimemur de manu hac pessima, juxta divinum illud apud *Hoseam* prophetam *c.13.v.14*. dictum. מיד שאול אפדם ממות אגאלם id est, De manu inferni redimam eos, de morte liberabo illos. Quando autem hoc futurum esset, psalmographus patefecit *Ps*.49.*v*.16. dicens, אך אלהים יפדה נפשי מיד שאול Hoc est. Verè vel veruntamen Deus redimit animam meā de manu inferni, quia suscipiet, vel assumet me perpetuò. Quasi dicere voluisset, ideò liberabit animam meam de inferni potestate, quia ex me carnem nunquam sibi dimittendam, assumturus est. Præterea in מסכת קדושין *Massecheth kidusin*, id est in libro sanctificationum, in cap. quod incipit, האשה נקנית *Haissa nekneth*, id est uxor emitur, sic legitur, Dictum est *Ecclesiastis 9. cap. v*.18. חוטא אחד יאבד טובה הרבה id est, Peccans unum, vel perpetrans peccatum unum, perdit bonitatem multam. Hoc est, Propter peccatum unius, qui peccavit, perdita est ab eo, & ab universo mundo multa bonitas. Glossa R. Selomonis: Iste inquit fuit primus Adam. Hinc ergò manifestè patet, quòd propter Adæ peccatum, non solùm ipse privatus est multa bonitate, verùm totum quoque genus humanum. Nam perditione bonitatis justitiæ originalis, quam ipse pro se suisque posteris acceperat, sibi ac filiis suis mortem infernumque lucratus est. Quandoquidem originale peccatum (ut diximus) nihil aliud est, quàm ipsius originalis justiciæ carentia. Quòd autem non propter originale peccatum tantùm, sed propter actuale quoque omnes homines peccatores fuerint; non modò ex antedictis liquidò apparet, sed ex Selomonis etiam sententiâ, ita *Eccles. cap. septimo vers*.21. dicentis, כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא Hoc est, Quoniam non est homo justus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. Quod alibi etiam affirmat dum 2.*Paral*.6.*v*.36. ait, כי אין אדם אשר לא יחטא i. Nō est homo, qui non peccet. Ex hoc tamen ut alibi probabitur, mater Messiæ excluditur, quæ Spiritus sancti gratiâ quâ plena fuit, præveniente, ab omni peccato præservata est. Ex præmissis igitur latè patuit, omnes patres veteris testamenti quantumcunque sanctos, propter originale peccatum, usque ad Messiæ adventum reos atque Deo culpabiles fuisse.

CAPUT VII.

Quòd propter peccatum originale, ante Messiæ adventum omnes homines ad infernum descendebant. Et quibus nominibus apud Hebræos infernus nuncupatur.

CAPNIO.

Consequenter ex eorum quoque scripturis nunc probari opus est, omnes homines usq; ad Messiæ mortem propter originale peccatum ad infernum descendisse. GAL. Ad hoc itaque probandum, primùm quod in *Midras tehilim*, id est in exposi-

tione

tione Psalmorum super illud Psalmi, Cantabo A Domino in vita mea, scribitur, adducam. Ibi n. & Rabbi Innai, & Rabbi Judæ sententiæ hac de re ponuntur. Quorum unus quidem dixit, si homo poneret se ipsum sub cardine portæ, ut liberaretur à morte, non liberaretur. Alter verò ait, Si poneret homo linguam suam sub cardine portæ, ut per hoc posset שאול *seol*, id est infernum evadere, non evaderet. CAP. Quoniam video te sub hoc nomine שאול *seol*, multa de hujusmodi materia dicturum, nec me fugit, Judæos nostri temporis tanta contradicendi nobis ac veritati B malignitate ferri, ut veras singulorum ferè verborum significationes negare nō vereantur: ea propter cùm hæc dictio שאול *seol*, æquivoca sit, significat enim infernum & foveam, sive sepulchrum: idcirco ne qua eis negandæ veritatis detur facultas, ostende in primis obsecro per eorum scripturas, nomine שאול *seol*, infernum significari. GAL. Infernus apud eos (ut te minimè latet) multis appellatur nominibus. De quibus unum C est שאול *seol*, ut patet in libro, ערובין *Erubin*, in c. עושין פסין *Osin passin*: ubi sic ad verbum legitur, Dixit R. Jehosuas filius Levi, Septem sunt nomina gehennæ: & hæc sunt, שאול *Seol*, id est infernus: אבדון *Avadon*, id est perditio: בור שחת *Bor sahath*, i. e. puteus, vel lacus corruptionis: בור שאון *Bor seon*, id est puteus tumultus, vel mugitus: טיט היון *tit hajauen*, id est lutū fecis: צלמות *tsalmaveth*, id est umbra mortis: & ארץ תחתית *erets tachtith*, i. terra cōtritionis, vel pavoris, vel terra inferior. D Et שאול *seol*, quidem infernus dicitur, sicut dictū est *Ps*.16.10. כי לא תעזב נפשי לשאול Hoc est, Quia non derelinques animam meam ad infernum; אבדון *Avaddon* verò, id est perditio, sicut scriptū est *Ps*.88.12. היסופר בקבר חסדך אמונתך באבדון id est, Numquid narrabitur in sepulchro misericordia tua, & fides tua in perditione? בור שחת *Bor sahath* autem, id est puteus vel lacus corruptionis, sicut scriptum est *Psal*.55.26. ואתה אלהים E תורידם לבאר שחת Hoc est, Et tu Deus descendere eos facies in puteum, vel lacum corruptionis. בור שאון *Bor seon* quoque, i. puteus tumultus vel mugitus, & טיט היון *Tit hajanen*, id est lutum fecis, sicut scriptum est *Ps*.40. *v*.2. ויעלני מבור שאון מטיט היון id est, Et ascendere me fecit de puteo tumultus, & de luto fecis: צלמות *Tsalmaveth* etiam, id est umbra mortis, sicut scriptū est *Ps*.107. *v*.10. ישבי חשך וצלמות Hoc est, Sedentes vel morantes in tenebris & umbra mortis. Hæc omnia ibi. Dicitur præterea apud eos infernus proprio F nomine גיהנם *gehinnam*, id est vallis profunda. Item quòd שאול *seol* sit infernus, & quòd omnes homines in infernum descenderint, & quòd nemo eorum pro redemtionis pretio satisfacere potuerit, habetur in *Midras tehilim*, id est in expositione Psalmorum super illud *Ps*.49. *v*.2. גם בני אדם גם בני איש יחד עשיר ואביון Hoc est, Etiam filii Adam, etiam filii viri, simul vel pariter dives & pauper: ubi sic dicitur, Filii Adam: Hic G Adam est Adam primus. Licèt alii dicant, hunc esse Abraham, qui vocatus est *Iehos*.14. *cap*. *v*.15. Adam magnus in gigantibus. Sequitur, Etiam filii viri: Hi sunt filii Noæ, qui vir justus appella-

Nomina inferni.

tus est. Sunt autem qui ajunt, hos esse 70. gentes, quæ omnes descendunt in gehennam. Sequitur, Simul vel pariter dives & pauper. Dives scilicet in lege, & pauper in lege, omnes descendunt in gehennam, etiamsi fuerint capita, vel Principes, id est *Sanhedrin*, hoc est Judices ordinarii, quos Moses ordinavit. Sequitur infrà הבטחים על חילם וברוב עשרם יתהללו id est, Qui confidunt super fortitudine sua, & in multitudine divitiarum suarum gloriantur. Quid poterunt facere? Divitiæ quippe eorum non remanebunt eis: sicut dictum est *Sepho*.c.1.18. גם כספם גם זהבם לא יוכל להצילם Hoc est, Etiam argentum eorum, etiam aurum eorum non valebit liberare eos. Non dicat homo, pater meus dives fuit, in meritorum scilicet multitudine, & ideò per meritum ejus liberabor. Frater meus fuit justus, idcircò per ipsum liberatus ero. Non enim Abraham liberabit Ismael filium suum, neque Ishac Esau fratrem suum. Et hoc est quod dicit, אח לא פדה יפדה איש i. Frater non redimit, redimet vir, vel aliquis? Glossa R. Selomonis, Frater inquit non poterit redimere fratrem. Et quid est etiam dictū אח *ach*. i. frater, vel heu, nisi quòd justi dicant de illa die, Heu quàm gravis est? Cur etiam dictum est, לא יתן לאלהים כפרו Hoc est, Et non dabit Deo satisfactionem, vel propitiationem ejus? Propter hoc quod sequitur, ויקר פדיון נפשם i. Et preciosa est redemtio animarum ipsorum. Et quid quoq; est, וחדל לעולם Hoc est, Et prohibitus in æternum? nisi quia qui in illa die prohibitus est, in æternum prohibitus erit. Sequitur, ויחי עוד לנצח לא יראה השחת id est, Et vivet adhuc, vel ultrà, in æternum non videbit corruptionem. Et quò vadunt? Dixerunt filii Koræ, Ad infernum. Sicut dictum est, כצאן לשאול שתו Hoc est, Sicut oves ad infernum positi sunt. Glossa R. Selomonis, Sicut oves (inquit) ad ovile congregantur, ita ipsi אל שאול *el seol* id est ad infernum profundati sunt. Sequitur, מות ירעם id est, Mors depascet eos. Glossa R. Selomonis. i. angelus mortis devorabit eos. Nec mireris de hujusmodi locutione. Simile namque alio in loco invenimus, illud videlicet *Iob*.18.13. dictum, יאכל בדיו מות Hoc est, Comedet propagationes, vel ramos ejus, major vel primogenita mors. Et quid est quod dicit, וירדו בם ישרים לבקר id est, Et descendent in eos recti manè? docet, quòd justi quolibet manè visitant eos, dicentes filiis Koræ, Quid faciunt justi? in illa hora dicunt eis illud *Psalmi* 46. *vers*. 2. אלהים לנו מחסה ועוז עזרה בצרות נמצא מאד Hoc est, Deus nobis refugium, & fortitudo, adjutorium in tribulationibus inventus est valde. Dicunt etiam illud *Nahum primo vers*. 7. טוב יהוה למעוז ביום צרה id est, Bonus est Deus ad confortandum, vel ad adjuvandum in die tribulationis. Et quid est in die tribulationis, nisi quòd in qualibet tribulatione, quæ ad nos appropinquat, invenitur nobis? Sicut ipse dicit *Psalmo nonagesimo primo*, *vers*.15. Invocabit me, exaudiam eum, cum ipso ero ego in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo, vel honorabo eum. Hæc omnia *Midras*, id est, expositio supradicta, exceptis Rabbi Selomonis glossis. In *Midras*

etiam *cohelet*, id est, in expositione *Ecclesiastis* A
sic exponitur illud *primi capitis vers.* 7. dictum
כל הנחלים הלכים אל הים והים איננו מלא Hoc
est, Omnia flumina vadunt in mare, & mare non
est plenum, id est, omnes mortui non intrant,
nisi in שאול *seol*, id est, in infernum, & infernus
nunquam impletur. Sicut dictum est *Prov.* 27.
v. 20. שאול ואבדון לא תשבענה *Seol & avadon*, id
est infernus & perditio non satiantur. De hoc
etiam in commentariis super *Genes.* Rabbi Mo- B
sis Hadarsan super illud *c.* 1. *v.* 22. dictum, ומלאו
את המים בימים Hoc est, Replete aquas in mari-
bus: ita habetur, Non sunt maria hîc significantia
nisi gehennam. Nam sicut mare hoc profundum
est, juxta illud *Genesis primo capite*, *v.* 10. dictum,
Et congregationem aquarum appellavit maria:
ita gehenna appellatur profunda: sicut dictum
est *Prov.* 9. *v.* 18 בעמקי שאול קראיה id est, In pro-
fūdis *seol*, hoc est inferni in vitati ejus. De hac in-
super materia ita pulchrè psalmographus loqui-
tur, *Ps.* 88. *v.* 3. כי שבעה ברעות נפשי וחיי לשאול C
הגיעו נחשבתי עם יורדי בור הייתי כגבר אין איל
במתים חפשי כמו חללים שכבי קבר אשר לא זכרתם
עוד Hoc est, Quoniam saturata est malis anima
mea, & vitæ meæ ad infernum accesserunt. Re-
putatus sum cum descendentibus in puteum, fui
sicut vir non fortis, in mortuis liber. Tanquam
interfecti dormientes in sepulchro, quorum non
es recordatus adhuc (ut scilicet resurgant) Item
Ps. 89. *v.* 47. ita inquit, מי גבר יחיה ולא יראה מות
ימלט נפשו מיד שאול סלה id est, Quis vir vivet, & D
non videbit, vel non timebit mortem? eruat ani-
mam suam de manu inferni jugiter vel perpetuò.
De hoc etiam *Iob* ita *c.* 14. *v.* 13. ait, מי יתן בשאול
תצפינני תסתירני עד שוב אפך תשית לי חק ותזכרני
Hoc est, Quis dabit ut in inferno occultes me, &
cooperias me, usque ad aversionem iræ tuæ, &
ponas mihi terminum, & recorderis mei? David
præterea in persona sanctorum patrum, qui pec-
catum actuale propter quod irent in infernum E
nequaquam admiserant, vel si fortè admiserant
jam satisfecerant, sic *Ps.* 44. *v.* 20. dicit, לא נסוג
אחור לבנו ותט אשרנו מני ארחך כי דכיתנו במקום
תנים ותכס עלינו בצלמות id est, Non est conver-
sum retrò cor nostrum, nec declinavit gressus
noster à semita tua. Quoniam contrivisti, vel de-
jecisti, vel humiliasti nos in loco draconum, &
cooperuisti nos in umbra, vel cum umbra mor-
tis. Ex præmissis clarum est, omnes propter ori-
ginale peccatum usque ad Messiæ adventum, ad F
infernum descendisse.

CAPUT VIII.

Quòd Patriarchæ quoque ac prophetæ, cæteriq; sancti veteris Testamenti, usque ad Messiæ mortem omnes ad infernum descenderunt.

ΠΟΡΧΗΠΙΟ. [sic: "* APNIO."]

UT magis igitur constet neminē ab hoc G
divino decreto exceptum fuisse, Patri-
archas quoq;, ac prophetas, cæterosq;
sanctos vet. testamenti usq; ad Messiæ
mortem omnes ad infernum descendisse, hîc
probare haud ineptum esset. GAL. Id igitur pri-
mò de Patriarchis verum fuisse ostendam. Et de
Abraham quidem inde colligitur ubi *Gen.* 15. 15.
ita ei à Deo dictum est ואתה תבוא אל אבתיך
בשלום תקבר בשיבה טובה Hoc est, Et Tu ibis, vel
intrabis ad patres tuos in pace, sepelieris in sene-
ctute bona Ubi ait Rabbi נחמן *Nahmon*, Ibis ad
patres tuos, qui idololatræ fuerunt, sicut dictum
est *Iehosua* 24. *cap. v.* 2. Ita dixit Dominus Deus
Israeli, Trans fluvium habitaverunt patres vestri
à seculo. Taras enim pater Abrahæ, & pater Na-
chor, coluerunt Deos alienos. Si igitur Abrahæ
dictum fuit, Ibis ad patres tuos: patres autem i-
psius cùm idololatræ fuerint, quòd in inferno
essent, dubium non est: Abraham ipsum ad in-
fernum descensurum fuisse, certum est. Verum-
tamen cùm Abraham fidelissimus esset Dei cul-
tor, ac justus, nec igne inferni, nec à dæmonibus
infestandus erat. Ideò dictus est ad patres suos in
pace iturus. De Jacob verò ex eò habetur, quod
Gen. 37. *v.* 35. ita scrib. ויקמו כל בניו וכל בנתיו לנחמו
וימאן להתנחם ויאמר כי ארד אל בני אבל שאלה
ויבך אתו אביו Id est, Et surrexerunt omnes filii
ejus, & omnes filiæ ejus ad consolandum eum:
Renuitque consolari, & ait, Quia descendam ad
filium meum lugens in infernum. Et flevit eum
pater ejus. Glossa R. Selomonis, In infernum, in-
quit, id est, in sepulchrum juxta literæ quidem
superficiem, sed juxta *Midras*, hoc est, secūdùm
glossam est, in gehennam. In *Beresith* a. *Rabba*,
id est in expositione libri Genes. super hunc lo-
cum, sic dicitur, Omnes filiæ ejus cur dictum est,
cùm unam tantùm haberet filiam, scilicet Di-
nam? Quia non est prohibitum homini vocare
generum filium suum, & nurum filiam suam. Se-
quitur, Et flevit eum pater ejus, id est, Ishac cum
eo flebat. Cùm autem egressus esset ab eo, lava-
bat se & ungebat, & comedebat ac bibebat. Et
quare non revelabat ei (scilicet Ishac ipsi Ja-
cob) quòd Joseph viveret, qui hoc spiritu pro-
phetico sciebat? Quia dicebat Ishac, Deus non
revelavit ei, & ego revelabo? Hæc ibi. CAP. Judæi *Iudæorum juniorum objectio.*
nostri seculi nequitiam pervertēdæ scripturæ de-
ponere nescientes, ajunt hoc in loco שאול *seol*, nō
infernum, sed foveam vel sepulchrum significa-
re. GAL. Falsum eos asserere, ratio latêre non si- *Confutatio.*
nit. Jacob enim filii sui corpus non opinabatur
sepultum fuisse, sed à fera pessima devoratum:
unde dixit *Gen.* 37. *v.* 33 חיה רעה אכלתהו טרף טרף יוסף
id est. Fera mala comedit ipsum, direptione dire-
ptus est Joseph. Ex quo proculdubio liquet,
ipsum nec de se nec de filio quantùm ad cor-
pus, sed quantùm ad animam fuisse locutum, ne-
que etiam de tumulo, sed de inferno, quò ani-
mam filii sui jam præcessisse credebat, ea ver-
ba protulisse. Quod Rabbi Selomo animadver- *R. Selomonis expositio*
tens, non hanc arripuit falsitatem, sed aliam,
dicens, Quòd cùm dicitur אל בני *el beni*, id est
ad filium meum, ibi dictio hæc אל *el* non ad, vel
versus, sed propter significet. Unde hunc esse sen-
sum ait, Descendam propter filium meū, lugēs in
sepulchrum. Cujus falsitatem, cæterorumque i-
psum sequentium Rabbi Ankelos Chaldaicus

inter-

interpres, evidenter ostendit, qui has dictiones Hebraicas אל בני *el beni* .i. ad filium meum, ita Chaldaicè transtulit, לות ברי *Levath beri*, id est apud filiū meū. Et quo apertè patet, quod אל *el* hoc loco non propter, sed ad. vel rursus, vel apud significat. Et sic ubicunque in pentateucho ponitur, apud Hebræos hæc dictio אל *el*, ipse eam Chaldaicè לות *Levath*, quod idem est quod apud, vel ad, vel versus, interpretatus est. Nam illud quod libro Gen. ita Hebraicè scribitur, Et ivit Esau אל ישמעאל *el Ismael*, id est ad Ismael, ipse Chaldaicè sic traduxit, לות ישמעאל *Levath Ismael*, id est apud, vel versus, vel ad Ismael. Illud etiam quod *Gen.* 18,7. sic Hebraicè dicitur, ואל הבקר רץ אברהם *Veel habakar raz Abraham*, id est & ad boves cucurrit Abraham: ita ille Chaldaicè transtulit, ולות תוריא רהט אברהם *Vlvath torerabat* .i. versus, vel apud. vel ad boves cucurrit Abrahā. Si igitur in præmissis verbis Iacob, hæc dictio אל *el*, propter significaret, ibi pro ea non לות *Levath*, quod apud vel ad, vel versus significat, sed בדיל *Bedil* interpres posuisset. Propriè. n. בדיל *Bedil* Chaldaicè, idem est quod propter Latinè. Nam illud quoque Domini verbum de Sodomitis ad Abraham *Gen.*18,32. dictum, Non delebo propter decem, ita in Chaldaicum vertit, Non delebo בדיל עשרה *Bedil hasra*. i. propter decem. Et sic etiam de aliis quàm plurimis locis. Quæ cùm ita sint, palā profectò liquet, quod sciebat Iacob animam suam in infernum ituram: & per consequens nec de aliorum omnium animabus dubitabat, cùm ipse sanctus esset atque propheta. Quare & credebat animam filii sui quamvis justissimi, ob originalis tamen noxæ contagium, illuc fuisse profectam. Quod cæteri etiam Patriarchæ, omnesque prophetæ usque ad Messiæ passionem, ad infernū descenderint, non solū ex præcedentibus, sed etiam ex Talmud evidentiùs patet. Nam in libro qui הגיגה *Haghiga*. i. historia dicitur, in c. quod incipit הכל חייבין *Haccol hajevin*. i, omnes tenentur, ita legitur, R. Elazar cùm appropinquaret ad scripturā hanc 1. *Reg.* 28,15. scriptā, ויאמר שמואל אל שאול למה הרגזתני להעלות אותי. i. Et dixit Semuel ad Saul, Quare turbasti me faciendo me ascendere? dicebat, Ex quo Semuel justus de judicio timebat, quanto magis nos? Et quid est quod scriptum est ibidem? Et dixit mulier ad Saul אלהים *Elohim*. i. Deos, vel judices vidi ascendentes de terra. Quoniam duo erant, quorum unus erat Semuel, alter Moses. Ivit enim Semuel & adduxit Mosem secum, & ait, Forsitan (quod absit, & pax sit) ad judicium quæror. Surge ergo mecum. Nec enim una quidem dictio est in lege abs te scripta, quam ego non compleverim. CAP. Vellem historiam hanc de Semuel, quem, cùm esset mortuus rogatu Saulis regis, pytonissa ex inferno ascendere fecit (ut in *cap.* 28. *primi libri Regum* legitur) secundùm Hebræorum Doctorum glossas expositam, abs te audire. GAL. Audi igitur quæ hac de re in *Medras* ויקרא *Vaikra*, id est, in expositione libri *Levitici* leguntur. Ibi enim super illud *c.*20,27. ejusdem libri dictum ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני מות יומתו Id est, Vir sive mulier in quibus fuerit spiritus pytonicus, aut divinatio-

A nes, morte morientur: sic dicitur (quod ad propositum nostrum optimè spectat) Et venerunt, Saul scilicet & duo viri ejus comites, ad mulierem nocte. Et numquid nox erat? Sed illa hora fuit eis obscura ut nox Et ait, scilicet Saul mulieri, Divina quæso mihi per אוב *ob*, id est per pytonem, & fac ascendere mihi ex inferno illum quē dixero tibi. Juravitque ei Saul in Domino dicens, Vivit Dominus, si id est non accidet tibi peccatum in facto, vel in verbo isto. Dixit autem
B mulier, Quem faciam tibi ascendere? Ait ei Saul, Semuelem fac mihi ascendere Magistrum omnium prophetarum, temporis scilicet sui. Fecit itaque mulier illud quod fecit, fecitque eum ascendere. Sicut dictum est *primi libri Regum c.*28, *v* 12. Et vidit mulier Semuelem, & clamavit, Cur decepisti me? Nam tu es Saul. Et unde cognovit eum? Dixerunt Magistri nostri, Quòd nō eodem modo ascendit mortuus Regi, & aliis. Quando enim regi ascendit, faciem habet sur-
C sum, & pedes deorsum. Quando autem rustico, faciem habet deorsum, & pedes sursum. Dixit ad eam rex, Ne timeas, si quid vidisti. Et ait mulier אלהים *Elohim*, id est deos vel judices vidi ascendentes de terra: אלהים *Elohim*, id est, deos vel judices ideo dixit, quia duo fuerunt Et qui fuerunt? Moses & Semuel. Cùm audivit hoc Saul, timuit: quoniam unum vocaverat, & duo ascenderunt. Sic enim dictum est ibidem, Ascendentes de terra Et ait ad eam, Quæ est forma ejus, Se-
D muelis videlicet? Dixit ipsa, Vir senex ascendens, & amictus pallio. Et ait Semuel ad Saul, Cur terruisti me vel tremere me fecisti, ut faceres me ascendere? Ecce verba in quibus est ratio à loco majoris & minoris. Nam si eximius omnium prophetarum, Semuel scilicet, judicium timuit, quantò magis cæteri omnium? Et quid est, quod ei adjecit? Et cras tu & filii tui mecum eritis. Mecum, id est in pace mea. Cùmque Saul audiret
E hoc, festinavit, & cecidit juxta plenitudinem staturæ suæ in terram. Dixerunt ei Abner & Amasa, Quid dixit tibi? Ait eis. Tu ibis ad prælium, & corrues, & filii tui reputabuntur Principes. Dixit Rabbi Simeon, Tunc vocavit Deus sanctus & benedictus angelos ministerii, & ait eis, Venite & videte, qualem creaturam creavi in mundo isto. In vita enim hujus mundi homo qui vadit ad convivium, non facit secum ire filios suos, ne fascinentur. Et ecce hic descendit in prælium, &
F scit se occidendum, & nihilominus assumit filios suos secum gaudens, applaudendo justiciæ divinæ, quam imminere sibi non ignorabat. Tradiderunt autem Magistri, quòd ob quinque peccata justò occisus fuit: sicut dictum est *primi libri Paralip. cap.*10. *v.*13. Et mortuus est Saul propter prævaricationem suam, qua prævaricatus, est in Dominum videlicet, eò quòd non servaverit verbū Domini super eos. Et quòd internecioni *Peccata Saul propter quæ occisus est.*
G dedit Nob civitatē sacerdotū, ut legitur 1. *Reg.* 22. *v.*19. Et quòd non obedierit Semueli, qui dixerat ei, Septē diebus expectabis: & reliqua: & ipse non fecit sic, sed obtulit sacrificiū. Et quòd pepercerit Agag, ut habetur 1. *Reg.*15, 9. Et quòd cōsuluerit pytonissam, & non Dominum. Propterea interfecit eum. Hæc omnia ex prædicta *Midras*. Quibus

bus nihil efficacius, nihil fortius esse potest, ad
probādum contra Judæos nostri temporis quòd
omnes homines tam boni, quàm mali, usque ad
Messiæ adventum ad infernum descenderint, ibi-
que divina permissione detēti fuerint. Nā si Mo-
ses sanctissimi (de quibus Deus ipse testimoniū
perhibens, apud *Jer.* 15. *v.* 1. sic ait, אם יעמר משה
ושמואל לפני אין נפשי לעם הזה id est, si steterint
Moses & Semuel in conspectu meo, non est ani-
ma mea ad populū istum) in inferno fuerint pro-
pter originale peccatum detenti, ut ex hac tradi-
tione patuit: quātò magis ceteros omnes, qui nec
eis similes erant, nec tanta aut sanctitate aut di-
gnitate præditi, eò descendisse, ibique detentos
fuisse, usque ad Messiæ redemtionem censendum
Objectio. est? CAP. Quidam aiunt, & piè quidem, non
fuisse Semuelem, quem pytonissa ascendere fecit,
sed ipsum humani generis hostē, qui ut Saulem
Prima ratio. deciperet, Semuelem se esse mētitus est. Quomo-
do enim, ut dicitur in *Decretis* 26. *q.* 5. *cap. Nec
mirum*: fieri poterat, ut Semuel & nativitate san-
ctus, & vitæ operibus justus, arte magica attrahe-
retur? At si non attractus est, consensit tamen,
quod utrumque de viro justo credere, adversum
est. Nullum enim suffragium habet justicia. U-
trum attractus, an voluntarius spirituale amiserit
Secunda ratio. meritū, quod positus in carne, quæsierat. Si præ-
terea Semuel Sauli verè apparuisset, se adorari ab
eo vir justus minimè permisisset, qui Deum so-
Tertia ratio. lum adorandum esse, prædicaverat. Qualiter in-
super homo Dei, qui cùm Abraham in refrige-
rio erat, ad virum pestilētiæ, gehennæ ardore di-
gnum, Cras mecum eris, dixisset? Quare mali-
gnus ille spiritus duobus his titulis, fallaciæ suæ
subtilitatem prodidit. Quia & sub habitu ac no-
mine Semuelis, se contra legem adorari permi-
sit, & virum peccatorum onere pressum (cùm
magna sit peccatorum atque justorum distantia)
cum Semuele justissimo futurum, mentitus est.
Responsio. GAL. Mirantur hi, quonam pacto malignus
spiritus animam justi, ut videretur, & cum Sau-
le loqueretur, excitare potuerit, Nonne magis
mirādum est, quòd satanas Dominum ipsum as-
sumserit, eumque & supra templi pinnaculum
constituerit, & in montem excelsum transtule-
rit? Non est enim absurdum, mi Capnio, credere
aliqua divinâ dispensatione permissa fuisse. Qua-
tenus non dominante magica arte, sed Dei di-
spositione occulta quæ & pytonissam & Saulem
latebat, se spiritus justi aspectibus regis ostende-
ret, divina eum sententia percussurus. CAP.
Alia objectio. Quamobrē ergo Semuel se à Saule adorari per-
misit, cùm adorationis cultus soli *Deo* exhiberi
debeat, juxta illud *Deut. c.* 6, 13. dictum, Dominū
Deum tuum adorabis, & illi soli servies? GAL.
Responsio. Primùm in hoc animadvertendum est, quid hoc
loco *primi libri Reg. c.* 28, 14. scriptura dicat. Di-
cit enim sic ויקד אפים ארצה וישתחו id est, Et in-
clinavit faciem suam ad terrā, & adoravit. Non
igitur dicit, quòd Saul Semuelem adoraverit, sed
quòd adoraverit duntaxat. Quam ob rem non
incongruè dici potest, quòd Deum tunc, & non
Semuelem adoraverit. Quicquid enim dubium
est, debet semper humanitas in melius interpre-

A tari. Deinde esto quòd Semuelem adoraverit,
neque ideo Semuel ipse contra legem egisse di-
cēdus esset, quòd se adorari permiserit. Cum ver-
bum hoc וישתחו quod adorare significat, dupli-
citer (ut ipse nosti) apud Hebræos sumatur, quē-
admodum adorare, colere, venerari, atque reve-
reri apud Latinos, pro adoratione scilicet *latriæ*
quæ soli *Deo* debetur, & pro adoratione *duliæ*
quæ creaturis exhibetur: ut ex multis sacræ scri-
pturæ locis videri potest. Si propterea igitur
B Saul impius esset, quòd Semuelem adorasset: &
Semuel idcirco diabolus censendus, quòd adora-
ri se permisisset, (cùm de consimilibus idem de-
beat esse judicium) pari quoque ratione Nathan
propheta impius dicendus esset, & ipse David
diabolus judicandus: cùm alter eorum alterum
adoraverit, alterque ab altero se adorari permi-
serit. Ita enim de ipsis 3. *Reg. c.* 1. *v.* 23. legitur ויגידו
למלך לאמר הנה נתן הנביא ויבא לפני המלך וישתחו
למלך אל אפיו ארצה Hoc est, Et nuntiaverunt
C regi, dicentes, Ecce Nathan propheta. Et intra-
vit, vel venit ad faciem regis, adoravitque regem
super faciem suam in terra. CAP. Cur Semuel
dixit Sauli, Cras mecum eris? Nam si *Semuel* ju-
stus erat, & Saul peccatorum pœnis obnoxius, si-
mul in altero seculo esse non poterant. GAL.
Aiunt quidam ex nostris, & rectè quidem. Quòd *Responsio nostrorum.*
cùm mortuus tunc vivo mortem prænunciaret,
verbum illud, Cras mecum eris, ad parem non
loci, sed mortis cōditionem refertur. Hebræi ta- *Responsio Hebræorū.*
D men Saulem salvum fuisse, atque post mortem in
loco justorum receptum asserunt Nam etsi pec-
cator extiterat, à Semuele tamen, quòd Dominū
reliquisset, & pytonissam consuluisset, reprehen-
sus, sufficientem pœnitentiam egit. Quod quidē
inde (ut dicunt) insinuatur, quòd tanquam gau-
dens de divina justitia, ipse cum tribus filiis ad
suam, ipsorumque mortem, cujus præscius erat,
ob defensionem populi Dei prudēter ac studio-
E sè cucurrerit, Nec obstat (ut aiūt) quòd se ipsum
lethaliter à sagittariis sauciatum, occiderit: cùm
se jam neque pugnare valiturum, neque ulteriùs,
nisi modicum, in Dei contumeliam, & in sui
ipsius ludibrium, victurum non ignoraret. Aiunt
quippe peccatum nullum esse, quin potiùs meri-
tum, hominē se ipsum perimere, ubi se ad crea-
toris contumeliam victurum videt. Hinc Sam-
sonem se ipsum occidisse dicunt. Hinc & sibi ipsi
manus injecisse venerandum virum illum affir-
F mant, de quo 2. *Mach. c.* 14. *v.* 41. sic legitur, Cùm
jam comprehenderet, gladio se petiit, eligens
potiùs nobiliter mori, quàm fieri peccatoribus
subditus, & supra natales suos indignis injuriis a-
gi. Cùm igitur Saul & pœnitentiam, quam actu-
rus erat, & propter martyriū, quod bellum Do-
mini gerendo, subire debebat, justificandus es-
set, ideo inquiunt, rectè ei Semuel dicere potuit
Cras tu & filii mecum eritis. Objectis igitur *Responsio autoris.*
antedictis non obstantibus, dico salva, sanctæ Ro-
manæ Ecclesiæ definitione, cui me semper in o-
G mnibus submitto, tunc verè Semuelem ipsum,
& non diabolum, Sauli apparuisse. Quamvis e-
nim quædam in præmissa historia dicta, & ad vi-
sum pytonissæ, quæ se Deos vidisse dixit, & ad in-
tellectum Saulis, qui ascendentem Semuelem es-
se in-

se intellexerat, & non ad veritatis rationem trahi possint: ob tria tamen quæ ibi referuntur, si verè anima Semuelis tunc ibi non affuisset, non videretur sacræ historiæ scriptor à mendacio excusari, nec veridicus existimandus esset: quod profectò absurdum est dicere: Quorum primum est, Et dixit Semuel ad Saul, Cur terruisti me vel tremere me fecisti, vel inquietasti me, ut ascendere me faceres? Secundum verò est, cùm subditur, Et dixit Semuel, Cur interrogas me? Et Dominus recessit à te. Tertium demum est, cùm subinfertur, Et cras tu & filii tui mecum eritis. Et reliqua usque ad locum illum, Timuit Saul valde propter verba Semuelis, ut legitur *primi libri Regum c.*28,20. Ex his igitur satis (ut arbitror) palam est, quod si is qui toties Semuel nominatus est, diabolus fuisset haudquaquam hujus sacræ historiæ autor, in non parvam ipsius sancti viri injuriam, & in discrimē erroris fidelium, atque in autoritatis sacræ scripturæ detrimentum, cum Semuelem tam sedulò toties nuncupasset. Postremò licèt cacodæmon Semuelem Deo permittente ad Saulem adduxerit, sive traxerit, non tamen propter hoc justicia, aut sanctitas in eo penitus suffragium perdidit. Sicut nec in sancto Iob à diabolo tam vehementer afflicto, nec in Paulo colaphis ab eodem affecto, nec in Antonio ab ipso diris verberibus acto, nec etiam in ipso Domino Jesu Christo à membris ipsius diaboli patibulo crucis affixo. Maximè cùm per hujus rei veritatem, nobis & damni peccati originalis magnitudo ostenditur, & adventus, & misericordia, ac gratiæ redemtoris necessitas demonstratur, & tandem Judæorum recentiorum negantium patrum justorumque antiquorum ad limbum descensum, impudentia efficacius confutatur.

CAP. IX.

Quod sancti patres in inferno à diabolo Deo permittente, propter Adæ peccatum detinebantur. Et de limbo, ad quem descendebant.

CAPNIO.

Sancti patres, & prophetæ, cæterique justi qui usque ad Messiæ mortem ad infernum descenderunt, detinebantur-ne ibi à diabolo? Dic obsecro, quid de hoc veteres Judæorum senserint. GAL. Potestatem quidem sanctos & justos in inferno usque ad Messiæ passionem detinendi dæmones habebant, facultatem tamē eis vel nocendi, vel mali alicujus inferendi, nullam prorsus habebant. Nisi enim à diabolo, Deo permittente, usque ad Messiæ adventum detenti fuissent, nequaquam verum nec verisimile esse poterat, quòd diabolus ipse Semuelem omnium prophetarum sanctissimum, nec non & Mosem cum eo ad pytonissæ præceptū traxisset. Constàt enim eā quicquid egit, per dæmones egisse. Præbet autem mihi dicendi audaciam, quòd ante Christi adventum sancti apud inferos propter Adæ peccatum à diabolo permissione divina detinerentur, non solùm id quod dictum est, verùm etiam longè magis Pauli Apostoli sententia, de Domino

A nostro Jesu Christo, *ad Colossenses secundo cap. v.* 15. dicentis, Quòd ipse fuit expolians principatus, & potestates infernales, videlicet (ut ibi dicit glossa) auferendo ab eis Abraham, Ishac, & Iacob, cæterosque justos, traduxit eos id est longè à re tenebrarum ad cœlum duxit. HOG. Rectè quidē ais, Galatine. Nam ad hujus sententiæ tuæ cōfirmationē, super illud *Psalmi* illius qui *vigesimus quartus* est in ordine, *v.* 7. Attollite portas, principes, vestras, & elevamini portę æternales, & B introibit Rex gloriæ; ita glossa dicit, Vox est Angelorum, qui Christum ad inferos descendentē, præcesserunt, dicentes, O principes inferni, auferte potestatem vestram, quâ hucusque in inferno justos omnes detinebatis. GAL. Bene quidē, ac piè Hogostrate dicis. Sed cave tibi à Judæis, qui hoc loco sic habēt, שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד Hoc est, Attollite portas capita vestra, & elevamini portæ æternales, & veniet, vel intrabit Rex gloriæ. Patitur ta-C men Hebraica litera, ut dicatur, Attollite portæ capita vestra. Sed non attollite portas, principes, vestras, ut editio nostra habet. Quòd autem (ut ad quæsitum Capnionis nostri redeam) nullam sanctis patribus inibi detentis, nocendi potestatem cacodæmones haberent, ex eo quod in *Midras cohaleth*, id est, in expositione *Ecclesiastis* scriptum est, colligitur: ubi super illud *tertii cap. v.* 21. dictum, מי יודע רוח בני האדם העלה היא למעלה id est, Quis scit, an spiritus filiorum Adam ascen-D dat sursum? sic dicitur, Animæ justorum reponuntur in apotheca, vel cellario. Et hoc est, quod ait Abigail ad *David*, per spiritum sanctum dicens *primi libri Regū vigesimo quinto capite*, *v.* 29. והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים את יהוה אלהיך Hoc est, Et erit anima Domini mei ligata in fasciculo viventium sive vitæ, cum Domino Deo tuo. Poteratnè fieri, ut ita essent animæ impiorū? Docet hoc nos quod sequitur, ואת נפש איביך E יקלענה בתוך כף הקלע id est, Et anima inimicorum tuorum circumvolvetur in medio palmæ fundæ. Ubi glossa Rabbi Selomonis, Palma fundæ (inquit) est frustum corii latum, instar palmæ factum, in medio fundæ, ubi ponitur lapis. Item glossa Rabbi Kimhi ait, Cùm dicitur את יהוה *eth Adonai*, את *eth*, hîc ponitur loco אל *el*, id est ad. Sicut in libro *Iudicum decimo nono cap*. *v.* 18. ואת בית יהוה אני הולך *eth beth*, id est, Ad domum Dei ego vado. Item *Iob vigesimo sexto cap.* F *v.* 4. את מי הגדת מלין *Eth mi*, id est, ad quem annunciasti verba. Ex his patet, quòd id quod Abigail per Spiritum sanctum (ut paulò antè ab eis dictum est) viventium fasciculum vocavit, instar conservatorii gemmarum, vel pecuniæ, quæ in sacculo, vel in panno ligantur, & servantur, hoc Judæorum Doctores animarum justorum apothecam seu cellarium appellarunt. Et quod in præcedentibus gehenna, aliisque multis nomini-G bus dicitur, hoc ipsi fundæ palmam nuncuparūt. Ex quo apertè liquet, duo olim apud Hebræos animarum receptacula fuisse, unum scilicet bonorum, alterum malorum: utcunque tamen infernus vocabatur. Sed impiorum quidem locus שאול תחתית *seol tahtith*, id est infernus inferior: justorum verò locus, infernus superior diceba-tur,

Duo animarum receptacula, secundùm priscos Hebræorum.

tur. Sicuti ex eo colligi potest, quod *Deut. c.* 32. *v.* 22. scriptum est, cùm dicitur, כי אש קדחה באפי ותיקד עד שאול תחתית Id est, Quia ignis succensus est in ira mea, & ardebit usque ad infernum inferiorem. Glossa in libro *Tanhuma* dicit, In ira mea, id est in medio gehennæ. Sicut consequenter dicitur, Et ardebit usque ad infernũ inferiorem. Item *Proverbiorum decimoquinto v.* 25. ארח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה Id est, Semita vitæ ad superna intelligenti, ut declinet ab inferno inferiori. Hæc traditio. In *Midras* quoque *tehilim*, id est in expositione Psalmorum, super illud *Psal. octuagesimi quinti, v.* 12. כי חסדך גדול עלי והצלת נפשי משאול תחתיה Id est, Quia misericordia tua magna est super me, & liberasti animam meam ex inferno inferiore; legitur Rabbi Joden sic dixisse, Via adulterorum data est in profundum inferni. Et hinc est, quod dicit, Quia misericordia tua magna est super me, & liberasti animam meam ex inferno inferiori. Ubi glossa Rabbi Selomonis: Via (inquit) adulterorum est, ut sint in profundo inferni, & inde liberasti me, cùm dixit mihi Nathan, Dominus quoque transtulit peccatum tuum. Hæc Rabbi Selomo. Quoniam igitur locus inferior non dicitur nisi respectu loci superioris (sunt enim superior & inferior nomina correlativa, quæ posita, se ponunt, & peremta, se perimunt, ut ait Philosophus in prædicamentis) manifestum profectò est, quòd cùm David de inferno inferiori meminit, necessariò superiorem infernũ esse insinuavit. Quod & per eorum expositiones evidenter ostenditur. Hunc autem infernum superiorẽ portas inferni Hezekias appellavit, cùm apud *Isaiam trigesimo octavo cap. v.* 10. ita dixit אני אמרתי בדמי ימי אלכה בשערי שאול Hoc est, Ego dixi in abscissione dierum meorum, vadam ad portas inferni: Id est, vadam ad limbũ: qui cùm sit quasi in principio inferni, non ineptè porta inferni dicitur. Et hunc infernum Christus expoliavit, quum animas sanctorum patrum inde eduxit. Quod enim nos limbum, id est, locum requiei, seu sinum Abrahæ dicimus, hoc prisci Hebræorum צרור *tseror*, id est, fasciculum sive conservatorium, vel אוצר *otsar*, id est, apothecam sive cellarium, vel portas inferni, vel infernum superiorem vocabant. Unde patet, unam omnino atque eandem fuisse fidem eorum, atque nostram.

Limbum patrum Hebræi vocabant.

CAP. X.

Quòd animæ electorum non poterant, nec debebant nisi à Messia Deo & homine ex inferno liberari.

CAPNIO.

ANimas justorũ quæ propter Adæ peccatum in inferno tanquã in carcere detrusæ detinebantur, à solo Deo inde liberandas fuisse, nunc te ostendere par est. GAL. Ad id probandũ, illud in primis adduco, quod in *Midras Sir hassirim*, id est in expositione Cantici canticorũ legitur. Ibi enim super illud *c.* 2, 1. dictum, אני חבצלת השרון שושנת העמקים Hoc est, Ego narcissus, vel rosa terræ campestris pinguissimæ, lilium profundorum sive convalliũ: ita dicitur, Hoc est quod scriptum est *Ps.* 130. *v.* 1.

A ממעמקים קראתיך יהוה Id est, De profundis vocavi te Deus. Dixerunt autem Magistri, Quòd ecclesia Israel dixit hoc: quæ ait, Ego sum dilecta à Deo. Ego quippe data ero in profundis gehennæ, donec redimat me inde Deus sanctus & benedictus. Hoc est autem, quod dictum est *Psal.* 40. *v.* 3. Et subire me fecit de puteo tumultus, & de luto fecis, id est de inferno. Rabbi Ruben dixit, Nisi scriptura dixisset *Isa. c.* 66, 16. non licuisset dicere: sed ex quo scriptum est, dici potest כי באש

B יהוה נשפט Hoc est, Quia in igne vel per ignem Deus judicatus est. Non enim scriptum est שופט *sophet*, id est judicans, sed נשפט *nispat*, id est judicatus. Et ipsum est, quod David per Spiritũ sanctum dixit *Ps.* 23. *v.* 4. גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי שבטך ומשענתך המה ינחמני Id est, Etiam cùm ambulavero in valle umbræ mortis, id est inferni, non timebo malum, quoniam tu mecum eris. Virga tua, id est, tormenta tua & baculus tuus, id est lex tua, ipsa cõsolabun-

C tur me. Erit ne autem hoc possibile absque tormentis? Docet quid sit ad hoc dicendum, cùm ait ibidem, אך טוב וחסד ירדפוני Hoc est, verè, vel saltem bonum & misericordia subsequentur me. Et hoc possibilé ne est in hoc seculo? Docet quid dicendum sit, quod sequitur, כל ימי חיי Id est, Omnibus diebus vitæ meæ. Et quare? ושבתי בבית יהוה לאורך ימים Hoc est, Quia habitabo in domo Dei in longitudine dierum. Hæc omnia traditio. Quòd autem Adam, nec non &

D filii ejus propter ipsius peccatum, in carcere inferni usque ad redemtoris adventum detrusi fuerint, & quòd per nullum alium nisi per Deum ipsum reparari potuerint, in *Midras kohelèth*, id est in expositione *Ecclesiastis* optimè innuitur: ubi super illud *c.* 7, 14. ejusdem libri dictum, ראה את מעשה האלהים כי מי יוכל לתקן את אשר עותו id est, Vide opus Dei. Quis enim potest aptare, vel reparare id quod torserit, vel obliquaverit?

E sic ad literam legitur; Dixit R. Azdrias, In hora quã Deus sanctus & benedictus creavit primum Adam, tulit eum, & duxit, atque reduxit per omnes arbores paradisi, dixitque ei, Vide opera mea, quàm pulchra, & quam laudabilia sint, & quicquid creavi, propter te creavi. Præbe mentẽ tuam, ut non corrumpas, vel destruas mundum meum. Si enim destruxeris, non erit post te qui reparet. Et non solùm hoc, sed etiam ipsi justo causabis mortem: sicut scriptum est *Isa. cap.* 57, 1.

F הצדיק אבד ואין איש שם על לב Hoc est, Ipse justus perit, & non est vir, vel aliquis, qui consideret super cor. Sicut etiam dictum est *Eccl. c.* 7. *v.* 16. יש צדיק אובד בצדקו Id est, Est justus qui perit in justitia sua. Cui similis fuit Moses Magister noster? Similis fuit filio mulieris prægnantis quę in domo captivorum tenebatur capta. Quæ ibi peperit, ibi nutrivit, & ibi mortua est. Post aliquot verò dies transivit rex per ostium carceris. Cumque vidisset eum transeuntem filius illius mulieris, cœpit clamare, ac dicere, Domine mi

G Rex, hic natus sum, hîc educatus sum. Et nescio, ob cujus peccatum hic detentus sum. Respondit ei Rex, Propter peccatum matris tuæ. Hucusque traditio. In qua brevi & congrua quidem similitudine Judæis à priscis eorum Magistris evidenter

ter ostensum est, totum genus humanum fuisse olim propter Hevæ atque Adæ peccatum in carcere regis totius mundi non injustè detentum. Nam si Moses prophetarum omnium apud eos maximus, [juxta illud *Deut.ult.v.*10. ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו יהוה פנים אל פנים id est, Et non surrexit ulteriùs in Israel propheta sicut Moses. quem novit Deus facie ad faciem. Id est (ut R. Ankelos ait in *Targum*) דאתגלי ליה אפין באפין Cui revelata est facies ad faciem) à detentione carceris regis cœlestis nequivit eximi, ut præmissa parabola manifestè ostendit, quãto minùs aliquis alius inde eximi valuit? In eo autem quod prædicta traditio refert, Deum Adæ dixisse, Quòd si peccando mundum suum quodammodo corrumperet, vel destrueret, non esset post eum, qui illum reparare posset, apertè insinuatur, universum propter Adæ peccatum quodammodo corruptum, non potuisse nisi à *Deo* reparari. Cùm enim Adam peccavit suo peccato totum humanum genus infecit, atque corrupit, se suosque posteros duplici morti, atque carceri infernali obligando. Quare totum universum quod propter hominem creatum fuerat, ut supradicta traditio attestatur, cùm esset à suo fine frustratum, corruptum quodammodo, atque destructum fuit Quamobrem ad ipsius universi instaurationem, aliquis necessarius fuit, qui post Adam nec potentiâ, nec tempore, nec dignitate, nec virtute, nec sanctitate, sed omnibus simul his modis, ac etiam æternitate ipsum antecelleret. Cùm igitur Adam omnes homines præcesserit, nullus homo purus potuisset ipsum humanũ genus, nec per consequens universum instaurare. Et licèt Angeli Adam ipsum & tempore & dignitate secundùm naturam præcesserint, Angelum tamen sui reparatorem, atque redemtorem homo habere non debuit: tum quia ad tam magnum negocium nulla potestas nisi divina satis erat: tum etiam, quia si Angelus hominem ab æterna damnatione liberasset, homo ejus obsequio ac servitute videretur astrictus. Quare ad eã dignitatem, quam si nõ peccasset habiturus erat, haudquaquam instauratus esset: cùm homo ipse qui solius Dei servus, & Angelis æqualis per gratiam futurus erat, ejus servus foret, qui nec Deus esset, nec ejus servi Angeli forêt. Quocirca concluditur, hominem modo supradicto perditum, non per puram creaturam, sed per Deum ipsum reparari, atque à damnatione æterna liberari debuisse. Solus quippe Deus ad hoc & sufficiens erat per suam omnipotentiã, & sapiens per suam infinitam sapientiã, & voluntarius per suam immensam clementiam. Non tamen absque suæ justiciæ satisfactione humanum genus instaurare debebat, cùm misericordia minimè præjudicare possit justiciæ. Hinc est, quòd in sacris literis quẽadmodum misericors sæpissimè prædicatur, ita quoque & justus frequentiùs dicitur. Nam licèt Deo insit clementia, seu misericordia, quæ omnẽ superat offensionem, inest etiam ei & justicia, quæ nullum peccatum remanere permittit impunitum. Si enim peccatum per justiciam non puniretur, sed semper per solam misericordiam remitteretur, Deus certè eodem modo erga pec-

Homo non poterat humanum genus reparare.

Angelus nõ debuit humanã naturam instaurare.

A cantem, & non peccantem se haberet, & impius atque justus æquales in conspectu ejus essent. Quod Deo nullatenus convenire posse, ex sacræ scripturæ dictis manifestè ostenditur. Ait enim Psalmographus *Ps.*11,6. יהוה צדיק יבחן ורשע ואהב חמס שנאה נפשו id est, Deus justum probat & impium, & diligentem iniquitatem odit anima ejus. Sapiens quoque *Prov.c.*10.*v.*29. dicit, תוחלת צדיקים שמחה ותקות רשעים תאבד id est,
B expectatio justorum gaudium, & spes impiorum peribit. Item *Isa.tertio cap.v.*9 אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם אכלו : אוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו id est, Dicite justo, quoniam bene, vel bonum. Nam fructus operum suorum comedent (justi.s) Veh impio nequam, quoniam retributio manuum ejus fiet ei. Et ut cætera hujus generis omittam, Davidis postremò verba adducã *Ps.*62.*v.*11. sic dicentis, ולך אדני חסד כי אתה
C תשלם לאיש כמעשהו Hoc est, Et tibi Domine misericordia, quia tu reddis unicuique juxta opera sua. Quamvis igitur Deus ad quem solum humani generis spectabat reparatio, peccatum primorum parentum per solam misericordiam remittere potuisset: quia tamen justicia ejus satisfactionem exigebat, quæ & prævaricatorem & satisfactorem ejusdem generis esse requirebat: idcirco *Deum* & hominem esse oportuit, qui ipsum humanum genus reparaturus esset. Hic
D autem esse non potuit, nisi Messias qui *Deus* & homo futurus erat. Quòd autem ad sanandum, & instaurandum ac redimendum humanum genus, nulla pura creatura sufficiens esset, ex eo potissimùm videri potest, quod in *Echa rabbethi*: id est, in expositione planctus Ieremiæ legitur, super illud *secundo capite ejusdem libri v.*13. dictũ, מה אעידך מה אדמה לך הבת ירושלם מה אשוה לך ואנחמך בתולת בת ציון כי גדול כים שברך מי ירפא לך: Id est, Quid contestabor tibi? & quid
E assimilabo tibi filia Ierusalem? quid adæquabo tibi, & consolabor te virgo filia Sion? Magna est enim velut mare fractura tua. Quis medebitur tibi? Ibi enim hæc verba sic exponuntur, Quid contestabor tibi? Hoc est, per quot prophetas contestatus sum vobiscum? Id autem est quod scriptum est 4, *Reg.c.*17.*v.*13. Et contestatus est Dominus cum Israel & cum Juda per manum omnium prophetarum suorum. Scriptum est etiam *Ier. c.*44.*v.*4. Et misi ad vos omnes servos
F meos prophetas. Sequitur, Et quid assimilabo tibi filia Ierusalem? id est, quæ es filia timens & obtẽperans mihi. Sequitur, Quid adæquabo tibi, & consolabor te? Quando aderit dies illa, de qua scriptum est *Isa.c.*2 *v.*11. Et exaltabitur Deus solus in die illa, & idola penitus mutabuntur. In illa hora consolabor te, virgo filia Sion, id est, filii signati. Magna enim est velut mare fractura tua. Quis medebitur tibi? Dixit Rabbi Aben: [illegible] cui dixisti canticum super mare, ut habetur *Exo.* 15,27. Quia ego Dominus medicus tuus. Hæc
G [illegible]nus traditio. Ex qua planè colligitur solũ Deum totum genus humanum quod propter Adæ peccatum ægrotum jacebat, curaturum fuisse. Solus ergo Dei Filius verus Messias, sanctos patres cæterosque electos ex inferni carceribus liberare debebat. Quare universum quod propter [illegible]

Nulla pura creatura ad reparandum [illegible] sufficiens erat.

peccatum corruptum quodammodo & destructum fuerat, consequenter per Messiam ipsum instaurandum erat, & mors ipsa destruenda, atque angelica ruina reparanda.

CAP. XI.

Quòd per Messiam, & universum reparandum erat, & mors ipsa destruenda.

CAPNIO.

ID consequens velim ego per eorum scripturas probes. GAL. Probabo utique. Quòd igitur mundus iste universus, qui propter Adæ peccatū corruptus quodammodo fuerat, per Messiam reparandus esset, in *Beresith rabba* id est in expositione libri Genesis optimè ostenditur, super illud *cap.2. v.4. ejusdem libri* dictum; אלה תולדות השמים והארץ בהבראם Hoc est, Hæ sunt generationes cœli & terræ in creatione eorum. Ibi enim ita ad verbum legitur, Dixit R. Berachias, Quamvis creatæ fuerint secundùm plenitudinem suam atque perfectionem: quando tamen Adam primus peccavit, diminutæ sunt, & corruptæ atque concussæ, & ulteriùs ad decētem compositionem non revertentur, donec veniat filius *Peres*, juxta illud *Ruth ult. v.18.* ואלה תולדות פרץ Id est, Hæ sunt generationes *Peres*. Quod plenariè scriptum est, in signum scilicet quòd omnia quæ propter peccatum diminuta erant, per filiū *Peres*, qui à nostris corrupto vocabulo *Phares* dicitur, perfici atque compleri debebant. Sequitur בהבראם *Bebibbaram* .i. in creatione eorū; vel cùm creavit ea. Dixit R. אבהו *Abbu*, Cùm ה *he* litera creavit ea. Mundus igitur iste cum ה *he* creatus est. *He* autem litera, quæ clausa est ab omni sui parte, & aperta inferiùs, (sic enim facta est ה) index est quòd omnes ad infernū descēdūt. Id verò quod in ea sursum tendit indicium est quòd inde ascensuri sunt. Fenestra autem ejus in latere indicat viros pœnitētiæ. Seculum verò futurum creatum est cum י *jod*. Quemadmodum enim *jod* staturam habet replicatam, sic impiorum statura replicabitur, eorumq; facies turbulētæ erūt in futuro: sicut est *Isa.2.v.17.* ושח גבהות האדם ושפל רום אנשים ונשגב יהוה לבדו ביום ההוא id est, Et inclinabitur sublimitas hominis, & deprimetur celsitudo virorū, & exaltabitur Deus solus in die illa. Et quid est quod sequitur. והאלילים כליל יחלף Hoc est, Idola vel imagines penitus commutabit? Illud quod scriptū *Isa.26,4.* כי ביה יהוה צור עולמים Id est, Quia cum יה *jod he*, formavit Deus secula: cum his enim duabus literis creavit secula Deus sanctus & benedictus. Hæc traditio. Quæ in *Midras tehilim* eodem ferè modo habentur, supra *Psal.113.* qui incipit, In exitu Israel: ubi sic dicitur, אמר רבי יהודה הנשיא חבל על דמיבדין ולא משתכחין שאלית יתה לרבי אלעזר ולא אמרה לי כן אלא כך אמרה לי ביה שמו בשני אותיות הללו ברא הקדוש ברוך הוא שני עולמים שנאמר כי ביה יהוה צור עולמים ואין אנו יודעין אם העולם הזה נברא בה ואם העולם הבא נברא בי ממה שנאמר אלה תולדות השמים בהבראם העולם הזה נברא בה ולמה לה עיסקא שלה פתוחה למטה וסתומה בכל צדדיה כך העולם הזה כל מה שנברא בו יורדין

A לשאול ואותה העקיצא שיש כה רמז לתחות המתים העולם הבא נברא בי למה מה עיסקא שלי זה כפופה כך פניהם של רשעים עתידין להיות מבודכמות לעתיד לבא דבר אחר מה עיסקא שלי קטן בקומתה כך הרשעים לעתיד לבא שנאמר ושח גבהות האדם משראה דוד כן שבשתי אותיות הללו ברא הקדוש ברוך הוא שני עולמות התחיל מקלס בהם הללו יה Hoc est; Dixit Rabbi Judas Hannassi, Funis super illos qui inquirunt, & nō repēriunt. Sciscitatus sum quidnam hoc esset à Rabbi Elazar: Et nō B dixit mihi verum. Sed taliter dixit mihi, Quidnam illud *beja*, id est in Deo? hoc est quòd in יה *jod he*, sit nōmē ejus. Quia duabus his literis creavit Deus sanctus & benedictus duos mundos. Sicut dictum est *Isa.26.v.4.* Quoniam in יה *jod he*, formavit Deus mundos. Et nos nescimus, utrum hic mundus creatus sit cum ה *he*, & mundus futurus creatus sit cum *jod*. Et quid fecit nos nescire hoc? Quoniam dictum est *Gen.c.2,4.* Hæ sunt generationes cœli & terræ. Ubi secundum proprietatē Hebraicæ scripturæ videtur, quòd cum C יה *jod he*, uterque mundus creatus sit. Verùm cum *he*, hic præsens mundus creatus est. Quemadmodum enim dispositio hujus literæ ה *he*, aperta est inferiùs, & clausa ex omni ejus latere: sic seculum istud dispositum est. Quicunque enim creati sunt in eo, in infernum descēdūt. Illud verò quod est in ea rectum, mortuorum vivificationem significat. Seculum autem futurum creatum est cum י *jod* Quare? quia sicut dispositio literæ י *jod* sta- D turam habet replicatam: ita facies impiorū pallidæ erūt, contrahentur & contristabuntur in futuro. Alius sermo. Quemadmodū dispositio hujus literæ י *jod* modica est in sua statura, sic impii in futuro: sicut dictum est *Isa.2,17.* Deprimetur sublimitas hominis. Cernens autem David duabus literis istis creasse Deum sanctum & benedictum mundos duos, cœpit cum eis magnificare & laudare Deum, dixitq; הללו יה *hallelu-ja*, E id est laudate Deum Cujus dictionis duæ ultimæ literæ sunt יה *jod he*. Hæc ibi. Quòd autem filius *Peres* per quem universa perficiat quæ compleri debebāt, ut dicit antecedēs traditio, sit ipse Messias, habetur in ואלה שמות רבה *Veelle semoth rabba*, id est in expositione libri *Exodi*, super illud *c.21.v.1.* ejusdem libri dictum: Et ista judicia: Ubi sic dicitur, Tu invenis omnes generationes quę sunt in scriptura, diminutas, prǽter istas duas, videlicet, Istæ sunt generationes cœli & terræ; F *Gen.2,4.* Et hæ sunt generationes *Peres*, *Ruth. ultimo. v.18.* Quod quidē magnā habet sententiam. Cur enim cùm dicitur, Istæ sunt generationes cœli & terrę, generationes plenariè scriptæ sunt, id est non carent litera ו *vau*, sicut aliæ? Quia Deus creavit seculum suum, & non fuit Angelus mortis in eo. Hac de causa scripta est supradicta dictio תולדות *toldoth*, id est generationes מלא *male*, id est plenariè. Cumq; Adam & Heva pec- G cassent, diminuit Deus תולדות *toldoth*, id est generationes, quæ in scriptura sunt. Cum autē stetit *Peres*, factæ sunt תולדות *toldoth*, id est generationes מלא *male*. id est plenariè scriptæ sunt Non enim ibi deficit ו *vau*. Quia Messias de ipso surget, & in diebus ejus Deus sanctus & benedictus deglutiet vel destruet mortem: sicut dictum est

est *Isaia vigesimo quinto cap. v.* 8. בלע המות לנצח A Hoc est, Deglutivit vel destruxit mortem in sempiternum. Propterea תולדות id est, generationes *Peres* מלא *male*, id est plenariè scriptæ sunt. Hæc traditio. Hoc idem etiam in *Midras Ruth*, id est, in expositione libri Ruth confirmatur, super eadem verba, Hæ sunt generationes *Peres*: cùm sic ibi dicitur. Ubicunque in lege dictum est, תולדת *toldoth*, id est generationes, diminutæ sunt, hoc est una litera quæ *vau* dicitur, ibi deest, exceptis B his duabus, videlicet, Istæ sunt generationes cœli & terræ *Gen. 2. v. 4.* Et hæ sunt generationes *Peres Ruth ult. v. 18.* Et quamobrem hoc factum sit, tandem utrobiq; eadem ratio redditur, quæ in præcedenti traditione reddita est. Ex quibus patet, quòd in adventu Messiæ, & universum quod propter Adæ peccatum penè corruerat, instaurandum erat, & mors ipsa destruenda.

CAP. XII.

Quòd Angelorum quoque ruina per Messiam reparanda erat.

CAPNIO.

Quoniam teste philosopho perfectum est, cui nihil deest, & ad perfectã universi instaurationem, angelicæ ruinæ reparatio pertinere videtur: eam ob rẽ D ad ostendendum, Messiam ipsum totius universi perfectum reparatorem futurum fuisse. Angelorũ quoq; ruinã per ipsum instaurandã fuisse, probare necessarium est. GAL. Id potissimùm ac satis clarè in *Midras tehilim* habetur, eo in loco ubi super principiũ *Ps. 89. 1.* משכיל לאיתן האזרחי חסדי יהוה עולם אשירה: Hoc est, Intellectus forti, vel venturo, indigenæ vel illustrativo, vel orientali: Misericordias Dei semper cantabo: hoc modo legitur, Hoc est quod scriptum est *Ier. 9 v 23.* כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידע אותי כי אני יהוה עשה חסד משפט וצדקה בארץ E Id est, Sed in hoc glorietur, qui gloriatur, intelligere & nosse me, qui sum Deus faciens misericordiam & judiciũ & justitiam in terra: Hæc sunt n. quæ volui, dixit Deus. Propter hoc dictũ est *Ps. 101. v. 1.* חסד ומשפט אשירה Hoc est, Misericordiam & judiciũ cantabo. Deinde in eadem *Midras* sic immediatè sequitur. אמר להם אני אמרתי עולם חסד יבנה אף שמים תכין ולא השמים בלבד אלא אף הכסא אינו עומד אלא בחסד שנאמר והוכן בחסד כסא F למה הדבר דומה לכסא שיש לו ארבע רגלים והיה האחד מתמוטט נטל צרור וסמכו כך היה הכסא של מעלה ככיבול שנתמוטט עד שהקדוש ברוך הוא סמכו ובמה סמכו בחסד הוי עולם חסד יבנה אף שמים וכן דוד אמר לעושה השמים בתבונה ועל יד מי הם עומדים על החסד שנאמר כי לעולם חסדו לרוקע הארץ על יד מי כי לעולם חסדו Id est, Dixit eis, scilicet David Israeli, *Psalmi octuagesimi noni vers. 3.* Quoniam dixi, mundus misericordiâ ædi- G ficabitur, cœlos reparabis, vel rectificabis, vel aptabis, tu Deus supple. Misericordiâ dixit, Quia non cœli solùm, sed etiam ipse thronus non est persistens, nisi per misericordiam. Sicut dictum est per *Isaiam decimosexto cap. v. 5.* Et præparabitur, vel aptabitur, vel rectificabitur in misericordia, vel per misericordiam thronus. Simile autem hoc parabolicè est throno, vel solio quatuor pedes habenti, quorum unus commoverat se: accepit ergo glebam, vel fragmentum lapidis quispiam, & fulcivit ipsum. Sic thronus supernus (ex quo in lege scriptum est, dici potest) commotus, vel agitatus, vel diminutus fuerat, donec fulcivit illum Deus sanctus & benedictus. Et quo fulcivit illum? Misericordiâ. Et hoc est quod dictum est, Mundus misericordiâ ædificabitur, cœlos tu reparabis, vel instaurabis. Et sic est David dicens *Psalmo centesimo trigesimo sexto, v. 5.* Facienti cœlos cum prudentia. Et super cujus manus sunt stantes? Super misericordiam. Sicut consequenter dictum est, Quoniam in seculum vel in æternum misericordia ejus. Extendit terram. Et per cujus manum? Quoniam in seculum misericordia ejus. Propter hoc ait *Psal 63. v. 4.* Quia melior est misericordia quàm vita. Hæc omnia *Midras* prædicta. Hîc plurimùm C convenit animadvertere illud *Isa. 16 v. 5* dictum, quod in præmissa traditione inductum est, והוכן בחסד כסא וישב עליו באמת באהל דוד שפט ודרש משפט ומהר צדק id est, Et præparabitur in misericordia thronus vel solium. Et sedebit super illud in veritate in tabernaculo David, judicans & quærens judicium, & expediens vel accelerans justitiam. Hæc a. Rabbi Jonathas sic in Chaldæũ vertit, בכין משיחא דישראל יתקן בטוב פרסוהי ויתיב D עלוהי בקשוט בקרתא דדוד ותבע דין ועביד קשוט. Id est, In hoc vel propter hoc Messias Israel apponet, vel aptabit in bono thronum suum. Et sedebit super eum intus civitatem David, & judicabit judicium, & faciet veritatem. Cùm igitur in præcedenti traditione per hæc Isaiæ verba probatum sit; Quòd Deus eum misericordia thronum supernum confirmaturus & restauraturus erat, ipsius diminutioni & agitationi, sive commotioni glebam vel fragmentum lapidis apponendo: & hîc per translationem Chaldaicam a- E pertè ostendatur, quòd ipsa eadem Isaiæ verba de Messia loquantur: necessariò profectò, ac manifestè consequens est, Messiam ipsum Deum esse superni throni instauratorem. Nemo enim rectiùs supradicti lapidis fragmen posuisse intelligi potest, quàm Messias cœlestium atque terrestrium reparator: qui immensa sua misericordia ac passione, peccatores homines livore suæ passionis, Isaia teste, sanando, ac in supernam Jerusa- F lem inducendo, ruinæ angelicæ factus est fulcimentum. Et sic justificatos homines angelis sociando instauravit, atque fulcivit supernum thronum, hoc est angelorum chorum, qui propter ruinam dæmonum diminutus erat. Qui & ideo supernus thronus vocatur, quia super eum Deus quodammodo sedet, juxta illud Psalmographi *Ps. 80. v. 2.* dictum, ישב אל הכרובים Hoc est, Sedens super Cherubim. Et rursus *Ps. 99. v. 1.* ישב הכרובים תנוט הארץ Id est, Sedens super Cheru- G bim. moveatur terra. Ex quibus patet quòd per Messiã non solum universum, quod propter primorum parentum peccatũ corruptũ quodammodo fuerat, reparandũ erat, & mors ipsa destruenda, ut in præmissis ostensum est, verùm angelica quoq; ruina (ut nunc probatum est) instauranda,

CAP. XIII.

Quòd summo desiderio sancti patres Messiæ desiderabant adventum.

CAPNIO.

EA propter summo desiderio sancti patres Messiæ desiderabant adventum. GAL. Ita prorsus. Idcirco sanctus *Iob* sic c.9.32. dicebat, לו יש בינינו מוכיח ישת ידו על שנינו i. Utinam esset inter nos argutor, poneret manum suam super nos ambos. Argutorem hunc severitatis divinæ justitiæ secundùm quam infernus erat omnium hominum domus, Messiam esse *Isaias* ostendit, dum c.11.v.4. de ipso loquens, ait, ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי ארץ Id est, Et judicabit in justitia pauperes, vel mansuetos terræ. Est autem notandum, quòd in eisdem verbis Iob apud Hebræos aliqui libri habent לו *lu* cum litera ו *vau*, & tunc idem est quod utinam, & verba ejus (ut diximus) sic interpretantur: Utinam esset inter nos argutor, poneret, id est, qui poneret manum suam inter nos ambos. Alii verò libri habent ibi לא *lo*, cum א *aleph* litera, quod dictionem hanc negativam Non significat. Et tunc sic eadem verba traducuntur, Non est inter nos argutor. Hinc nostra editio habet, Non est qui utrumque valeat arguere, & ponere manum suam in ambobus. Utraque autem bona est litera, & in eandem rediens sententiam. Nam secundùm primam quidem, quam Talmud ponit, sanctus Iob cogitans, quàm perversè atque damnosè prim' homo delinquerat, & quàm inexorabiliter conditor hominum iratus fuerat, Messiam Dei & hominis mediatorem perquirebat, qui manum in ambobus poneret, hoc est, qui utramque naturam, Dei scilicet & nostram simul amplecteretur, & gereret, quique solus inter homines homo innocens appareret, & esset, & tamen ad pœnam culpæ portandam spontaneus absque culpa procederet, atque sic exemplo & verbo hominem argueret, ne peccaret, & ignominiosam ipse innocens pro homine pœnam perferendo, severitati divinæ justitiæ obsisteret, ne feriret. Secundùm aliam verò literam in Spiritu sancto prævidens idem sanctus Job, neminem ante Messiam, neque pòst venturum fuisse, qui propriis non gravatus, alienos posset subire peccatorum reatus, vel qui severitati divinæ justitiæ satisfacere valeret, adventus ipsius Messiæ moræ nimium longæ dispendium deplorabat, dicens, Non est inter nos. i. inter Deum & hominem argutor, qui cum æquitate arguere queat, cùm omnes rei sint, donec veniat ille, qui super nos (ut dictũ est) manum suam ponat, & solus cũ æquitate arguat humiles terræ, hoc est, ad humilium hominum salutem. Hunc etiam argutorem & *Isaias* flagranti desiderio quærebat c.64. v 1. dicens, לוא קרעת שמים ירדת h. e. Utinam dirumperes cœlos, & descenderes.

Judæorum recentiorũ objectio.

CAP. Juniores Judæorum præmissam sancti Job scripturam, quemadmodum & alias, perperam intelligentes, ajunt, ipsum aliquem alium præter Deum desiderasse judicem, sub quo & ipsum Deum injustum, & sese ostẽderet innocentem: ut habetur in libro בבא בתרא *Bava bathra*, in c. quod incipit השותפין *Hassuttafin*: ubi super illa eadem verba Iob sic ait Rabba, Pulvis sit in ore Iob. Nihil enim est servus, qui arguit Dominum Deum suum.

Confutatio.

GAL. Judaica proculdubio cæcitas virum sanctum Iob injustè atque impiè condemnat, verba ejus perversè intelligendo. Contra quos illius primò testimonium afferimus, qui ait c.1.v.22. בכל זאת לא חטא איוב ולא נתן תפלה לאלהים i. In toto hoc nõ peccavit Iob, nec attribuit fatuitatem Deo. Et rursus ejusd. lib. c. ult. v.7. ויאמר יהוה אל אליפז התימני חרה אפי בך ובשני רעיך כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב: Hoc est, Et dixit Deus ad Eliphaz Temanitem, Incaluit indignatio mea in te, & in duos amicos tuos; quia non estis locuti ad me rectũ, vel conveniens, sicut servus meus Iob. Præstat etiam autoritatem libro Iob non parvam apud Hebræos, quòd à Mose dicatur idem liber scriptus, ut habetur in בבא בתרא *Bava bathra*, in cap. השותפין *hassuttafin*: ubi sic legitur, Tradiderunt Magistri, quòd Moses scripsit volumen suum, & distinctionem Balaam, & Iob. Rectè igitur & convenienter Iob fuisse locutum, non solùm Mosis, sed etiam Dei testimonio comprobatur. Nihil ergo rectiùs atque convenientius dicendum est hic, secundùm quòd ejus verba sonant, quàm quòd secundùm primã literam præsentiam Dei & hominis in Messia optaverit, vel quòd juxta alteram literam, ipsius Messiæ Dei & hominis moram deploraverit: qui ponendo manum suam in ambobus, homines justificando, & Angelorum cœtibus aggregando, utrorumque ruinas instauraret. Ex quo liquet summum ejus desiderium erga Messiæ adventũ. Id idem Rabbenu Haccados in libro *Galerazeia*, & de reliquis sanctis patribus, deque omnibus justis affirmat, respondens ad quintam Antonini Consulis urbis Romæ petitionem. Cùm n. idem Antoninus eum interrogasset, quódnam sacrificium facturus esset Israel post cessationem sacrificii quod tunc fiebat sic ei ille inter cætera respondit, Quòd petieris tibi notitiam dari de sacrificio quod Israel facturus est post Messiæ adventum, dicam tibi quod reperi à R. Simeone filio Johai scriptum in libro qui מחקר הסודות *Mashkar hassodoth* i. investigatio secretorum inscribitur; Dum semel proficiscerer ex monte Ebal ad montem Gherizin, ut à Deo peterem gratiam, ipsumq; adorarem, inveni Eliam supra montem Gherizin stantem, orantemq; atque plorantem. Cui ego pacem dedi, ipse a. me respicere noluit. Quòd cùm viderem, flere cœpi. Moxque vertit faciem ad me, dixitq;, Fili Johai non est hora conveniens. Et abiit. Iterum reversus sum ad montem Gherizin, ipsumq; inveni orantem laudantemq; Dominum orbis. Tunc vidi venientes super montem Gherizin octoginta millia legionum Angelorum, & in unaquaq; legione erant octoginta millia acierum, & in unaquaq; acie octoginta millia Angelorum. Ferebantq; coram se Abraham, Isaac, Jacob, Mosem, & Aharon, David & Selomonem, omnesq; reges de domo David, atq; prophetas & justos, qui in mundo fuerant. Ipsi autem Angeli rogabãt Deum dicentes, Recordare Abraham, Isaac & Israel servorum tuorũ, quibus jurasti per temetipsum,

ipsum. Abraham autem, Ishac, & Iacob orabant, **A** dicentes, Non nobis Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam. Reges ex domo David, & prophetæ dicebant illud *Isa. c.* 63, 16. scriptum אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו אתה יהוה אבינו גאלנו מעולם שמך: Hoc est, Tu pater noster, & Abraham nescivit nos, & Israel ignoravit nos. Tu Deus pater noster redemtor noster, à seculo nomen tuum. Tunc vidi montem Ebal trementem, & ad eum accedentes nonaginta millia dæmonum: qui currentes, ac festinantes dicebant, **B** O domine mundi, recordare quòd in hoc monte dederis maledictionem, dicens *Deut. c.* 27. *v.* 15. ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה תועבת יהוה: Id est, Maledictus vir qui fecerit sculptile & conflatile abominationem Dei. Itē *ibidē, v.* 27. ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם Hoc est, Maledictus qui non permanet in verbis legis hujus, ut opere perficiat ea. Tunc exiit vox de cœlo, dicens illud *Ps.* 103, 13. כרחם אב על בנים רחם יהוה על יראיו Id est, Sicut **C** miseretur pater super filios, misertus est Deus super timentes eum. Extemplo cùm summa lætitia & gaudio patres, reges, omnesque prophetæ, & justi induerūt se sacerdotis more, accesseruntque ad Eliam, eumque secum duxerunt. Elias verò induit se tanquam summus Pontifex, omnesque Deum laudabant. Elias autem rem sacram faciebat. At ego ignorabam, quódnam esset hoc sacrificium. Deinde omnes Angeli Eliam comitabantur. Revertentes autem ad locum ubi **D** morabatur, & postea ad patres & reges & justos: Ut autem recesserunt, vidi Eliam hilarem, ridentemque. Cui pacem dedi, dixique, Pax Domini nostri sit super te, & pax tua, Domine, sit super me. Reddiditque mihi pacem, dicēs, Pax Domini mundi sit super te, & super universum orbem. Tunc dixi, Dic mihi Domine, quare cùm primum inveni dominationem tuam plorantem, dedique tibi pacē, non respexisti, sed abiisti? nunc **E** autem video te, domine, ridentē & hilarem. Illi verò Angeli & animæ patrum & justorum erāt in monte Gherizin morabantur, & dæmones in monte Ebal. Respondit, Fili Iohai, ter in hebdomada conveniunt omnes animæ patrū, Regum & justorum secum adducentes omnes Angelos, qui serviunt eis, assistuntque rogantes ipsum, ut Filium sanctum suum mittat, & redimat omnem Israel, ducatque ad terram sanctam. Idcirco orāt eum dicentes, Recordare Abraham, Ishac, & Israel servorum tuorum. **F** Diaboli autem veniunt ut illis obsistant & adversentur. Ideo Angeli monti Gherizin insidebant, quia in eo datæ sunt benedictiones. Diaboli verò in mōte Ebal morabantur, quia in eo dedit Deus maledictiones Israeli. Ipsique assiduè in memoriam revocabant omnia delicta & peccata, quæ ipse Israel fecerat in hoc mūdo: utpote quòd adoraverat idola. Ideoq; dicebant, Maledictus homo, qui facit sculptile, & reliqua. Et maledictus homo qui non permanet **G** in sermonibus legis hujus. Et quia cùm primum mihi obviasti, non erat placatus Deus, & diaboli efficiebant, quominus Messias veniret: idcirco flebam, & non respexi. Nunc autem quia venerūt patres ad Filium sanctum *Dei*, ipsumque rogaverunt, ut ipsemet unà cum eis Patrem rogaret, ut eum mittat ad redimendum eos: quod factum est, Deusque preces eorum exaudivit, neque respexit ad dæmonum verba: prodiitque verbum ab ipso, ex hac hora ad ducentesimum annum Deum missurum Filium sanctum suum regem, ut redimat universum terrarum orbem: idcirco vox quæ de cœlo prodiit, intonabat, Quomodo miseretur pater super filios, misertus est Deus super timentes eum: Ideo lætus eram. Hæc omnia in libro *Galerazeia* Rabbenu haccados, ex Hebraico in Latinum traducta. Ex quibus luce clariùs patet flagrantissimum desiderium, quod prisci illi patres erga Messiæ adventum habebant. Quid autem dixerit de sacrificio quod post adventum Messiæ fieri debebat, dicemus in decimo libro, cùm de efficacia sacrificii ab ipso Messia instituendi, nobis dicendum occurrerit.

CAP XIV.

Quòd non Iudæi tantum, sed Gentiles quoque per Messiam redimendi, atque salvandi erant. Nec tamen omnes sive Iudæi, sive Gentiles, sed ij duntaxat ex utrisque qui ipsum & recepturi & confessuri essent.

CAPNIO.

Quāvis ex his omnibus quæ à quarto cap. hucusque, tàm abundè atque veridicè dixisti, apertè colligatur, quòd sempiterna salus, perfectaque redemtio quæ per Messiā fieri debebat, non corporalis (ut juniores Iudæorum delirantes asserunt) sed spiritualis futura erat: quā redemtor ipse Deus & homo humanū genus ab inferno, & à morte æternâ, quam propter primorū parentū peccatū, universi homines incurrerant, redēturus atq; salvaturus erat: quia tamen plerique Judæorum ajunt, hanc sive redemtionem, sive salvationem solius Israel, & non Gentilium futuram fuisse: idcirco ut magis adhuc eorum perfidia cōvincatur, per antiquas eorum scripturas probare debes, non solùm Judæos qui Messiam recepturi erant, verùm Gentiles quoque in Messiam ipsum credituros ab eo redimendos ac salvandos fuisse. GAL. Hoc plurimis ex locis manifestè habetur: Et primùm quidem ex iis quæ in *Beressith rabba*, id est, in expositione libri Gen. leguntur, super illud *c.* 41, 44. ejusdem libri dictum, ויאמר פרעה אל יוסף אני פרעה ובלעדיך לא ירים איש את ידו Hoc est, Et dixit Pharao ad Ioseph, Ego Pharao, & absque te non elevabit vir, vel aliquis manum suam. Ibi enim sic inter cætera dicitur, Dixit Rabbi אחא *Aba*, Poteritne dici, quòd redemtor sit acceptor facierū, id est personarū? Absit, sed omnes eū cōfitentes ore suo, & operibus suis, & corde suo, salvabit, atque liberabit: sicut dictum est *Jer. c.* 23, 6. בימיו תושע יהודה id est, In diebus ejus salvabitur Juda, id est confitentes eū salvabuntur. Et sic ipse ait apud *Isaiam quadragesimo quinto cap. v.* 22. פנו אלי והושעו כל אפסי ארץ Hoc est, Convertimini ad me, & salvabimini omnes fines terræ. Et iterū dicit *ibidem*, 23. כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון Id est, Quia mihi flectetur omne genu, & jurabit omnis

omnis lingua. Et de ipso quoque scriptum est A
Isaiæ quadragesimo nono capite, v 6. ונתתיך לאור
גוים להיות ישועתי עד קצה הארץ Hoc est, Dedi
te in lucem gentium, ut sit salvatio mea usque ad
fines terræ. Et propter hoc etiam ait David *Psal.
sexagesimo septimo vers.3.* יודוך עמים אלהים יודוך
עמים כלם: ישמחו וירננו לאמים כי תשפט עמים
מישור ולאמים בארץ תנחם סלה: יודוך עמים אלהים
יודוך עמים כלם ארץ נתנה יבולה Id est, Confite-
buntur te populi, Deus, confitebuntur te populi
omnes. Lætabuntur & exultabunt gentes, quoni-
am judicas populos in æquitate, & gentes in ter- B
ra dirigis. Confitebuntur te populi, Deus, confi-
tebuntur te populi omnes, terra dedit fructum
suum. Ubi cùm quater commemoravit, confite-
buntur, ita est ac si dixisset, Confitebuntur te
corde suo, confitebuntur te ore suo, confitebun-
tur te operibus suis, confitebuntur te pariter o-
mnibus his: sicut dictum est *Sephoniæ capite ter-
tio, vers 9* כי אז אהפך אל עמים שפה ברורה לקרא
כלם בשם יהוה לעבדו שכם אחד Hoc est, Quia C
tunc convertam ad populos labium electum:
ut invocent omnes in nomine Dei, & ut servi-
ant ei humero uno. Non est autem nomen Dei
dictum hoc loco, nisi rex Messias, de quo dictum
est *Isa 30. cap. v.27.* הנה שם יהוה בא ממרחק id
est, Ecce nomen Dei venit de longè. Quod idem
docetur de Deo sancto & benedicto: sicut dictũ
est *Jerem.23.cap. v.23.* האלהים מקרוב אני נאם
יהוה ולא אלהי מרחוק id est, Numquid Deus de
propè ego, dixit Deus, & non Deus de longè? Et D
quare servient ei humero uno? Propterea, quià
factus est principatus super humerum ejus: sicut
dictum est *Isa.9.v.6.* ותהי המשרה על שכמו Id est,
Et fuit principatus super humerum ejus. Hacte-
nus traditio. In qua multa notanda sunt notatu
dignissima. Primum quidem est, quòd redemtor
non debebat esse personarum acceptor, sed o-
mnium ipsum confitentium salvator. Ideo re-
demtorem hunc necesse est esse Messiam, pro- E
pter verba illa Jeremiæ ibi inducta, In diebus
ejus salvabitur Juda: quæ in scripturis Hebraicis,
& in translatione Chaldaica de Messia exponun-
tur: ut in superioribus probatum est. Secundum
verò est, quòd in prædictis Jeremiæ verbis per
Juda non intelliguntur Judæi, ut ipsi contra nos
sæpenumero argumentantur, sed omnes tam de
Gentilibus, quàm de Judæis qui corde, ore, & o-
pere Messiam confessuri erant. Tertium autem
est, quòd Messias dandus erat in lucem gentium,
& salutem usq; ad fines terræ Quartum est, quòd F
Messias est nomen Dei, cui populi, id est Genti-
les labio electo servire debebant. Quintum est,
quòd ipse venturus erat de longè, hoc est de Deo
sancto & benedicto. Quod ibi per illud Jeremiæ
probatur, Numquid Deus de propè ego, & non
Deus de longè. quapropter Messiam esse Deum,
consequens est. Sextum est, quòd illa *Isaiæ* verba
c.9 v.6. scripta. Infans natus est nobis, filius da-
tus est nobis, & erit principatus super humerum G
ejus, de Messia intelliguntur. Quod est contra
Judæorum juniorum deliramenta. Notandum
insuper est, Quòd sicut per præmissam traditio-
nem in verbis illis Jeremiæ, In diebus ejus salva-
bitur Juda, per Juda non ipsi Judæi intelligun-
tur, sed omnes Messiam confitentes: ita in eisdem
verbis cùm immediatè sequitur, וישראל ישכן
לבטח Hoc est, Et Israel habitabit ad fiduciam:
per Israel, eâdem ratione non homines de popu-
lo Israelitico intelligendi sunt, sed omnes Deum
videntes, hoc est, omnes tam de gente Israeliti-
ca, quàm de cæteris gentibus, qui Messiam ipsum
verum Deum & hominem fide & opere visuri
erant: ut fuerunt Apostoli, & reliqui tam ex Ju-
dæis, quàm ex Gentilibus ad Christum conversi,
qui Christum videntes, Deum verum viderunt.
Et hæc est literalis expositio. Nam Israel non erat
proprium nomen ipsius Jacob, sed ei in Ange-
lorum visione impositum fuit. Cùm igitur Mes-
sias, ut in præcedentibus latissimè ostensum est,
sit major Angelis, cùm sit verus Deus, illi sunt *Qui sunt*
veri Israelitæ, qui Messiam ipsum viderunt, & vi- *veri Israe-*
dent. Huic etiam traditioni addendum est, quod *litæ.*
in *Midras tillim*, id est in expositione Psalmorum
super illud *Psal.67.v.2.* לדעת בארץ דרכך בכל גוים
ישועתך id est, Ad cognoscendam in terra viam
tuam in omnibus gentibus salvationem tuam: ita
dicitur, Non erit Deus sanctus & benedictus sal-
vans Israel propter eorum opera, sed ut notificet
potentiam suam, & ut notum faciat nomen suum
gentibus. Asaph enim ait *Ps.76. v.1.* נודע ביהודה
אלהים בישראל גדול שמו id est, Notus in Judæa
Deus, in Israel magnum nomen ejus. Et rursus
dicit *Ps 77.13.* אתה האל עשה פלא הודעת בעמים עזך
id est, Tu es Deus faciens mirabile, notam fecisti
in populis potentiam tuam. Poterunt-ne dicere
eis, Judæi scil. Gentilibus, Quòd redemtor sit ac-
ceptor facierum, id est personarũ? Nequaquam,
sed confitentium eum. Sicut dictum est *Ps.67.3.*
Confitebuntur te populi Deus, confitebuntur te
populi omnes; cum reliquis. Et sic est quod *Isaias*
ait *c.61.v.11.* כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה
תצמיח כן אדני יהוה יצמיח צדקה ותהלה נגד כל הגוים
i. Nam sicut terra producit germen suum, & sicut
hortus semina sua germinat, sic Dominus Deus
germinabit justitiam & laudem coram cunctis
gentibus. Hæc Talmud Item in eadẽ *Midras til-
lim* super illud *Ps.100.1.* מזמור לתודה הריעו ליהוה
כל הארץ עבדו את יהוה בשמחה באו לפניו ברננה
i. Psalmus ad confessionem. Jubilate Deo omnis
terra, servite Deo in lætitia, venite coram eo cum
cantu: ita scriptũ est, אמר ר' יעקב אמר ר' אבהו בשם
רבי אחא מזמור לתודה יודו לי כל האומות ואני מקבלן
שנא' כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון אני
מקבלן וכו' id est, Dixit R. Jacob, dictum est à
R. Abhu in nomine R. Aha, Psalmus ad confes-
sionem: Confitebuntur me omnes gentes, & ego
recipiã eas. Sicut dictum est *Isa.45 v.23.* Quoniã
mihi flectetur omne genu & jurabit omnis lin-
gua, & ego recipiã eos. Ex his quæ dicta sunt, pa-
làm demonstratũ est. Quòd non Judæi modo, sed
Gentiles etiã per Messiam redimi, atq; salvari de-
bebant Neque tn. omnes Judæi, neq; omnes Gẽ-
tiles tempore Messiæ salvandi erant, sed ii dunta-
xat ex utrisque, qui Messiam ipsum recepturi es-
sent, atque corde, ore, & opere confessuri.

CAPUT

CAP. XV.

Quòd ad designandam tum Iudaeorum, tum Gentilium salvationem per Mesiam futuram, ex utrisque Mesias ipse prodire voluit.

CAPNIO.

HAnc (ut puto) ob causam Mesias ex Judæis & Gentilibus procesit, ut ex hoc utrorumq; salvatio per ipsum fu- B tura, præsignaretur. GAL. Rectè ais, mi Capnio. Hoc n. ex eo maximè patet, quod in commentariis R. Mosis Hadarsan scriptum est, super illud *Gen.* 19. *v* 34. dictum, ותאמר הבכירה אל הצעירה הן שכבתי אמש את אבי נשקנו יין גם הלילה ובאי שכבי עמו ונחיה מאבינו זרע: Hoc est, Et dixit major ad minorem, Ecce dormivi, vel jacui heri cum patre meo. Potemus eum vino etiã hac nocte, & veni, & jace, & dormi cum eo. Et vivificemus de patre nostro semen. Dixit Rabbi Tanhuma, & vivificemus de patre nostro filium, C non est scriptum, sed semen. Et hic est Rex Mesias qui venit de ambabus. David quippe procesit ex Ruth Moabitide, & Roboam ex Naama Am̃onitide. Rex v. Mesias ex filiis filiorum ejus. Et hoc est quod dixit Sophar ad Job *cap.* 11. *v.* 7. dicens, החקר אלוה תמצא אם עד תכלית שדי תמצא Id est, Nunquid profundum, vel investigationem Dei invenies? Nunquid usque ad consummationem *Saddai*, id est illius qui sufficit, reperies? Nunquid super profunditatem Dei tu qui quæ- D ris astare? Si venisset coram te judicium hominis qui jacuit cum nuru sua, cujusmodi sententiam dedisses contra eum? Respondit ei, Lapidationis. Et si venisset coram te judicium hominis qui jacuit cum filia sua, quid judicasses contra eum? Dixit ei, Combustionem: Ait ei Sophar. Hæc autem judicia venerunt coram Deo sancto & benedicto. Lot enim concubuit cum filiabus suis, & Judas cum nuru sua. Et assumsit tamen E Deus sanctus & benedictus de utrisque, & constituit de ipsis reges in hoc seculo, & redemtorem in futuro. Et hic est rex Mesias. Hæc traditio. Item in eodem libro legitur, sic Rabbi Hanina dixisse, Quid sibi vult textus *Genesis decimonono cap. v.* 32. ubi dixerunt filiæ Lot, Ut servare posimus ex patre nostro semen? Quia dixerunt semen, & non filios, videtur revelatum fuisse eis arcanum de adventu Mesiæ, & quòd de semine Adæ atque eis proditurus esset Mesias: innuentes semen illud Mesiæ de quo dixit A- F dam, Posuit mihi Dominus semen aliud pro Habel, ab ipsis fuisse processurum. Ideoq; voluerunt cum patre concumbere ad hujusmodi semen conservandum, non aliqua malitia, aut inhonestate ductæ, sed quia existimabant alium hominem præter patrem in mundo non existere, propter Sodomæ & Amoræ destructionem. Ideò ne prætermitteretur Mesiæ adventus, quælibet earum una nocte cum patre jacuit, gravidæque factæ, duos filios pepererunt: una Ammon, altera G Moab. A quibus duæ maximæ gentes emanarunt quæ Ammon & Moab appellatæ sunt. Ex Moab autem procesit Ruth Moabitis, quæ accepit cõjugem Boaz. Ex cujus genere prodiit rex David:

A ut ex ejus genealogia apparet. Rex autem Selomo inter alias uxores, habuit Naamam Ammonitidem, & ex ea ortus est Roboã Rex Judæ. David verò inter cæteros filios, habuit Selomonem & Nathan. Ex Nathan autem processit beatissima virgo secundùm Lucæ genealogiam. Ex Selomone verò & Roboam ejus filio, prodiit Joseph ejusdem virginis sponsus, ut latiùs in sequenti libro dicemus. Cùm igitur filiæ Lot nescirent, ex qua ipsarum proditurus esset Mesias, & unaquæque ipsum ex se processurum putaret, dixerunt, Ut servare possimus ex patre nostro semen, quod absque magno mysterio factum fuisse, censendũ non est. Cùm enim Deus præsciret Judæos magna ex parte Mesiam negaturos, eique non credituros, Gentiles verò eum recepturos, ac proinde populum novum ipsos se facturum, juxta illud Psalmographi *Psal.* 102. *v.* 19. dictum, ועם נברא יהלל יה Hoc est, Populus qui creabitur laudabit Deum. Item apud *Isaiam* 43. *v.* 21. עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו Id est, Populus iste quem creavi mihi, laudem meam narrabit: idcirco divina providentia factum est, ut redemtor & verus Mesias ex Gentilibus & ex Judæis procederet: ut inde cunctis innotesceret, quòd ad salvandos utrosque venturus erat. Quare Dominus ipse Gentiles quoque oves suas vocavit, dicens, Alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, illas oportet me adducere, & fiet unum ovile. & unus pastor. Eam ob rem dicebat rex David, Laudate Dominum omnes gentes: collaudate eum omnes populi. Quid a. ei dicetis? Quoniam confirmata est super nos misericordia ejus, & veritas Domini manet in æternum. Et hanc ob rem quia Mesias utrosque, scilicet Judæos & Gentiles salvare debebat, rectè totius generis humani redemtor dictus est, ac mundi universi salvator.

CAPUT XVII.

Quòd mundus per peccatorum remissionem salvandus erat: & de generali peccatorum remissione, quæ per Mesiam fieri debebat.

CAPNIO.

QUomodo igitur mundus, sive humanum genus per Mesiam salvandum erat? Nam id quoque per eorum scripturas te ostendere oportet. GAL. Per generalẽ utiq; peccatorum remisionẽ mundũ ipsum, seu humanum genus tempore Mesiæ salvandũ fuisse, priscæ eorũ scripturæ ostendunt. Quòd n. per Mesiam futura esset peccatorũ remisio, in libro יומא *joma*, id est Dierum, in capite יום הכפורים *jom hacchippurim*, id est, Dies propiciationum, optimè probatur: ubi sic legitur: Traditio est, quòd Rabbi Meir dicebat, Magna est pœnitentia: propter unum enim qui acturus est pœnitentiam, universum mundum absolventes erunt. (Dicit, absolventes erunt, propter divinarũ personarum trinitatẽ in una essentia, quæ ad remisionem peccatorum simul concurrere debebant) Deinde subditur in eadem traditione: sicut dictum est *Hosea decimo quarto capite, v.* 5. ארפא משובתם אהבם נדבה כי שב אפי ממנו Hoc

est, Sanabo perversitatem, vel aversionem eorũ, A diligam eos gratis vel sponte. Quoniam avertetur furor meus ab eo, id est, propter eum. Hæc traditio Verba autem Hoseæ in hac traditione inducta, Rabbi Jonathas ita Chaldaicè traducit, אקבל יתון בתיו בתון אשבק להו ביהון בד יתובון בנר בתא id est, Recipiam pœnitentiam ipsorum, propitius ero reatibus eorum, miserebor illorum, quãdo pœnitentiam egerint. Quòd autem prædictum unum, propter cujus pœnitentiam, hoc est, B propter cujus pœnitẽtiæ pœnam, mundus à peccatis absolvendus erat, Targum, id est Chaldaica translatio ostẽdat esse Mesiam, ex eo patet, quod idem Hoseas immediatè subjecit, dicens, אהיה כטל לישראל Hoc est, Ero quasi ros Israeli: ipse Jonathas ita Chaldaicè transtulit. אהי ממרי כטלא לישראל id est, Erit verbum meum velut ros Israeli. Hac igitur Chaldaica traductione assumta, quæ verbum DEI quasi rorem Israeli futurum fuisse asserit, videamus quid propheta de hoc verbo in textu addit: Dicit enim sic, יפרח כשושנה C ויך שרשיו כל בנון Hoc est, Florebit sicut lilium, & producet radices suas sicut Libanus. Quod glossa R. Selomonis sic exponit, Et producet ipse ros radices suas, & prosperari eas faciet sicut Libanus, hoc est, sicut radices arborum Libani, quæ maximæ sunt. Sequitur in propheta, ילכו ינקתיו ויהי כזית הודו וריח לו כל בנון id est, Ibunt propagines ejus, & erit sicut olivæ splendor, vel gloria, vel confesio ejus, & odor erit ejus, ut Libani. Hæc autem sic & Jonathas in Chaldæum vertit, D יסגון בנין ובנן ויהי כזיו מטרת קודשא זיוהון וריחתהון א כריח קשרת בוסמיא id est, Multiplicabuntur filii & filiæ, quorum splendor erit sicut splendor candelabri sanctuarii, & odor eorum sicut odor fumi. Sequitur adhuc in propheta, ישבו ישבי בצלו יחיו דגן ויפרחו כגפן זכרו כיין לבנון id est, Convertentur sedentes, vel habitantes in umbra ejus, vivificabuntur tritico, & florebunt, vel germinabunt sicut vitis. Memoriale ipsius, ut vinum Libani. E Hæc etiam idem Jonathas ita Chaldaicè exponit, Congregabuntur de filiis captivitatum eorum, habitabunt vel sedebunt in umbra Mesiæ sui, vivificabuntur mortui, & multiplicabitur bonum in terra, Et erit memoriale ipsorum ascendens, vel fructuosum, sicut memoriale vel recordatio domus buccinæ super vino antiquo, quod miscebatur in domo sanctuarii Domini. His ita præmisis, quærendum est à Judæis, Cùm hîc à Propheta dictum sit, Convertentur sedentes vel habitantes in umbra ejus, hoc pronomen F *ejus* quod ipsi כינוי *Chinnui*, vocant ad quod prædictorũ refertur? Natura quippe ejusmodi כינוים *Chinnuim*, id est pronominum est, ad antedicta & propinquiora referri: quemadmodum ex iñumeris Sacræ scripturæ locis haberi potest. Nam cùm *Exod.* 15. *v.* 4. dicitur, יהוה איש מלחמה יהוה שמו i. e. Deus vir pugnæ, Deus nomen ejus: Hoc pronomen *ejus*, ad alterum prædictorum, hoc est, ad Deum, vel ad virum, vel ad utrumque refertur. Ita quoque hîc cùm dicitur, Habitantes G vel sedentes in umbra ejus: hoc pronomen *Ejus*, inspectis diligenter verborum præmissorum circumstantiis, referri oportet vel ad unum illum, de quo paulò antè dictum fuit, quòd propter ejus pœnitentiam Deus universum absoluturus erat mundum, vel ad rorem, quem Chaldaica translatio (ut visum est) Dei verbum esse exponit. Quia igitur ubi propheta posuit, In umbra ejus, Rabbi Jonathas, In umbra Mesiæ, Chaldaicè interpretatus est, palàm profectò ostenditur, alterum istorum, vel etiam utrumq; oportere esse Mesiam, De hac autem pœnitentia quam pro mundi salvatione, vel pro salvandis hominibus Mesias Deus & homo acturus erat, Psalmographus apertè meminit *Ps. octuagesimo quinto v.* 4. dicens, שובנו אלהי ישענו והפר כעסך עמנו: הלעולם תאנף בנו תמשוך אפך לדור: הלא אתה תשוב תחיינו ועמך ישמחו בך Hoc est, Converte nos Deus salus nostra, averte iram tuam nobiscum, id est à nobis. Nunquid perpetuo irasceris in nos, extẽdes iram tuam in generationem & generationem? Nonne tu conversus, vel pœnitentiam agens, vivificabis nos, & populus tuus lætabitur in te? Ex his igitur quæ diximus manifestè patet, quòd propter pœnitentiam quam Mesias acturus erat, humanum genus salvari debebat. Hanc enim pœnitentiam non pro se acturus erat, cùm peccatum nullum habiturus esset, propter quod pœnitentiam ipsum agere oporteret: sicut *Isaias* testatur, cùm de ipso ita *c.* 53. *v.* 9. ait, על לא חמס עשה ולא למרמה בפיו id est, Eo quòd iniquitatem non fecerit, neque fuerit dolus in ore ejus. Pro humano genere pœnitentiam istam agere debebat, in quantum pœnam peccatorum totius humani generis subiturus erat: juxta illud ejusdem prophetæ *c. eod. v.* 4. dictum, אכן חלינו הוא נשא ומכאובינו סבלם Hoc est, Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros sustinuit: prout latiùs in octavo libro videbimus.

CAP. XVII

Quòd per lignum crucis, mundi sive humani generis salvatio fieri debebat. Et de mysteriis atque excellentia ipsius crucis.

CAPNIO.

Quænam igitur erat pœnitentia hæc quam in remisionem peccatorũ totius mundi Mesias acturus erat? GALAT. Crucis pasio, quam pro nobis subire debebat. Eam ob rẽ Cabalistæ sumis laudibus ipsã efferunt. Ex Cabalisticis namq; fragmẽtis in illud *Ps.* 139. *v.* 5. אחור וקדם צרתני ותשת עלי כפכה i. Retrò & ante formasti me, & posuisti super me volam tuã, i.e. manum tuam: ita habetur, ושמע את כל אשר אני דובר אליך דע כי הבורא יתעלה ברא אנשים תחתונים בצלם אנשים עליונים וברא את האדם בשני פרצופים פנים ואחור כמו שאומר אחור וקדם צרתני וכן נמצאים בו יצר טוב ויצר הרע והם שני מלאכים אף על פי שהם שד ומלאך שכל מי שהמציאו האל נקרא מלאך ועל כן אמרו ז״ל מלאך טוב ומלאך רע מלאך טוב הוא המנהיג את האדם לעשות טוב בחייו ואם הוא בהפך מתהפך בעצמו והוא גהינם ולכן יקרא חצי כלו חצי עגלה טוב וחציה רע והוא סוד פנים ואחור וממנו מוצא המזון המחיה והממית וממנו הנובע הטוב או הפכו וכן אמר האמנם כי הפעלה בתחתונים היא מן שכל שני נסתר שהוא מנהיג כל המציאות כאשר אמרנו

אמרנו ומפני זה נשפעו ממנו שני יצרים וסודו השתי והערב צבאות צבאות כלו ימין ושמאל והשפעבורו בשמו יתברך ואמר לא יקרא שמך שמי בקרבו ולפיכך קראוהו אישים שהוא משפיע על כל האישים ומפני שימצא הרע בהעדרו הטוב : .i. Tu verò adverte omnia quæ ego loquor tibi. Scire te volo, quod creator Deus creavit hominem inferiorem ad imaginem hominum superiorum, creavitque hominem duos vultus habentem, anteriorem scilicet & posteriorem. Sicut dictum est, Antè & retro formasti me. Et invenitur in illo appetitus bonus, & appetitus malus, & sunt duo angeli: licet alter eorum sit diabolus, & alter Angelus. Atqui intellectus qui dedit eis esse, est Deus, & vocatur Angelus. Et propterea dictum est à sapientibus, Angelus bonus & angelus malus. Angelus bonus ille, qui dirigit hominem in bonum in vita ejus. Et si homo operatur contrarium, vertit se in ipsum, & est homini infernus. Et propterea vocatur medium, significans quòd medietas sphæræ est bona, & medietas mala. Et hoc est secretum contentum in eo quod dicitur, Ante & retro, & reliqua. Ab eo autem procedit essentia præbens vitam, præbensque mortem. & ab eo insuper est natura bona, & natura contraria. id est Mala. Et dixerunt, quòd opus inferiorum est intellectus secundi occulti, qui præpositus est toti universo, & dirigit illud, sicut jam prædiximus. Et propterea ab illo facti sumus habentes duas concupiscentias, quarum secretum est crux, & innuit *sevaoth sevaoth*, significans dextrum & sinistrum; & nomen, id est, Deus donavit eam coronâ, quæ est nomen suum altissimum. Et dixit ei. Vocetur nomen tuum nomine meo. Et hoc est quod dictum est, Nomen meum est in ea. Et propterea vocavit illam hominem, quoniam influit super omnes homines. Et inventum est, quòd figmentum malum vel concupiscentia mala sive peccatum originale est oppositum ejus. Quoniam ipsa est summum bonum. Hæc omnia ibi. Ubi inter cætera miranda crucis mysteria, dicitur quòd crux innuit *sebaoth sebaoth* significans dextrum & sinistrum. Quod ideo nimirum dicitur, quia computantibus arithmetica ratione literas quibus significant crucem, & literas quibus scribitur bis *sabaoth*, resultat idem præcisè numerus ex utraque supputatione. Crucem enim ipsi השתי והערב *hassethi vehaereb*, vocant Cujus literæ arithmetica ratione 998. apud eos reddunt. Nam litera ה *he*, 5. reddit, *sin* ש 300. ת *tau* 400. י *jod* 10. ו *vau* 6. ע *ain* 70. ר *res* 200 ב *beth* 2. Ex quibus simul junctis resultat numerus prædictus, videlicet 998. Et idem præcisè numerus resultat ex literis quibus bis scribitur צבאות *sebaoth*. Nam litera צ *sadi* importat 90. ב *beth* 2. א *aleph* 1. ו *vau* 6. ת *tau* 400. Ex quibus simul junctis 499. Quibus iterum replicatis pro altera dictione צבאות *sebaoth*, habetur idem præcisè numerus, qui habetur ex literis, quibus crux apud eos scribitur. Quod non absque grandi mysterio fieri contigit. *Sebaoth* quippe idem est, quod apud nos in plurali numero exercitus. Cũ igitur dicitur quòd crux innuit *sebaoth sebaoth*, significans dextrum & sini-

A strum, quid aliud datur intelligi, nisi crucis victoria & triumphus? Per crucem namq; & cœlestes exercitus per dextrum designati, reparati sunt, & exercitus infernales per sinistrum significati, debellati ac penitus victi fuerunt. Cùm verò ibidem dicitur, crucem esse summum bonum, influereque in omnes homines, donatumque coronâ, ac in ea esse nomen Dei Altissimi: quomodo hæc intelligenda sint, speculantibus humani B generis redemtionem, per crucem à Deo factam, arbitror non difficile. Quo autem pacto per crucem ipsam Deus humanũ genus redemturus esset, Rabbi ille magnus apud eos, quem ob singularem vitæ sanctitatem, ac doctrinæ excellentiam, רבינו הקדוש *Rabbenu Haccados*, annis multis ante Christum natum prædixit, eo in libro quem גלי רזיא *Gale razeia*. i. revelatorem arcanorum nuncupavit: cùm ad quartam C Antonini consulis urbis Romæ petitionem, qui ipsum interogaverat, ex qua arbore excisa esset virga, qua Moses miracula faciebat, atque unde eam nactus fuerat, ita respondit, Quod me rogas de virga Mosis tibi notitiam dare, dicam tibi quod de hoc scriptum reperi à R. Simeone filio Iohai in libro, qui מחקר הסודות *Machkar hassodoth*. i. investigatio secretorum dicitur, sic dicente, Virga illa quâ Moses & Aharon miracula faciebant in terra Ægypti, & postea in deserD to floruit, gemmasque edidit, ab ea arbore excisa est, quam Deus Mosi ostendit in deserto, ut aquæ amaræ dulces fierent. Et hæc arbor excisa fuit ab arbore vitæ, quæ in paradiso sita erat Angelorum manibus. Quam quidem miserunt Adæ, cùm ille misisset Seth filium suum ad paradisum, misericordiam Dei imploraturum de suo peccato. Dixeruntque Angeli ad Seth, ut plantaret hanc arborem. Quæ quàm primum fructũ faceret, misericordiæ Dei in eum descenderent, E aperieturq; portæ cœli, quæ obseratæ sunt. Hanc autem arborem, seu potius ramum accepit Seth, plantavitque in deserto, quam postea Moses invenit, & ex ea virgam suam excidit. Ideoque virga Dei dicta est. Cùm autem venisset Israel ad מרה *Mara*, neque illius aquas (erant enim amaræ) bibere possent, Deus ostendit Mosi hanc arborem, ut aquas illas redderet dulces. Et hæc est arbor illa, in qua Moses ipse serpentem imposuit, per quam Deus universum orbem salvum facere F instituit, & mittere misericordiam suam super Adam, cùm venerit rex Messias. Tunc enim hæc arbor fructus gestabit, quibus secundò aquæ amaræ efficientur dulces, purgabuntque primum peccatum. omniaque delicta, quæ fecerũt, facturique sunt homines: sicut dictum est *Zach.c.*13,1. ביום ההוא יהיה מקור נפתח לבית דוד ולישבי ירושלם לחטאת ולנדה Hoc est, In die illa erit fons patens domui *D*avid, & habitantibus Ierusalem, in ablutionem peccatorum. Postquàm autem te doG cui hoc arcanum, cum contemplaberis arborem scientiæ boni & mali, & insuper arborem vitæ, quæ in paradiso sitæ erant, ac etiam serpentem qui Hevam tentaturus accessit: intelliges quam ob rem virga Mosis in terra projecta, serpens effecta sit, moxque per caudam accepta, elevataque

à terra

à terra virga redierit, ut erat, absorbueritq; omnes virgas magorum Ægypti, qui idem faciebant, quod Moses: sicut dictum est *Zach.c* 13.*v*.2. והיה ביום ההוא נאם יהוה צבאות אכרית את העצבים מן הארץ ולא יזכרו עוד id est, Et erit in die illa, dicit Deus exercituum, disperdam nomina idolorum de terra, & non memorabuntur ultrà. Item intelliges cur Deus miserit serpentes in Israel in deserto, & tamen præceperit Mosi, eique dixerit, *Num.* c. 21, 8. עשה לך שרף ושים אותו על נם והיה כל הנשוך וראה אתו וחי Hoc est, Fac tibi serpentem æneum, & pone eum super lignum. Et omnis qui percussus fuerit, & aspexerit eum, vivet. Hoc enim significat, quòd quicunque morsus fuerit à serpente peccatorum, respiciens serpentem in arbore collocatum, semper vivet. Et quoniam ex arbore vitæ hæc arbor excisa fuerat, fructus ejus vitam afferent mundo. Hæc tamen arbor abscondetur in terra cunctis mortalibus ignota. Cùm autem dominabitur in terra sancta Regina Elena, omnis Israel in angustiis erit, ac detrimento. Quippe quòd ab ea perquiretur hæc arbor, & nulla ipsius apud eos extabit notitia, neque ipsa invenietur, quousque Deus impleatur misericordia, & ex terra eam prodire faciat. Et reperietur una de iis arboribus, de quibus dixit Isaias, Et dedit eum impiis sepulturam suam. Hoc autem erit, ut notum faciat Deus, quàm magna sint sua miracula, ac mirabilia sua quàm fortia. Hæc omnia ad verbum ille, quem vel ipsi Magistrum nostrum sanctum appellant. Qui quoniam optimè ac palàm de mysterio sanctæ crucis, atque humani generis salute, quæ per ipsam fieri debebat, locutus est, ut nihil ipse verbis ejus addam, duntaxat quæ beatus Andreas Apostolus Ægeæ Procōsuli ejusdē salutiferæ crucis mysterium exponēs dixit, subiiciam: ut ex iis clarè innotescat, unam prorsus atque eandem fuisse veterum Hebræorum, atque Apostolorum fidem. Ipse enim Apostolus sic ait, Primus homo per lignum prævaricationis mortem induxit, & necessarium hoc erat generi humano, ut per lignum passionis mors quæ ingressa fuerat, pelleretur. Et quoniam de immaculata terra factus fuerat homo primus, qui per lignum prævaricationis mundo mortem intulerat, necessariò de immaculata virgine natus est perfectus homo, in quo Dei Filius qui primum fecerat hominem, vitam æternam, quam perdiderant per Adam homines, repararet, ac per lignum crucis, lignum concupiscentiæ excluderet, expanderet in cruce immaculatas manus pro manibus incontinenter extensis, pro suavi cibo arboris vetitæ, escam fellis acciperet, & in se suscipiens mortalitatem nostram, suam nobis immortalitatem offerret.

De serpente æneo.

LIBER SEPTIMUS.

DE SANCTISSIMA MATRE MESSIÆ.

CAPUT PRIMUM.

Quòd mater Messiæ ab æterno fuerit à Deo prævisa Filium ejus conceptura, atque Messiam verum Deum & hominem paritura.

CAPNIO.

CUM tot & tanta in præcedentibus de Messia dixeris, decet nunc ut de ejus sanctissima genitrice aliquid dicas. Quare primùm ipsam ab æterno à Deo prævisam fuisse, Filiū ipsius Dei concepturā, atque verum Messiam Deum & hominem parituram, per veteres Judæorum scripturas ostende. GAL. Si (ut in sequenti capite latiùs dicemus) juxta *Rabbenu Haccados* sententiam, ideo *Deus* mundum creavit, quia viderat ex Israel excidendam fuisse petram sine manibus, quæ est petra primaria, hoc est beatissima virgo, ex qua Messias proditurus erat: consequens profectò est juxta priscorum sentētiam, matrem Messiæ ante mundi constitutionem à Deo prævisam fuisse, Messiam ipsum concepturam, & parituram. Deus namque qui omnia prævidet, antequam fiant, & futura tanquam præsentia intuetur, cum, antequam mundum creasset, Adam peccaturum præscisset, totumque humanum genus ob ipsius peccatum condemnatum iri: voluit tanquam

tanquam optimus medicus, optimam atque efficacissimam toti generi humano præparare medicinam. Nullum autem efficacius remedium, nec ullam tanto vulneri meliorem putavit medelam, quàm Filii sui incarnationem & passionem: ut ex eo ostenderet amoris sui erga genus humanum immensitatem. Igitur antequam mundum produceret, prævidit virginem gloriosam Filium suum concepturam, ac matrem Messiæ futuram. Et sic jam in mente ejus creata erat, juxta illud sapiẽtis ita in persona ipsius matris Messiæ *Prov. octavo cap. v.22.* Hebraicè dicentis, יהוה קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז : מעולם נסכתי מראש מקדמי ארץ : באין תהומות חוללתי Hoc est, Deus possedit me principium viæ suæ, initium ab operibus ejus ex tunc. Ab æterno ordinata sum ex capite, & ex antiquis terræ, antequam essent abyssi, genita sum. Item *Ecclesiastici c.24.14.* Iehosuas Sirach sic ait, Ab initio & ante secula creata sum. Verumtamen juniores Judæorum sese nobis opponunt asserentes, Sapientem verba prædicta non de matre Messiæ dixisse, sed de lege Dei, quam ante mundi conditionẽ creatam fuisse: ac literis igneis nigris in dorso ignis candidi scriptam, eamque duobus annorum millibus mundum præcessisse, ajunt. Quibus nos respondemus, somnia vanissima eos narrare. Primò quidem, quia nullum annorum numerum ante mundi constitutionem colligere possunt. Quod duplici ratione probatur. Quarum prima est, quòd Deus non subiicitur tempori. Secunda verò, quia tempus sequitur orbium cœlestium motum, illique conjungitur. Nam horam facit planeta, qui horam unam gubernat. Et diem facit motus solis, qui 24. horis moratur, ex quo ascendit, & iterum ascendere incipit in oriente. Hebdomadam autem faciunt septem planetæ, quorum quilibet diem unum gubernat. Dominicum enim diem gubernat Sol. Hinc quidam voluerunt diem dominicum à Solis dominio dici, qui rex est planetarum. Lunæ verò diem Luna ipsa gubernat. Martis autem diem Mars: Et sic de reliquis. Mensem lunarem cursus conficit lunæ. Solarem verò cursus signi, quia unumquodque zodiaci signum suo mensi dominatur. Annum perficit sol, qui anno integro peragrat 12. zodiaci signa. Quamobrem si cœli non erant creati, non erat tempus. Tempore igitur non existente, duo millia annorum ante mundi creationem falsò à Judæis adducuntur. Hæreticã quoque illorum esse opinionem, ex eo cõstat; Quod ignis est ex quatuor elementis unum. Elementa autẽ creata non fuerunt, nisi in mundi creatione. Si ergo vera esset eorũ opinio, duo contra legem ipsorũ sequerentur inconvenientia. Primum quidem, quòd mundus ab æterno fuisset, ex quo erat jam ignis. Secundum verò, quod Deus nõ creavit ex nihilo mudũ, sed ex aliquo fecit. Quod utrũq; etiam secundùm eos hæresis est maxima, cùm sit contra illud *Gen. c.1, 1.* dictum, בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ .i. In principio creavit Deus cœlum & terram. Et reliqua. Supradicta igitur Sapientis verba de lege minimè intelligi possunt. Quare de virgine matre Messiæ intelligenda sunt. Neque enim illorum sententiam approbandam duco, qui non de beatissima virgine, sed de sapientia divina duntaxat eadem verba dici affirmant. Quod (pace eorum dixerim) falsum omnino est. Nam etsi præmissa *Prov. v.22.* verba, Deus possedit me; cum cæteris; de sapientia divina quæ ab æterno genita fuit, rectè dicantur, prout nos etiam illa de eadem sapientia in tertio libro exposuimus: ea tamen verba Ecclesiastici, Ab initio & ante secula creata sum, eidem sapientiæ divinæ minimè convenire possunt. Cujus ratio est; Quia cùm juxta sacrorum Theologorum sententiam, nihil sit in *D*eo quod non sit ipse Deus: quod prisci quoque Talmudistæ senserunt, ut patet per *Rabbenu haccados* in prima petitione libri גלירזיא *Galerazeia*, sic dicentem, לא נמצא שום דבר באל אשר לא יהיה אל Hoc est, Non invenitur aliquid in Deo quod non sit Deus: idcirco sapiẽtiam quæ in *D*eo est, Deum esse, necessariò consequens est. Quare & ipsam increatam esse oportet. Verba igitur illa, Ab initio & ante secula creata sum, cùm non possint de divina sapientia intelligi, de sanctissima matre Messiæ intelligi oportet.

Falsa Iudæorum opinio, dicentium legem ante mundi productionem fuisse conditam. Confutatio. Prima ratio.

Secunda ratio.

CAP. II.

Quod amore matris Regis Messiæ, & Filii ejus Deus mundum creaverit: quia viderat ipsos à peccato Adæ immunes futuros.

CAPNIO.

SI Deus præscivit Adam peccaturum, propter cujus peccatum totus mundus quodammodo corrumpendus, atque destruendus erat, ut in ante dictis optimè probasti: quamobrem igitur mundum ipsum creavit? GAL. Ut hac de re nihil ipse dicam, solùm ea quę veteres Judæorum dicunt, referam. Nam inter cæteros Rabbi ille, cujus apud eos tanta est autoritas, ut ipsum רבינו הקדוש *Rabbenu Haccados*, id est, Magistrum nostrum sanctum vocent, in libro quem גלירזיא *Galerazeia*, id est, Revelatorem arcanorum nuncupavit, respondens ad sextam Antonini consulis urbis Romę petitionem, hæc inter cætera ait, Quoniam ante mundi creationem, prævideret Deus sanctus & benedictus Adam peccaturum, mundumque suum transgressurum, & ob id universum orbem se condemnaturum, propterea Deus ipse dicebat se nolle mundum creare. Verbum autem ejus instabat, mundum esse creandum. Videns autem Deus sanctus & benedictus, ex Israel excidendã esse petram sine manibus (& hæc est petra primaria, ex qua Messias futurus est, qui misericordias suas extendet super totum orbem: & ob hoc vocatus est Israel pater totius orbis, & populus peculiaris) hujus petræ dilectione, & Messiæ filii David Regis eorum, creavit Deus sanctus & benedictus hunc mundum, ob quod quidem arcanum dictum est apud *Ier. c. 33. v. 25.* אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי Hoc est, Nisi pactum meum [supple esset) diem ac noctem, leges cœlo & terræ non posuissem. Hæc *Rabbenu* ille *Haccados*. Pro verborum autẽ Ieremiæ declaratione, quæ ipse inducit, notan.

Ratio Cabalistica.

tandum est, quòd hæc nomina Hebraica ישו ומרים id est, Jesus & Maria ratione arithmeticâ ascendunt ad numerum ברית *beruth*, quod idem est quod pactum. Nam ישו ומרים id est, Jesus & Maria apud Hebræos 612. ratione arithmetica continent. י *joth* enim continent 10. ש *sin* 300. ו *vau* 6 Et sic ישו id est *Jesus* continet 316. Iterum, ו *vau* continet 6 מ *mem* 40. ר *res* 200, *joth* 10. ם *mem* 40. Et sic ומרים id est, Et Maria 296 continet. Quare ישו ומרים id est, Jesus & Maria apud Hebræos continent 612. Nunc eundem etiam numerum continet apud eos ברית *beruth*, id est pactum. Nam ב *beth* continet 2. ר *res* 200. י *joth* 10 ת *tau* 40. Ex quo patet, quod Jesus & Maria apud Hebræos ratione arithmetica ascendunt ad numerum *Beruth*, id est pactum, hoc est ad numerum 612. cujus quidem numeri mentio fit non vulgari in Cabala, quæ quotiescunque hujusmodi numeros nancisci potest, eos plurimi facit, eisque non mediocrem adhibet fidem. Quamobrem verba ipsa Ieremiæ ita interpretantur, Nisi pactum meum esset, id est, nisi amore mei Jesu & Mariæ, diē & noctem leges cœlo & terræ non posuissem: hoc est mundum non creassem. Cujus rei ratio est, propter Adæ peccatum. Hoc autem est quia finis propter quem Deus mundum creavit, est homo. Finis verò hominis, est salus & beatitudo. Peccatum autem Adæ totum orbem quodammodo corrupit. Ideo Deus dicebat, se mundum nolle creare. Verbum verò ejus, hoc est Filius Dei mundum ipsum creandum esse contendebat. Quippe quòd accepta humana carne, ipse pro Adæ peccato satisfacturus esset. Et ideo amore Jesu & Mariæ Deus mundum creavit. Quod etiam Rabbi Ankelos confirmat, dum in glossa Chaldaica super illud *Gen.c.1.v.1.* dictum. In principio creavit Deus cœlum & terram, sic ait, בחוכמא ברא יהוה ית שמיא וית ארעא .i. Propter sapientiam Deus creavit cœlum & terram. Hoc est, Amore intemeratę virginis, quæ est mundi sapientia, creavit *Deus* cœlum & terram: Vel amore Messiæ Filii sui, cui in divinis sapientia attribuitur. Non solùm autem totus mudus amore beatissimæ virginis conditus est, sed etiam sustentatur. Mundus enim ipse ob nostras pravas actiones, nullo pacto consistere posset, nisi ipsa gloriosa virgo cum sua misericordiâ & clementiâ, pro nobis orando sublineret. Ex hic etiam sequitur ipsam, & Filium ejus ab Adæ peccato omnino immunes fuisse.

CAP. III.

Quòd mater Messia non fuerit in peccato originali concipienda. Et quòd ipsa fuit ante peccatū Ada secundùm materiam creata, & caro ipsius semper ab omni macula peccati præservata.

CAPNIO.

VEllem expressiùs audire an veteres Hebræorū senserint matrē Messię in peccato originali cōcipiēdā nō fuisse.

GAL. Quamvis ex his quæ diximus satis [ut arbitror] apertè colligatur, hanc priscorū

A Judæorum fuisse fidem, nedum opinionem: hoc tamen manifestius ex verbis prædicti *Rabbenu baccados* habetur: qui eodem in libro גלי רזיא *Gale razeia* cùm ad septimam Antonini Consulis urbis Romæ petitionem inter cætera dixisset, Propter matrem verò ejus, scilicet Messiæ, ait David *Ps.80,16.* וכנה אשר נטעה ימינך Hoc est, Et abacum quam plantavit dextera tua: Dixissetque ei Antoninus, Cur mater Dei comparatur abaco, curve dicit, eam à dextera Dei plan-B tatam? Respondit sic ille, Similis facta est abaco mater Dei. Quandoquidem sicut abacus est armarium, quod principes conficiunt, ad collocanda vascula auri & argenti, ut gloriā suam atque opes omnibus ostendant: ita mater regis Messiæ erit armarium, quod Deus construxit, ut in eo sedeat ipse Messias, ad ostendendam gloriam majestatis suæ cunctis mortalibus. Per id autem C quod ait plantatam esse à dextera Dei, ostendit eam primam esse creaturam Dei in genere humano: sicut dictum est *Mich.c 5,2.* ומוצאותיו מקדם מימי עולם Id est, Et egressus ejus ab æternitate, & à diebus seculi. Dicit enim egressus numero multitudinis. Quia sunt duo Messiæ egressus. Unus divinitatis, quæ est æterna, ideoque dicit ab æternitate. Alter humanitatis, quæ in suæ matris extat substantia, quæ creata est ab hora creationis mundi. Hæc ille, quem Iudæi Magistrum no-D strum sanctum nuncupant. Ad quorum declarationem notandum est, Quòd opinio quorundā veterum Judæorum fuit, matrem Messiæ non solùm in mente Dei ab initio & ante secula creatam fuisse, ut paulò superiùs dictum est: verùm etiam materiam ejus in materia Adæ fuisse productam, ipsamque gloriosam Messiæ matrem principalem extitisse: cùm ejus amore (ut dictū est) mundus creatus sit. Nam cùm Deus Adam plasmaret, fecit quasi massam, ex cujus parte no-E biliori accepit intemeratæ matris Messiæ materiam, ex residuo verò ejus, & superfluitate Adam formavit. Ex materia autem immaculatæ matris Messiæ, facta est virtus quæ in nobiliori loco & membro corporis Adæ conservata fuit. Quæ postea emanavit ad Seth, deinde ad Enos, deinde succedaneo ordine ad reliquos, usque ad sanctum Iehoiakim. Ex hac demum virtute beatissima mater Messiæ formata fuit. Et idcirco eam *Zach.c.4.7.* suę prophetiæ את האבן הראשה F Hoc est, Petram primariam, rectè appellavit. Ex qua ut antiqui Judæorum exposuerunt, excidendus erat Messias. Neque quidem abs re, cùm tempore, gradu, & excellentia primaria futura esset. Ex qua quidem opinione apertè concluditur, carnem gloriosæ matris Messiæ non fuisse peccato originali infectam, sed purissimam à divina providentia præservatam. Quocirca nec anima ejus hujusmodi peccatum in conceptione contractura erat.

Mater Messia assimilatur abaco.

CAP. IV.

G *Ad primam Hogostrati objectionem. Et quòd mater Messia fuit prima in genere humano creatura, estq; omnium hominum mater, atq; cunctis Angelis superior, secundùm Talmudistarum sententiam.*

HOGO-

HOGOSTRATUS.

Data hujus opinionis veritate, sequeretur gloriosam matrem Messiæ non verè ex Davidica stirpe descendisse, neque verè sancti Ioakim (quem tu præter communem scribendi morem, Iehojakim vocasti) filiam fuisse. Ait enim sic sanctus Thomas *in 3. distinct. 3. quæst. qua incipit, Utrum caro Christi infecta non fuerit?* Alius error fuit dicentium, quòd caro Christi secundùm quod à parentibus erat, infecta non fuit. Dicunt enim quòd peccante Adam, Dominus aliquid incorruptum, & non infectum in Adam conservavit, per quod natura humana servari posset: & quòd hoc idem transfusum est sine aliqua infectione ad beatam virginem, & ex inde formatum est corpus Christi. Hoc autem erroneum reputatur propter duo. Primò, quia secundùm hanc positionem Christus non verè filius virginis esset, nec verè ex stirpe alicujus progenitus, nisi solùm ex Adam. Illa enim pars, quia incorrupta in humana natura remansit, in omnibus aliis ab Adam fuisset quasi quid extraneum ab eis, & soli Adæ connaturalis quantùm ad primum statum. Secundò autem, quia tollitur congruus satisfactionis ordo. Sicut enim non erat decens, ut pro Adam & ejus successione corruptâ aliquis satisfaceret, qui ex illo genere non esset: ita etiam non fuisset congruum, ut naturam infectam satisfaciendo sanaret Dei Filius, nisi hoc ipsum quod priùs infectum erat, assumeret. Et ideo dicendū est, quòd caro Christi secundùm quod fuit in parentibus, & etiam in ipsa beata virgine, peccato infecta fuit, antequam assumeretur. Sed in ipsa assumtione ab omni infectione peccati purgata est: ut secundùm quòd actu est caro Christi, nihil in ea maculæ inveniretur. Hæc beatus Thomas. Ex quibus liquidò patet, beatissimæ virginis carnem peccato Adæ fuisse infectam. GAL. Quoniam per hæc eadem argumenta, quæ sanctus Thomas affert, probari posset intemeratam virginem beati Iehojakim non fuisse filiam, neque ex tribu Juda & regia progenie prodiisse: si horū veterum Judæorum sententiam sequi voluerimus, qui aiunt, portiunculam quandam carnis in Adam purissimam ab omni labe præservatam fuisse, eamque à generatione in generationem usque ad ipsam immaculatam virginem descendisse: eam obrem opinionem hanc testimoniis tam Sacræ scripturæ & veteris & novi Testamenti, quàm Doctorum veterum Hebræorum, verā esse probabimus. Ex vetere namque testamento illud *Gen. c. 4. v. 25.* dictū adducimus, ותקרא את שמו שת כי שת לי אלהים זרע אחר Hoc est, Et vocavit nomen ejus Seth, dicens, Quis posuit mihi Deus semen aliud. Videns enim Adam omnes animas propter peccatum suum perditum iri (ideoque juxta 70. interpretum editionem 130. annis postquàm genuit Hebel, ab uxoris cognitione abstinuit, ne filios qui damnarentur generaret) verūtamen postquā vaticinatus est Messiæ adventum, per quē mundus salvandus erat, uxorē cognovit, genuitq; Seth. Et quia cognovit eam virtutē in se esse, ex qua mater Messiæ generanda erat, cujus pretiosissimo sanguini Messias ipse inerat, ideo

A vocavit nomē filii sui Seth, quòd à verbo שת *sath*, quod ponere significat, derivatur, dicēs, Qua posuit mihi Dominus semē aliud. Sensus est, In me repertum est semē alienū, & virtus quædā ex qua generandus est Messias. Ex novo autem Testamento habemus inter alia Ioannis Baptistæ testimonium, ita *Joan. c. 1. v. 26.* dicentis, In medio autem vestrum stetit, quem vos nescitis. Ipse est. Et rursus *ibid. v. 29.* Ecce (inquit) agnus Dei, ec-

B ce qui tollit peccata mundi. Hic est de quo dixi, Post me venit vir, qui ante me factus est. Ex his igitur liquet, opinionem præmissam veram esse. Nam siquidem dixerimus, id quod dixit, Qui ante me factus est, de divinitate intelligendum esse, falsum omninò erit: cùm Filius in divinis non sit creatus, nec factus, sed à patre genitus. Si verò dicere voluerimus, eum de adventu ipsius in hunc mundum fuisse locutum, falsum prorsus quoque erit, cùm Ioannes Baptista ante Christi nativitatem menses sex natus sit. Ex

C his igitur necessariò sequitur, prædictam veterū Hebræorum opinionem veram esse, dicentium, Matrem Messiæ ex nobiliori parte massæ Adæ factum fuisse, atque ideo absque originali peccato conceptam. Et licèt ejus materia simul cum materia Adæ creata fuerit, prima tamē fuit in causa excellentiâ, & dignitate. Propter quod prisci quidam Judæorum ipsam matrem Messiæ petrā primariam, ac primam creaturarum in genere humano, primumque hominē vocaverunt. Un-

D de in *Beresith Rabba*, id est in expositione libri Gen. antiqua, super illud *Gen. c. 1. v. 26.* dictum, נעשה אדם בצלמנו כדמותינו Id est, Faciamus hominem ad imaginem nostram, tanquā similitudinem nostram: sic ad verbum legitur. Dixit Rabbi Simeon, Quid sibi vult quod scriptum est *Prov. cap. 18. v. 17.* צדיק הראשון בריבו יבא רעהו וחקרו Hoc est, Justus primus in lite sua, venit amicus ejus, & investigavit eum? Sensus est, Quando

E veniet Deus sanctus & benedictus ad judicandū orbem in die judicii, totus mundus expavescet, & timebit diem illum terribilem, dicentque, O David Rex noster, ora Deum pro nobis, quoniā ex te processit Messias. Ipse autem respondebit eis, Propter hoc ipsum quod dicitis, non sufficio. Nam ex me multi reges prodierunt, qui in multis Deus offenderunt. Præterea ego sum infensus Deo propter peccatum Bathsebæ & Uriæ. Tunc accedent ad Mosem, dicentque, O Moses magi-

F ster noster, tu qui dedisti nobis legem, fuistique fidelis Dei servus, ora Deum pro nobis: Respondebit illis, Non sufficio, quandoquidem Deum rogavi, ut me sineret in terram promissionis introire, & oratio mea non fuit exaudita. Quòd si pro me exorare non potui, quomodo pro aliis potero? Illi autem ad Iacob se conferent, dicentes, O Iacob pater noster, tu qui duodecim tribus Israel genuisti, rogato Deum pro nobis. Ipse

G respondebit, Non valeo, quia duas sorores uxores duxi, utraq; vivēte. Accedēt postea ad Ishac rogātes, O Ishac pater noster, tu qui amore Dei immolatus fuisti, ora pro nobis. Ipse verò respōdebit. Non sufficio, quoniā ex me natus est Edō, qui fuit idololatra, & templū Dei destruxit. Tandem Abraham ad ibunt, dicentes, Tu qui voluisti filium

lium tuum amore Dei immolare, ora Deum pro nobis. Ipse itidem respondebit, se non sufficere. eò quod Ismaelem genuerit. Cùm ergo neminem invenerint, qui pro ipsis precetur, dicent, Eamus ad primum hominem, ut oret pro nobis, qui est absque peccato & macula: Et hoc est quod dictũ est *Prov.c.*18,17. Justus primus in lite sua. Et dicent, O homo prime cùm nos omnes emanemus à te, qui es à peccato immunis, ora Deum pro nobis. Ipse autem respondebit, Pro quibus rogaturus sum? Si pro filiis justis, non est necesse. Si pro iniquis, & iis qui quantum in ipsis fuit, Deum offenderunt, falsò jurantes nomen ejus, & pecuniã ad usuram mutuantes, pejerantesque, ac blasphemantes legem ejus, & sanctos (de quibus dictum est *Jer.c.*5,12. Negaverunt Deum & dixerunt, nõ est ipse) pro eis nolo effundere preces, cùm omni beneficio careant, sintque omnino damnati. Sed orabo pro iis, qui nec omni ex parte sunt justi, nec penitus impii, cùm & hi quoque filii mei sint, licèt propter merita sua id assequi non debeant. Tunc venient omnes sancti patres, reges, & justi ad primum hominem, dicentes, O prime homo, & prime parens noster, tu qui manu Dei creatus es, & à peccato immunis existis, precare pro nobis Deum, quia nos non sufficimus. Tunc veniet primus homo, rogabit Deum pro eis. Deus autem judicabit bonos & justos ob eorum bonas & mediocres operationes, ac propter preces primi hominis vitæ æternæ adjudicabit. Malos autem & impios perditioni æternæ condemnabit. Hoc est autem quod dictum est *Prov.*18, *v.*17. Et venit amicus ejus, & investigavit eum. Juxta illud quod dictũ est *Cantici canticorum c.* 4,7. Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Hæc omnia ad verbum traditio prædicta. Ex quibus colligitur, traditionem præmissam de matre Messiæ loqui, cùm ait, Omnes sanctos patres ad rogandũ primum hominem accessuros, ipsumque omnes peccati expertem esse, testaturos Quod in Adam minimè cadere potest, qui suo peccato universum mundum infecit. Autoritas igitur Proverb. quam inducit, videlicet Justus primus in lite sua, & venit amicus ejus, & investigavit eum, sic exponenda est, Hic primus homo, qui est mater Messiæ, ob quam Messias ipse sive Christus, filius hominis dicitur, justus est in lite sua, quã ipsa in peccato originali concepta fuisse, ab adversariis accusata est. Et venit amicus ejus, hoc est *Deus*, & hanc litem investigavit, tulitque sententiam, dicens, Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Quam quidem autoritatem prisci Hebræorum doctores, ad immaculatæ conceptionis matris Messiæ cõfirmationem adduxisse videntur. Quæ ideo primus homo, vel prima creatura in genere humano dicitur, quia prima omnium quoad materiã producta est. Unde corollarium sequitur, Quòd omnes homines sint ejus filii. Si enim mater Messiæ prima in causa Adæ extitit, Adamque ipse ab ea processit, quanquam eodem in tempore fuerint (veluti sol, qui licèt prior sit in causa claritate, sintque simul in eodem instanti, claritas tamen solem præcedit) ita mater Messiæ, etsi quoad materiã simul cum Adam producta fuerit: quia

Catholica expositio.

Quare mater Messiæ dicitur primus homo.

A tamen Adam ab ea processit (ideo enim ipsa primus homo dicitur) & ab Adam universum genus humanum, haud ineptè omnes homines ipsius matris Messiæ filii dici quodammodo possunt. Verumtamen verus & naturalis ac primogenitus filius ejus est ipse Messias, qui ex ejus purissimis sanguinibus formatus, ab ipsa genitus est: juxta illud *Luca c.*2,7 dictum, Peperit filium suum primogenitum. Legitur quoque in commentariis Rabbi Mosis Hadarsan in librum *Geneseos*, super illud ejusdem *libri c.*5,5. dictum,
B ויהיו כל ימי אדם אשר חי Hoc est, Et fuit omne tempus quo vixit Adam: ita ad verbum Rabbi Iehosuam filium Levi dixisse, Cùm vidisset Deus Adam formatum, vocavit omnes Angelos, eisque dixit, Humiliamini, & estote obedientes huic homini. Magna eorum pars imperium recepit, & illi sese flexit, juxta Dei voluntatem. Satanas verò hoc est, lucifer omnium excellentissimus cum sua secta dixit Deo sancto &
C benedicto, O Domine mundi tu creasti nos ex claritate gloriæ tuæ, & nunc imperas nobis, ut inclinemur homini, quem ex terra formasti? Respondit ei Deus sanctus & benedictus, In hoc homine qui ex pulvere terræ creatus est, plus sapientiæ & intelligentiæ est, quàm in te. Videns autem Deus sanctus & benedictus satanam cum sua secta nolle flecti, nec obedire huic homini, illum è cœlo expulit, & effectus est diabolus. Et idcirco dixit *Isa.c.*14,12. Quomodo cecidisti lucifer de cœlo, qui manè oriebaris? Hæc traditio,
D quæ nonnisi de gloriosa Messiæ matre loquitur. Cujus materia simul cum materia Adæ producta fuit, etsi prior in causa & excellentia extiterit, propter quam Christus ipse filius hominis appellatur Non enim de Adam loqui potest, duplici ratione. Tum quia Deus Angelis non præcepisset, ut Adæ inclinarentur, quem citò in peccatum casurum sciebat. Tum etiam, quia etsi Adam intel-
E ligens & sapiens esset, plus tamen scientiæ in Angelis erat, quàm in eo. Traditio autẽ dicit, quòd plus scientiæ in illo primo homine fuerit, quàm in Angelis. Quapropter de matre Messiæ loquatur, necesse est, quæ omni sapientiã & sciẽtiã plena esse debebat, ac post Deũ superior omnibus. Ex hac igitur traditione non solùm habetur propositum: verùm etiam ipsam matrem Messiæ superiorem Angelis futuram fuisse. Nunc ad argumenta beati Thomæ respondeamus. Ad *primum*
F igitur, cùm ait. Quod si ita esset, sequeretur, Christum non fuisse beatæ virginis filium, nec ex vera patrum stirpe processisse: dicimus nos Aristotelis & Plinii autoritate satisfacturos. Nam Aristoteles quidem in *decimo octavo libro de Animalibus*, ita ait, In Socrate est virtus Socratis propria, ac etiam parentum, & avorum, cæterorumque prædecessorum, tam paternorum quàm maternorum, & hoc usque ad ultimum. Estque etiã in eo virtus hominis, & deinde virtus animalis. Cùm ergo virtus Socratis fortis est, generatur
G masculus, quum verò debilis, generatur fœmina. Si autem vincit virtus propria Socratis, assimilatur filius Socrati, sive mas sive fœmina sit. Si verò vincit virtus patris Socratis, generatur filius similis non Socratis patri, sed avo. Ita dein-

Responsio ad argumenta beati Thomæ

A deinceps ascendendo. Et si deficit virtus cognationis, generatur homo nulli de parentela similis. Si a. deficit virtus hominis, ubi deficit motus omnium, manet virtus generationis monstrosa. Et sic etiam proceditur ex parte matris. Idem quoq; philosophus in 7. *de Historia animalium libro* sic inquit. Similes etiam aliqui parentibus, aut avis, suisq; majoribus generantur. Aliqui similitudinis nihil referunt: ut in Sicilia ejus quæ adulterium cum Æthiope commiserat, filia, non

B colorem patris Æthiopis retulit, sed qui natus ex hac est. Is a. Æthiopem avum regeneravit. Fœminæ magna ex parte matri, mares patri provenίunt similes. Sed fit etiam è diverso, ut fœminæ Patri, mares matri similes procreentur. Hæc ille Ex quibus palàm liquet, Sive filius parentibus sit similis, sive non, sive perfectus sit partus, sive mōstrosus, fœtum semper generantis esse filiū: cùm ut dictum est, Æthiopes filios albos genuerint. Virgo igitur intemerata quamvis progenitoribus non fuerit in culpa similis, non tamen pro

C pter hoc eorum filia dicenda non est. Et sic responsum est ad primum sancti Thomæ argumentum. Ad *secundum* verò dicimus, Quod quemadmodum (antiquis Talmudistis attestantibus) eò genus humanum fortiùs emanavit, quia materia intemeratæ matris Mesiæ unà cum materia Adæ fuerit, atque ipsa prima in causa eidem Adæ extiterit: eodem quoque modo dicimus, ex

D eo satisfactionis ordinem magis congruum fuisse. Nam preciosissimo sanguine beatissimæ virginis cùm Christi corpus inesset, congruum fuit, ut ad purgandum peccatum veniret. Sicut enim cum aliquis puer forte domum fœdat, vocamus ejus matrem, ut filii sordes tergat, domumque mundet; ita etiam congruum fuit, ut ad diluendas immundicias, quas Adam fecerat, Christi humanitas veniret. Non obstantibus igitur Doctoris sancti argumentis, remanet in suo robore conclusionis priscorum Talmudistarum veritas, de immaculata beatissimæ matris Mesiæ conce-

E ptione.

CAP. V.

Ad secundam Hogostrati objectionem. Et quòd opinio de immaculata gloriosæ virginis conceptione vetustissima sit.

HOGOSTRATUS.

Opinio hæc de virginis Deiparæ conce-

F ptione, quæ nunc prævalere videtur, admodum recens est. Nam licèt antiquorū Judæorū quos induxisti, testimoniis fulciatur: quia tamen nec sacræ scripturæ, nec vetustorum sanctorum, quos Ecclesia approbavit, autoritate roboratur, firmitatem nullam obtinet. GAL. Imò opinio hæc vetustissima est. Nam primum quidem sacræ paginæ scriptores Spiritu sancto afflati, ipsam tenuerunt. Sic enim inter alios Selomo *Cantici canticorum c.* 4. *v.* 7.

Autores sacræ paginæ veteris instrumenti.

G ait, כלך יפה רעיתי ומום אין בך Hoc est, Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te CAP. Recentiores Judæorum ajunt, textum hunc de filiis Israel, qui secundò circumcisi sunt in deserto, omnesque mundi erant, intelligi. Defunctis

Iuniorum Iudæorum objectio.

A enim cunctis peccatoribus qui ex Ægypto exierant, & quos ad explorandam terram miserant, soli illi remanserunt, qui in deserto nati fuerant, qui omnes justi erant. Et propter eos (ut dicunt) ait textus iste, Tota pulchra es amica mea: cum cæteris. GAL. Hanc eorum rationem ex eo falsam esse constat, quòd textus dicit, Et macula nō est in te: quod illis minimè congruit, cùm à peccato originali immunes non fuerint. CAP. Ad

Eorundem objectio.

B hoc ipsi respondent, circumcisionem eos à peccato originali mundasse, eisque januam paradisi sufficienter aperuisse. GAL. Id quoq; falsum est.

Responsio.

Nam etsi circumcisio contra originale peccatum remedium esset, non tamen ad aperiendam cœli januam satis erat Quod ex eo potissimùm patet, quòd Moses, & Semuel, & maximi quique prophetarum cum cæteris omnibus, ad inferos (ut in *præcedenti libro* ostensum est) descendebant. Si igitur circumcisio januam Regni cœlestis eis

C reserasset, certè non ad inferos, sed ad cœlum enigrassent. HOG. Ego autem dico, textum hunc juxta quorundam expositionem, non de virgine intemerata, sed de Dei ecclesia loqui. GAL. Hoc etiam (pace eorum dixerim) falsum omnino est.

Hogostrati objectio.

Confutatio.

Tum quia omnia quæ mater ecclesia canit, à Spiritu sancto instituta sunt, quem mendacem esse impossibile est. Sancta autem ecclesia dictum hoc sapientis matri Dei tribuit. Ergo illud de ipsa loqui, necessariò dicendum est. Tum etiam,

D quia laudes gloriosissimæ ipsius virginis imensæ sunt, atque incomprehensibiles. Si nos igitur eā laudare volentes, alienas ei tribueremus laudes, ostenderemus proculdubio, eas laudes in ipsa non esse, sed ab alio mutuari. Hoc autem falsum penitus est, cùm ipsa aliis mutuet de laudibus suis, & non ab aliis accipiat, sitque omni laude dignissima. Ex his igitur manifestum est, textum hunc de nullo alio, quàm de matre Mesiæ convenienter intelligi posse. Quod aliis quoq; multis in locis apertè ostenditur. Eodem enim in li-

E bro Sapiens ipse *cap. primo v.* 9. ita quoque ait, נאוו לחייך כתורים Hoc est, Pulchræ sunt genæ tuæ, sicut turturis. Ubi matrem Mesiæ eam ob rem turturi comparat, ut ostendat quòd quemadmodum turtur felle caret, & à principio sine eo creata est, ita matri Mesiæ nec originale, nec actuale, nec etiā mentale peccatū attribuendū erat. Idcirco *c.* 2. *v.* 13. *ejusd. lib.* eam columbæ, quæ etiā felle caret, assimilavit, dicens קומי לכי רעיתי יפתי ולכי לך

F יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה הראיני את מראיך: Id est, Surge propera amica mea, speciosa mea. & veni columba mea, in foraminib⁹ petræ, in caverna macerię ostēde mihi faciē tuā. Ex quo colligitur, matrem Mesiæ nō solùm columbæ cōparari ratione prædicta verùm etiam ipsius fundamentum & principium absq; peccato originali futurū fuisse. Et quia petra principiū est & fundamētum super quod ædificiū sustentatur: ideo in foraminibus petræ inquit, hoc est, in embryone,

G ubi concepta fuit, in quo est foramen, ubi fuit ædificata, illic fuit columba, absq; felle peccati originalis mūdissima. Quòd a principium assimiletur petræ, patet per *Isa.* 51. *v.* 1. dicentē, Attendite ad petram unde excisi estis. Hinc Christus ait, Et super hanc petram ædificabo ecclesiam meam.

Cantici canticorum 4.*cap.v.*1.sic dicitur, הנך יפה A רעיתי הנך יפה עיניך יונים מבעד לצמתך Hoc est, Quàm pulchra es amica mea, quàm pulchra, oculi tui columbarum, absq; eo quod intrinsecus latet: ubi veritas hæc meliùs exprimitur. Distinguuntur enim perfectiones ejus separatæ ab iis quæ in ea sunt occultæ. Ex quo ostenditur, absq; peccato originali eam concipiendam fuisse. Et rursus *c.*2. *v.*2. פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי id est, Aperi mihi, soror mea, amica mea, columba mea, perfecta mea, vel immaculata mea. Dicit autem immaculata mea, ut magis atq; magis veritas ista confirmetur. Item *c.*6. *v.*8. B אחת היא יונתי תמתי אחת היא לאמה ברה היא ליולדתה Hoc est, Una est columba mea, una est perfecta mea, una est matri suæ, electa genitrici suæ: ac si diceret, una sola ex omnibus fœminis, absque originali peccato concepta est, quemadmodum Christus solus ex omnibus viris. Ideo ut dicitur *c.*1. *v.*14. *ejusdem libri*, sic ipse ait, הנך יפה רעיתי הנך יפה i. Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra. C Duplicavit autem sermonem, ut ostenderet, ipsã pulchram, id est puram & in conceptione, & in vita futurã fuisse. Cui ipsa respondit *v* 15. הנך יפה דודי אף נעים אף ערשינו רעננה: קורות בתינו ארזים רהיטינו ברותים: Hoc est, Ecce tu pulcher es dilecte mi, & decorus, lectulus noster floridus, tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressina. Sensus est, Certè quemadmodum ego absque originali labe concepta sum ita tu quoque amicus meus. Et idcirco pulcher es & formosus, & lectulus noster, hoc est conceptio no- D stra est florida, & odorifera, absque peccati corruptione. Trabes n. domus nostræ sunt ex cedro, & laquearia ex cypresso, quæ corruptionem aliquam non patiuntur. Item *c.*2. *v.*2. sic ipse dicit, כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות Id est, Sicut rosa inter spinas, sic amica mea inter filias. Sẽsus est, Quemadmodum rosa speciosa & odorifera, ex qua multa conficiuntur aromatica, nascitur inter spinas, ipsa tamen spinis carens: ita amica mea nata est inter fœminas, originali peccato E conceptas, tanquam rosa inter spinas, ipsa tamen ejusdem peccati omnino expers fuit. Dixit autẽ filias, propter matris Mesiæ dignitatem, pro omnibus tn. tam maribus quàm fœminis textus intelligitur. Ipsa verò respondit *v.*3. כתפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים Hoc est, Sicut malus inter ligna sylvarum, sic dilectus meus inter filios. Omnium autem rationum conclusio de Mesia & matre ejus tangitur *c.*6. *v.*2. *ejusd. libri*, cùm dici- F tur, אני לדודי ודודי לי Id est, Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi. Sensus est, Ut ego absque originali peccato concepta sum, ita amicus quoque meus. Item *c.*1. *v.*11. עד שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו Hoc est, Dum esset Rex in accubitu suo, nardus mea dedit odorem suum. Dum esset Rex in accubitu suo, hoc est in incarnatione sua, nardus mea, id est conceptio mea, absque peccato originali effecta, dedit odorem suum, puritatis scilicet G & iñocentiæ. Item *c.*2. *v.* 6. שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני id est, Læva ejus sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. Si Christus igitur lævam sub capite virginis tenebat, & dextera illius eam amplexabatur, impossibile est illum eam in peccatum originale cadere permisisse. Item *capite tertio v.*4. עד שמצאתי את שאהבה נפשי אחזתיו ולא ארפנו עד שהבאתיו אל בית אמי ואל חדר הורתי Hoc est, Inveni quem diligit anima mea, tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ. Sensus est, Quando inveni amicum meum in ejus incarnatione, apprehendi eum, nec dimisi, quousque eum adduxerim in domum & cameram matris meæ. Quasi apertè diceret, Sicuti ego in embryone matris meæ sine peccaro originali concepta fui, ita quoque ipsum genui. Item *c* 6. *v.*9. מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה כלבנה ברה כחמה Id est, Quæ est ista quæ progreditur, quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol? Sensus est, Quæ est ista quæ ostẽdit se venire, ut aurora? Quemadmodum enim aurora diei claritatem inchoat, ita certè gloriosa mater Mesiæ mox veniens, totum mundum illuminare cœpit. Atque ut luna è sole recipit claritatem, ita mater Mesiæ omnia sua privilegia, & gratias à filio recepit. Estque perinde clara, ut sol, qui in suæ creationis instanti, suam omnem adeptus est claritatem. Ipsius namq; virginis immaculatæ materia in suæ conceptionis instanti, omnes materiales assecuta est perfectiones, atque ipsa sine peccato originali concepta. Hoc quidem & per *Isaiam* patet, ita in persona matris Mesiæ *cap.*16. *v.*10. dicentem, שוש אשיש ביהוה תגל נפשי באלהי כי הלבישני בגדי ישע מעיל צדקה יעטני כחתן פאר וככלה תעדה כליה: Hoc est, Gaudens gaudebo in Deo, & exultabit anima mea in Deo meo. Quia induit me vestimentis Jesu, & chlamyde justitiæ circumdedit me, quasi sponsus decoravit gloriâ, vel coronâ, & quasi sponsam ornavit monilibus ejus. Propheta enim videns in spiritu matrem Mesiæ dicturam, Magnificat anima mea Dominum: Et exultavit spiritus meus in Deo salutari meo: antedicta verba in persona ejus protulit, dicens, Gaudens gaudebo ביהוה *baadonai.* i. in Deo (tetragramaton) qui ut ait R. Hibba, Deum Patrem significat. Et exultavit anima mea באלהי *beelohai.* i. e. in Deo meo, qui ut idem dicit, Deum Filium designat. Ait igitur, Gaudens gaudebo in Deo, qui est Pater. Et exultabit anima in Deo meo, qui est Filius. Quoniã duplicem gratiã mihi fecit. Unã quidẽ, quia induit me vestimentis Jesu, quod est, me absq; originali peccato conceptam fuisse. Alterã verò, quia chlamyde justitiæ, scil. originalis circundedit me. Dicit a. circundedit, quia omnia ipsius virginis mẽbra à vertice capitis ad ungues usq; pedũ, omnesq; sensus, & cogitationes, animæ imperio absque ulla repugnantia obtemperabant. Usq; adeo quidẽ, ut ejus oculi nihil inhonesti, nihil illiciti unquam aspexerint. Imò ut nũquam vel oculos elevaverit, sicut cæteri homines facere solent, sed semper humi defixos tenuerit, nisi dum Deum oraret. A quo inter cęteras perfectiones eo spiritu prophetiæ donata est: ut si fortè aliquod inconcessum, seu illicitum, vel auditura, vel visura esset, ilicò ejus aures & oculi clauderentur: ita ut nõnisi voluntati divinæ deservire viderẽtur. quocirca ait, Et chlamyde justitię circũdedit me: i. e. undiq; & omni ex parte vallavit me. Postea cùm subdit, Quasi sponsus decoravit coronâ,

ronâ, vel gloriâ, & quasi sponsam ornavit monilibus ejus, his verbis duo complectitur, ob duas gratias sibi factas. Duo enim sunt sponsæ necessaria. Unum, ut sponsus det ei monilia gratis. Alterum ut iis sponsa bene utatur, seseque ornet. Primum quidem ad sponsum attinet. Secundum verò ad sponsam. Propter primum dicit, Quasi sponsus decoravit me, scilicet gloriâ, vel coronâ, hoc est, Quemadmodum sponsus sponsæ monilia donat, ita Deus hanc mihi contulit gratiam, ut essem absque originali peccato concepta. Propter secundum verò ait, Et quasi sponsam ornavit monilibus ejus. Ac si diceret, Sicuti sponsæ interest se benè ornare, ita quoque, quòd ego sim justitiâ originali circumdata, ex bona gubernatione, & sensibus meis ex libero arbitrio animæ obedientibus, mihi pervenit: tametsi Deus me in gratia confirmaverit, Sequitur *versic.* 11.

כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח כן ארני
יהוה יצמיח צדקה ותהלה נגד כל הגוים: i. e. Sicut enim terra profert germen suum, & sicut hortus semina sua germinat: sic Dominus Deus germinabit justitiam, & laudem coram universis gentibus Quibus quidem verbis, Cur *Deus* (inquit) me sponsam acceperit, hasque gratias concesserit, causa est, quia in me incarnandus est Messias, qui futurus est ut germen, quòd patre caret, solamq; terram matrem habet. Ita n. Deus germinare faciet in me Messiam, qui justicia & laus in omnibus gentibus erit, nec alium quoad humanitatem patrem habebit, præter me matrē suam. Dicit a. justitiam, Quia propter hanc Deus passurus erat. Laudem v. ait, quia gratia & non merito ullo hoc fiebat. Ex quo igitur beatissima virgo has gratias sortita est, rectè vestibus Jesu, & chlamyde justitiæ indui dicitur, quas nemo unquam alius ex viro & muliere genitus assecutus est, & præsertim vestimenta Jesu, qui est totius orbis salus Quapropter ipsam absque originali peccato conceptam fuisse, necesse est dicere. HOG. Editio nostra non habet, Quia induit me vestimentis Jesu: sed, Quia induit me vestimentis salutis. GAL Ubi nostra editio hoc loco vestimentis salutis habet, Hebraica veritas vestimentis ישוע *Iesua* dicit. Dictio autem hæc ישוע *Jesua*, duplicem habet significationem: significat enim JESUM, & salutem Hîc autem secundùm primum significatum accipitur, cùm dicit, Quia induit me vestimentis Jesu: quod perinde est, ac si diceret, Quemadmodum Jesus secundùm humanitatem absque originali peccato concipietur, ita quoque ego absque eo concipiar. Quare ejus vestibus, quæ sunt puritas & innocentia, induta ero. Verumtamen nostræ editionis autor Judæis blandiens, ne ipsum carpere possent, salutis transtulit, & non Jesu Quòd etiam aliis in locis penè infinitis facit. Ubicunque enim sensus duplicitatem habet, semper ferè eum qui pro illis est, accipit. Nam ita hîc dicere poterat, & rectè quidem, Quia induit me vestimentis Jesu. Quemadmodum *Habacuc c.* 3. *v.* 18. dixit, Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Jesu meo: cùm idem nomen, hoc est ישוע *Iesua* utrobique Hebraicus textus habeat. Ex his igitur manifestū est, priscos sacræ scripturæ autores, firmiter tenuisse, immaculatam matrem Messiæ sine originali peccato concipiendam fuisse. Quod idem novi testamenti quoque scriptores tenuerunt. Legitur quippe *in evangelio Matthæi capite undecimo, v.* 11. Salvatorem nostrum ita de Johanne Baptista dixisse, Inter natos mulierum non surrexit major Joanne Baptista. Cùm igitur sanctus Joannes Baptista ipso Christo, qui de muliere natus est, major non fuerit: dicatque textus, Surrexit: quod dici non potest, nisi de eo qui priùs cecidit, & postea surgit: ita hoc salvatoris dictum interpretari necessariò cogimur, Inter natos mulierum, id est, inter eos qui in originali peccato concepti sunt, non surrexit major Joanne Baptista. Christus autem in peccatum non cecidit, ergo ipso Joannes major non est. Cùm igitur beatissima virgo eodem Joanne Baptista major quoque sit, ipsam in peccatum originale non cecidisse, necessariò consequens est. Quod si non concederetur, sequeretur planè, Joannem Baptistam majorem ea extitisse, quod omninò falsum est. Ex Evangelio igitur, ac Salvatoris nostri sententiâ ipsam absque originali peccato conceptam fuisse, necessariò concluditur. HOG. Id quidem verum esset, si evangelium inter natos & natas diceret: cùm igitur inter natos solùm dicat, palàm ostendit, Salvatoris nostri dictum non de mulieribus, sed de solis viris intelligi. Ex eo igitur beatissimam virginem in peccatum originale non cecidisse, inferri non potest. GAL. Objectio tua nulla est, cùm secundùm grammaticos masculinum genus fœmininum cōcipiat. Quare cùm inter natos dixit, tam de viris, quàm de mulieribus intellexit. Hanc etiam de immaculata virginis conceptione opinionem, & Apostoli tenuerunt. Sicuti ex beati Andreæ Apostoli dictis apertè liquet: qui cùm Ægeæ Proconsuli mysterium crucis exponeret, ita inter cætera dixit, Et quoniam de immaculata terra factus fuerat homo primus, qui per lignum prævaricationis mundo mortem intulerat, necessariò de immaculata virgine natus est perfectus homo, in quo Dei Filius, qui primum fecerat hominem, vitam æternam, quam perdiderunt per Adam homines, repararet. Quam quidem sententiam beatus Dominicus *ordinis prædicatorum fundator & Dux*, postea secutus, ita in tractatu corporis Christi ait, Sicut primus Adam fuit ex terra virgine & nunquam maledicta formatus, ita decuit in secundo Adam fieri. Hanc præterea opinionem tanquam verissimam & indubitatam veteres quoque ecclesiæ Doctores tam Græci quàm Latini firmiter tenuerunt. Et Græci quidem ut Gregorius Nazianzenus, Gregorius Nissenus, Basilius, Joannes Chrysostomus & cæteri omnes, ut codices eorum legentibus perspicuè patet. In cujus rei signum festum de ipsa immaculata virginis conceptione per annos ferè mille celebrarunt Et in martyrologio quod in crastino ipsius festi legitur, quodque à sancto Johanne Damasceno editum fuit, inter cætera quæ de ipsa beatissima virgine pronunciantur, ipsa πρὸ συλλήψεως ἁγνή, id est ante conceptionem pura, dicitur, Ex quo sancti ac veteres Græcorum patres, Spiritu sancto illustrati, videntur

Autores sacræ scripturæ novi instrumenti.

Objectio.

Responsio.

Antiqui ecclesiæ Doctores.

dentur

dentur antiquorum Hebræorum opinionem tenuisse: qui ut in præcedentibus visum est, matris Mesiæ materiam in materia Adæ fuisse productam voluerunt, ipsamque primam in causa & excellentia extitisse, atque purisimam usque ad actualem ipsius virginis formationem præservatam fuisse. Unde & ipse divus Joannes Damascenus, *in sermone de ejusdem virginis nativitate*, de beato Jehojakim ipsius virginis patre loquens, eam ob rem dixisse videtur, O beati lumbi, ex quibus immaculatisimum semen fluxit. Prisci quoque ac sancti Latinorum Doctores id idem absque dubitatione senserunt; ut Hieronymus, Augustinus, Ambrosius, Gregorius, ac cæteri penè omnes. Quorum dicta nunc adducere & longum & superfluum esset, cùm sacri concionatores nostri temporis verbum Dei in ecclesiis proponētes, pasim ea attestentur. Quid mirum si sancti viri opinionem hanc tenuerunt, cùm Mahmedus veritatis catholicæ inimicus, ipsam tenuerit, ut in authenticis Saracenorum libris legitur? Quorum unus *Albokari*: Alter verò *Mezlim* vocatur. In his enim sic ad verbum dicitur, Dixit *Ebuhorayra* socius scilicet Mahmedi, Quòd audivit nuncium Dei, id est *Mahmedum* dicentem, Nullus nascitur de filiis Adam, quem non tangat satan quando nascitur, & ideò plorat vociferans, ex tactu satan, præter Mariam & filium ejus. Clamor enim infantis cùm cadit de ventre matris, propter percussionem Satan contingit. Item dixit *Ebumuce*, Prophetam id est *Mahmed* dixisse, Multi perfecti fuerunt ex viris, nulla verò perfecta fuit unquam ex mulieribus, nisi Maria mater JESU. Ex his igitur quæ dicta sunt liquidò constat, opinionem de immaculata virginis conceptione, nō recentem, sed antiquissimam esse. Quin potiùs oppositam opinionem quam adversarii pertinaciter tenent, recentiorem dicimus. Quam ideo Deus aliquo tempore pullulare permisit, ut videretur quantam gratiam matri suæ contulerat: eam à peccato originali, quod naturaliter nisi præservata fuisset, contrahere debebat, immunem atque immaculatam præservando.

CAP. VI.

Ad tertiam Hogostrati objectionem: ubi quòd mater Messia absque originali peccato concipienda esset, naturalibus rationibus probatur.

HOGOSTRATUS.

Hoc si verum esset, verbum Pauli Apostoli falsum prorsus esset, qui *ad Romanos* scribens c.3 v.23. ait, Omnes in Adam peccaverunt, & egent gratia Dei. Necesariò igitur dicendum est, gloriosam virginē in Adam peccasse; & consequenter & ejus materiam peccato Adæ infectā, & ipsam in peccato originali conceptam fuisse. Qui in omnes dicit, neminem excludit. GAL. Ut te, quod pace tua dixerim, minùs quàm decet verè locutum ostendam, duo faciam Primùm enim septem naturalibus probabo rationibus, & materiam intemeratæ matris Mesiæ mundam atque immaculatam in Adam præservari debuisse, & consequenter ipsam matrem Mesiæ absque initiali peccato conceptam fuisse. Deinde verò ad Pauli Apostoli autoritatem respondebo. Pro primæ igitur rationis fundamento, duo præmittam. Primum quidem est, quòd in unoquoq; subjecto quatuor debent reperiri causæ, videl. materialis, efficiens, formalis, & finalis: quarum finalis sublimior est cæteris, atque præstantior. Secundum verò est quòd causa finalis & opinio naturæ semper permanent, neque unquam cessant suo subjecto & individuo perfectiorem tradere formam, si materiam aptam ad recipiendam hujusmodi formam invenerint. Quare necesse est omni efficienti, tam naturali, quàm voluntario, & artificiali habiliorem quam posit materiam cuilibet subjecto disponere, ut finis peculiaris ei adveniat, juxta cogitationem & finem ab ipso excogitatum. Exempli gratia, piper cujus finis est caliditas & siccitas, naturaliter facit ignis operationem. Econtrario verò viola, quam natura ad aquæ qualitatem disponit, utpote rem frigiditati convenientem, quæ est finis ei peculiaris. Eadem ratione saphirus, adamas, & reliqui lapilli precioſi, quos natura & causa finalis ad materiam quandam sublimem, lucidam, & diaphanam ex quatuor elementis disponit, ut formam propriam sibi ac peculiarem recipiant: non obstante, quòd ex terrestri sint elemento, quod est obscurum ac tenebrosum. Quod cùm ita sit naturalibus in rebus, consequens profectò est, gloriosam virginem ex quo erat subjectum, in quo Dei Filius incarnari debebat, perfectius ac sublimius omni humana creatura, imò omni ente creato dispositam fuisse. Quemadmodum finis peculiaris propter quem creata fuit, cæteris cunctis perfectior, & sublimior erat, cùm illa sola creata fuerit, ut ex ea Filius Dei nasceretur. Sed si ejus materia immunda fuisset, ipsaque in peccato originali concepta, nequaquam perfectius ac sublimius omni ente creato disposita fuisset. Igitur & ipsius materiam puram & immaculatam præservari, & ipsam absque originali peccato concipi, oportuit. Item unicuique enti cui deest aliqua perfectio, insitus est naturalis appetitus, asimilandi se enti perfectiori, oditque res sibi infimas. Natura autem, si dispositio subjecti ad recipiendum habilis sit, eò majorem dat ei perfectionem, quò capacior est: idcircò saphirus, cujus materia ex terra est, in gradum claritatis quæ est in elemento aereo, naturaliter ascendere cupit, ab ipsoque claritatem accipiens, lucidum fit, atque diaphanum. Minerale autem fieri cupit vegetativum, etsi animam vegetativam non habeat. Natura enim dat ei crescendi perfectionem, cùm materiam ad crescendum aptam habeat. Vegetativum verò fieri appetit animal. Ideò mandragoræ ob materiæ dispositionem, quam habet, natura dedit hominis figuram, etsi anima sensitiva careat. Animal præterea fieri cupit homo, ob quod simia hominis habet effigiem, effingitq; ea quæ homo ipse facit, licèt anima rationali careat. Ex quo igitur appetitus materiæ matris Mesiæ erat absque originali peccato concipi, ejusque materiæ dispositio ad recipiendam

Prima ratio. *Secunda ratio.*

dam hujusmodi perfectionē habilis erat: necessariò sequitur, longè rationabilius esse, ipsam absq; originali peccato conceptam, quàm post conceptū purgatam fuisse. Item materia, forma, & causa efficiens quantò perfectior est earū finis, tantò altiores sunt. quemadmodum quatuor elementa cùm primum animā sensitivam nanciscuntur, sublimiora sunt, quàm cùm solùm animam vegetativam habebant. Mineralia quoque cùm primùm lapilli preciosi efficiuntur, nobiliora sunt. B Nam saphirus & adamas nobiliores sunt hiaspide & porphyrite. Hiaspis autem & porphyrites excellentiores sunt lapidibus, quibus domus cōstruuntur. Eadem etiam ratione ex herbis honorabilius est frumentum, & ex architectis, præstātior qui regiam construxit. Hac insuper ratione sublimius est basilicas erigere, quàm Regum palatia ædificare. Atque præstantius est amore Deo servire, quàm necessitate. Consequens igitur est, ut quo sublimior est causa finalis, eo plures ab ipsa in subjectum emanent perfectiones, ut excellētior sit futura. Quod cùm ita sit, necesse erat intemeratam virginem Messiæ matrem, quæ subjectum & tabernaculum in quo Dei Filius incarnandus esset, futura erat, sublimiori gradu concipi, quàm subjecta minora, quæ cum originali peccato concipiuntur: utpote perfectionis excessum super cætera omnia haberet. Igitur absq; originali peccato concepta est. Item exploratissimum est in natura, quacumque in re plures inveniuntur fines à primo separati, secundum finem D esse primo sublimiorem, & tertium secundo. Et sic de cæteris gradatim. Eadem quoque ratione, materia & forma secundi finis perfectiores sunt materia & forma primi, & materia & forma tertii sublimiores secundi. Verbi causa, Esse animal, perfectior finis est, quàm esse vegetativum. Esse autem hominem, perfectior finis est, quàm esse animal. Præterea cùm hominis definitionem dare volumus, prout solum animal est, dicimus i- E psum esse corpus nutritivum, sensibile. Si autem prout est homo, dicimus eum esse animal rationale, quæ sublimior est definitio, quàm prima. Cùm igitur immaculata virgo concepta sit non tantùm ut homo esset, sed ut mater Dei quoque foret: & hic finis sit excellentior, atque sublimior ultimo fine in genere humano; oportuit ipsam in sui conceptione habere materiam & formam perfectiorem eā, quæ illam hominem esse faciebat. Hæc autem alia non est, quàm ipsam originali peccato non fuisse infectam. Nam quemadmo- F dum materia animalium sublimior est atque perfectior, quàm materia plantarum. materia autem hominis excellentior, quàm materia animalium: ita quoque & rationi congruum, & necessarium est, materiam virginis gloriosæ perfectiorē sublimioremque materiâ hominum fuisse, cùm in altissimùm hominis gradum ascenderit. Item tunc natura dicitur æqua, & secundùm seipsam agere, cùm tātùm perfectionis dat subjecto, quātum subjectū recipere potest. Et secundùm hoc G non dicitur aliquid contra naturam fieri. Tunc n. id diceretur, cum ipsa natura nō daret perfectionē, quam subjectū recipere posset. Sicuti n. cōtra naturam est, dare perfectionē ei, qui non meretur: ita quoque contra naturam est, ei qui meretur, perfectionem adimere. Quod cùm ita sit, necesse fuit, gloriosæ virginis materiam, quæ habilis erat, atq; apta hujusmodi perfectionē recipere, ut absque originali peccato conciperetur, sine initiali macula productam fuisse. Item pro sexta ratione duas facio propositiones. Prima sit hæc, Certū est, peccatū originale non esse generationis causā efficientē: patet: Quia si Adam non peccasset, certè generasset. Secunda sit hæc, quam exemplo probabo. Esto quòd rex quidam domum sordidam ac fœdam sit ingressurus, Quæro, Utrum decentius sit, eam domum ornari debere, variisq; repleri odoribus, antequam rex ingrediatur, an posteaquam ingressus fuerit? Certè regiæ convenit dignitati, priùs eam mundam, nitidam, redolentemque reddere, quàm postea. Ita dicimus de cœlorum regina, justius decentiusq; fuisse, ut materia quæ futura erat matris Dei materia mundificaretur, ac sanctificaretur, dum generantis esset materia, ab eaq; adimeretur peccati originalis causa efficiens, quam postea cùm generatæ facta est materia. Alioqui in regina cœli ostenderetur fuisse defectus, essetq; contra sacræ scripturæ textum, qui de ipsa (ut supra probavimus) ait, Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Confirmatur ratio. Certum est n. perfectiorē nobilioremq; esse rem, in quam nunquam aliqua cecidit macula, aut sordes, quam ea, in qua priùs fuit macula, & postea purgata est. Quemadmodū etiam homo, qui nunquā peccavit, peccatore reconciliato præstantior est. Nā si perfectior esset peccator reconciliatus homine justo qui nunquā peccavit, aut si in pari perfectione essent, Deus gloriosā virginē in statu gratiæ non confirmasset. Ipsam igitur absq; initiali peccato conceptā fuisse, fatendū est. Postremò, Quātò propinquiora sunt principium & finis, tantò perfectius esse debet mediū, magisq; convenire debet principium & medium cum fine. Quemadmodum major influentia à causa finali in operatione provenit, multoq; avidior est finis in medio & principio. Ideo cognito, quod finis conceptionis virginis intemeratæ erat propter Filij Dei conceptionem, necesse fuit, ut convenirent principium, quod fuit beata virgo, & medium, quod fuit ipsam absque originali peccato conceptam esse, cum fine, quod fuit Filii Dei incarnatio ex ea. Et quemadmodum cùm primùm Verbum caro factum fuit, dedit materiæ Christi omnes perfectiones, quotquot habitura erat, nec ulla ei defuit: ita quoque necesse fuit, materiā beatissimæ virginis statim in sua conceptione omnes perfectiones quas capere poterat, sortitam fuisse, nec expectāda fuit peccati orig. purgatio. HOG. Cùm corpus Christi in sua resurrectione glorificatum fuerit, constat ipsum in sua conceptione non omnes perfectiones habuisse. Conclusio igitur quam nunc præmisisti (pace tua dixerim) falsa est. GAL. Cùm divinitas esset Christo unita, & glorificationem in se quodammodo colligatam haberet, non sinebat corpus ejus res glorificati in vita operari, cùm passurum & moriturum esset. Quemadmodum si quis puerum forti manu tenens, non permittat eū facere quod velit.

Tertia ratio. *Quarta ratio.* *Quinta ratio.* *Sexta ratio.* *Septima ratio.* *Objectio.* *Responsio.*

velit. Sed benè necessitate cogente, corpus Christi opera glorificati sabiebat. Nam in sua nativitate ex virgineo utero absque matris corruptione exivit. Habent enim hoc præcipuum glorificata corpora, ut sua subtilitate per parietem absque ejus fractione transeant. In sua etiam transfiguratione glorificato corpore usus est. Cùm prçterea Judæi ipsum lapidare vellent, illis non videntibus, de templo exivit. Ad confirmationem autem nostræ rationis facit, quòd non reperiatur apud Evangelistas aliqua de glorificatione Christi in ejus resurrectione mentio Quare consequens est, gloriosam virginem in suæ conceptionis instanti, absque initialis peccati macula fuisse; quin potiùs in ejus conceptione materiam ejus omnes perfectiones, quas habitura erat, habuisse. Animam verò ejus mox cùm eidem materiæ infusa est, omnes perfectiones quæ in anima reperiri possunt, actualiter adeptam fuisse, ut est scientia, sapientia, intelligentia, prophetia, gratia, & quæcunque animæ attribui possent. Cùm a. Dei Filius ad eam incarnandus venit, in gradum altissimum ipsa conscendit: quandoquidem ei tanquam matri suæ universi orbis regimẽ atq; gubernationem ille reliquit, fecitq; ut esset cœlorum Angelorumque regina. Nunc ad beati Pauli verba respondeamus. Cùm igitur inquit, Omnes in Adam peccaverunt: sic exponamus dictum, Omnes, scilicet, qui subeunt solùm Adæ regulam, neque altiorem sortiuntur gradum. Hi enim in Adam verè peccatores sunt, ac in originali peccato concepti. Gloriosa autem virgo, cùm ad sublimiorem quàm Adam ascenderit gradum, dici non potest in peccatum Adæ cecidisse: quandoquidẽ ipsa sola inter cæteras omnes creaturas hoc privilegio donata fuit, ut in ea filius Dei conciperetur. Quòd a. hic fuerit ejus ultimus finis, ac suæ cõceptionis, ex eo potissimùm patet, quòd nulla unquam alia creatura præter ipsam, ad hoc concepta fuit, ut in ea Filius Dei incarnaretur, quia in nulla alia, quàm in ipsa Filius Dei incarnatus est. Ergo ut in ea Filius Dei conciperetur, ipsa concepta est. Concluditur igitur Filii Dei incarnationem conceptionis ipsius virginis causam finalem extitisse. Quare ut ex præmissis rationibus colligitur, oportuit, materiam & formam ipsius immaculatæ virginis perfectiorem atque sublimiorem quacunq; alia materia & forma in genere humano fuisse, ac sine peccati initialis infectione productam.

Ad Pauli Apostoli autoritati.

CAP. VII.

Ad quartam Hogostrati objectionem. Ubi conclusio de immaculata virginis conceptione septem Theologicis simul ac naturalibus confirmatur rationibus.

HOGOSTRATUS.

CErtum est, Deum nolle tollere naturæ ordinẽ, quem ipse instituit. Sed si Deus beatissimam virginem ab originali peccato imunem præservasset, abstulisset utiq; imò pervertisset naturæ ordinẽ, quem ipse instituit; cùm propter Adæ peccatum omnes homines ab eo naturali propagatione descẽdentes, cum originali peccato concipi decreverit. Ergò minimè dicendum est, ipsam intemeratam virginem ab originalis peccati labe præservatam fuisse. GAL. Nimium certè (mihi parce) Hogostrate deciperis. Quod septem Theologicis simul ac naturalibus probabo rationibus, ut tandem objectioni tuæ, quæ nulla est, responsio detur. *Prima* igitur ratio sit hæc. Deo avaritiam & tenacitatem attribui non posse, certum est: cùm tantam det unicuique creaturæ perfectionem, quantam ipsa apta sit recipere. Verbi causa, Cùm Deus mundum condidit, tantum perfectionis unicuique rerum generi tribuit, quantum ejus subjectum capere poterat. Nam si asini subjectum perfectionem equi, sive leonis, sive etiam hominis recipere potuisset, certè illi dedisset. Sed cùm aptum ad recipiendum non esset, non dedit Quod cùm ita sit, sequitur planè, Deũ virginem gloriosam absque initiali peccato fecisse, ex quo ejus subjectum ita aptum erat. Alioquin avarus & tenax ipse fuisset. Quod omninò falsum est. Igitur absque initiali peccato ipsa concepta est. *Secunda* ratio sit hæc. Certum est, principium cognitionis esse operis finem. Quo fit, ut cùm principiũ cognitionis divinæ fuerit, beatissimã virginẽ à peccato originali mundare, ac purificare, longè decentius fuit eã mundam & absq; peccato fecisse quàm postea mundasse. Si enim ita non fuisset, operationes divinæ humanis variis & inconstantibus assimilarentur. Hoc autem falsum est. Fecit igitur eam à peccato originali omnino mundam ac puram *Tertia* ratio sit hæc: Unicuique homini appetitus quidam à natura insitus est, ut ejus mater perfectior sit in cunctis mundi perfectionibus. Et hoc ideò quia ex ejus sanguine genitus est. Nam si mater ex materia munda & optima constabit, filius quoque eadem ex materia conficietur. Quare filius semper matris perfectionem cupit, oditque imperfectionem. Si igitur Dei Filius qui virtutes ac perfectiones summopere diligit: vitia verò & peccata atque imperfectiones maximè detestatur, matrem suam nobiliorem ac perfectiorem in bonitate, justicia, sanctitate, cæterisq; perfectionibus futuram non optasset, profectò in voluntate & appetitu inordinatus fuisset. Quippe qui desiderium suum potius ad res viles & imperfectas, quàm ad nobiliores & perfectiores inclinasset. Sequeretur præterea, cum viliorẽ habuisse appetitum, quàm pura quævis creatura humana, cùm materiam & humanitatem suam imperfectam fore voluisset. Hoc a manifestè falsum est, ac omnem prorsus contra rationem. Cùm ergò Deus sit summa perfectione perfectus: perfecti a sit amare perfecta, potiùs quam imperfecta, debuit sane matrem suam perfectam omni perfectione possibili, & cupere & facere. Quare absq; originali peccato ipsam concipi fecit. *Quarta* ratio sit hæc: Certum est, quòd Deus ante mundi creationem præscivit & Adam peccaturum, & se ipsum pro peccati ejus redemtione, incarnandum. Ex quo sequitur, quòd si in muliere in peccato originali concepta Deus incarnari decrevisset, & Deus ipse peccati causa extitisset, & Adã ad peccandum coactus fuisset libero arbitrio ipsi adẽto. quod si esset, Adam pœnã minimè meru-

Prima ratio. *Secunda ratio.* *Tertia ratio.* *Quarta ratio.*

meruisset. Ex his autem multa sequerentur inconvenientia. Quare necessariò dicendum est, mulierem ex qua Deus incarnandus erat, ab æterno à peccati initialis labe præservatam fuisse. *Quinta* ratio sic hæc; Principium generis humani fuit Adam, finisque ipsius fuit Christus, cujus amore creatum est humanum genus. Ut igitur principium, medium & finis inter se conveniant, necesse fuit, quòd quemadmodum Adam qui est principium, & Christus qui est finis, absque originali peccato facti sunt: ita quoque medium, quod est beatissima virgo, sine ipso peccato concepta sit. Præterea sequitur, quòd sicut Heva fuit una caro cum Adam primumque medium pro humani generis conservatione, absque originali peccato facta: ita quoque necessarium fuit, & intemeratam virginem, quæ est ultimum medium pro animarum salute, & una caro cum Christo, qui est finis, absque originali peccato concipi. Alioqui principium & primum medium cum ultimo, medio & fine non convenirent, quod est valde inconveniens *Sexta* ratio sit hæc; Notum est, quòd potentissimus quisque rex volens sibi regiam construere, aut basilicam ad honorem Dei Optimi Maximi erigere, prius quæcunque ædificio necessaria sunt, quærit, & parat, quantò perfectiora atque excellentiora invenire queunt. Quemadmodum regem Selomonem fecisse legimus: qui ob templi excellentiam, quod in Dei obsequium construxit, voluit in opere fabrili & lapidibus excidendis, ne malleus, aut aliquod ferrei instrumenti genus adhiberetur, ne eorum quidem sonus audiretur: sed vermen reperit nomine *Zamir*, qui lapidi impositus, dum per eum incederet, ipsum ilico frangebat: quod in figuram contigisse, clarum est. Nam in ædificio templi, in quo Filius Dei incarnandus erat, & in tabernaculo in quo Deus claritatem & sanctitatem suam ostendere debebat, non poterat deficere materia tantæ perfectionis ad construendum, nec opus erat, at in excidendis lapidibus, hoc est, in conceptione intemeratæ virginis, ferrum aliquod, quod peccatum originale significat, adhiberetur. Hujus autem rei ratio est, quia unū peccatum non potest cum altero sanari, nisi cum re simplici & quodammodo minima, hoc est, cum verme. Idcirco reperit *zamir*, id est Christum qui vermi comparatur, & ita à Psalmographo vocatur, cùm *Ps.22,6.* ait, ואנכי תולעת ולא איש Hoc est, Ego sum vermis & non vir. Et excidit beatissimam virginem sine ferro, hoc est, absque aliquo peccato. Et ut in ædificio templi, nec sonus quidem ferri auditus est: ita in ædificio & conceptione immaculatæ virginis, nec vox quidem peccati originalis reperta est. Quòd si sibi defecisset materia sanctissima ad ejus conceptionem, fuisset in maximo defectu, minorique gradu, quàm Rex Selomo. Hoc autem falsum est, Ergo absque originali peccato concepta fuit. *Septima* ratio sit hæc, pro responsione ad objectionem Hogostrati dicentis, Deum nolle tollere naturæ regulam & ordinem, quem ipse instituit. Fatemur quidem id verum esse, non tamen omni ex parte sic intelligi debere, sicut Hogostratus ipse intelligit. Deus enim necessitate exigente,

Quinta ratio.

Sexta ratio.

Pulchra figura de virginis conceptione.

Zamir vermis.

Septima ratio pro responsione ad Hogostrati objectionem.

A multoties contra regulam & ordinem naturæ fecit. Non enim est naturæ regula & ordo, ut arbor cæsa & sicca, flores, folia & fructus producat. Virga autem Aharon gemmas, flores, frondes, & amigdalas edidit. Neque est naturæ opus, ut una nocte hæc omnia arbor proferat. Ipsa tamen virga Aharon una nocte eadem omnia protulit. Neque est ex naturæ cursu, ut arbor sive viridis, sive sicca, animam habeat sensitivam. Virga
B autem Mosis serpens effecta est. Neque ordine naturæ possibile est, alicui bruto loqui atque disserere. Asinus autem Balaam cum eo disputavit. Ex naturæ quoque cursu prophetia non potest nisi in genere humano reperiri. Non enim brutum aliquod vaticinari potest. Deum autem cū ceto Ionæ locutum legimus. Juxta etiam naturæ ordinem rota cœlorum à suo motu circulari cessare posse, est impossibile. Tempore autem Iehosuæ, ipso in bello Gibon existente, sol in medio cœli se opposuit, stetitque per diem integrū,
C hoc est per 24. horas immobilis. Impossibile quoque est secundùm naturæ ordinem, ut rotæ cœli quæ ab Oriente in Occidentem moventur, retrogrediantur. Hezekiæ autem tempore, sol retrocessit gradibus decem ab eo itinere, quod fecerat. Impossibile est etiam secundùm naturæ cursum, ut Leo à feritate cesset, seq; ab occidendo contineat, præsertim cùm famelicus est. Danieli autem in foveam leonum projecto, nihil nocumēti leones intulerunt. Ignis etiam secundū na-
D turæ ordinem semper urit, & devorat: sed Ananiæ, Misaeli, & Azariç in fornace ardētissima positis, nihil molestiæ intulit, nec pilo quidem vestimentorum nocuit. *Deus* præterea postquàm Adam & Hevam creavit, hanc dedit naturæ regulam & ordinem, ne posset homo sine viri & mulieris semine generari, Christum tamen reperimus absque humano semine generatum. Ex his omnibus liquidò patet, quòd quandoque Deus
E necessitate exigente, facit præter naturæ ordinem. Quare palàm evidens est, quòd quamvis Deus nolit auferre naturæ ordinem in genere, & omni ex parte: in particulari tamen id quandoq; facit. Nec propter hanc particularitatem dici potest naturæ regulam rumpere. Vel si dicere voluerimus, juxta Hebræorum sententiam, Deum ob specialem conditionem id quandoque facere, multò minùs dicetur esse cōtra naturam quod facit. Talmudistæ namque videntes omnia ista
F quæ contra naturam fieri videntur, volentesque rationem reddere, cur fiant, Deum inquiunt cùm mundū creasset, hanc tribuisse naturæ facultatē, ut operaretur secundùm ordinem ab eo institutum, nec se illi contradicturum pollicitum fuisse, nisi hac instante conditione. Quòd si necessitas secus fieri exigeret, ipse posset facere quicquid sibi videretur, etiamsi contra ipsam naturam foret. Idcirco cùm aliquid hujusmodi fieri contingit, de eo naturam conqueri contra se id
G fieri, minimè posse ajunt, ex quo illi Deus conditionaliter vires tribuit. Cùm sola igitur virgo gloriosa inter omnes à viro & muliere genitos, absque originali peccato concepta sit, id contra naturam fuisse, haudquaquam dici potest, sed unum ex supradictis. Maximè cùm immaculatæ

Talmudistarum responsio.

 virginis

A virginis subjectum, ut in præcedēti capite ostensum est, aptum esset hujusmodi perfectionem recipere, ut absque initiali labe produceretur.

CAP. VIII.

Ad quintam Hogostrati objectionem. Et quòd intemerata mater Messiæ absque libidine & concupiscentia genita sit.

HOGOSTRATUS.

SI beatissima virgo sine peccato originali concepta esset, absque libidine & concupiscentia generata fuisset. Probatur, quia originale peccatum libidini, cōcupiscentiæ, ac voluptati admixtum est. Quod divus Augustinus affirmat *in libro de fide ad Petrum, parte prima. q. vigesima quarta.* Cujus dictum ponitur *in Decretis de conse. dist. quarta cap. Firmissimè*; Ubi sic dicitur, Firmissimè tene, & nullatenus dubites, omnem hominem qui per concubitum C viri & mulieris concipitur, cum peccato originali nasci, impietati subditum, mortique subjectum. Quare omnes ex libidine ac voluptate coitus geniti, cum peccato originali concipiuntur. Sed virgo gloriosa cum libidine ac voluptate coitus genita fuit: cùm ex verissima sancti Iehojakim & sanctæ Hannæ conjunctione, ut cæteri homines, generata sit. Ipsam igitur in peccato originali conceptam fuisse, cōsequens est. GAL. D Certum est, majus privare minus. Experientia enim cognoscimus, solem lunæ atque cādelæ privare claritatem. Videmus quoque sensum majorem privare minorem. Homo enim qui omnem cogitationem suam, ac phantasiam in unam rem, vel studendo, vel speculando vehementer collocat, pro eo tempore sensum minorem amittit. Nam si tunc coram eo quispiam transiret, transeuntem illum non videret, & si ipsum alloqueretur, non audiret, Fateor igitur sanctum E Iehojakim & sanctam Hannam sese conjugaliter copulasse, ob ardentem tamen devotionem, vehementemque comtemplationem, qua unanimiter in generationē beatissimæ virginis intenti ambo tenebantur, fomes in illo actu penitus extinctus fuit. Quare peccatum originale in conceptione immaculatæ virginis locum nullum habuit. Confidimus autem quæ dicimus, vera esse ostendere. Nam cùm à templo parentes ejus tanquam profani à sacerdotibus cum increpatione F expulsi fuissent, eo quòd steriles essent, & jam senio confecti, filios nondum genuissent: Deum mœsti & supplices rogarunt, ut eis sobolem ad ejus servitia procreandam, concederet. Quibus exauditis, apparuit Angelus seorsum utrique nūcians, prolem eos in Dei obsequium genituros, ita (Hieronymo attestante) dicens, Ego sum Angelus Domini missus ad te, ut annūciem tibi preces tuas exauditas esse, & eleemosynas tuas in cōspectū Domini ascēdisse. Vidi enim pudorem G tuum, & audivi sterilitatem, & opprobrium non rectè tibi objectum. Peccati enim, non naturæ ultor est Deus. Et ideo cùm alicujus uterum claudit, hoc facit, ut mirabilius denuo aperiat: ut non libidinis, sed divini muneris fore cognoscatur, quod nascitur. Juxta igitur angelicū præceptum ambo sibi obviantes, de mutua visione lætati, ac de promissa sobole securi & certi, adorato Domino, domum redierunt, divinum promissum hilariter expectantes. Et tanta se devotione conjunxerunt, ut absque libidine & corporis voluptate virginem gloriosam matrē Dei futuram, genuerint. Vehementissima enim devotio, atque animi delectatio, omnem corporis voluptatem, concupiscentiam. atque libidinem extinxit. Unde non immeritò eis nomina Iehoja- B kim & Hanna imposita fuerant. Iehojakim enim Deus elevabit, vel eriget, sive suscitabit, ac etiam confirmabit Latinè interpretatur. Nomen verò Hanna à nomine חן *hen*, quod est gratia, derivatur. Ut ex nominibus ipsis palàm innotesceret, quòd per prolem quam genituri erant, Deus ex misericordiæ suæ gratia, humanum genus & à peccato primorum parentum elevaturus erat, & à morte æterna suscitaturus, & cœlestē gloriam erecturus atq; cōfirmaturus. Cùm igitur beatissima virgo absque concupiscentia & libidine genita fuerit, necessariò consequens est, & absque initiali peccato eam conceptam fuisse, cum libido & concupiscentia fuerit peccati Adæ causa. Ipse quippe Adam vitiis mundanis concupiscentiisque carnalibus adhærens (ut per illud *Gen. 3, 6. cap.* liquet, ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים Hoc est, Et vidit, mulier, quòd bona esset arbor ad vescendum, & delectabilis oculis) se superbia atque inobedientia implevit, transgressusque est Dei præceptum, eoque modo carnem suam infecit, ut omnes ab eo descendentes, cum eadē superbia & inobedientia, quæ est omnium peccatorum origo, concepti sint. Ideoque peccatum originale, sive initiale dicitur. Eam ob rem & cum libidine atque effrenata voluptate procreantur, & ut voluntatem suam perficiant, inclinati sunt, atque ad peccandum, & transgrediendum Dei præceptū obnoxii. Quod ad sensum maximè patet. Nam cùm homo est in effrenatæ libidinis appetitu, membrum genitale adeo erigit voluptatemque optatam perficere pergit, ut nec morte etiam proposita ab actu illo desiturus sit: quod in nullo aliorū membrorum esse comperitur: cùm quis enim ad furtum accedit, & antequàm perficiat, eum furti pœnitet, statim pro ejus voluntate pedes à gressu cessant, manusque à rapina abstinent, suntque voluntati obtemperantes. Verumtamen ut ait Magister sententiarum *in 19. dist. secunda*, si primi homines non peccassent, absque omni peccato & macula in paradiso carnali copula convenissent, essetque ibi tactus immaculatus, ac mixtio sine concupiscentia atque genitalibus membris sicut & cæteris ita imperarent, ut ibi nullum motum illicitum sentirent. Et sicut alia membra corporis aliis admovemus sine libidinis ardore, ut manum capiti: ita absque carnis pruritu genitalibus uterētur mēbris: Hæc enim lethalis ægritudo ex peccato membris humanis inhæsit. Genuissent itaque in paradiso filios per coitū immaculatum absque corruptione. Unde Augustinus *super Gen.* Cur non credamus (inquit) primos homines ante peccatum genitalibus membris ad procreationem imperare potuisse, sicut cæteris in quolibet opere sine voluptatis pruritu utuntur

Iehojakim & Hanna quomodo interpretantur.

Incre-

Incredibile enim non est, Deum talia fecisse corpora illa, ut si non peccarent, membris illis sicut pedibus imperarent, Nec cum ardore seminarent, nec cum dolore parerent. Sed post peccatum motum illum meruerunt, quem nuptiæ ordinant, continentia cohibet. Infirmitasque prona in turpitudinis ruinam, honestate excipitur nuptiali, ut quod sanis officium esset, ægrotis sit remedium. Ex hac igitur ratione colligitur, intemeratam virginē absque originali peccato fuisse conceptam. Quamvis enim naturaliter non sit possibile, quempiam absque peccato propagari, cum materia ob Adæ infectionem, in peccatum prona sit: gloriosa tamen virgo ut absque peccato propagaretur, non naturâ, sed gratiâ id consecuta est: cum rationabilius decentiusque fuerit, Deum mundasse materiam ex qua mater sua effici debebat, dum efficientis esset materia, & antequam patientis materia fierit. Quocirca à sancto Iehojakim & à sancta Hanna omnem corporis libidinem, voluptatemque effrenatā Deus abstulit, ut eo modo ipsam immaculatam virginem generarent, quo primi parentes si non peccassent, filios suos in paradiso genuissent. Ex his patet objectionis Hogostrati solutio. Dictum autem divi Augustini quod inducit, verum quidem esse dicimus, quatenus omnes homines per concubitum viri & mulieris cum corporis libidine & voluptate generati, non sunt peccati originalis expertes. Sed dictum nostrum verius quidem esse, quatenus virgo ipsa gloriosa absque effrenata libidine corporalique voluptate propagata fuit. Quod ex gratia ac voluntate divina provenisse dicimus, cum ipsa ejus tabernaculum futura esset, ex cujus preciosissimo sanguine Christi Dei & hominis corpus formandum erat. Ideoque necesse fuit, ut esset omnium creaturarum perfectissima atque purissima. Cui opinioni idē etiam Augustinus dictis suis astipulatur, sic *in libro de Hæresibus* contra Manichæos in persona Christi, dicens, Si potuit inquinari mater mea, cùm eam facerem, potui inquinari ego, cùm ex ea nascerer. Et *in libro de Natura & gratia*, Excepta (inquit) virgine Maria, de qua propter honorem Domini mei, cùm de peccatis agitur, nullam prorsus volo facere quæstionem. Et multis etiam aliis in locis ipsam immaculatam, purissimam, atque ab omni peccato immunem prædicat.

Responsio ad argumentum Hogostrati.

CAP. IX.

Ad sextam Hogostrati objectionem. Et quòd merito passionis Christi exhibenda, fuerit virgo gloriosa à peccato originali modo nobilissimo redemta.

HOGOSTRATUS

Virgo gloriosa fuit per Christi passionē redemta. Alioqui & ipsa tanto bono & privata fuisset, & Christus universalis redemtor non extitisset, quod valde incōveniēs est. Ergo ipsius quoq; virginis fuit redētor & salvator. Quod ipsamet fatetur in cantico suo, dicens, Et exultavit spiritus meus in Deo salutari meo. Sed redemtio seu salvatio præsupponit culpam. Non enim intelligi potest redemta & salvata, nisi ab aliqua culpa. Cum igitur ipsa actualem culpam nunquam habuerit, sequitur planè, quòd ab originali redemta fuerit. Quare ipsam in peccato originali cōceptam fuisse, consequens est. GAL. Ratio tua nulla est: cùm æquè redemtor ac salvator sit, qui hominem custodit, ne captivus fiat, sicut is qui eum à captivitate liberat. Quemadmodum ita medicus dicitur, qui homini regulam & ordinem dat, ut sanitatem conservet, & ne in ægritudinem decidat, uti qui ægrotantem sanat. Quamobrem Avicenna medicinam definivit esse scientiam, quâ humani corporis dispositiones noscuntur, ex parte qua sanatur, vel ab eo infirmitas removetur, & habita sanitas conservatur, amissaque recuperatur. Eadem quoque ratione dicimus, ita redemtorem & salvatorem appellandum, qui prohibet ne quis in peccatum cadat, sicuti eum qui hominem à peccato sublevat. Ex his dicere possumus, geminam esse redemtionem, sublevativam & præservativam. Præservativamque longè nobiliorem ac perfectiorem sublevativâ. Sicuti enim multò meliùs est, quempiam à vulnere præservare, quàm ei post acceptum vulnus remedium adhibere: ita longè nobilius ac perfectius est, aliquem à peccato, ne in ipsum cadat præservare, quàm illum postquàm in illud ceciderit, à peccato liberare. Quare nobiliori ac perfectiori modo redimitur, majusque beneficium accipit, qui à peccato futuro immunis præservatur, quàm qui à peccato perpetrato eripitur. Multò igitur præstantior ac perfectior est redemtio præservativa, quàm redemtio sublevativa: Cæteri omnes homines redemtione sublevativa à peccato redemti fuerunt. Virgo autem gloriosa sola ex viro & muliere propagatis, redemtione præservativa redemta est. Quomodo & Angeli boni ne cum Lucifero ruerent, à peccato redemti fuērunt, ut Ioannes Chrysostomus optimè sentit. De ipsa autem virgine immaculata Anselmus *in libro secundo, Cur Deus homo, cap.* 10. loquens, Indiguit (inquit) beata virgo redemtione, & Christi passione, non propter peccatum quod infuerit, sed propter peccatum quod infuisset, nisi ipsemet speciali privilegio eam præservasset. Hoc præterea & ipsa redemtionis humanæ perfectio necessariò exigebat. Sunt enim sex ipsius redemtionis modi. Primus quidem est, cùm quis à peccato actuali mortali, postquàm in ipsum cecidit, redimitur. Et hoc modo peccatores qui in peccatum mortale ceciderunt, per pœnitentiæ sacramentum redimuntur. Secundus verò modus est, cùm quis ab ipso peccato mortali præservatur. Et hoc modo Apostoli redemti fuerunt: qui postquàm Spiritum sanctum acceperunt nunquam mortale peccatum admiserunt. Tertius autem modus est, cùm quis peccato veniali commisso redimitur: quod modo justi redimi solent, qui de lege communi ipsum veniale peccatum omnino evitare nequeunt: cùm juxta sapientis dictum, Septies in die cadat justus, & resurgat. Quod nonnisi de veniali peccato intelligi potest. Quartus quoque modus est, cum

Medicina quid sit.

Duplex redemtio.

Sex redemtionis modi.

cùm quis ab ipso veniali peccato præservatur : A quo quidem modo Ioannes Baptista redemtus est: qui ut quibusdam placet, peccati venialis penitus expers fuit, ob id quod de eo ecclesia canit, *Ne levi saltem maculare vitam , famine posses.* Quintus præterea modus est, cùm quis ab originali peccato contracto redimitur : quo modo parvuli baptizati per baptismi sacramentum redimuntur. Sextus demum modus est, cùm quis ab ipso originali peccato illæsus præservatur. Et hoc modo sola beatissima virgo ex naturali pro- B pagatione genitis, redemta est. Nisi igitur ipsa ab originali peccato merito mortis filii sui prævisæ, omnino immunis præservata esset, nec humanum genus perfectè redemtum fuisset , nec Christus ipse humani generis perfectus redemtor extitisset: cùm illud omnibus modis quibus redimendum erat, non redemisset.

CAP. X.

Ad septimam Hogostrati objectionem. Et quòd virgo gloriosa nunquam ægrotaverit, nec unquam mēstrua passa fuit. Et quam ob rem obierit. Et quòd mortua, statim resurrexit.

HOGOSTRATUS.

PECCATUM orginale fuit mortis causa, juxta dominicum illud *Gen. secundo c. v.*14. dictum. Quâ horâ comederitis ex eo, morte moriemini. Sed beatissima virgo corporaliter mortua fuit, ut catholica tenet ecclesia. Ergo peccati Adæ fuit particeps. Quare & in originali peccato ipsam conceptam fuisse, consequens est. Alioqui pœnam absq; culpa minimè habuisset: cùm pœna sola suos debeat tenere autores. GAL. Concedo quidē, mortē peccati fuisse effectū, postquàm Adam peccavit, in his qui in ipso peccaverunt, atque in peccatis nascuntur. Adam tamen ipse antequam peccasset, in rerum æternarum contemplatione & fruitione versabatur. Et hæc erat arbor vitæ in paradiso sita secundùm Talmudistas. Sed quia divinorum contemplationem reliquit, vitiisque mundanis atque cōcupiscentiis carnalibus adhæsit, in ægritudines & mortem incidit. Ideoque morimur. Et hæc est arbor scientiæ boni & mali quæ mortis causa est , juxta eorundem sententiam. Hinc est illud *Genesis secundo cap. v* 17. dictum, F כי ביום אכלך ממנו מות תמות Hoc est, Quia qua die comederis ex eo. morte morieris. Hoc autem ex homine composito ex quatuor elementis , à quibus quatuor procedunt humores, manifestè apparet. Vitia enim humana etsi multiplicia sint, in quatuor tamen genera dividuntur. Quorum primum quidem in cibo & potu cōsistit. Secundum vero in coitu. Tertium autem in rerum gubernatione. Quartum denique in divitiarum augmento. Ex cibo namque & potu certum est, quatuor generari humores, unicuique peculiares, ut phlegmatico phlegma , cholerico choleram, melancholico melancholiam, & sanguineo sanguinem. Eadem quoque ratione venerem sectanti, cùm voluerit libidinis appetitum explere,

Arbor vitæ quid.

Arbor scientiæ boni & mali quid.

Quadruplex vitiorum genus.

augetur calor. Et si re optata frandetur, melancholia multiplicatur. Et sic de reliquis humoribus dicendum est; quo fit, ut à complexione sua homo egrediatur , augeatque unum humorem super alium , qui propter excessum ægritudinem efficiunt. Fitque exinde elementorum divisio, ac animæ corporisque separatio, quę mors appellatur. Ex quo sequitur, quòd Adā vitia sectatus , in infirmitates mortemq; incurrerit. Gloriosa autē virgo ac ejus filius cùm peccati Adæ haudquaquā participes fuerint, atq; ab originali peccato penitus alieni extiterint , meritò impassibiles & immortales esse debebant. Sed quia ob redemtionē nostrā mors Christi & passio necessaria erat, cùm sine ea parcere humano generi divina justicia nollet: ideo Christus corpus passibile & mortale necessariò habere debuit. Intemerata itidē virgo cùm filium passibilem & mortalem genitura esset, qui cum eâ una caro futurus erat, & ab impassibili & immortali passibile & mortale naturaliter procedere nō possit, necessariò mortalis quoque fuit. C Quare tam mater quàm filius mortui sunt. Verumtamen à malis & pœnis contingentibus propter Adæ peccatum, & non necessariis Christi passioni , ipsa beata virgo liberata fuit : cùm ab initiali peccato omnino immunis esset : ut est cum dolore parere , quod Hevæ pro maledictione datum fuit, menstruis fœdari & infirmitatibus ex peccato provenientibus affici, quorum omnium virgo gloriosa penitus expers fuit. D Et quia sicuti mors & passio Christi & intactæ virginis fuit ad humani generis redemtionem, ut dictum est: ita Christi resurrectio, non obstante quòd necessaria esset ad catholicæ fidei confirmationem, necessariò esse debebat, ex quo ab originali peccato expers omnino erat. Pari quoque ratione virgo ipsa immaculata mox ut mortua est resurrexit, & unà cum filio in cœlum empyreum assumta, ac in regni cœlestis solio sublimata, E atque ad dexteram filii sedens, in anima simul & corpore gloriosissima regnat. Et propterea Psalmographus *Psalmo* 132, 8. de resurrectione filii & matris loquens ait, קומה יהוה למנוחתך אתה וארון עזך id est , Surge Deus in requiem tuam, tu & arca fortitudinis tuæ. De ipsius autem ad dexteram filii sessione atque corporis gloria , idem *Psalm. quadragesimo quinto v.*11. ita inquit , נצבה שגל לימינך בכתם אופיר Hoc est , Astitit Regina ad dexteram tuam in diademate , vel ve- F stitu aureo. Ubi per vestimentum aureum gloria superna, atque excellentissima corporis, quod animæ est indumentum, exprimitur. CAP. Etsi rectè quidem dixeris, Virginem gloriosam nunquam menstrua passam fuisse, cùm mundissima esse debuerit , ut de mundissima matre (sicut ait Augustinus) mundissimus nasceretur filius: hinc & Anselmus , Decuit inquit virginem ea puritate nitere , qua major sub *Deo* nequit intelligi. Quamobrem non solùm ab omni peccati labe purissima esse debuit , verùm etiam nec ulla G alia immundicia ei attribui potuit. Idcirco cùm ratio ipsa postulet , ut extra mulierum regulam de menstruo esset, eam menstruis nunquam fœdatā fuisse haudquaquā dubito. Vellem tamen rationibus id probares. GAL. Ut singulari

Adam quare effectus mortalis

Mater Messiæ quare mortua est.

Mater Messiæ mortua mox gloriosa resurrexit.

Mater Messiæ nunquã menstrua passa fuit.

lari igitur devotioni tuæ, quam erga ipsam geris, satisfaciam, quod petis triplici ratione probabo. Primò quidem, quia adeo proportionata, adeoque bene complexionata fuit, ut mẽstruis omnino careret. Quandoquidem Avicenna ac cæteri naturales scribant, menstruorum causam in muliere superfluitatem esse materiæ. Ideo natura ut hujusmodi superfluitatem expellat, menstruorũ viam invenit. Gloriosa autem virgo cùm ob optimam complexionem quam habebat, materiæ superfluitatem nullam in se habuerit, nec menstrua in ea locum habuerunt. Deinde verò, quia mulier cùm menstrua patitur, ægrotat ac undique dolet: omnes autem ęgritudines cùm ex peccato primorum parentum proveniant, ipsaque intemerata virgo eorum peccati particeps minimè fuerit: sequitur planè, ipsam menstrua nunquam passam fuisse. Unde nec legimus eam aliquando ægrotasse, aut aliquo dolore laborasse. Postremò, quia cùm mulier menstruata dicatur polluta, juxta illud *Levitici decimo octavo cap. v.* 19. dictum, ואל אשה בנדת טמאתה לא תקרב Hoc est, Ad mulierem in pollutione menstruationis suæ ne accedas. Si igitur beatissimam virginem menstrua passam diceremus, sequeretur sanè, eam fuisse pollutam. Quod si esset, falsum prorsus esset Sapientis illud *Cantici canticorum quarto cap. v.* 7. de ipsa in persona Dei dictum, Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. HOG. Si beatissima virgo ante filii passionem obiisset, dic mihi quonam anima ejus profecta fuisset? Ad inferos ne, an in cœlestem paradisum? Si enim in cœlestem paradisum dixeris, id nequaquam esse potuisset, cum nondum portæ cœli paterent. Ad inferos ergo ipsam descensuram fuisse, te dicere oportebit: ad infernum scilicet superiorem, quem nos limbum vocamus, quò sancti patres ante mortem Christi descendant. Sed eò sancti patres nullam aliam ob causam proficiscebantur, nisi propter originale peccatum. Igitur & ipsa propter originale peccatum illuc profecta fuisset. Quare eam & in originali peccato conceptam fuisse, consequens est. GAL. Duas tibi do responsiones. Primùm enim dico, Quòd in neutrum locum accessisset, sed ad alium locum cœlorum sanctissimum. Deinde verò aio, propositionem tuam de ejus obitu ante filii sui passionem, falsam penitus esse, cum eam ante passionem filii obire, impossibile fuerit. Quod triplici ratione probatur. Prima quidem est, quia ita à Deo præordinatum fuerat, ut passionem filii ipsa videret. Quare aliter evenire non potuit. Secunda verò est, quia necesse erat, ut ipsa quoque ad remissionem peccati interveniret, cùm omnia quæ in perpetrando Adæ peccatum intercesserant, ejus relaxationi intervenire debuerint. Quemadmodum igitur muliere mediante peccatum illud commissum fuit, ita etiam muliere mediante, remittendũ erat: ut sicut mulier peccatrix mortem mundo intulit, Ita mulier sanctissima & immaculata vitam afferret: juxta illud D. Augustini, Auctrix peccati Heva, auctrix meriti Maria. Heva occidendo obfuit, Maria vivificando profuit. Percussit illa, sanavit ista. Tertia demum est, Quia neminem Deus ante

Secunda ratio

Tertia ratio.

Objectio.

Prima responsio.

Secunda responsio. Impossibile fuit, matrẽ Messiæ ante passionem filii mortuam fuisse.

Tertia responsio.

A tempus constitutum obire facit, nisi duabus ex causis: aut scilicet ob ejus scelera, quibus mortem meretur, aut propter ejus bonitatem & virtutes, ne eas peccando perdat. Quum enim Deus scit quempiam in peccatum relapsurum, & ob id damnandum, pro sua misericordia nolens animam ejus perdi facit eum tempore justiciæ suę obire. Cùm igitur beatissima virgo fuerit ab omni prorsus peccatorum labe immunis, neque in peccatum labi potuerit, nõ potuisset ante tempus obire: cùm à divina justicia nihil injusti procedere possit. Ex his igitur quæ in præmissis capitibus dicta sunt, sole clarius patet, quod non obstantibus Hogostrati objectionibus, opinio antiquorum Hebræorum de immaculatissima matris Messiæ conceptione, verissima atque catholica sit.

B

CAP. XI.

C *Quòd propter matrem Messiæ vocatus fuerit Israel populus Dei peculiaris.*

CAPNIO.

OB ea quæ dixisti arbitror Israeliticum populũ propter amorem quem Deus ab æterno erga matrẽ Messię habuit, populum Dei peculiarẽ nuncupatum fuisse. GAL. Optimè quidẽ arbitraris. Tam ingens enim, tamque immensus fuit ab æterno Dei D in matrẽ Messiæ amor, ut propter eam Israeliticũ populum sibi peculiarẽ fecerit, eo quòd ex ipso proditura esset. Quod apertissimè Rabbi ille insinuavit, cujus tanta apud Hebræos est autoritas, ut eum רבינו הקדוש *Rabbenu Haccados*, id est, Magistrum nostrum sanctum appellent. Is enim libro qui גלי רזיא *Gale razeia*, hoc est, Revelator secretorum dicitur, ad sextam Antonini Consulis petitionẽ, sic inter alia dixit: Quòd petisti, Quam E ob rem Israel populus Dei peculiaris dictus fuerit, dicam tibi quod scriptum reperi à Rabbi Simeone filio Iohai in libro qui מחקר הסודות *Mechkar hassodoth*, id est, Investigator arcanorum inscribitur, ita dicente, Cepit Rab Isaias sermonem & dixit, Veh tibi Moab, perdidisti populē Chamos, dedi filios ejus in libertatem, & filias in captivitatem. Veh illis, veh illis, qui vocati sunt patres totius orbis, & humani generis, ac insuper populus Dei peculiaris: Et post pauca; Videns, F inquit, Deus ex Israel excidendam esse petram sine manibus, quæ est petra primaria, ex qua Messias futurus est, qui extendet misericordias suas super universum orbem, propterea vocari voluit Israel patrem universi orbis ac populum suum peculiarem. Hæc ille. Rabbi autem Nehumias filius Haccanæ באגרת הסודות *Beigereth hassodoth*, id est, in epistola arcanorum, verba antedicta exponens, sic ait. Hæc petra primaria est mater Regis Messiæ. Ad eorum igitur declarationem, dico, Doctorem illum antiquum nullam G aliam ob causam sensisse, Israel dictum fuisse populum Dei peculiarem, nisi ob quandam ejus proprietatem nobis occultam. Id autem propterea est. quòd unumquodque agens uno ex tribus modis

modis in aliud agit, aut scilicet quantitate, aut qualitate, aut proprietate quadam sibi insita. Quod autem quantitate agit, est, exempli gratia, ut cibus, quem si supra modum quispiam capiat, incidit in stomachi dolorem, si verò minus debito sumat, devenit in hecticam. Quod autem qualitate agit, est sicut ignis, qui calefacit, & nix, quæ frigefacit. Quorum alterum est caliditate calidum, alterum frigiditate frigidum. Caliditas autem & frigiditas qualitates sunt. Quod denique proprietate occulta agit, est veluti magnes, qui ferrum ad se trahit, & lapillus quem vulgo turchinam vocant, quem si gestaverit quispiam, deque sublimi loco ceciderit, si membra frangenda essent, lapillus quidem frangitur, gestans verò remanet illæsus. Aut tanquam amethystus, qui dum gestatur, prohibet ebrietatē. Aut ut cæteri lapilli, ac gemmæ proprietatis varias habentes. De quibus si quis interroget, Cur ejusmodi operationes faciant, Ex eorum proprietate occultâ eas provenire gemmarii respondent. Hujus autem rei rationem sibi ignotam esse ajunt. Ego verò dico, quòd etsi nos hujusmodi proprietates lateant, Deo tamen notę sunt, qui mundum è nihilo creavit, & unicuique rei vim propriam indidit. Quare ipse optimè scit, cur magnes ferrum trahat. Et sic de singulis. His igitur præmissis, quæramus à Judæis, Quâ harum operationum elegit Deus Israeliticum populum, ut esset ei præ cunctis gentibus populis electus, & peculiaris? Quantitate scilicet, an qualitate, an proprietate? Si quantitate dixerint, ob maximum scilicet eorum numerum, falsum omninò est, cùm scriptum sit *Deut. 7. c. v. 6.* Te elegit Dominus Deus tuus, ut sis ei populus peculiaris de cunctis populis, qui sunt super terram. Non quia cunctas gentes numero vincebatis, vobis junctus est Dominus, & elegit vos, cùm omnibus sitis pauciores. Si autem qualitate responderint, hoc est, propter sanctas eorum operationes: hoc itidem falsum est: cùm etiam scriptum sit *Deut. c. 9. v. 5.* Neque enim propter justicias tuas, & æquitatem cordis tui ingredieris ut possideas terras eorum. Eos igitur concedere oportet, nullam aliam ob causam, Israeliticum populum Deum elegisse, nisi propter proprietatem occultam, quæ erat illis insita, quæ fuit immaculata mater Messiæ ex eis processura, Quemadmodum vetus ille eorum Doctor asseruit, quem diximus רבינו הקדוש *Rabbenu Haccados*, id est, est Magistrum nostrum sanctum ab eis vocari.

CAP. XII.

Quòd mater Messiæ ex stirpe Regia David, & tribu Iuda proditura erat. Vbi Matthæus & Lucas Christi genealogiam describentes, optimè concordantur.

CAPNIO.

SI Deus totum Israeliticum populum propter Messiæ matrem sibi elegit, peculiaremque fecit, multo magis tribum illam atque familiam, ex qua ipsa processura erat, sibi elegisse censen-

A dus est. Ex qua igitur tribu, ex quavè familia eam prodituram fuisse, prisci Judæorum asserebant? GAL. Ex tribu Juda, & ex domo sive familia David. Nam si Messiam ex tribu Juda, & domo David nasciturum fuisse, tam per sacram scripturam, quàm per Talmudicos codices amplissimè patet, ipsique veteres Judæorum Messiam ipsum ex muliere absque viro (ut in sequentibus abundè probabitur) generandum tradiderunt: sequi-

B tur sanè, eos proculdubio matrem quoque ejus ex tribu Juda, & stirpe Davidica futuram fuisse, minimè ignorasse. Et ut alios omittam, quos ante ipsam esse contigit, antiquus ille eorum Doctor, quem ipsi רבינו הקדוש *Rabbenu Haccados*, id est Magistrum nostrum sanctum appellant, eo in libro quem גלי רזיא *Gale razeia*, id est, Revelatorem secretorum nuncupavit, ad tertiam Antonini Consulis urbis Romæ petitionem respondens, ac ea referens, quæ inter cætera ab Elia apparente sibi in spelunca oranti, acce-

C perat, sic ait, Quod autem petisti, cujus esset filia (mater scilicet Messiæ de qua loquebantur) ex quá-ve tribu; animadvertere debes parentem ejus duplex habiturum nomen, unum Eli, alterum Iehojakim. Et Eli quidem, quod est nomen derivativum, ostendit eum ad sublimem gradum ascensurum. Iehojakim verò, quod est nomen compositum, significat Deum in manu ipsius suscitaturum salvationem Israelis maximam. Tribus autem Juda descendit domo Zerubabelilis

D filii Sealthiel. Sicut scriptum est *Zacha. quarto cap. v. 7.* Quis tu mons magne coram Zerubabel? in planum deducet petram primariam. Hæc petra primaria est mater Regis Messiæ. Hæc *Rabbenu* ille *Haccados*. CAP. Etsi prisci quidam Judæorum qui ante matrem Messiæ fuerunt ipsam ex tribu Juda & domo David futuram prædixerint, ut ex his quæ nunc induxisti, apertè ostenditur: juniores tamen eorum

E fatentur quidem, Messiam ex tribu Juda, atque Davidica stirpe nasciturum (Quod consequenter nec de matre ejus abnuere possent, si Messiam ipsum de virgine absque virili semine secundùm eorum scripturas concipiendum, concedere vellent) sed gloriosam ipsam Mariam virginem nostri Messiæ matrem, ex tribu Juda & Davidica progenie ortam fuisse, negant, cùm id ex evangelio non constet. Si enim (inquiunt) Maria Christi vestri mater, ex tribu Ju- *Iuniorum Iudæorum argumentatio.*

F da, ac Regia Davidis prosapia nata est, cur Evangelistæ Christi vestri genealogiam scribentes de hoc non meminerunt? Nam neque Lucas quidem id refert, qui Christi vestri genealogiam à Ioseph usque ad Adam deducit, neque Matthæus hoc attestatur, qui ipsam ab Abraham usque ad Ioseph deducens, sic tandem ait, Iacob autem genuit Ioseph virum Mariæ, de qua natus est Jesus, qui vocatur Christus. Quare unum de duobus concedere oportet, Aut Christum vestrum patrem habuisse

G Ioseph, aut ipsum non fuisse ex tribu Juda, & Davidica stirpe progenitum. Quocirca ut muta fiant eorum labia dolosa, velim per ipsorum scripturas probares, Mariam virginem, ex Davidica progenie, per lineam rectam descendisse,

disse. GAL. Impia Judæorum calliditas utrinq; A ad oppugnandam veritatem calumnias invenit. Sed frustra certè laborant, cum lux ipsa veritatis in tenebris latere nequeat.

Quorundā nostrorum responsio.

Quidam itaque ex nostris volentes difficultatem hanc auferre, ajunt Mariam & Joseph ex eadem fuisse tribu: unde Joseph eam ex lege ducere cogebatur. Ideò autem generationis Christi ordinem ad Joseph usque deduci dicunt, quia mos non est scripturarum, ut generationis series per fœminas texatur. B Sed hi quidem verum ajunt, difficultatem tamen quam nobis Judæi faciunt, minimè tollunt. Non enim probant Mariam ipsam beatissimam ex tribu Juda, & domo David descendisse, nec per consequens eam & Joseph ex una tribu fuisse.

Alia quorundam nostrorum responsio.

Idcircò nonnulli alii id probare volentes, dicunt, quòd Levi, qui (ut refert Lucas) ex catena Nathan filii David, per rectam lineam descendit, genuit Melchi, & Panthera. Panthera Barpanthera, sic appellatum. Barpanther autem Jehojakim. Jehojakim verò ipsam Dei genitricem.

Responsionis prædictæ confutatio.

Sed hi profectò & à veritate longè discedunt, C & objectionem nobis ab Judæis factam nullatenus solvunt: cùm verum minimè sit (pace eorum dixerim) Levi genuisse Melchi & Panthera. Imò Melchi genuit ipsum Levi: ut ex Luca satis evidenter apparet, qui Christi generationem ex filiis ad patres prosecutus, ita ait, Et ipse Jesus incipiebat esse quasi annorum triginta, ut putabatur filius Joseph, qui fuit Eli, qui fuit Nathan, qui fuit Levi, qui fuit D Melchi. Ex quo manifestè patet Melchi nō fuisse filium Levi, ut isti asserunt, sed patrem. Quod si esset, ut ajunt, neque tamen sic esse, per evangelium, aut per scripturas apud Judæos authenticas probant. Quo fit, ut eorum argumento nequaquam satisfaciant. Quid ergo nos dicemus? Dicam in hoc ipse quicquid sentiam, salvo tamen meliori judicio, & sacrosanctæ ecclesiæ determinatione, cui me semper in omnibus submitto.

Galatini vera responsio.

David itaq; duos inter cæteros legimus habuisse filios, Selomonem scilicet & Nathan. Per li- E neam autem Selomonis descendit Joseph, virginis gloriosæ sponsus. Per lineam verò Nathan, descendit ipsa beatissima virgo veri Messiæ mater. Matthæus igitur per Selomonis lineam, ipsius Joseph genealogiam descendendo describit. Lucas verò per lineam Nathan, Dei genitricis progeniem ascendendo exprimit. Quod ex *Zachariæ* prophetia maximè insinuatur, qui cùm vidisset in spiritu beatissimam virginem ex Zeruba- F bele Sealthielis filio proditùram, ex qua Messias nasciturus erat, ita *quarto cap. v.7.* dixit, מי אתה הר הגדול לפני זרבבל למישור והוציא את האבן הראשה תשאות חן חן לה Hoc est, Quis tu mons magne coram Zerubabel in planum. Et educet petram primariam, & ponet gratiam gratiæ ei. Ubi per petram primariam, virginem intemeratam intellexit, ex qua Messias processurus erat, ut Rabbenu Haccados paulò superiùs exposuit. Propterea Rabbi Jonathas Uzielis filius, G verba hæc Zachariæ, Et deducet petram primariam, ita Chaldaicè exponit, ומינה אבנא יפוק משיחא ושמיה יהי לעלמא Id est, Et ex ipsa petra procedet Messias, cujus nomen est æternum. Quod cum illo Evangelistæ convenit, In principio erat verbum. Quare autem virgo gloriosa, petra primaria dicatur, in præcedentibus dictum est. Notandum est autem, quòd hic Zerubabel est ille de quo scribit Lucas, texendo ejusdem virginis genealogiam per lineam Nathan, non autem ille de quo Matthæus meminit, ipsius Joseph genealogiam per Selomonis lineam describens. Cum duo fuerint Zerubabeles, duoque Sealthieles, eorundem Zerubabelum patres. Quod ex eo potissimum patet, quòd Zerubabel ille, de quo Matthæus scribit, duabus generationibus post transmigrationem Babylonis natus sit. Ait enim sic, Josias autem genuit Jechoniam & fratres ejus in transmigratione Babylonis. Jechonias autem genuit Sealthiel. Sealthiel autem genuit Zerubabel. Sed Zerubabel de quo meminerunt Zacharias & Lucas, ante transmigrationem Babylonis est. Quod ex verbis Haggæi manifestè videri potest, ita capite secundo dicentis, Factum est verbum Domini in manu Haggæi prophetæ, dicens, Loquere ad Zerubabel filium Sealthiel, Ducem Juda, & ad Jehosuam filium Jehosadec, Sacerdotem magnum, & ad reliquos populi, dicens. Quis ex vobis est derelictus, qui viderit domum istam in gloria sua prima? Ex quibus videtur, Zerubabel hunc domum Dei in suo primo ædificio vidisse, & consequenter ante transmigrationem ipsam Babylonis natum fuisse. Præterea, prophetia ipsius Zerubabelis fuit in ipsa transmigratione, imò ipse populum eduxit ex eadem transmigratione, ut apud *Ezram secundo capite* habetur. Ex his igitur palàm ostensum est, alium fuisse Zerubabelem, de quo Zacharias & Lucas scripserunt, & alium de quo Matthæus meminit. Idcircò in genealogia quam Matthæus describit, à Zerubabele usque ad Joseph undecim tantummodo generationes ponuntur. In illa verò de qua Lucas agit, à Joseph usque ad Zerubabelem multò plures inveniuntur, propter majus temporis curriculum, quod intercessit. Ex quibus omnibus planè colligitur, gloriosam virginem Mariam nostri Salvatoris matrem, ex tribu Juda & Regia Davidis prosapia extitisse, atque per lineam rectam Nathan filii David, quàm Lucas optimè describit, prodiisse. Si quis autem contra id quod diximus objiciat, quòd in serie ejusdem genealogiæ nulla de sancto Jehojakim ipsius virginis patre fiat mentio: dico ipsum Eli fuisse Jehojakim, qui ascendendo primus in ordine ponitur. Nam apud Syros Jehojakim, Eli, & Eliakim idem sunt, ut scribit Philo Judæus. Unde pater matris Messiæ Eli & Jehojakim vocatus est, uti & antea Rabbenu Haccados ex revelatione Eliæ prædixerat, sicuti in præmissis patuit. Et postmodum R. Haccanas R. Nehumiæ filius, optimè testatus est, in epistola quam ad cognitionem generationis Messiæ scripsit, dicens, Erat quædam puella in Bethlehem Juda nomine Maria, filia Jehoiakim Eli de genere Zerubabelis filii Sealthielis, ex tribu Juda. Evangelista igitur proprium ejus nomen accepit, quod fuit Eli. Sancta v. Ecclesia nomen ejus vulgare, quod fuit Jehojakim. Neque tamen absre: cum Jehojakim (ut in præcedentibus dictum est) Deus erigit, vel suscitat.

tat, vel confirmat, interpretetur, & Deus ipse ex ejus filia incarnatus, humanum genus quod per peccatum cecideret, ac morti æternæ condemnatum fuerat, ad gratiam & gloriam erecturus, atque suscitaturus esset. Eli autem à verbo עלה *ala*, quod ascendere significat, derivatur, eò quòd humanum genus per ejus filiam ad supremum gradum ascensurum fuerit.

Quæstio.

CAP. Si ergo Joseph non fuit ejus filius, sed ipsius Jacob, ut in ejus genealogia Matthæus refert, quamobrem Lucas ipsum Joseph filium ejus nuncupat, dicens, Qui fuit Eli, scilicet filius?

Responsio quorundã nostrorum

GAL. Quidam ex nostris dicunt, Quòd Jacob & Eli fratres fuerunt, mortuoque Eli absque liberis, Jacob frater ejus, ut semen ac nomen ipsius suscitaret (uti lex præcipiebat) ejus uxorem duxit, ex qua ipsum Joseph genuit. Eam ob rem alterum secundùm naturam, alterum secundùm legem ei patrem fuisse, ajunt.

Responsionis prædicta confutatio.

Sed ut verum fatear nimiùm falluntur. Tum quia ut maximè Jacob & Eli ex eadem tribu fuerint, atque Davidica ex stirpe prodierint, fratres tamen esse non potuerunt: cùm alter per lineam Selomonis, alter per lineam Nathan descenderit: quare & valde distantes erant. Tum etiam, quia cùm quis fratris defuncti ducebat uxorem, filio quem ex illa suscipiebat, nomen fratris defuncti imponebat, juxta priscorum institutionem: ut & semen & nomen fratri suo suscitaret, cùm lex utrumque suscitari juberet. Quare si Jacob (ut ajunt) uxorem fratris sui Eli defuncti accepit, ipsi Joseph, non Joseph, sed Eli sicuti defunctus appellatus fuerat, nomen imposuisset.

Galatini responsio.

Dico igitur salvo meliori judicio, Quòd quia conjuges per verum matrimonium efficiebantur una caro, juxta illud Genes. Erunt duo in carne una: ideò pater unius conjugis, pater alterius rectè dicebatur. Quod etiam in *Beresith rabba* cõfirmatur, super illud *Gen.* 37. *v.* 35. dictum, ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו Hoc est, Et surrexerunt omnes filii ejus, & filiæ ejus ad consolandum eum, scilicet Jacob. Sic enim ibi dicitur, Omnes filiæ ejus cur dictum est, cùm Jacob unam tantum haberet filiam, scilicet Dinam? Quia non est prohibitum homini, vocare generum filium suum, & nurum filiam suam. Et quamvis inter beatissimam virginem & Joseph carnalis non intercesserit copula, inter eos tamen verum fuit matrimonium, quare & veri conjuges fuerunt Quod Angelus testatus est, dum apud *Matthæum primo capite v.* 20. dixit, Joseph fili David noli timere accipere Mariam conjugem tuam. Quod n. in ea natum est, de Spiritu sancto est. Eam ob rem, non ineptè Joseph dici potuit filius Eli sive Jehojakim, qui suæ intactæ conjugis pater fuit. Quia igitur mos non erat scripturarum per mulieres genealogias texere: idcirco Lucas in genealogia gloriosæ virginis loco ipsius virginis, ipsum Joseph posuit, eumque filium Eli, hoc est Jehojakim, nuncupavit.

CAP. XIII.

Quòd mater Messiæ Maria vocari debebat.

CAPNIO.

DIC obsecro, sciveruntne veteres Judæorum, qui matrem Messiæ antecesserunt, quo nomine ipsa vocanda esset? Nam si nomen patris ejus (ut in præmissis ostendisti) quosdam eorum minimè latuit, neque nomen ipsius eos latuisse putandum est. GAL. Ita prorsus. Quidam enim prisci eorum (mirabile dictu) nec nomen quidem ipsum quo mater Messiæ vocanda erat, ignoraverunt. Ipsam namque Mariam appellandam fuisse, prædixerunt. E quibus unus ille extitit, qui tantæ apud eos autoritatis est, ut eum רבינו הקדוש *Rabbenu Haccados*, id est, Magistrum nostrum sanctum vocitent. Hic enim in tertia petitione ejus libri qui גלי רזיא *Gale razeia*, id est, Revelator arcanorum dicitur, inquisitioni Antonini consulis urbis Romæ satisfacere volens, qui ipsum inter cætera de nomine matris Messiæ interrogaverat, sic ei respondit, prout sibi in spelunca duplici oranti Elias revelaverat; Quòd autem interrogasti, quo nomine prophetissa vocetur, Maria est nomen ejus. Ideoque *Isaias* cecinit 9. *cap. v* 6. dicens, כי ילד ילד לנו בן נתן לנו Hoc est, Quia infans natus est nobis, & filius datus est nobis. Et infrà, לםרבה המשרה Id est, Ad multiplicandum imperium, vel principatum, sive, Ut multiplicetur imperium vel principatus. Quæ verba significant Messiam à Deo generandum esse, qui multiplicabit imperium, quia est Dominus totius orbis. Nasceturque ex Maria Domina. Et hoc est quod dicit, לםרבה המשרה *lemarbe hamisra*, id est, Ad multiplicandum imperium. Ab his enim dictionibus oritur מרים שרה *Miriam sara*, id est, Maria Domina, hoc modo: Si accipias ל *lamed*, ם *mem*, & ר *res*, constituent primam particulam *lemarbe*, hoc est למר *lemar*. Si autem acceperis ה *he* ex *lemarbe*, & ה *he* hujus dictionis המשרה *hamisra*: quarum singularũ numerus est quinque, & ambæ decem conficiunt, significant י *jod* hujus dictionis מרים *Miriam*. Addito autem ם *mem* hujus dictionis *hamisra*, Ecce tibi מרים *Miriam*, id est Maria. Ex dictione autem המשרה *hamisra*, restat שרה *sara*, id est Domina, quæ tribus literis scribitur. Ecce tibi ex *lemarbe hamisra*, quod idem est quod ad multiplicandum imperium, sive principatum, למרים שרה *lemiriam Sara*, id est Mariæ Dominæ. Ut nobis innotescat, hanc Mariam esse Dominam & superiorem universi, ac cœlorum Reginam Dixit ei Antoninus, Quare igitur divisa est י *jod* in duo ה *he*? Et cur interposita est ב *beth*, in medio nominis מרים *Miriam*, id est Maria? Quidvé significat ם *mem* clausa hujus dictionis לםרבה *lemarbe*, quæ jure optimo aperta esse debebat, quandoquidem in medio dictionis constituitur? Respondit ille, Divisa est *jod* in duo *he*, ut nobis secreta admirabilia panderet. Quemadmodum enim *he* ex *daleth* & *vau* componitur in hac figura ה, ita Rex Messias componitur ex divinitate & humanitate. Et sicuti hæc duo *he*, sunt duo *daleth*, ex quibus procedunt duo *vau*, tanquam duo filii, qui ab ipsis oriuntur, hoc modo הה: ita in substantia Regis Messiæ inveniuntur duæ filiationes: quarum una est divinitatis, qua Dei Filius est: altera humanitatis, qua erit filius hujus prophetissæ. Et sicut harum literarum *daleth* & *vau* quæ conficiunt *he*, unaquæque est ab invicem distincta, quan-

quanquam sit una litera, sic enim scribitur ה: ita A in Messia substantia divinitatis & substantia humanitatis, quæ simul unitæ sunt, sunt unus Messias. Quòd autem *beth* hujus dictionis לםרבה *lemarbe* positum sit in medio nominis מרים id est Maria, ostendit hujus prophetissæ mentem & cogitationem omnem esse, ut suam virginitatem conservet Erit enim virgo mente & actu, Quoniam per *beth* בתולה *bethula*, id est virgo significatur. Mem verò clausa hujus dictionis לםרבה B *lemarbe*, quæ numerum 677. importat, ostendit quòd ab hora qua prophetatum fuit. Ecce virgo concipiet, usque ad Messiæ nativitatem, 677. ad unguem anni præteribunt. Hæc omnia ad verbum ille eorum Doctor, quem ipsi Magistrum nostrum sanctum vocant. Ex quibus maxima arcana ac sanctæ nostræ fidei consentanea, sacramque theologiam redolentia, longè ante Christum natum reserata, colliguntur.

CAP. XIV. C

Quòd mater Messiæ virgo futura erat. Et de omnimoda ejus virginitate, videlicet ante partum, in partu, & post partum.

CAPNIO.

De ם mem clausa.

Quoniam per *mem* clausam, in medio dictionis *lemarbe* scriptam, nō solùm determinatus sexcentorum annorum numerus (ut in præcedenti cap. Rab- D nu Haccados tradidit) insinuatur, qui ab eo tempore quo prophetia illa prolata est, ad Messiæ usque nativitatem defluxuri erant, verùm etiam matris Mesiæ omnimoda virginitas significatur: in hoc enim quòd in medio ejusdem dictionis לםרבה *lemarbe*, in qua matris Messiæ nomen (ut probasti) ostenditur, *mem* clausa præter morē ponitur, palàm innuitur, Messiā præter naturæ morem de Maria virginæ fuisse nasciturum: idcirco ad perfidiam juniorum Judæorum magis cōvincendam, rem non inutilem facies, si matrem E Messiæ virginem futuram fuisse, per eorum scripturas ostenderis. GAL. Virginem futuram fuisse Messiæ matrem, Judaica impietas minimè negare potest. Hoc enim & per legem, & per prophetarum oracula, & per veterum Talmudistarum testimonia, passim atque clarissimè demonstratur. Et primùm quidem *Lev.* 12. *v.* 2. id planè habetur, cùm sic dicitur, אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה Hoc est, Mulier quæ susceperit F semen, & pepererit masculum, & immunda erit. Cùm itaque naturaliter nulla mulier sine semine parere possit: textus autem dicat, Mulier quæ susceperit semen, & pepererit masculum: sequitur profectò, Quòd quandoque mulier aliqua sine suscepto virili semine, paritura esset masculum, atque ab omni macula munda futura. Hæc autem alia futura non erat, nisi mater Messiæ. De qua postea prophetæ apertiùs locuti sunt. Nam *Isaias* quidem sic de ea *c.* 7. *v.* 10. *sqq.* ait, ויוסף יהוה דבר אל G אחז לאמר: שאל לך אות מעם יהוה אלהיך העמק שאלה או הגבה למעלה ויאמר אחז לא אשאל ולא אנסה את יהוה: ויאמר שמעו נא בית דוד המעט מכם הלאות אנשים כי תלאו גם את אלהי: לכן יתן ארני הוא לכם אות הנה העלמה הרה וילדת בן וקראת שמו עמנו אל Id est, Et adjecit Deus loqui ad Achaz, dicens, Pete tibi signum, vel miraculum à Domino Deo tuo, profunda petitionem, & exalta eam sursum. Et dixit Achaz, Non petam, & non tentabo Deum. Et dixit (Isaias scilicet) Audite ergo domus David, Numquid parum est vobis, vexare homines, quòd vexetis etiam Deum meum? Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum, vel miraculum. Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabit ipsa nomen ejus Emmanuel. Quæ quidem verba etsi tam clara sint, ut expositione non egeant, ea tamen Judæi hujus tempestatis multifariam à vero sensu detorquere conantur. Quorum calumnias in sequenti capite, cùm ad ipsorum objecta respondebimus, refellemus Nunc *Ieremiam* audiamus, ita *c.* 31. *v.* 22. dicentem, ברא יהוה חדשה בארץ נקבה תסובב גבר Hoc est, Creavit Deus novum super terrā, mulier circundabit virum, vel fortem, sive potentem, id est Deum. juxta veterum Judæorum glossas, & præsertim illius, quē ipsi רבינו הקדוש *Rabbenu Haccados*, id est Magistrum nostrum sanctum appellant, in libro quem גלי רזיא *Galerazeia*, id est, Revelatorem arcanorum nuncupavit, ad secundam Antonini Consulis urbis Romæ petitionē. Quòd autem vir iste sit Messias, & quòd à muliere virgine in utero per conceptum circundandus esset (aliter enim nulla novitas in mundo futura fuisset) patet ex eo quod in expositione libri Genesis Rabbi Mosis Hadarsan legitur, super illud *Genes. cap.* 41. *v.* 1 dictum, ופרעה חולם Id est, Et Pharao fuit somnians Ibi enim dicitur, Rabbi Jehosuam filium Levi ita ad verbum dixisse: Veni & vide, quia non est mos Dei sancti & benedicti, sicut mos carnis & sanguinis. Caro enim & sanguis vulnerat subula, vel novacula, & curat emplastro. Deus verò sanctus & benedictus hujusmodi artem non habet, sed eisdem quibus vulnerat, medetur & sanat. Et hoc est quod scriptum est *Ierem.* 30. *v.* 17. כי אעלה ארכה לך וממכותיך ארפאך Hoc est, Quoniam obducam cicatricem tibi, & ex vulneribus tuis curabo te. Et sic etiam invenies in Israel. Eadem enim re qua vulneravit eos, sanavit illos. Nam peccaverunt quidem in virgine. Sicut dictum est *Ezech. c.* 23. *v.* 3. ושם עשו דדי בתוליהן Id est, Et ibi subacta sunt ubera virginum suarum. Puniti quoque sunt in virgine. Sicut dictum est *Thren. cap. quinto, v.* 11. נשים בציון ענו בתלת בערי יהודה Hoc est, Mulieres in Sion humiliaverunt, virgines in civitatibus Juda. Et consolatus est eos etiam in virgine, juxta dictum illud *Jeremiæ cap.* 31. *v.* 21. עד מתי תתחמקין הבת השובבה כי ברא יהוה חדשה בארץ נקבה תסובב גבר שובי בתולת ישראל שובי אל עריך אלה: Id est, Revertere virgo Israel, revertere ad civitates tuas istas. Quousque insanies virgo apostatrix? Quia creavit, id est creabit Deus novum super terram, mulier circumdabit virum. Rabbi Hunna in nomine Rabbi Idi, & Rabbi Jehosuas dixerunt, Quòd hic vir est Rex Messias. De quo dictum est *Psal.* 2. *v.* 7. אני היום ילדתך Hoc est, Ego hodie genui te. Et de eo quoque *Isaias* ait *c.* 62. *v.* 1. למען ציון לא אחשה ולמען ירושלם לא אשקוט עד יצא כנגה צדקה וישועתה

וישועתה כלפיד יבער id eſt, propter Sion non ta- A
cebo, & propter Ieruſalem non ſilebo, donec e-
grediatur ut ſplendor juſtus ejus, & ſalvatio ejus
ardeat ut facula. Ex hoc eſt quod ſcriptura dicit
Iudicum c.5.v.8. יבחר אלהים חדשים אז לחם שערים
Hoc eſt, Eliget Deus novitates vel novos, & tunc
expugnabit portas. Hactenus traditio. Ex qua
propoſitum ſatis apertè patet. Portæ autem quas
Meſsias debellare debebat, erat limbus patrum,
qui ut in præcedenti libro diximus, infernus ſu-
perior, ac porta inferni inter cætera ejus nomi-
na, apud Hebræos vocabatur. Id ipſum quoque B
in מסכת יומא *Maſſecheth joma*, id eſt, in libro
dierum, hoc modo legitur: Dixit Elias ad Rabbi
Iudam, Dixiſtis quamobrem non veniet Meſsi-
ſias. Et ecce in hoc tempore dies propitiationis
eſt, & conſtupratæ quot virgines in נהר דעה *Ne-
har daa*, id eſt in flumine ſcientiæ? Ex hac tradi-
tione manifeſtè datur intelligi quòd cauſa quare
Meſsias non magis acceleravit adventus ſui tem-
pus, fuit conſcientiarum virginum Judaicarum C
corruptio. Quæ omnes ferè vel per conjuges, vel
per alios deflorari cupiebant. Sola ergo Maria
virgo beatiſsima, quæ ſola inter cæteras omnes
ſe virginitatem perpetuò ſervaturam propoſuit,
Meſsiam concipere meruit. Quod ex eo maximè
notatur, quòd ſic illam Angelo reſpondiſſe legi-
mus *Luc.c.1.v* 34. Quomodo fiet iſtud, quoni-
niam virum non cognoſco? Hebræa ſiquidem i-
pſa exiſtens, Non cognoſco, pro non cognoſcam
dixit, more utique Hebræorum, qui una eadem- D
que voce, & præſens & futurum tempus ſæpe
deſignant. *Ezechiel* quoque hanc matris Meſsiæ
virginitatem optimè inſinuavit, cùm *cap.44.v.1.*
hæc protulit, רשב אותי דרך שער המקדש החיצן
הפונה קדים והוא סגור : ויאמר אלי יהוה השער הזה
סגור יהיה לא יפתח ואיש לא יבא בו כי יהוה אלהי
ישראל בא בו והיה סגור id eſt, Et convertit me ad
viam portæ ſanctuarii extimi, quæ reſpicit orien-
tem. Et ipſa clauſa erat. Et dixit Deus ad me, Por- E
ta hæc clauſa erit, non aperietur, & vir non ve-
niet in eam, vel non tranſibit per eam. Quoniam
Dominus Deus Iſrael venit, vel ingreſſus eſt per
eam. Et erit clauſa. Et hic eſt finis פסוק *paſuc*, id
eſt verſiculi apud Hebræos. Ubi in eo quòd di-
citur ter clauſa porta hæc, quæ matrem Meſsiæ
virginem ſignificabat, deſignatur, ipſam virgi-
nem ante partum, in partu, & poſt partum futu-
ram fuiſſe. Hanc omnimodam matris Meſsiæ ve-
ri Dei & hominis virginitatem clariùs expreſsit
Rabbi ille Simeon ben Johai in commentariis F
libri *Geneſeos* remotiore Ieroſolymorum lingua
conſcriptis (ſiquidem ipſe eorum autor fuiſſe
creditur) dum exponeris illud *primo cap.v.26.* e-
juſdem libri dictum, Faciamus hominem ad i-
maginem noſtram, tanquam ſimilitudinem no-
ſtram, hæc inter cætera dicit, חוטמא בחוטמא
אשתמודע פרצופא : תא חזי מה בין עתיקא לזעיר
אפין דא מארי חחוטמא חיין בנוקבא חיין דחיין: דא
חוטמא הוא פרדשהא דביה נשיב רוחא לזעיר אפין G
וכריעת סליחה נחת רוח דרוחא דנפיק מהבא מאינון
נוקבין חד רוחא נפיק לזעיר יומין לאתעד בגנתא
דעדן והד רוחא דחיי דביה זמנון בזמנא דבריה דדוד
למנדע חכמתא : ומההוא נוקבא אתער ונפיק רוחא
סתימאה וזמין לשרא· על מלכא משיחא דכתיב ונחה

עליו רוח יהוה רוח הכמה ובינה רוח עצה וגבורה A
רוח דעת ויראת יהוה הרי ארבעה ריחי ודא חרא
אמרין תלתי : רבי יוסי אמר ביומוי דמלכא משיחא
לא יימרון חד לחד אוליף חכמתא דא דהבי כתיב
ולא יאמרו עוד איש את אחיו וגומר כי כולם ידעו
אותי מקטנם ועד גהולם: ובההוא זמנא יתער עתיק
יומין רוחא דנפיק מן מוחא סתימאה ובדשליף דא כל
רוחין דלתתא יתערון עמיה ומאן אינון כתרין
קדישין דזעיר אפין: id eſt, Vultus per vultum, vel
facies per faciem manuducit nos in cognitio-
nem facierum. Adverte quidnam intereſt in-
ter antiquum & juniorem facierum; Hic eſt
Dominus qui poſuit faciem viventem in fœmi-
na, quæ quidem facies eſt vir à vita procedens
à vita. Hæc inſuper facies eſt paradiſus, in quo
habitat ſpiritus junioris facierum. At verò fœ-
mina genuflectit, petitque veniam à ſpiritu qui
immittitur in illam, qui ſpiritus proceſsit ab al-
tiſsimo throno divinitatis ad fœminam unam.
Et ſpiritus qui egreſſus eſt, ſive qui proceſsit,
eſt ſpiritus junioris dierum, quieſcens in deliciis
paradiſi. Hic autem vitarum ſpiritus, præpa-
ratus fuit olim etiam ante tempus filio Davidis,
ad percipiendam ſapientiam. Ab illa autem
fœmina magna virtute experrectus ſpiritus e-
greſſus eſt de vulva clauſa, paratus & aptus eſſe
Princeps altiſsimus. Is verò eſt Res Meſsias. De
illo ſiquidem ſcriptum eſt, Et quieſcet ſuper e-
um Spiritus Dei, Spiritus ſcientiæ & intellectus,
Spiritus conſilii & fortitudinis, Spiritus ſapien-
tiæ & timoris Dei. Hi ſunt quatuor modi qui-
bus venturus eſt hic ſpiritus, & unus tantum ſpi-
ritus eſt Dominus noſter diſtinctus à tribus.
Dixit R. Joſe, In diebus regis Meſsiæ, non dicet
alter ad alterum, Doce me ſcientiam. Quoniam
ſcriptum eſt, Et non docebit ulteriùs vir vel ali-
quis fratrem ſuum, quia omnes cognoſcent me
à parvulis eorum uſque ad majores eorum. In
tempore autem illo expergiſcetur antiquus die-
rum, & ſpiritus qui egreſſus eſt de vulva clauſa.
Cùm verò ipſe ſurget, omnes etiam ſpiritus ſur-
gent cum illo. Et quinam ſunt illi? Hi nimi-
rum, qui donati ſunt coronis ſanctis junioris fa-
cierum. Hæc ille. Ubi neſcio quid clarius di-
ci potuiſſet de Meſsiæ divinitate, deque matris
ejus virginitate, longè ante ipſius virginis or-
tum. Per figuras inſuper matris Meſsiæ virgi-
nitas præoſtenſa atque declarata fuit. Et pri-
mum quidem per illud, quod *Exod.3.cap.v.2.* ita
legitur,: וירא והנה הסנה בוער באש והסנה איננו אכל
ויאמר משה אסרה נא ואראה את המראה הגדול הזה
מדוע לא יבער הסנה Hoc eſt, Et vidit, & ecce ru-
bus ardens in igne, & rubus non vorabatur. Et
ait Moſes, Accedam utique, & videbo viſionem
magnam iſtam, quamobrem non comburatur
rubus. Sequitur, Et vocavit eum Deus de
medio rubi. Et poſt pauca, Et dixit ad eum,
Ego ſum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus
Iſhac, & Deus Jacob. Ubi Filii Dei nativi-
tas ex virgine intacta atque incorrupta, Moſi
mirabiliter præmonſtrata fuit. Per ſuccenſum
enim rubum & non combuſtum, oſtenſum eſt,
quòd ex illo populo ſalvâ matris ſuæ integrita-
te proditurus eſſet, qui igne divinitatis carnis
humanæ naturam quaſi rubi ſpinam acciperet,
& incon-

& inconsumtam humanitatis substantiam in ipsa A
divinitatis flamma servaret. Legitur quoque in libro *Iudic. c. 6. v. 37.* Gedeonem sic dixisse, אם יש־ יהוה על הגזה לבדה ועל כל הארץ חרב וידעתי כי תושיע בידי את ישראל כאשר דברת id est, Si ros fuerit super vellus tantùm, & super totam terram siccitas, tunc sciam, quòd salvabis in manu mea Israel, sicut dixisti. Et ita factum est. Ubi vellus qui agni habitus est, humanam naturam designat, quam ros divinitatis assumsit. Terra verò sicca est virginis uterus, humano semine nō perfusus. Quod verò postea dicit, quòd solum vellus B
siccum sit, & tota terra rorem habens, significat, quòd habitus Christi non sit infusus: tota autem terra virginei corporis Spiritus sancti gratia fuerit imbuta. In virga etiam Aharon significata est matris Dei virginitas & integritas: quæ absq; ullo exteriore humore sola Dei virtute floruit, frōduit, ac fructum fecit, tam sanis quàm ægris dulcem pariter & utilem. Sic enim de ea *Num. 17. 8.* legitur, והנה פרח מטה אהרן לבית לוי ויצא פרח C
ויצץ ציץ ויגמל שקדים: Hoc est, Et ecce floruit virga Aharon domui Levi, & produxit florem, atque germinavit germen, & perfecit amygdalam. Nec nobis obstat. quòd hic dicitur virgam Aharon floruisse domui Levi. Quia non solùm de tribu Juda. sed de tribu quoque Levi, ac etiam de gentibus nasciturus erat Messias. Contra igitur universa naturæ jura, virga Aharon produxit, quod nec semine suggeri potuit, nec radice. Virga igitur valuit contra naturam nuces producere. Et virgo Dei mater non potuerit præter D
naturam ex jussu Dei Filium generare? Dicant nobis Judæi increduli, quonam pacto arida virga floruit, & fronduit, atque amygdalas protulit. Et nos dicemus eis, quomodo virgo Dei Filium cōcepit & peperit. Sed nec Judæi nobis virgæ conceptum explicare poterunt, nec nos eis virginis partum. Cùm ipsi præterea credant, Hevam de corpore Adæ fuisse formatam, ajunt enim hoc E
voluntatis divinę miraculo accidisse: per eundem etiam modum respondendum eis est de Messiæ conceptione, ac nativitate ex virgine. Cùm divina voluntas naturæ cursu, aut ordine minimè indigeat.

CAP. XV.

Oppositionum recentiorum Judæorum, matris Messiæ virginitatem impugnantium, confutatio. F

CAPNIO.

Quamvis hæc ita sint, Judæi tamen nostri temporis matris Messiæ virginitatem impugnare cupientes, mirifico signo illo de virgineo conceptu & partu, ab Isaia dato, atq; per te inducto, multifariam contradicere nō desistunt, impossibile existimātes, virginē concipere, ac filium parere. Quare asserūt hæc Isaiæ verba. cùm dixit, *Alma* concipiet G
& pariet filiū nō de matre Messiæ intelligi debere sicuti prisci eorū exposuerunt, & fides catholica de virgine gloriosa Maria illa eadē verba prædicta fuisse, affirmat. Quocirca plura contra nos in hoc facere solent argumenta. Quibus, ut obmutescāt eorum in matrem Messiæ latratus, te per eorum scripturas respondere cupio. Primùm itaque sic argumentantur Signū hoc (inquiunt) quod propheta dedit, liberationis futuræ Regis Achaz à duobus Regibus, qui contra eum venerant, signū fuit. Christus a. vester post Achaz ultra annos quingentos, natus est. Signum igitur hoc conceptionis ejus ex virgine esse non potuit. GAL. Facilè nobis erit huic argumento respondere, si priùs pro veritatis propheticæ intellectu, historiam summatim notaverimus. Tempestate igitur qua Achaz in Judæa regnabat, cùm reges potentes duo, Syriæ scilicet & Israel Ierosolymam copioso exercitu obsedissent, ut scribitur apud *Isaiam cap. 7. & 4. Regum 16.* tunc misit Dominus Deus Isaiam ad Achaz, ut eum moneret, ne ab illorum Regum exercitu metueret. Ipse autem ut pravus & incredulus (erat enim idolorum cultor) prophetæ verbis credere noluit. Quam ob rem propheta eum monuit, ut ex quo ei non credebat, peteret fieri aliquod suæ liberationis signū dicens, Pete tibi signum vel miraculum à Domino Deo tuo. Profūda petitionē, & exalta eam sursum. Hoc est, Pete signum tuæ liberationis fieri, sive ex inferni profundo per alicujus mortui resuscitationem, sive de cœlo per solis stationē, sicut tempore Jehosuæ factum est. Ille autem cùm impius esset, nolens à Deo signum petere, excusationem protulit, quòd hoc esset Deum tentare. Unde ait, Non petam, & non tentabo. Cùm igitur Isaias cognovisset, quòd non bona fide Achaz hoc dixerat, sed potiùs quia Deum minimè timeret, ipsum hujusmodi signo indignum judicans signū ei dare noluit, sed illud domui David dedit, dicens, Audite ergo domus David. Numquid parum est vobis vexare homines, quòd vexetis etiā Deum meū? Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum. Ecce virgo concipiet, & pariet filium & vocabit ipsa nomen ejus Emmanuel. Ex his patet, signum de virginis conceptu, & partu non fuisse datum ipsi Achaz, sed domui David, ex cujus semine Messias secundùm carnem nasciturus erat. Negandum igitur est, quod in argumento dicitur, hoc signum scilicet ipsi Achaz fuisse datum. Ad illud autem quod dicitur, quòd cùm Christus post Achaz per annos ultra quingentos natus sit, conceptio ejus ex virgine signum liberationis prædictæ à duobus illis Regibus esse non potuit. dicimus duplex in sacra scriptura reperiri signum. Unum prognosticum, alterum rememorativum. Prognosticum quidem signum est respectu futuri eventus. Cujusmodi fuit illud, quod (ut dicitur *Iudic. 6. v. 37.*) Gedeoni in vellere futuræ victoriæ indicativum datum fuit. Rememorativum verò respectu præteriti. Cujusmodi illud extitit, quòd Mosi Dominus dedit *Exod. 3. v. 12.* dicens, זה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים אל ההר הזה Hoc est, Et hoc erit tibi signum, quod miserim te. Cùm eduxeris populum meum de Ægypto immolabis super montem istum, gratias scil. agens mihi de missione hac, quæ tibi imponitur. Signum igitur de virginis conceptu & partu rememorativum fuit, non prognosticum. Nec obstat magna temporis distantia,

Primum Iudæorum argumentum.

Solutio.

Signum duplex prognosticum & rememorativum.

tia, cùm ita signum rememorativum in magna A distantia præteritum respiciat, sicut & prognosticum respicit futurum decuit certè signum hoc in magna distantia dari ut Achaz qui verbo prophetæ incredulus fuit, ita signum illud à seipso longinquū haberet, sicut nec ipse mēte credebat. Illi tamen qui ab eo descensuri erant, tandem illud videre debebant. Ideo signum hoc non ei, sed domui David datum fuit. CAP. Deinde objiciunt, Quod ubi editio nostra, Ecce virgo, dicit: B Hebraica litera, Ecce העלמה *haalma* ponit. *Alma* n. apud eos non virginem, sed adolescentulā significare dicunt, quæ tam de virgine quàm de corrupta dicitur. Prophetam igitur non de virginis, sed adulescentulæ conceptu & partu locutum fuisse, ajunt. Nam si de virginis conceptu locutus esset, non Ecce *alma* i. adolescentula, sed Ecce בתולה *bethula*, quod idem est quod virgo, dixisset. GAL: Tria sunt apud Hebræos (ut nosti) vocabula, idem ferè significantia: videlicet נערה *Naara*, בתולה *bethula*, עלמה *alma*. *Naara* enim C solùm ætatis respectum habens puellam sive adolescentulam significat, tam virginem quàm corruptam. *Bethula* verò ad virginitatem duntaxat respectū habens, virginē significat, sive adolescentula sit, sive anus. *Alma* autem ad utrunq; respectum habens, ad adolescentiam scilicet & ad virginitatem, & adolescentulam & virginem designat. Quapropter mulier sive juvencula sit sive annosa, quamdiu virgo est, *bethula* appellari potest. Quamdiu autem juvencula est, sive virgo, si- D ve corrupta sit, *naara* nuncupatur. *Alma* autem nulla vocari potest, nisi & juvencula sit, & virgo intacta. Quod ipsa quoque vocabuli interpretatio apertè indicat. Derivatur enim עלמה *alma*, à verbo עלם *alam*, quod abscondere, sive celare significat, ut dicit Rabbi Kimhi in libro *Serassim*, Sicut est illud *Psalm.* 90. *v.* 8. dictum. שת עונותינו לנגדך עלומנו למאור פניך i. e. Posuisti iniquitates nostras coram te, abscondita nostra ad lumen E vultus tui. Et rursus *Ps.* 44. 22. הוא ידע תעלמת לב Hoc est, ipse cognovit abscondita cordis. Et ap. *Job c.* 28. *v.* 11. ותעלמה יוצא אור i. Et abscondita producit in lucem. Item *Gen.* 24. *v.* 43 העלמה היצאת לשאב Hoc est, *Alma* egrediens ad hauriendum. Hæc omnia (inquit Rabbi Kimhi) absconsionem & celationem significant. Quamobrem *alma* apud eos adolescentulam aspectibus hominum absconditam, celatam & occultam, atque omnino intactam significat, de cujus pudicitia atque integritate nullum sit dubium, maxi- F mè cùm ei proponitur articulus, qui apud Hebræos est hæc litera ה *he*, quæ dictionem determinatè significare facit, & sæpe additur his quæ vel nota sunt, vel de quibus priùs facta est mentio. Nec in tota scriptura sacra invenitur dictio hæc העלמה *haalma* cum litera *he* scripta, sive articulata, nisi in tribus locis. Et primū quidē *Gen.* *v.* 43. cùm de Rebecca dicitur, הנה אנכי נצב על עין המים והיה העלמה היצאת לשאב אמרתי אליה השקיני נא מעט מים מכדך id est, Ecce sto juxta fon- G tem aquæ, & erit *haalma*, id est, virgo egrediens ad hauriendum, & dicam ei, Pota me quæso modico aquæ de hydria tua. Quæ dum *alma* vocata est, virgo erat atque intacta, ut patet per textum, qui ibidem sic de ea dicit *v.* 16. בתולה ואיש לא ידעה Hoc est, Virgo, & vir non cognoverat eam. Deinde reperitur *Exod.* 2. *v.* 8. cùm de Maria sorore Mosis ita scribitur, ותלך העלמה ותקרא את אם הילד i. e. Et perrexit *haalma* i. virgo, & vocavit matrem ipsius infantis. Et ista quoque tunc adolescentula virgo erat. Tertia demum apud Isaiam hoc in loco invenitur, ut paulò ante patuit. Tribus his locis duntaxat exceptis, alibi nusquàm in tota sacra pagina apud Hebræos invenitur dictio hæc *haalma* cum articulo scripta. Si igitur duæ primæ sic denominatæ fuerunt, virgines intactæ erant, cùm ita denominarentur, id idem tenendum est de ista, de qua Isaias loquitur, Cùm juxta sapientum sententiā, de omnino cōsimilibus, idem omnino debeat esse judicium. Eā ob rem 70. interpretes cùm in hunc locum devenerunt, pro *haalma* virgo cum articulo præposito transtulerunt, dicentes ἰδοὺ ἡ παρθένος. Et reliqua. Quòd autem sic intelligi oporteat, ex eo quoque patet, quòd signum illud pro civitatis liberatione ab Isaia datum, ut ait Rabbi Selomo, valde miraculosum esse debebat. Adolescentulam autem concipere & parere filium, virginitate non remanente, nullum est miraculum, cùm hoc naturaliter fieri quotidie contingat. Necessariò igitur dicendum est, signum quod eis propheta dederit, virginem scilicet concepturam, ac filium parituram, præter naturæ morem, & solo Dei miraculo futurum fuisse. Quia igitur ut ad Judæorum objectionem respondeamus, mulier quæ Dei Filium conceptura ac paritura erat, & puella sive juvencula, & virgo omninò intacta esse debebat, idcircò Isaias ut utrunque insinuaret, dixit, Ecce *haalma* quod utrunque (ut dictū est) significat Et non dixit, Ecce *bethula* quod unum tantummodo designat. Præterea si, Ecce *bethula* dixisset, non omnimodam matris Messiæ virginitatem præsignasset. Nam *bethula* etsi virginem significet, non tamen omninò intactam. Quod R. Selomo apertè ostendit, cùm super illud *Gen. vigesimo quarto cap. v.* 16. dictū *Bethula*, i. virgo erat, & vir non cognoverat eam, volens rationē reddere propter quàm cùm textus dixisset *Bethula*, id est virgo erat, adjecit, Et vir non cognoverat eam: sic ait, בתולה במקום בתולים ואיש לא ידעה שלא כדרכה לפי שבנות הגוים משמרות עצמן ממקום בתולין ומפקירות עצמן ממקום אחר על כן העיד על זו הפסו שהיתה נקייה מכל Hoc est, Virgo erat, & vir non cognoverat eam, scilicet per viam non rectam. Quoniam filiæ gentium custodiebant quidem corpus suum in loco virginitatis, prostituebant autem illud in alio loco. Patet ex hoc ipsam mundam fuisse in toto, hoc est omninò incognitam, & intactam. Ex quibus manifestum est, quod bethula non est omnino intacta, & incognita viro, cum possit esse contra naturam corrupta, atq; viris cognita. *Alma* n. omnino intactā significat, utrisq; penitus incognitā. CAP. Ad hæc Judæi, Si העלמה *haalma* cum articulo (inquiunt) aliquam sui mentionem præcedere exigit, & hujus virginis quam vos Christiani salva virginitate concepturā, ac parituram fuisse, asseritis, nulla apud ipsum Isaiam, neque apud aliū prophetarū præcessit mentio: sequitur planè, virginem

Secundū Iudæorum argumentum

Solutio.

Tertium Iudæorum argumentum.

ginem de qua vos loquimini, non esse illam de qua Isaias meminit, dicens, Ecce *haalma* concipiet & pariet filium. Per hæc ergo verba, matris Messiæ virginitatẽ probare nõ potestis. GAL. Imò Selomo longè ante Isaiam de virgine ista sub nomine *alma*, mentionem fecerat, ita *Prov. trigesimo cap. v.*18. dicens שלשה המה נפלאו ממני וארבעה לא ידעתים: דרך הנשר בשמים דרך נחש עלי צור דרך אניה בלב ים ודרך גבר בעלמה Hoc est, Tria sunt quæ separata sunt, vel distant à me, vel mirabilia sunt mihi. & quartũ minimè cognovi. Via aquilæ in cœlis, via colubri super petram, via navis in corde, vel in medio maris, & via viri in *alma*, id est in virgine. His verbis optimè Selomo Messiæ vias describit. Incipiẽs enim à novissima ejus via, hoc est, ab ascensione in cœlum, ad primam, id est ad ejus incarnationem, quæ de virgine futura erat, tandem pervenit. Quarum quidem viarum alium expositorem non quæramus, quàm eum quem ipsi רבינו הקדוש *Rabbenu haccados*, id est, Magistrum nostrum sanctum appellant. Is enim in libro qui גלי רזיא *Gale raZeia*, id est, Revelator arcanorum inscribitur, ad secundam Antonini Consulis urbis Romæ petitionẽ, qui eorundem verborum explanationem poscebat, sic ait, Magnam rem quæsisti. Sed quia dictũ est *Prov. cap.*11. *v* 26. מונע בר יקבהו לאום id est, Qui abscondit frumentum, id est doctrinam, vel expositionem legis, maledicetur in populis: dicam tibi rem admodum sublimem. Via aquilæ in cœlis est Rex Messias, qui post passionem suam ascendet in cœlum. Quemadmodum dictum est *Amos cap.* 9, 6 הבונה בשמים מעלותיו Hoc est, Qui ædificat in cœlo ascensionem suam. Via navis in medio maris: Hic itidem est Rex Messias: cujus vita sicut navis in medio mari agitabitur: sicut dictum est *Jer. trigesimo c. v.* 6. מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו id est, Quare vidi omnis viri manus super lumbos suos? Viri, hoc est Dei, qui Hebraicè dicitur גבר *ghever*, id est fortis vel potens. Quoniam omnibus fortitudo vel potentia est ipse Deus. Et via colubri super petram: Hic est etiam Rex Messias, qui se faciet ut colubrum, quem Moses super petram posuit, ut duceret filios Israel in terram sanctam. Rabbi autem Iodam dixit, Et via colubri super petram: Hic est Rex Messias, qui transibit per petram postquàm sepultus erit, & ipsa egredietur, nec videbitur quà transierit: sicut dictum est *Exod. trigesimo tertio c. v.*21. הנה מקום אתי ונצבת על הצור והיה בעבור כבודי ושמתיך בנקרת הצור Hoc est, Ecce est locus apud me, & stabis super petram. Cumque transibit gloria mea ponam te in foramine petræ. Et *ghever*, id est viri vel fortis, seu potentis. in *alma*: Hic quoque est Deus amans filias Ierusalem, ut generetur Rex Messias ex una earum. Concipiet autem & pariet, remanebitque virgo: sicut dictũ est *Ieremiæ trigesimo primo cap. v.* 22. Quia creavit Deus novum super terram, fœmina circumdabit גבר *ghever*, id est virum fortem, seu potentem, hoc est Deum. Hæc omnia ad verbum *Rabbenu Haccados*, quem ipsi Magistrum nostrum sanctum vocant. Via igitur *ghever*, id est viri fortis, vel potentis, hoc est Dei in *alma*, id est in virgine, fuit Filii Dei ex virgine incarnatio. Et hanc

Solutio.

A quidem viam plenè atque perfectè Selomo cognoscere non potuit: quonam scilicet pacto absque humano semine virgo concipere posset, ac perfectum Deum & hominem in utero concludere, filiumque parere, ac virgo remanere, nec Selomonis intellectus plenè capere potuit, nec unquam lingua ulla explicare. Quamobrem rectè dixit. Et quartum minimè cognovi. Meritò

B igitur de matre Messiæ Isaias ait, הנה העלמה הרה, *Hinne haalma hara*, id est, Ecce virgo concipiet: cum litera *he*, id est. cum articulo præposito, tanquam de notâ loquens apud prophetas, & de qua jam Selomo meminerat. CAP. Judæorum nostri seculi perversitas, contra id quod de *alma* dictũ est, subsannando adhuc & blasphemando exclamat, & dicit, Prosequamini textum, per vos inductum, Legite ulterius quod *Prov. c.*30, 20. sequi-

Juniorum Judæorum objectio.

C tur. Sic enim ibi immediatè scriptum invenietis, כן דרך אשה מנאפת אכלה ומחתה פיה ואמרה לא פעלתי און id est. Sic est via mulieris adulteræ, quæ comedit, & tersit os suum, & ait, Non feci iniquitatem. Ecce inquiunt, quod *alma* hoc loco non potest esse nisi corrupta, eo quòd mulieri adulteræ comparetur. GAL. Ad reprimendam eorum audaciam, respondetur, quòd Selomonis verba hoc in libro ideo משלי *Misle*, id est Proverbia, vel parabolæ vocantur, quia semper ferè unum

Confutatio.

D prætendunt. & aliud intendũt. Alioqui *Massul*, id est Parabola. vel similitudo, vel exemplum nõ erit משל *Massal*, si ita ut sonat omnino intelligatur. Viam ergo mulieris adulteræ non debemus hic ad literam accipere, sed vitam & pessimum agendi modum alicujus alterius, adulteræ mulieris factum imitantis. Quamobrem prisci quidam Judæorum per viam mulieris adulteræ hoc loco primi parentis prævaricationem intel-

E lexerunt Unde ille idem quem רבינו הקדוש *Rabbenu Haccados*, id est, Magistrum nostrum sanctum ab eis vocari diximus, ibidem locum hunc exponens, ita ait, Sic est via mulieris adulteræ: cũ cæteris; Totum hoc egit Adam qui de peccato suo sese excusavit, noluitque illud fateri, sed dixit, Mulier quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de arbore, & comedi. Fecitque ut meretrix, quæ comedit, & os tergit, nihil mali se fecisse contendẽs.

F Quamobrem rationi congruit, ut totus terrarum orbis plectatur: Et cùm venerit tempus salvationis, æquum est, ut Deus ad inferos descendat, eosque salvet. Et hoc est quod dictum est *Ieremiæ cap.*2. *v.*36. הנני נשפט אותך על אמרך לא חטאתי Hoc est, Ecce ego judicabor tecum, eo quòd dixeris non peccavi. Item apud *Isaiam sexagesimo sexto c. v.*16. כי באש יהוה נשפט id est, Quia in igne Deus judicabitur. Hæc ille. Nos autem dicere possumus, per viam mulieris hujus adulteræ, Judæorum quoque perfidiam non ineptè desi-

Judæi comparantur mulieri adulteræ.

G gnari: quibus à Domino per *Isaiam quinquagesimo septimo c. v.* 3. ita dicitur, ואתם קרבו הנה בני עוננה זרע מנאף ותזנה Hoc est, Et vos accedite huc filii augaratricis, semen adulteræ, & fornicariæ. De quibus etiam apud *Ezechielem decimo sexto c. v.*3 ita scribitur; Sic ait Dominus Deus ad Ierusalem: Et infra, *v.*31. ולא היית כזונה לקלס אתנן: האשה המנאפת תחת אישה תקח את זרים id est, Et non fuistis sicut meretrix ad deridendum, vel

con-

cõntemnendum pretium, sed ut mulier adultera, quæ sub viro suo, vel pro viro suo suscipit alienos. Et post aliqua *ibidẽ, v.* 37. ושפטתיך משפטי נואפות ושפכות דם ונתתיך דם חמה וקנאה Hoc est, Et judicabo te judiciis adulterarum & effundentium sanguinem, & dabo te sanguinem furoris & zeli. Ex his igitur patet, quòd mulier adultera in præmissa Selomonis parabola est synagoga Judaica, quæ comedit, & comedere non desinit sapidissimum sibi panem illum, de quo *Prov.* 20. *cap. v.* 17. ita scriptum est, ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא פיהו חצץ id est, Sapidissimus est homini panis mendacii, & postea, vel denique implebitur os ejus calculo, Calculus hoc in loco, non est nisi pœna inferni æterna. Nam calculus cùm durus sit, mandi non potest, neque consumi, neque deglutiri, neque expui, cùm totum os plenum est: sic pœna inferni durissima quidem ac durabilis est, nullatenusque evadi potest, neque finiri, neque diminui, neque aliqua lachrymarum humiditate molliri. Quòd autem panis mendacii suavis ac sapidus sit Judæis, per id potissimum ostenditur, quod apud *Ieremiam nono cap. v.* 5. sic de eis dicitur, ואמת לא ידברו למדו לשונם דבר שקר id est, Et veritatem non loquuntur, docuerunt linguam suam loqui mẽdacium. Item apud eundẽ *quinto cap. v.* 2. ואם חי יהוה יאמרו לכן לשקר ישבעו id est, Etsi, Vivit Deus, dixerint: tamen hoc ad mendacium, vel ad falsitatem, vel ad fraudem jurabunt. Quemadmodum ergo via aquilæ in cœlo, & via colubri vel serpentis super petram, & via navis in corde vel in medio maris, & via viri vel potentis, hoc est Dei in *alma*, id est in virgine, factæ sunt Selomoni mirabiles ac difficiles, multumque ab ejus intellectu distantes: sic fuit apud eum admodum mirabilis, ac valde ab ejus ratione distans nequissimæ hujus adulteræ via. Quomodo enim Selomonis ratio capere potuisset, aut debuisset malitiæ immensitatem, impietatis profunditatem, ac perfidiæ quantitatem, qua erat hæc adultera Messiam justum ac omninò innocentem morte condemnatura, & Barabbam seditiosum atque homicidam liberari petitura? Aut quomodo ejusdem sapientis intellectus cõprehẽdere suffecisset, qua etiam fatuitate, qua insania, qua mentis inopia, quavè diabolica invidia stimulata, aut quo cacodæmone agitata, posset verum Messiam repellere, solo verbo cæcos illuminantem, claudos dirigentẽ, languidos curantem, leprosos mundantem, mutis sermonem, surdisque auditum restituentem, dæmoniacos liberantem, de paucis panibus plura hominum millia satiantem: & duos falsos Messias, qui nihil tale unquam fecerant, unum post alterum pro vero Messias suscipere: Bencozbam scilicet ante urbis Ierosolymæ excidium, & Barcozbam apud Bitter non multo post ejusdem urbis incendium, quos ex nomine solo saltem, & horrori habere debuerat & suspectos, cum uterque mendacii vel falsitatis filius interpretetur? Optimè igitur ipse Selomo quatuor viarum antedictarum, hoc est, Messiæ mysteriorum altitudinem, ac hujus mulieris adulteræ ingratitudinem, impietatem, perfidiamque admiratus, verba hæc subjecit. Sic est via mulieris adulteræ, sic scilicet admiranda, atque ad intelligendum difficilis, & suprà quàm dici potest, stupenda: quæ panem tot mendaciorum & comedit, & comedere adhuc tam avidè non desistit. Et quasi tergens os suum, ac si nihil mali operata sit, erubescere nescit. Et hoc est quod ei apud *Ierem. c.* 3. *v.* 3. dicitur, ומצח אשה זונה היה לך מאנת הכלם Hoc est, Frons meretricis facta est tibi, renuisti erubescere. Quæ cùm ita sint, oppositionibus eorundem in matris Messiæ virginitatem oblatrantium non obstantibus, sic exponenda sunt præmemorata Isaiæ verba, Ecce *haalma*, id est ipsa virgo sancta & abscondita, de qua longè ante Selomo meminerat, concipiet divina virtute, & pariet filium. Et vocabit ipsa virgo ab Angelo Gabriele præmonita & instructa, ac Spiritu sancto repleta, nomen ejus Emmanuel, quod idem est quod Nobiscum Deus per quod divinæ atque humanæ naturæ in una Messiæ persona unio apertè demõstratur. Ad cætera autem Judæorum argumenta, quæ ut verum hujus prophetiæ sensum pervertere possint, contra nos facere solent, in tertio libro, ubi Messiam Emmanuelem vocandum fuisse, ostendimus, plenius jam respondimus.

Præmissorũ verborum Isaiæ expositio.

CAP. XVI.

Quòd mater Messiæ Spiritu sancto cooperante, Dei Filium conceptura erat.

CAPNIO.

Hic non absre scire velim, An veteres Judæorum sicut matrem Messiæ virginẽ concepturam, ac parituram prædixerũt: ita quoq; de Spiritu sancto concepturam prænunciaverint. GAL. Id quidem à prophetis longè antè prænunciatum fuit, & ab antiquis Judæorum Doctoribus expressè expositum. Nam inter prophetas quidem in persona Spiritus sancti loquẽs *Isa.* sic *c.* 8. *v.* 3. ait, ואקרב אל הנביאה ותהר ותלד בן Hoc est, Et accessi ad prophetissam, & cõcepit & peperit filium. CAP. Juniores Judæorum verba hæc de accessu ipsius Isaiæ per concubitum ad uxorem suam, exponunt. Quæ (ut ajunt) ex ipso concipiens, peperit ipsius prophetæ filium. GAL. Nos eos verba ipsa falsò exponere, atque contra prophetæ intentionem pervertere, ex ipsiusmet prophetæ verbis ostendemus. Neque enim immediatè præcedentia, neque mox sequentia, expositioni eorum suffragãtur, quin potiùs manifestè cõtradicunt. Sic namq; propheta antè *v.* 2. dixit, ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריהו בן יברכיהו id est, Et contestatus sum mihi testes fideles, Uriam sacerdotem, & Zachariam filium Barachiæ. Et his præmissis immediatè protulit verba hæc, Et accessi ad prophetissam, & concepit & peperit filium. Et postea ilicò subjecit, ויאמר יהוה אלי קרא שמו מהר שלל חש בז Hoc est, Et dixit Deus ad me, voca nomen ejus, Velociter spolia, citò prædare. Vel, Voca nomen ejus, Expeditum, spoliatorem, festinum, prædatorem. Hæc autem sic Ionathas in Chaldæum transtulit, ואמר יהוה לי קרי שמיה מוחי למבז ביזה ולמעדי עדאה id est, Et dixit Deus ad me, Voca nomen ejus, Velocem

Judæorum falsa expositio.

Confutatio.

locem ad spoliandum spolia, & festinum ad prædandum prædam. Quæ nullatenus filio Isaiæ convenit: cum nec sic vocatus fuerit, neque de ejus nomine, neque de vita, neque de gestis, neque de morte ipsius aliqua fiat in sacra scriptura mentio. Quare non illi, sed Messiæ aptissimè congruunt: qui velox ad spoliandum infernum futurus erat, & festinus ad prædandum, hoc est, ad auferendam à diabolo prædam, quàm propter peccatum primi hominis possidebat. Quod in se jam complẽdum Messias noster testatus est. cum *Luc. c. 11. v. 21.* dixit, Cum fortis armatus custodit atriũ, in pace sunt omnia quæ possidet. Si autem fortior eo superveniens, vicerit eum, universa arma ejus auferet, in quibus confidebat, & spolia ejus distribuet. Circa præcedentia autem duo à Judæis quæramus. Primum ad quid propheta testes illos induxerit? Nũquid ei ad uxoris suæ concubitum accedenti, testibus opus erat? Hoc enim turpe est, vel cogitare, nedum dicere Deinde quinam fuerint hi testes, Urias scilicet sacerdos & Zacharias Barachiæ filius? Constat enim Uriam hunc nonutique illum idolorum cultorem fuisse, ut quidam ex nostris putant: cui Achaz (ut 4. *Regum c. 16.* legitur) è Damasco literas scripsit: sed illum de quo *Ieremias* meminit *c. 26. v. 20* dicens, Fuit vir prophetans in nomine Domini, Urias filius Semei, quem & Iehojakim Rex occidit. Zachariam quoque hunc Barachiæ filium eum fuisse certum est, qui in numero 12. prophetarum undecimus est. De his enim secundum Hebræorũ expositiones, Isaias ibi loquitur. Hos autem longè post Isaiam nasci contigit. Ex quo patet, Isaiam ipsum nõ in persona sua, sed in persona Spiritus sancti verba illa protulisse. Qui quidẽ Spiritus sanctus antequàm ad prophetissam, id est ad virginem illam, quæ salvatorem cõceptura & paritura erat, accederet, ut sua virtute & cooperatione, absque virili semine Filium Dei conciperet, & pareret, hos prophetas veritatis futuræ testes sibi adhibere debebat. Alter enim eorum, Urias scilicet Semei filius multa mala contra Judæos, & civitatem eorum ventura prædixit, quæ postmodum in captivitate Babylonica eis obvenerunt. Alter verò, hoc est *Zacharias* Barachiæ filius, multa ac maxima bona eis in advẽtu Messię vẽtura, prophetavit. Et præsertim cũ *c. 2. v. 10.* dixit, רני ושמחי בת ציון כי הנני בא ושכנתי בתוכך נאם יהוה: Hoc est, Exulta & lætare filia Siõ Quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui, ait Deus. Et rursus *c. 9, 9.* גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלם הנה מלכך יבוא לך צדיק ונושע הוא id est, Exulta quàm plurimum filia Sion, jubila filia Ierusalem. Ecce Rex tuus veniet tibi justus & Salvator ipse. Hoc autem ita esse ut exposuimus, per Rabbi Ionathæ Targum, id est per translationem Chaldaicam maximè videtur, quæ sic eo in loco habet, ואסהיד קדמי סהדין מהימנין ית לוטי דאמרית לאיתאה בנבואת אוריה כהנא והא אתו ואף כל נחמתא דאמרית לאיתאה בנבואת זכריה בן יברכיה אנא עתיד לאיתאה Hoc est, Et contestatus sum ex parte mea testificationes malas quas dixi vẽturas in prophetia Uriæ Sacerdotis: Ecce futurũ est quoque sic, ut omnẽ consolationẽ quã dixi vẽturã in prophetia Zacharię filii Barachiæ, ego addu-

A cturus sim. Et intravi ad prophetissam, & concepit & peperit. Ubi evidẽter ostenditur, verba ista non Isaiæ, sed Spiritus sancti fuisse. Quòd autẽ hi prophetæ sint ipsi iidem, de quibus Isaias in persona Spiritus sancti loquitur, primò per Rabbi *Rabbi Selo-*
Selomonem apparet: qui locum hunc exponens, *monis expositio.*
sic ait: Et adhibui mihi in diebus etiam Iehojakim duos testes fideles. Quorum unus est Urias Sacerdos, quem Iehojakim interfecit. Sicut dictũ est *Ieremiæ vigesimo sexto cap. v. 20.* Fuit quoque
B vir prophetans in nomine Domini Urias filius Semei de Cariathiarim. Et prophetavit contra civitatem istam, & cõtra terram istam, juxta omnia verba Ieremiæ. Et alter est Zacharias filius Barachiæ, qui prophetavit in anno secundo Darii, dicens, Adhuc habitabunt, vel sedebunt senes & vetulæ in plateis Ierusalem. Urias ergo fuit signum Zachariæ. Si enim vidistis impleri prophetiam Uriæ, sitis expectantes, quòd prophetia quoque Zachariæ implebitur. Et hoc quemad-
C modum adhibui mihi testes in facto Sennacherib. *Amos* enim testis fuit supplicii decem tribuum, dicens *c. 7. v. 11.* Et Israel captivatione captivabitur. Isaias verò ad animandum Hezekiam, ut fiducialiter ageret. Sequitur in Prophetia, Et peperit filium, illum scilicet eundem filium, quẽ vocavit prophetissa Emmanuel. Hæc Rabbi Selomo. Deinde id idem per Talmud probatur. Legitur namque in fine libri מכות *Maccoth* id
D est flagellorum, Quòd Rabbi Elazar, & Rabbi Iehosuas, & Rabbi Akiba, cùm semel Ierosolymam post ejus excidium ascendissent, atque ad montem speculatorum pervenissent, sciderunt vestimenta sua Et cùm se ad montem domus Domini cõtulissent, vidissentque vulpem de domo sancti sanctorum egredientem, cœperunt ipsi flere. Rabbi autem Akiba ridebat. Dixerunt ergo ei, Quare tu rides? respondit eis, & quamobrem vos fletis? Dicunt ei, Quia nunc comple-
E tum est illud *Thren. c. 5, 18.* dictum, Super montẽ Sion quod desertum est, vulpes ambulaverũt. Et post hæc non plorabimus? Dixit eis Rabbi Akiba, Propter hoc ego rideo. Scriptum est enim *Isaiæ c. 8, 2.* Et contestatus sum mihi testes fideles, Uriã sacerdotem, & Zachariam filium Barachiæ. Et quæ est Materia Uriæ apud Zachariam? Urias namque fuit in sanctuario primo. Sicut dictum est *Ieremiæ c. 26, 20.* Vir quoque fuit prophetans in nomine Domini Urias filius Semei de Caria-
F thiarim. Et prophetavit contra civitatem istam, & contra terram istam, secundùm omnia verba Ieremiæ. Et audivit rex Iehojakim, & omnes robusti ejus. Et eduxerunt Uriam ex Ægypto, & introduxerũt eum ad Regem Iehojakim, & percussit eum gladio. Zacharias autem in sanctuario secundo fuit. Sed scriptura suspendit prophetiam Zachariæ in prophetia Uriæ. In Uria enim scriptum est *Michææ c. 3. v. 12.* Causa vestri Sion quasi ager arabitur, & Ierusalem acervus erit. Et mõs domus sanctæ bestiis sylvæ, vel in excelsa sylvæ.
G In *Zacharia* verò scriptum est *c. 8. v. 4.* Adhuc habitabunt senes & vetulæ in plateis Ierusalem, & vir in cujus manu baculus propter multitudinẽ dierum. Cùm igitur prophetia Uriæ impleta sit, gavisus sum, quia scio, quod prophetia quoque Zacha-

Zachariæ implebitur. Quo audito, dixerunt ad Rabbi Akiba hujuſmodi verba, Conſolatus es nos, conſolatus es nos Hæc omnia Talmud. Ex quibus apertè liquet, hos eoſdem prophetas eſſe, de quibus Iſaias in perſona Spiritus ſancti locutus eſt. Quòd autem hi prophetæ multo poſt Iſaiam nati fuerint, id quoque facilè videri poterit. Nam Urias quidem à Iehojakim Rege interemtus fuit. Iſaias verò quarto anno Regis Achaz (ut ait Rabbi Selomo) verba prædicta protulit A quarto autem anno Achaz uſque ad Iehojakim fluxerunt anni 140. Nam omnes anni quibus Achaz regnavit fuerunt 16. E quibus quatuor ſubtractis, remanent 12. In quorum principio factū eſt antedictum Iſaiæ vaticinum. Deinde Hezekias filius ejus annis regnavit 29. Poſt quem Manaſſes 55. Exinde Amon annis duobus. Poſtea Ioſias annis 31. Poſtmodum Ioachaz menſibus tribus. Poſt quem Iehojakim, qui Uriam prophetam ſupradictum occidit, annis 11. Qui quidem anni omnes ſimul ſumti, ſunt 160. & mēſes tres. Ex quo ſatis maniſeſtè patet, quod primus teſtis, ſcilicet Urias, quem Iſaias vel Spiritus ſanctus ſibi adhibuit, nondum natus erat, quando adhibitus fuit. De ſecūdo verò, hoc eſt de Zacharia, nemo hoc dubitandum duxerit: cùm à quinto anno Achaz, uſque ad ſecundum Darii, quo ipſe prophetavit, anni 250. fluxerint. Cùm igitur hi tales ac tanti prophetæ quos ſibi teſtes adhibuit Iſaias, imò Spiritus ſanctus per Iſaiam, ubi de virgine prophetiſſa & filio ejus Emmanuel locutus eſt, tempore Iſaiæ nondum nati eſſent: palàm oſtenditur omnibus uſum rationis ſanum habentibus, prophetiſſam illam de qua Spiritus ſanctus per Iſaiam loquebatur, dicens, Acceſſi ad prophetiſſam, & concepit & peperit filium, nondum natam fuiſſe, nec per conſequēs ipſam Iſaiæ uxorem eſſe potuiſſe, ut falſo Judæi juniores delirantes affirmant: ſed potiùs virginem illam, quæ Spiritu ſancto interveniente, Dei filium conceptura, & paritura erat, de qua paulò antè quoque meminerat, dicens, Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabit ipſa nomen ejus Emmanuel. Ex his etiam patet, acceſſum hunc ad prophetiſſam, ſpiritualem futurum fuiſſe. Quæ cùm ita ſint, clarum eſt, prophetiſſam hanc aliam non fuiſſe, quàm virginem Mariam, quæ Meſſiā Dei filium conceptura, & paritura erat. Ad quam acceſſit Spiritus ſanctus, non locum mutando, ſed per prophetam loquendo, & demum tempore ab æterno prædeſtinato, virtutem ſine viro concipiendi, ei cōferendo. Et tunc virgo ipſa cōcepit, & peperit filium, Dei verbum carne humana indutum, ac mundi ſalvatorem. Hic igitur Spiritus ſancti acceſſus tunc ad eā factus eſt, cùm, ut ait *Luc. c. 1. v. 26.* in menſe ſexto, à conceptione ſcilicet Ioannis Beptiſtæ, miſſus eſt Angelus Gabriel à Deo in civitatem Galilææ cui nomen Nazareth, ad virginem deſponſatam viro, cui nomē erat Ioſeph, de domo David, & nomen virginis Maria. Et ingreſſus Augel ad eā, dixit, *v.* 28. שלום ומחן מלאה יהוה עמך ברוכה את בנשים id eſt, ave gratiâ plena, Deus tecū, benedicta tu in mulieribus. Quæ cùm audiſſet, turbata eſt in ſermone ejus, & cogitabat, qualis eſſet iſta ſalutatio. Et ait An-

A gelus ei. *v.* 30. אל תראי מרים כי מצאת חן לפני האל הנך הרה וילדת בן וקראת שמו ישוע וזה יהיה גדול ובן עליון יקרא ויתן לו יהוה אלהים כסא דוד אביו וימלוך בבית יעקב לעולם ולמלכותו אין קץ Hoc eſt, Ne timeas Maria, inveniſti enim gratiā apud Deum. Ecce concipies in utero, & paries filium, & vocabis nomen ejus Jeſum. Hic erit magnus, & filius Altiſſimi vocabitur. Et dabit illi Dominus Deus ſedem David patris ejus, & regnabit in domo Iacob in æternum & regni

B ejus non erit finis Dixit autem Maria ad Angelū, *v.* 34. באי זה אופן יעשה זה כי איש אני יודעת id eſt. Quomodo fiet iſtud, quoniā virū nō cognoſco? Et reſpōdēs Angelus dixit ei, *v.* 35. רוח הקדש יבא עליך ויכלת עליון יסך לכי ולכן הנולד ממך קדוש בן עליון יקרא והנה אלישבע קרובתך והיא הרה בן בזקנותה וזה החדש ששי לה שנקראת עקרה כי לא יהוה בלתי אפשרי לפני יהוה כל דבר Hoc eſt, Spiritus ſanctus ſuperveniet in te, & virtus Al-

C tiſsmi obūbrabit tibi. Ideoque & quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur Filius Dei. Et ecce Eliſeba cognata tua, & ipſa concepit filium in ſenectute ſua. Et hic menſis eſt ſextus illi, quæ vocatur ſterilis. Quia non erit impoſſibile apud Deū omne verbū. Dixit autem Maria, *v* 38. הנה שפחת יהוה יעשה לי כדברך Id eſt, Ecce ancilla *Dei*, fiat mihi ſecundùm verbum tuum. Quo dicto, mox concepit Dei Filium. Nec eſt mirandum, quòd Judæi recentiores hæc tam evidentia, utpote à ſuis patribus tradita, nequaquam intelligunt,

D cum hoc ſatis idem propheta *eodem in cap. v.* 17. oſtenderit, ſic dicens, וחכיתי ליהוה המסתיר פניו מבית יעקב Hoc eſt, Expectabo Deum occultātē faciē ſuam à domo Iacob CAP. Unū eſt, quod hic juniores Judæorū cōtra nos objiciunt. Quia cum propheta in perſona Spiritus ſancti dixit, Et acceſſi ad prophetiſſam, & concepit, & peperit, nō de futuris, ſed de præteritis locutus eſt GAL.

Judæorum juniorum objectio.

E Hæc profecto objectio, nec Judæos impinguat nec eis famē aufert. Mos quippe divinę ſcripturę eſt, præteritum pro futuro (ut te minimè latet) ſępiſſime ponere. Eò quòd dictum Dei haud ſecus atque factum habeatur: ut pulchrè dicitur in *Midras tillim*. i. in expoſitione Pſalmorum, ſuper illud *Pſ* 107, 2. dictum, יאמרו גאולי יהוה אשר גאלם מיד צר id eſt, Dicent redemti Dei, quos redemit de manu tribulantis. Ibi enim hæc inter cætera Hebraicè ſcripta leguntur, אמר רבי יהודה

Confutatio.

Præteritum pro futuro quare ponatur.

F בר שלום יפה הוא אומר לפי שמאמרו של הקדוש ברוך הוא מעשה אמר רב הונא בשם רבי דוסתא, בשם רבי שמואל בר נחמן וממקום אחר למד שמאמר, של הקדוש ברוך הוא מעשה הוא וממי אתה למד מאברהם מה כתיב ביום ההוא כרת אברהם ברית לזרעך נתתי : אתן אינו אומר אלא נתתי ועד עכשיו לא הוליד בנים אלא שמאמרו של הקדוש ברוך הוא מעשה אמר הקדוש ברוך הוא אמרתי דבר ועשה מעשה אף באן אומר גאולי שכבר גאלם id eſt, Dixit R. Judas filius Salō, pulchrè dictum eſt, redemit, quamvis futurum eſſet. Quoniam dictum

G Dei ſancti & benedicti tanquam factum eſt. Dixit Rabbi Hunna in nomine Rabbi Duſtai, in nomine Rabbi Semuel filii Nahman; Ex alio quoque loco docemur, quòd dictum Dei tanquam factum eſt. Unde de Abraham quid ſcriptum eſt in libro *Geneſis, quintodecimo cap, v.* 18.

ביום

A ביום ההוא כרת יהוה ארת אברם ברית לאמר לורעך נתתי את הארץ הזאת : Hoc est, In die illo pepigit *Deus* cum Abram pactum, dicens, Semini tuo dedi terram hanc. Non dixit: Dabo, sed dedi, Et quomodo, cum nondum Abraham filios genuisset? Quia dictum Dei factum est, ideo sic dixit: Hinc etiam docemur, quòd dictum Dei factum est, cùm dicitur, Ego Dominus locutus sum, & feci. Et quando fecit? Nisi quia dictum B Dei, factum reputatur? Bene ergo dictum est, Redemit, quamvis futurum esset. Hæc traditio. Glossa autē Rabbi Selomonis super illud Isaiæ, Hæc verba feci eis, sic dicit: Feci, id est faciam, Omnis namque lingua prophetarum, de futuro tanquam de jam facto loquitur. Ex quibus patet objectionem Judæorū nullā penitus esse. Quandoquidem secundùm traditionem præmissam, sic accipienda sint ipsa Isaiæ verba, Et accessi, id C est accedam ad prophetissam, & concepit & peperit, id est, concipiet & pariet filium.

CAP. XVII.

Quòd mater Messiæ prophetissa esse debebat, prophetas omnes antecellens

CAPNIO

EX his optimè quoque ostensum est, D gloriosam virginem Messiæ matrem prophetissam futuram fuisse. Quamvis autem non ignorem, Vatem eam excellentissimam extitisse (ut in his præsertim quæ in Cantico suo mirificentissimè prædixit, luculēter apparet: Inter quæ sic de se ipsa cecinit, Et exultavit spiritus meus in Deo salutari meo. Quia respexit humilitatē ancillæ suæ, ecce enim ex hoc beatā me dicent omnes generationes) ut tamen impia juniorū Judæorum contundatur perfidia, E qui ipsam blasphemiis iñumeris petere non pertimescunt, velim ut sicut eā in præcedentibus, & initialis peccati expertem, & virginem purissimam, per eorum scripturas demonstrasti, ita quoque & prophetissam ipsam futuram fuisse, per aliquem ex priscis eorum, qui id expresse dixerit, ostenderes. GAL. Quoniam in antecedentibus multa hac de re dicta sunt, & adhuc aliqua in sequentibus dicentur, nunc illum duntaxat maximæ apud eos autoritatis virum, quem ipsi רבינו F הקדוש *Rabbenu Hakados*, id est, Magistrum nostrum sanctum nūcupant, satis sit audire. Is namque in tertia ejus libri petitione, qui גלי רזייא *Gale razeia*, id est Revelator arcanorum inscribitur, ab Antonino urbis Romæ consule interrogatus, Quæ sit prophetissa illa de qua *Isaias* meminit, cùm dixit *octavo c. v. 3.* Et accessi ad prophetissam, & concepit & peperit filium: ita respondit, Sępe numero in hac quæstione suspensus fui & anxius. Et quadam die ingressus patrum G spelūcam, ubi sepulti sunt Adam & Heva, Abraham & Sara, Ishac & Rebeka, Iacob & Lia, ut illic orarem, inveni Eliam, quem percōtatus sum. Quare notum tibi facio, quòd ab ipso accepi, quòd hæc prophetissa est mater Regis Messiæ, quam Deus sanctus & benedictus se missurum ad Israel pollicitus est. Dicta est autem prophetissa, quia suo vaticinio scit omnia, à primordio ad finem usque. Quod nemo unquam prophetarum cognoscere potuit. Ipsa est enim omnium prophetarum domina & magistra. Et hæc est *alma* illa, de qua dixit Selomo *Prov. 30. cap. v. 9.* Et via viri in *alma*, id est, Et via Dei in virginem. De qua & *Isaias* ait *c. 7. v. 14.* Ecce *haalma* concipiet & pariet filium. De ea quoque apud *Micheā c. 5. v. 2.* sic dicitur, Et tu Bethlehem Ephrata parvula es. Et post pauca, Propter hoc dabis eos usque ad tempus, quo parturiens pariet. Præterea de Rege Messia etiam quem prophetissa ista paritura est, dixit *Isaias cap. 9. 6.* Infans natus est nobis, filius datus est nobis Et erit principatus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, Consiliarius, Deus fortis, Pater sempiternus, Princeps, Pax. Hæc ille longè ante quàm prophetissa hæc nata esset Cujus verba Judæi minimè negare possunt, cùm ipsum magistrum nostrum sanctum vocent, ejusque autoritas (ut dictum est) apud eos existat.

CAP. XVIII.

Quòd mater Messiæ sedes Dei futura erat, super quam divina majestas sedere debebat.

CAPNIO.

CUm *Ieremias c. 17. v. 12.* verba ista protulit. כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו מקוה ישראל יהוה Hoc est, Solium gloriæ altitudinis, à principio locus sanctificationis nostræ, expectatio Israel Deus: quid ibi per solium gloriæ intelligitur? Ego enim per solium gloriæ eo in loco gloriosam virginem Messiæ matrem intelligi arbitror: quæ cùm sit in cœlesti gloria super omnes choros angelicos exaltata, rectè soliū gloriæ altitudinis dicitur, hoc est sedes Dei Altissimi, super quam divina sedet majestas. GAL. Rectè ais mi Capnio. Ut igitur meliùs quod sentis, declaretur, ea quæ Rabbi Moses ben Mainon in libro *More* parte prima, capite nono dicit, afferam Ubi quonam pacto sedes Deo attribuatur, exponens, hæc inter cætera ait, Quid sedes significet notum est. Cùm quispiam eam ornatam & pontificio more paratam conspiciet, existimabit in ea Regem, aut Imperatorem aliquem sessurum: Ipsa enim sedentis excellentiam ac majestatem ostendit. Hac ratione domus Dei, sedes Dei appellatur, quippe cùm ipsa dominium & potestatem ejus ostēdat, qui in ea gloriam suam, & claritatem patefacit. Ideo Ieremias dixit, Solium glorię altitudinis à principio, locus sanctificationis nostræ, Eadē ratione & cœli sedes Dei vocantur, quatenus inventoris fortitudinem ostendunt, motorem moderatoremque hujusce mundi inferioris, atque influentiam gratiæ ejus patefaciunt. Idcirco dictum est apud *Isa. cap. 66. v. 1.* השמים כסאי id est, Cœli sedes mihi sunt. Ac si dicat, Cœli essentiam meam, fortitudinem, & potentiam jugiter ostendūt. Quemadmodum sedes dominium & majestatem ejus insinuat, qui in ea sedere dignus est. Hoc autem necessarium est in *Deum* credenti. Non quòd hæc sedes corpus sit, in quo Deus sedeat. Absit, ut in hunc errorem

rorem incidamus. Cùm enim jam probaverimus, Deum corporeum non esse, quomodo dicemus, cum loco, aut tabernaculo corporeo indigere? Certũ est autem (ut diximus) quemlibet locum à Deo gloria sua magnificatum, ut est domus sancta, aut cœli, sedem ejus dici. Verumtamen cùm Deus largiori modo locutus est *Exo. c 17,16*. Quia manus solius Domini, & bellum Dei erit contra Amalech à generatione in generationem: hæc est propria Dei substantia atque essentia. Neque imaginandum est, hanc sedem esse rem ab illa distinctam, aut à Deo creatam, ut cæteræ ejus creaturæ. Quia sequeretur, Deum esse in tempore & absque sede fuisse antequàm eã creasset. Hoc autem dicere, aut credere, est maxima hæresis. cùm scriptũ sit *Ps.102.v.13* ואתה יהוה לעולם תשב כסאך לדור ודור.i. Et tu Deus in æternum permanes, sedes tua in generationem & generationem. Hoc est, Quemadmodum tu Deus æternus es, ita & sedes tua æterna est. Et ob id ostenditur, hanc sedem non esse rem à Deo distinctam. Et ideo hæc sedes, & quodcunque aliud significat propriam Dei essentiam, non sunt res ab eo distinctæ. Hactenus R. Moses ille Ægyptius

Triplex genus sedis.

Ex cujus quidem verbis tres eliciuntur conclusiones, cùm tria sedium genera ipse adducat. Quarũ duæ creatæ sunt, tertia verò increata. Prima conclusio est, Quòd prima sedes creata, quam Doctor ipse licet pro domo sancta accipiat, dicatque in ea ob ejus excellentiam sedentis majestatem cognosci, rectiùs tamen de intemerata Messiæ matre intelligitur, quæ propter ejus perfectionem atque excellentiam, sedes Dei futura erat, in qua ipse ostẽdere debebat gloriam suam & claritatem, quæ est Messias totius mundi gloria, lux. & claritas. Ob quod dictum est *Isa. nono vers.2*. העם ההו לכים בחשך ראו אור גדול ישבי בארץ צלמות אור נגה עליהם Id est, Populus qui ambulabant in tenebris, viderunt lucem magnam: illis qui sedebant in terra umbræ mortis, lux orta est. Quare verba Ieremiæ, cum dicit, Solium gloriæ altitudinis à principio; non intelliguntur pro domo sancta, quæ erat in Ierusalem. Quia etsi Deus in ea gloriam suam ostenderit, illa tamen gloria comparatione gloriæ & claritatis, quam in matre Messiæ ostensurus erat, nihil fuit. Neque enim reperimus domum illam sanctam à mundi principio fuisse, ut matrem Messiæ extitisse in præcedentibus probatum est. Præterea solium gloriæ domus illa sancta dici non potest, cùm sedes Dei gloriosa debeat perennis seu perpetua esse, & non evanescere. Quia quicquid Deus semel accipit, nunquam dimittit. Et quanquam duæ aliæ Dei sedes, quas ipse affert, videlicet cœli, & propria Dei essentia, altera perpetua sit, altera æterna, Domus tamen sancta in Ierusalem excidio transiit, atque evanuit. Denique sequitur in *Ierem. textu, v.13*. Expectatio Israel Deus. Vera autem expectatio & spes Israel, non fuit nisi Messias, qui ex matre sua sanctissima prodituras erat His ergo rationibus palàm ostenditur, verba Ieremiæ antedicta, non de domo sancta, ut Rabbi Moses Ægyptius sentit, quæ unà cum Ierusalem corruit, sed de matre Messiæ intelligi debere, ut ipse intelligenda optimè sentis. Ipsa

Prima sedes est mater Messia.

enim (ut ait Rabbenu Haccados in libro *Gale razeia*, ad tertiam Antonini consulis Urbis Romæ petitionem) futura erat sedes, quam Deus construxit, ut in ea sederet Rex Messias, ad ostendendam majestatis suæ gloriam cunctis mortalibus. Secũda & tertia cõclusio sunt, secundã quidem sedem esse creatam, tertiam verò increatam. Hæ autem duæ Dei sedes sunt Messias ipse. Nam creata quidem est ejus humanitas, quæ Verbo Dei facta est sedes: increata verò divinitas ipsa. Quòd autem Messiæ humanitas dicta sit Dei sedes, patet per illud *Ps 45,8*. dictum, כסאך אלהים עולם ועד שבט מישר שבט מלכותך Sedes tua Deus perpetua & æterna, sceptrum directionis, sceptrum Regni tui. Quemadmodum enim ex operatione cœlorum, ostenditur inventoris eorum gloria, hoc scilicet argumento, Quodcũque movetur, necessariò motorem habet, atque gubernatorem: Cœli autem moventur, motorem igitur habent, atque gubernatorem: ita ex Messiæ humanitate, propter ejus divinas operationes, ostenditur suppositum ipsius esse Deum, universi orbis conditorem & gubernatorem. Sicuti enim cœli ostendunt motoris sui gloriam, & hujus orbis inferioris moderationem, mediãte suæ gratiæ influentia: Messiæ humanitas ostendit magnificentiam & domini inventoris, & motoris hujus mundi, mediante salvationis influentia, quam humanitati Deus influit.

Secunda sedes est Messia humanitas.

Sedem verò tertiam dicit esse divinitatem, quæ increata est. Nam increatus est Pater, increatus Filius, increatus Spiritus sanctus. Sensus autem eorum verborum quem ducit, Tu autem Deus in æternum permanes, sedes tua in generationem & generationem, iste est, Quemadmodum tu Deus æternus es, ita sedes tua quæ est Filius, tuus æterna est, Quia æternus Pater, æternus Filius, æternus Spiritus sanctus. Ex verbis igitur ipsiusmet Rabbi Mosis Ægyptii, planè (ut probavimus] ostenditur, prememorata Ieremiæ verba, Solium gloriæ altitudinis à principio, locus sanctificationis nostræ: de beatissima Messiæ matre intelligenda esse, quæ est sedes Dei altissimi. Dixit autem, A principio, ut ostendat eam absque initiali peccato conceptam fuisse. Idem quoque optimè insinuatur per illud *Ezech. primo cap. v. 26*. dictum, וממאל לרקיע אשר על ראשם כמראה אבן ספיר דמות כסא ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה Id est, Et super firmamentum, quod erat imminens capiti eorum, quasi aspectus lapidis saphiri, similitudo throni, & super similitudinem throni quasi aspectus hominis desuper. Ubi Ezechiel de immaculata matre Messiæ vaticinatus est. Postquàm enim viderat quatuor animalia, eorumque motum, ait se vidisse super capita animalium in cœlo stare similitudinem throni, vel solii, sive sedis, quę est gloriosa mater Messiæ. Moxque super hanc, similitudinem hominis, qui est Dei Filius incarnatus, seu Messias. Dicit autem aspectum hujus sedis esse similem saphiro, ut nõ solùm innuat hujus intemeratæ virginis gloriam, sed ipsius quoque omnimodam puritatem. Quia sicut saphirus licet ex elemento terrestri, opaco & obscuro originẽ habeat, à sui tamen principio diaphanus, & clarus

Tertia sedes est divinitas.

Mater Messia assimilatur saphiro.

clarus est. Ita immaculata mater ipsa Messiæ, etsi A à parentibus peccato obnoxiis prodierit, à sui tamen initio, clarissima & absq; originalis peccati macula fuit. Hæc de immaculata ac sanctissima matre Messiæ secundùm veterum Hebræorum sententias dicta sufficiant. Nunc ad filium ejus redeuntes, de ipsius mysteriis agamus.

LIBER OCTAVUS.

DE MESSIÆ MYSTERIIS QUÆ IN DOMINO NOSTRO JESU CHRISTO CONSUMMATA SUNT.

CAPUT PRIMUM.

Quòd Messias secundùm carnem ex Iacob & cæteris patribus per lineam rectam descensurus erat.

CAPNIO.

DE Messiæ igitur mysteriis nunc dicturus, quibus juniorum Judęorum perfidia optimè convincitur (per ea namque Dominum nostrum JEsum Christum verum fuisse Messiam, palàm ostenditur: cùm in eo omnia ipsa Messiæ mysteria à prophetis prænunciata, ad unguē completa fuerint) primùm quòd Messias ipse ex Jacob cæterisque patribus, per lineam rectam descensurus esset, patefacere debes. GAL. Adducam igitur quæ hac dere *Num.* 24. *v.* 17. hoc modo scribuntur, דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת והיה אדום ירשה והיה ירשה שעיר איביו וישראל עשה חיל: וירד מיעקב והאביד שריד מעיר id est, Egressa est stella de Jacob. & surrexit virga, vel sceptrum ex Israel, & conquassavit angulos, vel vertices Moab, & diruit, vel dissipa- D vit omnes filios Seth. Et erit Edom possessio ejus. Et erit possessio Seir inimicis ejus, & Israel agens fortiter. Et dominabitur de Jacob, & destruet residuum, vel reliquias de civitate. Ubi glossa R. Selom. De civitate (inquit) famosa Edō, i. e. de Roma. De Rege autem Messia dicitur, Et dominabitur de Jacob: cum reliquis. Nam de ipso dictum est *Ps.* 72. *v.* 8. Et dominabitur à mari usque ad mare. Item in Abdia, Et non erit residuum domui Jacob. Hæc R. Selomo. Hæc au- E tem verba, Egressa est stella ex Jacob, & surrexit virga, vel sceptrum ex Israel: ita Rabbi Ankelos Chaldaicè transtulit, יקום מלכא מדבית יעקב ויתרבי משיחא מישראל id est, Surget Rex ex domo Jacob, & nutriet se, & magnificabitur Messias ex Israel.

B Ex qua Chaldaica translatione duo habentur. Primum quidem, quòd scriptura hæc de Messia loquitur. Secundùm verò, quòd in eadem præteritum pro futuro more prophetico ponitur. In commentariis autem Rabbi Mosis Hadarsan in librum *Genes.* super illud *c.* 49. *v.* 10. ejusdem libri dictum, Non recedet sceptrum de Juda; cum cæteris: sic dicitur, Hoc est quod ait Balaam, Egressa est stella ex Jacob: & reliqua. Et quando C complebitur prophetia hæc? Cùm veniet Silo, id est Messias. Ex his patet propositum. Quòd etiam de Juda, & subsequenter de Issai Messias proditurus esset, habetur in *Beressith* קטנה *Ketanna*, id est, in expositione minori libri Geneseos super illud *Gen.* 49. *v*: 8. dictum, יהודה אתה יודוך אחיך Hoc est, Juda te confitebuntur fratres tui: ubi sic dicitur, Judas quartus natus est in tribubus, in die quarta creata sunt luminaria cœli, & de Messia scriptum est *Ps.* 89. *v.* 36. Et thronus ejus sicut sol coram me. Et de Juda natus est Mes- D sias, juxta illud *Isa.* 11. *v* 1. dictum, Et egredietur virga de stipite Issai, & planta de radicibus ejus fructificabit. Hæc traditio. Quòd etiam ex David nasciturus erat, habetur in *Midras tehilim*, id est, in expositione Psalmorum, cùm super illud *Ps.* 16. *v.* 9. dictum, לכן שמח לבי ויגל כבודי Hoc est, Propter hoc lætatum est cor meum, & exultavit gloria mea: sic dicitur, אמר רבי אבהו שמח לבי בדברי תורה יגל כבודי במלך המשיח שעתיד לצאת ממנו כי על כל כבוד חפה id est, Dixit Rabbi Abhu, Lætatum est cor meum, scilicet in verbis E legis, & exultavit gloria mea, in Rege scilicet Messia, qui egressurus erat de ipso David. Quoniam de ipso dictum est *Isa.* 4. 6. כי על כל כבוד חפה. Hoc est, Quia super omnem gloriam erit operimentum, vel thalamus. Hæc ibi. Dixit a. Rabbi

 Kimhi,

Kimhi, quòd חפה *huppa*, quod in verbis Isaiæ po- A nitur, est locus in quo abscondit se sponsa cum sponso. Ex quibus apertè liquet, Messiam secundùm carnem ex Jacob & cæteris patribus processurum fuisse. Sed quoniam multa in præcedentibus de hac materia dicta sunt, quæ nunc diximus sufficiant.

CAPUT II.

Quòd Messias novo modo nasciturus erat, hoc est absque viri semine, sive de matre absque patre. B

CAPNIO

QUanquam in superioribus multa de matris Messiæ virginitate dixisti: quia tn. recentiores Judæorum asserunt, Messiam ex viro & muliere more cæterorum hominum generandum, non parvam in C hoc tam matri, quàm filio blasphemiam inferentes: idcircò ad reprimendam falsiloquã, atq; impiam eorum temeritatem, proba obsecro per eorum scripturas, Messiam ipsum novo modo, h. e. de matre absque patre nasciturum fuisse. GAL. Messiam novo modo generandum fuisse, patrẽque carnalem minimè habiturum, multifariam à patribus antiquis dictum fuit. Quare inprimis notandum est quod legitur in *Medras tillim*, id est, in expositione Psalmorũ, super illud *Ps.2.v.7.* dictum, אספרה אל חק יהוה אמר אלי בני D אתה אני היום ילדתיך Hoc est, Narrabo præceptũ; Deus dixit ad me, Filius meus es tu. Ego hodie genui te: Ubi sic dicitur, מספרים הם תנאי מלך המשיח בחוקה של נביאים וכתובים כמו שאמר מרחם משחר לך טל ילדותיך רב הונא אמר שלשה חלקים היסורין אחת נטלו אבות העולם וכל הדורות ואחרת דורו של שמד ואחד דורו של משיח וכך תית' שעתיה אומר הקדוש ברוך הוא עלי להראותו בריאה E חדשה וכן הוא אומר אני היום ילדתיך id est, Narratæ sunt materiæ, sive mysteria Regis Messiæ in scriptura prophetiarũ, atque hagiographorum. Sicut dictũ est *Psal.* 110. *v.*4. De matrice ex aurora, vel de matrice auroræ, tibi ros nativitatis tuæ. Dixit R. Hunna (vel ut alibi legitur) Rabbi Idi, In tres divisiones divisæ sunt tribulationes. Unam tulerunt patres mundi (Abraham scilicet & cæteri) omnesque generationes. Alteram tulit generatio destructionis (scilicet eorum qui per Romanos destructi sunt) Tertiam verò genera- F tio Messiæ. Et cùm venerit hora ejus, dicet Deus sanctus & benedictus, Super me est, id est ad me spectat, ut creem eum novam creaturam. Et hoc est, quod ipse dicit, Ego hodie genui te. Hactenus traditio. In qua duo sunt quæ satis evidenter ostendunt, quòd Messias non sicut cæteri homines, sed novo modo fuerat concipiendus, ac generandus. Unum quidem est id quod postremò ait quòd scilicet Deus erat ipsum novam creatu- G ram creaturus. Alterum verò, quòd paulò antè juxta Hebraicam veritatem dixit eo in loco, ubi nos habemus, Ex utero ante luciferum genui te. De matrice ex aurora, vel de matrice auroræ tibi ros nativitatis tuæ. Sic enim ibi Hebraicus textus habet, quod veritati nostræ fidei magis consonat. Probato namque per traditionem istam hæc de Messia fuisse dicta, nihil aliud rationabiliter & convenienter per matricem auroræ intelligi oportet, quàm matricem seu uterum sacratissimæ matris ejus ad literam. Quæ ipsum virtute divina conceptura, ac paritura erat, absque virili semine, salvaque virginitate: quemadmodum aurora solem recipit, ipsumque parit sine corruptione. Quod totum per rorem nativitatis Messiæ ex matrice auroræ datur intelligi. Aurora enim est pars illa cœli & terræ, quæ manè ante solis ortum illic, ubi sol exoritur, illuminata apparet. Quæ quàm primum lucescere incipit, aurora dicitur: quàmprimùm verò sol oritur, & videtur, ampliùs non appellatur aurora. Matrix autem auroræ sive uterus, dicitur intersticium illud inter terram sive mare orizontis nostri aspectus, per quod sol se ipsum effert & elevat, ac videtur surgere, & ascendere. Ros verò nativitatis est prima hominis conceptio in utero, quæ non abs re ros dicitur. Ut enim ros citò à sole solvitur, sic & primi conceptus tam hominum quàm cæterorum animalium difficulter abortiuntur. Sensus igitur, Quòd quemadmodum sol præexistens se ipso sine ullo alio educente, sese de centro auroræ profert: sic verbum Dei per se ipsum, sine viro generante, primum conceptum nativitatis suæ humanitatis accipere debebat ex centro auroræ, id est ex utero virginis, nullo viro cooperante: idem existens Dei Filius, qui priùs erat. Id quoque ex eo confirmatur, quod in annotationibus R. Mosis Hadarsan legitur, super illud *Ps.*85.*v.*12. אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף id est, Veritas de terra germinabit, & justitia de cœlis respicietur: sic enim ibi dicitur, אמר רבי יודן זארת היא תשועתינו שתצמח מארץ באמצעיות אלהי ויהיו נקשרות שניהם יחד ולמה אמר תצמח ולא אמר תולד לפי שלא תהיה דומה לתולדת בריות העולם אלא נפרדת בלתי חבור וזה הוא שאמר גם יהוה יתן הטוב וארצנו תתן יבולה והאמת הוא כי אין מי שיגיד שם אביו ישידעו אלא הוא נסתר מעיני ההמון עד שיבא הוא ויגידהו .i. Dixit Rabbi Joden, Hæc est salus nostra, quæ de terra orietur mediãte Deo, eruntque conjunctæ ambæ simul (veritas, scilicet & justitia) Et cur dixit, Germinabit sive pullulabit, & non dixit nascetur? Quia nimirum generatio sive nativitas ejus non erit similis generationi sive nativitati creaturarum quæ sunt in mundo, imò diversa & distans absque socio & conjunctione. Et hic erit salvator noster & justus noster, quem mittet Deus. Et hoc est quod dicit in *eodem Ps. v.*13. גם יהוה יתן הטוב וארצנו תתן יבולה id est, Etiam Deus dabit bonum, sive bonitatem, & terra nostra dabit fructum suum. Constat autem, non reperiri, & non esse, qui enarret nomen Patris ejus, neque qui illud sciat, sed hoc occultum est ab oculis vulgi, donec veniat ipse, & manifestum faciat illud. Hæc Rabbi ille Moses Hadarsan: qui etiam in commentariis in librum *Geneseos*, super illud 37. *v.*22. ejusdem libri, Et dixit eis Ruben, Non effundatis sanguinem, mitti-

Aurora quid.

Matrix auroræ quid.

Ros nativitatis quid.

Expositio catholica.

mittite eum in puteum illum qui est in solitudine A
& manum non mittatis in eum: sic ad verbum di-
cit. Hoc est quod scriptum est *Iob cap. 6. vers. 27.*
אף על תפילו ותכרו על ריעכם id est Etiam super
pupillum irruitis, & mercamini vel epulamini cō-
tra proximum vestrum. Hoc perinde est, ac si
scriptura dicat illud *Thren. c. ult. v. 3.* Pupilli facti
sumus absque patre. Dixit Rabbi Berachias,
quòd Deus sanctus & benedictus ait Israeli, אתם
אמרתם לפני יתומים היינו ואין אב הגואל אשר אקים
מכם אין לו אב שנאמר הנה איש צמח שמו ומתחתיו B
יצמח וכן הוא אומר ויעל כיונק לפניו וכשורש מארץ
ציה ועליו דוד אומר מרחם משחר לך טל ילדותיך
ועליו הכתוב אומר אני היום ילדתיך i.e. Vos dixistis
coram me, pupilli facti sumus absque patre.
Redemtor quoque quem constituam, vel susci-
tabo ex vobis, absque patre erit. Sicut dictum est
Zachar. 6. v. 12. Ecce vir, Germen nomen ejus,
& de subter se germinabit. Et sic etiam ipse ait
Isa. 53. v. 2. Et ascendet sicut virgultum coram eo,
& sicut radix ex terra sicca. De ipso quoque C
David inquit *Psal. 110. v. 4.* De matrice auroræ
tibi ros nativitatis tuæ. Et super ipsum etiam scri-
ptum est *Ps. 2. v. 7.* Ego hodie genui te. Hæc ibi.
Ubi bonus iste R. Berachias, per multa nititur o-
stendere, Messiam absque virili semine fuisse ge-
nerandum. Primùm quidē per id qnod ait, absq;
patre ipsum futurum fuisse. Secundò, quia testi-
monio Zachariæ dixit ipsum subter se, i. per se
germinaturum. Tertiò, quia ex testimonio Isaiæ
dixit, eum ex terra sicca ascensurum: per terrā sic- D
cam virginem humano semine nō humectatam,
intelligens. Quartò, quia dixit, de matrice auroræ
uterum virginis etiam intelligens, quemadmodū
& nos exposuimus. In eo a. quod postremò sub-
jecit, Ego hodie genui te, divinitatē ejus expres-
sè ostendit, qua ab æterno à Patre genitus est. Sa-
tis adhuc apertè ostenditur corpus Messiæ non
ex viri semine, sed ex purissimæ virginis substan-
tia tracturum fuisse materiam, ex eo quod in *Be-* E
ressith קטנה *ketanna*, i. in expositione parva libri
Gen. scribitur, super illud ejusdem libri *c. 4. v. 25.*
dictum, וידע אדם עוד את אשתו ותלד בן ותקרא
את שמו שת כי שת לי אלהים זרע אחר תחת הבל
Id est, Et cognovit adhuc Adam uxorem suam,
& peperit filium, & vocavit ipsa nomen ejus
Seth: Quia posuit mihi Deus semen aliud pro
Habel: Dixit Rabbi Tanhuma, Illud videlicet se-
men, quod surrexit de alio loco. Et quod est i-
stud? Istud est Messias. Hoc idem ponitur in *Mi-*
dras Ruth. i. e. in expositione libri Ruth. Ubi sic F
dicitur, כתיב כי שת לי אלהים זרע אחר אותו הזרע
שהוא בא ממקום אחר וזה מלך המשיח Hoc est,
Scriptum est *Gen. 4. v. 25.* Posuit mihi Deus semē
aliud, ipsum semen quod emanat ex alio loco. Et
istud est Rex Messias. Item in *Beressith* קטנה *ke-*
tanna, i. in expositione minori libri Gen. super
illud *Gen. 19. v. 32.* לכה נשקה את אבינו יין ונשכבה
עמו ונחיה מאבינו זרע id est, Veni, potemus patrē
nostrum vino, & dormiamus cum eo. Et vivifi- G
cemus de patre nostro semen: Legitur sic, Dixit
Rab. Tanhuma, Vivificemus ex patre nostro fi-
lium, non est scriptum, sed semen: Illud scilicet
semen, quod erit veniens de alio loco. Et quod

erit hoc? Hoc erit Rex Messias. Hæc ibi. Hoc er-
go semen illud esse intelligi oportet, de quo *Psal.*
105. v. 6. dicitur, זרע אברהם עבדו בני יעקב בחיריו
הוא יהוה אלהינו h. e. Semen Abrahæ servi ejus
filii Jacob electorum ejus, ipsum est Dominus
Deus noster. Simile huic habetur ap. *Malach. 2.*
v. 15. dicentem, ומה האחד מבקש זרע אלהים i. Et
quid unus erat quærens? semen Deum. Super
quo Abraham Aven Azra, & R. Selomo dixe-
runt, Magistri nostri hoc exposuerunt, quòd
convenerunt conjuges alienigenarum ad pro-
phetam, eique dixerunt, Et nonne Abraham fe-
cit sic, qui duxit Hagar super uxorem suam? Ait
eis propheta, Alius spiritus inerat illi Non enim
erat ejus intentio, sicut est intentio vestra. Quia
non dedit oculos suos in eam. Dixerunt ei, Et
quid ipse unus quærebat? Quæ fuit ejus inten-
tio? Respondit illis, Ut esset sibi זרע אלהים *Zera*
elohim. i. semen Dei, vel semen Deus. Hæc illi.
Ubi notandum est quòd sicut יהוה אלהים *A-*
donai Elohim, est Dominus Deus: ita haud in-
congruè *Zera elohim*, semen Deus esse potest.
Messiam præterea ex muliere absque viro ge-
nerandum fuisse, sive ex matre sine patre, adhuc
probatur testimonio ipsius Jacob, ita *Gen. 49. 10.*
dicentis, לא יסור שבט מיהודה ומחקק מבין רגליו
עד כי יבא שילה Hoc est, Non recedet sceptrum
de Juda, & scriba de medio pedum ejus, donec
veniat שילה *Silo*, i. e. filius ipsius, mulieris sc. Sic e-
nim exponit hoc verbū *silo* R. Kimhi in concor-
dantiis suis, in dictione *Silo*: ut in *c. 4. quarti libri*
latiùs patuit. Ad cujus declarationem animad-
vertendum est, quòd magnum discrimen faciunt
Hebræi in grammatica sua (ut ipse bene nosti)
inter demonstrationem masculinam & fœmini-
nam. Nam si dicturi sunt filium ejus, vel ipsius, si-
ve illius, demonstratione masculina dicunt בנו *Be-*
no, cum litera ו *vau* in calce dictionis. Si a. dicturi
sunt, filium ejus vel illius, sive ipsius demonstra-
tione fœminina, dicunt בנה *Bena*, cum litera ה
he in fine dictionis. Hæc a. dictio שילה *Silo* quam-
vis in prolatione dicatur demonstratione ma-
sculina, cùm jure dici debuerit. שילו *Sila*, quod
scribæ aptaverunt: scriptum tamen est cum litera
ה *he* demonstratione fœminina. Dicitur n. שילה
Silo. Quod idem est quod filius illius, scilicet mu-
lieris. Sic ergo dicit textus, Non recedet sceptrū
de Juda, & scriba de medio pedum ejus, donec
veniat filius ipsius mulieris. Ut autem sciatur,
quid filius mulieris significet, notanda sunt ver-
ba *Gen. 15. v 16.* scripta, ודור רביעי ישובו הנה Id est,
Et generatione quarta revertentur huc. Quæ di-
cta fuerunt à Deo, cùm Abrahæ Ægyptiacā ca-
ptivitatem nunciaret, quæ animarū captivitatē in
inferno præfiguravit. Verùm enim verò nonnulli
juniorum Judæorum exponunt has quatuor ge-
nerationes años fuisse quadringentos, asserentes
unamquamq; earū annorū fuisse centū. Quorum
quidem expositio nulla est. Quoniā vel cōputant
hos annos à tempore prolationis prophetiæ, vel
ex quo cœpit ipsa captivitas Ægyptiaca. Quod
utrumq; falsum est. Nam si ab eo tempore cōpu-
tent, quo prophetia prolata fuit, multum tem-
pus supra quadringentos annos decurrisse inve-
nient. Si v. à principio ipsius captivitatis, non

Iudæorum juniorum falsa expositio. Confutatio.

plebitur prædictus annorum numerus: cùm captivitas ipsa pluribus quàm decem & ducentis non duraverit annis Quidam verò alii volunt, & præsertim R. Selomo, ipsas quatuor generationes fuisse patrem, filium, nepotem & abnepotem. Quorum quoq; expositio falsior est primâ. Quia quatuor hæ generationes aut à tempore prophetiæ numerandæ sunt, aut à captivitatis ipsius exordio. Quòd si eas à tempore prophetiæ numeravimus, septem, & non quatuor inveniemus generationes. quæ sunt, Abraham Ishac, Jacob, Juda, Peres, Soron & Caleb, Si autem eas ab initio ejusdem captivitatis computaverimus, ut R. Selomo facit, qui computat Judam, Peres, Soron, & Caleb pauciores quàm quatuor erunt. Nam Judas & Peres filius ejus, antequàm Ægyptum ingrederentur, nati erant: ut patet *Gen.* 45. Quare subtiliori indagatione à nobis videndum est, quid quatuor generationes istæ significent. Itaque notandum est quatuor inveniri hominum generationes. Prima quidem fuit Adæ, qui sine viro & muliere procreatus est Secunda verò Hevæ, quæ ex viro absque muliere producta est. Cùm ergò juxta Aristotelis doctrinam eadem sit contrariorum disciplina: & posita una contrarietatis differentia, opus est poni & alteram (Nam si nigrum invenitur, & album inveniri necesse est. Si dulcè reperietur, & amarum quoque reperiri, concedere oportet) Idcirco necessarium est, duabus generationibus præmissis oppositas duas assignare. Opposita igitur generationi Adæ, qui absque viro & fœmina productus est, tertia generatio est, quâ omnes communiter ex viro & muliere generantur. Contraria verò generationi Hevæ, quæ de viro absque fœmina formata fuit, quarta datur generatio, quâ Messias de muliere absque viro nasciturus erat. Quapropter sic exponēda sunt verba antedicta. Generatione quartâ revertentur huc. i. adveniente Messiæ generatione, animæ ex captivitate inferni liberabuntur, & ad patriam cœlestem à qua propter Adæ peccatum expulsi fuerant, ipso Messia duce, revertētur, Propter hanc igitur generationem, dixit. Jacob, Non recedet sceptrum de Juda, & scriba de medio pedum ejus, donec veniat filius ipsius mulieris, hoc est Messias, qui ideò filius mulieris dictus est, quia de muliere absque viro nasciturus erat.

Alia eorum expositio

Confutatio.

R. Selomonis expositio.

Confutatio.

Quadruplex hominum gene.

Catholica expositio.

CAP. III.

Quòd Reges gentium ad Messiam orandum venturi erant, & munera deferentes.

CAPNIO.

Quum de mysteriis, quæ circa Messiæ nativitatem contingere debebant, multa in superioribus reseraveris (satis n. abundè dixisti, quonam tempore Messias ipse venturus erat, & in qua civitate, quovè in loco nasciturus: & quòd proprio nomine Jesus vocandus esset) nunc reliquum est, ut de Regibus gentiū qui ad locum nativitatis ejus, ad ipsum adorandū venturi erant eiq; munera oblaturi, aliquid ex eorum scripturis dicas. GAL. Dicā de mysterio isto, quid prisci Judæorum dixerint. In *Midras* namque *tehilim*. i. in expositione

A Psalmorū super illud *Ps.* 87. *v.* 3. dictū, אזכיר רהב ובבל לידעי i. Cōmemorabo Raab & Babylonem scientibus, vel cognoscentibus me, hæc leguntur R. Joses filius Simeon, עתידין אומות העולם להביא דורונות למלך המשיח שנאמר חשורים מראש אמנה, Id est, Futurum est, ut nationes mundi adducant munera Regi Messiæ. Sicut dictum est *Cantici canticorum cap.* 4. *v.* 8. Munera dabis de capite Amana. Sequitur in *eodem Ps. v.* 6. יהוה

B יספר בכתב עמים זה ילד שם id est, Deus computabit, vel scribet in scriptura populos, iste natus: Hoc est, Ex illis populis qui adducent munera Regi Messiæ, Deus sanctus & benedictus ascribet eos cum Israel. Sequitur *v.* 6. זה ילד שם Hoc est, Iste natus est ibi, ac si dicat, Hi tales erunt, ac si nati in illa hora fuerint. Hæc traditio. Ad cujus intellectum notandum est: quòd nunquam in tota veteri sacra scriptura ponuntur populi pluraliter, quin Gentiles, vel ii qui non erant. Judæi, per eos apud ipsos intelligantur. Apud *Isaiam* quo-

C que ita de hoc eodem mysterio *c.* 60. *v.* 1. legitur, קומי אורי כי בא אורך וכבוד יהוה עליך זרח: כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאמים ועליך יזרח יהוה וכבדו עליך יראה: והלכו גוים לאורך ומלכים לנגה זרחך Id est, Surge illuminare, quia venit lumen tuum, & gloria Dei super te illuxit, vel orta. Quia ecce tenebræ operient terram, & caligo populos. Super te autem illucescet, vel orietur Deus, &

D gloria ejus super te apparebit, Et ibunt gentes ad lumen tuum, & Reges ad splendorem illuminationis tuæ. Hæc autem Rabbi Jonathas ita Chaldaicè traducens, exposuit, קומי אנהרי ירושלם ארי מטא זמן פורקניך ויקרא דיהוה עלך יתגלי ארי הא חשוכא יחפי ארעא וקבלא למלכותא ובך ישרי שכינתה דיהוה ויקריה עליך יתגלי ויהכון עממיא לנהוריך ומלכיא לקבל זהוריך Hoc est, Surge, illuminare Jerusalem, quia appropinquavit tempus salvationis tuæ, & honor Dei super te revelavit se. Quia ecce tenebræ operient terram, & caligo Regna. Super te autem descendent divinitas

E Dei, & honor ejus super te revelabitur. Et ibunt gentes ad lumen tuum, & Reges ad suscipiendū splendorem tuum. Quod autem hæc de Messia dicta sint, ex eo patet quod in *Beressith rabba* i. in expositione libri Gen habetur, super illud *Gen.* 25. *v.* 6. dictum, Et emisit eos desuper Ishac filio suo, cùm adhuc viveret, ad plagam orientalē. Ibi enim sic dicitur, Hoc est quod scriptum est apud *Iob.* 6. *v.* 19 הביטו ארחות תמא הליכות שבא קוו

F למו i. Respicite semitas Tema, itinera Saba expectate eum, vel eos. Non est Saba, nisi filii Abrahæ. Sicut dictum est *Gen.* 25. *v.* 3 ויקשן ילד את שבא ואת דדן i. e. Et Iaksan genuit Saba, & Dedan. Cùm magnificatus est Selomo in Regno suo, dixerunt, Forsitan hic est Messias, & statim venerunt ad eum: sicut dictum est 3. *Reg.* 10. *v.* 1. Et Regina Saba auditâ famâ Selomonis, in nomine Dei venit ad tentandū eum in ænigmatibus. Non legas מלכת שבא i. Regina Saba, sed מלכות שבא i. Regnū

G Saba. Et quid est dictū in nomine Dei? prophetæ fuerunt apud eos, qui eis in nomine Domini Dei sui prophetaverunt verba, quæ eis tradita fuerunt, & quæ successivè ad manus eorum ex Abraham venerant. Et ùnde habetur, quod venturi essent in diebus Messiæ, eique servituri? Ex eo quod

eo quod dictum est *Isaia sexagesimo c. v.9.* שפעת A גמלים תכסך בכרי מדין ועיפה כלם משבא יבאו זהב ולבונה ישאו ותהלות יהוה יבשרו Hoc est, Multitudo camelorum operiet te, dromedarii Madian & Epha. Omnes ipsi de Saba venient, aurum & thus deferent, & laudes Dei (tetragrammaton) annunciabunt. Hic enim Res Messias: sicut dictum est *Ier.23.v.6. & 33.v.16.* וזה שמו אשר יקראו יהוה צדקינו Hoc est, Et hoc est nomen quo vocabunt eum, Deus (tetragrammaton) justus noster. B Et sic *Isaias* ait *sexagesimo cap.v.2* Et super te illucescet, vel orietur Deus (tetragrammaton, & gloria ejus super te apparebit Et ibunt gentes ad lumen tuum, & Reges ad splendorem illustrationis tuæ. Hactenus traditio. In qua quinque præcipuè notanda sunt. Quorum primum quidem est, quòd dicit, Quòd Regina Saba audita fama Selomonis, venit in nomine Dei ad tentandum eum cum ænigmatibus. Et causam assignans ait, Quia cùm magnificatus esset Selomo in Regno suo, dixerat, Forsitan hic est Messias. C Ex eo autem quòd ait, Non esse legendum. Regina Saba, sed Regnum Saba, respōdetur objectioni, quam nobis juniores Judæorum facere solent, dum falsò probare conantur, Christum nostrum non fuisse Messiam, eò quòd propheta dixerit, Omnes de Saba venient, aurum & thus deferent, & teste Evangelio, non omnes illi de Saba, sed pauci Christum adoratum venerint. Hîc igitur per suum Talmud optimè convincuntur, cùm ait, Non legas, regina Saba, sed Regnum Saba. D Quia cùm Rex repræsentet omnes de Regno suo existentes, Regina ipsa Saba quæ venit ad Selomonem, totum regnum ipsum repræsentabat. Cùm ergò Regum qui ad adorandum Christum natum venerunt, unus rex Saba extiterit, qui omnes ejusdem regni repræsentabat: ideò rectè per Isaiam prædictum fuerat, Omnes de Saba venient, aurum & thus deferent. Probatum est quoque in præcedentibus, raro in sacra pagina omnes pro E singulis omnium, quin potius sæpenumero pro minima parte poni. Secundò in eadem traditione notandum est, quòd ait, illos de Saba in diebus Messiæ venturos fuisse, eique servituros: quod per prædicta Isaiæ verba futurum fuisse ostendit. Tertiò, quod dicit eos de Saba filios Abrahæ fuisse, quod per sacræ scripturæ autoritatem probat, quam ibi inducit. Et quòd fuerit in eis propheta, qui in nomine Dei sui eis verba prophetaverit, quæ illis tradita fuerant, & quæ ad manus eorum successivè ex Abraham venerant. F Quartò, quia exponendo illud Isaiæ, Omnes de Saba venient, aurū & thus deferent, & laudes Dei (tetragrammaton) annunciabunt: dicit hunc Deum nomine tetragrammaton scriptum, cui illi de Saba munera illa oblaturi erant, ejusque laudes annunciaturi, regem esse Messiam. Quod Jeremiæ testimonio probat, dicentis, Et hoc est nomen quo vocabunt eum, Deus (tetragrammaton) justus noster. Quod (ut in præcedentibus dictum est) est nomen unicum Deo ac ipsi soli appro- G priatum, ipsiusque creatoris indicans essentiam. Quare nulla pura creatura eo nomine vocari potest. Ex quo apertè sequitur, Messiam esse Deum. Quinto, quòd Gentiles ad lumen hujus Messiæ nomine Dei tetragrammaton vocandi, ituri essent. Quod optimè cum eo convenit quod Joannes Evangelista ait, Erat lux vera, quæ illuminavit omnem hominem venientem in hunc mundum. Atque cum eo quoque quod Ecclesia in symbolo canit: Lumen de lumine, DEUM verum de Deo vero. Quòd autem Messias ut Deus adorandus esset, habetur *Psal.72.v.10.* Ubi sic legitur, מלכי תרשיש ואיים מנחה ישיבו מלכי שבא וסבא אשכר יקריבו Hoc est, Reges Tarsis & Insularum munus reddent, Reges Saba & Seba xeniū afferent Et post pauca *v* 15 subditur, ויחי ויתן לו מזהב שבא ויתפלל בעדו תמיד כל היום יברכנהו Hoc est, Et vivet, & dabitur ei de auro Saba, & orabunt ipsum jugiter, tota die benedicent ei. Quòd autem hæc omnia de Messia intelligi debeant, ex eo patet, quod in *Beressith Rabba*, id est, in expositione magna libri *Genes.* super illud *c.33 v.12.* dictum, Et compulit eum & recepit: ita legitur, Dixit Rabbenu, id est, Magister noster, Quòd omnia munera illa, quæ dedit pater noster Jacob Esau, futurum est, ut Reges mundi Regi Messiæ restituant. Unde probatur hoc? Ex eo quod scriptum est *Psalmo septuagesimo secundo, v.10.* Reges Tarsis & insularum munus adducēt. Non ita scriptum est, sed munus reddent. Quòd autem omnia præmissa in Domino nostro Jesu Christo completa fuerint, ex iis ostenditur, quæ *Matth.2.v.1* hoc modo scribuntur, Cùm natus esset Jesus in Bethlehem Judæ in diebus Herodis Regis, ecce Magi ab oriente venerunt Ierosolymam, dicentes, Ubi est qui natus est Rex Judæorum? Vidimus enim stellam ejus in oriente, & venimus adorare eum: & reliqua. Deinde subjungitur, Et intrantes domum invenerunt puerum cum Maria matre ejus. Et procidentes adoraverunt eum. Et apertis thesauris suis, obtulerunt ei munera, aurum, thus, & myrrham.

CAP. IV.

Quòd Messias ex Ægypto revocandus erat, quò post nativitatem suam Herodem fugiens, profecturus erat.

CAPNIO.

Aliud adhuc mysterium est, quod post Messiam natum, eventurum erat: ejus scil. profectio in Ægyptum, atq; inde postmodum regressio in terram Israel. Nam ut Evangelista refert, post magorum Regum discessum, parante Herode Christo infanti necē, monitu angelico Christus ipse matris gestatus sinu, Herodem fugiens, in Ægyptum se contulit. Et postmodum Herode defuncto, ad terram Israel reversus est. Velim igitur abs te audire, si quid veteres Judæorum, qui Christi præcesserunt adventū, de hoc mysterio prædixerint.

GAL. Messiam post nativitatem suam Herodis fugientem persecutionē, in Ægyptum abiturum fuisse, indeque postmodum Dei jussu regressurum, prisci illi patres minimè certè tacuerunt. Scribitur enim in expositione libri Genes. Rab-

bi Mosis Hadarsan, super illud *Genes. quadragesimo capite v.9.* dictum, והנה גפן לפני Hoc est, Ecce vitis coram me; hoc modo, Hic est Israel, sicut scriptum est *Psalmo octuagesimo vers. 9.* גפן תסיע ממצרים Id est, Vitem de Ægypto transferes, vel movebis Alia expositio: Et ecce vitis coram me: Hic est Rex Messias de quo dictum est *Psalmo octuagesimo, v.16.* וכנה אשר נטעה ימינך Hoc est, Et præpara, vel perfice quam plantavit dextera tua, vel, Et vitem præparatam & dispositam. Vel, Et abacum quam plantavit dextera tua. Ubi notandum est, quòd כנה *chana*, quod ibi ponitur, & est nomen vitis ordinatæ atque bene dispositæ, significat quoque abacum. Est etiam *chana*, verbum imperativi modi à verbo Hebraico כן *can*, quod præparare, vel disponere, vel perficere significat. Hæc igitur *chana*, id est, vitis bene disposita, & ordinata est Rex Messias, qui ex Ægypto transferendus erat. Ad prædicta quoque plurimum facit, quod scriptum est in libro ברכות *beracoth*, id est benedictionum, in cap. quod incipit, הרואה מקום *Haroe makom*, id est, qui videt locum. Sic enim dicitur, Qui videt per somnium שורקה *Sorka*, id est palmitem vitis, יראה צפה המשיח, id est, videbit, vel contemplabitur Messiam, de quo scriptum est *Psal. 80. v.9.* Vitem de Ægypto transferes. Ubi notandum est, quòd transferes dicit textus, & non transtulit, ut nostra editio habet. Per hoc igitur evidenter patet, quòd non de Israel propheta locutus fuerat, sed de Messia, qui ex Ægypto revocandus erat. Quod lucidiùs per Rabbenu Haccados expositionem ostenditur, eo in libro, quem גלי רזיה *Gale razeia*, id est, revelatorem arcanorum nuncupavit. In septima ejusdem libri petitione legitur, quòd inter cætera ab eo Antoninus Urbis Romæ Consul quæsisset, Quid sibi vellet illud *Psal. 80. v.9.* dictum, Vitem de Ægypto transferes, vel removebis: Respondit ei, Hic est Messias. Dixit ei Antoninus, Ergo rex Messias in Ægypto nasciturus est? Nonne in Bethlehem? ut dictum est apud *Michæam 5. v.2.* Et tu Bethlehem terra Ephrata, parvula es in millibus Juda. Ex te mihi egredietur, qui sit Dominator in Israel. Respondit ei Rabbenu, Fateor Regem Messiam in Bethlehem nasciturum. Sed dicit, Vitem de Ægypto transferes. Cùm enim natus erit Messias, Herodes qui in Jerusalem regnabit, quæret eum ad necem. Revelatione autem divina in Ægyptum fugere cogetur, ubi aliquandiu morabitur, & postea in Jerusalem jussu Dei revertetur. Idcirco textus dicit, Vitem de Ægypto transferes. Propter matrem verò suam ait, Et abacum quam plantavit dextera tua. Hæc ille Rabbenu Haccados verè sanctus. Quare autem mater Dei assimiletur abaco, in tertio capite septimi libri ex sententia ejusdem Rabbenu Haccados satis abundè dictum est. Juxta autem traditiones præmissas, quæ Messiam ex Ægypto revocandum fuisse asserunt, eidem Messiæ optimè convenit illud Dominicum apud *Hoseam 11. v.1.* dictum, וממצרים קראתי לבני Hoc est, Et ex Ægypto vocavi filium meum. Nec obstat proposito nostro, quòd, vocavi, dicit, & non vocabo. Quia ut ait Rabbi Selomo super illud *Isa. 42. v.16.* dictum, Hæc verba feci eis, Omnis lingua prophetica loquitur de futuro tanquam de præterito. Et hoc ideo, quia dictum Dei habetur pro facto, juxta veterum Talmudistarum sententiam, ut latiùs in antecedentibus declaratum est. Ex præmissis igitur liquidò patet, Messiam non solùm ex Ægypto revocandum fuisse; verùm etiam vitem à Deo plantatam futurum. Quod cum dicto ejusdem Domini bene congruit, apud *Ioannem capite 15. v.1.* dicentis, Ego sum vitis vera, & Pater meus agricola est.

CAPUT V.

Quòd Messias miracula propriâ virtute facturus erat. Et de miraculis Domini nostri Iesu Christi, & discipulorum ejus ex Talmud.

CAPNIO.

Dominus noster Jesus Christus quoniã miracula multa fecit propriâ virtute, idcircò ad probandum ipsum verum fuisse Messiam; ostendere debes, Messiam ipsum facturum fuisse miracula. GAL. Id apertè *Isa.* inter cæteros prædixit, cùm *c.35. v.5.* ait גמול אלהים הוא יבא וישע עכם: אז תפקחנה עיני עורים ואזני חרשים תפתחנה אז ידלג כאיל פסח ותרון לשון אלם i præmium Dei, vel præmium Deus. ipse veniet & salvabit vos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patefient. Tunc saliet tanquam cervus claudus, & decantabit lingua muti. Ex quibus manifestum est, quòd Messias non solùm miracula propriã virtute tanquã Deus facturus erat, sed quod Deus etiam futurus erat. Quandoquidem præmissa Isaiæ verba de ipso Messia intelligi debere, prisci Judæorum tradiderunt: Qui etiã Pharisæos quos פריצים *paretsim*, id est scelestos, seu corruptos moribus vel temerarios vocant, Miraculis Messiæ non credituros fuisse, palàm prædixerunt. Ut Rabbi Moses Hadarsan in suis commentariis pulchrè testatur, super illud *Ps. 74. v.10.* אותותינו לא ראינו אין עוד נביא ולא אתנו ידע עד מה id est, Signa nostra non vidimus, non est ultrà propheta, neque nobiscum qui sciat ampliùs, vel usquequo? ita dicens, שאל רבי נטרונאי מהו דכתיב אותותינו לא ראינו אין עוד נביא ולא אתנו ידע עד מה אמר לו רב אחא זה נאמר על פריצי הדור שלא יאמינו לאותות שיעשה משיח צדקנו ויאמרו עליו כי פועל במכשפות ושמות הטומאה וכי אותם האותות לא היו אותם שנתנבאו על המשיח ואם היו כי הם לא היו יודעים גם לא היה להם נביא שיגיד להם שהיו אמיתיות ולכך היה לו מן הראוי שיביא ראיה מאמיתות דבריו ואם לא שיהרגוהו ולזה אמר הנבי עד מתי אלהי יחרף צר ינאץ אויב שמך לנצח לו שלא יסבול דברים כאלו Id est, Interrogavit Rabbi Natronai, Quidnam illud est, quod scriptum est, Signa nostra non vidimus, non est ultrà propheta, neque nobiscum qui sciat ampliùs, vel usquequo? Respondit ei Rab Aha, Hoc dictum est de generatione scelestorum, qui non credent signis, quæ faciet Messias justus noster. Sed dicent de illo, quòd operabitur ea arte magicâ, & nominibus immundiciæ. Et quòd signa quæ

quæ ipse dabit, non erant signa illa, quæ prophetaverunt prophetæ de Messia. Et quòd si ipsa erant, latebant eos, & quòd non erat inter eos propheta qui posset illis veritatem manifestare. Quapropter necesse illi erat probationem verborum suorum afferre, alioqui ipsi interficerent eum. Et ideo exclamat Propheta, dicens, Usq; quo Deus improbabit adversarius? blasphemabit inimicus nomen tuum in æternum? Ac si dicat Deo ut non patiatur similia verba. Hæc ibi. Quamvis autem miracula Christum fecisse recentiores Iudæorum negare non possint, cùm ipsius miracula maxima ac manifesta fuerint, conati tamen sunt ea mendacio atque blasphemia deturpare. Videntes enim ipsum talia fecisse, quæ facultatem omnem creatam excederent, non ea diabolicæ virtuti, ut patres eorum tribuere ausi sunt, sed divino nomini, quod שם המפורש *Sem hammephoras*, id est nomen expositum nuncupant, tribuerunt: asserentes eum nomen illud rectè pronunciando, miracula illa fecisse. Quomodo autem nomen illud didicerit, ostendere volentes, libellum quendam mendaciis blasphemiisque plenum, nô ex Talmud, unde hæc arcana catholicæ veritatis excerpsimus, sed ex diabolica suggestione composuerunt. Sed eos prorsus mentiri, atque falsiloquos esse, ex eo vel potissimùm videri potest, quòd Apostoli, cæteriq; ejus discipuli post mortem ipsius, non per *Sem bammephoras*, id est per nomen Dei expositum, sed in nomine ipsius Iesu Nazareni, teste Talmud, miracula faciebãt. CAP. Ubi in Talmud id habetur? GAL. In Talmud Ierosolymitano, in libro qui עבודה זרה *Avoda zara*, id est cultus alienus dicitur. Ibi enim sic ad verbum legitur, Dixit Rabbi Iohanan, quòd filius filii Rabbi Iehosuæ filiæ Levi quoddam mortiferum deglutiverat, conjuratumque illi fuit in nomine Iesu filii פנתר *Panther*, & sanatus est. Cùm autẽ evasisset, dixit pater pueri ei qui eum sanum fecerat, Quid super eum dixisti? Ait illi, Nomen Iesu Nazareni invocavi. Dixit pater pueri, Remissiùs fuisset ei, si mortuus fuisset, & non audisset verbum hoc. Et sic statim factum est ei (propter patris scilicet ingratitudinem) Dixit Rabbi Joses, quòd serpens quidam momordit Elazar filium Duma. Venit igitur ad eum Iacob, id est, Iacobus vir quidam de discipulis Iesu filii Panther, ut curaret eum, & ait ei, Dicam tibi ex nomine Iesu Nazareni, & curaberis. Dixit ei Rabbi Semuel, Non licet tibi hoc, fili Duma. At ille dixit ei. Et ego inducam probationem, quod licitum sit mihi, ut curet me. Et non permisit eum inducere probationem, donec mortuus est. Et quam probationẽ inducere poterat? Illud quod scriptum est *Levit. c.* 18, 5. אשר יעשה אתם הארם וחי בהם .i. Quæ (scilicet mandata mea) faciet homo, & vivet in eis. Hæc omnia in eodem libro Talmud Ierosolymitani. Idem quoque habetur in מדרש קוהלת *Midras cobeleth*, id est in expositione libri Ecclesiastis, super illud *c.* 1, 8. dictum כל הדברים יגעים לא יוכל איש לדבר Hoc est, Cunctans res difficiles, vel cuncta verba difficilia non potest vir sermone exprimere. Ubi hoc modo dicitur, Accidit quòd R. Elazarum filium Duma momorderit serpens, Venitque Iacob, id est Ia-

A cobus de Villa זקניה *Zaccania* ad curandum cũ in nomine Jesu filii Panther. Et non permisit ei R. Semuel, sed dixit ei, Non licet tibi, fili Duma. Ait ille, Permitte me curari, & ego inducam contra autoritatem, quòd liceat mihi. Et nequivit autoritatem inducere, donec egressa est anima ejus. Et quæ erat autoritas, quam inducere volebat? *Levit. cap.* 18. *v.* 5. Quæ faciet homo, & vivet in eis. Dictum est hoc in mandatis Dei, quæ facere de-
B bet homo, ut vivat, & non ut moriatur in eis. Hæc traditio. Ex his igitur duabus Judaicis traditionibus palàm liquet, post mortem Domini nostri Jesu Christi facta fuisse miracula in nomine ejus. CAP. Cur Dominum Jesum, filium Panther appellant? GAL. Quia cùm patrem in terris nõ haberet, idcirco alii ipsum filium Panther, qui secundùm quosdam atavus fuit virginis gloriosæ matris ejus ex linea Nathan filii David: Alii verò filium Ioseph, qui quidem ejudem virginis spon-
C sus fuit, vocabant. Contra juniores autem Judæorum, qui miracula Christi propria ac divina virtute ab eo facta fuisse negant, ita ipse apud *Hoseam c.* 7, 13. ait, אוי להם כי נדדו ממני שד להם כי פשעו בי ואנכי אפדם והמה דברו עלי כזבים id est, Veh eis, qua refugerunt à me: vastatio eis, quia prævaricati sunt in me. Et ego redimame os. Et ipsi locuti sunt cõtra me mendacia *Jeremias* quoque *c.* 5. *v.* 2. inquit ואם חי יהוה אמרו לכן לשקר ישבעו׃ יהוה עיניך הלא לאמונה הכית אתם ולא
D חלו כליתם מאנו קחת מוסר חזקו פניהם מסלע מאנו לשוב Hoc est, Et si dixerint, vivit Deus, tamen falsitatem jurabunt. Domine oculi tui nonne ad fidem. Percussisti eos, & non doluerunt. Consumsisti eos, & renuerunt accipere disciplinam, induraverunt facies suas supra petram, renuerunt converti.

CAP. VI.

E *Quòd miracula Domini nostri Iesu Christi, discipulorumq; ejus nullatenus negari possunt.*

CAPNIO.

CUm de miraculis nostri redemtoris, discipulorumq; ejus sermonẽ cœperimus: ideo ut recentiorum Judæorũ, qui ea tam obstinatè aut negant aut impugnant, impia temeritas magis arguatur,
F probandum est miracula ipsa tam firmiter constare, ut nulla possint adversariorum negari nequitia. GAL. Id certè trifariam ostenditur. Per variam scilicet scripturam, per crebram famam, & per necessariam rationem. Primò quidem per variam scripturam, videlicet Iudæorum, Christianorum, & Saracenorum. Per scripturam Iudæorum, inquam, ut ex his quæ dicta sunt, patuit. Scripturam verò Christianorum ad hoc inducere non oportet. Tum quia de ea nullum est dubiũ, Tum etiam, quia ipsam adversarii non recipiũt.
G Quamvis recipere deberent, cùm nonnisi vera narret. Et Psalmographus *Ps.* 87, 6. dixit, יהוה יספר בכתוב עמים id est Deus narrabit in scriptura populorum. Quamvis dictum hoc ita quoque exponi possit, Deus annumerabit in scriptura populos. CAP. Quæ sunt scripturæ populorum, per

 quas

quas (ut interpretatio prima insinuat) Dominum veritatem narraturum propheta dixit. GAL. Scripturæ utique Gentilium, qui Messiam recepturi erãt. Populos enim in plurali numero vetus sacra scriptura (ut in præcedẽtibus diximus) semper pro Gentilibus, aut pro iis qui Judæi non erant, accipit. Possumus quoque dicere, has populorum scripturas esse sanctorum imagines, quæ in templis Christianorum ad populorum instructionem fieri solent. In quibus miracula tã Christi, quàm sectatorum ejus literarum ignari jugiter legunt, quæ in codicibus sapientes lectitant. Saracenorum autem scripturam, etsi e.m Judæi non recipiant, sicut nec nos ipsam recipimus, ad ipsorum tamen Judæorum confusionem, hoc loco inducendam arbitror: ut cognoscãt mundum universum Christi miracula recepisse: quod absque divina virtute fieri non potuit. In Saracenorum igitur lege quæ *Alchoranus* dicitur, inter cætera continetur, Quòd Gabriel Angelus ad Mariam virginem à Deo missus fuit: qui ei conceptum Domini Jesu sola Dei virtute, absque virili semine nunciaret. Ibidemque dicitur, quòd eo die quo natus est, apertè atque distinctè locutus sit. Deinde, quòd matri Judæos fugienti ac esurienti palmam inclinari fecerit, ut ex dactylis ejus comederet: & ut biberet, ad palmæ radicem fontem erumpere fecit. Et quòd eodem quoque die quo natus est, matrem Iudæis eam adulterio arguentibus, excusaverit. Ibidem etiam legitur, quod Dominus ipse Iesus jam grãdis factus, suscitabat mortuos: mundabat leprosos, illuminabat cæcos, curabatque solo verbo cujuscunque generis ægros. Et quòd de luto quoque formatis, vitam simul & volatum dabat aviculis. Et quòd mensam insuper de cœlo descendere fecit, super quam cum discipulis cœnavit. Item quòd effigiem suam uni ex discipulis suis impressit, qui sponte sua pro ipso à Iudæis est crucifixus. Ipse autem Christus in cœlum à Deo est elevatus. Et quòd inde iterum est in fine mundi venturus, & mundũ universum per annos (secũdum eos 40.) judicaturus. Miraculum quoq; septem dormientium, qui à Decio Cæsare, ob Christi confessionem, in quadam spelunca fortissimo muro conclusi fuerunt, & somno per ducentos annos protracto, tempore Theodosii imperatoris expergefacti sunt, & Christianæ fidei & futuræ resurrectioni testimonium perhibentes, in ipso Alchorano pulchrè invenitur. Constant deinde Christi miracula per crebram famam: quæ est juxta sapientum sententiam, multorum narratio, de aliquo per sensum perceptibili, in præsenti tempore constituto, sive in præteritis successivis & non interruptis. Quorum multitudinem impossibile est, secundum consuetudinem, ad confingendum tale quid, imperceptibiliter convenire. Rerum autem [ut aiũt] quæ per crebram habentur famam, duo sunt genera: primum quidẽ est, Ut narrent qui crebram faciunt famam, aliquid quod ipsi vel visu, vel aliquo alio, sensu perceperunt. Hujusmodi autem narratio tunc verã præbet scientiam, cum duo concurrunt. Quorum unum est, ut narrantium multitudo ad eum perveniat numerum, ut impossibile sit secundum

Mahmed quid de miraculis Christi senserit.

Crebra fama quid est.

A consuetudinem, multitudinem illam ad mendacium confingendum inperceptibiliter convenire. Ut si verbi causa, videamus homines diversarũ distantiũq; regionum, diversarumq; consuetudinũ ac linguarũ convenientes, in mundo urbem esse affirmãtes quę Roma dicitur: nobis pro certo constabit, hanc urbem in mundo esse. Alterum verò est, ut narratum sensibus possit esse subjectum. Nam si orientales omnes atque occi-
B dentales mundum initium habuisse, aut æternum fuisse narrarent, mundique effectorem unum, aut plures extitisse, dicerent, eorum certè narratio scientiam non præstaret, sed fidem: cùm ejusmodi narrata sensibus nequeant subjacere. Si verò, exempli gratia, narrarent, quòd in regione aliqua, puta in Flandria, ad faciẽdum ignem glebis pro lignis utantur, eorum narratio scientiam faceret, cùm id quod narrant, sensibus apprehendi possit. Quandocunque igitur duo ista concur-
C runt, videlicet quòd narratores tot atque tales sint, ut secundùm consuetudinem ad confingendum mendacium nequeant inperceptibiliter cõvenire, & narratum sensatum fuerit: tunc proculdubio juxta Avicennæ, & Algazelis, & Ibnazatib sententiam, certam pręstat sciẽtiam. Et hoc modo Iacob filium suum Ioseph, quem mortuum credebat, vivere scivit. Secundum autem rerum genus quæ per crebram famam habẽtur, est cum narrantes quidem ita se habẽt, ut dictum
D est, verum rem quam narrant, se non vidisse aiũt: asserunt tamen, multitudinem talem qualem diximus, se vidisse, & audisse, quę quod ipsi narrant, se vidisse & audisse dicebat. Hoc autem genus tũc certam præbet sciẽtiam, cum in eo duo illa concurrunt, quæ in primo genere concurrere diximus. Et tertium hoc aliud, ut si narrantium catena longius se extenderit, nunquam tamen sit interrupta, neque omnino extenuata, sed semper fi-
E nis & media in quantitate & qualitate principio correspondeant. Quemadmodum si dixerint aliqui de lege Mosis, quòd ad Ezram & quosdam paucos devenerit. Per hunc modum hodie homines Alexandrũ, Cæsarem, Platonem, Aristotelem, cæterosq; excellentissimos, quos antiqua tradidit vetustas, fuisse sciunt. Per hũc etiam modum si animadvertas, Judæos nostri temporis scire oportet Mosem fuisse, mirabilia fecisse, legemque dedisse, Judæos quoque antiquos vitulũ
F adorasse, prophetas plurimos occidisse, ac Dominum Jesum qui se Messiam asserebat, reprobasse, & loco ejus duos falsos Messias recepisse. Quapropter ad hunc sciendi modum Moses Iudaicum populũ mittebat, dum *Deut. c.* 32, 7. dixit, זכר ימות עולם בינו שנות דר ודור שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך id est, Memento dierum seculi, adverte annos generationis & generationis. Interroga patrem tuum, & annunciabit tibi. Hunc etiam sciẽdi modũ David ponit, cum *Ps.* 78, 7. *sqq.*
G ait, למען ידעו דור אחרון בנים ילדו יקומו ויספרו לבניהם וישימו באלהים כסלם ולא ישכחו מעללי אל ומצותיו ינצרו Hoc est, Ut cognoscat generatio ultima, filii nascentur, surgent, & narrabunt filiis suis. Et ponent in Deum fiduciam suam, & non obliviscentur operum Dei, & mandata ejus servabunt. CAP. Hic sciendi modus per crebram famam,

Obje Aie.

famam, secundùm Aristotelis doctrinam valde
debilis videtur. Tum quia de singularibus sensi-
bilibus procul factis à sensu, non habetur sensa-
tio, nec per consequens scientia. Tum deinde,
quia non propter hoc sumus simpliciter expertes
fidei & credulitatis, Nam ad hoc sunt propositio-
nes probabiles, quæ ponuntur ab Aristotele in
libro majoris Rhetorices. Tum demum, quia fa-
mosum secundùm Aristotelem, idem est quod
probabile, ut patet in quinque probabilium mo-
dis, ab ipso in *primo libro Topicorum* positis. GAL.
Responsio Ibnazatib. Ad hanc objectionem Ibnazatib unus de supra
enumeratis philosophis Arabicis, respondet, sic
inter cætera dicens, Scito inter sapientes contro-
versiam fuisse, Utrum scientia quæ per crebram
habetur famam, necessaria sit, an probabilis. Cir-
ca quod dictis pro utraque parte, quamplurimis,
electio tandem omnium est, ipsam necessariam
esse. Necessarium si quidem est quod dubium no-
bis fieri, tentantes nos ipsos, nolumus, neque va-
lemus. Porrò cum auditis omnibus, quæ contra
crebram obiiciuntur famam, tentamus nos ipsos.
Invenimus animas nostras præcisè judicãtes quod
Moses exempli gratia fuit: & dixit se Dei nun-
cium ad fideles Israel missum. Nec invenimus ali-
quid de objectis, hoc transfigens. Sic nec illa quæ
necessaria sunt. Nihil ergo quod contra crebam
famam est, meretur responsum. Responsum
namq; oportet esse probabile. Retinere a. neces-
sarium cùm probabili circulationem inducit. &
impossibile est. Hæc ille, ex Arabico ad verbum
traducta. Ex quibus patet, quod quæ contra cre-
bram famam dicta sunt, non merentur respon-
sionem. Miracula postremo Domini nostri Jesu
Christi per necessariam rationem, hoc est per co-
rum effectum constare, probantur. Ars namq; ra-
tiocinandi & demonstrandi, causas ex eorum ef-
fectibus optimè concludere docet. Siquidem ne
mo rationis particeps fortem esse ambigit, cui a-
ctus fortium inesse prospexit. Et cuicunq; velo-
citas inest, ipsum velocem esse manifestum est.
Agit enim uniuscujusq; natura quod sibi pro-
prium est, nec rerum contrariarum miscetur ef-
fectibus. Dominum igitur nostrum, Jesum Chri-
stum, ejusq; sectatores opera in nomine ipsius
visibiliter fecisse, quæ totius naturæ superant fa-
cultatẽ, in mirabili languorum curatione, in mor-
tuorum suscitatione, in cœlestiũ corporũ elemẽ-
torumq; stupẽda mutatione, & quod mirabilius
est, in humanarum mentium subita inspiratione,
cùm idiotæ scilicet atque ignari Spiritu sancto
in instanti repleti, summam sapientiam, scriptu-
rarũ intelligentiã, variarumq; linguarum peritiã
consecuti sint. Hæc inquã omnia à Domino no-
stro Jesu Christo, & post ipsum ab ipsius sequaci-
bus in nomine ejus facta fuisse, effectus subsecu-
tus evidenter ostẽdit: Quòd videlicet nõ armorũ
violentiã, nõ voluptatum permissione, seu licen-
tia, sed per rudes ac simplices Christi discipulos,
valde paucos ac pauperes, contra inauditam pro-
secutorum totius orbis tam Judæorũ quàm gen-
tilium rabiem, ac tyrannidem, innumerabile tur-
bæ non rudium atque tantum vulgariũ, sed sapiẽ-
tissimorũ quoq; hominum, spretã dæmonũ cul-
turã, quæ ita animos alliciebat, ut ab ipsa nunquã
antea, aut per Mosem aut per aliquẽ aliũ etiã ipsi

A Judæi multis ac stupendis visis miraculis, usque-
quaque aversi fuerint, ad fidẽ ipsius Domini Jesu
affectuosissimè sunt conversæ. In qua quidem fi-
de omnẽ humanũ intellectum, rationẽque trans-
cendentia docentur. corporis voluptates maximè
moralibus optatæ, cohibentur, laboriosè invisi-
bilia quæri, & mundana omnia contemni juben-
tur. Quibus animos mortaliũ assentire, & maxi-
mum miraculum est, & manifestum divinæ in-
spirationis opus. Hoc a. non à fortuna vel casu fa-
B ctum fuisse, ex eo potissimum patet, quòd totum
id multis ante seculis per prophetarum oracula, se
Deus facturum prædixit, tempus & modum fa-
ciendi designando. Hæc igitur tam mirabilis ad
fidem Christi mũdi conversio. præteritorum quæ
narrantur. & in libris scripta leguntur miraculo-
rum, certissimum est indicium. Ita ut ulterius ea
iterari, non sit necesse, cùm in suo effectu eviden-
tissimè appareant. Quamvis nostris etiam tempo-
ribus, ad Christianæ fidei conservationem, per
C sanctos suos miracula Deus facere non cesset.
Quocirca si Judæi cũ quibus nobis bellũ est, mi-
racula Christi nobis negare vellent, id nobis unũ
grãde, ac omnium maximum restat miraculum,
Quòd ad credendum tam ardua, ad agendũ tam
difficilia, sanguini & carni cõtraria, & ad speran-
dum tam alta, tãq; occulta, mundus à suis errori-
bus & vitiis, quibus illectus atq; absorptus erat,
à tam paucis viris, atq; ignaris secundũ seculum &
mendicis inductus sit, eisq; sine miraculis credi-
D derit. Quod a. Judæi quidem miracula Christi
respuere deberent, gentiles verò ipsa respicere,
utrumq; à prohetis longè ante nunciatum fuit.
Hinc Psamograhus *Psalm. 86. v. 7.* dixit אין כמוך
באלהים אדני ואין כמעשיך: כל גוים אשר עשית
יבואו וישתחוו לפניך אדני ויכבדו לשמך כי גדול אתה
ועושה נפלאות אתה אלהים לבדך. i. Non est sicut tu,
in diis *Deus*, neque sicut opera tua. Omnes gen-
E tes quas fecisti, venient, & adorabunt faciem tuã
Deus, & honorabuntur nomen tuum, quoniam
magnus es tu. & faciens mirabilia. Tu es Deus so-
lus. Quòd autem Messias sit facies Dei, nomen
Dei, & Deus, in superioribus latissimè patuit. Ex
his igitur quæ dicta sunt, palàm patet, quòd mira-
cula Domini nostri Jesu Christi. atque ejus secta-
torũ in nomine ipsius facta, talia fuerunt, tam-
que firmiter constantia, ut nulla valeant adversa-
riorum calumnia negari.

CAP. VII.

Quòd Messias propheta esse debebat.

CAPNIO.

Quia quorundã ex Judæis nostri tẽpo-
ris tanta est malignitas, ut Messiã pro-
phetã fore penitus negẽt: ideo ut ex
hoc etiã mysterio, Dominũ nostrũ Je-
sũ Christũ verum fuisse Messiã, cõcludamus, Mes-
siã ipsum prophetam futurum fuisse, probandum
G est. GAL. Hoc ex eo manifeste ostenditur, quod
Moses de eo loquens, ita *Deut. c. 18, 15.* dixit. נביא
מקרבך מאחיך כמני יקים לך יהוה אלהיך אליו תשמעון
Hoc est, Prophetam de medio tui, de fratri-
bus tuis tanquam me statuet, vel suscitabit tibi
Dominus Deus tuus, ei obedietis. CAP. Judæi
ipsi

Iuniorum Iudaeorum objectio.

ipsi asserunt, prophetam hunc qui sicut Moses futurus erat, non esse Messiam, sed unumquemq; prophetarum qui post Mosem venturus fuerat. Quare autoritatem quam nunc induxisti, non de Messia, sed de singulis prophetis, quos post Mosẽ esse contigit, intelligendam esse aiunt. Eam ob rẽ ad reprimendam eorum audaciam, prophetam hunc qui sicut Moses esse debebat, Messiam esse per eorum scripturas probare debes. GAL. In *Midras cohelеth*, id est, in expositione libri *Ecclesiastis* super illud *cap.1,9.* ejusdem libri dictum, מה שהיה הוא שיהיה id est, Quid est quod fuit? ipsum quod erit: sic legitur R. Berachiam in nomine R. Ishac dixisse: Sicut fuit redẽtor primus, id est Moses, ita erit redemtor ultimus, i. Messias. Qualis autem fuit redemtor primus? Talis, ut dictum est *Exo.c.4,20.* ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על החמור Hoc est, Et ecce accipit Moses uxorem suam, & filios suos, & equitare fecit eos super asinum: sic facturus est redemtor ultimus. Sicut dictum est *Zach.cap.9,v.9.* עני ורכב על חמור ועל עיר בן אתונות id est, Pauper & equitans super asinam, & super pullum filium asinarum. Et quemadmodum redemtor primus fecit descendere mañа: sicut dictũ est *Exo.c.16,4.* הנני ממטיר לכם לחם מן השמים Hoc est, Ecce ego pluam vobis panem de coelo: ita redemtor ultimus faciet: sicut dictum est *Psal.72,16.* יהי פסת בר בארץ id est, Erit placenta frumenti in terra. Et sicuti redemtor primus fecit ascendere fontẽ, ita redemtor ultimus, qui est Messias, ascẽdere faciet aquas: sicut dictũ est *Ioelis ultimo c.18.* ומעין מבית יהוה יצא והשקה את נחל השטים Hoc est, Et fons de domo Dei exibit, & rigabit torrentem, vel vallẽ, sive planiciem Setim. Hæc traditio, per quam Judæi negãtes Messiam futurum fuisse prophetam similem Mosi facilè convincuntur. Quanquam hæc similitudo quâ Messias Mosi similis futurus erat, potissimùm circa legis divinæ dationẽ consistere debuerit. Nam etsi multi futuri erant legumlatores, siquidem Mercurius Trismegistus Æpyptiis, Phoronæus Græcis, Lycurgus Lacedæmoniis, Numa Pompilius Romanis legem laturus erat: nemo tamen legem divinam sicuti Moses dederat, daturus erat, nisi Messias: cùm cæteri omnes non divinas, sed humanas tantummodo condituri essent leges. Quare maximè in danda lege divina, Messias Mosi persimilis suscitandus erat, ut latiùs in decimo libro patebit, cùm de nova Dei lege per Messiam instituenda dicendum nobis occurret. Nunc autem satis est, per Hebraicas scripturas probasse, prophetam hunc similem Mosi ex Judæis suscitandum, Messiam futurum fuisse. CAP. Judæi adhuc nobis obiiciunt, dicentes, Nunquam audivimus Christum vestrum prophetam extitisse. Nec etiam vos prophetam ipsum vocatis. Si ergo Messias prophetasse debuit, & Christus vester propheta non fuit, ipsum Messiam non fuisse, necessariò consequens est. GAL. Respondeatur eis, Et Christum nostrum prophetam fuisse, & nos ipsum prophetam habere. De ipso namq; *Lucas c.24,19.* ait, Qui fuit vir propheta, potens in opere & sermone. Quare mulier illa Samaritana (ut refert *Ioannes quarto c. v. 19.*)

Alia Iudaeorum objectio.

Responsio.

Domine, inquit, ut video propheta es tu. Si autem quærentes à nobis dixerint, Quid prophetaverit? Resdondebimus eis, Quòd multa quidem, & præsertim de se ipso, de discipulis suis, & de Judæis. Nam de se ipso quidem prophetavit illud apud *Lucam cap.18. v.31.* Ecce ascendimus Ierosolymam, & consummabuntur omnia, quæ scripta sunt per prophetas de filio hominis. Tradetur enim gentibus, & illudetur, & flagellabitur, & conspuetur. Et postquam flagellaverint, occident eum, die tertia resurget. Item apud *Matth. cap.16. v.27.* Filius hominis (inquit) venturus est in gloria Patris sui cum angelis suis. Et tunc reddet unicuique secundùm opera ejus. De discipulis verò suis, cùm dixit apud *Matth decimo cap.v.16.* Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Estote ergo prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Cavete autem ab hominibus. Tradent enim vos in conciliis, & in synagogis suis flagellabunt vos, & ad præsides & ad reges ducemini propter me in testimonium illis & gentibus. Et reliqua. Prophetavit demum de Judæis, cùm, ut ait *Lucas c.19.v.41.* videns civitatem flevit super illam dicens, Quia si cognovisses tu, & quidem in hac die tua quæ ad pacem tibi! nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Quia venient dies, & circumdabunt te inimici tui vallo, & circumdabunt te, & coangustabunt te undique, & ad terram prosternent te, & filios tuos qui in te sunt, non relinquent in te lapidem super lapidem. Eò quòd non cognoveris tempus visitationis tuæ. Idem quoque aliis in locis. Quapropter eum prophetã verum fuisse, & nõ alium quàm illum eundem, de quo Moses locutus est, ut jam ostendimus, dubium nullum est.

CAP. VIII.

Quòd Messias pœnitentiam prædicare debebat.

CAPNIO

POEnitentiam Dominum nostrum Jesum Christũ docuisse in Evangeliis legimus: imò cùm primùm prædicare cœpit, hæc proposuit verba, Pœnitentiam agite, appropinquavit enim vobis Regnum cœlorum. Pœnitentiam quoque ipsum per se, & per suos discipulos prædicando, universum orbem ad unius & veri Dei cultũ adduxisse, certum est. Eam ob rem ut hoc etiã mysterio, ipsum verum extitisse Messiam, ostendere valeas, Messiam ipsum pœnitentiam prædicaturum fuisse, atque per pœnitentiam mundum universum ad salutis metam adducturum, te per veterum Judæorum scripturas ostendere oportet. GAL. De pœnitentia itaque quam Messias tam per se, quàm per discipulos suos prædicaturus erat, scriptum est in libro מכות *Maccoth* id est flagellorum, Ierosolymitano, in cap. quod incipit אלו הן הגולין *Ellu hen haggolin*, i. Isti sunt captivi: ubi sic ad verbum dicitur: Dixit R. Pinhas, Scriptũ est *Ps. 25,9.* טוב וישר יהוה על כן יורה חטאים בדרך Hoc est, Bonus & rectus Deus, propter hoc docebit errãtes viam, vel in via. Quare autem est bonus? Quia rectus,

rectus. Et quare est rectus? Quia bonus. Propter hoc docebit errantes viã. Docebit siquidẽ viam, per quam faciant pœnitẽtiam. Quæsitũ est enim à sapiẽtia, quæ sit peccatoris cõdemnatio? Et dixit eis qui quæsiverãt, id quod scriptũ est *Pro.c.13,22* חטאים תרדף רעה .i. Peccatores persequetur malum. Quæsiverũt etiam à propheta, Quæ est peccatoris cõdemnatio? Et ait eis *Ezech.c.18,4* הנפש החוטאת היא תמות Hoc est, Anima quæ peccaverit, ipsa morietur. Interrogaverunt quoq; legem, dicentes, Quæ est peccatoris condẽnatio? Et respondit eis, Offerat sacrificium, & remittetur ei: sicut scriptum est *Levit.c.1,4.* ונרצה לו לכפר עליו id est, Et placatus erit ei, ut parcat illi. Interrogaverunt denique Deum sanctum & benedictum, Quæ est peccatoris condemnatio? Et dixit eis, Agat pœnitẽtiã & ignoscetur ei. Et hoc est quod scriptũ est *Ps.25,9.* Bonus & rectus Deus, propter hoc docebit errantes, vel peccatores viã, vel in via. Quia ipse ostendet peccatoribus viã agendi pœnitẽtiam. Hæc traditio. In libro quoq; יומא *joma* .i. Dierum. in cap. quod incipit יום הכפורים *jom hakippurim* .i. Dies propitiationum, ita legitur, Dixit R. Ishac, Veni & vide, quòd mos Dei sancti & benedicti nõ est sicut mos carnis & sanguinis. Mos namq; carnis & sãguinis est, quòd si homo offendit proximum suum, quandoq; placat eum verbis, quãdoque nequeat ipsum verbis tãtùm placare. Mos autẽ Dei sancti & benedicti non est sic. Homo enim transgreditur transgressione, & tamẽ placat ipsum verbis Sicut dictũ est *Hos.c.14,2.* שובה ישראל עד יהוה אלהיך כי כשלת בעוניך קחו עמכם דברים ושובו אל יהוה Hoc est, Converte, vel age pœnitentiã Israel, usq; ad Dominum *Deum* tuum. Quia impegisti, vel corruisti in iniquitate tua. Sumite vobiscũ verba, & revertimini ad Deũ. Et nõ solũ hoc, sed etiã cõfert ei bonitatẽ. Sicut cõsequẽter dictũ est. אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב .i. Dicite ei, totum aufer peccatũ, & accipe bonũ. Nec solùm hoc, sed perinde quoq; eũ scriptura habet, ac si offerret in sacrificio vitulos. Sicut deinde dictum est ונשלמה פרים שפתינו Hoc est, Et reddemus vitulos labiorũ nostrorum. Forsitan dices, Vitulosne culpæ? Docet quid ad hoc dicẽdum sit, id quod sequitur, ארפא משובתם אוהבם נדבה .i. *S*anabo perversitatẽ, vel cõversionẽ eorũ. Diligã eos spõte. Hæc traditio.

Pœnitentiæ efficacia. Quãta adhuc sit pœnitẽtiæ efficacia & virtus, maximè ex eo apparet, quod in *Midras* שיר השירים *Sir hassirim* .i. in expositione *Cãtici cãt.* scribitur, super illud *c.5,2* ejusdẽ libri dictũ, Aperi mihi soror mea. Ibi enim sic dicitur: Dixit R. Ioses, Quòd Deus sanctus & benedictus dixerit Israeli, Filii mei aperite mihi aperturã unã pœnitentiæ, sicut est foramen acus, & ego aperiam vobis aperturas misericordiæ, per quas intrabũt quadrigæ & currus. R. Levi dixit. *S*i filii Israel pœnitentiã egissent saltẽ uno die, statim redemti essent, statimque venisset eis filius David .i. Messias. Unde probatur hoc? Ex eo quod scriptũ est *Ps.95,8.* היום אם בקולו תשמעו hoc est, Hodie si vocẽ ejus audieritis. Hæc traditio. Ex his verbis Psalmi postremò de Messia inductis. ratione præcedentiũ verborũ ejusdẽ Psalmi, necessariò sequitur, Messiam Deũ esse. In eodẽ siquidẽ Psalmo ita præmittitur, באו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני יהוה עושנו כי הוא אלהינו ואנחנו עם מרעיתו וצאן ידו Hoc est, Venite adoremus, & curvemur, flectamus genua ante faciẽ Dei factoris nostri. Quia ipse est Deus noster, nos autẽ populus pascui ejus, & oves manus ejus. Et mox immediatè subiicitur, quod de Messia expositum est, Hodie si vocem ejus audieritis. Ex quo profectò consequens est, quòd *D*eus qui viã pœnitẽtiæ docturus erat, ut in principio hujus capitis dictũ est, non sit nisi ipse Messias, qui pœnitentiã prædicare debebat. Ad cujus rei cõfirmationẽ, notãdũ adhuc est, id quòd in *Midras* quoq; *Sir hassirim* dicitur, super illud *Cant.cant.7,4.* dictũ, צופה פני דמשק hoc est, Respiciens versus Damascũ, vel faciẽ Damasci: ubi sic legitur, Dixit R. Iohanan, Futurũ est, ut Ierusalem pertingat usq; ad portas Damasci. Quæ est hujus rei probatio? Quod scriptũ est *Zach.9,1.* משא דבר יהוה בארץ הדרך ודמשק מנחתו Onus vel prophetia verbi Dei in terra Hadrach, Et Damascus erit requies ejus. Quid est *Hadrach*? R. Judas & R. Nahmias sunt in hoc discordes. Nã R. Judas quidẽ dicit, quod est locus Damasci qui *Hadrac* vocatur. R. verò Nahmias ait, quod hic est Rex Messias, qui est חד *had* .i. acutus gentibus seculi, & רך *rach* .i. tener Israeli. Alia expositio dicit, quòd הדרך *Hadrac* est Rex Messias qui futurus est להדריך *lehadrich* .i ad dirigendũ, vel ad adducẽdũ universum mundũ per pœnitentiã ad faciẽ Dei sancti & benedicti. Sequitur, Et Damascus erit requies ejus: Et quãdo *D*amascus erit requies ejus, non erit requies ejus nisi domus sanctuarii: sicut scriptũ est *Ps.132,15.* זאת מנוחתי עדי עד Hoc est, Hæc requies mea in sempiternum, hic habitabo, quia desideravi eam. Hæc omnia traditio. Ad quorũ intellectum animadvertendũ est. quod hæc dictio *Hadrach* apud Hebræos duobus modis dicitur. & pronũciatur. Quãdoq; enim scribitur cũ litera ה *h*, quæ quinta est in alphabeto, & tunc una dictio est, quæ per viã deducere significat. Quandoq; verò scribitur cu litera ח *heth*, quæ octavũ obtinet alphabeti locũ, tunc duæ sunt dictiones. s. חד *had* .i. acutus, & רך *rach* .i. tener. Quæ quidẽ duo optimè Christo cõveniunt, qui pœnitẽtibus acutus erit per justiciã, & tener per misericordiã. Fuit quoq; Paulo persequẽti acutus, juxta portas Damasci, & postmodũ tener eidẽ pœnitẽti. Et tũc Damascus fuit ipsius divinitatis requies in mẽtes Pauli. Ac etiam Sion in Apostolis cæterisque fidelibus. Neq; tũc solùm, verùm etiam in perpetuum. Nunquam enim Christus ut Deus, in mentibus fidelium habitare desinet. Alia autem dictio cum ה *he* scripta, scilicet הדרך *Hadrach*, quæ dirigere vel per viam deducere sonat, aptissimè quoque salvatori nostro congruit. Ipse enim, & per se, & per suos discipulos pœnitentiam prædicando, universum per orbem ad unius veri Dei agnitionem, atque salutis metam direxit, atque deduxit.

CAP. IX.

Quòd Messias pauper & humilis esse debebat.

CAPNIO.

INTER cætera quæ de Messia recentiores Judæorum maximè negant, est ejus paupertas & humilitas. Cùm enim tam magnam

cùm venerit quod mihi futurum est, ecce ipsum A erit mihi, quod vobis fuit. Hæc traditio. Præmissa autem tam Jeremiæ, quam hujus traditionis verba, propriè nec soli Deo, nec soli homini convenire possunt. Soli ergo Mesiæ, qui & Deus & homo est, optimè conveniunt. Ipse enim & ratione divinitatis, expectatio Israelis est, & ratione humanitatis, ut advena & peregrinus, atque ut vir territus ac pavidus, nec non ut fortis qui salvare non potest, in sua passione fuit. Ad propositum quoque est secundùm Chaldaicam translationem id quod apud *Isaiam quinto capite v.13.* ita B scribitur, לכן גלה עמי מבלי דעת Hoc est, Propterea captivatus est populus meus sine cognitione. Ubi glossa R. Selomonis ait, Propter hoc scilicet quia est sine scientia & cognitione. Et reliqua usque ad לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק Id est, Propterea dilatavit infernus animam suam, & aperuit os suum absque termino. Ubi glossa Rabbi Selomonis, Dilatavit (inquit) infernus animam suam, id est seipsum. Et aperuit C os suum absque termino. Quia non fuit חק *Hok*, id est præceptum divinum in manu eorum. Et post pauca, רשח אדם וישפל איש Hoc est, Et inclinabitur vel incurvabitur homo, & humiliabitur vir. Ubi glossa rabbi Selomonis, Transtulit (inquit) hoc Jonathan Chaldaicè sic, Et incurvabitur altus, vel fortis virorum. Patent per hujusmodi expositionem hæc quæ ibi dicuntur, quòd ipsi tales fuerunt coram Deo sancto & benedicto, ut ostenderet se tanquam virum נדהם *Nidham*, id est territum vel pavidum. Et hoc est D quod ipse dicit *Deuteronom. trigesimo secundo capite, v.18.* צור ילדך תשי ותשכח אל מחוללך Hoc est, Deum qui te nasci fecit, vel qui te genuit, debilitabis, vel affliges. & oblivisceris Deum vulneratum, vel occisum, vel afflictum, vel doloratum tuum. Hucusque Rabbi Selomo. Huic simile est, quod in libro ספרי *Siphre* habetur, cùm eo in loco, ubi præmissa verba, Deum qui te genuit E debilitabis, vel affliges, cum reliquis; exponuntur; sic ad verbum dicitur, Dixit Deus sanctus & benedictus Israeli, Fecistis me, ac si essem masculus volens parere. Nam si mulier esset parturiens, sedens super partu suo, nonne tribulata esset? Quemadmodum dictum est *Isaia trigesimo septimo capite, v. 3.* באו בנים עד משבר וכח אין ללדה id est, Venerunt filii usque ad partum, & potestas non est pariendi. Et si esset aliqua dolens, atque primò parturiens, nonne magis tribulata esset? Ut *Ier.4.v.31.* קול כחולה שמעתי צרה F כמבכירה Hoc est, Vocem quasi parturientis audivi, angustiã ut primò parientis. Et si essent duo in visceribus ejus, nonne magis angustiaretur? ut dictũ est *Gen.25.v.22* ויתרצצו הבנים בקרבה id est, Et collidebãt se filii in medio ejus. Et si esset masculus, cui via non est pariendi, qui quæreret parere, nonne angustia ipsius duplicata esset? Quemadmodum dictum est *Ierem.30.v.6.* שאלו נא אם ילד זכר Hoc est, Interrogate quæso, & videte, G si parturit masculus. Alia expositio. Deum qui te genuit debilitabis, vel affliges, & oblivisceris Deum vulneratum, vel occisum, vel afflictũ, vel doloratũ tuum: Dixit Deus sanctus benedictus,

Talmudistica expositio

Obliti estis mei propter meritum patrum vestrorum. Et sic ipse ait *Isaia 51.cap.v.1.* הביטו אל צור חצבתם id est, Respicite ad petram, unde excisi, vel dolati estis. Alia adhuc expositio, Deum qui te genuit debilitabis: Dixit Deus sanctus & benedictus, Omni tempore quo ego quæsivi benefacere vobis, vos debilitastis supernam potentiam meam. Sequitur, Et oblivisceris Deum doloratum tuum: Dixit R. Meir, Deum scilicet qui doloratus erit pro te, vel per te. Deum, inquam, qui angustiatus erit pro te, vel per te: sicut dictum est, *Ps.48.v.6.* שם חיל כיולדה Hoc est, Ibi dolor ut parturientis. Hæc omnia ex libro *Siphre*. Legitur etiam in libro *Sanhedrin* in capite *Helec*. Quòd R. Jehudi dixit, Non veniet filius David, id est Mesias, donec extenderit se Regnum nequam (id est Romanum juxta Rab. Selomonis glossam) super Israel. Dixit R. עולא *Vla*, Veniat Mesias, & ego non videam eum. Dixit R. Joses, Veniat, & utinam dignus sim, ut sedeam in umbra caudæ asinæ ejus. Dixit אביי *Abbaie* ad Rabba, Quæ est causa, ob quam non vis eum videre? Numquid propter passionem, vel tribulationem ipsius? Traditio enim est, Quòd discipuli Eliezer interrogaverunt eum, dicentes, Quid faciet homo, & liberabitur à passione, vel tribulatione Mesiæ? Respondit eis, Exerceat legem, & opera misericordiæ. Dixit *Mor*, Ecce sit lex, & opera misericordiæ, forsan peccatum faciet eum obnoxium. Quemadmodum objecit Jacob: scriptum est enim *Gen. 31. cap. v.3.* Et dixit Dominus ad Jacob, Revertere ad terram patrum tuorum, & ad locum nativitatis tuæ, & ego ero tecum: & tamen scriptum est *Gen.32. v.7.* ויירא יעקב מאוד id est, Et timuit valde Jacob. Timebat enim ne peccatum eum fecisset obnoxium. Sic etiam dixit R. Johanan, Veniat Mesias, & ego non videam eum. Dixit ei ריש לקיש *Res laku* Quid causæ est. Numquid propter hoc quod scriptum est *Amos 5.v.19.* Ut si fugiat vir à facie leonis? Nequaquam: sed propter id quod scriptum est *Ier.30.6.* Interrogate quæso, & videte, si parturit masculus. Quam ob rem? vel quid sibi vult hoc? מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו כיולדה ונהפכו כל פנים לירקון Hoc est, Quia vidi omnem virum, habentem manus super lumbos, velut parturientem, & conversæ sunt omnes facies, angelorum scilicet & Israel, (secundùm R. Selomonis glossam) ad ictericium colorem. Quid est a, vidi omnem virum? Dixit Rabba, Hic est ille, qui habet omnẽ virtutem, vel potestatem, Deus scilicet, ut ait R Selomonis glossa, qui ipsemet angustabitur ut parturiens. Et quid est, Et conversæ sunt omnes facies ad ictericium colorem? Dixit R. Johanan, Etiam facies superioris & inferioris familiæ. In hora enim qua dixit Deus sanctus & benedictus, hi sunt opus manuum mearum, & isti quoque opus manuum mearum. Et quomodo destruam hos, propter istos? Dixit R. פפא *Papa*, Ad hoc est, quod dixerunt homines, Cucurrit bos, & cecidit, & substituerunt ei equum in stabulo. Hucusq; traditio. Glossa autem R. Selomonis exponens exemplum postremò inductũ, sic ait, Cùm bos cujusdam curreret, cecidit. Substituerunt ergo equum loco ipsius in stabulo. Quod antea non fecisset

Alia Talmudistica expositio.

V domi-

dominus bovis & equi, tantum n. diligebat bovem Postquam autem curatus est bos, grave fuit ei, equum de stabulo expellere, & ibi bovem reponere. Ita facit Deus sanctus & benedictus, Quando enim casus Israelis contingit, dat Deus magnitudinem eorum gentibus mundi. Cùm verò postea Israel ad pœnitentiam revertitur, durũ est Deo, perdere eos, scilicet Gentiles propter Israel. Hæc R. Selomo. Plura certè sunt in hac traditione notanda. Primum quidem, quòd Messiæ adventus magno affectu desiderabatur ab omnibus, etiam ab his qui propter tormenta quæ passurus erat, eum videre nolebant Deinde v., quòd juxta autoritatem illam Jeremiæ quam ibi inducunt, causam reddere volentes, quare ipsum videre nolebant, videlicet, Interrogate quęso, & videte si parturit masculus: Quam ob rem? Quia vidi omnem virum, habentem manus super lumbos, velut parturientẽ: Deus ipse tempore Messiæ extrema tormẽta passurus erat Nam omnem virum ibi Deum sanctum & benedictum sapientes Talmudistæ esse, exponunt. Tertiò demum, quòd gentes mundi loco Judæorum à Deo constitutæ sunt, Judæiq; ipsi de loco suo dejecti. Id quoq; quantùm ad nostrum spectat propositum, in *Beresith* קטנה *ketanna*, i e. in expositione minori libri Gen. clariùs patet, cùm super illud *Gen.* 36.32. scriptum, Et regnavit in Edom Bela filius Beor; sic dicitur, Hoc est quod scriptum est *Ier.* 30.5 Quoniam sic dicit Dominus, Vocem terroris, vel tremoris audivimus, formidinis & non pacis. Interrogate quęso, & videte, si parturit masculus. Quare? Quia vidi omnem virum, habentẽ manus super lumbos, ut parturientem. Quia scriptum est in lege, potest dici, Iste est Deus sanctus & benedictus, cui inest omnis virtus contribulatus, vel doloratus, vel angustiatus pro seculo. Hæc traditio. Ididem etiam ponitur in *midras tehilim*, id est in expositione Psalmorum, super illud *Ps.* 20. *v.* 1. dictum, Exaudiat te Dominus in die tribulationis. De hoc insuper Jeremias 4. *Thren. cap. v.* 5. sic ait, רוח אפינו משיח יהוה נלכד בשחיתותם Hoc est, Spiritus ori nostri, Messias Deus (tetragrammaton) captus est in retibus, vel corruptionibus eorum. De quo diximus, In umbra ejus vivemus in gentibus. Ex his omnibus optimè patet, Messiam Deum & hominem passiones maximas, tormentaque inaudita passurum fuisse.

CAPUT XI.

Quòd Messias tormenta acerbissima voluntariè propter humanum genus suscipere debebat.

CAPNIO.

CUm Christum voluntariè pro humani generis salute passum legamus, scire velim an veteres Judæorum Messiam voluntariè tormenta passurum prædixerint. GAL. Ita prorsus. Nam ut prophetas nunc omittam, Messiam ipsum spontè ac voluntariè propter humani generis charitatem, tormenta passurum fuisse, in expositione libri *Geneseos* Rabbi Mosis Hadarsan, clarissimè ostenditur: ubi super illud *cap.* 1. *vers.* 3. ejusdem libri dictum, ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור Hoc est, Dixit Deus, Sit lux, & fuit lux: ita legitur, Hoc est quod scriptum est *Ps.* 97. *v.* 12. אור זרע לצדיק id est, Lux orta est justo. Dixit R. Abba, Scriptũ est etiam *Dan.* 2. *v.* 22. ונהורא עמיה. Hoc est, Et lux cum eo. Hæc est n. lux Regis Messiæ. Sic n. de eo dictum est *Ps.* 36. *v.* 10. כי עמך מקור חיים באורך נראה אור. i. Quoniam tecum est fons vitæ, in lumine tuo videbimus lumen. Istud enim est lumẽ Regis Messiæ. Docet a. quòd Deus occultaverit Messiam, & generationem ejus sub thròno gloriæ suæ. Dixit igitur satan coram Deo, Domine mundi, hoc lumen sub throno gloriæ tuæ reconditum, cujus est? Respondit ei, Messiæ & generationis ejus. Ait satan coram eo, Domine mundi, permitte me, & adversabor Messiæ, & generationi ejus. Dixit ei Deus, Non posses contra eũ. Ait rursus coram eo satan, Permitte me, & ego potero. Dixit ei Deus sanctus & benedictus, Si tu tueris satan ita avidus in hoc, ego destruam ipsum de mundo. Verumtamen nec unam quidẽ animam illius generationis ego destruam. Moxq; cœpit Deus sanctus & benedictus loqui cũ Messia, eique dixit, Messia Juste mi, Isti qui reconditi sunt apud te, hujusmodi erunt, quod futurum est ut peccata eorũ inducant te in jugum grave. Oculi n. tui non videbunt lumen, & aures tuæ audiẽt opprobrium magnum. Nasus tuus odorabit fœtorem, & os tuum gustabit amaritudinem, adhærebitq; lingua tua palato tuo, & hærebit cutis tua ossibus tuis, attenuabiturq; fortitudo tua à luctu, & gemitu. Est ne ergo voluntas tua in eis? Si enim tu super te hæc susceperis, bene quidem erit. Sin autẽ, ecce ego abigam ea ex nunc. Respondit coram eo Messias: Domine mundi, ego quidem lætus suscipio super me tribulationes istas, sive tormenta, eo tamen pacto, ut tu in diebus meis vivifices mortuos, & eos qui à primo Adam usq; ad illud tempus mortui fuerint. Et non eos tantùm salves, sed etiam illos qui à lupis & leonibus devorati fuerint, ac illos quos in æquoribus & fluminibus submergi contigerit. Neque eos solùm, sed etiam abortivos. Neque abortivos modò, verùm illos quoque, qui ascenderunt in præscientia tua creandi, in diebus meis salves. Dixit ei Deus sanctus & benedictus, Cõcedo. Protinus igitur suscepit ex dilectione super se Messias tormenta omnia, & tribulationes: sicut scriptum est *Isa.* 53. *v.* 7. נגש והוא נענה. Hoc est, Oblatus est, & ipse afflictus. Hæc omnia traditio. Ubi quinque præcipuè notatu dignissima cõtra Judæos nostri seculi cõtinentur. Quorũ primũ quidẽ est, quòd Messias antequàm esset secundùm humanitatẽ, erat lux & lumen cum Deo, & in Deo, atq; principiũ quo Deus creavit mundum. Cui valdè consentaneum est verbum illud ipsius Domini Jesu dicentis *Ioh.* 8. *v.* 58. Antequã Abraham fieret, ego sum. Item *c.* 8. 12. Et ego lux in mundum veni, ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. Secundùm v. est, quòd permissione divina, satan erat Messiæ, in eumq; credentibus adversaturus, ipsumq; omni conatu turbaturus. Cui plurimum cõsonat illud ejusdẽ Domini dictũ *Luc.* 22. 31. Simon, ecce satanas expetivit vos, ut cribaret sicut triticum. Ex quo patet, quod nihil Christo derogat, quòd à diabolo tẽtatus sit. Tertiũ a. est, quòd Messias

A Mesſias multipliciter atque graviſsimè paſſurus erat propter humani generis peccata. Quod notatur, ubi dicitur Deum cum Meſsia pactum iiiſſe, eique dixiſſe, Meſsia Juſte meus, iſti qui apud te repoſiti ſunt, per prædeſtinationem ſcilicet. hujusmodi erunt ut futura eorum peccata inducant te in jugum graviſsimum. Unde liquet, quòd nihil eorum quæ Salvator noſter paſſus eſt prohibet ipſum fuiſſe Meſsiam: cùm Meſsiam ipſum pro hominum ſalute, & ut adimplerentur B ſcripturæ, pati oportuerit. Quartum quoque eſt, quòd ſicut per Adam omnes moriebantur, ita per Meſsiam omnes vivificandi erant. Hoc autem notatur, ubi Meſsias introducitur cum Deo loquens ac dicens, Domine mundi, ego quidem lætus ſuper me ſuſcipio tribulationes iſtas, ſeu tormenta eâ conditione, ut in diebus meis mortuos vivifices: cum reliquis. Quintum denique eſt, Quòd Meſsias non invitus, ſed libens ac voluntarius ex charitate, propter humani generis C ſalutem cruciandus erat, atque tormenta paſſurus. Ex quibus non ſolùm patet propoſitum, verùm etiam Meſsiam ipſum, qui tormentis afficiendus erat, Deum verum eſſe.

CAP. XII.

Quòd Deus percuſſiones, opprobria, contumelias, ac etiam mortem paſſurus erat.

D

CAPNIO.

ETſi in præcedentibus ſatis abundè oſtenderis, Meſsiam Deum & hominem, ac Deum ipſum tormenta plurima ſubiturum fuiſſe: ut tamen magis magiſque Judaica perfidia cōvincatur, deberes adhuc expreſſiùs Deum ipſum percuſsionibus, opprobriis, ac etiā morte pro humani generis ſalute, afficiendū fuiſſe, per eorum ſcripturas probare. GAL. Id primò ex eo patet, quod *Thren.* 3. *v.* 28. ita ſcribitur, ישב בדד וידם כי נטל עליו: יתן בעפר פיהו E אולי יש תקוה: יתן למכהו לחי ישבע בחרפה: Hoc eſt. Sedebit ſolus, & tacebit, quia bajulavit, vel tulit ſuper ſe. Dabit in humo, vel in pulvere os ſuum. Forſitan erit ſpes: Dabit percutienti ſe maxillam, ſaturabitur opprobrio, vel cōtumelia. Quòd autem hæc de Deo intelligi debeant, patet in *Midras* איכה *Echa*, id eſt in expoſitione planctus Jeremiæ. Vbi ſuper eiſdem verbis ſic ad F verbum dicitur: Dixit Rabbi Semuel filius Nahman, Quòd vocavit Deus ſanctus & benedictus angelos miniſterii, dixitque eis, Rex carnis & ſanguinis quando luget, quid facit, Dixerunt ei, Suſpendit ſaccum ſuper oſtium ſuum. Ille autem dixit eis, Ego quoque faciam ſic. Sicut dictum eſt *Iſaiæ quinquageſimo capite v.* 3. אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם Id eſt, Induam cœlos obſcuritate, & ſaccum ponam operimentum eorum. Iterum ait eis, Rex carnis & ſanguinis lugens, quid agit? Dixerunt ei, Extinguit luminaria: G Dixitque eis, Etiam ego ſic faciam. Et hoc eſt quod ſcriptum eſt *Joel. tertio capite, v.* 15 שמש וירח קדרו וכוכבים אספו נגהם Hoc eſt, Sol & Luna obſcurati ſunt, & ſtellæ abſconderunt ſplendorem ſuum. Adhuc interrogavit eos dicens, Rex carnis & ſanguinis lugens, quid facit? Reſponderunt ei, Vadit diſcalciatus. Dixit eis, Ego quoque ſic agam. Et hoc eſt quod ſcriptum eſt *Nahum primo capite verſ.* 3. יהוה בסופה ובסערה דרכו וענן אבק רגליו Id eſt, Deus in turbine, & in tempeſtate via ejus, & nubes pulvis pedum ejus. Rurſum interrogavit eos, dicens, Rex carnis & ſanguinis cùm luget, quid facit? Dixerunt ei, Sedet & tacet At ille dixit eis, Ego etiam ita faciam. Et hoc eſt quod ſcriptum eſt *Threnorum tertio capite, v.* 28. Sedebit ſolus & tacebit, quia bajulavit, vel tulit ſuper ſe, dabit in humum, vel in pulverem os ſuum. Forſitan erit ſpes. Dabit percutienti ſe maxillam, ſaturabitur opprobrio. Quare R. enucleans ſcripturam hanc, perveniensque ad hos פסוקים *paſukim*, id eſt verſiculos, ſemper flebat. Hæc omnia traditio. *Michæas* quoque de maxillæ Dei percuſsione hoc modo *quinto capite v.* 1. locutus eſt, בשבט יכו על הלחי את שופט ישראל Hoc eſt, Virgâ percutient ſuper maxillam judicis Iſrael. Quis ſit autem iſte judex Iſrael *Iſaias* oſtendit, dum *trigeſimo tertio capite verſ.* 22 ait, יהוה שפטנו יהוה מחקקנו יהוה מלכנו הוא יושיענו id eſt, Deus judex noſter, Deus legiſlator noſter, Deus Rex noſter: Ipſe ſalvabit nos. Quòd autem Deus eſſet contumelias graviſsimas à Judæis paſſurus, per *Hoſeam* prophetam prænunciatum fuit, ita verbis Dei *capite ſeptimo v.* 13. dicentem. Væ eis, quia receſſerunt, pro recedent à me. Vaſtatio eis, quia culpaverunt, pro culpabunt in me. Et ego redemi, pro redimam eos. Ipſi autem locuti ſunt, pro loquentur ſuper me mendacia. In quibus quidem verbis duo Judæis maxima mala Deus comminatus eſt, damnationem ſcilicet æternam in ſeculo futuro, eo quòd ipſum negantes coram Pilato, ab eo receſſuri eſſent. Et ideo dicit, Væ eis quia receſſerunt, id eſt recedent à me. Et ultimam eorum vaſtationem, atque per orbem diſperſionem, cùm ait, Vaſtatio eis, quia peccaverunt, id eſt peccabunt in me, hoc eſt, contra me. Et cauſam exprimere volens, ſubdit, Et ego redemi, id eſt redimam eos. Ipſi autem locuti ſunt, id eſt loquentur ſuper me mēdacia. Ac ſi dixiſſet, Ecce quanta erit eorum ingratitudo: dum enim ego redimam eos tunc ipſi in me loquentur mendacia, me ſcilicet coram Pilato falsò accuſantes & contumeliis graviſsimis afficientes. Quòd autem hæc ita prorſus ut expoſita ſunt, exponi debeant, per veteres eorum Doctores apertè liquet, & præſertim per ea quæ in *Midras tehilim*, id eſt in expoſitione Pſalmorum ſuper illud *Pſalmo trigeſimo nono v.* 1. dictū, אמרתי אשמרה דרכי מחטוא בלשוני id eſt, Dixi cuſtodiam vias meas à peccando linguâ meâ. Sic n. ibi dicitur: Hoc eſt quod ſcriptum eſt *Prov.* 15. *v.* 1. מענה רך ישיב חמה ודבר עצב יעלה אף Hoc eſt, Reſponſio tenera compeſcit iram, & verbum durum excitat furorem. Gravior enim eſt mala lingua, quæ ſcilicet contra Deum loquitur, quàm idololatria. Nam cùm demum peccaverunt filii Iſrael in deſerto, non eſt lata contra eos ſententia judicii donec peccaverunt in Deū ore ſuo. Sic n. ſcriptura dicit, Et audivit Deus verborum eorū, & iratus eſt. Et rurſus ait *Num.* 14. *v.* 28. Vivo ego, dicit *Deus*, ſi non ut locuti eſtis in auri-

 bus

bus meis, sic faciam vobis. Et sic etiam *Malachias* inquit *c.*2.17 הוגעתם יהוה בדבריכם id est, Vexastis Deum in verbis vestris. In factis vestris ipse non dicit, sed in verbis vestris. Et sic etiam *Isaias* ipse ait *c* 3.*v.*7. כשלה ירושלם ויהודה נפל כי לשונם ומעלליהם אל יהוה למרות עיני כבודו Hoc est, Corruit Jerusalem, & Juda cecidit, quia lingua eorum & opera eorum contra Deum, ad rebellandum in oculos gloriæ ejus. Ita quoque per *Jeremiam* dicit *duodecimo cap. v.*7. עזבתי את ביתי נטשתי את נחלתי נתתי את ידידות נפשי בכף איביה Id est, Dimisi domum meam, dereliqui, vel abjeci hæreditatem meam, dedi dilectionem animæ meæ, vel dedi ex dilectione animam meam in manu inimicorum ejus. Fuit mihi hæreditas mea quasi leo in sylva, dedit super me, vel contra me vocem suam. Idcirco odi eam. Hucusque traditio. Ex qua patet propositum. Cùm enim Deus dicit se ex dilectione animam suam, vel se ipsum dedisse, haud profectò dubium est, quin ipsam pro eorum redemtione ad passionem & mortem dederit. Quod in eo notatur, cùm dicitur, In manu inimicorum ejus. Quòd autem Deus propter populi sui dilectionem animam suam, id est, se ipsum daturus esset, patet per *Midras* שיר השירים *Sir hassirim*, id est, per expositionem *Cantici canticorum*: quæ illud *c.*1.*v.*6. ejusdem libri dictum, הגידה לי את שאהבה נפשי Hoc est, Indica mihi, quam dilexit anima mea: sic exponit, Indica mihi plebem quam dilexit anima mea, plebem. s. pro qua dedi נפשי *naphsi* id est, animam meam, vel me ipsum, vel personam meam. Quòd autem Deus mortem subiturus esset, patet per illud quod apud *Malach.c.*1.*v.*13. ita scriptum est, ואמרתם הנה מתלאה והפחתם אתי אמר יהוה צבאות i.e. Et dixistis, ecce qualis vilitas: & expirare fecistis me, ait Deus exercituum. Ibi enim expirare me fecistis, scriptum erat. Sed scribæ, expirare eum fecistis, posuerunt, ut testatur ibi R. Selomo in glossa. Item apud *Habac.*1.*v.*12. הלוא אתה מקדם יהוה אלהי קדושי לא תמות i. Numquid tu, ab antiquo Dominus Deus meus, sanctus meus, non morieris? Sic n. ibi scriptũ erat. Scribæ autẽ, moriemur, posuerunt, ut dicitur in libro *Siphre*, super illud *Num.*10.*v.*35. dictum, Surge Domine & dissipentur inimici tui, & fugiant odientes te. Ex his igitur quæ dicta sunt, manifestum est, Deum percussiones, contumelias, mortemque passurum fuisse. Cùm autem hæc Deus pati non possit, palàm profectò liquet quòd ea de Messia, qui & Deus & homo futurus erat intelligenda erant: cùm ipsum etiam eadem omnia passurum fuisse, prophetæ prædixerint.

CAP. XIII.

Quòd Messias in sua passione vendendus, exprobrandus, flagellis colaphisq; cædẽdus, probris contumeliisq; innumeris afficiendus, ac purpurâ induendus spinisq; coronandus erat.

CAPNIO.

CUM Dominus noster Jesus Christus in sua passione venditus, exprobratus, vilipensus, & flagellis colaphisque cæsus, probris injuriisque gravioribus affectus, ac purpurâ indutus, coronaque spinea coronatus fuerit: vellem scire an hæc eadem omnia Messiam in sua passione subiturum fuisse, per priscorum Judæorum scripturas probari possit, GALAT. Potest utique. Nam quòd Messias Deus & homo vili precio, hoc est triginta argenteis vendendus esset, *Zacharias* prædixit 11. *capite v.*12. ita in persona ejus dicens, וישקלו את שכרי שלשים כסף ויאמר יהוה אלי השליכהו אל היוצר אדר היקר אשר יקרתי מעליהם Hoc est, Appenderunt mercedem meam triginta argenteis. Et dixit Deus ad me, Projice ipsum ad figulum, vel statuarium, magnum decus quo honoratus sum ab eis. De hoc & *Amos* 2.*v.*6. sic ait, על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו על מכרם בכסף צדיק i.e. Super tribus sceleribus Israel, & super quatuor non convertam, vel non reducam, vel non transferam eum, eò quòd vendiderint, vel mercati fuerint argento justum. Quorum verborum expositio *in* 24. *cap. quarti libri* latissimè ponitur. Quòd Messias ipse in sua passione exprobrandus esset, habetur *Psal.* 89.*v.*50. ubi sic dicitur, אשר חרפו אויביך יהוה אשר חרפו עקבות משיחך Hoc est, Quòd exprobraverunt inimici tui Deus, quòd exprobraverunt talos Messiæ tui. Ubi glossa R. Selomonis, Talos, inquit, Messiæ tui, id est novissima Regis Messiæ. Tunc autem novissima Messiæ exprobrata fuerunt, cùm ipse in sua passione & morte ab omnibus vilipensus fuit. Quòd autem hæc expositio recta sit, patet ex expositione libri *Genes.* Rabbi Mosis Hadarsan, super illud quod *c.*39. *v.*12. de Joseph dicitur, Et fugit extra. Ibi enim sic legitur R. Jodan dixisse, Dixit David, Quemadmodum ego non dixi Canticum, donec fui exprobratus, vel vilipensus, sic filii Israel non sunt dicturi Cãticum, cùm venerit Rex Messias, donec ipse fuerit exprobratus, vel vilipensus, vel vituperatus. Sicut scriptum est, Quòd exprobaverunt inimici tui, Deus, quòd exprobraverũt talos, id est, extrema, vel finem Messiæ tui. De Messiæ quoque exprobratione habetur in *Midras tehilim*, id est in expositione Psalmorum super titulo illo *Psal.* 18. Verba Cantici hujus. Ita enim ibi dicitur, Cùm venerit Messias cum festinatione, non dicent Canticum, donec ipse Messias exprobratus fuerit, quemadmodum dictum est, quòd exprobraverunt inimici tui Deus, quòd exprobraverunt talos, id est novissima Messiæ tui. In *Misna* quoque, · id est in Talmud scriptum est, quòd in talos, id est contra novissima, Messiæ impudentia multiplicabitur. Quòd verò flagellis, alapisq; percutiendus esset, contumeliisque gravissimis afficiendus, per illud maximè patet, quòd *Isaias* in ejus persona loquens *c.*50.*v.*6. ita dixit, גוי נתתי למכים ולחיי למורטים פני לא הסתרתי מכלימות ורוק i. Dorsum meũ dedi percutientibus, & genas meas depilantibus, vel lacerantibus. Faciẽ meã non operui à confusionibus & sputo. Hoc etiã futurũ fuisse Psalmograph' significavit *Ps* 129.3. ita dicẽs, על גבי חרשו חורשים האריכו למעניתם i. Supra dorsum meum araverunt arantes, prolongaverunt sulcum suum. Quod Chaldæus interpres qui præ manib' habetur, ita traducit, על גושמי ראדו רארי א אוריכו למורחותהון id est, Super corpus meum arave-

araverunt arantes, prolongaverunt arationes suas. Ubi propheta præteritum pro futuro accipiens more prophetico, ad ostendendum infallibilem futuræ veritatis certitudinem, in persona Mesiæ locutus est. Super corpus igitur Mesiæ arantes araturi erant, quia illud Judæi flagellis crudelissimè cæsuri erant. Erant etiam super ipsum sulcum sive arationes prolongaturi, quia illud plagis & percussuris totum repleturi erant, juxta illud *Isa. capite 1. v. 6.* dictum, A planta pedis usq; ad verticem non est in eo sanitas. Quòd etiã purpurâ in derisum induendus erat, habetur in expositione libri *Gen.* R. Mosis Hadarsan super illud ejusdem libri *c. 49. v. 11.* dictum, כבס ביין לבשו ובדם ענבים סותה Hoc est, Lavabit in vino vestimentum suum, & in sanguine uvarum opertorium vel indumentum suum. Ibi enim sic legitur, Lavabit (inquit) in vino vestimentum suum. Quando enim veniet Mesias, vestietur purpurâ pulchrâ visu, quæ in colore similis erit vino. Sequitur, Et in sanguine uvarum indumentum suum. Indumentum enim regis Mesiæ erit sericum, rubrum ut sanguis, & erit acu pictum desuper aliis coloribus. Et ipse erit caput Israel. Et hoc est quod dictum est *Isaia sexagesimo tertio capite, v. 2.* מרוע אדום ללבושך Id est, Quare rubrum est vestimentum tuum? Et in sanguine uvarum indumentum suum. Sicut dictum est ab eodem propheta ibid. *v. 2.* ובגדיך כדורך בגת id est Et indumẽta tua sicut calcantis in torculari? Hæc traditio. Ubi licèt ad literam & vestimentũ purpureum quo Mesias illudendus erat, & tunica ejus inconsutilis desuper contexta per totum, apertè ponantur: verba tamen tam Isaiæ, quàm Jacob patriarchæ mysticè intelligenda sunt. Cùm enim inquit, Lavabit in vino vestem suam, & in sanguine uvarum opertorium suum: diversis verbis eandem replicando sententiam, grande mysterium passionis Mesiæ explicare voluit. Nam dictio hæc Hebraica ענבים *anauim.* i. uvarũ quæ in secunda cõtinetur clausula, per regulam grammaticalem Hebraicã, quâ literæ בומף *bumaph* una pro alia ponuntur, mutata ב *beth* in ו *vau*, idem est quod humilium. Et tunc textus hujus hic erit sensus, Et in sanguine humilium opertoriũ suũ, supple lavabit: ut ostenderetur Mesiam in sua humilitate, opertoriũ suũ, vel vestimentũ suũ. i. corpus suum suo sanguine loturum fuisse. Quod clariùs Isaiæ verba exprimunt. Quòd à spinis coronandus esset, ex ejusdem prophetæ verbis apertè colligitur, dũ *c. 5. v. 1.* ait, כרם היה לידידי id est, Vinea fuit dilecto meo. Et post pauca *v. 2.* ויקו לעשות ענבים ויעש באשים Hoc est, Et speravit ut faceret uvas & fecit spinas. Ubi dictio illa Hebraica באשים *beussim*, etsi ad labruscas, & spinas æquivoca sit, hîc tamen spinas, non labruscas significat: Quemadmodũ veterum expositiones apertè indicant. Et sic exponit R. Jonas hoc in loco, cùm ait, Et fecit באשים *beusim.* i. spinas. Sicut dictũ est *Iob. 31. v. 40.* Et pro hordeo באשה *baassa* i. e. spina. Quod per præcedẽtem clausulam insinuatur, in qua dicitur, Pro frumento egrediatur tribulus. Quod Rabbi quoque Kimhi affirmat, dicens באשים *beusim*, in hoc textu Isaiæ genus esse spinarum. Hoc igitur totum tunc adimpletum fuisse constat, cùm, ut refert *Ioannes cap. 19. v. 2.* Milites plectentes coronam de spinis imposuerunt capiti ejus, & veste purpurea circumdederunt eum. Ex quibus omnibus patet, Mesiam in sua passione vendendum, exprobrandum, & vilipendendum, flagellis colaphisque cædendum, probris contumeliisque gravissimis affligendum, ac purpura induendum, spinisq; coronandum fuisse. Hæc autem ac cætera omnia quæ de Mesiæ passione præmisimus, expressiùs distinctiusque ab ipso Isaia pronunciata fuerunt.

CAPUT XIV.

Quòd passionis Messiæ mysterium expressè atque distinctè ab Isaia prænunciatum fuit.

CAPNIO.

Dic obsecro, ubi *Isaias* de passionis Mesiæ mysterio explicitè atque distinctè meminerit. GAL. In *cap. 53.* Nam in fine 52. de hoc mysterio sermonem incipiens, per totum 53. illud tam expressè, tamque distinctè prosequitur, ut non sicut propheta futura prædicere, sed res gestas tanquam Evangelista narrare videatur. Sic enim ait, הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד׃ כאשר שממו עליך רבים כן משחת מאיש מראהו ותארו מבני אדם׃ כן יזה גוים רבים עליו יקפצו מלכים פיהם כי אשר לא ספר להם ראו ואשר לא שמעו התבוננו׃ מי האמין לשמעתנו וזרוע יהוה על מי נגלתה׃ ויעל כיונק לפניו וכשרש מארץ ציה לא תאר לו ולא הדר ונראהו ולא מראה ונחמדהו׃ נבזה וחדל אישים איש מכאבות וידוע חולי וכמסתר פנים ממנו נבזה ולא חשבנהו אכן חלינו הוא נשא ומכאבנו סבלם ואנחנו חשבנהו נגוע מכה אלהים ומענה׃ והוא מחולל מפשעינו מדכא מעונותינו מוסר שלומנו עליו ובחברתו נרפא לנו׃ כלנו כצאן תעינו איש לדרכו פנינו ויהוה הפגיע בו את עון כלנו׃ נגש והוא נענה ולא יפתח פיו כשה לטבח יובל וכרחל לפני גוזיה נאלמה ולא יפתח פיו׃ מעצר וממשפט לקח ואת דורו מי ישוחח כי נגזר מארץ חיים מפשע עמי נגע למו׃ ויתן את רשעים קברו ואת עשיר במותיו על לא חמס עשה ולא מרמה בפיו׃ ויהוה חפץ דכאו החלי אם תשים אשם נפשו יראה זרע יאריך ימים וחפץ יהוה בידו יצלח׃ מעמל נפשו יראה ישבע בדעתו יצדיק צדיק עבדי לרבים ועונתם הוא יסבל׃ לכן אחלק לו ברבים ואת עצומים יחלק שלל תחת אשר הערה למות נפשו ואת פשעים נמנה והוא חטא רבים נשא ולפשעים יפגיע׃ Hoc est, Ecce intelliget servus meus, exaltabitur, & elevabitur, & sublimatur valde. Sicut stupuerunt super te multi, & sicut despectus, vel dissipatus à viris aspectus, vel vultus ejus, & forma ejus, à filiis hominum. Sic asperget gentes multas. Super eum stringent Reges os suum, quia quod non fuit narratum eis, viderunt, & quod non audierunt, intellexerunt vel contemplati sunt. Quis credidit auditui nostro? & brachium Dei super quem, vel cui revelatum est? Et ascendet sicut virgultum coram eo, & velut radix de terra arida. Non est species ei, neque decor. Et vidimus eum, & non erat aspectus, & non desideravimus eum. Despectus erat, & novissimus virorum, vir dolorum, & notus infirmitate, & quasi velatæ facies ab eo, vel, & cum velatione facie-

facierum ab eo. Vilis, & non reputavimus eum. A Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros sustinuit. Et nos reputavimus eum ulceratum, percussum Deum & afflictum. Ipse autem vulneratus, vel occisus est propter culpas nostras. contritus propter peccata nostra. Disciplina pacis nostræ super eum, & livore, vel vulnere ejus medicatum est nobis. Omnes nos quasi oves erravimus, unusquisque ad viam suam declinavit. Et Deus obviare fecit in eo peccatum o- B mnium nostrûm. Oblatus est, & ipse afflictus, vel, libens sive voluntarius, & non aperiet os suũ. Quasi agnus ad occisionem ducetur, & sicut ovis coram tondentibus se obmutescet, & non aperiet os suum. De angustia, & de judicio sublatus est, & generationem ejus quis enarrabit? Quoniam abscissus est de terra viventium, propter scelus populi mei, & ulcus eorũ, vel, & ulcus quod erat eis. Et dabit impios in sepulchrum suum, & divitem in mortibus suis, vel, pro mortibus suis, eò quòd iniquitatem non fecerit, neque fuerit C dolus in ore ejus, & Deus voluit conterere eum infirmitate. Si posuerit pro peccato animam suã, videbit semen longitudinis dierum, & voluntas Dei in manu ejus prosperabitur. Ex labore animæ suæ videbit, saturabitur. In scientia sua, vel cum scientia sua justificabit justus servus meus multos, & peccata eorum ipse portabit. Ideo dividam ei in multis, vel participare faciam eum cum multis, & cum fortibus dividet spolium, eo quòd effuderit, vel exposuerit, vel tradiderit in D mortem animam suam, vel se ipsum, & cum iniquis computatus est. Et ipse peccatum multorũ tulit, & pro peccatoribus exorabit. Hæc ille. In quibus quidem verbis multa ipsius Messiæ referuntur mysteria. Primum quidem est, quòd Messias ipse servus Dei, quoad humanitatem excellentior futurus erat cæteris sanctis, tam in cœlo quã in terra existentibus. De quo dicit, Exaltabitur, & elevabitur, & sublimabitur valdè. Hoc enim in libro *Sanhedrin*, capite *Helec*, sic exponitur, ירום מאברהם ונשא ממשה וגבה מאד יותר ממלאכי השרת i. Exaltabitur plusquàm Abraham, elevabitur plusquàm Moses, & sublimabitur valde, plusquàm Angeli ministerii. i ministrantes Deo. Ex quibus Messiam Deum futurum fuisse, consequens est. Nam cùm solus Deus angelicam excedat naturam, & Messias Angelis Deo ministrantibus altior futurus esset, qui secundùm Talmudistas cæteris omnibus & digniores & sublimiores sunt, ipsum certè Judæi Deum esse per suas scripturas necessariò concedere debent. Secundum est de ejus exaltatione in cruce, per quã exaltandus, elevandus, & valde sublimandus erat: per suam namque passionem & resurrectionem ad se omnia trahere debebat. Idcirco sequitur, Sicut obstupuerunt super te multi, & sicut despectus, vel dissipatus à viris aspectus, vel vultus ejus, & forma ejus à filiis hominũ, sic asperget gentes multas: aqua scilicet baptismatis. Per quã eos qui legem ejus recepturi erant, ad æternam salutẽ de- G ducere debebat. Nec obstat, quòd propheta quãdoque ad secundam personam loquitur, quandoque ad tertiam, cùm id more prophetico faciat. Quare reges gentium super eum admirati,

Sedecim mysteria.

Talmudistica expositio.

os suum stringere debebant, ori suo manum imponentes: quia quod eis narratum non fuerat, visuri erant, & quod non audierant, contemplaturi. Certum enim est, quòd Messiæ mysteria nõ nisi Israelitico populo narrata à prophetis fuerunt. Ideo subdit, Quis credidit auditui nostro? brachium Domini super quem, vel cui revelatum est? Hoc est, Quis unquam credidit nunciationi nostræ, ut hi, quibus hujusmodi mysterium nunquam narratum fuit, neque unquam revelatum extitit, qua ratione *D*eus illud consummaturus esset, ipsum firmissimè credere deberent? Tertium est, quòd Messias in exordio parvulus futurus erat, humilemque habiturus ortum, cùm dicit, Et ascendet sicut virgultum coram eo, & velut radix de terra arida: ubi & ipsius Messiæ nascentis paupertas exprimitur, & matris ejus parientis virginitas. Ipse enim propter paupertatem virgulto gracili ac tenui rectè in sua nativitate comparandus erat: & mater ejus ob suam virginitatem terræ aridæ non ineptè assimilanda, quoniam nullo prorsus humano semine humectata, ipsum conceptura ac paritura erat. Quartum est, quòd in suo progressu fuit despectus, & quasi pro nihilo reputatus: De quo dicit, Non est species ei, neque decor. Et vidimus eum, & non erat aspectus, & non desideravimus eum. Nam etsi textus, Et desideravimus affirmativè dicat, negativè tamen intelligendus est. Præcedens n. dictio negativa לא *lo*. i. non, ut ait R. David, duabus clausulis servit, ac si diceret, Et vidimus eum, & non erat aspectus, nec desideravimus eum. Et volens causam reddere, quare ipsum non desiderarent, statim subjecit, Despectus erat, & prohibitus virorum, vir dolorum, & notus infirmitate, & cum absconsione facierum ab eo. Quasi dicat, Facies nostras abscõdebamus, ne ipsum aspiceremus. Et hoc ideo, quia vilis erat. Unde nec reputavimus eum. Quintum est, quòd propter E peccata nostra pati debebat. Idcirco dicit, Verè lãguores nostros ipse tulit, & dolores nostros sustinuit. Et nos reputavimus eum ulceratum, percussum Deum, & afflictum. Ubi valdè notandum est, quòd textus Hebraicus percussum Deũ habet, & non percussum à Deo, ut nostra editio dicit, Ait enim sic textus ipse Hebraicus מכה אלהים *Mucche Elohim*, i. percussum vel vulneratum Deum. Nam si percussum à Deo haberet, מכה מאלהים *Mucche Meelohim*, diceret, cum præpositione *min* quæ à vel ab, vel de, vel ex apud F Hebræos significat. Sequitur, Ipse autem vulneratus est propter culpas nostras, contritus propter peccata nostra. Disciplina, i. correctio pacis nostræ super eum, & in livore vel vulnere ejus, hoc est per livorem, & vulnũs ejus, medicatum est nobis. Sextum est, quòd omnes justi præter ipsum, & matrem ejus, de lege communi erraverunt à via salutis, & ipse omnium peccata portavit, quoad pœnas scilicet. Idcirco dicit, Omnes nos quasi oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit. Et Deus obviare fecit in eo peccatum omnium nostrûm, ut ipse scilicet pro nobis omnibus satisfaceret. Septimum est, quòd has pœnas seu dolores ad mortem usque voluntariè & patienter pro nobis sustinuit.

Ideò

loco dicit, Oblatus est ipse afflictus, vel voluntarius sive libens, & non aperiet os suum. Sicut agnus ad occisionem ducetur, & velut ovis coram tondentibus se, obmutescet, & non aperiet os suum. Octavum est, quòd licèt ut homo, passurus esset, ut Deus tamen futurus erat omnino impassibilis. Idcirco subdit, De angustia & de judicio sublatus est, generationem ejus quis enarrabit? Hic enim Deus Pater de Messia homine loquitur, dicens, Postquàm de his quæ Messiæ quoad humanitatem fieri poterunt, sublatus erit, id est cùm ea parte sublata consideratus erit, generationem ejus quis enarrabit? hoc est, motum & causam incarnationis ejus quis enarrare poterit? Nemini enim tanta facultas dabitur, ut eam planè atque perfectè enarrare possit. Et causam reddens subdit, Quoniam abscissus est, id est abscindetur de terra viventium, propter scelus populi mei, & ulcus eorum, vel quod erat eis. Quod pro ulcere originalis peccati accipitur. Est enim ulcus (ut medicis placet) antiquum vulnus. Nonum est, quòd sicut propheta eum per meritum passionis fidelium redemtorem descripsit: ita ipsum per divinitatis potententiam infidelium damnatorem insinuavit, ubi ait, Dabit impios in sepulchrum suum, vel in foveam suam. Hoc est, secundùm R. Ionathæ expositionem, Tradet impios in gehennam, & divites divitiarum qui inique egerint in mortem perditionis. Decimũ est, quòd omnino justus, atque ab omni peccato immunis esse debebat, cum dicit, Eò quòd iniquitatem non fecerit, nec dolus inventus fuerit in ore ejus. Et Deus voluit conterere eum infirmitate: quasi diceret, Etsi omnino justus erit, totiusque peccati expers: pro aliorum tamen peccatis passurus est. Undecimum est, quòd propter mortis suæ meritũ, plurimos filios spirituales, hoc est, discipulos usque ad mundi finem habiturus esset. Et hoc est quod dicit, Si posuerit, id est quia ponet pro peccato animam suam, videbit semen longitudinis dierum. Quod de suis fidelibus, suaque fide, quæ in æternum stabit, intelligitur. Sequitur, Et voluntas Dei in manu ejus prosperabitur. Et ratio est, quia ut dicitur, Ex labore, id est pro labore animæ suæ, quem ipse videbit, saturabitur. Duodecimũ est, quòd per sapiẽtiam suæ doctrinæ, multos justificaturus erat. Quare subdit, In scientia sua justificabit justus servus meus multos, & peccata eorum ipse portabit. Tertiumdecimum est, quòd victoriam contra diabolum habere debebat, & fortium spolia dividere, eo quòd se ipsum in mortem traditurus esset. Idcirco ait. Ideo, dividam ei in multis, vel participare faciam eum cum multis, & cum fortibus dividet spolium, id est spolia. Eò quòd exposuit vel tradidit in mortem animam suam, id est se ipsum. Quartumdecimum est, quod tanquã reus & malefactor cum sceleratis connumerandus erat. Idcirco inquit, & eum iniquis computatus est. Quintum decimum est, quod licet passio ejus ad delenda omnium peccata sufficiens esse debebat, non tamen omnium peccata deletura erat, sed eorum duntaxat, qui in eum credituri essent, atque pœnitentiam acturi. Eam ob rem subdit, Et ipse peccatum multorũ tulit. Sex-

A tumdecimum est, quòd tanta futura erat Messiæ charitas, ut etiam pro suis adversariis, ipsumque affligentibus atque occidentibus, patrem suum æternum oraturus esset. Quocirca denique subdit, Et pro peccatoribus exorabit. Quæ quidem omnia & singula in Domino nostro Iesu Christo completa fuisse, nemo negandum duxerit, qui gesta ipsius tam in vita, quàm in morte diligenter scrutatus fuerit.

B

CAP. XV.

Objectionis recentiorum Iudæorum, Isaiæ verba falsò exponentium, confutatio, per veterum Talmudistarum expositiones.

CAPNIO.

C ETsi hæc omnia ita prorsus, ut exposuisti, se habeant, juniores tamen Judæorũ nobis obiiciunt, quòd propheta ibi non de Messia (prout tu exposuisti) sed potius ad literam de Judæorũ populo, quasi de uno homine loquatur. Quemadmodum *Exo. c.4,22.* de eodem dicit, Filius meus primògenitus Israel. Quamobrem omnes penè recentiores, & præsertim R. David, & R. Selomo, exponentes eadem Isaiæ verba de ipso Judæorũ populo, omnia quæ in eisdem verbis continentur, videlicet liguores, D plagas, despectus, ignominias, & cætera id genus, eidem populo applicant. Eapropter optimè quidem faceres, si ad convincendam eorum perfidiam, eadem ipsa prophetæ verba, nonnisi de Messia exponi posse, per eorum scripturas probando, falsam atque perversam ipsorum expositionem refelleres. GAL. Verum quidẽ est, quod R. Selomo, & R. David, ac alii ferè omnes juniores, ut mysterium passionis Messiæ, quod in præ- E missis prophetæ verbis planè traditur, occulere possint, expositionem hanc contortam, contra literæ sensum, veterumque omnium sententiam, finxerunt Sed cùm veritas nunquam lateat, facilè est mendaces atque falsiloquos convincere. Duo igitur hic faciam. Primùm quidem, quòd prædicta Isaiæ verba nullatenus Judæorum populo in hac novissima captivitate existẽti, applicari possint, ostendã. Deinde verò, quòd ipsa eadem verba nonnisi de Messia exponi queant, per scriptu- F ras apud eo authenticas & approbatas probabo. *Primum.* Primùm itaque ex eo potissimùm patet, Quòd multa quæ in eisdem verbis continentur, nullo modo Judæorum populo applicari possunt. Et maximè tria. Quorũ primum illud est, Ipse autem vulneratus est propter culpas nostras, contritus propter peccata nostra. Nam licèt Judæorũ populus in captivitate hac multipliciter sit afflictus: id tamen non propter iniquitates & scelera gentium patitur. Ita ut gentes propter Judæorum G talia patientium merita, ipsæ à Deo salvatæ veniã recipiant, ut ipsi ajunt, qui asserunt gentes verba hæc dicturas. Hoc enim nõ solùm manifestè falsum est, cùm sit contra divinam justitiã, secundũ quam Deus reddit unicuiq; juxta opera sua, sed etiam contra ipsorumet sententiã: qui ferè omnes

 nemine

nemine discrepante, dicunt, Quòd gentes quæ jam Judaicum populum in hac captivitate supprimunt, & affligunt, similiter sint propter hoc à Deo puniendæ. Ad quod probandum illud *Joelis ult. c. v. 2.* dictum inducunt, Congregabo omnes gentes, & ducam illas in vallē Iosephat, & disceptabo cum eis ibi super populo meo. Cùm igitur propheta dicat, Quòd in livore sive vulnere hujus servi Dei, de quo hic loquitur, medicatum sit aliis; & quòd Deus obviare fecerit in eum peccatum omnium aliorum hominum: sequitur sanè, quòd hic non loquatur de Judæorū populo, ob cujus pœnas alii non salvantur, sed potiùs puniuntur.

Secundum. Secundum verò est, cùm propheta de eodē servo Dei loquens, ait, Eò quod iniquitatem non fecerit, neq; dolus fuerit in ore ejus. Quod non solum de Judæis apertè falsum est ut per rei evidentiam liquidò patet: quandoquidem pro majori parte sunt usuris, iniquitatibus, dolis, sortilegiis, maleficiis, aliisque flagitiis immersi: Verùm etiam ex testimonio sacræ scripturæ evidenter habetur, quòd in captivitate hac novissima (ut alibi probavimus) non sunt nisi propter propria eorum scelera. Imò si de peccatis suis pœnitentiam agere vellent, statim (ut in sequentibus patebit) redimerentur. Hoc insuper est contra ipsorummet expositionem: qui præsupponentes se ipsos in hac captivitate non esse, nisi propter peccatum magnum, seu magna peccata, quærentesque inter se quod sit peccatum illud, vel quæ sint peccata illa, diversi diversa sentiunt. Verumtamen in eo omnes conveniunt, quòd Judæorum populus in captivitate ista non est, sine peccato seu iniquitate, nec propter aliarum gentium peccata, sed propter sua propria duntaxat. Ex quo palàm liquet, quod servus Dei iste, de quo Isaias loquitur, non potest intelligi Judæorum populus, sed Messias ipse, qui à peccato omnino immunis futurus erat.

Tertium. Tertium denique est, cùm de eodem servo Dei demum propheta ait, Et pro peccatoribus exorabit. Quod de populo Judaico in captivitate hac existenti, haudquaquam intelligi potest. Ipsi enim non solum non orant pro peccatorum aliarum gentium salute, sed potiùs pro earum destructione, & præsertim pro Romani Imperii & ecclesiæ Christianæ pernicie ac perditione: existimantes post Romani Jmperii defectionem, atque ecclesiæ Christi destructionem, se mox ab hac servitute & captivitate liberandos esse, ut alibi ostendimus. Ex quo manifestum est, dictum hoc prophetæ, Et pro peccatoribus exorabit; nequaquā de eis verificari posse. Ex his igitur, atq; aliis multis in hac prophetia cōtentis, quæ nullatenus Judæorum populo in hac captivitate existente, convenire possunt, clarum atque perspicuum est, ipsum Dei servū de quo propheta loquitur, ipsum Judaicū populum minimè esse posse. Quod autē præmissa Isaiæ verba nemini alii, quā ipsi Messiæ rectè cōvenire possint, nō ex prædictis tantū, atq; textu ipso clarè patet, verū ex dictis quoq; veterū expositorum clarius atque evidentius apparet. Omnes quippe prisci expositores, tam qui Christi antecesserunt adventum, quàm qui post Christum passum fuerunt, eadem ipsa Isaiæ verba, nonnisi de Messia exposuerunt: sicuti ipse quoque R. Selomo apertè testatur, dum ipsa exponens super illud, Ecce intelliget servus meus; cū reliquis: sic ait, Magistri nostri totum hoc de Messia intelligi affirmant. Quod etiam per multos alios videri potest, qui diversis in locis verba ipsa de Messia fuisse dicta asserunt. Nam in expositione libri *Gen.* R. Mosis Hadarsan, super illud *c. 24, 67.* dictum, ויבאה יצחק האהלה שרה אמו i. Et introduxit eam Ishac in tabernaculum Saræ matris suæ: sic ad verbum dicitur, Hic est Rex Messias, qui fuit in generatione impiorum, & reprobavit eos, & elegit Deum sanctum & benedictum, & nomen sanctum ejus, ut coleret eum toto corde, Deditque cor suum ad petendas miserationes pro Israel, & ad jeiunandum, & ad humiliandum se pro eis. Sicut dictum est *Isa. c. 53, 5.* Et ipse vulneratus est propter culpas nostras, cōtritus propter peccata nostra. Disciplina pacis nostræ super eum. Cumque filii Israel fuerint peccantes, ipse exorabit pro eis. Quemadmodū dictum est Isaiæ eodem cap. Et in livore ejus medicatum est nobis. Et propterea Deus servat eū, ut salvet Israel, & ut exultet cū eis in resurrectione mortuorū. Sicut dictū est *Deu. c. 33, 29.* Beatus tu Israel. Quis ut tu, populus salvatus per Deū, clypeū auxiliatoris tui? Sicut & *Isaias* ait *c. 45, 17.* Israel salvatus erit in Deo salvatione seculorum, vel sempiterna. Non erubescetis, neque confundemini usque in secula æternitatis. Hæc traditio. Scriptum præterea est in libro *Sanhedrin*, cap. *Helec.*, Quòd ex domo Rab, id est à discipulis Rab dictum fuit, Quòd languidus est nomen Messiæ: juxta illud *Isaiæ c. 53 v. 4.* dictum, Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros sustinuit. Ibidem quoq; legitur quòd Rab dixit, Si Messias de vivis est, ipse est sicut magister noster sanctus. Si verò de mortuis, est sicut Daniel vir desideriorū. Ubi glossa R. Selomonis, Si Messias est (inquid) de illis qui adhuc vivi sunt, in veritate est sicut magister noster sanctus. Ipse enim & languores sustinuit, & sanctus fuit. Si verò de illis est, qui jā mortui sunt: ecce ipse fuit sicut Daniel vir desideriorum, qui adjudicatus fuit passionibus in lacu leonum, & sanctus & perfectus, ac princeps fuit. Tamen כבגן *chegon*, id est, sicut non sumitur hic strictè. Hæc R. Selomo. Ex quibus manifestè patet, dubium fuisse apud veteres Judæorum, Utrum tunc Messias viveret, an mortuus esset: Constabat enim eis, ipsum jam venisse. Eodem insuper in *lib. cap. 52. v. 13.* verba illa, Ecce intelliget servus meus, exaltabitur, elevabitur, & sublimabitur valde (ut in præcedenti capite diximus) ita exponuntur, Ecce prosperabitur servus meus Messias, exaltabitur plusquàm Abrahā, elevabitur plusquàm Moses, & sublimabitur plusquàm Angeli ministerii, qui scilicet Deo ministrant. Ex quibus omnibus satis manifestè patet, Quòd omnia Isaiæ verba ab eo loco, Ecce intelliget servus meus, usque ad finē *c. 53.* ab antiquis Judæorum sapiētibus de Messia intellecta fuerunt.

CAP-

CAP. XVI.

Confutationis prædictæ confirmatio per Chaldaicã R. Jonathæ paraphrasin in eadem Isaiæ verba.

CAPNIO.

Quoniã R. Ionathæ filii Uzielis Chaldaica translatio quam *Targũ* vocant, tantę apud eos est autoritatis, ut nemo eorum ei contradicere audeat, velim ad hujus confutationis confirmationem, per ipsũ
B
Targum ejusdem R. ostẽderes, antedicta omnia Isaiæ verba non posse neq; de populo Israelitico, neq; de ullo alio quovis homine, nisi de ipso Messia intelligi. GAL. Non abs re, mi Capnio, hoc me facere hortaris: quandoquidem idem Rab. in sua Chaldæa paraphrasi, omnia eadem verba (ut nosti) de Messia ad nostrum propositum exponit. Nam ubi Hebraicus textus dicit, Ecce intelliget servus meus, exaltabitur, & elevabitur, & sublimabitur valde: ita ipse Chaldaicè ait, הא יצלח
C
עבדי משיחא ירם ויסגי ויתקיף לחדא Hoc est, Ecce prosperabitur servus meus Messias, exaltabitur, & multiplicabitur, & fortificabitur valde. Ubi verò Hebraicus textus habet, Sic asperget gentes multas, super eum stringent Reges os suum: ipse ita Chaldaicè dicit, כן יבדר עממין סגיאין עלוהי ישתקון מלכין ישוון ידיהון על פומהון id est, Sic mundabit, vel eliget gẽtes plurimas. Super ipsum tacebunt Reges, & ponent manum suam super os suum. Unde patet, quod, verbũ illud Hebrai-
D
cum קפצו quod ibi ponitur, & æquivocum est (Nam & aperire, & abbreviare, sive stringere significat) hic non pro eo quod est aperire (ut author nostræ editionis accepit) sed pro eo quod est abbreviare, vel stringere, accipitur. Ubi autem Hebraica litera dicit, Quia quod non est narratum eis, viderunt, & quod non audierunt intellexerunt, vel contemplati sunt, Ionathas ipse sic ait, ארי דלא ישתעיאו להון חזו ודלא שמעו יסתכלו
E
id est, Quoniam quibus non est de ipso narratũ, viderunt. & qui non audierunt, contemplati sunt. Et ubi Hebraicè dicitur, Quis credidit auditui nostro, & brachium Dei super quem revelatum est? Sic ipse Chaldaicè dicit, מאן הימין לבסורתנא דא ותקיף דרע גבורתיה דיהוה בדין על מאן אתגליאת Hoc est, Quis credidit annunciationi nostræ huic? & fortitudo brachii virtutis Dei hujusmodi, super quem revelata est? Et quod Hebraicè
F
habetur, Non est species ei, neque decor: cum reliquis: sic idem Chaldaice exponit, לא חיזו חולא חזויה ולא אימתיה אימת הדיוט ודי זיו קודשא זיויה דכל דיחזיניה אסתכל ביה id est, Non erit visio despicabilis visio ejus, neque reverentia, vel authoritas idiotæ. Sed erit gloria sanctitatis, gloria ejus. Et quicunque viderit eum, contemplabitur ipsum. Propter hoc erit ad bonam annunciationem. Et quod Hebraica litera habet, Et quasi velatæ facies ab eo: cum reliquis: ipse ita Chaldaicè transtulit, וכמא דהות מסלקא אפי שכינתא מננא
G
בסירין ולא חשיבין Hoc est, Et quasi fuisset ablata, vel remota facies divinitatis ejus à nobis videntibus, & non reputantibus. Quod autem Hebraicè dicitur, Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros sustinuit; ipse ita in Chaldæum vertit,

A
בכין על חובנא הוא יבעי ועייתנא בדיליה ישתבקון אנחנא id est, Sic, vel tunc pro reatibus nostris ipse exorabit, & peccata nostra propter eum remittentur nobis. Et quod Hebraicè habetur Disciplina pacis nostrę super eum; cum cæteris: ita ipse Chaldaicè traduxit, ובאולפניה שלמא יסגי עלנא ובדניתנהי לפתגמוהי הובנא ישתבקון לנא id est, Et in doctrina ejus pax multiplicabitur super nos & in morte, ad sermonem ejus reatus nostri remittentur nobis. Quod vero Hebraicè dicitur, Om-
B
nes nos quasi oves erravimus: cùm reliquis; ita ipse Chaldaicè exposuit, כלנא כענא אתבדרנא גבר לקבל ארחיה גלינא ומן קדם יהוה רעוא למשבק חובי כלנא בדיליה Hoc est, Omnes tanquam oves dispersi fuimus, quilibet versus viam suam captivatus erat, Et ex parte Dei beneplacitum fuit parcere, vel remittere reatus omnium nostrum, propter ipsum. Et quod Hebraicus textus habet, Oblatus est & ipse afflictus vel voluntarius, vel libens, & non aperiet os suum: sic ipse Chaldaicè
C
traduxit, בעי והוא מתתב ועד לא פתח פומיה מתקבל תקיפי עממיא Hoc est, Exoravit & ipse exauditus est, donec non aperuit os suum, suscepturus robustos gentium Et ubi Hebraicè habetur; Quasi agnus ad occisionem ducetur, & reliqua: sic idem Chaldaicè dicit, כאמרא לנכסתא ימסר וכרחל דקדם גוזהא שתקא ולית לקבליה דפתח פומיה ממליל מילא id est, Sicut aries occisioni tradetur, & sicut ovis coram tondentibus se, mutefiet. Et non erit qui pro eo aperiat os suum, & loquatur verbum. Et
D
quod Hebraica litera habet, Et generationem ejus quis narrabit? sic ipse Chaldaicè transtulit, פרישן דיתעבדן לנא ביומוהי מאן יכיל למסני Hoc est, Et mirabilia quæ fient nobis in diebus ejus quis poterit enarrare? Quod autem Hebraicè legitur, Dabit impios in sepulchrum suum & divitem in mortibus suis: ita ipse Chaldaicè exposuit, ימסר ית רשיעייא לגיהנם וית עתירי נכסיא דאנסו במותא דאבדנא id est, Et tradet impios in gehen-
E
nam, & divites divitiarum, qui inique egerint, in mortem perditionis. Et quod Hebraicè dicitur, Et Dominus voluit conterere eum infirmitate: Si posuerit pro peccato animam suam: & reliqua: Ita ipse Chaldaicè quoque exposuit, ומן קדם יהוה הות רעוא למצרף ולדכאה ית שארא דעמיה בדיל לנקאה מחובין נפשיהון יחזון במלכות משיחהון יסגון בנין ובנן יורכון יומין ועבדי אוריתא דיהוה ברעותיה יצלחון Hoc est, Et ex parte Dei beneplacitum fuit, ut conflaretur, & residuum populi sui:
F
ut mundarētur à reatibus suis animæ ipsorum, & videant Regnum Messiæ sui. Multiplicabunt filios & filias, qui prologabunt dies. Et facientes legem Dei, in beneplacito ipsius prosperabuntur. Quod etiam Hebraicè dicitur, In scientia sua justificabit justus servus meus multos, & peccata eorum ipse portabit: ita quoque ipse transtulit, בחכמתיה יזכי זכאין בדיל לשעבדא סגיאין לאוריתא ועל חוביהון הוא יבעי id est, in sapientia sua justificabit justos, ut obliget multos ad legem, & pro
G
reatibus eorum ipse exorabit. Et quod demum Hebraicus textus habet, Eò quòd exposuit vel tradidit in mortem animam suam; cum reliquis usque in finem: idem ipse ita Chaldaicè traduxit, atq; exposuit, חלף דמסר למותא נפשיה וית מרודיא שעביד לאוריתא והוא על חובין סגיאין יבעי ולמרודייא ישתביק

שתביק בדיליה. Hoc est, Pro eo quod tradidit in mortem animam suam, velle ipsum ; & transgressores obligavit ad legem : Et ipse pro reis multis exorabit & transgressoribus parcetur propter ipsum. Ex hac igitur Chaldaica traductione palàm ostenditur, prædicta omnia Isaiæ verba ab exordio usque in finem, alii nemini, quàm ipsi Messiæ rectè competere posse.

CAP. XVII.

Quòd Deus in cruce suspendendus erat, crucique affigendus, Et quod ille sit Messias, qui morte crucis moriturus fuerat.

CAPNIO.

Quamvis per ea quæ de Messiæ passione hactenus dixi ita Judæorum nostri temporis perfidia convincatur, ut planè obmutescere debeat: ut tamen clarius adhuc eorum arguatur impietas, qui propterea Dominum nostrum Jesum negant verum fuisse Messiam, quod cruci fuerit affixus: licet plerique eorum ipsum suspensum fuisse mentiantur: eapropter Messiam ipsum Deum & hominem in cruce suspendendum, ac morte crucis obiturum fuisse, per eorum quoque scripturas ostendas, necesse est. GAL. Duo igitur hic me facere oportet: Primum enim Deum ipsum suspendendum, crucique affigendum fuisse, probandum mihi est. Et demum, quod Messias ipse morte crucis moriturus erat. Quod Deus itaque suspendendus esset, *Deut. cap.* 28,66. satis clarè habetur ubi sic dicitur, והיו חייך תלאים לך מנגד ופחדת לילה ויומם ולא תאמין בחייך Hoc est, Et erunt vitæ tuæ suspensæ tibi coràm, & timebis nocte ac die, & non credes in vitas tuas. Ubi ideo fortassis pluraliter, vitas, dixit, quia sicut gemina est Messiæ natura, ita & ejus vita, Deus scilicet & anima. Hæ autem Messiæ vitæ quæ pro nobis in cruce suspendendæ erant, nostræ sunt. Nam de vita quidem quæ Deus est, ita *Deut. cap.* 30. *v.* 20. legitur, הוא חייך וארך ימיך Id est, Ipse est enim vita tua, & longitudo dierum tuorum. Quod Messias quoque vita sit, probatum est jam suprà. Nam & ipse Dominus Jesus id ipsum testatus est, dicens, Ego sum via, veritas, & vita. In *Beressith* etiam קטנה *Ketanna*, id est in expositione minori libri *Genes.* hoc certè mirabile quod dicturus sum, scribitur, super illud *c.* 22. *v.* 6. ejusdem libri dictum, ויקח אברהם את עצי העולה וישם על יצחק בנו id est, Et accepit Abraham ligna holocausti, & posuit ea super Ishac filium suum. Sic enim ibi dicitur: Sicut זה *Ze*, id est iste, hoc est, Deus qui bajulat crucem suam super scapulam suam. Simile quoque huic habetur in libro ברכות *Beracheth* id est, Benedictionum, Ierosolymitano, in ea. quod incipit, מאימתי קורין *Meemathai korin* id est, Quãdo legunt: Ibi enim sic dicitur, Et fuit, cum cõplevit Selomo orare ad Dominum universam orationem, & deprecationem hanc, surrexit de conspectu altaris Domini, procumbens super genua sua, & manus ejus erant expansæ ad cœlos.

A Dixit R. אבהו *Abhu*, Et manus ejus erant expansæ ad cœlos. Nam sicut זה *Ze*, id est, iste crucifixus, vel in cruce extensus erat stans. Hæc ibi, זה *Ze* quod Latinè interpretatur iste, hoc in loco non est nisi Deus. Quod per id quod in libro מנחות *Menahoth*. i. oblationum, in cap. quod incipit המנחות *Hammenahoth*. i. Oblationes, scribitur, maximè probatur: ubi sic dicitur, הקב״ה נקרא זה שנאמר זה אלי ואנוהו. i. Deus sanctus & benedictus vocatur *Ze*, i. iste: sicut scriptum est B *Exo. c.* 15,3. *Ze*. i. iste Deus meus. & glorificabo eũ. Hęc traditio. Secundùm ergo duas istas traditiones, Deus crucem humeris baiulaturus erat, & cruci manibus extensis, affigendus. Cùm autem Deus ex sua natura hæc pati non possit, de Messia necessariò intelligenda sunt, qui Deus & homo futurus erat ; & morte crucis moriturus. Quòd autem manus & pedes ipsius Messiæ in cruce fodiendi essent, Psalmographus *Psal.* 22,17. pronunciavit, dicens. כי סבבוני כלבים עדת מרעים C הקפוני כרו ידי ורגלי i. Quoniam circumdederunt me canes. Concilium malignantium obsederunt me, foderũt manus meas & pedes meos. *Sophrim* tamen. i. Scribæ, dictionem illam כרו *caru*. i. foderunt, in כארי *caari*, quod, sicut leo, significat, mutantes, scripturam simul & sensum perverterunt. Quod multis quoque aliis in locis eos fecisse, in primo libro latissimè ostendimus. Verumtamen quidam ex nostris (licet piè & bono zelo) aiunt, Quòd cùm textus Hebraicus hic dicit, Sicut D leo manus meæ & pedes mei, sive manus meas & pedes meos, cõstructio defectiva ibi sit, subaudiendumque, Impii tanquam leo manus meas & pedes meos foderunt, perforaverunt, fixerunt, aut malè tractaverunt. Ad quod probandum, Chaldaicam traductionem inducunt, quæ hoc loco sic habet, מטול דאחזור עלי רשיעי דמתילן לכלביא סגיאי כנישת מבאשין אקפוני נכתין היך כאריא אידיי ורגלי id est, Quoniam vallaverunt E me impii, similes canibus plurimis, congregatio malignorum circumdedit me mordentes veluti leones manus meas & pedes meos. Ex quo inferunt, Hebræos locum hunc non corrupisse. Sed ut verum fatear, hoc eorum dictum mihi minimè placet. Primò, quia etsi in infinitis penè codicibus, quos nunc Judæi passim præ manibus habent כארי *caari*, id est sicut leo, depravatum sit: in aliquibus tamen vetustissimis כרו *caru*, quod F idem est quod foderunt, scriptum adhuc reperitur: tametsi Judæi in eisdem non כרו *caru*, ut scriptum est, sed כארי *caari*, legant. Dicunt enim ibi כתיב *chetib*, id est scribendum esse כרו *caru*, sed קרי *keri*. i. legendum כארי *caari*. Qui est tertius depravandæ scripturæ modus: ut latiùs in *primo libro* ostensum est. Tum deinde, quia cum translatio Chaldaica quam inducunt, non sit Ionathæ filii Uzielis, qui annis pluribus Christi ortum antecessit, sed R. Ioseph cæci (ut ipsimet affirmare videntur) qui annis fermè trecentis quadraginta G post Christum passum claruit, non mirum videri debet, si depravationem hanc secuta, ita hoc loco habeat. Quamvis ipsa quoque multum contra Judæos nostri temporis (quod maximè animadvertendum est) & hic, & aliis plurimis in locis ad propositum nostrum faciat. Tum demum, quia quòd

A quòd non כארי *caari* id est, sicut leo, sed כרו *caru*, id est foderunt, hic scriptum fuerit, non solùm in expositione libri Gen. R Mosis Hadarsan [ut *in 8. cap. primi libri* visum est) liquidò patet, super illud, Et Abraham adhuc stabat coram Domino; verùm etiam per 70 interpretum editionem, qui ita hæc verba transtulerunt, ὅτι ἐκύκλωσάν με κύνες πολλοὶ, συναγωγὴ πονηρευομένων περιέσχόν με, ὤρυξαν χεῖράς μου καὶ πόδας μου. Ex quo manifestè liquet, quòd כרו *caru* id est foderunt, & non
B כארי *caari*, hoc est, sicut leo, hoc loco scriptum erat. Id etiam ex translatione illa Chaldaica. quâ Indi atque Æthiopes utuntur, potissimùm videri potest. Sic enim habet *Canaunni oiovtia vaogaria*: id est, Vulneraverunt, vel foderunt manus meas, & pedes meos. Non ergo David in persona sua hæc verba protulit, ut juniores Judæorum delirantes aiunt, sed in persona Messiæ, quem talia passurum prævidebat. Quod etiam ex imme-
C diatè sequentibus apertè insinuatur: cum dicitur, אספר כל עצמתי המה יביטו יראו בי : יחלקו בגדי להם ועל לבושי יפילו גורל Hoc est, Numerabo omnia ossa mea: Ipsi considerabunt, & despiciēt me: divident pannos meos sibi, & super vestem meam mittēt sortem. Cum igitur hæc nunquam David passus sit, nec unquam in eo completa fuerint, de Messia ea intelligi oportet: præsertim cum scriptum sit in libro שבת *Sabbath*, in cap. quod incipit, במה האשה יוצאה *Bamme haissa iotsea* id est, cum quo uxor egredietur, R. חייא
D *Hiia* dixisse, omnes prophetas non prophetasse, nisi de diebus Messiæ. Prisci quoque Talmudistę illud *Zacha. cap.* 12. 10. dictum, והביטו אלי את אשר דקרו id est, Aspicient in me quem transfixerunt: Messiæ filio Ioseph attribuunt, ut refert ibidem R. David Kimhi. Hoc per ea etiam quæ in libro סוכה *Succa*, in cap. החליל חמשה *Hahalil hammissa* habētur, facilè probatur. Ibi enim sic legitur, Scriptū est *Zacha. c.* 12, 12 וספדה הארץ משפחות משפחות
E לבד id est, Planget terra familiæ familiæ seorsum. Hic plāctus ad quid fiet? cōtroversia est inter Rabbi דוסא *Dossa*, & magistros Unus enim dicit, quod planctus ille fiet super Messia filio Ioseph, qui occisus erit. Et alter ait, quod super fomite qui interficietur erit: בשלמא *Bislama*, id est, pax ei dixit, quod planctus antedictus fiet super Messia filio Ioseph Hoc est enim quod scriptum est *Zach.* 12, 10. והביטו אלי את אשר דקרו וספדו
F עליו כמספד על היחיד והמר עליו כהמר על הבכור : Hoc est, Et aspicient in me quem transfixerunt, & plangent super eum quasi planctum super unicum. Et dolebitur super eum, sicut doleri solet super primogenitum. Hæc traditio. Quamvis autem expositores ibi indiscussum dimittant, utrū Messias ille dicatur filius Ioseph, quia ex tribu Ioseph proditurus esset, an à patre vocato Ioseph: dictum tamen Talmudistarum de Christo Domino nostro intelligitur. Quem ideo Tal-
G mudistæ filium Ioseph appellarunt, quia alium patrem in terris habiturus non erat, nisi putativum, Ioseph scilicet matris suæ virginis spōsum, qui ut referunt Evangelistæ, pater ejus putabatur. Quamobrem & ipsa gloriosa Virgo dixit ei apud *Luc. c.* 2, 48. Fili quid fecisti nobis sic? Ecce pater tuus, & ego dolentes quærebamus te. Ex

A hac igitur traditione necessariò sequitur, Deum ipsum vulnerandum, transfigendumque fuisse: Nam cùm ea verba, Et aspicient in me quem transfixerunt: quæ veteres Talmudistarum de Messia intelligi voluerunt, in persona Dei propheta protulerit, acsi Deus ipse crucifigendus esset: quod nec excogitari quidem potuisset, nisi divinitas cum humanitate in ipso Messia hypostaticè unienda fuisset: consequens profectò est,
B Messiam qui crucifigendus erat, Deum & hominem futurum fuisse. Cùm prætereà Spiritū gratiæ super homines effūdere, nemini nisi soli Deo cōveniat, clarū certè est, eū omnino Deū esse, in cujus persona propheta loquitur, dicens, *v.* 10. ושפכתי על בית דויד ועל יושב ירושלם רוח חן ותחנונים והביטו אלי את אשר דקרו Hoc est, Et effundam super domum David, & super habitatores Ierusalem spiritum gratiæ & devotionum, sive precū.
C Et aspicient in me quem confixerunt, vel transfixerunt. CAP. Juniores Judæorum tam evidens passionis Dei & hominis testimonium depravare non valentes, aiunt hoc in loco, Respicient in eum, & non in me, apud eos scriptum esse. GAL. Primùm eorum falsitas ex eo patet, quòd omnes antiqui eorum libri (ut ipse optimè nosti) ita prorsus habēt, ut ego scripsi atque traduxi. Deinde verò per Chaldaicam R. Ionathæ translationem, quæ sic eadem verba Chaldaicè profert, Et effundam super domum David, & super habita-
D tores Ierusalem spiritum pietatis & miserationum, & respicient in me quem transfixerunt. Quare & idem propheta *c.* 13, 6. ait, ואמר אליו מה המכות האלה בין ידיך ואמר אשר הכיתי בית מאהבי : חרב עורי על רעי ועל גבר עמיתי נאם יהוה צבאות הך את הרעה ותפוצין הצאן Hoc est, Dicet ad eum, Quid sunt plagæ istæ inter manus tuas? Et dicet, His plagatus sum in domo eorum qui me diligebant, id est qui me diligere debebant. Fra-
E mea suscitare super pastorē meum & super virum socium meum, vel consimilem mihi, seu cohærentem mihi, ait *Deus* exercituum. Percute pastorem, & dispergentur oves. Ex quibus omnibus luce clariùs constat Messiam Deum & hominem crucis patibulo suspendendum fuisse, atque crucis morte obiturum.

Juniorum Judæorum objectio.

Confutatio.

CAP. XVIII.

Ad Judæorum objectum responsio, qui ideo Christū Deum non fuisse asserunt, quia in cruce se à Deo derelictum clamaverit.

F CAPNIO.

HIc nobis sese opponit recentiorum Judæorum impia perfidia, Si Christus vester (inquiens) Deus fuit, cur mox in cruce moriturus, se à Deo derelictum clamavit, dicens, אלי אלי למה עזבתני Hoc est, Deus meus, Deus meus cur dereliquisti me? Si enim Deus & homo fuisset, nunquam homo ille à Deo cui hypostaticè
G (ut ais) unitus erat, deseri potuisset. Quoniam ut ipsimet asseritis, quod semel assumsit, nunquam dimisit. Quare cùm se à Deo derelictum clamaverit, palàm ipsemet se Deum non esse, protestatus est. HOG. Ad hoc Hieronymus dicit, Christū cecinisse in cruce *Ps.* 22. aliosque sequentes, usq; ad illū *Psal.* 31. *versiculum* 6. In manus tuas Domine

mine comendo spiritum meum. Ex quo sequitur quòd verba illa, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? non ideo dixerit, ut se à Deo derelictū ostēderet, sed quia cū aliis eorūdem Psalmorum verbis sibi dicenda occurrerint. GAL. Ego quidem Hieronymo non contradico, sed unum hoc adiicio, Quòd quemadmodum Iudæis etiam dixit apud *Ezech. c.* 18, 31. Et quare moriemini domus Israel? Non quidem ut hoc ab eis disceret, quin potius, ut eos ad suæ perditionis B consideratiouem salubriter excitaret: ita quoque Christus cùm inquantum homo clamando à Deo quæsivit, cur eum in manibus Judæorum ad illudendum, flagellandum, crucifigendum, occidendumque dereliquisset, non quasi ignarus, nec quasi de Deo conquerens, vel ipsum arguens, id fecit, sed ut Judæos ipsos audientes, ad saluberrimam suæ passionis considerationem, fidemque induceret. Quod verba mox ibidem sequentia aperte insinuant. Nam cum in persona Messiæ propheta (ut dictum est) dixisset, אלי אלי למה עזבתני Hoc est, Deus meus, Deus meus, cur dereliquisti me? statim immediatè subiecit, רחוק מישועתי דברי שאגתי Hoc est, Longè à salvatione mea verba rugitus mei. Verba utique rugitus Christi, quibus ut homo se à Deo suo derelictum clamavit, in cordibus Judæorum eum occidere cupientium, longè fuerunt à salvatione ejus, quā ipsum Deus suscitavit, atque in cœlum videntibus discipulis elevavit. Vel aliter: Cum in *sexto libro* ex priscorum Talmudistarū sententia dictū sit, salvationē nostrā salvationem Dei esse, eo quòd Deus salvando Israelem, se ipsum salvare dicatur: hinc & Messias ipse qui humanum genus salvaturus erat, salvatus pro eo quod est salvator, plerumque dicitur. Eamobrem haud incongruè dici etiam potest, Verba rugitus, id est lamentationis Christi longè à salvatione ejus, hoc est à redemtione humani generis futura fuisse, quod ad illos scilicet duntaxat, qui propter impœnitens & obstinatum cor eorum non erant humanæ redemtionis fructum percepturi. Quare & mox subiiciēs, Sitio, inquit, id est salutem omnium desidero, quia pro omnibus patior, etsi non omnes sint merito passionis meæ salvandi. Et in hunc sensum Chaldæus interpres prædicta verba transtulisse videtur: cum ita Chaldaicè ait, אלהי אלהי מטול מה שבקתני רחיק מן פורקני מילי אבליותי: id est, Deus meus, Deus meus, quare dereliquisti me? longè à redētione mea verba lamentationis meæ. HOG. Editio nostra longè aliter habet, quàm ipse transtulisti. Sic enim habet, Deus meus, respice in me, quare me dereliquisti? longe à salute mea, verba delictorum meorum. GAL. Ut inspicienti evidenter patet, pro fide Christiana longè melius Hebraica veritas hic habet, quàm nostra sive Græca, sive Latina editio: cujus autores nescio quo spiritu moti, pronomen hoc, meus, à principio ejusdem versiculi removerunt, & in medio ejus, respice in me, addiderūt, atque in fine ipsius, verba rugitus mei, in verba delictorum meorum mutaverunt. Quæ quidem tria, hoc est, minuere, addere, mutare, multis aliis in sacræ scripturæ locis, tam apud Græcos, quàm apud Latinos sæpissime

A fecisse comperiuntur. Ex eo igitur quòd Salvator noster se à Deo derelictum clamaverit, ipsum Deum non fuisse, minimè concludere poterit falsa nimium Iudæorum nostri temporis calliditas. Neque etiam nos arguere valebit, quod Deum omnino impatibilem, immortalem, & incommutabilem, crucifixum, clavis ac lancea trāsfixum, mortuumque & fateamur, & credamus. Cùm hæc omnia Messiam ipsum Deum & hominem, non utique secundùm divinitatem, sed secundùm naturam nostræ mortalitatis assumtam, passum asseramus. Quæ omnia nobiscum prophetæ, cæterique sancti patres, ac veteres Talmudistæ longè antè nos, & fassi sunt, & crediderunt, ut in præmissis liquidò patuit. Quas ob res haud ineptè ipsi (ut suprà visum est) cum אל נערץ *El naarats* id est, Deum confractum sive contritum, aut territum vocaverunt Est enim אל *El*,
C id est Deus, secundùm formam Dei. Et נערץ *naarats*, id est confractus, seu contritus, vel territus secundùm formam servi: secundùm quam in sua passione, ut refert *Marcus c.* 14. *v.* 33. cœpit pavere & tedere, fuitque flagellis contritus, colaphis alapisque cæsus, atque crucifixus, & clavis ac lancea confossus, atque confractus. Quapropter Psalmographus Deum alloquens, & ex impiorum judicio, ipsum contra ea quæ de Messia promiserat quasi facientem, quodamodo arguens sic *Ps.* 89, 37. ait, ואתה זנחת ותמאס התעברת עם משיחך: נארת
D ברית עבדך חללת לארץ נזרו id est, Et tu repulisti, & abiecisti, iratus es magnopere cum Messia tuo. Neglexisti pactum servi tui, profanasti in terra coronam ejus. Et post pauca, *v.* 45. עד מה יהוה תסתר לנצח תבער כמו אש חמתך Hoc est, Usquequo Deus occultabis te, in æternum exardescet velut ignis ira tua? Ubi glossa R. Abrahā Aven Ezra, Usquequo (inquit) Deus occultabis te, ex una parte scilicet velex uno angulo aut vertice quasi occultatus sis, ita ut nō videas mala Mes-
E siæ tui, sed exardescat sicut ignis contra eū ira tua? Et infrà, *v* 48 איה חסדיך הראשנים אדני נשבעת לדוד באמונתך id est, Ubi sunt misericordiæ tuæ priores Domine, quas jurasti David per fidem tuam? Ubi glossa ejusdem R. Abraham ait, Statue, Domine, juramētum tuum, quod de advētu Redētoris fecisti. Et demū, *v.* 51. ברוך יהוה לעולם אמן ואמן Hoc est, Benedictus Deus in æternū, amē, amen. Ubi glossa ipsius Rabbi, Sensus est, in-
F quit, Quòd Psalmista viderit per Spiritum sanctū Messiæ adventum, ideoque dedit laudes nomini Dei, hoc est Deo. Fuit autem in Hispania quidā magnus sapiens, & probus homo, cui Psalmus iste gravis admodùm erat, & usque adeo, ut ipsum nec legere posset nec patienter audire, eo quòd Psalmista gravia contra *Deum* hîc loquatur. Hæc ille.

CAP. XIX.

Quòd Messias in sua morte felle & aceto potandus erat, eoq; moriente, tenebræ super omnem
G *terram fieri debebant.*

CAPNIO.

Quoniam legimus Christum redemtorem nostrum in sua passione felle & aceto potatum, tenebrasque super universam terram eo moriente fieri conti-

contigisse : eam ob rem ad magis confutandam A
impiam obstinatamque Judæorum nostri temporis incredulitatem, hæc omnia in morte Messiæ accidere debuisse, per eorum scripturas probandum quoque est. GAL. Primum itaque notandum est quod legitur in libro *Sanhedrin*, in cap. quod incipit. נגמר הדין *Negmar haddin*, id est, Definitum est judicium: ubi sic ad verbum dicitur: Dixit Rabbi חסדא *Hasda*, Quòd egressurus occidendus potabatur pulvere incensi in scypho vini, ut separarentur sensus ejus ab eo: sicut dictũ
est *Prov.* 31. *v.* 6. תנו שכר לאובד ויין למרי נפש Hoc B
est, Date ebriativum perdito, & vinum iis qui sunt amaro animo. Erant autem in Jerusalem mulieres honestæ, quæ hæc sponte mittebant. Hæc Talmud. Bonum igitur vinum Domino JESU Christo, aliisque cum eo crucifigendis ad hoc missum Judæi biberunt. Quare tunc impletum est, quod longè ante per *Amos* 2. *v.* 8. dictum fuerat, ויין ענושים ישתו בית אלהיהם id est, Et vinum damnatorum bibet domus Dei eorum :
Quasi diceret, Vinum damnatorum bibet domus C
Israel, & quod majoris erit facinoris, vinum etiam Dei eorum. Neque tamen cuipiam inconveniens videri debet, quòd paucorum admodum Judæorum factum, domui Israel propheta attribuat: cùm ibi non solum ingens populi multitudo adesset, facientibus quod dictum est consentiens, verùm eorum quoque de quibus *Matth.* c. 27. *v.* 41. dicitur, Quòd similiter & Principes sacerdotum illudentes cum scribis & senioribus
dicebant, Alios salvos fecit, se ipsum non potest D
salvum facere? Si Rex Israel est, descendat nunc de cruce, & credemus ei. Confidit in Deo, liberet nunc eum, si vult. Dixit enim, Filius Dei sum. Mos est etiam divinæ scripturæ multitudini quãdoque ascribere, quod vel ab uno solo factũ est. Legitur enim *Iehosua* 7. *v.* 1. Dominum ad ipsum Jehosuam dixisse, Peccavit Israel, & transgressi
sunt pactum meum, quod præcepi eis, & etiam E
acceperunt de anathemate, & etiam furati sunt: cum reliquis. Ecce quomodo Dominus Israeli attribuit, quod solus Achan perpetraverat. Pro incenso igitur & bono vino bibito, myrrham & acetum cum felle mixtum Judaica impietas Domino Jesu propinavit. Et tunc illud *Ps.* 69. *v.* 26. dictum impletum est, ויתנו בברותי ראש ולצמאי ישקוני חמץ: Hoc est, Et dabunt in escam meam fel, & in siti mea potabunt me aceto. Hæc autem de Messia intelligenda fuisse, in *Midras Ruth*, id
est in expositione libri *Ruth* evidentiùs apparet, F
super illud quod dixit Booz, *capite* 2. *v.* 14. Accede huc, & comedes de pane, & tinges frustum tuum, vel buccellam tuam in aceto. Sic enim ibi dicitur: Loquitur de Rege Messia, Accede huc, id est appropinqua ad Regnum. Et comedes de pane: Iste est panis Regni. Et tinges frustum tuũ, vel buccellam tuam in aceto: Hæ sunt passiones, vel tormenta Messiæ: de quo dictum est *Isa.* 53.
Et ipse vulneratus est, vel occisus est propter cul- G
pas nostras, contritus propter peccata nostra. Hæc traditio. Ex qua manifestè ostenditur, quòd acetum Ruth significavit, ac præfiguravit Messiæ passiones atque tormenta. Quantò magis igitur in persona Messiæ dictum fuisse oportet, quod jam præmissum est, Et dabunt in escam meam fel, & in siti mea potabunt me aceto? Quod maximè in justa Judæorum retributione innuitur, cùm protinus *eod. in Ps. v.* 27. subditur, יהי שלחנם לפניהם לפח ולשלומים למוקש תחשכנה עיניהם מראות ומתניהם תמיד המעד : שפך עליהם זעמך וחרון אפך ישיגם: תהי טירתם נשמה באהליהם אל יהי יושב i.e. Sit mensa eorum coram eis in laqueum, & quæ sunt pacis in scandalum. Obscurentur oculi eorum à visione, & lumbos eorum jugiter dissolve. Effunde super eos indignationem tuam & ira furoris tui comprehendat eos. Sit habitatio eorum deserta, ut in tabernaculis eorum non sit habitator. Et post hæc *v.* 31. statim subjicitur, כי אתה אשר הכית רדפו ואל מכאוב חלליך יספרו: תנה עון על עונם ואל יבאו בצדקתך : ימחו מספר חיים ועם צדיקים אל יכתבו: Hoc est, Quoniam quem tu percussisti persecuti sunt. & ad dolorem, vel ad afflictionem, vulneratos tuos vel occisos tuos narrabunt. Pone peccatum super peccatum eorum, & non veniant in, vel cum justitia tua: deleantur de libro vitæ, vel viventium, & cum justis non scribantur. Hæc autem omnia Chaldaicus interpres ita Chaldaicè traduxit atque exposuit: יהי פתורהון דסדרו קדמוי באכלי קדמהון לתקלא ונכסתהון לתקלא: יתחשכן עיניהון מן למיחמי וחרציהון תדירא תועזע: שדי עליהון רוגזך ותקוף רוגזך ידבקינון: תהי משכנתהון צדיא במשכנהון לא יהא יתיב׳ארום דאנת מחיתא רדפו ומן דכאיב על קטולך ישתעיין : הב עוית על עויתהון ולא ידכון למיעל בכנישת צדקיך: ימחון מספר דכרן חייא ועם צדקייא לא יתכתבון: Hoc est, Sit mensa eorum quam paraverunt coram me ut comederem, in laqueum, & sacrificia eorum in scandalum. Obscurentur oculi eorum, ut videre nequeant, & lumbos eorum continuo tremore affice. Effunde super eos furorem tuum, & fortitudo furoris tui apprehendat eos. Sit habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit habitator. Quoniam quem tu vulnerasti, persecuti sunt, & in afflictum propter interfectos tuos, obloquentur. Adde peccatum super peccatum eorum, & non mereantur ingredi in ecclesiam justorum tuorum. Deleantur de libro memoriæ vivorum, & cum justis non scribantur. Ad horum verborum Psalmographi declarationem, notandum est, quòd mensa in sacra scriptura quandoque regnum significat. Unde in *Midras tillim*, i. in expositione Psalmorum, super illud *Ps.* 23. *v.* 6. dictum, תערוך לפני שלחן i. e. Parabis coram me mensam: sic dicitur, Hæc mensa est Regnum. Quandoque verò tota ipsa divina scriptura quæ in 24. distinguitur libros, mensa nuncupatur: juxta illud *Deut.* 8. 3. dictũ, לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי יהוה יחיה האדם Hoc est, Non de solo pane vivit homo, sed de omni eo quod egreditur ex ore Dei, vivit homo. Utraque hæc mensa facta est Judæis in laqueum. Quia enim Messiam vino myrrhato & aceto cum felle mixto potaverunt, idcirco & regnum & veram scripturæ intelligentiam perdiderunt. Quare de eorum cæcitate subditur, Obscurentur oculi eorum à visione, id est, ne videant. Hinc etiam verus Messias, qui eis ad pacem esse debuit, & pax vocatur, justo Dei judicio, factus est eis in scandalum: quia os ejus felle & aceto amaricave-

runt. Et hoc est quod in *planctu suo Ieremias* c.1. A *v.*28.ait, צדיק הוא יהוה כי פיתו מריתי id est, Justus est ipse Deus, quia os ejus amaricavi. Tunc enim Judaica pravitas os Dei amaricavit, cùm spongiam aceto felleque pleuam, arundini circumpositam, ori atque naso Domini nostri Jesu veri Messiæ apposuit. Quamobrem tunc etiam impletum est *Ezech.* illud *c.*8.*v.*17. dictum, והנם שולחים את הזמורה אל אפי id est, Et ipsi erunt mittentes fetorem ad nasum meum. Quod exponens Rab. B Kimhi ait, Vult dicere, odorem malum HOG. His in locis longè secus scriptura nostra habet, quàm tu traduxisti. Nam illud quidem lamentationis Jeremiæ sic habet, Justus est Dominus, quia os ejus ad iracundiam provocavi. Hoc autem Ezechielis ita, Et ecce applicant ramum ad nares meas. GAL. Utrobique author nostræ editionis (pace ejus dixerim) nimium Judæis blanditus est. Nam dictio מריתי *maruthi* quæ in verbis Jeremiæ ponitur, à verbo מרה *mara*, quod amaricare propriè significat, derivatur. Idcirco מריתי C *maruthi*, idem est quod amaricavi. Dictum autẽ Ezechielis tam apud nos, quàm apud Hebræos penitus depravatum est, sed multò magis apud nos quàm apud eos. Illi enim sic habent, Et ipsi mittentes erunt fœtorem ad nasum suum. Neutra tamen litera vera est, neque quam ipsi habent, neque quam nos habemus, sed illa quam priùs posui. Antiqui namque eorum sapientes, quos סופרים *Sophrim*, id est scribas nuncupant, attendentes prophetam eadem verba in persona Dei D protulisse: fœtoremq; ad nasum ejus poni, & inconveniens, & impossibile esse existimantes: ne hujusmodi locutio in simplicium scandalum cederet, scripturam hanc quemadmodum & alias ejus generis quamplurimas, commutaverunt: ut latiùs in primo libro ostendimus. Hic autem ad nasum meum scriptum erat, quod ipsi mutantes, ad nasum suum, scripserunt: ut ibidem quoq; per eorum scripturas probavimus, Quòd autẽ Mes- E sia moriente, sol obscurari debebat, tenebræque per universam terram fieri, longè ante per *Amos* prophetam nunciatum fuit, sic *cap.*8. *v.*9. dicentem, והיה ביום ההוא נאם אדני יהוה והבאתי השמש בצהרים והחשכתי לארץ ביום אור : והפכתי חגיכם לאבל וכל שיריכם לקינה והעלתי על כל מתנים שק ועל כל ראש קרחה Hoc est, Et erit in die illo, ait Dominus Deus, & occidere faciam solem in meridie, & tenebrescere faciam terram in die lucis: Et convertam festivitates vestras in luctum, & omnia cantica vestra in lamentum. Et F ascendere faciam super omnia dorsa saccum, & super omne caput calvicium, vel depilationem. Tenebras verò factas fuisse ea die & hora, qua Christus mortuus est, nemo it infícias: cùm id vel Gentiles ipsi testentur. Depilationem autem hanc atque lamentationem inconsolabilẽ tunc, aut parum pòst fieri contigit, cùm scilicet quadragesimo anno ante templi eversionem, Judicibus Judæorum ex consistorio Gazith expulsis, omnis ab eis judiciaria potestas ablata fuit: sicut G in quarto libro latissimè patuit.

CAPUT XX.

De merito passionis Messiæ, & mortis, ac effusionis sanguinis ejus.

CAPNIO.

Cum per meritum passionis Christi humanum genus salvatum sit: ideò ut nihil de Messiæ passione prætermittatur, de meritò nunc passionis, mortis, & effusionis sanguinis ejus, aliquid ex Judæorum scripturis patefacias. GAL. Faciam equidem. De merito itaque passionis Messiæ id nunc solùm audiendum est, quod in libro qui apud eos ספרי *Siphre* vocatur, ex verbis Rab. Josis hoc modo scriptum est, Egredere & disce meritum regis Messiæ, ac præmium justorum ab antiquo Adam: cui non fuit datum, nisi unum præceptum de negativis, & transgressus est illud, Vide quot mortes decretæ sunt ei, & generationibus ejus, generationibusque generationum, usque ad finem omnium generationum. Porrò quænam mensura multiplicatur, mensurane boni, an mensura vindictæ? Esto dicens, quòd mensura boni multiplicatur, mensura verò vindictæ minuitur. Quasi dicat, Deus semper citra condignum punit, & ultra condignum remunerat. Rex igitur Messias afflictus & humiliatus jejunio, pœnisque affectus, meritum & præmium omnibus retribuet: sicut dictũ est *Isa.*53.*v.*6. Et Dominus obviare fecit in eo peccatum omnium nostrûm. Hæc Talmud. Hoc etiam modo argumentatus est Paulus ille summus Talmudista, cùm *ad Romanos* scribens *c.*5.*v.*15. ait, Si unius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei, & donum D in gratia unius hominis Jesu Christi, in plures abundavit. Meritum autem mortis Messiæ ex eo maximè ostenditur, quod in eodem libro ita legitur, מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקי בארצם באותה שעה ויהודה לעולם תשב ונקתי דמם לא ניקתי וכפר ארמתו עמו מניין אתה אומר שהריגתו שביד אומות העולם כפרה היא להם לעולם הבא שנאמר מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתיך: id est, De iniquitate filiorum Judæ, qui fuderunt sanguinẽ innocentem in terra eorum in illa hora Et Judas E semper manebit, & parcam, sanguini verò eorum non parcam. Parcet tamen terra ejus, id est cadaver ejus populo suo. Et unde habet, quòd mors ejus, quæ est in manu gentium mundi, parcet eis in seculo venturo? Quia dictũ est in *Psalmo Asaph v.*1. Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam. Hæc traditio. Ex qua manifestè liquet, per mortem Messiæ, futuram fuisse peccatorum remissionẽ: tum ex eo quod dicit, quòd terra ejus, id est cadaver ejus parcet populo suo: tum etiam, F quia ait, quòd mors ejus, scilicet Messiæ, parcere debebat gentibus in seculo venturo, id est tempore Messiæ. Et rectè quidem. Nam Messias ipse pro humani generis salute, & præsertim propter salvandos patres moriturus erat. Quod ex commentariis R. Mosis Hadarsan palàm ostenditur, super illud *Psalm.*49.*v.*8. ויחי עוד לנצח לא יראה השחת כי יראה חכמים ימותו Hoc est, Et vivet ultrà in sempiternum, & non videbit infernum, cùm viderit sapientes morientes, vel, uti videbit sa- G pientes morientes, ut aliqui interpretati sunt: Cùm sic ibi dicitur, אמר רבי משה הדרשן זה הפסוק נאמר על מלך המשיח שימות בדי לפדות את האבות ואחר יחיה לנצח לא יראה שחת כמו החכמים שימותו Hoc est, Dixit Rabbi Moses

ses Hadarsan, Hic textus dictus est de Rege Messia, A qui morietur ad redimendos patres. Et postmodum vivet in sempiternum. Nec videbit infernum, quemadmodum sapientes qui moriuntur. quòd autem nonnisi per sanguinis Messiæ effusionem, & à peccatis mundandi essent fideles, & ab inferno liberandi, patet per illud *Zachariæ nono capite vers.* 11. dictum, גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו Hoc est, Etiam tu per sanguinem pacti tui, emisi captivos tuos B de puteo, in quo non sunt aquæ. Ad cujus dicti intellectum, notandum est, quòd hæ dictiones tu & tuos, hic positæ fœminini sunt generis. Ideò eas ad aliquod fœmininum, cujus mentio præcesserit, referri oportet. Ad quod autem fœmininũ sint referendæ, ostenditur ibidem, cùm paulò ante hæc verba, *v.* 9. sic dicitur, גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלם הנה מלכך יבוא לך צדיק ונושע הוא id est, Exulta valde filia Sion, jubila filia Jerusalem. Ecce Rex tuus veniet tibi justus & salvatus ipse. Ubi Jonathæ Chaldaica translatio sic dicit, C חדאי להדא כנשתא ציון גילי קהלא ירושלם Hoc est, Exulta gaudio ecclesia Sion, jubila ecclesia Jerusalem. Ad filiam igitur, id est, ecclesiam Sion & Jerusalem referenda sunt hæc pronomina ibi posita, cùm dicitur, Etiam tu in sanguine pacti tui, emisi captivos tuos de puteo, in quo non sunt aquæ. Quæ quidem verba sic R. Selomo exponit:

Expositio R. Salomonis.

Etiam tu ecclesia Sion & Jerusalem salvaberis D cum Messia: sicut ipse justus est & salvatus. Per sanguinem pacti tui, id est per meritum sanguinis pacti. qui effusus est super vos in Sinai. De quo dictum est *Exod.* 24. 8. Ecce sanguis pacti, quod pepigit Dominus. Emisi captivos tuos de puteo, id est de captivitate Hæc ille. Cùm inquit, de puteo, id est de captivitate, hoc non potest intelligi de puteo captivitatis Ægypti, vel Babylonis, cùm aquis utraque abundet, & propheta puteum de quo loquitur, carere aqvis dicat. Quare de puteo gehennæ in quo non sunt aquæ, sed ignis & sulphur, dictum ejus intelligi oportet, ut patet in E prologo איכה רבתי *Ecba Rabbethi*, id est, expositionis planctus Jeremiæ: ubi sic dicitur, Deus sanctus & benedictus promisit nobis, se erepturum nos de gehenna per meritum circumcisionis. Et ubi hoc dixit? Apud Zachariam dicentem, Etiam tu per sanguinem pacti tui, emisi captivos tuos de puteo, in quo non sunt aquæ. Hæc traditio. Cùm autem dicit per meritum circumcisionis futuram fuisse salvationem, per meritum effusio- F nis sanguinis Christi intelligi voluit, cujus typum circumcisio gessit. Nam cùm omnes patriarchæ & prophetæ, omnesque sancti patres quantumcunque sancti, qui circumcisionem acceperunt, usque ad passionem Christi, ad infernum descenderint, ut patet in multis locis Talmud, & præsertim in libro qui חגיגה *Haghiga* dicitur, in cap. quod incipit הכל חייבין *Haccol hatiabin*, id est omnes sunt obligati, ut latiùs in præcedentibus ostendimus: consequens planè est, quòd non per G meritum circumcisionis, sed per meritum passionis Christi, cujus figuram circumcisio gerebat, eramus ab inferno liberandi. Præterea cùm nec peccatorum venia, nec satisfactio, nec per consequens animarum salvatio, nisi per sanguinis effusionem fieri debuerit, ut patet in libro יומא *joma* id est Dierum, in cap. quod incipit, Septem dies ante diem propiciationis: ubi sic ad verbum legitur, Non est venia, vel peccati remissio, nisi per sanguinem: sicut scriptum est *Lev* 17. *v.* 11. כי הדם הוא בנפש יכפר id est, Nam sanguis ipse pro anima satisfaciet, vel animæ parcere faciet. Salvatio autem cùm nonnisi per Messiam futura fuerit, ut in superioribus probatum est: necessariò profectò sequitur, quòd neque merito circumcisionis, neque merito sanguinis super filios Israel in monte Sinai effusi, Deus peccata remittebat, sed merito duntaxat sanguinis Messiæ effundendi, quem sanguines prædicti figurabant, sine quo nec fuit, nec est, nec erit unquam perfecta peccatorum remissio.

CAP. XXI.

Quòd Messias ad infernum descensurus esset, omnesq; electos inde educturus.

CAPNI.O.

Cum Christum Dominum nostrum post mortem suam ad inferos descendisse, indeque electorum suorum animas eduxisse, & credamus, & confiteamur: eapropter ut magis magisque adhuc juniorum Judæorum convincatur perfidia, id ipsum Messiam facturum fuisse, probari quoque per eorum scripturas oportet. GAL. Messiam itaque ad infernum descensurum, atque electos omnes inde educturum fuisse, per illud in primis patet, quod in *Beressith rabba*, id est in expositione libri *Gen.* R. Mosis Hadarsan legitur ubi super illud *c.* 24. *v.* 32. ejusdem libri dictum, Et induxit eum in tabernaculum: sic ad verbum dicitur: Dixit R. Jehosuas filius Levi, Ivi cum angelo mortis nomine קיפוד *kippod*, quousque perveni ad portas gehennæ. Statimq; misi *kippod*, angelum, qui scilicet præest gehennæ, ut metiretur gehennam à capite usque ad finem, & non fuit ei hora vacans ad metiendum. Quia tunc occiderunt Rabban Simeonem filium Gamlielis. Et volui ire, & non potui. Post hoc autem ivi cum *kippod* angelo, & ibat mecum Messias filius David, quousque perveni ad portas gehennæ. Cumque viderent captivi qui in gehenna erant, lumen Messiæ, gavisi sunt eum recipere, dicentes, Hic educet nos de his tenebris: sicut dictum est *Hos.* 13, 14. מיד שאול אפדם ממות אגאלם Hoc est, De manu inferni redimam eos, à morte liberabo illos. Et *Isaias* quoq; dicit *c.* 35. *v.* 10. ופדויי יהוה ישבון ובאו ציון i. Et redemti Dei redibunt, & venient, vel intrabunt in Sion: Et reliqua usque ונסו יגון ואנחה Hoc est, Et fugient dolor & gemitus. Non dicitur autem Sion in loco isto, nisi גן עדן *gan eden*, id est hortus voluptatis, hoc est, paradisus. Hucusque traditio. Quæ etsi stultum quoddam videatur ponere figmentum, quia tamen Talmudistæ arcana Messiæ nonnisi in parabolis tradere soliti sunt: ideò figmentum illud finxerunt, ut Messiæ descensum ad inferos, gaudiumq; sanctorũ patrũ in limbo existentiũ, quod propter ipsius adventum, suamque liberationem habituri erant insinuarent. Quod testimonis Hoseæ & Isaiæ optimè probant. Hoc idem etiam ille eorum Doctor, quem רבינו הקדוש *Rabbenu Haccados*, id est Magistrum.

gistrum nostrum sanctum vocant, longè ante A Christum natum apertiùs ostendit, in libro quem גלי רזיא *Galerazeia*, id est, revelatorem arcanorum appellavit. Et præsertim ad secundam Antonini Consulis urbis Romæ petitionem: ubi inter cætera idem Antoninus ab eo quæsivit, dicens, Ex quo גבר *ghever*, id est, vir Deum significat, quid sibi vult textus ille *Thren.3.v.1.* scriptus, אני הגבר ראה עני בשבט עברתו : אותי נהג וילך חשך ולא אור id est, Ego *ghever*, id est vir videns paupertatem, in virga indignationis suæ me minavit, & adduxit in tenebras, & non in lucem. B Respondit ei Rabbenu: Hic est Deus sanctus & benedictus, qui ait, Ego sum vir qui vidi paupertatem. Me minavit & adduxit in tenebras, & non in lucem. Hic itidem Deus sanctus & benedictus est, qui dixit, Decrevi descendere ad inferos, ad redimendas animas justorum, quas in virga indignationis suæ pater meus, qui est in cœlis illuc detrudit propter peccatum Adæ. Item eodem in libro ad sextam ejusdem Antonini petitionem, C idem *Rabbenu Haccados* dicit se in libro R. Simeonis filii Johai qui מחקר הסודות *Mechkar hassodoth*, id est, Investigatio secretorum nuncupatur, hæc inter cætera invenisse: His auditis cœpit flere Rab Hoseas, dixitque, Veh illis, veh illis impiis, homicidis Israel: quorũ amore, ut peccatum illis dimittat, Deus sanctus & benedictus mittet Filium sanctum suum, & carne humana se induet. Veh illis, quia propter suas pravas operationes erunt rebelles huic Mesiæ, & respuent dicta, D quibus præcipiet ut mundificentur aqua mundificationis, ad purganda eorum peccata. Ipsi verò non incedent in viis Deo gratis, nec facient voluntatem ejus, sed ingenti iracundia perciti, eum occident. Tunc anima ejus descendet ad inferos, apud quos triduo morabitur: ut inde omnes animas patrum justorumq; educat. Sicut dictum est *Gen.46. v.4.* אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך id est, Ego descendam tecum in Ægyptum, & ego inde educam te. E Et faciet Deus sanctus & benedictus, ut eos in paradisum deducat, sintq; læti in gloria *Dei*, juxta illud *Hos.6.2.* dictum, Visitabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos, & vivemus ante faciem ejus. Hæc omnia ille, quem ipsi Magistrum nostrum sanctum appellant. Ex quibus omnibus satis manifestè patet, Mesiam Deum & hominem statim post mortem suam ad infernum descensurum fuisse, atque animas electorum suorum inde educturum. F

CAP. XXII.

Quòd Mesias tertio die à mortuis resurgere debebat.

CAPNIO.

JESUM Christum quoque dominum nostrum tertio die à mortuis resurrexisse, Evangelistæ scripserunt. G Hoc igitur idem in Mesia futurum fuisse, per Hebr. scripturas ostendere debes. GAL. Primùm igitur quid veteres Talmudistæ super illud *Psal.17.v.17.* dictum senserint, dicam, אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך i. Ego in justicia, vel per justitiam, faciem tuam, satiabor cùm resurrexerit forma, videbo vel figura, vel imago, vel similitudo tua. Suprà probatum est per Talmudistarum scripturas, Mesiam esse faciem Dei. Hæc etiam forma, vel figura seu imago, sive similitudo Dei, de qua hîc propheta loquitur, non est nisi Dei Filius, sive Mesias ipse secundùm divinitatem, secundùm quam ipse Dei Filius similis est patri. Ut etiam suprà, hoc est *in 3. libro* ostensum est. Et hæc fuit illa figura, sive imago Dei, quam Moses vidit, cũ *Num.c.12.v.8.* dicitur, ותמנת יהוה יביט id est, Et figuram Dei contemplatur. Quod R. Ankelos sic in Chaldæum transtulit, ודמות יקרא דיהוה מסתכל Hoc est, Et similitudinem vel imaginem charitatis Dei intelligit. Ita ergo secundùm sensum istum antedicta prophetæ verba exponi possunt: Videbo faciem tuam, id est Mesiam tuum. Satiabor, cùm resurrexerit forma, vel figura, vel similitudo, vel imago tua, id est Filius tuus. Quãvis autem aliter ipsa quoque exponant, ut infrà dicetur, cùm de resurrectione generali dicendũ nobis occurrerit, expositio tamen quam hîc posuimus, in *Bereschith* קטנה *ketanna*, id est in expositione libri *Gen.* minori optimè confirmatur, super illud quod *c.3.v.23.* ejusd. libri de Adam scriptum est, Et emisit eum Dominus de horto, vel de paradiso voluptatis. Ibi enim sic ad literam legitur: Dixit R. Hamias, Emissus fuit Adam de paradiso in isto seculo, sed in futuro seculo non emittetur. Juvatur autem hoc R. Hamiæ dictum, per id quod scriptum est *Psal.17 v.17.* Ego in justicia, vel per justiciam contemplabor faciem tuam, satiabor cùm surrexerit forma, vel figura, vel imago, vel similitudo tua. Dixit Deus sanctus & benedictus, In hora illa ego justificabo eum, scilicet Adam ab illa sententia. Dixit Deo sancto & benedicto David, Et in illa hora qua resurget ille, qui est similitudo tua, satiabor, & in justicia cõtemplabor, vel videbo faciem tuam. Ubi glossa R. Selomonis, Contemplabor, inquit, faciem tuam: sicut dictum est *Isa.52.v.8.* כי עין בעין יראו בשוב יהוה ציון i. Quia oculo ad oculum videbunt, cùm morabitur vel habitabit. Quòd Deus in Sion R. Jonathas ita Chaldaicè traduxit, ארי בעיניהון יחזון גבוראן דיעביד יהוה כד יתיב שכינתיה בציון Hoc est, Quia oculis videbunt virtutem, vel fortitudinem suam quam faciet Deus, cùm sedebit vel morabitur divinitas ipsius in Sion. Hæc omnia traditio. In quibus tria admodum magna continentur mysteria. Quorum primum est, quòd Adam olim de paradiso expulsum, erat Deus justificaturus, auferendo sententiam contra eum latam. Secundum est, quòd tunc id futurũ erat, cùm juxta Davidis prophetiam תמונה *temuna* i. forma, vel figura, vel imago, vel similitudo Dei resurgeret. Tertium est, quòd cùm ille qui similitudo Dei i. similis Deo Patri erat secundùm divinitatem, secundùm humanitatem resurrecturus erat, tunc sciebat David se sanandum esse, ac per justitiam faciem Dei visurum atq; contemplaturum. Nec tn. dixit, per cujus justitiam ista cõsecuturus erat: quia fortè maluit hoc per *Isaiam* dici: qui post eum de Mesia Dei Filio loquens, sicut in præcedentibus ostendimus *c.53.v.11.* inquit, Justificabit

Talmudistica expositio.

bit justus servus meus multos, & peccata eorum A
ipse portabit. Hîc etiã haud incongruè dici pot-
est, quod in libro *Sanhedrin*, c. *Helec*, hoc modo
scriptum est: Dixit R. Nahman ad R. Ishac, Quis
fecit te audire, quando venturus sit בר ניפלי *Bar
niphli*, i. filius caducus. Ait ei, Quis est *Bar niphli*?
Dixit ei, Messias. Ait illi, Messiamne vocas *Bar
niphli* i. filium caducum? Respõdit ei, Etiã. Sicut
de ipso scriptum est *Amos 9. v. 11.* ביום ההיא
אקים את סכת דוד הנפלת id est, In die illa susci- B
tabo, vel erigam casulam David dejectã, vel pro-
stratam. Hæc traditio. Ubi non abs re vetus hic
Talmudista, Messiam *Bar niphli*, id est filium cã-
ducum appellavit. Quia ut dictum suum prophe-
tæ testimonio probat, Messias ipse quoad cor-
pus, casula David dejecta, sive prostrata in sua
passione & morte esse debebat, in sua autem re-
surrectione à Deo suscitari & erigi. Hic neque
silentio prætereundum puto, quod in *Midras te-
hilim*, id est in expositione Psalmorum legitur,
super titulum illum *Ps. 22.* qui est על אילת השחר C
i. Super cerva auroræ: ubi sic dicitur: *Hoc* est quod
scriptum est, Excitare gloria mea, excitare psalte-
rium & cythara, Excitabo aurorã. Et infrà, Exci-
tare in Edom, id est, in Romanis. Futurum est n.
ut astare facias nobis regem Messiã. Et quid est,
Excitabo auroram, & aurora non excitat me. A
seculo n. nõ venit super me aurora, & invenit me
dormientẽ. Et hoc est, Excitabo auroram. Et sic
ipse dicit *Ps. 119. v. 62.* חצות לילה אקום להודות לך D
i. Media nocte surgo ad confitendũ tibi. Hacte-
nus traditio. Ubi notandũ est, quòd gloria David
fuit in Messia, ut habetur in *Midras tehilim*, id est
in expositione Psalmorum, super illud *Ps. 16. v. 9.*
Lætatum est cor meum, scil. in verbis legis, & ex-
ultavit gloria mea. Dixit Rabbi אבהו *Abbu*, læ-
tatum est cor meum, scil in Rege Messiæ, qui ex
me egressurus est. Sicut dictũ est *Isa 4. v. 6.* Quia
super omni gloria protectio. Hoc est Messias.
Etiam caro mea habitabit ad fiduciam, scil. post
mortem. Dixit Rabbi Ishac, Docet per hoc quòd E
non habuit in eo potestatem tinea, & vermis.
Hæc traditio. Præmissis quoque addendum est,
quod in *Ps. 16. 9* hoc modo scribitur, לכן שמח לבי
ויגל כבודי אף בשרי ישכן לבטח כי לא תעזב נפשי
לשאול ולא תתן חסידך לראות שחת Hoc est, Pro-
pter hoc lætatum est cor meum, & exultavit glo-
ria mea, etiam caro mea habitabit ad fiduciam.
Quia non derelinques animam meam in infer-
no, nec dabis sanctum, vel pium tuum, ut videat F
corruptionem. Ubi propheta de corporis Chri-
sti incorruptione, deque ejus resurrectione aper-
tè loquitur. De eadem quoque corporis Messiæ
incorruptione sic apud *Isaiam c. 51. v. 14.* legitur,
מהר צעה להפתח ולא ימות לשחת ולא יחסר לחמו
Id est, Citò clausus, vel mobilis ad aperiendum,
& non morietur ad corruptionem, nec diminue-
tur caro ejus. Ubi glossa Rabbi Kimhi, Est, in-
quit, ibi לחמו *lahmo*, cadens super carnem tan-
tùm, juxta illud *Levit. c. 21. v. 6.* כי אשי יהוה לחם G
אלהיהם הם מקריבים והיו קדש Hoc est, Quia sa-
crificium Dei, carnem Dei sui ipsi sacrificant, e-
runt sancti. Quòd autem tertio die resurrecturus
esset, patet per ea, quæ R. Moses Hadarsan in ex-
positione libri *Gen.* dicit, super illud ejusdem lib.

c. 22. v. 4. dictũ, ביום השלישי וישא אברהם את עיניו
id est, In die tertio elevabit Abraham oculos su-
os: ibi enim idem Rabbi sic ad verbum ait, Hoc
est quod scriptum est *Hos. 6. v. 2.* יחיינו מיומים ביום
השלישי יקימנו ונחיה לפניו ונדעה נרדפה לדעת את
יהוה Hoc est, Vivificabit nos post duos dies, in
die tertio suscitabit nos. Et vivemus ante faciem
ejus. Et sciemus, ut sequamur ad cognoscendum
Deum. In die tertio. i. triduo: sicut scriptum est
Gen. 42. v. 18. Et dixit eis Joseph, In die tertio. In
die v. tertio dationis legis, juxta illud *Exod. 19. 16.*
Et fuit in die tertio facto manè, & fuerunt voces
& fulgura. In die a. tertio exploratorum. Sicut di-
ctum est *Iehosua 2. v. 16.* Et abscondimini ibi tri-
bus diebus. In die quoq; tertio Jonæ, juxta illud,
Fuit Jonas in visceribus piscis tribus diebus &
tribus noctibus. In die etiam tertio ascendenti-
um de captivitate. Sicut dictũ est *Ezra 8. v. 15.* Et
castrametati sumus ibi diebus tribus. In die demũ
tertio vivificationis mortuorum, juxta illud *Ho-
sea. 6. v. 2.* dictum, Vivificabit nos post duos dies,
in die tertio suscitabit nos. Et vivemus ante faciẽ
ejus: quæ est Rex Messias. Sicut dictum est *Ps. 80.
v. 4.* יהוה אלהים צבאות השיבנו האר פניך ונושעה
i. Deus exercituum converte nos, ostende faciem
tuam, id est Messiam tuum, & salvabimur. Hæc
traditio. In libro autem *Mechilta* super illud *Ps.
30. v. 5.* כי רגע באפו חיים ברצונו i. Quoniam mo-
mentum in ira ejus, & vita in beneplacito ejus:
ita scriptum legimus, אמר רבי משה הדרשן כי רגע
באפו חיים ברצונו נאמר על משיח צדקנו כי יהיה
ברגע המות והחיים ברצונו לתת לאחרים ולקבלה
הוא לעצמו וסמיך ליה רנה כי כשיתן המיתה לשוב
אדם ויבכו בעדו ובשיחיה אותו ירננו והוא בשימות
יתאבלו כל רודפי שמו ובשיחיה ירננו ונסמך לזה
יחיינו מיומים וביום ג׳ יקימנו ונחיה לפניו Hoc est,
Dixit R. Moses Hadarsan, Quoniam momen-
tum in ira ejus, vita in beneplacito ejus. Hoc di-
ctum est de Messia justo nostro. Quoniam erunt
in momento mors & vita ejus pro voluntate sua,
ad dandum aliis, & ad recipiendum in semetipso.
Et huic conjungitur illud immediatè in *eod. Ps.
v. 6.* sequens, בערב ילין בכי ולבקר רנה i. ad vespe-
rum demorabitur fletus, & ad matutinum cant.
Quando enim alicui inferet mortem, flebunt su-
per illum, & cùm ad vitam restituet eum, Canti-
cum canent. Cùm autem ipse morietur, tristes e-
runt de morte ejus omnes sectatores nominis e-
jus, & cùm ad vitam redibit, sive cùm resurget,
gaudebunt, & canent. Et huc additur illud, Vivi-
ficabit nos post duos dies, & in die tertia resur-
gere faciet nos, & vivemus ante faciem ejus. Ver-
ba igitur Hoseæ prophetæ sic juxta eorum expo- *Catholica*
sitiones, intelligẽda sunt, Vivificabit nos, scilicet *expositio.*
Messias à morte culpæ post duos dies, quibus sci-
licet jacebit in sepulchro. In die tertio suscitabit
nos, per spem scilicet resurrectionis. Nam Chri-
sti resurrectio nostræ resurrectionis generalis fu-
turæ exemplum & causa fuit. Quemadmodum
enim Christus resurrexit, ita nos quoque resur-
gemus. Eam ob rem *Petrus* quasi prophetiã hanc
Hoseæ exponere volens, ita *primæ primo cap.* ait,
Benedictus Deus & Pater Domini nostri Jesu
Christi, qui secundùm magnã misericordiã suam
regeneravit nos in spem vivam, per resurrectio-

nem Jesu Christi ex mortuis. Hoc ipsum autem A per Rabbenu Haccados expressiùs dictum fuit, eo in libro qui גלי רזיא *Gale razeia*, id est, Revelator arcanorum inscribitur, dum ita dixit, Post triduum verò anima Messiæ ad corpus suum revertetur, & exibit ex illo lapide quo erit sepultus: sicut dictum est *Exod* 33.21. הנה מקום אתי ונצבת על הצור והיה בעבור כבודי ושמתיך בנקרת הצור Hoc est, Ecce locus est apud me, stabis supra petram. Cumque transierit gloria mea ponam te in B foramine petræ. Hæc ille quem Hebræi Magistrum nostrum sanctum vocant.

CAP. XXIII.

Quòd Messias in cœlum ascensurus erat, ducens secum eos quos de inferno liberare debebat.

CAPNIO.

IN cœlum quoque Christum ascendisse fides catholica firmiter tenet. Idcircò Messiam id ipsum post resurrectionem suam facturum fuisse, per Hebraicarum scripturarum testi C monia probandum est. GAL. Hoc per septem præcipuè testimonia probare possumus. Quorum primum illud sit, quod *Deut.*32.*v.*40. ponitur, כי אשא אל שמים ידי Hoc est, Quia levabo ad cœlos manum meam: Quod R. Ankelós in Chaldæum vertens, sic exposuit, ארי אתקינית בשמיא בית שכינתי id est, Quia ordinabo, vel præparabo in cœlo domum divinitatis meæ, & dicam permanens ego in æternum. Id quoque R. Selomo ita exposuit, Levabo ad cœlos manum D meam, id est, locū divinitatis meæ. Locus autē & domus divinitatis Messias est secundùm humanitatem. quod satis per *Isaiam* ostenditur, ita *cap.*57.*vers.*15. dicentem, כה אמר רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו מרום. וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים Hoc est, Sic ait excelsus, habitans in æternitate, & sanctum nomen ejus. Excelsum & sanctum inhabitabo, & contritum & inferiorem spiritu, E ad vivificandum spiritum inferiorum, & ad vivificandum cor contritorum. Ubi glossa R. Selomonis, Excelsum, inquit, & sanctum inhabito, & inde ego sum cum contrito & inferiore spiritu. Prolongo enim divinitatem meam super eum. Hæc R. Selomo. Contritus autem & inferior spiritu, id est, humilis, nemo aptiùs quàm Messias est. De quo *Isaias* 53.*cap.vers.*4. ait Percussum Deum, vel Dei, & humiliatum. Et ipse vulneratus, vel occisus est propter culpas nostras, contritus propter peccata nostra. Videtur ergo R. F Selomo in præmissis expositionibus propheta, quamvis nesciret quid prophetaverit. Secundum testimoniū est *Micheæ*, ita de Messia, *c.*2.*v.*13. dicētis, עלה הפרץ לפניהם פרצו ויעברו שער ויצאו בו ויעבור מלכם לפניהם ויהוה בראשם id est, Ascendit labefactans ante eos. Irruperunt & transierunt portam, & egressi sunt super eam, & transibit Rex eorum ante eos, & Deus in caput ipsorum. Quòd a. hæc de Messia intelligenda sint, per eorum scripturas liquidò patet. Nam in expositione libri G *Gen.* R. Mosis Hadarsan, super illud *c.*40.*v.*9. ejusdem libri dictum, בחלומי והנה גפן לפני Hoc est, In somnio meo, & ecce vitis coram me: sic dicitur, Hoc est quod scriptum est *Ps.*80.16. וכנה

Primum testimonium

Secundum testimonium.

אשר נטעה ימינך i. Et perfice, vel præpara quam plantavit dextera tua. Plantam scil. de inferiùs. Et hæc est Abraham: & plantam de superiùs: & hæc est Messias. De quo dictum est *Mich.*2.*v.*13. Ascendit labefactans coram eis. Hucusq; traditio. Glossa a. R. Selomonis ita eadē Micheæ verba exponit, Ascendit scil. salvator eorum labefactans, sæpes scil. spinarum & veprium, ad dirigēdum eis viā. R quoq; Moses Hadarsan super illud *Gen.*44.*v.*18. dictū, Et accessit ad eum Judas, sic ait, Hoc est quod scriptū est *Cantici cant.*1.3. Exultabimus & lætabimur in te. Et quādo hoc erit? Cùm ascendet captivitas de gehenna, & divinitas erit in caput eorū. Sicut dictum est *Mich.*2.13. Et transibit Rex eorum coram eis, & Deus in caput eorū. Idem quoq; Rabbi in expositione lib. *Gen.* super illud *c.*41.1.1. ejusd. lib. dictū, Post finē duorum annorū, Pharao somniavit: ita dicit, Sed quid est adhuc quod scriptum est *Ps.*146.7. יהוה מתיר אסורים i. Deus absolvet *Asurim*, i.e. captivos inferni, captivos mortis. Hucusq; R Moses Hadarsan. Item in *Midras Rabbethi*, id est, in expositione *planctus Ierem.* super illud *c.*1.*v.*22. ejusd. libri dictum, כי רבות אנחותי ולבי דוי i. Multa n. sunt suspiria mea, & cor meum mœrens: sic dicitur, Tu invenis, quòd in eisdem rebus, in quibus peccavit Israel, punitus est, & deinde consolatus. Peccaverunt n. in capite: Sicut scriptum est *Num.*14. *v.*4. Detur nobis caput, & revertamur in Ægyptum. Et puniti sunt in capite: Sicut scriptum est *Isa.*1.*v.*5. Omne caput ad languorem. Et consolādi erant in capite. Quemadmodum scriptum est *Mich.*2.13. Et transibit Rex eorum coram eis, & Deus in caput eorū. Quòd a. Messias sit caput Israel, satis per eorum scripturas in præcedentibus probatū est: Quod adhuc etiam per illud *Hos.*1.11. dictū, optimè patet, ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו ושמו להם ראש אחד i. Et congregabuntur filii Juda, & filii Israel pariter, & ponent sibi caput unum. Ubi glossa R. Selomonis ait, Caput unum, i.e. David Regem eorum. Quia magnus dies cōgregationis seminis Dei. Cùm autem Hoseas tēpore Achaz Regis prophetaverit, non possunt verba ejus de David filio Isai intelligi, cùm ille longè ante fuerit. Quare de Messia, qui ut suprà ostendimus, David quoque in sacra scriptura sæpæ dictus est, ipsa intelligi oportet. Tertium testimonium habetur *Ps.*68.19. ubi dicitur, עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם ואף סורים לשכן יה אלהים i. Ascendisti in altū, prædatus es prædam accepisti dona in Adam, & etiam deviantes ad habitandū cum Domino Deo. Quartū testimonium est ap. *Amos*, sic *c.*9.6. dicentem, הבונה בשמים מעלותיו ואגדתו על ארץ יסדה הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ יהוה שמו: Hoc est, Qui ædificat in cœlo, vel in cœlis ascensiones suas, & fasciculum suum super terram fundavit, qui vocat aquas maris, & effundit eas super faciem terræ, Deus (tetragrammaton) nomen ejus. Quæ Rabbi Jonathas Uzielis filius ita in Chaldæum transtulit, דאשרי בתקוף רומא שכינת יקריה וכנשתיה על ארעא קשטא דאמר לכנשא משריין דסגיאן כמי ימא ומבדר להון על אפי ארעא יהוה שמיה i.e. Qui posuit in robusto altissimo divinitatem gloriæ suæ, & ecclesiam suam super terram confirma-

Tertium testimonium

Quartum testimonium.

firmavit, Qui dixit, ut congregentur turmæ, vel multitudines velut aqua maris, & sparget eas super faciem terræ. Deus (tetragrammaton) est nomen ejus. In superioribus autem probavimus nomen Dei tetragrammaton soli Deo convenire, eoque Messiam vocandum fuisse. *Quintum testimoniū* Quintum testimonium ponitur *Deut. c. 33, 26.* ubi dicitur, אין כאל ישרון רכב שמים בעזרך ובגאותו שחקים Hoc est, Non sicut Deus Iesurun ascensor, vel equitator cœli in adjutore tuo, & in magnificentia sua ascendens nubes vel cælos. Quæ Rabbi Ankelos ita Chaldaicè traduxit, לית אלה כאלהא דישראל די שכנתיה בשמיא בסעדך ותוקפיה בשמי שמיא. Nō est Deus, sicut Deus Israel. Cujus divinitas in cœlis in adjutore tuo, & virtus, vel fortitudo in cœlis cœlorum. Rabbi quoque Selomo in glossa super verbo Ascensor cœli, sic ait, Ipse est Deus ille, qui est in adjutore tuo, & in magnificentia sua ipse ascendens שחקים *schakim*, id est cœlos vel nubes. Dictum est autem suprà, Messiam adjutorem vocari. *Sextum testimonii.* Sextū testimonium habetur *Ps. 104, 4.* ubi sic legitur, השם עבים רכובו המהלך על כנפי רוח : עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש להט : יסד ארץ על מכוניה בל תמוט עולם ועד : Hoc est, Qui ponit nubem currum suum, vel equitaturam suam, ambulans super alas venti, qui facit nuncios suos spiritus, & ministros suos ignē urentem: fundavit terram super basim suam, non labetur in seculum, & ultrà. Mysticè hoc in loco terra Israel sunt apostoli & alii Messiæ nostri discipuli, qui ut alibi probatum est, veri Israelitæ fuerunt. Basis quoque terræ est ecclesiæ fundamentum. Ad cujus expositionis propositum facit, quod in *Midras cobeleth*, id est in expositione libri *Ecclesiastis* legitur, super illud *primo cap. v. 4.* ejusdem libri dictum, דור הלך ודור בא והארץ לעולם עומדת id est, Generatio vadit, & generatio venit. Terra autem in seculum, vel in æternum manet: ubi sic ad verbum dicitur: Dixit Rabbi Ishac, Regnum hoc ingreditur, & Regnū hoc egreditur, Israel autem permanet. Et hoc est, terra autem in æternum manet. Juvatur autem hoc à scriptura, quæ dicit *Iudicum c. 18, 30.* Et Ionathan filius Gerson filii Manasse, ipsi & filii ejus fuerunt sacerdotes tribui Dan, usque ad diem transmigrationis terræ. Et numquid terra transmigrat, aut transfert se? Non, sed isti sunt Israel, qui vocatur terra, Sicut dictum est *Malachia cap. 3. v. 12.* ואשרו אתכם כל הגוים כי תהיו אתם ארץ חפץ Hoc est, Et beatificabunt vos omnes gentes, cum fueritis terra desiderabilis. Hæc omnia traditio. *Septimum testimonium.* Septimum testimonium est *Rabbenu Haccados*, in libro quem גלי רזיא *Gale razia*, id est Revelatorem arcanorum appellavit, ita dicentis, Versabitur autem Messias post resurrectionem suam cum justis, qui audient præcepta ejus 40. diebus in figuram illorum 40. dierum, quibus erit in deserto ad affligendam animam suam, antequam eum occidant. Et his peractis ascendet in cœlum, sedebitque ad dexteram Dei. Sicut dictum est *Psalm. 110 v. 1.* Dixit Deus Domino meo, sede ad dexteram meam.

CAP. XXIV.

Quod Messias ad dexteram Dei Patris sessurus erat.

CAPNIO.

A ID quoque est, quod maximè per eorum scripturas probare debes, Messiam scilicet ad dexteram Dei Patris sessurum fuisse. GAL. Hoc etiam per multa priscorum dicta probare possumus. Præcipuè autem per illud idem Psalmographi dictum, quòd nunc per eum, quem ipsi רבינו הקדוש *Rabbenu Haccados*, id est Magistrum nostrum sanctum vocant, allegatum est.
B Sic enim Psalmographus ipse *Ps. 110, 1.* Hebraicè ait נאם יהוה לאדני שב לימיני Hoc est, Dixit Deus Domino meo, sede ad dexteram meam. CAP. Etsi per hoc Psalmographi tam evidens testimonium, optimè propositum probetur, recentiores tamen Judæorum veritatis lumen extinguere conantes, asserunt, David non de Messia, sed de aliquo alio verba hæc fuisse locutum. Nam nonnulli quidem eum de Abraham eadem verba dixisse, ferunt. Quem & ipsum Dominum
C suum vocasse affirmant, ob reverentiæ paternæ exhibitionem. Nonnulli verò ajunt, David de angelo in custodiam sibi deputato, verba ipsa protulisse. Quem idcirco Dominum suum appellasse dicunt, quia cùm unusquisque hominum unum ex angelis ad sui custodiam destinatum habeat, rectè angelus ei præesse dicitur, cujus custodiam gerit. Quare & ejus *Dominus* rectè quodamodo nuncupari potest. Et alia quoque præter hæc multa hujus generis nobis obiiciunt, ut veritatem effugere possint. GAL. Hæc He-
D braicas literas ignorantibus dicere possunt, non autem iis qui eas callent. Ipsi enim (ut optimè nosti) facilè eos per proprias ipsorum scripturas cōvincunt. Per authenticas igitur & approbatas veterum suorum scripturas, evidentissimè ostenditur, David non de Abraham, neque de angelo sibi custode deputato, neque de aliquo alio, sed de Messia Deo & homine verba illa dixisse, cùm nulli puræ creaturæ sedere ad dexteram Dei cō-
E venire possit. Primum igitur hoc patet per R. Ionathæ Targum, id est per Chaldaicam ejus editionem, quæ sic eadem verba Chaldaicè exponit, אמר יהוה למימריה תיב לימיני id est, Dixit *Deus* Verbo suo, sede ad dexteram meam. Nonnulli tamen aiunt, non ita in traductione Chaldaica esse, sicuti ipse retuli, sed sic אמר יהוה במימריה למיתן לי רבנותא חלף דיתיבית לאולפן אורייתא ימיני אוריך Hoc est, Dixit *Deus* in verbo suo, vel
F per verbum suum, quòd daret mihi dominationem, eo quòd sederim ad discendam legem, dextera mea expecta. Quibus ego verū esse inquio, in translatione Chaldaica Psalmorum, quam nunc Judæi præ manibus frequentiùs habent, ita esse, ut ipsi dicunt: Ea tamen translatio nō est Ionathæ, sed R. Akilas, sive R. Ioseph cæci, qui floruit annis fermè trecentis post secundi templi eversionem. Translatio autem Ionathæ, quam ipsi nondum viderunt, ita prorsus habet, uti ipse retuli. Quam neque idcirco negare debent, quia
G eam ipsi non viderunt. Ipse siquidem Ionathas tota biblia (ut alibi probavimus) in Chaldæum vertit, quamvis non omnes ejus libri nunc præ manibus habeantur. Deinde probatur verba Davidis illa, Dixit Deus Domino meo, sede ad de-

dam spiritum meum. Et dabo prodigia in cœlo & in terra, sangvinem, & ignem & vaporem fumi. Ubi glossa R. Selomonis super illud, Et effundam spiritum meum super omnem carnem, ait, hoc sibi vult, Super omnem illum cujus cor fuerit tenerum, ut caro. De quo dictum est *Ezec.* 36,26. Et dabo vobis cor carneum. Hæc R. Selomo. Præmissis quoq; haud ineptè subjungitur, quod in lib. *Tanhuma* super illud *Nu.c.*15,38. dictũ, Et eritis sancti; hoc modo legitur, Dixit *Dominus* Israel, In seculo isto per manũ יצר הרע *jeser hara*.i. fomitis, vel peccati originalis, vos estis à præceptis meis separati: sed in futuro in dieb. Messię ego evellã à vobis ipsũ: sicut dictũ est *Ezec.*36 26. והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר ואת רוחי אתן בקרבכם .i. Et auferam cor lapideum de carne vestra, dabo vobis cor carneum, & spiritum meum ponam in medio vestri. Et reliqua ut supra. Hæc traditio. Ex quibus liquidò patet, ideo Spiritum sanctum super Judæos obstinatos non venisse, neque effusum fuisse, quia cor lapideum deponere noluerunt. Christi verò fideles idcirco ipsum abundè receperunt, quia cor carneum habuerunt. Quod experientia teste nullatenus negari potest. Quod autem Spiritum sanctum Messias ipse super discipulos suos missurus esset, *Rabbenu Haccados*, qui longè ante Christum natum fuit, in libro qui גלי רזיא *Gale razeia*, id est, Revelator arcanorum inscribitur, apertissimè prædixit, dum ad sextam Antonini Consulis urbis Romæ petitionem, hæc inter cætera respondit, Post dies verò decem, à sua scilicet ascensione, ad perfectionem 50. dierum mittet Spiritum sanctum de cœlis super justos, ut in fide ejus confirmentur. Moxque illis præcipiet, ut eant, doceantque omnes homines legem ejus. Quemadmodum dictum est *Ezech.*36,27. Et spiritum meũ dabo in medio vestri, & faciam, ut in præceptis meis ambuletis, & judicia mea custodiatis & faciatis ea. Horum autem 50. dierum figura fuerũt illi 50. dies, quibus Israel agnum Paschalem occidit, & exiit de terra Ægypti, in quibus Deus sanctus & benedictus misit Spiritum sanctum super eos, deditque eis legem sanctam, ut essent firmi in fide ejus: scriptum est *Exo.*19. *v.*9. Jam nunc veniam ad te in caligine nubis, ut audiat me populus loquentem ad te, & credat tibi in perpetuum. Hæc ad verbum ille, quem adversarii ipsi רבינו הקדוש *Rabbenu Haccados*, id est, Magistrum nostrum sanctum vocitant,

LIBER NONUS.
DE JUDÆORUM REPROBATIONE DEQUE GENTILIUM VOCATIONE & saluet.

CAPUT PRIMUM.

Quòd omnes Dei promissiones cum conditione Judæis factæ fuerint, videlicet si Messiam reciperent, eiq; obtemperarent.

CAPNIO. Uoniam post mysteriorum Messiæ reserationem, quam in Domino nostro Jesu Christo penitus consumatã fuisse, ipse rerum eventus manifestè ostendit, te & de Judæorum reprobatione, qui ipsum verum Messiam recipere abnuerunt, & de Gentilium vocatione ac salute, qui ei devotissimè adhæserunt, dicturum arbitror: (hoc enim ordo ipse dicendorum postulat) eam ob rem, tum pro fundamento eorum, quæ dicenda sunt, tum etiam, ut justa Judæorum obstinatorũ reprobatio clarius appareat, faciliusque probetur, in primis te per eorum scripturas ostendere oportet, cunctas Dei promissiones Judæis factas cum conditione factas fuisse, videlicet si Messiasm recepturi essent, eique obtemperaturi. GAL. In hoc recentiores Judæorum maximè errant, firmiter asserentes promissionem quidem Dei in bonis, etiamsi ei facta sit qui de justitia ad injustitiam labitur, à Deo nunquàm revocari, sed semper necessariò adimpleri: Malorum verò comminationem, etiam cum juramento à Deo factam, sæpenumero pœnitentia interveniente, revocari: Ad quod probandum, Rabbi Selomonis *R. Selomonis falsa expositio*

nis verba præcipuè inducunt, super illud Ieremiæ quod Ananiæ pseudoprophetæ dixit, dum *vigesimo octavo cap. v.9.* ait, Propheta qui prophetat ad pacem, cum venit verbum prophetę, scietur esse propheta, quem misit Dominus in veritate. Super hoc itaque sic Rabbi Selomo inquit: Dixit Ieremias Ananiæ, Ego propheto Dei vindictam: Si venerit quod propheto non reputabor שקרן *sacran*, id est mendax, sive fallax. Deum namque sanctum & benedictum pœnitet super malo. Propheta vero qui prophetat ad pacem, B cum venerit verbum ipsius prophetæ, scietur esse propheta, Si autem non venerit verbum ejus, mendax est. Sicut dictum est *Num. c.23,19.* Non est ut homo Deus, ut mentiatur. Ita enim exposuit hoc R. Tanhuma. Hæc R. Selomo. Ex quibus Judæi inferunt, pollicitationes quidem Dei bonas nunquam revocari posse. Comminationes verò Dei sæpissime, pœnitentia intercedēte, irritas fieri. Nos autem postremam quidem opinionis eorum partem concedimus: Dei videlicet commi- C nationes, ac malorum promissiones propter scelera factas, per pœnitentiam omnino revocari. Primam vero partem, pacis scilicet bonorumq; promissiones à Deo factas, haudquaquam revocari posse, tanquam falsam & hæreticam prorsus negamus. CAP. Vellem igitur eos in hoc mendaces esse, per eorum scripturas ostenderes. GAL. Primum itaque Judæi nostri temporis qui hoc implicantur errore, illud audiāt quod 1, *Reg.* 2,27. hoc modo legunt, ויבוא איש האלהים אל עלי ויאמר D id est, Et venit vir Dei ad Eli, & dixit ad eum. Ubi glossa R. Selomonis ait, Hic vir Dei fuit Elcana. Et post pauca, *v.* 30. לכן נאם יהוה אלהי ישראל אמר אמרתי ביתך ובית אביך יתהלכו לפני עד עולם Hoc est, propter hoc ait Dominus Deus Israel, Dicens dixi, domus tua, & domus patris tui ambulabunt coram me usque in seculum. Quod ita R. Ionathas Chaldaicè interpretatus est, וחשתמשׁ קדמי עד עלמא id est, Servient coram me usque E in seculū. Et mox deinde sequitur, *v.*27 ועתה נאם יהוה חלילה לי כי מכבדי אכבד ובזי יקלו הנה ימים באים וגדעתי את זרעך ואת זרוע בית אביך Hoc est, Et nunc ait Deus, Absit à me. Honorantes enim me honorabo, contemnentes autem me, vilescent; Ecce dies venient, & confringam brachiū tuum, & brachium domus patris tui. Ubi glossa Rabbi Selomonis ait, brachium, id est potestatē quam habetis in domo mea, & quâ dicitis, Alio- F quin tollam vi. Honorantes enim me, hoc est, filios Pinhas, qui honoravit me in Setim, honorabo. Et sic factum est in diebus Selomonis, quando ædificata est domus sanctuarii. Tunc enim repulit Selomo Abiatar, qui erat de domo & familia Merari, ne esset sacerdos Domini juxta verbum Domini, quod locutus est ad domum Eli. Factusque est Sadoc sacerdos magnus, eo quod esset de filiis Pinhas. Sic enim genealogizatum est in *primi libri Paralip. cap.* 6 Hæc Rabbi Selomo: in quibus apertè repugnantia asserit ils, G quæ super Ieremiam cum dixisse audisti. Deinde quod apud *Ieremiā* 18 6. lectitāt, eis propono, ubi sic dicitur, הכיצר הזה לא אוכל לעשות לכם בית ישראל נאם יהוה הנה כחמר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל: רגע אדבר על גוי ועל ממלכה לנתוש ולנתוץ

A ולהאביד: ושב הגוי ההוא מרעתו אשר דברתי עליו ונחמתי על הרעה אשר חשבתי לעשות לו: ורגע אדבר על גוי ועל ממלכה לבנות ולנטוע: הרעה בעיני לבלתי שמוע בקולי ונחמתי על הטובה אשר אמרתי להיטיב אותו Hoc est, Nonne sicut figulus iste, potero facere vobis, domus Israel? dicit Deus. Ecce sicut lutum in manu figuli, sic vos in manu mea, domus Israel. Et statim cum loquar super gēte & super regno ut evellā. & cōfringā, vel dissipē, vel diruam, & perdā illud, & conversa fuerit B gens illa à malicia sua, ob quam locutus sum cōtra ea, pœnitebit me quoque super malo, quod cogitavi facere ei. Et mox cùm loquar super gente, & super regno, ut ædificem & plantem illud, & fecerit malum in oculis meis, ut non audiat vocem meam, pœnitebit me quoque boni, quod dixeram, ut facerem ei. Ubi glossa R. Selomonis, super verbo pœnitebit me, id est, cogitabo (inquit) aliam cogitationem. Ex his igitur testimoniis satis (ut arbitror) apertè liquet, quòd propter C sequentem culpam ejus, cui boni promissio facta est, Deus promissionem illam irritam, & inanem facit Nam etsi Deus omnibus verbis suis, & verax & fidelis est, ejus tamen promissio ferè semper cum conditione facta intelligitur, quamvis conditio non exprimatur. Quod ex eo etiam patet, quod in expositione libri *Genes.* à Rabbi Mose Hadarsan dicitur, super illud *c.*32,7. ejusdē libri dictum, ויירא יעקב מאד ויצר לו .i. Et timuit Iacob valde, & angustia fuit ei. Ibi enim sic ad D verbum legitur: Hoc est quod scriptum est *Prov. c.*28, *v.*14. אשרי אדם מפחד תמיד Hoc est, Beatus homo, qui semper est timoratus. Sic enim est mos justorum. Nam eos Deus sanctus & benedictus certos & securos reddidit, & tamē timuerunt. Sic & ille fecit, qui electus erat inter Patriarchas, & iste, qui electus inter Prophetas. Electus quidem in patribus Iacob est. De quo dictum est *Ps.*135,4. Quoniam Iacob elegit sibi E Dominus. Huic dixerat Deus sanctus & benedictus *Gen.* 31, *v.* 3. Revertere ad terram patrum tuorum, & ad locum nativitatis tuæ, & ego ero tecum. Et tamen ipse demum timuit. Sicut dictū est *Gen.*32. *v.*7. Et timuit Iacob valde. Quare timuit? quia dixit, Fortassis inquinatus sum in aliquo in domo Laban. Scriptū est enim *Deut. c.*23, 14. Et videbit in te turpitudinem, & non recedet à te. Electus autem in prophetis fuit Moses. Sicut dictū est *Ps.* 105, 23. Et dixit ut disperderet eos, F nisi Moses electus ejus stetisset. Huic etiam dixerat Deus *Exo. c.*3,12, Quoniam ego ero tecum. Et nihilominus postea timuit. Quemadmodum dictū est *Num. c.*21,34. Et dixit Dominus ad Mosē Ne timeas ipsum. Quod nequaquam dixisset, nisi ipse timuisset. Hinc ergo dictum est. Et timuit Iacob valde. Legimus etiam ibi, quòd R. Hillel dixerit, Non cesses congregare merita, nec sis de te securus, usq; ad diem mortis tuæ. Quomodo? Quia licèt homo sit justus, timeat tamen omni G tempore peccatum, & non sit de se ipso securus Et sic est David dicēs *Ps.*27,19. לולא האמנתי לראות בטוב יהוה בארץ חיים .i. Si non credo videre bonum Dei in terra viventium. Dixit R. Ioses, Cur punctatum est, לולא *lule* .i. si non? Quia sic dixit David coram Deo sancto & benedicto, Domi-

ne

ne mundi, cõfido ego in te, quòd daturus sis præmium bonum justis in futuro: nescio tamẽ, si erit mihi pars inter eos, an non. Et ecce David חסיד *hasid*, id est, sanctus erat. Sic enim ipse ait *Ps.*86,2. שמרה נפשי כי חסיד אני Hoc est, Custodi animam meam, quia sanctus ego sum. Et tamen ipse timebat, ne peccatum infringeret meritum ejus. Tradiderunt quoque magistri, exponentes illud *Exo.c.*15,17. scriptum עד יעבור עמך יהוה עד יעבר עם זו קנית id est, Donec transeat populus tuus Deus, donec transeat populus iste quem possedisti. Donec transeat populus tuus, Deus: Iste est primus introitus, vel adventus in terram in diebus Iehosuæ. Donec transeat populus iste quem possedisti: Hic est secundus adventus in diebus Ezræ Digni enim erant filii Israel, ut fieret signum vel miraculum in secundo adventu eorum, quemadmodum factum fuit in primo. Peccatum tamẽ egit, ut nullum fieret eis miraculum. Quare nec factum fuit. Et eam ob rem invenitur Iacob timuisse à peccato. Dixit quoque R. Iacob, Scriptũ est *Gen.c.*28.15. Et ecce ego ero tecum, & servabo te in omnibus in quibus iveris, & reducam te ad terram istam. Non enim relinquam te, quousque fecerim quod locutus sum tibi. Et tamen scriptum est *Gen.c.*32,*v.*7. Et timuit Iacob valde. Timuit quidem ne forte peccatum infregisset, quod Deus supra dixerat, sibique promiserat. Hæc omnia R. Moses Hadarsan ex priscorum traditionibus. Quibus addendum est, quod in libro *Sanhedrin* cap. *Helec*, hoc modo legitur: Scriptum est *Exo.c.*15.*v.*27. כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני יהוה רפאך Hoc est, Universum languorem, vel dolorem quem posui in Ægypto, non ponam super te, quia ego Deus medicus tuus sum. Si nõ ponet languorẽ, ad quid erit medicus? Dixit R. Iohanã. Scriptura hæc per se ipsam exponitur, cum statim dicitur, *v.* 27. ויאמר אם שמוע תשמע לקול יהוה אלהיך והישר בעיניו תעשה, id est, Et dixit, Si auditu audieris vocem Domini Dei tui, & rectum in oculis ejus feceris. Si audieris (inquit) non ponam. Si verò non audieris, ponam super te universum languorem etsi medicus tuus sim. Hæc tradito. Ex his omnibus evidenter patet, omnes Dei promissiones olim Israelitico populo factas, conditionales semper fuisse. Hoc est, Si illi quibus bonum aliquod promissum fuerat, à malo recedentes, ac in bono perseverantes, ei obedirent, etiamsi scriptura quandoq; hujusmodi conditionem non explicuerit. Tunc enim haud secus conditio ipsa, acsi posita explicitè fuisset, intelligenda erat. Alioqui Iacob & Moses qui postquàm à Deo tam firmã securitatem acceperant, vehementer timuerunt, nullatenus ab infidelitatis & incredulitatis vitio excusari potuissent. Quod de tam sanctis viris nefas est vel somniare. Quæ cùm ita sint, sole lucidiùs constat, promissiones omnes Judæis de Messia, deque eorum salvatione factas, conditionales fuisse, videlicet si ipsum reciperent, eique tanquam Deo salvatori suo obtemperarent. Causa igitur quare Judæi non fuerunt per Messiam redemti, & salvati, alia non est, nisi quia ipsum non receperunt, neque audire voluerunt, qui potius negaverunt, atque occiderunt, juxta

A Psalmographi *Ps.*81,9.*sqq.* dictũ, ולא שמע עמי לקולי וישראל לא אבה לי: ואשלחהו בשרירות לבם ילכו במועצותיהם: לו עמי שומע לי ישראל בדרכי יהלכו: כמעט אויביהם אכניע ועל צריהם אשיב ידי: משנאי יהוה יכחשו לו ויהי עתם לעולם: id est, Et non audivit populus meus vocem meam, & Israel noluit me. Et dimisi eos in cogitatione, vel obstinatione cordis eorum, ibunt in consiliis suis. Utinam populus meus audisset me, Israel in viis
B meis ambulasset. Momento inimicos eorum humiliassem, & super tribulantes eos vertissem manum meam. Odientes Deum negabunt eum, & erit tempus eorum in seculum. CAP. Hæc certè tam vera sunt, tamque veraciter atque solerter dicta, ut nulla possint Judæorum calumnia refelli. Verùm quia antiquati mores difficilè deponũtur, ipsique Judæi [Mose patre eorum testimonium perhibẽte) semper adversus Deum ipsum, nedum contra veritatem contentiosè egerunt,
C juxta illud *Deut.* 31,27. dictum הן בעודני חי עמכם היום ממרים היתם עם יהוה ואף כי אחרי מותי Hoc est, Ecce adhuc me vivente vobiscum, hodie, contentiosi fuistis cum Deo, quanto magis ergo post mortẽ meã? Idcirco nõ dubito, Judæos nostri temporis patrum suorũ nequitiam imitantes his quę tam evidenter per eorum scripturas probasti, adhuc cõtradicturos, non ratione quidem, neque scripturæ authoritate, sed sola perfidiæ obstinatione ostendere conantes quòd bonorũ
D promissiones nullo peccato impedire valente, semper adimpleri necesse sit. Aliquam igitur exempli causa promissionem boni eis factam adducas, quæ peccato eorum impediente, impleta non fuerit. GAL. Unam ergo duntaxat de multis bonorum promissionem certissimis verbis factam, afferam, quam ad literam impletam fuisse, minimè ostendere possunt, eam scilicet de qua *Ieremias* loquitur, dũ *c.*33,27. ait, כי כה אמר יהוה
E לא יכרת לדוד איש ישב על כסא בית ישראל: ולכהנים הלוים לא יכרת איש מלפני מעלה עולה ומקטיר מנחה ועשה זבח כל הימים Hoc est, Quia sic ait Deus, Non abscindetur Davidi vir sedens super thronum domus Israel. Et sacerdotibus Leviticis non abscidetur vir coram me elevans holocaustum, & adolens, vel suffumigans oblationem, & faciẽs sacrificiũ, cũctis diebus. Et mox deinde sequitur. *v.*20. ויהי דבר יהוה על ירמיהו לאמור: כה אמר יהוה אם תפרו את בריתי היום ואת בריתי הלילה ולבלתי
F היות יומם ולילה בעתם: גם בריתי תפר את דוד עבדי מהיות לו בן מלך על כסאו ואת הלוים הכהנים משרתי: אשר לא יספר צבא השמים ולא ימד חול הים כן ארבה את זרע דוד עבדי ואת הלוים משרתי אתי: Id est, Et fuit verbum Dei ad Ieremiam, ut diceret: Sic ait Deus Si irritabitis planctum meum diei, & pactum meum noctis, ut non sit dies & nox in temporibus suis: pactum meum etiam irritabitur cum David servo meo, ut non sit ei filius regnans super thronum ejus, & Levitæ sacerdotes ministri mei. Quemadmodum non numeratur
G exercitus cœli, & non mensuratur arena maris, sic multiplicabo semen David servi mei, & Levitas ministrantes mihi. Hæc ibi. Glossa autem R. Selomonis super illis, Si irritabitis pactũ meũ diei, & pactum meum noctis: sic ait, Si poteritis irritare pactum, quod percussi ad diem & noctem,

ctem, ut in tempore suo. Quod quidem pactum pepigit eum Noa, & filiis ejus cùm dixit *Gen. c.8. v.22.* Dies & nox non quiescent. Hæc ille. Cùm igitur constet, quod ab urbis Ierusalem templique secundi excidio hucusque, anni plures quàm 1440. jam præterierint. in quibus neque regem de domo David, aut ex se ipsis, neque sacerdotē magnum, aut parvum, neque sacrificium unquā habuerunt: nulla profectò vera, vel saltem verisimili ratione nobis ostendere possunt, Deum quæ eis per Ieremiam in verbis præmissis pollicitus fuerat, juxta literam complevisse. Quamobrem promissiones Judaicas à Deo factas, conditionales fuisse concedant necesse est.

CAP. II.

Quòd valde pauci ex Judæis salvandi erant, reliqui verò occidendi, destruendi, atque dissipandi.

CAPNIO.

ETsi ex his quæ dixisti, facilè patet, promissionem Judæis à Deo factam de eorū salvatione tempore Messiæ conditionalē fuisse, videlicet si Messiam ipsum recepturi essent eique obtemperaturi (Quare si maxima eorum pars per Christi adventum atque passionem, non solùm spiritualiter salvata non fuerit, verum etiam temporaliter perdita, atque dissipata, mirum minimè videri debet, cum ipsum verum Messiam neque receperint, neque audire voluerint, sed potius morte turpissima occiderint.) Ut tamē magis eorum perfidia convincatur, rem admodum nostro proposito congruam facies, si non omnes Judæos, sed valde paucos per Messiam salvandos fuisse, ex eorum scripturis probaveris. GAL. Hoc in primis per eorum traditionem, quæ in libro *Sanhedrin* in fine cap. *Helec* ponitur, apertè demonstratur: ubi sic ab verbum legitur: Dixit R. שמאי Sammai, Dictum est apud *Ier. c 3,14.* ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה Hoc est, Et assumam vos, unum de civitate, & duos de cognatione. Et rursus dictum est, והבאתי אתכם ציון. id est, Et introducam vos in Sion. Commensuratus est igitur egressus eorum ex Ægypto, ingressui eorum in terram. Sicut introitus eorum in terram fuit duorum de sexcentis millibus: Ubi glossa R. Selomonis, Reliqui (inquit) mortui sunt in tribus diebus obscuratis. Dixit Rabba, Et sic erit in diebus Messiæ: sic dictum est *Hosea secundo cap. v. 15.* וענתה שמה כימי נעוריה וכיום עלותה מארץ מצרים Hoc est respondebit, vel cantabit ibi, sicut in diebus juventutis, vel pueritiæ suæ, & sicut in diebus ascensionis suæ ex terra Ægypti. Hæc traditio. Ex qua manifestè habētur, quod sicut de sexcentis millibus Judæorum, qui ex Ægypto egressi fuerant, non intraverunt in terram promissionis, nisi duo duntaxat, Jehosuas & Caleb: ita quoque in diebus Messiæ [ut per Hoseam prophetam probat traditio] non erant de Judæis nisi duo solummodo de sexcentis millibus salvandi,

A ac si unus de civitate, & duo de cognatione (ut per Ieremiam prophetatum fuerat) assumendi essent, reliqui verò omnes penitus destruendi, ac dissipandi erant. Nec derogat Christo quicquam prædicta Judæorum destructio in diebus ejus facta, quin potiùs ei quàm plurimum conciliat fidei apud omnes qui veritatem non ignorant: sicut antiqui Judæorum patres [teste eorum Talmud] prophetarum verba intellexerunt. Legitur
B namque in libro *Sanhedrin*, in capite quod incipit, דיני ממונות *Dine mammonoth*, id est judicia divitiarum: Quòd filii R. חייא *Hiia*, sederunt coram Rabbi in convivio: Cumque nihil loqui vellent de secretis sacræ scripturæ, quæ à patre suo habuerant, ait Rabbi servo. Auge vinum istis, quia sic loquetur. Quod cùm factum fuisset, aperuit alter eorū os suum, & dixit, Non veniet filius David, donec defecerint duæ domus patrū
C de Israel, quæ sunt caput captivitatis, quæ erat in Babylonæ, & נשיא *Nasi*, id est Princeps qui est in terra Israel. Sicut dictum est *Isa. 8,14.* והיה למקדש ולאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל לפח ולמוקש ליושב ירושלם וכשלו בם רבים ונפלו ונשברו ונקשו ונלכדו צור תעודה חתם תורה בלמדי וחכתי ליהוה המסתיר פניו מבית יעקב וקויתי לו Hoc est, Et erit in sanctificationem vel præparationem, & in lapidem offensionis, & in petram scandali duabus domibus Israel, & in laqueum & in ruinam habitatoribus Ierusalem. Et offendent ex eis multi,
D & ruent, & astringentur, & irretientur, & capiētur. Liga testimonium, & sigilla legem inter discipulos meos. Et expectabo Deum, abscondentē facies suas à domo Iacob, & præstolabor eū. Dixit eis Rabbi, filii mei, spinas vos mittitis mihi inter oculos meos. Dixit ei R. Hiia, Rabbi, non sit hoc tibi malum. Vinum datum est in 70. & secretum datum est in 70. Intravit vinum, & exivit secretum Hæc traditio R. autem Kimhi super illud *Isaiæ*, Et erit in sanctificationem, sic ex-
E ponens ait: Hoc est, Erit locus ad quem ibit homo, ut salvetur in eo. Sunt quoque qui exponūt, Erit in sanctificationem, id est in præparationem: ac si dicat in præparationem ultionis, juxta illud *Ier. c. 12,3.* dictum, והקדישם ליום הרגה Hoc est, Sanctifica eos ad diem occisionis: Hæc R. Kimhi. Circa hanc igitur traditionem primo notādum est quòd ea Isaiæ verba, Et erit in sanctificationem: cùm reliquis; de Messia dicta sunt.
F Secundò, quòd ad hujus rei veritatem, & ad sententiam versiculi, qui verba ista antecedit: videlicet, את יהוה צבאות אתו תקדישו Hoc est, Deum exercituum ipsum sanctificate: sic dicit R. Ionathē Chaldaica trāslatio, והוא מוראכם והוא מעריצכם והיה למקדש Hoc est, Et ipse sit timor vester, & ipse erit confortator vester. Et erit in sanctificationem; & reliqua. Ex quo sequitur necessario. Messiam non hominem tantùm, sed Deum quoque esse. Tertio insuper notandum est, quod
G Messias esse debebat non omnibus, sed aliquibus ex Judæis, id est solis in eum credentibus, ac ei obtemperantibus in sanctificationem, & præparationem, hoc est, ut eos sanctos ac præparatos faceret ad æternæ vitæ & gloriæ susceptionem. Non credentibus vero qui multo plures futuri erāt, ad multiplicem destructionem, & perditionem (co-

Traditio filiorum R. Hiia.

nem (eorum requirente perfidia) esse debebat. A Quod notatur cùm dicitur, Et offendent ex eis multi: cum cæteris quæ sequuntur. Et ob hoc specialiter traditio ista Talmudistica hoc loco inducta est. Quartò quoq; animadvertendũ est, quòd Deus Judæos omnes qui Mesiæ non erant credituri, reprobaturus erat, ab eisque scripturæ intelligentiæ gratiã ablaturus, ipsamque Mesiæ discipulis collaturus. Et hoc totum insinuatur, cùm dicitur, Liga testimoniũ, sigilla legem inter discipulos meos. Et expectabo Deũ abscondentẽ facies suas à domo Jacob, id est, à Judæis. Quintò B etiam notandum est, quòd traditio ista propter magna Mesiæ quæ continebat arcana, apud priscos patres in maximo habebatur, atq; servabatur secreto. Sextò, quòd nullum latet secretum, ubi prævalet vinum. Septimò demum, quòd destructo captivitatis Babylonicæ capite, quod fuit Zerubabel & filii ejus, ac Matathias & sui, hoc est Machabæi, quos ipsi חשמונאי *Hasmonæi* vocant, venturus erat Mesias. Filios a. Zerubabel יון *javan*, i. Græci deposuerunt, ab eisq; Judæorũ dominiũ penitus abstulerunt. C Quod quidẽ vel ex eo maximè videri potest, quòd Matathias ac filii ejus dominiũ ipsum de manu Græcorum fortiter postea extorserunt, factiq; sunt Judæorũ Principes, usq; ad Herodẽ Ascalonitam, qui in eos postmodũ insurgens, regnũ de eorum manibus arripuit: ut alibi latiùs diximus: Et sic juxta prædictã traditionẽ, cessaverunt duæ domus patrũ de Israel, quę erãt caput captivitatis, quæ ex Babylone redierat, videl. Zerubabel & sui, & principes qui erant in D terra Israel, qui fuerunt Machabæi. Post Machabæorum igitur destructionem, tempore. s. Herodis Ascalonitæ qui Machabæos perdidit, & Mesiã venisse, & Judæos magna ex parte paulò pòst destructos fuisse, secundùm Talmudisticam hanc traditionẽ certum est. Quòd pauci quoq; ex Judæis salvandi erant, exceptis iis qui circa mundi finem conversi, de peccato suo pœnitẽtiam acturi sunt, ex eo quòd *Isa.* 10. 22. testatus est dicens, אם E יהיה עמך ישראל כחול הים שאר ישוב בו i. Si n. fuerit populus tuus Israel sicut arena maris, residuum cõvertetur ex eo. Quod R. Jonathas ita Chaldaicè traduxit, ארי אם יהי עמך ישראל סגי כחלא דימא שאר דלא חטו ודתבו מחטאה i. Si n. fuerit populus tuus multus, sicut arena maris, residuum quod nõ peccaverit, vel quod peccati pœnituerit, convertetur. Glossa a. R. Selomonis super præmissa Isaiæ verba, sic ait, Etiamsi fuerit Israel sicut arena maris præ multitudine, ego conflabo eos ut argen- F tum, & redigetur in modicum. Residuum illius modici convertetur ad bonum. Præmissis etiam addendum est, quod in lib. *Sanhedrin*, c. *Helec* sic scribitur: Dixit Johanan, Generatione in qua filius David venturus est, sapientes magistri minorabuntur. Reliquorum v. oculi deficient in luctu & suspirio. Et angustiæ multæ, & sententiæ graves contra eos innovabuntur. Adhuc enim prima non erit executioni mandata, & jam veniet altera. G Ex quibus omnibus patet propositum.

CAPUT III.

Quòd Judæi qui Messiam non erant recepturi, scripturarum intelligentiam perdituri erant, & in summam ignorantiam lapsuri.

CAPNIO.

Id quod jam in præmissis dixisti, intelligendæ scilicet scripturæ gratiam ab Judæis auferendam fuisse; & Mesiæ discipulis conferendam, velim ex eorum scripturis ostenderes: Et præsertim, quòd qui Mesiam recepturi non erant, scripturarum intelligentiam penitus perituri erant. GAL. Primùm hoc in libro *Sanhedrin*, c. *Helec*, clarè habetur, ubi ita legitur: Dixit R. Judas, Generatione in qua filius David venturus est, domus prędicationis erit ad fornicationẽ (Glossa R. Selomonis. i. locus ubi sapientes magistri docebant legem) & viri *Gazith* (Glossa R. Selomonis, hoc est *Sanhedrin*, i. 70. Judices ordinarii) circumibunt de civitate in civitatem, & nemo miserebitur eorum. Et sapientia scribarum fœtebit, & timentes peccare reprobabuntur. Et facies illius generationis, ut canis (Glossa R. Selomonis, ad literam, erunt impudentes ut canes) & veritas erit diminuta. In libro quoque ספרי *Siphre*, sic exponitur illud *Deut.* 32. v. 5. dictum, דור עקש ופתלתל הליהוה תגמלו זאת עם נבל ולא חכם Hoc est, Generatio prava atq; perversa numquid Deo retribuetis hoc popule stulte, & non sapiens? Popule stulte, in iis scilicet quæ præcesserũt. Et non sapiens, in iis videlicet, quæ in seculo vẽturo fient. Et hoc est quod dictum est *Isa.* c. 1. v. 3. ישראל לא ידע עמי לא התבונן i. Israel non cognovit, populus meus non intellexit. Israel non cognovit ea quæ præterierunt. Populus meus non intellexit ad seculum venturum. Quid promeruit Israel, ut essent infatuati, & corde incrassati? Quia non sapuerunt in verbis legis. Et sic ipse *Iob* dicit *cap.* 4. *vers.* 21. הלא נסע יתרם בם ימתו ולא בחכמה Hoc est, Nonne abscessit funis eorum cum eis, morientur, & non in cognitione, vel sapientia? Hucusque traditio. Cùm igitur seculum venturum vel futurum in Talmud sit ferè semper tempus Mesiæ, satis planè habetur secundùm præmissam traditionẽ, idcirco Judæos infatuatos esse, quia non sapuerunt, neq; intellexerunt verba legis, quibus Mesias evidenter ostenditur, ut ipsum reciperent. Funis a. eorum cũ eis tunc abscessit, quando negantes Mesiam Deum salvatorem suum, & in hoc seculo in Romani imperii voraginem, & in futuro in inferni barathrum præcipites corruerunt: instar illius qui se ab alto per funem dimittit, quo dissoluto cum ipso in præcipitium ruit. Juxta illud *Isaiæ* vaticinium *quinto capite v.* 13. dictum, לכן גלה עמי מבלי דעת וכבודו מתי רעב והמונו צחה צמא: לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק וירד הדרה והמונה ושאונה ועלז בה Hoc est, Propter hoc captivatus est populus meus, quia fuit absque cognitione, & honorati ejus mortui fame, & plebei ejus sicci siti. Propter hoc dilatavit infernus animam suam, & aperuit os suum absque termino. Et descendet nobilitas ejus, & vulgus ejus, & tumultus ejus. Et lætabitur in eo, scilicet infernus. Super hæc autem verba, Dilatavit infernus animam suam: cum reliquis: sic dicit glossa Rabbi Rahmo, Mensura pro mensura, Ipsi enim dilataverunt se ipsos ad deglutiendum cibum, & potum nimis, & aperuerunt os suum ad negandum Deum salvatorem suum, sic-

ut dictum est Ier. c. 5. 12. Negaverunt Deum, & dixerunt non est ipse. In libro etiam חגיגה *Haghiga*, id est Solennitatis, in cap. quod incipit, הכל חייבין *Haccol haiiabin*, id est omnes tenentur, hoc modo legitur: Scriptũ est Ier. c. 49. v. 7. אבדה עצה מבנים נסרחה חכמתם Hoc est, Periit consilium à filiis, fœtida facta est sapientia eorum. Quando perditum est consilium à filiis, & fœtida facta est sapientia eorum? Cùm apud gentes seculi fuerint. Infatuavit enim Judæos (Deo permittente) diabolus, abstulitque ab eis sensum quoad veritatis intellectum. Et usque adeo quidem, ut in divinis scripturis minoris intelligentiæ sint, quàm asini. Quod ipsimet fateri coguntur. Nam in libro שקלים *Sekalim*, id est Ponderum, in cap. quod incipit ואלו הן *Veellu hen*, id est, Et isti sunt; Sic ad verbum legitur: Dixit R. Haggai, Priores araverunt, & seminaverunt & sarculaverunt, & messuerunt & fecerunt areas, & trituraverunt, & ventilaverunt, & moluerunt, & apposuerunt nobis panem, id est scripturæ doctrinam. Et non est nobis os ad comedendũ. Dixit R. Abba, Si fuerũt antiqui filii hominum, nos sumus asini. Dixit R. Men in illa hora, Etiam asinæ R. Pinhas filii Hair non sumus comparandi. Hæc omnia in Talmud. Aliud de hoc adhuc habetur testimonium in libro שבת *Sabbath*, id est sabbati; ubi sic ad literam dicitur: Dixit R. Zera, quòd dixit Rabbi, Si priores fuerunt filii hominum, nos sumus asini. Et non sumus adhuc tales, qualis est asinus R. Hanina, vel sicut asinus R. Menahem, sed ut cæteri asini. Ex his autem quamvis Judæi omnes qui Christum non receperunt, asini esse convincantur: eos tamen deteriores asinis existere constat, qui falso dogmate cæteros in foveam pertrahunt. Quos *Ieremias* pastores vocat, eorumque asinitatem bestialitatem nũcupat, ita c. 10. 21. dicẽs, כי נבערו הרעים ואת יהוה לא דרשו: על כן לא השכילו וכל מרעיתם נפוצה Hoc est, Quia bestiæ facti sunt pastores, & Deum non quæsierunt: propter hoc non intellexerunt, & omnia pascua eorũ dispersa sunt. Rursus c. 50. v. 6. sic ait, צאן אבדות היה עמי רעיהם התעום Hoc est, Oves perditæ fuerunt populus meus, vel populi mei, pastores earum errare fecerunt eas. Judæorum utique pastores, eorum scilicet magistri atque Doctores: etsi olim eos pluries errare fecerint, hodie tamen maximè errare faciunt. Quare bene de ipsis Salvator c. 15. v. 14. *Matthæi* loquens, dixit, Cæci sunt, & duces cæcorum. Si cæcus cæco ducatũ prestat, ambo in foveã cadũt.

CAP. IV.

De Judæorum reprobatione, & quòd tanquam Dei inimici de domo Dei expellendi erant.

CAPNIO.

Judæos Deus tanquam sibi rebelles & inimicos cùm de domo sua abjecerit, & reprobaverit, ideo ad eorum confusionem hæc eis eventura fuisse, ex eorum scripturis afferenda sunt testimonia. GAL. Hęc potissimũm *Hoseæ* testimonio patent, ita c. 9. v. 15. in persona Dei dicentis, על רע מעלליהם מביתי אגרשם לא

A אוסיף אהבתם Hoc est, Propter malicam operũ eorũ expellã eos de domo mea, nec addam diligere eos. Quod R. Ionathas Chaldaicè interpretatus est, על בישת עובדיהון מבית מקדשי אתרכינון לא אוסיף לרחמא עליהון id est, Propter maliciam operum eorum de domo sancta mea expellã eos, nec adiiciam misereri super eos. De hoc & propheta *Amos* c. 5, 2 ait, נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל id est, Cecidit, nec addet resurgere virgo Israel. CAP. Quid si Judæi dixerint, hæc de decẽ solum tribubus fuisse dicta? GAL. Dicatur eis,

B Quòd si ita esset, haudquaquam Deus per Hoseã dixisset, De domo mea expellam eos; cùm decem tribus neque in domo Dei fuerint, neque domũ Dei curarint. Quod expressiùs apud *Ieremiã* prędictum est *cap.* 7, 14. sic dicentem, והשלכתי אתכם מעל פני כאשר השלכתי את כל זרע אפרים id est, Expellam vos à facie mea, sicut expuli omnes fratres vestros, omne semen Ephraim. Ubi per *Judæorum objectio. Responsio.*

C Ephraim decem tribus intelliguntur, eò quòd Ieroboam Rex eorum ex tribu Ephraim fuerit. Quod etiam in *Midras tehilim*, id est, in expositione Psalmorum apertè ostenditur, cùm super illud *Ps.* 76, 1. dictũ, נודע ביהודה אלהים בישראל גדול שמו id est, Notus fuit in Judęa Deus, in Israel magnum nomẽ ejus. sic dicitur, In hora qua Deus sanctus & benedictus facit misericordiam cum Iuda, perinde est, ac si ipse misericordiam faciat cum universo Israel. Omnis quippe Israel

D appellatur nomine Juda. Quatuor enim nominibus nuncupatur Israel, videlicet Iacob, Israel, Ephraim, & Juda. De hac etiam reprobatione *Amos* ipse ita c. 6, v. 8. dixit, נשבע אדני יהוה בנפשו נאם יהוה אלהי צבאות מתאב אנכי את גאון יעקב וארמנתיו שנאתי והסגרתי עיר ומלאה Hoc est, Juravit Dominus Deus per animam suam, dixit Dominus Deus exercituum; Detestor ego superbiam Iacob, & palatia ejus odi, tradidi civitatem & plenitudinem ejus. Quod R. Ionathas ita in Chaldæum vertit, קיים יהוה במימריה אמר יהוה אלהי צבאות מנכל אנא ית בית מקדשא רביתיה

E דיעקב Hoc est, Stauit dominus Deus in verbo suo, vel per verbum suum. Dixit Dominus Deus exercituum, Abominor ego domum sanctuarii, quæ est superbia Iacob. Glossa autẽ R. Selomonis sic ait, Tradidi civitatem & plenitudinem ejus, id est, Ierusalem & habitatores ejus. Domus quoq; sanctuarii vocata est superbia, juxta illud *Ezech. cap.* 24. v. 21 dictum, הנני מחלל את מקדשי גאון עזכם .i. Ecce ego prophanabo sanctuariũ meũ,

F elationem fortitudinis vestræ. Hæc R. Selomo. CAP. Quamobrem hæc Judæorum reprobatio plerumque in sacra scriptura contritio vocata fuit, quæ lagenę figuli comminutæ nõ ineptè cõparatur? GAL. Quia tanta futura erat eorum in hac captivitate pressura, ut meritò contritioni de qua nec testa quidem minima remanet, assimilari possit. Omnis namque vasis fractura solidari potest, & ad aliquod opus utile redigi. Testulę autem vasis, si vehementi contritione confringãtur ad nihilum valent, nisi ut proiiciantur. Et *Cur Judæorum reprobatio dicta est contritio.*

G quo magis testa quassata durat, eo magis semper augetur ejus fractura. Cùm igitur eorum reprobatio hujusmodi testarum contritioni comparetur, quæ ad nihilum valet ultrà, nisi ut proiiciatur

datur

foras, palàm datur intelligi, eos in ista captivitate A in tantam deventuros fuisse dejectionē, ut quamdiu in perfidia permanserint, nunquam in pristinam redire possint libertatem; juxta illud *Ps.* 2. 9. dictum, תרועם בשבט בשול ככלי יוצר תנפצם Hoc est, Confringes eos virga ferrea, & tanquam vas figuli projicies eos. Ex his igitur quæ dicta sunt, manifestum est, Judæos propter operum suorū maliciam, de domo Dei ab ipso Deo meritò ejiciendos fuisse, atque nunquam ab eo diligendos B quamdiu in perfidiæ malicia permanserint. quod prævidēs *Jeremias* in calce *lamentationis suæ v.* 20. causam quæsivit, dicēs, למה לנצח תשכחינו תעזבנו לאורך ימים i. Quare in æternum oblivisceris nos, derelinques nos in longitudine dierum? Cui respondit Dominus c, 8. *v.* 4. *seqq.* ejusdē prophetæ, ita dicēs, ואמרת אליהם כה אמר יהוה היפלו ולא יקומו אם ישוב ולא ישוב : מדוע שובבה העם הזה ירושלם משבה נצחת החזיקו בתרמת מאנו לשוב : הקשבתי ואשמע לוא כן ידברו אין איש נחם על רעתו לאמר C מה עשיתי כל השב במרצותם כסוס שוטף במלחמה : גם חסידה בשמים ידעה מועדיה ותר וסוס ועגור שמרו את עת באנה ועמי לא ידעו את משפט יהוה : id est, Dices ad eos. Sic ait Deus, Nunquid cadēt, & non surgent? Si avertentur, nonne convertentur? Quam ob rem obstinatus factus est populus iste Jerusalem obstinatione vehementi, vel æterna? Fortificaverunt se in dolo, & noluerunt converti. Attendi & audivi non ita, ut scilicet in corde habent, loquuntur. Non est vir quem pœniteat super malicia sua, dicens, quid feci? Universus D conversus est ad cursum suum, velut equus impetuosus in prælio. Etiam ciconia in cœlo cognovit tempora sua, & turtur, & grus, & hirundo observaverunt tempus adventus sui. Populus verò meus non cognovit judicium Dei. Ex quibus patet propositum.

CAPUT V.

E

Quòd Judæi nunquam ampliùs in terram suam regressuri sunt, neque eam possessuri.

CAPNIO.

Recentiores Judæorum cùm se per captivitatem hanc in qua sunt, sceleris sui reos esse convincuntur, statim nobis objiciunt, sese in terram suam regressuros esse, ipsamq; possessuros. Ut igitur non solùm se in hoc falsiloquos esse, verùm & frustrà id F se sperare cognoscant, quod nunquam sint in terram suam reversuri, nec ipsam unquam possessuri, scripturis eorum probandum est. GAL. Hoc optimè per id probatur, quod habetur apud eos in libro יבמות *Jebamoth*, i. Fratriarum, in c, quod incipit, הארץ *Haarets*. i. Terra: ubi sic ad verbum esse *Deut.* 30. *v.* 5. והביאך יהוה אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבתיך וירשתה Hoc est, Et introducet te Dominus Deus tuus in terram, quam possederūt patres tui, & possidebis eam. Possessio namq; prima G & secunda fuit eis, tertia a. non erit. Dixit Rabbi Johanan, Quis fuit author סדר עולם *Seder olam*, id est libri ordinis mundi? Rab Joses. Hæc traditio. Hoc ipsum in eod. libro *Seder olam*, hoc modo quoque habetur: scriptum est *Deut.* 30. *v.* 5. Et introducet te Dominus Deus tuus in terram, quā possederunt patres tui, & possidebis eam. Poteritnē fieri, ut sit tertia possessio in futuro? Docet quid sit ad hoc dicendum, id quod ait, Quam possederunt patres tui, & possidebis eam. Possessionem n. primam, atque secundam habituri erant, possessio a tertia non erit eis. Hæc traditio. Cùm igitur Judæi terram quondam suam bis tantùm possessuri essent, ut ex his traditionibus apertè liquet: & eā olim jam bis possederint (Nam primò quidem à tempore Jehosuæ usque ad primi templi eversionem, secundò verò à Zerubabelis & Ezræ temporibus, usque ad ultimi templi incendium, vel usque ad Hadriani Cæsaris tempora, eam possederunt; ut ex eorum scripturis multipliciter patet) ipsamque tertio (traditionibus præmissis attestantibus) haudquaquam sint possessuri: ipsimet cōcedant necesse est, se nunquam amplius terram suam possessuros esse, & consequenter nec ad eam reversuros. Quare falsa prorsus sunt, antiquisque eorum scripturis penitus dissentanea, quæcunq; de suo in Jerusalem reditu, deque templi reædificatione, ac terræ illius tertia possessione, contra nos objiciunt: Verum enimverò tertia deniq; terræ eorum possessio, quam ipsi frustra præstolantur, Sarracenis (teste *Ezechiele*) in eorum opprobrium ad tempus danda erat. Sic n. c. 7. *v.* 24. ait, והבאתי רעי גוים וירשו את בתיהם והשבתי גאון עזים ונחלו מקדשיהם i. Et adD ducā malos gentium, hoc est Sarracenos, & possidebunt terras eorum, & cessare faciam superbiam fortium, & hæreditabunt sanctificata ipsorū. Et infrà, *v.* 26. ותורה תאבד מכהן ועצה מזקנים i. e. Et lex peribit à sacerdote, & consilium à senioribus. Et hoc ideo, quia absque sacrificio, & absque Principe, imò & absque Deo propter eorum perfidiam, usque ad mundi finem esse debebant.

CAP. VI.

Quòd Judæi absque Principe, absque sacrificio, & absque Deo usque ad mundi finem futuri erant.

CAPNIO.

Vellem quod postremò dixisti, Judæos scil. absque Principe, absque sacrificio, & absque Deo usque ad mundi finem esse debuisse, per eorum scripturas ostenderes. GAL. Id itaque per illud *Hoseæ tertio* F *capite v.* 4. dictum optimè probatur, כי ימים רבים ישבו בני ישראל אין מלך ואין שר ואין זבח ואין מצבה ואין אפוד ותרפים Hoc est, Quia diebus multis morabuntur filii Israel absque Rege, & absque Principe, & absque sacrificio, & absque ara, & absque Ephod (id est absque ornamento pontificio) & imaginibus. Hæc autem Rabbi Jonathas ita Chaldaicè transtulit, ארי יומין סגיאין יתבון בני ישראל לית מלכא מבית דוד ולית דיעביד שולטן על ישראל ולית דבח לרעוא בירושלם ולית G קמתא בשומרון ולית אפוד ומחוי id est, Quia diebus multis morabuntur filii Israel, in quibus non habebunt Regem de domo David, nec gerentem potestatem super Israel nec sacrificium acceptabile, vel placitum in Jerusalem,

salem, nec altare in Samaria, nec Ephod denunciantem. Quemadmodum igitur Judæi non erāt habituri Regem de domo David, nec Principem aliquem ex se ipsis, ner sacrificiū, nec altare: cum reliquis, quæ hic ponuntur: ita etiam probatur, quòd nec sacerdotem, nec legem, nec etiam Deū verum habituri erant, per illud quod 2. *Par. c. 15. v. 3.* ita scribitur, וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת וללא כהן מורה וללא תורה Hoc est, Dies multi erunt Israeli sine Deo vero, vel veritatis, & sine sacerdote docente, & sine lege. Ubi quod sine Deo vero vel veritatis transtuli, sine judicibus veritatis, Hebræi dolosè interpretantur, eò quòd אלהי אמת *Elohe emeth* scriptum sit, quod ad Deum & ad Iudices æquivocum esse ajunt. Sed eos malè ac falsò id interpretari, ex eo potissimùm videtur: quòd quamvis nomen אלהים *Elohim*, Iudices quandoque in satis literis significare inveniatur, suo tamen primo significatu, Deum pluraliter propter divinarum personarū trinitatem, significat. Qnam ob rem hic potius Deum, quàm Iudices, significare dicendum est. Maximè cùm veteres Talmudistæ illud pro Deo vero hoc in illo accipant. Nam in libro עבודה זרה *Avoda Zara* id est, cultus alienus, in cap. quod incipit, לפני אידהן *liphne edehen* id est, Ante festa eorum, ita ad verbū legitur: Dixit R. Hanina ad R. Elazar, Beatus tu, qui te ipsū exercuisti in lege, & in operibus misericordiæ. Et veh mihi, qui exercui me in lege duntaxat. Quoniam ut dixit Rabbi Hunna, quicunq; studet vel exercet se in lege tantùm, similis est ei, qui non habet Deum. Sicut scriptum est *secundo libro Paralipom. decimo quinto cap. v. 3.* Dies multi Israeli sine Deo vero, & sine sacerdote, & sine lege. Et quid est, sine lege? Dixit R. Hunna, Omnis studens in lege tantummodo, & in operibus misericordiæ vel pietatis non studēs, similis est ei, qui non habet Deum. Sicut dictum est (ubi supra, scilicet) Dies multi Israeli sine Deo vero, vel veritatis. Et notandum, quòd cùm paulò superiùs dixisset *Hoseas*, Iudæos diebus multis futuros sine Rege: cum reliquis: consequenter ostendit, eos usque ad mundi finem sine Deo vero & sine Messia futuros, cùm *ibidē v. 5.* imediatè subjecit, אחר ישובו בני ישראל ובקשו את יהוה אלהיהם ואת דוד מלכם ופחדו אל יהוה ואל טובו באחרית הימים id est, Et postea convertentur filii Israel, & quærent Dominum Deum suum, & David regem suum, & pavebūt ad Deum, & ad bonitatem ejus in fine dierum. Quæ R. Ionathas ita in Chaldæum vertit. בתר כן יתובון בני ישראל ויתבעון ית פולחנא דיהוה אלהיהון וישתמעון למשיחא בר דוד מלכיהון: Hoc est, Et post hæc convertentur filii Israel, & quærent cultum Domini Dei sui, & obedient Messiæ filio Davidis Regi suo. Hæc autem circa mūdi finem futura sunt, cùm reliquiæ Iudæorum ad Dominum nostrum Iesum verum Messiam convertentur. Idcirco usque ad tempus illud, absque rege, & Principe, absque sacrificio & sacerdote, absque lege, absque Deo vero, & absque Messia vero salvatore permanebit Iudaica perfidia. Quod erat probandum.

CAP. VII.

A *Quod sicut Hebræi in Israel & Iuda divisi fuerunt ita tempore Messiæ fieri debebat eorum in Iudæos perfidos & veros Christianos divisio.*

CAPNIO.

Quanquam in præcedentibus satis abundè probasti, paucos ex Judęis tempore Messiæ salvandos fuisse, reliquos verò perdendos atq; dissipandos: cōstat tamen eos qui Redemtorem nostrum verum
B Messiam receperunt, & salvatos fuisse, & nomine mutato משיחים *Meschihim* id est, Christianos vocatos. Qui autem ipsum recipere abnuerunt, nec eos salvari contigit, nec alio nomine vocari. Ad denotandam enim eorum perfidiam, Judæi hactenus vocantur, & vocabuntur, quamdiu in perfidia permanserint. Quare ad ipsam eorum perfidiam magis convincendam, hanc eorum divisionem in perfidos Judæos, ac veros Christianos tempore Messiæ futuram fuisse, per eorum
C scripturas probare debes. GAL. Quemadmodum certè inter Israel & Iuda continuè viguit divisio, Israel scilicet duos vitulos aureos pro diis adorante: ita inter Christianos quoque & Judæos divisio nunquā esse desinit, Iudæis ipsis Domini nostri Jesu Christi & Christianæ fidei veritatem negantibus. Quocirca sciendum est, schisma decem tribuum Judæis nomen hoc imposuisse. Antea quippe Hebræi, seu Israel vel Israelitæ, dicebantur. Ex quo ergo in duo Regna po-
D pulus ille divisus est quicunque ex eis Reges de stirpe Juda, aut de tribu Iuda habuerunt, Judæi appellati sunt. Decem verò tribus & quicunque in Samaria Ieroboam sibi Regem asciverunt, Israel dicti sunt. Quibus Ieroboam eorum Rex duos vitulos aureos faciēs, unum in Dan, alterum in Bethel posuit. Dixitq; eis (ut habetur *3. Reg. c. 12. v. 28.*) רב לכם מעלות ירושלם הנה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים id est, Nolite ultrà ascendere in Ierusalem. Ecce dii tui Israel,
E qui te fecerunt ascendere ex terra Ægypti. Ob hoc autem ac alia quàm plurima scelera, ut à Deo reprobati sint, sequentia ostendunt. Et primò quidem id quod legitur *4. Reg. decimo septimo c. v. 16. sqq.* ויעזבו את כל מצות יהוה אלהיהם ויעשו להם מסכה שנים עגלים ויעשו אשירה וישתחוו לכל צבא השמים ויעבדו את הבעל: ויעבירו את בניהם ואת בנותיהם באש ויקסמו קסמים וינחשו ויתמכרו לעשות הרע בעיני יהוה להכעיסו: ויתאנף
F יהוה מאד בישראל ויסרם מעל פניו לא נשאר רק שבט יהודה לבדו: גם יהודה לא שמר את מצות יהוה אלהיהם וילכו בחקות ישראל אשר עשו וימאס יהוה בכל זרע ישראל ויענם ויתנם ביד שוסים עד אשר השליכם מפניו כי קרע ישראל מעל בית דוד וימליכו את ירבעם בן נבט id est, Et dereliquerūt omnia præcepta Domini Dei sui, & fecerunt sibi cōflatile, scilicet duos vitulos, & fecerunt lucū, & adoraverūt universam militiam cœli, & coluerūt Baal, tradiderūtq; filios suos, & filias suas per i-
G gnē, & divinaverūt divinationes, & augurati sūt, & vendiderunt se ad faciendum malum in oculis Dei, ad provocandum eum. Et iratus est Deus vehementer in Israel, & abstulit eos desuper facie sua, nec remansit nisi tribus Juda sola. Porrò Juda non custodivit mandata Domini Dei sui,

sui, & ambulaverunt in statutis Israel, quas fecerunt. A Reprobavit a. Deus omne semen Israel, & humiliavit eos, traditique eos in manum diripientium, quousque projecit eos a facie sua. Separavit enim vel diripuit Israel desuper domo David. Et regem fecerunt Jeroboam filium Nabath. Hæc omnia ibi ad verbum traducta. Ex quibus clarè habetur, & decem tribuum reprobatio, & ipsius reprobationis causa. Legitur etiã in libro *Sanhedrin c. Helec*, hoc modo: Tradiderunt B Rabbanan, id est, Magistri. Quòd decem tribus non habent partem in seculo venturo, nec sunt unquam reversuræ: sicut dictum est *Deut. 29. v. 28.* ויתשם יהוה מעל אדמתם באף ובחמה ובקצף גדול וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה: Hoc est, Et evellet eos Deus desuper terra sua in ira & in furore & indignatione magna, in seculo scilicet venturo, sicut dies ista. Quemadmodum enim dies ista vadit & non revertitur, sic ipsi euntes, & nunquam revertentes erunt. Verba hæc sunt R. Akiba. Rab. autem Eliezer dixit, Quomodo dies C ista obtenebrescit, deinde illucescit: ita & ipsi. Quemadmodum enim obtenebrescet eis, sic futuri sunt ex eis quibus illucescat. Hucusque Talmud. Verbum autem hoc ultimum Rab. Eliezer verificatum est tempore Christi & discipulorum ejus, quando multi Gentiles qui fuerant de decem tribubus Israel, Christianæ fidei lumine illustrati sunt. Gentiles enim cuncti effecti fuerãt, D (ut sequens ostendit traditio) Notandum quoque est seculum venturum, sive futurum ferè semper in scripturis Hebraicis pro tempore Messiæ accipi. In libro a. *Sanhedrin* Ierosolymitano, in cap. quod incipit, *Isti sunt qui non habent partem* sic ad verbum dicitur, R. Eliezer & R. Judas de decem tribubus loquentes, alter quidem retulit, quòd non ivit in captivitatem Israel, donec facti sunt omnes ממזרים *mamzerim*, id est spurii. Dixit quoque R. Johanan, quòd non est captivatus Israel, donec factæ sunt ex eo 24 sectæ מינים *minim* id est hæreticorum. Unde scriptum est *E-* E *zech. 2. v. 3.* בן אדם שלח אני אותך אל בני ישראל אל גוים המורדים אשר מרדו בי המה ואבותם פשעו בי עד עצם היום הזה id est, Fili Adam mitto ego te ad filios Israel, ad *Goim hammoradim* id est, ad gentiles apostatas, qui apostatarunt à me, ipsi & patres eorum culpabiles extiterunt in me, usque in diem hanc. Hæc traditio. Quocirca Dominus rectè dixit, Non sum missus nisi ad oves quæ perierunt domus Israel. Rursum autem ad F id quod dictum est in præcedenti traditione, quòd scilicet Israel facti sunt ממזרים *mamzerim*, id est spurii, pertinet quod apud *Zach. nono capite v. 6.* sic dicitur, וישב ממזר באשדוד Hoc est, Et sedebit, vel morabitur *mamzer* id est spurius in Azoto: quod de Israel intelligendum esse R. Jonathas Uzielis filius in Chaldaica editione ostendit dicens, ויתיב בית ישראל באשדוד id est, Et sedebunt domus Israel in Azoto. Ad hoc etiam spectat quod in lib. יבמות *Iebamoth*, id est, Fra- G triarum, in cap. quod incipit נשים *Nassim*, id est mulieres, hoc modo scribitur: Traditio est, quòd filiæ, id est mulieres illius generationis decem, scilicet tribuum, castratione castratæ sunt. Nec sunt inde moti de terra, scilicet sua,

A donec fecit eos Salmanasar perfectos Gentiles: sicut dictum est *Hoseæ quinto capite, vers. 7.* ביהוה בגדו כי בנים זרים ילדו Hoc est, In Deum dolosè egerunt, quia filios alienos genuerunt. Causa autem hujusce divisionis Hebræorum, & reprobationis majoris partis eorum, decem videlicet tribuum, alia non fuit, nisi quia in David partem habere primùm renuerunt. Dixerunt enim, ut legitur 3. *Reg. 12. v. 16.* אין לנו חלק בדוד ולא נחלה לנו B בבן ישי id est, Non est nobis pars in David, neque hæreditas in filio Isai. Et quia etiam falsos deos in duobus vitulis (ut dictum est) susceperunt. Quemadmodum igitur tempore Ieroboam in Israel & Judæos, Hebræi divisi sunt: ita in hebdomada septuagesima Danielis, Judæi ipsi divisi sunt in perfidos Judæos, & veros Christianos. Et quomodo tunc major Hebræorum pars decem scilicet tribus dixerunt, Non est nobis pars in David, neque hæreditas in filio Isai: ita tempore C Messiæ major pars Judæorum dixit, Non habemus Regem, nisi Cæsarem: Dominum Jesum verum Messiam in David præfiguratum fatuè reprobantes. Et sicut illi deinde reprobato David, falsos Deos in duobus vitulis coluerunt: ita isti reprobato vero Messia, duos sibi falsos Messias, unum post alterum (scripturis eorum testantibus, ut in antecedentibus lat[illegible]imè dictũ est) statuerunt. Rursus sicut illi propter hęc & alia (ut paulò superiùs sacra attestatur historia) D fuerunt & à Deo reprobati, & per Salmanasar captivati: sic & isti quia verum Messiam Dominum Jesum respuerunt, & duos falsos Messias receperunt, fuerunt in perpetuum & à Deo reprobati, & per Vespasianum & Titum Romanos Principes captivati. Et hoc est quod eis Dominus per *Ierem. septimo capite v. 14.* cõminatus fuerat Et projiciam vos desuper facie mea, sicut projeci omnes fratres vestros, omne semen Ephraim Ubi R. Jonathas, Omnes fratres vestros, ית כל זרעי ישראל id est, Omne semen Israel Chal- E daicè transtulit. Cæterum quomodo tunc maxima eorum pars in errorem turpissimè incidit, pro vero Deo, falsos recipiendo atque colendo deos: minima vero pars in veritate permansit, Deum verum colendo, domumque David sequendo: ita quoque nunc maxima Judæorum pars, duos falsos secuta Messias, in turpissimum infidelitatis incidit errorem: minima verò pars, Christo adhærens, ipsumque fide & opere secuta, veritatem amplexata est. Præterea sicut tunc F servi Dei, veritatem sequentes, aliter quàm antea vocati sunt, quia non Hebræi, sed Judæi mutato nomine deinceps dicti fuerunt: ita nunc servi Dei, Christianæ fidei veritatem sectantes, aliter quàm priùs appellati sunt: quia non Judæi, sed mutato nomine משיחים *Messihim*, id est, Christiani sunt nuncupati. Quemadmodum per *Isaiam* de eis prophetatum fuerat, ita *cap. 65. v. 15.* dicentem, והנחתם שמכם לשבועה לבחירי G והמיתך אדני יהוה ולעבדיו יקרא שם אחר Hoc est, Et dimittetis nomen vestrum ad juramentum electis meis. Et occîdet te Dominus Deus, & servos suos vocabit nomine alio. Nomen a. eorum est in juramento Christianis. Nã jurantes dicunt, negativè scilicet, Si non sum Judæus, hoc non

faciam. Vel affirmativè sic, Judæus sim ego, si hoc fecero. Et Dominus Deus occidet eos, ut propheta dicit, usque ad mundi finem, ut in præcedentibus patuit, & in sequentibus adhuc latius patebit. Denique sicut inter Judæos & Israel fratres, fuit semper certatio: ita inter Judæos & Christianos, tam in moribus quàm in fide nunquam defuit bellum. Quemadmodum enim illis non satis fuit, Deum & domum David repulisse, & unum vitulum in Bethel: alterum in Dan pro diis coluisse, sed peccatis peccata addendo, Baal etiam coluerũt: ita neque istis suffecit, verum reprobasse atque occidisse Messiam, unumque falsum in Ierusalem *Barcozba* vel *Bencozba* vocatum, id est, mendacii, vel falsitatis filium, & alterum in Bitter ejusdem nominis Messiam sibi fecisse, sed patrum quoque suorum mensuram adimplentes, erroresque erroribus accumulantes, tertium adhuc sibi promittunt: non obstante quòd & patres eorum in duobus Messiis antedictis (ut eorum testantur scripturæ, & ipsi minimè negant) tam turpiter delusi fuerint, & eorum Magistri tertio quem adhuc expectant, varios assignantes terminos, omnes tandem falsiloqui sint inventi, ut in superioribus abundè probatum est.

CAP. VIII.

Quod Judæi ideo destruendi erant, quia Deum verum erant prodituri ac negaturi.

CAPNIO.

Etsi in præmissis causam reprobationis eorum satis tetigisti: ut tamen & veritas clarius pateat, & ipsorum perfidia magis confundatur, destructionis eorum causam expressius adhuc per eorum scripturas retegas, obsecro. GAL. De Judæorum igitur destructione, quæ per Romanos fieri debebat, deque ejusdem destructionis causa, atque malicia reliquiarum ipsorum, apud *Ier, c.5.1.sqq.* his verbis prædictum fuit, שוטטו בחוצות ירשלם וראו נא ודעו ובקשו ברחובותיה אם תמצאו איש אם יש עשה משפט מבקש אמונה ואסלח לה : ואם חי יהוה יאמרו לכן לשקר ישבעו : יהוה עיניך הלוא לאמונה הכיתה אתם ולא חלו כליתם מאנו קחת מוסר חזקו פניהם מסלע מאנו לשוב : Hoc est. Circuite vicos Ierusalem, & videte quæso ac scitote, & inquirite in plateis ejus, an inveniatis virum facientem judicium, quærentem fidem, & propitius ero ei, scilicet Ierusalem. Et, si vivit Deus dixerint, verumtamen ad falsitatem jurabunt. Deus oculi tui nonne ad fidem? percussisti eos, & non doluerunt. Consumsisti eos, & renuerunt accipere disciplinam, vel correctionem. Induraverunt facies suas supra petram, & renuerunt converti Et paulò inferius *v.10.* subditur, עלו בשרותיה ושחתו וכלה אל תעשו הסירו נטישותיה כי לוא ליהוה המה : כי בגוד בגדו בי בית ישראל ובית יהודה נאם יהוה : כחשו ביהוה ויאמרו לוא הוא ולא תבוא עלינו רעה וחרב ורעב לוא נראה : והנביאים יהיו לרוח והדבר אין בהם כה יעשה להם : id est, Ascendite in muros ejus, & dissipate, consummationem autem non faciatis. Auferte palmites, & propagines, quia non sunt Dei. Proditione enim prodiderunt me domus Israel, & domus Juda, Dixit Deus Negaverunt Deum (tetragrammaton) & dixerunt, non est ipse, neque veniet super nos malum, & gladium, & famem non videbimus. Et prophetæ erunt ad ventum, vel ad spiritum, & sermocinatio non erit in eis. Hoc fiet illis. Quod autem hæc de Judæorum destructione, quæ per Romanos futura erat, prædicta fuerint, patet per eorum expositores. Legitur enim sic in *Beresith rabba uketanna*, id est, in expositione libri *Gen.* majori, & minori, super illud *c.18, 32.* ejusdem libri dictum, Et dixit, scilicet Abraham, Non displiceat quæso Domine, & loquar etiam hac vice. Si fortè inveniantur adhuc decem? Et dixit, Non destruam propter ipsos decẽ. Quare decem? Quia jam remanserant in generatione diluvii octo, & nõ suspẽdit Deus sententiã suam propter merita eorũ. Alia expositio. Quare decẽ? quia opinabatur decẽ ibi esse, Loth videlicet, & uxorẽ ejus, & quatuor filias ipsius, quatuorque generos. R. autem Jodan & R. Hanina dixerunt, Dictum est hic decem, & in Ierusalem saltem unus. Hoc autem est quod scriptum est *Ier.c.5,1.* Circuite Ierusalem. Et reliqua. Et sic alibi dicitur: *Ecclesiastis* scilicet *c.7.v.28.* Una ad unam, ad inveniendum computum, vel numerum. Dixit R. Ishac, Et usque ad quot inventio numeri? Usque ad unam. Hactenus traditio. Sic igitur hic argumentandũ est, Si in prioris quidem templi destructione, plures justi fuerunt atque inveniri potuerunt in Ierusalem: fuit namque ibi Baruch filius Neriæ, de quo sic apud *Ier.c.36,4.* dicitur, Et vocavit Ieremias Baruch filium Neriæ, Et scripsit Baruch ex ore Ieremiæ omnia verba Domini. Erat quoque ibi Abdemelech Æthiops qui Ieremiam de cisterna. ubi moriebatur, extraxit, cùm sic fuisset Regem allocutus (ut habetur *Ier.38.9.*) Domine mi Rex, malè fecerunt viri isti, quicquid fecerũt Ieremiæ prophetæ, quem miserunt in puteum, ut moreretur: cui & propterea dixit Dominus [ut scribitur *Ier.39,18*] Eruens eruam te, & gladio nõ cades, eritque tibi anima tua velut spolium. Quia confisus es, vel quia sperasti in me, dicit Dominus. Fuit etiam ibi domus seu familia Recabitarum, de quibus dicitur apud eũdem prophetam, Vade ad domum Recabitarum, & loquaris ad eos. Et post pauca, Non abscindetur vir de Ionadab filio Recab, stans coram me cunctis diebus. Fuit insuper tunc Ieremias propheta, ac alii permulti viri justi, ac sancti, qui in Babylonem trãsmigrarũt. Si igitur tot justi tempore destructionis prioris templi in Ierusalem fuerunt: palàm profectò ostenditur ex calce antedictæ traditionis, quæ dicit neminem justum in Ierusalem invẽtum fuisse, quòd supradictorum verborum Ieremiæ principium, cùm ait, Circuite vicos Ierusalem; cum reliquis; non de primo ejus urbis excidio loquatur, quod per Nabuchdonosor Babylonis Regem factũ est, sed de ultimo, quod per Vespasianum & Titum Romanos Principes, fieri contigit. Causa verò ob quam Deus Judæos per Romanos destruxit, ac reprobavit, ostenditur,

ditur, cùm ibidem dicitur, Proditione enim prodiderunt me domus Israel, & domus Iuda, Dixit Deus. Quæ autem & qualis fuerit ista proditio, apertè insinuatur, cùm statim subiicitur, Negaverunt Deum, & dixerunt, non est ipse. Cum igitur post regressum ex Babylonica captivitate, Dominum Deum nec verbo, nec facto Iudæi negaverint unquam, per idololatriæ scilicet cultum: consequens necessariò est, tunc eos negasse illum, dicentes, Deum non esse ipsum, cùm Dominum Iesum Christum verum Deum, ac Dei Filium reprobantes, dixerunt, ipsum non esse Messiam: ac duos falsos Messias unum post alterum sibi constituerunt. Idcirco in *eodem cap. ejusdem prophetæ v.6.* dicitur, הכם אריה מיער זאב ערבות ישדדם נמר שקד על עריהם כל היוצא מהנה יטרף Hoc est, Percussit eos leo de sylva, lupus deserti, vel vesperi vastabit eos, pardus vigilans super civitates eorum. Omnis egrediens ex eis prædabitur. Quæ glossa R. Selomonis ita exponit, Percussit eos leo de sylva .i. Regnum Babylonis; Lupus deserti vel vesperi vastabit eos, scil. Regnum Medorum. Pardus vigilans super civitates eorum: Regnum Græcorum. Omnis egrediens ex eis prædabitur per Edom, id est, per Regnum Romanorum. Hæc R. Selomo. Per quàm quidem expositionem manifestè apparet, ab illo loco ubi dicitur in Ieremiæ verbis, Omnis ex eis egrediēs prædabitur per Edom, id est, per Romanos, omnia quæ sequuntur, de destructione Iudæorum per Romanos facta intelligi oportere. Ubi enim cætera. sunt verba ista, Auferte palmites, quia nō sunt *Dei*. Proditione enim prodiderunt me domus Israel, & domus Iuda ait Deus. Negaverunt Deum, & dixerunt non est ipse. Vitis autem unde auferendi erant isti palmites, sive propagines, eò quòd non essent Dei, erat tota domus ipsa Israel, juxta illud *Hos.* 10, 1. dictum, גפן בוקק ישראל id est, Vitis frondosa Israel. Ex quibus omnibus manifestum est, eam ob rem Judæos per Romanos destruendos fuisse, quia Deum essent proditurì ac negaturi. Quamvis & alia quoque fuerit perditionis, æternæque damnationis eorum causa, quia videlicet legem Messiæ recipere noluerunt.

CAP. IX.

Quod ideo Iudæi perdi, atque damnari debebant, quia legem Messiæ non erant recepturi.

CAPNIO.

HAnc etiam obsecro causam per eorū scripturas patefacito. GAL. Ideo certè Judæi destruendi, ac damnandi erant, quia legē Messię noluerūt recipere, nec penitus Messiā ipsum audire. Quod ex iis maximè liquet, quæ in libro *Midras tehilim* habentur, super illud *Psal.* 10. 1. למה יהוה תעמד ברחוק תעלים לעתות בצרה Hoc est, Cur Deus manebis à longè? absconderis in temporibus angustiæ? Ibi enim sic scriptum legitur, אמר רבי יוחנן שלש שנים ומחצה היתה שכינה עומדת בהר הזתים ומכרזת דרשו יהוה בהמצאו ולא היו משגיחין שנאמר נדרשתי ללא שאלו

A נמצאתי ללא בקשוני משל לשיירה שהיה מהלך
בדרך כיון שהחשיך בא הבורגן אמר לו הכנס עצמך
לבורגן מפני חיה רעה וליסטים אמר לו אין דרכו של
שייר ליכנס לבורגן בלילה כיון שהלך בא עליו אישון
לילה ואפלה חזר ובא לו אצל הבורגן והיה מבקש
ממנו שיפתח לו אמר לו הבורגן אין דרכו של בורגן
לפתוח בלילה לפי שאין דרכו לקבל אדם בלילה
בשעה הזו נתבקשתי להכניסך לא רצית עכשיו שתרצה
איני רוצה להיניסך כך אמר הקדוש ברוך הוא דרשו
יהוה בהמצאו שובו בנים שובבים ולא היו מבקשים
B לשוב אמר להם הקדוש ברוך הוא אלכה ואשובה אל
מקומי הראשון כיון שנמכרו למלכיות שנמשלו לחיות
התחילו צועקים למה יהוה תעמד ברחוק אמר הקדוש
ברוך הוא נתבקשתי לא בקשתם עכשו אתם מבקשים
ממני ואיני שומע לכם מדה בנגד מדה שנאמר ויהי
כאשר קרא שמא חס ושלום עד עולם עד עידן עידנין
ופלג עידן: id est, Dixit Rabbi Iohanan, Tribus
annis cum dimidio stetit divinitas in monte o-
livarum, & clamavit, dicēs, Quærite Deū, dū inve-
C niri potest. Et non fuit eis curæ. Sicut dictum est
Isaiæ c.65. v.1. Feci ut inquirerer ab iis qui non
interrogaverunt, & inventus sum à non quærentibus.
Simile est hoc comitatui viatorū qui ambulabant per viam. Cùm autem advesperasceret,
accedit ad eos hospes, dicēs, Recipite vos in hospitium propter feras, & propter latrones. At illi
dixerunt ei, Non est nobis consuetudo, nocte in
hospitio commorari. Postquàm recessissent, irruit super eos intempesta nox, & tenebræ. Et re-
D versi, petebant aperiri sibi ab hospite hospitium.
Ille autem dixit eis, Non consuevit hospes aperire hospitium nocte, quoniam non admittit hominem nocturno tempore. Quo tempore quæsivi vos hospitio recipere, noluistis: nunc autem
vos quæritis, ego verò nolo admittere vos. Sic
dixit Deus sanctus & benedictus, Quærite Deum
dum inveniri potest. Revertimini filii prævaricatores. Et non fuit qui quæreret & reverteretur.
Dixit eis *Deus* sanctus & benedictus, Vadam &
revertar ad locum meum primum. Postquàm
autem traditi sunt Regnis, quæ assimilata sunt a-
E nimalibus, & cœperunt clamare, Cur Deus stas à
lōgè? Dixit eis Deus sanctus & benedictus, Quādo ego quæsivi, vos non quæsivistis. Nunc autem vos quæritis me, & ego non audiam vos, Vicissitudo pro vicissitudine. Sicut dictum est, Factum est sicut vocavit, & non audierunt. Numquid hoc erit in perpetuum? Misericordia & pax,
id est, absit. Erit enim usque ad tempus & tempo
ra, & usq; ad dimidium temporis: hoc est, usque
F post necem Antichristi, cùm Judæorum reliquiæ
ad Christum convertentur. Ex hac traditione
palàm liquet, ideo Judæos à Deo reprobandos,
atque damnandos fuisse, quia Messiam ipsum verum Deum in monte olivarum docentem eos
legem suam, audire noluerunt, legem ejus penitus respuentes. Juxta illud *Isa. c.42. v.24.* dictum
ולא אבו בדרכיו הלך ולא שמעו בתורתו id est, Et
non ambulaverunt in viis ejus, neque audierunt
legem ejus. CAP. Quamvis authoritas ista Isaiæ,
G quam nunc induxisti, de Messia intelligi debeat,
recentiores tamen Judæorum, de ipso eam intelligi prorsus negant. Quare per aliquam Talmudicam scripturam apud eos authenticam & ap-

Probatam, te ostendere oportet, propterea Judæos destructos, ac perditos fuisse, quòd legem veri Messiæ recipere noluerint, ipsumque audire contemserint. Quo ostenso, authoritatem Isaiæ per te inductam, de ipso Messia intelligendam esse Judaica pravitas minimè negare poterit. GAL. Hæc omnia utiq; & hanc scilicet fuisse destructionis eorum causam, & eadem Isaiæ verba de Messia intelligi debere, in *Massecheth ghittin*, i. in libro libellorum repudii, in cap. *Hannisel* optimè probantur: ubi sic ad verbum legitur, Tradiderunt Rabbanan, i. Doctores, quòd cùm accessisset R. Iehosuas filius Ananiæ ad castrum quoddam magnum, quod erat Romæ, dixerunt ei, quòd erat puer quidam Hebræus ibi carceribus mancipatus. Cùm igitur R. ivisset ad ostium carceris, interrogans eundem puerum, dixit ei illud *Isa. c. 42. 24.* dictum, מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזים .i. Quis dedit in direptionem Iacob, & Israel vastantibus? Respondens puer, dixit illud, quod apud eundem prophetam immediatè ibidem sic sequitur, הלא יהוה זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלך ולא שמעו בתורתו : וישפך עליו חמת אפו ועזוז מלחמה ותלהטהו מסביב ולא ידע ותבער בו ולא ישים על לב : Hoc est, Nonne *Adonai* iste, cui peccavimus? & non ambulaverunt in viis ejus, nec audierunt legem ejus. Et effudit super eum indignationem furoris sui, & forte bellum, & combussit eum in circuitu, & non cognovit: & succendit eum, & non posuit super cor. Hæc Talmud. In eo autem quod dixit *Adonai* iste, ostendit, prophetam de Messia fuisse locutum: qui est *Adonai*, i. Dominus Deus iste: demonstrabilis scilicet factus per carnis humanæ assumtionem. In eo verò quod subdidit Et non audierunt legem ejus, de lege Messiæ prophetam ipsum dixisse, insinuavit. Legem enim per Mosem datam, & audiebant, & Romanis etiam contradicentibus, servare conabantur, morte nō obstante, quæ ob hoc eis frequenter infligebatur. Legem autem Domini nostri Jesu Christi noluerunt audire, neque hucusque recipere. Quamobrem sequitur, Et effudit super eos indignationem furoris sui, scilicet Romanos, ac forte bellū; cum cæteris, quæ subiiciuntur. Id ipsum etiam Rabbi ille confirmat, quem ipsi רבינו הקדוש *Rabbenu Haccados*, i. Magistrum nostrum sanctum appellant, in libro quem גלי רזיא *Gale razeia*, i. revelatorem secretorum nūcupavit, cùm ad sextam Antonini consulis urbis Romæ petitionem respondens, hæc inter cætera dixit. Ex Israel qui non crediderint verbis ejus, scilicet Messiæ, Deus ira percitus, effundet eam super eos, jurabitque per sanctitatem suam, eos non habituros salutē, nec in paradiso cum illo mansuros: sicut dictum est *Ps. 95, 11.* ארבעים שנה אקוט בדור ואומר עם תעי לבב הם והם לא ידעו דרכי אשר נשבעתי באפי אם יבואן אל מנוחתי .i. Quadraginta annis fastidio affectus fui in generatione illa, & dixi, populus errans corde sunt ipsi, ipsi autem non cognoverunt vias meas. Qui juravi in furore meo, quòd non ingredientur in requiem meam. Item in hoc mundo disiungentur à Deo, amittentque suum imperium, & dispersi per universum orbem, subjugabuntur. imperabuntque illis servi servorum. Neque vocabuntur amplius patres totius seculi, sed populus, quem Deus eorum odio habuit, eosque à se expulit cum furore. Nec etiam assequetur gratiam cum justis resuscitandis in mundo futuro: propter quos dictum est in *Ps. 1. 4.* לא כן הרשעים כי אם כמוץ אשר תדפנו רוח : על כן לא יקמו רשעים במשפט וחטאים בעדת צדיקים Hoc est, Non sic impii, sed tanquam gluma quam projicit ventus. Ideo non resurgent impii in judicio, neque peccatores in congregatione justorum. Hæc omnia ad verbum longè ante Christi nativitatem ille prædixit, quem ipsi Magistrum nostrum sanctum (ut diximus) vocant. Ex quibus omnibus quæ dicta sunt, satis apertè patet propositum.

CAP. X.

Quod idcirco quoque reprobandi, atque in Dei odio permansuri erant, quia Iesum verum Messiam & Mariam matrem ejus negaturi, ac blasphematuri erant.

CAPNIO.

Estne alia præter præmissas, reprobationis eorū, atq; odii apud Deum causa? GAL. Est utique, & ea potissimùm, quæ in maximis fidei nostræ arcanis, quæ hucusque in libris Judæorum latuerunt, haud infirmū obtinet locum. CAP. Hanc etiam quæ sit, obsecro edissere. GAL. Rabbi itaque Nehumias in epistola secretorum, quam אגרת הסודות *igbereth hassodoth* appellat, exponens Doctoris illius quā ipsi רבינו הקדוש *Rabbenu Haccados*, id est Magistrum nostrum sanctum nuncupant, verba illa, Hæc est petra primaria, ex qua Messias proditurus est: hæc inter alia dicit, Petra hæc primaria est mater Regis Messiæ. Et post pauca: Cùm sciveris (inquit) nomen petræ hujus, ejusque filii ratione arithmetica, invenies ea ascendere ad numerum ברית *Berith*, id est pacti, vel fœderis. Et tunc intelliges arcanum textus illius *Deut. cap. 31. v. 16.* scripti, הנך שכב עם אבתיך וקם העם הזה וזנה אחרי נכר הארץ אשר הוא בא שמה בקרבו ועזבני והפר את בריתי אשר כרתי אתו Hoc est, Ecce tu dormies cum patribus tuis, & consurget populus iste, & fornicabitur post deos alienos terræ, ad quam ingredietur, ut habitet ea. Et derelinquet me, & irritum faciet fœdus meum, quod pepigi cum eo. Hæc R. Nehumias, qui quinquaginta fermè annis Redemtoris nostri præcessit adventum. Ad quorum explanationem notandum est, quòd dictio hæc Hebraica ברית *Berith*, quæ pactum seu fœdus significat, ratione arithmetica 612. apud Hebræos continet. Quatuor enim scribitur literis, quarum unaquæque apud eos aliquem numerum importat. Nam ב *beth* quidem duo importat, ר *res* 200. י *jod* 10. & ת *tau* 400. Igitur ברית *Berith* quod ex his componitur 612. continet. Hunc etiam eundem (ut alibi quoque ostendimus) numerum continent nomina matris Messiæ & filii ejus. Nam nomen quidem

quidem matris Messiæ (ut in præcedentibus per eundem *Rabbenu Haccados* ostensum est) debebat esse מרים id est, Maria. Nomen verò Messiæ filii ejus, quo à Gentilibus fidem ejus suscepturis, vocandus erat, ישו, id est, Jesus esse debebat: ut idem Rabbenu Haccados antea ostenderat. Hæc autem nomina, scilicet מרים וישו, id est, Maria & Jesus, ratione arithmetica apud Hebræos 612. quoque continent. Nam מ *mem* quidem designat 40. ר *res* 200. י *jod* 10. ם *mem* 40. ו *vau* 6. י *jod* 10. ש *sin* 300. & ו 6. Et sic nomina matris Messiæ & filii, quæ sunt, מרים ישו, id est Maria & Jesus, eundem numerum continent, quem ipsa dictio ברית *Berith* cōtinet, scilicet 612. Hunc eundem etiam numerum important verba quæ in prædicto textu *Deut.* ab ipso R. Nehumia inducta sunt, אלהי נכר הארץ *Elohe nechar haarets*, id est, Deos alienos terræ. Nam א *aleph* unum significat, ל *lamed* 20. ה *he* 5. י *jod* 10. נ *nun* 50. כ *caph* 20. ר *res* 200. ה *he* 5. א *aleph* 1. ר *res* 200. צ *tsadi* 90. Quæ omnia summatim 612. efficiunt Ex his igitur patent præmissa R. Nehumiæ verba, cum ait, Cùm noveris nomen petræ hujus, i. matris Messiæ, quod est מרים. i. Maria, & nomen filii ejus, hoc est ipsius Messiæ, quod est ישו i. Jesus, ratione arithmethica ascendere ad numerum ברית *Berith* i. fœderis, qui numerus est 612. tunc intelliges arcanum illius textus, Ecce dormies cū patribus tuis, & reliqua. Maximum igitur fuit arcanum illud, quod tunc Dominus Mosi revelavit, *Deut.c.*31,16. dicens, Ecce tu dormies cum patribus, & populus consurgens fornicabitur: cū cæteris, quæ sequuntur. Quorum quidem verborum hic est sensus, Postquàm tu à vita discesseris, hic populus tuus consurget, & fornicabitur, i. errabit. Error autem eorum erit, quia Jesum & Mariam dicent esse deos alienos terræ, i. idololatrias. Et in hoc errabunt, meque derelinquent, facientque irritum *berith* meum, id est fœdus meum, hoc est Jesum meum & Mariam meam ipsos blasphemantes, ac dicentes esse Deos alienos terræ. i. idololatrias. Quapropter *ibidem* immediatè subjicitur, וחרה אפי בו ביום ההוא ועזבתים והסתרתי פני מהם והיה לאכל id est, Et irascetur furor meus ad versus eum in die illa, & derelinquam eum, & abscondam facies meas ab eo, & erit in devorationem. Quia verò Deus retribuit homini juxta peccati ejus mensuram, idcirco paulò post subjecit, *Deut.c.*32 21. dicēs, הם קנאוני בלא אל כעסוני בהבליהם ואני אקניאם בלא עם בגוי נבל אכעיסם id est, Ipsi me provocaverunt in eo qui non erat Deus, & irritaverunt vanitatibus suis. Et ego provocabo eos eo qui non est populus, & gente stulta irritabo illos. Hoc est, Quoniam provocabunt me, dicentes me non esse Deum, & irritabunt vanitatibus suis, id est mendaciis, blasphemiis, abominationibus, quas de me, deque Maria matre mea impiè referent: idcirco eâdem mensurâ ulciscar eos. Nam & ego provocabo eos eo qui non est populus, id est faciam eos non esse populum meū. Et gente stulta irrtabo illos, id est faciam eos gentem stultam ab omnibus vocari, quæ sine fide, sine veritate, sine Deo est, & quæ Deum suum prodidit atque negavit. Ex his igitur omnibus, quæ in præcedentibus capitibus præmisimus, satis luculenter apparet, quàm justa fuerit Judæorum destructio, dissipatio, captivatio, atque reprobatio. Verumtamen si de peccato suo pœnitentiam agentes, perfidiam deponere vellent, statim Deus eis parceret, eosque in gratiam reciperet, statim & redimerentur, & à captivitate liberarentur & Messiam haberent.

CAP. XI.

Quod si Judæi de peccato suo pœnitentiam agere vellent, perfidiamq; deponere, ilico redimerentur atque à captivitate liberarentur, & Messiam Salvatorem haberent.

CAPNIO.

Ut eorum igitur obstinata perfidia magis appareat, magisque & cōfundatur & convincatur, per eorum scripturas verum esse proba, quod postremo dixisti. Nonne quæso ex eorum scripturis ostendi potest, quòd si eos nunc peccati sui pœniteret, ac Messiam quem hucusque negarunt, reciperent, mox salvarentur, moxq; ab hac novissima captivitate redimerentur. GAL. Ita prorsus. Legitur enim in *Midras* שיר השירים *Sir hassirim*, id est, in expositione *Cantici canti.* super illud *cap.* 5. *v.* 2. ejusdem libri dictū, פתחי לי אחתי רעיתי יונתי תמתי Hoc est, Aperi mihi soror mea, proxima mea, columba mea, perfecta mea: quòd dixit R. Issa, Ait Deus sanctus & benedictus, Filii mei aperite mihi aperturam unam pœnitentiæ, quantum est foramen acus, & ego aperiam vobis aperturas misericordiæ, per quas poterunt intrare currus & quadrigæ. Quod exposuerunt R. Joden. & R. Levi. Nam Rabbi quidem Joden dixit, Scriptum est *Ps.*46.10. הרפו ודעו כי אנכי אלהים. id est, Vacate vel cessate, & cognoscite, quia ego Deus. Dixit ergo Deus sanctus & benedictus Israeli, Vacate ab operibus malis, & agite pœnitentiam, quantum est ictus oculi. Et scietis, quia ego sum Deus. R. verò Levi dixit, Si essent filii Israel pœnitentiam agentes, saltem una die, protinus redimerentur, protinusque filius David, id est Messias eis veniret. Unde probatur hoc? Ex eo quod scriptum est *Ps.*95,8. היום אם בקלו תשמעו Hoc est, Hodie si vocem ejus audieritis. Hæc traditio. Ex qua primū apertè liquet, quòd si una sola die pœnitentiam Judæi agere vellent, perfidiæ duriciē deponentes, statim redimerentur, & Messiam haberent. Quod quidem traditio per illud Psalmi probat, Hodie si vocem ejus audieritis. Quare si peccatum quod patres eorum cōmiserunt, cognoscere pœnitentiamque agere vellent, mox & Messiam haberent, & à præsenti captivitate penitus liberarētur. Deinde ex eadem traditione manifestè elicitur, Messiam esse Deū, per id quod ante in *eodem Psal.v.*6. sic dicitur, באו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני יהוה עשנו כי הוא אלהינו ואנחנו עם מרעיתו וצאן ידו id est, Venite adoremus, & curvemur, flectamus genua ante faciem Dei factoris nostri Quia ipse est Deus noster, nos autem populus pascui ejus, & oves manus ejus. Et postea immediatè sequitur, quod de Messia in præmissa traditione inductum est, videlicet, Hodie

die si vocem ejus audieritis. Ex quo Messiam Deum esse, planè consequens est. Id ipsum quoque ex eo patet, quod in *Midras tehilim*, in est, in expositione Psalmorum scribitur, cùm super *Ps.* 44. titulum, qui talis est, למנצח על שושנים Hoc est, Triumphatori, vel victori, vel ad victoriam super liliis: sic dicitur, Dixit Deus sanctus & benedictus Israeli, Totum pendet ex vobis. Quemadmodum enim hujusmodi lilium germinat, vel floret, & cor tamen ejus sursum est: ita quoque vos agite תשובה *tessuba*, id est, pœnitentiam coram me, & sit cor vestrum rectum, vel ordinatū sursum, sicut cor hujusmodi lilii. Et tunc adducā vobis גואל *Goel*, i. Redemtorem: sicut dictum est *Hos.* 14.6. אהיה כטל לישראל i. Ero quasi ros Israeli. Quod R. Ionathas ita Chaldaicè exposuit, אהי ממרי כטלא לישראל Hoc est, Erit verbum meum velut ros Israeli. Et quādo hoc erit? Cùm germinabit sicut lilium. Sequitur enim apud Hoseam *ibidem*, יפרח כשושנה .i. germinabit, vel florebit sicut lilium. Propter hoc dicitur, Victori super liliis. Hactenus traditio. Ex qua satis apertè patet propositum. Idem etiam ex dictis prisci illius doctoris confirmatur, quē ipsi רבינו הקדוש *Rabbenu Haccados* .i. Magistrum nostrum sanctum vocant: cùm in libro qui גלי רזיא *Gale raZeia*. i. Revelator arcanorum inscribitur, in calce respōsionis ad sextam Antonini Consulis petitionem, hoc modo ait, Ex Israel verò qui audierint præcepta Messiæ, nanciscentur gloriam futuri seculi: sicut scriptū est *Isa.* 60.21. ועמך כלם צדיקים לעולם ירשו ארץ נצר מטעי מעשה ידי להתפאר, Hoc est, Et populi tui omnes justi in perpetuum hæreditabunt terram, germen plantationis meæ, opus manus meæ ad glorificandum. Hæc ille. Dictum autem Isaiæ ab eo inductum sic intelligitur, Populi tui omnes justi, id est omnes qui ex populo tuo justi fuerint, Messiam scilicet recipiendo, ac de peccato suo pœnitentiam agendo, in perpetuum hæreditabunt terram, cœlestē scilicet gloriam, quæ in Messiam credituris promissa fuit.

CAP. XII.

Quod Gentiles Messiæ adhærere debebant.

CAPNIO.

CUM tot de Judæorum in perfidia permanentium reprobatione, hactenus dixeris, par est, ut de Gentilium quoque vocatione, atque electione ex Hebraicis scripturis aliquid proferas. Quare primùm quòd Gentiles ipsi Messiæ adhæsuri essent, ostende. GAL. Hoc ex eo potissimùm patet, quod *Zacharias* prophetavit *c.*2.*v.*11. dicens, ונלוו גוים רבים אל יהוה ביום ההוא והיו לי לעם Hoc est, Et applicabuntur gentes multæ, vel Gētiles multi ad Deum in die illa, & erunt mihi in populum. Quod ita Rabbi Ionathas Chaldæus interpres exponit, ויתוספון עממין סגיאין קדם יהוה בעדנא ההיא ויהון קדמי לעם id est, Et addent se populi multi ad populum Dei in tempore illo, & erunt coram me in populum. CAP. Judaica impietas ait hic, gentes in diebus Messiæ Deo addendas esse, non ut salventur, sed ut populo Iudaico serviant. GAL. Facilè hæc eorum falsitas convincitur. Quemadmodum enim *Levit.* c.26.12. Deus de eis dixit, והתהלכתי

Judæorum juniorum objectio.

Confutatio.

A בתוככם והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם Hoc est, Et deābulabo in medio vestri, & ero vobis in Deum, & vos eritis mihi in populum: ita & hic de gentibus ait, Applicabuntur gentes multæ ad Deum in die illa, & erunt mihi in populum. Ex quo manifestè liquet tam ex divina pagina, quàm ex Chaldaica traductione, eos omnino falsiloquos esse. Quod ex dictis etiā veterum suorum Doctorum expresè patet. Legitur enim in מסכת בכורים *Massecheth bicurim*, id est, B in libro Primitiarum, hoc modo: Tradiderunt Magistri in nomine Rabbi Judæ, Quod גר *gher*, id est advena, hoc est conversus, qui de gentilitate venit ad fidem, ipsemet est afferens primitias, & dicens illud *Deut. c.* 26.3. הגדתי היום ליהוה אלהיך כי באתי אל הארץ אשר נשבע יהוה לאבותינו לתת לנו id est, Pronuncio hodie Domino Deo tuo, quod veni in terram, quam juravit Deus patribus nostris se daturum nobis. Quæ est hujus rei probatio? Quod scriptum est *Gen. c.*17.*v.*5. C ולא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם כי אב המון גוים נתתיך Hoc est, Non erit ultrà nomē tuum Abram, sed erit nomen tuum Abraham, quia patrem multitudinis gentium dedi te. In principio enim fuit pater Aram, ideo vocatus fuit Abram. Deinde verò pater totius mundi, & nomen ejus idcirco dictum est Abraham. Hactenus traditio. Dixit præterea R. Rahmon super illud *Ier. c.*31,27. dictum וזרעתי את בית ישראל ואת בית יהודה זרע אדם וזרע בהמה, id est, Et semi- D nabo domum Israel, & domum Juda semen hominis, & semen bestiæ. Semen hominis, Hi sunt Israel: Sicut dictū est *Ezech.* 34.31. ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם Hoc est, Et vos oves meæ, & oves pascui mei homines estis vos. Et de ipsis Deus sanctus & benedictus ait *Isa.* 65.8. והוצאתי מיעקב זרע, id est Et educam de Iacob semen. Quod autem sequitur, Et semen bestiæ: Isti sunt conversi gentium, de quibus dicitur *Ionæ ult. c.*11. E Et bestia multa. Et apud *Iob c.*18, *v.*3. dixit Bildad Suites, Quare reputati sumus sicut bestia? Et de eis ipse ait *Zach.*2.10. Canta & lætare filia Sion, Quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui, ait Deus. Et applicabuntur gentiles multi, & erunt mihi in populum. Super Israel etiam, & super gentes seculi loquitur scriptura apud *Zach. c.*8.10. dicens, כי לפני הימים ההם שכר האדם לא נהיה ושכר הבהמה איננה וליוצא ולבא אין שלום מן הצר F Hoc est, Quoniam ante dies illos merces hominis non erat, & merces bestiæ non erat. Et egredienti, vel venienti, non erat pax à tribulatione, vel à tribulante. Ante dies illos, vult dicere ante dies Messiæ, quoniam in diebus Messiæ pax erit longinquo & propinquo: sicut dictum est *Isaiæ quinquagesimo septimo v.*19. בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר יהוה ורפאתיו, id est, Creans fructum labiorum pacem. Pacem longinquo & propinquo, ait Deus, Et sanavi eum. *De* ipso quoque scriptura ait *Zach. c.*9.10. ודבר שלום G לגוים Hoc est, Et loquetur pacē gētibus. In illa enim hora pax erit egredienti de hoc seculo per viā pœnitētiæ, & ingredienti, vel venienti ante Deum sanctum & benedictum cum operibus bonis & eleemosynis. Sicut dictum est *Prov.* 14 36. צדקה תרומם גוי וחסד לאמים חטאת .i. Justitia exaltat gētē, & mise-

Traditio Rabbi Iudæ.

& misericordia erit gentibus contra peccatum. Ubi glossæ R. Selomonis & R. Abraham Aven Ezra, Justitia (inquiunt) quam gentes facient, & pietas quam retribuent, id est eleemosyna erunt eis loco sacrificii, & propitiatio pro peccatis. Hæc traditio. Ex his omnibus patet, Gentiles nō addendos fuisse Messiæ, ut Judæis servirent, ut Judæi ipsi delirantes garriunt, quin potiùs ut salvarentur, & populus Dei efficerentur: Sicut Deus ipse apud *Hos. c. 2. v. 23.* prædixerat, dicens, וזרעתיה לי בארץ ורחמתי את לא רחמה ואמרתי ללא עמי עמי אתה והוא יאמר אלהי Hoc est, Et seminabo eam mihi in terra, & miserebor ejus, cujus non fui misertus, & dicam non populo meo, populus meus tu. Et ipse dicet mihi, Deus meus. Quòd autem Gentiles qui Messiam ipsum recipientes, eum corde, ore, & opere confessuri erant, tempore Messiæ salvandi essent, suprà in sexto libro latè probatum est. Nunc autem satis est probasse, Gentiles ipso Messiæ adhæsuros fuisse.

CAP. XIII.

Quod Gentiles Messiam recipientes, à Deo diligendi erant, ac populus Dei *electus futuri.*

CAPNIO.

Ad majorem igitur Judæorū confusionem, qui à Deo tam turpiter reprobati, atque odio habiti sunt, per eorum scripturas probandū quoq; est, quòd Gentiles tempore Messiæ ad unius & veri Dei cultū convertendi, à Deo diligendi erant, ac populus ejus electus & peculiaris efficiēdi, atq; vocādi. GAL. Hoc ex eo potissimùm patet, quòd ad hujus rei figuram proselytos, hoc est, ex Gentilitate ad unius Dei cultum venientes, diligi in veteri testamēto Deus ipse præcepit. Quare haudquaquam prætermittendum videtur, quod in libro מכילתא *Mechilta*, id est, in quadam expositione super *Exodum* hoc modo legitur, super illud *c.* 22, 21. ejusdem libri dictū, וגר לא תונה ולא תלחצנו Hoc est, Advenam non objurgabis, vel non convitiaberis ei, nec opprimes eum, scilicet in pecunia, Non dices ei, Heri fuisti cultor Belis, & adorabas concavitatē ejus, & adhuc ecce caro porcorum remanet inter dentes tuos. Et stas & loqueris coram me? Et unde habetur, quòd si improperas ei, ipse quoque potest improperare tibi? Inde, ubi dictum est *Exo. c.* 22, 21. Advenam, id est conversum non objurgabis: cum reliquis. Hinc Nathan dicebat, Maculam quæ in te est, ne dicas proximo tuo. Dilecti sunt enim advenæ, id est conversi. Nam in omni loco monitum est pro eis, ut illud *Exo.* 22, 21. Et גר *gher*, id est conversum non opprimes. Et advenam, id est conversum de gentilitate non objurgabis. Dixit R. Eliezer, Cum aversio advenæ, id est conversi sit pessima: idcirco monitum est pro eo in multis locis. R. autem Simeon dixit, Ecce ipse Deus ait *Iudic. c.* 5. 31. Et diligetis eum velut egressum solis in virtute sua. Quis enim major est de duobus, ille-ne qui Regem diligit, an is quem Rex diligit? Ecce pro-

A culdubio ajunt, quod ille quem Rex diligit? De quo dictū est *Deut.* 10, 17. האל הגדול הגבור והנורא אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד: עשה משפט יתום ואלמנה ואהב גר לתת לו לחם ושמלה .i. Deus magnus, fortis, & terribilis, qui non accipit facies, id est personas, nec recipit munus, facit judicium pupillo & viduæ, & diligit גר *gher*, id est conversum ex gentilibus, ad dandum ei victum & vestitum. Dilecti quoque sunt advenæ, id est conversi.

B In omnibus enim denominatur, vel describitur ipse *gher*, id est conversus, sicut Israel. Nam Israel quidem vocantur servi Dei. Vocantur etiā הגרים *hagherim*, id est conversi, servi Dei. Sicut dictum est *Isa.* 56, 6. Ad diligendum nomen Dei, ut sint ei in servos. Vocati sunt etiam Israel ministri Dei. Sicut dictum est apud *Isa. c.* 61. 6. Ministri Dei nostri dicetur vobis. Et advenæ quoque, id est conversi, ministri Dei vocantur. Sicut dictū *Isa.* 56, 6 Et filios alienorum applicatos ad Dominum, ad ministrandum ei.

C Vocati sunt quoque Israel dilecti. Sicut dictum est *Malach. c.* 1. *v.* 1. Dilexi vos, ait Dominus. Vocantur & גרים *gherim* id est conversi, dilecti, juxta illud *Deut. cap.* 10, 18. dictum, Et diligit *gher*, id est conversum, ut det ei victum & vestitum. Dictum est insuper in Israel *berith*, id est pactum, vel fœdus, juxta illud, Et dabo pactum meum in carne vestra. Dictum est & *berith*, id est pactum, in *gherim*, id est conversis, apud *Isa.* 56. 6. Et filios alienorum applicatos ad Dominum, ut sint ei in servos, omnem custodientem sabbatum, ne prophanet illud, & fortes in pacto meo adducam in montem sanctuarii mei.

D Dictum est præterea de Israel רצון *ratson*, id est beneplacitū, vel complacentia, ut est illud, Ad beneplacitum eis coram Domino. Dictum est & de *gherim*, id est conversis *ratson*, id est beneplacitū, vel complacentia: *Isa.* 56. 7. Holocausta eorum לרצון *leratson*, id est ad complacentiam erunt.

E Dicta est præterea & de Israel custodia, ut illud *Ps.* 121. 4. dictum, Ecce non dormitabit, neque dormiet custodiens Israel. Et dicta est quoque custodia de *gherim*, id est conversis, ut illud *Psal.* 146. 8. dictum Deus custodit *gherim*, id est conversos Quid plura? Abraham vocavit se ipsū *gher*. Sicut dictum est *Gen. c.* 23. *v.* 3. Locutusque est ad filios Heth, dicens, *Gher* & habitator ego vobiscum. David similiter vocavit se ipsum *gher*, *Ps.* 39, 17. dicens, Quoniam *gher* sum ego tecum.

F Hoc autem factum est, ut impleatur quod dictum est *Isa.* 42, 21. Dominus voluit propter justitiam magnificare legem, & extollere. Ipse autem deprecatus est & direptus. Et sic inveniuntur apud *Isa.* 44, 5. quatuor genera *gherim*, id est conversorum respondentium & dicentium corā eo, qui dixit & factus est mundus, id est qui verbo suo fecit mundum: Cùm sic dicitur, זה יאמר ליהוה אני וזה יקרא בשם יעקב וזה יכתוב ידו ליהוה ובשם ישראל יכנה Hoc est, Quia hic dicet, Dei ego sum. Hic invocavit in nomine Iacob. Et hic

G scribet manum suam Deo, & nomine Israelis pronominabitur. Hic ergo dicet, Dei sum ego. Quia totus erit Domini. Hic invocabit in nomine Iacob. Isti enim erunt advenæ & conversi ad justitiam, id est ad Messiam. Et hic scribet manū suam Deo. Hi erunt viri pœnitentiæ, Et nomine

Israelis

A Israelis pronominabitur. Isti erunt timentes cœlum, id est, Deum. Hactenus traditio, In qua tres assignantur rationes, quare diligendi erant conversi ex gentilitate ad unius veri Dei cultũ. Quarum prima est, quia à Deo diliguntur. Secunda, quia in sacra scriptura in omnibus sicut Israel denominabantur, & à Deo tractabãtur. Tertia quia sancti patres & prophetæ ut Abraham, & David advenas, id est, conversos se ipsos vocaverunt. Glossa autem R. Selomonis sic eadem Isaiæ verba in calce hujus traditionis inducta, exponit, Hic dicet Dei sum ego: Hi erunt justi perfecti. Hic invocabit in nomine Iacob: Hi erunt parvuli filii impiorum Et scribet manum suam Deo: Hi erunt viri pœnitentes. Et nomine Israelis pronominabitur. Hi erunt הגרים *bagherim*, id est, conversi ex gentilibus. Hæc enim sic exposita sunt in libro אבית *Avoth*, id est, Patrum R. Nathan. Hæc R. Selomo. Præmissis quoque aptissimè nectitur, quod in ואלה שמות רבה *Vaelle scemoth rabba*, id est in expositione libri *Exodi* scribitur, super illud *c.*12,43. ejusdem libri dictũ, זאת חקת הפסח id est, Hæc est lex paschæ: Ibi enim ita dicitur: Hoc est quod scriptum est *Isa. c.*56,3. ואל יאמר בן הנכר הנלוה אל יהוה לאמר הבדל יבדילני יהוה Hoc est, Et non dicat filius alieni applicatus ad Deum, dicens, separatione separabit me Deus. Dixit enim *Iob c.*31,32. בחוץ לא ילין גר id est, Foris non hospitabitur *gher*, id est conversus à Deo sancto & benedicto. Quamobrem? Quia non est Deus sanctus & benedictus excludens creaturam, sed omnes recipit. Portæ enim ejus apertæ sunt omni hora, & quicunque vult aggregari, ingreditur & aggregatur. Propter hoc dictũ est à Iob, Foris non hospitatur *gher*, id est conversus. Et iterum ait in persona Dei tolerantis pro creaturis suis, דלתי לארח אפתח Hoc est, Ostium meum viatori aperiam. Dixit Rabbi Berachias, Pro persona cujus dixit Iob. Foris non hospitabitur *gher*, id est conversus? Hoc procul dubio dixit, Quia futurum est, ut גרים *gherim*, id est conversi ex Gentilibus, sint כהנים *cohanim*, id est, Sacerdotes ministrantes Deo sancto & benedictio. Sicut dictum est *Isa.* 14,1. ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב id est, Et applicabitur *hagher*, id est conversus super eis, & aggregabuntur super domum Iacob. Non est autem aggregari nisi sacerdotum. Sicut dictum est 1. *Reg. cap.* 2,36. ספחני אל אחת הכהנות id est, Aggrega me ad unam sacerdotalium. Futurum namque est, ut *gherim*, id est conversi ex Gentilibus, comedant de pane הפנים *happanim*, id est faciérum, hoc est propositionis. Et ita quæsivit à Magistris, dicẽs, Quid est quod dictum est *Deut. cap.*10.*v.*18. Et diligit Deus *gher*, id est conversum ad dandum ei victum & vestitum? Ecce tota confidentia vel promissio, quâ confidere facit Deus *hagher*, id est ipsum conversum, ut detur ei victus & vestitus. Dixerunt ei, Iacob, cujus nomen est Israel sic petivit à Deo *Gen. c.*28.*v.*20. Et dederit mihi panem ad comedendum, & vestimentum ad induendum. Et tibi qui venisti ad nos, non sufficit, ut sis sicut nos? Sufficiat tibi, ut sis sicut nos. Satis sit tibi, ut sis sicut Iacob primogenitus Dei, Demum autem non ascendat ad cogitationem tuam, quòd Iacob panem & vestimentum, vel victum & vestitum duntaxat postulaverit. Quia insuper dixit, Confidere me fecit Deus, quòd ipse erit mecum, & stare faciet ex me seculum. Sequitur, Et hoc est quod scriptum est *Zach. c.*2.*v.*10. Canta, vel lauda, & lætare filia Sion, quia ego venio, & habitabo in medio tui, ait, Deus. Et applicabuntur gentes multæ ad Deũ in die illa, & erunt mihi in populum. Hæc omnia traditio. Et quibus satis clarè patet, quòd Gentiles B tempore Messiæ ad Deum conversi, ab ipso Deo diligendi erant, & populus Dei electus vocandi.

CAP. XIV.

Quod omnes dignitates olim Judæis concessa, ab eis auferenda erant, & Gentilibus Messiam recepturis, tanquam vero & electo Dei populo concedenda. C

CAPNIO.

Haudquaquam igitur hic prætermittendũ duco, per Judaicas scripturas probari, dignitates omnes olim Judæis concessas, ab eis tanquã indignis possessoribus, auferendas fuisse, Gentilibus Messiã recepturis, tanquam vero, & peculiari, atq; electo Dei populo, cõcedendas. GAL. Hoc maximè D per illud ostenditur, quod in *Midras tehilim*, i. in expositione Psalmorũ legitur, super illud *Ps.*75.10. dictũ, וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק i. Et omnia cornua impiorum abscindam, & exaltabuntur cornua justi. Ibi enim sic dicitur, קרן לא אמר אלא קרנים כי עשר קרנות הן שנתן הקדוש ברוך הוא לישראל קרן אברהם שנאמר כרם היה לידידי בקרן בן שמן קרן יצחק שנאמר נאחז בסבך בקרניו וקרנו של יוסף שנאמר וקרני ראם קרניו וקרנו של משה שנאמר כי קרן עור פניו וקרן של נבואה שנאמר ותתפלל חנה ותאמר רמה קרני קרנו של תורה שנאמר וקרנים מידו לו וקרנה של כהונה שנאמר קרנו E תרום בכבוד וקרן לוייה שנאמר כל אלה בנים להימן להרים קרן : וקרן ירושלים שנאמר מקרני ראמים עניתני וקרנו של מלך משיח שנאמר וירם קרן משיחו והוא שם אצמיח קרן לדוד ערכתי נר למשיחי כיון שחטאו ניטלו מהם וניתנו לעומות העולם שנאמר באתר דנה חזה הוית בחזוי ליליא וארו חיוה רביעיא דחילא ואמתני ותקיפה יתירה ושנים די פרזל לה דברבן אכלה ומדקה ושארה ברגלי רפסה והיא משניא F מן כל חיותא די קדמיה וקרנים עשר לה שנמשלו אומות העולם לחיות הללו וכל זמן שקרני אומות העולם קימין קרני ישראל גדועים שנאמר גדע בחרי אף כל קרן ישראל : id est, Cornu non est dictum, sed cornua. Decem enim cornua sunt, quæ Deus sanctus & benedictus dedit Israeli. Cornu videlicet Abrahæ, de quo dictum est *Isa.* 5.*v.*1. Vinea fuit dilecto meo in cornu filii olei. Cornu Ishac, de quo scriptum est *Gen.*22,13. Et ecce aries unus retẽtus in dẽsitate per cornua sua. Cornu Ioseph, id est cornu Regni, de quo dicitur *Deut.*33,17. Et G cornua rhinocerotis cornua ejus Cornua Mosis, de quo dictũ est *Exo.*34,29. Quia cornuta erat cutis faciei ejus Cornu prophetiæ, de quo dictum est 1. *Reg.*1,28. Et oravit Hañа & dixit, Exultavit cor me-

Decem cornua data Hebræis.

cor meum in Domino, & exaltatum est cornu meum. Cornu legis, de quo dicitur *Habacuc.3. v 4* Et duo cornua de materia ejus ei. Cornu sacerdotii, de quo legitur in *Ps.112.v.8.* Cornu ejus exaltabitur in gloria. Cornu Levitarum, de quo dictum est *1.Par.25.v.5.* Omnes isti filii Heman videntis Regem in verbis Dei, ad exaltandum cornu. Cornu Jerusalem, de quo dictum est *Psal. 22.v.22.* Et à cornibus unicornium exaudisti me. Et cornu Regis Messiæ, de quo dicitur *primi Regũ secundo cap.v.10.* Et dedit fortitudinem Regi suo, & sublimabit cornu Messiæ sui. Et sic dicit *Psal.132.v.18.* Ibi germinare faciam cornu David, paravi lucernam Messiæ meo. Quando autem peccavit Israel, ablata fuerunt eis cornua hæc, & data gentibus seculi. Sicut dictum est *Dan.7.v.7.* Pòst videns fui in visione noctis, & ecce bestia quarta terribilis, atq; mirabilis, & fortis nimis, & dentes ferreos habebat magnos, comedit & cõminuit. & residuum pedibus suis conculcavit. Et ipsa dissimilis ab omnibus bestiis, quæ fuerunt ante ipsam, & cornua decem habebat. Assimilatæ enim sunt gentes seculi hujusmodi feris. Omni autem tempore quo cornua gentium seculi sana fuerint, cornua Israel confracta erunt. Sicut dictum est *Thren.2.v.3.* Confregit in ira furoris omne cornu Israel. Hæc omnia traditio. Quæ eisdem penè verbis in איכה רבתי *Echa rabbethi.* i. in expositione *planctus Jeremiæ* ponuntur, super illud 2.v.3. ejusdem libri dictum, Confregit in ira furoris omne cornu Israel. Hoc duntaxat excepto, quòd decimo loco non ponitur cornu Messiæ, sed cornu Israel duntaxat. Cùm igitur in hac traditione cornua omnia supradicta in capite Israelis donata fuisse dicantur, deinde verò eorum ob culpã, ab eis ablata, & gentibus tradita, unumque ipsorum Messias fuerit, Messiam ipsum jam venisse, & primùm quidem Judæis datum fuisse, deinde verò ipsum (eorum exigente perfidia) ab eis cum cæteris omnibus cornibus ablatum, Gentilibusque datum esse, consequens est CAP.

Judæorum juniorum objectio.

Quia juniorum Judæorum nimis fraudulenta nequitia bestiam paulò ante dictam, Papam nostrum, & Romanam asserit esse ecclesiam, à qua sperat cornua supradicta auferenda, sibique restituenda esse: eam ob rem optimè quidem feceris, si ipsa Judæorum cornua quando huic quartæ bestiæ, id est Romano Imperio, quod propter idololatriam non ineptè bestiæ comparabatur, data fuerint, edisseras. GAL. Cornu itaque regni Judaici tunc in hujusce quartæ bestiæ capite appositum fuit, cùm regnum Judaicum cum Judæis ipsis Romanorum imperio ac potestati possidendum, imò conterendum, & dissipandum, temporibus Vespasiani & Titi atque Hadriani datum est. Cornu verò sacerdotii & Levitarum tunc ab Judæis ablatum fuit, cùm ipsorum sacerdotes & Levitas occîdit, divinumq; cultum in eis ob eorum scelera penitus delevit. Sed tempore Sylvestri Rom. Pontificis, & Constantini imperatoris in Romanorum capite cornu ipsum positum est. Cornu quoque Messiæ tunc eis datum fuit, cùm Messias ipse eis ad salvandum missus: tunc verò ab eis ablatum est, cùm illi Messiam ipsum reprobantes, ipsum crucifixerunt. Tunc autem Romanæ ecclesiæ ac cæteris fidelibus idem cornu datum est, cùm eundem Messiam gentes colendum susceperunt. Cornu insuper Jerusalem & sanctuarii tunc ab eis ablatum fuit, atque Romanis traditum, cùm ipsa urbs & templum à Tito eversa atque incensa sunt. Cornu denique legis tunc bestiæ huic, quoad cerimonialia perdendum, traditum est, cùm Romani Principes Judæis, ne sabbatum aut circumcisionem, cæteraque legalia servarent, inhibuerunt, ut in sequenti libro latiùs patebit. Tunc verò idem cornu quoad moralia, perfectiùs servandum Romanis cæterisque Gentilibus datum est, cùm Gentiles ipsi legem Domini JESU veri Messiæ tanquam divinam susceperunt.

Responsio.

Z LIBER

LIBER DECIMUS.

DE NOVÆ LEGIS DIVINÆ INSTITUTIONE QUÆ PER MESSIAM FIERI DEBEBAT.

CAPUT PRIMUM.

Quòd Messias legem divinam novam, perfectiorem quàm veterem instituturus erat, quam Gentiles suscipere debebant.

A

CAPNIO. Novam igitur Messiæ legem si Gentiles tanquam divinam recepturi erant, quos (Judæis maxima ex parte ob eorum perfidiam reprobatis) ipsi Messiæ adhæsuros fuisse jam probasti: haud ineptè nūc ad magis contundendam durissimam ipsorum Judæorum cervicem, de ejusdem novæ legis divinæ institutione dicendum est. B Quare primum novam legem divinam perfectiorem quàm veterem, Messiam ipsum conditurum esse, eamque Gentiles suscepturos, Hebraicis testimoniis te ostendere oportet. GALAT. Novam quidem legem aliam ab ea quam per Mosem in monte Sinai dederat, Deum daturum fuisse, longè antè per *Ieremiam capite* 31. *vers.* 31. *seqq.* his verbis prophetatum fuit, C הנה ימים באים נאת יהוה וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה: לא כברית אשר כרתי את אבותם ביום החזיקי בידם להוציאם מארץ מצרים אשר המה הפרו את בריתי ואנכי בעלתי בם נאם יהוה: כי זאת הברית אשר אכרת את בית ישראל אחרי הימים ההם יהוה נתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה והייתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם: i. Ecce dies venient, ait Deus, Et feriam cum domo Israel, & cum domo Juda fœdus, vel pactum novum. Non sicut pactum, quod ferii cū patribus eorū, in die qua apprehen- D di manum eorum, ut extraherem eos de terra Ægypti, qui irritum fecerunt pactum meum, & ego neglexi eos, ait Deus. Sed istud erit pactum, quod feriam cum domo Israel, post dies illos, ait Deus, Dabo legem meam in medio eorum, & super cor eorum scribam eam. Et ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Quòd autem ברית *berith*, id est pactum, sive fœdus, in præmissis, idem sit quod lex, in libro מכילתא *Mechilta* apertè ostenditur: ubi super illud *Exod.* 12. *v.* 3 dictum, E In decimo mensis hujus: sic dicitur, non est ברית *berith* i. fœdus vel pactum, nisi lex. Sicut dictū est *Deut.* 29. 1. אלה דברי הברית אשר צוה יהוה את משה לכרות את בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אתם בחרב i. Hæc sunt verba *haberith*, i. illius pacti, quod mandavit Deus Mosi, ut feriret cum filiis Israel in terra Moab, præter *haberith*, i. illud pactum, quod feriit cū eis in Horeb. Itē *Exod.* 34. *v.* 28 ויכתב על הלחת את דברי הברית עשרת הדברים i. Et scripsit super tabulis verba pacti decem. Hęc traditio. Quòd a. legem hanc divinam novam Messias ipse laturus esset, ac Gentilibus daturus, patet primùm ex eo quod in *Midras tehilim*, id est in expositione Psalmorum legitur, super illud *Ps.* 21. *v.* 1. dictū, למנצח מזמור לדוד: יהוה בעזך ישמח מלך ובישועתך מה יגל מאד i. Victori, vel ad victoriam Psalmus David. Deus in fortitudine tua lætabitur Rex, & in salvatione tua quàm exultabit vehementer? Ibi n. sic ad verbum dicitur, Hoc est quod scriptum est *Isa.* 11. 10. והיה ביום ההוא שרש ישי אשר עמד לנס עמים i. Et erit in die illa radix Issai, qui erit stans in signum populorū. Dixit R. Hanina, Nō est Rex Messias venturus nisi ad dandum nova præcepta Gentibus, ut sunt סוכה *succa*, i. casula, & לולב id est ramus, ותפילין *uthphilin* i. & phi- C lacteria. Israel a. discent legem à Deo sancto & benedicto. Sicut dictū est *Isa.* 54. 13. וכל בניך למודי יהוה. i. Et omnes filii tui erunt docti à Deo. Et quare? Idcirco, quia dictū est *Isa* 11. *v.* 10. אליו גוים ידרשו. i. Ad eum gentes studebunt. Rab. Hanina in nomine Rab. אחא *Aba* dixit, Quid est quod statim sequitur apud Isaiā ibid. *v.* 10. והיתה מנוחתו כבוד i. Et erit requies ejus honor vel gloria? Quia Deus sanctus & benedictus erit tribuens Regi Messiæ de gloria & honore superno. Hactenus D traditio. Apud *Isaiam* autē *c.* 42. *v.* 1. sic legitur, הן עבדי אתמך בו בחירי רצתה נפשי נתתי רוחי עליו משפט לגוים יוציא i. Ecce servus meus, suscipiam eum, vel innitar eo, electus meus, quem voluit, vel in quo sibi cōplacuit anima mea, vel persona mea. Dedi Spiritum meum super eum, judicium gentibus proferet. Quæ R. Jonathas Uzielis filius ita Chaldaicè exposuit, הא עבדי משיחא מקריבניה בחירי דמתרעי ביה מימרי אתן רוח קודשא עלוהי דיני לעממיא יגלי: i. Ecce servus meus, applicabo eum, scilicet mihi, electus meus, in quo volui esse verbū meū. E Dabo Spiritū sanctū super eum, judiciū gētibus revelabit. Sequitur apud *Isa.* 42. *v.* 2. לא יצעק ולא ישא ולא ישמע בחוץ קולו i. Non clamabit, & non vociferabit, nec faciet audiri exteriùs vocem suā. Ubi glossa R. Selomonis. Judicium (inquit) gētibus proferet: Sicut dictū est *Mich.* 4. *v.* 3. ושפט בין עמים והוכיח לגוים עצמים עד רחוק i. Et judicabit inter

inter populos multos, & corripiet gentes fortes A
usque in longinquum. Non clamabit, & non vociferabit: Quia non erit opus ei clamore, ad arguendum scilicet & persuadendum gentibus. Ipsæ enim ex se venient ad discendum. Sequitur apud *Isaiam* eodem in loco, קנה רצוץ לא ישבור ופשתה כהה לא יכבנה לאמת יוציא משפט Hoc est, Arundinem confractam non franget, & linum fuscum, vel caliginosum non extinguet, ad veritatem proferet judicium. Ubi glossa R. Selomonis, Hoc (inquit) sic interpretatus est Jonathas, B
שטותניא כקני רעיע לא יתבר וחשיכיא דכ בוצין עמי לא יטפי לקשטא יפיק דינא, id est, Fragiles ut arundo confracta, non franget, & tenebrosos, vel fuscos, vel caliginosos, quorum lux fusca est, non extinguet, ad veritatem producet judicium. Sequitur apud eundem prophetam ibidem *v.*4., לא יכהה ולא ירוץ עד ישים בארץ משפט ולתורתו איים ייחלו Hoc est, Non offuscabit, neque conteret, donec posuerit in terra judicium, & ad legem ejus in- C
sulæ sperabunt, vel expectabunt. Insulæ, id est Gentiles, secundùm Rab. Selomonis glossam. Attestatur autem huic applicationi, quod scriptũ est in *Midras tehillim*, id est, in expositione Psalmorum super illud *Ps.*21.*v.*6. dictum, כי תשיתהו ברכות לעד, id est, Quoniam pones eum benedictiones in æternum. Ibi enim sic dicitur, Hoc est quod dictum est *Jer.*4.*v.*2. והתברכו בו גוים ובו יתהללו Hoc est, Et benedicentur in eo gentes, & in ipso gloriabuntur. Sequitur eodem in Psalmo. *v.*6. תחדהו בשמחה את פניך i.e. Lætificabis eum D
in gaudio cum vultu tuo. R. Berachias in nomine R. Semuelis dixit, Una scriptura de Mesia dicit *Dan.*7.*v.*13. וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתה הוה ועד עתיק יומיא משה קדמוהי הקרבוהי id est, Ecce in nubibus cœli, quasi filius hominis veniebat, & usque ad antiquum dierum pervenit, & coram eo obtulerunt, vel applicaverunt, vel appropinquare fecerunt eum. Alia autem scriptura *Ier.*30.*v.*21. ait, והקר בתיו ונגש אליו, id est, Et applicabo eum, E
& adhærebit, vel conjunget mihi. Ecce per quem modum angeli introducent ipsum usque ad medium eorum. Deus a. sanctus & benedictus extendet manum suam, & introducet eum apud se. Propter hoc dictum est de Rege Mesia, Et applicabo eum, & adhærebit mihi. Hucusque traditio. Per hæc igitur evidenter ostenditur, quòd in persona Mesiæ locutus sit *Isaias*, dum *c.*51.*v.*4 dixit, הקשיבו אלי עמי ואמי אלי האזינו כי תורה מאתי תצא ומשפטי לאור עמים ארגיע Hoc est, Attendite F
ad me populus meus, & mater mea ad me intendite! Quia lex ex me egredietur, & judicium meum in lucem populis quiescere faciam, vel frequentabo. Hoc loco ubi ipse mater mea, traduxi, plebs mea, Hebræi habent. Sed est *ticcun sophrim*, id est, correctio, sive potiùs depravatio scribarum. Non n. ibi אמי *ummi*. i. plebs mea, sed אמי *immi*. i. mater mea, antea scriptum fuit, ut ait R. Elazar ben Jose, in *Midras Scir hasscirim* i. in expositione *Cantici canticorum* super illud *c.*3.11. G
ejusdem libri dictum, בעטרה שעטרה לו אמו. i. In corona, quâ coronavit eum mater sua. Quare a. Deus Judaicam gentem matrem suam vocaverit, dictum est in 24. *tertii lib. cap.* Quòd autem hæc nova lex quam Mesias instituturus erat, à Jerusalem ad Gentiles per universum orbẽ promulganda, egredi debebat: patet per *Isa.*2.*v.*3. dicentẽ. כי מציון תצא תורה ודבר יהוה מירושלם i. Quia de Sion exibit lex, & verbum Dei de Jerusalem. Hoc autem de lege Mosis non potest intelligi: cùm lex ipsa Mosis non exiverit de Sion, sive de Jerusalem: sed de Sinai venerit in Jerusalem. De lege ergo Mesiæ intelligendum est, quæ per Apostolos aliosque ejus discipulos, à Jerusalem ad gentes egressa est. Mesias namque ipse Dei Filius secundùm divinitatem, & sapientia Patris, descendens de altissimis, & à sede magnitudinis suæ, pro humani generis redemtione & salute, missus à patre, venit ad Sion & Jerusalem: ibique legem suam novam, id est Evangelium complevit, docendo, admonendo, suadendo, arguendo, miracula faciendo, patiendo, moriendo, resurgendo, ad cœlos ascendendo, atque lumen Spiritus sancti apostolis destinando. Tunc igitur dictum hoc propheticum impletum est, cùm Apostoli post Spiritus sancti receptionem, primùm legem Evangelicam Ierosolymis promulgarunt, postea inde exeuntes eam ubique terrarum Gentilibus divulgarunt. Quod etiam à discipulis electis Mesiæ erant Gentes seculi legem & doctrinam hanc novã cum gaudio suscepturæ, ex eo habetur quod apud *Isa.*12.*v.*3. dicitur, ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה Hoc est, Et haurietis aquas cum gaudio de fontibus Jesu, vel salvationis. Hoc enim sic Rabbi Jonathan Chaldaicè transtulit, ותקבלון אוריתא חדתא עם חדאי מבחירי צדיקיא id est, Et suscipietis doctrinam novam cum lætitia ab electis justi, id est Mesiæ. Infatuati sunt igitur Judæi omnes nostri temporis, & à veritate divinæ scripturæ omnino devii & alieni: qui Mesiam asserunt legibus fore coactum: quem in antecedentibus multifariam probavimus Deum esse. Ipse namque est Patris sapientia, cujus sunt leges. Ipse legem veterem dedit in monte Sinai. Ipse legem novam condidit Ierosolymis. Ipse & hominum conditor est, quibus leges traditæ sunt, & omniũ quæ in cœlis & sub cœlis sunt supremus opifex. Eam ob rem & decens, & dignum fuit, ut in descensu suo majora & meliora ad dandum sibi servaret, quàm fuerant ea quæ per Mosem in monte Sinai tradiderat. Et hæc est sufficiens contra Judæos nostri seculi ratio. Si quis enim in voluntariis rationem magis necessariam quærat, quàm voluntaria ipsa ferant, hic penitus indisciplinabilis est, secundum Aristotelis sententiam in *primo Ethicorum*. Hæc autem ratio de voluntariis est, idcircò valdè sufficiens est. Sic & enim in hominum principatibus fieri videmus, quòd Reges & Principes in suo adventu optima quæque civitatibus largienda, sibi reservant. Et hoc duplicem ob causam. Primùm quidem, ut honorabilioribus largitionibus honorabiliorem suum reddant adventum. Deinde verò, ut se gratiores, ac jucundiores civitatibus & Regno faciant. Quapropter mirum non est, si ad suum adventum Dominus ipse perfectiorem legem servare voluerit. Sicuti & cunctis justis, atque electis cœli apertionem.

CAPUT II.

Quòd Messias sacramentum baptismi instituere debebat, per quod circumcisio evacuanda erat.

CAPNIO.

CUm Christus Apostolis legem Evangelicam Gentibus per orbem promul- B gaturis, præceperit ut Gentiles baptizarent, formamque baptizandi eis tradiderit, dicens *Matth. ult. v.* 19. Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti, docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis: & baptismi sacramentum sit sacramentorum hujus novæ & evangelicæ legis janua: Idcirco & ad veritatis catholicæ planiorem expressionem, & ad Judaicæ obstinationis majorem confusionem, Messiam C ipsum baptisma in remissionem peccatorum instituturũ fuisse, per Hebræorum scripturas probari necesse est. GALATIN. Hoc itaque ex eo primùm habetur, quod *Isaias* in persona ipsius loquens, 44. *capite vers.* 2. *sqq.* protulit, אל תירא עבדי יעקב וישרון בחרתי בו׃ כי אצק מים על צמא ונזלים על יבשה אצק רוחי על זרעך וברכתי על צאצאיך׃ וצמחו בבין חציר כערבים על יבלי מים׃ זה יאמר ליהוה אני וזה יקרא בשם יעקב וזה יכתב ידו ליהוה ובשם ישראל יכנה׃ Hoc est, Ne timeas serve mi Jacob, & Rectissimè quem elegi. Quoni- D am effundam aquas super sitientem, & fluenta super aridam. Effundam Spiritum meum super semen tuum, & benedictionem meam super stirpes tuas. Et germinabunt inter herbam, ut salices super alveos aquarum. Iste dicet. Dei ego sum. Et iste invocabit in nomine Jacob. Et iste scribet manum suam Deo, & nomine Israelis pronominabitur. Hæc autem verba, Quoniam effundam aquas super sitientem, cum reliquis, Rabbi Jo- E nathas ita Chaldaicè traduxit, atque exposuit, ארי כמא דמתיהבין מיא על ארע בית צחוונא ומתנגדין על יבשתא כן אתן רוח קדשי על בנך וברכתי על בני בנך׃ ויתרבון צדיקיא רכיכין ומפנקין כלבלבי עשב כאילן דמשלח שרשוהי על נגדין דמיין׃ דין יימר מדחליא דיהוה אנא ודין יצלי בשום יעקב ודין יקרב קרבניה קדם יהוה ובשמא דישראל יתקרב Id est, (ut verbum verbo reddam) Quoniam sicut dantur aquæ super terram sitientem, & fluenta super aridam: sic dabo Spiritum sanctum meum super filium tuum, & benedictionem meam su- F per filios filii tui. Et ungentur, vel multiplicabuntur justi, teneri, & delicati, sicut arbor quæ mittit radices suas super tractus aquarum. Hic dicet, de timentibus Dei ego sum. Et hic orabit in nomine Jacob. Et hic offeret sacrificium suum coram Deo, & nomine Israelis vocabitur. Ex his igitur Prophetæ verbis, ubi de baptismo apertè loquitur, evidentissimè patet, quòd virtute baptismi ex Gentilibus conversi, omnesque Christiani filii Israel effici debebant. Ad cujus rei confirma- G tionem notandum est, quod in libro יומא *joma* Ierosolymitano, in cap. quod incipit יום הכפורים *jom hakippurim*, id est dies propitiationum, hoc modo legitur, Scriptum est *Jeremia cap.* 17. *v.* 13. מקוה ישראל יהוה Hoc est, Congregatio Israelis

A Deus: Quemadmodum enim congregatio, vel pelagus aquarum mundificat pollutos, ita Deus sanctus & benedictus erit mundans in futuro Israelem. Sic enim ipse dicit, *Ezech. cap.* 36. *vers.* 25. וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טומאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם Hoc est, Et spargam super vos aquas mundas, & mundabimini ab omnibus immundiciis vestris, & ab omnibus spurcitiis, vel inquinamentis vestris mundabo vos. Hæc traditio. Ad quorum intellectum notandum est quod in *Beressith* קטנה *ketanna*, id est in expositione minori libri *Gen.* scribitur, super illud *c.* 49. *v.* 11. ejusdem libri dictum, אסרי לגפן עירה ולשרקה בני אתנו Hoc est, Ligans ad vitem pullum suum, & ad palmitem fili mi asinam suam. Sic enim ibi dicitur: Hic est ille de quo scriptum est *Zach.* 9. *v.* 9: Et equitans super asinam, & super pullum filium asinarum. Et ipse est qui plantabit totum Israelem sicut שרקה *soreca*, id est palmitē. Sicut scriptum est *Ieremia secundo cap. v.* 21. ואנכי נטעתיך שורק כלה זרע אמת id est, Et ego, plantavi te palmitem totum semen veritatis. Et quomodo ipse aget? Ut dictum est *Ezechielis trigesimo sexto capite, v.* 25. Et spargam super vos aquas mundas, & mundabimini ab omnibus immundiciis vestris; & reliqua. Hæc traditio. Vides quàm evidenter hîc dicatur, quòd Messias esset aquas istas Ezechielis sparsurus, atque sic agendo, totum Israelem tam literalem quàm spiritualem, de quo paulò ante diximus, plantaturus. De nullo namque alio nisi de Messia possunt præmissa *Zacharia* verba intelligi. Nam super illud ejusdem prophetæ *capite nono v.* 9. dictum, Ecce Rex tuus veniet tibi justus & salvatus, glossa Rabbi Selomonis sic ait, Non est possibile hoc exponere, nisi de Rege Messia. Prædictis quoque haud incongruè adjungitur, quod in libro קידושין *kidussin*, id est, Sanctificationum, in capite quod incipit, עשרה יוחסין *Assara johasin*, id est decem nobiles, ita scribitur, Tradiderunt Rabbanan, id est magistri, Quòd spurii & filii menstruatarum mundi erunt in futuro (Verba sunt hæc R. Josis) Sicut dictum est *Ezech.* 36. *v.* 25. Et spargam super vos aquas mundas; cum cæteris. Aqua etiam baptismi, ac virtus ejus eo in loco prophetata est, ubi per *Zachariam* 13. *v.* 1. sic dictum fuit, ביום ההוא יהיה מקור נפתח לבית דוד ולישבי ירושלם לחטאת ולנדה׃ והיה ביום ההוא נאם יהוה צבאות אכרית את שמות העצבים מן הארץ ולא יזכרו עוד Hoc est, In die illa erit fons patens domui David, & habitatoribus Jerusalem, ad mundificandum, & ad aspergendum, vel ad elongandum. Et erit in die illa dicit Deus exercituum, Abscindam nomina idolorum de terra, & non memorabuntur ultrà. Quæ quidem verba sic aptissimè exponuntur, in die illa, id est in tempore Messiæ, quemadmodum probavimus prophetam ibi de Messia loqui, erit fons, s. baptismi: patens, i. communis omnibus hominibus: domui David & habitatoribus Jerusalem, id est ecclesiæ Christi de Judæis & Gentilibus congregatæ: ad mundificandum, scilicet animas à peccato originali, & à cæteris peccatis: & ad aspergendum, id est ad lavandum peccatores ab omni peccatorum macula: vel ad elongandum, id est ad removendum

ab

ab anima cujusque peccati immunditiam. Quo A autem tempore totum hoc faciendum fuerat, ostenditur, cùm statim subjicitur, Et erit in die illa, dicit Deus exercituum: Abscindam nomina idolorum de terra, & non memorabuntur ultrà. Cùm igitur hoc non per Abraham, nec per aliquem prophetarum, nec in diebus eorum factum fuerit, sed solùm in diebus Jesu Mariæ nostri, per ipsum atque per suos discipulos, aliosque in eum credentes factum sit, palàm profectò li- B quet, ipsum Salvatorem nostrum, David, id est Messiam esse, ac fuisse in præmissis Zachariæ verbis: baptismum quoque ejus fontem omnibus patentem esse, de quo ibidem dictum est. Aliud quoque propheta huic veritati evidentissimum dedit signũ, cùm eisdẽ verbis protinus subjecit, *v.*2. וגם את הנביאים ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ Hoc est, Et etiam prophetas, & spiritum immundum transferam de terra. Quod R. Jonathas ita Chaldaicè exposuit, ואף ית נבייא שקרא וית רוח מסאבא אבטיל מן ארעא Hoc est, Et et- C iam prophetas spiritus mendacis, & spiritum immundum delebo de terra. Si hoc Judæi juniores in diebus Messiæ nostri impletum fuisse negent, reducatur eis in memoriam, quòd ante Salvatoris nostri adventum, tanta fuerit in mundo pseudoprophetarum copia, non inter gentes tantùm, verum inter eos quoq;, ut Elias propheta Domini ad Achab Regem Israel dixerit, Congrega ad me omnem Israel ad montem Carmel, & prophetas Baal quadringentos quinquaginta & prophe- D tas luci sive nemoris quadringentos, comedentes de mensa Iezabel. Præter hos alii etiam permulti falsi prophetæ ap. Judæos erant, quos postmodum Achab consuluit, unum in Ramoth Galaad iturus esset. Recolant quoque ante Messiæ nostri tempora, in diebus patrum suorum spiritus im̃undos in idolis responsa dare solitos fuisse. Nam ut 4 *Reg.*1.*v.*2. legitur, Ochozias Israel hæc nunciis suis inter cætera dixit, Ite interrogate per E בעל זבוב *Baal Zebub*, id est, Dominum muscarum Deum עקרון *Akron*, An vivam de infirmitate mea hac? Apud *Zachariam* quoque *c.*10.*v.*2. dicuntur idola locuta fuisse fraudem. Cùm igitur in diebus Judæorum, & ante Christi Domini nostri adventum, non solùm in Gentibus, sed in Judæis quoque idololatria ita viguerit, nec non & falsi prophetę immundique spiritus, ut per hæc pauca de multis est ostensum, & in diebus Messiæ nostri hæc omnia ita deleta esse constet, ut probatione opus non sit: consequens proculdu- F bio est, verum omnino esse, quicquid paulò antè conclusimus. Præmissis adhuc convenienter addendum existimo, quod in libro יומא *joma*, id est dierum, Babylonico, in cap. יום הכפורים *jom hakippurim*, id est, dies propitiationum, hoc modo scriptum legitur: Dixit Rab Akiba, Beati vos Israel coram illo, à quo mundati eritis. Et quis mundabit vos? Pater vester, qui est in cœlis. De quo dictum est *Ezech.*36. *v.*25. Et spargam super vos aquas mundas, & mundabimini. Et re- G liqua ut suprà. Et iterum apud *Ier.*17. *v.*13. מקוה ישראל יהוה Hoc est, Manipulus, vel congregatio aquarum Israelis Deus. Quemadmodum enim manipulus vel congregatio aquarum mundificat immundos: ita Deus sanctus & benedictus mundabit Israel. Hæc traditio. Cùm igitur actus iste per hanc Ezechielis autoritatẽ, paulò antè à priscis Judæorum doctoribus Messiæ attribuatur: necessariò sequitur secundùm eorum dicta, Messiam Deum esse, qui aquis baptismatis virtute Spiritus S. sui totum Israel, ut superiùs expositum est, mundare debebat. Quòd autem baptisma contra omnia peccata, & præsertim contra originale instituendum erat, id præcipuè per *Ezech.* prænunciatum fuit ita *c* 36. *v* 25. *seqq.* dicentem, וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טמאתיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם: ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם והסרתי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר: ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי תלכו ומשפטי תשמרו ועשיתם: Hoc est, Et effundam super vos aquas mundas, & mundabimini ab omnibus immunditiis vestris, & à cunctis spurcitiis vestris mundabo vos. Et dabo vobis cor novum, & spiritum novum dabo in medio vestri. Et auferam cor lapideum de carne vestra & dabo vobis cor carneum. Et spiritum meum dabo in medio vestri. Et faciam ita, ut ambuletis in præceptis meis, & judicia mea custodiatis, & faciatis ea. Cor autem hoc lapideum quod auferendum dicit, cui cor carneum & Spiritus sanctus per gratiam succedere debebat, originale peccatum intelligitur, quod mediante baptismo à Deo penitus auferendum erat. Ad sciendum autem, quòd baptismus circumcisionem evacuare debebat, summopere notandum est R. Jehosuæ dictum, cùm in libro יבמות *Iebamoth*, id est Fratriarum, in cap. החולץ *Haholits*, id est discalciatus, sic ait, מי שהוא טבול ואינו נימול הרי הוא גר כמו שהוא נמצא באמות שנטבלו ולא נימולו: Hoc est, Qui baptizatur, & non circumciditur? ecce ipse est *gher*, id est conversus de gentilitate ad veram fidem. Sic enim invenimus in matribus, scil. in Sara & Rebecca, in Rachele & Lia. Quæ fuerunt baptizatæ & non circumcisæ. Hoc autem in loco sciendum quoque est, circumcisionem fuisse effusionis sanguinis Christi figurã: qui in sua circumcisione ipsum effundere cœpit, & demum in sua passione pro humani generis salute eum totum exposuit. Nec deinceps unquã circumcisio facienda fuit, ex quo Christus loco ipsius baptisma fieri mandavit, quod perfectiùs peccata delet, & tam mulieres quàm mares eo uti possunt. Quod quoque per universum orbem baptismi sacramentum promulgandum erat, ex eo quod in *Medras* קהלת *cobeleth*, id est in expositione libri *Ecclesiastis* legitur, colligi potest, cùm super illud ejusdem libri *cap.*1. *v.*9. dictum, מה שהיה הוא שיהיה Hoc est, Quid est quod fuit? ipsum quod erit, R. Berachias in nomine R. Ishac ita dixit, Sicut fuit redemtor primus, i. Moses, ita erit redemtor ultimus. Et post pauca, Quemadmodum (inquit) redemtor primus fecit ascendere puteum: ita redemtor ultimus, qui est Messias, ascendere faciet aquas. Sicut dictum est *Joel. ult.* *v.*18. ומעין מבית יהוה יצא והשקה את נחל השטים i. Et fons de domo Dei exibit, & rigabit torrentem, vel vallem, vel planiciem Setim. Hoc postremum sic R. Jonathas Chaldaicè transtulit, ויהי משקיית מישר שיטין i. Et erit rigans planiciem Setim.

tim. Setim autem cujusdam regionis Græciæ est A nomen. Ex qua, ut in principio primi libri Machabæorum dicitur, Alexander Macedo egressus est. Hoc igitur tunc adimpleri contigit, cùm Apostolis baptismum per universum orbem prædicantibus, Græci baptizati sunt.

CAP. III.

De pœnitentiæ sacramento, quod Messias per vocalem confessionem in remissionem peccatorum institututurus erat. B

CAPNIO.

Quoniam non solùm baptisma, sed pœnitentiæ quoque sacramentum, in remissionem peccatorum Dominus instituit (& rectè quidem: Nam cùm baptisma semel duntaxat suscipi possit, pœnitentiam institui necesse fuit, ut iis quos post susceptũ C baptisma peccare contingeret pœnitentiæ sacramentum subveniret. Quare non ineptè dixerunt quidam, pœnitentiam post naufragium secundã esse tabulam) Eapropter cùm de baptismo satis dictum sit, de pœnitentiæ quoque sacramento quod per vocalem confessionem in remissionem peccatorum Messias instituere debebat, aliquid ex Hebraicis scripturis nunc dicẽdum est. GAL. Quia de pœnitentia quam Messias per se, & per suos discipulos prædicare debebat, deque ejus efficacia & virtute satis (ut arbitror) in octavo D libro diximus: nunc ea ex Hebræorum scripturis patefacere sufficiat, quæ ad confessionem vocalem pertinent. Quare quod in *Midras tehilim*, id est in expositione Psalmorum legitur, primùm audiatur: ubi super *Psalm.* 100. sic ad verbum dicitur, מזמור לתודה הריעו ליהוה כל הארץ Hoc est, Psalmus ad confessionem. Jubilate Deo omnis terra. Dixit Deus sanctus & benedictus, Confitebuntur mihi omnes gentes, & ego recipiam eas. E Sicut dictum est *Isa.* 45. *vers.* 23 כי לי תכרע כל ברך Hoc est, Quia mihi flectetur omne genu Alius sermo, id est alia expositio. Psalmus ad confessionem, Hoc est quod scriptum est *Prov.* 28. *v.* 13. מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועזב ירחם id est. Qui abscondit scelera sua, non dirigetur: Qui a. confitetur, & relinquit ea, misericordiam consequetur. qui abscondit scelera sua: Talis fuit Saul, cui dictum est 1. *Reg.* 15. *v.* 14. Quæ est vox harũ ovium? Ipse a respondit, De Amalech adduxerunt F eas, qui autem confitetur, & relinquit ea, misericordiam consequetur. Talis fuit David, de quo dictum est 2. *Reg.* 12. *v.* 13. Et dixit David ad Nathan, Peccavi Domino. Et dixit Nathan ad David, Dominus quoque transtulit peccatum tuum, non morieris. Hucusque traditio: ex qua sumitur argumentum de confessionis efficacia. Pro qua etiam notandum est, quod in *Beresith* G קטנה *ketanna*, id est in expositione minori libri *Gen.* dicitur, super illud *quadragesimo nono capite v.* 8. ejusdem libri dictum, יהודה אתה יודוך אחיך id est, Juda, te confitebuntur vel laudabunt fratres tui. Ibi enim sic dicitur, Ista est confessio, de qua dictum est à Spiritu sancto per manus *Iob.* 15. *v.* 18. אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבתם Hoc est, Quia sapientes sunt, confitentur, vel indicant, & non abscondunt à patribus suis; peccata scilicet sua. De quibus dictum est hoc? De justis, qui vincunt, vel subjugant fomitem seu sensualitatem suam, & confitentur actus suos patribus suis. Omnis enim qui confitetur actus suos, dignus est seculo futuro. Sicut dictũ est *Ps.* 50 24. זובח תודה יכבדנני ושם דרך אראנו בישע אלהים Id est, Qui sacrificat confessionem, honorabit me, & qui ponit viam, ostendam illi salvationem Dei. Et ita tu invenis in Juda. In hora enim quâ pervenit ad eũ factum Tamar, confessus est, quemadmodum dictum est *Gen.* 38. 25. הכר נא את בוראך ואל תקח בושת מבשר ודם Hoc est, Recognosce quæso creatorem tuum, & non erubescas de carne & sanguine, id est de homine. Mox igitur vicit sensualitatem, vel affectum suum, & confessus est. Omni autem qui non confitetur opera sua, Deus sanctus & benedictus maledicit. Sic enim invenimus in Cain, qui negavit & dixit *Gen.* 4. *v.* 9. Numquid custos fratris mei ego sum? Maledictus ergo fuit. Sicut dictum est ibidem, Et nunc maledictus tu. Et reliqua. Cùm autem cognovit se peccasse, petiit veniam à Deo sancto & benedicto, & dixit, Domine totius seculi magnum est peccatum meum, adeò, ut ferri aut tolerari non possit. Magnum, inquam, est peccatum meum, magis quàm sexcentorum millium, qui peccaturi sunt coram te, *Exod.* 34. *v.* 7. Et quando dicturi sunt tibi, Tolle peccatum, statim tu eris absolvẽs. continuò itaque dixit ille cujus nomen sit benedictum in secula, Si non absolvero Cain, claudam portam omnibus pœnitentibus. Et quia non fecit pœnitentiam perfectam, pepercit ei medietatem. Et unde hoc habetur? Ex eo quod dicitur *Gen.* 4. *cap. v.* 12. Vagus & inquietus eris in terra. Postquàm verò pœnitentiam egit, ait: Et habitavit in terra *Nod*, id est commotionis. Et de ipso ait Selomo *Prov.* 28. *v.* 13. Qui abscondit scelera sua, non dirigetur. Qui autem confitetur & relinquet ea, misericordiam consequetur. Hactenus traditio. Ad hoc etiam, quòd confessio alteri homini facienda sit, & non soli Deo qui omnia scit, maximè ad propositum facit, quod in libro *Sanhedrin* Ierosolymitano, in capite quod incipit, נגמר הדין *Nigmar haddin*, id est definitum est judicium, hoc modo legitur, Omnis confitens habet partem in seculo futuro. Sic enim in Achan reperimus, quòd dixit ei Jehosuas, Fili mi da obsecro honorem Domino DEO Israel, & da confessionem, & indica mihi quæso quid feceris, nec celes à me. Et respondit Achan ad Jehosuam, & ait: Verè ego peccavi Domino DEO Israel, & ita hoc, sicut hoc feci. Et unde habetur, quòd remissum fuerit ei peccatum? Ex eo quod dictum est ibidem, *Iehosua* scilicet *c.* 7. *v.* 25. Et ait Jehosuas, Sicut turbasti nos, turbat te Dominus in die isto. In die enim isto (inquit) tu turbatus es, sed non eris turbatus in futuro. Hæc omnia traditio. Quòd autem omnia peccata omnesq; circumstantiæ peccatum aggravantes, in confessione dici debeant, non solùm habetur ex prædicta confessione Achan, verùm ex eo quoque quod

quod in libro יומא *joma* id est Dierum, in capite A יום הכפורים *jom hakippurim*, id est, Dies propitiationum, ita scribitur: Dixit Rab הונא *Hunna*, Omnis qui transgressione transgressus est, necesse est ut singulatim exprimat peccatum. Sicut dictum est *Exodi trigesimo secundo cap. v.* 8. Et fecerunt sibi Deos ex auro; cum reliquis. Quod autem hæc pœnitentia quocunque tempore fiat, sit semper Deo accepta, habetur in *Midras tehillim*, id est, in expositione Psalmorum, super illud *Psalmi quinti & sexagesimi, v* 1. לך דמיה תהלה אלהים בציון ולך ישלם נדר Hoc est, Tibi silentium est laus Deus in Sion, & tibi reddetur votum. Ibi enim sic legitur, רבי חנינא בר פפא שאל ארב׳ שמואל בר נחמני מהו סכותה בענן לך אמר לו שערי תפלה פעמים פתוחים פעמים נעולים שנאמר מבטח כל קצוי ארץ וים רחוקים מה הים הזה אינו נעול לעולם אלא כל מי שמבקש לרחוץ בו רוחץ בכל שעה שאדם רוצה לעשות כך התשובה בכל שעה שאדם רוצה C לעשות התשובה עושה והקדוש ברוך הוא מקבלו Hoc est, R. Hanina filius Papa interrogavit Rabbi Semuelem filium Nachmani, dicens, Quid est quod scriptum est *Threnorum tertio cap. v.* 44. Protexisti nube te, ne transeat oratio? respondit ei, Quia portæ orationis quandoque apertæ sunt, quandoque verò clausæ. Portæ autem pœnitentiæ nunquam clausæ sunt in mundo isto. Sicut dictum est *Psalm. sexagesimo quinto, v.* 6. Spes omnium finium terræ, & mare longinquorum; est scilicet pœnitentia. Quemadmodum enim mare hoc nunquam clauditur, sed quicunque vult, lavat se ibi in omni hora qua vult: ita ipsa pœnitentia quacunque hora vult homo ipsam facere, facit, & Deus sanctus & benedictus recipit eam. Oratio autem habet tempora. Sicut dictum est *Psalmo sexagesimo nono, v.* 16 Et ego orationem meam ad te, Deus tempore beneplaciti. Hæc traditio, ex quibus omnibus patet propositum.

CAP. IV.

Quod Messias novum sacrificium instituturus erat, in quo ipse panis & cibus esse debet.

CAPNIO.

Dicto de baptismo, & pœnitentia, quoad vocalem confessionem, nunc de eucharistiæ sacramento, quod Messias in pane & vino, panem in corpus suum, & vinum in sanguinem suum potestate divina transsubstantiando, instituere debebat, dicendum est. Quare primum quod Messias ipse novum sacrificium instituturus esset, cujus ipsemet panis & cibus esse deberet, per priscorum Judæorum scripturas probandum est.

GAL. Primum itaque prætermittendum non est, quod *Psal.* 72. qui incipit, Deus judicium tuum Regi da; secundum veteres Judæorum doctores totus de Messia loquatur, hoc autem ex eo potissimum ostenditur, quod in *Midras tehillim*, id est in expositione Psalmorum legitur, super ejusdem *Psalmi titulo*, qui talis est, לשלמה id est, Selomoni, hoc est pacifico. Sic enim ibi dicitur, זה מלך המשיח שנאמר ויצא חוטר מגזע ישי id est, Hic est Rex Messias, de quo dictum est, Isaiæ scilicet *c.* 11 *v.* 1. Egredietur virgultum de stipite Isai. Quamvis autem Rabbi Selomo hunc Psalmum de Rege Selomone exponere conetur, (unde & verba illa ejusdem Psalmi, *v.* 7. יפרח בימיו צדיק ורוב שלום עד בלי ירח Hoc est, Pullulabit in diebus ejus justus, & abundantia pacis, usque ad senium vel defectum lunæ: sic exponit, In diebus ejus, id est in diebus Selomonis multiplicabuntur justi, & abundantia pacis usque ad finem mundi) Cùm B tamen pervenisset ad locum illum, ubi nostra editio habet, Erit firmamentum in terra in summis montium, Hebraica autem veritas, יהי פיסת בר id est, Erit placenta frumenti vel frustum frumenti in terra, in capite montium, non valens veritatem omnino tacere, contra se ipsum protulit hæc verba, dicens, רבותינו פירשו גלוסקאות לימות המשיח וכל המזמור בימות המשיח id est, Magistri nostri exposuerunt hoc esse genus placentarum in diebus Messiæ, & totum Psalmum C de Rege Messia explanaverunt. Hæc ille. Quomodo autem & qualiter Messias פסת בר *Pissath bar*, id est placenta frumenti futurus esset, secundùm sapientum Magistrorum Judæorum expositionem, habetur in libro qui apud eos סיפרי *Siphre* nuncupatur: ubi super illud *Deut. c.* 32. 12. dictum, Dominus solus deducet eum, & non erit cum eo Deus alienus: sic dicitur, דבר אחר יהוה בדד ינחנו וגומר עתיד אני להושיבכם בנחת בעולם ואין עמו אל נכר שלא יהא בכם בני אדם שעוסקין בפר D קמטיא של כלום בענין שנאמר יהי פיסת בר בארץ וגומר שיהו חיטין מוציאין גלוסקאות במלא פיסת יד ירעש כלבנון פריו שיהו חיטין שפות זו בזו ונושרות סולתן בארץ ואתה בא ונוטל ממנה מלא פיסה הוד בדי פרנסתה: Hoc est, Sermo alius: Dixit Deus sanctus & benedictus, Futurum est, ut ego convertam vos in mansuetudinem spiritus in mundo isto. Et non erit cum eo Deus alienus. Quia non erunt in vobis filii Adam, exercentes negotiatio- E nem aliquam. Quemadmodum dictum *Ps.* 72 *v.* 16. Erit placenta frumenti in terra, in capite montium. Quoniam frumenta producent in diebus Messiæ גלוסקאות *gbeluscaoth*, id est placentas; sicut est plenitudo כף *caph*, id est volæ manus. Sequitur, ירעש כלבנון פריו Hoc est, Tremet sicut Libanus fructus ejus: Quia frumenta fricabũt se invicem, & dejicient similam in terram. Et tu veniens accipies inde plenitudinem פסת *pissath*, id est placentulæ rotundæ instar volæ F manus, juxta refectionem vel provisionem tuam. Hæc ibi. Hoc idem habetur in libro כתובות *Chethuboth*, id est Sponsalitiorũm, in cap. quod incipit, שני דייני *Sene dajane*, id est Duo judices: ubi sic ad verbum legitur: Dixit Rabbi עירא *Ira*, Futurum est ut terra Israel producat placentas, & ornatum purpuræ. Sicut dictum est. Erit placenta frumenti in terra. Et nota quòd lingua Romanorum placenta tenuis & extensa, vocatur פסה *pissa*. Legerunt Magistri super illud Psalmi, G Erit פסת בר *pissath bar*, id est placenta, vel frustũ frumenti in terra. Et dixerunt, Futurum est, ut triticum palmescat, & ascendat palma: juxta illud, Erit פסת בר *pissath bar*, id est placenta, vel frustũ frumenti in terra Fortasse autem dices, Quod labor erit in colligendo? Docet quid ad hoc dicendum sit, quod sequitur: Contremiscet, vel movebitur sicut Libanus fructus ejus. Deus enim sanctus

ctus & benedictus educet ventum de thesauris suis, & separabit similam ipsius. Veniet autem homo, & reportabit inde plenam volam manus suæ, procurabitque ex eo provisionem suam, ac familiæ suæ Ubi glossa R. Selomonis, Et totum hoc (inquit) erit in diebus Messiæ. Dixit autem R. Kimhi, Erit *pissath bar* in terra. Quod perinde est ac si diceretur, Erit frustum frumenti vel panis in terra. Ex his omnibus patet, quòd Psal. iste de Messia loquitur. Manifestum est igitur secundùm textus evidentiam, futurum fuisse ut Messias placenta frumenti esset in terra. Siquidem de ipso (ut patuit) dictum est, Erit placenta frumenti, vel frustum panis in terra. Quòd autem Messias ipse futurus esset hæc placenta frumenti, in *Midras* קהלת *coheleth*, id est in expositione libri *Ecclesiast.* aptissimè confirmatur, cùm super illud *c.1.v.9.* ejusdem libri dictum, מה שהיה הוא שיהיה id est, Quid est quod fuit? ipsum est quod erit: R. Berachias in nomine R. Ishac dixit, Quòd quemadmodum fuit Redemtor primus, id est Moses: ita erit Redemtor ultimus. Et subditur, Sicut enim Redemtor primus fecit descendere manna: sicut dictum est *Exod. decimo sexto capite. v.4* Ecce ego pluam vobis panem de cœlo: ita quoque Redemtor ultimus, id est Messias erit placenta frumēti in terra. Juxta dictum illud *Psal.* Et erit placenta frumēti in terra. Quamobrem R. Ionathas Uzielis filius locum hunc in Chaldæum vertēs, ita exposuit, יהי קרבן דעיבורא בארעא ברש טוריא כנישתא Hoc est, Et erit sacrificium panis in terra, in capite montium ecclesiæ. CAP. Quidam ajunt, Chaldæum interpretem hoc non ita ut ipse retulisti, interpretatum fuisse: sed sic, יהוסעיד לחמא בארעא בריש טוריא id est, Erit substantificus panis in terra in capite montium. GAL. Verum quidem est Chaldæum interpretem quem ipsi viderunt, & quem nunc Hebræi præ manibus habent, ita hoc loco dicere, ut ipsi asserunt. Sed hic non est Rabbi Ionathan ben Uziel, sed Rabbi Akilas, sive Rabbi Ioseph cæcus. Ipse enim Rabbi Ionathan (ut ipse nosti) ita prorsus locum hunc interpretatus est, ut ipse citavi. Cujus quidem interpretatio in Psalterium quamvis rarissima sit, non tamen neganda est: cùm passim non solùm à nostris, sed ab ipsis Hebræis allegetur. Nam *bese-pher kibukim*, id est in libro collectionum, crebrò de ipsa fit mentio. Unde hoc in loco *eodem in libro* sic dicitur, אמר התרגום יהי כרבן דעיבורא בארעא ברישטוריא כנישתא יראה מי שיש לו עינים איך אמר שאותו המשיח שמדבר כל המזמור : יה, פיסת בר בארץ רוצה לומר גלוסקה נעשית קרבן בראש הכהנים שהם הם ב[illegible] Hoc est, Dicit Chaldæa translatio, scilicet Rabbi Ionathæ, Et erit sacrificiū panis in terra in capite montiū ecclesiæ. Videat qui habet oculos, quòd sicut dictū est, ille est Messias, de quo loquitur totus Psalmus. Cùm ergo ait, Et erit placenta frumenti in terra in capite montium: vult dicere, quod placenta panis fiet sacrificium in capitibus sacerdotum, qui sunt in ecclesia. Hæc ibi. Quæ satis esse reor contra Judæorum pertinaciam, eorumque fautores. Quid igitur rectius in præmisso Rabbi Ionathæ Targum per montes Ecclesiæ designa-

A tur, quam ipsius Ecclesiæ prælati & sacerdotes? In quibus hæc scriptura tunc certè adimpletur, ac verificatur, cùm corpus Christi super caput suum elevant. Nec mirandum est de antiquis Judæorum sapientibus, qui eo modo quo dictum est supradictam authoritatem exponentes, Messiam placentam frumenti, vel frustum panis futurum fuisse dixerūt. Quid enim meliùs dicere potuissent, quibus nondum rei veritas plenè revelata fuerat?
B Quod autem sacrificium corporis Messiæ cibus noster esse debebat, habetur in expositione libri Gen. Rabbi Mosis Hadarsan: ubi super illud *trigesimo nono cap. v.1.* ejusdem libri dictum, Ioseph autem descenderat cum eo in Ægyptum: sic dicitur, Hoc est quod scriptum est *Hosea undecimo cap. v.4.* בחבלי אדם אמשכם בעבתות אהבה ואהיה להם כמרימי עול על לחיהם ואט אליו אוכיל Hoc est, Funibus humanitatis trahā eos,
C vinculis amoris Et ero eis sicut elevatores jugi de maxillis eorum, & dimittam vel inclinabo ad eum cibum, vel comestionem. Funibus humanitatis traham eos: Hi sunt Israel sicut dictum est *Cantici canticorum primo cap. v.3.* Trahe me post te, & curremus: Trahe, vinculis scilicet dilectionis. Sicut dictum est *Malachiæ c.1 v.2.* Dilexi vos, ait Deus: Et ero eis sicut elevatores jugi. Quia exaltavi tribulationes eorum super eos.
D Totum hoc quam ob rem? Propter maxillas eorum: id est, propter verbum quod emiserunt ex faucibus, vel è maxillis suis, dicentes *secundi Regum vigesimo cap. v.1.* Non est nobis pars in David. Et inclinabo ad eum cibum: id est, Submittam ad eum cibum bonum, suavem, & magnum: cui non est alius similis. De quo dictum est *Psal. septuagesimo secundo: v.16.* Et erit placenta frumenti, vel frustum panis in terra. Hæc omnia tra-
E ditio. Cum igitur probatum sit secundum priscorum expositionē, & Rabbi Ionathæ editionem, Messiam futurum fuisse hanc placentam frumenti in terra, & sacrificium panis in capite montium ecclesiæ: sequitur planè, quòd ipsemet Messias futurus erat cibus hic suavissimus à Deo inclinatus & submissus, cui alius nullus similis esse potest. De quo Rabbi Ramban in commentariis suis super illud *Ps.105,39.* ולחם שמים ישביעם id est, Et pane cœli saturavit eos, sic ait, השליך משמים
F ארץ תפארת ישראל כלומר שמן השמים השליך לארץ את התפארת ובכר ידעתה סודם ולא תזוי מינדה שיש אנה עתדה בעת הרצון כאשר תבין מדה שעשה השם פניו אליך בברכת הכהנים ותהיה מקבל כי והבין זה Hoc est; Projecit de cœlis in terram pulchritudinem Israel: significare volens, quod Deus descendere fecit de cœlis pulchritudinem in terrā. Et notato secreta ejus hujuscemodi, nec discedas ab eis. Et ipse ad se accipiet pulchritudinem, cum sibi beneplacitum fuerit. Quemadmodum intelliges ex benedictione sacerdotum. A-
G scendere faciet Deus facies suas ad se. Et si hoc bene intellexeris, etiam quod supradictum est, intelliges. Hæc ibi. Ubi pulchritudo de cœlis in terram descendens Messiam verum Dei Filium significabat, qui cœlestis panis futurus erat, cujus cœlestis manna figura fuit. Quæ omnia dicto illi Domini nostri Jesu Christi optimè congruunt, Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi. Siquis

quis

quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum. Et panis quem ego dabo ei, caro mea est pro mundi vita.

CAP. VI.

Quod sacrificium hoc non pane solo, sed vino quoque instituendum erat, per quod omnia sacrificia veteris legis cessare debebant.

CAPNIO.

Sacrificium quod Christus instituit, non pane tantùm, sed pane & vino instituit, ac fieri mandavit. Ad majorem igitur hujus catholicæ veritatis expressionem, probandum quoque est per veterum Judæorum dicta, sacrificium hoc novum quod Messias instituere debebat pane simul & vino ab ipso instituendum fuisse. GAL. Hoc itaque in expositione libri *Gen.* R. Mosis Hadarsan apertè ostenditur, cum super illud *c.*14. *v.*18. ejusdem libri dictum, ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין Hoc est, Et Melchisedec Rex Salem produxit, vel protulit, vel obtulit panem & vinum: ita dicitur, Hic Melchisedec erat Sem filius Noæ. Et quid docet dicendum, cùm ait, Protulit, vel produxit panem & vinum? Rabbi Semuel filius Nahman dixit, Sententias sacerdotii tradidit. Erat enim ipse sacrificans panem & vinum Deo sancto & benedicto. Sicut dictum est ibidem, *v.*18. Et ipse erat sacerdos Dei Altissimi. Locus quippe quandoque justificat habitatores suos. Alius sermo, id est, alia expositio. Produxit panem: Hic est panis facierũ, id est propositionis. Et vinum, scilicet libaminũ. Magistri enim dixerunt, Quod legem revelavit ei, quæ dicit *Proverbiorum nono capite*, *v.* 5. לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי Hoc est, Venite, comedite panem meum, & bibite vinum quod miscui vobis. Hæc Rabbi ille Moses Hadarsan. Qui etiam ibidem sic immediatè subjungit. דבר אחר מלכי צדק בדכתיב נשבע יהוה ולא ינחם אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק מלך שלם ומי הוא זה מלך צדיק ונושע מלך המשיח שנאמר הנה מלכך יבא לך צדיק ונושע הוא ומה תלמוד לומר הוציא לחם ויין שנאמר יהי פסת בר בארץ והוא שכתוב והוא כהן לאל עליון: Hoc est, Alius sermo. Melchisedec Rex Salem. Hoc est quod scriptum est *Psalm. centesimò decimo*, *v.* 3. Iuravit Deus & non pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternum super verbum (id est secundum verbum, vel propter verbum) Melchisedec. Et quis est hic? Hic est justus & salvator Rex Messias: sicut dictum est *Zach. cap.*9. *v.*9. Ecce Rex tuus veniet tibi justus & salvator. Et quid docet dicendum, cùm dicit, obtulit panem & vinum: Hoc est ac si diceret, quod scriptũ est *Psal.* 72.16. Et erit placenta tritici in terra. Et hoc est quod dictum est, Et ipse erat sacerdos Dei altissimi. Quòd autem per hoc sacrificium omnia sacrificia veteris legis cessare debebant, ipsum autem nunquam deficere, ex eo habetur quod legitur super illud *Num cap.*28, *v.*2. dictum, צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי לאשי ריח ניחחי תשמרו להקריב לי במועדו id est, Præcipe filiis Israel, & dices ad eos, Oblationem meam panis mei ad ignes meos odoris suavitatis meæ respicietis, ut offeratis mihi in tempore suo. Et infrà: Et dices ad eos, Sacrificia quæ offerre debetis. Agnus, & reliqua. Ibi enim sic dicitur: R. Pinhas filius Jair dixit, Tempore Messiæ omnia sacrificia cessabunt, & sacrificium panis & vini nunquã cessabit. Sicut dictum est *Gen.*14 18. Et Melchisedec Rex Salem excepit panem & vinum. Melchisedec, id est Rex Messias. Dicitur autem מלכי *Malchi* id est, Rex, quia est Rex totius mundi, & צדק *tsedec* id est, justitiæ: quoniam mittet justiciam suam & gratiam super universum orbem. Sicut dictum est *Ps.*85,12. Veritas de terra germinabit, & justicia de cœlis videbitur, vel prospicietur, sive apparebit. Rex Salem, hoc est Ierusalem supernæ excepit panem & vinum: hoc est, Separabit à cessatione sacrificiorũ, sacrificium panis & vini, ut dictum est *Psalmo centesimo decimo, v.*4. Tu es sacerdos in æternũ secundum verbum Melchisedec. HOG. Editio nostra dicit. Melchisedec proferẽs panẽ & vinũ. Protulit ergo (quod idem est quod foras tulit) Melchisedec panem & vinum, & non excepit, ut Rabbi iste ait. GAL. Rectè quidem nostra editio haberet, si protulit, vel produxit, diceret. Sed hic Rabbi ut sacrificiũ panis & vini cæteris sacrificiorum generibus quæ cessatura erant, exceptum declararet, ideo excepit, dixit. Quare constat, ipsum quoque rectè dixisse. Item super eundem textum *Num. cap.* 28. *v.*2. Præcipe filiis Israel, & reliqua: Rabbi יוחאי *Iohai* sic dicit, Tempore Messiæ omnia sacrificia deficient, sacrificium verò panis & vini nunquam deficiet: Sacrificium quidem vini: sicut scriptum est *Gen. quadragesimo nono capite, v.* 11. אסרי לגפן עירה Hoc est, Ligans ad vitem civitatem suam, id est corpus suum. Corpus enim civitas est animæ. Item alibi scriptum est, scilicet *Iudicum c.*9. *v.*13. החדלתי את תירשי המשמח אלהים ואנשים Id est, Numquid possum deserere vinum meum, quod lætificat Deum & homines? Et si homines quidem lætificat, Deo autem in quo lætitiam affert? In sacrificio, quod de ipso fiet. Sacrificium verò panis nunquam defecturum esse ex eo apparet, quod dictum est *Ps.*72.*v.*16. Et erit placenta frumenti in terra, in capite montium. Hæc omnia Rabbi ille Iohai, qui per multos annos Christum antecessit.

CAP. VII.

Quod Messias in hoc sacrificio panem in corpus suum, & vinum in sanguinem suum transsubstantiaturus erat.

CAPNIO.

Fides catholica firmiter confitetur & tenet, in hoc sacrificio panem in verum corpus Christi, & vinum in verum sanguinem ejus potestate divina realiter transsubstantiari. Igitur scire velim, an per veterum Judæorum scripturas probari possit, panem in corpus Messiæ, & vinum in sanguinem ejus, in hoc eodem sacrificio verè ac realiter transsubstantianda fuisse. GAL. Potest utique. De conversione namque panis in carnem ipsius Messiæ veri

veri Dei, habetur in Cométariis R Mosis Hadarsan, super illud *Ps. centesimi trigesimi sexti, v.* 25. נתן לחם לכל בשר Hoc est, Qui dat panem vel cibum omni carni: ubi sic dicitur, עוד נאמר דבר ידוע נתן לחם לכל בשר הדה הוא דאמרי טעמו וראו כי הלחם נתנו לכל והוא בשרו ובטעם לחם שב לבשר וזהו שאמר וראו כי טוב יהוה והיה עלא גדול: Hoc est, Amplius dictum est verbum notum, Qui dat panem omni carni. Hoc est quod dictum est *Psal.* 34, 8. Gustate & videte, quoniam bonus est Deus. Quia panis quem dat omnibus, ipse est caro ejus. Et dum gustatur panis, convertitur in carnem. Et hoc est quod dictum est, Et videte, quoniam bonus est Deus. Et erit hoc mirabile magnum. Hæc ibi. Quæ paucula verba si bene examinentur, de conversione panis in corpus Messiæ intelliguntur. De sanguine verò ipsius qui quotidie in altari immolatur, nobis quidem invisibili, id est, sub vini specie occulto, soli autem Deo visibili, in libro *Mechilta*, ita sciptum legitur, ודם נקי תרשיעו זה הוא שאמר וראיתי את הדם הנראה לי ולא לאחרים דברי רבי ישמעאל וסמיך ליה יהיה הדם לכם לאות לאות לכם ולא לאחרים לאות: i. Et in sanguinem insontis impiè egistis. Hoc est quod dictum est. Et, videbo sanguinem, qui à me videbitur & non ab aliis. Verba R. Ismaelis, Et huic annexum est illud, Erit sanguis vobis in signum. In signum inquam vobis, non autem aliis erit in signum. CAP. Velim conversionem hanc ex utraque specie in corpus & sanguinem Messiæ clarius per eorum scripturas ostenderes. GAL. Id de utroque Rabbi כהנא *Cahana* manifestè declarat, super illud *Gen. c.* 49. *v.* 11. dictū, אסרי לגפן עירה ולשרקה בני אתנו כבס ביין לבשו ובדם ענבים סותה: חכלילי עינים מיין ולבן שנים מחלב Hoc est, Ligans ad vitem civitatem suam, & ad palmitem ô fili mi asinum suum. Lavabit in vino vestē suam, & in sanguine uvæ pallium suum. Rubriores sunt oculi ejus vino, & dentes ejus lacte candidiores. Ubi sic R. Cahana ait, Hæc verba ligans ad vitem civitatem suam, ostendūt, quòd sacrificium quod fiet ex vino, non solùm transmutabitur in substantiam sanguinis Messiæ, sed etiam convertetur in substantiā corporis ejus. Verba autem illa, Et ad palmitem, ô fili mi asinum suum: Significāt, quòd divinitas & Dei Filius unietur asino, id est materiæ suæ. Quoniam חמר *hamor*, id est, asinus materialis interpretatur. Quemadmodum etiam asinus fert onera, & vestes viatorū: ita Rex Messias delicta totius orbis super se portabit: juxta illud *Isa. c.* 53, 6. dictum, Et Deus obviare fecit in eo peccatum omnium nostrûm. Cùm autem dicitur, Lavabit in vino vestem suá, & in sanguine uvæ pallium suum: eadem est sententia diversis verbis; quoniam vestis dicit materiam. Sicut dictum est *Iob. c.* 10, 11. עור ובשר תלבישני Hoc est, Pelle & carne vestisti me. Et in sanguine uvæ pallium suum, & id est divinitatem suam. Quia sicut pallium totum hominē circumdat, ita Deus totum replet mundum. Rubriores sunt oculi ejus vino. & dentes ejus lacte candidiores: Hoc est, In sacrificio quod fiet ex pane, non obstante quòd album sit velut lac, convertetur substantia in substantiam corporis Messiæ, eritque in ipso sacrificio substantia sanguinis Messiæ rubra, ut vinum. Erunt item in sacrificio vini sanguis & caro Messiæ, & eadem erunt in pane: quoniam corpus Messiæ non potest dividi. Idque ratio postulat. Nam si caro & sanguis divisa essent, distinguerentur ab invicem. Corpus autem Messiæ non potest dividi: sicut scriptū est *Exo.* 12, 46 ועצם לא תשברו בו id est, Et substantiam non contringetis in eo. Præterea caro sine sanguine, & econverso, sunt res mortuæ: corpus vero Messiæ post resurrectionem quia glorificatum erit, semper vivet. Et hinc est dictum illud, ודוד מלך ישראל לעולם חי Hoc est, David Rex Israel in seculum vivit, Oculi autem & dentes ideo dixit, ut venustior fiat oratio, & sensus occultetur. Hæc ad verbum R. ille Cahana, qui longè ante Christi nativitatem fuit. Quod autem dicit, corpus Messiæ post resurrectionem fore semper vivum: ideo est, quia (ut suprà latius probatum est) prisci Hebræorum ajunt, unum de Messiæ nominibus esse David: idque potissimum *Ieremiæ* testimonio probant, *trigesimo cap. v.* 9. ita dicentis, ועבדו את יהוה אלהיהם ואת דוד מלכם אשר אקים להם id, est, Et servient Domino Deo suo & David Regi suo quem suscitabo eis. Quia igitur dicit suscitabo, quod futuri temporis est: idcirco hæc Ieremiæ verba nō de ipso David, qui longè antè præcesserat, sed de Messia intelligi debere dicunt. Quare & Rabbi Ionathas sic ea Chaldaicè transtulit, ויפלחון קדם יהוה אלההון וישתמעון לדוד משיחא מלכיהון Hoc est, Et servient coram Domino Deo suo, & obedient David Messiæ Regi suo. Eam ob rem asserunt, unum ex Messiæ nominibus David futurum fuisse. Quapropter Rabbi Cahana rectè dixit, Hinc esse arcanum illud, David Rex Israel semper vivit. HOG. Editio nostra verba præmissa ex *Gen. quadragesimo nono cap. v.* 11, inducta, longè secus habet: Dicit enim sic, Ligans ad vineam pullum suum, & ad vitem ô fili mi asinam suam. Lavabit in vino stolam suam, & in sanguine uvæ pallium suum. Pulchriores sunt oculi ejus vino, & dentes ejus lacte candidiores. Ex quo patet, quòd ubi Rabbi Cahana civitatem suam dicit, litera nostra pullum suum habet. Et ubi ille, rubriores sunt oculi ejus vino, ait, Nostra, Pulchriores sunt oculi ejus vino habet. Ubi præterea asinum suum, tu traduxisti, asinam suam textus noster habet. Unde ergo provenit discordia ista? GAL. Ex vocabulorum certè æquivocatione. Quod enim author nostræ editionis pullum suum transtulit, עִירֹה *iro* in Hebraico scriptum est. Hæc autem dictio apud Hebræos & civitatem & pullum significat, secundùm punctorum diversitatem. Nam si cum unico puncto, qui חריק *hirik* dicitur, punctetur sic עִירֹה *iro*, idem sonat quod civitatem suam, apud nos: si verò cum duobus punctis videlicet פתח *patha* & שבא *sceva* punctetur, hoc modo עַיְרֹה *airo*, idem apud eos significat quod apud nos, pullum suum. Quamvis autem antequam scriptura sacra punctaretur, hęc dictio utroque modo legi potuisset, scilicet *iro* & *airo*: nunc tamen, non עַיְרֹה *airo*, sed עִירֹה *iro* legi debet, sic enim punctata est. Quare civitatem suam, & non pullum suum nostræ editionis author traducere debuisset. Illud quoque quod

quod nostra litera pulchriores sunt, ait: in Hebraico חכלילי *hachlile* scriptum est, quod ad rubrum & pulchrum æquivocum est. Hic tamen magis literæ & veritati consonat, rubriores dici quàm pulchriores. Quod demum textus noster asinam suam habet, & asinũ suum à me traductũ est, ex eo est, quòd חמור *hamor*, i. asinus apud Hebræos communis est generis. Et ideo apud eos tam asinum quàm asinam significat. HOG. Textus étiam ille, quem idem Rabbi Cahana ad probandum corpus Messiæ non posse dividi, ex *Exodo* induxit, dicens, Et substantiam non confringetis in eo: apud nos non substantiam, sed os habet. Sic enim dicit, Nec os illius confringetis. GAL. Ibi Hebraica veritas עצם *hetsem* dicit, quod & substantiam & os significat. Nostræ igitur editionis author illud ad agnum pas. halem. cujus nullum os confringendum erat, referens, os & non substantiam transtulit. Rabbi verò Cahana illud idem ad corpus Messiæ, cujus agnus ille figura fuit, retulit. Idcirco substãtiã, & non os traduxit. Propterea veritatem utrumque dixisse, manifestum est: cùm alter quidem de figura, alter verò de figurato locutus sit. Prædictis etiam illud notatu dignissimum addendum esse puto, quod Rabbi Iohai super prædictum textum *Num. cap.* 28. *v.* 2. scriptum, Oblationem meam panis mei: & reliqua: sic dicit, Oblationem meam panis mei, ad ignes odoris suavitatis meæ respicietis ad offerẽdũ mihi in tẽpore suo, i. in tẽpore Messiæ, Et dices ad eos, Sacrificia quæ offerre debetis, Agnus: cũ reliquis. Hoc est sacrificiũ quod in præsentia facitis. Erit autẽ hic panis duarũ facierũ, de quo scriptum est *Exod. c.* 25. 30. לחם פנים לפני תמיד i. Panis facierum corã me semper. Quare autem dicatur panis facierum, ratio est, quia ut ait Rabbi Judas, transmutabitur ex substantia panis, cùm sacrificabitur, in substantiam corporis Messiæ, qui descendet de cœlis. Et ipse idẽ erit sacrificiũ. Ideo dicit, Respicietis ad offerendum mihi, id est offeri me. Eritque invisibilis atque impalpabilis. Cujus rei fidem facit sedes Eliæ. Et Magistri aiũt, eã ob rẽ dictum esse panẽ facierũ, quia in ipso sacrificio erunt duæ substantiæ, divinitas & humanitas. Hæc Rabbi ille, qui multis annis Christum antecessit. HOG. Quomodo intelligitur Rabbi Judæ dictum, cùm ad probandum corpus Messiæ in ipso sacrificio invisibile atque impalpabile futurum fuisse, dixit sedẽ Eliæ huic rei testimoniũ afferre? GAL. Doctores Hebræorũ referũt, Deũ hãc Eliæ dedisse prærogativã, ut circũcisionẽ nullã fieri contingeret, in qua ipse non interveniret. Quamobrẽ ipsi Magistri statuerunt, ut quoties circumcisio facienda esset, semper duæ ornatissimæ sedes præpararentur. Una, in qua sederet qui circumcisurus esset infantem. Altera in qua nemo sedere posset, sed vacua remaneret, quia in eam ad sedẽdum Eliam venturum ajebant. Eam igitur ob rem Rabbi Judas corpori Messiæ invisibili & impalbabili in sacrificio panis & vini futuro, sedem Eliæ fidem præbere dixit, ne Judæi recentiores, quorum perfidiam ipse prævidebat, ideo corpus Messiæ in hoc sacrificio non esse dicerẽt, quia ibi nec videatur, nec palpetur; cùm Eliam in illa sede invisibilem, atque impalpabilem esse, nec non eundem pluribus in locis eadem hora existere posse, & credant, & fateantur. HOG. Quem super ùs R. Iohai panem facierum dixit, nos panem propositionis dicimus. Sic enim nostra editio ipsum appellat. Quomodo ergo dici debet, panis facierum, an panis propositionis? GAL. Panis facierum, non propositionis procul dubio dicendus est, quemadmodum Hebraicæ veritatis textus manifestat. Sic enim magis ad nostræ fidei propositum facit, ut ex dictis prædictorum veterum Judæorum planè liquet. Dici etiam potest, quòd neque abs re ipsum panem propositionis nostri vocarint: propterea quòd illum Dominus supra mensam tabernaculi ante sancta sanctorum proponi jussit.

CAP. VII.

Quanta futura esset hujus sacrificii efficacia, & quanta sacerdotum illud pertractantium dignitas, qualisq; vita.

CAPNIO.

Multa quidem atque miranda de hujus ineffabilis sacrificii mysteriis ex scripturis Hebræorum protulisti. Reliquum est, ut de ejus efficacia quid veteres eorũ senserint, nunc detegas. GAL. Mira admodum profectò senserunt. Nam inter cætera signa atq; figuras de hoc inenarrabili sacramento patribus Hebræis traditas, id quod de mirabili ipsius tum conversione, tum efficacia legitur apud interpretẽ Chaldæũ libri sanctissimi Iob, quicunque is fuerit, non est inter postrema signa, interque postremas figuras computandum. Sic enim ibi dicitur, ושמעו תלתא חברי איוב ית כל בישתא הדא דאתו עלוהי כד חמון אילני פרדסיהון יבישו ולחם סעודתהון די אתהפיך לבישרא חייא ויתחמר משתיהון די אתהפיך לדמא ואתו גבר מן אתריה ובההוא כותא אתפריקו מן אתרא דמזמן להון בגיהנם אליפז דמן תימן ובלדד דמן שוח וצופר דמן נעמה אנון אתחברו כחדא למיתי למינד ליה ולנחמותיה: Hoc est, Et perceperunt tres socii Iob omnia mala, quæ evenerant ei. Ubi scilicet viderunt arbores quæ erant in hortis suis, aruisse, videruntque panem quo sustentabantur, conversum in carnem viventem, & vinum quod bibituri erant, conversum in sanguinem. Et recesserunt unusquisque de loco suo. Et hujus rei merito liberati sunt, à descẽsu in locũ qui deputatus erat eis in inferno, Heliphaz de regione Teman (quæ ut placet multis, insula est in sinu Arabico) Bildad de provincia Suha (quam credunt esse Ægypti superioris partem) Tsophar de regione Naama (ea est terra Judææ quam promissionis appellant) Et ipsi convenerunt in unũ, ut accederent ad eum, scilicet Iob, consolaturi ipsum. Hæc ibi. Ubi cùm dicitur, Et hujus rei merito liberati sunt à loco inferni: hujus sacri efficacia palàm insinuatur, qua utentes ipsi à morte æterna inferni liberandi erant. Illud quoque hoc in loco prætermittendum non est, quod ille ex priscis eorum Doctor quem ipsi רבינו הקדוש

Rabbenu

Rabbenu Haccados, id est, Magistrum nostrum A sanctum nuncupant, refert in libro, quem גלי רזיא *Gale razeia*, id est, Revelatorem arcanorũ appellant. Ibi enim ad quintam Antonini Consulis urbis Romæ petitionem respondens, inter cætera ait, se ità à Rabbi Simeone filio Johai scriptum reperisse, in libro qui בחקר הסודות *Mechkar hassodoth*, id est investigatio secretorum dicitur: Quòd cùm semel idem Rabbi Simeon in spelunca duplici orans, vidisset Eliam sibi apparentem, & se tanquam summum pontificem induen- B tem, remque sacram facientem, atque ideo omnes lætantes, tandem post multa ipsum interrogavit, dicens, Sacrum illud quod faciebatis coram Deo sancto & benedicto, quidnam erat? Respondit ei Elias, Hoc est sacrificium, quod postquàm venerit Messias, facient sacerdotes coram Deo sancto & benedicto: Tunc enim cessabunt omnia sacra, quæ prius fiebant. Facient autem sacrificium illud ex pane & vino. Quod cùm primùm sacerdotes exercebunt, omnes Angeli cœli audientes illa C sacra, sanctaque verba ex ore sacerdotum prodeuntia intelligentes, invidebunt mirum in modum illis, & contremiscent. Itaque omnes ad Deum venient, dicentes, O Domine mundi, quàm magna est laus ista quam dedisti Israel, qui peccatis pleni sunt, & non dedisti nobis, qui coram te à peccatis sumus immunes. Deus respondebit illis, dicetque, Non est vobis locus invidiæ in Israel, quandoquidem vos oratum pro illis ac- D cessistis. Quia autem illi peccatores sunt, & ad peccandum proclives, ideo ut illis remittam, Messiam misi, docuique eos hanc excellentem laudem. Vos verò qui peccare non potestis, non indigetis hujusmodi laude. Tunc Angeli ab ira discedentes, dicent, Domine Deus noster, quàm admirabile est nomen tuum in universa terra. Quoniam elevata est magnificentia tua super cœlos. Tunc Deus misericordia implebitur, & virtute ingenti sanctorum verborum, quæ ab o- E re sacerdotum manabunt, & illud omne sacrificium, quòd in unaquaque ara celebrabitur, in corpus Messiæ convertetur. Tunc autem Angeli variis instrumentis coram Deo sancto & benedicto laudes maximas edent, dicentes, Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus exercituum. Pleni sunt cœli & terra gloria tua. CAP. Felices igitur atque beati sunt sacerdotes, qui hoc sacrificium faciunt Deo suo, ideoque oportet eos castos & sanctos esse. GAL. Oportet certè. Sicut scriptum F est *Levit. c.* 21. *v.* 6. לחם אלהיהם הם מקריבים והיו קדש Hoc est, Carnem Dei sui offerent, & ideo erunt sancti: Hæc omnia ibi ad verbum. Qualis autem debebat esse hæc Angelorum laus, quam in hora immolationis hujus sacrificii Angeli facturi erant, ex Rabbi Nehumiæ filii Haccanæ verbis facilè comprehenditur: cum in epistola arcanorum, quam אגרת הסודות *Igghereth hassodoth* appellavit, ita ait: Dico quòd si quis mortalium posset audire atque percipere cantum illum adeo suavem, atque mellifluum, quem Angeli concinunt, anima ejus sejungeretur à potentiis corporis, & cum illa cantus dulcedine conjuncta egre- B deretur. Qualis etiam debeat esse sacerdotis vita, hoc sacrificium pertractantis, Dominus ipse insinuat, cùm & de nostri temporis sacrificio, & de consecrantis qualitate, ita *Levit. c.* 21. *v.* 8. inquit, וקדשתו כי את לחם אלהיך הואמקרב קדש יהיה כי קדוש אני יהוה מקדשכם id est, Et sanctificabis eũ, quia carnem Dei tui ipse est vel erit sacrificans. Sanctus erit tibi, quia ego sanctus sum sanctificans vos. HOG. Textus noster hoc in loco ita dicit, Et panes propositionis offert. Sit ergo san- C ctus, quia & ego sanctus sum Dominus, qui sanctifico vos. GAL. Hic nostra editio duas non parvas habet depravationes. Prima quidem est, quod prima clausula hujus textus omnino deficit, scilicet, & sanctificabis eum: quod vitio scriptorum esse potuit. Altera verò est, quòd in secunda clausula veritas Hebraica longè aliter habet. Nam ubi nos habemus, Et panes propositionis offert: in Hebraico habetur, Quia carnem Dei D tui ipse est vel erit sacrificans. Quod veritati nostræ fidei magis congruit. Hanc verò depravationem authori nostræ editionis non possum ascribere, cùm hujusce erroris causa non fuerit, nisi vocabuli æquivocatio. Nam hæc dictio Hebraica לחם *lehem*, multa habet significata. Aliquando enim cibum, aliquando panem, aliquando carnem significat. Ut enim ait Rabbi David Kimhi, in libro שרשים *Serassim*, significatiò hujus dictionis לחם comprehendit omne comestibile. Quandoque tamen de solo pane dicitur: ut E est illud *Deut. c.* 8. 3. dictum, לא על הלחם לבדו יחיה האדם Hoc est, Non solo pane vivit homo. Quandoque verò cadit super solam carnem, ut illud *Num. c.* 28. *v.* 2. קרבני לחמי לאשי id est, Sacrificium meum caro mea ad incendium, vel ad ignem meum. Et sic est illud *Levit. c.* 21. *v.* 8. לחם אלהיך הוא מקריב Hoc est, Carnem Dei tui ipse sacrificans. Sic etiam est illud *Iob c.* 6. *v.* 7. המה כדוי לחמי id est, ipsa sunt sicut dolores carnis meæ. Hæc Rabbi Kimhi. Quod erat igitur, Carnem F Dei tui traducendum, author nostræ editionis panes propositionis traduxit.

LIBER

LIBER UNDECIMUS.

DE LEGIS ANTIQVÆ CESSATIONE.

CAPUT I.

Quòd lege Messiæ adveniente, lex Mosaica in cunctis ceremonialibus cessatura erat.

CAPNIO.

Cum multa in præmissis dixeris, nõ solùm de baptismate, per quod circumcisio evacuanda erat, & de sacrificio panis & vini, per quod cũcta veteris legis sacrificia deficere debebant, verùm de ipsius quoque legis divinæ novæ institutione, quæ à Messia instituenda erat, per quam & tota ipsa lex antiqua quoad cærimonialia deficere debebat: eapropter ut magis adhuc obstinata recẽtiorum Judæorum convincatur perfidia, qui legem ipsam veterem immutabilem, atque usque ad mundi finem duraturam asserunt, eam (adveniente lege Messiæ) in cunctis cæremonialibus finem habituram fuisse, nunc te per ipsorum scripturas probare oportet: ut cum ipsa Messiæ lege, non juxta literam, sed juxta spiritualem ac mysticum sensum servari posset. GAL. Hoc itaque sic futurum fuisse, in *Midras* קהלת *Cobeleth*. id est in expositione libri *Ecclesiastis* maximè ostenditur, super illud *cap.* 2. *v.* 1. ejusdem libri dictum, אמרתי אני בלבי לכה נא אנסכה בשמחה וראה בטוב והנה הוא הבל Hoc est, Dixi ego in corde meo, Vade quæso præsto, vel dominare in lætitia, & vide bonum. Et ecce etiam ipsum vanitas. Sic enim ibi dicitur, Et vide bonum; bonum videlicet legis. Et ecce etiam ipsum vanitas, Nonne necesse fuit scripturam dicere, Et ecce etiam ipsum lætitia? Quid est ergo, quod dixit, Ecce ipsum vanitas? Rabbi חזקיה *Hizkija* dixit, Quia omnis lex quam tu discis in seculo isto, הבלים *babelim*, i. e. vanitates sunt coram lege seculi venturi. Quòd autẽ hæc lex seculi venturi sit lex Messiæ, & dies seculi venturi sint dies ejus, ex eo patet, quod in eadem. *Midras* legitur super illud *Ecclesiast. c.* 11. *v.* 8. dictum, אם שנים הרבה יחיה האדם בכלם ישמח ויזכר את ימי החשך id est, Si annis multis vixerit homo, in omnibus lætetur. Et memoretur dies

A tenebrarum. Ibi enim sic ista exponuntur: Si annis multis vixerit homo, in omnibus his lætetur; in lætitia videlicet legis. Et memoretur dies tenebrarum: Hi sunt dies malitiæ, qui quàm multi erunt? Quicquid enim præcessit, erit *babel*, id est vanitas: omnis תורה *tora*, id est lex quam discit homo in seculo isto הבל *babel*, id est vanitas est in conspectu legis Messiæ. Hucusque traditio. Cui valde consentaneum est id quod in eadem *Midras cobeleth*, id est expositione libri *Ecclesiastis* hoc modo scriptũ est, super illud 1. *c. v.* 11. ejusd. libri dictum, אין זכרון לראשנים וגם לאחרונים שיהיו לא יהיה להם זכרון עם שיהיו לאחרנה Hoc

B est, Non erit memoria priorum, ac etiam posteriorum quæ erunt. Hoc est, Non erit memoria eorum, cum illis quæ erunt ad ultimum. Quot signa seu miracula facta sunt filiis Israel, ex quo egressi sunt de Ægypto, & cùm adhuc non exierant ex Ægypto? De ipsis ait, Non erit memoria priorum & posteriorum, & quæ erunt post exitum, scilicet de Ægypto. Non enim erit eis me-

C moria cum illis, quæ erunt in ultimo, & cum signis aut miraculis seculi venturi. Sicut scriptum est *Ier.* 23. *v.* 8. ולא יאמרו עוד חי יהוה אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים : כי אם חי יהוה אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים : Hoc est, Et non dicent ultrà, Vivit Deus, qui ascendere fecit filios Israel de terra Ægyti. Quinimò, Vivit Deus qui ascendere fecit, & qui venire fecit semen domus Israel de

D terra Aquilonis, & de omnibus terris, ad quas impuli eos. Hactenus traditio. Signa a. & miracula in hac traditione cõmemorata, sunt miracula quæ tempore Messiæ fieri debebant. Seculum n. futurum vel venturum (ut sæpenumero dictũ est) in literis Hebraicis tempus Messiæ intelligitur. Quod per *Targum Ierusalmi*, id est per translationem Chaldaicam Ierosolymitanam facilè ostenditur: quę præmissa verba, Non erit memoria priorum, & etiam posteriorũ, quæ futura sunt: sic traduxit, atq; exposuit, Non erit eorũ recordatio

E in generationibus, quæ erunt in diebus Messiæ. HOG. Quod est istud Targum Ierosolymitanũ? GAL. Id fortè (ut ipse opinor) quæ à nostris

Vulgata editio quæ fit.

vulgata editio nuncupatur: cujus autor ignotus, exponentis magis quàm interpretantis modum tenuisse dignoscitur. Ad idem quoq; plurimum facit,(ut ad propositum redeamus) quod in libro ברכות *Berachoth*, i. Benedictionum, Ierosolymitano in cap. quod incipit, מאימתי קורין ita legitur: Dixit Benzuma, Futurum est ut Israel non faciat memoriam exitus ex Ægypto in futuro seculo,& in diebus Messiæ. Et quæ est hujus rei probatio? Quod scriptum est *Jer*.23.*v*.8. Propter hoc ecce dies venient, ait Deus. Et non dicent ultrà. Vivit Deus, qui ascendere fecit filios Israel de terra Ægypti. Cum cæteris. Dixerunt enim sapientes, Non quòd evellendum esset nomen Ægypti de loco suo, sed quòd mirabilia quæ fient in diebus Regnorum gentium, erunt עקר *eccar*, id est substantia, & Ægyptus erit *taphla*, id est accidens, quia mirabilia quæ facta sunt in Ægypto & in exitu de Ægypto habebunt se per modum accidentis. Et hoc modo dictum est *Gen*.35 *v*.10 Non vocabitur ultrà nomen tuum Jacob, sed Israel erit nomen tuum. Quod exponentes Magistri, dixerunt, Non quòd Jacob evellatur de loco suo, sed quòd Israel erit substantia, & Jacob appositum ei sive accidens. Et sic *Isaias* quoq; ait *capite* 43. *v*.18. אל תזכרו ראשונות וקדמוניות אל תתבוננו: הנני עשה חדשה עתה תצמח הלא תדעוה: Hoc est, Ne memineritis priorum,& antiqua ne curetis. Ecce ego facio novam. Nunc germinabit. Nonnè cognoscetis eam? Ne memineritis (inquit) priorum: ista sunt מצרים *mitsraim*, id est Ægyptiaca signa. Et antiqua ne curetis: Hæc sunt quæ facta fuerunt post egressum de Ægypto. Ecce ego facio novā. Et reliqua. Ista erunt de Gog in diebus Messiæ. Hucusque traditio. Glossa autem R. Selomonis sic exponit, Ne memineritis priorum, id est signorum & miraculorum, quæ ego memoro vobis, & quæ feci in Ægypto, ne memineritis posthac. Pro redemtione verò ista eritis studiosi, ad confitendum & laudandum. Sequitur, Et antiqua ne curetis, id est ne advertatis, neque apponatis cor ad ea. Hæc R. Selomo. Idem penè quod in præcedenti traditione dictum est, ponitur & in libro ברכות *Berachoth*, id est benedictionū Babylonico, in fine capitis מאימתי קורין *Meemathai koren*: ubi ita dicitur, Traditio est, quòd Benzuma dixit sapientibus, Et quomodo erunt memores exitus de Ægypto in diebus Messiæ? Nonnè jam scriptum est apud *Ieremiam vigesimo tertio capite v* 8. Ecce dies venient, ait Deus, Et non dicent ultrà, Vivit Deus, qui ascendere fecit filios Israel de terra Ægypti: cum cæteris? Responderunt ei, Non quòd evellatur egressus Ægypti de loco suo, sed quia erit factum Regnorum, id est signa quæ fient temporibus Regnorum, substantia. Et egressus Ægypti, id est signa egressionis ex Ægypto, erunt appositum ei, id est habebunt se instar accidentis, quod adest & abest præter substantiæ corruptionem. Et sic ait *Isaias quadragesimo tertio cap. v*.18. Ne memineritis priorum; cum cæteris, ut suprà. Hæc traditio. Ad hoc etiam maximè facit, quod per Mosem Judæis Dominus mandavit, *Levit*.26. *cap. v*.10. dicens. וישן מפני חדש תוציאו id est, Et vetus à facie novi excludetis. Quòd autem in hoc sensu hoc accipiendum sit, ex eo habetur, quod legitur in libro qui ספרי *Siphre* appellatur, super illud *Lev*. 26. *cap. v*.9. dictum, ופניתי אליכם והפרתי אתכם והרביתי אתכם והקימתי את בריתי אתכם ואכלתם ישן נושן וישן מפני חדש תוציאו Hoc est, Et respiciam ad vos, & fructificare vos faciam,& multiplicabo vos, vel crescere vos faciam, & statuam pactum meum vobiscum, & comedetis inveteratum, & vetus à facie novi excludetis. vel expelletis. Hæc enim sic ibi exponuntur: Et respiciam in vos ad bonum, & fructificare vos faciam per carnalem generationem. Et multiplicabo vos, vel crescere vos faciam, per staturam rectam. Et statuam pactum meum vobiscum: Non sicut pactum primum quod transgressi estis: sicut dictū est *Jer*.31.*v*.32. Quod ipsi transgressi sunt pactum meum. Sed pactum novum quod non transgredientur deinceps. De quo dictum est *Ier*.31.*v*.31. וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה לא כברית אשר כרתי את אבתם ביום החזיקי בידם להוציאם מארץ מצרים id est, Et feriā cum domo Israel,& domo Juda pactum novum: Non sicut pactum, quod ferii cum patribus eorum in die qua apprehendi manum eorum, ut extraherem eos de terra Ægypti. Et ideò ait, Et comedetis inveteratū,& vetus à facie novi excludetis. Hæc traditio. Quòd autem pactum in præmissis verbis idem sit quod lex, in libro מכילתא *Mechilta* manifestè ostenditur: ubi super illud *Exod*.12.*v*.3. dictum, In decima mensis hujus: sic dicitur, Non est pactum nisi lex. Sicut dictum est *Deut*.29.*v*.1. Hæc sunt verba pacti, quod mandavit Deus Mosi, ut feriret cum filiis Israel in terra Moab, præter pactum quod feriit cum eis in Horeb. Item alibi *Exod*. scilicet 34.*v*.28. Et scripsit super tabulis verba pacti decem. Hæc in eodem libro *Mechilta*. Ex præcedenti igitur traditione clarè habetur, quòd adveniente lege nova Messiæ, lex vetus cessare debebat. In libro præterea qui ערובין *erubin* appellatur, in ea quod incipit, עושין פסין *osin passin* legitur, Quòd dixit R. Jehosuas filius Levi, דכתיב ושמרת את המצות ואת החקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוך היום לעשותם ליתן שכרם היום Hoc est, Quid est quod scriptum est *Deuter*.7.*v*.11. Et serva præceptum & decreta atque judicia, quæ ego præcipio hodie tibi ut facias. Hodie (inquit) ut facias,& non cras ut facias. Hæc traditio. Hodie igitur, id est antequàm Messias veniret,& non cras, id est non postquam jam venisset cæremonialia præcepta servanda erant. Ex his omnibus satis apertè patet, quòd adveniente Messia, qui novam legem instituere debebat, lex vetus in cunctis cæremonialibus cessatura fuit. Cùm igitur in antecedentibus latissimè probatum sit, Messiam jam venisse, ipsumq; Dominum nostrum Jesum Christum fuisse: qui novam Evangelii sui legem per tres ferè annos cum dimidio factis & verbis in cordibus credentium, & præsertim Apostolorum suorumque discipulorum scribere non cessavit: & demum misso Spiritu sancto, quicquid in eorum cordibus docendo scripserat, adeo firmum reddidit, ut nulla persecutione, nullaque oblivione inde deleri potuit: tunc impletum fuisse certum est, quod longè ante per *Ierem*. 31. *cap. vers*.33. his verbis propheta-

phetatum fuerat, אחרי הימים ההם נאם יהוה נתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה : והיתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם id eſt, Poſt dies illos (dixit Deus) dabo legem meam in medio corũ, & ſuper cor eorum ſcribam eam. Et ero eis in Deum, & ipſi erunt mihi in populum. Ex his omnibus planè ſequitur, veterem legem in cunctis cæremonialibus jam ceſſaſſe. Quare neminem circumciſionem ad literam facere, neminem ſabbatum, feſtaque alia Judaica cuſtodire, neminem annuas memorias propter vetera ipſorum miracula celebrare, ulteriùs teneri, palàm conſequens eſt. Quoniam ex quo Meſſias venit, qui legem novam dedit, vetere abjecta, novam omnes ſervare tenentur.

CAPUT II.

Quomodo & quare Christus legem veterem impleverit.

CAPNIO.

Judæi nobis in hoc multifariam obſiſtunt, probare volentes, legem antiquam adveniente Meſſia, haudquaquam ceſſaturam fuiſſe. Quia nos Chriſtiani dicimus Chriſtum Dominum noſtrum fuiſſe Meſſiam, & tamen ipſe legem illam totam ſervavit, atque alios ad ipſam ſervandam, opere ac verbo induxit. Ait enim *Matthæi quinto capite v.*17. Non veni ſolvere legem, aut prophetas, ſed adimplere. Et rurſus poſt pauca: Quicunque (inquit) ſolverit unum de mandatis iſtis minimis, & docuerit ſic homines, minimus vocabitur in Regno cœlorum. Qui autem fecerit, & docuerit, hic magnus vocabitur in Regno cœlorum. Ex verbis igitur ac factis (inquiunt) Chriſti veſtri, quem vos Meſſiam eſſe dicitis, apertè liquet, Moſaicam minimè ceſſare legem. Quare nec vos ipſam (eo adveniente) ceſſare debuiſſe, dicere debetis. GAL. Verùm quidem dicunt, Chriſtum legem veterem totam impleſſe. Ex hoc tamen nullatenus inferre poſſunt, eam in quibus ceſſatura erat, non ceſſaſſe. Ut igitur omnibus innoteſcat, quomodo legem ipſam ac prophetas adimpleverit, notandum eſt, quòd in eadem lege, & prophetis quinque præcipuè continebantur: videl: Moralia, judicialia, cæremonialia, promiſſa atque comminationes, & ſacramentalia. Moralia quidem decem ſunt præcepta, ſine quibus ſalus nequit eſſe adultis. Hæ autem *Exodi vigeſimo capite, verſ.* 3. *ſeqq.* ſpecialiter habentur, cùm ſic dicitur, לא יהיה לך אלהים אחרים על פני לא תשא את שם יהוה אלהיך לשוא: כבד את אביך ואת אמך : לא תרצח : לא תנאף: לא תגנב: לא תענה ברעך עד שקר: לא תחמד בית רעך: לא תחמד אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו וחמרו וכל אשר לרעך: Hoc eſt, Non erunt tibi dii alieni coram me. Non aſſumas nomen Domini Dei tui ad vanitatem Recole diem ſabbati, ad ſanctificandum ipſum. Honora patrem tuum & matrẽ tuam. Non occîdas. Non adultereris. Non fureris. Non reſpõdeas in proximum tuum teſtimonium falſum. Non concupiſcas domum proximi tui. Non concupiſcas uxorem proximi tui, & ſervum ejus, & ancillam ejus, & bovem ejus, & aſinum ejus, & omnia quæ ſunt proximi tui. Hæc

Judæorum juniorum objectum.

Reſponſio.

Quæ lex vetus continebat.

Moralia.

A autem adveniente Meſſia, ceſſare non debebant, ſed perfici. Ideò Salvator noſter verus Meſſias, ut ea perficeret, non ſolùm actum prohibuit homicidii, aliorumque malorum operum, verùm & animum quoque. Audiſtis (inquit *Matth. cap.*5. *v.*21.) dictum fuiſſe antiquis: Non occides: qui autem occiderit, reus erit judicio. Ego autem dico vobis, omnem qui iraſcitur fratri ſuo, reum eſſe judicio: cum reliquis, quæ ſequuntur. Eam ob rem & ipſe ea ſervavit, & alios ad ſer-
B vandum induxit: unde apud *Matthæum decimo nono capite, v.*17. Si vis, (inquit) ad vitam ingredi, ſerva mandata. Judicialia verò ſunt, ut illa de quibus *Deut. vigeſimo quarto capite v.*20. dicitur, Oculum pro oculo, dentem pro dente. Et reliqua. Quæ cùm ſemiplena eſſent, & nimis ſeverè, & abſque miſericordia fierent, tempore Meſſiæ dulcedine miſericordiæ mitiganda erant. Quare modò perfectè adimpleta ſunt, cùm ea in foro Eccleſiæ præſertim cum miſericordia exæquan-
C tur, ac temperantur. Cæremonialia autem erant omnia ſacrificia, & ea quæ circa ipſa fiebant, ut circumciſio, & neomeniæ, & fimbriæ, & phylacteria, atq; cætera multa id genus. Quæ quoniam figuræ erant eorum quæ in Meſſia, & à Meſſia fieri debebant, idcirco adveniente ipſo Meſſia, finem habitura erant. Ipſe tamen Meſſias Jeſus Dominus noſter ea perfectè adimplevit: primùm ipſa ad literam, uſque ad tempus eorum ceſſationis determinatum ſervando: deinde per
D ſe & per ſuos ea ad ſenſum ſpiritualem ac myſticum reducendo. Promiſſa verò erant Meſſiæ adventus, terra promiſsionis, gentium converſio, peccatorum remiſsio, & æterna ſalvatio. Hæc etiam Salvator noſter perfectè implevit, carnem ſumendo ex virgine, naſcendo, miracula ſoli Deo poſsibilia propria virtute faciendo, patiẽdo, moriendo, reſurgendo, ad cœlos videntibus multis aſcendendo, ac longè meliora quàm lex vetus promittebat promittendo. Lex quippe ipſa fa-
E ctoribus ſuis bona duntaxat temporalia, atque terrena pollicebatur, quæ tamen ſpiritualia atq; æterna deſignabant. Salvator autem & Meſſias noſter promiſit cultoribus ſuis ſpiritualia atque æterna quæ lex illa figurabat. Dixit enim *Matth. c.*19. *v.*29. Omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meũ, centuplum accipiet, & vitam æternam poſside-
F bit. Et rurſus apud *Luc.*6. *v.*20. Beati pauperes (inquit) quoniam veſtrum eſt Regnum Dei. Eapropter, ut dicitur *Matth. quarto cap. v.*17. Incœpit Jeſus prædicare & dicere, Pœnitentiam agite, appropinquat enim Regnum cœlorum. Sacramentalia denique fuerunt agnus paſchalis, vitula rufa, & reliqua hujus generis: quę paſsionis Chriſti figura & umbra erant. Idcirco eo adveniente, cujus typum gerebant, ceſſare omnino debuerunt. Hæc autem Chriſtus ipſe patiendo, & moriendo adimplevit. Quod Evangeliſta teſtatus
G eſt, dum ait: Facta ſunt hæc, ut ſcriptura adimpleretur, quæ dicit, Os non comminuetis ex eo. Ex his igitur patet, quomodo & quare Chriſtus legem prophetasq; impleverit. Et prophetas quidẽ (ut Chryſoſtomus ait) omnia, quæ de eo præ-

Judicialia.

Cæremonialia.

Promiſſa.

Sacramentalia.

dixerant, complendo. Legem autem, primò nihil legalium transgrediendo, demum per fidem justificando, quod lex ipsa per literam facere non valebat. Eapropter dixit, Non veni solvere legē, aut prophetas, sed adimplere. Ex quibus etiam manifestè ostenditur, quòd etsi Christus legem veterem eo modo quo diximus, adimpleverit, nō tn. ex hoc sequitur, ipsam in iis quæ in ejus adventu cessatura erant, eo adveniente, non cessasse.

CAPUT III.

Rationum Iudaicarum confutatio. Et quòd lex Mosaica mutabilis erat.

CAPNIO.

Iudæorum valentiora argumenta.

JUNIORES Judæorum legis suæ stabilitatem probare conantes, nonnulla contra nos faciunt argumenta, quæ te solvere oportet: ut & vehementiùs eorum convincatur perfidia, & clariùs catholicæ fidei elucescat veritas. Sic itaque primò argumentantur:

Primum argumentū.

Quandiu manet alicujus effectus causa, tamdiu durat & ille effectus, legis autem causa semper manet, semper igitur & tota lex durabit. Quòd autem legis causa semper maneat, ita probant. Causa enim finalis totius legis est, intentio homines in propriam perfectionem reducendi. Hæc autem intentio semper manet. Igitur & tota lex semper manebit.

Secundum argumentum.

Deinde sic, Uniuscujusque potentiæ perfectio est ejus proprius actus. Hominis autem potentiæ, aliæ corporales, aliæ intellectuales sunt. In actu igitur corporali atque intellectuali, humana consistit perfectio. Lex ergo ad homines necessariò reducit. Ex quo fit, ut quicquid lex intendit, aut ad corporis, aut ad animæ reducatur ornamentum. Sed corpus quidem moribus ornatur, anima verò intelligentia. Illos literalis & tropologica legis interpretatio demonstrat, hanc verò allegoricus & anagogicus intellectus insinuat. Cùm igitur in hac vita homo semper egeat & morum compositione, & intellectus intelligentia: semper lex quæ omnia hæc administrat, necessariò permanere debet.

Tertium argumentum.

Demum sic, Stante figurato, stat figura. Probatur, Quia cùm fidei objectum sit veritas increata (nihil enim corruptibile incorruptibilis potentiæ, qualis est anima intellectiva, est perfectio) si aliquid de fidei fundamentis in figuris creatum fuerit, illud ideo credibile est, quia ad increatam veritatem, veluti materia ad formam, reducitur. Stante ergo figurato, stat figura. Figuratum autem est æternum, quia est æterna veritas. Igitur & figura est æterna. Quare legem ipsam Mosaicam quæ figuris plena est, æternam esse, consequens est. Ex quibus legem veterem quoad ceremonialia, semper stabilem esse inferunt. GAL. Frivola certè sunt admodum hæc argumenta, & tanquam falsitatis palea igne veritatis comburenda. Sed primum quidem eorum conclusionem falsam omnino esse, ostendam. Deinde verò ad ipsa argumenta respondebo.

Iudaicæ cōclusionis confutatio

Conclusio igitur qua legem antiquam semper eodem ritu obligatoriam asserunt, hac ratione revincitur, Quicquid ab ali-

A quo mutabili recipitur, illud quoque mutari potest. Probatur, Unumquodque enim receptibile per modum recipientis recipitur. Quod in singulis, ac in nostræ animæ viribus dijudicari potest. Lex autem vetus est hujusmodi, quia recipitur ab homine, cujus natura assidua mutatione agitatur: igitur & ipsa mutari potest. Quemadmodum enim pater filium suum infantem, puerum, adolescentem, juvenemque variis legibus educat: ita alia ducitur lege congregatio humana quæ

B sapiens & justa est, alia quæ insipiens. Insipiens autem & nequam erat Judæorum genus per Mosem ab Ægyptiorum servitute redemtum. Quod ipsa Mosaica scriptura sæpenumero testatur. Unde plurima legis præcepta cæremonialia (teste Rabbi Mose Ægyptio in tertio tractatu sui libri, *More* nuncupati) magis exigebat populi illius hebetudo, & prava idololatriæ consuetudo, quàm illorum perfectio: juxta illud Psalmographi dictum, In chamo & freno maxillas

C eorum constringe, qui non approximant ad te. Quapropter ipsa recipientis hebetudine pravaq; consuetudine, velut infantiæ ætate mutata, ipsum quoque receptum, id est legem mutari quoque contigit. Non ergo semper eodem ritu obligat lex. Quod etiam tam ipsius legis, quàm veterum Talmudistarum testimonio confirmatur. Lex enim ipsa ad sui (excepto decalogo) observationem non obligabat, nisi in terra promissionis, regnante videlicet templo, Judæorumq; sceptro.

D Extra verò terram ipsam promissionis, minimè obligabat. Et hoc planè Scriptura ipsa ostēdit, sic *Deut.* 4. *vers.* 5. dicens, ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני יהוה אלהי לעשות כן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה: Hoc est, Ecce docui vos cæremonias & judicia, sicut mandavit mihi Dominus Deus meus, ut faciatis sic in terra, quā possessuri estis. Et post pauca *v.* 13 inquit, ויגד לכם את בריתו אשר צוה אתכם לעשות עשרת הדברים ויכתבם על שני לחות אבנים: ואתי

E צוה יהוה בעת ההוא ללמד אתכם חקים ומשפטים לעשתכם אתם בארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה: i. Et denunciavit vobis fœdus suum, quod præcepit vobis, ut faceretis verba decem, quæ scripsit in duabus tabulis lapideis. Mihiq; mandavit in illo tempore, ut docerē cæremonias & judicia quę facere deberetis in terra, quam possessuri estis. Ubi duo sunt valdè animadvertenda, Primum, quod decē præcepta singulariter appellavit fœd'

F suū. quomodo & universa lex frequentiùs appellari solet: ut inde innotesceret, totius legis intentionē in his decem præceptis cōsistere, atq; dependere. Quod Doctores Judæorū planiùs insinuāt, & præsertim R. Seadias in lib האמונות *Haemunoth*, i. credendorum. Ubi docet, omnia legis mādata in ipsa decem decalogi præcepta reduci. Secundò v. animadvertendū est, quòd præcepit decem hæc verba simpliciter fieri, nullā loci apponendo conditionē: Et hoc ideo, ut ostenderet ea nunquā cessatura esse: cùm ipsa decē præcepta

G sint de jure naturæ, ac æternæ legis nobis innata participatio, quæ nec loco nec tempore variatur. De cæteris, a. legis mandatis loquens, mox adjecit dicens, Quæ facere debetis in terra, quā possessuri estis. Ex quo manifestè patet, Iudæos extra

terram promissionis ad ea minimè obligari. Hæc eadẽ eciã sententia aliis habetur in locis, videlicet *Deuter.* 5. 6. 12. & 11. *capitibus*. Quare manifestum est, quòd ipsamet lex suam mutabilitatem secundùm loci mutationem testetur. Id idem quoque per priscorum Talmudistarum dicta probatur, quæ etsi plura sunt, unum tamen duntaxat brevitatis gratia satis sit adducere, ex libro scilicet *Sanhedrin*, cap. quod incipit, ארו הנחנקים id est, Hi sunt qui strangulantur: ubi sic dicitur, אמר ר׳ יוחנן בכל גם יאמר לך הנביא עבור על דברי תורה עבור חוץ מעבודה זרה Hoc est, Dixit R. Johanan: In omnibus in quibus dixerit tibi propheta, Transgredere legem, obtempera, excluso idololatriæ cultu. Ubi denique concludũt, quòd si tempus exigat aliquid de legẽ mũtari, quòd appellant הוראת שעה *Horath saa*, id est indicatio horæ vel temporis, illud propheta, ac etiam aliquis minor quàm propheta, dũmodo suo in seculo sapientior cæteris habeatur, mutare potest. Quòd si illa tẽporis occasio perduraverit, & illa quoque pars legis sic mutata permanebit. Idem etiã R. Moses Ægyptius in *libro Iudicum* planè ostendit, in הלכות ממרים *Halchot mamorim*, id est, in sententiis rebellium, *cap.* 2: Taceo hîc Cabalistarum sententiam, qui ajunt legem traditam fuisse propter serpentis venenum in Adam immissum, & Messia adveniente, hujusmodi venenum cessaturum. Et per consequens legem ipsam in adventu Messiæ cessare debere. Ex his igitur liquidò patet conclusionis Judæorum falsitas, de perpetua legalis observantiæ obligatione. Nunc ad eorum argumenta venio. Quanquam igitur ex jam dictis, rationum, quibus conclusionem suam probare nituntur, solutio facilè constare possit, ut magis tamen earundem rationum falsitas appareat, ad eas respondeamus. Cùm igitur primo sic argumentantur, Quamdiu manet causa, tamdiu manet ejus effectus: conceditur de causa, quam necessariò & per se sequitur effectus: & tunc neganda est minor: Quòd scilicet totius legis semper maneat causa, totum pro singulis partibus accipiendo. Quamvis enim legis potissima intentio semper maneat, nõ tamen cujuscunque particulæ legis. Multa namque sunt in lege, quæ non per se, & prima intentione necessitantur à fine, sed sunt aut removentia prohibens, aut ad bene esse: veluti sacrificia, & quàm plurima cæremonialia: ut R. etiam Moses Ægyptius in tertio tractatu libri *More* ostendit. Et secundùm Talmudistarum sententiam, talia sunt, quæ extra terram promissionis ad observandum non obligant: quod fieri non posset, si ea ad humanam salutem per se & necessariò pertinerent. Secunda verò ratio quæ magis eorũ propria esse videtur, nihil aliud convincit, quàm quòd ea quæ ad cognitionem & mores attinent permaneant: quod & catholica veritas non spernit. Imo jubet cuncta legis moralia servari, non quia legis sint Mosaicæ, sed quia legis æternæ, cujus nostris mentibus inscriptio lex naturæ vocari potest. Postremò verò cùm sic argumentantur, Quamdiu stat figuratum stat figura, Figuratum autem stat in æternum, quia est veritas æterna: igitur & figura stat in æternum: id quidem totũ comprobamus:

Talmudistarum sententia de legis mutabilitate.

Cabalistarum sententia de legis veteris datione & cessatione.

Responsio ad argumenta.

Ad primum.

Ad secundum.

Ad tertium.

A sed inde non sequitur, quòd exterior legis observatio obligatoriè maneat: quia legis figuræ potissimùm in ipso literali intellectu consistunt, qui nos ad intellectualem allegoriã ducit, & stimulat. Actus verò corporis exterior etsi ad stimulandum coadiuvet, parvam tamen in hoc vim habet, sed ipsa literalis interpretatio cõcepta potissimùm nos ad hoc ducit, & stimulat, etsi nihil exterius agamus. Quantùm verò arcana legis literalem intellectum excedant, in primo libro hujus operis latissimè patuit. Judaicis igitur supra- B dictis rationibus non obstantibus, patet ex antedictis, legem Judæorum mutabilem fuisse. Quæ & crebro mutata fuit.

Caput. IIII.

Quòd lex Judæorum sæpe numero mutata sit.

CAPNIO.

C Hoc ego velim per eorũ scripturas probes, legẽ scilicet veterem sæpenumero mutatã fuisse. GAL. Primùm itaque audi quod in libro מכות *Maccoth*, id est flagellorum, in cap. quod incipit, אלו הן הלוקין *Ellu hen hallokin*, id est, Hi sunt flagellandi: hoc modo legitur: *D*ixit Rabbi כומלי *Cumlai*, Sexcenta tredecim præcepta data sunt Mosi in Sinai. Trecenta sexaginta quinque, ut est numerus dierum solis. Ducenta autem & quadraginta octo, quot D sunt membra in homine. *D*ixit Rabbi, Per quam scripturam probatur hoc? Per eam quæ dicit *Deuteron. trigesimo tertio capite, v.* 4. תורה צוה לנו משה Hoc est, *Tora*, id est legem præcepit nobis Moses. Nam תורה *tora*, id est lex arithmeticè ita se habet, id est literis talibus scribitur, quæ sexcenta & undecim efficiunt. Nam ת *tau* quidem quadringenta significat, & ו *vau* sex, ר *res* autem ducenta, & ה *he* quinque. Duo verò alia haben- E tur *Exodi vigesimo capite v.* 3: ubi dicitur, לא יהיה לך אלהים אחרים על פני : לא תעשה לך פסל וכל תמונה Hoc est, Non erit tibi Deus alienus ante facies meas, vel coram me. Non facias tibi sculptile, neque omnem similitudinem, & reliqua. Hæc verò duo præcepta ab ore veritatis, id est, Dei audivimus. Quæ omnia sexcenta & tredecim sunt. Venit autem David, & constituit præcepta sexcenta tredecim ista super undecim: sicut dictũ est *Psalmo decimo quinto v.* 1. *seq.* מזמור לדוד יהוה מי יגור באהלך מי ישכן בהר קדשך : הולך תמים ופעל F צדק ודבר אמת בלבבו : לא רגל על לשנו לא עשה לרעהו רעה וחרפה לא נשא על קרבו : נבזה בעיניו נמאס id est, Psalmus David. Deus, quis habitabit in tabernaculo tuo? & quis morabitur in monte sancto tuo? Qui ambulat perfectus: & qui operatur justitiam, & qui loquitur veritatem in corde suo. Et non detulit linguâ suã, id est non detraxit. Nec fecit amico suo, id est socio suo malum, & opprobriũ non levavit, vel nõ tulit super proximũ suũ: In cujus oculis despectus est repro- G batus. Talis fuit Ezechias Rex Juda, qui traxit ossa patris sui in rete. Sequitur יראי יהוה יכבד Hoc est, Timentes autẽ Deum honorat: Talis fuit Josaphat Rex Juda: ipse enim in hora qua videbat Doctorẽ sapiẽtẽ, surgebat de throno & sede sua, & am-

Legis veteris præcepta quot fuerint.

& amplexabatur eum, atque osculabatur, voca-
batque eum *Rabbi*, id est. Magister mi. Sequitur,
נשבע להרע ולא ימר id est. Qui jurat ut malefa-
ciat (scilicet sibi) vel ut affligat se, & non mutat:
ubi glossa Rabbi Selomonis Qui jurat (inquit)
ut malefaciat sibimet, vel ut affligat seipsum, &
non mutat juramentum. Multò igitur minùs
mutat quod non nocet sibi. Sequitur, כספו לא
נתן בנשך Hoc est, Argentum suum non dedit ad
usuram: etiam ad usuram *goi*, id est ei qui non
est Judæus: ושוחד על נקי לא לקח עושה אלה לא
ימוט לעולם id est. Et munus contra innoxium
non accepit. Qui facit hæc, non movebitur in se-
culum. Cùm Rabban Gamliel perveniebat ad
scripturam hanc, flebat dicens. Qui fecerit hæc
omnia, non movebitur. Si autem non fecerit,
movebitur Hæc glossa Rabbi Selomonis. Se-
quitur autem in traditione præmissa: Venit Isaias
& constituit ea, scilicet 613. præcepta legis super
sex, sicut dictũ est *Isaiæ trigesimo tertio capite, v* 15.
הולך צדקות ודבר מישרים מאס בבצע מעשקות נעד
כפיו מתמך בשחד אטם אזנו משמע דמים ועצם עיניו
מראות ברע: הוא מרומים ישכן id est, Qui ambu-
lat in justiciis, & loquitur æquitates, qui reprobat
avariciam calumniarum vel violentiarum, qui
excutit manus suas à susceptione muneris, qui
obturat aurem suam ab auditu sanguinum, &
claudit oculos suos à visione mali, ipse excelsa in-
habitabit. Venit quoque Micheas, & constituit
ea scilicet legis præcepta super tria: sicut dictum
est *Micheæ sexto capite*, הגיד לך אדם מה טוב
ומה יהוה דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד
והצנע לכת עם אלהיך: id est, Annunciavit tibi
homo quid sit bonum Et quid Deus petit à te?
utique facere judicium & diligere pietatem, &
abjectè vel humiliter ambulare cum Deo tuo.
Ubi glossa Rabbi Selomonis ait, Interpretatus
est hoc Ionathan sic, יהוי צניע להלכא ברחלתא
דאלהך Hoc est, Et esto abjectus ad ambulandum
cum timore Dei tui. Alius sermo. Annunciavit
Deus sanctus & benedictus tibi homo, quid sit
tibi bonum ad faciendum. Ut scilicet facias iudi-
cium justiciæ, & diligas pietatem misericordiæ,
& honestè vel secretè ambules cum Deo tuo.
Non est enim similis mos Dei sancti & benedi-
cti mori carnis & sanguinis. Quippe mos carnis
& sanguinis est, quòd si homo confundit proxi-
mum coram multis & postmodum venit ad pla-
candum eum: dicit ei, Non ero placatus tibi, quo-
usque non veniant illi coram quibus confudisti
me. Deus autem non vult quòd homo pœniteat,
nisi inter se & ipsum. Hæc Rabbi Selomo. Sequi-
tur deinde in traditione, Rursus constituit ea sci-
licet præcepta omnia legis super duobus, sicut
dictũ est *Isaiæ quinquagesimo sexto capite, v.* 1. שמרו
משפט ועשו צדקה id est, Custodite judicium, &
facite justitiam. Venit tandem *Hibacuc*, & con-
stituit ea omnia super unum. Sicut dictum est *se-
cundo capite v*. 4. eiusdem prophetæ, וצדיק באמונתו
יחיה Hoc est, Et justus in fide sua vivet. Hæc o-
mnia traditio prædicta, exceptis R. Selomonis
glossis Qui etiam in principio ejusdem traditio-
nis sic dicit, Omni tempore generationes mino-
ationem præceptorum fecerunt, paucificantes
r. In principio enim fuerunt justi, qui potentes

A erant ad suspiciendum multorum præceptorum
jugum. In generationibus autem posteriorum
non fuerunt omnino justi hujusmodi. Quare si
venissent ad observandum omnia præcepta illa,
non fuisset aliquis qui potuisset justificari. Hæc
R. Selomo. Item eodem in libro & loco & ad
verbum legitur. *Dixit* Rabbi Ioses, Quatuor de-
creta instituit Moses super Israel. Veneruntque
quatuor prophetæ, & deleverunt ea. Moses enim
dixit *Deuteronomii trigesimo tertio capite*, *v*. 28.
B וישכן ישראל בטח בדד עין יעקב Hoc est, Et ha-
bitabit Israel confidenter, solummodo oculus
Jacob. Ubi glossa Rabbi Selomonis: Quando
(inquit) habitabit Israel confidenter? Cùm fue-
rint sicut oculus Jacob, id est omnino tales. qua-
lis Jacob. Venit autem Amos, & cassavit illud: sic-
ut dictum est *Amos. 7. cap. v*. 2. ארני יהוה סלח
נאמי יקום יאקב Hoc est, *Domine* Deus propi-
tiare quæso, quis stabit ut Iacob? Ubi glossa
Rabbi Selomonis ait, Quis poterit esse sanctus,
C ut Jacob? Numquid parum hoc? Quoniam &
ibidem scriptum est, נחם יהוה על זאת גם היא לא
תהיה אמר יהוה id est Misertus est Deus, vel
pœnituit Deum super hoc. Etiam ipsum non erit,
dixit Deus. Moses etiam dixit *Deuteronomii
Vigesimo octavo capite, v*. 65. ובגוים ההם לא תרגיע
Hoc est, Et in gentibus istis non quiesces. Venit
autem Ieremias, & delevit illud: sicut dictum est
Jeremiæ trigesimo primo capite, *v*. 2. הלוך להרגיעו
ישראל Hoc est, Vadet ad requiem suam Israel.
D Moses quoque dixit *Exodi* 20. *capite. v*. 5. פקד עון
אבת על בנים Hoc est, Visitans peccatum pa-
trum super filios, & reliqua. Venit autem Eze-
chiel, & delevit illud: ut dictum est *Ezechielis
decimo octavo capite, v*. 20 הנפש החוטאת היא תמות
בן לא ישא בעון האב ואב לא ישא בעון הבן id est,
Anima quæ peccaverit, ipsa morietur: filius non
portabit peccatum patris, & pater non portabit
peccatum filii. Moses præterea dixit *Levitici vi-
gesimo sexto capite. v*. 38. ואבדתם בגוים Hoc est,
E Et perdemini in gentibus. Venit autem *Isaias*,
& delevit illud: quemadmodum dictum est *vi-
gesimo septimo capite v*. 13. ejusdem prophetæ, והיה
ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האבדים בארץ
אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו ליהוה בהר
הקדש בירושלם id est, Et erit in die illa clangetur
tuba magna, & venient perditi in terra Assur. &
pulsi in terra Ægypti, & adorabunt Deum in
monte sancto in Ierusalem. Hactenus traditio.
F Cui addendum est quod in *Midras* במדבר סיני
Bamidbar sinai, id est in expositione libri Nu-
mer. legitur, ubi exponitur illud *Numer. vigesi-
mosecundo v*. 34. dictum, ועתה אם רע בעיניך אשובה
לי Hoc est, Et nunc si malum est in oculis tuis,
revertar mihi. *Dixit* ei, Balaam scilicet Ange-
lo: Ego non ivi, donec dixit mihi Deus san-
ctus & benedictus, Surge & vade cum eis: Et tu
dicis mihi, ut revertar? Dixit ei Angelus, Ita
est officium, vel ars ejus. Nònne dixit & Abra-
hæ *Genesis vigesimo secundo capite*, *v*. 2. ut immo-
G laret filium suum? Et tamen post hoc scriptum
est ibidem, Et vocavit eum Angelus Domini
& dixit, Ne extẽdas manũ tuam super filiũ tuum.
Ubi docetur, quòd rem vel verbum quod ipse di-
xit, quandoq, ex voluntate ejus Angelus revocat.

Præmis-

Præmissis denique annectendum quoq; est, quod A in libro *Sanhedrin*, in ca. אלו הן הנחנקים *Ellu hen hannehenakim*, ita scribitur, Plùs vel majus est in verbis scribarum, id est sapientum, quàm in verbis legis, hoc est majoris authoritatis sunt magistrorum verba, quàm legis. Qui enim dicit, Non sunt תפילין *tephillin*, id est phylacteria, transgrediens verba legis, פטור *Patur*, id est immunis est. Qui verò ait, quòd quinque sunt טטפת *totaphoth*, id est phylacteria: de quibus Deuteronomii sexto capite fit mentio, addendo verbis *Sophrim*, id est sapientũ, vel scribarũ, reus est. B Itẽ in *Midras* הלה הדברים *Elle haddebarim*, id est in expositione *Deuteronomii* super verbum illud, Non deviabis, vel non declinabis à verbo quod annunciaverint tibi ad dexteram neque ad sinistrâ: sic dicitur. Etiam si ostẽderint in oculis tuis de dextera quod sit sinistra, & de sinistra quod sit dextera: crede eis, vel obtẽpera. HOG. Quid erant phylacteria ista? GAL. De his *Deuteronomii sexto capite v.8.* ita scriptum legitur, C וקשרתם לאות על ידך והיו לטטפת בין עיניך Hoc est, Et ligabis ea, scilicet præcepta, in signum super manus tuas, & erũt in *totaphot*, id est in phylacteria inter oculos tuos.

Phylacteria quid erant.

Scias igitur phylacterium nomen esse Græcum, & dicitur (ut quibusdam placet) ἀπὸ τοῦ φυλάσσειν verbo Græco, quod est servare, & תורה *tora* Hebraicè, quod legem significat: inde phy- D lacteria quasi legis conservatoria: Quod mihi minimè placet: cùm lingua Græca atque Hebraica haudquaquam commisceri possint. Quare vocabulum hoc totum Græcũ esse ajo, atque Græcè φυλακτήριον dici. Faciebant enim quatuor hujusmodi conservatoria, in quibus decalogus ponebatur: unumque in capite ligabant, ubi cerebrum pueris parvulis palpitat: hæc autem in Talmud dicuntur תפילין *tephillin*, in Deuteronomio verò טטפת *totaphoth*. E

Conclusio prædictarum.

Ex his igitur omnibus liquido patet, legem Mosaicam non solùm mutabilem verùm etiam plerumque mutatam fuisse. Quare omnia præmissa in rationis ordinem redigentes, ita demum concludamus: Cùm omnia quæ de præceptis legis propheta, vel etiam aliquis alius sapiens minor quàm propheta, transgredienda dixerit, demtâ idololatriâ, transgredienda sint (ut per Talmud in præcedenti capite probatum est: quamobrem sexcenta tredecim legis præcepta David ad undecim redu- F xit: Et post eum Isaias ad sex: deinde Micheas ad tria: rursus Isaias ad duo: Habacuc tandem ad unum, scilicet ad fidem ex dilectione Dei & proximi operantem: ut paulò superius in hoc capite ostensum est, & Messias ut in antecedentibus patuit, sit major Abraham, cæterisque patriarchis, ac major Mose, omnibusque Prophetis, major quoque Angelis ministerii, qui immediatiùs cæteris Deo assistunt: nihil prohibet. Messiam potuisse cæremonialia omnia præcepta legis revo- G care, atque ad spiritalem sensum reducere. Maximè cùm sic futurum fuisse constet, ut suprà probatum est.

CAPUT V.

Refelluntur Judæorum objecta, legem veterem etiam quoad cæremonialia permansuram fuisse, per ipsius legis testimonia probare conantium.

CAPNIO.

Juniorum Judæorum objecta. Primum objectum quoad legem.

EX his Judæi recentiores majori ira & odio succensi, contra nos legis testimonia inducunt, quæ cæremonialium legis perdurationem ostendere videntur. Primumque illud *Deuteronomii vigesimo nono cap. v.29.* scriptum in medium afferunt, הנסתרת ליהוה אלהינו והנגלת לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי B התורה הזאת i. Absconditũ Deo nostro, supple attribuitur, & quæ manifesta sunt nobis & filiis nostris usque in æternum, scilicet concessa sunt, ut faciamus universa legis hujus. Ex quo universam legem in æternum permansuram esse inferunt.

Secundum objectum quoad circumcisionem.

Deinde quantum ad circumcisionem, illud *Genesis decimo septimo c. v.13.* dictum adducunt, והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם : וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההיא מעמיה id est. Et erit fœdus meum in carne vestra in fœdus æternum. Et præputiatus masculus qui non C circumciderit carnẽ præputii sui, abscindetur utique anima ejus de populo suo.

Tertium objectum quoad sabbatum.

Quantum verò ad sabbatũ, illud nobis obiiciunt. quod *Exodi trigesimo primo. c. v.16.* hoc modo scribitur ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדרותם ברית עולם : ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם כי ששת ימים עשה יהוה את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש i. Custodiẽt filii Israel sabbatũ, ad faciẽ- D dũ sabbatũ in generationes suas, pactũ æternũ, inter me & inter filios Israel signũ est in æternum. Quia sex diebus fecit Deus cœlos & terram, & in die septimo requievit, & animavit.

Quartum objectum quoad festum paschæ.

Quantũ insuper ad festum paschæ, illud nobis opponunt, quod *Exodi duodecimo capite v. 14.* ita scriptũ est, והיה היום הזה לכם לזכרון וחגתם אתו חג ליהוה לדרתיכם חקת עולם id est, Et erit dies hæc vobis in memoriale, & solennizabitis eam solennitatem Domino in generationes vestras lege æter- E nâ. Rursus ib. *v.24,* ושמרתם את הדבר הזה לחק לך ולבניך עד עולם Hoc est, Et custodi rem hanc in legem, vel in præceptum tibi, & filiis tuis in æternum.

Quintum objectum quoad alia cæremonialia.

De primitiis tandem frugum offerendis, & de solennitate pentecostes, ac oblationibus, aliisq; sacrificiis, deq; die propitiationis in casulis, nec non de panibus propositionis, quos rectiùs illi facierum vocant, illud contra nos inducunt, quod *Levitici. 23. v. 31.* habetur: ubi de casula ista ita dicitur, כל מלאכה לא תעשו חקת עולם F לדרותיכם בכל משבותיכם id est, Omne opus non facietis. Lex vel præceptum sempiternum erit generationibus vestris in cunctis habitationibus vestris. Et iterum *vigesimo quarto capite, v.8.* ביום השבת יער כנו לפני יהוה תמיד מאת בני ישראל ברית עולם Hoc est, In die sabbati præparabuntur coram Deo jugiter à filiis Israel fœdere sempiterno. Quod de panibus facierum, id est propositionis dictum est. His atque similibus probare nituntur nequissimi Judæi nostri temporis, G legem Mosaicam quoad ceremonialia nequaquam cessaturam fuisse, sed in æternum duraturam. Quare te ista pro viribus refellere oportet.

Obiectorum prædictorum confutatio.

GAL. Id quoque libentissimè faciam. Id igitur ex quo primùm legis mandata in æternum servanda concludunt, si ad moralia præcepta referunt, verum quidem dicunt. Nam quæcunque ad

mores pertinent, semper permanent, semperque A servari debent. Et hoc modo catholica veritas (ut superiùs dictum est) legis moralia servari præcipit, non quia legis Mosaicæ præcepta sint, sed quia legis æternæ. Si autem ad cæremonialia eorum argumentum referatur: dico, quòd tunc æternum sive sempiternum pro perpetuo, aut pro seculo intelligitur. Nam ubicunque his in locis nos æternum sive sempiternum in nostra editione habemus, Hebraicus textus עולם *olam* habet, quod pro perpetuo, aut pro seculo, ibidem B accipitur. Si igitur עולם *olam* eisdem in locis pro perpetuo accipiatur, tunc *olam* idem est quod continuum, quòdque pro rei alicujus seculo, sive ætate sine interruptione durat. Perpetuum enim propriè idem est quod continuum. Juxta illud Ovidii,

Olam Hebraica dictio quid significet.

Ad mea perpetuum deducite tempora carmen.

Hinc perpetuam orationem dicimus, quæ continua & absque interruptione est. Hinc perpetuus Consul, perpetuus Censor, perpetuus Imperator C dicitur, qui semper & continuò dum vixit, vel Censor, vel Consul, vel Imperator extitit: quo tamen defuncto, alius suffectus est. Sic circumcisio, sic & alia cæremonialia in fœdus *olam*, id est perpetuum, servanda Judæis data fuerunt: hoc est, semper & continuò, donec servanda essent, & non ulteriùs. Si autem *olam*, pro seculo accipiatur, tunc *olam*, non æternitatem: sed tempus determinatum importat. Ad quod probandum, D illud in primis afferam, quod de Semuele ab Hāna matre ejus, *primi libri Regū primo capite v. 22.* sic dictum est, והביאתיו ונראה את פני יהוה וישב שם עד עולם id est, Et adducam eum, & apparebit in conspectu Dei, & morabitur ibi *leolam*, id est in seculum. Ubi glossa Rabbi Selomonis ait, id est usque in seculum Levitarum: sicut dictū est *Numer. octavo capite, v.25.* ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבדה ולא יעבד עוד Hoc est, Et à filio quinquaginta annorum cessabit negotium E serviendi, & non serviet ultrà. Et sic fuerunt omnes dies Semuelis 52 anni. Deinde valde notandum est, quod in *Midras* אלה הדברים *Elle hadebarim*, id est in expositione libri *Deuteronomii* legitur, super illud 15. *cap. v.17.* ejusdē libri dictum ולקחת את המרצע ונתת באזנו ובדלת והיה לך עבד עולם Hoc est, Et accipies subulam, & dabis eam in aurem ejus, & in ianua, & erit tibi servus *olam*, id est seculi. Ibi enim dicitur *olam*, id est cunctis diebus seculi domini usque ad Jubileum, etiamsi emtus esset trigesimo vel quadragesimo anno ante jubileum. Hactenus *Midras* id est expositio. Ex qua patet, quòd hoc in loco *olam*, id est seculum, pro quo interpres noster æternū posuit, unus annus, vel etiā minùs esse potest, secundū quod dominus servi illius citiùs aut seriùs mori poterat. Hoc autem R. Selomo in glossa super eadem verba ita probat, Et erit tibi servus *olam*, id est seculi. Potest (inquit) hoc esse, sicut auditus ejus ostendit, quod scriptū est *Levit 25. cap. v.10.* ושבתם איש אל אחזתו ואיש אל G משפחתו תשבו Hoc est, Et revertemini unusquisque ad possessionem suam, & quilibet ad familiā suam redibit. Ecce hinc doceris, quòd istud *olam* nō est nisi seculum Iubilei. Hæc Rabbi Selomo.

Confirmatur id quoque in libro *Kiddussim*, id est, Sponsaliorum: cùm sic ibi inter cætera dicitur, Quid est quod scriptum est *Exodi vigesimo primo capite, v.6.* ורצע אדניו את אזנו במרצע ועבדו לעולם Hoc est, Et perforabit dominus ejus aurem ipsius subulâ, & serviet ei *leolam*, id est in seculum? Usque ad quod seculum? Usque ad seculum Iubilei, vel usque ad mortem domini sui: sicut scriptum est: ubi suprà. Et serviet ei. Non ergo serviet filio ejus. Hæc traditio. Idem quoque & per Rabbi David Kimhi patet, in libro *Serassim* sic dicentem, Scriptum est *Exo. vigesimo primo capite. v.6.* Et serviet ei *leolam*, id est in seculū: Vult dicere omnibus diebus usque ad jubileum. Item illud *Prov. vigesimo secundo capite v.28.* scriptum, אל תסג גבול עולם אשר עשו אבותיך Hoc est, Ne repellas, vel ne postponas terminum *olam*, id est dierum multorum, quem fecerunt patres tui. Item apud *Ieremiam secundo capite, v.20.* כי מעולם שברתי עלך id est, Quoniam *meolam*, id est ex multo tempore confregi jugum tuum. Et in *Ps.119. v.93.* לעולם לא אשכח פקודיך Hoc est, In seculum non obliviscar mandata tua: Vult dicere *leolam*, vel in seculum, id est omnibus diebus vitæ meæ non obliviscar mandata tua. Hæc R. Kimhi. Ex his igitur omnibus manifestum est, quòd hæc dictio *olam*, nec æternitatem, nec sempiternitatem significat, sed seculum, & tempus determinatum. & aliquando valde parvum, ut jam ostensum est. Ex quo patet, quòd author nostræ editionis tam Græcæ quàm Latinæ, & quicunque alii interpretes pro hac dictione *olam* æternum vel sempiternum traduxerunt, ubi divina scriptura de circumcisione, de sabbato, de casulis, vel de cæteris cæremonialibus loquitur, longè aliter, quàm veritas habeat, interpretati sunt. Propter quod nonnulli in Iudaicum lapsi errorem, a fide Christiana irrevocabiliter abducti sunt: cùm de circumcisione aliisque cæremonialibus, pactum æternum, aut legem sempiternam eos audire, aut legere contigit. Quid autem sit æternū, quidve sempiternum apud Hebræos, R. Kimhi in libro *Serassim* optimè declarat, cùm inquit: Scriptum est *Ps.84 v.5* יהללוך סלה, id est, Laudabunt te *sela*, id est, in sempiternum. Exposuerunt enim hanc dictionem סלה *sela* עד *bad* id est, in sempiternum. Ita quoque in verbis Magistrorum nostrorum traditio est ex domo R. Elazar, Quòd omnis locus in quo ponitur נצח *Netsah*, סלה *Selah*, ועד *Vahed*, non habet intermissionem, sed in seculum & in secula seculorū significat. *Netsah* sicut scriptū est *Isa.57. ca. v.16.* ולא לנצח אקציף Hoc est, Et non ad *Netsah*, id est, in æternū, vel in sempiternum irascar. *Sela* verò, sicut scriptū est *Ps. 48.9.* יכוננה עד עולם סלה Hoc est. Rectificabit, vel componet, vel ordinabit eam usque in seculum *sela*, id est, in seculum sempiternum, vel semper. *Vaed* autem, sicut scriptū est *Exo.15. v.19* יהוה ימלך לעולם ועד Hoc est, Deus regnabit in seculum *vaed*, id est in æternum vel sempiternum. Hæc R. Kimhi. Cùm nulla igitur harum dictionum in lege ponatur, ubi de circumcisione, de sabbato, de sacrificiis, dèque cæteris cæremonialibus fit mentio, sed duntaxat עולם *olam*, ut visum est, palàm absque dubio manifestum

nifestum est, cæremonialia illa non fuisse in æternum ad literam servanda, sed ad tempus terminatum, videlicet usque ad Messiæ adventum. Præsertim quia ipsa cùm juxta literam essent non bona, spiritualiter tantùm in diebus Messiæ servari debebant.

CAPUT VI.

Quòd cæremonialia veteris legis præcepta erant non bona, non tamen mala.

CAPNIO.

CUM cæremonialia Mosaicæ legis mandata à Deo data fuerint, miror te ea non bona dixisse. GAL. Iudaicas idcirco cæremonias præcepta non bona dixi, quia sic eas Deus ipse vocavit, cum apud *Ezec.* 10. *c. v.* 25. *ita dixit*, אני נתתי להם חקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם ׃ ואטמא אותם במתנותם בהעביר כל פטר רחם למען אשימם למען C אשר ידעו אשר אני יהוה id est, Ego dedi eis præcepta non bona, & judicia in quibus non vivent. Et pollui eos in donariis eorũ, in transferendo, vel traducendo omne aperiens vuluam, propter delicta eorum, vel ut desolarem eos: ut scirent, quòd sum Deus. Ubi glossa Rabbi Selomonis sic exponit verbum illud למען אשימם *Lemaan assimem*, id est ut desolarem eos, atque destruerem: אשימם *Assimem* est vocabulum desolationis, id est desolationem significans. Qui ergo exposuit D hoc per vocabulum delicti, dicens, propter delicta eorum, errans est. *Aleph* enim quæ ibi est, non est de dictionis radice. Ut sciant, vel ut scirent, quòd sum Deus: Cùm scilicet adduxero super eos mala. Hæc Rabbi Selomo. Si igitur Deus ipse cæremonialia præcepta quæ Judæis dedit nõ bona nuncupavit, mirum neque tibi, neque cuipiam videri debet, si ea ita quoque ipse appellavi. CAP. Quamobrem igitur dicta sunt non bona? E GAL. Quia per ea homines non justificabantur. Erant enim umbræ, gratiam qua nunc justificamur, præsignantes. Nec tamen mala fuisse dicenda sunt, cum divinitus præcepta fuerint, tempori personisque congruentia. Et propterea fortè Deus ea non dixit mala, sed solum non bona, id est non talia, ut per ea homines boni justique fierent. Quare Abraham cæterique omnes patres rei atque culpabiles Deo fuerunt, usque adeo, ut sacrificiis cæterisque cæremonialibus non obstantibus, ad infernum descenderent, ut F in præcedẽtibus satis abundè probavimus. Hinc non abs re *Isaias* 40. *cap. v.* 16. dixit, ולבנון אין די בער וחיתו אין די עולה. Hoc est, Et Libanus nõ est sufficiens ad succendendum, & animal eius non sufficit ad holocaustum. Quod glossa Rabbi Selomonis exponit ad satisfaciendum pro peccatis Gentium. Libanus autem non intelligitur nisi templum, ut liquido patet in *Midras* שיר השירים *Scir hascirim*, id est in expositione *Cantici canti-* G *corum*: ubi sic dicitur super illud 7. *c. v.* 4. eiusdẽ libri dictum, אפך כמגדל הלבנון Hoc est. Nasus tuus sicut turris Libani, id est domus sanctuarii. Quemadmodum enim nasus iste datus est in altitudine hominis; ita domus Domini, id est tem-

A plum, data est in altitudine mundi. Cùm ergo dicitur, Sicut turris Libani: non est Libanus nisi domus sanctuarii: sicut dictũ est *Deut.* 3. *c. v.* 25. ההר הטוב הזה והלבנון id est, Mons bonus iste & Libanus. Hæc traditio. Libanus igitur, id est templum, quemadmodũ cũ omnibus holocaustis & sacrificiis suis ad satisfaciendum pro peccatis gentium, juxta Rabbi Selomonis expositionem, sufficiens non erat, ita nec ad satisfaciendum pro Iudæorũ peccatis satis erat: cum omnes tam boni quàm B mali etsi differenter, ad infernum descenderent. Quod per illud etiam quod in expositione libri *Genesis* Rabbi Mosis Hadarsan scribitur, optimè probatur, cum super illud *vigesimo septimo c. v.* 1. eiusdem libri dictum, ויהי כי זקן יצחק Hoc est, Et fuit cùm senuit Ishac: ita legitur: Dixit Rabbi Nahmia, Dilectæ sunt tribulationes à Deo magis quàm sacrificia. Sacrificia namque fuerunt de divitiis hominis: tribulationes verò de corpore ipsius: sicut dictum est *Job secundo c.* C *v.* 4. עור בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו Hoc est, Pellem pro pelle, & quicquid habet vir dabit pro anima sua. Ubi anima pro corpore animato sumitur. Ex quibus omnibus patet propositum. Quod scilicet cæremonialia legis Mosaicæ etsi mala non fuerint, quia à Deo præcepta fuerunt, erant tamen non bona, quia homines justificare non valebant. Idcirco adveniente Messia, ita finem habitura erant, ut spiritualiter tantùm servari deberent.

CAPUT VII.

Quòd circumcisio tempore Messiæ non carnalis, sed spiritualis servanda erat.

CAPNIO.

UT magis igitur magisq; Iudæorũ convincatur perfidia, nun per eorum scripturas probandum est: quòd in diebus Messiæ ipsorũ ceremoniæ spiritualiter servandæ erant. Quare de circumcisione primùm id ostendas obsecro. GAL. In primis itaq; Dei omnipotentis vocem audiant, sic apud *Ierem.* 4. *c. v.* 4. viris Juda & Ierusalem dicentis, נירו לכם ניר ואל תזרעו אל קוצים ׃ המלו ליהוה והסירו ערלת לבבכם איש יהודה וישבי ירושלם פן תצא כאש חמתי ונערה ואין מכבה מפני רוע מעלליכם Hoc est, Novate vobis novale, & ne seminetis super spinas. Circumcidimini Deo, & auferte præputia cordis vestri, viri Juda, & habitatores Ierusalem: Ne egrediatur velut ignis indignatio mea, & accendatur, & non sit extinguens, propter maliciam operum vestrorũ. *Deut.* quoq; 10. *c. v.* 16. sic ait, ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם לא תקשו עוד id est, Et circumcidetis præputium cordis vestri, & cervicem vestram non indurabitis ultrà. CAP. Velim per eorum doctores probares circumcisionem tempore Messiæ spiritualiter servandam fuisse. GAL. Faciam equidem. In *Midras* igitur שיר השירים *Sir hassirim*, i. in expositione *Cantici canticorum*, super illud *secundo c. v.* 10. eiusdem libri dictum ענה דודי ואמר לי Hoc est, Respondit dilectus meus, & dixit

xit mihi: ita legitur, Dixit ecclesia Israelis: Respondit mihi per manum Eliæ: dedit expositionem per manum Danielis: & dixit mihi per manum Regis Messiæ. Et quid dixit mihi? קומי לך רעיתי יפתי ולכי לך id est, Surge tibi amica mea, formosa mea, & vade tibi: ecce enim hyems transiit: Et reliqua, usque עת הזמיר הגיע Hoc est, Tempus putationis pervenit: Pervenit enim tempus, ut redimatur Israel: Pervenit tempus, ut amputetur præputium, de quo dictum est *Deuteronomii trigesimo cap. v. 6.* ומל יהוה אלהיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהאה את יהוה אלהיך id est, Et circumcidet Dominus Deus tuus cor tuum, & cor seminis tui, ad diligendum Dominum Deum tuum. Et lex convertetur ad novitatem, & renovabitur Israel: sicut dictum est *Ieremia trigesimo primo cap. v. 31.* Et feriam cum domo Israel & cum domo Juda pactum novum, id est legem novam. Hactenus traditio. In qua duo valde notanda manifestè patent. Primum quidem est, quod circumcisio tempore Messiæ spiritualiter fieri debebat. Quod per illud *Deuter.* probat, Et circumcidet Dominus Deus cor tuũ, & cor seminis tui. Quod non potest nisi spiritualiter intelligi, cum ad literam nullatenus de corde aliquid sine morte auferri possit. Secundum vero est, quod lex ad novitatem converti debebat, propter legem scilicet novam, quam Messias daturus erat. Ad cujus probationem illud *Ieremia* inducit, Et feriam cum domo Israel & cum domo Juda fœdus novum. Ubi per fœdus veteres Talmudistæ legem intelligunt, ut in præcedentibus patuit. Hoc etiam ex eo potissimum probatur, quod in *Beresith* קטנה *ketanna*, id est, in expositione minori libri *Gen.* legitur, super illud *decimo septimo cap. v. 2.* eiusdem libri dictum, ואתנה בריתי ביני ובינך Hoc est, Et dabo pactum meum inter me & inter te: ubi R. Akiba sic dixisse dicitur, Quatuor sunt præputia. Dicitur enim præputium in aure, de quo scriptum est *Ierem. sexto cap. v. 10.* מי אדברה ואעידה וישמעו הנה ערלה אזנם ולא יוכלו להקשיב הנה דבר יהוה היה להם לחרפה לא יחפצו בו Hoc est, Cui loquar, & contestabor, & audient? Ecce præputiatæ sunt aures eorum, & non poterunt attendere. Ecce verbum Dei fuit eis ad opprobrium. Non volunt ipsum. Dictum est etiam præputium oris: sicut scriptum est *Exo. sexto cap. v. 12.* ואני ערל שפתים Hoc est, Et ego præputiatus labiis. Et rursus ibidem, הן אני ערל שפתים id est. Ecce ego præputiatus labiis. Dictum est etiam præputium in corde, juxta illud *Ierem. nono capite v 25.* וכל בית ישראל ערלי לב Hoc est, Et omnis domus Israel præputiati sunt corde. Et iterũ *Levit. vigesimo sexto cap. v. 41.* Et inducam eos in terram inimicorum eorum: ut tunc supplicet, vel humilietur cor eorum præputiatum, & tunc placent pro peccato suo. Et rursus ait *Deut. 10 c. v. 16* Et circumcidetis præputiũ cordis vestri. Et denuo eiusdẽ lib. 30. c. v. 6. Et circũcidet. Dominus Deus tuus cor tuum, & cor seminis tui. Dicitur denique præputiũ in corpore, juxta illud *Ge. 17. c. v. 14.* Et præputiatus masculus, qui non circumciderit carnem præputii sui, abscindetur anima illius de populo suo. Dixit R. Tanhuma, Dubium est cir-

Quadruplex præputiorum genus.

A ca hanc scripturam, quæ ait, Et præputiatus masculus; Nunquid enim est ibi præputiata fœmina? Sed sensus est, quòd de loco und quisque alienus est à Deo, sive sit mas sive fœmina, inde circumcidẽdus est. Hæc R. Akiba. Ex quibus planè sequitur, quòd sicut sunt quatuor præputia, ita quatuor quoque circumcisionum genera. Quorum tria quidem scilicet auris, oris, & cordis quæ spiritualia sunt, semper & omnibus necessaria

Quatuor circumcisionum genera.

B sunt. Quartum verò genus quia corporale est, & cæterorum umbra sive figura, ex quo venit Messias noster, spiritualium præceptorum Magister, non solùm inutile est, verùm etiam omnibus ipsũ facientibus admodũ perniciosum. Hinc Paulus in quo locutus est Christus, *ad Galatas* scribens *5. c. v. 2.* his verbis ajt, Ego Paulus dico vobis, quòd circumcidimini, Christus vobis nihil proderit. Et rursus ad *Rom. 4 c. v. 9.* Dicimus enim, inquit, quia reputata est fides Abrahæ ad justiciam. Quomodo ergo reputata est? In circumcisione, an in

C præputio? nõ in circũsione, sed in præputio. Et infra: Non est facta per legẽ promissio Abrahæ, aut semini ejus, ut hæres esset mũdi, sed per justitiã fidei Itẽ *ad Gal. 2. c. v. 16.* Scientes autẽ, inquit, quòd nõ justificatur homo ex operibus legis, sed per fidẽ Jesu Christi. Et nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide Christi, & nõ ex operibus legis. Hæc ille Talmudistarũ excellẽtissimus, & in quo locutus est Christus, ut ipse *2. ad*

D *Cor. 13. c. v 3.* testatus est. In eo igitur quod dicit, fidẽ reputatã fuisse Abrahæ ad justitiã in præputio, & non in circũcisione, palàm insinuat, Abrahã ante fidelẽ & justũ fuisse, quam circumcisum. Quod sic probari potest: Scribitur enim *Gen. 17. c. v. 1.* ואברהם בן תשעים ותשע שנה בהמלו בשר ערלתו .i. Et Abrahã filius nonaginta novem annorum erat, quando circumcidit carnem præputii sui. Antea autem, 15. scilicet *c. v 6.* eiusdẽ libri, ita de eo legitur, והאמן ביהוה ויחשבה לו צדקה Hoc est, Et credidit in Deum, & reputatum est

E ei ad justitiam. Ubi glossa Rabbi Selomonis sic dicit. Deus sanctus & benedictus reputavit eam, scilicet fidẽ, qua Abraham Deo credidit, justitiã & justificationẽ. Ex quibus patet, Abrahã ante fidelem & justum fuisse, quàm circumcisum. Quod ex eo etiam confirmatur, quod in *Beresith* קטנה *ketanna*, id est in expositione libri *Gen.* minori legitur, cùm super illud *6. c v. 9.* ciusdem libri dictũ, Noas vir justus: & reliqua: sic dicitur: Rabbi Johanan & Rabbi Hanina ambo dixerũt, Filius

F 48. añorũ cognovit Abrahã creatorẽ suũ, & credidit in eũ. Et quid statuebat in eum, id est, quid proponebat se facturũ pro eo? Reducere totum orbem ad pœnitentiam. Ex quo sequitur, Quòd quemadmodum Abraham fidelis & justus fuit, antequam circumcisus: ita & Noas (sacra attestante scriptura) justus & rectus fuit atque perfectus, nec tamẽ circumcisus. Sic & Melchisedec. Sic & Iob. Sic & alii quàm plurimi. Quare valdè notandum est dictum illud R. Iehosuæ, cum in

G libro יבמות *Iebamoth*, id est Fratriarum, in cap. החולץ *Haholets*, id est discalciatus, sic ad verbũ ait, Baptizatus & non circumcisus, ecce ipse est גר *gher*, id est, conversus ad fidem. Sic enim invenimus in matribus, in Sara scilicet & Rebecca atq; cæte-

cæteris, quæ baptizabantur, & non circumcidebantur. Quamobrem optimè Paulus Apostolus dixisse censendus est, cùm *ad Gala.* scribens 5. *c. v.*6. In Christo Jesu (inquit) neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, quæ per dilectionem operatur. Et rursus *c.*6.*v.*15. ait, In Christo enim Jesu neque circumcisio aliquid valet, neq; præputium, sed nova creatura, id est, regeneratio quæ per baptismum fit, & nova vita. Gentiles enim cùm dæmones in idolis colerent, nihil erant coram Deo, juxta illud *Isa.* 40.*c.v.*17. B dictū, הגוים כאין נגדו מאפס ותהו נחשבו לו, id est, Gentes quasi non essent coram eo, nihil & inane reputatæ sunt ei. Cùm igitur Gentiles ipsi idolis abjectis, ad Deum conversi baptizati sunt, quasi è nihilo à Deo creati sunt. Ideo haud ineptè nova creatura dicūtur. Quod non incongruè Rabbi Selomo cōfirmare videtur, cùm super illud *Ps.* 102.*v.*19. תכתב זאת לדור אחרון ועם נברא יהלל יה: Hoc est, Scribatur hoc generationi novissimæ, & populus qui creabitur, laudabit Deum. Ita in C glossa ait: Scribatur hoc: Sic enim dicent videntes salvationem, Scribatur hæc salvatio, ut narretur genarationi novissimæ. Et populus qui creabitur, id est qui fiet nova creatura, de servitute egrediendo ad libertatem, & de tenebris ad lucē, laudabit Deum. Hæc Rabbi Selomo. Postremo autem non ignorandum est, circuncisionem in signum Judæis datam fuisse. Sic enim *Gen.*17.*c v.* D 11. scriptū est, ונמלתם את בשר ערלתכם והיה לאות ברית ביני וביניכם id est, Et circumcidetis carnem præputii vestri, & erit in signū fœderis inter me & inter vos. Cum itaq; circūcisio in signum Judæis data fuerit, eosque propter eorum scelera Deus reprobaverit: ut in præcedentibus ostensum est: Planè sequitur, Christianos nullatenus circumcisionem facere debere, etiamsi alia causa non prohiberet: cum sit signum non fidelium quidē, ut olim, sed infidelium, & eorum quos Deus reprobavit. De qua quidem circumcisione cum E in oratione, quam de dominica circumcisione ad Leonem X. Pontificem Maximum habui, multa dixerim, idcirco nunc de ea nihil aliud dicam. Eadem quoq; ratione & sabbatum à Christianis non nisi spiritualiter servandum est: cum ipsum etiam in signum Judæis datum fuerit: cum sic eis *Exo.*31.*c.v.*13 à Deo dictū fuit, את שבתתי תשמרו כי אות היא ביני וביניכם לדרותיכם Hoc est, Sabbata mea servabitis, quia signum sunt inter F me & inter vos in generationes vestras.

CAPUT VIII.

Quòd sabbatum quoque in diebus Messiæ spiritualiter tantùm servari debebat.

CAPNIO.

Dicendum est modo, quonam pacto sabbatum tempore Messiæ spiritualiter servandum erat. G GAL. Spirituale sabbatum aliud non est, nisi non habere peccatum: nullum enim opus servile in eo fieri præceptum fuit, ut patet *Exo. vigesimo c. v.*10. Sed quid aliud est opus servile, nisi

A peccatum, cum juxta dominicum verbum *Ioannis octavo c. v.*34. Omnis qui facit peccatum, servus fit peccati? Sabbatum igitur in diebus Messiæ spiritualiter servandum erat, quia evangelica auxiliante lege, ab omni opere servili, hoc est, ab omni vitio & peccato, quod homines servos diaboli facit, erat tunc summopore abstinendū. Hic spiritualis sabbati cultus cultores suos tandē ad sabbatum perducit sempiternum. Sabbatum enim requies interpretatur. Quare non solùm B requiem Messiæ in sepulchro septimo die futuram, significabat, sed etiam requiem illam septimam, quam in septima mundi ætate post resurrectionem generalem habituri sunt, qui sabbatum spiritualiter servaverint ab omni vitio & peccato abstinentes. De hoc autem sabbato sempiterno habetur in *Midras tehillim*, id est, in expositione Psalmorū super illud *Ps* 90.*v.*17. שמחנו כימות עניתני Hoc est, Lætifica nos pro diebus, vel secundum dies, quibus nos afflixisti: Sic enim C ibi dicitur, Secundum dies, quibus nos afflixisti: videlicet per Babyloniam, per Græciam, & per Romanos, atque in diebus Messiæ. Et quot sunt dies Messiæ? R. Iehosuas dixit, Quòd sunt duo millia annorum. Sicut dictum est hic, Secundum dies quibus nos humiliasti, id est, secundum duos dies. Dies enim una Dei sancti & benedicti sunt mille anni, juxta illud *eiusdem Psal. v* 4 dictum, כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול Id est, Quoniam D mille anni in oculis tuis, tanquam dies hesterna. Dixerunt etiam Magistri, Quòd secundùm futurum dies Messiæ erit una. Deus enim sanctus & benedictus in futuro faciet ei diem unam, de qua dictum est *Zach.*14.*c.v.*7. והיה יום אחד הוא יודע ליהוה לא יום ולא לילה והיה לעת ערב יהיה אור Hoc est, Et erit dies una. & ipsa est nota Deo Non dies neque nox. Et erit, ad tempus vesperi erit lux. Hæc dies est seculum futurum, & vivificatio mortuorum. Et hoc est lumen, quod Deus sanctus & benedictus reservavit justis in princi- E pio mundi, videlicet illud de quo dictum est *Gen.* 1.*v.*4. Et vidit ipsum lumen quòd esset bonū. Et iterum de ipso dicitur *Ps.*36.*v.*10. Quoniā tecum est fons vitæ, in lumine tuo videbimus lumen. Adhuc etiā *Isa.* ait *ult.c.v* 23. והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו id est, Et erit, sc. semen eorum. ex sufficientia mensis in mense suo, & ex sufficiētia sabbati in sabbato suo, Illud sabbatum est seculum futurum, quod totum est sabbatum, id est requies. Hucusque traditio. Ex qua patet propo- F situm. Sed ad verborum Isaiæ intellectum, quæ traditio ista postremò valdè congruenter adducit; notandum est: quòd mensis Hebraicè dicitur חדש *hodes*, poniturque apud eos pro omnium dierum perfectione, in quibus luna cursum suum perficit. Per lunam namque Judæi tempora computant, & non per solem. Mensis ergo pro perfectione positus est, sabbatum verò pro requie. Sic igitur juxta præmissam traditionē exponenda sunt ipsa Isaiæ verba, Et erit. sc. semē eorū, i. Apo- G stolorum & sanctorum doctorum filios spirituales gignentium, ex sufficientia mensis, id est ex sufficientia perfectionis vitæ præsentis, in mense suo, id est in perfectione gloriæ suæ in futuro. Ita quoque semen antedictum ex sufficientia sabbati,

Sabbatum quomodo interpretatur & quid figurabat.

A bati,id est ex sufficientia requietis & cessationis à vitiis & peccatis in hac vita, erit in Sabbato suo, id est in requie sempiterna sua in vita futuri seculi, quod totum erit sabbatum, id est requies, ut dicit prædicta traditio. Iuxta cuius intentionem verba Isaiæ exposuimus.

CAPUT IX.

Objectionum Iudæorum solutio, quibus ostendere conantur, sabbatum à Christianis quoque atque à cæteris omnibus, nedum ab ipsis Iudæis, literaliter servari debere.

B

CAPNIO.

Iudæorum objectiones circa sabbati observationem.

IMPIA Judæorū nostri seculi perfidia multipliciter nobis in hoc se opponit, omni contētione probare volens, sabbatū nō solum à Judæis ipsis, sed à nobis quoq; Christianis atq; à cæteris omnibus cujuscunq; sectæ fuerint, literaliter servandū esse. C Et primò quidē, quia inter decē præcepta moralia eius observatio coñumeratur. Est enim tertium in ordine inter decalogi præcepta: Cúm sic Dominus ipse *Ex. 20. c. v. 8. dixit*, זכור את יום השבת לקדשו Hoc est, Memento diei sabbati, ut sanctifices ipsum. Quæ cùm decalogi præcepta sint ab omnibus observanda, quia sunt de jure naturæ: sequitur planè, sabbatum ab omnibus observari debere.

Prima objectio.

Secunda objectio.

Secundò verò quia sabbatum, creationis, quæ omnibus cōmunis est, respicit beneficium. D Sabbato enim Deus quievit ab omni opere, quod fecerat, ideo sanctificavit ipsum, ac benedixit. Quamobrem cum illud sanctificari præcepit, quasi rationem assignans, mox ita subiecit, Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua. Septimo autem die sabbatum Domini Dei tui est, Non facies ullum opus in eo, tu & filius tuus, & filia tua, servus tuus & ancilla tua, jumentum tuum & advena qui est intra portas tuas. Sex enim diebus fecit Deus cœlum & terrā & mare & omnia quæ in eis sunt. E Et requievit in die septimo. Idcirco benedixit Dominus diei sabbati, & sanctificavit eum. Cùm igitur ratione creationis omnes Deo obligentur: consequens est, ab observationē sabbati omnes teneri.

Tertia obiectio.

Tertiò demum, quia omnes ad hoc inducit naturale exemplum Sabbatici fluvi, qui (ut aiunt) per totam hebdomadam raptim fluens, lapides trahit, sabbato vero quiescet. Unde legitur in *Beressith* קטנה *ketanna*, id est in expositione libri *Gen.* F minori, super illud 2 *cap. v. 3.* eiusdem libri dictū, ויברך את יום השביע, id est, Et benedixit diei septimo: Quod Dominus Rufus Romanus quæsivit à Rabbi Akiba, dixitque ei, Quid interest inter diem & dies? Respondit ei Rabbi Akiba, dicens, Et quid interest inter virum & viros? Dixit ei Rufus, Quid dixi tibi? & quid dixisti mihi? Respondit ei illi, Dixisti quidem mihi: In quo differt sabbatum à cæteris omnibus diebus? Ego vero dixi tibi, Quid præstat Rufus cæteris omnibus viris? G Quemadmodum igitur excedit Rex cæteros omnes propter gloriam suam: ita voluit quoque Deus diem hunc præ cæteris honorari. Dixit ei Rufus, Unde facies me hoc scire? Respondit Rabbi, Fluvius sabbaticus hoc ostendit qui per totam hebdomadam lapides trahit, & in sabbato quiescit. His igitur rationibus recentiores Judæorum probare conantur, sabbatum non solùm nunquam cessare debuisse, verùm etiam ab omnibus semper servandum esse. Quæ quidem rationes etsi parui sint momenti, ad eorum tamen obstinationem magis confundendam, qui tam fragili ac ruinoso innituntur fundamento, eas prius refellas. Deinde quòd etiam inter eos sabbatum ipsum dissolutum fuerit, per eorū scripturas ostendas, necesse est.

GAL. Curabo equidem omni conatu votis tuis facere satis.

Ad primam objectionem responsio.

Ad primam igitur eorum rationem dico breviter, Quòd præceptum de sabbati observatione partim morale, partim cæremoniale fuit. Et morale quidem, in quantum per illud præcipiebatur homines aliquo tempore rebus divinis vacare debere. Juxta illud *Ps. 46. v. 10.* Cessate & cognoscite, quia ego sum Deus. Et secundùm hoc inter moralia decalogi præcepta computabatur. Cæremoniale verò fuit, quantum ad temporis diei septimi institutionem. Et secundùm hoc non connumerebatur inter decalogi præcepta, sed inter alia cærimonalia. Hinc est, quòd sæpenumero in veteri testamento sabbatum fuisse solutum comperimus. Quod minime factum fuisset, si quantum ad diei septimi observationem, inter decalogi præcepta numeraretur, cum nullo unquam tempore illa solvere liceat, quia sunt de jure naturæ. Hinc etiam Dominus noster Jesus verus Messias, postquā triginta ætatis egit annū, sabbatum ipsum quantum ad partem istam aliquoties soluisse legitur. Nam in eo & infirmos curavit dans eis facultatem lectulos suos vehendi, & discipulis suis esurientibus, spicas evellere & confricare indulsit.

Ad secundam objectionem.

Ad secundam verò dico, Quòd sicut sabbatum beneficium respicit creationis, ita dies dominicus redemptionis beneficiū ostentat. Quemadmodum enim Deus in sabbato opus creationis complevit, ita in die dominico opus redemtionis per resurrectionem Domini nostri Jesu Christi perfecit. Christus enim ipse (ut ait Apostolus) mortuus est propter justificationē nostram, & resurrexit propter gloriam nostram. Cùm igitur omnium sententiā opus redemtionis maius sit, quā opus creationis, (Nam in creatione quidem Deus dixit, & factus est mundus, ut Talmudistæ dicunt. In redemtione verò, ut ipsi iidem aiunt, non tantū dicere, sed multa quoque facere, ac pati Deum ipsum oportebat: ut larissimè ex eorum dictis *in 8. libro* probavimus) Idcirco sabbatum quantum ad eius cæremoniale, ab eodem qui ipsum instituit, in diem dominicum mutandum fuit: qui & creationis & redemtionis respicit beneficium. In eo etenim & mundus sumsit exordium, & per resurrectionem Domini mors interitum, & vita accepit initium.

Ad tertiam objectionem de fluvio Sabbatico.

Ad tertiam denique respondeo, figmentum illud Judaicum de Sabbatico fluvio, contra ipsos convertendo. Quemadmodum enim fluvius ille fictus observandi sabbati signum fuit, cum in tota hebdomada lapides voluendo flueret, & in sabbatis quiesceret, ut ipsi fabulantur: ita quoque nunc est sabbati non observandi efficax contra eos argumentum; cum nunquam

quam sub cœlo sit nunc fluvius, qui magis in sabbatis, quam cæteris diebus quiescat. A Per universum namque orbem mercatores discurrunt, qui sicuti ab extremis terris advehunt medicinalia, variaque pigmenta: ita tantum quid, si verum esset, sibi invicem narrarent, ac nomen provinciæ ubi fluvius hujusmodi esset, Judæis percontantibus, non tacerent. Cap. imò *Josephus* eo in *lib.* qui *de bello Iudaico* inscribitur, refert, ubi fluvius iste fuerit: Cujus verba ne plura dicam, ipse referam: Sic enim ait *lib.7.cap.35.* Princeps verò Ti- B tus aliquandiu quidem Beriti commorabatur, ita ut diximus. Inde autem reversus. Et infrà Conspicit in itinere fluvium cognitione dignissimum. Is fluit medius inter Archas & Raphaneas regni Agrippæ civitates. Habet autem quoddam peculiare miraculum. Nam cùm sit quando fluit, plurimus, neque meatu segnis, tamen interpositis sex diebus, à fontibus deficiens, siccũ exhibet locum videri. Deinde quasi nulla mutatione facta, septimo die similis exoritur. Atque hunc ordinẽ C semper eum observare, compertũ est. Unde etiã Sabbaticus appellatus est à sacro Iudæorum septimo die, sic nominatus. Hæc Josephus. *Plinius* quoque in *lib. 31. de naturali hist. c 2.* de hoc fluvio meminit, sic dicens, In Judæa fluvius sabbatis omnibus siccatur. Eapropter Judæi dicerent, figmentum non esse, sed veritatem, ejus generis fluvium fuisse, cùm & Josephus & Plinius de eo meminerint, ac locum ubi fuerit, assignent. Gal. Fateor quidem tunc ejusmodi fluvium extitisse. D Nunc autem nemo est, qui ipsum vel se vidisse dicat, vel ab aliquo visum fuisse, referat. Quare istiusmodi fluvium dicere nunc esse, & figmẽtum & mendaicum meritò censendum est. Neque etiam Josephus neque Plinius dicunt, eum in sabbatis quievisse, ut isti asserunt: sed alter ipsum deficere, alter desiccari sabbatis solitum fuisse, commemorat. Ex quo futuram sabbati defectionem & siccitatem portendebat, quòd s. illo die ulteriùs venerandum non esset. Ex his igitur patet Judai- E carum rationum solutio, quibus probare contẽdunt, ab omnibus literaliter colendum esse sabbatum. Quorum opinio per veteres etiam eorũ optimè refellitur. Sic enim legitur apud eos in פרוש *perus.* i. in glossa super illud *Exod.* ראה כי יהוה נתן לכם את השבת Hoc est, Videte, quia Deus dedit vobis sabbatum. Et quid est dedit vobis sabbatum? Quia vobis, s. Judæis dedit, & non gẽtibus seculi. In libro quoque ביצה *Bitsa.* i. Ovi, in cap. יום טוב *iom tob*, i. Dies bonus, ita dicitur: F Dixit R. Iohanan, Omne præceptum quod dedit Deus sanctus & benedictus Israeli, dedit eis publicè, præter sabbatum, quod dedit eis secretò. Sicut dictum est *Exo.* 31. ביני ובין בני ישראל. i. Inter me & inter filios Israel. Quod si ita est, nõ obligantur גוים *goim.* i. gentes ad sabbatum. Hæc traditio. Ex quibus manifestè liquet præmissæ conclusionis Judæorum falsitas.

Caput. X.

Quòd sabbatum apud Iudæos multoties dissolutum fuerit.

GALATINUS.

Reliquum est, ut secundæ petitioni tuæ nunc satisfaciam, sabbatum ipsum apud eos frequentiùs dissolutum fuisse, per eorum scripturas ostendendo. Primùm itaque dico, sabbatum in ipso mundi principio solutum fuisse. Nã ubi editio nostra habet *Gen.2.c.v.2.* Et cõsummavit Deus in die sexto opera sua, quæ fecit: Hebraica veritas sic habet, ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה i. Et complevit Deus in die septimo opus suum quod fecerat. Ubi ergo nos, tam Græci quàm Latini (præter D. Hieronymum) in nostra editione in die sexto Deum opus creationis perfecisse, dicimus: Hebraica litera in septimo die Deum id fecisse, refert. Hinc igitur maximè arctãtur Iudæi, qui de ocio sabbati gloriantur: Quòd jam tunc in principio sabbatum ipsum dissolutum sit, dum Deus in sabbato operatus est, complens in eo opera sua, & benedicẽs ipsi diei, quia in ipso universa complevit. Hog. Unde ergo nostri præter D. Hieronymum, qui locum hunc (ut ais) bene traduxit, erroris causam sumserunt, ut sextum diem pro septimo ponerent? Gal. Ex 70 interpretibus, qui locum hunc ita transtulerunt, ut in eorum editione videri potest. Quod etiam in *Beressith ketanna.* i. in expositione libri Gen. minori, super hunc eundem locum apertè ostenditur. Sic enim ibi dicitur, Et hoc est unum de verbis, quæ mutaverunt sapientes Ptolomæo regi. Ptolomæus enim rex interrogavit seniores, dicens, In quot diebus creavit Deus sanctus & benedictus mũdũ suũ? Dixerũt ei, In sex. Ut est *Gen. 2.v.2.* Et complevit Deus die sexto opus suũ. Hęc ibi. Dico ulteriùs, quòd nec Abraham, nec Ishac, nec Jacob, sabbatum coluerunt, & tamen justi fuerunt. Quòd autẽ Abrahã ipsum non coluerit, habetur in *Beressith* קטנה *ketanna*, super illud *2. c.v.3* ejusdẽ libri, Et benedixit Deus diei septimæ: ubi legitur, Dixit R. Iohanan, Non est scripta de Abrahã observatio sabbati Cap. Diceret hîc forte Iudæus, quod tunc nondũ præceptum de sabbati sanctificatione datum fuerat. Ideo Abraham ipsum non coluit, cum nemo illud ante præceptum colere teneretur. Gal. Ex hoc saltem infertur, sabbati cultum non esse de lege naturæ. Quia lex naturalis cùm sit menti uniuscujusque inscripta, semper à mundi exordio omnes homines rationis capaces ad sui observantiam obligavit. Hoc tamen non obstante, ostendam per eorum scripturas, quòd etiam post præceptum de sanctificatione sabbati datum, multoties ab eis sabbatum ipsum solutum fuerit. Quare ut de hoc nihil ipse dicam, solùm ea quæ ipsorum scripturæ narrant, referam. Primùm igitur, audiendum est quod apud eos legitur, in libro ספרי *Siphre*, super illud *Nume.9.v.5.* Et fecerunt pascha in primo: & reliqua. Ibi enim sic dicitur, Non fecerunt nisi illud tantum. Dixit R. Elazar, Habetur *Exo.16. v.30.* וישבתו העם ביום השביעי. i. Sabbatizavit populus in die septimo. Per hoc docet, quod omni- G bus 40. annis quibus filii Israel fuerunt in deserto, non fecerunt nisi duntaxat primum sabbatum. Quemadmodum ipse ait *Amos* proph. in *Quinto cap. v.25.* הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר ארבעים שנה בית ישראל Hoc est, Nũ sacrificia & oblatio-

 nem

nem obtulistis mihi id deserto 40 annis, domus Israel? Hæc traditio. In libro quoque qui סדר עולם *Seder holam*, i. ordo mundi dicitur in cap. quod incipit. Et populus qui ascendit de Iordane, super illud *Jehosua* 6. *ca. v.* 4. dictum, In die septimo: cum reliquis, ita scriptum est: Dixit R. Joses, Dies sabbati erat cùm fuit prælium in Ierico. In *Beresith* קטנה *ketanna*. i. in expositione libri *Gen*. minori, super illud 17. *cap. v.* 23. ejusdem libri scriptum, Omnes viros domus suæ: sic dicitur, Invenimus quòd non fuit capta Ierico, nisi in sabbato. Dixit R. Rahmon, Hoc est quod scriptũ est *Iehosua* 6. *capite, v.* 4. וביום השביעי תסבו את העיר שבע פעמים id est, Et in die septimo circuibitis civitatem septies. In libro insuper qui dicitur, ראש השנה *Ros hassana*. i. Caput anni, in cap. ארבע ראשי שנים *Arbaa rasse sanim*, id est quatuor capita annorum: sic legitur, Per duos menses solvebant sabbatum, per ניסן *Nisan*. i. Martium, & per תשרי *Tisri*. i. Septembrem. In ipsis enim mittebant egredientes in Syriam, & ibi emebant necessaria. Quando autem domus sanctuarii in statuto suo erat, solvebant etiam per omnes menses sabbatum, propter præparationes eorum quæ erant sacrificiis necessaria. In libro quoque שבת *Sabbath* dicitur, Quòd R. Simeon dixit, Propter puerum unius diei vivum, solvunt sabbatum: propter David verò Regem mortuum, non solvunt sabbatum. In *Midras*, id est in expositione postremò libri *Numer*. super illud 13. *cap. v.* 3. ejusdem libri, Mitte tibi viros: sic dicitur, Nuncio præcepti licitum est recedere quocunque die voluerit. Quamobrem? Quia nuncius est præcepti. Nuncius autem præcepti excludit sabbatum. Ex his igitur omnibus planè constat, sabbatum apud Judæos sæpe numero fuisse solutum.

CAPUT. IX.

Quòd Iudaeorum etiam sacrificia tempore Messiæ spiritualiter tantùm servanda erant.

CAPNIO.

NUNC de veteris legis sacrificiis dicẽdum est, an in diebus Messiæ spiritualiter tantùm servãda essent. GAL. Erant utique, ut per eorum scripturas planè ostenditur. In *Midras* namque *tehilim*, i. in expositione Psalmorũ, super illud *Ps.* 56. *v.* 12. עלי אלהים נדריך אשלם תודות Hoc est, Super me Deus vota tua, solvam confessiones, vel laudes: legitur, quòd dixerunt Rabbi Pinhas in nomine Rabbi Levi, & Rabbi Iohanan in nomine Rabbi Menahem, Omnes orationes deletæ erunt in futuro, & confessio vel laus non delebitur in æternum. Sic enim scriptũ est *Nehemia* 12. *cap. v.* 39. *Et* stabunt duæ confessiones in domo Domini. Una loco orationis, & altera loco sacrificii. Hæc traditio: cui plurimum consonat Davidicum illud *Ps.* 51. *v.* 16. dictũ, אדני שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך׃ כי לא תחפוץ זבח ואתנה עולה לא תרצה׃ זבחי אלהים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה id est Domine labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam. Non vis sacrificium & dabo? holocaustum non affectabis. Sacrificia Dei spiritus confractus: cor confractũ & contritum Deus, non despicies. Hinc legitur in libro סוכה *Succa*. i casulæ, in c. שוטה המגלה אשתו *Sota hamgale isto*. i. Stultus despicit uxorem suam: Quòd dixit R. Jehosuas filius Levi, Veni & vide, quàm magni sunt humiles. In tẽpore enim quo domus sanctuarii stabat, homo sacrificabat holocaustũ, & merces holocausti erat in manu ejus. Si offerebat oblationẽ, merces oblationis erat in manu ejus. Illum verò cujus cõscientia humilis est, perinde habet scriptura ac si omnia sacrificia sacrificaret. Iuxta dictum illud, Sacrificia Dei spiritus cõfractus, Neq; hoc solũ, sed etiã oratio ejus non est reprobata. Iuxta illud quod sequitur, Cor confractũ & contritum, Deus, non despicies. In libro quoq; *Sanhedrin*, in c. נגמר הדין *Nigmar haddin*, i. Definitũ est judiciũ, dicitur: Quòd R. Jehosuas filius Levi dixit, Omnẽ eum qui immolat fomitẽ, vel concupiscentiã, & cõfitetur ipsam, haud secus habet scriptura, ac si honoraret Deũ in duobus seculis. Quorũ unũ est seculũ præsens, alterũ futurum. Juxta dictũ illud *Psal.* Immolans confessionẽ honorabit me. Ad horũ autẽ declarationẽ notandũ est, Quòd si rationabiliter cõsiderentur ea quæ sacrificabantur, quædã eorũ invenirentur vitia, vitiorũq; mortificationẽ significasse: quædã verò virtutes bonosq; mores, vel Christi passionem. Primogeniti namq; ovium agni, quos Habel domino offerre cœpit, atque agnus paschalis, Messiæ passionẽ, ipsiusq; pro hominum peccatis immolationem figurabant. Hirci verò & capræ quædamq; alia, nõnisi vitia atq; peccata, carnisq; mortificationem per pœnitentiam designabant. In hirco enim & capra uniuscujusq; peccatoris fœtens ac luxuriosa, plenaq; verbis impudicis petulantia significabatur. Ac similiter in tauro superbia, in vitulo lascivia, in hœdo & passere clamor, & inconstantia. Quæ quidem vitia cùm in confessione per pœnitentiã mactantur, atque destruuntur, sacrificia sunt ipsi Deo acceptabilia, & quã gratissima, quæ in illis antiquis (ut diximus) præfigurabantur sacrificiis. Sacrificia autem quæ virtutes & bonos mores præsignabant, erãt ovis, agnus, bos, aries, turtur, pullus colũbæ, & cætera id genus. In ove enim simplicitas atque mãsuetudo, in agno innocentia, in bove fructuosa prædicatio, in ariete utilis ac mansueta prælatio significabatur In turture verò quæ suo perdito conjuge alteri nunquam ulterius copulatur, castitas: in columbis autẽ quæ felle carent, & gregatim volant, charitas præfigurabatur. Ex præmissis igitur liquet, cujusmodi sacrificia velit nunc Deus. Præsertim cùm apud *Hoseã* 6. *c. v.* 6. ipse dicat כי חסד חפצתי ולא זבח ודעת אלהים מעלות i Quia misericordiã volui & non sacrificium, & cognitionẽ Dei plusquàm holocausta. Denique quòd à Gẽtilibus qui Messiã recepturi erant & non à Judæis vellet supradicta sacrificia spiritualia sibi offerri, ipsis Judæis perfidis reprobatis, ex eo apertè ostenditur, quod apud *Malachiam primo c. v.* 10. ita dicitur, אין לי חפץ בכם אמר יהוה צבאות ומנחה לא ארצה מידכם׃ כי ממזרח שמש עד מבואו גדול שמי בגוים ובכל מקום מקטר מגש לשמי ומנחה טהורה כי גדול

גדול שמי בגוים אמר יהוה צבאות׃ id est, Non est **A** mihi voluntas in vobis, ait Deus exercituum, & munus vel oblatio non placebit de manu vestra. Nam ab ortu solis usque ad occasum magnũ est nomen meũ in gentibus, & in omni loco est thurificator & appropinquator nomini meo, & oblatio munda. Quia magnum est nomen meum in gentibus, dixit Deus exercituum. Quomodo autem hoc totum sit intelligendum, eleganter insinuat Rabbi Abraham Auen Hezra in sua expositione, ita dicens, Quia vos contemnitis nomen **B** meum, & ipsum est magnum & gloriosum etiam in gentibus. Reputatur autem in oculis meis honor magnus, quo ipsi honorant me, ac si ipsi in omni loco adducerent nomini meo thurificatorem, & appropinquatorem, oblationemque mũdam, sive munus mundum. Non sicut vos facitis, offerentes facici meæ panem pollutum, & cæcũ, & claudum. R. verò Selomo exponens hoc ita ait, Magistri nostri exposuerunt hoc, dicentes, Dicit homo socio suo, claude mihi portam istã, **C** & non poscit de hoc mercedem. Accende mihi lucernam, & non quærit super hoc præmium. Quis est autem in vobis, qui claudat januas meas gratis? Neque illuminatis altare meum gratis. Quare sequitur, quòd multò minùs faceretis gratis res, quarum mos est, ut fiant pro mercede. Propter hoc non est voluntas mihi in vobis. Magnum est enim nomen meum in gentibus, & in omni loco est thurificator: cum cæteris. Spontanei n. erunt nomini meo etiam Gentiles. Hæc R. **D** Selomo. R. verò Jonathan hæc ita in Chaldæum vertit, לא רעוא מן קדמי בכון אמר יהוה צבאות וקרבן לרעוא לא אקבל מידכון׃ Hoc est, Non est voluntas coram me in vobis, dixit Deus exercituum, & sacrificium voluntarium non suscipiam de manibus vestris: cum reliquis: Ex quibus omnibus clarè patet, Judaica sacrificia olim per Mosem mandata tempore Messiæ spiritualiter servanda fuisse.

CAP. XII.

Quòd omnia quæ secundùm veterem legem immunda erant, tempore Messiæ munda esse debebant, & carnes porcinæ licitè comedi poterant. **E**

CAPNIO.

Quoniam juniores Judæorum cùm nos aut carnibus suillis vesci, aut cœtera quæ secundùm legem antiquam immunda atque illicita erant, comedere vident, statim nos arguunt, atque accusant; idcir- **F** co per eorum scripturas probandum est, quòd omnia quæ in lege vetere immunda & illicita reputabantur, tempore Messiæ munda ac licita esse debuerint. GAL. Id quoque eorum testimoniis optimè probatur. Legitur enim hoc modo in expositione libri *Gen.* Rabbi Mosis Hadarsan, super illud 41. *cap. v.* 1. ejusdem libri dictum, ויהי מקץ שנתים ופרעה חלם Hoc est, Post finem duorum annorum dierum, & Pharao somniavit. Hoc est quod scriptura dicit **G** *Psalm.* 146. *v.* 7. יהוה מתיר אסורים id est, Deus erit absolvens prohibita. Omnis enim bestia, quæ immunda reputata est in seculo isto, Deus sanctus & benedictus faciet eam mundam in seculo venturo, id est tempore Messiæ: quemadmodum munda fuerunt primum omnia filiis Noe: Sicut dictum est *Gen.* 9, 3. כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה כירק עשב נתתי לכם את כל Hoc est, Et omne quod movetur & vivit, erit vobis in cibum: sicut olus herbæ, vel sicut viridem herbam dedi vobis omnia. Quemadmodum igitur olus fuit mundum omnibus, & sicut animalia & bestiæ munda fuerunt filiis Noe: ita quoq; in futuro seculo, i. in diebus Messiæ, ipse erit absolvens quicquid prohibuit. Et cur prohibuit in seculo isto? Ut videretur quis esset recipiens verba ejus. Et quid est quod dicit *Ps.* 146. *v.* 7. Deus מתיר *matir* i. absolvens prohibita? Non est major prohibitio, quàm נדה *nidda*, i. menstruatæ, quam Deus prohibuit. Et tn. in futuro seculo, i. tempore Messiæ, ipse absolvet eam. Sic enim ipse ait *Zach.* 13, 2. וגם את הנביאים ואת רוח הטמאה אעביר מן הארץ׃ i. Et etiã prophetas & spiritum iñundiciæ transferam de terra. Non est autem immundicia, nisi **C** menstruatæ. Et sic ipse ait *Lev.* 18. *v.* 19. Et ad mulierem in menstruo immundiciæ suæ non appropinquabis. Et sunt qui dicunt, quòd etiam servitium thori erit prohibitum aliquoties in futuro. Scito autem hoc tibi, Quòd in die qua revelatus est Deus sanctus & benedictus super montem Sinai, prohibuit servitium thori tribus diebus: Sicut dictum est, *Exod.* 19, 15. היו נכנים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה i. e. Estote parati ad tertium diem, non accedatis ad mulierem. Quare hoc? Quia **D** in die tertio descendet Dominus super montem Sinai. Si igitur una die qua descendit Dominus super montem Sinai prohibuit eis tres dies: in seculo venturo, i. in diebus Messiæ quando שכינה *Sechina*, i. divinitas erit inter eos, non erit omnino eodem modo. Sed quid erit? Adhuc id quod dicitur eodem in Psalmo, Deus absolvet אסורים *Asurim* i. captivos secundùm alium sensum, videlicet captivos inferni, captivos mortis. Hactenus traditio. Quæ non minùs quam prophetia habẽ- **E** da est, cùm ita apertè loquatur. Ad prædicta quoque optimè facit, quod *Deut.* 12, 22 hoc modo scribitur, הטמא והטהור יחדו יאכלנו רק חזק לבלתי אכל הדם כי הדם הוא הנפש ולא תאכל הנפש עם הבשר i. Iñundum & mundum pariter comedentur. Solùm cave, ne comedatur sanguis. Sanguis n. ipse est anima, & non comedetur anima cum carne. Dixit R. Judas super hunc locũ: Annunciat, quòd filii Israel erant miscentes carnem cum sanguine ante dationem legis. Sequitur, Non comedetis a- **F** nimam cum carne. Istud est comedere membrũ de vivo animali. Hæc ibi. Licèt a Judæi nostri temporis dicant iñundum his in locis vocari animal cæcum, debile, vel claudum, & hujusmodi quod immundum erat ad iñolandum; juxta tn præmissam priscorum traditionem, de omni iñundo intelligendum est, quod quidem in diebus Messiæ mundum ad comedendum futurum erat. Hinc consequenter patet, quòd carnes porcinæ tempore Messiæ esui mundæ futuræ erant. Quòd & **G** ex nomine ipso planè dabatur intelligi. Nã porcus lingua Hebraica חזיר *hazir* vocatur, quod a verbo חזר *hazar* quod revertere significat, derivatur: ad denotandum, quòd licitè ad usum comestionis hominum reversurus esset. Ex præmissis clarissi-

 mè con-

mè constat, neminem ad cæremonialium præce- **A** ptorum observantiam teneri : maximè cùm in præcedentibus dictum sit, quòd lex vetus coram lege Mesiæ evanescere debebat, nec signorum seu miraculorum Ægypti & egressionis de Ægypto memoriam ullam ampliùs fieri decebat. Imò lex ipsa tota ad novitatem, id est, ad spiritualem sensum redigenda erat. Quare Deo permittente factum est, ut ipsius legis observatio per Romanos Judæis ipsis prohibita sit, quamvis postmodum per diabolum eis restituta sit. **B**

CAPUT XIII.

Quod veteris legis literalis observatio fuit Judæis per Romanos prohibita, & postea per diabolum restituta.

CAPNIO.

Ista sunt quæ potissimùm ex eorum scripturis patefacere debes. Quando scilicet literalis legis veteris observatio per Romanos Judæis prohibita fuerit. Et quomodo per diabo- **C** lum eis postmodum restituta. GAL. Quoniam cuncta ipsius Mosaicæ legis cæremonialia penitus (ut dictum est) cessaverant: eam ob rem Titus capta urbe Ierusalem, post maximam Iudæorum stragem, cum iis qui remanserant pace firmata, inter cætera quæ ipsis prohibuit, decrevit, ut nullus circumcisionem faceret, nullus à menstruata contineret. Sed postea dæmone, cui nomen בנתמליאון *Bentamalion* procurante, hæc omnia recuperaverunt, ut legitur apud eos in **D** Talmud. Nam in libro מגילה *Meghila*, id est, Historia, in c. quod incipit, קדש המזבח *Codes hamitsbeah*, id est, Sanctitas altaris, sic ad verbum scribitur, Cùm semel decrevisset Regnum nequam, id est, Romanorum, ut Judæi non servarẽt sabbatum, nec filios suos circuncciderent, & ut menstruatas cognoscerent: tunc abiit R. Ruben, circinavitque se more Romanorum. Cùmque cum eis sedisset, ait illis, Qui habet inimicum, eumnè depauperat, an ditat? Responderunt ei, **E** Depauperat. Ait illis, Si ita est, non faciant Judæi opus in sabbato, ut depauperentur. Dixeruntque Romani, Bene locutus est, abrogaruntque decretum. Rursus dixit eis, Qui habet inimicum, debilitatnè eum, an fortificat? Responderunt ei, Debilitat. Inquit ille, Si ita est, circuncidant filios suos Judæi octavo die, ut debilitentur. Ajunt illi, Optimè dixit, deleveruntque decretum illud. Iterum dixit eis, Qui habet inimicum, multiplicatnè **F** eum, an diminuit? Inquiũt illi, Diminuit. Ait eis, Si ita est, non cognoscant Judæi menstruatas. Dixeruntque illi, Bene quoque dixit, abrogaveruntq; decretum. Deniquè verò perpendentes, quòd Judæus esset ille & non Romanus, refirmaverunt decretum, ut priùs erat. Dixerunt igitur Iudæi, Quis ibit & statutum hoc irritum reddet? Vadat R. Simeon, qui didicit signa facere. Post eum autem vadat Rabbi Elazar. Illis itaque euntibus, egressus est obviam eis בנתמליאון *Bentamalion*, id est, dæmonium sic vocatum, dixitque **G** eis, Placet ne vobis, ut vobiscum veniam? Flevit Rabbi Simeon, & ait, Ancillæ domus patris nostri ter angelus apparuit, nobis autem ne semel quidem. Veniat ergo miraculum undecunque.

Præcessit ergo *Bentamalion*, & invasit Cæsaris filiam. Cùmq; pervenissent illi, dixerunt *Bentamalion* exi ab ea. Qui vocatus statim exiit. Dixit igitur Judæis Cæsar, Petite quicquid vobis videtur petendum. Introducti ergo in domum thesauri, ut tollerent quicquid vellent, invenientesq; chartam, in qua statutum illud scriptum erat, laceraverunt eam. Hæc Talmud. Cùm igitur in præcedentibus traditum sit, qualiter cornua decem de capite Israel ob eorum culpam ablata fuerint, dataq; Romanis, ac gentibus seculi, inter quę cornu legis, cornu sacerdotii, & cornu Mesiæ connumerantur, nunc ipsis palàm confitentibus, per hãc traditionem evidentissimè patet, Deum per Romanos à Judæis sabbatum, circumcisionem, cæterasq; cæremonias abstulisse. Confregit n. in ira furoris sui omne cornu eorum, de quibus unum erat legis. Ipsamq; legem neq; per se ipsum, neq; per Angelum, neq; per alium quemvis sanctum virum, eis unquam restituit: sed diabolo procurante, sabbatum, circumcisionẽ, cæteraq; ejus generis recuperaverunt, ut in præmissa traditione liquidò patet. Nemo igitur ulteriùs nisi dæmoniacus, ea observare debet, quæ Deus ipse abstulit, & diabolus tam libens se visibiliter ingerendo, Judæis restituit. Quando n. vel ubi unquam diabolus bonum aliquod homini, nisi fortè ubi perspexit majus malũ mortemq; pessimam inde illi imminere, libens procuravit? Cui unquam boni aliquid, nisi fallendi spe persuasit? Nonnè ipse est qui primos homines quasi eis utilia consulens, fefellit? Nonnè ipse contra beatum Job Deũ etiã ipsum provocavit? Nonnè ipse patres illos priscos ad adorandũ vitulum, mendaciis pertraxit? Nonne ipse Davidem ad numerandum populum cõcitavit? Qua ex causa 70. millia hominũ ex Israel perierunt. Nonnè eorum Judæi ipsi perfidi memorantur (ut ea taceam quæ S. scriptura refert) quæ de ipsius diaboli fallaciis corũ doctores scribunt? Quid n. de eo libro ילמדנו *jelamedenu* legunt. super illud *Gen.* 22, 6. dictum? Et accepit Abraham ligna holocausti, & super Ishac filiũ suũ posuit, & accepit in manu sua. Et infrà, Et ibant ambo pariter. ibi n. sic scriptum est: Dixit R. Johanan, Cùm ipsi pariter ambularent, venit satan, stetitque ad dexteram Ishac, & ait ei, O injuriam passe, fili mulieris injuriam passæ! Quot afflictionibus afflicta est mater tua, antequàm ei advenires? Senex iste insanit, & idcirco vadit ad immolandum, vel dilaniandum te. Vertit se ergo Ishac, dixitque patri suo. Pater vide quid iste mihi dicit: Dixit ei pater ejus, Ne respicias in eum. Non enim venit, nisi ad subvertendum, & profanãdum nos. Hujusmodi enim est opus ejus à seculo, id est à mundi initio. Nonnè etiam legunt, quæ de eo in libro שבת *Sabbath* scribuntur? Ibi enim in capite quod incipit, אמר רבי אקיבה id est, Dixit Rabbi Akiba: si dicitur, Quid est quod scriptum est *Exod. 32. cap. vers.* 1. Et vidit populus, quòd tardaret Moses descendere de monte. Congregatus est populus ad Aharon, & dixerunt ad eum, Surge, fac nobis Deos, qui vadant ante nos, Mosi enim qui ascendere nos fecit de terra Ægypti, nescimus quid actum fuerit. Non legas ברשש *Bosses*, quod est tardare, sed באו שש *Ban ses*,

Bau ſei, id eſt venerunt ſex. Nam quando aſcendit Moſes in altum, dixit Iſraeli, In fine 40. dierum in principio ſex, ego veniam. In fine igitur 40. dierum venit Satan, & turbavit mundum, id eſt induxit maximam in aere tempeſtatem. Dixitque Iſraeli, Ubi eſt Moſes? Dixerunt ei, Aſcendit in altum. Ait eis, jam pervenerunt ſex horæ, & nondum venit. Dixit ergo eis, Mortuus eſt. & non reſpexerunt, vel non curaverunt de eo. Oſtendit igitur eis ſimilitudinem feretri ejus in nube. Hinc eſt quòd dixerunt ad Aharon, Moſi enim qui fecit nos aſcendere de terra Ægypti, neſcimus quid actum ſit. Et quid conſequenter ſcriptum eſt? Et dixit eis Aharon, Abrumpite inaures aureas, quæ ſunt in auribus uxorum veſtrarum. Et reliqua. Et accepit de manu eorum, formavitque in forma, & fecit vitulum fuſilem. Et dixerunt, Iſti ſunt dii tui Iſrael. Cum cæteris quæ ſequuntur. Hæc traditio. Ex his igitur evidenter apparet, omnem diaboli conatum ac ſtudium erga homines in eo eſſe, ut eos decipiat ac fallat. Quare ſatis manifeſtum eſt, quàm grandis ſit Judæorum ſtultitia, quàm ingens inſania, quàm immenſa vecordia, qui circumciſionem, & ſabbatum, ac alia quæ Deus abſtulit, & diabolus reddidit, hactenus ſervare non deſiſtunt.

LIBER DUODECIMUS.

DE

SECUNDO MESSIÆ ADVENTU, DEQUE IN EO FUTURIS.

CAP. I.

Quòd ſecundus Meſſiæ adventus circa mundi finem erit.

CAPNIO.

Tot tantiſque arcanis ad primum Meſsiæ advẽtum ſpectantibus, quę hactenus latuerunt, in antecedẽtibus, ex Talmud aliiſque Hebræorum libris, per te reſeratis, decens nũc profectò eſt, imò neceſſarium, ut ad magis conterendam Judæorum noſtri ſeculi perfidiam, ea quoque quæ de ſecundo ejus adventu in ipſo Talmud, aliiſque eorum codicibus latitant, pateſiant. Primum igitur quòd ſecundus Meſſiæ adventus circa mundi finem futurus ſit, non ad redimendum (ut Judæi ipſi falsò opinantur) ſed ad judicandum, per eorũ ſcripturas probari oportet. GAL. Expectãt quidem miſeri Judæi, Meſſiæ adventum, non ad judicandum, ſed ad eos (ut ais) redimendũ venturi. Sed nimiùm certè falluntur. Nam omnes quidem prophetiæ quibus ipſum venturum expectant, nõ primum, ſed ſecundum ejus adventũ prænunciant, ut illa *Danielis*, quæ ipſum in nubibus cœli venturum (ut alibi patuit) *c.7.v.13.* prædixit. Illa quoque *Ioel. c.3.* in qua juxta omnium expoſitorum ſententiam, Meſsiæ adventus deſcribitur, de ſecundo ejus advẽtu loquitur. Quem quidẽ *v.4.* יום יהוה הגדול והנורא id eſt, diem Dei magnum & horribilem appellat. Quod nonniſi de die judicii à prophetis dici ſolet. Et quod paulò poſt *v.7.* ſubdit, dicens, וקבצתי את כל הגוים והורדתים אל עמק יהושפט ונשפטתי עמם Hoc eſt, Et congregabo omnes gentes, & adducam eas in vallem Joſaphat, & diſceptabo cum eis: etiam nonniſi de die judicii intelligitur. Item illud *Malachiæ ultimo cap. v.5.* dictum, הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום יהוה הגדול והנורא id eſt, Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam, antequàm veniat dies Dei magnus & horribilis: non poteſt niſi de ſecundo Meſsiæ adventu intelligi. Quòd autem ſecundus Meſsiæ adventus in fine mundi futurus ſit, id veteres Talmudiſtæ manifeſtè aſſerunt. Nam in *Bereſith* קטנה *ketanna*, id eſt in expoſitione libri *Geneſ.* minori ſuper illud *c.5. v.1.* ejuſdem libri dictum, Hic liber generationum Adæ: ita dicitur, Hoc eſt quod ſcriptum eſt *Iſa.57 v. 16.* כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי id eſt, Quoniam non in ſempiternum litigabo (ſupple cum Adam primo) neque in æternum iraſcar (ſcilicet cum generationibus ejus) Quia ſpiritus ex facie mea amiciet, vel induet, vel anxiabit. Et animas ego feci. Rabbi תנחום *Tanhum* dixit in nomine Magiſtrorum, Nunquam Rex Meſsias veniet, niſi creatæ fuerint omnes animæ, quæ creandæ in

cogitatione ascenderunt. hoc est quas Deus cre- A andas prævidit. Quæ est hujus rei probatio? Illud *Isa.*57,16. Et animas ego feci: id est, Propter animas quas ego feci, veniet Messias. Hæc omnia traditio. Hoc penè idem in *Midras coheleth*, id est in expositione libri Eccles. hoc modo legitur, אמרו בשם רב אין מלך המשיח בא עד שיבראו כל הנפשות שעלו במחשבה להבראות id est, Dixerunt (supple Magistri) in nomine Rabbi, Non veniet Rex Messias, donec creentur omnes animæ, quæ præcogitatæ sint creari. Quod quidem non pot- B est nisi in fine mundi fieri. In capitulis quoque magni Rabbi Elazar, *c.*34. ita dicitur, חי אני נאם יהוה שאני מעמיד אתכם לעתיד לבא בתחיית המתים ומקבץ אתכם עם כל ישראל לארץ ישראל Hoc est, Vivo ego dicit Deus. Qui surgere faciam vos in futuro tempore resurrectionis mortuorum. Et congregabo vos cum universo Israel in terram Israel. Congregationem autem Israel Judæi non expectant, nisi in Messiæ adventu. Cùm igitur congregatio hæc tempore resurrectionis futura C sit, resurrectio autem tempore judicii: sequitur planè, quòd Messiæ adventus quem Judæi expectant, juxta quorundam veterum Talmudistarũ sententiam, tempore judicii futurus sit. Aut saltem (ut quidam alii Talmudistæ ajunt) valdè prope judicium. Nam ut habetur in libro *Sanhedrin*, cap *Helec*, Rabbi quidem Elazar dixit, quòd ימות המשיח ארבעים שנה id est, Dies Messiæ 40. anni. Rabbi autem Elazar alius, Azariæ scilicet filius ait, Quòd erunt שבעים שנה hoc est 70. D anni. Quamvis & alii ibidem diversa temporis spacia assignent, omnes tamen in eandem sententiam conveniunt. Demum si omnes priscorum Talmudistarum sententiæ considerantur tam quæ in eodem cap *Helec*, recitantur, quàm quæ aliis in locis, Messiæ tempus aut jam præteriisse (ut in 4. *libro* de primo ejus adventu latissimè probavimus) aut in fine mundi (ut nunc de secundo ipsius adventu probatum est) futurum designant. Ex his igitur patet, secundum Messiæ E adventum juxta antiquorum Judæorum sententias, in fine mundi futurum esse.

CAP. II.

Quòd futura sit generalis mortuorum resurrectio.

CAPNIO.

Cùm fides catholica firmiter credat, in adventu secundo Christi resurrecturos mortuos: idcirco ad hujus catholicæ veritatis confirmationem, atque ad Judaicæ perfidiæ confusionem, per veterum F Talmudistarum dicta probandum est, & generalem mortuorum resurrectionem, quam Sadducæi negant, futuram esse, & mortuos ipsos per Messiam resuscitandos, quod juniores Judæorum falsum esse, dicere audent. GAL. Duo, mi Capnio, me hîc per priscas Judæorum scripturas ostendere hortaris, & generalem scilicet mortuorum resurrectionem futuram esse, & eam per Messiam factum iri. Primum itaq; patet non solùm per sacræ scripturæ testimonia, verum etiam G per Talmudistarum dicta. Nam illud quidem *Ps.* 17. *v.*17. dictum, אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך Hoc est, Ego in justicia videbo, vel contemplabor faciem tuam, satiabor, cùm evigilaverit, vel resurrexerit forma, vel figura, vel imago, vel similitudo tua: sic exponunt, & præsertim R. Abraham Aven Ezra, & R. Selomo: & R. quidem Abraham, sic dicens, Hæc visio non est oculi, sed intellectus. Et non videt verba, nisi qui animæ sapientiam didicit. R. verò Selomo in glossa sic, Videbo faciem tuam; sicut dictum est *Isa.*52 *v.*8. Quia oculo ad oculum videbunt. Satiabor cùm evigilaverit forma, vel figura, vel imago, vel similitudo tua, i. cùm evigilaverint mortui de somno suo. In lib. quoq; *Midras tehillim*. super illud B *Ps.*78,44. ויזכר כי בשר המה רוח הלך ולוא ישוב i. Et recordatus est, quia caro ipsi, spiritus vadens, & non reversur': sic legitur, סברי דאמרי דלית מתין חיין דכתיב רוח הולך ולא ישוב אלא זה יצר הרע שהולך עמו בשעת מיתה ואינו שב עמו בשעה שיעלו המתים id est, Ausi sunt dicere quidam, quòd mortui nō vivent, eo quòd dicitur, Spiritus vadens, & non reversurus. Sed hic est *jetser hara*, id est, figmentum malum, sive fomes, qui vadit cum homine C in hora mortis & non revertetur cum eo in hora qua resurgent mortui. In libro insuper *Elle hadevarim rabba*. i. in commentariis libri Deut. ita dicitur, רבי סימאי אומר כל בריות שנבראו מן השמים נפשן וגופן מן השמים וכל שיבראו מן הארץ נפשן וגופן מן הארץ לפיכך עשה אדם תורה ועשה רצון אביו שבשמים הרי הוא כבריות של מעלה שנאמר אני אמרתי אלהים אתם וגומר לא עשה תורה ולא רצון אביו שבשמים הרי הוא כבריות של מטה שנאמר אכן כאדם תמותון וכן היה רבי סימאי אומר אין לך D פרשה שאין בה תחיית המתים אלא שאין בנו כח לדרוש שנאמר יקרא אל השמים מעל וגומר יקרא אל השמים מעל זו נשמה ואל הארץ לדין עמו זה הגוף מי דין עמו ומניין שאין מדבר אלא בתחיית המתים שנאמר מארבע רוחות בא הרוח כי שם יהוה אקרא ומצינו שלא הזכיר משה שמו של מקום אלא לאחר עשרים ואחד דבר כמי למד ממלאכי השרת שאין מזכירין את השם אלא לאחר שלש קדושות שנאמר וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש יהוה צבאות Hoc est, Rabbi Simai dixit, Omnium creatura- E rum quæ de cœlo creatæ sunt, anima & corpus ad cœlum pertinent. Creaturarum verò quæ de terra creatæ sunt, anima & corpus ad terram attinent. Si itaque observat homo legem, ac voluntatem patris sui qui in cœlis est, efficitur absque dubio de numero creaturarum supernarum. Sicut scriptum est, Ego dixi Dii estis. Atqui si non observat legem, ac voluntatem patris sui qui in cœlis est, efficitur de numero creaturarum inferiorum. Sicut scriptum est, Profectò sicut Adam F moriemini. Quapropter dictum est à R. Simai, non extare aliquod capitulum scripturæ, in quo non fiat mentio de resurrectione mortuorum, tametsi vis nostra non possit illud penetrare. Et hoc est quod scriptum est, vocabit cœlū desuper, & terrā, ad judicandum populū suū. Vocabit cœlū desuper: hęc est anima. Et terrā: hoc est corpus. Quis judicabit ipsum? Et unde habemus, quòd non sit verbum aliquod in scriptura quod nō loquatur de resurrectione mortuorū? Ubi dictū est, G A quatuor ventis veniet spiritus, quoniam nomē Dei invocabo. Repertum est a. in commentariis judicum, quòd nō memoravit Moses nomē Domini, nisi post unum, & viginti verba. Sed à quo didicit hoc? Ab Angelis ministrantibus. Quandoqui-

doquidem Angeli ipsi ministrantes non com-
memorant Dei nomen, nisi post trinā sanctitatē.
Quemadmodum dictum est, Vocabit hunc & il-
lum, & dicet, Sanctus, Sanctus, Sanctus, Deus ex-
ercituum. Ex his omnibus priscorum Judæorū
dictis manifestè liquet generalem mortuorum
resurrectionem futuram fuisse.

CAPUT III.

Quòd generalis mortuorum resurrectio in fine mundi futura, per Messiam fiet.

CAPNIO.

ALterum igitur, quòd scilicet generalis
hæc resurrectio per Messiam fieri de-
beat, nunc te probare oportet. GAL.
Id quoque multipliciter probari po-
test. Et primò quidem per glossā libri *Gen.* super
illud 2 *c.v.*9. eiusdē libri, Et germinare fecit Do-
minus Deus de terra omne lignū. Sic enim ibi ad
verbū dicitur, Hoc est quod scriptū est *Ps.*31.*v.*24
מה רב טובך אשר צפנת ליראך Id est, Quàm mul-
tū bonū quod recondisti timentibus te! Et infrà
in eadē glossa Hebraica ita dicitur, Omnes pa-
tres, & justi, tribus, & Moses, & Aharon, & Da-
vid, & Selomo, omnesque Reges domus David,
& omnes prophetæ dicent ad Messiam, Finis
propè est, ad te pertinet, ut vivifices nos. Sic di-
ctum est *Hosea* 6.*c.v.*2. יחינו מיומים ביום השלישי
יקימנו ונחיה לפניו id est, Vivificabit nos post
duos dies, in die tertio suscitabit nos, & vivemus
ante faciem eius Koras quoque & coitio eius, at-
que Absalom venient ad eum, & dicent, Usque
quo finis mirabilium? Et quando redibis, & vivi-
ficabis nos? Sicut dictū est *Ps.*85.*v.*5. הלעולם תאנף
בנו תמשוך אפך לדור ודור׃ הלא אתה תשוב תחיינו
ועמך ישמחו בך׃ id est, Nunquid in seculum, vel
in perpetuum irasceris in nos, extendes iram tuā
in generationem & generationem? Nonne tu re-
vertens vivificabis nos, & populus tuus lætabitur
in te? Hæc traditio. Ex qua manifestè liquet,
quòd ad Messiam spectat mortuorum vivifica-
tio atque resurrectio, & quòd ipse in mundi fine
ad judicandum omnes homines venturus sit. In
Midras quoque *tehilim*, id est in expositione
Psalmorū, super illud *Psal* 93.*v.*3. dictū, נכון כסאך
מאז Hoc est, Præparatus thronus tuus ex tunc:
sic dicitur, Messias ascendit in montem Dei san-
cti & benedicti ante mundi creationem. Quem-
admodum dictum est *Ps* 72.*v.*17. לפני שמש ינון
שמו id est. Ante solem *iinnon*, id est genitus, vel
filiabit, vel nasci faciet, fuit nomen eius. Quia fu-
turum est, ut ipse ינין *jannin* id est filiet, vel na-
sci faciat omnes dormientes in pulvere Dixit R.
Rahmon, Dormientes in pulvere sunt mortui.
Juxta illud *Dan.*12.*c.v.*2. dictū, ורבים מישיני אדמת
עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון
עולם׃ id est, Et multi ex dormientibus in terræ
pulvere evigilabunt, alii ad vitam æternam, alii
ad opprobrium, & ad vermiculationem sempi-
ternam. Super illud quoque *Ps.*3.*v.*5. dictum, אני
שכבתי ואישנה הקיצותי כי יהוה יסמכני id est, E-
go accubui, pro accubabo, & dormiam, & resur-
rexi, vel evigilavi, pro resurgam vel evigilabo,
quoniam Deus suscipiet me, scilicet per manus
Messiæ, ut dicit ibidem *Midras*, id est glossa. Ca-

A balistæ quoq; hoc sæpe fatentur. Nam ut cætera
corū de hac re dicta taceam, ea tātum referā quæ
ex fragmentis Cabalisticis hoc modo habentur,
וידוע כי ביד מטטרון תחית המתים וכן אמר לפנים
ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי ארץ והכה
ארץ בשבט פיו וברוח שפתיו ימית רשע הורה עליך
הנביא כי לא ילחם בידיו אלא בכח השם וכל אשר
יברך יבורך וכל אשר יאור יואר כי אין ליהוה מעצור
להושיע ברב או במעט שלא יצטרך לקבוץ מלחמה
B מתחלתו גם לא בחרב ובחנית יהושיע יהוה לא
בגבורת הסוס יחפץ ולא בשוקי האיש ירצה יהוה
את יראיו את המיחלים לחסדו אשרי כל חוסי לו
ותמצא אמרו בשבט פיו היא אותפי הגבורה פיו ורוח
שפתיו חצי השם נכלל חכמה תבונה דעת כמו
שאמרו רזל שלש הם יותנו למלך המשיח יבא בימינו׃
Hoc est, Constat in manu *Matatron* positam es-
se vivificationem mortuorum. Sicut scriptum
est *Isa* 11.*c.v.*4. Et judicabit in justicia pauperes,
& corripiet in æquitate mansuetos terræ, & per-
cutiet terram virga oris sui, & spiritu labiorum
C suorum interficiet impium. Ostendit hoc loco
propheta, quòd non sit bellum gesturus mani-
bus suis propriis, sed virtute divina. Et quòd o-
mnia quæ benedicet erunt benedicta, & omnia
quæ maledicet, maledicta erunt. Quoniam non
mutabit Deus sive augendo sive diminuendo sa-
lutem quam ipse operabitur. Hinc etiam doce-
mur, quòd non erit ei necessarium movere bel-
lum. Quoniam Deus præstat salutem non ense,
D aut lancea. Sicut dictum est *Ps.*147, *v.*11. Non in
fortitudine equi est voluntas eius, neque in tibiis
viri beneplacitū est ei. Voluntas Dei est ad timē-
tes eum, & qui sperant in misericordia eius. Bea-
ti omnes qui sperant in eo. Et repertum est, in eo
quod dicit, Virga oris sui, quòd os est signū po-
tētiæ divinæ. In eo vero quod ait, פיו ורוח שפתיו
id est oris sui, & spiritu oris sui, continetur me-
dietas nominis Dei. Et comprehendit sapiētiam,
intelligentiam, & scientiam. Et ut dicunt sapien-
tes, tria hæc dabuntur regi Messiæ. Utinam citò
E veniat diebus nostris. Hæc ibi. In quibus inter cæ-
tera notatu digna, quæ ponuntur de Messia, dici-
tur in potestate ipsius positam esse mortuorum
resurrectionem. Ex his igitur omnibus quæ dicta
sunt, palàm ostēsum est, generalem mortuorum
resurrectionem in fine mundi futuram, per Mes-
siam factum iri. Unde dictum veri Talmudistæ,
qui ait 1. *Cor.*15.*c.v.*21.22. Per hominem mors, &
per hominem resurrectio mortuorum. Et sicut
in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo o-
F mnes vivificabuntur.

CAPUT IIII.

Quòd post generalem resurrectionem omnes homines uno lingua loquentur idiomate, & quod erit illud.

CAPNIO.

SEphonias propheta de adventu Messiæ ad
G judicium loquens, quod post resurrectio-
nem generalem fiet, dicit labiū electum
ad omnes homines convertendum ac
reducendum esse. Ait enim sic *tertio capite, v.* 8.
לכן חכו לי נאם יהוה ליום קומי לעד כי משפטי

כל

לאסף גרם לקבצי ממלכות לשפך עליהם זעמי כל חרון אפי כי באש קנאתי תאכל כל הארץ: כי אז אהפך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם יהוה לעבדו שכם אחד: Hoc est, Expectate me, ait Deus, in die resurrectionis meæ in futurum. Quia judicium meum, ut congregem, gentes, ut colligam Regna, ad effundendum super eos indignationem meam. omnem iram nasi mei. Quoniam in igne zeli mei devorabitur universa terra. Quia tunc convertam ad populos labium electum: ut invocent omnes in nomine Dei, & colant eum humero uno. Hæc ille. *Midras*, id est glossa ait, Humero uno, id est parte una. Sicut dictum est *Gen. quadragesi. octavo c.v.*22. ואני נתתי לך שכם אחד id est, Et ego dedi tibi humerum unum, id est partem unam. Cùm ergo propheta dicit voce Dei, Convertam ad populos labium electum: quid per labium hoc electum intelligitur? quòd-ve est labium istud quod Dominus elegit ut eo invocetur nomen eius atque colatur ab omnibus gentibus humero uno, id est parte una? GAL. Hac in re varii varia dicunt. Quidam enim aiunt, labium hoc electum Græcam esse linguam, quam Dominus elegit, ut in ea nomē suum invocetur, atque per eam ipse colatur. Nam novum quidem testamentum (præter Matthæi evangelium) totum in lingua Græca scriptum fuit, totaque primitiva ecclesia in lingua Græca fundata est. Cujus quidem rei nomen ipsum Christianorum maximum est indicium: χριστὸς enim, à quo Christiani dicuntur, Græcum est nomen. Neque hoc solùm, sed ipsa quoque nomina sive dignitatum, sive officiorum, quæ ad rem Christianam spectant, ac Dei cultum concernunt, omnia ferè Græca sunt, ut Ecclesia, Papa, Patriarcha, Archiepiscopus, Episcopus, Presbyter, Diaconus. Hypodiaconus, Acolytus. clericus, laicus, & reliqua id genus. Quapropter linguam Græcam ipsam à Deo electā fuisse dicunt, ut in ea passim per orbem & nomen suum invocaretur, & ipse à cunctis coleretur. Unde & Messias ipse Dei Filius ab universis gentibus hucusque Græco nomine Christus dicitur. Alii verò labium hoc electum Latinam affirmant esse linguā: qua plurimæ regiones, ut Italia, Germania, Pannonia, Gallia, Hispania, & pleræque aliæ nationes & nomen Domini invocant, & ipsum Deum colunt. Ideo signanter Dominus in præmissis prophetæ verbis non universaliter ad omnes, sed ad populos labium hoc electū se conversurum dixit. Non enim omnes populi qui Christum confitentur, linguâ Latinâ à Deo electâ nomen Domini invocant, aut ipsum colunt, sed aliqui duntaxat. Quod per id quod sequitur manifestiùs exprimitur: dum dicitur, Humero uno. Nonne & hoc planè impletum est? Quicunque enim lingua Latina sive Romana nomē Domini invocant, omnes in unius summi Pontificis humero & authoritate invocant. Ab ipso enim canonicas subeunt pœnas, ab ipso & absolutionis tam earūdem pœnarum, quàm peccatorum obtinent beneficium. Et secundùm ipsius quoque leges ac statuta Deum colunt, dum juxta ritum Romanæ ecclesiæ quæ cunctarum ecclesiarum & Domina est & magistra, ac juxta Romani Pontificis sanctiones, qui Christi vicarius est, ac Dei vicem gerit, & rem divinam faciunt, & sacra persolvunt officia. Talmudistæ autem labium hoc electum Hebraicam linguam esse asserunt: quòd eam Deus præ cæteris elegerit, quâ & patribus loqueretur, & legem suam daret. Quare legem ipsam arcanaque penè omnia prophetis revelata, eâ linguâ scribi voluit. Unde & ipsam peculiari vocabulo sanctam vocant. Eas ob res tunc juxta propheticum vaticinum Dominum ipsum ad populos labium electum ad vocandum nomen suum, & ad se colendum humero uno conversurum aiunt, cùm omnes gentes per Messiam salvandæ, humero uno, id est sub uno ipsius Messiæ Regno, Deum ipsum Hebraicâ linguâ laudabunt. Quod post resurrectionem generalem in electis adimplebitur. Quemadmodum enim ante linguarum divisionem in turri Babel factam, universa terra unius erat labii: ita in resurrectione generali omnes homines unâ loquentur lingua, Hebraicâ scilicet, quâ primi parentes in paradiso loquebantur, & quâ electi omnes in statu innocentiæ locuti fuissent, si ipsi primi parentes in gratia Dei stetissent. Et hæc quidem opinio magis literæ consonat. Propheta enim in eisdem verbis non de primo Messiæ adventu, sed de secundo loquitur, cùm scilicet ad judicandum veniet. Quod per Rabbi Ionathæ Targum liquidius patet, qui hæc ipsa prophetæ verba ita in Chaldæum vertit, atque exposuit, בכן סברו למימרי אמר יהוה ליום אתגלי יתי Hoc est, Propter hoc expectate verbum meum, ait Deus in die ostensionis meæ ad judicandum. Et infrà, ארי באשת פורענותי יסופון כל רשיעי ארעא id est, Quia in igne vindictæ meæ consumentur omnes impii terræ. Cùm autem Messias sit verbum Dei (ut in superioribus ostendimus) manifestum est, quòd Messias ipse in fine mundi venturus sit ad judicandum. Ex quo apertè liquet Sephoniam prophetam in prædictis verbis de secundo Messiæ adventu fuisse locutum. Quod erat probandum.

Opinio Græcorum.

Opinio Latinorum.

CAPUT V.

Quòd generale judicium per Messiam fiet, qui in forma humana gloriosa judicaturus est.

CAPNIO.

FATETUR, & credit indubitanter universa Christianorum Ecclesia, Christum Dominum nostrū vivorum & mortuorū judicem futurum, ipsumque in forma humana gloriosa ad judicandum venturum. Ut igitur magis adhuc juniorum Judæorum cōvincatur perfidia, per eorum scripturas probare debes, Quòd Messias universale judicium in fine mūdi futurū, facturus sit, atque in forma humana gloriosa ad judicandū vēturus. GAL. Universale quidē judiciū in fine mūdi per Messiā fieri debere per id quod in antiqua *Beresith Rabba*, id est in expositione libri *Gen.* legitur: maximè patet: Ibi enim super illud 49 *c.v.*10. eiusdē libri, Donec veniat Silo: ita dicitur, Hic est Messias. Et ad eum congregabunt se gentes. Quia ipse erit judicans universum mundum. Et hoc est quod scriptum

est

est *Michea quarto c. v. 3.* ושפט בין עמים רבים A
והוכיח לגוים עצמים Hoc est, Et judicabit inter
populos multos, & arguet gentes robustas. Et e-
tiam dictum est *Isa. 11. cap. v. 4.* ושפט בצדק דלים
והוכיח במישור לענוי ארץ והכה ארץ בשבט פיו
וברוח שפתיו ימית רשע id est, Et judicabit in ju-
sticia pauperes, & arguet in æquitate mansue-
tos terræ. Et percutiet terram virga oris sui. Et
spiritu labiorum suorũ interficiet impium. Hæc
omnia traditio. Quòd autem in forma humana
gloriosa judicaturus sit, habetur apud *Dan. septi-* B
mo cap. v. 13. sic dicentem חזה הוית בחזוי ליליא
וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתה הוה ועד עתיק
יומיא מטה וקדמוהי הקרבוהי ולידה יהב שלטן ויקר
ומלכו וכל עממיא אמיא ולשניא לדה יפלחון שלטניה
שלטן עלם די לא יעדה ומלכותה די לא תתחבל
Hoc est, Videns fui in visione noctis Et ecce
cum nubibus cœli quasi filius hominis veniens
erat, & usque ad antiquum dierum pervenit, &
coram eo obtulerunt illum. Et dedit ei potesta- C
tem, & honorem, & Regnum Et omnes populi,
tribus, & linguæ ei servient. Potestas eius, pote-
stas æterna, & regnum eius non corrumpetur.
Rabbi autem Abraham Aven Ezra super Danie-
lem hoc in loco dicit, quòd Rabbi Iehosuas di-
xit, hunc quasi filium hominis esse Messiam, &
quòd optimè dixit: Quod Rabbi quoque Selo-
mo confirmat, dicens in glossa super verbum il-
lud, Quasi filius hominis, ipsum esse Regẽ Mes-
siam. Quòd autem Daniel in præmissis verbis de
secundo Messiæ adventu loquatur, ex eo potissi- D
mùm patet, quòd in primo adventu cum humi-
litate & paupertate venturus erat, ut in antece-
dentibus latissimè patuit: in secundo verò ventu-
rus est cum majestate & gloria, ut verba ipsa Da-
nielis apertè insinuant. Quod præcedentia quo-
que atque subsequentia in eodem capite, palàm
ostendunt. Prædictis siquidem verbis præmisit
hæc verba. *v.* 9. חזה הוית עד די כרסון רמיו ועתיק יומין
יתיב Hoc est, Videns fui donec throni positi E
sunt, & antiquus dierum sedit. Et post pauca *v.* 10.
inquit. דינא יתיב וספרין פתיחו id est, Judicium se-
dit, & libri aperti sunt. Libri, hoc est conscientiæ
singulorũ, quæ omnibus patebũt. Deinde pau-
cis interiectis, subdit supradicta verba, Et ecce
cum nubibus cœli quasi filius hominis veniens
erat: cum reliquis. In *Midras* quoque *tehilim*, id
est in expositione Psalmorum, super illud *Ps.* 118.
v. 7. יהוה לי בעזרי ואני אראה בשנאי Hoc est,
Deus mihi in adiutoribus meis, vel inter adiuto- F
res meos, & ego despiciam odientes me. Vel, &
ego videbo inimicos meos? sic ad verbum dici-
tur, Simile est hoc filiis hominum, qui venientes
ad judicium apud tribunal, pertimescebant judi-
cium, Dictumque est eis, Ne timeatis, neque gra-
vetis cor vestrum. Sic enim est futurum ut Israel
stet in judicio coram Deo sancto & benedicto,
& ipsi quidem pertimescent, Angeli vero mini-
sterii dicent eis, ne timeatis, neque paveatis, ne- G
que terreamini. Filius quippe civitatis vestræ est.
Sicut dictum est *Isa. 45. c. v.* 13. הוא יבנה עירי וגלותי
ישלח id est, Ipse ædificabit civitatem meam, &
captivitatem meam emittet. Iterum dicent eis,
Ne timeatis judiciũ. Nonne recognoscitis eum,
scilicet judicem, קרובכם *kerobchem*, id est pro-
pinquus, vel consanguineus vester est Sicut di-
ctũ est *Ps. 148. v. 14.* לבני ישראל עם קרבו הללויה
Hoc est, Filiis Israel, populo propinquo, vel con-
sanguineo suo: *halleluia*, id est laudate Deum. Ad-
huc rursus dicent eis, Ne timeatis à judicio. Fra-
ter enim vester est. Sicut dictum est *Psal. 122. v.* 8.
למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך Id est, Pro-
pter fratres meos, vel socios, vel amicos meos, lo-
quar nunc pacem in te. Maximè autem vos non
oportet timere, quia pater vester est. Sicut di-
ctum est *Deut. 32. c. v.* 6. הלא הוא אביך קנך Hoc
est, Nonne ipse est pater tuus, possessor tuus, vel
emptor tuus? Hæc omnia traditio. Ex omnibus
his manifestè liquet, Messiam Deum & homi-
nem judicium universale in fine mundi facturum
esse, atque in forma humana cum gloria & maje-
state ad judicandum venturum

CAPUT VI.

*De æterno præmio, quod justi post universale judi-
cium sunt habituri.*

CAPNIO.

Quoniã in universali judicio unusquis-
que pro suis meritis propriam merce-
dem accipiet, idcirco non abs re, ad
confutandã erroris juniorũ Judæorũ
impietatem, qui bonorum operum mercedem
in præsenti duntaxat vita se accepturos & sperant
& asserunt. de æterno præmio, quod post univer-
sale judiciũ justi habituri sunt, aliquid juxta vete-
rũ ipsorũ sententias, hîc dicendũ est. GAL. Mul-
ta quidem hac de re ex eorum scripturis adduci
possent. Sed duo tantũ ipse afferam, quæ ipsi mi-
nimè negare possunt Primum quidem est, quod
in libro, צניעותא דסתרא *Sinuotha desitra*, id
est celati pudoris, his verbis scriptum legitur,
זכאין אינון צדיקיא דמשלפין נשמתהון מהאי גופא
קדישא דאקרי אדם דכליל כולא ארעא דעטרין וכתרין
קדישין מתחברין תמן בצרורא דאכלא זכאין אינון
צדיקיא דכל הנימני קדישין דאתאמרו ברוח קדישא
עילאה רוח דכל רוחין קדישין איתכלילן בידה רוח
דעילאין ותתאין ציתין ליה זכאין אינון מארידהון דמרין
מחצרי חקלא דמליין הילין תרעון ואסתכלון בידה
ותרעון למאריהון אפין באפין עינא בעינא ובהני מילי
תחון לעלמא דאתי היינו הא דכתיב וידעת היום
והשבות אל לבבך כי יהוה הוא האלהים בשמים ממעל
ועל הארץ מתחת אין עוד Hoc est. Puri, sive qui
meruerunt præmium, sunt justi illi, qui recupera-
uerunt animas suas mediante corpore illo san-
ctissimo, quod vocatur homo, quod implet to-
tam terram, & donatur coronâ ab illis. Accipiũt
verò & coronam sancti. atque conjunguntur ibi
in illa scilicet caterua in qua conveniunt. Puri, si-
ve merentes, justi isti quos appellat sanctos, sunt
commorantes cum spiritu sancto altissimo. Spi-
ritus hic est in quo clauduntur omnes sancti spi-
ritus superiorum & inferiorum. Exceperunt autẽ
ipsum puri illi & benemeriti, dominum eorum,
dominumq; dominorum, in agro illo, qui arbo-
ribus plenus est, fecerunt sui notitiam, & accepe-
rũt intellectum ab eo, & vicissim cum eorum
domino se cognoverunt, facies per faciem, & o-
culus per oculum. Et huius rei gratia meruerunt
præ-

præmium in futuro seculo. Et hoc est quod scriptum est, Et cognosces hodie reversus ad cor tuum, quod Dominus ipse Deus est in cœlis desuper & quòd in terra deorsum non sit præter eum. Hæc ibi. Alterum verò habetur in libro *Midras tehilim*, super illud *Psalmi undecimi v.* 8. כי צדיק ידוה צדהורת אהב ישר יחזו פנימו id est, Quoniam justus Deus justitias dilexit, recti videbunt faciem eius. Sic enim ibi dicitur, דבר אחר יחזו פנימו אילו צדיקים שכן נאמר והמשכילים B יזהירו כזוהר הרקיע שהם עתידין להיות מאירין פניהן כחמה ולבנה כרקיע וככוכבים כברקים כשושנים וכלפידים כחמה שנאמר כצאת השמש בגבורתו כל בנה שנאמר כירח יכון עולם ברקיע שנאמר כזוהר הרקיע ככוכבים שנאמר ומצדיקי הרבים ככוכבים כברקים שנאמר כברקים ירוצון כשושנים שנאמר למנצח על שושנים כלפידים שנאמר ומראיהם כלפידים כת ראשונה לפני המלך יושבת ורואה את המלך ואת פניו שנאמר ישבו ישרים את פניך ואומר ישרי יחזו פנימו כת שנית C אומרת אשרי יושבי ביתך שלישית מי יעלה בהר יהוה רביעית אשרי תבחר ותקרב חמשית מי יגור באהלך ששית מי ישכן בהר קדשך שביעית ומי יקום במקום קדשו וכל כת וכת יש לו מדור עדן וכנגדן שבע בתי דירות בגיהנם לרשעים ואלו הן שאול ואבדון גיא דימה צלמות ארץ תחתית וארץ ציה הרי שבע בתי דירות לרשעים ושבע לצדיקים לכל אחד ואחד לפי מעשיו בתי דירתן .i. Sermo alius. Videbunt faciẽ eius. Hi sunt justus de quibus dictum est *Danielis duodecimo c. v.* 3. Et intelligentes splendebunt, sicut splendor cœli. Futurum siquidem est, ut fa- D cies justorum fulgeant, tanquam sol, tanquam luna, tanquam cœlum, tanquam stellæ, tanquã fulgura, tanquam lilia, tãquam lampades. Tanquam sol: sicut dictum est *Judic.* 5. *v.* 31. Sicut egressus solis in fortitudine sua. Tãquam luna: sicut dictũ est *Ps* 89. *v.* 38. Sicut luna præparata in æternum. Tanquam cœlum: sicut dictũ est *Dan.* 12. *v.* 3. Velut splendor cœli. Tanquam stellæ: sicut dictũ est *Dan* 12 *v.* 3. Et justi splendescent ut stellæ. Tanquam fulgura: sicut dictũ est *Nah.* 2. *v.* 4. Ut fulgura discurrent. Tanquam lilia: sicut dictũ est in *Ps.* 44. *tit.* Victori super liliis. Tanquam lampades: sicut dictum est *Nah.* 2. *v.* 4. Visio eorum tãquam lampadum. Prima diversitas est eorũ qui ante faciem Regis habitant, & intuentur Regem & faciem eius. Sicut dictum est, Habitabunt recti coram facie tua. Et dictum quoque est, Recti videbunt faciem eius. Secunda diversitas est eorũ de quibus dicũt. Beati qui habitant in domo tua. Tertia eorum de quibus aiunt, Quis ascendet in F mõtem Dei? Quarta de quibus dicitur, Beatus quem elegisti, & appropinquasti Quinta de quibus dicitur, Deus, quis hospitabitur in tabernaculo tuo? Sexta de quibus dicitur, Quis habitabit in monte sancto tuo? Septima de quibus dicitur. Et quis surget in loco sancto ejus? Qualibet autem harum diversitatum habet mansionem per se in paradiso deliciarum. Et econtra septem quoque habentur mensiones in gehenna pro impiis. Et sunt istæ: *Seol*, id est infernus: *abaddon*, id est perditio: *ghe*, id est vallis vel pro- G fundum: *dima*, id est taciturnitas: *tsalmaueth*, id est umbra mortis: *erets tachtith*. id est terra inferior: & *erets tsia*: id est terra sitiens. Hæ sunt septem mansiones impiorum, & septem justorũ.

A Cuilibet autem juxta opera eorum, domus mansionum ipsorum. Hactenus traditio. Ex præmissis igitur duabus traditionibus satis apertè ostenditur, justorum præmium quod habituri sunt post universale judicium.

CAPUT. VII.

Quod ipsemet Messias post universale judicium, erit æterna merces, & præmium justorum

CAPNIO.

CUM *Isaias* de Messiæ adventu ad judicium loquens, ita 40. *c. v* 10. ait, הנה אדני יהוה בחזק יבוא וזרעו משלה לו הנה שכרו אתו ופעלתו לפניו׃ כרעה עדרו ירעה בזרעו יקבץ טלאים Hoc est, Ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachiũ eius dominans cum eo, Ecce merces eius cum eo, & opus ejus coram ipso. Sicut pastor gregem suum pascet, in brachio suo congregabit agnos: Quid C est hæc merces cum eo, de qua propheta loquitur? GAL. Ipsemet Messias: qui erit æterna merces & præmiũ justorum, tam secundùm divinitatẽ, quàm secundum humanitatẽ. Quocirca Rabbi Ionathan verba hæc ita Chaldaice transtulit, הא יהוה אלהים בתקוף אתגלי ותוקוף דרע גבורתיה שלטא קדמוהי האאגר עבדי מימריא עמיה דכל עובדיהון גלן קדמוהי כרעיא דעדידה רעי בדרעיה מכניש אמרין .i. Ecce Dominus Deus in fortitudine revelabitur, & fortitudo brachii roboris eius D cum eo. Ecce merces facientium verbũ eius cum eo. Quia omnia opera eorum, manifesta corã eo. Sicut pastor qui gregem suum pascit, in brachio cõgregabit agnos. Glossa autem Rabbi Selomonis super hæc prophetæ verba, sic dicit, Ecce merces eius præparata cum eo justis. Et opus eius, id est merces operis quam daturus est eis. Messiam autem ipsum futurum justorum mercedem ac præmium, id prisci quoque Talmudistæ apertissimè tradiderunt Nam in libro qui סדר עולם *Seder olam*, id est ordo mũdi dicitur, sic ad verbum E legitur, Scriptũ est *Dan.* 2 *c. v.* 22. ידע מה בחשוכא ונהורא עמיה שריה Hoc est, Novit quid in tenebris est, & lux cum eo habitat. Novit (inquit) quid in tenebris est (Hæc est perpetua impiorũ pœna in gehenna) Et lux cum eo habitat. (Hæc est donatio mercedis justorũ in futuro seculo) Hæc ibi. Quòd autem hæc lux, quæ est futurum justorũ præmiũ sive merces, sit Messias ipse. in *Beresith* קטנה *ketanna*, id est in expositione libri *Gen.* mi- F nori, manifestè habetur, cum super illud 1. *c. v.* 1. eiusdẽ libri dictũ, In principio creavit Deus cœlũ & terrã; cum reliquis: sic dicitur, Dixit Rabbi Abba, Scriptum est *Dan.* 2. *c. v.* 22. Et lux cum eo est. Hæc lux est Rex Messias. Hæc traditio. Ex his liquidò patet, ipsumet Messiam futurũ esse æternã justorũ mercedem ac præmium Cõfirmatur autem hæc Talmudistarum sententia & per illud *Gen.* 15. *c. v.* 1. dictũ, אל תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד id est, Non timeas Abram: Ego G ero scutum tuum, & merces tua multa valde. Eapropter ipse dixit *Ioannis* 10. *c. v.* 9 Ego sum ostiũ, per me si quis introierit, saluabitur, & ingredietur, & egredietur, & pascua inveniet. Pascua, æternæ scilicet beatitudinis, inveniet in me; (sup-

ple)

ple) intus & foris. Intus per claram divinitatis visionem, perfectamque fruitionem: foris, per gloriosæ humanitatis intuitionem. Et hoc est, quod dixit, Et ingredietur, & egredietur.

CAPUT VII.

CONCLUSIO TOTIUS OPERIS.

GALATINUS.

HÆC sunt, Capnio & Hogostrate, catholicæ veritatis arcana, quæ in hoc opere, ad Dei Opt. Max. honorem ac laudem, ad orthodoxæ fidei confirmationem, ad universalis ecclesiæ decus, ad Christianæ reipub. utilitatem, ad omniumque animarum salutem, ex Talmudicis, & Cabalistis, aliisque Hebræorum libris, velut è sentibus rosas, pro vestræ disputationis fundamento (divina auxiliāte ope) excerpsi, atque in hos duodecim libros quasi in fasciculos collegi: ut ex ipsis facile perspici posset, quid de Talmud censendum sit, de quo tamdiu inter vos disceptatum est. In alio siquidem opere, quod in sex distinctum libros, juxta articulorum Hogostrati distinctionem, propediem (Deo favente) me in lucem editurum spero, amplissimus dabitur vobis disputandi locus: ut tandem articulis ipsis solerter discussis, rationibusque utriusque vestrûm diligenter auditis, veritas ipsa quam tanto studio quæritis luculentiùs determinata pateat. Nunc autem id à vobis exoratum velim, ut si quid vobis hoc in opere minùs rectè à me dictum visum sit, illud mihi amicè aperiatis. Cùm enim ad conficiendum tantùm opus, ad quod (ut verum fatear) vix tota hominis ætas satis fuisset, nonnisi annus cum dimidio mihi datus fuerit, vereor admodum, ne ob nimiam celeritatem, me multa secus quàm decuerit, dicere cōtigerit. Quare paratus sum, sapientum amicorum judicio, cuncta à me minùs bene dicta emendare, ac ubi opus fuerit, revocare. HOG. Quæ in hoc opere, Galatine, dixisti, mihi quidem omnia præter unum, bene dicta videtur. GAL. Dic amabo, quid unum illud est? HOG. Te in plurimis communem scribendi proferendique modum non servasse. Nam alia quidem quæ aspirationem respuunt, cum aspiratione scripta protulisti: alia verò longè aliter quàm usus obtinuit, scripta pronunciasti. GAL. Quænam sint ista, quæso edissere. HOG. Quæ igitur præter usitatum scribendi morem, cum aspiratione scripta retulisti, multa profectò sunt, sed præsertim hæc: Heva, Habel, Hanna Johannes, Halleluia. Quæ autem præter nostræ orthographiæ legem, scripta pronunciasti, quamvis multa quoque sint, hæc tamen inter cætera videntur præcipua: Hanoch, Methuselas, Noas, Peres, Moses, Iehosuas, Pinhas, Semuel, Selomo, Sealthiel, Iehoiakim, Hoseas, Bathseba, Eliseba, Amora. Quæ tamen à nostris Enoch, Mathusalē, Noe, Phares, Moyses, Iosue, Phinees, Samuel, Salomon, Salathiel, Joakim, Osee, Betsabea, Elizabeth, Gomorra, passim & scribi & pronunciari solent. Quapropter te à multis carptum iri, haudquaquàm dubito. GAL. Quos me propter-

A ea carpturos putas, eos rogo atque obsecro, ne me priùs accusare velint, quàm rationem qua id fecerim, audiant. Eam ob rem & te, & eos scire velim, nostræ editionis authorem, Græcam editionem imitatum, sicuti in multis sensum alium à veritate Hebraica penitus abhorrentem reddidit: ita quoque infinita penè vocabula corruptè ac depravatè transtulisse: quæ cum nō Græca, sed Hebraica sunt, in ipsis non Græcos, sed He- B bræos sequi debemus. Et potissimùm in iis, ex quorum literaturæ variatione, sequitur significationis variatio: cujusmodi sunt quæ in hoc opere præ cæteris castigare curavi. Quæcunque igitur per literam *he* aut *heth* apud Hebræos scribuntur, cum aspiratione apud nos scribenda sunt. Neque enim eorum opinioni assentio, qui *heth* spiritui gravi, & *he* spiritui leni Græcorum comparantes, ea duntaxat cum aspiratione apud nos scribi debere ajunt, quæ per *heth* apud Hebræos C scribi contingit. Tum quia in Hebraicis (ut dixi) dictionibus, non Græcorum, sed Hebræorum (quantum nostræ literæ patiuntur) orthographia servanda est. Tum etiam, quia etsi *heth* fortis sit aspiratio, & *he* lenis, utraque tamen litera apud eos aspiratio est. Eam ob rem ubicunque apud illos sive *heth*, sive *he* ponatur, ibidem apud nos aspiratio ponenda est, præter quàm in calce dictionum: cùm nostra aspiratio nusquam finalis esse possit, nisi in quibusdam interjectionibus tātùm. Quocirca non parum errant, qui Heva, D Habel, Hanna, Johānes, Halleluja sine aspiratione scribunt; cùm hæc apud Hebræos vel per *heth*, vel per *he* scribi soleant. Nam Heva quidem per *heth* apud eos scribitur, sic חוה *havah*, cùm à verbo חיה *haja*, quod vivere significat, derivetur, *jod* in *vau* mutata. Unde Heva (teste scriptura sacra) mater viventium interpretatur. Hanna etiam per *heth* scribitur, ita חנה *Hannah*, cùm à nomine חן *hen*, quod idem est quod gratia, derivetur. E Johannes quoque apud eos per *heth* scribitur, sic יוחנן *Iohanan*. Componitur enim à nomine Dei *τετραγραμμάτου* quod est, יהוה, & à nomine *hen*, quod est gratia. Idcirco Joannes Dei gratia interpretatur. Habel autem apud eos per *he* scribitur, descendit enim à verbo הבל *habal*, quod idē est quod evanuit. Halleluja similiter per *he* scribitur, hoc modo הללויה *hallelu-iah*: sunt namq; duæ dictiones. Prima est הללו *hallelu*, quod est imperativi modi & secundæ personæ pluralis numeri hujus verbi הלל *hillel*, quod idem est F quod laudavit. Secūda est יה *iah*, quod est unum de divinis nominibus, & Deum sive Dominum significat, Inde *hallelu-ia*, quod laudate Deum, vel Dominum, in nostram vertitur linguam. Ex prædictis igitur palàm liquet, non solum hæc, verùm cætera quoque omnia, quæ tam per *heth*, quàm per *he* apud Hebræos scripta habentur, cū aspiratione apud nos scribenda esse. Nam & in his, & in reliquis omnibus Hebraicis dictionibus, Hebraicus tum scribendi, tum proferendi G modus, semper à nobis (quoad literis nostris fieri potest) servandus est. Alioqui eadem dictio non idem omnino apud nos significatum retineret, quod apud illos habet. Hinc est, quòd (ut nonnisi ea ex multis exempli gratia afferam, quæ ipse at-

tulisti

tulisti) non Henoch sed Hanoch, non Mathusa- A
lem sed Methuselas penultima syllaba producta,
non Noe sed Noas, non Phares, sed Peres, non
Moyses sed Moses, nō Josue sed Jehosuas penul-
tima producta, non Phinees sed Pinhas, non Sa-
muel sed Semuel, non Salomon sed Selomo, non
Salathiel sed Sealthiel, non Joakim sed Jehoia-
kim, non Osee sed Hoseas penultima producta,
nō Betsabee sed Bathseba penultima etiā produ-
cta, non Elisabeth sed Eliseba penultima itidem
producta, nō Gomorra sed Amora, & scribere, B
& pronunciare deberemus, cùm sic ea Hebræi &
scribant & pronuncient. Licèt autem hæ literæ,
he, het, ain, cùm tam in his, quàm in cæteris ma-
sculinis nominibus finales sunt, apud nos creber-
rimè euphoniæ gratia, in s literam mutentur.
hæc tamē mutatio nullam affert significato mu-
tationem. Nam ut duo tantummodo de unaqua-
que harum literarum exempli causa adducam, a-
pud Hebræos, משה *Moseh*, ישעיה *Jesaiah*, in
he desinunt, נח *Noah*, משיח *Messiah*, in *het*, C
יהושע *Iehosua*, מושיע *Mossia* in *ain*. Hæc tamen
& reliqua hujus generis apud nos absque ulla si-
gnificati variatione in s literam sæpissimè termi-
nari solent: ut Moses, Isaias vel Esaias (utroque
enim modo dici potest) Noas, Messias, Jehosuas,
Mossias quod salvator interpretatur. Id ipsum &
in propriis Masculini generis in *aleph* desinenti-
bus plerumque fit: ut עזרא *Ezra*, Ezras, שלמא
Salma) tametsi interdum per *he* scriptum repe-
riatur) *Salmas*, qui Nahson filius fuit, & Salmon D
quoque dictus est, quemadmodum ipsum in Sal-
vatoris nostri genealogia apud Matthæum vo-
catum legimus. Illis præterea, quæ in *jod*, præce-
dente *patha*, vel *camets* terminantur, *us*, sylla-
bam addimus, *jod* & *patha* vel *camets* præceden-
te, in e longum, sive in æ diphthongon mutatis:
ut חגי *Haggai* Haggæus, מרדכי *Mordochai*,
Mardocheus, זכאי *Zaccai*, Zacchæus. In plerisq;
verò aliis, ita *us* finali literæ apud nos conjungi-
tur, ut ex ipsis una efficiatur syllaba, accentu acu- E
to, qui apud eos in ultima syllaba erat, in penulti-
ma apud nos remanente: ut יעקב *Iaakob* Iaco-
bus, יוסף *Ioseph* Josephus. Et hoc quidem fit,
cùm ea ad nostrorum nominum declinationes
deducere volumus. Quæ cùm ita sint, nemo me
Hogostrate (ut opinaris) carpere, nemo me ac-
cusare, aut arguere debet, quod in præmissis ac
aliis permultis, usitatum scribendi proferendi-

que modum non servarim: cùm id non igno-
rantia, aut temeraria præsumtione fecerim, sed
ut ea castigarem, ac meliora redderem. Verum-
tamen haudquaquam nego, multa in hoc opere
dicta esse, quæ elegantiùs atque ornatiùs dici po-
tuissent, nisi humiliori stylo, atque notioribus
communioribùsque verbis uti necessarium fuis-
set: tum ut Christianæ fidei mysteria in Hebrai-
cis codicibus inventa, cunctis notiora fierēt: tum
etiam, ut Hebraicarum dictionum fidelior esset
interpretatio, quas cùm è verbo ad verbum trans-
ferre vellem, vix in aliquibus Latini sermonis
congruitatem servare potui. CAP. Ego qui-
dem, Galatine (ut ex animi sententia loquar)
quæcunque dixisti, adeo bene, adeoque elegan-
ter te dixisse arbitror, ut neminem aut meliùs,
aut elegantiùs præsertim tam brevi tempore di-
cere potuisse existimem. Quod profectò nequa-
quam facere valuisses, nisi Spiritu sancto afflatus
fuisses: ut qui olim per prophetas Messiæ myste-
ria pronunciaverat, ille idem nunc per te ea-
dem mysteria lucidiùs enunclearet. Unde pa-
làm ostenditur, quàm utile, quàm proficuum,
quàm conducibile sit Christianæ reipublicæ,
Christianum theologum Hebraicas non igno-
rare literas, ex quibus tot catholicæ veritatis ar-
cana tam exactè eruisti. Quibus non modò ob-
stinata Iudæorum nostri temporis perfidia sic
penitus convincitur, ut ulteriùs nec hiscere qui-
dem audeant: verùm etiam & orthodoxæ fidei
veritas maximè confirmatur, & multa ac propè
infinita sacræ scripturæ Veteris instrumenti loca,
quæ vel scriptorum vitio, vel temporum longi-
tudine, apud Græcos Latinosque vitiata haben-
tur, ad amussim pro nostra fide emendantur: pro
quibus omnibus plurimum tibi debet tota Chri-
stiana religio. GAL. Quanquam tu, mi Ca-
pnio, hæc pro tua ingenti in me benevolentia
(prout sentis) ingenuè dicas: ego tamen cùm non
sim prorsus meæ suppellectilis aut nescius, aut
immemor, quæcunque in hoc opere dixi, omnia
Apostolicæ, ac sacrosanctæ Ecclesiæ judicio cor-
rigenda, ac determinanda relinquo, atque subji-
cio. Et ita quidem, ut mala atque ineptè dicta,
meæ inscitiæ ascribantur. Bona autem quæcun-
que, Deo omnipotenti, à quo optima quæque
proveniunt, attribuantur. Illi laus, honor, & glo-
ria per infinita seculorum secula.

PERACTUM *est divina opitulante gratia, opus de arcanis Catholicæ Veritatis, ex Iudaicis cordicibus excerptum, atque Invictissimo Maximiliano Cæsari semper Augusto dedicatum. Barii, Anno Virginei partus* M. D. XVI. *pridie nonas Septembris.*

JOANNIS

JOANNIS
REUCHLINI
PHORCENSIS LEGUM DOCTORIS,
DE
ARTE CABALISTICA
LIBRI TRES.

LEONI DECIMO PONTIFICI JOANNES REUCHLINUS SE SUPPLEX COMMENDAT.

Italica Philosophia Leo decime, à Pythagora ejus nominis parente primo, ad summos homines excellentibus ingeniis præditos olim delata, per quàm plurimis annis ingenti latratu Sophistarum occiderat, tamdiu tenebris & densa nocte sepulta, quousq; Deûm favore Sol omnis generis optimorum studiorum clarissimus Laurentius Medices pater tuus, Magni Cosmi propago, Florentinę civitatis princeps exoriretur. Quem etsi novimus animo & scientia gubernandi rempublicam, & domi bellique omnia consilio ac prudentio gerendi, tam fuisse compotem, ut nemo ætate sua in civili exercitatione videretur magis laudandus, tamen ad hoc nobis eũ fateri oportet, commodius natum esse perinde atque cœlitus demissum, ut post eloquentiæ disciplinas & bene dicendi artes à Petrachis, Philelphis, Aretinisque rhetoribus antè juventuti Florentinæ traditas, quò esse absque controversia possent cives cunctis nationibus exteris nitidiore scribendi calamo, & puritate linguæ ornatiores, ipse tandem patriæ inferret quoque illam expultricem vitiorum sapientiam, & arcanorum investigandi rationem, quæ in libris & monumentis priscorum ad sua usque tempora latuissent. Ad id provinciæ diligenter accivit undequaque doctissimos, & veterum autorũ peritissimos viros, quibus, cum rerum scientia, etiam satis esset eloquentiæ, Demetrium Chalcondylen, Marsilium Ficinum, Georgium Vespuciũ, Christophorum Laudinum, Valorem Angelum Politianum, Joannem Picum Mirandulæ comitẽ, cæterosque orbis eruditissimos, quibus antiquorum solertia & arcana vetustas malignitate casuum obliterata, in lucem rediret. Hoc egêre summi viri certatim. Nam docuit hic, commentabatur alter, legebat iste, interpretatus est ille, ac linguas vertit in linguas. Marsilius Græciam duxit in Latium. Romanos in Græciam Politianus reduxit. Instabant omnes operi. nemo non summas Medicibus laudes afferens. Hos in heroas, beatissime Leo, tuus natalis virgulâ (ut ajunt) divinâ feliciter cecidit, Diis gratia: certè ut non restaret ullum elegantioris doctrinæ genus, in quo tu non evaseris peritior, adeo quidem puer amplexus politissimi suavitatem Politiani,

A Quid multis? Florentiâ illo ævo nihil erat floridius: In qua renascerentur optimarum artium quæ antè cecidere omnia, nihil remansit intactũ de linguis & literis quo non exercerentur nobilissimi Florentini. Ea fama ego tum quidem vehementer movebar, tactus ejus loci cupiditate, ac non solùm magnificentissimi & insueti nobis Hercyniis ædificii avitæ domus tuæ, quàm Magni Cosmi nominarunt, verùm etiam parentis tui desiderio visendi, unde nostro seculo tanta B commoda prodiissent. Igitur in Italiam profectus cum illustri Eberhardo Probo, Suevorum nostra ætate primo Duce, cui à Secretis eram, intravi Florentiam circiter duodecimum calend. Apriles, anno salutis millesimo quadringentesimo octuagesimo septimo. Cùmque insignem Medicææ gentis nobilitatem ei Duci commendassem, ut pro rei veritate profectò debui, optabat cum eo sibi viro colloquium habere. Quod ubi animadvertisset, nescio quo reve- C lante Laurentius, apprehendit peregrini dexteram perquam humaniter, omnesque nos domum suam duxit, singula visu digna ostendens. Primò, faberrima equorum stabula: deinde armamentarium omni apparatu bellico refertum: post item singulos thalamos preciosissimis aulæis ornatos pulchrosque tapetas, & in excelso culminis tecto arboris consitum nemus, Hesperidum hortos ac aurea mala: cujus bibliothecam cum in cœlo usque verbis extollerem, perhu- D maniter, ut solebat vir suavissimus, respondit, majorem sibi thesaurum in liberis esse quàm in libris. Quæso te Papa sanctissime, sinas me loqui tecum aliquanto liberius, infimatem de media plebe hominem. Quanta putas me tum captum admiratione, cum quodam insigni gaudio, quando universis applaudentibus audiuissem ad summa te rerum fastigia conscendisse, optimum, optimi sapientissimique principis divi Laurentii Medicis filium, recordabar subitò tan- E quam hierophantes aliquis paternum illud vaticinium veræ prophetiæ par. Quid hac ex Laurentio laurea fruticari queat, non modo Laurentibus populis, sed etiam toti orbi preciosius? quis major excogitari thesaurus possit quam sit illud tuum ineffabile regnũ, unde nobis omnes divitiæ tanquã ex Pactoli abysso fluunt, omnes gratiæ, omnes optimarũ literarũ ornatus, & omne quod in humanis bonũ? Semina jecit pater

ter universæ veteris philosophiæ, quæ nūc te filio in culmos surgūt, ut te regnāte nobis spicas illius metere liceat in omnibus linguis, Græca, Latina, Hebræa, Arabica, & Chaldiaca, quibus hoc tempore libri tuæ majestati offeruntur, & uberius omnia perficiuntur sub tua ditione, quæ sunt à parente tuo prudentissimè inchoata. Quare cogitans sola studiosis Pythagorica defuisse, quæ tamen sparsim in academia Laurentiana delitescunt, credidi haud ingratum tibi futurum, si & ea foro afferrem quæ Pythagoras nobilesque Pythagorei sensisse dicuntur, ut tuo felici numine legerentur Latinis hactenus ignota Italiæ Marsilius Platonem edidit: Galliis Aristotelem Iacobus Faber Stapulensis restauravit. Implebo numerum & Capnion ego, & Germanis per me renascentem Pythagoram tuo nomini dicatum exhibebo. Id tamē absque Hebræorum Cabala fieri non potuit, eo quòd Pythagoræ philosophia de Caldæorum præceptis initia duxit, quæ patrum memoria discedens è magna Græcia rursus in Cabalistarum volumina incubuit. Eruenda igitur inde fuerant ferè omnia. Quare de arte Cabalistica, quæ symbolica philosophia est, scripsi, ut Pythagoræorum dogmata studiosis fierent notiora In quibus omnibus nihil affirmo, tantùm utut opinantur infideles, recito, qui Simonem Judæum Cabalæ peritum audituri, Francofordiæ in unam cauponā è diverso itinere conveniunt, Philolaus junior Pythagoræus, & Marranus Mahometista Jam verò rejectis in diversorio sarcinulis peregrini famem pellere cupiētes, horrent conviuarū tumultu antem gregem, at illis post symposia tabernam deserentibus ita cœpit Marranus,

Temperavi à multis mihi verbis in tāto murmure coëpulonum indigenarū, qui nimiū poti à prandio nūc abeunt, veritus ne malè audissem, si quovis sermone advena ego fremitus intercalassem eorum quos exitiosâ temulentiâ onustos noverim. Post verò quàm hinc illis profectis, soli nos in isto pridem diversorio cōvenimus, ambo, ut est videre, peregrini, & haud parum ab itinere fessi, jubeas oro cauponi, si tua mecum stat sententia, ut secundæ mensæ ferantur, & bellaria minimè Sybaritica, quando liberiore gestu convivere licet & colloqui, At ecce structores accedunt nescio quæ promentes tragemata, cum nucibus & caseo utinam Bithynio & cratere incertum zythico an vinario, quanquā nobis omniū nihil monentibus. Tum Philolaus haud mediocri dexteritate ait, cauponariam agit hic institor, ut qui nummis ubique locet pedicas, etiam hospitibus addat aurita ministeria, quo plus vini obligurire gestientibus vendat, mox enim atq; de bellariis sermo excidit, fercula præsto sunt. Nunc sanè inter honesta pocula opto nobis laxiora sodalitia fore. Nam utiq; me cōsule, vultus, mi conviua, capiendus est novus, lassatis membris curanda requies. Potissimum verò mihi post longam nimis & scabram viam, durosque calles quos hucusque sum emensus. Quid tibi sit integrum ignoro, cum de tua peregrinatione nondū factus sim certior, quam longinque, aut quis tu, aut undenam veneris? E Byzantio, inquit ille,

A Constantini urbe, quam multi Novam Romam appellant: sum enim patria Byzantinus, studio varius, sive Græcè velis, aut Hebraicè, seu magis Latinè, Arabum tamen doctrinam plus callens: & nisi molestum est, tu vicissim indicare ne recuses qui vir ipse sis. Philolaum me nominant, inquit iste, Alanum natione, disciplina Pythagoreum, & fortasse haud absimilem tui linguacem, sed quod tibi erit vocabulum quæso? Constantinopolitani Marranum me vocant, ait ille, nomen à Cerintho & Ebione, scholasticis notum,
B quòd & aqua tinctus, & recutitus apella, utrimq; alioqui tam Mosis legibus quàm Christianorū doctrinâ sum initiatus.

Philolaus ad hæc: Scholasticos memoras audio: Id rogo autem, Sunt-ne humanitatis scholæ Constantinopoli modò, inter istos maximè omnium crudeles & truculentissimos Turcos? Plurimæ, inquit ille, quibus se excellētissimis ingeniis homines dediderunt. Est enim plus illic
C discipulorum quàm decē millium, è Persia, Græcia, Latio, & Iudaismo in unis mœniis, inter quos cum jam añis duo-de-viginti multarū artiū auditor fuerim, libuit tandē exspatiari alio, si fortè vel trans Alpes invenirem studio sapientiæ præditos, qui de maximis quæstionibus copiosè queant probabiliterque disertare. Tum cuiatis philosophiæ? petebat Philolaus: Et Marranus, Cujusvis, retulit, cum sim nullis ipse unius disciplinæ legibus astrictus, quo minus ne sectâ qui-
D dē fidei liberè quicquid sensero, defendere prohibeor. Certè par habes mecū Philolaus, inquit, ut video, explorandi desideriū. Nam ad Germanorum nobile hoc emporium Francofordiense, migrantibus è Thracia mercatoribus comitem me junxi, quòd acceperim hîc esse Judæum magnæ in opera Cabalistica famæ, ingentis existimationis, quæ una facultas (ut sæpe audivi doctissimos homines, suavi ocio & consiliis uberrimis affluentes, me præsente, arbitrari) præ cæte-
E ris esse queat Philosophiæ Pythagoricæ cognatior tanquam nihil similius. Nam esse Pythagorā omnia fermè dogmata instinc expiscatum, aiunt. Iudæo illi Simon esse nomen perhibent, Elezari filio, ex antiqua Iochaicorum prosapia, quem nunc remotis mensis adoriri stat sententia. Ego verò, inquit Marranus, si per te licet, tecum ipse virum accedam, tametsi Pythagorica parum edoctus, semper enim mihi Arabes magis venerationi fuere, Algazel, Alpharabius, Albucaten,
F Hali, Abumaron, Abensina, quem Latini Avicennam, & Abenrust quem Averroëm vocant, & reliqui cōsimiles Peripatetici. Quanquam nemini unquam mea ætate negatum fuit Constantinopoli qualemcunque singularum propè linguarum atque sectarum philosophiam consequi, maximè dissimilium gentium præceptoribus in dies publicè docentibus. Tum Philolaus: Confide, nam facilè, inquit, Pythagoreus fit is, qui & libenter verbo credit, & pro tem-
G pore tacere potest, & omnia præcepta intellectualiter intelligit. At ille, Astabo saltem ubi patieris, tanquam Pythagoreus aliquis, & audiam qua de re sermo inter vos fiat. Itaque inenarrabili gaudio delibutum me reddes, cum per-

magni æstimavero in conversatione sapientum fuisse. Et Alanus, Veniamus ait, Nam in pomario domi ejus, in qua habitat, deambulare nunc solus dicitur, ac certè hic loci est, & ostium patet. Cernis-ne istum ex horto nos versus incedentem? Age maturiùs, ingrediamur. Salve magister. Cui Simon de more gentis, Dominus vobiscum. Tu-ne Simon ille Judæus? rogant advenæ. Tum is, Utrumque: nam & Judæus sum, & Simon. Quæ autem nomina vestri amborum accipiam quò rectiùs vos alloquar? Uterque ad id: Ego Philolaus, & ego Marranus, responderunt: ac diversis itineribus alter alterius nesciens, post longam peregrinationem huc tandem convenimus, quos non hoc emporium tam latè eminens tanto commeatu propè toti Europæ decantatum, ac tot & tam preciosis mercibus illustres nundinæ, tam diversarum gentiũ confluxu speciosæ, ad sui contemplationem traxerunt, sed unius tui fama perduxit ea cupiditate, ut nobis de omni Cabalistica ratione magnopere, ut doctis visum est, & colenda & expetenda, nobiles illas & tam in Scythia quàm in Thracia commendatas ingenti laude cogitationes tuas, breviter & commodè aperires. Ad hæc: Estne, inquit Simon, memoria nostri etiã apud Scythas & Thracas gentem tam longinquam? Est profectò, ait uterque, multò maxima. Nam abhinc ante triennium circiter quatuor lustra, quando tempore illo supputabant vestri à mundo exordio post quintum millenarium annos ducentos octo & triginta pulsa ex Hispania Judæorum centena quatuor & viginti millia, indeque discriminatim illorum maxima pars ad loca nostra exules profecti, multam in te homine sibi, ut affirmant, perquàm notissimo artium disciplinam, multas literas, incredibile ingenii acumen, & philosophici sermonis expeditam integritatem, præsertim quoque Cabalisticæ speculationis divinam peritiam, & universis auditoribus admirabilem inesse prædicant, ita ut in omnium oculis discendi cupidorũ ultra Sauromatas & glacialem fulgeas Oceanum. Excepit ille, Tanta de me vestra existimatio, viri Pythagorei, non mediocrem ruborem mihi affert, qui vereor ne si judicium hoc vestrum ex populari rumusculo conceptum frustrer aut fallam, quantumvis id contingat fragilitate mea, ipse videar in tam divinum Cabalæ studium propè mea ignavia dolendam iniuriam commisisse: quò planè quicquid in me languidum, fractum & imperfectum deprehenderitis, id in hujus sapientiæ quam desideratis, quandam vergat ignominiam, quasi opificis defectus tendere debeat in artis indignitatem: id quod minimè omnium velim. Nam ego ipse quantuluscunque sim, qui scio quàm sim exiguus, aut mecum cæteri Cabalistæ omnes quicquid verò esse putentur, laudati si vultis an despecti mitto dicere, tamen hac contemplandi arte nihil est hominum generi usquam qui humi degunt, & præ aliis egregiè pollent ingenio ac mente florent, à Deo collatum expetibilius, nihil ad salutẽ animorum commodius, nihil ad immortalitatem cõsequendam aptius, quo congruenter naturæ mens humana propinquiùs ad deificationem ascendat, hoc est ad beatitudinis summum, quod τέλος Græci dicunt, siue id vobis extremum aut ultimum vocare placuerit, seu finem, unde contingat, nihilo indigentes, absolutè semper absque impedimento fortunatè, tranquillè, feliciter vivere, cùm artificiosè admodum per quædam symbola, terrenis omnibus reiectis, semotàque rerum materia, formam è forma decerpserimus, quousque ad primam omniformem & informem ascenderimus formam. De quo intelligunt Cabalistæ divinum Geneseos hunc jussum, Producat terra animam viventem ad speciem suam, scilicet ad divinam Idæam, quæ & ipsa est terra viventium in virtute Dei vivi eam vitam influentis per nomen *Adonai*, ut cognoscatis, autore Iosue, quòd Deus vivus intra vos est, & disperdet in conspectu vestro contrarias fortitudines. Hæc in libri שער אורה id est, *Porta lucis* inscripti, *cap.* 2. leguntur. Quo fit ut omnia vitam habentia suo instinctu sursum tendant, & omnia vitam influentia vergant deorsum. Cum enim in isto mundo sensibili quicquid elementis quatuor constat, מורכב id est, *mistum*, id omne aut anima careat diversi & vagi motus effectrice, ceu jacens immobiliter & quiescens, ut lapis & ferrum, aut vegetet & crescat, ut planta & herba, aut multifariam dimoveatur, progrediatur, & tantum vivat, ut animantia bruta & conchæ, aut etiam rationaliter loquatur, ut homo, quæ solent adolescentes nostri de libro רוח חן id est, spiritus gratiæ, sic Hebraicè nominanda discere הדומם הצומח החי והמדבר id est, Iacens pullulans, vivens, & loquens: nihil profectò eorũ est quod intentum cœlo se non modo quodam arrigat, quasi eo conspectu quendam sibi virtutis suæ usum gliscens, & mores fingens: ut altissimos terræ montes cœlum versùs ab imis vallibus exurgere cernimus, juxta Psaltæ carmen, Ascendunt montes & descendunt campi: ut experimur in altum procellas maris erigi, ut ascendit mare fluctuans in Ezechiele, ut flatus aëris è cavernis exuperare sentimus (nam & naturæ Dominus in eodem Propheta erumpere facit spiritũ tempestatum) ut deniq; omnia ignea levari videmus. Ascendit enim ignis de petra in Judicũ volumine. Ita, viri præstantes, quæ vestra ingenii vis est, intelligitis quadã necessitate coacta fateri nos, quãto quæq; res nobiliore natura extat, tãto eam adeptione sublimiori gaudere: ceu granũ frumẽti jactatum in terrã, quod nõ quiescit donec glebæ viscera frangat, & extra telluris meatus suspiciat, & cœlesti aura fruatur. Eadẽ est ratio in metallicis quoque, cum id quod generosius est in altiores spiritus ebullit ab *alkimia* sublimatum, ut puriora semper ea videãtur quę sunt sublimiora. Sic quæ apud inferos esse dicitur lurida & squalẽtia sordibusq; depressa judicamus, quæ apud superos cãdida & Illustria, incredibiliq; decore ornata miramur, & preconio laudũ prosequimur. Quare cũ solers natura rebus jacẽtibus, vegetãtibus, spirãtib' ingenia talia ingignat ut altiora petãt, profectò potiore multò ratione non videtur ea hominẽ neglexisse omniũ animantium dominatorẽ, animal decorũ & venerandũ, animal nobilissimum

bilissimum, cæteris præfectum, non modò prudens & sapiens, verum & contemplativum & religionis capax, quin melioribus & sanctioribus ipsum dotibus ornaverit, & præsertim id generis donaverit conditione, ut ex insito sibi naturæ desiderio quibuscunque possit viribus ad summa & optima tendat Hominem enim melior natura Deus, ut extat in sacratissima historia, ex duobus composuit, limo terræ, & spiraculo vitæ: ut limo indutus, corporea prudenter curet, & spiraculo vitæ præditus, sapienter amet divina, producatque terra animam viventem ad speciem suam atque propriam, videlicet illam peculiarem Ideam, non brutorum, non plantarum, non lapidum aut lignorum, sed ab ore Dei natam, & in faciem ejus divino spiritu afflatam mentis suæ ipsam illuminationem. Hæc illa est, quæ paulo ante à nobis vocabatur Deificatio, quum ab objecto præsente per medium suum exterior sensus transit in sensionem interiorem, & illa in imaginationem, & imaginatio in existimationem, & existimatio in rationem, & ratio in intellectum, & intellectus in mentem, & mens in lucem, quæ illuminat hominem, & illuminatum in se corripit. Hinc rectè acceptum esse apparet, quòd Cabalistæ in arbore decem numerationum *Thiphereth* μικρόκοσμον in medio *Sephiroth* ponendum consuerunt, magnum illum Adam, quasi lignum vitæ in medio Idealis paradisi, aut quasi lineam rectam (ut aiunt) mediam. Fecit enim Deus hominem rectum, Ecclesiasti regio tam ad supera quàm ad infera flexibilem: ut per Empedoclis litem & amicitiam, in numerationibus illis subter notatam, quæ designantur per נצח והוד humana se cogitatione agnoscat elementorum & mundani hujus regni esse participem. Timore autem Dei, & sanctificatione, per פחד וחסד quæ supra eum expanduntur, trium simplicissimæ Deitatis notionem, כתר חכמה בינה pro suo captu apprehensivum. Igitur ad id natus est homo hic in terris, & ad hoc cum natura finxit atque formavit, ut & pedibus cum bestiis ambulet in terra, & solus ex omnibus animantibus erecto capite, cum Angelis in cœlo conversetur. Manus autem utrasque inter pedes & caput locatas, tum ad victum necessarium laborando figat in tellurem, tum ad vitam æternam contemplando levet in cœlum: ad quarum tutelam, oculorum orbes soli ex omnium sensuum instrumentis homini motabiles inditi sunt, ut in terram pro corporis, & in cœlum pro animi conspiciant salute. Talis est aptitudo atque vis hominis, hæc facultas, hæc potentia, quam non implantaverit utique sive summum bonum Deus, seu natura, nisi facultas in usum, & potentia quandoque redigeretur in actum, præsertim in homine industrio & ad id se præparante. Si enim captus ille divinitatis non esset homini possibilis, frustra desiderium ejus natura ingenuisset: homo namque agilis & idoneus haud unquam corporeorum sensu & rudi cœmentorum tactu satiatur, quin & omni cogitatione ad separatorum puritatem & altissimarum rerum cognitionem provehatur. Ea est planè cunctorum

A studiosorum irrequietudo, quibus & vehemens animi applicatio per morales, naturales & mathematicas veritates, ad supernaturalium dispositionem agnascitur, & tandem ad primam entitatem fidelis ascensus indulgetur. Verbi causa: Luculentissimum procul ignem exardescere videtis, intenditur forma ejus per illustre medium, quod Græci appellant διάφανες, usque ad oculum corporeum. Expectat intrà spiritualis visio, & objectæ rei propriæ formam suam esse
B percipit, quare ipsam ceu affinem ac propinquam libenter hospitio suscipit, & per medum apparentiæ, quæ à vobis dicitur Græcè φαντασία, spiritualiter judicio sensitivo ac brutali offert, quam quidem effigiem rursus ad judicium humanum supernè producit, & paulò superius totum illud ad ipsam rationem promovet: tum ea tandem post agilem discursum, ita sublimatam & cribratam corporalis ignis abstractionē transfert ad intellectum. In isto igitur ascensu tres inveniuntur regiones, & in singulis unus abstra-
C ctionis status. In prima regione objectum, διάφανες, sensus exterior, & ibi statur. In secunda interior sensus, phantasia, judicium brutum, & secundò statur. In tertia, judicium humanum, ratio, intellectus, & tertiò statur. Horum omnium domina mens, recepto lumine superiori hominis intellectum illustrat & perficit. Ecquid aliud opinabimur Cabalistas, de *Sechel*, *Sandalphon*, & *Mettatron* docuisse? Status au-
D tem quilibet, duplicem habet differentiam. In primo enim cessat corpus, & incipit anima, unde nominatur animal. In secundo, cessat anima, & incipit ratio, unde nominatur homo. In tertio, cessat intellectiva potentia, & incipit mens, quæ sola sine controversia deforis advenit, unde nominatur Deus, juxta oraculum, Ego dixi, dij estis. Statuum itaque nomina sunt sensus, judicium & intellectus. Intervallorum autem media, ipsas species deferentia sunt διάφανες, phan-
E tasia, & ratio. Cui rei haud absimile proferunt in *Mercava* Cabalistæ tres patres, qui sunt Abraham superior, Ishac inferior, Iacob medius. Cùm igitur trium regionum duo intervalla, sensus & Judicium, duplicantur secundùm inferius, & superius, & utraque ad binos reducuntur terminos, restant decem scalæ gradus, per quos ad cognitionem omnium, quæ sunt verè, aut sensu, aut scientia, aut fide ab imo ad summum ascendere possumus. De quo
F Abraham Cabalista in libro mirabili *Iesira*, sic ait, עשר ספרות בלימה ״ ולא ט׳ י׳ ולא יא׳ הבן בחכמה וחכם בבינה בחון בהם וחקור מהם והעמד דבר על בוריו והשב יוצר מכונו : id est, Decem numerationes, propter quid decem, & non novem, decem & non undecim? Intellige in sapiẽtia, & sape in intellectu, investiga in eis, & proba ex eis, & statue rē super puritates suas, & repone creatorē in thronū suum. Hactenus ita. Intellectus enim humanus quæ suprà sunt intelligit in
G sapientia, & quę infrà sunt, sapit in intelligẽtia Et sensus exterior statuit rem ab obiecto per species oblatā, & sensus interior statuit rem super puritates, id est abstractiones specierū, quæ antè fuerant diaphano, ac demum phantasiæ sunt pecu-

 liares.

A liares. Deinde judicium inter phantasiam & rationem, investigat ex eisdem apparentiis, & ratio discursu vario conclusioneq; probat in eis. Tunc redo ad initium & dico, quòd intellectus creatorem ut causam omnium causarum primam, reponit in thronum suum, quæ est ipsa mens שכל הפועל Habetis itaque, viri solertissimi, decem numerationes quibus homini contingit rerum apprehēsio. quæ sunt objectum, διάφανες, sensus exterior, sensus interior, phantasia, judicium inferius, judicium superius, ratio, & intelle-
B ctus, & hæc omnia nō tam sunt quid, quam quo. Suprema verò mens in homine aliud quid est. Quapropter sicut Deus in mundo, ita mens in homine, inter decem *Sephiroth* regni, gerit diadema, & rectè cognominatur כתר id est, corona, quæ ut Aristoteles asserit *in secundo de Generatione Animalium libro*, Sola divina est, & sola extrinsecus homini accedit, à cujus lumine recepto virtutes inferiores diriguntur, & gubernan-
C tur עד השכל המשכיל והמושכל אחד id est, quousque intellectus, intelligens, & intellectum sint unum & idem, ut scribit Commentator arboris decem *Sephiroth*, quod magistri super verbis Prophetæ, In lumine tuo videbimus lumen, ita dijudicarunt, : כי כשפע השכל אשר שפע ממך נשכיל ונתישר Hoc est, quòd in influentia mentis, quæ influit ex te, intelligimus & rectificamur. Puto jam esse patefactum omnibus, qui naturæ humanæ conditionem diligenter scrutati sunt: primò, quòd desiderio quidem naturali duci-
D mur, vel (si rectius libet dicere) trahimur ad apprehendendum res summas & divinas: secundò, quòd eas quantum ad nostram beatitudinem satis est, data opera pro modo & captu nostro apprehendere possumus: ad alterum nos inclinat natura, ad alterum divinitas: utrumque per ignis figuram sursum tendētis. & omnia quodammodo comprehendentis & lambentis artificiosè à Cabalistis demonstratum. De quo Rabbi Io-
E seph Castiliensis, *in Horto nucis, libro secundo*, inter cætera his verbis ait, תדע לך כי נפש השכלית הנאצלת באדם ומציירת בו צורת עליונה היא נקראת אש id est, Scias, quia anima intellectiva infusa in hominem, & repræsentans in eo formam supremam, ipsa vocatur ignis. Cui applicāt Salomonis illud, Lucerna Dei, spiritus hominis. Ut planè tamen fatear, id quod verum esse tum ratio probat, tum exercitationis confirmat experimentum, non paucis oportet artibus, non valde minutis humanorum studiorum scientiis,
F non levi doctrina eum priùs instructū esse, cuius industria, promtitudo, & ingenium ad formarum separatarum ac simplicium mundi superioris & intelligibilis substantiarum contemplationē ita mensuescat, ut in ipsa fermè Dei penetralia irrepat. Ante omnia namque prudentum virorū ethicis & bonis moribus eruditos esse nos convenit, ut turpia vitemus, sequamur honesta. Quod Ecclesiastes admonuit, Custodi pedem tuum quum ieris ad domum Dei: quia Ethan
G Ezraita in eruditione, sic psallit, Justicia & judicium præparatio sedis ejus. Quod carmine nō tātùm opera hominum quæ ipsa debent justicia perfici; verum etiam & cogitationes cordis & oris verba complectitur, quæ recto judicio cōstare oportet. Quare una voce ac consimili sensu tradunt Cabalistæ, כי בהמשך אחר התאוה לבד כמו הסכלים יבטלו התשוקות העיוניות: id est, Quòd indulgendo concupiscentiæ atque libidini tantùm, ut faciunt stulti, corrumpuntur desideria speculationum. Post mores itaque compositos & animum purgatum (taceo quidem nunc penè infinitas sive rectè, seu verè, aut bene loquēdi regulas, quæ solùm vestibula & fores scientiarum sunt, non autem scientiæ) tum opus erit Mathematicis & Physicis, quæ innumerabilia complectuntur, Arabum, & Græcorum, & Latinorū ubique voluminibus comprehensa, vel de universo numero, pondere, & mensura: vel de omni motu & quiete rebus essentialiter inhærente, quam dicunt naturam. Est enim natura, ut Rabbi Iuda Ben Levi scribit, *in libro Alcozer*, התחלה והסבה אשר בה ינוח וינוע הדבר אשר הוא בו בעצם ולא במקרה: id est, Principium & causa qua quiescit & movetur res, in qua est per se, & non per accidens. In hac terminatione videtis quantæ & quales, quot & quàm interminatæ res congeruntur, ut ferè sint omnia nobis suscipienda naturam investigantibus, quæ à supremo cœlo ad infimum terræ centrum continentur, sive suo nitantur robore ac substent, seu quoquo modo se habentia innitantur & accidant, ut non tota ætate hominis vel ipsa nomina singularum inveniri (taceo proprietates, conditiones, vires, mores & operationes) queant, propter eorum quæ scire cupimus prope infinitatem, & virtutis nostræ rationalis capacitatem, & rerum investigandarum difficultatem, & humanæ potentiæ fragilitatem, & desiderii nostri multiplicem distractionem. Quid enim? nonne Abrahæ dictum fuit, Suspice cælum, & numera stellas si potes: nec potuit ipse; quanquam suo tempore, secundum Rambam, insignis Astrologus erat. Unde tradunt Cabalistæ, quòd כל מה שבשמים לא ידע האדם דבר ממנו אלא בזה השעור הלמודי המעט: id est, Omne id quod in cœlis est, non scit homo aliquid ex eo, nisi ad ipsum modum Matheseωn, seu disciplinarum usque adeo modicum. Quorum hoc dicto admoneor, multa errasse veteres in Mathematicis, etiam in quibus illi totam penè vitam, ut mos est studiosorū, contrivere. Quod in suis recordatur scriptis *Abubacher*, posteris nobis attestatus antiquos eo seculo etiā usq; Aristotelis post tēpora nō plenè Mathematica sciuisse. Ait enī sic, כי הלמודים לא נשלמו בזמנו: id est, Quòd Mathematicæ scientiæ nō erant tempore Aristotelis perfectæ. Cùm igitur, ut Salomon inquit, cunctæ res sint difficiles, & in ipsis naturalibus, quorum saltem principia nobis nota sunt, aut esse possunt, החומר הצורה והעדר Materia, forma, privatio, tanta in hominibus sedeat apprehensionis tarditas, quid futurum de nobis cogitabimus supremas illas spiritualium causarum species intueri quærentibus? Ad quod omnium inferiorum abstractionibus, discursu, ratione ac logicis speculationibus opus erit, quæ facilè possent totam hominis vitam occupare, ut est non nullius ponderis discere. המאמרות quæ appellamus prædicamenta, & ut ad

& ut ad illorum consuetudinem loquar, genera generalissima, videlicet quæ sunt עצם כמה איכות הצטרפות מתי אנה מצב לו יפעל יתפעל : Id est, Substantia, quantitas, qualitas, relatio, quando, ubi, situs, habitus, agens, patiens: istis enim & constare putant & intelligi, quæcunque in hoc conditoris orbiculari globo continentur. Inveniri autem nihilominus, & quæ de his ipsis ac eorum comprehensis divulgentur atque dicantur, ob idque prædicabilia nominari סוג מין הבדל סגולה מקרה : Id est, Genus, speciem, differentiam, proprium, accidens. Horum omnium dies atque noctes aucupia, plagas & indagines instituunt per singulas cujuslibet rei causas, quæ sunt: החומר הצורה הפועל והתכלית Id est, Materia, forma, efficiens, & finis. Ex quibus ut nobis ipsi molliter blandimur, omnis negocii veritatem venari queamus quadam evidenti (ut aiunt) demonstratione, quam מופת appellant, scilicet de altero ad extremum alterum, tanquam è carceribus ad metam discurrentes, in modum cujusdam artificii, cui nomen הקש indiderunt. At verò qua solertia & quibus ambagibus illorum hominum, qui hæc plus ostentare soleant. quàm præstare, sophismata præstruantur, nostri sic docuêre, יתחבר כל הקש ומופת משתי הקדמות הגדולה והקטנה כשלשה חלקים והם הנקראים גבולים אחד מהם נושא המבוקש והוא הנקרא הקצה הקטן והשני החלק המשותף והוא הנקרא גבול אמצעי והשלישי נשוא המבוקש והוא הנקרא קצה הגדול ומאלו תולדה : Id est, Componitur omnis syllogismus & demonstratio ex duabus propositionibus, sive præmissis, maiore & minore, secundùm tres particulas, qui vocantur termini: una ex eis est subjectum quæsiti, & dicitur extremitas minor. Et secunda pars est participans, vocaturque terminus medius. Et tertia est prædicatum quæsiti, quæ nominatur extremitas major, & ex illis conclusio. Hoc est illud rete, hic ille hamus, viscum & ilex, hoc vinculum quo illorum opinione libera capitur veritas, & quo vel circa naturæ subjectas res, ut sunt physica, vel naturam comitantes, ut mathematica, vel naturam quodammodo exuentes, ut metaphysica, indistinctè ac quandoque frustra utuntur. Quæ autem à natura prorsus & ab omni materia & motu sunt essentialiter absoluta & separata, dicimus theologica, quippe istis linguacitatibus & syllogisticis susurris non subjecta, ut quorum tanquam immediatorum non sit propriè loquendo scientia, sed firmior ac validior notitia. Quo absolutiùs Aristoteles in librorum Illustrium, quos post Naturalia scripsit, ***volumine primo***, nobis insinuat, quòd illius quidē notitiæ possessio est nō humana, tum, ut conspicimus, quia rarò & vix è millibus uni contingit, quasi videatur magis illabi quàm humanitus acquiri, tum quòd in summa constituitur difficultate propter tenuem (arbitror) & exilem intellectus nostri ab initio instinctum. Quod figura quadam ingenuit Zophar *in libro Iob*, Pullus onagri homo nascitur. Deinde, ob naturalis aptitudinis commoda eruditione adjutæ inopiam & defectum. Eo quòd longo jam tempore à malis præcepto-

A ribus delusi, nondum prudentes pueri, tenera in ætate relictis optimarū literarū studiis, ad sordida sophismata compelluntur: illorum suasu, quorum aures præter utrum hoc, & utrum illud, cum suis propositionibus & corollariis, aliud nihil admittunt. Accedit in causa, celer promotio discipulorum ad gradus superiores, quibus nondum credenda erant tam excelsa, quando in literis humanioribus parum adhuc olei consumserunt: quare in toto & tantis sentibus & dumetis B labore molesto frustra defatigati resiliunt antequam ad venerandæ senectutis annos pervenerint, nempe adhuc ætate virili florescētes. Audite autem vos obsecro verba Iob: In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia. Ideo motus quondam Rab Eleazar dicenti sibi benignè magistro suo Iohanan, Veni, docebo te opus de *Mercava*: id est, de sublimioribus contemplationibus, respondit לא קשיאי id est, non incanui, quasi nondum consenui. Noverat enim discipu- C lus ille sagax & præcocis adolescens ingenii, ad tam sublimem & altam sapientiā non esse aptos nec idoneos, nisi eos qui jam sedatis & extinctis cupiditatum ardoribus & calore juvenili refrigerato, annis provecti, cum quadam tamen naturali probitate senescunt. Nam quid adhuc afferret senium comodi, nisi probitatem & constantem vitæ integritatem adderet? Idcirco velim credat omniū nemo, quod ii sint verè theologi quantumcunq; senes, quacumque prædit D contentiosa loquacitate, qui vitiorum quolibet genere fœdati, superbia, hypocrisi, avaricia, odio, invidia, & sæpe tecta religione, luxuria, neglecto mentis lumine affectiones sequuntur animales. Assilit huic meæ opinioni Salomon, qui ait, Abomnatio Dei est ipse perversus: hic est ille qui ab altitudine aversus vergit ad declivia, quātumvis cum natura erexit in alta. Non ignoravit Algazel, Marrane, tuus ille Mahumetista hos sibi contrarios in anima motus sursum & deorsum E homini docto quàm infelicissimos fore, quum *in libro De scientia Divina* demonstrat, quod ex contrarietate hujuscemodi attrahentium impressionum fit cruciatus in anima fortissimus & maximè formidolosus. Sic præter vitia etiam pervertunt & avertunt secularia negotia, dum fortè parentes, uxor, liberi, res familiaris, amici, inimici, casus, eventa, & qualibet propinquorū necessitudines, haud sinunt vires hominum summos intelligentiæ gradus ascendere. Sed fac quis- F quis vestrum erit, nihil in nobis situm esse quod impediat, finge captum ingenii nostri fœlicem & faustum, nulla sit dementiæ aut desipientiæ ne species quidem. Iam parata succurrant omnia quæ ad suscipiendum res altissimas pertineant, ut de nostra fragilitate rectè queri nemo possit: tamen à speculando nonne plurimos deterrebit excelsior cœlo, profundior tartaro, divinorum obscuritas illa nec sensu nec ratione pervestigabilis, quæ à studiis nostris non ut cæteræ scientiæ G lucem recipit, sed secum affert, & quasi de suo ipsa promptuario viros non indignos radiat atque lucet, quanquam nec sua sponte ut vilem sese passim prostituit, nec non invitata se offert, sed à nostra voluntate humanis ante scientiis per-

perquam ornatè instituta, non valde repugnans attrahitur, quemadmodum si retusum ferrum, ut ait Salomon, & non prius politum fuerit, exacuetur multo labore, & post industriam sequetur sapientia, Etenim quæ à sensu provehuntur ad intellectum, diligentia quadam studiorum & artificiali ratione colliguntur ultrà, verum quæ ab intellectu ad mentem & ad ejus lumẽ perting it, quasi divinam induunt personam, & idolio carẽt humano, ut iis queat nihil à nobis cogitari profundius. super ea igitur re ingemuisse visus est idem Salomon, cum ait. Alta profunditas seu profũda profũda (ita enim Hebraicè legitur) quis inveniet eã? Nõ dixit, quis habebit eã? nonnulli enim habuerunt. Sed quis inveniet? tanquam difficile, non autem quoquo modo impossibile, quia Dominus dat sapientiam, & beati qui inveniunt eam, ut est in sacris oraculis. Paucorum est igitur invenire illam, & eorum quidem beatorum, super quos non suis meritis, sed dono Dei coruscat tam venerandi luminis splendor. Sanè arbitror neminem fore qui nesciat, nõ esse multitudinis audire Dei sermones, quapropter clamabant ad Moysen, Loquere tu nobis & audiemus, nõ loquatur nobis Deus. Te inquiunt, te audiemus: quod Onkelus interpretatur *Nekabel*. Quare in capitulis patrum ita legitur, Mose *kibel*, id est Moyses audivit & accepit legem de Sinai. Unde *Kabala* dicitur, ab auditu acceptio. Quod animadvertendum & memori puto mente reponendum, ex tanta fuisse hominum multitudine, tot etiã sanctorum, Moysen ipsum, qui ad veri & æqui agnitionem ab ore Dei recipiendam unus, & præter eum nec alter aliquis esset destinatus. Sic enim Cabalista ille Azariel Bar Salomo Garonensis scribit, לא כל הנבאים היו יכולים לשמוע הדבור השכינה כי אם משה: Quod est, Non quidem prophetæ omnes fuerũt potẽtes audire sermonem ab ore Dei, nisi Moyses.

Vos igitur optimi viri, quorum animos meo erga vos amori comunia studia mirificè devinciũt, ex his facilè perspicitis, quæ mihi obiter exciderunt, rem valde necessariam humano generi cœlitus indultam esse Cabalam, sine qua nemo tam raram, tam difficilem adipisci queat apprehensionem Divinorum, quæ certè nõ sunt mortalium rationum probationibus, non senticosis inanium verborum contentionibus, non humanis syllogismis propter eorum Divinitatem subjecta, quin imo tam magna, tam grandia, tam infinita, ut una hominis ætate, vel (si libeat denique) pluribus, omni quantumcunque indefesso labore superari non possint, etiamsi vitæ nostræ anni tendant in multa secula, nobis planè in hoc luto, in hac argilla & densi corporis cœmento spirantibus, & corporeo sensu cuncta præsumentibus. Ajunt enim sapientes Hebræorum Magistri: כי להגיד כח מעשה בראשית לבשר ודם א׳ אפשר id est, Quòd ad explicandum virtutem operis de *Bresith* carni & sanguini, impossibile. Quanto magis de *Mercava*. Quare faciamus oportet ut singulares technographi & artifices docendo solent. Credamus unicuique in arte sua perito. Nam logicus de parte orationis à Grammatico recepto credit, Rhetor à logico argumẽtationum assumit locos. Poeta & orator à musico, Geometra proportiones ab Arithmetico mutuatur, Astronomia numeris, figuris ac dimẽsionibus mathematicis fidem habet. Transnaturalia utuntur conjectura naturalium. Et omnis scientia superior rectè præsumit de statutis inferiorum, nihil eorum conata probare, quæ ab arte ulla priori audiverit esse firmata, se liberaliter dictis credit, ne ante tota homines vita deficiat, quàm unius possit disciplinæ vel minima ratio perfectè investigari. Quòd si hoc in humanis fit, & quasi vilioribus ac sellulariis opificiis, ut ab auditu recipiant atque credant eis viris, quos præ aliis doctrina esse singulari præditos arbitrantur, an in summarum & divinarum rerum scientia, quam nostris viribus ne unus item & alter attingere vix possumus, traditionem sanctorum hominum & receptionem fore contemnendam putabimus, quæ Cabala Hebraicè dicitur? Est enim Cabala divinæ revelationis, ad salutiferam Dei & formarum separatarum contemplationẽ traditæ, symbolica receptio, quã qui cœlesti sortiuntur afflatu, recto nomine Cabalici dicuntur: eorum vero discipulos cognomẽto Cabalæos appellabimus, & qui alioquin eos imitari conantur Cabalistæ nominandi sunt: perinde atque circa editos illorum sermones quotidiano labore desudantes. Equidem Philolae, Marranus inquit, si per te licet, opinor hunc Iudæum uno fasce quicquid de Cabala dici potuit Nestorea eloquentia complexum esse, ut pernoscamus quid nomen ipsum designet, ac unde oriatur, sit-ne in natura vel in hominũ usu aliquid ejusce modi quod Cabalam vocant, denique cujus causa vel propter quid ita sit, quatenus & ad quid utilis, & divinæ contemplationi quàm videatur esse necessaria, quantumque homini possibilis idoneo & ad eam se præparanti. Quis dici Cabalicus, quis Cabalæus debeat, & quis Cabalista, quid opus est verbis? totus à capite ad calcem, in hoc laudandus, quòd nullas oculis tenebras offundit Tum Philolaus, Solvisti funem, Marrane, ingressus mare magnum & vix sulcabile, nondum in portu navigas, & quæ Simon iste tanquam in brevem tabellam depinxit, videris per caliginem videre, ac per mediam nebulam intueri: adhuc enim ne ad fores quidẽ eius artis adducti sumus. Quare mi Simon Hebræorum contemplatissime, amabimus te, pergas ultrà, nobis enim hactenus non plus profueris, quàm ut ansam præberes de arte Cabalistica latius cogitandi, quid illud sit quod revelatum est, quis revelaverit, quis receperit, quid commodi afferat ea receptio, quis modus artis hujus, per quam (ut rumor) est miracula fiãt: nam id ultimum de longinquo me huc appulit. Expostulabo, inquit Simon, illud omnium primum de Nestorea eloquentia, cuius à Marrano insimulor. Ea enim & Philosopho mihi, & Judæo esset me judice, opprobrio futura, tanquam adulationes amanti, cũ nequeat tanta brevitatate sermonis contineri eloquentia, quæ & verborũ & rerum copiam desiderat, & Judæis nobis in more non sit, ut fucos dicendi sequamur. Nam loqui proprè, non eloqui sub ferula didicimus, & causæ veritatem

ſæ veritatem magis quàm locutionis ornatum A quærimus. Sed abſolvam paucis, quod vehementer optatis, ne tot & tam diſcriminoſis itineribus defatigatos, vel næniarum ambagibus quaſi oſcitantes vos animo pendere ſinam: poſt enim quàm ſine ullo ut apparet tædio audiviſtis, ego quibus veſtigiis & inditiis, quot & quibus veluti canibus definitionem Cabalæ venatus deprehenderim, ne vos in ipſo nomine contingat errare, ſicut Sophiſtarum quidam irriſione digni, propria temeritate vel ſi malueritis negli- B gentia diſcendi falſo aſſeruerunt, Cabalam fuiſſe hominem diabolicum & hæreticum, unde Cabaliſtas hæreticos eſſe omneis (abſtinete obſecro ſi poteſtis à riſu, quanquam eſt ridiculum ingens, at definite velim hæc hominum monſtra & portenta ridere) commodum ea proferam, de quorum certitudine dubitantes me rogaſtis, ſi prius commonuero Cabalam nec ſenſuum rudi tactu, nec imperioſis logici artificii argumentis eſſe quærendam, cujus fundamen- C tum in tertia cognitionum regione conſtituitur, ubi non judicium urgens, non probatio evidens, non ſyllogiſmus demonſtrans, quinimò ubi nec ipſa hominis ratio dominatur. Sed nobilior quædam notitia, ubi lumen mentis cadens ſuper intellectum movet liberam credendi voluntatem. Quæ enim ſenſu percipiuntur, infra ſcientiam ſunt & ratione certiora: quæ autem mens influit, ſupra ſcientiam ponimus, perinde D atque rationali diſcurſu ſolidiora. Conſtiti pauliſper & commoratus ſum, ne res tam divinas, fragilitatis humanæ inventionibus & regulis, ut aiunt, logicalibus ſubjectas putetis: ignoſcite amici, non affero meditata, ſed ut ut cauſæ intercidunt alia ex aliis traho. Jam enim ad id quod vultis propero, quid illud ſit? quo revelatum eſt, nemo à me impetrabit, ut exiſtimare queam de omni vos id revelatione propoſuiſſe cunctorum creditorum, quæ propè videntur eſſe infinita, E quin potiùs quid illud ſit primarium, univerſale atque præcipuum divinitatis revelatum, in quod ſingulæ revelationes divinorum feruntur & reducuntur. Certè id quidem ipſum, Philolaus inquit. Tum Simon, Rectè verò, & eſt profectò aliud nihil, quàm poſt ruinam primordialem generis humani univerſalis reſtauratio, quæ à nobis ישועה, & à Latinis ſalus nominatur. Ejus ipſius extat omnium prima noſtræ ſpeciei facta revelatio, ſi examuſſim univerſa mundani exor- F dii pondero, qua nulla fuit prior: non enim inſomnio correptus quaſi divinaret Adam per afflatum Propheticum de uxore poſt ſoporem loquutus eſt. Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea. ſed minùs ſe coſtarum alterius lateris expertem ſe habere ſentiens, poſtquam ad cuncta ſingulatim animantia terræ, maris ac aëris facto circuitu perveniſſet, de ſubito intuitus Hevam, vir robuſtus & juvenis adoleſcentulam ſucci plenam, ſpecie venuſta, vultu blando, & humana energia præditam, mutua prurigine cœpit G exardeſcere, ac geniali cupidine oppleri, quæ tū ſe nō erga ullum animal aliud tetigiſſet. Sic enim Eleazar ait, ille Magiſter noſter, & Salomon cōmentator ſacrarum Scripturarum ordinarius,

שבא אדם על כל בהמה וחיה ולא נתקורה דעתו בהם עד שבא על האשה: Hoc eſt, Quòd venit Adā ad omne jumentum & animal, & non commovebatur ſenſus ejus in illis uſque dum veniſſet ad uxorem. Quibus è verbis, proh hominū fidem, obtortum ſcelus malignitate perverſorum hominum contigit, ſi modo ſint homines, ac non magis diaboli incarnati, & larvæ furiales exiſtimandi, qui ſeditionem Chriſtianitatis adverſum nos, quamvis ſecundum leges imperatorum innocenter & pacificè viventes, tamen quolibet genere injuriarum excitare parati, cum ſæpe aliàs, tum nuper in iſta urbe, dicta Magiſtrorum noſtrorum falsò interpretati, ſic expoſuerunt: Quòd Adam tunc cum omnibus beſtiis & animalibus fœdè coiverit. Deus bone, quanta turpiſſimorum nebulonum audacia, infantiū Sophiſtarū aſſenſu & favore adiuta! Nunquam enim בוא juxta linguæ Hebraicæ proprietatem luxuriæ coitum ſignificat, tametſi quandoque pro neceſſario materiæ ſubjectæ complexu, per quandam illud metaphoram de coitu ſeminali ex verecundiæ modeſtia intelligatur, ut *Gen.16.cap.v.2.* Ingredere ad ancillam meam, ſi fortè ſaltem ex illa ſuſcipiam filios: quo in loco בא Id eſt, Ingredere ad ancillam: non autem dixit, Coëas cum ancilla Quod etiam hic par non eſt, uſque adeo, ut ab hominibus quantumcunque nequam nequeat accipi conſimiliter, propter negocii eius de quo ſermo fit impoſſibilitatem. Nam certè qui fieri poſſet ut tantus vir & tam magnus Adam cum cimice, pulice, muſca, & cicada ſeminaliter coiviſſe intelligatur? Hæc eam ob cauſam recenſui, ut his & hujuſcemodi falſariis, maledicis & maledictis ac leviſſimis transfugis, neq; in hac neq; alia ulla in parte fidem habentibus, nihil contra nos de ſacra, quā non noverunt, ſcriptura credatur. Redeo ad id unde digreſſus ſum. Naturæ itaque inſtigatione ſoli cùm uterque in mundo eſſent, vir ſentiebat uxorem ad ſe pertinere, nondum igitur Cabala hæc fuit. Cæterum & hoc ingenii erat videlicet, ſingularis & accerrimi, ut cuique rei protoplaſtus ipſe jam orbis Dominus ſpontaneo poſitu nomen adderet, quo cognoſcamus voluntatis id fuiſſe, non naturæ. Nec illud non rationis extiterit, poſt legis tranſgreſſionem, quod pœnam mortis in monitorio comminatam formidaverit, quam ductu rationis judicabat fore non corporalem, eo quòd ſe mox atque de ligno comederat, mori non ſenſit, Ergo juxta Ramban, moriendum in peccato intellexit, ſicut & nos Cabaliſtæ intelligimus. Jam quid in omnibus his, oro, divinæ revelationis fuiſſe putandum eſt? certè nihil hucuſque comperimus, quod non totum aut conſilio rationis aut motui ſenſus paruiſſe dubitàverit omnium prorſus nemo: at illa tam pernicioſa legis transgreſſio, tanta in Deum Optimum Maximum contumelia, tam in feſta temeritas, tam cōtagioſa libido, tam tetra, tam venenoſa peſtis, toxica & fœda lues, generis humani corruptrix, in venarum cuniculis inſidens, & cum ipſo profluvio ſeminis in poſteritatem continuo meatu ſerpens, an qua poſſit via quove modo expiari & averti nulla valuit humanæ fragilitatis cogitatio

tio præsumta concipere. Hic inquam, hic ad A
imminentis desperationis, quo morbo nihil perniciosius, efficax subsidium divina revelatione opus erat, ac ne tunc figmentum suum fictor Deus omnino deseruerat, sed spem quandam injecit, fore non impossibile hoc ipsum quamvis immane crimen & contra infinitam majestatem admissum, tamen tractu temporis finito, aboleri, tolli & extingui. Dixit igitur ad angelos audiente Adam, Et nunc ne mittat manum suam & sumat de ligno vitæ, comedat, & vivat in æter- B
num: & emisit eum Dominus Deus de paradiso voluptatis. Vox ultima hæc erat, quam ab ore Dei miser audiebat, cum jam ex horto pelleretur: qua tamen inter tot mœrores atque luctus firmam erga creatorem suum recepit spem illam, quòd tam horribilis sententia successu temporum fieret ex Dei misericordia revocabilis, istudque sibi verba indicabant oraculi: ait enim, Nunc, sive jam, ne mittat manum suam & sumat de ligno vitæ. Nempe haud frustrà dictionem C
nunc, vel jam, addidit Deus, qua præsens tempus designatur, insinuando sententiam non fore perpetuam, sed posse contra eam futuro post tempore absolutionem impetrari, siquando veniret homo ad vescendum de ligno vitæ destinatus, quamvis tum semetipsum suspicaretur, dum spiritus suos regeret artus, irrevocabiliter pendere pœnas, quia non fuisset secum perendie Deus, ut solebat, facie ad faciem locutus, quod jam indignationis erat signum, & alienati ab Adam ani- D
mi, ut qui antè cum singulis quibusque animantibus atque bestiis loquebatur omnium creator Deus, jam cum homine peccatore loqui ore ad os dedignaretur. Ne tamen illum prorsus omni consolatione destitueret clementissimus pater, continuò misit Angelum, à quo pleniùs tantæ ruinæ futuram disceret reparationem. Sic enim Cabalistæ in commentariis circa librum *Jetsira* scribunt, שהאבות ובותיהם היו מלאכים ידועים ובו של אדם רזיאל: id est, Quòd patrum præcepto- E
res fuerunt Angeli noti, videlicet præceptor ipsius Adam Raziel. Hic autem summi Dei nutu expiationis ei viam ostendit, & divinum sermonem per allegoriam recipiendum, more Cabalistico exposuit, cujus non modò verbum ullum, sed ne litera, quantumcunque minuta & exilis, ac ne apex quidem frustrà ponitur. Te autem appello Philolae, & te Marrane omnium ex doctis doctissimi viri, accommodate hâc veniam quòd fortè religio me prohibitura fuerit, alienis à secta F
nostra, & ritu Judaico non initiatis, tam recondita & tam arcana prodere, quorum cognitio, ita me Deus amet, discipulis etiam propriis sæpe multumque denegatur, ut vix raris in libris eadē liceat saltèm tegumentis ac ænigmatis obuoluta inveniri. Sic enim in *Talmud* legitur, אין מוסרים סתרי תורה אלא ליועץ וחכם חרשים ונבון לחש: id est, Non traduntur abscondita legis, nisi consiliario & sapienti magistro juvenum, & intelligenti G
mago. Quare dicamne amplius, an taceam? non parum dubitare me faciunt, tum magistrorum interdicta, tum ad scrutandas res altissimas ardor ingens utriusq; vestrum (ut arbitror) divino igne inflammatorum. At audacter tamen indulgentior mihi ipsi, temperabo asperitati præceptorū, qui video solis lumen absq; discrimine super omnes dispergi, quotquot obicem removerint, dicamque, tametsi pro more gentis nostræ perquam ineleganter, tamen utut potero, quæ homines doctissimos sapientissimosque dixisse, & scripta divinitus reliquisse acceperim. Et explicabo nihilominus orationem sanè occultissimā à creatore mundi cum beatis Angelis in suæ divinitatis penetralibus habitam. Dixit namque Deus, Ecce Adam sicut unus ex nobis: non ex vobis inquit, sed unus ex nobis. Nam in vobis Angelis, numerus est & alteritas. In nobis, id est Deo, unitas infinita, æterna, simplicissima & absolutissima. Nec ipsum unum in Angelis si quid sit, esse potest sicut in Deo. Non igitur connumeravit sibi Angelos Deus, cum de unitate loqueretur, quoniam repugnat idē aliquid esse unū in natura cum Deo & Angelis: tanta est creatoris & creaturæ distantia. Quid igitur est quod ait, Ecce Adam sicut unus ex nobis? Hinc sanè coniicimus alterū quendam esse Adam cœlestem, Angelis in cœlo demonstratum, unum ex Deo, quem verbo fecerat: & alterum esse Adam terrenum, repulsum à Deo quem ex luto manibus suis finxerat, & horto exegerat. Iste, unus est cum Deo: hic nō modò alter est, verum etiam alius & aliud à Deo. Post miserabilem itaq; generis humani casum docuit Angelos suos Deus de restitutione aliquando futura salutis, per quem-nam ventura esset: & quidem docuit non quantum ipse docere, sed quantum capere Angelica conditio poterat; in præsentia demonstrans quis esset humanum genus redemturus: tunc enim prædestinata planè fuerat salus hominum; Quapropter, Ecce, inquit, hic est ille Adam, qui non tantùm post orbis & vestri ortum essentialiter est, sed etiam ante omnem creationem in æternitate fuit unus ex nobis antequam tempus fieret. Quod Onkelus Chaldaicè sic interpretatur הא אדם הוה יחידי בעלמא מניה: id est, Ecce Adam fuit unigenitus meus sive unicus meus in æternitate ex me ipso: quo vocabulo utitur Deus ad Abraham, dicens, Tolle filium tuum unigenitum. Cumque futuri personam redemtoris jam Angelis indicasset, ne fortè putarent eundem ipsum mox perfunctoriè subita quadam intercessione hoc odium tam scelerosi criminis aversurum, removit ilico dubitationem, & negocium in tempus distulit, subjungens, Et nunc præsenti hoc tempore ne iste meus in æternitate unicus qui subsistit ex me ipso, manum suam mittat, & sumat etiam de ligno vitæ: innuendo, scilicet, quod solùm nunc heri prohiberet, id olim se concessurum. Quo prudenter intellexerant, quòd tametsi non nunc, attamen post, temporis successu per istum Adam cœlestem Deo coæternum ruina hæc veniret de fructu ligni reparanda. Domino itaque universorum sedenti super thronum suum omnes cœli exercitus assistētes ei, ut inquit Micha, à dextris & à sinistris, pro tāta erga mortaliū imbecillitatē clemētia gratias egerūt. Missus est igitur Angelus Raziel ad Adā collapsū & mœrore plenū, ut cōsolaretur eū, cui sic dixit, Ne supra modū cōficiaris gemitu & molestia, quod te duce genus

ce genus humanum in summam corruit perditionem. Quoniam originale peccatum hoc expiabitur. Nam ex tua propagatione nascetur homo justus & pacificus, vir heros, cujus nomē cōtinebit in miserationibus, etiam has quatuor literas I.H.V.H. & ille per rectam fidem & placidā oblationem mittet manum suam, & sumet de ligno vitæ, & eius ligni fructus erit omnium sperantium salus. Quo sermone finito, ille damnatus & ærumnosus Adam inter miserias omnes in quas incidit, inter dolorē, inter luctum, quo in tanta calamitate fuerat affectus, confidens in Deum mutandi delicti spem concepit, & idcirco incredibili erga factorem suum amore actus divinæ clementiæ gratiam habuit. Hæc fuit omnium prima Cabala, primordialis salutis nuntia. O rem gratam! ô causam desiderabilem! Quid commodius? quid acceptius? quid potuit magis opportunum perditæ conditioni mortalium à superis afferri? quid opis præstari convenientius, quàm ut salutem publicam captivis nunciarent? Hæc est illa revelatio sanctissima & summa, in quam omnes divinæ revelationes reducuntur, hæc optatissima traditio, hæc saluberrima receptio, in qua omnes Cabalisticæ receptiones recapitulantur, omnes divinorum traditiones, omnes cœlestium eruditiones & vatum visiones & beatorum meditationes uniūtur & communicantur. Quam ob rem cùm singula hæc Adam uxori suæ palàm renunciasset, cœpit ea præsente ad posteritatis commemorationem & gratiarum actionem erecto altari Deo sacrificare. Ita enim Magistri nostri tradiderunt, שגם אדם הראשון הקריב שור פר Id est, Quòd tum Adam primus obtulit juvencum. At Heva jam futura viventium mater summota desperatione, tandem à viro suo cognita concepit, & peperit primogenitum. Unde ingenti & incredibili gaudio perfusa, quòd putaret ei mox salvatorem esse natum, sic exclamavit, קניתי איש את יהוה Id est, Acquisivi virum illum quatuor literarum, quas literas ab Angelo jam pridem receperant; & acquisitum nominavit Cain. Quem ubi parentes agnoscerent præter spem pravis moribus perversum, alteram inchoarunt nativitatem, & genuerunt Abel. Adolescentibusque tunc utrisque filiis, tradiderunt hanc Cabalam, id est ab auditu de salute restituenda receptionem, tū ab Abel ardenter amatam, tum à Cain viliter despectam. Opinione verò ductus Abel, quòd ipse foret idem ille, de quo revelatam expectaret restaurationem: cùm se Deo gratum, fide recta & oblatione accepta sentiret, eo quòd ad ipsum respexerat Dominus, & ad munera ejus, ad Cain autem & ad munera illius non respexit, toto cœpit pectore mentisque affectu ligni fructū desiderare, quem in oblatione vitæ constitutum esse judicabat: eaque ratione, lignum vitæ dictum, & ita cognominatum, quòd esset per lignum vita creatori offerenda, qui dedit illam: quare manum suam eò conatus est mittere, quòd de ligno acciperet, absumeret ac aboleret: hoc enim אכל designat. Unde fratris contra se odium patienter tulit, & quærenti occasionem rixæ, vehementer etiam irato, non blandis verbis expostulavit, ut

A mitigaret illum, sed prorsus tacuit. Cumque videret sibi mortē, rapto de arbore ramo, vel lignea clava Cain minantem, quā maximè lætatus est, sperans ligno interfici: non enim tum erat ferri usus ante ortum Thubalcain, qui primus fuit malleator & faber in cūcta opera æris & ferri. Clava itaq; lignea & prægrandi munitus, dixit Cain ad Abel fratrem suum: Et fuit cùm essent in campo & insurrexit Cain in Abel fratrem suū & occidit eū. Romani addunt legendo, dixit Cain,

B Egrediamur foras: quod non est in sacræ scripturæ contextu. Abel autem inermis armato non restitit, sed volens & libens se morti obtulit. Cùm non tantùm satisdare pro nobis creditori Deo, verùm etiam & originale debitum omnino solvere, si fieri posset, & acceptabilis, devota constitutaque hostia in solutū præstari paratus esset. Post verò quàm iste decesserat sine liberis, sustinuit Adam multo tempore, si fortè quod in filiis non invenisset, id contingeret in nepotibus. Sed

C quid jam speraret in reproba Cain generatione; de qua pridem omnis fiducia evanuit? videbat eā omnē sellulariis artibus & opificiis incumbere, studio servili navare operam, tenuiora cōmoda & officia corpori necessaria sequi, nihil divinum cogitare, nihil liberale, nihil heroico viro dignū, quare aliam prolem & aliud semen à Deo petiit & impetravit, quo planè suprà quàm dici queat exhilaratus est pientissimus pater, sic dicens, Posuit mihi Deus semen aliud pro Abel quem oc-

D cidit Cain. Ideoq; vocavit nomē ejus Seth, quē genuit ad imaginem & similitudinem suam, non quòd cæteri ejus liberi non habuissent formam & imaginem humanam, qui & homines quoque erant. Sed quia reliquorum hactenus præter Abel, potius dæmoniorum generatio quàm hominum dicenda fuerat, propter illorum execrabilem maliciam & vitia detestanda. Non igitur quòd dæmones & diabolos substantivos genuisset id ita nunc additur (ut impii & prophani

E quidam mentiuntur) sed quòd voluntate malos. Nihil autem est malum nisi vitium & dæmoniū. Pergam itaque si vultis, ut qua janua sum ingressus, ultrà proficiscar. Et illi, Perge diligenter obsecramus, inquiunt. Denuo Simon ait, Pater noster Adam, rursus ex Seth nepotem suscepit, memor ejus Cabalæ quam sibi Raziel tradiderat, quòd ex sua propagatione nasceretur homo futurus salvator. Quare vocatus est Enos. i. homo, tunc putabatur & quidem valde speratum fuit

F cum appellandum fore juxta Cabalam angelicam per nomen quatuor literarum I. H. V. H. vel saltem magis Cabalisticè in miserationibus per *Sin* literam de medio quatuor literarum I. H. V. H. Sic enim in sacra historia scribitur, אז הוחל לקרא בשם יהוה quod Latini non admodū doctè legunt, Iste cœpit invocare nomen Domini: sed rari quidam & contemplatissimi Cabalistarum, rectius quoad linguæ proprietatem interpretantur, ita de גמטריא *ghematria*, Tunc expe-

G ctatus est vocari per *Sin* literam, quæ in arte Cabalistica idem quod ברחמים. i. in miserationibus, & מ litera per *notariacon* designat מתוך, i. de medio, scilicet quatuor istarum literarum I.H.V.H: Perinde atque hoc modo intelligi deberet, אז הוחל

:יהוה החל לקרא בשין מתוך id est, Tunc expe- A
ctatus est vocari per *Sin* de medio, I.H.V.H.
quasi pro Angeli enunciato Enos sumeret de li-
gno vitæ mundúmque redimeret, heros ipse no-
minatus, I.H.in miserationibus V.H. notate ar-
canum & animadvertite mysterium. Cùm verò
jam nullius Angeli destinatione hoc modo ap-
pellaretur, tum isto relicto in alium spem suam
locarunt. Angelorum namque, id est Dei nũcio-
rum monitu nomina patribus indita sunt pro B
quibuslibet eventis, sive præteritis, ut quia pos-
sedi, vocatus est Cain: seu præsentibus, ut quia
vir, vocatus est Enos: aut futuris, ut quia parenti-
bus luctum præbiturus, vocabatur Abel. Expe-
ctatio hæc in quartam trahitur Enos progeniẽ,
& de Iared natus est Henoch, qui ambulavit cũ
Deo. sed disparuit, quoniam abstulit eum Deus.
Tertiò ab hinc tractu venit Noe in consolatio-
nem omnium publicam illam auditu receptam
salutem recta fide sperantium, quorum ex uni-
versa plebe tantum octo inventi sunt qui place-
rent Deo. Fuit etenim Noe vir justus & perfe- C
ctus in generationibus suis, & ambulavit cum
Deo, qui recepit in mandatis ut faceret arcam de
lignis, in qua salvaret mundum. Cabalicè igitur
speravit in lignum, sic enim Iob ait, כי יש לעץ
תקוה id est, quia est ad lignum spes: de hoc fato
certior factus quòd in ligno vita homini fuisset
promissa. Sed post ebrietatem sequuta est confu-
sio. Unde & Babel cognominatur, quæ nunc Ba-
bylon à *Balbel*, id est Chaldaicè confusio. Hæc
sub familia & liberis Noe fuit orta. Erant autem D
filii ejus, Sem, Ham & Iapheth. Futuro itaque
Dei servo Sem, in quo salutem præ cæteris spe-
rabat, ita benedixit: ברוך יהוה אלהי שם quod
Cabalisticè traducitur, Benedictus quatuor lite-
ris Dei Sem: per hoc inquiunt Cabalistæ הודיע כי
יהיה שם עובד האלהים id est, Notum fecit quòd
futurus erat Sem servus Dei, ut scribit Rabbi
Moyses Gerundensis. Quò intelligimus deside-
rium pii patris fuisse, quòd Sem benediceretur
appellatione quatuor literarum I.H.V.H. ut fie-
ret originalis peccati redemtor. At ne tunc qui- E
dem illud venisse tempus à Deo statutum, quo
tanti casus reparatio contigeret, Angelus Io-
phiel ipsi Sem adnunciavit. Ita enim scribunt
Cabalistæ, רבו של שם יופיאל id est, Præceptor
ipsius Sem fuit Iophiel. Suspendebat igitur ea
secula super ejuscemodi recogitationes suas, us-
que in annos Abrahæ filii Tharhæ, qui primo
nominatus fuit Abram. Ei viro erat Angelus
quidam familiaris Zadkiel, sic enim scribunt Ca-
balistæ: של אברהם צדקיאל id est, Præceptor F
Abrahæ fuit Zadkiel; qui eandem ei Cabalam
tradidit recipienti, quam Adæ protoplasmati Ra-
ziel. Denique (ut arbitror) reliqua sunt haud i-
gnota, quòd quanto ille tempore vocatus fuerat
Abram, & uxor ejus Sarai, tamdiu nunquã sibi
hæredem genuerant. Post verò quam nomen vi-
ri mutabatur Abraham, & uxoris nomen Sara,
mox Ishac susceperunt filium, de quo cum ei G
jussisset Deus, ut unigenitũ tolleret quẽ diligebat
Ishac, & eum in excelso Moriæ quodam monte
super ligno immolaret, incredibile videtur quo
gaudio & quanta lætitia exultaverit, divinæ pro-

missionis memor, qua pollicebatur ei Deus his
verbis, Statuam (inquit) pactum meum inter me
& te, & inter semen tuum post te in generatio-
nibus suis fœdere sempiterno, ut sim Deus tuus
& seminis tui post te, atque in te benedicentur
universæ cognationes terræ. Quapropter quam
diximus humanæ universitatis salutem, in filio
se confidebat allaturum, quem subitò ad vocem
Dei assumsit, & oblationis omne lignũ suis ipse
manibus excidit. Nempe lapsum originalem per
lignum reparari posse, oraculum docuit. Unde
scriptura dicit, quòd tulit Abraham ligna obla-
tionis, imposuitque super Ishac filium suum, &
posuit eum in altare super struem lignorum, ex-
tenditque manum & arripuit gladium ut immo-
laret filium suum. Nisi enim recepisset Ishac à
patre suo traditam humanæ salutis Cabalam per
lignum vitæ atque hominis cujusdam justi obla-
tionem futurę, ut est cunctis viventibus horribi-
le mori, non utique fuisset tanta benevolentia &
tam alacri vultu animique hilaritate, visam im-
pendére præ oculis mortem sponte amplexus,
sed velut est mortalium conditiò, aut strictum
mucronem declinasset, aut verbis saltem quibus-
dam lenioribus patris sævitiam vel mitigasset, vel
fugisset. Aqui suspicatus sese fore illum quo fu-
tura esset primordialis ruinæ restauratio, nihil
sibi ea immolatione duxit jucundius, nihil dul-
cius ea morte, cujus gratia totum opinone sua
tedimeretur genus humanum. Præbuit sanè illi
hanc ipsam spem eo firmiorem, quod eundem
locum Deus ab orbe condito sacrificiis destina-
verat. Terra nãque Moria est digito Dei Abra-
hæ demonstrata, in qua primus Adam struxit al-
tare, obtulitque Deo munera, ubi & Cain & A-
bel, ubi & Nohe filiique ipsius sacrificarũt. Sicut
Magistri nostri disputant in capitulis R. Eliezer,
astipulante Ramban & R. Ioseph filiò Carnito-
lis *in libro Portarum justiciæ*, & in loco eodem
urbs sanctà Ierusalem constructa est Salomone
Gallo teste. Re autem infecta cùm è Moria dis-
cederent pater atque filius, & audita est vox Zad-
kielis ad Abraham prolata, Benedicentur in se-
mine tuo omnes gentes terræ. Quo salus univer-
sà in futuram generationem cognoscebatur esse
protelata. Et vox ipsa Dei per Angelũ Raphaelẽ
super Ishac quoque cœlitus delapsa, Benedicen-
tur in semine tuo omnes gentes terræ; ne fortè
seipsum fore salvatorem illum crederet. Nam
hoc quoque Cabalistarum est, qui scribunt sic
רבו של יצחק רפאל id est, Præceptor ipsius Ishac
fuit Raphael. Ei viro de filiorum altero spes non
erat, qui jam benedictionẽ paternã exercitatio-
ne venandi amiserat: Esau nomen fuit. De altero
magna sibi pollicitus pater prædicit his verbis
rei venturæ vaticinium prætendentibus, Serviẽt
tibi populi & adorabunt te gentes. Non accide-
rat igitur sine causa de Iacob (sic enim appella-
batur iste filius) tã ingens majoribus nostris uni-
versæ salutis exspectatio, sed quia omnium mor-
talium primus ipse vidit portam cœli apertam,
& scalam à terra in cœlum porrectam, & in ea
consistentes quatuor literas I. H. V H. quas ap-
prehendere gerebat in votis. Consonantem
quoque *Sin* per notariacon שמן id est, unctio-
nem

nem designantem, operi adjecit, quo delibutũ lapidem in templum quoddam nomine Bethel exædificavit. Augebat suspicionem, quòd Angelus Peliel Jacob erat familiaris, qui multa constanti & opinione & sermone præmonuit: tum quòd Jacob elegit sibi Deus: tum quòd beatus erit ille cui Deus Jacob in adiutorio ejus. Scribunt autem Cabalistæ sic: רבו של יעקב פלאל id est. Præceptor Jacob fuit Peliel. Sed edoctus ab Angelo suo Jacob, se non illum fore salvatorem quem hactenus cœlestis Cabala prætulerit, negocium B in aliud seculum divina revelatione rejecit, sic dicens, Congregamini, & adnunciabo vobis quòd continget in postremo dierum, Non auferetur sceptrum de Juda, & legislator de femore ejus, donec veniat *Silo*, & eidem congregatio gentium. Quo vaticinio innotuit aliquem quandoque fore salvatorem humani generis, qui & ex Juda & in postremis dierum nasceretur, & esset *Silo*, & sceptrum regni gereret, & ad ipsum gentes confluerent. Quare C post hos Patriarchas magnus ille Moyses non sua sponte morti se obtulit, sicut quondam Abel, sicut olim Ishac, sed renuit & à cura populi subtrahere se voluit, quanquam loquebatur cum Deo, ut amicus cum amico, facie ad faciem, & baculo utebatur pro sceptro, & tota Judæorũ gens ad ipsum confluebat. Noverat tamen se non de familia Judæ, sed de domo Levi ortum esse, nec natum in postremis dierum, nec esse *Silo* quod secundùm Syriacam translationem Onkeli Chal- D dæi significat unctum, quem nos appellamus *Messiha*. De omni tamen ratione atque modo restaurandi originalis casus satis superque institutus fuit ab Angelo suo *Metattron*. Ita enim Cabalistæ scribunt, רבו של משה מטטרון Præceptor ipsius Mosis *Metattron*, qui est nuncius *Sadai*. Hanc itaque sanctissimi Jacob revelationem universitas prophetarum recepit, in postremis dierum nasciturum eum ex semine Juda qui peccatum originale erat aboliturus, *Messi*- E *ham* regem pacificum, desinente tum scepto ac præfectura Judæ, convocatisque simul undiquaque gentibus Hæc usque huc receptio à patribus ad collegium prophetarum per successioné transmigravit qui singulatim cuncti tractatiõe quotidiana inter se conferebant de aureo *Messiha* seculo, in illa beata Spiritus sancti schola exultantes præ summa lætitia, & imo de pectore gaudia sua promentes, uno quodam societatis vinculo in ipso Messia salvatore connexi, quanquam di- F versis à se temporibus de illo eodem venturo rege multifariam multisque modis differentes, singuli tamen quique parem & planè haud absimilem sententiam absolverunt. Hic quidem his verbis, Obsecro Domine, mitte quem missurus es: alter in persona Messihæ inquit, Mitte me, hoc est שלח quod in Arithmetica progressione per artificiosum Cabalæ modum, tum quatriliteram excellentiæ dignitatem, tum ipsum quoque juxta Razielis traditionem superius commemora- G tam rectum nomen illius Messihæ per æqualitatem numeri trecentorum nonaginta octo significat. Et iterum, Utinam dirumperes cœlos & descenderes. Alius sic, Excita potentiam tuam

A & veni ad salvandum nos, Deus converte nos, & ostẽde faciẽ tuã & salvi erimus. Alius, Expectabo Deum salvatorem meum. Alius, Ecce Dominus egredietur de loco suo & descẽdent. Alius, Deponet iniquitates nostras, & projiciet in profundũ maris omnia peccata nostra. Alius, Veniens veniet & non tardabit, egressus es in salutem populi tui, in salutem cum Messiha tuo. Alius, qui consolabatur gentem nostram dicens, Abstulit dominus judicium tuum. Rex Israel quatuor literis B in medio tui erit, non timebis malum ultrà. Dominus Deus tuus in medio tui erit fortis, ipse salvabit. Alius, qui in persona Messihæ pollicebatur: Et erit sicut eratis maledictio in gentibus, domus Juda, & domus Israel, sic salvabo vos & eritis benedictio, & erunt sicut fuerunt quando non projeceram eos. Et alius ita, Orietur vobis timentibus nomẽ meum, sol justitiæ. Quid multis moror? omnes uno corde gaudere, uno ore omnes omnia bona dicere & laudare hujus salva- C toris illum diem, & optare illud tempus de quo David coram Deo exclamavit, Mitte lucem tuã & veritatem tuam, illa quietabunt me, & reducent me in montem sanctum tuum, & in habitacula tua: Super isto autem lucis vocabulo dixit Rabbi Salomon Gallus, Lucem tuam, id est regem Messiham; secundùm quod scriptum est, Paravi candelabrum Messihæ meo. Unde certiores facti sumus nulla de se ductum esse opinione David, quòd ipse idem ille foret rex Messiha, qui ge- D nus humanum Deo conciliaret, tametsi divinum emanaverit oraculum, Inveni Daniel servum meum, oleo sancto meo unxi eum (quia unctus dicitur Messiha) & ego primogenitum dabo illũ, superiorem regibus terræ. In æternum custodiam illi misericordiam meam: & pactum meum fidele illi, & ponam in seculum seculi semen ejus, & sedem ejus sicut dies cœlorum. Contulit ergo David spem omnem in semen suum, ob idque filium ex Bathsaba natum appellavit Salomonem, E quod auditu receperat, crediderat'q; Messihã, quo salus mũdo veniret, utiq; principẽ pacis fore, juxta Cabalã sibi revelatã, In dieb. ejus erit abundãtia pacis dõec auferatur luna. De alio igitur semine suo intelligendũ fuit quã de filio Bathsabæ. Is. n. Salomõ adamavit mulieres, per quas cor ejus depravatũ est, ut sequeretur deos aliẽos, nec erat cor ejus perfectũ cũ Domino Deo suo, sicut cor David patris ej9. Quapropter suscitavit Deus satã contra Salomonem, ut ei non esset pax integra F qui pacis solum nomẽ haberet Quotquot igitur Cabalistarum sunt, qui universam salutẽ in Salomonẽ retorserunt, alium quẽdam Salomonẽ intẽdunt quàm filiũ Bathsabæ, & aliud quoq; templũ quàm ejus Salomonis qui templũ à se constructũ diruptionis juri subjecit, cui prædixit Deus, Tẽplũ quod sanctificavi nomini meo projiciã à conspectu meo. Qua de re peccatũ originale nõ valuerunt abolere, neq; Salomõ hic, neq; templum hoc, quantũvis *in Porta lucis* à Cabal. sic scriptum G extet, בתחלת בריאתו של עולם שכינה הית שרויה בתחתונים ובהיות השכינה למטה נמצאו שמים וארץ אחדים והיו המקורות והצינורות פועלים בשלימות ונמשכים מלמעלה למטה ונמצא השם ית' ממלא מעלה ומטה בא אדם הראשון וחטא ונתקלקלו

השורות

השרות ונשתברו הצינורות ופסקה הבריכה ונסתלקה השכינה ונתפרדה החבירה אחד בא שלמה ובנה ארת הבית ואז חזרו הצינורות וההמשכות: id eſt, Initio creationis mundi divina cohabitatio erat deſcendens in inferiora, & cùm eſſet divina cohabitatio inferiùs, reperti ſunt cœli, & terra uniti, & erant fontes & canales activi in perfectione, & trahebantur à ſuperiore ad inferius, & inveniebatur Deus complens supernè & infernè. Venit Adam primus & peccavit, & diruti ſunt deſcenſus, & confractæ canales, & deſiit aquæductus, & ceſſavit divina cohabitatio, & diviſa eſt ſocietas. Poſtea venit Salomon & exædificavit domum, & tunc reverſæ ſunt canales ac derivationes ſeu ductus, atque reliqua. Ubi de Salomone loquentes Cabaliſtæ rei potius videntur, quàm vocabulo alludere, cùm illud intelligant de venturo quodam rege pacifico juxta Iſaiæ verba, quem nominabit ipſe miraculorum operator, conſiliarius, Deus fortis, pater futuri ſeculi שר שלום id eſt, principem pacis. Sanè putaverunt aliqui Ezechiam regem hîc fuiſſe deſignatum: ſed alij verba legentes ſequentia, Multiplicabitur ejus imperium, & pacis non erit finis ſuper ſolium David & ſuper regnum ejus, intelligunt de rege Meſſiha, qui ablaturus ſit univerſorum peccata, in animis hominum quotidiana bella & pugnas moventia, quæ parentes noſtri peccaverunt, ut ſcripſit Jeremias *in libro Threnorum*, Patres noſtri peccaverunt, & non ſunt, & nos iniquitates eorum portavimus. Ita videri quidem poterat Jonathæ Chaldæo, qui pro *Sar Salam*, id eſt principe pacis traduxit ſuperiore in loco, משיחא דשלמא id eſt, Meſsiha pacis. De quo iterum Iſaias, Diſciplina pacis noſtræ ſuper eum, & in cicatrice ac livore ejus ſanati ſumus. Hic erit ille Salomon, qui templum multò ſublimius eriget planè ſempiternum & indiſſolubile. Sic enim Cabaliſtæ ſcribunt, כי בית המקדש של מטה מכוון כנגד בית המקדש של מעלה: id eſt, quòd domus ſanctuarij quę eſt inferiùs disponitur juxta domum ſanctuarij quæ eſt ſuperiùs. A Salomone igitur illius terreſtris templi conditore uſque ad regem Jehoachin eundem qui & Jechoniah (habent namque ambo nomina eaſdem literas, tametſi transmutatas) expectatio ſalutis univerſæ apud omnem cœtum prophetarum in venturo Meſsiha collocata fuit: ab Iſaia uſque ad Malachiam, qui ajebat, Statim veniet ad templum ſuum dominator quem vos quæritis. Super quo R. David Kimhi ſcribit, quòd dominator hic ſit Meſſiha, qui & ipſe nuncius erit teſtamenti, quem Jonathan Chaldæus *Rabona* interpretatur. Poſt prophetas autem, expectatio ſalutiferi adventus Meſſihæ, totaque Cabaliſtica exercitatio qualiſcunq; extat, quam rectè in ejuſdem Meſſihæ ſempiternam liberationem inglomerant, implicant atq; reducunt, omnis ea planè ad ſcribas legis & ſeniores quos appellarunt Capita patrum, qui præ multitudine haud numerantur, & ad magni concilij viros deſcendit, ſucceſsivè recepta ſcholaſticorum more, ab Ezra qui Cabalam tradidit Simeon juſto, ſacerdoti magno, ſynagogæ præfecto: rurſus ab illo recepit ejus auditor Antigonus cum ſociis ſuis, de quibus fuerunt Zadok & Bethus, radix hæreticorum, unde dicti ſunt *Zadokai* & *Bethuſai*, ut ſcribit Judas Levita in libri *Alcoſder* ſermone tertio. Deinde Joſeph filius Joetzer, & Joſeph filius Johanā Hieroſolymitanus, ab iis Joſua filius Parahiah, cujus fuit diſcipulus quidam Jeſus Nazarenus Machabæorum ætate, non ille Chriſtianorum. Et Nithai Arbelenſis, à quibus & Juda filius Tabai, & Simeon filius Sota, de quibus Semeia & Abtalion: ab his Hillel & Samai qui habuerunt multa millia diſcipulorum: ab iſtis Rabban Johanan Ben Sdachai, & ille diſcipulos quinque fovit, qui fuerunt Elieſder, quem ſcribunt Eliezer, filius Hireani, Joſue filius Hananiæ, Joſeph Cohen, & Simeon filius Nathanael, & Eleaſdar filius Arach. De Rabban Johanan qui centum & viginti vixit annos ſortitus eſt Cabalam ſuā Rabban Gamliel, à quo Simeon filius, à quo ex liberis ejus Juda Nagid, qui magiſter noſter ſanctus dicitur: eum filius Gamaliel recipiendo imitatus eſt. Hucuſque Cabalæi, quorum dicta & reliquas ſacræ ſcripturæ allegoricas expoſitiones ſequuti ſunt Cabaliſtarum cœtus, Hanania filius Acaſiæ, Abba Saul, R. Tarphon. Acabia filius Mahalalleelis, Hanania princeps ſacerdotum, Hanina filius Thradionis, Hanania filius Hachinæi, Nehonia filius Hacona, Halaphtha, Duſchai filius Jannai, Hanina filius Duſa, Doſa filius Harchinas, R. Akiba, Eleazar filius Azariæ, Eleazar Haſma, Rab Levitam, R. Johanan filius Baroca, poſt eum Simeon ex liberis. Deinde Tzadok, tum Ioſi, hunc ſequitur Iſmael, & de alio genere R. Meir, à quo recepit Eleazar filius Jacob, & Johanan Sandlar, & Eleazar filius Samua. Deinde Neorai, poſt quem Janai & Mathathia & Samuel minor, & Eliſſa filius Abujah, & Eleazar de Kaphar, & Juda filius Thema, & Joſua filius Levi, & præter illos alii multi, qui aliquando propter diſputationes Thalmudicas appellantur *Thanaim*, ceu dictatores, & propter ſummarum rerum meditationes ab inferioribus ſingulis ad excelſiora quæque reductas, à majoribuſque receptas, & poſteris traditas, quibus toto ſtudio innituntur, *Mekablim* Hebraicè, ac noſtra ætate à Latinis, autore Joanne Pico Mirandulano Comite, ante quem nomen eorum Romanæ linguæ incognitum erat, Cabaliſtæ aut Cabalici dicuntur. Tum Marranus, Noſti ne, inquit, eum virum, peritiſſime Simon, qui primus Latinis Cabalæ vocabulum prodidit. Et Simon, Novi: nempe (ut opinor) ipſum, ait, olim domo exulantem apud Gallos & Allobrogas, pulſumque patria & fugatum acerrimè ab invidis, quadam deteſtabili perſecutione, propter eximia philoſophiæ ſtudia ſua & nobile ingenium. Eſt adeò genus hominum (ut ait Terentius) qui eſſe primos ſe omniū rerum volunt, nec tamen ſunt, ex corvo fortè nati, quæ avis uſque ad Coronei āños (ut eſt in fabulis) veſtita prius albis plumis, poſteriùs nigris, colorē indumenti eis præbet candidi & atri, unde fratres atrati dicuntur, quippe volucris ea ob impiā delationē ſemper odioſa Phœbo. Sed utriuſq; veſtrûm nota eſt hęc Poëſis: Hi tunc fuerūt œſtrū hi maſtiges, hi canes tam generoſi & tam eruditi Chriſtiani, noſtro ſeculo multa Hebræorum arcana

arcana dogmata Romanis auribus perquàm doctè imperiti. Ad hæc Philolaus: Relictis, ait, rebus gestis ad Artem Cabalisticam (si mihi creditis) revertendum nobis esse consulo, quoniam aliquanto pòst advesperascet, & vota nostra vix dici queat, quàm aliò tendant. Percurri equidem singula, inquit Simon, nihil falsius de me ultrà expectabitis. Et Marranus, Si sic (inquit) ego certè fregerim sermonem tuum valde incommodè. Nam orationis filum texebas, tum maximè aptum ei rei quam desideramus, & nihil erat quod magis placuerit, quàm post rectam Cabalæ definitionem, nosse, quid illud sit quod præter cætera mortalium generi egregius revelatum fuerit, tum quis, quid revelaverit, & quis receperit, quo in puncto mea interpellatione abductus es, id quod subdoleo. Quare mi tu, oramus, ut redeas. Ego verò hilarè quidem obsequar, Simon inquit, & tandem ad modum Artis, quem optare vos animadverti properabo, nisi jam vespera imminet, quando & vos audiendo fortè cum fastidio, & ego ipse loquendo defessi sumus. Satis enim multa nobis tam brevibus horis exciderunt, & quæ mea fuit vel temeritas (si vultis) vel (quod verius est) singularis erga vos dilectio, quod in tanta re fieri non debuit, omnia imparatus dixi quidem ex tempore. Tum Philolaus, At obsecramus uterque, compleas abacum calculo authorum, qui Cabalam & tenuerunt & tradiderunt, ne hoc sermonis membro nondum perfecto, ad diversorium nostrum, ut oportet, cœnaturi abeamus.

Quo dicto, rursus Simon, Extant sanè, inquit, meo arbitratu Cabalistæ innumerabiles (nec enim numero comprehendere refert) Eorum partim sunt, qui audiêre tantum, alii verò qui & Auditores & Scriptores fuere: tamen, quando ita urgetis, recensebo perfunctoriè nonnullos, quorum libri de Cabalisticis contemplationibus quotidiano veniunt usu, quantum mihi suppetit memoria, quanquam non in omni parte omnes integri, aliquorum enim sola fragmenta enatarunt, reliqui, proh dolor, ita extincti sunt ut vix nominum recordatione doctissimorum hominum monumentis innotescant. Nam ut prisca patres volumina iniquitate temporum & longo tractu annorum perdiderunt, cum haud mediocri posteritatis damno, quorum nostri tamen meminerunt, ita nos jam in ipso mundi sexto millenario viventes, majorum nostrorum libros vel vetustate, quæ omnia consumit, vel bellorum malignitate, vel inundatione ac vastitate, vel improviso ignis casu, vel quandoque odio & invidia turpi & detestanda, quæ incendiarios librorum inertes & stultos etiam ævo nostro sollicitavit, amisimus. Citantur ab hominibus fide dignis Henoch libri & Abrahæ patris nostri, quin & Moyses allegat libros bellorum Domini. Josue librum Justorum, & universitatem librorum Kiriath-sepharim, quam Athniel duce Caleb expugnavit. Asverus libros Memoralium. Jonathas in Machabæis Libros sanctos de Spartiatis. Paralipomena commemorant libros Lamentationum: libros

A Samuel videntis, & Nathan Prophetæ, & Gad videntis, & Semeiæ Prophetæ, & Haddo videntis, & Ahiæ Silonitis, & libros Jehu filii Hannani, qui omnes nusquam sunt. Querimur & bibliothecam Darii, ut est in Ezra: fuit ea in Ecbatanis preciosa. Pari exemplo innumeri nostro seculo autores periere, tametsi non dubitamus superesse plurima quæ ipsi nec dum vidimus, nec istam de me gloriam cum Mirandulano jactare possum, quòd quæ ille quondam Ezra, de Ca- B balisticis secretis septuaginta conscribere volumina jussit, ea mihi summa impensa conquisierim, cui ne tantidem propè auri & argenti sit, quo eos libros si superarent ac offerrentur licitari queam. Utimur autem non adeò librosi, attamē pro nostra virili Abrahæ libro patris nostri, cui est inscriptio יצירה de creatione: quem non parum literati quidam assignant Magistro Akiba, profectò nobilibus scholiis ornatum, ut qui alioquin existat reconditus & obscurus. Et li- C bro הזהר de Splendore, quem composuit Simeon filius Johai, cùm in quadam vasta & tenebricosa specu quatuor & viginti annos delituit. Et libro הבהיר de Candore, qui à vestris Lucidarius dicitur. Sunt & quos edidit in Cabala ille Abraham Alaphia, & insignes commentarii Ramban (nam ita collectivè nominatur Rabbi Moyses filius Nahmani, super arcana legis) quem appellatis Gerundensem, & Commentarij omnium doctissimi receptoris Rabbi D Mnahem Racanat super arcana Ramban. Et liber Perplexorum Rambam, in fine per *mem*, id est Rabbi Moysi filij Maimoni, quem vocant Moysen Ægyptium. Et liber שערי צדק id est, portæ justitiæ, quem conscripsit Rabbi Joseph filius Carnitolis. Et liber שער אורה id est, porta lucis Magistri Joseph (ut ferunt) Castiliensis in Hispania. Et liber האמונות id est, de credulitatibus, cujus autor fuit in Asia Rabbi Saadia. Et liber סוד התורה de mysterio legis, quem E sapiens ille Abraham Aben Ezra confecit. Et liber R. Hamai filii Hanina, qui dicitur eloquentissimorum caput in Cabala, & eiusdem autoris liber העיון id est, speculationis. Alius denique liber פירוש קדושה id est commentarium sanctitatis, quem scripsit R. Azariel. Et liber שמות id est, de nominibus. Et liber Explanationum alphabeti, cuius est inscriptio סדר פירוש האלפאביתא ex Rabbi Akiba. Et liber R. Ama שער הרזים de reconditis Psalmi undevigesimi. Et liber היחיד F id est, singularis de unione seu collectione, cuius meminit R. Abraham Aben Ezra de mysterio legis *primo capite*. Et liber סודות id est, mysteriorum. Et liber Quæstionum abstrusarum. Et libellus Cabalæ quem edidit Azariel, aliis Oriel Garonensis. Et liber qui prænotatur דרך האמונה ודרך הכפירה de fide & expiatione. Et liber radicum R. Joseph Albo, cui pariter Cabalæ titulum præfixerunt, quamvis ille magis ethica commentetur quam anagogica. Extat de- G mum liber elegantissimus in Cabala adversum philosophastros nomine Alkozer, more Arabico, quem composuit R. Juda Levi, cuius hæc sunt verba: כי אין קבלה טובה אלא עם הלב הטוב id est,

 Quòd

Quòd non sit Cabala bona nisi cum corde bono.
Ubi plurimum mihi visus est sapiēter à tam san-
cta contemplatione malignos sophistas repulis-
se, qui tanquam muscæ morientes, omnis ungen-
ti, quantumvis preciosi suavitatem perdunt. Uti-
mur denique commentariis in librum יצירה Ma-
gistri Jacob Cohen, & in eundem librum com-
positione R. Ishac quam inscripsit explanationē
nominis sancti. Est liber etiam quem edidit R.
Tadacus Levi de decem numerationibus Caba-
listicis. Nolo addere librum Salomonis sub no-
mine Razielis inscriptum, quia est fictio magica.
Hactenus quidem rei meæ familiaris penuriam
chartaceam quam cæteris non solebam, certè
vobis peregrinis planissimè aperui, at mea tamen
sententia nemo unquam de ista scripsit arte us-
que dudum artificiosius, nemo distinctiùs, nemo
lucidiùs quàm R. Joseph Bar Abraham Casti-
liensis civis Salernitanus, tria hujus facultatis vo-
lumina studiosè molitus, quibus omnem Caba-
listarum institutionem fecit clariorem, primum
de dictionibus, secundum de literis, & tertium
volumen de punctis. Ejus libri titulus extat גנת
אגוז id est, Hortus nucis, juxta Salomonis cantica
In hortum nucis descendi, ut viderem amœna
virgulta. Apparet nucem hanc esse ut pomum
aureum argenteo retiaculo inclusum, ut legitur
in Proverbiis, Mala aurea in lecticis argenteis
verbum prolatum juxta modos suos, Ita est Ca-
bala pomum illud aureum atque divinum argen-
teis filis, videlicet ingeniosis institutionibus &
humanis artibus circumligatum, quale fieri con-
suevit aurificum opificio, qui subtilibus cælatu-
ris aureum boni odoris pomum non omnino te-
gunt aut operiunt argento, ut nihil ejus videri
queat, sed cavatus quibusdam foraminibus & ar-
genteis cancellis tum pomi colorem eminere,
tum ambræ odorem efflare sinunt. Aspicienti-
bus tamen longinquè totum id quod reticula-
tum est videtur argentum esse integrum, propiùs
autem intuentes si studiosè rimentur, simul au-
rum quoque reperient, & quo magis aurum ab
argento distat, eo longè plus ab arte Cabalistica
probatur differre Cabala, quamvis ambas spe-
cies unum genus spiritualis instinctus comple-
ctatur. Sed altera præcedit alteram, ut oraculum
Hierophantas, utq; unius generis aurum id qui-
dem bonum est, illud autem optimum, ad quem
modum in Pentateucho de Hevila narratur,
quòd aurum terræ illius bonum est, non enim
illic scribitur optimum, ut quidam legunt, sed
bonum. Et in Isaia de Ophir, Dignabor homi-
nem plus quàm aurum optimum, & aurum de O-
phir. Ita quicquid de sacra scriptura homines o-
ptimarum artium amatores scientia naturali ad-
discunt, auro bono par est, & appellatur opus de
Bresith. Quod verò scientia spirituali recipimus,
opus de *Mercaua* dicitur, & auro æquatur opti-
mo atque purissimo. Scribunt enim Cabalistæ
ita, שמעשה בראשית חכמת הטבע ומעשה שרכבה
הוא חכמת האלהות id est, Quòd opus de *Bresith*
est sapientia naturæ, & opus de *Mercaua* est sa-
pientia divinitatis. Et quoniam utraq; sapientia
utcunque circa mundum & ea quæ consistunt in
mundo versatur: estque Thalmudistarum & Ca-

A balistarum ea in re unanimis arbitratus, quòd
duo sunt mundi: primus intellectualis, qui voca-
tur עולם הבא id est, mundus ille venturus, scili-
cet quoad nos: & secundus sensibilis, qui dicitur
עולם הזה id est, mundus iste præsens, ut ex verbis
sapientum nostrorū recepimus, de nominis di-
vini quadraginta duarum literarū studioso cul-
tore sic dicentium, quòd talis dubio procul exi-
stat, אהוב למעלה ונחמד למטה ונוחל שני עולמים
העולם הזה והעולם הבא: id est, Dilectus sursum
B & desideratus deorsum & hæreditans duos mun-
dos, mundum præsentem & mundum futurum:
Idcirco dividuntur Thalmudici & Cabalistæ se-
cedentes in duas facultates, tametsi ex creditis re-
ceptionibus ambæ similiter oriantur & emanēt.
Nam utrique majorum suorum traditionibus fi-
dem habent, etiam nulla ratione reddita. Sed hac
distinguūtur deputationis ordinatione, quòd o-
mne studium, omnem operam, omne cōsilium,
laborem & diligentiam, universam quoq; men-
C tis suæ intentionem Cabalista fœlix ille atque
beatus à mundo sensibili finaliter ad mundum
intellectualem transfert & traducit. Thalmudista
verò in mundo sensibili permanet, ac animam
universi hujus mundi non transcendit: quòd si
quandoque licenter ad Deum & beatos spiritus
pergat, non tamen Deum ipsum ut immanentem
& absolutum accedit, sed ut opificem causamque
rerum & circa sua creata occupatum. Angelos
autem ad ministeria quotidiana, divinæque vo-
luntatis effectus exequendos mancipat, altissima-
D rum rerum contemplationes ad hunc inferiorē
mundum semper referens. Earum tamen facul-
tatum altera sæpe alterius sensa mutuatur, & ad
suum desiderium trahit. Enimvero quandoque
studia ultro citroque inter se cōmunicant Thal-
mudici & Cabalæ, ut activa vita & contempla-
tiva, licèt unum eundemque Sacræ scripturæ cō-
textum plerunque alter ad timorem servilem, al-
ter ad amorem filialem suo more lepida suasio-
ne inuitet. Apparebit enim acri studio Thalmu-
E dista ille circa legis præcepta & mandata residere,
illa exponere, illa dirigere, illa venerari & exoscu-
lari, ut nihil aliud rectè definiamus Thalmud es-
se quàm legis explanationem ad intētionem au-
toris. Unde Thalmudici מפורשים dicti sunt, &
פרש id est, expositores & *pharisæi*, qui de sugge-
stu & cathedra Moysi semper instant operi, præ-
dicant, & plebem hortantur cum propheta re-
gio dicentes, Servite Domino in timore: ac cum
F Josue, Timete Dominum & servite ei. Quin &
hoc ita facite, ac illud sic omittite cum tali & tali
moderamine, unde sexcenta & tredecim præce-
pta uno verbo תריג comprehensa in duo capita
redegerunt עשה לא תעשה id est, fac ne facias, quæ
vos affirmativa & negativa consuevistis appel-
lare, multum scitu commoda & usu perquàm
necessaria. Cabalistæ autem, quamvis teste veri-
tate viri sint legem piè observantes, tamen con-
templationi plus incumbunt. Ideoque appel-
G lantur אנשי העין מבעלי התורה id est, viri specu-
lationis ex magistris legis. Hi curam reipubli-
cæ ac privatorum, domi belliquè ritus & consue-
tudines in judicialibus & moralibus, cum sua
historia penes Talmudistas relinquentes, ea si-
bi tan-

bi tantùm quæ ad animi quietem & tranquillitatem pertinent, & ad amorem Dei reservarunt. Sic enim ajunt כונת כלל התורה שני דברים והם תקונ הנפש ותקון הגוף id est, Intentio universæ legis duæ sunt res, bona dispositio animæ & bona dispositio corporis. Tota namque lex præcipuè ad perfectionem hominis tendit, & secundùm eam duas consequimur perfectiones, mentis alteram, & alteram corporis: longè vero dignior ea est, & præeminentiæ altioris, quæ animam juvat & vitam perpetuat. quanquam idonea corporis habitudo & debita compositio est tempore naturaque prior. Igitur altiore loco & digniore gradu habendi sunt Cabalistæ illam legis expositionem sequentes, quæ per quædam symbola mentis elevationem ad superos & ad rem divinam quàm maximè propellit: hanc appellant Græci vestri anogogicam institutionem, quæ non modo philosophia sit, sed & Σοφία ipsa, hoc est sapientia. Unde merito sapientes denominātur, להלוך נגד החיים ut concionator inquit Salomon, quoniam pergunt illuc ubi est vita, & pro mortalium captu adhuc in corpusculis habitantes à tempore ad æternitatem, & ab infimis ascendunt ad sūma. Facite periculum si vultis, honorandi advenæ. In principio creavit Deus cœlum & terram. Sanè cœlum Thalmudicis vocantur omnia visibilis mundi quæ supra lunam sunt, & quæ subter eam appellant terram. Deinde cœlum quoque interpretantur formam, & terram esse volunt materiam, quare in principio ajunt, Creavit Deus formam & materiam, quarum denuo compositionem in singulis quibusque opifice oraculo fabrefecit, & omnia non tam manu tornavit quàm novies verbo dolavit. Legitur enim ויאמר אלהים id est, & dixit Deus, Fiat lux: & dixit Deus, Fiat firmamentū: & dixit Deus, Congregentur aquæ: & dixit Deus, Germinet terra: & dixit Deus, Fiāt luminaria; & dixit Deus, Producant aquæ reptile: & dixit Deus, Producat terra: & dixit Deus, Faciamus hominem: & dixit Deus, Ecce dedi vobis omnem herbam. Igitur perfecti sunt cœli & terra cum omni attinentia & tota supellectili eorum, ut sunt quatuor elementa quæ dicuntur tenebræ primò nominatæ, spiritus Domini, aquæ sub firmamento, & arida. Sequuntur pariter & cætera mista, quæ vulgò elementata vocant, ut aves & volatilia, bestiæ ac reptilia, pisces & cete grandia, & eorum omniū dominator homo, cui ex universis corporeis uni concessum est liberum arbitrium, quo ne malè uteretur figuntur ei leges, promulgantur constitutiones, comminantur transgressionis pœnæ. Cùm item ignis influens nuncupetur cœlum, id est שמים quasi אש ומים id est, ignis & aqua, & nihil ex se producat, sed producta solùm cœlesti, hoc est humido calore foveat, tum recto quidem ordine recitantur in illo constituta fortissimè influentia sol & luna, quibus ducibus omnes reliqui notantur exercitus, luminaria & stellæ, nox & dies, splendor & tenebræ, signa & tempora, dies & anni. Hæc itaque de globo corporeo & reclusis in eo mistis. Duo verò mundi à Cabalistis sunt recepti, corporeus & incorporeus, visibilis & invisibilis, sensibilis & mentalis, mate-

A rialis & idealis. Inferior mundus & superior, cùm legunt, In principio creavit Deus cœlum & terram: & ita symbolicè cœlum summa, terram infima designare putant, hoc modo interpretantes, בתחלה ברא השם העליונים והתחתונים: id est, Initio creavit Deus summa & infima: quo nimirum arbitrantur simplicem & immaterialem mundum summa continere: compactum verò & cementarium hunc, infima: unde & legem divinam *Bresith* de creatione promulgatam cœpisse ab ipsa litera *beth*, B quæ in arte Arithmetica inter numeros duo significat, perinde atque sic notatoriè insinuaret, duo principaliter creavit Deus, totum mundum supremum cum omnibus in eo degentibus. & totum mundum infimum. omniaque ad illum pertinentia. Nam aliâs fuisset utique satis Moysen ita scripsisse, ראשית ברא אלהים שמים וארץ quod haud secus ac eodem illo more à Latinis legeretur, Initio creavit Deus cœlum & terram. Potuit enim summarium illud creaC tionis non incipere à *beth* litera. Sicut Salomon in Proverbiis, Dominus possedit me principio viarum suarum: ubi sine *beth*, & absque ulla alia præpositione ponitur principii dictio. Cæterum præter consuetudinem duobus istis creatis adjunxit bis binos articulos את & ה. Unum excellentis demonstrationis qui dicitur *ha*, & alterum omnimodæ comprehensionis qui constituitur ex *aleph* primo alphabeti elemento & ultimo *thau*, & est id quod Græci ajunt α & ω, & Romani D prora & puppis, ubi visus est per cœlum, omnia excellenter simplicia spiritualia, ab *aleph* ad *thau*, id est à primo ad ultimum, & per terram similiter à capite ad calcem omnia excellenter corporalia & iis contenta, nihilo tamen minùs singula in ipso uno principio tanquam unicum creatum. Sicut Ezechielis rota in rota, cum suis quibuscūque involutis visa est una esse similitudo gloriæ Domini, & ut ipsius Rabbi Saadiæ in libro *Amunoth*, id est credulitatum propriis verbis utar E כחלמון בתוך ביצה id est, Sicut vitellus in medio ovi, seu (ut ego ipse dicere soleo) instar alboris ovi unius, testaceo firmamento contenti, vitellum ipsum inglomerantis, ita primus mundus ille intelligibilis secundum implicat, ut tota virtus ejus inde gubernetur, quo fit ut constringantur utrique vinculis concordiæ, adeo ut sæpe tā suas quàm comprehensorum naturas & appellationes mutua sibi libertate condonent. In secundo namque, hoc est sensibili mundo sphæræ novem F moventur ab empyreo immobili, cui *Metattron* assiduò præest: at in primo novem angelorum chori moventur ab immobili Deo. Sicut in immobili silentio cunctorum creator primò simul omnia creavit, postea novenario sermone ad proprias singula quæque distinctiones loquendo commovit. Nominantur & vicissim ignis *seraph* aer *cherub*, aqua *tharsis*, *ariel* terra, & quæ in mundo sunt inferiori ea non parum multo meliore nota sunt in superioribus: quapropter hæc G inferiora congruenter appellari queant verorum exemplaria, & adumbratæ supernorum imagines, signa, notæ ac symbola quibus movemur ad cogitandum de supercœlestibus & angelicis substantiis, virtutibus & opera-

 ratio-

rationibus quodam tramite abstractionis, vel assimilationis via, vel alia quadam ratione ac modo nobis carne indutis possibili. Unde statuunt duos quoque paradisos, alterum cœlestem, & alterum terrestrem, in quibus præmia virtutum consequantur utrique, tam homo terrenus quàm homo cœlestis, ut in hujus orbis terra quandiu in corpore fuerit hospitatus tanquam in aliquo corruptibili horto voluptatis, gloriam & honorem, gaudium & lætitiam, omneque desiderium delectationis suæ ob alicujus heroicæ ac præeminentis, & à filiis hujus seculi laudatæ virtutis causam lucretur, quæ tamen umbræ sunt & res caducæ fumo similes. In cœlesti verò terra, & veriùs viventium super cœlesti, ubi extat amœnitatis æternæ immarcessibilis paradisus, animæ hominis in vita mortali olim secundùm virtutem rectè operati, nunc exutæ, clementissimus ille Maximus & Optimus Deus ostendit omne bonum, quod ne videre quidem antea potuisset tam gravi & tam denso cadavere obscuri corporis onerata: illud nominatur & in Cabala & in Thalmud איספקלריא המאירה id est, Speculatio illuminans, hoc est visificans, quam vos cognitionem intuitivam Dei appellatis, ut quæ contingat animæ separatæ per lumen gloriæ, ac à maturissimè pensitantibus sola esse beatifica probetur. Nam alia fit per species connaturales quæ non est beatifica, & איספקלריא שאינה המאירה id est, Contemplatio quæ non sit illuminans, vocatur. Nunc verò quando clara Dei visio & perpetua summæ divinitatis fruitio, pro suprema hominis parte, intellectu & voluntate beatis donantur, idcirco jure optimo ea nisi in supremo mundo contingunt nemini. Sic ajunt Cabalistæ, כי טרם שישיג לראיה תפרד נפשו מעליו: id est, quòd antequam apprehendat hanc intuitionem separatur anima ejus ab eo. Quare mortali homini siquando Deus videri dicitur, id per Angelum fieri putatur, במראות המלאכים ut scribit Ramban Gerundensis in Exodo. Quamobrem pro duplici hominis conditione spirituali & corporali, ac pro duplicis mercedis retributione, duplicem, ut audivistis, paradisum asserunt, ita dicentes, כי גן עדן ונהרותיו עם העניינים שתראה במעשה בראשית כלנ בנגד צורות השכליות ועליונות הנ מכונים. id est, Quia paradisus & flumina cum singulis rebus quas cernis in opere *Bresith*, omnia juxta formas intellectuales & supernas sunt disposita: id ita sentio etiam cum auro de Hevila, bdellio ac onychino, cæterisque infiniti pretii gemmis. Eodem modo & eadem forma duplicem gehennam, scilicet duos tartaros esse deputatos, iidem Cabalistæ asseverant, superioris & inferioris mundi, ad torquendum nociva corpora in tempore, ac animas pravas in æternitate. Nomen eis commune inditum est ארקא id est *Arka*: hic est tartareæ pœnæ locus, qui præter cętera, septem immaniora durissimarum pœnarum receptacula, criminũ reis justo Dei judicio destinata comprehendit. Sicut Cabalista ille *in Horto nucis, volumine secundo*, de septem habitaculis inferorum tractat his verbis, שני מיני גיהנם הן עליון ותחתון: אחד לגוף בעולם הזה אחד לנפש בעולם הבא אחר זה: והמקום הכולל כל אילו הוא הנקרא ארקא כי בו הנם

A גיהנם ושערי מות וצלמות ובאר שחת וטיט היון ואבדון ושאול: id est, Duæ species Gehennæ sunt, superior & inferior: una ad corpus in mundo isto, una ad animam in mundo venturo post istum, & locus comprehendens omnia hæc, est vocatus *Arka*, quoniam in eo sunt, gehenna & portæ mortis, & puteus interitus, & lutum fæcis, & perditio, & fovea. Hucusque Joseph Castiliensis. Jam hæc
B vincula, hic carcer, hæ compedes, hæc servitus, hæc captivitas peccata noxiorum manent, tam corporum in mundo præsenti, quàm animarum in mundo futuro, ut justos æqua comitentur virtutum præmia, & iniquos debita sequantur vitiorum tormenta. Quid-nam aliud debetur rectis quàm vita & honor? quid aliud pravis quã mors & horror? Nec id usq; adeo temporaliter intelligendũ est: sed ut Cabalistæ volunt etiam intellectualiter: sic enim scribunt צדיקים אפילו במיתתן קרואים חיים ורשעים אפילו בחייהם קרואים מתים:
C id est, Justi etiam in morte sua dicuntur viventes, & maligni etiã in vita sua dicuntur mortui. Quo peritis in Cabala non erit obscura Dei sententia, In die qua comederis ex eo, morte morieris: videlicet non corporali sed spirituali. Nam vixit Adam post esum vetitum ultra nongentos annos, in momento tamen ipso mox atque legem transgressus erat, morte moriebatur. In peccato, inquã suo, toti humano generi & prolis futuræ propagationi æternis inferorum habitaculis destinatę, sontico nimis & contagioso: quousque Dei pla-
D cito veniret Messiha ille redemtor, qui hominem in paradisum reduceret, non terrestrem sed cœlestem, & vitam liberis redderet, quam parens amiserat, æternam, non temporalem, animæ non corporis, illam ipsam Dei familiaritatem & jucundissimum divinitatis aspectum, omni voluptate plenissimũ. In hunc omnes veri Cabalistæ non sophistici totam suam fiduciam figunt atq; locant. In hunc omnia sanctarũ scripturarum salutaria vaticinia retorquent: de terra promissio-
E nis, de Jerusalem civitate, cujus participatio est in idipsum, de monte Dei, & loco sancto ejus, & via sancta, & sanctuario, & atriis Domini, & templo Domini, & domo Domini, & porta Domini, & cæteris similibus multis, quæ Rabbi Moses Ægyptius in suo *Misne*, id est Deuteronomio, sic etiam intelligi de cœlesti beatitudine voluit. Qua de causa multum & sæpe cum Thalmudistis certamus, & plurimùm utrique in duas imus sententias. Illi omnem liberationem regis Messihæ
F de corporali captivitate, seu veriùs dispersione nostra conãtur ad tumultum, ad strepitus armorum, ad expeditiones bellicas, ad expugnationes regionum & devastationes terrarum, & Israelitici exercitus victoriam referre, ut quondam salvatore Moyse legimus adversum Chananæos & Palestinos nostris majoribus contigisse: aut saltem ad exquisitum evasionis ingenium, quo sunt in aliis liberationibus, ut multi vafrè, ut ego puto sanctè usi, quando tot seculis sub tot regnis di-
G spersi exularunt, ut sub Babylonico annos septuaginta, sub Persico quinquaginta quatuor, sub Græco centum & triginta, nunc sub Romano mille quadringentos, nec dum finis. Nos contrà, meo arbitratu, rectiùs Cabalisticè Messiam esse ven-

se venturum putamus ad liberandum miseros humani generis mortales, de vinculis injustitiæ originalis, ad dimittendum peccata, & ad salvandum piè Deo servientium animas in Adam patre nostro à vita æterna exclusas, usque ad satisfactionem Messihæ, qui ut consummetur justicia misericordis & clementis Dei manum suam mittat, & sumat de ligno vitæ & comedat de eo, ut per illum vivamus in æternum. Ea satisfactio non in fastu regio, nec jactantia honoris ac gloriæ fieri debuit, eò quòd originale peccatum à Messia expiandum de superbia & elatione pullulavit: Quin potiùs in humilitate ac tolerantia: non in curribus & in equis, sed in nomine Domini Dei nostri: & non in victoria, nec humano triumpho, sed in labore, jejunio, vigiliis, fortitudine animi, contemtu κενοδοξίας, misericordia cōpassibili, amore Dei præcipuo, dilectione hominū rectâ, & in ipsa tandem heroica liberali ac spontanea morte, quoniam contra vitium sola virtute pugnatur, & imperia, principatus, stemmata, coronas huius seculi, nemo sapiens unquā magni duxit. Quin hoc est sapere, gloriam hujus mūdi contemnere: quoniam cùm interierit gloriosus dives, non sumet omnia (ut inquit Psaltes) neque descendet cum eo gloria ejus. Quicquid igitur de trophæis & de subjectione populorum scribitur in literis sacris, id omne post creditam nihilominus historiam, si quæ facta enarrantur, de mundo tamen intellectuali & supernis potestatibus à Cabalistis intelligitur, ita ut Messiha rex futurus optimo jure levia & abjecta hæc istius seculi deliramenta, magistratus, honores, & regna tanquam vana & stulta non modò neglecturus sit, verùm etiam contemturus, ut qui ad abolendum humanæ speciei reatum, & ad aperiendum virtuti viam adveniat. Unde verus ipse Messiha, si recta ducimur ratione, de solo Isaiæ nobili capite clariùs cognoscetur, quod sic incipit הנה ישכיל עבדי id est, Ecce intelliget servus meus, & sic definit ולפשעים יפגיע & pro transgressoribus orabit; quo supra quàm dici queat miror, non absque singulari apud cæteros exterarum nationum homines verecundia (vobis ego solis confidenter loquor) Rabbi Salomonem, & Davidem Kimhi, aliosque de nostra secta non parum doctos viros nescio qua pusillanimitate, vel si fortè coram gentibus pudore, totum illic contextum Isaiæ de solo populo Israel nunc passim disperso torvè interpretari, cùm planissimè sit de illo ipso Messiha prophetatum, quod Chaldaica Jonathæ traductio nominatim exprimit, dicens, הא יצלח עבדי משיחא id est, Ecce prosperabitur servus meus Messiha. Hic est ille ab Isaia in spiritu prophetico verè visus eo loci, homo dolorum & infirmitatis expertus, vultu abscondito, nullius honestæ reputationis vir, divina percussione tactus, despectus & vitatus, tonsus ut agnus, occisus ut ovis, à terra viventiū abscisus, & cū sceleratis reputatus, & inter filios hominū inglorius. At verò quid inter filios Dei? planè multū exaltatus, & elevatus, & sublimis valde. Nā generationem ejus quis enarrabit? & Domini Dei voluntas per manum ejus dirigitur, & Dominus abolevit in eo iniquitatem omnium nostrûm,

A quia de scelere populi percussit eum. Ipse enim vulneratus est propter crimina nostra, & attritus est propter iniquitates nostras, qui certè iniquitatem non fecit unquam, & non fuit dolus in ore ejus. Sed Dominus voluit contusionem eiusdem vulnerati. Quapropter cùm sit ipse justus Dei servus multos justificabit per agnitionem sui, & iniquitatem illorum ipse portabit, & peccata multorum tollet, & pro peccatoribus intercedet. De vero Messiha hæc omnia vidit Isaias, &
B profectò non est mentitus. Ista firmiter est illa cōgregatio Israel juxta Cabalistarū opinionē, & illud salutare Dei nostri tam sæpe promissum, ut justificemur בדעתו id est, in cognitione eius. non ut salvemur in tumultu, nec in fuga, sed sub uno rege ac in uno fidei consistentes exercitu, liberemur in morte atque cognitione Messiha, quà finitur peccatum, nō removetur obstaculum claræ visionis Dei, hoc est humani generis originalis ac contagiosus reatus. De quo sic *in libro Ca-*
C *bala de fide & expiatione* legitur, דרך מורה כח הנאצל שהוא כח הנברא המתנהג בשבע תמורות שהם י״ג סדרי סליחה שהעולם מתנהג בהם עד שיכלה החטא ויבא המשיח שהוא כח אלהי ובכח האצילות שהוא כח המלאכות ׃ ובכח הנאצ׳ ממנה שהוא כח הנביא ׃ תנום עליו רוח השם רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת יהוה הרי שבע תמורות שהמשיח מתנהג בהג להטיב לטובים ולחרוב את הרשעים כדכתב ברוח שפתיו ימית רשע׃ id est, Via demonstrans virtutem gratificatam seu infusam,
D quæ est virtus creata ducitur septem variationibus, quæ sunt tredecim ordines expiationis, quibus mundus dirigitur, quousque finitum fuerit peccatum, & venerit Messiha qui est virtus Dei. Et in virtute gratiæ quæ est virtus angelica, & in virtute gratificata & infusa ab ea, quæ est virtus prophetæ. Requiescet super eum spiritus Domini tetragrammati, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilii & fortitudinis, spiritus sciētiæ & timoris Domini. Ecce septem varietates
E quibus Messiha utitur ad benefaciendum bonis, & ad destruendum malignos, secundùm quòd scriptum est, Et spiritu labiorum suorum interficiet impium. Hæc sunt commemorati voluminis Cabalistici verba, quibus monemur regem Messiham non manu sed ore, non armis sed spiritu, vincere populi Dei adversarios, donare autem Dei gratia septemplici pios, interficereque impios, & hæc omnia spiritu oris, id est doctrina
F sua spirituali, quam per viros justos & electos justi discipulos, sparget ac seminabit in omnes gentes: per Isaiæ illud ad tempus Messihæ relatum oraculum, Haurietis aquas de fontibus salvatoris: quod Jonathan filius Uzielis Chaldaicè interpretatus est iis verbis, ותקבלון אולפן חדת בחדוה מבחירי צידקא id est, Et recipietis doctrinam novam in gaudio ab electis justi. Ea verò est doctrina illa nova, quæ verum lumen luceat, quam qui odit in tenebris est, & qui diligit, versatur in luce. Finis igitur præceptorum
G hic est, ut diligamus invicem in doctrina Messihæ, שיורה העמים ללכת בדרכי יהוה id est, Qui docebit populos ambulare in viis tetragrammati, ut scribit Rabba David Kimhi super eundem prophetam *capite quinquagesimo primo* eo versu,

Quia

A Quia lex à me exibit; quã scilicet qui fecerit, salvabitur, qui contemserit, peribit. Vetera enim timoris sunt, nova charitatis אל אהבה ישרה מלב שלם quæ est dilectionis rectæ ex corde integro, secundùm magistros nostros. Erit igitur Messiha exemplum vitæ omnium liberandorũ, à quo universa dependet mundi salus, quæ dicitur salus æterna, & exponitur à nostris per omnes dies seculorum, ubi legitur Israel salvatus est in I.H.V.H. salute æterna. De quo nonnihil scribitur in libro
B Cabalæ *Hacadma* והוא סוד מלך המשיח שיבא במהרה בימינו שכל פעולתו תחלה על וה וגם יה שהוא סוד השביעי והוא השם שמו שלם ותשלם כל המלאכה על ידו: id est, Et hoc est arcanum regis Messihæ qui veniet cito in diebus nostris, cujus omnis operatio incipiet in V. H. & etiam I.H. quod est mysterium diei septimæ, & hoc nomen, est nomen ipsius integrale, perficieturq; omne opus in manu ejus. Ecce definitum est à sapientibus Cabalistis omnia per Messiham fore
C perficienda, & totam ejus operationem fieri sacratissimis quatuor literis I. H. V. H. in mysterio diei septimæ, non à numero videlicet dierum sic appellatæ, sed à transitu de vita activa ad vitã contemplativam, id est in ipsa quietudine animi & pacata tranquillitate, secedendo ab hujus mũdi nimia sollicitudine & à cementariis operibus patratis. Scriptum est enim, Et requievit die septimo ab universo opere quod patrarat. Quãvis autem Thalmudistæ multa regi huic attri-
D buant nomina, ut intelligere licet ex plurimorũ doctorum allegationibus in libro *Sanhedrin* volumine *Helek*, citatis à capite, ubi scribitur: Et Rabbi Johanan dixit, Messihæ quod est nomen? usque ad locum, Suscepitque Rabbi Eliezer, dicens, Dies Messihæ. Et pòst in multis eorum scripturis, sicut commentariis in Canticum synagogæ: הוא נקרא ראש וראשון Exponuntur nomina Messihæ *Silo*, *Innon*, David, *Hanina*, Germen, Justus, Consolator: ea tamen singula
E putantur agnomina velut imaginaria, instar septem exemplorum illic recensitorum, quæ sunt, Arca, Propiciatorium, Tabulæ, Virga Aaron, Urna mannæ, & Spiritus Dei. Sed juxta Cabalistas unum hoc nomen ineffabile יהוה audivistis quàm sit proprium Messihæ, quod integrabit & perficiet nomen ejus substantivum: docẽt enim credi oportere hoc esse nomen ipsius integrale, quod piè sanctèque integratur in miserationibus, cui nemo Thalmudista inficiator
F subrepit, cùm dixerit magnus ille magister in Thalmud commemorato in loco, quod nomen Messihæ veniet appellandum consimiliter *Hannina*, id est misericordia, citando *cap. Ieremiæ 16. v 13.* quem tamen licenter ac impropriè Romani sic legunt, Qui non dabunt vobis requiem. Sed ea non est etymologica interpretatio. Ita enim rectiùs me judice legatur, Quod nõ dabo ad vos misericordiam. Hoc Jonathan Chaldæus traduxit רחמין id est, miserationes, ut qui secundùm Thalmudistas dicere vellet, quod vobis ambu-
G lantibus in pravitate cordis, ut Deum non audiatis, non erit Messiha qui nominatur miserationes: quo clarè innotescit ברחמים id est, in miserationibus de medio I.H, V.H. nomen fore pro-

prium salvatoris Messihæ, cujus & dignitas & officium, tametsi rigore ac severitate constet, juxta regis David vaticinium absque ullius controversia de ipso Messiha expressum, Judicabit populum tuum, inquit, in justitia, & pauperes tuos in judicio: tamẽ quoniam judicium, id est. משפט secundùm omnes Cabalistas cum justitia etiam admittit clementiam: sic enim legitur in *Porta lucis capite* 4. כי המשפט חציו דין וחציו חסד Id est, Quod judicium est partim rigor & partim clementia: quibus modis primi lapsus reconciliatio per iteratam unionem, & novam quandam populi cum Deo desponsationem futura est, ut Hoseas prædixit: Sponsabo te mihi in justicia & judicio: in misericordia & in miserationibus, ubi ponitur, ברחמים ne quis putet illum ipsum Messihæ adventum ex aliqua juris necessitate, ac non potiùs de gratia mera & dono Dei liberalissimo esse destinatum, rectè imponetur huic Salvatori nomẽ clementiæ inclytum, quod ex omnibus literis tam vocalibus, quàm consonante solam misericordiam & præterea nihil aliud significantibus erit compositum. Idque fore conjicimus per sanctas quatuor literas quibus tanquam notis & symbolis ineffabile depingitur, & per *Sin* consonantem, quo nomen ineffabile nominatur. Tritum enim in Cabala est, quòd hæc nota *Sin* exponitur שין per *notariacon* שם יהוה נקרא Id est, Nomen tetragrammaton vocatum, hoc est prolatum. Nullæ autem sunt literæ aliæ quibus sola nudè misericordia designatur, nisi hæ quinque I. H. V. H. & consona *Sin*, id est, s. De vocalibus quatuor *in libro Portarum justitiæ*, sic legitur, וזהו סוד שאמ״ רזל כי הנה יהוה יוצא ממקומו יוצא ממדת רחמים id est, Et hoc est mysterium quod dixerunt Magistri nostri, quorum memoria sit in pace, quòd ecce quatriliterum (inquit Micha) I. H. V. H. egredietur de loco suo, egredietur per proprietatem miserationum. De consonante autem *Sin*, universi Cabalistæ qui nõn sunt nescii in Cabalistica גימטריא *Sin* literam totius in se complexus quatriliteri ex Arithmetica proportione rationem continere, haud inficias ibunt, eandem quoque ab ea possideri proprietatem clementiæ ac misericordiæ. Omnium igitur hominum salus de sola Dei misericordia expectãda est, quod palàm expressit Habacuk, Deum sic alloquens, Cùm iratus fueris, misericordiæ recordaberis. Ubi David Camhi quem nostri appellant Kimhi (sicut alii pronunciant Rabbi, & Alemania dicit Ribi, per facilẽ vocalis a in i conversionem, ut & de Græcis ac Latinis extat par judicium, illi enim γραμματικὴ & λογικὴ, nos Grammatica & Logica: illi μάτηρ, nos mater, ita Samsõ Simson, & Camhi, Kimhi, & alia plura) Ille, inquam, David Judæus Hispaniensis, per nomen רחם id est, misericordiæ illic positum, secundùm Arithmeticam proportionẽ Cabalisticè, hoc est symbolicè intelligendum esse docet, Abraham, quasi Habacuk sic diceret, O Deus, cùm tu ira peccati nostri tangeris, memento seminis Abrahæ cui promisisti quòd in eo benedicentur universæ cognationes terræ. Et rursum, O Deus, tu illum affatus es, benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ. Ut autem indicaret Habacuk ipse

ipse, quodnam futurum esset illud semē, subjun-
xit, Egressus es in salutem populi tui, in salutem
cum Messiha tuo: ubi idem D. Kimhi sic scribit,
הוא משיח בן דוד id est, Hic est Messiha filius Da-
vid. Ajo igitur cum sapientibus Cabalistis o-
mnium nostrûm veram salutem in Messiha pen-
dêre quotquot attingimus illum. Quo fit ut ab
omnibus nos rebus creatis quoad possumus ab-
solventes per omnes gradus ascendere ac migra-
re in eum conemur, ut ipsum si minùs consequa-
mur, at vel assequamur certè, pro singulorum
quorumque virili. Nam hic est noster ipse, in cu-
jus adventū omnis lex à nobis etiam intellectua-
liter refertur, & non Moysi tantùm scriptura, sed
& prophetarum & quicquid in Hagiographis
continetur. Totum namque id contextum quod
Essrim Varba, id est viginti quatuor nos dicimus,
& vos Biblia nominatis, totum inquam התורה
id est, legis appellatione nuncupamus. Ut in *Dan.
cap. 9. v.* 10 Ambulando in lege Domini Dei no-
stri quam tradidit coram nobis per manum ser-
vorum suorum prophetarum. Hanc solam scri-
pturam decrevimus tam stabilem & adeo esse
firmam, ut super eam cogitatus omnes nostros
tuto fundare queamus, & sublimes speculantium
hominum contemplationes haud perplexim lo-
care, tum quia summi Dei voce promulgata sit:
tum quia tantis energiæ viribus in hominum
contemplantissimorum mentibus solet operari,
ut per eam de quibuscunque libet mistis ad sim-
plicia, de simplicibus ad simplicissima, de causatis
ad causas, & à mundo deniq; inferiori ad supe-
riorem, à superiore ad Messiham qui mentis no-
stræ objectum supremum & in ultimo gradu
conceptibile sit, tanquam ad regem seculorum
ascendere valeamus, per quem planè tandem in
Deum transeamus incomprehensibilem: tum
etiam quoniam per has sacras literas quasi per
scalam Jacob, cacumine tangentem cœlos, cui
Deus ipse innitatur nostri ascendunt angeli &
descendunt, vectores hinc precum, inde do-
norum, qui ultro citroque portant hinc inde
suppetias, ut ex vestris quidam ait. Et profe-
ctò nihil sentio aliud etiam quod vel fingi posset
animum nostrum arctiùs Deo, perinde atq; ali-
quod stamen introtexere, quàm illam ipsam cu-
jus mentio fit, sacram scripturam, quæ nos pri-
mo in divinorum admirationem ducit: tum in
eorum pro humano captu agnitionem, deinde in
illum ardentissimum qualitercunq; cognitæ di-
vinitatis amorem, præ se ferentem certissimum
spei effectum. Per hanc cum Ezechielis animali-
bus & rotis de terra elevamur, ut cum euntibus
eamus, & cum stantibus stemus. Hic est solus ve-
ræ contemplationis campus, cujus singula verba,
singula sunt sacramenta, & singuli sermones, syl-
labæ, apices, punctaque eius plena sunt arcanis
sensibus, non tantùm nobis autoribus, verùm e-
tiam Christianis attestantibus. Hæc est Cabala
quæ nos humi degere non sinit, sed mentem no-
stram extollit ad altissimam comprehensionis
metam, quæ tamē nequeat animam Messihæ ra-
tionabiliter transcendere, nisi quodam incom-
prehensibili intuitu quasi via momētanei raptus,
quo putamus haud impossibile Cabalistis nobis

A in spiritu propè tertium mundum corripi, ubi est
Messiha omnibus inferioribus influens. Mundi
enim generalissimi numero tres sunt. Primus
materialis, secūdus formalis, & tertius informis,
Seu quādo sic vultis primus, inquā, infimus qui &
sensibilis, secundus supremus & mentalis qui &
intelligibilis, & tertius [illegible] id est, super-
supremus, vel si dicere licet supremissimus, incō-
parabilis & divinus. Mundum autem censeri pri-
mum quoad nos volui hunc corporeum, cæteris
B subsistentem, ordine fortè perverso, qui justa ra-
tione in genere causarum fuisse debebat ultimus,
quasi receptaculum omnium superiorum. Iste
constituitur primò ex cœlis & cœlestibus: secun-
dò ex elementis & elementatis: tertiò ex natura
humana & singulis hominibus, qui dicuntur
Hebraicè עולם הקטן Græcè [illegible] & La-
tinè parvus mundus. Universum hoc corpus,
ut Aristoteli vestro placet in libro de Mundo,
est globus ex cœlo & terra & iis contentis natu-
C ris constitutus, quippe cum septem habitaculis
cœlestibus, & septem habitaculis terrestribus,
quæ quidem enumerat R. Menahem Racanat *in
capite* 25. *Levitici*, nominibus istis primò ad cœ-
lum pertinentibus, שמים רקיע שחקים זבול מעון
ערבות מכון Secundò ad terram ארץ ארקא גיא
יבשה חרבה תבל הלד. Septem quoque habitacu-
la inferorum Joseph Salernitanus *in Horto nu-
cis* (ut paulò superiùs audivistis) nominatim re-
citavit. De Microcosmo autem id quoque haud
D clàm est omnibus nobis, ad hominis conditio-
nem, quamlibet in partem respexeritis septem
attinere, quæ sunt corpus, anima, & ex iis compo-
situm, quod נפש appellamus, ut est illud regis So-
domorum תן לי נפש id est, Da mihi hominem,
ex quatuor scilicet potētiis animæ compositum,
& quatuor qualitatibus mundi majoris, qui sanè
mundus, cùm sit animatus illustratur mente pro-
pria, quæ dicitur *Metattron*. Secundus est mun-
dus supremus intelligentiarum separatarum, quæ
E à Cabalisticis appellantur שכלים נפרדים à philo-
sophis autem Hebræorum דעות נפרדות Eum
quidem mundum & speciebus plenum, & for-
mis, & mētibus solutis, & Angelis complectitur,
ambit & regit ipsa Messihæ anima, quæ apud Ca-
balistas est ideata Idea omnium vitarum, ad quam
refertur omnis vitalitas individualis, specifica, &
generifica Inde quasi ex vivario depromitur vita
omnis, & nominatur à Cabalistis terra viventiū,
F לפיכך דרשו בפסוק תוצא הארץ נפש חיה למינה זו
נפש של משיח: id est, ideoq; comentantur, in ver-
siculo, Producat terra animam viventem ad spe-
ciem suam: hæc est anima Messihæ. Quæ verba
leguntur ita in *Porta lucis capite secundo*. Et si-
cut in mundo humano, qui dicitur Microcos-
mus, animæ hominis dominatur mens, ita mun-
do cœlesti dominatur *Metattron*, & mundo an-
gelico dominatur anima Messihæ, & mundo in-
comparabili dominatur *Adonai*. Quin etiam si-
cut lux mentis est intellectus agens, ita lux *Me-*
G *tattron* est *Sadai*, & lux animæ Messihæ est *El-
hai*, id est Deus vivus, & lux *Adonai* est *Ensoph*.
Cumque consultissimis rerum naturalium scru-
tatoribus facilè videatur superioris naturæ infi-
mum, cum inferioris naturæ supremo commu-
nicare,

nicare, in tantum quidem ut sæpius de proximè connexis dubitari possit, contigua sint an continua, & cujus nam existat naturæ illud quo continua uniuntur, haud secus atq; id quo equi pes & eius ungula conveniunt, corneúmne sit an carneum, propter immediatam existentium coñexionem: idcirco etiam nunc magis sine injuria dici, arbitror, quòd homo Microcosmus & mundus sensibilis ille magnus, cōmunicant in mente. Mundus item corporeus & mundus intellectualis, cōmunicant in *Metattron*, qui est intellectus agens primi mobilis: unus cū natura cœlesti tanquā inferiori, & cū natura angelica tanquā superiori: mundus autem supremus cum mundo tertio incomparabili ac supersupremo cōmunicant in anima Messihæ, quasi essentia quadā utrinque & angelico & divino mundo continua: nec enim interstitio ullo anima Messihæ, & *Elhas* distant Sed est *Elhas* fons aquarū viventiū & anima Messihæ rivus vitæ. Tertius mundus est deitatis, qui constituitur ex eo quod *Seraphim* vocaverūt, Sanctus, Sanctus, Sanctus, tetragrammatus. Diciturque in Deuteronomio, Magnus potens & terribilis, seu potius reverendus. Magnus ante creationem, potens in creatione, & reverendus post creationem Et hic est אחד id est unus, imò magis propriè, principium unitatis, quia *Aleph* designat principium, & *had*, unum: quasi principium unius, omnia in sua simplicitate unitatis complicans. Cujus talis est emanatio secundùm Cabalistas רוח דבר קול Id est, Spiritus, Verbum, Vox. Sic enim Rab Azariel *in commentario sanctitatis*, post etiam ea quæ nunc recitavi scripsit his verbis, מרוח יצא הדבר והקול בלא פתוחת שפתים ובלא דבור לשון ולא נשמת אדם: Id est, Ex spiritu producitur verbum atque vox, non per apertionem labiorum & non per sermonem linguæ, nec anhelitu hominis. Et hi tres unus est spiritus, quia unus est Deus, ut in libro *Ietsira* de creatione legimus his verbis, אחת רוח אלהים חיים ברוך הוא ומבורך שמו של חי העולמים קול ורוח ודבר וזו היא רוח הקדש שתים רוח מרוח: Id est, Unus spiritus Deus vivens, benedictus ipse & benedictum nomen ejus qui vivit in secula, vox & spiritus & verbum, & hoc est spiritus sanctus, duo spiritus ex spiritu. Hæc Abraham pater noster. Et juxta id quod Rab Hamai, in libro העיון de speculatione scripsit, Hi tres qui sunt unum, inter se proportionem habent, ut אחד מיחד יחיד id est, Unus, uniens, unitum. Quin & paulò superiùs idem ait והם ראש ואמצע וסוף i. Et sunt principiū, & mediū, & finis, & hæc sunt unus pūctus, & est ארון הכל i. Dominus universi. Sic in volumine citato. Mundus itaq; ille tertius incomparabiliter summus ex istis tribus quæ sunt unum constitutus, quasi ex sum̄a essentia, potentia & operatione, in æternum & ultrà extenditur, nec concavus, nec convexus, nec carinatus, nec superficiem habens. Nam ut scribit Azariel in libro pridem allegato sanctitatis, הוא ראשון בלי תחלה והוא אחרון בלי תכלה: i. Hic est primus absq; initio, & hic est ultimus absq; termino: sanè quo ne cogitatus quidē nostri pertingere possunt, & nominatur *Ensoph*. i. infinitudo, quę est sum̄a quæ dā res secūdū se incōprehensibilis & ineffabilis, in

A remotissimo suæ divinitatis retrocessu & in fontani luminis inaccessibili abysso se retrahens & contegens, ut sic nihil intelligatur ex ea procedere, quasi absolutissima deitas per ocium omnimoda sui in se ipsa clausione immanens nuda sine veste ac absque ullo circumstantiarum amictu, nec sui profusa, nec splendoris sui dilatata bonitate indiscriminatim ens & non ens, & omnia quæ rationi nostræ videntur inter se contraria & contradictoria, ut segregata & libera unitas simplicissimè implicans: B sic enim legitur *in libro de fide & expiatione*, כבר אמרתי לך כי המוציא יש מאין אינו חסר וכי היש הוא באין בענין אין והאין הוא ביש בענין יש ללמוד שהאין הוא היש והיש הוא האין: id est, Jam dixi tibi quòd producens ens de non ente nullius eget, & quòd ens est in non ente quoad rem non entis, & non ens est in ente quoad rem entis. Et infrà, Quò discas quòd non ens est ens, & ens est non ens, ita illic scriptum legitur. Istud autem omnem nostrum C intellectum transcendit, qui nequit cōtradictoria in suo principio combinare viā rationis, quoniam per ea quæ nobis ab ipsa natura manifesta fiunt ambulamus, quæ longè ab hac infinita virtute cadens, ipsa contradictoria per infinitum distantia connectere simul nequit, ut quidam Germanorum philosophissimus archiflamen dialis annos paulò ante quinquaginta & duos posteritati acceptum reliquit. Temporalium igitur curarum gravamine semoto & anilium disputationum sophismatibus contemtis, fœlix Cabalista D per Cabalam, id est recepti & crediti semitam tenebras erumpit & prosilit in splendorem quo attingit lumen, & sic à lumine migrat in lucem & per lucem, quantum humana potest capere natura, illud verum luminare comprehendit sub modo entis, non autem non entis, nisi fiat hoc per omnium abstractionem quæcunq; non sunt principium absolutè primum. Cumque frequenter hac via per ineffabile gaudium & alacritatem spi- E ritus ipsa mens Cabalistæ intra profundę taciturnitatis secretum humilia deserens atque terrena, ad supercœlestia & invisibilia transfertur omnem transcendentia humanum sensum, tunc etsi adhuc mortali in cute hospitatus, tamen socius fit Angelorum, perinde atque domicilii supercœlestis quidam inquilinus, cujus tam crebra conversatio in cœlis esse cognoscatur, & tum quandoq; cum illis tanquam viarum suarum comitibus ad altiora spatiatur, animamque Messihæ visitat, F quandoq; autem ad inferiores tam cœlestes quā cæteras naturæ virtutes angelico ductu, nec tamen sine propria quoque ratione descendit, & earum dignitates operationesque intelligere ac singulari honore venerari studet. Unde oritur intima Cabalistæ cum Angelis amicitia, per quam aliquando nomina divina ritè cognoscens, res admirandas conficit, quæ vulgus miracula nominat, ut R. Meir per nomen divinum vel ab ethnico prolatum ipsam uxoris suæ sororem à corru- G ptione diversorii lupanaris præservavit, quam vi prostitutam nullus ganeonum verbo dicto etiā quantumvis robustus violare ac stuprare valuerat. Hæc in *Porta lucis* exordio, & alia id genus plurima cū suis autoribus recitantur, tamq; facilis ejus-

lis ejuscemodi erat patrum memoria Cabalistis A miraculorum operatio, ut ii ab invidis & prophanis sæpius ignominiosè versuti magici cognominarentur, quasi non illa opera perfecisset Michael, sed multo maximè Samael, videlicet per incantationes Ægyptiacas & arcana quædã, tametsi virga Cabalistarũ semper devorat virgas præstigiatorum, & salubrius agit quodcunq; divinum quàm ullum dæmoniacum. Semper enim ad hominum salutem tendit Cabalæ artificium, contrà verò semper ad perditionẽ vergit magicę B vanitatis beneficium: hoc per nomina tenebrarũ & cacodæmonum, illud per nomina lucis & beatorum Angelorum, de quibus nisi more nostro Sabbathi feriatus dies jam vesperi hac ipsa hora ingrueret, quoniam huc attinet, tanquam hujus artis fructus, quem adeo desideratis, ego sanè tũ quicquid sentirẽ magis amplè tractarem. At parũ abest quin nox ruat, optimi viri, secedendumque nobis est, non modò ne præcepti negligens multa vapulem, verùm ne etiam professioni Ca- C balicæ desiam, si hoc Sabbatho ultra *Sabbathai*, qui est Saturnus, suprema arcana & recondita labore operoso effodiam, ac nõ potius silentio remorer, & ocio perfruar tantisper, dum sequens dies prætereat. Cætera hic perendie vel quoto- quoque loco, utut elegeritis, de arte Cabalistica explanabimus. Tum Philolaus, Es, inquit, difficillimas dicendi partes sortitus nostri causa, qui post meridiem adortis nobis tot res, tam admirandas & tãto numero perpetua oratione protulisti, quanquam nulla planè moveri visus molestia. Et ille tum, Amor, inquit, ergo vos meus ut spero mutuus omnem molestiam abstulit. Quòd nisi adessent feriæ, nõ putarem meã interesse vos tales ac tantos discendi gratia huc profectos, ita Cabalæ doctrina jejunos & inexpletos dimittere, sed parendum est legi. Ad hæc Marranus, Ego verò Simon rectè fateor nunquam me, à cujusquam conspectu magis doctum abiisse, mihiq; vel si malis ambobus, ut pro hoc quoque recipiam, abs te quidem cumulatè, quantum id temporis pati creditum est, sat esse factum. Mox Philolaus, Tu solius, inquit, tui causam Marrane agas velim, ego nondum istis quanquam maximis & ad doctrinã Pythagoricã familiarissimè accedẽtibus, tamẽ avidiori mihi copiosius hauriẽdis, fore satisfactũ putavero, si non comperendinata dies finem artis afferat. Qua de re post Sabbatum istud tuum, Simon, quando singulari tua comitate nos ita fers, redibimus. Et ille, Redite dum, ait, intrepidè, ac interea valete bona valetudine.

IOANNIS REUCHLINI PHORCENSIS LEGUM DOCTORIS, DE ARTE CABALISTICA.

LIBER SECUNDUS.

Abeuntibus inde utrisque, Philolao juniore, Marranóque domum, varius inter eundum erat sermo, & nõ ineptus, quippe doctis supra modum philosophis de hoc ipso Hebræo, cujus cum summa doctrina singularẽ etiam cõmendabant erga peregrinos humanitatẽ, & in omnibus atq; præ omnibus morum dignitatem. Placuerunt cũcta ejus hominis, præter unũ istud Sabbatum, futuro (ut judicarunt) tædio plenum quo à tanti magistri gratissimo colloquio divellerentur, & in diem rejicerentur usque adeo tertium, non absque temporis molesto dispendio, cùm quid acturi essent luce crastina, ignorarent. Tum ambulando ita ruminati acceptæ succum doctrinæ, breves dictorum epilogos mutuò percensebant. Ardentibus autem illis discendi fervore, venit in mentem & rediit subitò in memoriam admirabilis viri Judæi oratio, disputandi acrimonia, institutio gravis & erudita quæ sine satietate delectet, nõ fucata, non colorata, sed quę F ubi maximè careat floribus ibi plurimùm pariat fructus. Cumque se jam ab itinere in diversorium corripuissent, mox in ipso consessu antequàm respirassent, cœpit ita Marranus, Omnium sapientum, quos equidẽ à teneris audiverim annis, haud scio an ullus fuerit unquam qui argutior in dicendo & sublimior in sentiendo visus mihi sit hoc uno Simone, quem vel reminiscens jam memoria teneã, ita sermone suo tametsi plano, simplici, non affectato, nõ domi quæsito, mi- G niméque Demosthenis oleum olente; sed magis extemporali & quotidiano meum animum ad ardua contemplanda excitavit, ut nihil cõceperim gratius. Dij boni, homo Judæus ex Judæis ortus, alitus, educatus, & edoctus, quæ natio ubiq; gentium

tiū barbara, superstitiosa, vilis, abjecta, & à splendore omnium bonarum artium aliena est habita: perpetuam crede mihi hanc noctem proclivi desiderio meo viri hujus vidissem vultus, audissem verba loquentis, si non miserum hoc vesperi Sabbatum intervenisset. Tum Philolaus, Ne Græci quidem omnes, inquit, quibus omniū consensu tribuitur multarum artium disciplina, ingeniorum acumen, dicendi copia, tam ascendere potuissent in alta rerum arcanarum fastigia, nisi fortè unus Pythagoras ille meus, philosophiæ pater, tamen qui non à Græcis eā doctrinæ præstantiam, quin potiùs ab illis ipsis Judæis receperit Itaque receptor optimo jure ipse quoque, id est Cabalista nominandus erat, quamvis ut post diuturnam peregrinationem è longinquo aliquid admiratione dignum referret in patriam, quòd facilius vulgo crederetur, ipse nomē illud Cabalæ suis incognitum primus in nomen philosophiæ Græcum mutaverit. Quod eo argumento rectè conjicimus, quia nullam discipulis suis reliquit aliqua ratione perquirendi facultatem, quin id primum sui dogmatis principium esse voluit, ut quærentibus causam, responderent *αὐτὸς ἔφα*, id est, Ipse dixit, more Cabalistarum, qui fermè haud aliter rerum cognoscendarum rationes citant, quàm quòd ajunt אמרו חכמים id est, Dixerunt sapientes. Sic noster ille *αὐτὸς ἔφα*, id est, Ipse dixit. Ipe autem idem est Pythagoras, qui hoc modo philosophiæ nomen indidisse perhibetur, quoniam summi Hebræorum autores *Hachamim* & Græcorum ante se olim *Sophi* cognominarentur, ita veterem disciplinam novi conatus est nominis ornamento vestire. Non autem eo tibi debent minori præconio digna videri, quæ Simon Judæus protulit, quòd sint ab ignobili Hebrææ gentis doctore, tanquam ex barbaris autoribus desumta, & ab homine barbaro allata, quando idem omnium maximus noster Pythagoras simul cum barbaro quodam nominis Zora, scientiarum prima studia iniit, adeoque id extra Græciam, quo tempore apud Ægyptios secum philosophati sunt, qui tum dicebantur prophetæ, & Assyriorum Chaldæi, & Gallorum Druidæ, & ex Bactris Samanæi, & Celtarum non pauci, & apud Persas Magi, & apud Indos Gymnosophistæ, & ille Anacharsis apud Scythas, & in Thracia Zamolxis antè ipsius Pythagoræ servus, quod omne Alexander ille cognomento Polyhistor, in libro *περὶ Πυθαγορικῶν συμβόλων*, id est, De Pythagoricis notis, scriptum reliquit, & apud Indos denique Judæi quos appellarunt Brachmanas, ut Aristobulus Peripateticus meminit. Sanè licet vera dicere, non est certè usquam repertus Pythagoras quicquam rerum aut divinarum aut humanarum vel à Græcis didicisse vel à Romanis. Sed ut Antiphon edidit in libro *περὶ τοῦ βίου τῶν ἐν ἀρετῇ πρωτευσάντων*, id est, de vita eorum qui virtute præstiterunt, Accessit discendi gratia Pythagoras ad Ægyptios & Arabas, & ad Chaldæos, postquàm è Syria, quæ & est & nominatur Judæa, Pherecidem sibi magistrum & præceptorem nactus fuisset. Unde Syrius vulgo ipse quoq; tum appellabatur, quem alii Tyriū dixere, alii Tyrenum *ὡς τι βάρβαρον ἀλλ' οὐχ ἕλληνα γεγενῆναι τοῦτον ὁμολογεῖν τὸν πρῶτον φιλοσόφων*, i. ut barbarum & nō Græcum fuisse prædicarent hunc omnium philosophorum primū. Hæc Marrane conviva mi doctissime, penes Eusebium Pamphili scripta legisti certò scio, in volumine, si ritè recordor, *de præparatione Evangelica undecimo*, qui & hoc addidit, *μόνον ὅτι παρὰ τῶν σοφῶν ἑλλήνων ἔσχεν οὐδὲν, πενίᾳ σοφίας καὶ ἐνδείᾳ συνοικούντων*, id est, Tantùm quòd à sapientibus Græcis habuit nihil, penuriâ sapientiæ ac indigentiâ cohabitantium. De quibus, ut est in *Timæo* Platonis, barbarus quondam Ægyptius, isque valde senex, verè admodum visus est Soloni dixisse, O Solon, Solon, Græci semper pueri estis, nullam habentes antiquam opinionem, nullam disciplinam tempore canam. Nec illud non erit maximè laudandum in Pythagora præstanti sapientia & nobilitate viro, quòd in alieno & longinquo solo, quæ à barbaris hominibus labore ingenti algu & sudore, multa commentatione atque meditatione, non paucis etiam annis corrasit: ea, non dicam meliora, sed tamen splendidiora in patriam, ac usque adeo in Italiam, quæ tunc magna Græcia dicebatur, ceu humeris ipse suis reportavit, cum incredibili cunctorum de se atque suis sectatoribus admiratione, ita ut omnis qui sapientia & doctrina excelleret, Pythagoræ auditor fuisse crederetur. Unde philosophia Italica potissimùm ab illo nomen accepit: Adstipulatur huic laudi Numenius Pythagoricus in primo volumine de Bono, cùm ait, quòd Plato atque Pythagoras quæcunque Brachmanes, Magi, Ægyptii, Judæique invenerunt, ea Græcè ipsi exposuerunt. Quo vehementissimè suspicamur, verum esse quod asserunt viri doctissimi, & variarum linguarum periti, Iudæorum quæque tam recepta, quàm inventa exponi alienis furtis, hinc Græcorum inde Latinorum, nihilque nostrum esse in Philosophia, quod non antè Iudæorum fuerit, quantumvis hoc seculo adimatur eis merita gloria, & nunc universa eorum contemnantur, quoniam præsens ætas omnium studiorum explicationem magis illustrem perpolitámque desiderat. Tum vera, optime Philolae, refers, inquit Marranus, quo magis assentiar Erupidis *Hecuba*, *λόγος γὰρ ἔκ τ' ἀδοξούντων ἰὼν κἀκ τῶν δοκούντων αὐτὸς οὐ ταὐτὸν σθένει* id est, Sermo namq; ex ingloriis progrediens atque gloriosis idem, non idem valet. Nam si Aristoteles aliquis, aut Theophrastus quispiam ea protulisset, quæ nos Simon hodie docuit, nihil omniū sententiā esset dignius auditu, nihil gravius, nihil memorabilius, addidisset tantummodo dicendi genus magis æquabile & aliquem eloquentiæ fucum. Nunc quoniam Iudæus est, qui suo more agrestius paulò & pressiùs rem omnem tractavit, haud dubium quin sordida sint futura in auribus illorum nostro ævo Sophistarum, ut ipsi sibi videntur planè persubtilium, si qui audiant, aut sint audituri, vel potiùs universis nunc aut pravè aut stultè philosophantibus, appareant implicata, obstrepera, hiulca, jejuna, horrida, rusticam asperitatem & peregrinam insolentiam sonantia, tametsi etiā (ut mos eorum fert) priùs non quantum oportet examinata

examinata quidē, quasi aurū non sit aurum, quod in luto quærimus. Post verò quàm ab hoc jam homine in diversoriū ecce nostrū recta via nullo monstrāte redivimus, quando cœna fortè nobis præstinata nondum est, cōsulo ut quisq; sua recitemus inter nos, præsertim digniora quæ audivimus, & figamus memoriæ, ne labantur, dū recēs omnia tenemus. Et Philolaus, Quàm prudēter ait illa præcogitasti Marrane, sic enim ad audiendum paratiores virum accedemus perendie post hoc Sabbathi monstrum,

Cultaq; Iudæo septimo sacra viro, ut ait Ovid. Interea tu sellam hanc arripias, ego alterā, & cōsidētes dicamus celeriter de omnibus, donec apparentur quæ ad cœnam cōgruant. Cæterùm, ne detur frustra cōtentioni locus cum soli simus, id enim aliud nihil esset quàm tempus perdere, tu prior quicquid in buccam venerit vel præteritorū aut præsentiū recordandi vel comentandi gratia quocunq; accidat modo, eloquere. Sic igitur Marranus exorsa texuit: Et quanquā negocium omne, inquit, circa quod postmeridiano hoc tēpore conversati sumus mihi singula examussim perpendenti videatur esse altius, quàm ut id nos humi strati suspicere possimus, tamē sæpenumero quæ hominibus prima specie apparent ardua & impossibilia, tandem continuis & indefessis exercitationibus duroque labore fiunt & plana & facilia, juxta Maronis illud,

Labor omnia vincit.

Idcirco libenter in medium conferam quæ ab isto me audivisse meminero, addamque illis quid ipse sentiam. Hebræus sanè præceptor noster de Cabala nobis petentibus tractaturus commodū ostendebat eo nomine quid sit intelligendū. Nā Cabala receptionem designat: simul & hoc attulit quòd ea nostris animis esset insita semper ad sursa conditione naturali tendentibus, quapropter ejus desiderium nobis constaret ingenerari, & quòd summæ res ac divinæ sublimiores habeantur atque digniores, quàm quòd ratione humana comprehendi ac discerni queant. Id autem triviale idoneis Peripateticis est dogma. Ut enim principio meos Arabas, cum quibus mihi extat solita familiaritas citare liceat, Alpharabius in libro quem de scientiis præscripsit, hac utitur sententia, quòd res divinæ ac pia fide credibiles, sunt altioris ordinis, cùm sint assumtæ ab inspiratione divina, quoniam in eis sunt secreta divina, à quorum comprehensione debilitantur rationes humanæ, neque consequuntur ea. Hæc Arabs ille, quod & Simon noster affirmavit, qui eos ordines appellat regiones, & in animæ nostræ tertiam regionem constituit res incorporeas ac substantias ab omni materiæ pensione liberas & immunes, non quæ Antisthenes cogitavit phantastica illa & logica universalia. Sed ipsas, inquā, reales formas, species, ideas, essentias, quę sunt res altissimę circa quas versātur Cabalistæ, ut audio, cōtemplationibus suis propè inenarrabilibus, & ea singula quæ nos sentire aut scire arbitramur, huc cōferunt, ac demum universa in unum, quod est ipsum bonum atq; primum per media reducunt, tanquā ad nostræ mentis saluberrimum finem. Quod Aristoteles *in 14. libro eorum quæ*

A *Postnaturalia* scripsit id quod est αὐταρκὴς καὶ ἡ σωτηρία, id est, Sibi sufficiens & salus esse dixit, & Simon Hebraicè ישועה nominavit. Sicut & regius Psaltes ait Domini est salus: & super hanc generis humani salutem, omnium Simon Cabalistarum fundamenta jecit, quæ nec sint à ratione investiganda, nec per rationem investigata, ut quibus nec sensus præbuit hypostasim, nec intellectus disciplinam: summa enim sunt. & quo-
B rum causa nequeat adæquata reperiri, à quorum cognitione disertissimus sectæ Peripateticæ Theophrastus scientiæ abstulit facultatem: sic enim *in suis Supernaturalibus* scripsit, Μέχρι μὲν οὖν τινὸς δυνάμεθα διὰ αἰτίου θεωρεῖν ἀρχὰς ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων λαμβάνοντες. ὅταν δὲ ἐπ' αὐτὰ τὰ ἄκρα καὶ πρῶτα μεταβαίνωμεν, οὐκ ἔτι δυνάμεθα. εἴτε διὰ τὸ μὴ ἔχειν αἰτίαν, εἴτε διὰ τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν. id est, Usque ad aliquid quidem possumus per causam speculari, principia à sensibus sumentes: quādo autem ad ipsa extrema & prima transierimus, non amplius possumus, sive propterea
C quòd nō habemus causam, seu propter nostram infirmitatem. De supernis enim & divinis, quibus nihil est prius, unde nam quæso posset demōstrationis aliquid medium sumi? Quare Plato ait in *Timæo*, quod illa explicare plus est quàm nostræ vires sufficiant, credi autē iis jubet, qui antè dixerunt, quāquam nulla demonstrationis necessitate loquantur. Hæc ipsa Platonis verba & viri sapientis mandata ego tanti existimo, ut ea oraculi mecum loco duxerim habenda. Et si ul-
D. lā Cabalæ rata & stata fundamenta sunt, hæc sunt. Quapropter acerrimū divinę cognitionis mera & nuda fide constantis, hostem & insidiatorem arbitror logicum esse syllogismum, qui Theosophistarum ausu atque usu. Deum & Angelos mentesque beatas & simplicissimas ultra mundani seculi virtutes & omne simul æternitatis agmē, & quicquid est usquam historiarū de rebus supernaturalibus, id totū humanę mortalitati subiiciat rationis discursu inveniēdū, probādum, dirigendū: perinde atque illas tam illustres
E substantias in Tullianum aliquod includere conetur. Hoc nimirum est Jovem vincire velle, ac salice viminea, aut resti nautica ligare. Quod ne Thetis quidem (autore Homero) permitteret, aut Centimanus Briareus ille Ægeon. Quo magis contentiosos theologistas & nugivendos sophistas judicabo cœlitum & super cœlestiū expugnatores non minùs esse, quàm Aloidas geminos imania corpora, ut ait Virgilius, qui manibus magnū rescindere cœlum aggressi. Haud
F secus atque Sinaaritas ac Babylonios olim filios Adam, hoc est, ex humana imbecillitate, quam in se non agnoverunt, prognatos, turrim altissimam exædificantes, cujus culmē pertingeret usque ad cœlū, primores בלבל *Balbel*, id est, Confusionis authores: unde *Babel*, quam vos Babylona dicitis, nec alterum alterius linguam intelligentes. Per hos enim garrulos syllogistas, in re-
G bus credendis pietas erga divinorum universitatem omnis amittitur, atque vincendi studio fraternum odium concitatur, venaticos canes ad seditionem paratissimos, summæ contemplationis venenum orbe toto expellendum. Triumphent

phent hæc: si fas est syllogismorum artificia, in natura & humanis inventionibus atque figmentis. Sed in sacris oraculis locum sibi ne sperent ullum. Hoc enim Parmenides apud Platonem de substantiis separatis Socrati dogma tradidit, ita dicens, *ἀλλ' ὁμοίως ἡμεῖς ἐκείνων οὐκ ἄρχομεν τῇ παρ' ἡμῖν ἀρχῇ, οὐδὲ γιγνώσκομεν τοῦ θείου οὐδὲν, τῇ ἡμετέρᾳ ἐπιστήμῃ.* i. At similiter nos illis nō imperamus nostro imperio, neque cognoscimus divini quicquā nostrâ sciētiâ. Ei sermoni & Peripatetici astipulātur, & Aristoteles ipse tū artifex tū organum, ut aiunt, sciendi, cum in solutivorum posteriorum *volumine primo*, Immediatorum scientiam esse indemonstrabilē affirmat. Post paulò inquit, Et non solùm scientiam, sed & principium scientiæ esse aliquod dicimus quo terminos cognoscimus. Principium scientiæ Themistius ibi appellat nostram mentem; terminos verò ex quibus videlicet componuntur dignitates maximæ, subjectum & prædicatum. Sed Philoponus qui vulgò nominatur Ioannes Grammaticus explanavit hæc non parum sublimius & veriùs, ita scribens, *ὁ μὲν φιλόσοφος τὴν ἐξήγησιν τοῦ προκειμένου ῥητοῦ οὕτως ἀπέδωκεν. ἀρχὴν μὲν ἐπιστήμης τὸν νοῦν εἰληφὼς οὐ τὸν ἡμέτερον ἀλλὰ τὸν θεῖον καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς. ὅρους δὲ τὰ νοητὰ καὶ θεῖα εἴδη. ὅρους δὲ αὐτὰ καλεῖσθαι διὰ τὸ πέρατα εἶναι πάντων.* id est, Philosophus hic quidem enarrationē præjacentis dicti sic tradidit: Principium quidem scientię, Mentem accipiens, non nostram, sed divinam & supra nos. Terminos autem ipsas intellectuales & divinas formas. Terminos quippe illas vocari, propterea quòd fines sint omnium. Cognitio itaque supernaturalium creditorum à mente pendet, non à ratione, quæ ratiocinando potest errare. Sic enim idem scribit Aristoteles, *ἐπιδέχεται τὸ ψεῦδος ἡ δόξα, καὶ λογισμὸς*, id est, Suscipit falsum, ut opinio, ita etiam logismus, quod est ratiocinatiō, Unde syllogismus nuncupatur. Idē denique concludit posteriora sic: Scientia, inquit, omnis σὺν λόγῳ, id est cum ratione est. Principiorum, scientia quidem non utique erit. Quoniam autem nihil veriùs contingit esse scientia quàm mentem, mens utique erit principiorum. Principia verò dicuntur res primæ: & Hesiodus prisciique omnes Theologi deos fecerunt esse principia: igitur hæc cognitio propriè nominatur Divina. Et ut *in Postnaturalium primo*, ille idem Stagirita scripsit, ejus est possessio *δικαίως ἂν οὐκ ἀνθρωπίνη*. Id est, Justè utique non humana: quòd vel solus vel omnium maximè illā Deus habeat, & indignus sit homo quærere circa eum ullam scientiam. Deus enim solus hunc habet honorem juxta Simonidem. Sed cùm nobis nihil magis conducat ad beatitudinem quàm summarum & divinarum rerum cognitio, qua (te rogo) via, Philolae, alia homini ad eas pergendum est, si non scientiâ? quibus-ve modis comprehēdenda tanta summitas? Tum Philolaus, Per ecastor ipse tu, iter ostendisti planum atque patens. Cum enim quinque sint cognitionum opifices, Ammonio teste, post Aristotelem, qui eorum quatuor tātùm *in primo de Anima libro* meminit. Sunt autem *νοῦς, διάνοια, δόξα, φαντασία, αἴσθησις*. Id est, Mēs, discursus, opinio, imaginatio, sensus.

A Mens quidē & sensus non syllogissant: alterum longè superius, alterum multò inferius ratione. Sed nec imaginatio quoque, cum sit statio sensus & apparitionum inde migrantium reservatio. Sensibus autem nequaquam ratiocinantibus, ne putandum quidem est apparentiā sensuū ratiocinari posse. Restabunt igitur opinio & discursus, at opinio est ipsius discursus conclusio, quapropter ea ipsa non syllogissat: soli ergo discursui quæ *διάνοια* nominatur relicta est syllogis-
B sandi facultas: hucusque Ammonii sententia est *in commentariis quæ edidit ad Aristotelis prima resoluta*. Et quoniam attigi enumeratione comprehensiones & comprehensa breviter, ne vagetur oratio mea longius, opinor divina esse supra syllogismum, nec ratione humana intelligi posse quæ non ducant originem cognoscendi à sensu, sed ex mera dependens fide, tantùm ob amorem revelantis recepta & ob hominum beatitudinem credita. Sunt tamen plurima sanè quæ sic divinæ
C se speculationi sæpe immiscent, ut unius familiæ solent quandoque liberti & inquilini commune sibi nomen usurpare, atque illa crebro (ita enim fateor) se à theologica facultate tractari patiuntur, quia vel aliqualē ordinē obtinuerūt ad Deū, aut per se aut per reductionē, vel alia fortè ratione ut creationis, cōservationis, perfectionis, justificationis, beatitudinis, salutis, & similiū. De illis equidē non cogito in præsentia, quòd sciam ea naturaliter nobis cognita fieri, quorum aut in
D postnaturalibus affertur ostēsio quod sint, aut in theologicis, propter quid sint. Permitto nimirū illis rationē, quippe à sensu quondam ortis & discursui humano deditis, sed quorum veritas à sola pendet authoritate revelantis, eorum haud arbitror esse sciētiam, nec in illis dominari syllogismū velim. Sed id tātùm quod omnibus erit præstantius fides, quam qui habet, is ab Aristotele *in Prioribus resolutivis* appellatur, *κρεῖττον διακείμενος ἢ εἰ ἐτύγχανεν εἰδώς*. id est, meliùs dispositus
E quàm si esset sciēs: quod explanavit ita Philoponus, esse, meliùs cognoscere quàm per demonstrationem. Ad hæc Marranus, Assentior tibi, Philolae, inquit, & tecū quoq; illa ipsa quæ meræ sunt fidei & purè credibilia veto subjecta esse logicis tendiculis, quę planè magis sunt contemplantibus detrimento quàm lucro, idque nostri pariter asseverant tam Græci quàm Latini. Hieronymus ille Dalmata in *Psalmum centesimum quartum* scribens, syllogissandi artem theologiæ
F applicatam comparat plagis Ægypti, & sic ait, Cyniphes dialecticæ artis stimulus intelligitur, quæ licet paruū videatur re ipsa habere seductionis aculeū, gravissimè tamen sauciat mentes humanas. Quapropter doctissimus iste vir hanc technam, quam & vanitatem sensus & obscuritatē mentis agnominat, omnino ab Hebraicis dimouit studiis atque rejecit, cū sæpe alias tū apertissimè ad Damasum de quęstionibus sibi propositis quando in secunda, iis verbis utitur: De Hebrai-
G cis disputantē, nō decet Aristotelis argumēta cōquirere. Et *in Psal. 143.* de theosophistis ita scribit, Quādo tecū cœperint disputare, sic verba eorū brevia sunt, sic artifici sermone cōclusa, ut evadere tibi difficile sit: cùm enim te ligaverint syllogi-

syllogismis suis, & te clauserint, & quasi maceriâ syllogismorũ tibi texuerint ac ædificaverint, non potest corruere, nõ potes transire, teneris inclusus, non est ruina maceriæ, neque trãsitus. Cumque ibi tenuerint te quasi quodã giro inclusum; tunc non eris in angusta via quæ ducit ad vitam, sed in lata quæ ducit ad mortem, ἐπεὶ καὶ ἡ τῆς ἁπλότητος πίστις, βελτίων ἐστὶ τῆς ἐκ περιεργασίας πιθανολογίας. id est, quoniam & simplicitatis fides melior est quàm curiositatis persuasiva ratio, ut dixit Athanasius *in lib 3. adversus Arianos.* Confirmat hoc idẽ in opere cõtra Græcos, quod sic incipit, ἡ μὲν περὶ τῆς θεοσεβείας καὶ τῆς τῶν ὅλων ἀληθείας γνῶσις, οὐ τοσοῦτον τῆς παρὰ τῶν ἀνθρώπων διδασκαλίας δεῖται, ὅσον ἀφ' ἑαυτῆς ἔχει τὸ γνώριμον. id est, Ipsa quidẽ de cultu divino & de universorum veritate cognitio, non tam instituta ab hominibus doctrina eget, quàm ex se ipsa habet notorium suum. Sic Athanasius. Hoc nihil esse verius quisque sibi constituat. Quo enim dicendi studio, aut quo persuadẽdi conatu opus erit ejus, quod mea sponte paratus sum credere, quòdque jam solo erga revelantem amore meo ac singulari veneratione libenter recepi, ne minimæ quidem rationis vi coactus aut inductus, quam saltẽ tenebricosa in hoc corpus demersi ac vincti animi obtusitas posset excogitare. Multò uberiùs hæc tractat Justinus ille philosophus Christianus *in libro de recta confessione*, jambum priscũ istuc citans, οὐδὲν γὰρ ἀνθρώποισι τῶν θείων σαφές. id est, Nihil enim hominibus divinorum manifestum: qui & Socratis fluxit ab ore. Fertur ita Xenophõtis Socratici ad Æschinem epistola, ubi omnibus, inquit, patet divinas res cognitiõe humana cõprehendi non posse, quare sufficit piè ipsos deos ex animo colere, quales autẽ sint, neć invenire nobis possibile est, nec fas quærere: neć enim servis cõducit, nec eis laudabile dixerim, si dominorum suorum consilia, nisi quantũ ad ministerium suum pertinet, scrutari voluerint. Et ut de Socrate aliorumque philosophorum sectatoribus, scripsit idem *in Memorabilibus*, ἐθαύμαζε δ' εἰ μὴ φανερὸν αὐτοῖς ἐστιν, ὅτι ταῦτα οὐ δυνατόν ἐστιν ἀνθρώποις εὑρεῖν. id est, Mirabatur autem, videlicet Socrates, si nõn manifestum ipsis sit, quòd ea non est possibile hominibus invenire. Talis semper fuit omnium ætatum & omnium fermè religionum sententia, ut humanò intellectu non capiantur quæ priùs in hominis sensu nõ fuerãt, & quæ intellectus non capit, ea nec ratio discutit: quæ autem ratio non discutit, ea neque ratiocinationis discursus, quam διάνοιαν vocant, judicabit, quod tum maximè divinitus revelatæ veritati congruit, etiamsi de earum aliqua imaginarios nobis animi conceptus formemus, ut quicquid religiosè pieque recepcrimus, id argumentationis violentiæ non subdamus, vel ullo nobis phantasmate proposito. Majores itaque imitatus ille Nazianzenus Gregorius, qui eminet inter omnes nostrates in omni theologicæ facultatis genere, omni verborum & sententiarum venustate simul & gravitate, huic doctrinæ haud absimiliter adstipulatur *in libro theologiæ secundo* affirmans, τὸ μὴ λεπτὸν εἶναι ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ τὸ θεῖον, μηδὲ ὅλον ὅσον ἐστὶ φαντάζε-

A σθαι. id est, Nõ cõprehensibile fore humano discursu divinum, neque totum quicquid cõtingit imaginari. Ne mi tu Marrane, Christianorũ me prorsus expertem aut negligentẽ susceperis, Philolaus respondit, memini Athenagoram philosophum Atheniensẽ ad imperatores M. Aurelium Antoninum, & L. Aur. Commodum pro Christianis legatum sic dixisse, ἐπεὶ καὶ δι' αὐτῶν τῶν δογμάτων, οἷς προσέχομεν οὐκ ἀνθρωπικοῖς οὖσιν, ἀλλὰ θεοφάτοις καὶ θεοδιδάκτοις πεῖσαι ὑμᾶς μὴ ὡς περὶ
B ἀθέων ἔχειν δυνάμεθα. id est, Atqui & per ipsa dogmata quibus innitimur non humanis certè, sed divinitus missis & Deo doctis, persuadere vos (non sicut de prophanis tenentes) possumus. Ubi aliter de prophanis persuaderi, aliter de divinis insinuat. Tametsi aliquã multos ex vobis noverim, qui omnia logicis adinventionib⁹ cõfundũt & fusò; deq; naturalia mathematicis principiis ac rursus theologica naturalibus statuũt cõfir-
C mantq;. Sed haudquaquã causę divinę sunt naturalibus pares, nec valẽt naturalia dirigere divina, lõgeq; minùs illa quæ sola fide constant, ulla ratione possũt demõstrare humanitus scibilia. Sicut nec ea quæ sunt purè credita neceßariò inferũt naturaliter scita: præstantissimus enim ille vester Dionysius Areopagita, quẽ ego aut reliquias aut imaginem Pythagoreorũ (ut arbitror) haud insipienter existimaverim, super theologicis istis cognitionibus *in libro suo de Divinis nominibus*, ita loquitur, Οὐδὲ γὰρ, inquit, ἀκριβὴς ἡ ἐμφέρεια τοῖς
D αἰτιατοῖς καὶ τοῖς αἰτίοις, ἀλλ' ἔχει μὲν τὰ αἰτιατὰ τὰς τῶν αἰτιῶν ἐνδεχομένας εἰκόνας, αὐτὰ δὲ αἴτια τῶν αἰτιατῶν ἐξῄρηται, καὶ ὑπερίδρυται κατὰ τὸν τῆς οἰκείας ἀρχῆς λόγον. id est, Neque enim consequens illatio causatis & causis, sed habent quidem causata illas causarũ receptas imagines: ipsæ autem causæ causatis abstractæ sunt, & supernè resident juxta cujusq; principatus rationẽ. Quo captiosius aliquorum ex vestris retiaculũ & fallacius dogma est, in rebus sola fide revelata constantibus, syllo-
E gismorum proprietate nedum utendum, verùm etiam pari dignitate credẽdum esse, quicquid ex sacris oraculis per syllogisticum artificiũ sequitur, ac bona, formali, necessaria, logicaque cõsequentia infertur. Nihil enim tam distat quàm esse divinitus revelatũ & humanitus invẽtũ. Unde in mera fide purè credibilium credere & scire sunt maximè disparata, ubi nunquam conclusio syllogismi fore potest evidentior ex præmissis, etiã si præmissis evidentia certa misceatur, tamen sem-
F per conclusio, partem sequitur infirmiorẽ. Rectè igitur vel hoc affirmamus quòd in eodem subjecto & respectu ejusdẽ veritatis, nõ potest simul stare habitus fidei acquisitæ & habitus sciẽtię per demonstrationem genitæ. Qui ergo contradicit sacris oraculis, is execrabiliter contradicit fidei. At verò qui alicui conclusioni humano ingenio, subtilibus inventiunculis, Aristotelicis technis, Eleaticaq; disciplina, cujus autor fuit Zenon τῆς ἐριστικῆς φιλοσοφίας ἀρχηγός, ut Galenus ait, sive
G Chrysippi tendiculis, aut sophistarum syllogismis ex sacrorum oraculorũ revelatis collectæ atque illatæ contradicit, is jam non fidei contradicit, sed scientiæ humanæ repugnat, non divinam illuminationem, sed mortalem industriam ab-

vens haud execrabiliter, sed erranter fortè, aut quandoq; perspicaciter, nõ autẽ turpiter. Quonam modo igitur affirmare quis' ausit divinitus revelato, & humanitus invento pari dignitate credendum esse, nisi qui totus pascatur syllogismo, sicut bos fœno? Sanè quæ (amabo te) intercedit dignitatis paritas istius & illius? Credibile illud, at istud scibile. Mens illius sedes est, istius ratio: illud defluit à lumine superno, istud ex sensu ducit originem. In mentis regione aliqua sunt necessaria, quæ in ratione sunt impossibilia. In mente datur coincidere contraria & contradictoria, quæ in ratione lõgissimè separantur. Non igitur omnino verum, si præmissæ sint de fide, conclusionem idcirco fore de fide. Nam execrabilis est propositio hæc, Nullum adorandum est creator. Multò etiã execrabilior ista, Omne sculptile est adorandũ. In eis namque ambabus blasphematur fides: attamen & sacra & fidelis nõ est hæc inde consequens, Nullum sculptile est creator: quam quia naturali ratione demõstrare possumus, veritas eius non pendet ab autoritate revelãtis: sed eius evidẽtia lõgè creditã fide minor est. Pari suasu fallimur assentiẽdo, quia conclusio sit de fide idcirco aliquã permissarũ esse de fide. Quis enim ignorat Hebræis, Christianis & Agarenis esse summa fide, creditũ, quòd sculptile non sit adorandũ, ad cujus tamẽ assertionẽ inferendã naturalibꝰ utar præmissis, nullũ lapidẽ esse adorandũ, sculptile autẽ videmus lapidẽ esse? Tum Marranus, Commodùm mihi Philolae reducis, inquit, in memoriã nostrorũ quorundã elenchos sophisticos, quum dicunt, conclusio est hæretica, ergo aliqua præmissarũ. Qua in causa miror supra quàm dici potest, quòd isti aliquos vel homines quandoq; inveniãt, qui eis talia credant. Sed quid ego Æthiopẽ lavare conor, qui nullã operã candescit. Sunt præterea quæ tametsi revelãtur, tamẽ etiã sequũtur de revelatis, quæ si acceptẽtur à credẽte, fides potiùs erunt quòd revelata, quàm sciẽtia quòd illata. Sicut quę pręcipit ecclesia mea esse credẽda etiã quocũq; ingenio cõposita, pręsumuntur potiùs à Spiritu sancto esse revelata, quàm humana ratiõe invẽta, quãtumvis quadam syllogistica subtilitate inducãtur. Sic ille ad ecclesiam Alexandrinam scripsit Imperator Constantinus de cõcilio Nicæno dicens, ὃ γὰρ τοῖς τριακοσίοις ὁμοῦ ἤρεσεν ἐπισκόποις, οὐδέν ἐστιν ἕτερον ἢ τοῦ Θεοῦ γνώμη, μάλιστα ὅπου γε τὸ ἅγιον πνεῦμα τοιούτων καὶ τηλικούτων ἀνδρῶν ταῖς διανοίαις ἐγκείμενον τὴν θείαν βούλησιν ἐξεφώτισε. id est, Quod enim trecẽtis simul placuit episcopis, nihil est aliud quàm Dei sentẽtia, maximè ubi Sanctus spiritus talium tot & tantorum virorum mentibus incumbens divinam voluntatem declaravit. De episcopis loquitur hîc, ecclesiã universalem Spiritu divino agitatã repręsentantibꝰ, non de quorumlibet quantumcunque polyphemorum heteroclitis sine cerebro capitibus. Abeãt igitur in officinam suam mixtiones syllogismorum de esse, de necessario, & de contingenti, aut si qua sint alia logicæ curiositatis possibilia seu impossibilia. Nulla enim est orationis fideliter creditæ ad necessariam propositionem æqua comparatio, cùm necessaria possit esse dubitabilis, revelatã ve-

A rò nihil sit evidentius. Ne igitur occupẽt ejuscemodi mixtiones adyta sacrorum, ne molestent hierophantas, quin imò secedant (si aliquid posse velint) ad artes sellularias, aut naturas cementarias, aut supputationes mathematicas, ne transeant limites, ne attingant τὴν ἀδίδακτον καὶ κρυφίαν τῶν μυστηρίων καὶ συμβόλων παράδοσιν. Rectà, inquit Philolaus, incedis amice ad Pythagoræ profectò viri diviniore doctrina imbuti obscuras latebras, nullis humani ingenii argutiolis
B pervestigandas, quæ nobis ambigendi formidinem magis incutiunt quàm generent adhærendi firmitatem. Non enim poterit divinorum tantus splendor per tam tenues & aniles sophismatũ rimulas tam strictim à nostris nocturnis oculis cerni. Sed opus erit amplissimis cogitãdi & credendi viribus, maximeque (ut ait Terẽtius) fide & taciturnitate. Quo motus Pythagoras, omnibꝰ disciplinis toto orbe haustis primus philosophiæ creditor, nihil priùs (ut scripsit Apuleius) discipu-
C los suos docuit, quàm tacere. Nam hoc erat primum contemplativæ sapiẽtiæ rudimentum, meditari cõdiscere, loquitari dediscere. Perinde atque tã augustę majestatis Pythagorica sublimitas multo esse dignior, quàm quòd pueriliter jactatis gerris loquitando & garriendo cõprehendi posset. Satis verò nobis patet ex iis quæ è Simone accepimus, etiam Pythagoram sicut cętera Cabalistarum, ita hoc quoque genus doctrinę in Græciam attulisse, scilicet quòd de quęstione altissima discipulus interrogaturus taceat. Interro-
D gatus verò solùm respõdeat αὐτὸς ἔφα, Ipse dixit. Sic Cabalistæ respondent אמרו חכמים id est, Dixerunt sapientes. Et Christiani quoq; suis dicunt πίστευσον. Id est, Crede. Tum Marranus, Fortasse nos taxas Philolae, quibus id & Imperator Julianus improperavit dicẽs, ὑμῶν ἡ ἀλογία καὶ ἡ ἀγροικία, καὶ οὐδὲν ὑπὲρ τὸ, πίστευσον, τῆς ὑμετέρας ἐστὶ σοφίας. i. Vestrũ irrationalitas & rusticitas, & nihil ultrà ipsum, Crede, vestræ est sapiẽtiæ. Cui
E cõvitio Nazianzenus in prima invectiva prudẽter occurrit, quod pariter hoc Pythagoreis sit primum & maximum disciplinæ fundamentum, tacere: deinde nullam dictis exhibere rationem, nisi αὐτὸς ἔφα, quapropter is iniquè nos redarguat, quippe εἰς ταυτὸν ἥκοντος τοῦ, αὐτὸς ἔφα, τῷ, παρ' ἡμῖν πίστευσον, ἐν ἄλλαις συλλαβαῖς τε καὶ ῥήμασι. id est, In idem cedente isto, ipse dixit, & apud nos crede, licet aliis syllabis & verbis: ita Nazianzenus. Habemus nunc memoriter eo-
F rum qui præ quibusque cæteris sacra diligentiùs tractaverunt, unanimem discendi morem, videlicet Cabalistarum אמרו Pythagoreorum ἔφα, Christianorum πίστευσον. Cæterum quicquid aliorum est, divinum non est. Equidem ante multò cogitavi tantum, Philolaus ait, ea omnia ex Hebræorum fluxisse Cabala, jam certo certiùs scio: clarè namque video, quæcunque Simon nobis ostẽderit philosophiæ Italicæ, hoc est Pythagoricis ad amussim quadrare, ut haud
G abs re judicavero Cabalistarum & Pythagoristarum inter se cuncta ejusdem esse farinæ. Omnia namque studia nostra utrique reducunt ad humani generis salutem, & omnia entia quę subsistunt aut substant, continuò ad ideas referunt

quæ

quæ verè sunt,& idearum ideam. Unde utrique ternos esse mundos asseverant, & tertiũ infinitum, vel potiùs non finitum, tribusque constare omnia, καθάπερ γάρ φασιν οἱ Πυθαγόρειοι τὸ πᾶν καὶ τὰ πάντα τοῖς τρισὶν ὥρισαι. id est. Quemadmodum enim dicũt Pythagorei, omnes & omnia tribus terminantur: ut in libris de cœlo scripsit Aristoteles Nam alia quidem, inquit, sunt corpora & magnitudines: alia verò habitant & observant corpora & magnitudines: alia deniq; habitantium & custodum principatus sunt & origines. Quod ita intelligo: Quoniam mũdus inferior complectitur corpora & magnitudines, singula cum suis virtutib9 & intelligentiis sphærarum motoribus appropriatis & generabilium corruptibiliumque curatoribus ac custodibus, qui observare dicuntur corpora providè, ut est cuique tributa provincia, quos antiquitas quandoque virtutes, quandoque angelos, tum aliquãdo & deos, item & demonas, vel pro rerũ anxiarum sollicitudine quibus allegantur, crebrò dæmonia quoque nominavit. De quibus canit Homerus, Θεοὶ ὀλύμπια δώματ' ἔχοντες. id est, Dii olympica tecta inhabitantes: scilicet qui rebus naturalibus præfecti sæpe querula turbantur affectione, ac à summis ad ima relegati laborũ suorum causas dicunt. πολλοὶ γὰρ τλῆμεν ὀλύμπια δώματ' ἔχοντες, ἐξ ἀνδρῶν, χαλέπ' ἄλγε' ἐπ' ἀλλήλοισι τιθέντες. id est, Multi enim patimur olympica tecta inhabitantes à viris, graves dolores inter eos vicissim reponentes, ut est *in Iliados quinto*. Nam Olympũ intelligũt prisci quintã essentiã sive naturã, hoc est cœlum: quare tecta olympica sunt sphæræ cœlestes seu cœli, dicti à celãdo, sicut tecta à tegendo. Denique virtutes cœlestes & vires elementares ac rerum naturalium proprietates Hesiodus deos ex cœlo & terra dicit genitos in sua *Theogonia*, & Orpheus Græcorum primus theologus ad Musæum scribens eosdẽ appellat dæmonas his versibus δαίμονας οὐρανίους καὶ ἠερίους καὶ ἐνύδρους καὶ χθονίους καὶ ὑποχθονίους ἠδ' ἐν πυριφοίτους. id est, Dæmones cœlestes, & aëreos, & aquaticos, & terrestres, & subterraneos, & ignisequos seu igni assistẽtes. In *operum* quoq; *ac dierum libro* Hesiodus, Dæmones inquit, boni sunt terrestres custodes mortaliũ hominum. Ipse quidem Apollo se suiq; similes dæmonas roganti quondã Theophilo respõdit angelos esse pro incumbente sibi administrationis officio, ut est in oraculis. Sic enim cecinit ut fermè solet omnia heroicè, οὔνομα μηδὲ λόγῳ χωρούμενον ἐν πυρὶ ναίων, τοῦτο θεός, μικρὰ δὲ θεοῦ μερὶς ἄγγελοι ἡμεῖς. id est, Nomen ne ratione quidẽ capiẽdũ in igne habitãs, hoc Deus, Parva autẽ Dei portio angeli nos. Erigamus si libet ad altiora ingeniũ nostrũ, quippe ad universi hujus globi vitales influxus. Nam mũdus superior complectitur superos, essentias incorporeas, divina exẽplaria, & orbis hujus sigilla, quorũ instar, omniũ rerũ inferiorũ facies sunt factæ, quæ Pythagoras appellavit ἀθανάτους πρῶτα θεούς. i. Imortales prima deos, velut principia rerum ex mente divina productas ideas, ut sint essentiales ἀρχαὶ principatus & origines habitãtium corpora, id est specierũ, cõpositas hujus mundi res informantiũ. Quo planè intelligitur alios etiã illic esse immortales secunda deos (prima enim secunda referunt) entia incorporea singularia & individua, nõ materiali numero sed formaliter formali inter se differentia, puta spiritus ab omni materia liberos, simplices & impermixtos, suapte natura extra cœlũ sensibile commorantes, & ut ait Aristoteles, nec tẽpori nec loco astrictos, unde nec senescant nec transmutẽtur, multò magis nulla variatione nec alteratione, nulla deniq; passione affecti sufficientissimam sibi & optimam ducãt vitam, habentque æternitatem, quod nuncupatur ævum, & Græcè αἰών quasi ἀεὶ ὤν, id est, semper ens, quoniam idem illud seculum semper fuit, est, erit, intemporaliter, in mente divina, ex energia tamen Dei foras creatum, & extra cœli nostri convexa cõstitutum, pro domicilio splendidissimo spirituũ beatorum, quos Pythagorei veros deos existimant in sublimi ætheris vertice locatos cùm prorsus objectu, tum retro partu æviternos, scilicet ævo immortali & divino præditos. Ab ipso autẽ eodem ævo etiã aliis dispensatũ est & tributũ esse & vivere, his quidem clarius, his verò obscurius, ut idẽ dixit Aristoteles. Quid autem id sit per quod dispẽsetur & tribuatur, ab hoc ævo divino & immortali rebus aliis, hoc est inferioribus, esse ipsum non fortuitũ obiter, aut perfunctoriè illapsum, sed cujuslibet speciei cõsimiliter substantivum, certè primi omnium Pythagorei Socrates & Plato sequentes præceptorem suum, discipulos illius familiæ docuerũt, cùm audivissent Pythagoram semper de divinis obscurè loquentem, dicere solitũ, quòd Tetractys traderet animæ nostræ fontem perennis naturæ, tunc planè intellexerunt Tetractyn esse ideam in mente divina tradentem, & fontem esse ideã exemplarẽ traditam, & perẽnem naturam esse ideam rerum essentialem receptã. Quare Alcinoo teste dixerũt hoc modo, ἔστι ἡ ἰδέα ὡς μὲν πρὸς θεόν, νόησις αὐτοῦ, ὡς δὲ πρὸς τὸν αἰσθητὸν κόσμον παράδειγμα, ὡς δὲ πρὸς αὐτὴν ἐξεταζομένη, οὐσία. i. Est idea quoad Deũ quidẽ cognitio sua quoad sensibilem autẽ mũdũ exẽplar, quoad se ipsa verò considerata essẽtia: ceu loquẽtis vox (uti est apud Areopagitã) una cùm sit atq; eadẽ, à multis aurib9 ut una percipitur. Est enim vox primò in vociferatore, secũdò in vocalitate, & tertiò in quolibet auditore. Quomodo autẽ in mũdo sensibili semper sphæra prior in omnes eã sequẽtes influit, ita in mũdo intellectuali non tãtum singulos choros superiores influere arbitramur in omnes choros inferiores, verum etiã totũ mundũ superiorẽ influere in totũ mundũ inferiorẽ, ut omnia pro suo captu, quantũ fieri potest, momẽtanea ad æterna, & infima reducãtur ad sum̃a. Nihil tamen merè creaturarũ ad tertiũ mũdũ reduci potest, nihil enim tantæ sublimitatis suapte natura capax est, nisi Deus: atqui tertius, inquam, mundus ille supersupremus omnes alios mundos continens solius Deitatis est, unáque diuinâ constat essentiâ, ut planè mihi videtur rectè cognominata παντοκρατορικὴ ἕδρα, id est, Omnipotens sedes locata, imò existens super omne ævum & super omne seculum (est enim seculum seculorum) ὑπάρξεως, ὑποστάσεως, οὐσίας, φύσεως, ἑνότης καὶ

ὑπάρξει προϋπάρχουσα. id est, Existentiæ, substantiæ, essentiæ, naturæ, entitas & unitas præexistens. Quod Pythagoras noster ἓν appellavit, & Parmenides Pythagoreus ἓν, uterque haud absimili ratione, ὅτι ὑπερούσιον, ἓν, καὶ τὸ ὄν, ἕν. id est, quòd superessentiale unum, & ens, unum. Sed nemo antiquitatis tam perosus aut tantus cõtemptor majorum esse optaverit, ut tantum & tam sapientem Pythagoram existimet tam anili amentia correptum fuisse, quòd putaret abaci numeros aut pueriles talos quibus jactarẽt vulturios quatuor, aut mercatorum calculos cæteraque id genus esse rerum omnium principia, quæ non solùm rebus non præsint, verùm etiam secundùm res accidant. Quin potiùs intelligi voluit ipsum essentialiter & simpliciter unum, à quo, & ex quo, & per quod, & in quo, & ad quod omnia sunt, & ordinantur, & permanent, & continentur, & implentur, & convertuntur: idemque esse primum unum & primum ens, quod *in secundo Post naturalium* testatur Aristoteles his verbis, Πλάτων μὲν γὰρ καὶ Πυθαγόρειοι οὐχ ἕτερόν τι τὸ ὄν, οὐδὲ τὸ ἕν. ἀλλὰ τοῦτο αὐτῶν τὴν φύσιν εἶναι, ὡς οὔσης τῆς οὐσίας ταυτὸ, τὸ ἓν εἶναι καὶ ὄν τι. id est, Plato namque & Pythagorei non aliud aliquid ipsum ens, neque ipsum unum, sed hoc eorum naturam esse, ceu existentis essentiæ idem unum esse, & ens aliquod. Sanè Xenophanes ille Parmenidis præceptor & idem Pythagoræ coævus, quanquam omnia celare mos illorum fuit, tamen visus est clarissimè nobis explanare quid ipsum unum esse intellexerunt, de quo in rerum principiis verba fecerint. Dixit autem illud unũ, esse Deum, quo liquidius Pythagorę arcana nobis patefiunt, cùm statuit infinitum & unum & numerum esse prima rerum principia. Per infinitum nihil aliud significans quàm ipsum posse: nihil enim quis unquam ne cogitaverit quidem priùs ipso posse quod maximè infinitum in Deo est, imò ipsum, infinitus Deus est, in quo non separantur esse & posse, quod omnium producibilium & singulorum quorumque continet essentias virtutes & operationes cum omnibus proprietatum & accidentium connexilibus differentiis & unionibus. Cæterum Pythagoræ assentitur etiam ea in re Anaxagoras, ante quos viros nullam Græcos omnes Dei habuisse cognitionẽ, Eusebius Pamphili autor est. Dixit enim Anaxagoras, Quoniam erant omnia simul. Et Democritus, Erant, inquit, omnia simul potentiâ, videlicet δυνάμει. id est, in ipso posse. Hæc est illa quoq; mixtura sive rerum commixtio Empedoclis & Anaximandri, nequaquam tamen in aliquo Hesiodi aut Aristophanis chao nocte & erebo confusa, sed in Deitatis pleno lumine discreta, & in ipso infiniti luminis intimo penetrali ordinata: quanquam si haud iniquè intelligatur Hesiodus, certè chaos noctem & tenebras non esse rerum principia, sed ex principiis orta statuit. Id enim in *Theogonia* protulit, ἐξ ἀρχῆς καὶ εἴπαθ' ὅτι πρῶτον γένετ' αὐτῶν. ἤτοι μὲν πρώτιστα χάος γένετο. Deinde sequitur, ἐκ χάεος δ' ἔρεβός τε μέλαινά τε νὺξ ἐγένοντο. id est, Ex principio & si quando aliquid primo factum eorum est, certè primum chaos factum est. De chao autem erebus nigraque nox nata sunt. Aristophanes verò aliter *in Avibus* scripsit, χάος ἦν καὶ νὺξ ἔρεβός τε μέλαν πρῶτον. id est, Chaos erat & nox erebusque nigrũ primo. Sed ita fingit poeticè Musarum more, alludens suis avibus, ut ex ovo posset amorem excubare, ac simul Orphei supparasitatur *in Argonauticis*, non absimiliter sentienti. Quapropter hoc idem, repetendo rursus iterumque meminerim, omnia & singula in illo ipso posse, non confusè, non in chao, non in erebo, nec obscura nocte, sed discretè ac ordinatè in pleno lumine, scilicet in ipsa luminosa & omniũ fulgentissimorum radiorum splendidissima claritate ac illustris & illustrantis essentiæ divinæ intuitu notitia cognitione versari, quæ optimo jure ab antiquissimis philosophorum idea nominatur ἐκ τοῦ ἴδω, τὸ γινώσκω, cuius quidem posse esse, cum omnia complectatur mentalia, rationalia, intelligibilia, sensibilia, vitalia, substantialia, adhæsibilia, & adhæsiva, non tantùm eorum quæ sunt, verum etiam quæ non sunt: tum verè illud poterat infinitum appellare Pythagoras quod & à sapientissimis dictum erat ἀπειροδυνασθαι, id est, Infinitè posse, quoniam & ipsum est infinitum, & una eademque infinita & essentiali idea complectitur res infinitas. Nihil enim vel fuit, vel est, vel erit in supercœlestibus, cœlestibus, terrenis, corporeis aut incorporeis, in angelis, in hominibus, in brutis, in plantis, in mineraliis, in tota universi natura quod non possit, vel (ut Grammaticè loquamur) potis sit. Ex hoc omnia prodeunt, & hæc est, ἀπειροδυνάμως καὶ παντοδυνάμως δυναμοποιὸς δύναμις. id est, Infinitè potens & omnipotens potentifica potentia, quæ nihil aliud est quam divina essentia, intra quàm antè omnia unum producit duo. Hîc tenes, Marrane, totum meum Pythagoram. Duo primus numerus est, unum verò principium numeri. Quia si credis Xenophani ut antè audisti, unum illud Deus est, & cùm intra essentiam divinam productio duorum manserit (numerus enim se ipso constituitur, Boëtio peripatetico autore, juxtaque unum solus binarius naturaliter est) tum necessariò, duo quoque illa, Deus sunt, quoniam intra Deum nihil nisi Deus est. Tres igitur hæ res principium & primum cùm sint, & unam Dei essentiam non exeant, tum Deus planè unus sunt, nõ enim essentia eo scinditur, quòd ex uno duo producta numerantur, sicut in rebus quoque corporeis sæpe fit, ut unitas mota in duitatem (sit venia comparationi) usque ad terna progrediatur, manente rerum substantia ut stipitis & surculorum, vel æquius, ut hominis corpus, brachiũ & digitus. Ex uno itaque in divinis producente, duobusque productis, trinitas oritur, quibus rebus si addatur essentia ab eis formaliter distincta, erit formalis quaternitas quæ est infinitum, unum & numerus duorum, omnis numeri substantia, perfectio, & finis. Nã unum, duo, tria, quatuor, collectivo progressu decem conficiunt, & extra decem nihil est. Quare hoc ipso intellexit Pythagoras omnium quoddam rerum principium esse, quod Tetractyn nominavit. Nam τέτρας Græcè, quaternitas est, & ἀκτὶς, formale solis, sive radius ex quali for-

li formalitate licèt jam supersubstantiali. Deus ipse, unum illustre nomen constiuit quaternitatis, veluti quatuor inter se formaliter distinctorum. Utque sacrum à prophano segregaret, optima ratione nomen sanctum per ypsilon scripsit, cùm ἀκτὶς vulgò per jota scribi consueverit. Adhuc autem & ipse quoque Tetractyn, ut Deum aliquem hoc loco excellenter in genere masculino protulit, quo more Latini veteres Cupidinem aut Venerem masculinè pronunciarunt, cum aliàs instrumentalem quaternitudinis numerum ipsam Tetractyn genere fœminino eloquantur. Deum autem se illum ostendere voluit, per quem ipse juravit μὰ τὸν τετρακτὺν quo nihil haberi debeat veneratione dignius. Nam ut Aristoteles ait, ὅρκος τὸ τιμιώτατόν ἐστιν. i. Juramentum est honorabilissimum. Ego sanè hoc in loco Hierocli non astipulabor, qui aurea carmina Pythagorã ipsum conscripsisse opinor. Atqui pariter optarem propter mirificæ sanctitatis reverentiam, quòd Tetractis Romana lingua non quaternarius nec quaternitas, sed voce mutata quaternio aut quaternitudo nominaretur, quale apud vos Christianos observatis, sacrum à prophani vulgi usu secernẽtes: cùm enim à ter ternus & ternitas populariter legi debeat, vos sacrosanctam hypostasin alterato vocabulo trinitatem appellatis, quasi trium unitatem, scilicet enim literã ab ipso uno propter unitam singulorum naturam mutuantes. Sed ut receptui canam, omnium rerum, inquam, una quædam summa res est Tetractis, Pythagoricum principium. Tum Marranus, bellissimum recordor ab hoc exemplo Philolae, illud quatuor literarum charagma, in quo universa generis humani salus præsto sit. Quod nobis Simon tanta scripturarum ubertate confirmavit, ubi profectò mihi Judæorum Tetragrammaton ac potius ipsas quatuor literas ex quibus nomen Salvatoris componatur, non malè visus est Pythagoras in Tetractyn græcum symbolum cõmutasse. Mox tum. Ego verò, inquit Philolaus, illo Tetragrammato & illa salute ad quam totum penè genus humanum reduxit Simon, planè nondum satiatus discessi, quare cùm ad eum rediero de istis rebus, si volet ampliora quæram, præsertim de illo homine qui salutem singulis quibusque nobis allaturus sit tanquam universorum rex unctus, ideoque Messiha dictus. At vide modò, velim nũ sit Æsculapius denuò vel per trãsanimationẽ, ut ajunt, in hunc mundũ venturus de quo Julianus Imp. *in lib. 2. contra Galilaeos* ita scribit, ὁ γὰρ ζεὺς ἐν μὲν τοῖς νοητοῖς ἐξ ἑαυτοῦ τὸν ἀσκληπιὸν ἐγέννησεν, εἰς δὲ τὴν γῆν διὰ τοῦ ἡλίου γονίμου ζωῆς ἐξέφηνεν. οὗτος ἐπὶ γῆς ἐξ οὐρανοῦ ποιησάμενος πρόοδον, ἑνοειδῶς μὲν ἐν ἀνθρώπου μορφῇ περὶ τὴν ἐπίδαυρον ἐφάνη. πληθυνόμενος δὲ ἐντεῦθεν ταῖς προόδοις ἐπὶ πᾶσαν ὤρεξε τὴν γῆν τὴν σωτήριον ἑαυτοῦ δεξιὰν ὅπως ἐπανορθῶται τὰς ψυχὰς πλημμελῶς διακειμένας καὶ τὰ σώματα ἀσθενῶς ἔχοντα. Id est, Iupiter enim in suis intelligibilibus ex se ipso Æsculapium genuit, & in terram per solis genitalis vitam destinavit, hic in terra ex cœlo faciẽs progressum uniformiter quidem in hominis specie circa Epidaurũ apparuit, auctus itaque illic successibus super universam porrexit terram, salutarem ejus dexteram, ut restauraret animas malè dispositas & corpora invalidè habentia. Qui si compositum ex illis quatuor literis quovis etiã alio legendi charactẽre addito nomẽ habuisset, prorsus Salvator ipse putandus esset. Aut certè quantusquantus ille fuerat Hercules Alcmenæ filius à Iove prognatus divinum semen quem Thassii Salvatorem nominarunt, & monetæ publicæ inscripserunt sic ἡρακλέους σωτῆρος θασίων.

B Id est, Herculis salvatoris Thassiorum. Ejuscemodi nummum argenteum priscè percussum ego, nuper ut soleo, erga res antiquissimas incredibili voluptate his meis digitis verti legens & reverti. Quo non abre conjectabam, omnium voce ac consensu Herculem inter deos relatum, & salvatorem esse promulgatum. Præter eos fuisse alioquin aliquam multos, qui mortalibus opem tulerint salvatores, haut dubium quidem est, quorum è numero meminimus Ptolemæum

C regem Ægypti, cui nomen Soter, id est, Salvator extitit. Romanis quoque Curtius ipse sua morte terram reddidit salvam, & sua capita Decii pro patria servanda fortiter devovere, communis salutis mirifici autores. Tum Marranus, Libenter, inquit, te interpellando monerem, ut quæ nobis à Simone tradita sunt, perspicacius animadverteres & paulo æquius intelligeres. Post enim quàm multa de Cabala ille vir omnifariàm sectę suæ peritus disseruisset quid modò esset, & ad quid utilis, ostendissetque & quòd es-

D set recepta revelatio, & quòd facile nobis iter aperiret ad beatitudinis fastigium & summam fœlicitatem: tum rogatus à nobis quidnam illud esset quod præcipum divinitatis revelatum fuisse putaret, ad quod generatim omnes divinorum revelationes reducerentur: ajebat id esse quod dicitur, post ruinam primordialem generis humani universalis restauratio quæ salus nominatur, & quam daturus foret homo iustus & pacificus, vir heros: cujus nomen quatuor

E contineret in miserationibus literas, ad quem nos ipsos cunctis negotiis secularibus absolventes libere conari debeamus, per omnes gradus idoneos ascendere ac migrare in ipsum, pro sua quisque virili: quodque sint huc omnes actus nostri formandi, huc omnis contemplatio dirigenda, huc tendat omnis sacra Judæorum scriptura, quæ nobis quasi scala Iacob fore queat super terrã sita & cacumine tangens cœ-

F los, per eam trãscendere nos mundũ hunc posse corporeum usque in alterũ mundum angelicum, etiam ad ipsam Messihæ illius Salvatoris animã, quæ sit omnium animarũ salvandarum requies & satietas, extremusque finis, omniũ quem progredi nusquã valeamus: quoniã terminet summũ habitaculum mundi supremi, & communicet cum mundo supersupremo, sive dum per Grammaticos dicere liceat supræmissimo: quin potius incomparabili, ad summum, hanc esse omnium

G hominum perpetuam salutem cunctorum bonorum aggregatione com pletam. Quæ si memineris à Simone sic esse proposita, quanquam per ambages, mea quidem sententia non dubitabis, nec illos tuos salvatores, nec etiam Judæorum

quosdam de quibus vigintiquatuor Biblia sæpe honorificam fecere mentionem, in tanta unquã fuisse dignitate constitutos, ut generi humano salutem universalem afferre potuissent, per quam homines in omni orbis terrarum spacio quotquot essent, sempiterno ævo lætè frui, & cum Deo post lapsum redire valerent in gratiam. Quid enim de tuo Æsculapio complures senserint alii, tu videris, qui asserunt illum meretricio incestu natum ex Coronide venusta muliercula, de qua canitur, *Pulchrior in tota quàm Larissæa Coronis* Non fuit Æmonia, & eam sæpe in templo Apollinis subegerint atque compresserint sacerdotes, qui adulterinis complexibus à se genitum Æsculapium, finxerunt Dei filium esse isto loco culti. Apis autem Ægyptius, qui artem medicinæ primus Græciæ intulit tam insignis eo seculo templarius, ut etiam mortuus in templis pro Deo coleretur, singulari erga sacerdotes Apollinis favore ductus infantem suscepit alendum & instituendum, quem discipulo quondam suo Chironi Centauro deinde commendavit medico peritissimo, ut artem curandi tuendique corporis in Æsculapium transfunderet. Quo facto, in virum evasit Æsculapius & fama & opibus magnum. Avaricia verò tum instigatus, & cupiditate honoris diversas mundi regiones ad pecunias arte medica corradendas peragravit. Jamque divitiis plurimum abundans, & fama ingenti præditus, stultè se Deum nominavit: promittens non solùm ægrotis sanitatem, verùm etiam mortuis denuo vitã, super quo Jovi superbiæ suæ pœnas dedit, nam fulmine ictus periit. Sic enim Pythagoreus ille Pindarus *Pythionicarum tertio super Æsculapio* cecinit. χερσὶ δ' ἄρα Κρονίων ῥίψας δι' ἀμφοῖν, ἀμπνοὰν στέρνων καθεῖλεν ὠκέως, αἴθων δὲ κεραυνὸς ἐνέσκιψε μόρον, id est, Manibus ergo Iupiter proiiciens ambabus, respirationem præcordiorum desumsit subito. Ardens autem fulmen inflixit mortem. In hanc sententiam Appollo querulus super Æsculapii filii morte Euripidi fingitur, Ζεὺς γὰρ κατακτὰς παῖδα τὸν ἐμὸν αἴτιος ἀσκληπιὸν στέρνοισιν ἐμβαλὼν φλόγα. Quare nisi planè in divinis plumbei sumus, hominem tam alienum à dignitate, salvatorem esse humani generis non putabimus, & ne in universo quidẽ sanatorem, qui opem non alibi, quàm in Pergamum, & Ioniam, & Taranta, & Romam, & Con, & Ægas, ac in eas circa regiones contulit. Nimio tu victus amore tuorum Marrane, Philolaus inquit, plus quàm veritate, omnis homines minoris æstimas, imò quàm minimi censes, qui non Galilæi sunt. Perversus hic mos est, meã sententiã (sit venia verbo) non modò laudem alienis nõ admittere, sed & vituperare, nec tibi ut video satis fuerit tuique similib*us*, optimos viro suo seculo virtute claros quos antiquitas ob egregia facta in Deos retulit non esse Deos contendere, nisi & se diabolos tartareos feceris. Ita Lactantium tuum hoc in loco imitatus, qui *decimo capite libri primi ad Constãtinum Imperatorem* sic scripsit, Æsculapius & ipse non sine flagitio Apollinis natus, quid fecit aliud divinis honoribus dignum, nisi quòd sanavit Hippolytum? mortem sanè habuit clariorem quòd à Deo meruit fulminari. Hæc ille. At lingua omnis quæ felle inficitur, vero gustu caret. Fatetur is tamen rem esse divinis honoribus dignam, largiri sanitatem, quod & secum omnes fatentur ægroti. Sed quid aliud fecerit Æsculapius, si nesciat Lactantius, Socratem sapientissimum interroget, qui gallum ei offerendum vouit, ut est in Platonis Phædone, non ut sibi corpus sanaretq, qui jam morti adjudicatus venenum biberat, sed ut parenti Apollini, hoc est primo & incorporeo Soli æternæ vitæ dispensatori, animum tranquillè morientis cum lætitiæ jubilo & pæane redderet. Nam gallus Apollini Phœbo, qui Sol nominatur sacer est, horarum & diei lætus nuncius. Æsculapius autem dictus est à veteribus Iubilatio Appollinis victoria & triumphus, qui pæan appellatur, eò quòd pavam, cessationem & quietem post liberationem nominarint. Ea enim ætate consueverunt inituri pugnam priùs Marti, & post pugnam victores Apollini pæana referre. Quàm aptè igitur Socrates in Æsculapio qui est pæan, solem vitæ datorem veneratus sit, jam jamque moriturus, doctissimorum hominum recta judicia viderint, dignum sanè ratus & optimo cuique officiosum, hujus mundi Pythone maximo serpente victo & pedibus calcato, quãdo per mortẽ celeriter ad verã vitã iter capessitur, Æsculapio quidem gallum offerre, id est Pæana celebrare. Sic Orpheus vetustissimus vatum & coetaneus istorum Deorum, nam (cum Tyndaridis & Hercule navigasse perhibetur) *in hymnis* cecinit, ἰητὴρ πάντων ἀσκληπιὲ δέσποτα παιάν, ἐλθὲ μάκαρ σωτὴρ βιότης τέλος ἐσθλὸν ὀπάζων. id est, Sanator omnium Æsculapie domine Pœan, Veni beate salvator, vitæ finem bonum præbens. Multos se Julianus Imperator novisse asserit in maximis periculis Æsculapio adjutos, & se ipsum ægrè laborantem sæpe medelis eius salvum evasisse fatetur, ad hoc testem citans Iovẽ. Sed quid hæc ad universum mundum, respondit Marranus, cujus Messiha prædicatur Salvator, nec corporum modò sed animorum. Et Philolaus ad id. Tu verò Marrane quid de Hercule? nonne morum formator & omnis ingenuæ disciplinæ in cunctis orbis terrarum locis præceptor fuit? Inde illa imago Herculis apud Celtas pervetusta quidem & vero similis, ubi senex ipse homines innumerabiles singulos cathenulis aureis colla revinctos à lingua pendẽtibus trahit quò vult cũq;. Celtæ venaculo sermone Ogmion nominant. A Luciano fit eius memoria in alloquio de Hercule Celtico, super quo illi dicunt, ἡμεῖς τὸν ἡρακλέα λόγῳ τὰ πάντα ἡγούμεθα ἐξεργάζεσθαι, σοφὸν γενόμενον. id est, Nos Herculem verbo & ratione omnia opinamur effecisse, cùm sapiens fuerit. Nã virtute domare vitia, & ignorantiam auferre doctrinâ, nihil aliud est quàm calcare monstra, & angues necare, leonẽ Nemeæum clava percutere, hydram Lernæam interimere, aprũ Erymanthiũ occidere, cervam in Menalio nemore aurea cornua gerentem capere, stymphalidas aves in nube sagittis confodere, Antæum intra ulnas strangulare, columnas in Oceano figere, Geryonem tricipitem vincere, boves abigere, taurum perimere, Acheloum monomachia superare, omitto &

to & Diomedis equos, & Cerberum & aurea Hesperidum mala, idque genus facinorum cætera quāplurima, totum virtutis fuit, totum rectæ institutionis officiū, & bene vivendi exemplum. Tum Marranus, Dicerem (inquit) aliorum dē illo existimationem, nisi tu prius ejusce modi tulisses ægrè, brevique ostenderem fuisse hominem, ut nos sumus, vel paulo indigniorem, licet Prœti Agenorisque prosapia nobilem. Siquidem ex Agenore Prætus erat, Agenoris autem Belus frater, quo natus est Ægyptus, quo Lynceus, quo Abas, quo Danae, cujus fuit Perseus, cujus Alcæus, cujus Amphytrio, cujus (ut putabatur) Hercules, quem tamē revera Jovis ajunt, id est adulteri cujusdam fuisse filium. Nam ex Alcmena Iphiclus Amphytrioni & Hercules Iovi, uno partu, si famę creditur, editi sunt in lucem. Hercules verò incensus igni sacro periit, quoniam Deianiræ uxoris attentatam pudicitiam in Nessum Centaurum jaculo vindicavit, quam in Iole captiva puella non exhibuit, perquàm inique suspicionem adulterii solam vultus, qui ex adulterio conceptus adulterium pariter ipse commisit, in cæteros nescio quàm justus, in se ipsum certè injustissimus. Tu ne talem mundi salvatorem fore credas Philolae, qualis fuit Hercules aut qualis Æsculapius, si non aliam ob rem vel ob id saltem quòd uterque turpi nota decesserit, nam ut de ambobus apud Lucianum in ecclesia deorum Momus ait, ἔτι τὰ σημεῖα ἔχουσι τοῦ πυρός. id est, adhuc signa tenent ignis, quòd exusti ambo sunt. Curtium & Decios magnaminitatis laudant alii, ego imprudentiæ accuso. Quid quòd aliqui blanditiis & adulationibus ducti, aut vi à tyrannis coacti eum salvatoris nomine ornarunt, qui non modo illos non sanavit, nec servavit, sed prorsus devastavit ac perdidit. ut Siculi Verrem publica statua in Syracusis inscripserunt σωτῆρα, id est qui salutem dedit: Ciceronis testimonio in accusatione quarta Verrinarum. Sed nihil ad hunc locum, ubi de vera hominum salute agitur, quam illi nō præstiterunt, vera namque salus est, sempiterna permanentia quæ in Deo est, & à Deo tribuitur, ut *in libro de mundo ad Alexandrum* scripsit Aristoteles. Ex Deo, inquit, & per Deum nobis omnia cōsistunt, nullaq; natura per se sufficiens est carens illa quæ ex eo est salute. Dein adjungit, τῇ γὰρ οὐσίᾳ, σωτὴρ μὲν γὰρ ὄντως ἁπάντων ἐστίν. id est. Ipsa quidē essentia, salvator etenim enter seu essentialiter universorum est Deus. Unde in *libro 14. post naturalia*, rursum sic ait Aristoteles, θαυμαστὸν δ' εἰ τῷ πρώτῳ καὶ ἀιδίῳ καὶ αὐταρκεστάτῳ τοῦτ' αὐτὸ τὸ πρῶτον οὐχ ὡς ἀγαθὸν ὑπάρχει τὸ αὔταρκες καὶ ἡ σωτηρία. id est Mirum si primo & sempiterno & sibi sufficiētissimo hoc idē primum non ut bonum inest, ipsum sufficiens & ipsa salus: per quod monemur, veram nobis salutem in primo, sempiterno & sufficientissimo bono, qui est Deus Optimus Maximus cōstare, nec aliunde quærendam. Solus enim ille summus mundi opifex & rector de supereminentis liberalitatis clementissima voluntate corruptibilibus dare potest incorruptionem, & tempori subjectis æternitatem, & insolubilem transitoriis

A permanentiam, quorum tamen propria natura est ut orta occidant & aucta senescant. Sic enim in *Timæo* Platonis loquitur Deus, Quæ à me facta, indissolubilia sunt, me volente, alioqui ligatum quidem omne, dissolubile est. Ecce non tantùm Peripateticis, sed etiam Platone ipso & Platonicis testatum recipimus sola Dei voluntate permanentiam cōcedi rebus quibuslibet pro captu suo, & hæc est vera salus. Nam salvari dicimus, à læsione servari ut res tranquille permaneant.

B Quod unanimi consensu Græcorum quondam magnifici & ornatissimi legati anno à nativitate Iesu, 1438. universali cōcilio Basiliensi illustri quadā & disertissima oratione exposuerunt his verbis dicentes, Τὸ γὰρ σώζειν καὶ σώζεσθαι καὶ ἡ σωτηρία ἁπλῶς οὐδὲν ἄλλο παρὰ τοῖς Ἕλλησι καὶ τῇ ἡμετέρᾳ βούλεται γλώττῃ, ἢ τὸ διαμένειν καὶ εἶναι. id est, Ipsum autem salvare & salvari & ipsa salus simpliciter nihil aliud apud Græcos & in nostra sibi vult lingua quā permanere & esse.

C Homines igitur qui de sui natura morti sunt obnoxii ut cessent esse, cùm ita se Dei conformāt voluntati, ut futuri sint immortales, & beato ævo fruantur, rectè dicuntur salutem consequuti, & qui eis illam largitur immortalitatis beatitudinem, is rectè dicitur salvator, quod vocabulum usu cepit Ciceronis posteritas antea inauditum, ut nunc Salvator Latinè dici queat. Sanè omnis alia impropriè ac imaginariè nominatur salus.

D Quid enim? quòd animanti bruto medicus hodie confert sanitatem & illud perendie relabitur in pestem, moriturque nunquam rediturum, num ea vocabitur salus? Quid illud quòd flori marcescenti hortulanus opitulatur, qui flos postridie casurus sit, & in pulverem conterendus, num hæc tridua conservatio rei prorsus inconstantis salus nominanda est? Sic Hercules Thassios semel adjuvit, quo salutem illis dedisse dicitur, qui post sæpe interierunt, & hodie nihil eorum nisi nomen extat. Sic Ptolemæus Egyptum

E servavit, tot postea bellis & incursionibus hostium devastatam. Sic Decij Romam liberaverunt, attamen sequenti subversione atque incendio dirutam. Imperfecta (crede mihi) salus est omnis quæ tempore frangitur, perfecta est quæ caducum æternat, ut de Helena morte sublata in Euripidis *Oreste* Apollo docuit, cùm sic ait, ἥδ' ἐστίν, ἣν ὁρᾶτ' ἐν αἰθέρος πτυχαῖς σεσωσμένην τε, κοὐ θανοῦσαν πρὸς σέθεν. ἐγώ νιν ἐξέσωσα. i. Ista est, quā cernitis in ætheris convexitatibus, salvata quidē, & non mortua juxta te, ego eam salvavi.

F Utque non simus ignari salutem illam non ab Apolline, nec à diis aliis nisi tanquam mediatoribus prodiisse, quin veriùs à summo Deo, cui propriā ipsa se insigni virtute dicavit, tum ita subjungit, Ζηνὸς γὰρ οὖσαν, ζῆν νιν ἄφθιτον χρεών. id est Jovis enim existentem, vivere eam incorruptibilē decebat. Per Castorem Helenæ fratrem, Marrane vera prædicas, inquit Philolaus, & sapienter videris de vera salute locutus, assentiorque Salva-

G torem de quo tam magnificè ac tam perpetuò sacra vaticinantur eloquia, eum fore oportere, qui non tam hujus grandis mundi, non regionum & urbium, non infimorum elementorum & sydorum, non lignorum & lapidum, non

plan-

plantarum & arborum, non piscium, non volucrum, non pecorum, quæ omnia naturam ducē & suæ conditionis instinctum inerranter & probè sequuntur, & ad constitutum sibi finem manent quotquot sunt, quàm istius minoris mundi servator & restaurator sit, hoc est hominis, qui ab æquitatis sibi tradita norma & rectæ rationis sententia sępe decidens, generositatē suam coacervatione vitiorum in stagna profunda malorum & sempiternæ corruptionis barathrum voluntariè præcipitat, unde revocare gradum propriis viribus & sua ope nequeat. Hîc Marrane, hîc inquam salute, nobis hîc salvatore opus est. Hoc genus creaturarum appellat Pythagoras ἀνθρώπυς αὐθαίρετα πήματ' ἔχοντας. id est, homines spontanea electione detrimenta habentes. De quibus ita scripsit in aureis carminibus, τλήμονας οἵτ' ἀγαθῶν πέλας ὄντων οὐκ ἐσορῶσιν, οὔτε κλύουσι, λύσιν δὲ κακῶν παῦροι συνίσασι· τοίη μοῖρα βροτῶν βλάπτει φρένας, οἱ δὲ κυλίνδροις ἄλλοτ' ἐπ' ἄλλα φέρονται ἀπείρονα πήματ' ἔχοντες, i. Miseri, hi quidē bona prope existentia non aspiciunt neq; audiūt, solutionemque malorum pauci intelligunt, talis sors mortalium lædit mentes, hi autem rotis ex aliis in alia feruntur infinita damna habentes. Sanè noster ipse philosophorum princeps hoc nimirum à Cabalistis Hebræis sumptum, ut è Simone accipere possumus. sensit rationalem esse hominem rebus aliis nobiliorē utputa diviniorem, non tantùm una operatione, nec uniformi effectu contentum, ut cętera quę sola natura trahuntur semper eodem modo agente, sed variis dotibus instar Pandoræ præditum, quibus sponte utatur in omnem eventum pro libera voluntate: ob quam libertatem ait, θεῖον γένος ἐστὶ βροτοῖσιν, οἷς ἱερὰ προφέρουσα φύσις δείκνυσιν ἕκαστα. id est, Divinum genus est hominibus, quibus sacra promovens natura ostendit singula, quippe illa sacra natura est anima intellectiva. Secundū igitur intellectum Deo accedit homo ut mero syncerum: atque secundùm sensus inferiores à Deo recedit tanquam impurum à puro, quo fit ut ratio quæ nobis (ut inquit ipse) ostendit singula, dū se ad mētis fruitionē cōvertit, beatos nos faciat: cōtra verò dū ad sensuū discurrit libidinē, miseros, ut inter virtutē & vitiūm medius homo positus videatur, velut substitutus apex in litera Pythagoræ discrimine secta bicorni, ad quem Hercules ille Prodicius tenera tum ætate cogitabundus resedit. Quemadmodum verò, ut Solō apud Herodotum Crœso affirmavit, ante obitum nemo supremaque funera debet dici beatus, ita nemo certè miser putandus est, dum hanc vitam vivit. Sed scilicet ultima semper expectanda dies homini est, qui si abjecto corpore tunc vitiis permanserit oneratus, incipiat esse verè miser, & eam miseriam ut superiore oratione accepisti, Pythagoras in duo genera dividebat. Nam post mortem miseri aut bona propè habent, quę sunt beatitudinis dona, quamvis ea nec aspiciāt, nec audiant, quia Dei visione nondum fruantur. Hi de salvandorum numero sunt, non extrema miseria gravati, ut tandem aliquando pœnas evadant constitutas. Aut denique ab eis bona longissimè distant, ut mala nunquam ullum habitu-

A ra sint finem, & ij appellantur infinita damna habentes. Duo igitur inferiorum habitacula hîc describuntur, Elysius campus, id est transitorius, illorum quibus bona prope sunt, supera ut convexa revisant. Et tartarus ab horribili sono, quasi tortor teter terror vocatus, illorum quibus sua damna sunt infinita, quia kylindris radiisq; rotarum districti pendent, ubi sedet æternumquē sedebit infelix Theseus, & ei similes, ὅθεν οὔποτε ἐκβαίνουσιν, ut est à Platone Pythagoram imitante
B scriptum, id est, Unde nunquam egrediuntur. Hic mihi accedant obiurgatores qui blaterare in eundem Pythagoram non desinunt tantum & tam præcipuum virum, cujus dictamini ceu oraculo deorum creditum est. Quare dictator veritatis velut alter Apollo illi seculo nominabatur, quod ipsum vocabulum Pythagoras designat. Rumorem autem de illo passim divulgant, hanc ejus fuisse opinionem, quòd anima humana quorundam post mortem corpora
C brutorum informet, quod viris ratione utentibus incredibile videri debet, dē tam excellenti philosophiæ autore & abundantissimo scientiarum fonte, unde ad nos emanavit divinarum & humanarum rerum cognitio. Quin potiùs ea suscipio transanimationis ex hominibus Pythagoricorum mysteriorum partim ignaris, partim ob invidiam perosis orta est. Non enim caruit æmulorum livore præstantissima ejus viri virtus, innocentissima vita, egregia doctrina, cele-
D bris fama, utque sic nihil non pollutum reliquerunt invidi carptores, Timō, Zenophanes, Cratinus, Aristophon, Hermippus, & alii quorum non exigua multitudo est, qui de Pythagora suis in libris mendacia plurima scripserūt, ac ea prodiderunt quæ nusquam ab illo vel dicta vel scripta fuere: aut ejuscemodi si qua dixisset, tamen ita in peiorem ea sensum perverterunt, ut facilè crederetur talis ac tantus vir inconsideratè docendo aberrasse, de rerum principiis, de numeris, de faba non gustanda, de abstinendo ab
E animatorum esu, de inferis, deque metempsychosi & transitu animarum, de quo nunc tractamus. Qui enim exemplaria & species rerum ita distinxit, ut mutuò transmutari confundivè nequeant, quònam modo humanam essentiam quę sua est forma communicaret bruto? cum & autore se ipso ne unitas quidem substantiva certi numeri secundùm naturam est unitas alterius numeri. Quare ait, αἱ δὲ μονάδες ἐν τῇ δυάδι αὐτῇ,
F πρὸς τὰς ἐν τριάδι αὐτῇ ἀσύμβλητοι. id est, Unitates in duitate ipsa, ad eas quæ sunt in ternitate ipsa, sunt incōjectiles. Ita in physicis constat, quāquam lōge secus agitur in Mathematicis, de quibus nihil in præsentia nobis est negocii. Unum autem cujusque rei est essentia participata, quæ alterius rei essentiam non occupabit, ἑκάστη μὲν οὐσία ἑνὸς εἴδους μετέχει. id est, quælibet enim substantia una speciē participat. Ideò in disparis animantis vitam transire non potest, vel ulla qua-
G liscunque bestia, quin potius manet in suæ legē naturæ, suum tenens munus, ὥς τι τὸ εἶδος εἴδει οὐ συμμίγνυται, id est, Itaq; species speciei non coincedit. Tametsi namque unum sigillum multis impressum plures ceras effigiat, non tamen plurium

rium sigillorum formas diversas eadem cera A ferre poterit. Haud igitur sigillum formæ humanæ quæ est imago Dei, naturam inferiorem sigillare permittitur, quod ut omnia sua Pythagoras ænigmaticè proposuit, sic & hujus opinionis certam sententiam nota propria designavit, cum inter alia symbola istud, sibi gratissimum celebraret, ἐν δακτυλίῳ θεοῦ εἰκόνα μὴ περιφέρειν: id est, In sigillo Dei imaginem non circumferre, quod meo arbitratu recte intelligitur ad hunc ferme modum, Imaginem Dei quæ est B anima hominis naturas alias circumcirca non sigillare neque formare posse. Sic enim Hermes Trismegistus Ægyptiorum doctor in libro ad Asclepium. Hominis, inquit, una pars simplex est quam vocamus divinæ similitudinis formã, & paulò inferius ita, duæ sunt imagines Dei, mundus scilicet & homo. Quòd inique igitur explanaverint eum vel invidi vel ignari, de transitu animarum post mortem, simul etiam de il- C larum descensu ante hominis generationem, profectò nullus modo extat qui non id mecum sentiat vel ulla mente præditus. Quando nanque multi animam hominis de potẽtia materiæ putabant educi, statuit noster ipse magis credendum esse, infundi eam corpori ab ipso Deo, & ob id eam asseruit ante corpus esse, quod non tempore intelligendum est, sed puritate & naturæ dignitate. Hanc itaque infusionem appellavit animæ descensum, quem postea multis ambagibus varie sectatores tractaverunt sua quisque D via, non semper pro autoris voluntate, qui descensum animæ humanæ in corpus non secundum situm accipi præcepit, nec juxta motum à mundo intuallectuali per singulas sphęras ad mundũ elementarem ut Proclus & astipulatores alii, sed naturalium formarum serie, in qua corporis humani ultima perfectio est anima rationalis, quæ ita totum perficit ut homo animal divinum optimo jure appelletur. Voluit igitur Pythagoras animãtia sola quorum sacra natu- E ra, id est ratio demonstrat singula, divinum esse genus, scilicet à Deo propagatum ut aureis edidit carminibus, cuius species nec mutetur nec convertatur, sic generum singulorum formas esse permanentes, licet in eadem sua forma dissimiles. Post hominis vero mortem si justus decesserit animam ejus transcendere purum ætera, & ævum degere cum beatis, tanquam Deum cum diis. Ita enim ait, ἡνίοχον γνώμην στήσας καθ' ὕπερθεν ἀρίστην, ἢν δ' ἀπολείψας σῶμα, ἐς αἰθέρ' F ἐλεύθερον ἔλθῃς, ἔσσεαι ἀθάνατος θεὸς ἄμβροτος οὐκέτι θνητός. i. Aurigã judiciũ statuens superne optimũ, cũ relinquens corpus inætherẽ liberum venies, eris immortalis Deus, incorruptibilis, nec ultra mortalis. Sin autem injustus & scelerosus in peccatis insanabilibus & mortalibus decesserit homo, tunc animam eius omnem suum reatum variis diluere pœnis docuit, easque pœnas pro magnitudine ac multitudine criminum magis atque minus fore duras & durabiles, quibus de- G legata sint loca hæc naturæ inferiora, & corpora tum imaginaria seu figuralia, tum quandoque vera, non quæ informet ut essentialis portio, sed quæ inquilini more, pœnarũ sustinendarum causa inhabitet, aut quibus per indistantiam localem assistat, velut motrix intrinseca mobili, vel circa quæ cruciatibus subjecta torqueatur, ut Tityus circa vultures, & Ixion ad perpetũ rotas, & Tantalus in flumine, & Sisyphus apud saxum, & Prometheus cum aquilis. Quandoquidem dæmon Tartaræus potest corripere ac obsidere corpus, cur non anima turpis ad inferorum pœnas damnata, vel verum cujuscunque speciei corpus ingrederetur Dei dispensatione, vel aëre induta, ostentaret quamlibet aspectibus nostris formam, ut Dido moritura Æneam alloquitur, Sequar atris ignibus ardens. Et Plinius junior rẽ scribit creditam, de domo quã Athenodorus Tharsensis philosophus coemerat, eã fuisse importuno strepitu infamẽ, quod ibi simulacrũ horridi senis aspiciebatur, & quotidie nostra quoq; ætate similia occurrunt terriculamenta, modo crassioribus exuviis. Tum varia illudunt species atq; ora ferarũ, fiet enim subito sus horridus atraque tigris, squamosusque draco & fulua cervice leæna, aut acrẽ flammæ sonitum dabit, omnia trãsformat sese in miracula rerũ, ignemque horribilemque feram, fluviumque liquentem. Hæc sane corpora vocamus phantastica, hoc est apparitiva, quæ assumere possint tam animæ hominum solutæ quàm dæmones, ut de Lamia novimus Menippi Licii philosophi procace proca in pulchram mulierem apud Corinthum conversa, quam Apollonius Tyaneus publice deprehendit lemurem esse, ut denique senex ille pannosus & medicus Ephesiis quondam causa pestilitatis, hoc genere Metamorphoseos notatur, quem lapidibus obrutum ajunt visum esse canem quasi Molosum. De utrisque scripsit Philostratus secundus, *in libro de vita Apollonii quarto*. Ejus autem quod Pythagoras dixisse fertur, se quondam Euphorbum fuisse alia ratio est: non enim talem dicendi morem ipse primus instituit, sed longe prius in populari cõsuetudine apud vetustissimos usurpatũ fuit, quod qua esset quisq; virtute aut vitio præditus, alteri assimilaretur, qui eminenter eadẽ conditione olim fuisset, virum enim quẽ libuisset robore præstantissimũ dixerunt esse Herculẽ. Ita M. Varro, Rusticellus, inquit, Hercules appellatus mulum suum tollebat. Et Numenius Pythagoricus aperte scribit nihil aliud esse Platonẽ quàm Moysen Attica lingua loquentem. Sæpe quoq; Cicero dictus est Latinus Demosthenes esse, omnes à virtutum & operum paritate ac similitudine morum, non autẽ ob unius substantiæ communionem: ita Litanus Plauti servus Argyrippum dixit esse Solonem qui pariter leges conscribat, de illo *in Asinaria* sic ait, Nunc etenim est negociosus interdius, videlicet Solon est, leges ut conscribat. Ista Plauti verba insolitam priscorum loquendi consuetudinem indicant, ut hunc hominem, dixerint, illum esse quendam, qui fuerit natura, ingenio, moribus, amore, affectione, & opere similior. Unde Romani solebant huic adagio particulam Alter, adjungere, ut tu es alter ego, & ego sum alter tu: licet scientes & videntes quòd revera nec ego sum tu, nec tu es ego. Sed in utrisque nobis

A nobis sentientes esse idem ingenium, per studium, eandem voluntatem, eundem conatum, spiritum, animum ὑπὸ τῆς οὐσίας αὐτῆς μεταβαλλομένους. Nam animos antiqui dixerunt motus hominum & voluntates, quare unius moris, curę ac diligentię, consimilis propositi, æqualis motivi, ac paris motus & sensus ejusdem homines usitatè appellantur unanimes. Est autem à priscis philosophis haudquaquam alienum, ut dicatur anima esse motivum & sensitivum in homine τὸ ἔμψυχον γὰρ τοῦ ἀψύχου inquit Aristoteles B δυοῖν μάλιστα διαφέρειν δοκεῖ, κινήσει τε καὶ τῷ αἰσθάνεσθαι. id est, Animatum enim ab inanimato duobus maximè differre videtur, motu & sensu. Quicunque igitur erga rem eandem afficiuntur & mouentur, idèmque sapere ac sentire videntur, unius esse ψυχῆς id est animæ, vulgo dicuntur. Unde illa famosa μετεμψύχωσις. id est, transanimatio nihil aliud revera est viris rectè doctis, quàm æqualis cura, similis motus & par studium alicujus hominis mortui, post aliquo tempore in altero vel eo C dem repertum homine vivo. Tali æmulatione triti & usitati sermonis, Pythagoras quondã rediens à Persarum Magis (ita enim sapientes illi suos nominant) forte inter amicos exhilarandi convivii gratia more Magorum uti poterat, & dicere se Euphorbi olim militis Troiani Calliclis, Hermotimi, Pyrrhi, Pyrandri, Calidonæ, Alces, & demum suam Pythagoræ animam in seipso continere, quòd inclinatam ad quædam præclara in singulis illorum præcipuè sita gereret D affectionem, studium & voluntatem, ad quæ illi ipsi propensius in vita eorum fuerunt moti. Omniũ autem maximè cùm in Euphorbo Troiano claruisset bellica virtus, ipse Euphorbi animã nactus esset, quasi jam cor Euphorbi haberet. De quo nimirum se jactare potuit, laudarent eum pugiles studii bellici, cernentes laterum & brachiorum, totiusque corporis robur, & incredibilem erga fortissimos Athletas amorem pensantes, quem illis tum & pretioso apparatu E & magnifico sumptu ostendebat, antè enim caricis siccis & molli caseo triticoque nutriebantur athletæ, ipse verò noster eos carnibus tunc primus nutriisse compertus est. Admirantibus igitur illis quòd in philosopho literarum studioso esse posset tantus amor pugnæ, quid mirum si responderit Euphorbi animam in se vigere, hoc est, ingenium, studium, motum, & voluntatem Euphorbi apud se residere, qui tametsi esset pa F cis præceptor & quietæ contemplationis autor, tamen in se ipso sentiret belli tanquam Troiani desiderium? Quo audito, mox rumor inter temerè credulos ortus est & fama percrebruit, vel ignorantia mysteriorum Pythagoricorũ, vel malignitate invidorum qui semper optima quæque pervertunt, & recitant audita secus multo quàm sint dicta, quòd Euphorbi anima in bello Troiano perempti transmigraverit in Pythagoram. Quæ opinio postea fuit adiuta scriptoribus atq; poetis. Inde Ovid. in *Transfigurationes lib.* 15. G hæc inter alias nugas à Græcis κρητίζειν assuetis more suo mutuatus, sic de Pythagora cecinit,

Morte carent animæ semperque priore relicta
Sede, novis domibus viuũt habitantq; receptæ.
Ipse ego (nam memini) Troiani tempore belli
Pantoides Euphorbus eram, cui pectore quondam hæsit in adverso gravis hasta minoris Atridæ. Cognovi clypeũ lævæ gestamina nostræ nuper Abanteis templo junonis in Argis.

At noli obstupescere præstans Marrane, nihil horum in Pythagoræ libris scriptum invenies. Nam tria ipse solùm edidit volumina, primum παιδευτικὸν, secundum πολιτικὸν, tertium φυσικὸν, quem Lysidi quidam ascribunt, sit igitur tertium nobis aurea carmina. Percurre singula quæque, & nusquam reperies in eo viro de transanimatione quicquam, quo credas facilius rumore falso seminatum esse per invidos quicquid de illa μετεμψυχώσει fingitur, quod diversitas narrationis planè indicat, cum alii clypeum hunc esse in templum Junonis relatum apud Argos. Alii dicatum Palladi Athenis affirment, & quòd ejus clypei hæc ipsa fuerat inscriptio, παλλάδι ἀθηνᾷ μενέλεως ἀπὸ εὐφόρβου. id est, Palladi Minervæ Menelaus ab Euphorbo: author est Tyrius Maximus *disputatione* 16. Quantam nunc ejuscemodi testimonio habere fidem oporteat Jurisconsulti viderint. Equidem adduci non possum ut credam Ovidii de transitu animarum fabulam, tam excellentem in omni scientia & gravem virum docuisse, atque eo minus credendum putaverim, quo magis præstantes autores aliter tradidere. Nam quòd asserunt multi, apud Græcos Pythagoram invenisse primum animas esse immortales, manifestè falsum dicunt. Homerus enim Græcorum ferè antiquissimus longè prior hoc dogma prodidit, cui apud inferos animæ defunctorum de multis rebus disserunt, & vaticinantur multa: ecquid aliud (oro te) viri ejus tam admirabile carmen insinuat, δι' ὅλης τῆς νεκυίας quàm animas nostras post mortem permanere. Deinde in sociis Ulyssis palàm ostendit, imprudentes hominum animas à corpore separatas, non quidem bestiarum naturas, sed tantùm habitus brutorum induere, atque cum tali hòrrore pœnas luere, quas Circe jusserit. Quicunque autem radicem & florem tenent Moly eorum animas, autore Mercurio, fore securas, ut est *in Odyssea decimo libro.* Sed ad illam de Euphorbo ironiam revertamus, de quo idonei quotiẽs scribunt omnia Pythagoræ divina dogmata fatentur, αἰνίττεσθαι hoc est allegoria obscuriore tradi. Quod Apollonius Tyanensis ille Pythagoreus tractatu cum Thespesione archiphilosopho gymnosophistarum habito in Philostrati *volumine sexto* confirmat, ita loquens, εἰ δ' αἰνιγμάτων ἅπτομαι, σοφία Πυθαγόρου ξυγχωρεῖ ταῦτα, παρέδωκε γὰρ καὶ τὸ αἰνίττειν. i. Si ænigmata tango, sapientia Pythagoræ concedit hæc, tradidit enim & ænigmatizare. Quando autem cum Indorũ Brachmanibus in libro ejusdem tertio disputabat, quærens de anima quomodo sentirent: Iarchas inquit, sicut Pythagoras quidem vobis, nos autem Ægyptiis tradidimus. Suscepit Apollonius. Num igitur te aliquem Troianorũ fuisse dices? ut se Pythagoras Euphorbũ. Audiam Marrane quàm Thespesion catè responderit prius interrogans, quemnam ex Græcorum ducto Troiam exercitu, admiratione digniorem existimaret?

Cui

Cui Appollonius, quòd Achilles primas Home- A
ro nactus esset, Tū Iarchas, πρὸς τοῦτον ἔφη δ' Ἀπολλώ-
νιε καὶ τὸ πρόγονον δεῦρο τὸν ἐμὸν, μᾶλλον δὲ, τὸ πρό-
γονον σῶμα, τουτὶ γὰρ καὶ Πυθαγόρας, εὔφορβον ἦγεῖ-
το. id est, Ad istum, inquit, Apolloni etiam pro-
genitorem æstima meum, magis autem progi-
gnens corpus, hoc, enim & Pythagoras Euphor-
bum putavit. Deinde recitat Gangen Indorum
olim regem Gangis fluvii filium multis virtu-
tibus Achillem superasse, illumque ipsum fuisse B
illud progignēs corpus, quod ipse jam esset, Ver-
ba hæc non animarum transmigrationem, sed
corporum transmutationem indicant, instar
cujuslibet materiæ quæ sit apta istius vel illius
formam recipere. Perinde atque comœdia di-
ceret ego prius tragœdia fui, quia ex eisdem tra-
gœdia nascitur & comœdia literis ac elementis,
ut Aristoteles ait *in libro de Generatione pri-
mo.* Aut canis quidam si diceret, ego ante diu
equus fui, propter cujusdam equi corpus quod C
depastus est canis, quo alimento in substantiam
rei alitæ converso, equus ille plebejo sermone
dicatur ipsius canis πρόγονον σῶμα, id est, progi-
gnens corpus fuisse, videlicet unde prognatus sit.
Nō autē equi animam in canem transiisse, quispiā
ex hoc sermone arbitrabitur. Quare igitur Pytha-
goram docuisse crederem animas transire in alia
corpora, eo solùm, quòd se Euphorbum priùs
fuisse dixerit? cùm hic manifestè constet atque
conveniat non quidem animam, sed ipsum cor- D
pus judicatum fuisse Euphorbum, & nihilomi-
nus hoc ipsius dictum non fuisse planum, sed
merum ænigma, quo arcanum quoddam illi se-
culo incognitum voluerit innuere, scilicet mate-
riam primam omnium formarum non solùm
capacem, sed avaram etiam esse ac semper desi-
derio motam nulla forma satiari. Quod M. An-
tonino Imperatori philosophissimo æquè vi-
sum fuit, cum *in libro ad se ipsum tertio* scripsit,
ὅτι οὐδὲν οὕτως φιλεῖ ἡ τῶν ὅλων φύσις, ὡς τὸ τὰ πάν- E
τα μεταβάλλειν καὶ ποιεῖν νέα ὅμοια. σπέρμα γὰρ τρό-
πον τινὰ πᾶν τὸ ὄν τι ἐξ αὐτοῦ ἐσόμενον. id est, quòd ni-
hil ita cupit universi natura, ut entia transmutare
& facere nova similia Semen enim modo quo-
dam omne, ipsum est ens ex se futuri. Et idem
in libro septimo, ἡ τῶν ὅλων φύσις, ἐν τῆς ὅλης οὐσίας
ὡς κηροῦ νῦν μὲν ἱππάριον ἔπλασε, συγχέασα δὲ τοῦ-
το εἰς δένδρου φύσιν, συνεχρήσατο τῇ ὕλῃ αὐτοῦ. εἶτα εἰς
ἀνθρωπάριον, εἶτα εἰς ἄλλο τι, id est, Universi natu-
ra ex universa essentia tanquam cera, nunc qui- F
dem equuleū finxit. Confundens autem id in ar-
boris naturam, simul usa est materiâ ejus. Deinde
in homunculū, tum in aliud quippiam. Unde no-
minatur ab Orpheo natura istis epithetis, πολυ-
μήχανος μήτηρ. id est, multum machinatrix mater.
Et ἀλλοτριομορφοδίαιτος. i. alienarū figurarum de-
cretrix. Quicquid fuerit, equidē lōgè potius opi-
nabor Pythagorā si Euphorbū, aut aliū quēpiā se
fuisse dixerit, exēpli causā id ænigma introduxis-
se. Sin autē credatur historiā texuisse, profectò nō
aliā ob rē fecisse putādꝰ est, quā ut ostēderet pos- G
se animā separatā à corpore, rursus eādē ipsā, au-
tore Deo, in idem ipsum corpus redire quod pe-
nitus jam reliquit & deseruit, atque non in aliud
ullum: unum namque & idem fuisse corpus

quantumcunque diversis nominibus appella-
tum, in quo totiens revixerit Pythagoras ab
Iarcha Indorum sapientissimo jampridem disce-
re potuimus, non in magnitudine & quantitate,
sed in substantia & entitate, ut mare quanquam
est ἐμορφον atque unum, tamen hoc esse
dicimus Ægæum, illud Jonium, istud Myrtòum,
aliud Crisæum. Ita & unum hominem sæpius re-
natum primò nominarunt Æthaliden, deinde
Euphorbum, post Hermotimum, tum Pyrrhum,
demum Pythagoram illum nostrum, qui tot re-
generationes tanquam philosophus maximè
speculativus & divinus, non attribuit naturæ vi-
ribus, sed soli Deo, quem, ut refert Heraclides
Ponticus in hac Palingenesia, Mercurium nun-
cupavit, ut ostenderet neminem reviviscere, nisi
virtute divina. Nam ut Justinus recitat ille phi-
losophus & martyr Christianus *in Parænetico
ad Græcos*, hoc Deus cognomento à Pythago-
ra est honoratus præcipue, ut dicatur ψύχωσις
τῶν ὅλων. id est, Animatio universorum, eo quòd
animam infundat hominibus universis & infu-
sam auferat & ablatam restituat, quoties &
quando voluerit, quale sæpius etiam in aliis ho-
minibus visum & experientia certa compertum
est referentibus nobilissimis scriptoribus. Nam
Aristeas quondam Proconessi mortuus fuit
in officina cujusdam fullonis. Deinde septi-
mo post anno, ejus urbis civibus idem vivus ap-
paruit, & ipse tunc carmina de Hyperbo-
reis Arimaspis composuit, cujus *in quarto histo-
riarum* Herodotus egregiè meminit. Cæterùm
vixit & in Armenia Er, genere Pamphylus, qui
cùm occubuisset in prælio, sublatis aliis decimo
die cadaveribus jam corruptis, integer quidem
incorrupto corpore repertus fuit, domùmque
delatus pro officio sepulturæ, ubi duodecimo à
morte die dum pyræ esset impositus, resurre-
xit, & quæ interim viderat, retulit. Hæc Plato scri-
psit *de Republica, volumine decimo.* Huc etiam
illud occurrit, quòd legimus puellā Romæ mor-
tuam, cum sepulchro afferretur à Tyanensi Apol-
lonio vitæ restitutam, *in quarto* Philostrati *libro*,
& Alcestis quoque natura ab Hercule resusci-
tata rursum diu vixisse.

Tum Marranus, inquit. Quàm propè accedis
ad nostra, Philolae: nam si coram astaret Simon,
recenseret nobis de libris Hebraicis, quòd Deus
olim abstulit de spiritu, qui erat in Moyse, & de-
dit septuaginta viris. Post aliqua denuo tempora
sublato ex hominibus Elia, spiritus ejusdem in-
clinavit super Elisæum, & item filium Sunamiti-
dis ipse mortuum reviviscere fecit. Addo nunc
Samuelem mortuum, quem suscitavit quædam
mulier in Endor, qui post resurrectionem suam
cum Saule Rege locutus est. Audi verò quid E-
zechiel viderit ille propheta, campum scilicet
plenum aridis ossibus mortuorum, & accesserunt
ossa ad ossa, unumquodque ad juncturam suam,
& ecce super ea nervi & carnes creverunt, & ex-
tenta est in eis cutis desuper, & ingressus est in ea
spiritus, & revixerunt, steteruntque super pedes
suos. Hæc in sacris literis continentur Hebræo-
rum: multo plura verò in historiis Christiano-
rum descripta leguntur. Equidem pro me tibi hoc
affirmare

affirmare ausim, absque parabola, sine ænigmate, & omni remota ironia, quòd verè & planè Jesus Nazarenus fratrem Marthæ suscitavit Lazarum nomine quatriduo ante mortuum. Adhuc cujusdam etiam viduæ filium extinctum, vitæ reddidit. Et Iairi synagogæ principis filiam, aliosque in sancta scriptura commemoratos. Hunc ipsum quoque Jesum resuscitavit Deus, & in ejus morte corpora multa eorum qui vita defuncti erant surrexerunt, & exeuntes de monumētis venerunt in sanctam civitatem & apparuerunt multis. Paulus denique Tarsensis Eutychum qui casu è vita migraverat, luci restituit vivum. Martinus nondum episcopus, imò nōdū baptizatus, tres mortuos suscitavit. Possem catalogum proferre hominum ab interitu ad vitam pristinam revocatorum, nisi tu non ignorares Christianis nobis esse creditu facile, animos hominum redire in corpora, qui generalem omnium corporum humanorum resurrectionem rursus ad vivendum futuram planè confitemur. De qua pulchrè disertissimus Athenagoras Atheniensis philosophus pro Christianis librū integrū περὶ ἀναστάσεως certè doctis auribus dignum composuit. Et Turcis, Mauris, Agarenis, Mahometh in alcoran sic loquitur, Illis dicentibus, cùm eritis ossa, vel ad nihilū redacti, qualiter efficiemini homines novi? Respōde. Licet lapidei vel ferrei vel si quid est durius essetis, qui vos prima vice creavit, ad vitam denuo vos resuscitandos revocabit. Hucusque *in Azoara* 26. Et rursus *in* 45. sic ait, Qui vos primò plasmavit, secundò vivificabit. Unde Pythagoram tanto majore velim prosequamur veneratione, quanto is propiùs quàm cæteri Græcorum philosophi ferme in omnibus aliis, non solùm in hac causa, nostræ accessit fidei. Aristoteles enim videmus quàm nihil eorum credidit, quæ nō vel manu tetigit vel oculis cernere potuit, vel apprehendere syllogismo. Propterea in fine tractatus de generatione & corruptione, reditum mortui hominis nullatenus admisit, debili admodum argumento usus, & Alcmæoni magis quàm suis præceptoribus assensus, contra tritum suo tempore proverbium, κύκλον εἶναι τὰ ἀνθρώπινα. Quem sequuti sunt alii, quippe cohors philosophantium, in hoc reprehendendi quòd se omnia scire, aliqs omnia ignorare præsumentes, Pythagorā post reliquos irrident, & illud Luciani exclaman, τίς ὠνήσεται, τίς ὑπὲρ ἄνθρωπον εἶναι βούλεται, τίς εἰδέναι τὴν τοῦ παντὸς ἁρμονίαν, καὶ ἀναβιῶναι πάλιν .i. Quis emet Pythagoram, quis super hominem esse vult, quis scire universi harmoniam & reviviscere denuo? Ita cum ridiculè sub hasta licitātur, quasi contemnendam jumentorum mercem, aut vile mancipium. Illis ego multa nosse libenter permittam, dummodo patiantur & alios nonnihil didicisse. Id adeo nunc stomachum ego commotus adversum eos qui solēt antiquissimis præceptoribus & philosophiæ principibus facilè detrahere, prolixiùs quam oportuit excandui, ut pernoscas, me Pythagoram quoque tuum non secus amare quàm par est. & calumniatores suos vehementer odisse, non homines sed monstra hominum. Tum Philolaus, Quidam, inquit, sunt quibus ignoscendum est quòd tam recon-

A dita & arcana mysteria nesciant, non enim omnia possumus omnes. Ideoque redeundum cum illis in gratiam erit si qua imprudentes infamaverint. Qui autem in eo quandoque silentio exercitati, Pythagoreorum togam candidam abjecerint, & contumelia cœperint ejus doctrinæ majestatem lædere, ac tanti philosophi caput minuere, eos ego non solùm arrogantes, verùm etiam homines impurissimos judicavero, quorum è numero Xenophanes est, qui de illo *in Elegia sua* B lusisse ita perhibetur, ut cùm vidisset aliquando Pythagoras canem cædi, miseratus dixerit, Sine hunc, est enim cari sodalis anima quam ejus ex verbis agnovi. Sed ea quidem manifesta Diogeni Laertio extat sugillatio, quodque item Plutoni apud inferos Pythagoræ discipuli convivantur, qui ipse viderit animam Hesiodi æneæ columnæ alligatam, gementem & stridentem. Tum Homeri quoque animam de ligno pendentem, & serpentibus circumdatam. Hæc & istis C similia sycophantiarum crimina, diffamationes & calumniæ sunt levissimorum sophistarum, qui contactu omnia fœdant immundo & polluunt ore dapes & vestigia fœda relinquūt. Quod autē de carnium & animatorum omnium esu divulgant, quem asserunt prohibuisse Pythagoram, ferè nihil me perturbat, quoniam sunt clarissimi autores qui ea mendacia refellant. Ait enim Aristoxenus ille insignis scriptor Pythagoram non abstinuisse ab animatis, sed carnes comedisse, D quod Porphyrius *in libro primo* περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων probat, eo quòd athletas ab aliis caseo, ab aliis ante ficubus nutritos, ipse prior omnibus cibo carnium aluerit, dixeritque carnes habere virtutem ad acquirendum robur incredibilem: ita Prophyrius. Et Apollodorus arithmeticus testatur illum boves centum immolasse, cùm reperisset, ὅτι τριγώνου ὀρθογωνίου ἡ τὴν ὀρθὴν γωνίαν ὑποτείνουσα ἴσον δύναται ταῖς περιεχούσαις. id est, Quòd E trianguli orthogonii subjectum latus tantundem valeret quantum quæ continerent. Fuit tamen modestissimæ vitæ, mediocris nutrimenti, paucissimi potus, ut scripsit Lycon Iasseus de Pythagora. Unde rarus fortasse carnium sibi usus erat, sæpe enim solo tenui melle pascebatur. Hæc omnia Athenæus *de cœnis doctorum hominum libro* 10. Atque ob id si studiosos literarum ea quæ gravis cibi forent diligenter vitare commonuisset, ne cerebrum ab incauto stomachi onere læderetur, quò valerent contemplationi ve- F hementiùs incumbere, quis hoc nō laudi daret tā fido præceptori? ut quæ didicisset apud Hebræos duri alimenti esse in eorū lege prohibita, quæ itē apud Indos fugiēda cognovisset, veluti pisces marinos, ne stomacho quidē utiles, nec deorū oblationibus acceptos (nemo enim unquam in sacrificiis immolatum esse piscem audivit) quæ deniq; apud Ægyptios accepisset de faba, quòd non sit mundū legumen, ut *in Euterpe sua* notavit Herodotus, ea planè in pabulū non sumerent, trāquilli- G tatē mentis perpetuo literarū studio quærentes, quāquā ejuscemodi pia monita noluit tā exactē & ad unguē veluti legem duodecim tabularum observari. Nam & ipse porculis minusculis & hœdis teneriorib' victitasse à Xenophilo & Aristoxeno

stoxeno, quibusdàmque aliis natu majoribus, suis prope coætaneis proditus est, quem & nullo esse legumento sæpius usum quàm fabâ, ut alvum sensim levigaret. *in quarto noctium Atticarum* A. Gellij comperies. At de fabis pòst inter cætera symbola explanabitur, nunc de numeris veniant tibi priora in mentem quæ dixi, & posteriora quæ dicturus sum, ut agnoscas quàm impiè turpes quidam philosophiæ Sanniones primatem philosophorum Pythagoram postica sanna subsannant, quòd numerum docuerit esse omnibus rebus principium, qui cùm sit quantitas discreta, veriùs sequatur res quàm antecedat, quasi projectiles fuisse calculos intellexerit ipse, à quibus omnia sunt orta. Quos miror pariter non sine risu, quòd cùm audierint crebro testantibus sapientissimis hominibus, omnem fermè Philosophiam Pythagoricam, & eam maximè quæ de rebus divinioribus extet, mysticam esse, ac per ænigmata propositam, nihilominus tamen hanc sapientiæ divinissimam partem de numeris, imitando Tyrrhenorum stultitiam, planè ac citra omnem metaphoram accipi jubeant. Fuit autem id priscis & vetustissimi ævi sapientibus in more, per arcanarum literarum allegorias & sensuum mysteria sapientiæ profundam inquisitioné tradere. Sic omnia sunt antiquissimorum tam philosophorum quàm poëtarum ænigmatibus plenissima, & propter rerum obscuritatem & propter levem vulgi contemtum, *πραγμάτων γὰρ ὑπ' ἀνθρωπίνης ἀσθενείας οὐ καθορωμένων σαφῶς, εὐχερέστερος ἑρμηνεὺς ὁ μῦθος*: inquit Maximus Tyrius *in disputatione decima*: id est, Rerum enim ab humana infirmitate non perspectarum manifestè, aptior interpres est fabula: Ea verò philosophos rectè decet quæ sub pio figmentorum velamine honestis & tecta rebus, & vestita nominibus enunciatur, Macrobio autore, quâ ego curiosissimè scholasticorum ingenia in rerum admirandarum notionem excitare ac introducere arbitror: minori enim diligentia quæritur quod ante fores præsto est, quàm quod longè situm in abysso profundi reconditur, ita facilitas apprehendédi (experto crede) discipulis studiorum negligentiam parit, & frigidè petitur quod facillimè obtinetur. Evenit & quandoque nos ulla verborum proprietate res abstrusas effari non posse, quas longis ambagibus & variè composito sermone cogeremur enunciare, nisi fuisset commodè repertum brevi ænigmate uti. Nec nô illud in rem est: nam assolent adversis castris belli duces quædam syntagmata edicere, quæ tesseras nominant, ut suos quisque dux internoscere milites, & se quoque inter se queant, quemadmodum in bello Cæsaris Venus genitrix, & Syllæ Apollo Delphicus, & Marij Lar Deus, & Iephthæ *Siboleth*. Ita non fuerit utique indecorum symbola doctrinæ peculiaria & arcana familiaribus tradere, ut quicunque discipulorum ea magis usurpassent, dilectiores fierent magistro, interque se plus cæteris diligerent. Unde Pythagorei symbolis quibusdâ arcanis sibi quandam indissolubilis amoris & amicitiæ catenam fabrefecerunt. Erat enim Pythagoras conciliandæ amicitiæ inprimis studiosissimus, ac si quem didicisset symbolis suis com-

A municasse, cum continuò socium amicúmque côsciscebat, subscriptore Laertio. Eòque factum est ut ardentiùs cuperent omnes Pythagoricis symbolis, hoc est mysteriorum notis uti, tum quòd futuri essent præceptori gratiores, tum ut cunctis apparerent nobiles esse Pythagorei. Quo motus apud Plutarchum *in octavo convivalium* Philinus, ex omnibus convivis Syllæ Carthaginiensis, ipse solus inter epulas ab animatis abstinuit, ut

B agnosceretur esse Pythagoreus. Quare is à Leucio patria Tyrrheno Moderati Pythagorici discipulo reprehensus fuit, plus illius dogmatis sequi scriptum quàm sententiam, quod & in aliis Pythagoristis fuerat reprehensione dignum, qui immodestè affecti, moribus separatis & singularibus, vel in sociorum & amicorum cœnis panem non frangebant ut cæteri, vel cerebella non edebant, vel surgentes ab epulis stragula convolvebant, vel nudis pedibus sacrificabant, vel locuturi, à sole se avertebant, vel relicta populari via, per diverticula discedebant, vel cum ridentibus nunquam aut parum ridebant, vel à fabarum esu

C prorsus abstinebant, similiàque egregiè usurpabant, magis superstitione quàm recta ratione ducti: sola imitantes ad corticem symbola, negligentes voluntatem, ut talibus notis innotescerent, & vulgo Pythagorici ejusdem ordinis viderentur. Sunt igitur ejusmodi symbola unius collegii signa. Cæterùm addamus etiam quòd divinarum & humanarum rerum amplissima spacia

D dimetientibus nobis, & immunera tractantibus memoriæ plurimum conferant ænigmatica symbola, hoc est notæ quæ finguntur animo, ut quotiés recordari libuerit, citò nostris obtutibus offerantur. Symbolum ergo de rerum principiis commodissimum erit, unum & duo: quid enim citiùs occurrit res singulas intuentibus quàm unum & duo, cùm causas & originem universorum scrutari volumus. Nam primo aspectu cernitur oculis id quod est idem ipsum, & non est alterum.

E Ex quo ante omnia mente concipimus quòd idé & alterum sunt unum & duo. Alcmæon autem Crotoniates qui Pythagoræ vixit ætate, duo appellavit multa, quæ dixit esse contrarietates, tanquam litem fortè Empedoclis, vaga tamen posuit illa sive fine diversa, ut album & nigrum, dulce & amarum, bonum & malum, parvum & magnum: Aristotele *in primo Postnaturalium* teste. Pythagorici auté diversa illa rerum inter se ultrò citròque contrariarum, quas Alcmæonij contra-

F rietates appellarunt, propter arithmeticæ artis amorem innumerû coarctarunt denarium, celebrê illum & omnia continentê, ut finitum & infinitû impar & par, unum & multa, dextrum & sinistrû, masculinû & fœmininum, quiescens & motû, rectum & curvum, lucem & tenebras, bonum & malum, quadrum & oblongum. At hæc ita sunt utralibet, quòd duo sunt, idcirco diversa sunt, quoniam duo sunt. Nam si unum essent, contraria non essent. In decem verò universa rede-

G gerunt, quòd iste numerus omnium est perfectissimus, quo cunctæ nationes & omnes populi præter Thraeas, cùm Græci tum barbari singulas res numerant non sistentes citrà, nec progredientes ultrà, tanquam naturalibus calculis de-

illud unum (ut Aristoteles voluit hoc Homeri citans εἷς κοίρανος ἔστω: id est, unus princeps sit) dicentes *Zena* pro *Zeva* videlicet à vivendo, quem Romani Iovem quasi *Zeva* nuncuparunt: & Cornutus *in libro de Græca theologia* illum asserit totius mundi esse animam. Duo autem, nominata est *Hera*, illius *Zenos*, hoc est Jovis & soror & conjunx, de quo sic Homerus *in decimo quarto Iliados*, ἥρη δ' εἰσεῖδε χρυσόθρονος ὀφθαλμοῖσιν αὐτοκασίγνητον καὶ δαέρα Ζῆνα δ' ἐπ' ἀκροτάτης κορυφῆς πολυπίδακος ἴδης ἥμενον. i. *Hera*, hoc est Iuno aspiciebat aurithrona oculis eundē fratrem & leviru͂ *Zena*, h. e. Jovē in summo cacumine plurifontane Idæ sedētē. Quo faciliùs sēsa possumus sapientissimorum poëtarum de origine rerum cognoscere, quòd in multifontana Ida, qui mons sic à prospectu nominatur, ἀπὸ τοῦ ἰδεῖν à præcognitione ἐκ τοῦ ἴδω τὸ γινώσκω Iupiter & Iuno resident; tanquam unum & duo in quaternionis idea illa rivosa. Unde fluūt omnium reru͂ principia quæ Philosophi ætate posteriori formam & materiam nominarunt. Idemque apud nos est forma & materia prima, quod apud vetustissimos philosophos unum & duo, apud idoneos illustrèsque poetas Jovis, & Juno, qui coeūt in Gargari montis Ida, & conveniunt in divinæ mentis idea, binis ambo bigis & quatuor ambo equis ducuntur, sed descendendo Iupiter in Olympo manet, Juno ad inferiora tendit, Homero teste, sic dicente, εἶμι γὰρ ὀψομένη πολυφόρβου πείρατα γαίης. νῦν δὲ σεῦ εἵνεκα δεῦρο κατ' Οὔλυμπον τόδ' ἱκάνω. id est, Vado visura pabulosæ extrema terræ, nunc autem tui causa huc per Olympi istud venio. Neuter tamen alterum omnino deserit Hoc igitur modo exit à mēte divina universi exordium. Respiciens enim Tetractys ad sui essentiam quæ est prima unitas, omnium productrix, & simul originem suam à primo producto reminiscens quoniam binarius est, sic ait semel unum bis duo, mox constat quaternarius, habens in cacumine verticis sui summam unitatem, fitque subitò pyramis, cujus basis est quaternarius planus apud arithmeticos superficiem significans. Super quam divinæ unitatis jam memoratæ lux radians formam & speciem facit ignis incorporei: Propter Iunonis, hoc est materiæ discessum ad inferiora, unde confestim oritur natura luminis essentialis, non ustivi, sed illuminantis. Et hæc est creatio mundi medii, quem Simon Judæus appellavit supremum, quia Deitatis mundus comparationem non patitur, ideoque se judice supersupremus & incomparabilis ille nominatur. Rectē verò medius hic dicitur Olympus, quia totus lucidus & separatarum formarum plenissimus est ἵν' ἀθανάτων ἕδος ἐστί, Illiados octavo, id est ubi immortalium area, superficies, sive pavimentum extat; cognominatur enim habitaculum Deorum, seu ut rectiùs Maro *in Æneidos decimo, Deûm domus alta*: cujus quidem culmen est unitas, parietes trinitas, & superficies quaternitas. Idque clariùs cernitur cùm jā numerus à divinitate sua emanando paululum declinaverit & diverterit ad creaturarum figuram: tunc etenim ponamus simul & pro Tetractÿ tetragonum, & in quolibet ejus angulo pun-

A ctum instar unitatem, & pro unitate fastigij quæ nunc cœpit habere positionem, elevemus quantum fieri potest summum apicem. Eo peracto, quatuor latera in altū erecta, quatuor erunt triāguli super latitudine sua quadrangula constructi, & in unum punctum excelsum ducti, ecce pyramis ipsa, quæ est forma ignis, testimonio Timæi Locri Pythagorei *in libro de anima mundi*, Doricē sic scribentis, ἐξ ὧν ἁ πυραμὶς τέτταρας βάσιας καὶ τὰς ἴσας γωνίας ἔχοισα συντίθεται, εἶδος πυρὸς, εὐ-
B κινατότατον καὶ λεπτομερέστατον. id est, ex quo pyramis quatuor bases & æquales angulos habens componitur, forma ignis perquàm nobillissima & tenuissima. Est ea sanè absque materia, lux essentialis separata, proxima Deo & vita sempiterna, ut in duodecimo libro qui Postnaturalia inscriptus est, & in secundo de Cœlo legitur sic, Mentis opificium est vita, Dei autem operatio est immortalitas, illud autem est vita æterna. Hæc à Pythagoreis mutuatus est Aristoteles. Atqui
C Deus ipse non est lux creata, sed lucibilis autor omnis lucis; quare pyramidem absolutissimam & tetractissimam à triangula basi in altitudinem sese erigentem, quæ similiter igneum vigorem significat, Deus Opt Max. in divina secum trinitate in comparabilis mundi continet. Unde & Chaldæi & Hebreæi Deum esse ignem perhibēt. Quam verò pyramidē quaternio producit, ignea lux ex incorporei & immaterialis separatarum intelligentiarum mundi, extra cœlum visibile,
D qui à Græcis vocatur αἰών, à nobis seculum, æternitas & æther. Unde & æthera, fulgor æternitatis dicitur, ubi nō est corpus, neque locus, neque vacuum, neque tempus, neque senectus, neque trāsmutatio, sed ibi sunt entia inalterabilia & impassibilia optimam habentia vitam, qua toto æone, id est æternitate seu ævo fruūtur. Hæc fermè sunt ipsa verba Stagrit Aristotelis, quæ tā ipse quàm Platonici & Socratici ex Pythagora suxerunt, qui sic in aureis carminibus scripsit, Si relicto
E corpore in ætherem liberum perueneris, eis immortalis Deus, & his scilicet in hac vita superatis cognosces immortalium deorum & mortaliū hominum cohabitationem, quàm eleganter ipse appellat σύστασιν à simul stando, per quod tres nobis proprietates medij ostendit mundi, quem liberū æthera nominat, ut quia à materiæ potentia segregatus & præservatus in libertate calescat Dei ardore, ac insensibili motu inferiora calefaciat, dicitur enim æther ἀπὸ τοῦ ἀεὶ θεῖν ἤτοι θερμαίνειν hoc est, à semper calefaciēdo. Proprie-
F tates autem illius sunt hæ, conditio, chorus, & ordo. Mundi ejus conditio est, quòd totus quicquid est, plurissima forma est, cujus asserunt Iovialem esse naturam, quæ immortalia & mortalia informet, & fotu specifico cuncta utriusque mundi in suo esse conservet, de quo extat illud Maronis,

O pater ô hominum divûmque æterna potestas,

propterea ob fomēntarium calorem spiritalis sol veterib' Iupiter dict' est. Unde Salij Martis Gradi-
G vi sacerdotes, eū appellarūt Luceciū, & Cretēses Phosphorū, ab eòque denominatus est Olympus quod tot' fugeat, in quo Jovis tot' præsidet & pręest imò totū quod est, ipse est. Hinc illud quoque in 9. *Æneid. Annuit & totū nutu tremefecit Olympū*,

[A] Eius inquam conditio est receptare formas simplices, immateriales, separatas, per se existentes, tam uniuersales quàm indiuiduas. Continet enim omnes ideas ideatas generũ & specierũ, ceu exẽpla ipsa contractioribus exemplariis imitanda, quorum exemplar signatorium cõsistit in mente diuina. Sic enim nominari volumus, quod est in mundo, Deitatis exemplar absolutum. In mundo intelligibili exemplum abstractum, & in mundo sensibili non exemplum, sed exemplarium illud [B] contractum, quomodo sigillum, figura, & cera sigillata. Huc accedit secundò chorus altera proprietas ἀπὸ τῆς χαρᾶς: id est, à gaudio beatorum spirituum infinito & voluptate immutabili Deorum dictus, qui vernæ illius habitaculi & cives olympionicæ, myrtea corona ovantes, ambrosia & nectare divini convivii perpetuò fruuntur, ridentes risum inextinguibilem. De quo sapientissimus poetarum Homerus, ἄσβεστος δ' ἄρ ἐνῶρτο γέλως μακάρεσσι θεοῖσιν: i. Inextin[C]guibilis certè excitabatur risus beatis diis; quod omnino lætitiam illorum sempiternam ostendit, quam jugi concentu citharis & cæteris musarum instrumentis, tripudio, chorcis, symposiis, quietis cubilibus, & interdum dulci somno, præclarus ibidem Melesigenes eleganter *in Iliados primo libro* expressit. Quid ni Marrane? Quænam potest major cogitari voluptas quàm Deum volentem, & post eum rerum omnium ideas atque formas aspicere puriùs & transparentiùs [D] quàm secundarum creaturarum ulla: deinde visiones quoque suas inferioribus pandere, quod omne deorum est proprium atque suum. Ideoque Dei quandoque vocantur Latinè, qui & Græcè θεοὶ ἀπὸ τῆς θέας, id est, à speculatione ac visione, unde θεᾶσθαι significat aspicere viderequc: nominantur & quandoque angeli, dum visa cæteris enunciant, ut Orpheus Mercurium invocans ait, κλῦθί μου ἑρμεία Διὸς ἄγγελε μαιάδος υἱέ, ἑρμηνευ̃ πάντων: id est, Audi me, Mercuri, Jovis [E] angele Majæ fili, explanator omnium. Nam ἀγγέλλειν nunciare ac explanare dicimus. Crebro autem alterum pro altero usurpamus, non consideratis officiis, ita ut promiscuè diis & angelis in communi sermone utamur. Cùm enim Porphyrius *in Isagogu* scripsisset quòd & nos simus rationales & angeli, Boetius Latinè vertens, Sumus, inquit, & nos rationales & dii: Hoc modo reperitur in libris aliorum quàmplurimis. Quare nemo putet, cùm deos nominamus, ipsos æqua[F]ri summo & ineffabili Deo, qui nomen non habet: supremam namque majestatem eò appellamus Deum, quòd entia cuncta infinitè penetrat & singula percurrit ἀπὸ τοῦ θεῖν, id est, currere. Unicuique nempe rei multò interior est Deus & magis intimus quàm ipsa sibimetipsi, ut qui cùm nullibi est, ubique sit. At non sic deos appellamus, qui terminatam sibi tantùm exequuntur provinciam, & ad destinatum mittuntur opus. [G] Dæmones autem quantumcunque boni, tamen à Pythagora sectatoribusque ejus in hunc medii mundi chorum non admittuntur. Sic enim Plotinus, qui, testantibus Porphyrio & Longino mysteria Pythagoreorum perfectissimè sectari visus est, *in libro de amore Deorum*, inquit, genus esse passionis expers dicimus & putamus. Dæmonibus autem passiones adjungimus, dicentes etiam sempiternos esse, sequenti post deos gradu. Præstat sanè, nullum in mundo intelligibili dæmonem appellare, quin etiam si ibi ponatur ipse dæmon, esse Deum existimare. Hactenus Plotinus, certè in omni doctrina sua brevis, at animo attento ponderandus, præsertim hoc in loco tam difficili quo poëtarum arcana de diis loquentium poterunt absque molestia & sine plurimorum exacerbatione legi. Tertia intelligibilis mundi proprietas ab eodem Pythagora demonstrata est, cùm ipse dixit, Si recta ratione vixeris, malè acta dolendo, & bene acta gaudendo, deósque oraveris ut opus tuum perficiant, tum exuto corpore profectus in ætherem, eris immortalis Deus. Ordo nobis hic considerandus est, quem in consequenda hominis beatitudine Pythagoras observat. Istud namque medii mundi cœlum incorporeum, ac iste beatorum invisibilis Olympus nihil impurum admittit: fugienda ergo vitia sunt, & amplexandæ virtutes. Deinde salus hominum, misericordia Dei est: quare divinitas colenda, & superi sunt exorandi, ut opus nostrum perficiant: tum demum nihil istuc materiæ, nihil corporis, nihil permixti recipitur, antè igitur moriendum est & sanctè corpus exuendum quàm in deos referaris. Hic est ordo seculi seculorum, ut vita functis hominibus puris & electis, deorum indigenarum super cœlestis quoque aula concedatur, & communis sit pariter humanæ naturæ cum sacrosanctis angelicis spiritibus perpetuæ vitæ conversatio in invisibili & tamen omniformi super cœlesti cœlo & orbe requieto extra sensibilem mundum, ubi verus est Olympus, non imaginarius neque poeticus, non qui volvatur, qui rotetur, nunquàmve quiescat. Tum Marranus, Quàm proximè, inquit, sectis nostrorum temporum, accedit unus maximè omnium Pythagoras. In lege namque Christianorum similiter legitur, quòd homines mortui de numero resurgentium sunt sicut angeli Dei in cœlis, ubi tacernaculum Dei cum hominibus. Non intrabit aliquid eo inquinatum aut abominationem faciens & mendacium. Erit istic vox citharœdorum citha rissantium citharis suis, cantusque novus, & mortui qui sunt scripti in libro vitæ vident cœlum novum & terram novam. Prius enim cœlum ac prior terra eis abierunt. Ibi etiam civitas beatorum habens claritatem Dei, & illius muri ex jaspide constructi, fundamentaque ejus omni lapide precioso ornata. Et Dominus omnipotens templum istius civitatis est, & de sede ejus producitur fluvius aquæ vivæ ceu splendidus crystallus. Civitatis verò ejus fundamentum & superficies est tetragonus: verba enim Apocalypsis unde illa sumuntur sunt hæc, καὶ ἡ πόλις τετράγωνος κεῖται: id est & civitas quadrangularis jacet: quod explanavit Hippolytus Papa sic esse διὰ τὸ ἑδραῖον καὶ πάγιον: id est, propter solidum & firmum. Id tu mihi reducere videris ad Pythagoræ tui numerum, & figuram pyramidis, à tetragona basi erectam, quam mathematici solent inter solida reputare: planè quem virum jure optimo

mo non modò tuum, sed veriùs nostrum Pythagoram appellarem: & appellabo quidem nostrum, dum vivam, quòd ipse solus ex omni veterum philosophorum turba magis aptè, magis concinnè propriéque nostra sapuit, neque valde & à Persis quoque & à Palestinis ac nostra ætate Arabibus in doctrinæ suæ fundamento distat, idem ipse Italicæ philosophiæ autor. Sic enim in lege Mahometh *Azoara prima* legimus, Deum paradiso bonos inducturum, ubi dulcissimas aquas, pomaque multimoda, fructus varios & decentissimas ac mundissimas mulieres, omnéque bonum in æternum possidebunt. Et in *Azoara quinquagesima prima*, Credentes autem (inquit) & benefacientes pulcherrima loca paradisi possessuri, omne suum velle perficient, hócque lucrum est maximum, hujusmodi quidem pollicitum illis summam lætitiam denunciat. Deinde in doctrina Mahometh ita scribitur, Si ullum oblectamenti genus istic deesset, beatitudo minimè plena esset. Frustra ergo deliciæ adessent, si voluptas deesset. Et paulò superiùs, Incolis quidem ejus (ait) quicquid desiderari potest statim aderit, qui & perfecti erunt omnes in statura quidem Adæ, in forma verò Jesu Christi, nunquam incrementum aut detrimentum aliquod patientes. Et *in Alkoran. c.64.* Illic credentes accubabunt tapetis sericis stramentísq; purpureis, omnibusq; sibi dilectis perpetuò potientur, ducéntque puellas formosissimas, ut sunt hiacynthus & margaritæ, ab hominibus atque diabolis nunquam devirginatas nec menstruatas. Erunt & illic arbores colore inter viridem croceúmque nitentes, fontésque fortiter emanantes & palmæ pomaq; Punica. Nónne hîc sentis, Philolae, quòd pars maxima horum symbolica est & instar Pythagoricorum allegoricè narrantur quæ audisti ferme omnia, id quòd palam fatetur Mahometh in libro de doctrina, cùm ait, Seculum aliud post mundum istum, cujus nulla similitudo exponi potest, nec enim coloni ejus mortales, nec dies ejus sub numero. Quo se ipsum declarat, quæ scripserit de divinis allegoricè scripsisse, non autem omnia planè ac apertè, quando numeravit dies beatitudinis, dies mille annorum. & annos quadraginta millia annorum: Et paradisum habere docuit pavimentum aureum smaragdis & hiacynthis crebro interpositis distinctum, omni fructifera consitum arbore, decurrentibus per amœna arva fluentis, quorum alia quidem lac, alia mel album, alia vinum purissimum fundunt. Hæc in libro de doctrina Mahometh, ubi per sensibilem paradisum designat illum quem ratio non capit intelligibilis mundi hortum. Duos enim paradisos Mahometh in Alkoran nobis proposuit, cùm *in Azoara sexagesima quarta* sic ait, Qui timuerit coram Deo stans, duos paradisos rerum multiplicium omnimodique boni fœcundos, hæreditatem accipiet. Ita duas quoque ostendit civitates Jerusalem, cum in libro de doctrina quærit Abdias, Quare Jerusalem dicatur domus benedicta, Respondit Mahometh, quia in directo cœlestis Jerusalem sita sit. Hæc ad nostri Simonis Cabalistica quæ audivimus haud parum alludunt de duobus scilicet paradisis, altero cœlesti & al-

A tero terrestri, geminos mundos significantibus, visibilem & invisibilem, illum nobis præsentem, hunc nobis futurum, cum quidem, de quo satis multa paucis exposuisti, quare oro Philolae, ut de nostro quem incolimus reliqua prosequaris. Faciam sedulò, Philolaus ait, si priùs te commonuero, ne cum rudibus philosophastris erres, qui ea tantum sapiunt quæ oculis cernunt, ut de Antisthene scripsit Ammonius Herniæ, cùm dixisset, hominem quidem video, humanitatem autem non video. Unde putabat humanitatem, nihil re-
B rum esse nisi cogitationis figmentum. ταῦτα ἐκεῖνος ἔλεγε, τῇ αἰσθήσει μόνῃ ζῶν καὶ μὴ δυνάμενος τῷ λόγῳ εἰς μείζονα εὕρεσιν ἑαυτὸν ἀνάγειν. interpretatur sic, Hæc ille dixit, sensualitate sola vivens, & non potens ratione ad majorem inventionem se ipsum extollere. Ita Hermiades in Isagogis. Haud aliter tam sunt quidam obtuso ingenio, qui acutiùs contemplari nequeant, nisi quantum pupilla comprehendat, aut manus palpent, & quæcunque
C de vita cœlesti, de diis superis, animabus in cœlo, aut de cœlitibus audiunt, ea mox ad cœlum visibile stellarúmque sphæras, firmamentum mobile, & quos sensu percipimus orbes referunt, ac si in tanta turbine motuum, & irrequieto mutationum tumultu, vita beata consistere posset: sequentes verò spiritalem sensum & subtilem mentis illuminationem, ipsi quidem intelligunt majorem esse veritatem in iis quæ non videntur quàm in iis quæ videntur. Ad hoc Pythagoreorum propensa est voluntas ut credant hunc mun-
D dum & quæcunque in eo locantur adumbratam esse imaginem ejus qui extra cœlum sit veri mundi, comprehendentis solùm intelligentias, formas, & animas à corporibus, substantia, virtute, & operatione separatas Unde animas hominum ab omni sorde turpi defæcatas abjecta corporali mole firmiter tenent & nullatenus dubitant extra hoc visibile cœlum omne ac ultra qualemcunque incommoditatis aleam in æternitatis Olympo
E habitare, omni libertate donatas & nulli necessitati obstrictas. Sic enim Plotinus ille insignis Pythagorista *in libro de proprio cujusque dæmone quarto* inquit, Animas extra sensibilem mundum profectas existimandum est naturam dæmoniacam transcendisse, omnéque generationis fatum, omnémque hujus mundi necessitatem quamdiu in mundo intelligibili habitant; Hucusque Plotinus. Quotiens igitur de veris diis, intelligentiis separatis, formis purioribus, spiritibus divinis,
F superis, angelis & beatorum animabus mentio fit, semper recordare ac animo tecum versa, mundum illum supremum, intelligibilem, immaterialem, simplicem, abstractum, cœlum incorporeum, Olympum invisibilem, paradisum mentalem, supernaturalem æthera, nec sensu nec ratione perceptibilem. Eo nunc dimisso ad nostrum descendamus corporeum & sensibilem mundum, cujus exemplar est in mundo incomparabili Deitatis, & exemplum in mundo intelligibili forma-
G litatis, & exemplarium τὸ αὐτοπύστατον in seipso. Utque unum origo est mentalis mundi, sic duo nobis exordium erit mundi corporalis, qui non esset corporalis, nisi quatuor istis constaret, puncto, linea, superificie, crassitudine, ad exemplum

A cubicæ figuræ quam cõstituunt, unum, duo, tria,
quatuor. Vnum enim positione fixum creat pun-
ctum. Linea de uno puncto ad alterum protracta
è duobus fit. Superficies ex tribus oritur lineis.
Crassitudo ex quatuor nascitur, antè, retrò, sur-
sum, deorsum. Ideòque sicut binarius per se mul-
tiplicatus numerãdo bis duo quaternionem pro-
ducit: ita binarius semetipsum in seipsum repli-
cans atque retorquens dicendo, bis duo bis, pri-
mum cubum facit. Ergo post quinarium quæ te-
B tragonica est pyramis, quippe principium intel-
ligibilis mundi, accedit sex laterum octonarij cu-
bus, quem mundo sensibili architectum præfici-
mus. Nam inter rerum principia, non habetur
septenarii ulla memoria, quoniam virgo est ni-
hil pariens, idcirco Pallas nominatur. Ad cubum
ergo primum divertimur, sanè fœcundum nume-
rum, multitudinis varietatisque principem, ut qui
per duo sit & per quatuor constitutus. Unde si-
cut Pythagoræ præceptor Zaratas duo nomina-
C vit matrem, ita nos cubum inde progredientem
appellamus materiam, omnium rerum natura-
lium fundum & fundamentum, sedemque sub-
stantialium formarum. De quo Timæus Locren-
sis ille Pythagoreus *in libro de Anima mundi* scri-
bit, ἐκ δὲ τῶ τετραγώνω γεννᾶσθαι τὸν κύβον ἑδραιό-
τατον καὶ σαδαῖον πάντη σῶμα. ἓξ μὲν πλευρὰς, ὀκτὼ
δὲ γωνίας ἔχον. id est, Ex tetragono nasci cubum
solidissimum & stabile omnino corpus, sex qui-
dem latera, octo autem angulos habens. Huic
D fundo si qua forma demersa innitatur, huic soli-
do receptaculo si fuerit illapsa, & in hanc sedem
materialem reposita, non vagè nec communiter
recipitur, sed stabiliter & singulariter fit indivi-
dua & incommunicabilis, tanquam ascripticia
glebæ, tempori, & loco subjecta, & quasi de li-
bertate in servitutem materiæ proscripta. Igitur
gemina profluere ab uno fonte rerum tempora-
lium principia cernimus, pyramidem & cubum,
id est formam & materiam quæ ex eodem tetra-
E gono deprehendũtur prodiisse, cujus idea, ut an-
tè ostendimus, est Tetractys. Pythagoræ divinũ
exemplar. Symbola igitur primordialia quantò
potui breviùs explanavi, quæ revera nihil desi-
gnant aliud quàm materiam & formam. Cùm-
que oporteat tertium aliquid ponere quo unian-
tur, nec enim sponte constãt, nec contingit for-
tuitus quarumlibet formarum concursus in ma-
teriam, neq; unius rei materia contingenter for-
mam alterius recipit: non enim ex corpore hu-
F mano mox atque decesserit anima generatur æs
aut ferrum, nec ex lapide fit lana: cùm itaq; opor-
teat ponere tertium aliquod quo uniantur, erit,
ut opinor, necesse Principium aliud quàm priva-
tionem Aristotelicam adducere, quo moveatur
materia ad formæ desiderium, ita ut cessante hac
& hac forma, introducatur vicissim ista quædam
& ista. Nam privatio & potentia nihil substanti-
vè agunt, cùm sint nullius activitatis realis, ob id-
que minimæ entitatis, quantò magis certam for-
G mam alicui materiæ nequaquam jungere aut uni-
re possunt. Unde inventi sunt qui dicerent loco
privationis motum esse tertium principium, qui
cùm sit accidẽs quomodo erit principiũ substan-
tiæ? aut quis ejus motus erit motor? Quare sapiẽ-

A tius cõtemplati Athenienses ambo, Socrates So-
phronisci, & Plato Aristonis, pro motu seu pri-
vatione agillimum activorum posuerunt Deum
dicentes, tria esse rerum principia, Deum, ideam
& materiam, quod antè Pythagoras occultè sym-
bolizavit arcanis his notis asserendo principia u-
niversorum esse Infinitum, Vnum & Duo. Infi-
nitudinis Deum, Vnitatis formam, Alteritatis
materiam designans autores. Infinitum in mun-
B do supersupremo & incõparabili. Vnũ seu iden-
titatem in mundo intellectuali, Duo seu alterita-
tem in mundo sensibili: est enim materia quidem
alterationis mater. Coniungit autem Deus ma-
teriam & formam per legem ipsi naturæ imposi-
tam. Idcirco ante Pythagoræ tempora vetustissi-
mus ille Orpheus *in libro Hymnorum*, post Io-
vem, id est formam, qui ab eo nominatur ἀρχὴ
πάντων id est, principium universorum: & post
Iunonem, id est materiam, quam vocat Διὸς σύλ-
λεκτρον παντογενέθλον, id est, Iovis conthoralem o-
C mniparentem, (Iunonio enim cognomento ma-
teriam alloquitur his verbis, χωρὶς γὰρ σέθεν οὐ-
δὲν ὅλως ζωῆς φύσιν ἔγνω. κοινωνεῖς γὰρ ἅπασι κεκρα-
μένη σεμνῶς: id est, Absque enim te nihil o-
mnino vitæ naturam agnovit: communicas qui-
dem universis permixta supra quàm pudicè.)
Itaque post (inquam) Iovem formam, & Iuno-
nem materiam, addidit idem Orpheus legem, id
est distributionem, ut esset tertium naturæ prin-
cipium, cognominavitque id φύσεως τὸ βέβαιον,
D id est, naturæ confirmativum. Nam lex dicitur
νόμος Grecè, ut nostri, à νέμω, τὸ μερίζω, id est par-
tior & distribuo, perinde atque distribuens o-
mnibus quod suum est vel quod ad se pertinet.
Hoc esse ait, οὐράνιον νόμον σφραγῖδα δικαίαν (Sic
in hymnis suis concinuit) id est, cœlestem legem,
sigillum justum: Lex enim naturæ sigillat unâ for-
mâ multas materias, sicut tabellio una effigie an-
nuli multas ceras. Jam verò quælibet sigillatæ in
materiam formæ non ultrà vocantur ideæ, hoc
E est species, sed τὰ εἴδη hoc est ide, scilicet formæ
ὡς τὰ ἐν τοῖς κηροῖς ἐκτυπώματα ἀχώριστα τῆς ὕλης:
id est, Ceu illæ in ceris expressiones inseparabi-
les à materia, ut scripsit Ammonius. Proinde a-
perta nobis jã extat sensibilis hujus origo mundi,
quem pyramidis & cubi conjugium lege naturæ
celebratum peperit. Earum figurarum tetrago-
næ bases continuò unitæ dodecaedron efficiunt,
Pythagoricum quippe symbolum, quo designa-
tur ipsum universum ex materia & forma com-
F positum. Illius rectè meminit Alcinous *de do-
gmate Platonis*, sic dicens, τῷ δὲ δωδεκαέδρῳ εἰς
τὸ πᾶν ὁ Θεὸς κατεχρήσατο: id est, Dodecaedro ad
universum Deus utebatur, scilicet, cùm hũc mun-
dum fabricaret. Octangulo namque cubo si py-
ramidem ex quatuor triangulis æquicruribus e-
levatam superposueris, ædificium dodecaedri ar-
tificiosè construxeris, ubi succumbit cubus seu
talus, úti mater & incumbit pyramis uti pater. Sic
enim Timæus Locrus ille nobilis Pythagoreus
G *in libro de Anima Mundi*, τὸ μὲν εἶδος λόγον ἔχει
ἄρρενός τε καὶ πατρὸς, ἁ δὲ ὕλα, θήλεός τε καὶ ματέ-
ρος τρίτα δὲ εἶναι τὰ τουτέων ἔκγονα: id est, Forma
quidem, inquit, rationem habet maris & patris.
Materia verò fœminæ atque matris: tertia autem
esse

esse horum genimina. Ex his igitur omnia hujus A mundi quæ sunt, non perperam affirmamus certis seminibus & secreta facultate fieri, sanè mira varietate apparentia propter variam formarum ad suas materias commensurationem, & infinitorum penè accidentium quæ συμπτώματα Epicurus vocat, admixtionem, per abundantiam & defectum, litem & amicitiam, motum & quietem, impetum & tranquillitatem, rarum & densum, Unde oriuntur orbes & stellæ, quatuor item elementa, ex quibus evaporant calidum & humi- B dum, & frigidum & siccum, tum quælibet etiam sensuum objecta. Inde aliis aliud contingit, & efficit omnes res ut convertant formas, mutentque colores, Lucretii testimonio. Sentisne quantum nos jam cum plebe philosophorum ambulamus, & vulgarem terimus viam quando in hæc physica lapsi sumus? quare cùm multi multa de natura scripsere, minùs virium nobis adhibendum est, ut quid de rebus naturalibus senserit Pythagoras ostendamus, à nobilioribus & divinio- C ribus sumentes initium. Naturales sunt dii, supernaturales verò dii deorum: illos mundus inferior alit, hos mundus superior fovet, unde & superi dicuntur, de quibus antè haud parum multa disseruimus. Dii deorum simplicissimi & purissimi, quia nusquam sunt, ideo super cœlestes sunt: quia ubique sunt, ideo nobiscum sunt, istic indigenæ, hîc advenæ. Nunquam enim in nostro mundo sunt nisi missi, quare angelorum nomine gaudent cùm adhæc ima devergunt, quoniam re- D gis regum nuncii sunt: habitu tamen & facie nobis apparent quali volunt juxta libertatem arbitrii, semper beneficiorum erga nos amantissimi. Sed inferiores dii ad super cœlestia nunquam migrant, ad nos verò & ad nostra quandoque legationem assumunt, unde & pari modo est quando angeli nominantur. Deus autem Opt. Max. tam infima quàm suprema & media singula penitissimè inhabitat, ita ut nihil sit entium sine Deo. Præterea dii orbis nostri præstantiores sunt. Inferio- E res autem in corpore humano animæ, quanquam illi apud corpora, hæ in corporibus. In medio autem horum sua loca tenent dæmones & heroes. Dæmones prope deos, heroes prope animas. Quorum Pythagoras in aureis carminibus meminit, & singulis quibusque suum tribuit cultum. Nec illis tamen aras sanguine fœdari, nec animalia immolari permisit, nisi publicæ utilitatis causa, magis autem thure atq; hymnis quotidiana & privata sacrificia fieri voluit. Unde illud extat, F

Thure Deum placa, vitulum sine crescat aratro.

Cumq; homo sit quædam mundi hujus effigies, unde μικρόκοσμος, hoc est parvus mundus nuncupatur, in multis paria recepit mundana nomina μεταφορικῶς & more translatitio. Mens enim in homine Deus appellatur, instar mentis summæ ac primæ, aut per homonymiam, aut per participationem. Et anima rationalis quæ per mentem ad virtutes & optima quæque voluntatem inclinat, dicitur dæmon bonus sive genius: quæ verò G per phantasiam & pravas affectiones voluntatem ad vitia & pessima quæque trahit, nominatur dæmon malus. Quamobrem Pythagoras Deum orat ut homines à malo liberet, & omnibus ostendat quo dæmone utatur. Exuto demum corpore si fœdata vitiis manserit, fiet dæmon malus, & vita ejus δυσδαιμονία id est, infœlicitas vocatur. Sin verò abjecerit vitia, nihiloque minus impressus ei duret sollicitudinis character, nec penitus omnem erga humanos & mortales etiam, quantumvis virtutis, mores affectionem reliquerit, aliquanto erit tempore bonus dæmon & in hujus mundi amœnitate fœliciter fortunatèque deget singulari semper cum lætitia, tanquam quæ bene gesserit adhuc memori secum mente volutans ad eadem rectè gerenda nondum extinctam retineat voluntatem, cujus vita Græcis εὐδαιμονία, id est fœlicitas dicitur. Unde illud Virgilij Maronis ortum est,

Quæ gratia currûm
Armorûmque fuit vivis, quæ cura nitenteis
Pascere equos, eadem sequitur tellure repostos.

Illam animam priscos lemurem nuncupasse accepi, cujus generis si quis sit qui benevolentia erga nos ita ducatur, ut nostri & nostrorum curam sortitus, pacato & quieto numine domum possideat, lar dicitur familiaris. Sin autem propter adversa vitæ merita nullis bonis sedibus, intervagatione ceu quodam exilio punitur, terriculamentum bonis hominibus inane, at noxium malis, larva nominatur. Cùm verò incertum est qua sortitione fruatur, lar ne sit an larva, nomine Manem deum nuncupant: cui honoris gratia dei vocabulum addidere, quoniam eos pronunciant etiam deos qui justè ac prudenter vitæ curriculo gubernato, mortem sanctum obierunt. Cæterum promiscuè deos, angelos & dæmonas etiam eos nominamus ingenuos spiritus, qui singulis quibusque hominibus custodes addicti, minimè conspicui, semper adsint non modò actorum testes, verùm etiam cogitatorum, qui nos quoque post mortem sequantur usque ad summi dæmonis potestatem, judicium, atque tribunal. Omnia hæc ad nos ex Pythagora fluxerunt, quæ ipse partim ab Ægyptiis, partim ab Hebræis atque Chaldæis, & apud Persarum sapientissimos Magos didicit, posterisque tradidit, quorum meminere præstantissimi autores, Mercurius Termaximus Ægyptiorum illustris legislator, & contemplantissimus scriptor *in sermone perfecto ad Asclepium.* Timæus Locrus *in libro de Anima mundi.* Hesiodus *in Operibus & diebus.* Plato per Diotimam *in convivio*, Per Socratem *in Phedro*, Itidemque *in Philebo*, Per Atheniensem hospitem *in legibus, & Epinomi*, aliisque librorum suorum locis. Porphyrius *de abstinentia animatorum.* Jamblichus *de mysteriis.* Proclus *in Alcibiadem.* Plotinus *in libro de Amore*, & *in libro de Proprio cujusque damone.* Maximus Tyrius *in binis disputationibus de dæmonio Socratis*, multique Græcorum alii, quos è Latinis Cicero in voluminibus *de Natura Deorum, de Divinatione, & in sexto de repub.* & ille quoque Madaurensis Apulejus *libro de Deo Socratis*, & reliqui post illos imitati sunt. Nec desunt ex Peripateticis qui de motoribus orbium, syderum atque stellarum, & præsidibus elementorum tractavere, sive corporibus illis assistant, seu illorum cuique pro cujusque anima insint, mitto dicere.

cere. Jam solùm quæ restant de mundo sensibili A paucis enumerabimus. Mundum igitur hunc, qui est æternitatis imitator, dixit Pythagoras, continentiam esse omnium totorum secundùm ordinationem quæ sit in eo, qui tametsi est corporeus, tamen incorporea habuerit prima principia, cui Stoici non sunt in hoc assensi: putaverunt enim ea fuisse corporea, quia spiritualia. Eundem ipse & genitum & corruptibilem asseruit, sed providentiâ & indulgentiâ Dei nunquam corrumpendum. Dixit quoque corpora elementorum esse rotunda, præter ignem B qui coni figuram præferat. Colorem esse corporis apparentiam. Tempus, circulum, mundi extimum, motum, differentiam quandam seu alteritatē in materia, generationi & corruptioni passibilem materiam subiici. Necessitatem incumbere mundo & quædam de necessitate fieri, quædā ex fato, quædam electione, quædam à fortuna, quædam casu: horū causam esse humanæ rationi occultam, cui astipulatur & Anaxagoras. Mundū cœpisse ab igne arbitrabatur ipse noster. Dexte- C rum ejus in oriente, sinistrum esse in occidente. Tum sequutus Thaleta cœlum in quinque zonas divisit, deinde in æquinoctia & solstitia, utraque bina, & ἄρκτοι. Haud aliter etiam terrarum orbem. Præterea omnium primus reperit obliquitatem zodiaci juxta solis meatum. Lunam videri ajebat solum terrestre ignitum, in se habens campos, montes & valles. De anima, hoc modo pronunciavit quòd sit numerus se movens: quam per vires ita distribuit: Vitale circa cor: rationa- D le & mentale circa caput. Totam interire non posse: nam rationalem esse sempiterni Dei opus: irrationalem verò corruptibilem. Eidem autori referenda videtur divinatio verior ad sacrificia. Humanum semen utilissimi sanguinis spumam esse voluit materiæ corporeæ, sed incorporea virtute præditam. Cæterum fœminam pariter semen emittere. Deinde non solùm hominem sed alia quoque animantia rationem habere absque tamen mente. Quòd autem magna pars horum E non rationaliter agere videntur, certè corporum δυσκρασία culpatur, quia debitis non sint dotata instrumentis. Ideo verba non habent sive cicures seu feræ, sed symbola & notas certas pro verbis tenent, quibus signis inter se cogitatus suos exprimant. Sic igitur bestiæ loquuntur, non dicunt, quod Græcè significantius ajunt λαλοῦσι μὲν, οὐ φράζουσι δέ: omnium illorum Plutarchi volumina de placitis philosophorum testes cito valde bonos. De reliquis mundi hujus sive sub- F stantiis seu accidentibus scriptores extāt penè innumerabiles in omni philosophorū secta, quorū alii generaliter sunt loquuti de universi natura, ut Aristoteles, Theophrastus, & tui Arabes, Mauriq; propè omnes, alii particulariter de singulis quibusque rebus, veluti Julius Pollux, Dioscorides, C. Plinius, & his similes. Capita cunctarum tamen disciplinarum quotusquisque posteriorum à Pythagora philosophiæ thesauro, tan- G quam hæres apprehendit, & eam hæreditatem literario studio excoluit, proque peculiari quisque bonitate ingenii quantum valuit maximè adornavit, & pro virili extendit. Sed quid cuncta vel

A scire vel opinari juvat, si non in hac nobis vita omnem adimant mœrorem & cruciatum, in altera post vacuitatem malorum non addant cumulatissimam omnium bonorum complexionem, quæ tam studiosè didicimus? Quid juvat deniq; quòd bene sciendo malè facimus, & malè faciendo non omnino metu vacare, ac ita nullo animi tranquillo statu frui possumus? Quid rursum quòd monitis probè obedientes instar jumentorum semper jussa exequimur, alioqui omnibus in rebus stulti, stolidi, fatui, fungi, bardi, blenni, nihil à bruto B distantes? Quare opportunum videbatur Pythagoræ omnem philosophiam ad beatitudinis exoptatæ fastigium & expeditam æterni gaudii securitatem destinare, quam in contemplatione summarum & divinarum rerum collocavit. Eum fructum ceu fœlicis arboris indefessa philosophandi studia nostra proculdubio sequuturum putavit, si nos priùs animâ purgatâ vehementer declinemus à vitiis, & colamus virtutes diligenter, quo planè nullius mali nobis ipsi conscii, læta C mente hilarique studio mathematicis speculationibus incumbamus, quæ nobis mediæ obversantur inter res naturales & divinas: sunt enim à materia partim inseparatæ, ut naturalia, partim separatæ, ut divina. Circulus namque, seu harmonia quanquam absque materia esse intelligitur, quin imò nullius materiæ agitur cura, cùm quælibet mathematica tractamus. Cùm igitur difficile, ne dicam impossibile fuerat intellectum nostrum subitò à naturalibus ad supernaturalia, & ab omnino materialibus ad penitùs immaterialia D transilire, idcirco voluit Pythagoras discipulis suis quasdam res in medium ponere, quas & sensu aliquo modo possent, & intellectu comprehendere, demonstrationesque illarum ob hanc causam μαθήματα seu μαθήσεις, hoc est disciplinas nominavit: quem verò de iis librum composuerat Eruditionum sive Institutionum inscripsit, quasi juvenibus ac pueris aptum, propter quos & id nominis elegit παιδευτικὸν: in quo totum quic- E quid dici poterat de numeris, de figuris, & de harmoniis explanavit. Inde tanquam ex uno illustri fonte quatuor lympidissimi rivi emanavere, quas nos quatuor liberales artium facultates appellamus, Arithmetica, Geometria, Musica, Astronomia: sanè Astronomiam inter naturalia connumerans pro maxima parte in librum quem appellavit physicum, coëgit, quòd in motu corporum consisteret. At quoniam de illis apud quàm plurimos nostra ætate literarum peritissimos, tam lata F est expeditio, ut quælibet earum rerum singularem facultatem faciat, & quælibet facultas propriam classem ducat, unamquamque suis præceptoribus committam, & propter multam modò noctem, cœnæque nostræ apparatus præsentes, finem loquendi faciam, qui tot verbis hactenus tolerantissimas aures tuas immodestè ausus sum obtundere. Tum Marranus, Juro superos, inquit, tanta me dicendo voluptate opplevisti, ut nulla G mihi sit Musa gratior, & nunc cœnæ oblitus omnem penè famem, ad doctrinæ tuæ cupiditatem retuli, quanquā video cauponē circa magnificentiā & sumtus epularum esse curiosum, tu velim tamē contentius reliquam Pythagoræ philosophiā explices

explices eam quæ ad virtutes, mores, & reipublicæ industriam pertineat, idque utcunque potes quàm brevissimè, dum structores cœnaturis nobis triclinium sternant, & cætera parent. Igitur audi, Marrane, omnem (Philolaus inquit) hanc partem sub nomine urbanitatis contineri Pythagoras voluit, quocirca unum inter reliqua volumen composuit, quod πολιτικὸν nominavit, id est civile, seu ut fortasse haud satis propriè verterunt Latini, De republica, perinde atque non solùm explanet quæ multitudinem concernant, verùm etiam singula cujusque sua quæ morum sunt & virtutis. Qui enim civitati præficitur, nisi dignus sit etiam qui domum suam regat & seipsum quoque, is planè inauspicatò eligitur, μεῖζον ἐστὶν ἄρα ὡς ἔοικε καὶ ἀρχὴ ἡ περὶ τὰ ἤθη πραγματεία τῆς πολιτικῆς i. Potior est igitur ut videtur & principium circa mores tractatio, ipsius politicæ: ut *in libro magnorum Ethicorum* ait Aristoteles. Quæ quidem civilitas ex omni virtutum numero consistit, cujus partes sunt virtute præditi homines in unam consuetudinem admissi. Nam malorum conversatio non jam civitas reputanda est, sed conventicula, ubi vitia sunt, sicut inter bonos virtus, ut Theognis ille Megarensis *in libro ad Cyrnum*, Disces rectè quidem à rectis: at si sociere pravis, tum perdes teque animumque tuum. Omissa itaque contemplativa sapientia quam ad naturam retulit Pythagoras, & in librum physicum reclusit de principiis & causarum modis, quòd ex Monade indefinita dualitas, ex illis numeri, ex numeris puncta, ex punctis lineæ, ex lineis planæ figuræ, ex planis solidæ figuræ ex quibus solida corpora & sensibilis ille mundi globus cum suis orbibus, mixtorumque elementis, igni, aere, aqua & terra fiant orianturque, singula penè (ut ipse solet) per allegoriam obvoluta, tum denique relictis pariter mathematicis quæ per librum παιδευτικὸν, hoc est de institutione, suis ostendit, recensendum arbitror strictim quæ de moribus docuit, de quibus in politico diffusiùs scripsit, & in carminibus aureis instar summæ contractiùs. Quæ cùm ætate nostra legantur pubicè, nunc sola prosequar ejusmodi symbola sine scriptis tradita, ut discipuli memoriæ viribus fieri cõsuescerent ad signa prolata bonis moribus vivere, professumque philosophiæ ordinem quotidie inter se arcanis tesseris affirmare. Quorum è numero haud quaquàm pauca illustris Erasmus, patriâ Roterodamus, professione Theologus, eloquentissimorum nostro seculo facilè princeps & dulcis siren, cum ingenti sua laude quam de politiorum literarum studiosissimis quibusque optimo jure meretur, *in libris suis* vel posteritati admirandis *Adagiorum* luculenter expressit. In consequendis sanè virtutibus Pythagoras haud parum consuetudini tribuebat, adeo à teneris consuescere multũ est Unde mores dicti sunt ἤθη quasi ἔθη, hoc est, consuetudines, quod Stagirita ille sæpe in ethicis approbat, & noster ipse, jussit optimam vitæ rationem eligere: illam namque jucundam (inquit) reddet consuetudo. Universam itaque moralem philosophiam ordinabat in treis metas, Principiò in Dei divinorũque cultum. Secundo in singulorum quorumque hominum ad se ipsos respectum. Postremò erga cœteros officium: Nam quod ad divina præstantius attinet, in primis nihil esse gratũ superis docuit quod nõ sit sordibus vacuũ, & planè purgatũ quare id Adagionis tradidit crebro habendum in ore: μὴ σπένδειν θεοῖς ἐξ ἀμπέλων ἀτμήτων i. non esse libandum diis de vitibus non putatis. De purissimo quoque odore statuit sacrificia fieri. Unde est illud, Ne sacrifices absque farina. Sacrificium hoc Pythagoricum maximè vetustum est, quod vino & pane fit. Quæ autem Deo dicata sunt, ultrà non debent ad humanos usus transferri: admonebat igitur sæpe dicens, A gallo candido abstineas. Perseverandum verò esse in humilitate veris adoratoribus hoc symbolo præcepit, καθῆσθαι προσκυνοῦντας, id est, sedere adoraturos: nam quòd in adoratione oporteat circumquaque prospicere, de quo illud ortum est, Adora circumactus, prudentiam circa divinas preces indicat, ne jure in nos ita retorqueri possit, Nescitis quid petatis. Cæterùm quoad nos ipsos rectè vivendi norma consistit in hominis decoro, quod extremum est medium, inter abundantiam & defectum, utrolibet enim vitiosus est, & mancus & centimanus. Inde symbolum hoc Stateram ne transilias, præcipit studiis & actis omnibus moderamen adhiberi: apertiùs autem quod ipse dixit, Salem apponito, id ad affectiones nostras, quæ passiones appellantur, rectè pertinet. Est enim sal nota modestiæ, quoniam in cibatu hominis admittitur nec nimius nec minimus: utrumque sanè respuitur & quod insulsum, & quod salsissimum. Igitur Salem ne transgrediaris, proverbium quoque fuit. Proinde affectiones in nobis passionesque universæ quadam moventur apparentia boni aut mali, bonis lætamur, præsentibus tristamur malis, rursum bona concupiscimus futura, mala timemus. Ergo gaudium & mœror elementa sunt passionum, ex quibus omnes animorum nostrorum motus oriuntur, quorum rectitudo virtus dicitur, obliquitas vitium. Apparent tamen sæpe nobis bona quæ mala sunt, & econtrario quæ bona sunt, videntur non bona: multum enim, ut ait Seneca, verum & verisimile inter se differunt, quare contingit error facilè in imperito vulgo cujus magna copia est. Eum Pythagoras suis discipulis avertere studuit symbolicè admonens, Per viam publicam ne ambules, id est ne vulgi sequaris errores. Nã quòd usurpari etiam hoc volebat Extra publicã viã ne vadas, jã insinuaverat loquẽdũ esse ut multi, potiusque quod apud omnes cõstat, tu ne impugnes Unde istud est, Adversus solem ne loquaris, ne videlicet incidas in pericula, quod rectè monet illud, Acutum gladium declines. Id fit si honesta verecundia utaris in publico, cujus hæc nota est, Adversus solem ne meito. Nunc igitur sublato circa bonum & malum errore, temperandum esse statuit voluptati & mœrori, cupiditati & timori, quare dixit, Risui æquè atque tristitiæ manus non dedendas. Nam gaudiis & voluptate nos frui secundũ harmoniam jussit, hoc est cum honesta quadam tẽperantia: quam appellavit lyram. Unde hoc symbolum

symbolum ᾠδαῖς χρῆσθαι πρὸς λύραν: id est, cantibus utendum ad lyram, non prorsus inane mysterium fuit, quo semper ante initium soporis utebantur, ne perturbatis molestarentur insomniis, quæ dum irruissent, surgentes jussit lecti stragula excutere ac convolvere, hoc est insomnia glomerare in unum & reiicere, ne remorata gravarent. De mœrore sic loquebatur, Arctum annulum ne gestato, per quod exclusit cunctum animi dolorem, nisi super admisso peccato, quapropter in suis ita cecinit carminibus, Mala quidem si feceris dole. In cæteris Pythagoras, Cor ne edendum mandavit, id sic est, ne te excrucies, quin ubi efferbueris in irâ, Ollæ vestigiũ in cinere confundito, quod designat ab ira defervescendum & præteritorum malorum tollendam esse memoriam. De cupiditate hoc modo. Quæ uncis sunt unguibus ne nutrias, idque contra manus rapaces constituitur, imò neque de quotidiano victu sis abundè sollicitus, quare ait, Chœnici ne insideas: est autem chœnix cibus diurnus, quam vocant præbendam, alii sportulas appellant. Pariter verò ne ullum avaritiæ in animo tuo reconditæ argumentũ ostentes, ita cõmonuit, Quæ deciderint (inquiens) ne tollito, per quod vetuit etiã suarum quemque rerum non decere ardentiorem esse amatorem. De formidine ita, Ne reflectas ubi ad terminos perveneris, quo symbolo non tantùm trepidare mortem prohibet, verùm etiam quicquid in fatis est, quantumcunque terreat. Hi namque sunt termini definiti & determinati quos transire non poteris. Frustra igitur times quod reflectere aut vitare nequeas, ab ejuscemodi quippe casu nusquam resilire, fortitudinis quidem laudatæ ac egregiæ magnanimitatis est. Enumeravimus perfunctoriè notas Pythagoricas. Primùm quæ ad divina pertinent: deinde quæ ad homines singulos quosque. Nunc alter erga alterum quibus moribus utatur, ausculta paucis, cumque nihil amicitiâ sit optabilius, incumbit summa post deos cura, virtute amicos parare, ut est *in carminibus aureis*, tamen non transeunter quoslibet. Idcirco ipse dixit, Ne cuique injeceris dextram. Et dum penetralibus tuis dignum amicum inveneris, omnium tuorum participem eum facias. Ob eam rem ipse Pythagoras hoc alios ante omneis usurpavit adagium, Amicorum omnia communia, Timæo & Cicerone attestantibus. Est enim amicus alter ipse, quo fit ut amicitia sit, ἰσότης id est, æqualitas & eadem anima. Minimè autem admittendi sunt in amicitiam homines alioquin internè albi, tamen nigram caudam foris gestantes (experto crede) quibus nihil fert terra pestilentius, picæ mendicæ Cyanoleucæ cauda inter scapulas nigricante, omnia simulantes & dissimulantes hypocritæ. Dixit itaque Pythagoras μὴ γεύεσθαι τῶν μελανούρων. id est, Ne gustes ex iis quibus est nigra cauda: ij sunt falsi fratres quos atratos vocant, τὸ γὰρ ψεῦδος ἐν τοῖς ἐσχάτοις μέρεσι μελαίνεται, ut scripsit Tryphon grammaticus, id est, Falsum enim in extremis nigrescit. Reliquos levioris amicitiæ parum utiles sive cognatos sive amicos supra modum nec cõtemnas nec acceptes. Quod instituit allegoria hæc, Unguium criniùmque præsegmina nec commingito, nec insistito. Neque abest quin omnem ingratum convictorem, & singulos nobiscum susurrones hominesque garrulos catè vitare jubeamur, unde illud extat, Cohabitantes nobiscum hirundines ne habeamus. Porrò amicus consultò recipiendus est, at receptus non facilè abiiciendus. Frangere nempe amicitiam inhumanum est, quare dixit, Panem ne frangito. Tu verò ita velis amicus esse, ut amici omnia perinde cures atque tua, cui non blandis verbis & sermonum fuco placeas, sed studio veri. Sedes enim amicitiæ veritas est, non adulatio, propter quod ipse dixit, Oleo sedem ne abstergas. Utque conciliandus est bonorum amor, sic nõ est commovenda malorum iracundia, hoc ipsum admonet, Ignem gladio ne fodito. Est præterea viri boni officium prodesse omnibus, nocere nemini. Nam si vel molestiæ autor, vel oneri imponendo socius accesseris, non profuisse quidẽ, magis autem gravasse diceris, ut ita vitio locum dedisse videaris. Tunc autem virtuti potiùs tuæ gratiam mereberis, quum onus deponenti succurres ut levetur pondere velociùs, hoc illud est quod dixit φορτίον συγκαθαίρειν μὴ δὲ συνεπιτιθέναι: id est, onus simul deponere, non autem simul imponere: haud secus atque si dicat, ad id coadiuvato, ut homines molestiâ leventur, non graventur. Indignus verò & perversis vir moribus, sicut non est interimendus subitò, ita tibi veniat minimè fovendus. Quare interdixit, Cibum in matellam ne immittas. Eam denique ferocitatem deponamus oportet, ut prorsus nemo sæviat in quemvis innocentem. Præcepit enim & illud Pythagoras, Mitem arborem non violandam nec lædendam. Unde illud extat in symbolis, Pisces ne gustato. Est profectò piscis animal ejusmodi, quod ipsa natura nullo pacto lædit hominem. Nunc quantum ad Rempublicam attinet adhuc id restat citãdum, quod ipse dixit, Coronam ne carpse ris, significans legem nõ violandam. Et illud item, In via ne secesligna. Quo monemur publica, & quæ sunt universitatis, non esse turbanda. Quàm verò sapientem haud deceat fastus & majestatis inflatio, publici-ve honoris tumor, arcanum hoc symbolum nos exhortatur, A fabis abstinendum. Magistratus enim fabis eliguntur priscorum more. Innumerabile autem desiderat malum quisquis anxiè occupatus est in capessenda Republica. Quo magis ne populum dehortando malè offenderet, maluit discipulos recondito mysterio tanquam fidus magister ab omni ambitione avertere, ut memoria semper tenerent, videlicet ὅτι οὐ δεῖ πολιτεύεσθαι: plura horum non dubium est quin Hipparchus & Lysis Pythagoræ auditores memoriter tenentes, præcepta doctoris, quæ illi cum cæteris conscholasticis ingenio suo pro libris servarunt, in auditorio Thebarum prodiderunt. Ea tamen & non omnia vidi, & ad finem properans non omnia perstringere volui. Hoc unum volui nescius ne esses & oblivioni haud committeres, omnem fermè Pythagoricam philosophiam esse notis verborum & tegumentis rerum plenam cumque tradendi morem ut antè dixi, ab Hebræis creditur & Ægyptiis ipse ad Græcos primus trãstulisse.

tuliſſe. Solebant enim Ægyptii quibusdam fictis A inter ſacerdotes literis ſacra communicare, ut eſſent plebi ſecreta, quò & diutius admirationi forent & attentiùs caperentur. Unde illi Coloſſi, ſtatuæ, aræ, arcus, & æra publicè inciſa literis Ægyptiorum ſacris, prominebant ſpectanda univerſis, ſed non niſi myſtis & initiatis hieroglyphis intellecta, ut de iis Chæremon & Orus, Ægyptiorumque multi ſcripſere. Sic Pythagoras meus eſſe non putabat viri ſapientis aſino lyram exponere, aut myſteria quæ ita reciperet ut ſus tu- B bam, & fides graculus, & unguenta ſcarabæus. Quare ſilentium indixit diſcipulis, ne vulgo divinorum arcana patefacerent, quæ meditando faciliùs quàm loquendo apprehendantur. Tum Marranus, Ne inquit, unus tibi poſſideas oro Pythagoram mi Philolae, ſed noſtrum eſſe patiaris, non ſolius tuum. Equidem ipſi mihi videor de tuo ſermone haud admodum ſurdus, neque immemor Pythagoriſta evaſiſſe, qui ut cuncta myſteria, metaphoras, ænigmata, ſententiat, apoph- C thegmata, allegorias, ſymbola, notas, ſigna, ſacramenta, tanti viri & omnium primi philoſophi quæ tu obiter & perfunctoriè catalogi ſpecie recenſuiſti, commendarem memoriæ, locis Tullianis & arte rhetorum in te audiendo ſum uſus. Quin vis periculum faciam? Aſſeruiſti enim ſi ritè recordor Pythagoram tribus voluminibus omnes philoſophiæ partes complexum fuiſſe phyſico, pædeutico & politico, id eſt, naturali, diſciplinari & morali, quæ moriens (ut aliâs audivi) D filiæ teſtamento mandaſſe fertur, ne vel extra familiam ederet, imò nullatenus publicaret. Ipſe verò dignis tantùm & numero paucis, dum viveret omnia quæ illic continebantur, maximè autem mathematica, viva voce nullo utens involucro planè demonſtravit. Cæteris cætera in parabolis. Ergo aliter loquens, aliter ſentiens (etſi ſemper idem ſapiens) per quædam ſymbola ceu memoracula doctrinam ſuam ſuis impertitus eſt, ita ut ad priſcorum imitationem aliud dictum, E aliud referret intellectum. Ab eo namque, ut de primis exordiar, pro Deo ponitur infinitum & unum, pro rebus incorporeis numeri, pro corporeis figuræ, pro miſtis harmonia, pro ſordibus & peccatis, vites non putatæ, pro eo quod eſt in vita puriſſimum, farina. Gallus candidus nota eſt Deo dedicati. Sedere deſignat humilitatem. Circumactio, prudentiam, & hæc quoad divina. Iſtud ad rem privatam & virtutes ſpectat, Statera ſymbolum eſt juſticiæ. Sal notat moderamē. Via pu- F blica, errores vulgi. Sol ponitur loco manifeſti & aperti. Acutus gladius ſignificat pericula. Lotium, inverecundiam. Cantus, voluptatem. Lyra, harmoniam. Stragula lecti, inſomnia. Annulus ſtrictus, dolorem. Eſca cordis, cruciatum. Olla, ebullitionem iræ. Ungues recurvi, rapinā. Chœnix, alimentum. Res decidentes, fortunā. Termini, fatum. Iſta ſunt hominis quoad ſe ipſum. Illud jam ſequitur quod verſatur erga alterum. Dextra G notat amicitiam. Nigra cauda, falſos fratres. Ungues & crines ſymbola ſunt propinquorum. Hirundines, garrulorum, & eorum qui excedunt ingrati. Panis myſterium eſt veræ amicitiæ. Oleum adulationis ſignum. Ignis, iracundiæ. Gladius, exacerbationis. Onus moleſtiā inſinuat. Matella figurat indignum. Arbor mitis, hominem utilem. Piſcis, hominem innocentem. Hactenus de re privata. Nunc de republica. Corona ſignum eſt legis & regiminis. Ligna viæ, res univerſitatis. Ambitionem faba demonſtrat: omnia ſymbolica, omnia figurata & allegorica. Quòd niſi plura in diſcipulis Pythagoræ putares inveniri poſſe, profectò hæc omnia reducerem ad ejus viri mathematicas proportiones, quoniam unū & duo prima progreſſione fiunt tria, ecce rempublicam: ter tria ſunt novem, ecce rem divinā: & ter quatuor ſunt duodecim, ecce rem privatam quoad alterū: & quater quatuor ſunt ſedecim, ecce rem privatam quoad ſe. Eſt igitur reſpublica trigonus, & res privata tetragonus, & ſicut ſe habet ſedecim ad duodecim, ita ſe habet duodecim ad novem, ſingula in proportione hemiolia, hoc eſt ſeſquialtera. Vide quàm docilis te præceptore ſum, & quàm egregiè Pythagoriſſo. Tu verò quem meipſum facis? Tum Philolaus, Planè Pythagoreum, inquit, jam enim tibi permitto rumpere ſilentium, ſatis diſciplinarum habes, ſi omnia formalia intellectualiter intelligas. Ad hæc Marranus, Ego certè, quid hoc ſit ignoro. Dicam, ait ille, ſi omnia quæ tibi apparent, à ſenſu ad mentem transferas, hoc eſt ſi corporeas paſſiones omneis rejicias & mentis cōtemplatione perfruaris. Jam verbi cauſa in latiſſimo campi ſpacio longè diſtantem à te hominem videre te velim, tu verò ignorans quid rerum ſit, exiſtimabis vel agri terminum, vel trūcum eſſe, habet enim figuram rectam, & materiā tua opinione immotam: propius cum aſpexeris, cogitabitur in arbuſculā ſuccreviſſe: rejecta igitur penès te cementaria mole, vegetare id putas vita plantæ: tū ſi motu progreſſivo juxta vos ambo accedatis, cōtinuò arboris forma evaneſcente, ſuccurrit tibi animalis cuiuſdā imago neſcienti atq; dubitāti ſit-ne gryphes an ciconia, vel alia quælibet ingens avis, bipes enim eſt. Jamq; factus propior cernis quòd caudam & alas non habet, & ambulat erecto capite, mox relinquis omnes formas priores, & formam cogitas humanam. Ergo unâ cum obviam fueritis, ſalutem prior dicis, & reſpondet iſte loquens rationaliter, tum neque Fauni neq; Satyri aut alius tibi phaſmatis oritur ſuſpicio: ſed planè hominem eſſe agnoſcis vel vicinum vel amicum, quem ubi de parentibus ſuis & propinquis, ut fieri ſolet, interrogas, ipſe omni quæſtioni tuæ ſatisfaciens recedit. Eoque diſcedente, ſolus tecum meditaris hunc hominem & ex parentibus eſſe natum, & parentes rurſum ex parentibus, & illos ipſos pariter è ſemine humano, & ſemen illud ab homine quodam eſſe, tandemque cum natura reſpuat infinitum, videbitur fortè haud admodum impoſſibile unum aliquem aſſignare hominem qui fuerit ortus ſine ſemine humano. Ita *in 12. libro Poſt naturalia* ſcripſit Ariſtoteles, & eum appellat *τὸ τέλειον*: id eſt, perfectum. Cumque accepto feras dari à philoſophis hominem talem perfectum, cujus corpus non ſit natum ut cæterorum hominum, tunc diſcurres per rationem ad hominis animam, ſemper de perfecta ad perfectiorem & nobiliorem. Eademque poſſibilitate arbitrabe-

 ris

ris concedi quoque animā certam, non ita crea- A tam ut cæteras animas, sed fortè quæ se ipsam concreaverit, & eam esse non solùm perfectā aut aliis perfectiorem, verùm etiam cunctarum quæ fuerunt, sunt, erunt aut fore possunt, perfectissimā: hāc in hominis mortalis corpore sitā separabis à corpore, ac supra reliquas animas separatas (quādo ipsa est nobilissima) locabis in nobilissimū non locī, sed habitaculū. Nobilissima verò māsio est proxima Deo, quod Stagirita latè prosequitur *in libro ad Alexandrū de mundo*. Illā autē B nos in horizonte mūdi supersupremi qui dicitur incomparabilis, habitare judicamus, ubi est unio Dei & creaturæ. Sicut in horizonte æternitatis ponimus motorē primi mobilis immobilē, in quo mundus corporeus & incorporeus conveniunt. Hac jam via humanam formam, intellectualiter vertisti in formam separatam, & eandem mentaliter ad æternitatis supremam duxisti mansionē. Unde omnibus angelis & animabus gratiosis summa instillat beatitudo, & omnes animæ C salutiferæ ad eandem animam ceu ad regulam quandam regulantur. Quod utique de corpore illo perfectissimo, cuius antè meminimus, Pythagoricè non negarem. Nam ipse dixit hominem posse fieri Deum immortalem, per quod sententiam suam clarè ostendit, quòd una gloria partem hominis utramque glorificare possit, & totum hominem facere beatum, quando maximus ipse Deus aut utramque insorbet, ac sua Deitate imbibit, aut animæ committit, ut corpo- D ri sublimato claritudinem & glorificationē suam influat, ὡς ὁμοζύγῳ καὶ ὁμοπορεύτῳ, συναποχαρέντι τε καὶ συναθλήσαντι. id est, Tanquam conjugato & viarū comiti, simulque censito, & quod simul certaverit. Hoc Pythagoræ dogma repullulavit ab Orpheo, quod in exitu hymni ad Mercurium deprehenditur. Jam tibi præ oculis pendentem cernis Homeri catenam auream *in Illiad.* 8. à Iove cœlitus fragilitati nostræ demissam in terras, per quam temetipsum ope divina in sublime leves E cùm agendo, tum contemplando. Necesse namque fuerit priùs secundùm mentem vivere, post tandem mente contemplari & contemplantem ardenter ascendere: quoniam vita est contemplatione prior, quarum cùm utramque deceat esse puram ad cōsequendum id quo nihil est purius, certè purganda priùs vita, deinde illuminanda contemplatio. Quod igitur in ea quam attulimus rerum à rebus abstractione vidisti, tu id in te ipso experire, ut per rationem ad mentem F redeas, & externis te omnibus explices, quod M. Antonius Imperator imperat, ἄπλωσον σεαυτόν: id est, explicato te ipsum. Oportet enim ex hac vita migrantem in alteram, omne indumentum exuisse ac nudum proficisci, non modo ab omni materia & corporeis appendiciis, verùm etiam ab universa perturbationum, affectionum & passionum mole profugū atque liberum, quod scitè admodū Lucianus Samosatēsis in dialogo Caronis & Mercurii omnium philosophissimo do- G cuit, quem nisi legisti lege & imitare. Quid aliud est obsecro quod Pythagoras in tria divisit quæ nos in divinæ virtutis vestigia ponant, nisi purgatio, illuminatio & perfectio. Sic enim ait, ταῦτα

A πόνει, ταῦτ᾽ ἐκμελέτα, τούτων χρὴ ἐρᾶν σε, ταῦτά σε τῆς θείης ἀρετῆς εἰς ἴχνια θήσει. id est, Hæc labora, hæc meditare, hæc oportet te amare, hæc te divinæ virtutis in vestigia ponent: quod Hierocles de viribus animæ nostræ rationalis æque intelligi voluit amori divinorum applicatis, & hæc nos, inquit, Deo similes facient. Verba Pythagoræ consideremus. Tria namque posuit quibus iūctis anagogicè possimus ad summam beatitudinem pervenire Laborem virtutis quæ in actione B consistit, Meditationem quæ multis disciplinarum studiis nutritur, & Amorem qui nos ut necessarium vinculum Deo connectit: primū moralis, secundum naturalis cum mathematica, tertium studiosis theologia ubertim exhibet, nec unum sine altero per se satis est, sed tria hæc convenire oportet. Id doctè quidem ut omnia Porphyrius, maximus Pythagoricorum explorator, *in libro primo de Abstinentia animatorum*, tractat his verbis quæ ob gravem testimonii au- C toritatem afferre libuit, οὐκ ἔστιν, inquit, ἡ εὐδαιμονικὴ ἡμῖν θεωρία, λόγων ἄθροισις, καὶ μαθημάτων πλῆθος, ὡς ἄν τις οἰηθείη, οὐδὲ συνισταμένη κατὰ τοῦτο, οὐδ᾽ ἐν τῷ ποσῷ τῶν λόγων λαμβάνει τὴν ἐπίδοσιν. οὕτω γὰρ οὐδὲν ἐκώλυεν τοὺς πᾶν μάθημα συναγαγόντας, εὐδαίμονας. i Nō est beata nobis contēplatio, verborum accumulatio & disciplinarum multitudo, quemadmodum aliquis fortè putaverit, neque constituta secundùm hoc, neque pro quantitate rationum ac sermonum accipit incremen- D tum. Sic enim nihil prohiberet illos qui omnem congregarent disciplinam fore beatos. Et aliquanto post, ut omittā reliqua brevitatis gratiā, sic ait, καὶ ἡμᾶς δεῖ ἐντεῦθεν εἴπερ πρὸς τὰ ὄντως οἰκεῖα μέλλομεν ἐπανιέναι, ἃ μὲν ἐκ τῆς θνητῆς προσειλήφαμεν φύσεως, ἀποθέσθαι πάντα, μετὰ τῆς πρὸς αὐτὰ προσπαθείας δι᾽ ἧς ἡ κατάβασις γέγονεν, ἀναμνησθῆναι δὲ τῆς μακαρίας καὶ αἰωνίου οὐσίας καὶ πρὸς τὸ ἀσώματον καὶ ἄποιον σπεύδοντας ἐπανελθεῖν, δύο μελέτας ποιησαμένους, μίαν μὲν καθ᾽ ἣν πᾶν τὸ ὑλικὸν καὶ θνη- E τὸν ἀποθησόμεθα. ἑτέραν δὲ ὅπως ἐπανέλθωμεν καὶ περιγενώμεθα ἐναντίως ἐπ᾽ αὐτὰ ἀναβαίνοντες, ᾗ ἐνταῦθα κατήλθομεν. i. Et nos oportet hinc siquidē ad verè propria velimus redire quæ de mortali assumpsimus natura abiicere universa, cum ipsa erga illa affectione per quā descēsus nobis cōtigit, reminisci autē beatæ & æternæ essentiæ, & ad incorporeū ac impassibile studētes ascēdere, duas meditationes faciētes, unā quidē secūdū quā omne materiale & mortale deponamus, alterā autē quatenus F revertamur & redeamus, aliter ad ea ascendētes quā hic descēdimus. Et iterū post sermonē haud valde multū jubet nos illic Porphyrius à sensu & imaginatione omniq; irrationali quæ sequitur inde conditione, passionibusq; ejusmodi, animū penitus segregare, quatenus permitit naturæ necessitas, ritè verò disponere articulatimque cōponere quæ ad mentem pertinent, tranquillitatem pacēq; ex bello quod adversum irrationalitatem gessimus parantes, ut non solum de intellectu & G intelligibilibus audiamus, verum etiā pro virili simus fruentes ejus conetmplatione, tum in naturam incorpoream translati, tum viventes cum veritate per mentem, non ultrà falsè cū corporū cognatis. Solvere itaque multa nobis indumenta-

menta debemus, tum visibile hoc indumentum carneum, tum ea quibus interiùs sumus induti pelliceis proxima. Hucusque Porphyrius qui ea de re longè plura disserendo prosequitur, omnia istuc tendentia ut per sensibilia veniamus ad intelligibilis & mentalis boni fruitionem, honestè vivendo, purè contemplando, & divinè amando, quæ omnia de Pythagora nostro tanquam è quodam ingenti cunctarum disciplinarum flumine duxit. Ego verò, Marranus ajebat, ab iis quæ mihi ordine recensuisti planè in eam moveor opinionem quòd flumen illud suum Pythagoras ex infinito Cabalistarum pelago, cujus felicem nobis Simon navigationem pollicetur, in agros Græcorum limitavit, unde nostra tandem studia irrigare queamus. Ita pares mihi videntur esse inter se Simonis de Cabalistis, & tui de Pythagoricis tam sermones quàm sententiæ. Nam quid aliud intendit vel Cabalæus vel Pythagoras, nisi animos hominum in Deos referre, hoc est ad perfectam beatitudinem promovere? Quæ autem alia via, quàm similis utriusque tradendi modus & ambobus æqua exercitatio per symbola & notas, adagia & parœmias, per numeros & figuras, per literas, syllabas & verba? Sic hypsilon Pythagoræ juventutis symbolum extat. Sic prima syllaba Iliados signum est & nota omnium librorum Homeri quot sint numero in utroque opere. Sic verbum candidi significat bonum, atri malum. Haud aliter & Simon noster primam Pentateuchi literam, & pentagrammati mediam ad alias res transtulit. & Raham, autore David Kimhi, allegoricè pro Abraham mutuatus est, & cætera quæ de sermone ad nos habito satis meminimus. Sed audi quanto clamore nos caupo ipse ad cœnaculum vocat, Heus ad epulas. Et Philolaus. Equidem, inquit, cupienter edam: quin imus.

IOANNIS REUCHLINI, PHORCENSIS LEGUM DOCTORIS,

DE ARTE CABALISTICA.

LIBER TERTIUS.

P*Ost ubi digressi, luménque obscura vicissim Luna premit, suadéntque cadentia sydera somnos,* ambo solvuntur in soporem, præmissa adhortatione alterius erga alterũ, ne ultra primum manè obdormiscerent, expergefaciendos igitur fore curarunt. Et postero die dum de more induuntur, interea meminerunt ejus diversorii cauponis verba longa & varia, quibus ad hesternas epulas hospitibus recensuerit, fuisse quasdam superiori die à Romana curia Francofordiam missas propositiones & conclusiones, contra inhibitionem apostolicam ab Astaroto quodam fictas & concinnatas adversus Joannem Reuchlinum, propter libros non comburendos jam plus quinquennio crudeles persecutiones innocenter ac simul animo forti & infracto passum, præ foribus sapientiæ ac templorum vestibulis Romæ affixas, & mox in lutum, stercus & cœnum ibi projectas & conculcatas, justis ex causis: tum quia præter Summi Pontificis voluntatem & absque reverendissimorum Judicum notitia, coram quibus ea lis post Astaroti appellationem hactenus triennio in Curia penderet, tale facinus fuisset attentatum: tum quòd universis innotesceret eam conscriptionem apertissimis scatere mendaciis. Principio namque polliceri Astarotum in præsentia Papæ conclusiones eas fore disputandas, & Papam tamen negavisse ac certè prohibuisse, quoniam in multis æstate proxima publicis Romæ sessionibus habitis ea causa plenè fuisset disputata & discussa coram doctissimis mundi luminibus Ecclesiæ Catholicæ prælatis, archiepiscopis, episcopis, generalibus ordinum, & eorum procuratoribus, pœnitentiariis, doctoribus, magno numero, Theologiæ Jurisque peritissimis viris, qui Capnionem esse absolvendum decrevissent. Deinde, quòd ignominiosè appellaverit Oculare speculum, scandala & erroneas continentias, quum tamen Liber iste sit per Apostolicam sententiam definitivè admissus. Tum etiam quòd de eodem Libro ita scripserit, quòd sit à quinque Universitatibus dudum igni addictus: quæ certè sunt meræ nugæ, clara & candida mendacia, quia nulla in omni terrarum orbe sit aut fuerit Universitas quæ Oculare speculum condemnaverit, sed tantùm singularia quædam capitosa capita, vertiginoso cerebro heteroclita, & supino errore decepta, conventiculariter & conspirativè cõtra Juris & justiciæ formã in Oculare speculũ livore ta-

buerint, & sua, ut aiunt, sentimenta conflaverint. Postremò eos aiunt qui luto & cœno corollaria illa involverint & revolverint affirmare solitos, in eisdem conscriptionibus nihil contineri ab α ad ω, quod non antea in defensione publica Ioannis Reuchlini contra caluminatores suos Colonienses justificatum, solutum & resolutum fuisset, quod lectori cuique lucidius stellis claruerit. Astarotum itaque semper eandem cantilenam pro turpi sua lingua canere. Hos cauponi sermones fuisse cum hospitibus & convivis suis dixerunt, Philolaus junior & Marranus, grave nimiũ putantes, in re tam parua & puerili, tot annis tam ferociter digladiari. Et simul atque vestiti erant, tum Simonis domum uti constituerant, velociter sese corripuerunt. Cumque inter se, ut ipsorum usus ferebat amicissimè cõsalutassent, Marranus sic incipit, Quàm nos delectaverit pridiana disputatio tua, venerande Simon, incredibile admodum est, & vix dici potest, ita sumus te nobis absente impatientes moræ, qui præter ullam erubescentiam mox atque præteriit sabbatum tuum antelucani advenimus. Et ille, Veneritis prospere, inquit, amici optimi, an non & vos hodie feria tenent, quem diem Soli nuncupatis? Tũ Philolaus, Pythagorica sumus turba, inquit, dies omneis festos agimus, quando hilari mente contemplamur, nec sabbatum aliud quippiam censemus, quàm relictis negociis secularibus dare operam, ut adhæreatur divinitati Sic enim nobis Pythagoras jussit, autore Laertio, *ξυνεῖναι θεοῖς ϑεοῖς*: id est, conversari oportet cum diis. Nisi quòd tu numerum venereris septimum, ocio aptissimum, qui etiam nobis Pythagoreis nihil rerum parit, & Minerua nominatur. Tum Simon, Legi auscultandum est, quæ sua cuique distribuit, & naturæ ipsi pro anima est, voluit enim ea & viribus corporum servire, sine quibus nec ratio sana esse, nec mentis lumen conservari validè possit, quapropter mediationem mensis lunæ, hoc est septimam vitæ partem quiescere constituit, in qua nihil agere liceat, nisi quod omissũ irreparabiliter noceat. Hæ nominantur, si rectè memini, Romanis, feriæ stativæ, universi populi communes & faciendis rebus divinis cõsecratæ: utque non semper philosophari Neoptolemus permittit ille apud Ennium, ita non semper, non omnibus, non omnia de Deo meditari, vel ex vestris sunt qui præcipiant, sed est & quando, & quibus, & quantũ, Nazianzeno ad Eunomianos autore, quem aliquando Græcè legi virum & doctissimum & eloquẽtissimum, in Achaia cùm degerem. Ita non vilescet quod est optimum, & infinitum finitè pro nostra mensura concipietur. Sex ergo diebus operamur, at septimo quoque die & corporaliter ociamur, quantũ permittit vivendi necessitas, & mentaliter post volutatis purgationem divinis intenti sumus, & festiviter cum omni tranquillitate res sacras laudamus, solique tunc Deo servimus. Huc vergit quod dicunt Cabalæi nostri שבת הוא סוד אל חי id est, Sabbatũ est mysterium Dei vivi: ut *in Porta lucis capite secũdo*, extat. Namque est symbolum mũdi superioris hoc est Iobelei æternitatis, ubi cessat omnis labor: quare gemino dicẽdi usu

A legibus indicitur, 5. *Deut. v.*12. Observa diem
sabbati: quod vult intelligi de actionibus exterioribus juxta mundũ inferiorẽ Et *Exod.*20.*v.*8. Memora diẽ sabbati ad sanctificandũ illum: videlicet animæ vires conjungendo menti ad contemplationis profectũ juxta mundũ superiorem, Agnoscitis jam ne? quòd sabbatũ est nota divini servitii, quo sensus & ratio absolvuntur ab occupationibus materialibus, quãtum permittit humana imbecillitas, & energia mentis alligatur
B occupationibus formalibus, ad considerandum quæ sursum sunt. Istud lex voluit per hæc duo verba innuere שמור זכור id est, observa, memora, quibus intelligunt ex magistris nostris quidam præceptum sabbati esse affirmativum & negativum, dicentes, observa, id est cave, quod semper eis vitare significat, quaten⁹ nos arceat ab omni quod sanctitati cõtrarium est. Alii observa, explanant custodi, ut nocti custodiam attribuant, & recordationem diei: ac illud haud oblique ad Cabali-
C starum quadrat fundamentũ, qui hunc mundum esse noctem, & mundũ venturum, id est superiorem ac intellectualem esse diem putãt: hîc servos degere, istic vivere liberos: his dicẽdum cave, custodi, observa, illis reminiscere, recordare, memento, quoniam hæc vox זכור id est reminiscere, continens præceptum affirmativum, procedit ex amore, verbum verò cave, præceptũ negativum impletur ex timore: liberorum autẽ est amor, servorũ timor, ita omnium præceptorũ reputamus
D alterũ altero nobilius. Fermè in hanc sententiam longiore tractatu Moyses Gerundẽsis in Exodo scripsit: quibus duo esse sabbata recipimus ducti scripturæ testimonio *Ezech.*20.*v.*12. Sabbata mea dedi eis. Nam pluralis locutio duorum numero contenta est, quippe non solùm ut generaliter uno vocabulo singulas feriarũ species in lege numeratas Deus exprobrare nobis voluerit, quemadmodum David Kimhi, & Thalmudici opinãtur, verùm etiam ut peculiari hoc nomine da-
E tum optimum & donum perfectum à Deo nobis concessum, quod Iobeleum superius appellamus, memori semper mente complectamur. De quo *Porta lucis* sic זו היא שביעית עליונה שנקראת יובל: id est, hæc est hebdomada superna quæ vocatur Iobeleus. Unde omnis remissio, propiciatio & infusio gratiæ descendit, quam satis nemo eloqui valeat, cùm nec oculus quidẽ viderit unquam, ô Deus præter te. Et enim שבת שבתון sabbatum quietis, & sabbatum sabbatorum, quo a-
F nimæ humanæ omnes puræ rejecta labe tandem redibunt liberè ad hæreditatem patrum, & mittentur in possessionem verè nostram atque propriam quam acquisivimus & retinemus per animam Messihæ de tribu Iuda septimi ab Abraham patriarchæ, procuratorio nomine in horizonte mundi supersupremi juxta scripturam, *Et supra Jubileũ mittet radices suas* *Ier.*17.*v.*8. Quę interpretatur Cabalista ille præstantissimus *Sopher Ama* in libro הגנוזים id est reconditorũ, *Psal.*
G *mi undevigesimi* super versu, Dies dici: איש אל רל משפחתו ואל נחלת אבותיו ישוב כלומר שיתעלו בכחות אל מקום אצילותו שהוא קלנאלהים מלאמים id est, Vult dicere, unusquisque ad familiam suam & ad hæreditatẽ patrum suorũ revertetur: quasi diceret

ret, quòd ascendent per angelos ad locum destinationis suæ, quod est flumen Dei repletum aquis. Hæc Rabbi Ama, & sunt aquæ quæ supra cœlos sunt, in mundo intelligibili [illegible] ubi observantes sabbatum, fruuntur & cibantur hæreditate Jacob patris eorum, ut dixit Isaias. Sanè illud ipsum quidem est sabbathum Cabalistarum omni tempore sanctificandum, in quo non carnis, sed animæ sequimur voluntatem & meditamur divina, nihil contra Deum intendentes, quod pro lege omnibus gentibus extat, quoniã ex ipsa natura pullulavit. Vos enim quibus lex Moysi lata non est, Iudæorum cerimoniæ haud astringunt ut numero serviatis, quod & Iarchas quondam rectè Apollonio negavit. Nec à vobis numerum extorquebo, sed quietum & tranquillum animum posco, soli Deo divinisque deditum, qui maximè in anagogica speculatione consistit, uti est ista inter nos disputatio à vobis tantopere desiderata. Tum Marranus, Omnino perficiendum est, inquit, nam cœpisti Cabalam venustè admodum tractare, qui jam nobis plusquam clarè ostenderis non tantùm posse nos hodie, verùm etiam debere de altissimis rebus dissertare. Id tu nonne mecum postulas Philolae? Ac ille, Certè quidem. Enimvero nunc ejus disciplinæ intravimus navim, & mox in ipsa prora sentimus, Cabalam nihil aliud esse nisi (ut Pythagoricè loquar) symbolicam theologiam, in qua non modo literæ ac nomina sunt rerum signa, verùm res etiam rerum. Quo animadvertimus Pythagoræ philosophiam ferè omnem esse à Cabalæis ortam, qui pari modo symbolicum tradendi morem ad Græcos transtulit, quin ego ipse quoque cum sodali hoc meo te vehementer oro, ut dicendo ac potiùs docendo pergas. Tum Simon, Non mihi tantum jactãtiæ usurpaverim, ut docere vos audeam: nec bene tutum fuerit in re tam perplexa, nondum extraneis cognita, præsertim Romanè doctis, præter admodum pauca quæ annis superioribus Joannes Picus mirandulæ Comes, & Paulus Ricius quondam noster ediderũt, etiam usque ad hodiernum Latinis non satis intellecta. Vereor enim si docerem tam peregrina dogmata, ne mihi haud secus atque multis antè bonis contigit viris, invidorum turba ingnominiosè obstrepat, qui omne quod nesciunt improbant, & facilè malignandi studio verba in alienum sensum detorquent contra loquentis volũtatem, quos Cicero calumniatores vocat, ego, si dici grammaticè liceat, Calumnienses appellavero, quoniam vos ipsi æquè meos Theologistas Pharisæenses nominare consuevistis. Sed palàm testor utrumque vestrum me nihil docere velle, dicere autem magis & recẽsere, si quid apud Cabalistas legerim quod vobis haud displicere putem. Exequar igitur primum, quod illi ultimum intendunt: nam omne studium suum & universam operam uni huic proposito impendere curant, ut in hac vita fœlicitatem & futuri ævi pro captu quique suo perpetuam beatitudinem consequantur. Quod maximè omnium hoc medio fieri posse confidunt: Si tandè aliquando id quod sibi sentiunt pro utriusque mundi statu esse optimum, sedulò & gnaviter apprehendãt, cujus pos-

A sessio adeptis jucunda & perfecta sit quies: nimirum cùm etiam quæque alioquin animalia quantumvis bruta felicitatem suam gestire tum visa sint, cùm quæ optima sibi existimant, iis fruantur, & ad ea pertingant quæ cupiditati suæ afferunt satietatem. Cernitis bovem depascere floridum aliquod & viride pratum, non quidem totum, sed deliberata electione nunc hàc inquirere herbam, nunc illam. Subitòque aliam quidem facilè relinquere, aliam autem prorsus obmittere, do-
B nec ad consentaneum & vescum sibi alimentum perveniat quo consistat & requiescat. Hoc modo Cabalistæ post campos scientiarum latissimos, & prata contemplationum omni amœnitate ornata, multas & varias qualitercũque olentes herbes degustãnt, ut demum toto gramine perlustrato illud divinum Moly reperiant, cujus quanquàm radix nigrescit, tamen flos Homeri opinione albus enitet, lacti similis, quo invento cunctas repulisse miserias videntur, appetitus sui finem
C in hoc mundo consecuti fœlicem. Virtus verò Moly est, opera difficilia, radix, flos, animorum tranquillitas: hoc omne nisi præsentis seculi vera felicitas esse aliud nihil ne credi quidem possit. Futuri autem beatitudo est apprehensio summi boni, supra quod nullum bonum, & à quo est omnis bonitas, quod à nulla mera creatura comprehenditur. Sed tum apprehendi asseritur cùm pro cujusque captu proximè acceditur, ut si quis fimbriam vestimenti apprehendat, homi-
D nem indutum apprehendisse dicatur. Ad illud bonum quod Deus nominatur non planè à nobis poterit ob nostræ conditionis fragilitatem, nisi gradibus atque scalis ascendi, quæ quidem ut vos loqui consuevistis instar Homericæ catenæ, ut verò Iudæi nos secundum divina eloquia dicimus, certè ad speciem scalæ Jacob patris nostri de supercœlestibus porriguntur in terram, tanquam restis quædam aut funis aurea cœlitus ad
E nos directa, veluti linea visualis variàs penetrans naturas. Aspicitis namque solem cujus radius ad visum nostrum proficiscitur per orbem Veneris, per orbem Mercurii, per orbem Lunæ, per orbem ignis, per orbem aëris, & tangit corpus opacum speculi concavi, reflectitque inde ad stupam aut lanam aridam, quam splendore suo incendit vehementer usque in cineres, ejusdem verò flammæ species ad oculos pervenit nostros, & à sensatione interiori suscipitur, suscepta judicatur ab æstimatione, tandem discurritur à ratione
F redeundo viam qua præsens operatio omnis est progressa, tum hæc prudenter nobis ostẽdit quonam modo formæ interiores deferantur per spiritus animales ad imaginationem & æstimationis judicium, quo etiam modo externæ ab intraneis recipiantur, quo item à flamma species in perspicuo usque ad pupillam intẽdantur, qua via ex incendio speculi concavi orta sit flamma, & quomodo radius incendere potuerit, quo deniq; modo per multa media sibi nõ cõnaturalia con-
G tinuetur splendor, qua rursus sit proportione cõparandus aër ad ignem, ignis ad sphæram lunæ, & reliqui orbes ad reliquos. Singula hæc ratio nostra disputat per iter compositionis & resolutionis ultrò citrò fusque deq; gradiens, & modò

 hæc,

hæc, modò illa cogitans, neque cessat ratiocinari A usque dum per phantasma, effigiem, intentiones, splendorem, lumen, lucẽ, ad luminare, scilicet ad ipsum de quo loquimur solem reverterit. In primis imaginem lucidam agnoscit, deinde judicat ipsam esse propriam illius flaminæ stupeæ quam pridem oculi viderant, tum quòd intentio ejus à re visa per διέφανυ ad oculum foris producta ètiam intra fuerit recepta, quòd item stupa sit terrestris, quòd splendor sit aereus, quòd flamma ignea, quòd candor accidens diaphano in- B hærens, quòd transeat per lucidum atque perspicuum, sive aër illud sit, seu ignis aut cœleste aliquid, secundùm formæ substantialis energiam & operationem peculiarem, deinde meditata sua nobiliori cuique semper accommodans, relicta materia, secum de forma disputare incipit, non jam artificiali, ut cujus scrutinium huc non attineat, quæ rectiùs figura nominetur quàm forma, sed naturali tantùm aut superiore. Pergit itaque ratio & formarum aliquas reperit esse par- C ticulares, nunc & hîc, reliquas verò universales semper & ubique, tum ex particularibus quasdam corporibus inexistentes quibus dent ut sint, alias autem formas coassistentes quibus præstent ut sic sint, alias omnino separatas à corporeis essentia, virtute, ac operatione, quæ tamen idcirco nomen quandoque formæ amittunt, atque vel dii, vel angeli, vel intelligentiæ, vel animi beati, vel mentes, aut alio quolibet vocantur nomine. Quæcunque autem sunt universales D eæ non ultrà formæ, sed Ideæ sive species dicuntur à multis qui perquàm propiè loqui didicerunt. Sic ratio sanè tantisper ascendet dum poterit: cùm autem ita fuerit discurrendo extenuata, ut formas quæ corporibus nec insunt nec adsunt, tanquam naturæ non subjectas comprehendere nequeat, mox subsidiarium accersit intellectum, qui planè ut hanc materiam abstrahit ab hac forma, ceu asini cujusdam in agro sepulti, quam natura induit graminis forma ex cadavere E illo florescente, ita rursus formam quoque simpliciter à materia conatur abstrahere, id verò experitur arduum esse ac laboris plenum: facilè enim est abstrahere materiam à forma, sed formam abstrahere à materia difficile, quapropter intellectus ille purgatiorem se elevat, ut menti occasionem in se influendi præbeat, cujus claritate fretus formas agnoscit nonnullas esse penitus à corporeis essentia, virtute, ac operatione absolutas, & ob id neque loco neque tempore F conclusas, quo verè oporteat eas arbitrari supra cœlos esse, ubi cessat motus & tempus. Hinc voluntatem nostrã instruit ut esse quædam credat extra cœlos entia optimam vitam ducentia, qua toto ævo fruantur, ibique illum secundum inchoare mundum, luminibus vivis & mentibus purissimis offertissimum, quem possit intrare animus humanus fortiter contemplando, certè multò potius quàm oculus corporeus transcendere orbem solis acutè videndo. Utque solem G non aspicimus nisi sol nos respiciat, ita mundum superiorem videre nequimus nisi & ille nos videat: est enim totus oculus ipse, quoque sole clarior. Ut Solem autem comprehendimus per lumen solare, ita divina comprehendimus per lumen divinum, & qui visu corporeo possumus non solùm orbem solis, verùm etiam superiores stellas & summum cœli capere, cur non posset mens nostra quæ virtutem corpoream modo quodam infinitè præcellit altiùs suspicere ac mũdi archetypi contenta videre, cùm tanta propinquitate concavum, & convexum supremi cœli uniantur, à quo convexo æternitatis horizon nihil distare videatur? Intuemur itaque (mihi crede) alterius mundi divina mutuò, & illa nos vicissim intuentur, veluti duo directè oppositi oculi per unicam lineam visualem reciprocè circumacti. Tum Philolaus, Omnia, inquit, quæ doces, Simon, Pythagorica sunt, & Italicæ philosophiæ propria, quam inter nos heri discussimus parumper ego & Marranus mecum. Ad hæc ille, Vos equidem quid appellare duxeritis Pythagoricum ignoro, at hoc scio hæc esse Cabalistica quæ hactenus proposui, à priscis Cabalæis tradita, & omnia lege divina Hebræorum complexa. Hinc nascitur illa enumeratio quinquaginta portarum intelligentiæ, circa quas tantopere Cabalistarum studia desudant, divinitus à Moyse Dei servo receptarum, quarum cognitionem ipse quoque posteris nobis tradidit universitatis conditionem explicantium, וכבר אמרו רמותינו חמשים שערי בינה נבראו בעולם וכלן נמסרו למשה חוץ מאחד שנא ותחסרהו מעט מאלהים: id est, Jamque dixerunt Magistri nostri quinquaginta portæ intelligentiæ productæ sunt in mundo, & omnes illæ traditæ sunt Moysi, præterquam una, quia dictum est, Minuisti eum paulò minùs à diis. Super isto Cabalistarum sermone dixit Ramban in *Geneseos* exordio, quòd ejuscemodi omne Moysi traditum per portas intelligentiæ, contẽtum est in lege divina Judæorum, vel sensu literali vel allegorico, per dictiones, vel arithmeticas supputationes, vel Geometricas literarum figuras sive descriptas seu transmutatas, vel harmoniæ consonantias ex formis characterum, conjunctionibus, separationibus, tortuositate, directione, defectu, superabundantia, minoritate, majoritate, coronatione, clausura, apertura & ordine resultãtes. Et per illam quoque legem à divino Spiritu adeptus est Salomon rex sapientissimus omne quod noverat: de quo scriptũ est in *libro Regum* quòd Deus ei dederit sapientiam & prudentiam multam nimis quasi arenam in litore maris, & creverat sapientia Salomonis super sapientiam omnium Orientalium & Ægyptiorum, & erat sapientior cunctis hominibus, & disputavit super lignis à cedro quæ est in Libano usque ad hyssopũ quæ egreditur de pariete, & disseruit de jumentis & volucribus & reptilibus & piscibus. Ultra hæc confirmat nostrã sententiam Gerundensis, & concludit, ita וכל זה ידע בתורה והכל מצא בה בפירושיה בדקדוקיה באותיותיה ובקוציה: id est, Omnia hæc cognovit per legem, & omnia invènit in ea per expositiones suas, per Grãmaticas subtilitates & per literas ejus & per calamistrationes illius. Contigit autẽ ei hoc, postquã ad plenũ fuisset duodequinquaginta portarũ intelligentiæ rationem consecutus, quæ aperiunt omnium creaturarum cognitionẽ. Sunt enim cun-

ctæ res

ctæ res universaliter in quinas conditiones distributæ. Nam aut elementa sunt, aut elementata, aut animæ, aut cœlestia corpora, aut supercœlestia incorporea. Horum fortasse quodlibet decem recipit considerationes, quarum capitula sunt quæ sequuntur. Genera generalissima, genera specialia, species generales, species specialissimæ, res individuæ, quæ ulteriùs constant materiâ & formâ, vel quibusdam utrique proportionalibus, contrahunturque singulariter differentiis, proprietatibus & accidentiis. Decem hi tam essentiarum quàm intelligentiarum modi per quinque multiplicati quinquaginta ianuas aperiunt, per quas intramus in creaturarum penetralia illa eminentibus notis in operibus sex dierum designata, & à Cabalistis studiosè deprehensa receptaque. Jam isto artificio ænigmaticus scrupus à Comite Mirandulano inter noningentas conclusiones suas propositus, facilè in enodem scripum explanabitur. Ajebat enim sic, Qui sciverit quid sit denarius in Arithmetica formali, & cognoverit naturam primi numeri sphærici, sciet secretum quinquagintaportarum intelligentiæ, & magni Iobelei, & millesimæ generationis, & regnum omnium seculorum. Hæc Mirandulanus. Ducatur itaque velim sphæra plana sive circulus decem figurarum numeralium super centrum quod sit quinque, est enim medium denarii, & in ejus circumferentia particulariter denariæ supputationis numeri singula describantur, transeatque diameter à minimo ad maximum, hoc est ab uno ad novem, cujus divisio duos semicirculos efficiet (à parte siquidem dextra sphæræ, post unum & ante novem superiùs commemorata ponantur duo, tria, quatuor, quinque: à parte autem sinistra post unum & ante novem, reponantur quinque, sex, septem, octo, & trahantur lineæ per centrum è duobus ad octo, à tribus ad septem, à quatuor ad sex, à quinque ad quinque) Tum si maximo cuique tantum subtraxeris quantum abundat supra quinque, quod est sphæræ denariæ centrum, atque idem suo minimo addideris qui à quinque defecit, semper ex utriusque oppositis numeris quinque & quinque adæquata surgent, quare comparatis invicē linearū pūctis qualibet lineæ descriptio Numeralis, quinque & quinq; obtinet. Quinarius igitur Numerus in circulo denariæ revolutionis dicitur sphæricus, quia, ut vidistis, omnes numeri sphæræ ad quinque rediguntur, id autem fit per quinque lineas in sphæra ductas, quarum singulæ decem continent. Eo itaque sphærico numero per decem multiplicato nascentur quinquaginta sive portæ intelligentiæ, seu anni Iobelei, cujus proportio dupla quæ est Arithmetica formalitas, in se multiplicata, millesimam generationem procreabit: quòd si perpetuò sic facies, apparebit infinitudo, quæ est regnum omnium seculorum à Cabalistis אין סוף *Ensoph* nominatum & est Deitas ipsa sine indumento. Reliqua enim Deus produxit amictus lumine sicut vestimento, ut esset lumen de lumine, ac inde cum vestimenti sui lumine creavit mundum intelligibilem spirituum separatorum & invisibilium, quod Cabalistæ vocant cœlum, ut ex me sæpius accepistis. Ad hunc modum intelligo verba sapientissimi & maximi Rabbi Eliezer, qui cùm istam proposuisset quæstionem, unde creatum sic cœlum respondit, מאור לבושו לקח id est, de lumine vestimenti sui sumsit. Recitantur hæc à Moyse Maimoni olteniore Perplexorum *in 26. capite libri secundi*, & à Rabbi Ioseph juniore Castiliensi, cive Salemitano *in Horti nucis volumine secundo*. Usque huc ascendit Moyses Dei servus, ut cognosceret lumen vestimenti ejus, & sabbatum sabbatorum, & Jobeleum superius, & millesimam generationē, quod totum nil aliud est quàm mundus superior Idearum, angelorum, fœlicium animorum. Igitur cùm indumentum Dei transcendere ac faciē ejus videre nequiverit, rectè dicetur ex quinquaginta portis intelligentiæ unâ caruisse, quam aliqui nostrûm fuisse opinantur תחייה id est, vivificationem: tamen iis haud assentior, magis verò esse puto Dei essentiam, quam symbolum indicat Tetragrammaton, & est mundus incomparabilis nulla comprehensibilis proportione. Dixit namque Mosi Deus, Faciem meam videre non poteris. Seu veriùs sic, Et facies meæ non videbuntur, sed vocabo nomen Tetragrammaton coram te, 33. *Exodi*, *v.* 19. quod explanāt Cabalistæ, שאקרא לפניך השם הגדול לשא תוכל לראותו: id est, Vocabo coram te nomen illud magnum, quod nō poteris videre: ita enim Ramban Nahmani scribit, Quo planè apparet Deum juxta ipsum esse suum Tetragrammaton, à Moyse non fuisse visum. Hoc sanè portarum est omnium principium supra omnem creaturam ante creationis exordium, de quo legitur, Creavit Deus cœlum & terram. Et Chaldaica Onkeli translatio sonat ita, Creavit Tetragrammatus cœlum & terram. Deus ergo Tetragrammatus creavit omnia, quem vos Tetractyn nominare audivi. *D*ixit autem Rabbi Eliezer, ut in capitulis ejus extat, אד שלא נברא העולם היה הקבה ושמו בלבד id est, Usquequo non fuit creatus mundus, fuit Deus & nomen ejus solūmodo. Alii quoque Cabalistæ asserunt testimonio Moysi Ægytii, *capite 29. libri secundi Perplexorum* sic: תחלה שלא היה שום דבר נמצא כלל אלא השם וחכמתו id est, Ab initio cùm non esset ulla res, erat penitus nisi nomen Dei & sapientia ejus. Ergo antequàm esset creaturarum quicquam juxta Cabalæ doctrinam, nihil erat nisi Deus & nomen ejus Tetragrammaton, & sapientia ejus. Sola certè tria hæc receptio nostra continet, quæ prima creationis porta magistro nostro Moysi nequaquam fuit aperta. Quare dicitur legem divinam pervestigasse tantummodo per novem & quadraginta portas. Josue autem denuo unâ minus, scilicet per octo & quadraginta. Sic enim *in libro Explanationum Alphabeti* à R. Akiba recepimus, יאחר מותו של משה נתעלם מיהושע שער אחד ונשתארו מה שערים ושלמה נתקשה על אותו שער להחזירו ולא היה יכול: id est, Et post mortem Moysi abscondita fuit de Iosue porta una, & relictæ fuerunt quadraginta octo portæ, & Salomon laboravit super illa porta ad reducendum eam, sed non erat potens; Hoc ita receperunt Ca-

balistæ, quoniam de Moyse scriptum est 34. *Deu- A
*teron. v.*10. Non surrexit propheta ultrà in Israel
sicut Moyses. Non igitur Iosue valuit tantum
ascendere quantum Moyses ascenderat, ideirco
haud abs re affirmatur uno fuisse gradu inferior.
De Salomone autem *Ecclesiastis* 12. *v* 9. legitur
quòd quæsiverit ut, inveniret res beneplaciti,
sed addunt Cabalistæ Deum ei præcepisse sic,
Scribas rectè verba veritatis: ea esse dicimus tra-
dita & recepta per viam Cabalæ, quatenus aliud
conscribere non auderet nisi quod recepisset, B
idque fuit duobus gradibus inferius quàm Moy-
si receptio. Post Deum porta secunda est mun-
dus archetypus, & dicitur, Cœlum à Deo Te-
tragrammato in sapientia creatum, juxta Thar-
gum Hierosolymitanum, quod loco בראשית
id est, in principio, posuit בחכמתא id est, in sa-
pientia, quippe confirmans quæ diximus, quòd
in sapientia creavit Deus Tetragrammatus cœ-
lum, conclave angelorum, de quo planè nihil
à Moyse fuit expositum, ne rudi & agresti po- C
pulo vel non intellecta vilescerent, vel idololatriæ
præberent occasionem. At visibilis iste mun-
dus terra intelligitur, quem inter portas tertiam
esse affirmamus. Per inane autem symbolicè no-
tari materiam putabimus, portam intelligentiæ
quartam. Per vacuum, hoc est privationem,
quintam. Est & sexta horum appetitus, naturalis
abyssus. Deinceps pro quibusvis sex dierum ope-
ribus reliquæ portæ sequuntur. Jam enim qua-
tuor elementorum signacula portas quatuor in- D
dicant: purum namque elementum ignis secun-
dùm Moysen Ægyptium *libri Perplexorum secun-
di capite vigesimo sexto* tenebræ nuncupatur, spi-
ritus, aer: aqua humor elementaris: lux, forma
substantialis: dies, accidentia quæ maximè nobis
conferunt ad cognoscendum quod quid est. Nox
sunt proprietates occultæ: Vesper, corruptionis
via: Manè, generationis: Dies unus, qui certa ra-
tione non dies primus nominatur, sed dies unus,
significat compositum in lucem editum. Die se- E
cundo, aquæ supra firmamentum sunt spe-
cies rerum universales Firmamentum, hori-
zon æternitatis & temporis. Aquæ sub fir-
mamento, influentiæ cœlestium corporum
naturales. Die tertio sequitur aliud cœlum visibi-
le ac materiale, porta scilicet undevigesima: inde
terra quā terimus, deinde maria quæ navigamus,
sic herbæ, semina, ligna, fructus. Quarto au-
tem luminaria, signa, tempora, dies, anni, splen-
dor, sol, luna, quibus planetis cæteri communi- F
catione caloris & frigoris, siccitatis & humoris
comprehenduntur. Calet & siccat Staturnus,
Mars ac Iupiter cum suo Sole: humectat & in-
frigidat Mercurius ac Venus cum sua Luna, e-
tiamsi septem hæ sphæræ distinguantur speci-
ficè. Designant præterea portam reliquæ stellæ
nonam & trigesimam. Tum die quinto prodeunt
animæ viventes quæ est vita mortalium, & in
aquis reptilia, & cete, pisces, & generatim vo- G
latilia, & particulariter aves. Sexto animal pro-
gressivum in terra, & reptile terrestre, & jumen-
ta, & bestia. Tandem porta quinquagesima quæ
est homo. Hi sunt quadraginta novem crea-
turarum cognoscendarum modi שערי בינה &
suprema porta unus creator omnium à nullo
homine nisi à Messiha planè cognitus, quoniam
ipse est lux Dei & lux gentium, ideoque & co-
gnoscit Deum & Deus cognoscitur per eum. Re-
gius enim propheta David ad Deum sic excla-
mat, Mitte lucem Tuam: quod interpretatur R.
Salomon Gallus המשיח שנדמה לאור שן ערכתי נר
למשיחי Id est, Messiham qui comparatur
luci, quia scriptum est, Paravi lucernam Christo
meo Et Isaias ait, Dedi te in fœdus populi, in
lucem gentium. Et rursus, Ambulabunt gen-
tes in lumine tuo. Scripsit autem Aristoteles id
quod esse verum arbitror, visionem fieri non
posse, nisi cum lumine, ut legitur *in libro de A-
nima* οὐχ' ὁρατὸν ἄνευ φωτός, id est, nil visibile sine
luce. Quapropter ambulantibus nobis ad rerum
omnium inspectionem, conducit admodum
itineri adhibere lumen, ut viam qua possimus
absque pedū læsione proficisci, matura cum pro-
videntia eligamus Ad quod receperunt Cabali-
stæ tramites quosdam luminosos & illustria ex-
perimenta quæ nominarunt לב נתיבות החכמה
id est, triginta duas semitas sapientiæ, quarum
meminit Abraham, *in libro de Creatione*, quem
sic incipit, בשלשים ושתים נתיבות פלאות חכמה חקק
יה יהוה צבאות שמו : id est, Triginta & dua-
bus semitis mirabilibus sapientiæ excussit seu ex-
sculpsit Deus Tetragrammaton Zabaoth nomen
suum. Super quo scripsit R. Jacob Cohen, quòd
dicit mirabilibus, eo significat has semitas esse ar-
canas, reconditas & occultas, hanc suam inter-
pretationem confirmando per Thargum. Et cō-
mentator Rab. Ishac in eundem librum יצירה
testatur, quòd prisci sapientes viri cordati, mites
& recti per fundamenta legis in Cabala pluri-
mùm exercitati docuerunt nos, quòd majores
nostri & patres ambulaverūt per vias multas, ut
tandem starent in semitis istis, quæ dicuntur ad-
miranda sapientiæ, tradita per Zadkiel Abrahæ
patri nostro in traditione fœderis. Hæc ille.
Recensebo itaque vobis, auditores optimi, si
modò dignum aliquid existimatione vestra judi-
cabitis. Et Philolaus, Perge obsecro: & Marra-
nus, Imò confestim exorsa pertexe obtestor,
inquit. Tum ille triginta duæ, ait, semitæ, à sum-
mo culmine ad ima basis tendunt, hoc modo no-
tandæ, quarum prima est, שכל מופלא id est,
Intelligentia miraculosa, sic à quibusdam dicta,
sed rectius multò nominabitur, Intelligentia oc-
culta. Nam R. Salomon Gallus *in libro Deu-
ter. cap.* 30. probat hoc verbum מופלא signi-
ficare מכוסה in versu, Quoniam mandatum
hoc quod ego præcipio tibi hodie, non supra te
est: ubi docet legendum esse, non occultatum à
te est, idque per Caldaicas translationes illic cita-
tas. Est autem lumen dans intelligere præcedētia
sine principio, nominatùrque gloria prima, quo-
niam nulla creaturarum mera essentiæ ac verita-
ti ejus valet appropinquare.

Secunda שכל מקודש id est, Intelligentia
sanctificans, est fundamentum sapientiæ æternæ,
quæ vocatur fides & nominatur parens fidei, eo
quòd de ejus virtute fides infunditur.

Tertia שכל שלם id est, Intelligentia absolu-
ta, est intentio principiorum, quæ non radicavit
ad redu-

ad reducendum sibi aliqua in peneeralia mejestatis suæ, quæ infundantur ab anteriore.

Quarta שכל טהור id est, Intelligentia munda purificata numerationes Cabalisticas & figurationem earum emendat, disponitq; terminos & extermitates suas, ut sint abque detruncatione aut dispersione.

Quinta שכל מזהיר id est, Intelligentia fulgida, dicitur Cabalistis gloria secunda.

Sexta שכל מתנוצץ id est Intelligentia resplendens, sedet super throno splendoris, & illustrat fulgorem luminarium, & infundit influxum suũ præfecto superficierum & eminentiarum.

Septima שכל מנהיג id est, Intelligentia inductiva. est ipse thronus gloriæ, perficitque veritatem communicationum spiritualium.

Octava שכל נשרש id est. Intelligentia radicata quæ conveniens unio dicitur. & est proprium ipsius prudentiæ quæ infunditur à sapientia superiore.

Nona שכל נצחי id est, Intelligentia triumphalis vel æterna, vocatur paradisus voluptatis paratus sanctis.

Decima שכל ההרגש id est, Intelligentia dispositiva, aptat sanctis in fide apparatũ ut induantur Spiritu sancto, & est illud quod vocatur *Thiphereth* in statu supernorum.

Undecima שכל בהיר id est, Intelligentia claritatis, est species ipsa magnificentiæ dicta, חזיות quoniam ex ea oritur visio vatibus visionem videntibus.

Duodecima שכל קבוע id est, Intelligentia notat, insignis raptus, à qua defluunt virtutes spirituales instar infusionis unius ab altera secũdũ primi influentis energiam.

Tredecima שכל נסתר id est, Intelligentia recondita, illustrat solũ potentias taliũ intellectuũ, qui per cogitationem fidei creditæ vident.

Quartadecima שכל מאיר id est, Intelligentia illuminans, quæ est ipse Hasmal Angelus Ezechielis, quasi species electri, institutor arcanorum, animalium sanctuarii, & intentionum eorũ.

Quintadecima שכל מצחצח id est, Intelligentia subtiliata, disponit ordinem quo conceditur accessus per gradus ascensionis.

Sextadecima שכל נאמן id est, Intelligentia fidelis, qua augentur virtutes gratificatæ juxta vitas eorum in quibus habitant.

Septimadecima שכל נסיון id est, Intelligentia probatoria, est tentatio & probatio antecedens, in qua consistit donum Dei benedicti erga omnes sanctos ejus.

Octavadecima שכל קיום id est, Intelligentia confirmans, est virtus restaurans in numerationibus Cabalisticis, si quid illis desit, vestiendo eas de Spiritu sanctitatis suæ.

Nonadecima שכל הרצון, id est, Intelligentia voluntatis providet omnibus creatis, & per eam cognoscunt Cabalistæ veritatem sapientiæ superioris.

Vigesima שכל מאמר id est, Intelligentia constituens, facit stare ipsam creationem in caligine munda. Et magistri Cabalæ dicunt quòd sit caligo, juxta illud, Caligo in circuitu ejus.

Vigesimaprima שכל המחודש id est, Intelligentia innovans per quam reparantur & innovantur omnia creata in hoc mundo.

Vigesimasecunda שכל בית השפע, id est, Intelligentia domus largitatis, de medio infusionis illius trahuntur arcanum & absconditum, quæ habitant in umbra ejus & adhærent eductionis studio atque diligentiæ promoventis ad alta.

Vigesimatertia שכל הפעולות, id est, intelligentia activitatum, est collectio & universitas operationum spiritualium, sic dicta propter influxum qui congregatur in ea de fonte pelagi superioris & gloriæ excelsæ.

Vigesimaquarta שכל נבדל id est, Intelligentia medians, qua colligitur influentia gratiarum, & ipsa infundit largitatem in omnia stagna seu piscinas benedictionum à se appropriatarum.

Vigesimaquinta שכל כללי id est, Intelligentia collectiva, qua colligunt astrologi judicio stellarum fatales eventus. & notitiam eorum perficiũt sphæris & orbibus suis.

Vigesima sexta שכל נעבר, id est, Intelligentia adminicularis, concurrit in subsidium ad omnes operationes planetarum & alios influxus cœlestes.

Vigesimaseptima שכל תמידי id est, Intelligentia perpetua, quotidie continuatur per meatum solis & lunæ secundùm conditiones eorum.

Vigesimaoctava שכל מוגשם, id est, Intelligentia corporalis, informat omne corpus quod corporatur sub orbibus, itemque magnitudinem illorum.

Vigesimanona שכל החפץ המבוקש id est, Intelligentia complacentiæ quæsiti, recipit divinam infusionem ut participet de irrigatione ejus super omnia creata.

Trigesima שכל מורגש id est, Intelligentia concitativa sensuum, qua fiunt entia sub orbe supremo & omnia genera mixtorum.

Trigesimaprima שכל דמיוני, id est, Intelligentia imaginaria, qua variantur & alterantur omnes figuræ ac imagines creatæ juxta superficies rerũ & naturas earum.

Trigesimasecunda שכל מוטבע id est, Intelligentia naturalis, qua consummatur natura rerum materialium sub sphæra lunæ ad perfectionem suam.

Complexus sum brevi catalogo, viri externorum dogmatum cupidissimi, quæ nostri majores & de quinquaginta prudentiæ portis, & de duabus atque triginta itineribus sapientiæ multis in libris difficiliore studio tractant, & est res profecto meliore digna magistro, ac multi sudoris sanè quæ maximam vim habeat ad cohortandum nos, ut fermè semper cum angelis versemur in contemplatione sum̃arum & divinarum rerum, quibus si familiares esse cœperimus, nihil nobis erit aut dictu au factu difficile. Familiaritatem eam literæ conciliant, quæ illorum munus sunt. Eas si adhibuerimus decẽ numerationibus Cabalisticis, statim consurgit duorum & triginta numerus. Quod scriptũ in libro *JetZira* legitur, עשר ספירות בלימה ועשרים ושתים אותיות id est, Decem numerationes *Belima*, & viginti duæ literæ. Quapropter non pauci scriptores & decem istis proprietatibus silentio dignis, & viginti

ginti duabus literis hanc semitarum constant summam pro meo quidem more in eum ordinem digestarum, quem tamen alii haud pariter observant. At vero illud literarum collegium, si quinquaginta portis diligenter applicuerimus, inde septuaginta duorum angelorum felicem seriem comperiemus, quibus *Sem hamephoras*, id est nomen expositorium illud magnum summi Dei constare perhibetur. Nam ad quinquaginta viginti duo addita, 72. procreabũt, Hi sunt angeli fortes universæ terræ, per quos putatur Moyses ille miraculorum operator manu sua mare usque ad siccum divisisse, quoniam ipsi sunt angeli divisionis: Et divisit Deus terram juxta numerũ angelorum ejus. Sic enim *in libro Portarum justitiæ*, quem R. Ioseph Ben Carnitol, celebris in Cabala magister, conscripsit, inter alia legimus, ונשארו כל אומות מסורות בד עשרים, id est, Et relictæ sunt omnes gentes traditæ in potestatem septuaginta præfectorum, hoc est principum angelorum, quibus Racanat peritissimus Cabalista *Gen*. 48. septuaginta palmas applicat illas circa duodecim fontes quos nostis. Quinetiam certũ est, duas ibidem fuisse columnas nubis & ignis, quibus duo præpositi erant angeli. Quare non inaniter existimabimus in eiusce modi sectione maris, & liberatione filiorum Israel accessisse Moysi septuaginta orbis terrarũ angelos & duos illos columnares in ministerium salutis quæ nobis planè contingit ex nomine Tetragrammato ineffabili, per septuaginta duo nomina, quæ de sacra scriptura colliguntur explanatò, *Exodi* 14. *à v*. 19. Tollensque se angelus, usque in finem, ubi legitur, Divisaque est aqua. Sunt nimirum ea nobis sacrata signacula hodierna ætate memori mente reposita, quibus symbolis Angeli vocati ferunt opem hominibus, ad laudẽ & gloriam ineffabilis Dei, de quo scripsit R. Salomon in expositione Talmud, testimonio Gerundensis, in Genesceos exordio. Symbolorum itaque characteres hi sunt, quos digito vobis pingo.

והו ילי סיט עלם מהש ללה אכא כהת הזי אלד לאו
ההע יזל מבה הרי הקם לאו כלי לוו פהל נלך ייי מלה
ההו נתו האא ירת שאה רייי אום לכב ושר יהו להח
כוק מנד אני חעם רהע ייז ההה מיך וול ילה סאל
ערי עשל מיה והו דני החש עמם ננא נית מבה פוי
נמם ייל הרח מצר ומב יהה ענו מחי דמב מנק איע
חבו ראה יבם היי מום;

Omnia hæc nomina manant de proprietate clementiæ, ut asserunt Cabalistæ: illa verò una extat ex decem numerationibus, quarum vobis arborem demonstrabo, si adnuerint superi, & vos si me audire parati eritis. Quin paratissimi, ambo inquiunt, qui ob id tanta itinerum pericula obivimus, tot & tantis sumtibus erogatis. Sed perge, aiũt, ut de istis Angelis aliquid discamus, quorum nomina Marrano mihi nunquã audita fuere, credo & tibi quoque Philolao pariter. Certè, ait ille, ut ne visi sunt unquam isti mihi Angeli quidem, ita ne ipsorum cognita mihi sunt nomina, sed amabimus te vir optime, indesinenter perge. Tum Simon, Fuisse Angelos, inquit, multos qui ad tantum & tam admirandum Moysi opus concurrerent, cùm aquas maris ita divideret, ut Israelitæ siccis pedibus trã-

A sirent, id ex ipsa possumus sacra scriptura deprehendere, ne quis me veteratorem putet. Verba namque divina in eo loci hæc sunt, ויסע מלאך האלהים, id est, migravit Angelus Angelorum. Non ut vos pronunciatis Latinè, Tollensque se Angelus Domini. Non enim *Adonai* positum est hîc, quod interpretamur Dominum: sed *Elohim* quod vos pariter Angeli translatum quotidie legitis, Minuisti eum paulò minus ab Ange- B lis: &, In conspectu Angelorum psallam tibi. At nequaquam etiam hic scribitur ut aliàs crebrò Angelus *Elohim*: sed memorabiliter sic, Angelus *haelohim*, intercedente articulo demonstrante, perinde atque dicere sacra historia vellet, Per hunc nobis Angelum castra præcedentem, cognoscite hîc plurimos quoque alios adesse Angelos orbis terrarum principes. Astipulatur nobis Talmud in *Mechilta*, ubi R. Nathan à Magistro nostro Simeone Ben Iochai cognato meo, hujus C quæstionis petit solutionem. Quæso, inquit, quare ubique scribitur Angelus *Adonai*, hîc autem Angelus *haelohim*? cui respondet, אין אלהים בכל מקום אלאדיין id est, Non Deus in omni loco, scilicet significatur, nisi præses sive præfectus. Igitur Angelus ille simul cum septuaginta præsidibus provinciarum intelligitur affuisse, ob idq; ita dictus *Mallach haelohim*, Angelus illorum præsidum seu præfectorum, & alter item Angelus ignis eorundem præsidum socius ut jure o- D ptimo 72. numerentur, quorum signa vidisti jam pridem à me descripta, quæ si vultis, vel potius quia vultis (novi enim vos velle) docebo quanã via è sacris literis adducantur. Iam hos ipsos assumite treis versus ויסע ויבא ויט ac in modum erectæ columnæ singulos morte Cabalistico à dextra ad sinistram ita conscribite, ut uniuscuiusque versus literæ à summo ad imum continuo altera sequatur alteram tunc primi versus characterem primum ponite qui *vau* nominatur. Dein- E de secundi versus characterem ultimum usu retrogrado accipite qui est *he*: tum postremò recurrite ad tertij versus initium, quod rursus invenietis *vau* esse. Cumque treis characteres ordine isto conjunxeritis, nascetur primi Angeli memoriale *vau, he, vau*, Et secundi *jod, lamed, jod*. Et tertii *samech, jod, teth*. Sic quoque de reliquis semper ternis atque ternis. Præsenti autem modo tribus columnis ritè ut fieri debet erectis quodlibet signaculum Tetragrammati expositorium F conflabitur. Eia videte, considerate, contemplamini bene, num hoc ipsum summa lætitia est, omne hujus seculi gaudium excellens, recordari sanctos nutus Dei & divinos vultus quos Hebræi *Malachim* Græci, ἀγγέλους, Latini Deos nominant, tractare animo & manibus tam puras, tam pias, tam consecratas res, conversari studiosè cũ illis candidissimis speciebus, quarum splendor non nisi perspicacibus generosarum mentium oculis illucescit. Interesse conviviis atque colloquiis spirituum beatorum, qui nos supra quàm G omnium mortalium mos est, fraternè diligunt, nec diligunt modò, sed amant. Gestire mihi parietes videntur, & hominibus nobis gratulari quòd Dei bonitate factum sit, ut per quædam humanæ imbecillitatis sigilla & artificiosa charagmata

ragmata in hilares cœtus admittamur angelo- A rum, pro virium nostrarum capacitate, cùm quibus trãquillo corde gaudeamus & lætemur, quos colamus & veneremur, quibus honorem tali & tam sublimi naturæ debitum impendamus, à quibus vicissim & amemur, & instituamur, & custodiamur. Tum Marranus, characteres quidem video, inquit, sed nominum sonos non audio, qua igitur pronunciatione invocentur Angeli nescio. Ad hæc Simon, ut oculis videntur, sic auribus audiuntur, & ut nos vident, ita vocantes audiunt. B Id quo modo fieri possit, duobus verbis dicam, In spiritu & veritate: ut quales habent linguas nostræ mentes, tales habeant aures Angeli. Et sicut spiritus divini linguis Angelorum loquuntur, ita spiritus humani auribus mentium auscultent. Non igitur ea necessitate sibi nomina imponunt, quòd velint palàm nominari & clamari, sed signacula memorativa tradunt quòd cupiant à nobis recordari, ne omnem putetis vim divinam in voce latere. Symbola igitur hæc frequentem Ange- C lorum memoriam poscunt, quorum sedula reminiscentia nos in amorem Dei mutuò traducit, & vicissim amor in rememorationem. Quem enim fortiter amamus, ejus frequenter meminimus, ut est in Proverbio:

Meminerunt omnia amantes.

Idcirco nomen Tetragrammaton nobis Deus condonavit, non ut illo se vocemus quod est ineffabile, rectèque à nobis ἀνεκφώνητον appellatur, id est non vocabile. Quid enim respondit creator D quærenti Moysi quod est nomen tuum? certè hoc ajebat *I, H, V, H* hoc est nomen meum in æternum, & hoc memoriale meum in generationẽ & generationem. Est igitur Tetragrãmaton, æternitati nomen: generationi autem memoriale tantùm, quia nequit ulla voce humana componi nomen quod divinitatis naturam æquare possit. Ab operibus Angelos cognoscimus, quare pro eisdem virtutum operibus nomina pariter pronunciamus, ut à medicina Raphael, à virilitate E Gabriel, à stupore ac admiratione Michael, quod interpretamur: Quis tam fortis? propria verò nomina, quoniam essentiam ignoramus, nostræ mortalitatis infirmitas invenire non valet, nec inventa imponere, nisi quantùm nobis divina est revelatione concessum. Ex numeris itaq; ac figuris divinitus traditis contemplantissimi quique secundùm voluntates Angelorum nomina sibi formare instituuntur, sicut pueri ex literis voces componere docentur, vel Hebraicis, vel Græcis, F vel Romanis, vel Arabicis, vel Ægyptiis, nõ quòd vox enuncianda egeat literis ejuscemodi, sed propter nostræ imbecillitatis memoriam, ut sint nomina quasi notamina quæ sensus nostros incitent vel figura vel voce, rursúmque sensus moveat phantasiam, phantasia memoriam, memoria rationem, ratio intellectum, intellectus mentem, mens Angelum. Scripsit hujus generis aliquid perquam eleganter ex vestris quidam insigni nomine Philosophus Tyrius Maximus in libro τῶν G ἐν ῥώμῃ διαλέξεων τῆς πρώτης ἐπιδημίας disputatione octava. Unde id vobis conjectura innotescit, satis esse, si tres versus, per me antè resolutos in Angelorum septuaginta duorum reverentiam & venerationem legeritis ea serie, qua Spiritus sanctus dictavit, prorsúsque per eorum dilectionem in nominis Dei summi ardentissimum amorem & extaticam adorationem incubueritis, pensiculatim comemorando quòd sicut ex numero Tetragrammati arithmetica proportione progreditur numerus septuagintaduorum, ita septuagintaduo Angeli ex signaculo creatoris quodam effluxu divino producuntur. Cùm enim quælibet litera Hebraica numerum peculiarem designet, oriuntur ex *iod, he, vau, he*, duo & septuaginta hoc modo: *iod* notat decem, *he* quinque, *vau* sex, *he* iterum quinque. Totum hoc ex arte Arithmetica, sic colligatur, *iod* decem, *iod, he* quindecim, *iod, he, vau*, unum & viginti, *iod, he, vau, he* viginti sex. Comprehendite nunc singula, Decem, quindecim, viginti unum & viginti sex, & oriuntur septuaginta duo. Hæc reputantes vobiscum apertè intelligetis ad invocandos spiritus voce spirituali opus esse, non autem clamore, ceu sacerdotum Baal, quibus ab Helia propheta dicitur 3. *Reg.* 18. *v.* 27. Clamate voce majore, forsitan Deus in diversorio est, aut in itinere, aut certè dormit, ut excitetur. At si qua oratione in supplicationibus utimur, non ideò fit ut Deum vel angelos syllabis aut dictionibus tanquam erga mortales usi commoveamus, sed ut vires nostras in ardorem illorum incitemus & fiduciam in eos quasi anchoram figamus, veluti appellendo navim in portum solent nautæ resti ejecta vel fune prolato terram attrahere, quanquam immobilem, quo conatu ad terram seipsos trahunt. Pari ratione per sensibilia nos signa quocunque instituto composita, videmur invisibilem divinitatem attrahere, cùm tamen revera nos ipsos mobiles ad immobilem divinitatem attrahamus. Hoc arcano fundamento sacramenta universa & ceremoniarum ritus perstant. Hinc signis, characteribus, & voce utimur, hinc hymnis & canticis, hinc tympano & coro, hinc chordis, cymbalis & organo, alijsque id genus musicis, nõ ut Deum quasi fœminam emolliamus, nec ut nostris blandimentis & Adulationibus Angeli capiantur: sed ut Deum ac divina exaltando, nostræ conditionis exiguitatem agnoscamus, subjectionem & obedientiam humillimè profiteamur, & omnem voluptatem humanam in res divinas cõferamus. Ad summu[illegible]m, hoc pacto amorem intensum & ardent[illegible]ga divinitatem concipiamus, qui unus præter cætera id efficit magis, ut omnium gratiarum capaces simus: propterea palmas tendimus, brachia expandimus, genua flectimus, stantes oramus, jussi quoque vaccam triennem, capram trimam, turturem, columbam, per medium dividimus, arietem in vepribus hærentem cornibus gladio occidentes, igne cremamus, *Thau* super postes ædium sanguine notamus, Serpentem æneum aspicimus, Cherubim & alias imagines figuramus, Verba composita loquimur atque vovemus, Sanctuarium struimus, Pontificem tam vario & admirando indutum ornatu attoniti respicimus. Universa hæc & similia propter nos ipsos fiunt, ut nos moveant, nos incitent, nos avertant, nos convertant, à visibilibus scilicet ad invisibilia, fidem augeant, spem

ſpem confirment,& veram inter nos charitatem A Deo gratiſſimam, diligenti ἀνακεφαλαιώσει in divinorum amorem transferant. Dogmata hæc omnia Cabaliſtarum ſunt, qui ut *liber tertius Perplexorum* Moyſi Ægyptii atteſtatur, ſic dicunt שכונת העבודות ההם זכרון השם תמיד ויראתו ואהבתו ושמירת המצות כולן ושיאמין בשם ית׳ ומרה שהוא הכרח׳ לכל׳: i. quòd intentio ceremoniarum ejuſmodi eſt memoria Dei frequens,& timor ejus,& amor ejus,& obſervantia mãdatorũ omnium, & quod B credatur in Deum altiſſimum, id quod neceſſarium eſt unicuique. Nimirum gravi nos mole corporis oppreſſi valde quidem egemus ad ſomnolenti animi excitationem commoventibus rebus, ut generoſus equus itinere jam longo fatigatus cũ claſſicũ perſonuit, in robur erigitur, ſtare loco neſcit, micat auribus:& elephãtus ſegnicie torpeſcens, igne oſtenſo reſurgit in audaciam: ita rebus ſecularibus eneruata virtus noſtra, externis & corporalibus incitabulis ſive vocum ſeu figu- C rarum indiget, ut animi noſtri vigor ſpirituali operi robuſtius inſtet,& contemplatio noſtra tanto acrius in ſublime provehatur, quanto magis attoniti antea obſtupuerimus. In hanc utilitatẽ clementes Angeli ſæpe figuras, characteres, formas & voces invenerunt, propoſueruntque nobis mortalibus & ignotas & ſtupendas, nullius rei juxta conſuetum linguæ uſum ſignificativas, ſed per rationis noſtræ ſummam admirationem in aſſiduam intelligibilium perveſtigationem, D deinde in illorum ipſorum venerationem & amorẽ inductivas, non enim ſecundùm inſtitutũ aut placitum hominis ſignificant, ſed ad placitum Dei. Unde ad vos illud à nobis tranſtulit doctiſſimus veſtra ætate atque ſecta Mirandulanus Comes quod in nongentis concluſionibus ait, Non ſignificativæ voces plus poſſunt in magia quam ſignificativæ, quælibet enim vox virtutem habet in magia, in quantùm Dei voce formatur, quia illud in quo primum magicam exercet na- E tura, vox eſt Dei: hæc Picus. Tum Philolaus, Soporatos & ſtertentes, inquit, nos homines majori moverent excitatione hujuſcemodi nomina, ſi plures ſenſus & non unum ſolum moverent, ut non modo noſtris obtutibus per figuras & characteres apparerent, verùm etiam articulata voce aures ſimul noſtras [illegible]rent. Quare plurimũ opto, ſi fieri poſſit, i[illegible] ſolùm picta videre, ſed dicta quoque audire. Tum Simon, Valde ſegnes, inquit, putandi ſunt, mea ſententia, ac ſi F cum tua venia dici liceat, valde quidem hebetes qui extraneo motu egent, quanquam ita ſumus nati ut ſemper aliud magis alium afficiat, & non idem omnes pariter. Ad hæc aſſentior tibi, Simõ doctiſſime vera dicenti, Marranus ait, hoc enim & noſtri affirmant, Angelos hominibus apparere aliter atq; aliter pro cõditione ac natura videntis. De quo Chryſoſtomus *ſuper Matthæum* latè ut omnia, tandem his verbis de Ioſeph ſcribit, κατ' ὄναρ φαίνεται ὁ ἄγγελος, καὶ διὰ τί μὴ φανερῶς καθὼς τοῖς ποιμέσι καὶ τῷ Ζαχαρίᾳ καὶ τῇ παρθένῳ; σφόδρα G πιστὸς ἦν ὁ ἀνήρ. καὶ οὐκ ἔδει τῆς ὄψεως ταύτης. id eſt, Per ſomnium apparet Angelus, & quare non manifeſtè, quemadmodum paſtoribus & Zachariæ & virgini? Vehementer credulus erat

ille vir,& non egebat viſione iſta. Cui Simon rurſus, Et id tu rectè quidem, ac haud aliter Cabaliſtæ ſentiunt dicentes, quòd virtus viſiva in Abraham fortior erat quàm in Lot, idcirco Abrahæ apparuerunt viri,& Lot Angeli. Sed de his alio fortè loco. Nunc quod ad noſtram attinet cauſam, magna ut pernoſtis, eſt hominum diverſitas. Quidam ſatis grati & ea ſorte contenti ſunt Angelos in forma humana vidiſſe, alii in forma ignis, alii in forma venti ac aeris, alii in forma fluvii & aquæ, alii in forma volucrum, alii in forma gemmarum aut mineræ, aut precioſorum lapidum, alii in energia prophetiæ, alii in ſpiritu quodam habitante intra ſe, alii in literarũ & characterum figura, alii in ſonitu vocis, & ſic de pluribus viſionum ſpeciebus, in ſacra ſcriptura deprehenſis; vobis autem dum hi characteres 70. nominum nequaquam ſatisfacere videbuntur, demonſtrabo recta via, non tantùm in characteribus commemoratis, verùm etiam poſt ea commemorandis, quonam modo ex effigie literarũ dictio fiat, quæ poſſit articulatè pronunciari. Ejus artis Deum ipſum habemus autorem. Legimus namque in 23. *Exod v.*20. Ecce ego mitto Angelum meum ante te ad cuſtodiendum te in via,& ad ducendum te in locum quem deſtinavi. Sis cautus à conſpectu ejus,& audi vocem ejus, ne exacerbaveris eum, quia non ignoſcet ſceleribus veſtris, quoniam nomen meum eſt in illo. Per quod cognoſcimus nomen Angeli optimo ritu comprehendere nomen Dei quandoque debere. Ideoque Cabalæi cum Angeli cujusvis nomen ſignificativè pronunciare nequiverint, ſubſidio alicujus nominis Dei, quod illi adjungunt, totum ſimul proferre conſueverũt. Sicut enim treis hos characteres, מיך aut גברי vel רפא ad ſignificandũ Angeli nomen impropriè vident uſurpari, niſi addatur nomen Dei *El*, ut Michael, Gabriel, Raphael: ita ipſi quoque in aliis angelicis nominibus ſacram ſcripturam conantes imitari dicunt Raziel, Iophiel Zadkiel, Peliel, Malthiel, Uriel, & ſimili more cætera. Quin verò ut Romani Deum ſuum Capitolinum nominant Optimum Maximum, propter beneficia Optimum, propter vim Maximum, Ciceronis teſtimonio in oratione ad pontifices pro domo ſua: ſic Judæorũ natio Deum ſuum propter beneficia vocat *Iah*, & propter vim ac virtutem appelat *El*. Ita enim Cabaliſtæ ſuper David regis ſermone, cum ait, Si iniquitates obſervaveris *Iah*, Domine quis ſuſtinebit? dicunt, יה: שהוא עולם הרחמים ארני שהוא עולם הדין: id eſt, *Iah*, quod ſit ſeculum clementiæ: *Adonai*, quòd ſit ſeculum ſeveritatis, ut in Portæ lucis capite octavo. De *El* autem ita legitis *Num. decimo ſexto v.*22. Fortiſſime *El* Deus ſpirituum omnis carnis, num uno peccante contra omnes ira tua deſæviet? Optimus igitur nobis, Deus eſt, quia clementiſſimus:& Maximus, quia fortiſſimus: quod duo hæc nomina divina repræſentant *Iah* & *El*, quorum alterum, ſi quotocuique ſeptuagintaduorum nominum conjunxeritis, nimirum inſigne vocabulum ὀξύτονον efficietis. Hoc certè modo ſemper pronunciando, ut dictiones fiant triſſyllabicæ, ac aſpirationes per ſingularem hanc notam ſcriptæ h flatu forti, tanquam

quam duplici ſpiritu Latinæ literæ h, ex imo pe-[A]ctore prodeant, & ubique *Iah* unicè per i conſonantē pronuncietur. Similiter & *El*. Nam utraque harum dictionum etiam in compoſitione nominum monoſyllabicè profertur, & in eandem accentus cadit. Sunt itaque lxxij. nomina ſacra, quod unum *Sem hammephoras*, id eſt ſanctiſſimi tetragrammati nomen expoſitorium dicitur per invocationes Angelorū ab hominibus Deo deditis, devotiſque cum timore ac tremore ſic enuncianda: Vehuiah. Ieliel. Sitael. Elemiah. Ma-[B]haſiah. Ielahel. Achaiah. Cahethel. Haziel. Aladiah Lauiah. Hahaiah Iezalel. Mebahel. Hariel. Hakamiah. Louiah Caliel. Leuviah. Pahaliah. Nelchael. Ieiaiel. Melahel Haiuiah Nithhaiah. Haaiah. Ierathel. Sæchiah. Reiaiel Omael. Lecabel. Vaſariah. Iehuiah. Lehahiah. Chauakiah. Manadel. Aniel. Haamiah. Rehael. Ieiazel. Hahahel. Michael. Veualiah. Ielahiah. Sealiah. Ariel Aſaliah Michael. Vehuel. Dāiel. Hahaſiha [C] Imamiah. Nanael. Nithael. Mebahiah. Poiel. Nemamiah. Ieialel. Harahel. Mizrael. Umabel. Iahhael. Anauel. Mehiel. Damabiah. Mauakel Eiael. Habuiah Rochel Iabamiah. Haiaiel. Mumiah. Præſto jam ſunt ad manū, viri optimi, eum quibus non modò ab imi pectoris penetralibus clandeſtina colloquia muſſare, verùm etiam expreſſas quoque voces miſcere, & quemlibet ſymbolico ſuo nomine invocare queatis, [D] quanquam ſingularum regionum præſides, tamen nihil non communicatum habentes. Tametſi enim in mundo ſupercœleſti habitant, at iſta nihilominus inferiora curant. Si enim hoc influentiis naturalibus contingit, ut in cœlis cōmorentur, & ſimul terrena gubernent, multò magis virtutibus nobilioribus, tenuioribus, & ſimplicioribus mūdi ſuperioris, ejuſcemodi magiſtratus pariter ſunt cōceſſi, ut penetrēt noſtra, & à noſtris viciſſim penetrētur. Ad id utar Plotini [E] veſtri aſſertione *in libro de Intellectu & ideis & ente*, qui ait, Mundus iſte ſenſibilis uno tantùm loco determinatur, mundus autem intelligibilis eſt ubique. Perinde ac ſi dicat quòd ille hunc noſtrum & ambiat, & ordinet, & conſeruet, & penetret. Animadvertite autem quid admiratione dignum Cabaliſtarum ſapientes huc afferant, inquientes ita, אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו מזל ברקיע שמכה אותו ואומר לו גדל i. Nō eſt tibi ul-[F]la herba aut planta inferiùs, cui nō ſit ſtella in firmamento quæ percutiat eam, & dicat ei, Creſce. In eam iuerunt ipſi ſententiā ſacris literis muniti, ut legitur in *Iob.c.38.v.33*. Num noſti leges cœlorum, ſi poſueris præfectum ſeu præſidem vel executorem ejus in terra? Non itaque vos retrahant orbis terrarum tantæ ſollicitudines, ac rerum inferiorū curæ, quibus ſupranominati Angeli diſpenſatione creatoris ſunt deſtinati, quominus illos etiam in novem choros ſupercœleſtium hierarchiarū referatis. Cùm enim Angelus [G] ſit alteritas, ſicut Deus identitas, prima verò alteritas ſit binarius: rectè opinabimur, quòd ex binarii multiplicatione numerus Angelorum oriatur. Multiplicatio autem binarii cubica ſic fit, bis bini bis, & erūt octo primus cubus. Octonos verò quoſq; Angelos in novem choros ſi diſtribueritis, erunt ſeptuaginta duo, tot enim ſunt novies octo. Redite nunc ſi vultis per choros ad cubum, per cubum ad Tetractyn veſtram, quam nos Tetragrammaton, Romani quaternitudinē appellant, ab ea ad binariū, angelicā naturā ſignificātē, & inde ad unitatē Deū Opt. Max. & experiemini certè ſi noſtrū ſtudiū ad Angelos applicuerimus, quod etiā per Angelos Deo jūgamur Tetragrammato ineffabili *jod, he, vau, he* in quo primū reſplēdet Angelorū iſtorū nobiliſſima natura. Nā ſi ex quatuor illis literis יהוה quater *jod* poſueritis, ſicque deſcendendo ter *he*, bis *vau*, ſemel *h*, mox vobis ſurget ſeptuaginta duorum ſumā, expoſitoria nominis Dei inenarrabilis & incomprehenſibilis, ad quod omnia ſacra nomina referuntur, quorum ingens copia eſt, ſingula tamen appellativa ſunt, hoc ſolùm Dei proprium eſt & appropriatum, quare מיוחד cognominatur. Hæc autem ſeptuaginta duo dicuntur unum nomen ſymbolicum, eò quòd intentio illorum ſit unum Deum Opt. Max. ſignificare, licèt per multas & varias rationes Angelorum, ut notamus principem per aulicos, & imperatorem per exercitiū. Et ea ſanè venerantur atque colunt magiſtri Cabalæ plurimum, quibus devoti homines miranda operantur & mirabiliora quam eloqui mihi fas ſit, ego tamen virum doctiſſimum in hac cauſa teſtem citabo Racanat *in commentariis Exo.* 14. qui hos characteres & has literas affirmat eſſe, אותיות פורחות למעלה בעיקד המרכבה והם ממונים לעשות כל דבר בהם ופעולותיהם ידועים מקובלים: id eſt, Characteres volantes ſupernè in fundamento ſapientiæ ſpiritualis, & ſunt adminiſtratorii ſpiritus ſeu præfecti ad faciendum omnem rem per eos, & operationes eorum ſunt notæ Cabaliſtis. Hucuſque R. Menahem Racanat. Et ſecundùm R. Akiba procedunt de throno gloriæ Dei. Sed ne quis vana ſuperſtitione ductus putet ab Angelis omnia humanæ mortalitati cœlitus conferri, ac nō potius per Angelos ab ipſa Dei majeſtate omnia fieri etiā in Angelis, ut in Daniele Nabuchadnezer Chaldaicè teſtatur, וכמצביה עבד בחיל שמיא ודארי ארעא id eſt, Et ſecundùm voluntatem ſuam facit in exercitu cœli & habitatoribus terræ. Ideo receperunt Cabalæi de libro Pſalmorum pias orationes ad Deum ſeptuaginta duobus verſibus habendas, quorū unuſquiſq; nomen Tetragrammaton cum nomine Angeli ex 72. continet, uno haud abs re excepto qui principium Geneſeos indicat; elevant autem quantū fieri poteſt animos ſuos iſtis verſibus ad Deum, fortiter aſcendendo de Angelo ad Angelum. Et ſemper inter laudes Dei tot & tantas ab altera ad alteram in ſublime tendendo. Ad illud eos juvant Angeli, ut relicta ſeculari ſollicitudine pro captu ſuo vehantur in Deū, ceu leviſſima pluma tenuiſſimi ſpiritus adjumento ad ſublimia cœleſtiaque ſuſtollitur. Videte & audite orationem verſuum cum Tetragrammato & Angelis: utrumque enim vobis tam digito quàm voce monſtrabo ſic,

A ואתה יהוה מגן בעדי כבודי ומרים ראשי
ואתה יהוה אל תרחק איילותי לעזרתי חושה
אומר ליהוה מחסי ומצודתי אלהי אבטח בו
שובה יהוה חלצה נפשי הושיעני למען חסדך
דרשתי את יהוה ועני מכל מגורותי הצילני
זמרו ליהוה יושב ציון הגידו בעמים עליליתו
רחום וחנון יהוה ארך אפים ורב חסד
באו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני יהוה עושנו
זכור רחמיך יהוה וחסדיך כי מעולם המה
יהי חסדך יהוה עלינו כאשר יחלנו לך
B חי יהוה צורי וירום אלהי ישעי
למה יהוה תעמוד ברחוק תעלים לעתות בצרה
הריעו ליהוה כל הארץ פצחו ורננו וזמרו
ויהי יהוה משגב לדך משגב לעתות בצרה
ויהי יהוה לי למשגב ואלהי לצור מחסי
יהוה אלהי ישועתי יום צעקתי בלילה נגדך
יהוה אדנינו מה אדיר שמך בכל הארץ
שפטני בצדקתך יהוה אלהי ואל ישמחו לי
קוה קויתי יהוה ויט אלי וישמע שועתי
ובשם יהוה אקרא אנא יהוה מלטה נפשי
C ואני עליך בטחתי יהוה אמרתי אלהי אתה
יהוה שמרך יהוה צלך על יד ימינך
יהוה ישמור צאתך ובואך מעתה ועד עולם
רוצה יהוה את יראיו ואת המיחלים לחסדו
אודה יהוה בכל לבי אספרה כל נפלאותיך
קראתי בכל לב עננו יהוה חקיך אצרה
חלצני יהוה מאדם רע מאיש חמסים תנצרני
אלהים אל תרחק ממני אלהי לעזרתי חושה
D הנה אלהים עוזר לי יהוה בסמכי נפשי
כי אתה תקותי יהוה אדני מבטחי מנעורי
אבא בגבורות יהוה אלהים אזכיר צדקתך לבדך
כי ישר דבר יהוה וכל מעשיהו באמונה
יהוה יודע מחשבות אדם כי המה הבל
יחל ישראל אל יהוה מעתה ועד עולם
אהבתי כי ישמע יהוה את קולי תחנוני
יהוה אהבתי מעון ביתך ומקום משכן כבודך
יהוה אלהים צבאות השיבנו האר פניך ונושעה
כי אתה יהוה מחסי עליון שמת מעונך
שמע יהוה וחנני יהוה עוזר לי
E למה יהוה תזנח נפשי תסתיר פניך ממני
יהוה הצילה נפשי משפת שקר מלשון רמיה
יהוה ישמרך מכל רע ישמר את נפשך
ואני אליך יהוה שועתי ובבקר תפלתי תקדמך
נדבות פי רצה נא יהוה משפטיך למדני
אם אמרתי מטה רגלי חסדך יהוה יסעדני
טוב יהוה לכל ורחמיו על כל מעשיו
מה גדלו מעשיך יהוה מאד עמקו מחשבותיך
הודיע יהוה ישועתו לעיני הגוים גלה צדקתו
גדול יהוה ומהלל מאד ולגדלתו אין חקר
F חנון ורחום יהוה ארך אפים וגדול חסד
יהי כבוד יהוה לעולם ישמח יהוה במעשיו
אודה יהוה בצדקו ואזמרה שם יהוה עליון
ידעתי יהוה כי צדק משפטיך ואמונה עניתני
יהוה בשמים הכין כסאו ומלכותו בכל משלה
ועתה יהוה לעולם תשב כסאך לדור ודור
סומך יהוה לכל הנופלים וזוקף לכל הכפופים
יראי יהוה בטחו ביהוה עזרם ומגנם הוא
ונפשי נבהלה מאד ואתה יהוה עד מתי
G ממזרח שמש עד מבואו מהולל שם יהוה
צדיק יהוה בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו
יהי שם יהוה מבורך מעתה ועד עולם
ראה כי פקודיך אהבתי יהוה כחסדך חייני
עבדו את יהוה בשמחה באו לפניו ברננה

הנה עין יהוה אל יראיו למיחלים לחסדו
שובה יהוה עד מתי והנחם על עבדיך
אל תעזבני יהוה אלהי אל תרחק ממני
והתענג על יהוה ויתן לך משאלות לבך
הודו ליהוה כי טוב כי לעולם חסדו
יהוה מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי
בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ
אודה יהוה מאד בפי ובתוך רבים אהללנו
שובי נפשי למנוחייכי כי יהוה גמל עלייכי

Oſtendi jam vobis, optimi viri, qualibet in linea nomen eſſe Tetragrammaton, & treis literas Angeli vel recto vel tranſverſo, ut fieri ſolet, poſitas ordine de tribus verſibus *Exo.* 14 ויסע ויבא ויט quos tamen Romani hactenus nõ ſunt interpretati. Pſalmodiam autem Latini ſic legunt, ut antè forſitan in Capnione de Verbo Mirifico videre potuiſtis.

ET tu Domine ſuſceptor meus es, gloria mea & exaltans caput meum.

Et tu *D*omine ne elongaveris auxiliũ tuum à me, ad defenſionem meam conſpice.

Dicam Domino, ſuſceptor meus es tu, & refugium meum Deus meus ſperabo in eum.

Convertere Domine & eripe animam meam, ſalvum me fac propter miſericordiam tuam.

Exquiſivi Dominum & exaudivit me, & ex omnibus tribulationibus meis eripuit me.

Pſallite Domino qui habitat in Sion: annunciate inter gentes ſtudia ejus.

Miſerator & Miſericors Dominus, longanimis & multum miſericors.

Venite, adoremus, & procidamus, & benedicamus ante Dominum qui fecit nos.

Reminiſcere miſerationum tuarum, Domine, & miſericordiarum tuarum quæ à ſeculo ſunt.

Fiat miſericordia tua, Domine, ſuper nos quẽadmodum ſperavimus in te.

Vivit Dominus, & benedictus Deus meus, & exaltetur Deus ſalutis meæ.

Ut quid, Domine, receſſiſti longè, deſpicis in opportunitatibus in tribulatione.

Iubilate Domino omnis terra, cantate & exultate & pſallite.

Et factus eſt Dominus refugium pauperi, adjutor in opportunitatibus in tribulatione.

Et factus eſt mihi *D*ominus in refugium, & Deus meus in adjurorium ſpei meæ.

Domine *D*eus ſalutis meæ, in die clamavi & nocte coram te.

Domine Dominus noſter quàm admirabile eſt nomen tuum in univerſa terra.

Iudica me ſecundùm juſticiam tuam Domine Deus meus, & non ſupergaudeant mihi.

Expectans expectavi Dominum, & intendit mihi.

Et nomen Domini invocabo, ô Domine libera animam meam.

Ego autem in te ſperavi, dixi Deus meus es tu.

Dominus cuſtodiet te, Dominus protectio tua, ſuper manum tuam.

Domi-

Dominus custodiet introitum tuum & exitũ tuum ex nunc usque in seculum.

Beneplacitum est Domino super timentes eum,& in eis qui sperant super misericordia ejus.

Confitebor tibi Domine in toto corde meo, narrabo omnia mirabilia tua.

Clamavi in toto corde, exaudi me Domine, justificationes tuas requiram.

Eripe me Domine ab homine malo, à viro iniquo eripe me.

Deus ne elogeris à me, Deus meus in auxilium meum respice.

Ecce Deus adjuvat me,& Dominus susceptor est animæ meæ.

Quoniam tu es patientia mea Domine, Domine spes mea à juventute mea.

Introibo in potentias Domini, Deus memorabor justitiæ tuæ solius.

Quia rectum est verbum Domini, & omnia opera eius in fide.

Dominus scit cogitationes hominum quoniam vanæ sunt.

Speret Israel in Domino, ex hoc nunc & usque in seculum.

Dilexi, quoniam exaudiet Dominus vocem orationis meæ.

Domine, dilexi decorem domus tuæ,& locum habitationis tuæ.

Domine Deus virtutum converte nos, & ostende faciem tuam & salvi erimus.

Quoniam tu es Domine spes mea, altissimum posuisti refugium tuum.

Audivit Dominus & misertus est mei, Dominus factus est adiuter meus.

Ut quid Domine repellis animam meam, avertis faciem tuam à me.

Domine, libera animam meam à labiis iniquis & à lingua dolosa.

Dominus custodiet te ab omni malo & custodiet animam tuam.

Et ego ad te Domine clamavi & manè oratio mea præveniet te.

Voluntaria oris mei beneplacita fac Domine, & judicia tua doce me.

Si dicebam motus est pes meus, misericordia tua Domine adjuvabit me.

Suavis Dominus universis,& miserationes eius super omnia opera ejus.

Quàm magnificata sunt opera tua Domine, nimis profundæ sunt cogitationes tuæ

Notum fecit Dominus salutare suum, in conspectu gentium revelavit justitiam suam.

Magnus Dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis.

Miserator & misericors Dominus, patiens & multùm misericors,

Sit gloria Domini in seculum, lætabitur Dominus in operibus suis.

Confitebor Domino secundùm justiciã eius, & psallam nomine Domini altissimi.

Cognovi, Domine, quia æquitas judicia tua, & in veritate tua humiliasti me.

Dominus in cœlo paravit sedem suam, & regnum suum omnibus dominabitur.

Tu autem, Domine, in æternum permanes,&

A memoriale tuum in generationẽ & generationẽ.

Allevat Dominus omnes qui corruunt,& erigit omnes elisos.

Qui timent Dominum speraverunt in Domino, adiutor eorum & protector eorum est.

Et anima mea turbata est valde, sed tu Domine usque quo?

Ab ortu solis usque ad occasum, laudabile nomen Domini.

Justus Dominus in omnibus viis suis, & san-

B ctus in omnibus operibus suis.

Sit nomen Domini benedictum, ex hoc nunc & usque in seculum.

Vide quoniam mandata tua dilexi Domine, secundùm misericordiam tuam vivifica me.

Servite Domino in lætitia, introite in conspectu eius in exultatione.

Ecce oculi Domini super metuentes eum,& in eis qui sperant super misericordia eius.

Convertere Domine: usque quo?& depreca-

C bilis esto super servos tuos.

Ne derelinquas me, Domine Deus meus, ne discesseris à me.

Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui.

Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia ejus.

Dominus pars hæreditatis meæ & calicis mei, tu es qui restitues hæreditatem meam mihi.

In principio creavit Deus cœlum & terram.

D Confitebor Domino nimis in ore meo, & in medio multorum laudabo eum.

Convertere anima mea in requiem tuam, quoniam Dominus benefecit tibi.

Tum Marranus, Adeò-ne(inquit) te una in re tantopere laborantem patimur exspatiari, qui ad artem, si qua est Cabalæ, toto desiderio properamus? Et Philolaus, non est (arbitror) una res de qua Simon disseruit, sed terque quaterque

E plures ac multo plurimæ. Sabbatum enim sabbatorum, quod est requies æterna & finis Cabalæ: post autem quibus gradibus ad eam ascendamus, tam portarum prudentiæ, quàm sapientiæ semitarum, & de nominis Tetragramati expositoribus angelis & *Sem hammephoras* clarã nos voce instituit Ad hæc Simon: Reliqua si bene recordamini, equidem nonnihil de illa digna religione decem numerationum Cabalisticarum præmisi,& fortasse promisi dicturũ me, faciamq; per catalogum, si me attente audiatis. Tũ audi-

F mus cupide(ambo dixere) quapropter perge incunctanter. Mox Simon ait: Decem numerationes à Cabalæis עשר ספירות appellatas multi ex nobis multifariam tractant, quidam in arboris modum, alii ad formam hominis, ut sæpe mentio fiat de radice, trunco, ramis & corticibus. Sæpe verò etiam de capite, humeris, cruribus, pedibus, latere dextro & sinistro. Eæ sunt decem divina nomina quæ nos mortales de Deo concipimus, vel essentialia, vel personalia, vel notio-

G nalia, vel communia, & nominantur sic כתר, id est corona, חכמה id est sapientia, בינה id est prudentia sive intelligentia, חסד id est clementia seu bonitatas, גבורה id est gravitas vel severitas, תפארת id est ornatus, נצח id est triumphus, הוד

 id est,

id est confessio laudis, סוד id est fundamentum, A מלכות id est regnum. Supra coronam verò ponitur אין סוף id est infinitudo, & est abyssus. *Eloquar an sileam?* Res est nimirum profundæ speculationis & quoddam pelagus immensum, in quod omnis nostra contemplatio demergitur, & demersa quodam hiatu absorbetur. An non memineritis quantum novitii jam fermè omnium nationum theodidascali dies atque noctes desudant? ferè solùm in conceptibus attributalibus, quas eorum alii perfectiones in divinis no- B minant, alii attributa, tum negativa, tum affirmativa, tum absoluta, tum relativa seu connotativa, quæ facilè nunc (ut arbitror) de libro Cabalistico *compendii Portæ lucis*, quem Paulus Ricius vir egregiè doctus quondam ex nostris unus, nunc Christianus, ex Rabbi quodam Castiliensi collegit, & de Isagogis quas scripsit in Cabalam discere potestis. Ea pariter de re magnus ille Magister Cabalæ Rabbi Ioseph filius Carnitolis, librum שערי צדק id est, *Portarum justitiæ* con- C scripsit, & scripsere commentatores circa arborem decem numerationum multi multa, qui causam hanc involutam evolvunt, & totam ferè sacram scripturam veterem in has decem numerationes, & per eas in decem ipsa Dei nomina, & per ea in unum Tetragrammati nomen redigunt atque reducunt, affirmantes quòd *En soph* sit & α & ω, qui dixit, Ego primus, & ego novissimus. Et quòd כתר id est, Corona, regni omnium seculorum sit fons sine fundo, & אב הרחמים id est D misericordiarum pater: cujus mysterium illud est, quòd אהיה *Ehieh* sigillat per אמת *Emeth*, hoc est essentiam per veritatem, Sicut nobilis ille dictator ait Eliezer Haklir הםתחותמו id est, *Emeth* est sigillum eius. Probat hoc ratio arithmetica, quam imitantes, si multiplicaverimus *Ehieh* per *Ehieh*, surgent quadringẽta quadraginta & unum, quæ simul sunt אמת *emeth* hoc est, verum, seu veritas: sicut ארני שלום id est, Domini pax. Plura huc reducunt, ut *aleph* magnum, ti- E morem Domini, lucem inaccessibilem, dies æternitatis, ut est illud, Egressus ejus ab anterioribus à diebus seculi. Sic scribit insignis Cabalista Tedacus Levi *in libro de decem numerationibus*. Ad sec...dam autem numerationem, quæ est sapientia referũtur hæc, ex attributis aut proprietatibus. primogenitura: *Ies*, id est ens: lex primitiva, *Iod* litera prima tetragrammati, terra viventium, trigintaduæ semitæ, septuaginta legis species, bellum, judicium, Amen, liber, sanctum, vo- F luntas, principium, & alia id genus. Et fortè mirum est, quod secunda numeratio dicatur principium: legitur namque in Racanat excellenti Cabalæ magistro circa Geneseos initium hoc modo ואול תשאל שהחכמה היא ספירה השניה למה קראת ראשית id est, Et fortè quæres, quum sapientia sit numeratio secunda, quare dicatur principium. Scriptum est enim in libro *Bahir*, אין ראשית אלא חכמה id est, Nihil est principium, nisi sapientia. Cui equidem rectè mihi vi- G dear respondere, quòd infinitudo ipsa trium summarum Cabalisticæ arboris numerationum, quas vos treis in divinis personas appellare consuevistis absolutissima essentia, quum sit in abys-

so tenebrarum retracta, & immanens ociosaque, vel (ut aiunt) ad nihil respiciens, idcirco dicitur אין id est nihil, sive non ens, ac non finis: hoc est, אין סוף quia nos tam tenui erga res divinas ingenii paupertate mulctati, de iis quæ non apparent haud secus atque de iis quæ non sunt, judicamus. At ubi se ita ostenderit, ut sit aliquid, & revera subsistat, tum *aleph* tenebrosum, in *aleph* lucidum convertitur: scriptum est enim, Sicut tenebræ ejus, ita & lux ejus: & appellatur tunc quidem *aleph* magnum, quando exire cupit, & apparere omnium rerum causa per *beth* proximè sequentem literam: de qua sic scribit Menahem Racanat, על כן תמצא האות הזאת פועלת הדברים כלם id est, Sic reperies literam hanc, scilicet *beth*, facientem res omnes: quapropter *aleph* eandem uti propinquissimam, & fœcundiorem literam sibi recipit, nominaturque אב pater omnis generationis & productionis. Deinde assumtum *beth*, rursus ablegat in universitatem entium, ex infinito אין finem suum consequi desiderans, quare finalem literam *nun*, conjungendo *beth* generat, בן id est, filium, quæ prima est productio in deitate, ac principium alteritatis, unde cognominatur ראשית id est, principium: tametsi est secunda emanatio ex infinitudine: hoc est, secunda Cabalistica numeratio, per quam omnia facta sunt. Scriptum est enim: Omnia in sapientia fecisti: hoc modo primus effluxus fit secunda numeratio, quia terminus generationis est filius. Restat tertio medium inter *aleph* & *nun*, quod est *jod*, nota sancti nominis יה *Jah*, cujus ambos characteres, si alternis vicibus nomini בן *ben* intertexueritis, erit בינה intelligentia, prudentia, seu providentia, scilicet emanatio in divinis tertia, cui attribuitur *Adonai*, spiritus, anima, votum, mysterium fidei, mater filiorum, rex sedens in throno miserationum, jobeleus magnus, sabbathum magnum, fundamentum spirituum, lumen mirificum, dies suprema, quinquaginta portæ, dies propitiationis, vox interior, fluvius egrediens de paradiso, Litera secunda Tetragrammati, pœnitentia, aquæ profundæ, soror mea, filia patris mei, & alia. Hucusque notavimus tres numerationes, quæ dicuntur à Cabalistis, teste Rabbi Ishac in Commentariis libri *Ietzira*, ספירות העליונות כסא אחד id est, Tres numerationes summæ atque supremæ sedes una: & in qua sed Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth. Bonitati, sive clementiæ, quæ est quarta numeratio, cum divino nomine *El*, appropriantur etiam hæc, gratia, misericordia, brachium dexterum, innocens, dies tertius, ignis candidus, facies leonis, pes primus, Abraham senex, Oriens, aquæ superiores, argentum Dei, Michael, sacerdos, Angelus in specie electri, Hasmal, vestes albæ, Auster, & alia. In quinta numeratione severitatis divinum nomen est *Elohim*, & applicantur ei timor, proprietas rigoris seu gravitatis, præcepta legis negativa, brachium sinistrũ, ignis egrediẽs ab aquis, ut in libro de Creatione: Item dies quartus, occidens, Gabriel, Ishac senex, nox, fortitudo, altare aureum, pes secundus, sanctificatio, caligo, Metattron, Aquilo, species fusca. Sextæ

ſca. Sextæ applicatur *Eloha*, ſpeculatio illuminans, lignum vitæ, voluptas, linea media, lex ſcripta, ſacerdos magnus, ortus ſolis, ſpecies purpurea. Et ſcribit Tedacus Levi, quòd de hoc loco explanantur ſeptuaginta nationes in terra, & ſigillum ejus eſt *Emeth Adonai*, & vocatur pax, & forma ejus figuratur in luna, & myſterium ejus eſt tertia litera Tetragrammati, & myſterium hoc Pater noſter qui eſt in cœlis, homo ſupernus ſeu Adam cœleſtis, judicium, ſententia, Michael, Iſrael ſenex, Deus Jacob. Ad ſeptimam referuntur, *Adonai Sabaoth*, crus, pes, columna dextera, rota magna, viſio prophetiæ, Moyſes, & cætera. Octavæ conveniunt *Elohe Sabaoth*, Myſterium columnæ ac pedis ſiniſtri & Booz, & inde trahitur ſerpens antiquus, diſciplina Domini, ramus, Aharon, Cherub, filii Regis, molæ molentes, & alia. Nonæ appropriatur *Sadai*, fundamentum mundi, Sion, fons piſcinarum, iuſtus, Deus vivus, Sabbatum integrum, Medium inter cuſtodi & memento, dies quinquageſima de Leviathan, Aries, Joſeph juſtus, Salomon, juſtitia, robur, lignum ſcientiæ boni & mali, fœdus Domini, arcus teſtimonii, gloria Domini, fundamentum prophetiæ David, redemtio, ſeculum animarum. Reducuntur & ad decimam numerationem, *Adonai*, regnum, vita, Cherub ſecundus, Speculatio non illuminans, Poſteriora, Finis, Eccleſia Iſraelis, Sponſa in Canticis canticorum, Regina cœli, Virgo Iſrael, Myſterium legis ab ore datæ, Aquila, Litera quarta Tetragrammati, Regnum domus David, Templum regis, Dei janua, arca fœderis, & duæ tabulæ in ea, Dominus univerſæ terræ. Audiſtis breve rationarium decem proprietatum, ſive notionum aut attributorum in divinis: quæ dicuntur à Cabaliſtis בלימה: quod intelligunt alii בלי id eſt, absque vel præter, & מה id eſt, quid: ut ſi diceretur, Decem præter quid ſcil. exceptâ Dei quidditate. Unde interpretari ſolent *Belimah* hoc eſſe præter id quod eſt ineffabile, alii ab ipſo בלום פיך ולשונך מלדבר id eſt, coartando ſeu conſtringendo os tuũ & linguam tuam ne loquaris, tanquam verba ſacra quæ non ſint vulgo prodenda. Dicendum nunc eſſet de angelis principibus & dæmoniacis præfectis quos ad latera clementiæ & ſeveritatis ponunt Cabaliſtæ, rem profectò indigentem multiloquio, ſi non meridiem transgreſſi veheremur in veſperum. Quis enim parvo in tempore tam magna exponeret? Quis triginta quinque principes puritatis, ac ſeptuaginta principes Iſmaelis in latere numerationis quartæ tam citò abſolveret? Quis item in numeratione quinta gravitatis atq; timoris pariter triginta quinq; principes reatus, & ſeptuaginta principes Eſau tam obiter & tam perfunctoriè poſſet ſatis explanare? quæ propria quidem volumina poſcunt, & certè admodum lata: quare his in præſentia intermiſſis procedamus ad artem. Beatitudo, inquam, contemplantiſſimorum hominum pro electiore modo à meditatione legis, hoc eſt viginti quatuor librorum, quos *Eſrim Verba* nominamus, diurna & nocturna pendêre, ſacris ex literis deprehenditur. Scriptum eſt enim, Beatus vir (inter cætera) qui in lege ejus meditabitur die ac nocte: non qui legat, non qui ſcribat, non qui loquatur, ſed qui meditetur: ne fortè ſcriptio legis aut lectio quandoq; terminata & deſinens, etiam beatitudinem ceſſare ac deſinere compellat. Sed is tandem qui cogitationes in corde ſuo illuc cogit, ut dimiſſis carnalibus, ſpiritualia legis meditetur, is (inquam) is beatus eſt, cum corde mundo Deum videbit. Non enim tanta erat meo arbitratu diligentia opus ad ſacræ ſcripturæ hiſtorias, quæ tam patent Hebræis, quàm T. Livius Latinis. Item ad mandata & præcepta quæ numerum habent, tum ad religiones & cæremonias quæ rudi ac indocto etiam vulgo, vel ſæpe non ſine vitio ac peccato peraguntur, unde non mereantur tantam beatitudinem quæ corporeis ſenſibus conſtant, ut ad illa requiratur tam aſſidua, tam continua & tam diligens meditatio diei atque noctis. Sed longè major beatitudo in theoriæ gradibus ſublimioribus inveniri poſſe demonſtratur quæ ad legis Cabaliſticam intelligentiam uſque adeo tendat ut ſpiritali meditatione mentes noſtras imbuat, & quaſi ſimilitudinem ſui formet. Hanc eſſe conjicimus legis meditationem, quæ Moyſi poſt datam in igne legem, & fractis jam reparatiſque lapideis tabulis tandem ab ore Dei tradita eſt. Primò namque, ut aſſerunt Cabalæi, Deus legem ſuam in globum igneum conſcripſit per ignem fuſcum ſuper ignem candidum: ait enim Ramban Gerundenſis שבא לנו בקבלה שהיתה כתובה באש שחורה על גבי אש לבנה: i.e. Quòd apparet nobis per Cabalam, quòd fuerit ſcriptura in igne fuſco ſuper dorſum ignis candidi. Unde illud extat *Deuteronomii trigeſimo tertio*, De dextera ejus, ignea lex eis. Erantque tum literæ (ut ajunt) confuſæ ac inglomeratæ, quas ſtudioſiſſimi quique ſpeculativè intuentes ac diligenter conſiderantes Spiritu ſancto ducti facilè poſſent hinc & inde, ſurſque deque, ultrò, citrò, prorſus, rurſus, eligere, legere, colligere, ac in verba qualibet formare ſententiam, in bonis bonum, in malis malum ſignificantia. A DEO autem Moyſes edoctus in ordinem cunctas redigebat populo edendas, ut quæ legis eſſent, univerſi ſcirent & obſervarent, & inde lex in libros diſtincta & in arcam repoſita eſt, ſicut ipſe recepit à Domino. Artem tamen ordinandi & variandi literas & ſacram Scripturam ad mentis elevationem dulciſſimè interpretandi à divina tunc majeſtate receptam, ut rem diviniſſimam à rudibus imperceptibilem, vulgo nōn patefecit. Sed electis tantùm Joſue & ſeptuaginta, ore ad os tradidit, à quibus poſtea ſemper electiores quique receperunt, & ea receptio, ut antè audiviſtis, nominata eſt Cabala. Nonnihil aſtipulantur etiam ſapientiſſimi Chriſtianorum doctores, quorum plurimos ego, quanquam Judæus, tamen libenter in aliena caſtra tanquam explorator irrepens, legi. De noſtro enim Moyſi Gregorius Nazianzenus ille Græcus, cognomento magnus, Theologus, *in libro de Statu Epiſcoporum*, ſic ait, *δέχεται νόμον, τοῖς μὲν πολλοῖς, τὸ τοῦ γράμματος· τοῖς δὲ ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς, τὸ τοῦ πνεύματος*. id

A est, Accipit legem. ipsis quidem multis, eam quæ est literæ, ipsis autem super multos, eam quæ est spiritus. Et in *libro primo theologiæ*, βούλεται οὕτω πλαξὶ στερραῖς καὶ λιθίναις ἐγγράφεσθαι, καὶ ταύταις ἀμφοτέρωθεν, διά τε τὸ φαινόμενον τοῦ νόμου καὶ τὸ κρυπτόμενον. τὸ μὲν τοῖς πολλοῖς καὶ κάτω μένουσι, τὸ δὲ τοῖς ὀλίγοις καὶ ἄνω φθάνουσι. id est, Vult ita tabulis solidis & lapideis conscribi, & iis altrinsecus propter manifestum legis & occultum, illud quidem multis & inferiùs manentibus, hoc autem paucis & sursum pervenientibus. Quibus è verbis apparet quibusdam valde doctis, etiam vestris hominibus, quod Moses legis textum plebi tradiderit, at mysteria, parabolas & symbola ipsi sibi ac præstantioribus reservarit. Eam Cabalæ artem in treis vias divisam fuisse accepimus, Salomonis testimonio. qui 22 Proverb. Certè scripsi tibi tripliciter consultò & è sententia, ut notificarē tibi rectitudinem eloquiorum veritatis. Sic enim gens nostra loqui consuevit, cum habenda est Cabalæ mentio, ut appellent eam אמרי אמת id est, eloquia veritatis scripta, scilicet על דרך האמת i e. Secundùm viam veritatis, quod est Cabalæ. Hic mos fuit Ægyptio ac Gerundensi cæterisque creber. Alii verò quinque Cabalæ partes exhibuerunt, ut Rab. Hamai, *in libro Speculationis*, quas ita nominat תיקון וצירוף ומאמר ומכלל וחשבון i. e., Rectitudo, & combinatio, & oratio, & sententia, & supputatio. Vester Mirandulanus *in nongentis conclusionibus* scripsit his verbis: Quicquid dicant cæteri Cabalistæ ego prima divisione scientiam Cabalæ in scientiam *Sephiroth* & *Semoth*, id est numerorum & nominum, tanquam in practicam & speculativam distinguerem. Sed Rabbi Joseph Bar Abraham Salemitanus, & Cabalistarum multò maxima pars sequuntur Salomonem Regem, in eo quòd tripliciter illam posse artem non tantùm speculari, verùm etiam practicari planè credunt, juxta triplicem rerum omnium conditionem, numerum, figuram & pondus, quippe illa quinque in hæc tria reducentes. Cùm enim totum negocium sit allegoricum, & aliud pro alio per aliud intelligatur, ut ipsa sententia sit alia pro alia, dicemus palam, quod aut dictio pro dictione ponitur, aut litera pro dictione, aut litera pro litera. Principiò nempe dictio sumitur pro dictione, vel per transpositionem quæ metathesis nuncupatur, vel per numerum æqualem dictionibus inclusum. Litera ponitur pro dictione, vel in capite, vel in fine, vel ubilibet, per suppositam notam. Litera ponitur pro litera per alphabeticariam revolutionē. planè totam, ut omnis tandem proportio compleatur, arithmetica, geometrica & musica. Verbi causâ, illud *Psalmi* 21.*v*.1. Domine in virtute tua lætabitur rex: intelligimus Cabalisticè de Messia, dicentes, Domine tetragrammate in virtute tua Messiha rex, subaudiatis, venit vel operatur. Est enim Messiha virtus Dei & operatur in virtute tetragrammati. Ad id me ducit hæc dictio ישמח, *iismach* cujus si literæ transponantur, erit משיח id est, Messiha. Alio item in loco Dominus dixit ad Mosen, Quoniam præcedet te Angelus meus: *Exod*.23. *v*.23. Ecquis ille Angelus juxta Cabalistas? dicunt alii quòd Michael, transponendo enim literas מלאכי Maleachi fit Michael: alii accipientes illum secundum artis Cabalisticæ modum, affirmant quòd sit *Metattron*, eo quòd Deus ajebat, Quoniam est nomen meum in illo. In *Metattron* autem est nomen *Sadai* per numerum æqualem utrisque dictionibus inclusum, quod mirificè amplectitur Gerundensis in loco ante citato. Cernitis jam duas Cabalæ symbolicas vias? Quin vultis quoque tertiò literam videre pro dictione reponi? Legite Isaiam *c*.65.*v*.16.

B Benedicetur in Deo, Amen. Ecquis est iste Deus? Cabalistę respōdebunt quòd est אדני מלך נאמן id est, Dominus rex fidelis: treis enim has dictiones per capita, tres literæ אמן notabunt, ut scripsit Racanat Exodi decimo quinto. Quarta species & tertia Cabalæ pars, est commutatio literaria, ut dictio certis literis scripta symbolicè designet aliam dictionem per alias literas compositam, & fit per alphabeticariam revolutionem juxta librum creationis Abrahæ variationibus viginti

C duabus, secundùm quòd ibi tot alphabeta leguntur. Exemplum præbet nobis *Mazpaz* nomen Dei quod literis his quatuor conscribitur מצפץ de quo Mirandulanus vester sic ait, Nomē Dei quod quatuor literarum quod est ex *mem*, *tsade*, *pe* & *tsade*, regno Davidis debet appropriari, cumq; illud in sacræ scripturæ textu planè non legatur, cujúsnam rogo esse symbolum perhibebitur? Respondent Cabalistæ, quod sit symbolum atq; signaculum tetragramati ineffabilis & procedit ex alphabeto ultimo, quod est vigesimum

D secundum libri, qui nominatur *Sepher Ietzira*, diciturq; *Ath bas*: illic enim commutantur *jod* pro *mem*, & *he* pro *tsade*, & *vau* pro *pe*, ut fit *Mazpaz*, *Adonai*, *jod*, *he*, *vau*, *he*. Dixi modò ad artem pertinentia, quæ fit vel transversis, vel transpositis, vel commutatis dictionibus, syllabis aut literis, secundùm quatuor rationes quibus scripturarum sensa ingeniosè ac artificiosè allegorizantur.

E Nam de iis quæ sine arte constant & sola traditione fiunt ἄτεχνα, satis superque vos feci certiores, quanquam antè ipsi ambo, quæ vestra professio est, haud parum multam de illis cognitionem proprio studio adepti estis, quo scilicet modo simplicia de compositis & superiora de inferioribus abstrahantur, ac ferè omnia in mundum intelligibilem aut supersupremum & incomparabilem referantur. Possunt & pietatis argumenta nonnulla sæpe nobis legendo sanctas literas, in mentem venire quæ ad divinorum admirationem primùm, ac etiam tum in amorem eorum,

F nos alliciant, nec tamen certa quavis arte tradi queant, ut quòd Gabriel fortiore sit virtute quàm Michael, quoniam de eo legitur in Daniele, Duplex virtus volando volans. De Michael autem solùm quòd venit in adjutorium: quare inter intelligentias Gabriel philosophicè virtus reputatur intellectus agentis, & Michael virtus intellectus passibilis. Ita scribit Rabbi Levi Ben Gersom, qui à Latinis nominatur Magister Leo de

G Banolis. Plurimum conferre mihi videtur, Philolaus inquit, ad artem Cabalisticam, optime Simon, id quod tu ἄτεχνον appellas, nisi enim habeantur in manibus revelata majorum, quæ rectè quidem sub artem cadere non putas, esset omnis quan-

quantumcunque temeraria omnibus cōcessa ex- A ponendi licentia, & vertendi sacram scripturam quorsum quisque vellet, quemadmodum accepimus vulgarios quosdam sophistas agere, ut hac ætate videantur suis syllogismis illa sanctissima divini Spiritus oracula propè in publicum contemptum adduxisse. Nunc autem quando ad revelata sunt (ut arbitror) applicanda universa, ducitur quædam linea, quam

ultrò citroq; nequit consistere rectum,

ut quæ artis sunt, opera pessimorū hominum non B vergant ad inertiam. Tum Simon, Apertè vera prædicas, inquit: ferè namq; est aliud nihil quod plus erranter ad sensa cuiusq; retorqueatur quàm oracula, tametsi nō id semper maliciā fit, sed plus sæpe ignorātiā: quis enim dedita opera piaculum in sacra committeret? Ita Saul quondam verbi ambiguitate deceptus erravit ab oraculo, cùm promisisset Deus *Exo.*17.*v.*14. אמחה את זכר עמלק id est, Delebo memoriā Amalek: credēs si mares abstulisset satisfieri præcepto, quoniā זכר *zakar* C masculū significaret. Deus autē magis deleri memoriam Amalek, per hoc vocabulum זכר *zeker* voluit, quod memoriam quoque designat. Nondum enim erat scripturæ distinctio per puncta & accentus quæ ab annis Ezræ primum cœpit. Ergo זכר sine pūctis & memoriam & masculum enuncians, Sauli occasionem dedit ruinæ. Ad hęc Marranus, Contigit & Italis & Græcis simile de verbo φῶς, quod & hominem significat & lumē. Unde quōdam Saturnaliorum cultores amphilogia decepti, hominem aliquem quotannis Sa- D turno immolarunt, cùm æquè sacrificium illud juxta oraculum accensis luminibus fieri potuisset, ut placaretur Saturnus. Sic enim gens illa tam stulta postremùm Hercule magistro resipuit. Et miserandum est etiam ætate nostra, quātum stolidi homines & superbi quidam sophistæ imperitia linguarum errent, quod esset tamen ferendum, nisi se non errasse contenderent, & monstrantibus viam non etiam usque ad internecio- E nem inviderent. Sed, ô noster dux, artem Cabalisticam, cujus exordiū inchoasti prosequere pleniùs. Tum Simon, Artem hanc rebus constare tribus, inquit, peritiorum ut diximus opinio est. Primùm numerorum supputatione, quæ גימטריא *Ghematria* id est, Geometria nominatur, quasi terrestrium characterum invicem numeralis dimensio, quæ tamen pendeat ab arithmetica illa ob obstractam sui simplicitatem nullis sensibus tractabili, & ideo ne novitiorum quidem artifi- F cio rudi subjecta. Potiùs igitur nūcupatā est prima pars Geometria, quàm arithmetica, quamvis utrumque revera unum & idem in hac arte valeat. Deinde transmutantur quandoque syllabæ ut sit & transmutata dictio, aut convertitur verbum simpliciter. Secundò quòd litera ponitur pro dictione, & appellatur *Notariacon* ab apicibus notariorum, quoniam ibi qualibet litera in culmine notatur, ut sit alicujus integri vocabuli signum. Tertio consistit hæc ars in literarum G mutatione, cum altera pro altera ingeniosè locatur, & appellatur commutatio, quo factum est ut R. Ioseph Minor Salernitanus libros de hac arte à se conscriptos *Hortum* nominaverit, id est

גנת propter ternas hujus dictionis literas, quarū singulæ singulas portiones artis Cabalisticæ designāt. Nam *ghimel* significat גימטריא *Ghematria*, *Nun* נוטריקון *Notariacon*, *Thau* תמורה *temura* ut sint partes totius artificii hæ גמטריא id est, Arithmetica, נוטריקון id est, Notariacon quasi notatorium, & תמורה id est, Commutatio elementorum. Huic titulo allegat autor versum Salomonis *capite sexto Canticorū. v.* 10. Descendi in hortum nucis. Pro prima itaque parte exordiar ab eo quòd est principium. Et scribitur in Zacharia quòd Dominus Tetragrammatus erit אחד id est unus, & nomen eius אחד id est unū, fortè multò verius Dominus Deus erit *Aleph*, id est principium, ut vos Græcè dicitis α & ω & חד id est unum, ut qui sit principium unius. Ipse namque supra omnem unitatem & omnis unitatis sempiterna origo est. Et fortè non dicitur unum, sicut non dicitur ens, quoniam est supra omne ens à quo emanat quicquid est. Unde à contemplantissimis nominatur אין id est non ens, ut legitur *Exo.*27.*v.*7. היש יהוה בקרבנו אם אין id est, Num est ens *Adonai* inter nos, an non ens? Legitur autem in libro de Via fidei & expiationis, quòd sit utrumque היש ואין id est, Ens & non ens: quoniā ea quæ sunt, & ea quæ non sunt, ex ipso sunt, & post ipsum sunt. Ita quoque non unum est, quoniā omnis unitatis causa est, & unitas post ipsum est, & nihil eorum est, tam quæ post ipsum sunt, quàm quæ non sunt, ut *in libro Speculationis* Rabbi Hamai dicitur, qui post multa sic ait, שכלם נאצלים מאחדותו והוא אינו דומה לאחד id est, Quòd omnia ea derivantur ab unitate sua & ipse non est similis ipsi uni. Neque id solùm nostri fatentur, verum etiam asseverant Marrane, vestri pariter, quos esse sapientissimos probatis. Dionysius enim Areopagita in libro *de Mystica Theologia* eidem sententiæ de Deo subscripsit his verbis, οὔτε ἀριθμός ἐστιν, οὔτε τάξις, οὔτε ἕν, οὔτε ἑνότης. id est, Deus neque numerus est, neq; ordo, neque unum, neque unitas. Quid tandem est? Respondit HieroniSimonides, quanto magis cogito tanto minus intelligo. Et mihi accidit simile, cum exactis omnibus creatis ascendero supra omne ēns, non invenio aliud quàm infinitum pelagus nihilitudinis, & fontem omnis entitatis ex abysso tenebrarum manantem perenniter. O altitudo! O profunditas! O nostra infirmitas! At satis videri debet, id nos de illo nosse, quod ipse nobis de se revelavit, quia sit principium, hoc est *Aleph*, & Tetragrammaton, quod per *Aleph* significatur, notatque essentiam divinam, nihil utique aliud quàm הויה videlicet, est, quòd certè propemodum erit idem cum essentia יהוה Nam propter æqualem valorem scriptura utrumque conjunxit, tanquam ejus qui est primus & ultimus, *Exo.*9.*v.*3. הנה יד יהוה הויה id est, Ecce manus Tetragrammati *hoiah*, quasi dicat est, scilicet finis operum & miraculorum Dei, ut patet in decem plagis Ægypti. Nam alibi ea dictio sic non invenitur. Indicat autem Salomonis Trecensis te[illegible]onio instātem essentiam. Quòd verò Tetragrammaton à *Iod* cœpit, planè nostri causa factum est, ut agnoscamus ipsum esse punctum infinitum & omnis numeri, hoc est rei cu-

juscunque complementum. *Iod* enim decem significat. Et in resolutione nominis Tetragrammati est litera decima sic, יהוה יהו יה Ubi post Tetragrammaton reperitur יהו quod est symbolum ipsius *Ehieh*, hoc est entis per æqualitatem numeri. Et nihilo quoque minus significat essentiam creatoris, ut *Exo.3.v.14. Ehieh* misit me ad vox, non illa quæ imanet, sed quæ fluit extrà. Est enim sigillum Dei יהו quo *Ehieh* sigillavit mundum, & dicitur אמת id est verum, quippe quod in se ipsum Arithmeticè multiplicando nascitur. Tum sequitur יה nomen essentiæ meriti ac retributionis: ut in Psalmis, Si iniquitates observaveris *Iah*. Tria igitur nomina essentialia in Tetragramaton cernitis. Ineffabile notat essentiã primam, *Ehieh* essentiam in rebus, & *Iah* essentiam in meritis: & prædicantur in eo quod quid est. Idque appellatur מה id est quid? Nã Tetragrammaton יהוה per æqualitatem numeri significat מה utrumque enim continet 45. Cumque dixisset Moyses, Quid nomẽ eius, quid dicam? respõdebatur ei, *Ehieh*. Deinde considera diligenter Spiritus sancti verba, quæ haud frustra ponuntur in codẽ *Exo.3.v* 13. לי השמו מה id est, Mihi quid nomen ejus, quid? Et videte literas terminales eorũ, habebitisque quatriliterum ineffabile יהוה cuius principium est *Ehieh*: medium, *Iah*: finis, infinitudo. Partes enim ejus sunt יהו יה quas dividemus in tria intervalla. Primum est יה, Secundum וה, Tertium יהי, Omnia ad esse ac essentiam deservientia. De *Iah* igitur *Exo.15. v. 3.* Fortitudo mea & laus *Jah* De ויהי eodem in loco, *Et* factus est mihi in salutem. De יהי Genesis primo, Fiat lux. Hæc ambo verba novissima plurimum ad mundi opificium & rerum existẽtiam contulerunt, ut יהי אור ויהי אור Fiat lux, & facta est lux. Et erat vesper, & erat manè. Fiat firmamentum, & sit distinctio, & factum est ita. Congregẽtur aquæ, & factum est ita. Germinet terra, & factũ est ita. Producat terra, & factũ est ita. Fiãt luminaria, & factũ est ita. Semper addito eo, Et factũ est vesper, & factũ est mane. His omnibus (ut revera sint) deprehẽndimus inesse seminaliter & occultè nomẽ ineffabile. Solũ vero *Elohim*, id est Deus, in illis sex diebus expressum cernimus. Sed cum jam mundus appareret esse perfectus, postque varia & admiranda divinissimarum virtutum opera consummata, tandem pro merito triumphus esset celebrandus, & festus dies indicendus; ecce cum *Elohim*, Tetragrammatus Rex regum & Dominus dominantium incessit, & dictum est tũ primum, Istæ sunt generationes cœli & terræ, quando creatæ sunt in die quo fecit Tetragrammatus *Elohim* cœlũ & terram. Hîc Tetragrammaton publicè auribus omnium creaturarum primo intonuit, quo intelligimus clemẽtiam Dei cum justitia: nam in quocunque loco sacræ scripturæ Tetragrammaton sibi jungit *Elohim*, ibi proprietatẽ animadvertimus clementiæ simul & justiciæ. Componitur quandoque cum ארני ut in oratione Habakuk, Tetragrammatus *Adonai* fortitudo mea: & [illegible]ic legendo, virtutem Tetragrammati ascendere intelligimus ad ipsum *Adonai* prolatum. Sin ordine converso reperitur *Adonai* Tetragrammatus, ut

A *Genese.15.v.2. Adonai* Tetragammate quid dabis mihi? tum mente concipimus quòd numerationes, hoc est divinæ proprietates ab inferiore ad superius ascendentes, supremam lucem apprehendãt. Fit & quandoque ut reperiatur junctum nomen *El. Ps.118.v.27. El* tetragrammatus & illuxit nobis, & significat clementiam. Haud absimiliter cùm additur *Elohim*, & dicitur sic, *El Elohim* Tetragrammatus locutus est, & vocavit ter-
B ram: *Ps. 50.v.1.* tum donotat nomen ineffabile gratia & severitate vestitum. Aliquando legitur, idque tantum in Prophetis & Hagiographis, Tetragrammatus *Sabaoth. Ps.46.v.8.* Tetragramatus *Sabaoth* nobiscum, susceptor noster Deus Iacob. Insinuatque hoc modo proprietatem judicii. Atque ideo prophetæ isto more increpando ad severitatem utuntur. De huiuscemodi explanationibus perquirere latius poteritis in libro Portæ lucis, & multo latissimè *in libro Portarũ*
C *justitiæ* R. Ioseph Carnitolis. Adhuc & de tredecim ejusdẽ Tetragrammati proprietaibus, quas legislator Moyses invocavit *Exod.34.v.6.* in hanc sententiam, Tetragrammate Domine Deus misericors & gratiose, longanimis, multæ clementiæ, & verus, custodiens misericordiam in millia, tollens iniquitatem, petransiens scelus, atq; peccatum, & innocens non innocentabitur, visitans iniquitatem patrũ super filios & super filiorum filios in tertiam & quartam progeniem. Vos hîc
D appello, vos optimi viri: hoc enim dicere libet certè sine falso, quoniam multis & studiis & verbis esset opus ei, qui cuncta nominis Tetragrammati mysteris publicare vellet, cujus ne finis quidem ullus reperitur unquam, sicut nec substantiæ Dei. Omisso itaque nomine proprio essentiæ divinæ, ostendam derivata numero pauca. Sic enim fieri consuevit ut pro grammaticorum decreto appellativa de propriis formemus. Sũt autem hæc אל אלהים אלוה quorum unũquodq;
E originem suã ex ineffabili Tetragrammato sortitum est quod literas cõtinet quatuor, ecce quatuor, & designat 26. ecce viginti & sex, quæ omnia sunt unum Dei symbolũ, ecce unum. Iunge singula, videlicet quatuor, viginti sex, & unum, & fit אל cui si addideritis terminationẽ Tetragrãmati וה, nascetur *Eloha*. Nunc de *Elohim* sic dicitur quòd ejus ם non est rei significatio, sed grammatica inflexio, quod inde apparet. Nã si per affixum aut regimen consequentiæ legẽdum illud fuerit, haud dubium quin ם litera carebit: ergo si
F principio Tetragrammati *Iah* ordine converso *El* addideritis, mox fit *Elohi*, & assumendo declinationem grammaticam, quæ est ם in fine pronunciabitur *Elohim*, quod & sæpe per literas ineffabilis scribitur, & *Elohim* nihilominus punctatur. Est autem in Cabala frequens ordinis cõversi usus, & magna ejus virtus virtutisque laus, cum quoquo modo syllabæ transponantur, quòd absque diminutione tamen eædem manent lite-
G ræ, licèt sæpe non eædem significationes, cujus rei Abraham in libro *Iesira* meminit, cum ait, זכר ונקבה זכר באמש ונקבה באשם id est, Marem & fœminam, maré in *Emes*, & fœminã in *Esem*, ubi transpositio literarum, rei quoque mutationem indicat. Verbi causa לא & אל id est Deus,

&non

A & non. Quod cum aliàs frequenti sit in more, tamen hoc est vehementer admirabile in hoc nomine ineffabili, quòd eius literæ quantumcúque hacillacque pervertantur, semper unam & eandem rem significant, videlicet esse ac essentiam Dei, qui dixit, Ego Tetragrammatus, & non mutor. Quod isto vobis usu erit manifestius, Resolvatur Tetragrammaton nomē in 12. variationes (nec enim poterimus ultrâ proficisci) tunc quicquid inventum fuerit nulli alii nisi essentiæ deserviet, cujus symbola sunt hæc יהוה והה׳ יהוה B
חוה׳ הוהי היו ההיה והיה וההי היהו הויה ההוי:
Duodecim igitur ista nomina, unum nomen apud Cabalistas censentur, tanquam unius rei significativum, quanquam sunt duodecim expositoria, quorum singulis applicant de sacra scriptura unam clausulam, quæ illud apertè per *notariacon* referat, nō expositionis, sed memoraculi tantùm loco ne subeat eius oblivio, ut si dicerē, Attende & audi Israel hodie, quod legitur *Deut.27. c.v.9.* Hebraicè sic הסכת ושמע ישראל היום Ho- C
rum quatuor verborum capita notabitis & faciēt הויה quod nomen est essentiæ atque resolutio Tetragrammati, pariter de cæteris fiant cætera. Sed maneamus tantisper in prima Cabalæ specie, dum adhuc quædā cognitu necessaria viderimus. Iam enim quod dixi, de secunda parte sumēdum fuit. Aggrediamur autem hanc artem si vultis membratim cæsimque, modo ne diu in unoquoque immoremur, ut diurna opera cum die transeat. Quin id quod prius tetigi nunc iterum bre- D
viusculè citabo, ut firmius hæreat, quòd Deus ante creationem ineffabilis, in creatione nominatus est *Elohim*, & post creationem habitans in mundo tanquam in templo suo dicitur ארני *Adonai*. Unde illud legitur *Ps.11.v.4.* Tetragramatus in templo sancto suo, Tetragramatus in cœlis thronus ejus: ut qui dominatur in operibus suis. Nā ipse est ut scriptura dicit *Deut.10.v.17 Dii* deorum & Domini dominorū *El* magnus: quare templum Cabalisticè nota est *Adonai*, & con- E
versa vice per æqualitatem numeri. Perinde atq; in *Adonai* ארני tanquam in suo היכל id est, templo adorādus sit ineffabilis Tetragrammatus, & Deus in Deo amandus, juxta triplicem mūdum, *Jere.7.v.4.* Templum Domini, templū Domini, templum Domini. Restat aliud nomen appellativū שרי id est, *Sadai, Exod. 6. v.3.* Ego Tetragrāmatus, & apparui Abraham, Ishac, & Iacob per *El Sadai*, & nomen meum Tetragrammaton nō feci sciri eis, ubi solùm hoc appellatur nomen F
suū quod est ineffabile, quia hoc tantùm est summo Deo proprium, quatenus ipse est nihil eorū quæ sunt, sed supra omnia est, non habens respectum extra se. Cætera sunt etiam aliarum proprietatum & relationum appellativa, ut *Sadai*, quod Latini verterūt dicentes Omnipotens, sed aptius Hebraicè significatur, sibi sufficiens, se contentus, & nullius indigens, quod Græci rectius αὐτάρκης interpretantur, Nā ש id est quod, & די sufficit vel satis est, Grammaticè dicimus. G
Cæterum si audieritis solitariè in sacris vocari שם id est nomen, confestim Tetragrammati vobis in mētem veniat, quod κατ᾽ ἐξοχὴν & hyperbolicè nomen dicitur super omne nomen, quantumvis in sermone quotidiano rei omnis sit quæ habeat existentiam. *Sadai* autem quoniam non est ei opus alterius adjutorio, ideo patribus in *El Sadai*, hoc est in forti qui se ipso contentus sit, Tetragrammatus apparuit, ut qui per se sufficiat miracula & prodigia facere, non autem fecit illos scire quod nomen Tetragrammaton sit illud nomen in quo possit homo tāquam cooperator & delegatus à Deo efficere miracula: de hoc apertius in Capnione de Verbo Mirifico Est præterea ipsius *Sadai* ministratorius spiritus *Metatron* per æqualitatem numeri sic nominatus, qui dux & monstrator viarum esse perhibetur, quod postea si me commonueritis tractabimus apertius. Accedit aliud nomē *Sabaoth* quod Hebraicè sic legitur, צבאות & ita dicuntur exercitus, quorum primus est intelligentiarū omnino separatarum & angelorū. Secundus motorum orbium & assistentium virtutum. Tertius animarum corpora informantium, & non invenitur nisi post nomen Dei. Unde tripliciter quoque legitur Sanctus, Sanctus, Sanctus, Tetragrammatus *Sabaoth, Esai. sexto, v.3.* ac aliis in locis similiter. Omnis igitur primæ partis Cabalæ status qua procedat institutione audivistis. Nam cùm totus in sacrorum verborum commutatione consistat, & quælibet verba bifariam alterentur, necessariò fatebimur ei parti duas subesse species, alterā quæ sit syllabarum aut dictionum trāspositio, alteram numerorum æqualitas. Ut si verbi causa legero *Isa.40.v.26.* מי אלה ברא id est, Quis hæc creavit? & Cabalisticè transponam duo hæc, convertamq; in אלהים tum actu redibit exordium Geneseos ברא אלהים pro מי הלהברא ut stet sentētia, quis hæc creavit? Deus creavit. Et Ezechiel sedit ad fluvium Chobar, id est ad influentia *cherub*, transponatur enim כובר & fit כרוב Et Nohe invenit gratiam: *Gen.6.v.8.* convertendo enim נח fit חן Similia cuncta eveniunt per metathesim, propter literarum primariam confusionem, quæ in igneo globo apparuerat, ut licuerit quasi de chao literas educere, atque eas hinc & inde legere, prorsus, rursus, primæ partis species prima consummatur, Nunc ipse mecum constitui accessu membri alterius de parte prima nonnihil exempli gratia monstrare, ut pernoscatis rem liquidius, & firmius quoq; memoria teneatis. Legitur de Ishac & Rebecca 25. *Genes. v. 21.* ותהר רבקה אשתו id est, & concepit Rebecca uxor sua. Ex quo divinare commodum nobis conceditur quidnam Rebecca cōceperit. Quin certè ut verba indicant concepit Rebecca אשתו Vos autem cōsiderate, viri doctissimi ecquid sit אשתו in hac primæ partis secūda specie per גימטריא *Ghematria* id est numerorum commensurationem, reperietis juxta æqualitatem numeri significare אש וקש id est, Ignem & stipulam: utrumque enim in se continet 707. concepit ergo Rebecca ignem & stipulam, quod sacra comprobant eloquia, teste Abdia, quia ait, Et erit domus Iacob ignis, & domus Esau stipula. Similiter quando audimus legem fuisse latam in sapientia חכמה videamus quæ sit illa sapientia quæ ad legem ferendam congruat. Et certè sunt edicta & interdicta, jussiones & prohibitiones, Symbolum autem

tem est חכמה id est, Sapientia omnium mandatorum Dei: cùm enim quatuor illius vocabuli elementa de propriis scripturis pronunciaveritis, ח׳ח כף כם הי׳ constabitur ex eis numerus sexcentorum & tredecim mandatorū Dei, quæ doctores nostri תרי״ג appellant. Ad summum in hoc genere speculationis primo legis characteres, elemēta, & literas in confuso fuisse repositas, & hac atque illac legibiles, memoratu dignum erit. Secundò nullis accentibus aut punctis distinctas. Tertio singulas alphabeti literas primordiales certum significare numerū, etiam quinque terminales, quas longè post ille prudens Ezra simul cum punctis adinvenit. Nam primitivæ sunt duæ ac viginti, quibus solis ab initio scriptura omnis depicta extitit, quas usque ad hæc tempora Cabalistæ locant & dislocant pro cujusvis jucundæ contemplationis amœnitate. Ultimo est nobis intentanda universalis hæc meta, quòd tametsi Cabalistæ sit officium, aliud legere ac aliud intelligere, tamen inviolabiliter istum quisque observet canonem, in bonis bona, in malis mala ne albo nigrum applicet, aut diem nocti. Tum Marranus, Id genus artis, inquit, haud secus cogitaverò quàm si quis Dorotheum aliquē appellaverit pro Theodoro, aut pro Nicodemo Demonicum, sive pro Demophilo Philodemum: sicut Græci, dicere solent, σωματόφιλον καὶ φιλοσώματον

Ad hæc Simon ait, Certè id quod dicis non nihil quadrat, sed exempla enumerando admodū brevi fatigaberis propter aliarum linguarum inopiam, quæ ad Hebrææ tanquam omnium linguarū fontē cōperatæ, pauperes sunt, & egestatis suæ impatientes, ut quæ & reliquarū nationū asciscant idiomata. Nec enim plenum numerum accipiūt, nec compositionē utilem admitūt. Quapropter ars ista in alterius gentis sermonem traduci minime potest. Quòd nisi vos pariter Hebraicè peritos nossem, frustra hæc de Cabala quantumlibet paucula vobiscū egissem, aut jam acturus essem. Sed properè accedamus ad secundam hujus institutionis partem quæ נוטריקון dicitur, id est *notariacon*, quod est conventum quoddam clam receptum inter Cabalistas ut literæ singulariæ sine coagmentis syllabarum, certa verba designēt, quemadmodum notariis & actuariis est in more, & quondam belli ducum furtiva scripta literis unicis inconditè repositis arcana mentis protulerunt. Est adeo Probi Grammatici commentarius, ut scribit A. Gellius, satis curiosè facto de occulta literarū significatione. Haud aliter fortè in hujus artificii prosecutione fit, quàm si qui paciscantur inter se *jod* literā, propter indivisibilis puncti figuram, ineffabile Tetragrammaton quod vulgo Dominū interpretamur, notare. Sicut & illud ipsum propter tres עליונות i. summitates in decē numerationibus, quæ sunt una & eadē עטרה id est, unum diadema tribus punctis signare solent. Aiunt enim Cabalistæ כי לסוד זה כותבין השם ג יודין כזה ∴ i. Quòd ad mysteriū hoc scribunt nomen tribus *jod*, uti hoc ∴ Ubi unicū quatriliterum tribus unicis literis conscribitur, quod usu quotidiano approbatur. Fuit & quondam in diebus Antiochi Eupatoris Iudas Mat-

A tathiæ filius, bellator nobilis, & dux belli pro legibus, templo, civitati, patria & civibus Iudæorum acerrimus: contra quos cum jam Antiochus & illius omnis exercitus irruerēt, dedit Iudas Angelo monitus commilitonibus suis, ceu belli tesseram, hoc nobile signum, מ כ ב י ut se quatuor his literis fortiter in pugna exhortarentur, promittens quòd futurū esset signum victoriæ Dei, quod Iudæorum milites animo læto in vim ma-
B gnæ consolationis acceperunt, & sub eo signaculo validè pugnantes interfecerunt in castris Antiochi virorum quatuor decem millia & ingentem numerum elephantorum cum iis qui superpositi fuerant. Quo factum est ut princeps belli Iudas sic antea dictus, deinceps ab omnibus *Machabai* cognominaretur, eo quòd hi quatuor characteres syllabicè ita sonarent. Cumque tanta eius signi virtute tot se crederent præliorum victores fuisse, admirati sunt tribuni militum &
C sapientes in Israel, rogantes Iudam quonam modo tot triumphi sub hoc eis dato signo contigissent? & respondit Iudas Machabæus in isto signo præsentiam esse Dei omnipotentis ineffabilis. Ostenditq; illa verba Moysi *Exod.* 15. *v.* 12. dicēris, מי כמוך באלים יהוה, id est, Quis sicut tu in fortibus Tetragrammate? Hi namque quatuor characteres hæc verba designant, tanquam eorum initia, ubi *Joa* significare nomen tetragrammaton planè deprehenditur, ac esse revera מ כ ב י
D divini nominis 72. literarum per æqualitatem numeri memorabile symbolum. Eo commoti qui erant de Iudæ exercitu iterum pugnantes prostraverunt non minus 35000. ut scripta indicant, præsentiā Dei mirifice delectati & patria voce Omnipotentem Dominum יהוה benedicentes. Hinc ergo intelligitis verbum quoddam totum per unam posse literam significari, vel si ea demum stet singulariter, vel verbum quodlibet aliud collectivè perficiat: sicut tota dictio
E fertur integram pariter orationem notare, ut *Dan.* 5. *v.* 25 מנא תקל פרסין id est, Numeravit, pōderatum est, divisum est: quæ quidè hoc illi Beltsatsar repræsentarunt, Numeravit Deus regnū tuū, & cōsummavit illud: ponderatū est in statera, & inventū est deficiens: divisum est regnū tuum, & datum est Medis & Persis. Aut igitur una dictio per literas dispersa plures efficit, aut multæ dictiones per certas earum literas retractæ unam colligunt, hinc ex multis unum & ex uno multa.
F Quod neutiquam mirum esse ostendit duorum monosyllaborum frequens usus, ut aiunt Maronem scripsisse in carminibus.

Est & non, cunctis monosyllaba nota frequentant
His demtis nihil est hominū quod sermo volutet:

ergo tota ferè omniū hominum colloquia, est & non & significant. Quare in hac arte quis dubitabit unâ literâ dictionem integram, unaque dictione orationem extensam, & vice versa, una oratione dictionem aliquam electam intentatamque notari posse? unde oritur occulta quæ-
G dā & admirabilis epistolarū τεχνογραφία quā sæpe imitatus ego, in gravibus periculis & summo rerū discrimine linguâ Germanicâ, per epistolā scripsi quæ à Latino viro in Thuscia vel Ethruria cognosci desiderabā, & cōverso more scripsi Latinè

quod

quod Alemanū hominē Latinitatis imperitū scire volui. Accipiatis hoc velim quicquid tamē illud est, grato animo, & sensibus imis, res est non parua, diligēter reponatis. Usu autem nobis eveniūt si ritè operemur hujusce generis literæ quatrifariā. Aut enim sumūtur ab initio verbi ad aliquid aliud significandum, ut in exorsu Geneseos יום הששי ויכלו השמים id est, Dies sextus, & perfecti sunt cœli, ecce Tetragrammaton. Aut à fine cujuscunq;, ut *Psal.1.v.4.* לא כן הרשעים quæ transpositæ faciunt אמן id est, Amen. Hoc namque intelligi voluit, Non sic impii, quoniam non dicēt Amen, idcirco in gehennam mittentur. Aut sunt quæ se offerāt singillatim quælibet per integram dictionē unà cōprehensę, ut *Psal.3.v.1.* Multi insurgunt adversum me. Qui sunt isti multi? Respondent Cabalistæ רבים sunt Romani, Babilonii, Iones, Medi. Aut postremùm non relativè ad aliorum verborū constitutionē destinantur, sed earū quælibet secundùm suæ proprietatis significationem sumitur, ut quando duorū seculorū mentio fit, futurum seculum *jod* litera significat, & litera *he* seculū præsens, videlicet istum mundū, *Gen.2.v.4.* Istæ sunt generationes cœli & terræ בה בראם id est in *he* creavit ea. Nimirum extrema scilicet hæc de literis consideratio ad substantiā characteris attinet quoad se, at nequaquam ad accidentalem relationē uti superiores tres, quantum ad aliud. Sic enim jam hac destinatione significant vel juxta Grammaticā institutionē res ipsas, positione prima oblatas, vel numeros arithmetica disciplina ordinatos, vel nonnullas rationes verbis magistrorū nostrorum applicatas, vel deniq; omnem creaturā à prima causa profectam, & rursus in primā causam reducibilem. De primitiva positione literarum ita monstrant, quòd *Aleph* sit via seu institutio. Unde dicitur *Iob.33.v.33.* Docebo, i. instituam te sapientiam. *Beth*, domus *Psal.23.v.9*, habitabo in domo Domini. *Gimel.* retributio *Psal.116.v.3.* Quia Dominus retribuit tibi. *Daleth* ostium, fores vel janua *Gen.19.v.9.* Et propè erant ut frāgerent ostium. *He* ecce *Gen.47.v.23.* Ecce vobis semina. *Vau*, uncinus retortus. *Exo.26.v.37.* Quarum erunt capita aurea. *Dsain*, arma *3.Reg.22.v.38.* Et arma laverunt juxta verbū Domini. *Heth*, terror. *Iob.7.v.14.* Terrebis me per somnia. *Teth*, declinatio, per metathesim *thet.* *Prov 4.v.27.* Ne declines ad dexteram & ad sinistram. *Iod*, confessio laudis. *Gen.49.v.8.* Laudabunt te fratres tui. *Caph*, vol. *Eccles.4.v.6.* Melius vola plena requie. *Lamed*, doctrina. *Psal.143.v.11.* Doce me facere voluntatē tuam. *Mem.* aquæ *Isa 55.v.1.* Omnes sitientes venite ad aquas. *Nun* filiatio *Isa.14.v.22.* Filiū & nepotē. *Samech*, appositio. *Deuteron. 34.c.v.9.* Quia imposuit, hoc est apposuit, Moyses manus suas super eum. *Ain*, oculus. *Exo.21.cap.v.24.* Oculum pro oculo. *Pe*, os *Exo.4.v.11.* Quis posuit os homini. *Tsade* latera *Exo.25.v.32.* Sex calami egredientur de lateribus ejus. *Kuph*, revolutio vel circuitus. *Exo.34.v.22.* Redeunte aññi tēpore, i. circuitu anni. *Res*, egestas *Prov 10.v.16.* Pavor pauperū egestas eorum: alii tamen hæreditatem interpretātur. *Sin*, dens. *Job.4.v.10.* Et dentes catulorum contriti sunt. *Thau*, signum. *Ezech.9.v.4.* Signa *Thau*, super frontes viro-

A rum. Ista est literarum Grammatica expositio, quomodo solent rebus quibuslibet nomina imponere vel primitiva vel derivativa. Nihil, ut arbitror, ab altiore speculatione alienum, si quis figuratæ locutionis studiosus extiterit. Tum Philolaus, Nos inquit oportet (ut comicio) senes elementarios fore, quibus denuo ferula sit opus. Nam interim multo studio ad alphabetū redacti sumus. Et Marranus, Certè repuerascimus: hæc est, Philolae palingenesia tua illa Pythagorica.
B Quibus Simon, Nolite, inquit, respuere, magna profectò res est & digna philosophis, si Platoni vestro creditis, minimeq; ridicula, ut in Cratylo Socrati visum erat, cognoscere literas, non enim habemus quicquā inquit illo meliùs, quo de veritate primorū nominū judicemus, ἐπείπερ συλλαβαῖς τε καὶ γράμμασιν ἡ μίμησις τυγχάνει οὖσα τῆς οὐσίας, ὀρθότατόν ἐστι διελέσθαι τὰ στοιχεῖα πρῶτον. i, Quandoquidem syllabis & literis imitatio fit essentiæ, rectissimum est discernere elementa
C primum. Unde puto dicta esse elementa, quasi hylementa, hoc est materialia, ex quibus minimis maxima fiunt: ut est illud Hesiodi,

Si parvum parvo superaddas, & simul omne
Componas, magnus fors tandem fiet acervus.

Provehere Simon, Philolaus ait, omnia enim verè dicis, nos hoc sermone cū tua venia jocati sumus. Tum ille, Ad disciplinæ arithmeticæ numeros transibo, qui literis Hebraicis designātur. Nec enim est ulla in orbis terrarū spacio alia lin-
D gua, cujus literæ quoslibet numeros tam perfectè ostendant. Conati sunt tamē novitii Græcorum Judæos imitari, ut & similiter alphabeto suo numeros exponerent. Sed erat necesse duas sibi figuras intercalare, tam sexti quàm nonagesimi, quæ quidē figuræ literaliter ex ordine alphabeti non sunt. Schemata enim duo hæc ϛ. ϟ. figmēta sunt hominū novorum imitādi studio ductorū, cui rei testes Homericos libros citamus. Sane Romani paucos numeros literis explicant, de qua re
E Priscianū Cæsariensem legistis olim ad Symmachū de numeris, pōderibus & mensuris scribentem. Faciamus itaq; numerorū quatuor gradus, quorū primus est digitorū, secundus denariorū, tertius cētenariorum, quartus millenariorū. Primus gradus alphaheti figuris notatur ab *Aleph* ad *Teth*. Suntque signacula novē, singillatim numeros novem referentia, ut א ב ג ד ה ו ז ח ט id est, Unum, duo, tria, quatuor, quinq;, sex, septē, octo, novem, Secundus denariorū ordo, novem,
F quoq; cōtinet Alphabeti figuras, י כ ל מ נ ס ע פ צ .i. Decē, viginti, triginta, quadraginta, quinquaginta, sexaginta, septuaginta, octoginta, nonaginta. Tertius gradus centenariorū habet similiter novē characteres, ק ר ש ת ך ם ן ף ץ .i Centum, ducēta, trecenta quadringenta, quingenta, sexingēta, septingēta, octingēta, noningenta. Quartus gradus est millenariorū, in quo revertēdū est ad priorū numerorū figuras, quāquā esse debēt statura grādiores, ita ut dicatur magnū *Aleph*, quasi
G *Aleph* latū, & pronunciatur per *patha* secudū a Italicum. Sic *beth* magnum, quod duo millia significat. Inde usque ad novem millia: demum *jod* magnum decem millia, quo in ordine quidam pro statura solent figuras apicibus notare,

Deinceps

Deinceps nõ figuris utũtur, ſed verbis רבו רבותים id eſt, mille millia, bis mille millia, & reliqua. Viã iſtam Alphabeti numerorum, maximopere ſunt amplexi Cabaliſtæ, qui dicũt annorum duo millia, initium præceſſiſſe, antequàm hic mundus fieret Eo quod ante ראשית id eſt initium, ſcriptura ponit *Beth* magnum dicens בראשית Ita ſapientes noſtri exponunt eum locum *Prov.* 8 *v.* 22. Dominus poſſedit me initio viarum ſuarum antequã quicquam faceret extunc. Quicquid verò millia tranſgreditur, infiniti loco habetur. Nam ſuis numerorũ in ſacris millia ſunt: ut cùm vellet David infinitatẽ precii oſtendere *Pſ.* 119. *v.* 72. dixit, Bonum mihi lex oris tui ſuper millia auri & argenti, hoc eſt ſine numero. Tertiam nunc ſpeciem ſubſtantiæ literarum breviſſimè recenſeamus, quæ ad aliquas magiſtrorum noſtrorum intentiones referuntur, ut *alph*, *beth*, illis ſignificat prudentiam, & *gimel*, *daleth*, remunerationem pauperum, & *mem*, id eſt *Meamar*, videlicet ſermonem apertum & ſermonem occultum, & ſic de aliis quæ paulò inferiùs recitabimus Thalmudicis tamen uſu frequentiora. Quarta earum literarum ſpecies conſiſtit in rebus conditis atque creatis omnibus, maximè quidem utilis Cabalæ ſtudioſis, quo faciliùs creaturas revocare in creatorẽ poſſint, id quippe quod illius diſciplinæ maximum eſt & ſingulare ſtudium. Literas igitur in ſuum quaſque ordinem Iacobo, ut elementa ſingula ſingulariter cognoſcatis, atque ſic incipiam. Ab *aleph* uſque ad *jod* ordines ſive chori angelorum ſignificantur, quos intelligentias ſeparatas & formas liberales, incorporeas & inſenſibiles philoſophi appellant, progreſſas & derivatas à virtute Dei, qui formam non habet, neque imaginem, neq; ſimilitudinem. Dixit enim *Iſaia quadrageſimo cap. v.* 25. Cui aſſimilaviſtis me & adæquabor? Et paulò antè, Cui ergo ſimilem feciſtis Deum? aut quam imaginem diſponetis ei? Cæterum manſio iſta nominatur, עולם המלאכים id eſt, ſeculum angelorum ſive mundus angelicus. Deinde à litera *caph* ad literam *tſade* cœlorum ordines deſingnantur qui Dei creatoris virtute donati ab angelorum influxu diſpenſantur, & vocatur עולם הגלגלים id eſt, ſeculum orbium ſeu ſphærarum. Porrò à *tſade* ad *thau* interveniunt quatuor elemerta cum ſuis formis, & ſimul omnia mixta tam viventia, quàm non viventia, quæ à Dei virtute pendent, quibus influit eſſe & vivere: ut eſt in Iſaia, Creans cœlos & extendens, eos firmans terram & quæ germinant ex ea, dans flatum populo qui eſt ſuper eam, & ſpiritum, calcantibus eam, ſeu ambulantibus in ea Diriguntur autem ab influentiis angelorum & ſphærarum: atque totum id vocatur עולם היסודות id eſt ſeculum elementorum, & in eo eſt homo qui appellatur עולם הקטן id eſt ſeculum parvum, quod Græci dicunt μικρόκοσμος hoc eſt Minor mundus: ſeu rectius, Parvus mundus. Nam in homine ipſo relucent omnium creaturarum proprietates ſummarum, & infimarum. Hæc fortè utilius memoriâ repetemus, ſi quorumnã literæ ſingulæ perhibeantur eſſe ſymbola, demonſtrabimus: rem ſanè jucundam, & antiquiſſimis autoribus celebratam: ne ſint futuri aliquando, qui hanc artem ut tenuem ac jeiunam cavillentur. Eſt igitur

א *Aleph*, nota ſummarum & altiſſimarum rerum, quæ primo effluxu divinæ bonitatis ſubſiſtunt: puta Angeli, qui dicuntur חיות הקדש *haioth hackodes*, id eſt animalia ſanctuarii, vel potiùs vitæ abſque medio ſubter Deum. Hi Angeli virtute Dei, proximè inferiores purgant, illuminant & perficiunt, quæ communi vocabulo, illorum dicitur influentia.

ב *Beth*, ſecunda litera, ſecundum ſignificat ab ipſo Deo gradum Angelorum qui dicuntur אופנים *Ophanim*, id eſt formæ ſeu rotæ, ac ſecundo loco derivantur à Dei virtute per intelligentiam priorem, & ipſi à Deo quoque inferioribus influunt. Dixêre ſimul etiam ſapientes quòd *Beth* ſit nota ſapientiæ.

ג *Gimel* repræſentat ex eſſentiiis ſuperioribus Angelos, qui dicuntur אראלים *Aralim*, id eſt Angeli magni, fortes & robuſti, qui deſcendunt ordine tertio à divinæ majeſtatis bonitate, illuminanturque virtute Dei per intelligentiam ſecundam, & ipſi pariter inferioribus influunt.

ד *Daleth* ſymbolum eſt emanationis quartæ apud ſuperos, eorum qui dicuntur חשמלים *Haſmallim*, & in virtute Dei per medium intelligentiæ tertiæ influuntur, & illa virtute inferioribus influunt.

ה *He*, litera deſignat entia ſuperiora, quintæ ab ipſo Deo emanationis, quæ ſunt שרפים id eſt *Serapim*, & influuntur de virtute Dei per medium intelligentiæ quartæ, ac eadem virtute inferioribus influunt.

ו *Vau*, notat eſſentiam ſupernorum emanationis ſextæ, qui dicuntur מלאכים *Mallachim*, id eſt Angeli, & influuntur de virtute Dei per medium intelligentiæ quintæ, ac eadem virtute inferioribus influunt.

ז *Zain*, ſignaculum eſt ſpirituum beatorum ſuperiorum emanationis ſeptimæ qui nominantur אלהים *Elohim*, id eſt dii, & influuntur de Dei virtute per ſexti ordinis Angelos, ac eadem virtute inferioribus influunt.

ח *Heth*, ſignum eſt ſuperorum emanationis octavæ, & ſunt Angeli qui vocantur בני אלהים *Bene Elohim*, id eſt filii Deorum, de virtute *El.* per Angelos ſeptimi ordinis infuſi, ac eadem Dei virtute inferioribus influentes.

ט *Teth*, notar eſt Angelorum emanationis nonæ: qui vocantur כרובים *Cherubim*, & influuntur de virtute Dei per medium intelligentiæ octavi ordinis, & eadem virtute inferioribus influunt.

י *Jod*, litera decima ſignificat eſſentiam intelligentiarum emanationis decimæ, appellantur autem אישים *Iſſim* nobiles & patricii, ſuntque omnibus hierarchiis inferiores, & Dei virtute illuſtrantur per nonum chorum, eademque virtute influũt filiis hominum cognitionem & ſcientiam rerum, mirificamque induſtriam. Unde dicuntur qui tali ſunt præditi facultate filii איש id eſt, homines nobilis intelligẽtiæ, de quibus *Pſal.* 49. Quique terrigenæ & filii hominum: quod propriè ſic legitur, Tam filii plebei quàm filii patricii, quaſi diceretur. Tam agreſtes quàm nobiles. Eam denominationem ab hoc intelligentiarum

tiarum ordine sumimus nos ipsi. Est enim in nobis intellectus agens summa pars animæ quam Aristoteles νοῦν, hoc est mentem appellat, quæ nobis sola deforis advenit. Inde procedunt visiones propheticæ, ac omnia magna & sancta, vocatur autem שכל הפועל quo fruitur mundus angelicus. Sequitur

כ *Caph*, ea litera designat primum mobile ab ipso *El Sadai*, tanquam à causa prima immediatè, licèt per rationalis vitæ spiritum communicativè motum, qui est Angelus *Metattron*, & dicitur intellectus agens mundi sensibilis per penetrationem formarum inferioribus omnibus viam præbens, quare influit virtute divina in omne quod est mobile.* ך *Caph* finalis significat girum stellarum fixarum, quæ sphæra octava nominatur quantum ad nos, sed quoad superiora est orbis secundus in duodecim zodiaci signa divisus, quæ nos מזלות appellamus, influiturque de virtute Dei per medium intelligentiæ ipsius *caph* similiterque inferioribus influit.

ל *Lamed*, est signum primæ sphæræ planetarum, & dicuntur לכת quasi ambulones, quos Latini errones appellant, instar Græcorum qui ob id eos asserunt esse πλανήτας. Diciturque orbis septimus Saturno attributus quem שבתאי nuncupamus, influit & influitur.

מ *Mem*, apertum notat sphæram Jovis qui à nobis צדק nominatur, & à virtute Dei per medium intelligentiæ superioris influitur, eademque virtute inferioribus influit. ם *Mem* clausum est symbolum sphæræ Martis, quem appellamus מאדים orbis quinti, & virtute Dei creatoris influitur per Angelum proximè superiorem, & eadem virtute inferioribus influit.

נ *Nun*, significat luminare majus, quod vocatur שמש id est, Sol, & ejus sphæra dicitur orbis חמה influiturque à Deo per medium intelligentiæ sextæ, quâ & influit in inferiora. ן *Nun* finale sphæram indicat Veneris, quæ à nobis vocatur נוגה *Noga*, & Dei virtute constat, influitque mediante intelligentia septima.

ס *Samech*, est symbolum cancellarii, qui dicitur כוכב *Cochab* & Latinè Mercurius, influitur autem virtute Dei à superioribus, eademque virtute inferioribus influit.

ע *Ain*, est nota sphæræ Lunæ, quæ à nobis dicitur ירח *Jareah*, & apparet quasi oculus sinister mundi. Estque inter astrifera ultimus orbium: & propter albedinem quandoque nominatur לבנה *lebana*. Cuncta hæc facultati astrologicæ committimus.

פ *Pe*, significat animam intellectualem, singularem & universalem, & dirigitur ab intelligentiis separatis, quib. infunditur à Deo tam in sphæris quàm in stellis & in omnibus animatis superioribus & inferioribus sphærarum & elementorum. ף *Phe* finale denotat spiritus animales qui diriguntur ab intelligentiis superioribus de virtute atque mandato Dei.

צ *Tsade*, symbolizat materiam tam cœlorum quæ est intelligibilis, quàm elementorum quæ est sensibilis, omniumque mistorum. Diriguntur autem virtute divina per intelligentias separatas, & per formas proprias. ץ *Tsade* finale monstrat elementorum formas, quæ sunt ignis, aër, aqua, terra. Et reguntur divina virtute per Angelos qui dicuntur אישים *Issim*, & virtute cœlorum, & virtute materiæ primæ, quæ est fons & origo cunctorum elementorum.

ק *Koph*, est symbolum inanimatorum & mineralium & eorum quæ dicuntur elementata & mista. Diriguntur autem virtute divina per sphæras cœlestes & intelligentias separatas quæ vocantur אישים *issim*. Et influunt inferioribus in regione quatuor elementorum.

ר *Res*, significat omnia vegetantia, fructus & fruges ac terræ nascentia, influunturque virtute Dei à corporibus cœlestibus & intelligentiis separatis nomine אישים *isim*, itemque complexionibus elementorum.

ש *Sin*, designat omnia sensitiva tam reptilia terræ ac progressiva, quam aquarum, pisces & aëris volucres simul, & quæcunque irrationalia vitalem motum habentia, quæ virtute Dei reguntur à corporibus cœlestibus & intelligentiis quas vocamus אישים *isim* & complexionibus elementorum.

ת *Thau*, est symbolum hominis & naturæ humanæ quæ est perfectio & finis omnium creaturarum, dirigiturque à Deo complexionibus ac qualitatibus elementorum juxta influentias cœlorum, & per officia peculiaria intelligentiarum separatarum אישים *Isim*, qui sunt angelicæ conditionis, & sicut sunt finis ac consummatio in mundo Angelorum, ita est homo finis & perfectio creaturarum in mundo elementorum, quin potiùs in mundo universorum: constitutus est enim ex duobus mundis, sicut scriptum est, Formavit Dominus Deus hominem de limo terræ, & spiravit in faciem ejus spiraculum vitæ.

TRactantur hæc uberiùs à nostris majoribus, quorum posteris nobis clarè apparet erga sacras literas ardentissimus amor, qui de omnibus etiam minutissimis rationem reddere studuerunt. Verbi causa,

De Aleph scriptum est in libro הבהיר id est *de Candore*, ubi sedit R. Amorai, & disputavit, Quare *Aleph* ponatur in capite Alphabethi? & respondetur, Quia fuit ante omnia, quin etiam ante legem, quod de R. Rahumai, ejus libri autore, commemorat Mnahem Racanat, *in distinctione Geneseos prima*. Iterum autem, Quamobrem proximè sequatur *Beth*, certè quia fuit legis initium. Et quare *Gimel*, non sit nominatum *gidel*, cùm in sacris literis præponatur גדל & sequatur גמל *Genes.* 21. *v.* 8. ubi scribitur ויגדל הילד ויגמל. Talia & his paria scrutari certè non sunt dedignati sapientes viri. Quanquam sunt etiam aliquo numero, qui brevitatis causa, reddere aliquorum rationes prætergressi, tantùm scripsere quæ simpliciter ad rem attinent, quoniam semper ad sublimiora omni diligentia & studio conati sunt properare, ut R. Jacob Cohen, in libro cui titulus est פירוש השם הקדוש id est, *expositio nominis sancti*. Nam de Alphabeto strictim sic dicit,

Numeri.	Ordo.			
1.	1	א Aleph	אויר	Aura,
2.	2	ב Beth	חיים	Vita,
3.	3	ג Gimel	שלום	Pax,
4.	4	ד Daleth	חכמה	Sapientia,
5.	5	ה He	ראיה	Viſus,
6.	6	ו Vau	שמיעה	Auditus,
7.	7	ז Zain	ריחה	Odoratus,
8.	8	ח Heth	שיחה	Locutio,
9.	9	ט Thet	לעיטה	Infuſio,
10.	10	י Iod	משכב	Cubatio,
20	11	כ Caph	עושר	Opes,
30	12	ל Lamed	מלאכה	Negocium,
40	13	מ Mem	מים	Aquæ,
50	14	נ Nun	הלוך	Meatus,
60	15	ס Samech	רוח	Spiritus,
70	16	ע Ain	שחוק	Riſus,
80	17	פ Pe	זרע	Semen,
90	18	צ Zade	הרהור	Suſpicio,
100.	19	ק Kuph	שינה	Sopor,
200.	20	ר Res	חן	Gratia,
300.	21	ש Sin	אש	Ignis,
400.	22	ת Thau	ממשלה	Poteſtas.

א ſi enumeraſſet iis verbis,

HÆc & ejuscemodi reliqua quæ audiſtis ex patrum monumentis quantò potui breviſſimè decerpſi, ut vobis vel aliquam deguſtationem literariæ profeſsionis exhiberem. Scripſit enim de iis non negligenter, inſignis autor Rabbi Akiba, quem imitati ſunt complures ex noſtris homines literatiſsimi, quos multo dignamur honore. Dixerunt enim, quòd in expoſitione Alphabeti, latent multi ſenſus Et Rabbi Abraham Aben Ezra de hoc, in libro qui pra ſcribitur, סוד התורה i. *de Myſterio Legis*, itaque inquit, והאמת כי טוב הוא למשכיל שילמד מזאת החכמה id eſt, Et verum eſt, quòd bonum ſit hoc ut intelligatur, quia diſcitur ex eis ſapientia. Non ut omni tamen vitæ noſtræ tempore, in literatoria laboremus arte (ait ipſe) ut dies ac noctes in voluminibus Rabbi Juda torqueamur, qui primus fertur Hebræis Grammaticus eſſe: vel in illis viginti libris, quos de Inſtitutione literaria Marinus compoſuit: vel quos Samuel Nagid, eadem de re duos & viginti edidit. Hucuſque Rabbi Abraham Aben Ezra, nec fruſtra ſenſit ita homo prudentiſsimus & literarum peritiſsimus. Ad majora enim & altiora nati ſumus.

DIxi modò, quæ ad ſubſtantiam literæ pertinent conſiderationes quatuor. Nunc mea opinione terminandum eſt id, quod accidentali relatione literarum agere dudum cœpimus, & נוטריקון id eſt *Notarıacon* appellatur, quia in parte id conſideramus, quæ litera quam dictionem ſignificet. Habet autem tres quoque ſpecies. Quum enim ſignaculum aliquod ab initio dictionis accipit, & (ut fieri ſolet) apicibus in ſublimi notatur, jam ראש התיבה id eſt caput dictionis nominatur, atq; de more ita ſcribitur ר״ת Quando item ſumitur à termino & fine verbi alicujus propoſiti, tunc סוף התיבה id eſt, finis dictionis, cognominatur: quod conſueverunt figurare hoc modo ס״ת Sin autem à ſingulis verbi cujuslibet literis notæ ſingula deducuntur, id tunc generali vocabulo *notarıacon* appellamus. Ad hæc Philolaus ait, O noſter Simon quàm ſunt hæc externis hominibus arcana & recondita! Tum ille, Multo fortè occultiora, inquit oſtendam vobis in hac tertia Cabalæ parte, quæ תמורה nominatur, ubi mutua fit literæ pro litera poſitio, & toties fit, quoties alphabeta permutantur. Permutantur autem iuxta numerum literarum bis & vigeſies, quia viginti duas legimus Judæorum literas, ſemperque binis quibusque literis conjugatis licebit alteram ſumere pro altera, & ea cōbinatio dicitur צירוף ut ſi ex iſtis ſex literis Alphabeti Latini, a, b, c, d, e, f, continuò binas & binas conjugavero, quatenus ſub jugo primo ſint a b, ſecundo c d, ſub tertio e f, velimque per epiſtolam, hujus artis peritum aliquem hortari ut ſupplicaturus principi, cadat ante pedes ejus, ſic ſcribo, db c f, quod ille intelliget Cade, ita & de aliis. Totum hoc opificium evenit ex Alphabeticaria revolutione, ut ſuccedat mutuò litera pro litera proprio ſibi jugo combinata, ſcilicet viciſſim a pro b. & b pro a, ſimiliter c pro d, & d pro c, itemque e pro f, & f pro e. Quod facilius in Hebraicis nullo quidem obſtante procedit, quia voces quas Latini vocales nominant non ſunt in ordinem Alphabeti Judæorum repoſitæ. Priſca igitur ætate motus inde pater noſter Abraham dixit, ut in libri *Jetſira cap.* 2. legitur, *Aleph* cum omnibus & omnia cum *Aleph*, haud ſecus atque *Beth* cum omnibus & omnia cum *Beth*, & ita de ſingulis. Quare ut exemplo id fiat manifeſtius, viginti duo alphabeta producam in medium, quæ in eodem creationis volumine Abraham ſcitè admodum & utiliter ordinavit.

XXII. Alphabeta R. Abraham.

כמ	ינ	טס	חע	זפ	וצ	הק	דר	גש	בת	אל
למ	כנ	יס	טע	חפ	זצ	וק	הר	דש	גת	אב
במ	לנ	כס	יע	טפ	חצ	זק	ור	הש	דת	אג
מנ	לס	כע	יפ	טצ	חק	זר	וש	הת	בג	אד
גנ	מס	לע	כפ	יצ	טק	חר	זש	ות	בד	אה
נס	מע	לפ	כצ	יק	טר	חש	זת	גד	בה	או
דס	נע	מפ	לצ	כק	יר	טש	חת	גה	בו	אז
סע	נפ	מצ	לק	כר	יש	טת	דה	גו	בז	אח
הע	ספ	נצ	מק	לר	כש	ית	דו	גז	בח	אט
עפ	סצ	נק	מר	לש	כת	הו	דז	גח	בט	אי
ופ	עצ	סק	נר	מש	לת	הז	דח	גט	בי	אכ
פצ	עק	סר	נש	מת	וז	הח	דט	גי	בכ	אל
זצ	פק	ער	סש	נת	וח	הט	די	גכ	בל	אמ
צק	פר	עש	סת	זח	וט	הי	דכ	גל	במ	אנ
חק	צר	פש	עת	זט	וי	הכ	דל	גמ	בנ	אס
קר	צש	פת	חט	זי	וכ	הל	דמ	גנ	בס	אע
צר	קש	צת	חי	זכ	ול	המ	דנ	גס	בע	אפ
רש	קת	טי	חכ	זל	ומ	הנ	דס	גע	בפ	אצ
יש	רת	טכ	חל	זמ	ונ	הס	דע	גפ	בצ	אק
תש	יכ	טל	חמ	זנ	וס	הע	דפ	גצ	בק	אר
כת	יל	טמ	חנ	זס	וע	הפ	דצ	גק	בר	אש
כל	ימ	טנ	חס	זע	ופ	הצ	דק	גר	בש	את

Elementorum hæc vigintiduorum commixtio, nequaquam erit rusticè ac indoctè intelligenda: omnia enim spiritus sunt. Sic in libro *Jetsira* scribitur, Et sculpsit cum illo spiritus Deus viginti duas literas, tres matres, septē duplices, & duodecim simplices: & quælibet illarum est spiritus: ad contemplandum itaque spiritualiter ingenti cum gaudio nobis tradita hæc sunt, non ad obloquendum, non ad irridendum, sed pia fide mysteria Scripturarum amplexandum. Credentes enim literis facilius altiora speculamur, & abscondita confidimus in literis reperire posse, quasi Dei sermonem in medio calignis, qui dixit ad Moysen: Ecce ego venio ad te in densa nube, ut audiat populus cum loquar tecum. quin etiam בך id est, viginti duabus, credent in perpetuum. Oportet namque Cabalistam non aniliter, sed fortiter credere, & quæ sunt patrum mandata literis, singulari amore ac animo jucundo lætoque recipere cum gaudio & fiducia, ut *Ps. 70. v. 5.* Exultēt, & lætentur בך id est, viginti duabus, qui quærunt te. Nam duas & viginti literas scitote fundamēta esse mundi & legis, ut copiosè in libro tractatur Horti nucis secundo: quem vel legistis, vel legetis. Tum Philolaus, Certè, ait, tales libros nec legi, nec vidi unquam, qui etiam non paruâ usque huc operâ, ubi-nam laterent scrutatus sum. Et Marranus, Nescio, inquit, quo pacto illiusmodi librorum tanta Iudæis parsimonia sit, ut ne amico quidem eos liberaliter edant, aut quocumque tamen ære vendant. Tunc Simon, Statutum nobis est, inquit, arcana legis non dari peregrinis, sed ליועץ חכם id est, consiliario sapienti, non domestico etiam consiliario tantum, nec sapienti modò, sed simul consiliario sapienti, qui non sit extraneus, & non sit indoctus. Nec id ægrè feratis, obsecro. Sæpe namque imminentis periculi causa in tam diuturna dispersione constitutis nobis conventus patrum sollicitus

A providè statuit, דה שהוא ברח ממרה שנפל בן באחרונה id est, Ea lege ut ipse fugeret ab eo, in quod cecidit posterius: Moyse nostro Ægyptio autore, qui causas enumerat, & recitat eventa in *capite 71. libri Perplexorum.* Sed spero vos hæc & alia nostræ gentis boni consulere, quare ista disputatione dimissa partem artis Cabalisticæ tertiam prosequar. Accepistis de Combinationibus literarum ducentis & quadraginta duabus, permutationes conjugationum ducentas triginta u-

B nam, præter alphabetum vulgo consuetum, cujus tamen binas quasque suo ordine literas pariter etiam connectere ad mutuas vicissitudines solēt. Rem vulgò exilem, ac fortè prima specie imperitis contemtam, sed quæ tamen veniat plurimum exaltanda hominibus. Ut legitur *Ps. 12. v. 9* כרם זלת לבני אדם id est, Exaltando despectiones filiis hominum. Ad quod ibi citat R. Salomō, id quod dicitur à Psalmista, lapidem quem reprobaverunt ædificantes, factus est in caput anguli. Vos equi-

C dem oro, haud negligenter considerate, quòd nō frustrà scriptum est ברם nam de גמטריא *Ghematria* Cabalisticè significat ducenta & quadraginta duo, tot enim sunt cunctæ superius descriptæ combinationes, & ex illis unā & triginta ducentasque variationes decenti honore veneremini. Omnia enim ex illis oriuntur quæ sunt & quę dicuntur, de iis namque januis quas appellant. pater noster Abrahā (ut est in libro *Jetsira*) dixit ונמצא כל הדבור וכל היצור יוצא מהן: id est, Et existit o-

D mne dictum & omne creatum progrediens ex illis, quę quidē nobis illorū adminiculo facilè possumus in nostram ordinare salutem, quoniam reducēdi sumus per omnium rerum creatarū considerationem in unius creatoris pro humana virili cognitionē, quæ est salus nostra & vita æterna, hoc fit à Deo per nomen suum rursus in Deum. Ipse est ipsemet nomen suum quatriliterum in secula seculorum semper benedictū, quod ostédetat

rat Psaltes, cum aiebat: Et cognoscent, quòd tu es nomen tuum Tetragrammaton, solum tibi supremum super omnem terram. Idcirco solum hoc nomen dicitur *Sem hamephoras*, id est, nomen expositorium essentiæ Dei. Cujus experimentum sumitur de prima hujus artificii parte. Aliud est Dei nomen in istius locum succedens, quod duodecim literis scribitur, eiusque ratio de secunda parte recipietur. Aliud præterea nomen est, quod in hac Cabalæ tertia parte commodissimè tractatur, nomen quadraginta duorum characterum: non quòd unius nominis una prolatio quadraginta duabus literis constet. Notum enim est apud quemlibet intelligentem (ut docet Rabbi Moses Maimon) quòd unum nomen inveniri nequeat usquam tot literis scriptum. Sed plura sunt nomina inter se & in seipsa complexa, ex multis literis aggregata, quæ ducant Cabalistam per quosdam rationes occultas ad veritatem cognitionis Dei tetragrammati, *jod, he, vau, he*, יוד.ה.ו.ה quod similiter arithmeticè quadragintaduo significat. Huiusdi quadragintaduo characteres, per talia nomina sic conjuncti dicuntur unum nomen, eo quòd finaliter solum unam rem significant, quemadmodum econtrario alia nomina composita & collectiva sæpe compluria sunt unicè significantia. Potuit igitur in præsentiarum contingere, quòd ratio illa qua intellectus noster duceretur in Deum, nequiverit nisi multis & literis & verbis explicari. Nec id mirum, quoniam per multos & diversos rivulos solent ingeniosi opifices scaturiginem investigare. Ita de fontis sui abysso emanare fecit Deus cunctas res & ad infinitam voraginem refluere. להוצ'א דבר במאמר ומאמר בדבר עד להעמיד כל הדברים במעין השלהבת והשלהבת במאמר כמעין אין חקר ואין מספר לאורה המתעלמת בתוספת החשך המסותרת בכלל ארבעים ושתים אותיות: Hæc sunt verba contemplantissimi doctoris Hamai, in libro העיון id est, *speculationis*, ad quæ utiliter allegat ipse ספר מעין החכמה id est, *librum fontis sapientiæ*, quanquam vir tam integer testimonio non eguisset. Jam tentabo si ea Latinè interpretari valeam, ita saltem ne quid sententia detrimenti patiatur: Ut produceret (inquit) rem in verbo & verbum in re, quousque restitueret omnes res in fontem resplendentiæ, & resplendentiam in verbum, tanquam fontem cujus nec terminus sit, nec numerus, ad lucem inaccessibilem augmento tenebrarũ reconditã in universo quadraginta duarũ literarũ. Hucusque Hamai. Appellant autem hoc tam venerandum & colendum nomen duabus & quadraginta literis designatum præstãtissimi sapientum, quorum memoria in benedictione est קדוש ומקודש id est, Sanctum & sanctificatum. Ideoque per alphabeticæ revolutionis commixtionem rudibus & dignis occultatum, atque tantum sanctis contemplativam vitam agentibus, ex alphabeticaria combinatione per Ieremiam est revelatum, qui sæpe legere solebat in libro *Iesira*, ut reperitur scriptũ בספר בטחון id est *in libro de spe*. cuius autor est Rabi Iuda, qui composuit illum. Cumque Ieremias librum *Iesira* multum & sæpe nocturna versa-

A ret manu atque diurna, venisse ad eum בת קול id est filia vocis, dicitur, quæ juberet illum tribus annis volumini eidem insudare. Post itaque annorum trium finem, quando jam ei placuit characterum conjugatio & tractatus, ut operaretur in eis, mox sibi atque sodalibus creatur homo novus, & in ipsius fronte scriptum erat, יהוה אלהים אמת id est, Tetragrammatus Deus verus: tum sentiens ille homo nuper creatus, scripturam in fronte, haud ultrà remoratus est, quin subitò citata manu primam dimoveret ac adimeret literam in אמת quæ est *Aleph*. Ita manebat reliquum his verbis, יהוה אלהים מת id est, Tetragrammatus Deus mortuus. Ob quam rem Ieremias indignatione perculsus scidit vestimenta sua, & dixit ei, quare tu deponis *Aleph* ab *Emeth*? Qui respondit, Quoniam defecerunt ubique à fidelitate Creatoris, qui vos creavit ad imaginem & similitudinem suam. Dixit Ieremias, Quomodo igitur appehendamus eum? Respondit ille, כתבו האלפאביתות למפרע באותו העפר הנזרק בבונות לבבכם: id est, Scribite alphabeta ad spaciũ in hunc pulverem dispersum, juxta intelligentias cordium vestrorum. Et fecerunt ita. Et factus est ille homo in horum conspectu pulvis & cinis, atque sic disparuit. Quare Ieremias se tunc ab ipso Deo virtutes & potestates Alphabetorum & Elementariarum commutationum recepisse asserebat: nam dispositionem conjugationis de libro Creationis ante noverat: inde ad posteros Alphabeticaria hæc Cabala, id est Receptio, transmigravit: per quam arcana Divinorum maxima panduntur. Quum enim per omnes literarum combinationes nomen illud magnum (Tetragrammaton) & pro viribus maximis extollendum, ab ultimo ad primum circumduxerimus: tum se nobis Divina ejus notitia liberaliter ostendet, ac voluntati nostræ suas facultates offeret, clementerque subiiciet, si nos invenerit dignos atque animi puritate, fidei synceritate, spei firmitudine, amoris ardore præditos & munitos. Noluerunt enim patres nostri (ut Rabi Tarphon, Rabi Moyses Ægyptius, & Rabi Hamai, cæterique scripserunt) secundum præcepta Magistrorum nostrorum illud nomen cuiquam mortali ostendere, nisi admodum digno. Sic enim dixerunt, quòd non tradatur nisi humili, & ei qui stat in dimidio dierum suorum, non iracundo, nec ebrioso, nec pravis moribus fœdato: sed viro pacifico, & qui suaviter loquatur cum creaturis, & qui custodiat illud cum mundicia: talis enim dilectus est sursum & circa nos desideratus deorsum, & timor eius cadit super creaturas. Ut verò nomen illud vobis patefaciam, more Cabalistarum, primò partiar quadragintaduas literas in septem verba, deinde quodlibet verbum in duas dictiunculas, quarum singulæ contineant juxta idioma linguæ Hebraicæ ternas literas. Factâ igitur multiplicatione arithmeticâ dicendo sexies septem, erunt quadragintaduo, scilicet literarum eius nominis collectio universa quam inspectioni oculorum vestrorum hoc charagmate subiicio sic, שגבבמא שגתכי בתאצב ימפתא צתגהפין תגהצמא צאצפפש

Equi-

Equidem hoc in versu dum quotas quasque literas comprehendero, confestim mihi altera pars dictionis unius è septem quævis dissyllaba nascitur. Una enim quæque hujus tam preciosi nominis dictio sex constare characteribus dignoscitur, tamen Hebraicis tantùm, non autem alterius linguæ: nam Latinè pluribus erit opus, ut *Sagathbama, Sagathbekaz, Miathazab, lemibatha, Zethaghaphaz, Thegazama, Zaazpapas*: quæ in antiquorum voluminibus inveniuntur usque hodiernum in diem Romano sermoni peregrina & incognita, sed non idcirco despicienda, quòd dura sunt, & barbara. Nemo enim tam lippis oculis in aspectu sacrorum utatur, ut recondita contemnat. Nemo auribus in audiendis divinis tantas delicias indulgeat, ut solùm ea veneretur, ea laudet, ea sequatur quæ sensibus sint jucunda, oculis amœna, tactu mollia & voculatione blanda: sed spiritalia capessat magis quàm corporalia, & constantia magis quàm levia, veraque magis quàm fucata. Enimverò sæpe aspera & horrida præcedunt Dei præsentiam. Recordamini quæ contigerunt Eliæ prophetæ, cùm in monte Dei Horeb intra cavernas & in specu lateret, nonne dictum erat ei sic? Ecce Tetragrammatus incedit & flatus grandis atque fortis, subvertens montes & discindens ac conterens petras ante Tetragrammaton, non in flatu tetragrammatus, sed post flatum commotio, & non in commotione tetragrammatus, sed post commotionem ignis: non in igne tetragrammatus, sed post ignem vox submissa tenuis, & in illa voce locuta est ad eum gloria tetragrammati, quæ nominatur בבוד. Ita vos post desertum horridum & senticosum, post montem & petras, post flatum & terræmotum, post ignem, post vocem in ipso cavernarum & specuum vestibulo dimissa occupationum secularium multitudine, audietis gloriam Dei ad vos loquentem, Quid vobis hîc: Pergite ultrà, ut extat enarratum, *3. Regum* 19. Igitur non hîc standum est, sed revertendum nobis cum Elia propheta in viam nostram per desertum, hoc est per has hispidas barbaricarum connexionum revolutiones & perplexas vepres in viam sacræ atque canonicæ scripturæ, viam verè nostram quæ est veritas eloquiorum Dei, ut ungamus regem in Syria qui ab unctione dicitur Messiha. Tantisper namque per conjugationes duorum & viginti Alphabetorum ambulabimus, dum ad supremum atque primum Alphabetum vigilanti sollicitudine ac indefessa diligentia ventum fuerit. Oportet enim nos artificiosè per singulas combinationes tam diu discurrere quousque vox Dei pateat, & apertus se nobis offerat sacratissimarum scripturarum textus. Illa nempe vox Dei omnibus Alphabetis à primo ad ultimum videlicet vigesimum secundum, virtutem suam & valorem largiter impluit, ut combinationes aliquanto majorem efficaciam quæ reputantur non significativæ, quàm nomina primario significatu præstent, veluti radius solis fortiùs quidem urit quàm sol ipse unde manavit. Hinc illud extat Mirandulani Comitis in Conclusionibus, ubi sic ait, Quælibet vox virtutem

A habet in Magia in quantum Dei voce formatur. Præsentis ergo nominis quadraginta duarum literarum virtus, operatio, vigor, efficacia, complementum & perfectio à Dei voce pendet, quam intendimus per omnes omnium Alphabetorum connexiones & retia venari, donec septem nomina quadraginta duabus literis comprehensa, usquam in scriptura sacra comperire queamus. B Verbi causa. Si quærantur ex primo & vigesimo Alphabeto similiter septem verba quæ possint vel ullius divinæ scripturæ versus esse symbola, reponantur mihi salva ut sunt memorata superiùs. Itidem ex ipso & vigesimo, adhuc autem & decimo nono, & eodem modo deinceps omnia percurrendo usque ad primum quod à suo exordio ceu reliqua nomen accepit, ut diceretur, אלבת id est, *Albath*, cujus ex combinatione hoc mutuemur exemplum,

C חרל גנב חרל לאק גבל בקד כנב צלב קלד תצק לרו קנג קבק צצת Quod simul etiam est nomen divinum quadraginta duarum literarum ex primo Alphabeto libri *Ietsira* permutato, receptum. Sola namque permutata & transposita pater noster Abraham in eo creationis libro posuit, cùm non dubitaret alioquin vulgaris Alphabeti rectum ordinem cunctis esse notum. Solent autem & hunc pari modo combinare dicentes, אבגד ut Rab. Hamai docuit in libro illo *de Speculatione*, D nomenque describit quadraginta duarum literarum etiam ex eadem sua combinatione productum sic, אקבתטש אקבבבו טנבשות נטנהבש ובקפהו בקפוטש ושוהא Quod similiter, ut cætera, Deum benedictum juxta suam proprietatem symbolicè significat. Sicut enim quatrilitterum ineffabile notat Deum ut est super omne esse, & *Ebueh*, repræsentat Deum ut est in omni esse, & *Adonai*, Deum ut est omnium Dominator, & *Saaai*, ut nullius eget: ita pari modo quadragin- E ta duarum literarum sive recipiatur ex transpositis seu rectis combinationibus, quodlibet designat Deum, quatenus est creator cœli & terræ, visibilium omnium & invisibilium. Quamobrem ista viginti tria nomina divina, quorum quodvis quadraginta duabus figuris pingitur, singula secundùm viginti trium Alphabetorum ordines ducuntur è duobus sacræ scripturæ primis versibus, In principio creavit Deus cœlum & terram: terra autem erat inanis & vacua. Inci- F piendo à prima litera *Beth*, & in ultima *Beth* litera terminando, quæ cùm sic Hebraicè leguntur, ut sunt à Spiritu sancto dictatæ, quadraginta duas figuras absolvunt, semper ponentibus nobis literam pro litera sub uno & eodem combinationis jugo. Inveniuntur & alii Cabalistæ sublimiùs speculantes, qui transcendunt creationem & creaturas, & in sola Deitatis emanatione persistunt, quam sanctè per nomen sanctum 12. characterum & per nomen quadraginta duarum li- G terarum dignissimis & Deo devotis hominibus sub fido silentio largiuntur, receptum & scriptũ בספר אגרת הסודות id est, *in libro Epistola secretorum*, ubi ad quæstionem Antonini Romani de sacrosanctis nominibus respondit Rab. Hakados, quòd ex Tetragrammato fluit nomen duodecim

A cim literarum אב בן ורוח הקדש id est, Pater, Filius & Spiritus sanctus. Ex quo derivatur nomen quadraginta duarum literarum, quod ita pronunciatur אב אלהים בן אלהים רוח הקדש ואלהים שלשה באחד אחד בשלשה: id est, Pater Deus, Filius Deus, Spiritus Sanctus Deus, tres in uno & unus in tribus. O quanta est hæc altitudo! quanta profunditas, quæ sola fide apprehēditur! Tum Philolaus, Quantæ verò Simon, inquit, tibi agendæ sunt gratiæ, qui omnia nobis tam dilucidè atque clarè ostendis, si modo quicquam in hac ar- B te clarum esse potest, ac non potius maxima pars horum involucris reclusa, & fugere ad salices visa. Et Marranus, Tace obsecro Philolae, inquit, Sine hunc progredi, an nō vides? vesper ingruit, & hic quasi diurnum pactus est. Porrò tu perpetuò loquere Simon, quicquid rerum erit.

Tum ille. Complevi artem totam & edocui, nisi sint quæ particulatim restare putetis de quibusdam nominibus Dei, & Angelorum & virtutum, & consecratis sigillis, quorum vi ac pote- C state facturos se multi multa promiserunt, quæ vulgò admiranda videantur. Et Marranus, Oblivio fortè te cepit, inquit, quòd de nomine duodecim literarum quoq; dicturus eras, quamvis secundæ partis materiam esse affirmares, quæ jam præteriit. Tum Simon, Parum est quod de illo exponam, nisi quòd postquàm crebro & frequenti pravorum hominum usu passim vilescebat nomen Tetragrammaton antea cum tanta cura & sollicitudine, cum tanta reverentia & tam D prudenti moderamine idoneis & electis tantùm sacerdotibus septimo quoque anno traditum, ut discerent per illud populo benedicere in sanctuario: tunc ad majestatem hujus nominis conservandam prohibitum fuit sacerdotibus eo imprecari, solisque summis pontificibus quotannis permissa erat ejus pronunciatio in diebus ieiuniorum & propiciationis. Quare illius loco cæteris substituerunt nomen duodecim literarū, quòd esset aliquāto sacratius quàm nomen *Ado-* E *nai*, & tamē ineffabili Tetragrāmaton longè minùs divinū, quo sacerdotes in benedictionibus uterētur. Consuevit autē quatuor his literis הקבה cum apicibus in capite cujuslibet per *notariacon* signatis conscribi, & ita pronunciari הקדוש ברוך הוא id est, Sanctus benedictus ipse. Per quod benedictionem à Deo *Numer. sexto* mandatam, posterius super populum pro Tetragrammaton ita proferebant: Benedicat te sanctus benedictus ipse, & custodiat te. Ostendat sanctus benedictus F ipse faciam suam tibi. & miseratur tui. Levet sanctus benedictus ipse faciem suam ad te, & ponat tibi pacem. Quo in loco Salomon Trecensis commentator sacræ scripturæ ordinarius sic scribit, לכך הכהנים פורסים כפידם לום הקבה עומד אחרינו שנ הנה זה עומד אחר כתלינו משגיח מן החלונות מבין אצבעות של כהנים: id est, Itaque sacerdotes distendunt manus suas dicendo, Sanctus benedictus ipse stat post nos, sicut scri- G ptum est, En ipse stat post parietem nostrum, animadvertens de fenestris inter digitos sacerdotum Sic in vetusti codicis membrana scriptum teneo, quamvis impressa quædam volumina chartacea verbis istis careant. Firmissimè verò credunt nostri & nullatenus dubitant hac forma expressam benedictionem tantæ prosperitatis esse causam, quantæ fuisset, si nomen Tetragrammaton, quod nunc *Adonai* pronunciant, in istis imprecationibus permaneret. Mutatio enim hæc facta est ad honorem Tetragrammati, ne totiens iteratum, neglectui tandem subjaceret, quod Deus Optimus Maximus omnium maximè avertat. Habetis omnem hortum Cabalisticum, id est גנת tribus areolis distinctum, quæ sunt *Ghematria, Notariacon, Themura*. & radicibus, herbis, floribus infinitis excrescentem cum omni ornatu suo ad unum hortulanum respicientem, qui rigat, plantat, & incrementum dat DEUM Optimum Maximum incomprehensibilem, ineffabilem, innominabilem, cui est quoque nomen incomprehensibile, ineffabile, innominabile Tetragrammaton, ex quo fluit & derivatur omne quod est sacris sacrum. Reliqua enim, si qua inveniuntur, rerum divinarum symbola, notæ, sacramēta, signa, profectò ex hoc ipso ducunt originem. Verbi causa יהוה אחד כוזו significat Deus unus, per primam huius artis partem גימטריא operando Arithmeticè, ut suprà explanatum est: illud idem tamen nomen כוזו symbolicè repræsentat integrum ipsum nomen Tetragrammaton per secundam Cabalæ partem, ut scribit Ioseph Bar Abraham civis præfecturæ Salemitanæ *in secundo volumine Horti nucis*, his verbis, י תמורתו כ וכן ה תמורתו ו וכנ ו תמורתו ז id est, *Iod* commutatio eius *caph*, & sic *he* commutatio eius *vau*, & sic *vau* commutatio eius *dsain*, quo animadvertimus Deum in essentia sua unum esse unissimum, quo nihil est magis unum: quanquam multa secundùm alias relationes dicuntur de ipso propter quæ vocatus est *Elohim Kadosim*, id est Dii sancti: *Iosue ult. v.* 19. & *Elohim Haiim*, id est dii vivi, *Deuteron. 5. v. 26.* Et *Malach. 1. v. 6.* de se ipso loquitur sic, ואם ארונים אני איה מוראי, id est, *Et* si Domini ego, ubi est timor meus? quo in loco se Deus plurativè appellat Dominos. Iuxta immanentiam ergo unus est, juxta egressiones autem, plures, qui dixit, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Non quòd linguæ sanctæ mos fuerit, ut in summa constituti majestate de se ipsis plurativè loquerentur, ut Rab. Saadia scribit in libro אמונות id est *credulitatum*. Hoc enim tenue argumentum est, quoniā subito post ipse singulariter loquitur ita, Faciam ei adjutorium simile sibi Hanc unitatem & hanc pluralitatem in divinis non inviti admittūt Cabalistæ diversis rationibus, unde asserunt tres primas numerationes Cabalisticas כתר חכמה בינה unā esse summi regis coronā, ut scribit Rab. Asse, in libro יחיד singulari unionū, seu collectorum. Cernitis hoc exēplo quòd omnibus Cabalæ partibus ultro citro promiscuè utimur, videlicet universa literarū, syllabarū, & dictionū metathesi, deinde numerali supputatione, notatione capitali, & commutatione literali cum singulis speciebus quas priori sermone patefeci. Sic enim trāsponimus nomen Tetragrammaton, ut sit *Va* & *Ia* oriatur.

oriaturque הויה id est essentia, quæ omnium rerum A prima est, à qua sunt omnia entia vera & bona. Unde *Ehieh Adonai*, significat Arithmeticè tantundem quod *Elohim*, cuius summa 86. Sicut & מה nota est ipsius *Elohim*, si sic extendatur, מם הא hoc est פו id est 86. Et כו nomen Tetragrammaton, quia fit 26. quod si extendatur כף וו facit 112. & designat Tetragrammaton *Elohim*, hoc est Dominus Deus, De quo primum scribitur, Istæ sunt generationes cœli & terræ, quando creata sunt in die quo fecit Tetragrammatus B *Elohim* terram & cælum. Est autem nominis Tetragrammati principium *Jah*. Et ipsius *Elohim* medium Iah, & finis *Ehieh*, *Iah*. Quod totũ est perfectio ipsius הויה id est essentiæ, quod significat הו id est ipsum, & יה esse divinum. Unde quotidiano tritum est usu, ut ipsum esse dicatur aliquid divinum necessarium & incorruptibile. Omne quippe quod est quando est, huius gratia necesse est esse, nec tunc contingit non C esse. Virtus itaque illius essentiæ ducebatur in operationem per verbum Dei qui dixit יהי id est sit, quo dicto creatæ sunt in una summa Ideæ universæ ac virtutes intellectuales absolutissimæ, per hoc quod ipse mandavit sic, Fiat lux, & mox facta est lux. Quam universitatem secuta est Angelorum ad ministeria deputatorum natura, quando dixit ויהי כן id est, & factum est ita: quod principem & sacerdotem magnum designat qui nominatur Michael, lucidum argumentum D angelicæ conditionis, quod ex unitate & numero centenario constituitur. Unde putant primo die ideas extra causam primam esse productas & formas absolutissimas, quoad esse & operari. Die autem secundo hinc Angelos esse creatos. Non enim in primo die aiebat ויהי כן id est, factum est ita, sed in die secundo cùm firmamentum fieret cœli, juxta R. Eliezer, de luce vestimenti ejus creati. Decem enim vestibus indutus erat Deus quãdo mundum creavit, ut dicũt E Cabalistæ, ac de ultimi vestimenti sui luce sumsit & creavit cœlos, non quidem sensibiles, sed illos invisibiles & intellectuales הוית רוחניות id est entitates spirituales, de quibus Psaltes ait, Cœli enarrant gloriam Dei, ubi non scribitur, שמים id est cœli, qui sunt orbiculares, quod memorabiliter notavit R. Ama, *in libro Reconditorum*, *Ps.19.v.1.* sed השמים quibus additur articulus *ha*, ut in summario argumento Geneseos legitur, In principio creavit Deus *Hasamaim*. id est, cœlos F illos eximios, illos famigeratos, illos admirabiles, nunquam visos nec mortalibus oculis videndos. Alii namque cœli non scribuntur per *ha* articulum, sunt quidem firmamentum, sed tamen vocantur nomine cœli, quare scriptum est, Et vocavit Deus firmamentum cœlos: & dicitur ipsius cœli firmamentum invisibilis, inquàm, quod appellatur Cœli cœlorum: unde sequitur ita, Fiant luminaria in firmamento cœli. Nimirum illa extensio in modum pellis tanquam literis inscripta G luminaribus & stellis propter localem expansionem dicitur *rakia*, quod nos à firmitudine firmamentum appellamus. Nam cœlum invisibile non egebat luminaribus, quoniam per se spiritualiter est illustre, ac mẽtaliter à prima caus-

A sa illuminatur. Ideo nominantur intelligentiæ separatæ, de quibus ait autor causarum, Omnis intelligentia plena est formis, quæ dum intelligit dicitur audire & loqui: quare Moyses ait, Audite cœli quæ loquar. Et *David*, cœli enarrant gloriam Dei. Et Deus apud *Oseam*, Exaudiam cælos, & isti exaudiẽt terram. Unde lumen propheticum descendit quod dicitur, אספקלריא המאירה id est, visio illuminans quæ fuit Moysi: nam aliorũ prophetarum visio erat, אספקלריא B שאינה מאירה id est visio non illuminans, & ea dicitur terra: nonnihil mentionis in primo sermone de iis habitum est. Equidem mihi rectè videor credere ob id sapientes nostros dixisse, Aspectus Moysi sicut aspectus solis, & aspectus Iosue, sicut aspectus lunæ. In creatione igitur sensibilium utitur Deus hoc symbolo intelligibilium, ויהי כן ut designetur ministerium Angelorum rebus naturalibus concreatum sub nomi- C ne communi Michael, tanquàm speciei angelicæ appellativo, quæ per eam orationem, ויהי כן in sequentibus quinque dierum operibus recitatam juxta primam Cabalisticæ artis partem æqualitate numeri symbolicè significatur, per quod instituimur quòd omnes Angeli sunt ejusdem speciei: singula porrò corpora sive cœlestia seu terrena proprios habent rectores virtutũ ac præfectos operationum, tam ea quæ sunt rationalia, ut cœli, stellæ, homines, quàm quæ irrationalia, D ut bestiæ ac elementa. Philosophis nempe, tum primùm Peripateticis, id probatur, quod cœlum quodlibet sphæricum præter formã suam essentialem habeat assistentem intelligentiam orbis sui motricem, quæ vocatur Angelus, eo quòd ad hoc officium missa, intelligens & volens cõplet jussa creatoris, tanquam inter Deum & naturam virtus media à qua fiunt operationes in rebus quas natura earum vel non faceret, vel non sic faceret, quas alii provenire dicunt à E proprietate occulta, & alii quia tale. Motus enim cœlorum & stellarum quanquam naturaliter est circularis, tamen ab Oriente moveri ad Occidẽtem vel e converso, non naturæ est, sed voluntatis. At habet liberam voluntatem Angelus, natura verò ad certum solummodo instinctum coartatur, unde semper agit eodem modo, Angeli autem non movent orbes semper eodem modo. Quo fit ut non semper eodem modo fiant mutationes horum inferiorum. Maximam F namque vim ac potestatem angelica exercet cõditio in res corporeas: quapropter intellectus agens à quo influunt formæ, nominatur Angelus, teste R. Moyse Maimoni, & appellatur, שרו של עולם id est, Præfectus universitati, ut dixerunt sapiẽtes nostri, vocaturque *Metattron*, à quo quidem gubernantur omnes virtutes singulares, humanæ, animales & naturales, quæ pariter Angeli dicuntur: eorum est multitudo quoad nos infinita, sed quoad creatorem certa, terminata & finita. G Cujus rei *Bresith Rabba* meminit, ubi legitur quòd creator quotidie creat cœtum Angelorũ, quos alii vocant formas, quod sint substantię formales quib9 tota sphæra generabiliũ & corruptibiliũ absq; numero plena est. Haud secus atque vester quoque recepit Hesiodus, *in operibus* e-

nim *& diebus* sic ait,

τρὶς γὰρ μύριοι εἰσὶν ἐπὶ χθονὶ πυλυβοτείρῃ.
ἀθανάτων Ζηνὸς, φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων
οἵ ῥα φυλάσσουσίν τε δίκας καὶ χέτλια ἔργα
ἠέρα ἑσσάμενοι πάντῃ φοιτῶντες ἐπ' αἶαν.

id est, Ter enim decē mille sunt super terra multos pascente immortales Iovis, custodes mortalium hominum, qui utique observant & justicias & miseranda facta, aërem induti, ubique euntes super terram. Quorum instar in homine duas voluntatis potentias nominant duos Angelos, יצר טוב ויצר רע id est, autorem boni & autorem mali, ut in מדרש תנחומא legitur, quē citat R. Asse in sua *collectura*. Ejuscemodi autem Hesiodios corpori coassistentes Latini spiritus nuncupant, eorum quisquis sollicitudini negociorū inferiorum destinatus fuerit, *Mamona* seu *Mamon* dicitur, quem Græcè dæmona vocant, non utique in malam partem. Sanè aliud quidem est dæmon, aliud dæmonium. quòd à nobis putatur diminutatis extenuativū esse, quapropter diminutivè à divinis excluditur: quanquam planè fateor Homero & vetustissimis scriptoribus alium ejus vocabuli usum fuisse, quorum multi de Socratis dæmonio laudanda & veneranda prædicarunt, quod Apuleius de deo Socratis interpretatus est. Quod autem Latini vocarunt Spiritus instar ventorum, à nobis originem sumsit, qui eosdem רוחות appellamus: de quibus Rabbi Tedacus Levi, *in libro de Decem numerationibus*, post explanatos quatuor ventos. Aquilonarem, Meridionalem, Orientalem & Occidentalem: tandem sic scribit, ולאלו ארבע רוחות ברא ארבע מלאכים דממונין עליהין ביומה ובלילה: id est, Et illis quatuor ventis creavit quatuor angelos, qui præfecti sunt super eos in die & in nocte. Deinde sequitur eodem autore, quod Michael qui est de parte clementiæ ac miserationum, constituitur *Mammona*, id est præfectus super ventum Orientalem usque ad dimidium diei, & usque ad noctem. Regitque ventum Occidentalem Raphael, qui similiter est de parte clementiæ. Tum Gabriel in virtute judicii & severitatis præfectus est cum vento Boreali super dimidium noctis & duas mensuras mundi. Noriel verò præsidet Austro. Hucusque Tedacus Levi. Cæterùm plures illi sub se species habent, quas liber סודות id est *Arcanorum* continet: & in *Porta lucis* ita legitur כי מן הארץ ועד הרקיע אין שם מקום פנוי אלא הכל מלא המונים מהם טהורים מהם בעלי חסד ורחמים ויש למטה כמה בריאות טמאות מזיקות ומקטרגות וכלם עומדים ופורחים באויר ואין מן הארץ ועד הרקיע מקום פנוי אלא הכל המונים מהם לשלום מהם למלחמה מהם לטובה מהם לרעה מהם לחיים מהם למות: וכל זה במדור התחתון שאנו בו: i. Quod à terra usque ad firmamentū non ibi locus vacuus, sed omne plenū formis: ex illis puræ: ex illis capaces gratiæ ac miserationum, & sunt inferiùs multæ effigies fœdæ, noxiæ, tentatrices, & omnes commorantes & volantes in aere. Et non à terra usque ad firmamentum locus vacuus, quin totum sint species, ex iis ad pacem, ex iis ad bellum, ex iis ad bonum, ex iis ad malum, ex iis ad vitam, ex iis ad mortem. Et omne id in habitatione inferiori, in qua nos sumus. Hæc Ioseph Castiliensis.

A Sed absit à sancto proposito nostro, ut multa de squalentibus & turpissimis dæmonibus illis humani generis hostibus, quæ dicuntur contrariæ fortitudines, disputare pergamus: vel qui superiorem regionem pervagari putantur, ignei, vel qui propinquo nobis aëre oberrant, vel qui terreni terrestria territant, vel qui lacus & fluvios habitant, ac sæpe ipsum mare quatiunt, vel qui sub terra illos quando-

B que invadunt, qui puteos effodiunt & metalla, item hiatus terræ provocant, flammivomos ventos agitant, & fundamenta concutiunt, ad extremū, qui omnia lucis ac splēdoris fugiūt, imperscrutabiles & penitus tenebricosi, qui non modo genus humanum, verùm etiam bruta vexant, sermones suos absque sonitu ingerentes. Adversus quorum machinationes sunt ex nostris qui multa se arbitrantur expertos, ac non dubitant & bonos spiritus mulcendo attrahere, & mali-

C gnos oppositis passionibus propulsare, sacris & divinis ritè nominibus ac characteribus suffulti. Iubent hominem futuris periculis exponendum recipere membranam tenuissimam, quæ dicitur virginea, tanquam syncera, munda & immaculata, ut præsagiat actoris puritatem: tum deinde hos characteres inscribere sic, צמרכד at extrà in hispidiore folii parte signa quoque hæc בווו qua ligatura firmissimè sperantem in Deum universitatis creatorem, præcipiunt nullas for-

D midare perversorum hominum machinationes. Id ita pandunt mysterium, sunt enim symbola primorum quinque versuum Geneseos, tam capita quàm termini, juxta secundam Cabalisticæ artis partem. Scripsit quondam de Physicis ligaturis Costa Ben Luca, res non physicas, tamen experientiâ (ut opinantur) probatas, qui ait: Auricularis digitus abortivi, si mulieris collo suspendatur, non concipiet dum collo hærebit. At nunc verba, quibus Creator omnipo-

E tens fecit cœlum & terram alligata, num putaverit (inquiunt) aliquis nihil posse? Sanè multum profectò credunt meæ sectæ homines magno magistro R. Asse, qui scripsit in ספר היחיד quòd volens petere ac impetrare optata, convertat se ad clementiam & miserationes Dei, utendo iis characteribus, אנקתם פסתם פספסים דיונסים quæ inveniuntur esse digna sacræ scripturæ memoracula: cujusmodi habentur & alia compluria, quibus fermè omnes Calistarum

F libri sunt referti. Student quoque alii è divinis literis sigilla illustria fabricare, quæ contra hominum adversas valetudines & reliquas molestias valeant, diuturno usu probata: veluti est illud verbi causa, quod R. Hama *in lib. Speculationis*, ex quatuor non magicis, sed solennibus & communibus sacris nominibus composuit, quin potius compositum à patribus recepit יהוה אהיה יאי ארני Est autem אי Cabalisticè idem quod *El*. Accipiunt igitur ejus scientiæ arti-

G fices primum characterem primi nominis, & primum secundi, & primum tertii, & primum quarti, fitque sigillum primum איאא Deinde operantur pari modo circa secundas quatuor nominum sacratissimorum literas, & oritur ההיה Tertium sigillum ita conficiunt, tertias quasque li-

teras

teras conjungunt, & nascitur ואני Postremum A eodem more copulant ultima, & exurgit quartum sigillum, quod est הייה; Horum quatuor sigillorum intentio est, יהוה אלהינו יהוה אחד id est, Dominus Deus noster, Dominus unus: & hæc (inquiunt) esto quatuor simul junctorum sigillorum superscriptio. Demum in membranæ tergo depingunt sic, אראריתא quod interpretatur אחד ראש אחדותו ראש יחודו תמורתו אחד: id est, Unum, Principium unitatis suæ, Principium singularitatis suæ, Vicissitudo sua, Unum. Et intelligitur B vicissitudo hæc literaria, secundùm tertiam artis Cabalisticæ partem. Stant itaque cum sigillis & inscriptionibus coram Altissimo mente Deo devota, & quam libeat benedictionem de illis decem octo benedictionibus, aut in aliis justis precibus contentam postulaverint, infallibiliter se impetrare sperant. omnemque vel cœlitus imminentem sæpe sortem frangere, vel ἀδράστειαν, id est divinarum legum inevitabilem potestatem orationibus sacrorum verborum mitigare posse C confidunt. Nam haud modò characteribus & figuris, verùm etiam verbis & carminibus bene initiatum Cabalistam putant, quævis quamtumvis admiranda efficere, quod & vestri quidam posse fieri confitentur. Plotinus enim *de Dubiis animæ, libri secundi capite trigesimo quinto*, enumerat quatuor quibus mirabilis insit virtus, scilicet qualitates specierum occultas, & figuras, & concentus, & vota. Porphyrius etiam & Jamblichus ajunt, per Deum propriè, perque bonos D Angelos adversus infimos spiritus imperium nos habere, nec invenitur ullum in orbis terrarum ambitu genus hominum, quod in hanc sententiam faciliùs eat, quàm ut fama est, diviniores Christiani, qui nominibus & figuris dæmonia ejiciunt, & manus supra ægros imponunt, & bene habent, & mortifera sanant, & miracula consimilia operantur. Sed (ut asserentibus illis vera loquar) omnia ea fidei potiùs tribuunt. quanquã & orationibus nonnullam esse insitam potesta- E tem opinantur. Dicunt enim, atq; credunt, quòd oratio fidei salvabit infirmum: neque aliter idonei Cabalistæ sentiunt, qui pariter affirmant operationes miraculosas ex solo Deo, & ab hominis fide pendêre. Mendaces igitur & stultos esse illos pronunciant, qui soli figuræ, soli scripturæ, solis lineamentis, solis vocibus aere fractonatis, tantam miraculorum vim & potestatem concedant, ut testatur Rabbi Moses Ægyptius, *in libri* F *Perplexorum primi, capite septuagesimo secundo.* Ad hæc, Non solùm (inquit Philolaus) Hebræorum Cabalistæ, sed etiam Græcorum præstantissimi, multùm signaculis & sigillis fidei tribuerunt. Antiochus enim cognomento Sother, quum esset in expeditione contra Galatas viros fortes & militum innumerabili concursu munitos, prælium difficillimum commissurus, quando jam, ut de eo Lucianus scribit, πάνυ πονηρὰς εἶχε τὰς ἐλπίδας, noctu vidit per somnium assistere sibi Alexandrum, juberetque, ut militibus suis G ante pugnam, pro bellica tessera signaculum quoddam Sanitatis ediceret, per quod sibi contingere victoriam pollicebatur: id erat ejusmodi, quo in vestibus insignirentur: ut idè Samosatensis de cõpellationis errore notavit, τριπλοῦν τρίγωνον δι' ἀλλήλων τὸ πεντάγραμμον, id est, Triplex triangulus inter se quinquelinearis. Antiochus autem signo eo levato mirabilem adversum Galatas nactus est victoriam. Ego ipse profectò illud pentagoni symbolum sæpe in Antiochi argentea moneta percussum vidi, quod resolutum in lineas ostendit vocabulum ΥΓΙΕΙΑ. aut (quod idem prorsus est) ὑγίεια, Latinè Sanitas.

An non in rem erit, Marranus inquit, id quod Magno Constantino quondam Dei signum (ut tunc appellabant crucem) in ipsa meridiei hora coram omni exercitu supernè apparuit Latinis literis inscriptum sic, IN HOC VINCE? Et vicit quidem Constantinus eodem signaculo, atq; tunc plausu populi, Romanorum Imperator lectus ac salutatus, omniumque Imperatorum Invictissimus fuit cognominatus. Quantum igitur valuerunt sigilla & signacula, testes erunt summi viri: Judæis Machabæus, Græcis Antiochus, Romanis Constantinus.

Nec te fallit, Simon, quod de Christianis paulò antè loquutus es. Nam ea gente nihil sub hoc cœlo est in opificio signorum, characterum & vocum admirabilius, qui figura Crucis, & nomine JESU sistunt maria, ventos mitigant, fulmina repellunt. Est præterea charactere illo & effigie Crucis, nihil etiam fortius, & in periculis nihil magis salutiferum, quanquam non aliam (ut liberè fatear) ob rem, nisi quòd veri Salvatoris symbolum extant, sicut vobis Dei symbolum est nomen יהוה illud TETRAGRAMMATON. Quodque Cabalistæ possunt in nomine ineffabili, cùm nuper à te mõstratis sigillis & charagmatis, id multo validiore modo possũt fideles Christiani per nomen JESU effabile, cum proprio signaculo crucis, cùm se arbitrentur nomen Tetragrammaton longè rectiùs pronunciare in nomine יהשוה veri Messiæ. Ad hoc citat id quod in *Midras Thehilim*, vestri scripserunt, אמר ר' יהושע בן לוי בשם ר' פנחס בן יאיר מפני מה מתפללין ישראל בעולם הזה ואינן נענין על ידי שאינן יודעין בשם המפורש: id est, Dixit Rabbi Josue, filius Levi, allegando magistrum Pinhes filium Jair, Propter quid orant Israel in mundo isto, & non exaudiuntur? propterea quòd non noverunt *Sem hamephoras*: id est, nomen Tetragrammaton. Hæc ibi. Tum Simon, Fortasse tu: Sed quid verbis? Certè hanc figuram crucis sapientiores Cabalistæ ad lignum ænei serpentis in deserto erectum referre volunt, licèt valdè silenter & occultè: idque per גימטריא id est, per æqualitatem numeri. Horum namque צלם id est, crucis &, עץ id est, ligni, characteres, utrinque centum & quinquaginta symbolissant, quare facilis de altero ad alterum fit transitus, de cruce ad lignum, & de ligno ad crucem. Sed digito compesco labellum. Temporis angustia coartat. optimi amici, ut minùs quàm volui dixerim. Et me frustror tamen ægrè meo gaudio illo excrescenti de ornamanto & dignitate orationis vestræ, cùm in tam densa nocte quando cubandum est, defecero: qui non tanquam Sophistæ, vulgari, nugatorio & exili sermone, neque gladiatorio certamine verborum, aut contentione opinionum hact. mecum

dispu-

disputatis, sed accurata & acuta dicendi ratione, A sententiis rei de qua agitur aptis & accommodatis, ut optarem majora nobis dierum spacia concedi. Nemo enim de arte Cabalistica parvo momento satis dicere potest, tantæ sunt res, tam altæ, tam innumeræ, tam discriminosæ, ut oporteat summis ingenii viribus niti quemlibet ejus causæ avidum & studiosum. Et circumspicere non modò qua industria sit addiscenda, sed etiam quo sit periculo moderanda & exercenda. Nam cùm ea scientia sit & rerum spiritualium & spiritualis, B nec possit homo facile de spiritibus afferre judicium, is etiam cui est inter Angelos & dæmones judicandi concessa potestas qualibet discreta pensiculatione, vel usque ad æquatam regulam, profectò non sine multa utique formidine, ac nisi purgatis ante moribus isti facultati & isti exercitio rectè incumbitur, ne Balaam prophetæ sortem patiamur, ne viventium matrem imitemur, ne sub figura lucis tenebras sequamur. C Metuite vobis ab istis fulmine dejectis spiritibus & sævissimis hostibus nostris: atque credite mihi, ferunt inter nos mortales, ut Angeli, sic diaboli vexilla quique sua. In exercitu DEI, quatuor antesignani מיכאל גבריאל אוריאל רפאל id est, Michael, Gabriel, Uriel, Raphael: instar elementorum quatuor, secundùm quatuor situs, aut juxta quatuor numerationes spirituales, ut quondam filii Israel quatuor vexillis D proficiscebantur, *Num.* 2. ad Orientem Judas, ad Meridiem Ruben, ad Occidentem Ephraim, & Dan ad Aquilonem. In exercitu pariter Satanæ latissima gerunt signiferi ultores vela, סמאל עזאזל עזאל מחזאל id est, Samael, Azazel, Azahel, Mahazael: de quibus Menahem Racanat *Levit.* 16. *& in libro* 1. *Pentateuchi* sermonem tractat: quo in loco & Thargum Jonathan ipse super Gen. allegat. Deinde adhuc magnæ crebrescunt turbæ dæmoniorum & legiones, tartari profugæ ac fugitivæ omnes portionem suam habentes in capro emissario, quæ propter eorũ fœditatem E & horrorẽ hic recensere omittam, quanquam multa pars in S. scriptura comprehenduntur. Sed cum proverbio Cabalistarum dicendi finem nunc facio, המשכיל יבין id est, Prudens intelliget: si etiam hoc addidero, quòd sicut Michael הוא הכהן הגדול id est, ille sacerdos magnus, sacrificans in mundo superiori, animas hominum immaculatas Deo benedictas præsentat, immundas autem & vitiis oneratas ad diabolum mittit: ita pontifex in mundo inferiori, ut scriptum est in Levit. jubetur animalia munda & insontia offerre Deo, criminibus autem & noxarum mole onerata, tradere Satanæ: quod & Cabalistæ sedulò approbant, dicentes, כי כל העניינים התחתונים הם מנגדים לעליונים וכפי העשות למטה כך נעשה למעלה id est, Quòd omnes res inferiores sunt repræsentativæ superiorum, & uti fit inferiùs, sic agitur superiùs. Portendunt hæc aliquid & virtutibus debitum & vitiis, ut cavendum cuique sit quò vivat, & quò moriatur modo. Tota namque Philosophia nostra hæc est, ut benè vivendo, bene moriamur: ne fortè sua portio futuri simus tartaro, & ultricibus furiis, omni frustrata spe, atque tum eveniat malo malè. Nunc quod valde discruciat, puto discedendum nobis esse, quando à manè ad noctem, suprà quàm decuit multiloquus vobiscum fabulor. Nam ut de me humaniter conjecturam facio, ita non indignè de vobis judico, quòd dormitũ sopor abire solicitat. Tum illi: Divellimur adeò molestè (inquiunt) abs te, Simon, optantes perpetuò te audire: quamobrem de multiloquio, ne verbum quidem. At quòd ita jubes, morem tibi gerimus, & abimus: redituri ad te in crastinum, nisi tibi incommodum est. Ad hæc Simon ait, Nequeo celare amicos vos, quid mecum constituerim. Cras ad longinqua migrabo vocatus, nuptiarum causa, quoniam patruus uxorem Ratisponte duxit, quæ res bene vortat. Tum Philolaus, Urgerem (inquit) totis viribus ut maneres, nisi non æquum esset: quin haud modò nobis (fateor) nati sumus: partem nostri amicis suo jure locamus. Igitur gratias tibi agentes fausta precamur itineri tuo, tuisque.

Hic Marranus, unà mœrore tactus: Vade (inquit) prosperè feliciterque, amicissime Simon, atque virorum optime. Interea finem nundinarum Francofordiensium expectare cogimur, ut cum mercatoribus nostratibus ab hoc emporio in patriam quisque suam tutiùs remeare queamus. Tum Simon, de more gentilitio inquit, Pax vobis. Ad quod ambo isti: Vale, ajunt, I decus, i nostrum.

Colloquii de Arte Cabalistica
FINIS.

LEONI X. PONTIFICI.

CAPNIO. A

Habes Leo decime, à Capnione humili servo tuo, brevi compẽdio recitatas in symbolica Pythagoræ philosophia, & Cabalæ sapientia veterum opiniones atq; sententias, exigui licet numeri, tn. quæ studiosis multo amplius cogitandi ac investigandi ansam præbeant. De quibus ego mediocris ingenii & minutæ prudentiæ homo nihil judicare ausim, nec sanè judicavero: sed to- B
tum hunc librum tuæ subjicio autoritati, cujus in arbitrium collata est totius mundi censura, ut quę displiceant rejicias, & tũ lætabor cętera placuisse. Conatum hunc certè meum, quem & nostri & Reipublicæ causa suscepisse me potes existimare, videri tibi non planè improbum confido: tum quòd aliena meo labore nostris pateant, tũ quòd hoc semestri legendis illis, id quinquenne bellum quod adversum me hostes mei te sciente gerunt, si omnino nequibat vitari, at levare studuerim: tũ C
deniq; ut & meorum esset apud te aliquid, quo sit benevolentior memoria nostri tua, quoties paternum erga me animum tuum frangere ac avertere inimici moliuntur. Non enim intermittunt (scio) quotidie susurris attentare pias aures tuas, modò per proxenetas conductitios, modò per epistolas, ut quas ad te proximè decimo quarto calend. Octobres ex Agrippina Colonia datas nuper legi, quarum simul cum falsa delatione titulus etiam mentitur autorem. Non enim tam D
colenda Colonia, tam ejus veneranda Universitas, sed particularitas, & quædam inimicorũ singularis colluvio, minimaque pars civitatis & ea insanior, hoc facinus fecit, ut tuæ sanctitati affirmarent, quæ vera non sunt: idque contra inhibitiones apostolicas, & contra mandatam Cæsaris pacem. Vides etiam quanta in eisdem literis audacia, tanquam Solonianas tibi leges præscribere, fontemq; Juris docere præsumant, qua oporteat via in judicio ad nutum & voluntatem eo- E
rum procedere, ut faciliùs me sordibus vincant, quasi non jam certa toti fermè orbi habeatur innocentia mea. Unde adduci non possum, ut suspicer istis te fidem habere, qui despecta Inhibitione apostolica, & cõtemtis censuris tuis, quàm minimè observato Juris tramite libellum meum lite pendente combusserunt. Credes verò potiùs gravioribus viris Alemaniæ superioris, omni exceptione majoribus, quòd nullum scãdalum posui, nullam ruinæ occasionem paravi coram ulla F
plebe Germanorum, qui mihi ejusdem linguæ societate juncti sunt, in qua lingua istis Belgis ignota Consilium meum illud Camerarium cum plana ejus declaratione uno cõtextu certè, ut decebat, edidi: ac securè quidem credere potes, eoq; firmiùs, quo de mea innocentia, pietate, fide, integritateq; à pluribus illustrissimis latissimarum terrarũ nostræ nationis regnatoribus, magistratibus, populisq; Germanorũ, & sanctissimis Diœcesium nostrarum Episcopis, oppidis & civitatibus fermè triennio antè per literas obsignatas, & fide dignas factus es certior. Extant penès te ab invictissimo Romanorum electo Imper. Maximiliano Maximo Leoni tibi, & à reverendissimo Cardinali domino meo Gurcensi, pro mea innocentia terque quaterque oblata testimonia. Dederunt & post Episcopos illustrissimi provinciarum Præsides atq; Duces nobilissimo sanguine prognati: Electores Imperii Fridericus Saxoniæ, & Ludovicus Bavariæ Interrex, & Dux Wirtembergensis, & Marchio Badensis Princeps, & strenuissimus Magister ordinis Teuthonicorum: & è regione horum Reverendi, ac Deo amabiles Germaniæ pontifices Episcopus Wormaciensis, Episcopus Argentinensis, Episcopus Constantiensis, qui me ovem suam pastor agnoscit: & Episcopus Spirensis, ille à tua sanctitate huic liti datus Judex, qui autoritate tua functus, de consilio peritorum pro mea & scriptorũ meorum innocentia definitivam tulit sententiam. Cum illis dederunt pariter quinquaginta tria Sueviæ oppida, omnes officiosissimi, fortissimi & integerrimi viri, commendatitias epistolas & literas rectæ fidei probitatisque meæ indemnitatisque testes. Addunt illorum testificationi robur & pondus insigni doctrina & gravitate prælati Ecclesiæ, quos reverendissimis causæ nostræ Judicibus Grimano & Anconitano Cardinalibus Orthodoxæ fidei columnis, tanquam peristylia junxisti Senatorios assessores, mundi lumina: Archiepiscopi, Episcopi, Ordinum generales, & eorum Procuratores, Sapientiæ Romanæ magistratus, Pœnitentiarii, & alii Theologiæ atque Juris lectissimi Doctores, pro suis singulorum dignitatibus, in historia de temporibus meis nominãdi: qui tot sessionibus publicis in tuæ Majestatis domestico sacrario, quam Capellam Pontificiam vocant, habitis, semper agente rem meam (ut omnia solet fideliter) oratore jurisperitissimo Joanne Vanderbico, tam equestris ordinis nobili viro, quàm in causarum patrociniis disputatore acerrimo, & eodem Procuratore meo. Tandem in ultima sessione, causâ plenè cognitâ, per sentẽtias scriptis editas decreverunt, me ab hac persequutione injuriosa liberandũ esse, ac absolvendũ. Nec ulli dubium, quin definitiva quoque paris oraculi sententia reverendissimorum Judicum, ut debuerat sequuta fuisset: nisi tunc mandatum de supersedendo abs te, ut dicebant accusatores, impetrassent. Eorum omnium, quos jam citavimus, undequaque testimonia & vota, si recordaberis, & acta Judiciorum si coram te legi curabis, planè invenies me ab omni delatorum insimulatione prorsus alienum. Assilit huic meæ puritati, tota fermè urbs Romana, & cunctarum nationũ omnes

omnes doctissimi, quorum ego decretales quotidie literas accipio, etiam, à finibus orbis, confirmantes me nullis hominibus scandalo fuisse unquam scriptis meis: quin me potiùs ædificare indies, plantareque variis linguis Ecclesiam Spiritui sancto, qui per diversitatem linguarum cunctarum, gentes in unitate fidei congregavit. Animadvertunt nimirum, quòd ego primus omniū Græca in Germaniam reduxi, & primus omniū Ecclesiæ universali artem & studia sermonis Hebraici condonavi, atque tradidi: quare spero, me A B non frustra sperare posteritatem Ecclesiasticam meritis meis futuram non ingratam, teque præsentem, Leo Pontifex, rerum magis quàm verborum æstimatorem, pro tot & tam duris laboribus meis in orthodoxam fidem beneficii loco collatis, pacem mihi & animi tranquillitatem juste redditurum. Sin me verò cupias in hac vita malorum persecutioni perpetuò subjacere, vehementer gaudebo videri dignus, qui tantas pro CHRISTO nostro injurias patiar.

INDEX

INDEX RERUM ET VERBORUM DILIGENTISSIMUS AUCTUS ET RECOGNITUS.

INDEX.

B.

בזילה

E

F

Festum

I

K

L

Messiæ

N

Octavi-

FINIS.

INDEX LOCORUM SCRIPTURÆ SANCTÆ, QUI IN HISCE LIBRIS, AUT CITANTUR, AUT PASSIM AB AUCTORIBUS EXPONUNTUR, AUCTUS, ET EMENDATUS.

LOCA VETERIS TESTAMENTI

Psal.

Iſa.

LOCA NOVI TESTAMENTI.

LOCORVM SCRIPTVRARVM DIVINARVM
FINIS.

FINIS OPERIS P. GALATINI ET CABALÆ IO. REUCHLINI CUM SUIS INDICIBUS.